

మాం పరేమాం చ పరేభ్యశ్చాపి యోవరే. ౩౫. క్షత్రియాణాం ప్రతపతాం తేజసా
చ బలేనచ, బ్రాహ్మణేష్వేవ శామ్యంతి తేజాంసి చ తపాంసి చ. ౩౬. న మే పితా
ప్రియతరో న త్వం తాత తథాప్రియః, న మే పితుఃపితా రాజన్నచాత్మా న చ
జీవితమ్. ౩౭. త్వత్తత్త్వ మే ప్రియతరః పృథివ్యాం నాస్తి కశ్చన, త్వత్తోఽపి మే
ప్రియతరా బ్రాహ్మణా భరతర్షభ. ౩౮. బ్రహ్మిణి సత్యమేతచ్ఛ యథాహం
పాండునందన, తేన సత్యేన గచ్ఛేయం లోకాన్ యత్ర చ శంతసః. ౩౯.
పశ్యేయం చ సతాం లోకాన్ శుచీన్ బ్రహ్మపురస్కృతాన్, తత్రనో తాత
గంతవ్య మహ్నియ చ చిరాయ చ. ౪౦. సాఽహమేతాదృశాంల్లోకాన్ దృష్ట్వా
భరతసత్తమ, యస్తే కృతం బ్రాహ్మణేషు న తప్యేతే న పార్థివ. ౪౧.

ఇతి అనుశాసనపర్వాంతర్గత ఆనుశాసనికపర్వణి, ఏకోనపష్టితమోఽధ్యాయః.

యుధిష్ఠిరఉవాచ:—యోవస్యాతాం చరణే నోపపన్నా యోవిద్యయా స
దృశౌ జన్తనాచ, తాభ్యాం దానంకలమస్తే విశిష్ట మయాచమానాయ చ యాచ
తే చ. ౧. భీష్మఉవాచ:— శ్రేయో వై యాచతో పార్థ దావమాహు రయాచ
తే, అర్హతమో వై ధృతిమాన్ కృపణాదధృతాత్మనః. ౨. క్షత్రియో రక్షణధృతి
ర్బ్రాహ్మణోనర్థనాధృతిః, బ్రాహ్మణో ధృతిమాన్ విద్వాన్ దేవాన్ ప్రీణాతి తుష్టి
మాన్. ౩. యాచ్యమాహురనీశస్య అభిహారంచ భారత, ఉద్వేజయంతి యాచంతి
యదా భూతాని దమ్యవత్. ౪. మ్రియతే యాచమానో వై న జాతు మ్రియతే
దదత్, దదత్సంజనయత్సేన మాత్మానం చ యుధిష్ఠిర. ౫. ఆనృశంస్యం
పరో ధర్తో యాచ తే యత్ప్రదీనుతే, అయాచతస్సీదమానాన్ సర్వోపయైర్ని
మంత్రయేత్. ౬. యది వై తాదృశా రాష్ట్రాన్ వసేయు స్తే ద్విజోత్తమాః,
భస్తచ్ఛన్నానివాగ్నీం స్తాన్ బుద్ధ్యేభాస్తంప్రయత్నతః. ౭. తపసా దీప్యమా
నాస్తే దహేయుః పృథివీమపి, అపూజ్యమానాః కౌరవ్య పూజార్హాస్తు తథావిధాః.
౮. పూజ్యాహి జ్ఞానవిజ్ఞాన తపోయోగసమన్వితాః, తేభ్యః పూజాం ప్రయుం
జేథా బ్రాహ్మణేభ్యః పరంతప. ౯. దదద్భహువిధాన్ దాయానుపాగచ్ఛన్నయాచ
తామ్, యదగ్ని హోత్రే సుహుతే సాయం సాతర్భవేత్ఫలమ్. ౧౦. విద్యా వేద
వ్రతవతి తద్దానఫలముచ్యతే, విద్యా వేదవ్రతన్నాతా నన్యపాశ్రయజీవినః.
౧౧. గూఢస్వాభ్యామతపసా బ్రాహ్మణాన్ సుశితవ్రతాన్, కృతైరావసత్తైర్హృ
ద్యైః సమైర్హృద్యైః స్పృహరిచ్ఛదైః. ౧౨. నిమంత్రయేథాః కాంతేయ కామైశ్చాన్వై
ద్విజోత్తమాన్, అపి తే ప్రతిగృహ్ణీయః శ్రద్ధోపేతం యుధిష్ఠిర. ౧౩. కార్య

మిత్యేవ మన్వానా ధర్మజ్ఞాః సూక్ష్మదర్శినః, అపి తే బ్రాహ్మణా భుక్తార్క
గతాస్సద్ధరణా గృహాః. ౧౮. యేషాం దాకాః ప్రతీక్షంతే పర్జన్యమివ
కర్షణాః, అన్నాని ప్రాతస్సవనే నియతా బ్రహ్మచారిణః. ౧౯. బ్రాహ్మణా స్తాత
భుంజానా స్త్రేతాగ్నిం ప్రీణయంత్యుత, మధ్యందినే తే సవనం దదత స్తాతవర్త
తామ్. ౨౦. గోహరణ్యాని వాసాసి తేనేంద్రః ప్రీయతాం తవ, తృతీయం సవ
నంతే వై వైశ్వదేవం యుధిష్ఠిర. ౨౧. యద్దేవేభ్యః పితృభ్యశ్చ విప్రేభ్యశ్చ ప్ర
యచ్ఛతి, అహింసాసర్వభూతేభ్యః సువిభాగాశ్చ భాగశః. ౨౨. దమస్త్యాగో ధృతి
స్సత్యం భగవత్సవభ్యుభాయతే, ఏష తే వితతోయజ్ఞః శ్రద్ధాపూత స్సదక్షిణః.
౨౩. విశిష్టస్సర్వయజ్ఞానాం నిత్యం తాత ప్రవర్తతామ్. ౨౪.

ఇతి ఆనుశాసనపర్వాంతర్గత ఆనుశాసనపర్వణి, పక్షిత మోఽధ్యాయః.

యుధిష్ఠిరఉవాచ:—దానం యజ్ఞక్రియా చేహ కింస్విత్ప్రేత్య మహాఫల
మ్, కిస్య జ్యాయః ఫలం ప్రోక్తం కీదృశేభ్యః కథం కదా. ౧. ఏతదిచ్ఛామి విజ్ఞాతుం
యాథాతథ్యేన భారత, విద్వాన్ జిజ్ఞాసమానాయ దానధర్మా ప్రచక్ష్య మే.
౨. అంతర్వేద్యాం చ యద్దత్తం శ్రద్ధయాచాన్యశంస్యతః, కింస్విన్నైశ్శ్రేయసం
తాత తన్నే బ్రూహి పితామహ. ౩. భీష్మఉవాచ:—రాత్రం కర్తవ్యమియస్య
సతతం తాత వర్తతే, తస్య నై తానికం కర్త దానం చైవేహ పావనమ్. ౪.
న తే పాపకృతాం రాజా ప్రతిగృహ్లాతి సాధవః, ఏతన్నాత్కారణాద్యజ్ఞై ర్యజే
ద్రాజా పుదక్షిణైః. ౫. అథచే తృప్తిగృహ్లాయైర్దవ్యాదహరహర్షైః, శ్రద్ధామా
న్థాయ పరమాం పావనం హ్యేతదుత్తమమ్. ౬. బ్రాహ్మణాం సర్వయన్త్రవైశ్చ
స్తతో యజ్ఞే యతవ్రతః, మైత్రాసాధూ వేదవిదః శీలవృత్తతపోర్జితా. ౭.
యత్రే తే న కరిష్యంతి కృతం తేన భవిష్యతి, యజ్ఞాన్ సాధయ సాధుభ్యః
స్వాద్యన్నాన్ దక్షిణావతః. ౮. ఇష్టం దత్తం చ మన్యేభా ఆత్మానం దాన
కర్తణా, పూజయేథా యాయజూకాంస్తవాప్యం శోభవేద్యథా. ౯. ప్రజావతో
భరేథాశ్చ బ్రాహ్మణాన్ స్వర్గకారిణః, ప్రజావాం స్తేన భవతి యథా జనయితా
తథా. ౧౦. యావత్సాధు ధర్మా నై సంతః సంఘాయంత్యుత, సర్వస్వైశ్చాపి
భర్తవ్యా నరా యే బహుకారిణః. ౧౧. సమృద్ధః సంప్రయచ్ఛ త్వం బ్రాహ్మ
ణేభ్యో యుధిష్ఠిర, ధేనూననడుపేనాఽన్నాని ఛత్రం వాసాంస్సుపానహ. ౧౨.
ఆజ్యాని యజమానేభ్య స్తథాన్నాని చ భారత, అశ్వవంతి చ యానానివేద్యాని
శయనాని చ. ౧౩. ఏతే దేయాఃపుష్టిమంతో లఘూపాయాశ్చ భారత, అజగు

పాంచ విజ్ఞాయ బ్రాహ్మణా వృత్తికర్మితాః. ౧౩. ఉపచ్ఛన్నం ప్రకాశం వావృత్త్యా
 తా ప్రతిపాలయేత్, రాజసూయాశ్వమేధాభ్యాం శ్రేయస్తత్క్షత్రియా ప్ర
 తి. ౧౪. ఏవంపావైర్విరుద్ధక్షస్త్యపూతః స్వర్గమాప్నోసి, సంచయిత్వా పునః
 క్రోశం యద్రాష్ట్రం పాలయిష్యసి. ౧౫. తేన త్వం బ్రహ్మభూయత్వమవాప్నోసి
 ధగోని చ, ఆత్మనశ్చ పరేషాం చ వృత్తిం సంరక్షభారత. ౧౬. పుత్రవచ్చాపి భృ
 త్యాన్వా ప్రజాశ్చ పరిపాలయ, యోగః క్షేమం చ తే నిత్యం బ్రహ్మణేష్వ
 స్తుభారత. ౧౭. తదర్థం జీవితం తేఽస్తు మాతేభ్యోప్రతిపాలనమ్, అనర్థో బ్రాహ్మణ
 సైష్వమయద్విత్తనిచయో మహా. ౧౮. శ్రియాహ్యాభీక్ష్యం సంవాసో దర్శ యేత్సం
 ప్రమోహయేత్, బ్రాహ్మణేషు ప్రమూఢేషు ధర్మో విప్రణశేద్ధృవమ్. ౧౯.
 ధర్మప్రణ శేభూతానామభావః స్యాన్న సంశయః, యో రక్షిభ్యసంప్రదాయ
 రాజా రాష్ట్రం విలుంపతి. ౨౦. యజ్ఞే రాష్ట్రాధిపం తస్మా దానయధ్వమితి
 బ్రువన్, యచ్చాదాయ తదాజ్ఞాంతం భీతం దత్తం సుదాదుగమ్. ౨౧. యజే
 ద్రాజా న తంయజ్ఞం ప్రశంసంత్యస్య సాధవః, అపీడితాః సుసంవృద్ధా యేదద
 త్యనకూలతః. ౨౨. తాదృశేనాభ్యుపాయేన యష్టవ్యం నోద్యమాహృతైః, యదా
 పరినిషేవేత నిహితో వై యథావిధి. ౨౩. తదా రాజా మహాయజ్ఞై ర్యజేత
 బహుదక్షిణైః, వృద్ధబాలధనం రక్ష్యమంధస్య కృపణస్యచ. ౨౪. న భాతపూర్వం
 కుర్వీత న రుదంతీ ధనం హరేత్, కృతం కృపణవృత్తిం హి రాష్ట్రం హంతి సృవ
 శ్రియమ్. ౨౫. దద్యాచ్చుచహతో భోగాన్ క్షుద్భయం ప్రణదేత్సతామ్, యేషాం
 స్వాదూని భోజ్యాని సమవేక్ష్య తి బాలకాః. ౨౬. నాశ్నంతి విధివత్తాని కింతు
 పాపతరం తతః, యదితే తాదృశో రాష్ట్రే విద్వాన్ సీదేత్తుధా ద్విజః. ౨౭. భూ
 ణహత్యాం చ గచ్ఛేథాః కృత్వా పాపమివోత్తమమ్, ధిక్ తస్య జీవితం రాజ్ఞో
 రాష్ట్రేయస్యావసీదతి. ౨౮. ద్విజోఽన్యోహమనుష్యోఽపి శిబిరాహ వచో యథా,
 యస్య స్తవిషయేరాజ్ఞః స్నాతకః సీదతి క్షుధా. ౨౯. అవృద్ధిమేతిద్రాష్ట్రం విందతే
 సహరాజకమ్, క్రోశంత్యో యస్య వై రాష్ట్రా ద్వియంతే తరసా స్త్రియః. ౩౦.
 క్రోశతాంపతిపుత్రాణాం మృతోఽసౌ నచజీవతి, అరక్షితారం హర్తారం విలో
 త్తరమనాయకమ్. ౩౧. తే వై రాజకులం హన్యుః ప్రజాః సన్నహ్యా నిర్ఘ్నామ్,
 అహం వో రక్షితేత్యుక్త్వా యో నరక్షతి భూమిపః. ౩౨. స సహత్య నిహంతవ్యః శ్వే
 వసోన్దాదతితురః, పాపం కుర్వంతి యత్కించి త్ప్రజా రాజ్ఞాహ్యరక్షితాః. ౩౩. చతు

ర్థంతస్య పాపస్య రాజావిందతిభారత, అథాహుస్సర్వ మేవేతి భూయోఽర్థమితి నిశ్చయః ౩౫. చతుర్థం మతమస్తాకం మనో శృత్యానుశాసనమ్, శుభంవా యచ్ఛుకుర్వంతి ప్రజా రాజ్ఞా సురక్షితాః. ౩౬ చతుర్థం తస్య పుణ్యస్య రాజాచాప్నోతి భారత, జీవంతం త్వానుజీవంతు ప్రజాస్సర్వా యధిష్ఠిర. ౩౭. పర్జన్యమివ భూతాని మహాద్రుమమివాండజాః, కుబేరమివ రక్షంసి శతక్రతుమివామరాః, జ్ఞాతయస్తానుజీవంతు సుహృదశ్చ పరంశః. ౩౮.

ఇతి ఆనుశాసనపర్వాంతర్గత ఆనుశాసనికపర్వణి, ఏకపష్టిత మోఽధ్యాయః.

—ॐ భూమిదానప్రశంసా. ౧౦—

యధిష్ఠిరక్షవాచః — ఇదం దేయమిదందేయ మితీయం శ్రుతిరాదరాత్, బహుదేయాశ్చ రాజానః కింస్విద్దానమనుత్తమమ్. ౧. భీష్మక్షవాచః—అతిదానాని సర్వాణి పృథివీదానముచ్యతే, అచలాహ్యక్షయా భూమి ర్దోగ్ధీ కామా నివోత్తమా. ౨. దోగ్ధీ వాసాంసి రత్నాని పశూన్ వ్రీహీయవాగస్తథా. భూమిద స్సర్వభూతేషు శాశ్వతీరేధతే సమాః. ౩. యావద్భూమేరాయురిహ తావద్భూమిద ఏధతే, న భూమిదానాదస్తీహ పరం కించి ద్యధిష్ఠిర. ౪. అప్యల్పం ప్రదదుస్సర్వే పృథివ్యా ఇతి నశ్శ్రుతమ్, భూమిమేవ దదుస్సర్వే భూమిం తే భుంజతే జనాః. ౫. స్వకర్తేహోపజీవంతి నరా ఇహ పరత్ర చ, భూమిర్భూతి ర్తహాదేవీ దాతారం కురుతే ప్రియమ్. ౬. యవతాం దక్షిణాం దద్యాదక్షయాం రాజసత్తమ, పునర్నరత్వం సాప్రాప్య భవేత్సః పృథివీపతిః. ౭. యథాదానం తదా భోగ ఇతి మే ధర్తనిశ్చయః, సంగ్రామే వా తనుం జహ్య దద్యాచ్చ పృథివీమమామ్. ౮. ఇత్యేతత్ క్షత్రబంధూనాం వదంతి పరమాం శ్రియమ్, పునాతి దత్తా పృథివీ దాతారమితి శుశ్రమ. ౯. అపి పాపసమాచారం బ్రహ్మఘ్నమపిచాన్యతమ్, నైవపాపం స్థావయతినైవ పాపాత్ప్రమోచయేత్. ౧౦. అపి పాపకృతాం రాజ్ఞాం ప్రతిగృహ్ణంతి సాధవః, పృథివీం న న్యదిచ్ఛంతి పావనీ జననీ యథా. ౧౧. సామాన్యాః ప్రియదత్తేతి గుహ్యం దేవ్యాః సనాతనమ్, దానం వా ప్యథ వా దానం సామాన్యాః ప్రథమం ప్రియమ్. ౧౨. యవతాం విదుషేదద్యా త్పృథివీం పృథివీపతిః, పృథివ్యా మేత దిష్టం స రాజా రాజ్యమితో ఒబ్రవీత్. ౧౩. పునస్సాహ జనం ప్రాప్య రాజవత్సాన్యన్నసంశయః, తస్మాత్ప్రాప్త్యైవ పృథివీం దద్యాత్ పితౄణాం పార్థివః. ౧౪. నాభూమిపతి నాభూమి రధిష్ఠేయా కథంచన,

నచాపాత్రేణ వా గ్రాహ్యో దత్తదానేన వా చరేత్. ౧౫. యేదాన్యే భూమిమి
 చ్ఛేయః కుర్యరేవ న సంశయః, యస్మాథో ర్భూమిమాదత్తే నభూమిం విందతే
 తు సః. ౧౬. భూమిం దత్వా తు సాధుభ్యో విందతే భూమిముత్తమామ్, ప్రేత్య
 చేహ చ ధర్మాత్తా సంప్రాప్నోతి మహద్యశః. ౧౭. యస్య విప్రాస్తు శంసంతి సాథో
 ర్భూమిం సదైవ హి, న తస్య శత్రవో రాజన్ ప్రశంసంతి వసుంధరామ్. ౧౮.
 యత్కించిత్పురుషః పాపం కురుతే వృత్తికర్మితః, అపి గోచర్తమాత్రేణ భూమి
 దానేన పూయతే. ౧౯. యేఽపి సంక్షీర్ణకర్తాణో రాజానో రాద్రకర్మిణః, తేభ్యః
 పవిత్రమాభ్యేయం భూమిదానమనుత్తమమ్. ౨౦. ఆల్పాతరమిదం శశ్వత్పు
 రాణా మేనిరే జనాః, యో యజేతాశ్వమేధేన దద్యాద్వా సాధవే మహీమ్.
 ౨౧. అపిచే త్సుకృతం కృత్వా శంకేరన్నాపి పంశితాః, అశక్యమేకమేవైత
 ద్భూమిదాన మనుత్తమమ్. ౨౨. సువర్ణం రజతం వత్స్రం మణిముక్తావసూని
 చ, సర్వమేత న్నహస్రాజ్ఞో దదాతి వసుధాం దదత్. ౨౩. తపోయజ్ఞః శ్రుతం
 శీల మలోభ స్సత్యసంధతా, గురునైవతపూజా చ ఏతా వర్తంతి భూమి
 దమ్. ౨౪. భర్తుర్నిశ్రేయసే యుక్తా స్త్యక్తాత్సానోరణే హతాః, బ్రహ్మలోక
 గతాః సిద్ధాః నాతిక్రామంతి భూమిదమ్. ౨౫. యథా స్వపుత్రం జనసీ
 ధీరేణ భరతే సదా, అనుగృహ్లాతి దాతారం తథా సర్వరసైర్నహీ. ౨౬.
 మృత్యుర్వైకింకరో దండస్తమో వహ్నిః సుదారుణః, ఘోరాశ్వదారుణాః
 సాశా నోపసర్పంతి భూమిదమ్. ౨౭. పితౄంశ్చ పితౄలోకస్థాః దేవలోకాశ్చ
 దేవతాః, సంతర్పయతి శాంతాత్తా యో దదాతి వసుంధరామ్. ౨౮. కృశా
 య మ్రియమాణాయ వృత్తిగ్ధానాయ సీదతే, భూమిం వృత్తికిరీం దత్వానత్రీ
 భవతి మానవః. ౨౯. యథా ధావతి గౌర్వత్సం ప్రవంతీ వత్సలావయః, ఏవ
 మేవ మహాభాగ భూమిర్భవతి భూమిదమ్. ౩౦. ఫాలకృష్టాం మహీం దత్వానబీజాం
 సఫలామపి, ఉదీర్ణంవాపి శరణం తథా భవతి కామదః. ౩౧. బ్రాహ్మణంవృత్త
 సంపన్నమాహితాగ్నిం శుచివ్రతమ్, సరః ప్రతిగ్రాహ్యమహీం న యాతి పరమా
 పదమ్. ౩౨. యథాచంద్రమసో వృద్ధిరహస్యహనిజాయతే, తథా భూమికృతందానం
 సస్యేసస్యే వివర్ధతే. ౩౩. అత్ర గాథా భూమిగీతాః కీర్తయంతి పురా విదః, యాః
 శ్రుత్వాజామదగ్న్యేన దత్తా భూః కాశ్యపాయ వై. ౩౪. మామేవాదత్త మాం
 దత్త మాందత్వా మామవాప్యథ, అస్మింట్లోకే పరేచైవ తద్దత్తం జాయతేపునః.
 ౩౫. య ఇమాం వ్యాహృతిం వేద బ్రాహ్మణో వేదసంమితామ్, శ్రాద్ధస్య క్రియమా

ఁస్యబ్రహ్మభూయం స గచ్ఛతి. ౩౬. కృత్యానామభిశస్తానా మరిష్టశమనం మహత్, ప్రాయశ్చిత్తం మహీం దత్వా పునాత్సుభయతో దశ. ౩౭. పునాతి య ఇదంవేద వేదవాదం తథైవ చ, ప్రకృతిస్సర్వభూతానాం భూమిర్వైశ్వానరీ మతా. ౩౮. అభిషిచ్యైవ నృపతిం శ్రావయేదిమనూగమమ్, యథా శ్రుత్వా మహీం దద్యా న్నాదద్యాత్సాధుతిశ్చ తామ్. ౩౯. యోఽయం కృత్స్నో బ్రాహ్మణోఽర్థో రజాన్ శ్చాప్యసంశయః, రాజా హి ధన్యకుశలః ప్రథమం భూతిలక్షణమ్. ౪౦. అథ యే సామధర్మజ్ఞో రాజా భవతి నాస్తికిః, స తే సుఖం ప్రబుధ్యంతి సుఖంప్రాభువంతి చ. ౪౧. సదా భవంతి చోద్విగ్నాస్తస్య దుశ్చురితైర్నరాః, యోగక్షేమాహి బహవో రాష్ట్రం నాస్యా విశంతి తత్. ౪౨. అథ యేషాం పునః స్తాజ్ఞో రాజా భవతి ధార్మికిః, సుఖం తే ప్రతిబుధ్యంతే సుసుఖం ప్రస్వపంతి చ. ౪౩. తస్య రాజ్ఞః శుభైరారైశ్చో కర్తృభి ర్నిగ్వృతా నరాః, యోగక్షేమేణ వృష్ట్యా చ వివ ర్ధంతే స్వకర్తృభిః. ౪౪. స కులీనః సబంధు స్సపురుషః స చ పుణ్యకృత్, స దాతా స చ విక్రాంతో యో దదాతి వసుధరామ్. ౪౫. ఆదిత్యా ఇవ దీప్యంతే తేజసా భువి మానవాః, దదంతి వసుధాం స్థితాం యే వేదవిదుషి ద్విజే. ౪౬. యథా సన్యాని రోహంతి ప్రకీర్ణాని మహీతలే, తథా కామాః ప్రరోహంతి భూమిదానసమార్జితాః. ౪౭. ఆదిత్యో వరుణో విష్ణు ర్భృష్మః సోమో హుతా శనః, శూలపాణిశ్చ భగవాన్ ప్రతినందింతి భూమిదమ్. ౪౮. భూమా జాయంతి పురుషా భూమా నిష్ఠాం వ్రజంతి చ, చతుర్విధో హి లోకోఽయం యోఽ యం భూమిగుణాత్కః. ౪౯. ఏషా మాతా పితాచైవ జగతః పృథివీపతే, నానయా సదృశం భూతం కించిదస్తి జనాధిప. ౫౦. అత్రాప్యదాహరంతీమ మితిహాసం పురా తనమ్, బృహస్పతేశ్చ సంవాద మింద్రస్య చ యధిష్ఠిర. ౫౧. ఇష్ట్యా క్రతుశతే నాథ మహతా దక్షిణావతా, ముఘవా వాగ్విదాం శ్రేష్ఠః పప్రచ్ఛేదం బృహస్ప తిమ్. ౫౨. ముఘనానువాచ. — భగవన్ కేన దానేన స్వర్గతః సుఖమేధతే, యదక్ష యం మహార్ణంచ శద్భూహి వనతాంవర. ౫౩. భీష్మఉవాచః—ఇత్యుక్తః స సు రేంద్రేణ తతో దేవ పురోహితః, బృహస్పతిర్బృహత్రేజాః ప్రత్యువాచ శత క్రతుమ్. ౫౪. బృహస్పతిరువాచః—సువర్ణదానం గోదానం భూమిదానం చ వృ త్రహా, దదదేతాస్తహస్రాజ్ఞ సర్వపాపైః ప్రముచ్యతే. ౫౫. స భూమిదానాద్దే వేంద్ర పరం కించిదిప్రభో, విశిష్టమితి మన్యామి యథా ప్రాహుర్ననీషిణః. ౫౬. యే శూరా నిహతా యుద్ధే స్వర్యాతా రణగృధ్ధినః, సర్వేతే విబుధశ్రేష్ఠ నాతి

క్రామంతి భూమిదమ్. ౧౭. భద్రర్షిః శ్రీయసే యుక్తా స్త్యక్తాత్తానో రణేహ
తాః, బ్రహ్మలోకగతాయుక్తా నాత్యుత్క్రామంతిభూమిదమ్. ౧౮. పంచపూర్వా
హి పురుషాః పడన్యే వసుధాం గతాః, ఏకాదశదదమ్భామిం పరిత్రాతీహ
మానవః. ౧౯. రత్నోపకీర్ణం వసుధాం యో దదాతి పురందర, స ముక్త
స్సర్వకలుషై స్స్వర్గలోకే మహీయతే. ౨౦. మహీం స్థితాం దదద్రాజన్ సర్వ
కామగుణాన్వితామ్, రాజాధిరాజో భవతి తద్ధి దానమనుత్తమమ్. ౨౧. సర్వ
కామసమాయుక్తాం కాశ్యపీ యః ప్రయచ్ఛతి, సర్వభూతాని మన్యంతే మాం
దదాతీతి వాసవ. ౨౨. సర్వకామదుఃఖం ధేనం సర్వకామగుణాన్వితామ్,
దదాతి యస్సహస్రాక్ష స్వర్గం యాతి స మానవః. ౨౩. మధుసర్పిః ప్రవా
హిణ్యో పయోదధివహస్తథా, సరితస్తర్పయతీహ సురేంద్ర వసుధాప్రదమ్.
౨౪. భూమిప్రదానాన్నృపతి ద్భుచ్చతే సర్వకిల్బిషాత్, నహి భూమిప్రదానేన
దానమన్యద్విశిష్యతే. ౨౫. దదాతి యః సముద్రాంతాం పృథివీం శత్రునిర్జితామ్,
తం జనాః కథయంతీహ యావద్భవతి గౌరియమ్. ౨౬. పుణ్యామృద్ధిరసాం
భూమిం యో దదాతి పురందర, న తస్య లోకాః క్షీయంతే భూమిదానగుణా
న్వితాః. ౨౭. సర్వదా పార్థివేనేహ సతతం భూమిమిచ్ఛతా, భూర్దేయా విధి
వచ్ఛక్ర పాత్రే సుఖమభీష్మనా. ౨౮. అపి కృత్వా సరః పాపం భూమిం దత్వా
ద్విజాతయే, సముత్సృజతి తత్పాపం జీర్ణం త్వచమివోరగః. ౨౯. సాగరాన్
సరితః శైలాన్ కాననాని చ సర్వశః, సర్వమేతన్నరశ్శక్ర దదాతి వసుధాం
దదత్. ౩౦. తటాకాన్యదపానాని ప్రోతాసి చ సరాసి చ, స్నేహాన్ సర్వ
రసాంశ్చైవ దదాతి వసుధాం దదత్. ౩౧. ఓపథీర్విర్యసంపన్నా సర్గా పుష్ప
ఫలాన్వితాన్, కాననోపలశైలాంశ్చ దదాతి వసుధాం దదత్. ౩౨. అగ్ని
ప్రోమప్రభృతిభి రిష్టా చ స్వాప్తదక్షిణైః, న తత్ఫలమవాప్నోతి భూమిదానా
ద్యదశ్నుతే. ౩౩. చాతా దశాసుగృహ్లాతి దశహంతి తదాక్షిపన్, పూర్వదత్తాం
వారన్ భూమిం సరకాయోపగచ్ఛతి. ౩౪. న దదాతి ప్రతిశ్రుత్య దత్వాపి చ
హరేత్తు యః, సబద్ధో దారుణైః పాశై స్తప్యతే మృత్యుశాసనాత్. ౩౫. ఆహి
తాగ్నిం సదా యజ్ఞం కృశవృత్తిం ప్రియాతిథిమ్, యే భజంతి ద్విజశ్రేష్ఠం నోప
సర్పంతి తే యమమ్. ౩౬. బ్రహ్మణేష్వసృణోభూతః పార్థివస్సాత్పురందర, ఇత
రేషాం తు వర్ణానాం తారయే త్కృశదుర్బలాన్. ౩౭. నాచ్ఛిద్యాత్సృష్టితాం
భూమిం పరేణ త్రిదశాధిప, బ్రహ్మణస్య సురశ్రేష్ఠ కృశవృత్తేః కదాచన. ౩౮.

యథాశ్రువతితం తేహం దీనానామథ నీదతామ్, బ్రాహ్మణానాం హృతే క్షేత్రే
హన్యాత్రిపురుషం కులమ్. ౭౯. భూమిపాలం చ్యుతం రాష్ట్రాద్యస్తు సంస్థాపయే
న్నరః, తస్య వాసస్సహస్రాక్ష నాకపృష్ఠే మహీయతే. ౮౦. ఇక్షుభి స్సహితాం
భూమిం యవగోధూమశాలినీమ్, గోఽశ్వవాహసఫూర్ణాం వా బాహువీర్యాదుపా
ర్జితామ్. ౮౧. నిధిగర్తాం దదదన్భూమిం సర్వరత్నపరిచ్ఛదామ్, అక్షయాన్
లభతే లోకాన్ భూమిసత్త్రం హి తస్య తత్. ౮౨. విధూయ కలుషం సర్వం
విరజా స్సమృతస్సతామ్, లోకే మహీయతే సద్భి ర్యోదదాతి వసుంధరామ్. ౮౩.
యథాశ్రువతితశ్శక్ర తైలబిందుర్విసర్పతి, తథా భూమిక్రతుం దానం సస్యేసస్యే వివ
ర్ధతే. ౮౪. యే రణాగ్రే మహీపాలా శ్శూరా స్సుమితీశోభనాః, బధ్యంతేభిముఖా
శ్శక్ర బ్రహ్మలోకం వ్రజంతి తే. ౮౫. సృత్యగీతపరా నార్యో దివ్యమాల్యవిభూ
షితాః, ఉపతిష్ఠంతి దేవేంద్ర తథా భూమిప్రదం దివి. ౮౬. మోదతే చ సుఖం
స్వర్గే దేవగుంధర్వపూజితః, యో దదాతి మహీం సమ్యగ్విధినహ ద్విజాతయే.
౮౭. శతమృగైరసశ్చైవ దివ్యమాల్యవిభూషితాః, ఉపతిష్ఠంతి దేవేంద్ర బ్రహ్మ
లోకే ధరాప్రదమ్. ౮౮. ఉపతిష్ఠంతి పుష్పాణి సదా భూమిప్రదం నరమ్, శంఖ
భద్రాసనం ఛత్రం వరాశ్వా వరవాహనమ్. ౮౯. భూమిప్రదానా త్పుష్పాణి
హిరణ్యనిచయాస్తథా, ఆజ్ఞా సదాఽప్రతిహతా జయశబ్దావసూని చ. ౯౦.
భూమిదానస్య పుణ్యాని ఫలా స్సర్గః పురందర, హిరణ్యపుష్పాశ్చైషధ్యః కుశ
కాంచనశాద్వలాః. ౯౧. అమృతప్రసవాం భూమిం ప్రాప్నోతి పురుషో దదత్,
నాస్తి భూమిసమం దానం నాస్తి మాతృసమో గురుః. ౯౨. నాస్తి సత్యసమో
ధర్మో నాస్తి దానసమో నిధిః, ఏతదాంగిరసా శ్చుప్రిత్వా వాసవో వసుధామి
మామ్. ౯౩. వసురత్నసమాకీర్ణాం దదావంగిరసే తదా, యథదం శ్రావయేచ్ఛాద్ధే
భూమిదానస్యసంభవమ్. ౯౪. న తస్య రక్షసాం భాగో నాసురాణాం భవత్యుత,
అక్షయం చ భవేద్దత్తం పితృభ్య స్తన్నసంశయః. ౯౫. తస్మాచ్ఛాద్ధేష్విదం
విద్వాన్ భుంజతః శ్రావయేద్ద్విజాన్, ఇత్యేతత్సర్వదానానాం శ్రేష్ఠముక్తం తవా
నఘ. ౯౬. మయా భరతశార్దుల కిం భూయః శ్రోతుమిచ్ఛతి. ౯౭.

ఇతి అనుశాసనపర్వాంతర్గత అనుశాసనికపర్వణి, ద్విపక్షితమోఽధ్యాయః.

—ॐ దానధర్మకథనమ్. ॐ—

యధిష్ఠిరఉవాచ:—కాని దానాని లోకేఽస్తిన్ దాతుకామోమహీపతిః,
గుణాధి కేభ్యాపిప్రేభ్యో దద్యాద్ధరతసత్తమ. ౧. కేసతువ్యంతితేసద్యః కిం తుష్టాః

ప్రదిశంతి చ, శంస మే తన్వహాబాహూ ఫలం పుణ్య కృతం మహత్. ౨. దత్తం
 కం ఫలవద్రాజ నిహలోకే పరత్ర చ, భవతః శ్రోతుమిచ్ఛామి తన్నే విస్తరితో
 వద. ౩. భీష్మఉవాచ:—ఇమమర్థం పురా పృష్టో నారదో దేవ దర్శనః, యదుక్తవా
 నసావాక్యం తన్నే నిగదతఃశృణు.౪. నారదఉవాచ:—అన్న మేవ ప్రకింసుతి దేవా
 ఋషిగణాస్తథా, లోకతంత్రం హి సంక్షాశ్చ సర్వమన్నే ప్రతిష్ఠితమ్. ౫. అన్నేన
 సద్యశం దానం న భూతం న భవిష్యతి, తస్మాదన్నం విశేషేణ దాతుమిచ్ఛంతి
 మానవాః. ౬. అన్న మూర్జస్కరం లోకే ప్రాణాశ్చాన్నే ప్రతిష్ఠితాః, అన్నేన
 ధార్యతే సర్వం విశ్వం జగదిదం ప్రభో. ౭. అన్నాద్భ్రూహస్థా లోకేఽస్మిన్ భిక్షవ
 స్తాపసా స్తథా, అన్నాద్భవంతి వై ప్రాణాః సత్యక్షం నాత్ర సంశయః. ౮.
 కుటుంబం వీడయిత్వా తు బ్రాహ్మణాయ మహత్తనే, దాతవ్యం భిక్షవేచాన్న
 మాత్తనో భూతిమిచ్ఛతా. ౯. బ్రాహ్మణ మభిరూపాయ యో దద్యాదన్నమ
 ర్థినే, విదధాతి నిధిం శ్రేష్ఠం పారతాకిక మాత్తనః. ౧౦. శ్రాంతమధ్వని వర్తంతం
 పృథ మర్హముపస్థితమ్, అర్పయేద్భూతి మన్విచ్ఛన్ గృహస్థా గృహమాగతమ్
 ౧౧ క్రోధముత్పత్తితం హత్వా సుఖీలో వీతమత్సరః, అన్ననః ప్రాప్నుతే రాజ
 దివి చేహ చ యత్సుఖమ్. ౧౨. నావమన్యే దభిగతం న ప్రణుద్యా త్కథంచ
 న, అపి శ్వపాకే శుని వా న దానం విప్రఃశ్యతి. ౧౩. యో దద్యాదపక్షిప్త
 మన్నమధ్వని వర్తతే, శ్రాంతాయాదృష్టపూర్వాయ సమహద్ధర్మమాప్నుయాత్.
 ౧౪. పితౄణాం దేవా నృషీణాం విప్రా నతిభీష్మ జనాధిప, యో నరః ప్రీతయ
 త్యనై ప్రస్య పుణ్యఫలం మహత్. ౧౫. కృత్వాతిపాతకం కర్త యోదద్యాదన్న
 మర్థినే, బ్రాహ్మణాయ విశేషేణ న స పాపేన ముహ్యతే. ౧౬. బ్రాహ్మణేష్వత్యయం
 దానమన్నం శూద్రే మహాఫలమ్, అన్నదానం హి శూద్రే చ బ్రాహ్మణస్య విశి
 వ్యతే. ౧౭. న పృచ్ఛే ద్దోత్ర చరణం స్వాధ్యాయం దేశమేవ చ, భిక్షితో బ్రాహ్మ
 ణేనేహ దద్యాదన్నం ప్రయోచితః. ౧౮. అన్నదస్యాన్నపృథ్వాశ్చ సర్వకామఫల
 ప్రదాః, భవంతిచేహ చాముత్ర నృపతే ర్నాత్ర సంశయః. ౧౯. ఆశంసతే హి
 పితరః సువృష్టిమివ కర్షణాః, అస్థాక మపి పుత్రో వా పౌత్రోవా న్నంప్రదాస్యతి
 ౨౦. బ్రాహ్మణో హి మహద్భూతం స్వయం దేహీతి యాచతి, అకామో వా
 సకామో వా దత్వా పుణ్యమవాప్నుయాత్. ౨౧. బ్రాహ్మణస్సర్వభూతానామ
 తిథిః ప్రసృతాగ్రభుక్, విప్రాయ మధిగచ్ఛంతి భిక్షమాణాగృహం సదా. ౨౨.
 సత్కృతాశ్చ నివర్తంతే తదతీవ ప్రవర్ధతే, మహాభాగే కులే ప్రేత్య జన్మచా

హ్నితిభారత. ౨౩. దత్వాశ్వన్నం నరో లోకే యథా స్థానమనుత్తమమ్, నిత్యం మృష్టాన్నదాయాతు స్వస్తే వసతి సత్కృతః. ౨౪. అన్నం ప్రాణా నరాణాం హి సర్వమన్నే ప్రతిష్ఠితమ్, అన్నదః పశుమాన్ పుత్రీ ధనవాన్ భోగవానపి. ౨౫. ప్రాణవాంశ్చాపి భవతి రూపవాంశ్చ తథా వృశః, అన్నదః ప్రాణదో లోకే సర్వదః ప్రోచ్యతే తు సః. ౨౬. అన్నం హి దత్త్వాఽతిథయే బ్రాహ్మణాయ యథావిధి, ప్రదాతా శుఖమహ్నితి దైవతైశ్చాపి పూజ్యతే. ౨౭. బ్రాహ్మణో హి మహా ద్భూతం క్షేత్రభూతం యుధిష్ఠిర, ఉప్యతే యత్ర తప్తీజం తద్ధి పుణ్యఫలం మహత్. ౨౮. ప్రత్యక్షం ప్రీతి జననం భోక్తృ ద్దాతు ర్భవత్యుత, సర్వాణ్యన్యాని దానాని పరోక్షఫలవంతుత. ౨౯. అన్నాద్ధి ప్రసవం యాఽతిరతిరన్నాద్ధి భారత, ధర్తార్థావన్నతో విద్ధి రోగనాశం తథాన్నతః. ౩౦. అన్నం హ్యమృతమిత్యాహ పురా కర్షే ప్రజాపతిః, అన్నం భువం దివం ఖం చ స్యమన్నే ప్రతిష్ఠితమ్. ౩౧. అన్నప్రణాశే భిద్యంతే శరీరే పంచధాతవః, బలంబలవతోఽపీహ ప్రణశ్యత్యన్నహ నితః. ౩౨. ఆవాహశ్చ వివాహశ్చ యజ్ఞాశ్చన్నమృతే తథా, నివర్తంతే నర శ్రేష్ఠ బ్రహ్మచార ప్రలీయతే. ౩౩. అన్నతస్సర్వమేతద్ధి యత్కించిత్ స్థాణుజం గమమ్, త్రిషు లోకేషు ధర్తార్థమన్నం దేయమతోబుధైః. ౩౪. అన్నదస్య మను వ్యస్య బలమోజో యశాంసి చ, ఆయుశ్చ వర్ధతే శశ్వత్త్రిషు లోకేషు పార్థివ. ౩౫. మేఘేషూర్ధ్వం సన్నిధతే ప్రాణానాం పవనః పతిః, తచ్చ మేఘగతం వారి శక్రో వర్షతి భారత. ౩౬. ఆదతై చ రసాన్ భామా నాదిత్య స్వ గభస్తీభిః, వాయురాదిత్యతప్తాశ్చ రసాన్ దేవః ప్రవర్షతి. ౩౭. తద్యదా మేఘతో వారి పతితంభవతి క్షితౌ, తదా వసుమతీ దేవి స్నిగ్ధా భవతి భారత. ౩౮. తత స్సస్యాని రోహంతి యేన వర్తయతేజగత్, మాంసమేదోఽస్థిశుక్రాణాం ప్రాదుర్భా వస్తతః పునః. ౩౯. సుభవంతి తతశ్శుక్రా త్ప్రాణినః పృథివీపతే, అగ్నిష్టోమా హి తచ్చుక్రం సృజతః పుష్యతశ్చహ. ౪౦. ఏవమన్నాద్ధి సూర్యశ్చ పవనశ్చ క్రమేవ చ, ఏవేవ స్తృతోరాశి స్తతో భూతాని జజ్జరే. ౪౧. ప్రాణాన్ దదాతి భూతానాం తేజశ్చ భరతర్షభ, గృహమభ్యాగతాయాథ యో గద్యాదన్న మర్థినే. ౪౨. భీష్మఉవాచః—నార దేనైవముక్తోఽహ మదామన్నం సదానృప, అన సూయు స్త్వమప్యన్నం తస్మాద్దేహి గతజ్వరః. ౪౩. దత్త్వాన్నం విధినద్రాజ్జావిప్రేభ్య స్త్వమితిప్రభో, యథావదనురూపేభ్య స్తత స్సర్వర్థమవాప్సుసి. ౪౪. అన్నదా నాద్ధియే లోకా స్తాం స్త్వం శృణుజనాధిప, భవనాని ప్రకాశంతే దివితేహం మహా

త్తనామ్. ౮౫. తారా సంస్థానరూపాణి నానాస్తంభాన్వితాని చ, చంద్రమండలశుభ్రాణికింకణజాలవంతిచ. ౮౬. తరుణాదిత్యవర్ణాని స్థావరాణిచరాణిచ, అనేకశతభామాని నాంతర్జలచరాణి చ. ౮౭. వైడూర్యార్కప్రకాశాని శౌర్యరుక్తమయాని చ, సర్వకామఫలాశ్చాపి పృథ్వీ భవసంస్థితాః. ౮౮. వాప్యో వీధ్య స్సభాః కూపా దీర్ఘికాశ్చైవ సర్వశః, ఘోషవంతి చ యానాని యుక్తాన్యథ సహస్రశః. ౮౯. భక్ష్యభోజ్యమయాశ్చైవలా వాసాంస్యాభరణాని చ, క్షీరం ప్రవంతి సంతిస్తభాచైవాన్నపర్వతాః. ౯౦. ప్రాసానాః పాండురా భ్రాతృభాః శయ్యాశ్చ కనకోజ్జ్వలాః, తాన్యన్నదాః ప్రపద్యంతే తస్మాదన్నప్రదో భవ. ౯౧. ఏతే లోకాః పుణ్యకృతా మన్నదానాం మహాత్మనామ్, తస్మాదన్నం ప్రయత్నేన దాతవ్యం మానవైర్భువి. ౯౨.

ఇతి అనుశాసనపర్వాంతర్గత అనుశాసనికపర్వణి, త్రిషష్టితమోఽధ్యాయః.

యుధిష్ఠిరఉవాచ:—శ్రుతం మే భవతో నాక్య మన్నదానస్య యో విధిః, నక్షత్రయోగస్యేదానీం దానకల్పం బ్రవీహిమే. ౧. భీష్మఉవాచ:—అత్రాప్యదాహ రంతీమ మితిహాసం పురాతనమ్, దేవక్యాశ్చైవ సువాదం మహర్షే ర్నారదస్య చ. ౨. ద్వారకామనుసంప్రాప్తం నారదం దేవదర్శనమ్, పప్రచ్ఛేదం వచః ప్రశ్నం దేవకీ ధర్మదర్శనమ్. ౩. తస్యాస్సృపృచ్ఛమానాయా దేవర్షిర్నారదస్తతః, ఆచష్ట విధివత్సర్వం తచ్ఛృణుష్వ విశాంపతే. ౪. నారదఉవాచ:—కృత్తికాను మహాభాగే పాయసేన ససర్పిషా, సంతర్ప్య బ్రాహ్మణా సాధూ లోకా నాప్నోత్యనుత్తమా. ౫. రాహిణ్యాం ప్రసృతై ర్నాగైర్నాంసైరన్నేన సర్పిషా, పయోన్నపానం దాతవ్య మన్యూతార్థం ద్విజాతయే. ౬. దోగ్ధీం దత్వా సవత్సానం చ నక్షత్రే సామదైవతే, గచ్ఛంతి మానుషా ల్లోకాత్స్వర్గలోకమనుత్తమమ్. ౭. ఆర్ద్రాయాం కృతసరం దత్వా తిలమిశ్రముపోషితః, నరస్తరతిదుర్గాణి క్షురధారాంశ్చ పర్వతా. ౮. పునర్వసావపూషా హి దత్వాన్నాని చ శోభనే, యశస్వి రూపసంపన్నో బహ్వన్నే జాయతే కులే. ౯. పుష్యేణ కనకం దత్వా కృతం వా కృతమేవ చ, అనాలోకేషు లోకేషు సామవత్స విరాజతే. ౧౦. ఆశ్లేషాయాం తు యోరూప్య మృషభం వా ప్రయచ్ఛతి, స సర్వభయనిర్దుక్త స్సంభవానధితిషతి. ౧౧. మఘాను తిలపూర్ణాని వర్ధమానాని మానవః, ప్రదాయ పుత్రపశుమానిహప్రేత్య చ మోదతే. ౧౨. ఫల్గునీ పూర్వసమయే బ్రాహ్మణానాముపోషితః, భక్ష్యో ఛాణితసంయుక్తా దత్వా సౌభాగ్యమృచ్ఛతి. ౧౩. ఘృతక్షీర

సమాయుక్తం విధిపత్ షాష్టికౌదనమ్, ఉత్తరా విషయే దత్వా స్వర్గలోకే మహీ
యతే. ౧౪. యద్యత్ప్రదీయతేదాన ముత్తరా విషయే నరైః, మహాఫలమనం
తు త ద్భవతీతి వినిశ్చయః. ౧౫. హస్తే హస్తీరథం దత్వా చతుర్ముక్తముపో
షితః, ప్రాప్నోతి పరమాం లోకాం పుణ్యకామసమన్వితా. ౧౬. చిత్రాయాం
వృషభం దత్వా పుణ్యగంధాంశ్చ భారత, చరంత్యస్సరసాం లోకే రమంతే నందనే
తథా. ౧౭. స్వాత్మామథ ధనం దత్వా యదిష్టతమమాత్సరః, ప్రాప్నోతి లోకాం
సశుభా నిహచైవ మహద్యతః. ౧౮. విశాఖాయామనద్వాహం ధేనుం దత్వా చ
దుగ్ధదామ్, సప్రాసంగం చ శకటం సభాన్యం వస్త్రసంయుతమ్. ౧౯. పితౄణా
దేవాంశ్చ ప్రీణాతి ప్రేత్యచానంత్యమశ్నుతే, న చ దుర్గాణ్యవాప్నోతి స్వర్గ
లోకం చ గచ్ఛతి. ౨౦. దత్వా యనోక్తం విప్రేభ్యో వృత్తిమిష్టాం స విందతి,
నరకాదీంశ్చ సంక్షేపాన్నాప్నోతీతి వినిశ్చయః. ౨౧. అనూరాధాసు ప్రావా
రిం వస్త్రాన్నం సముపోషితః, దత్వా యుగళతంచాపి నరః స్వర్గే నహీయతే.
౨౨. కాలశాకం తు విప్రేభ్యో దత్వా మర్త్యస్సమూలకమ్, జ్యేష్ఠాయా
మృద్ధిమిష్టాం వై గతిమిష్టాం సగచ్ఛతి. ౨౩. మూలే మూలఫలం దత్వా
బ్రాహ్మణేభ్య స్సమాహితః, పితౄణా ప్రీణయతేచాపి గతిమిష్టాంచ గచ్ఛ
తి. ౨౪. అథ పూర్వాస్వాషాఢాసు దధిపాత్రా న్యుపోషితః, కాలవృత్తోప
సంపన్నే బ్రాహ్మణే కేదపారగే. ౨౫. పురుషో జాయతే ప్రేత్య కులేసు
బహుగోధనే, ఉదమంధం స సర్పిష్కం ప్రభూతమధుఫాణితమ్. ౨౬. దత్వా
త్తరాస్వాషాఢాసు సర్వాణా కామానవాప్నుయాత్, దుగ్ధం త్వభిజతే యోగే
దత్వా మధుఘృతప్లుతమ్. ౨౭. ధర్మసిత్యో మనీషిభ్య స్వర్గలోకే మహీ
యతే, శ్రవణే కంబళం దత్వా వస్త్రాంతరికేవ వా. ౨౮. శ్వేతేన రూతి
యానేన సర్వలోకానసంవృతా, గోప్రయుక్తం ధనిష్ఠాసు యానం దత్వా సమా
హితః. ౨౯. వస్త్రరాశిధనం సద్యః ప్రేత్య రాజ్యం ప్రపద్యతే, గంధాం శతభిషా
యోగే దత్వా సాగరుచందనా. ౩౦. ప్రాప్నోత్యస్సౌసాం గంధాం ప్రేత్య
గంధాశ్చ శాశ్వతా, పూర్వభాద్రపదాయోగే రాజమాషా ప్రదాయతు.
౩౧. సర్వభక్ష్యలోకేత స్సవై ప్రేత్య సుఖభవేత్, ఔరభ్రముత్తరాయోగే
యస్తు మాం సుప్రయచ్ఛతి. ౩౨. సప్సిణ్ ప్రీణయతి వై ప్రేత్యచానంత్య
మశ్నుతే, కాంస్యాదోహనాం ధేనుం రేవత్యాం యఃప్రయచ్ఛతి. ౩౩. సా ప్రేత్య
కామానాదాయ దాతారముపతిష్ఠతి, రథమశ్వసమాయుక్తం దత్వాశ్విన్యాం

క్షమః, శుభం దేశమయూచంత యజేమ ఇతి పార్థివ. ౧౮. దేవాణామః—
భగవంస్తస్య ప్రభుర్భూమే సుర్వస్య త్రిదివస్య చ, యజేమహి మహాభాగ యజ్ఞం
భవదనజ్ఞయా. ౧౯. నాననుజ్ఞాతభూమిర్హి యజ్ఞస్య ఫలమశ్నుతే, త్వం హి
సుర్వస్య జగతః స్థావరస్య చరస్య చ, ప్రభుర్భవసి తస్మాత్త్వం సమనుజ్ఞాతు
మర్హసి. ౨౦. బ్రహ్మణావాచః—దదాని మేదిసిభాగం భవద్భ్యోఽహం సుర
ర్షభాః, యస్మిన్ దేశే కరిష్యధ్వం యజ్ఞా కాశ్యవనందనాః. ౨౧. దేవాణామః—
భగవన్ కృతకార్యాః స్త యత్క్షేపేస్యాత్తదక్షిణైః, ఇమం తు దేశం మనయః
పద్యపాసంతి సర్వదా. ౨౨. తతోఽగస్త్యశ్చ కణ్వశ్చ భృగురత్రి
ర్వృషాకపిః, అసిత్ దేవలశ్చైవ దేవయజ్ఞముపాగమన్. ౨౩. తతో దేవా
మహాత్మాన ఈజరే యజ్ఞమద్యుతమ్, తథా సమావయామాసు ర్యథాకాలం
సురర్షభాః. ౨౪. త ఇప్తయజ్ఞా శ్రీనశా హిమవత్యచలోత్తమే, వృషమృశం
క్రతోస్తస్య భూమిదానం ప్రచక్రీరే. ౨౫. ప్రాదేశమాత్రం భూమేస్తు
యోదద్యా దనుషస్కృతమ్, న సీవతి సకృచ్ఛేషు న చ దుర్గాణ్యవాప్నుతే.
౨౬. శీతవాతాతపసహం గృహభూమి సుసంస్కృతామ్, ప్రధానగ
సురలోకస్థః పుణ్యాంతేఽపి న చాల్యతే. ౨౭. ముదితో వసతి ప్రాజ్ఞః శ
సహపార్థివ, ప్రతిశ్రయప్రదానాచ్చ సోఽపి స్వర్గే మహీయతే ౨౮. ఆధ్యాత్మ
జాతః శ్రోత్రియో నియతేంద్రియః, గృహే యస్య వసేత్తుప్తః ప్రధాన్
మశ్నుతే. ౨౯. తథాగవాన్ శరణం శీతవర్షసహం దృఢమ్, ధీమం
తారయతి కులం భరతసత్తమ. ౩౦. క్షేత్రభూమిం దదత్తో భాం శ్రీయ
మవాప్నుయాత్, రత్నభూమిం ప్రదద్యాత్తు కులం వంశనరయేత్.
౩౧. నచోషరాం న నిర్దగ్ధాం మహీం దద్యాత్కదాచన, శతాన పరి
తాం చ న చ పాశనిపేవితామ్. ౩౨. వారక్యే భూమిదేశే గో
పేత్తు యః, తద్భూమిస్వామిపితృభిః శ్రాధకర్ష విహన్యతే. ౩౩. శ్రాత్వా
వహీం దద్యాత్స్విల్పముపి విచక్షణః, విండఃపితృభ్యో దత్తో వై
శాశ్వతః. ౩౪. అటవీపర్వతాశ్చైవ సద్యస్తీర్థాని యాని చ, సరాస్వామికా
న్యాహు ర్నహి తత్రపరిగ్రహాః. ౩౫. ఇత్యేతద్భూమిదానస్య ఫలం విశాం
పతే, అలిః పరంతు గోదాసం కీర్తయిష్యామి తే ౨౪పు. ౩౬. గాంధీ
స్విభ్యో యస్తాత్సర్వేభ్య ఏవ చ, తస్మాత్సహేశ్వరో దేవ స్తపస్తాభిస్సహ ౩౭.
బ్రహ్మలోకే వసంత్యేతా స్సోమేన సహ భారత, యాం తాం బ్రహ్మర్షయః సిద్ధాః

స్థాయంతి పరాంగతిమ్. ౩౮. పయసా హవిషా దధ్నా శకృతాచాథ చర్మణా, అస్థిభిశ్చోపసుర్వంతి శృంగైర్వాలైశ్చ భారత. ౩౯. నాసాం శీతాతపా స్యాతాం స దైతాః కర్త కుర్వతే, నవ్వవిపయంవాపి దుఃఖిమాసాం భవత్యుత. ౪౦. బ్రాహ్మణైః సహితా యాతి తస్మాత్పరమకం చదమ్, ఏకం గోబ్రాహ్మణం తస్మాత్ప్రవదంతి మనీషిణః. ౪౧. రంతిదేవస్య యజ్ఞేతాః పశుత్వేనోపకల్పితాః, అతశ్చర్మణ్యతీ రాజా గోచర్మభ్యః ప్రవర్తితా. ౪౨. పశుత్వాచ్చవినిర్ముక్తాః ప్రదానాయోపకల్పితాః, తా ఇమా విప్రముఖ్యేభ్యో యో దనాతి మహీపతే. ౪౩. నిస్తరేదాపనం కృచ్ఛాం విషమస్థాః పి పార్థివః, గవాంసహస్రీదః ప్రేత్య నరకం న ప్రవద్యతే. ౪౪. సర్వత్ర విజయంచాపి లభతే మనుజాధిప, అమృతం వై గవాం రక్షీ మిత్యాహ త్రిదశాధిపః. ౪౫. తస్మాద్దదాతి యో ధేనమమృతం స ప్రయచ్ఛతి, అగ్నీనామవ్యయం ప్యేతద్ధన్యం వేదవిదో విదుః. ౪౬. తస్మాద్దదాతి యో ధేనం సహవ్యం సంప్రయచ్ఛతి, స్వగోవా మూర్తిమానేషవృషభం యో గవాం పతిమ్. ౪౭. విప్రే గుణయుతే దద్యా త్సవై స్వగో మహీపతే, ప్రాణా వై ప్రాణినామేశే ప్రోచ్యంతే భరతర్షభ. ౪౮. తస్మాద్దదాతి యో ధేనం ప్రాణానేష ప్రయచ్ఛతి, గావః శరణ్యా భూతానా మితి వేదవిదో విదుః. ౪౯. తస్మాద్దదాతి యో ధేనం శరణం సు ప్రయచ్ఛతి, న వధార్థం ప్రదాతవ్యా న కీనాశే న నాస్తికే. ౫౦. గోజీవనే న దాతవ్యా తథా గార్భరతర్షభ, దదత్స తాదృశానాం వై న రోగాం పాపకర్తణమ్. ౫౧. అక్షయం నరకం యాతీత్యేవ మాహుర్తనీషిణః, న కృశాం నాపవత్సాం వా వంధ్యాం రోగాన్వితాం తథా. ౫౨. న వ్యంగం న పరిశ్రాంతం దద్యా ద్ధాం బ్రాహ్మణాయ చ, దశగోసహస్రదో హి శక్రేణ సహ మోదతే. ౫౩. అక్షయా లభతే లోకా న్నరః శతసహస్రదః, ఇత్యేతద్గోప్రదానం చ తిలదానం చ కీర్తితమ్. ౫౪. తథా భూమిప్రదానం చ శృణుష్వాన్నే చ భారత, అన్నదానం ప్రదానం హి కౌంతేయ పరిచక్షతే. ౫౫. అన్నస్య హి ప్రదానేన రంతిదేవో దివంగతః, శాంతాయ క్షుధితాయాన్నం యః ప్రయచ్ఛతి భూమిపః. ౫౬. స్వాయంభువం మహాస్థానం స గచ్ఛతి నరాధిప, న హిరణ్యైర్నవాసాభి ర్నాన్యదానేన భారత. ౫౭. ప్రాప్నువంతి నరాః శ్రేయో యథాహ్యన్నప్రదాః ప్రభో, అన్నం వై ప్రథమే ద్రవ్యమన్నంక్రీశ్చ పరా మతా. ౫౮. అన్నాత్ప్రాణః ప్రభవతి తేజో వీర్యం బలం తథా, సద్యో దదాతి యశ్చాన్నం సదై కాగ్రమనా నరః. ౫౯. న స దుగ్ధా నవా

హ్నోతి త్వేవ మాహ పరాశరః, అర్పయిత్వా యథాన్యాయం దేవేభ్యోఽన్నం నివేదయేత్. ౬౦. యదన్నాహి నరా రాజం స్తదన్నా స్తస్య దేవతాః, కౌముద్యాం శుక్లపక్షే తు యోఽన్నదానం కరోత్యుత. ౬౧. స సంతరతి దుగ్ధాణి ప్రేత్యచాసంత్యమశ్నుతే, అభుక్త్వాతిథయేచాన్నం ప్రయచ్ఛేద్య సుమాహితః ౬౨. స వై బ్రహ్మదో లోకాన్ ప్రాశ్నుయాద్భరతర్షభ, స కృచ్ఛాన్మావదం ప్రాప్త శ్చాన్నదః పురుషస్తరేత్. ౬౩. పాపం తరతి వై చేహ సుకృతంచాపకర్షతి, ఇత్యేతదన్నదానస్య తీలదానస్య చైవహ, భూమిదానస్య చ ఫలం గోదానస్య చ కీర్తితమ్. ౬౪.

అనుశాసనపర్వాంతర్గత ఆనుశాసనికపర్వణి, పట్ పష్టితమోఽధ్యాయః.

యుధిష్ఠిరఃఉవాచ— శ్రుతం దానఫలం తాత యత్త్వయా పక్షీర్తితమ్, అన్నదానం విశేషేణ ప్రశస్తమిహ భారత ౧. పాసీయదానమేవైతత్కథం చేహ మహాఫలమ్, ఇత్యేతచ్ఛ్రోతుమిచ్ఛామి విస్తరేణ పితామహ. ౨. భీష్మఉవాచః— హంత తే కథయిష్యామి యథానద్భరతర్షభ, గదత స్తన్తమాద్యేహ శృణు సన్ధిపరాక్రమ. ౩. పాసీయదానాత్ప్రభృతిసర్వం వక్ష్యామి తేఽనఘ, యదన్నం యచ్ఛ పాసీయం సంప్రాదాయాశ్నుతే నరః. ౪. న తిస్తాత్సౌరమం దానం కించిదస్తీ తి మే మనః, అన్నా త్ప్రాణభృతస్తాత ప్రవర్ధంతే హి సర్వశః. ౫. తస్మాదన్నం యరం లోకే సర్వలోకేషు కథ్యతే, అన్నాత్ బలం చ తేజశ్చ ప్రాణినాం వర్ధతే సదా. ౬. అన్నదానమతస్తస్మాచ్ఛ్రోష్టమాహ ప్రజాఽతిః, సావిత్యాప్య్యాపి కాంతేయ శ్రుతం తే వచనం శుభమ్. ౭. యతశ్చ యద్యథాచైవ దేవసత్రే మహామతే, అన్నేదత్తే నరేణేహ ప్రాణాదత్తా భవంత్యుత. ౮. ప్రాణదానాద్ధి పర మం స దానమిహ విద్యతే, శ్రుతం హి తేమహాబాహూ లోమశస్యాపి తద్వచః. ౯. ప్రాణాన్ దత్తా కపోతాయ యత్ప్రాప్తం శిబినా పురా, తాం గతిం లభతే దత్త్వా ద్విజస్యాన్నం విశాంపతే. ౧౦. తస్మాద్విశిష్టా గచ్ఛంతి ప్రాణదా ఇతి నః శ్రుతమ్, అన్నంచాపి ప్రభవతి పాసీయా త్కురుసత్తమ. ౧౧. నీరజాతేన హి వినా సకించిత్సంప్రవర్తతే, నీరజాతశ్చ భగవాన్ సామో గ్రహగణేశ్వరః. ౧౨. అమృతం చ సుధాచై వస్వధాచైవామృతం తథా, అన్నోషధో మహారాజ వీరు ధశ్చ జలోద్భవాః. ౧౩. యతిః ప్రాణభృతాం ప్రాణా స్సంభవంతి విశాంపతే, దేవానా మమృతం హ్యన్నం నాగానాం చ సుధా తథా. ౧౪. పితౄణాం చ స్వధా పోక్తా పశూనాం చాపి వీరుధిః, అన్నమేవ మనుష్యాణాం ప్రాణానాహు

ర్హసిషణః. ౧౫. తచ్చ సర్వం సరవ్రాఘ పాసీయా త్సూత్రవర్తతే, తస్మా త్వాసీ
యదానాద్వై న పరం విద్యతే క్వచిత్. ౧౬. తచ్చ దద్యా న్నరో నిత్యం
యదీచ్ఛే ద్భూశిమాత్తనః, ధన్యం యశస్య మాయుష్యం జలదానమిహోచ్యతే.
౧౭. శత్రూంశ్చాప్యధికాంతేయ సదా తిష్ఠతి తోయదః, సర్వకామానవాప్నోతి
కీర్తింశ్చైవ హి శాశ్వతీమ్. ౧౮. పేత్సదానంత్యమన్నతి పాపేభ్యశ్చ ప్రము
చ్యతే, తోయదో మనుజవ్యాఘ్ర స్వర్గం గత్వా మహాద్యతే. అక్షయాన్
సమవాప్నోతి లోకానిత్యబ్రవీ న్మనుః. ౧౯.

ఇతి అనుశాసనపర్యాంతర్గత ఆనుశాసనికపర్వణి, సప్తపట్టితమోఽధ్యాయః.

యుధిష్ఠిరఉవాచ:—తిలానాం కీదృశం దానమథ దీపస్య చైవహి, అన్నానాం
వాససాంచైవ భూంకువీవ బ్రవీహి మే. ౧. భీష్మఉవాచ:—అత్రాప్యదాహరంతీమ
మితీహాసం పురాతనమ్, బ్రాహ్మణస్య చ సంవాదం యమస్య చ యుధిష్ఠిర.
౨. మధ్యదేశే మహాన్ గ్రామః బ్రాహ్మణానాం బభూవహ, గంగాయమ
నయో ర్తధ్యే యామునస్య గిరేరథః. ౩. పల్లశాలేతివిఖ్యాతో రమణీయో
నరాధిప, విద్వాంసస్తత్ర భూయిష్ఠా బ్రాహ్మణాశ్చావసంస్తథా. ౪. అథ స్రాహ
యమః కంచిత్పురుషం కృష్ణవాససమ్, రక్తాక్షమూర్ధ్వగోమాణం కాకజంఘా
క్షనాసికమ్. ౫. గచ్ఛ త్వం బ్రాహ్మణగ్రామం తతో గత్వా తమానయ, అగస్త్యం
గోత్రతశ్చాపి నామతశ్చాపి శర్షిణమ్. ౬. శమే నివిష్టం విద్వాంస మధ్యాపక
మనావృతమ్, మాచాన్యమానయేథాస్త్యం సగోత్రం తస్య పార్శ్వతః. ౭. సహి
తావృగ్గుణస్తేన తుల్యోదయనజన్తవా, అపత్యేషు తథా వృత్తే సమస్తేనైవ ధీమతా.
౮. తమానయ యథోద్దిష్టం పూజాకార్యాహి తస్య వై, న గత్వా ప్రతికూలం
తచ్చకార యమశాసనమ్. ౯. తమాక్రమ్యానయామాస ప్రతిషిద్ధో యమేనయః,
తస్మైయమస్సముత్థాయ పూజాం కృత్వా చ వీర్యవాన్. ౧౦. ప్రోవాచ నీయతా
మేషసోఽన్య ఆసీయతా మితి, ఏవముక్తేతు వచనే ధర్మరాజేన సద్విజః ౧౧. ఉవాచ
ధర్మరాజానం నిర్విణ్ణోఽభ్యయనేన వై, యో మే కాలో భవేచ్ఛేష స్తం వసేయ
మిహాచ్యుత. ౧౨. యమఉవాచ:—నాహం కాలస్య విహితం స్రాప్నోమిహ
కథంచన, యోహిధర్మం చరతి వై తం తు జానామి కేవలమ్. ౧౩. గచ్ఛ విప్ర
త్వ మద్యైవ ఆలయం స్వం మహాద్యతే, బ్రూహి సర్వం యథా స్వైరం కర
వాణి కిమచ్యుత. ౧౪. బ్రాహ్మణఉవాచ:—యత్తత్ర కృత్వా సుమహాత్ముణ్యం స్యా
త్తత్త్వీవీహి మే, సర్వస్య హి ప్రమాణం త్వం త్రైలోక్యస్యాపి సత్తమ. ౧౫.

యమఉవాచ:— శృణు తత్త్వేన విప్రశ్నే ప్రధానవిధిముత్తమమ్, తిలాః పరమకం
దానం పుణ్యంచైవేహ శాశ్వతమ్. ౧౬. తిలాశ్చసప్తదాతవ్యా యథాశక్తిద్విజ
ర్షభ, నిత్యదానాత్సర్వకామాంస్తీలానిర్వర్తయంత్యుత. ౧౭. తిలాశ్చాధ్యే ప్రశం
సతి దానమేతద్ధ్యనుత్తమమ్, తాప్రయచ్ఛస్య విప్రేభ్యో విధిదృష్టేన కర్తవ్యం. ౧౮.
వైశాఖ్యాం పౌర్ణిమాస్యాం తు తీలా దద్యాద్విజాతిషు, తిలా భక్షయితవ్యాశ్చ
సదాత్వాబంధనం చ తైః. ౧౯. కార్యం సతతమిచ్ఛస్మి శ్రేయస్సర్వాత్తనా గృహే,
తథాపస్సర్వదా దేయాః పేయైశ్చైవ న సంశయః. ౨౦. పుష్కరిణ్య స్తటాకాని
కూపాశ్చైవ వాత్ర ఖానయేత్, ఏతత్సుదుర్లభతరమిహ లోకే ద్విజోత్తమ. ౨౧.
ఆహో నిత్యం ప్రదేయాస్తే పుణ్యం హ్యేతదనుత్తమమ్, ప్రపాశ్చకార్యాదానార్థం
నిత్యం తే ద్విజనతమ, భుక్తే లప్యథప్రదేయం తు పానీయం వై విశేష
తః. ౨౨. భీష్మఉవాచ:— ఇత్యుక్తే స తదా తే న యమదూతేన వై గృహాః,
నీతశ్చకారయామాస సర్వం తద్యమశాసనమ్ ౨౩. నీత్యా తం యమదూతోఽపి
గృహీత్వా శర్కిణం తదా, యయా స ధర్మరాజాయ న్యవేదయతచాపితమ్.
౨౪. తం ధర్మరాజో ధర్మజ్ఞం పూజయిత్వా ప్రతాపవాక్, కృత్వా చ సంవిదం
తేన విసర్జయథాగతమ్. ౨౫. తస్యాపి చ యమ స్సర్వ ముపదేశం చకారహ,
ప్రత్యైత్య చ తతస్సర్వం చకారోక్తం యమేన తత్. ౨౬. తథా ప్రశంసతే
డివాక్ యమః పితృహితేషుయా, తస్మాద్దీప్రదో నిత్యం సంతారయతి వై పితౄణా.
౨౭. దాతవ్యా స్సతతం దీపాస్తన్నా ద్భరతసత్తమ, దైవతానాం పితౄణాం
చ చక్షుష్యం చాత్మనో విభో. ౨౮. రత్నదానం చ సుమహత్పుణ్యముక్తం జనా
ధిప, యస్తా విక్రీయ యజతే బ్రాహ్మణోహ్యభయంకరమ్. ౨౯. యదైవ
దదాతి విప్రేభ్యో బ్రాహ్మణః ప్రతిగృహ్య వై, ఉభయోః న్యత్తక్షయ్యం
దాతురాదాతురేవ చ. ౩౦. యో దదాతి స్థితః స్థిత్యాం తాదృశాయ ప్రతి
గ్రహమ్, ఉభయోరక్షయం ధర్మం తం మనుః ప్రాహ ధర్మవీత్. ౩౧. వాససాం
సంప్రదానేన స్వదారసిరతోనరః, సువర్ణశ్చ సువేషశ్చ భవతీత్యనుశుశ్రుమ్. ౩౨.
గావస్సువర్ణం చ తథా తీలాశ్చైవానువర్ణితాః, బహుశః పురుషవ్యాఘ్రే వేదప్రా
మాణ్యదర్శనాత్. ౩౩. వివాహంశ్చైవ కురీత పుత్రానుత్పాదయేత్ చ, పుత్ర
లాభో హి కారవ్య సర్వలాభాద్విశిష్యతే. ౩౪.

ఇతి అనుశాసనపర్వాంతర్గత అనుశాసనపర్వణి, అష్టపష్టితమోఽధ్యాయః.

యుధిష్ఠిరఉవాచ:— భూయ ఏవ కురుశ్రేష్ఠ దానానాం విధిముత్తమమ్,

కథయన్వ మహాప్రాజ్ఞ భూమిదానం విశేషతః. ౧. పృథివీం క్షత్రియో దద్యాత్
 బ్రాహ్మణాయేష్టకర్తవ్యే, విధివత్ప్రతిగృహ్ణీయా నృత్వన్యో దాతుమర్హతి. ౨.
 సర్వవర్ణైస్తు యచ్ఛక్యం ప్రదాతుం ఫలకాంక్షిభిః, వేదేవా యత్సమాఖ్యాతం తన్నే
 వ్యాఖ్యాతుమర్హసి. ౩. భీష్మఉవాచః—తుల్యనాచూని దేయాని త్రీణి తుల్యఫ
 లాని చ, సర్వకామఫలానీహ గావః పృథ్వీ సరస్వతీ. ౪. యో బ్రూయాచ్చాపి
 శిష్యాయ ధర్మ్యం బ్రాహ్మీం సరస్వతీమ్, పృథివీ గోప్రదారాభ్యాం తుల్యం సఫల
 మశ్నుతే. ౫. తథైవ గాః ప్రశంసంతి నతు దేయం తతఃపరమ్, సన్నికృష ఫలా
 స్తాహి లభ్యార్థాశ్చ యుధిష్ఠిర. ౬. మితరస్సర్వభూతానాం గావస్సర్వసుఖప్రదాః,
 పృథ్వికాంక్షతా నిత్యం గావః కార్యాః ప్రదక్షిణా. ౭. సంతాడ్యా నతు పాదేన
 గవాం మధ్యే న చ ప్రజేత్, మంగళాయతనం దేవ్య స్తస్మాత్పూజ్యాస్సదైవ హి.
 ౮. ప్రచోదనం దేవకృతం గవాం కర్తసు వర్తతామ్, పూర్యమేవాక్షరం చాన్య
 దభిధేయం తతఃపరమ్. ౯. ప్రచారేవా నిపాతేవా బుధో నోద్వేజయేత గాః,
 తృప్తితాహ్యాభివీక్షంతో నరం పాన్య స్స బాంధవమ్. ౧౦. పితృసద్దాని సతతం
 దేవతాయతనాని చ, పూయంతే శక్యతాయానాం పూతం కిమధికం తతః. ౧౧.
 ఘాసముష్టిం పరగవే దద్యాత్సంవత్సరం తు యః, అకృతా స్వయమాహారం
 వ్రతం తత్సార్వకామికమ్. ౧౨. స హి పుత్రా యశోర్థం చ శ్రియం చాశ్వధి
 గచ్ఛతి, నాశయత్యశుభం చైవ దుఃస్వప్నం చాశ్వపోహతి. ౧౩. యుధిష్ఠిరఉవాచః—
 దేయాః కిం లక్షణా గావః కాశ్చాపి షరివర్ణయేత్, కీదృశాయ ప్రదాతవ్యా న
 దేయాః కీదృశాయ చ. ౧౪. భీష్మఉవాచః—అసద్వృత్తాయ పాపాయ లుభాయా
 నృతవాదినే, హవ్యకవ్య వ్యపేతాయ న దేయా గాః కథంచన. ౧౫. భిక్షవే బహు
 పుత్రాయ శ్రోత్రియామాహితాగ్నయే, దత్వా దశ గవాం దాతా లోకానా
 ప్నోత్యనుత్తమా. ౧౬. యశ్చైవ ధర్మిం కురుతే తస్య ధర్మఫలం చ యత్,
 స్వస్తిస్యైవాంశభాగ్దాతా తన్నిమిత్తం ప్రవృత్తయః. ౧౭. యశ్చైవ ముత్పా
 దయతే యశ్చైవంత్రాయ తేభయాత్, యశ్చాస్య కురుతే వృత్తిం సర్వే తేపితృప్రయః.
 ౧౮. కల్పపం గురుశుశ్రూషా హంతిమానో మహద్యశః, అపుత్రతాంత్రయః పుత్రా
 అవృత్తిం దశధేవవః. ౧౯. వేదాంతనిష్ఠస్య బహుశ్రుతస్య ప్రజ్ఞానతృప్తస్య జితేంద్రి
 యస్య, శిష్టస్య దాంతస్య యతస్యచైవ భూతేషు నిత్యం ప్రియవాదినశ్చ. ౨౦.
 యః క్షుద్ధయాద్వై న వికర్త కుర్యాత్సమశ్చ శాంతో హ్యతిథిప్రియశ్చ,
 వృత్తిం ద్విజాయాతి నృజేత తస్మై యస్తుల్యశీలశ్చ న పుత్రదారః. ౨౧. శుభే

పాత్రే యే గుణా గోప్రదానే తావాన్ దోషో బ్రాహ్మణస్వాపహారే, సర్వాపత్ను
బ్రాహ్మణస్వాపహారా దారాన్వైపాం దూరతో వర్జనీయాః. ౨౨.

ఇతి అనుశాసనపర్వాంతర్గత అనుశాసనికపర్వణి, ఏకోనసప్తతితమోఽధ్యాయః.

—౧౦ నృగోపాఖ్యానమ్. ౧౦—

భీష్మఉవాచ:—తత్రైవ కీర్త్యతే సన్ని ర్బ్రాహ్మణస్వాభిమర్షనే, నృగేణ
సుమహత్కృచ్ఛం యదవాన్తం కురూద్వహ. ౧. నివిశంత్యాం పురా పార్థ
ద్వారపత్న్యామితి శ్రుతిః, అదృశ్యత మహాకూప స్త్రాణవీరుత్సమావృతః. ౨.
ప్రయత్నం తత్ర కర్వాణా స్తస్తాత్కూపా జ్వలాన్ధినః, శ్రమేణ మహతా యుక్తా
స్తస్మిం స్తోయే సుసంవృతే. ౩. దదృశు స్తే మహాకాయం కృకలాసమవస్థిమ్,
తస్యచోద్ధరణే యత్న మకుర్వం స్తే సహస్రశః. ౪. స్రగ్రహైశ్చర్షపప్తైశ్చ శృణం
బధ్వా పర్వతోఽపమమ్, నాశక్నువన్ సముద్ధర్తుం తతో జగ్తు ర్జనార్దనమ్. ౫.
ఖమావృతోదపాసస్య కృకలాసః స్థితోమహాన్, తస్య నాస్తి సముద్ధరే త్యేత
త్కృష్టే న్యవేదయన్. ౬. స వాసుదేవేన సముద్ధృతశ్చ పృష్ఠశ్చకార్యం నిజగాద
రాజా, నృగస్తదాత్మానమథోన్యవేద యత్పురాతనం యజ్ఞ సహస్రయాజిరమ్. ౭.
తథాబ్రువాణం తు తమాహ మాధవః శుభం త్వయా కర్మకృతం న
పాపకమ్, కథం భవాన్ దుర్గతిమీదృశీం గతో సరేంద్రతద్బ్రూహి కిమేతదీ
దృశమ్. ౮. శతం సహస్రాణి గవాంశతం పునః పునఃశతాన్యష్టశతాయు
తాని, త్వయాపురాదత్తిమితీహ శుశ్రుమ నృప ద్విజేభ్యః క్వను తద్గతం
తవ. ౯. నృప స్తతోఽబ్రవీత్కృష్ణం బ్రాహ్మణస్వాగ్నిహూత్రిణః, ప్రోషితస్య
పరిభ్రీష్టా గౌరేకా మమ గోధనే. ౧౦. గవాం సహస్రే సంఖ్యాతా తిదా సా
పశుపైర్షమ, సా బ్రాహ్మణాయ మే దత్తా ప్రేత్యార్థమభికాంక్షతా. ౧౧ అపశ్య
త్పరిమార్గంశ్చ తాం గాం పరగృహే ద్విజః, మమేయమితిచోవాచ బ్రాహ్మణో
యస్య సా ఽభవత్. ౧౨. తావుభౌ సమనుస్రాప్తౌ వివదంతౌ భృశ జ్వరా,
భవాన్ దాతా భవాన్ హరే ర్విధ తౌ మామనోచతామ్. ౧౩. శతేన
శతసంఖ్యేన గవాం వినిమయేన వై, యాచే ప్రతిగ్రహీతారం సతు మామబ్రవీది
దమ్. ౧౪. దేశకాలోపసంపన్నా దోగ్ధీ హంతాతివత్సలా, స్వాదుక్షీరప్రదా
ధన్యా మమ నిత్యం నివేశనే. ౧౫. కృశం చ భరతే సాగార్తను పుత్రమవస్త
నమ్, న సా శక్యా మయా దాతుమిత్యుక్త్వా స జగామహ. ౧౬. తతస్త్వమ
పరం విప్రం యాచే వినిమయేన వై, గవాం శతసహస్రం హి తత్కృతే గృహ్యతా

మితి. ౧౭. బ్రాహ్మణివాచః—న రాజ్ఞాం ప్రతిగృహ్ణామి శక్తోఽహం స్వస్య మార్గణే, సైవ గౌర్ధీయతాం శీఘ్రం మమేతి మధునూదన. ౧౮. రుక్తమశ్వాం శ్చ దదతో రజతం న్యందనాంస్తథా, న జగ్రహ యయా చాపి తదా స బ్రాహ్మణర్ష భః. ౧౯. ఏతస్మిన్నేవ కాలే తు చోదితః కాలధర్తణా, పితృలోకమహం ప్రాప్య ధర్తరాజముపాగమమ్. ౨౦. యమస్తు పూజయిత్వా మాం తతో వచనమబ్ర వీత్, నాంతః సంఖ్యాయతే రాజం ప్రవ పుణ్యస్య కర్తవ్యః. ౨౧. అస్తిచైవ కృతం పాప మజ్ఞానాత్తదపి త్వయా, చరస్య పాపం పశ్చాద్వా పూర్వం వా త్వం యథే చ్చసి. ౨౨. రక్షితాస్తితి చోక్తం తే ప్రతిజ్ఞాచానుతా లవ, బ్రాహ్మణస్వస్య చాదానం ద్వివిధస్తే వ్యతిక్రమః. ౨౩. పూర్వం కృచ్ఛం చరిష్యేఽహం పశ్చా చ్చుభమితిప్రభో, ధర్తరాజం బ్రువన్నేనం పతితోఽస్తి మహీతలే. ౨౪. అశ్రౌషం పతితశ్చరాం యమస్మయ్యైః ప్రభాషతః, వాసుదేవః సముద్ధర్తా భవితా తే జనార్దనః. ౨౫. పూణే వర్షసహస్రాంతే ఊణే కర్తవ్యం దుష్ప్రతే, ప్రాప్యసే శాశ్వతాలోకా జ్ఞాతా స్వేనైవకర్తవ్య. ౨౬. కూపేఽత్తాన మధః శీర్షమ పశ్యం పతితశ్చరా, తిర్యగ్యోనిమనుప్రాప్తం న చ మామజహత్స్మృతిః. ౨౭. త్వయా తు తాతితోఽస్యద్య కిమన్యత్ర తపోబలాత్, అనుజానీహి మాం కృష్ణ గచ్ఛేయం దివమన్యవై. ౨౮. అనుజ్ఞాత స్స కృష్ణేన నమస్కృత్య జనార్దనమ్, విమానం దివ్యమాస్థాయ యయా దివమరిందమ. ౨౯. తతస్తస్మిన్ దివం యాతే నృగే భరతసత్తమ, వాసుదేవ ఇమం శ్లోకం జగాద కురునందన. ౩౦. బ్రాహ్మణస్యం న వార్తవ్యం పురుషేణ విజానతా, బ్రాహ్మణస్యం హృతం హంతి నృగం బ్రాహ్మణగౌఽవ. ౩౧. సతాం సమాగమస్సద్భి ర్నాఫలః పార్థ విద్యతే, విముక్తం సరకాత్పశ్య నృగం సాధుసమాగమాత్. ౩౨. ప్రదానం ఫలవత్తత్ర ద్రోహస్తత్ర తథాఫలః, అపచారం గవాం తస్మా ద్వర్జయేత యుధిష్ఠిర. ౩౩. ఇతి అనుశాసనపర్వాంతర్గత అనుశాసనికపర్వణి, సప్తతిమోఽధ్యాయః.

—౨౭. దానధర్మ కథనమ్. ౭౭—

యుధిష్ఠిరణివాచః—దత్తానాం ఫలసంప్రాప్తిం గవాం ప్రబ్రూహిఽమే సఘ, విస్తరేణ మహాబాహో నహి తృప్యామి కథ్యతామ్. ౧. భీష్మఉవాచః— అత్రాప్యదాహరంతీ మమితిహాసా పురాతనమ్, ఋషేరుద్దాలకే ర్వాక్యం నాచికే తస్య చోభయోః. ౨. ఋషిరుద్దాలకిర్ధీమానుపగమ్య తతస్సుతమ్, త్వం మానుపచరస్వేతి నాచికేతమభాషత. ౩. సమాప్తే నియమే తస్మిన్ మహర్షిః

పుత్రసుబ్రవీత్, ఉపస్కర్షననక్షస్య స్వాధ్యాయాభిరతస్య చ. ౪. ఇద్వాదర్భా
 స్సునునసః కలశశ్చాభితో జలమ్, విస్తృతం మే తదాదాయ నదీతీరాదిహవ్రజ.
 ౫. గత్వానవాప్య తత్సర్వం నదీవేగసమాప్లుతమ్, న పశ్యామి తదిత్యేవ పితరం
 సోఽబ్రవీన్మనిః. ౬. క్షుత్ప్తిశాసాశ్రమావిష్ట ఋషిగుడ్డాలః స్తదా, యమం
 పశ్యేతి తం పుత్రమశవత్సమహతపాః. ౭. తథా సపిత్రాభిహితో వాగ్వజ్ఞేణ
 కృతాంజలిః, ప్రసీదేతి బ్రువన్నేవ గతసత్త్వోఽపతదభ్యు. ౮. నాచికేతం పితా
 దృష్ట్వా పతితం దుఃఖమూర్ఛితః, కిం మయా కృతమిత్యుక్త్వా నిపపాత మహీతలే.
 ౯. తస్యమఃఖపరీతస్య స్వం పుత్రమనుశోచతః, వ్యతీతంతదహశ్చేషంసాచోగ్రా తత్ర
 శర్వరీ. ౧౦. పిత్రేణాశ్రు ప్రపాతేన నాచికేతః కురూద్వహ, ప్రాప్తందచ్చయనే
 కాశ్యే వృష్ట్యా సస్యనివ ప్లుతమ్. ౧౧. సపర్యపుచ్చత్తం పుత్రం క్షీణం పర్యా
 గతం పునః, దివ్యైర్గంధై స్సమాదిగ్ధం క్షీణస్వన్నమిహోత్థితమ్. ౧౨. అపి పుత్ర
 జితా లోకాః శుభాస్తే స్వేనకర్తృణా, దిష్ట్యాచాసి పునః ప్రాప్తో న హి తే మానుషం
 వపుః. ౧౩. ప్రత్యక్షదర్శి సర్వస్య పిత్రా పృష్టో మహత్తనా, స తాం వార్తాం
 పితుర్న ధ్యే మహర్షీణాం న్యవేదయత్. ౧౪. కుర్వన్ భవచ్ఛాసనమాశు
 యాతో హ్యహం విశాలాం రుచిర్రభావామ్, వైవస్వతీ ప్రాప్య నభామపశ్యం
 సహస్రశో యోజనహేమభాసమ్. ౧౫. దృష్ట్వైవ మామభిముఖమాపతంతం
 దేహీతి సహ్యసనమాదిదేశ, వైవస్వతోఽర్హ్యదిభి ర్హ్వైశ్చ భవత్కృతే పూజ
 యామాస మాం సః. ౧౬. తతస్త్యహం తం శనకైరవోచం వృతస్సదస్యైరభిపూ
 జ్యమానః, ప్రాప్తోఽస్మి తే విషయం ధర్మరాజ లోకానహ్నే యానహం తాన్ విధ
 త్వ. ౧౭. యమోఽబ్రవీన్నాం న మృతోఽపి సౌమ్య యమం పశ్యేత్యాహసత్వాం
 తపస్వీ, పితా ప్రదీప్తాగ్నిసమానతేజా న తచ్చక్యమనృతం విప్ర కర్తుమ్. ౧౮.
 దృష్టస్తేఽహం ప్రతిగచ్ఛస్వతాత శోచత్యసౌ తవ దేహస్య కర్తా, దదాని కించాపి
 మనః ప్రణీతం ప్రియాతిథే స్తవ కామూన్ వృణీష్వ. ౧౯. తేనైవముక్తస్తమహం
 ప్రత్యవోచం ప్రాప్తోఽస్మితే విషయం దుర్నివర్త్యమ్, ఇచ్ఛామ్యహం పుణ్యకృతాన్
 సమృద్ధాన్ లోకాన్ ద్రష్టుం యది తేఽహం వరాహ్వాః. ౨౦. యానం సమా
 రోష్య తు మాం సదేవో వాహైర్యుక్తం సుప్రభం భానువత్తత్, స దర్శయా
 మాస తదాత్మలోకాన్ సర్వాం స్తథా పుణ్యకృతాన్ ద్విజేంద్ర. ౨౧. అపశ్యం
 తత్ర వేశ్మాని తైజసాని మహత్తనామ్, నానాసంస్థాన రూపాణి సర్వరత్న
 మయాని చ. ౨౨. చంద్రమండలశుభ్రాణి కింకిణీజాలవంతి చ, అనేకశతభామాని

సాంతర్జలచరాణి చ. ౨౩. వైడూర్యార్కప్రకాశాని చూష్యరుక్మయూని చ,
 తరుణాదిత్యవర్ణాని స్థావరాణి చరాణి చ. ౨౪. భక్ష్యభోజ్యమయాన్ శైలాన్
 వాసాసి శయనాని చ, సర్వకామఫలాశ్చైవ వృక్షాన్ భవనసంస్థితాన్. ౨౫.
 నద్యో ఏధ్యః సభా వాప్యో దీర్ఘికాశ్చైవ సర్వశః, ఘోషవంతి చ యానాని
 యుక్తాన్యథ సహస్రశః. ౨౬. క్షీరస్రవా వై సరితో గిరింశ్చ సర్పిస్తథా విమలం
 చాపి తోయమ్, వైవస్వతస్యానుమతాంశ్చ దేశా నదృష్టపూర్వాన్ సుబహూన
 పశ్యమ్. ౨౭. సర్వాన్ దృష్త్వా తదహం ధర్మరాజ మహాచం వై ప్రభవిష్ణుం
 పురాణమ్, క్షీరసైత్యతాః సర్పిషశ్చైవ సద్యః శశ్వత్సౌత్తాః కన్య భోజ్యాః
 ప్రదిప్తాః. ౨౮. యమోఽబ్రవీ ద్విద్ధి భోజ్యస్త్యమేతా యే దాతారః సాధవో
 గోరసానామ్, అన్యే లోకాశ్శాశ్వతైర్వీతశోకైః సమాక్షీర్ణా గోప్రదానే రతా
 నామ్. ౨౯. నత్వే తాసాం దానమాత్రం ప్రశస్తం పాత్రం కాలో గోవిశేషో
 విధిశ్చ, జ్ఞత్వా దేయం విప్రగావోత్తరం హి దుఃఖం జ్ఞాతుం సావకాదిత్య
 భూతమ్. ౩౦. స్వాధ్యాయవాన్ యోతిమాత్రం తపస్వీ వైతానస్థో బ్రాహ్మణః
 పాత్రమాసామ్, కృచ్ఛోత్సృప్తాః పోషణాభ్యాగతాశ్చ ద్వారై రేతై ర్గోవిశేషాః
 ప్రశస్తాః. ౩౧. తిస్సో రాత్య స్త్యద్భిరుపోష్య భూమా తృప్తా గావస్తప్తితేభ్యః
 ప్రదేయాః, వత్సైః పీతాః సుప్రజాః సోపచారా త్ర్యహం దత్త్వా గోరసై
 ర్వర్తితవ్యమ్. ౩౨. దత్త్వా ధేనం సువ్రతాం కాంస్యదోషం కల్యాణవత్సా
 మపలాయినీం చ, యావంతి రోమాణి భవంతి తస్యా ప్రావద్వర్షాణ్యశ్నుతే
 స్వర్గలోకిమ్. ౩౩. తథానద్వాహం బ్రాహ్మణేభ్యః ప్రదాయ దాంతం ధుర్యం
 బలవంతం యువానమ్, కులానుజీవ్యం వీర్యవంతం బృహంతం భుక్తే లోకాన్
 సమ్మితాన్ ధేనుదస్య. ౩౪. గోషు యంతం గోశరణ్యం కృతజ్ఞం వృత్తిగ్లానం
 తాదృశం పాత్రమాహుః, వృద్ధేగ్లానే సంభ్రమేవామహార్థే కృష్యర్థం వా మోహ
 మహేతోః ప్రసూత్యామ్. ౩౫. గుర్వర్థే వా బాలపుష్ట్యాభిషంగాం గాం వై
 దాతుం దేశకాలో విశిష్టః, అంతర్యాతాః శక్రయాజ్ఞా న లభ్యాః ప్రాణకీర్తినిర్జి
 తాయాతకాశ్చ. ౩౬. నాచికేత ఉవాచః—శ్రీత్వా వైవస్వతవచ స్తమహం
 పునరబ్రువమ్, అభావే గోప్రదాతృణాం కథం లోకాన్ హి గచ్ఛతి. ౩౭.
 తతోఽబ్రవీద్యమో ధీమాన్ గోప్రదానపరాం గతిమ్. గోప్రదానానుకల్పంతు
 గామృతే సంతి గోప్రదాః. ౩౮. అలాభే యోగవాం దద్యాత్ ఘృతధేనుం
 యతవ్రతః, తస్మై తా ఘృతవాహిన్యః క్షుంతే వర్సలా ఇవ. ౩౯. ఘృతా

లాభే తు యో దద్యా త్తలధేనుం యతవ్రతః, స దుర్గాత్కారితో ధేన్వా క్షీర
 నద్యాం ప్రమోదతే. ౮౦. తిలాలాభే తు యో దద్యా జ్వలధేనుం యత
 వ్రతః, స కామప్రవహం శీతాం నదీ మేతామపాశ్నుతే. ౮౧. ఏవమేతాని
 మే తత్ర ధర్మరాజో న్యదర్శయత్, దృష్ట్వా చ పరమం హర్షయవాసమహమ
 చ్యుత. ౮౨. నివేదయేచాహమిమం ప్రియః తే క్రతుర్హవనల్పధనప్రచారః,
 ప్రాప్తో మయా తాత సమత్ప్రసూతః ప్రవత్స్యతే వేదవిధిప్రసృతః. ౮౩.
 శాపోహ్యాయం భవతోఽనుగ్రహాయ ప్రాప్తో మయా యత్ర దృష్టో యమో
 వై, దానవ్యుష్టిం తత్ర దృష్ట్వా మహత్త నిస్సందిగ్ధా దానధర్మాం శ్చిరీష్యే. ౮౪.
 ఇదం చ మా మబ్రవీధర్షణాజః పునః పునః సుప్రహృష్టో మహర్షే, దానే
 న యః ప్రయతోఽభూ త్సదైవ విశేషతో గోప్రదానం చ కుర్యాత్. ౮౫.
 శుద్ధోహ్యార్థో నావమన్యస్వ ధర్మకా పాత్రేదేయం దేశకాలోపపన్నే, తస్మాద్దావ స్తే
 నిత్యమేవ ప్రదేయా మాభూచ్చ తే సంశయః కశ్చిదత్ర. ౮౬. ఏతాః పురా
 న్యాదదన్నిత్య మేవ శాంతాత్మానో దానపథే నివిష్టాః, తపాన్యుగ్రాణ్యప్రతిశంక
 మానా స్తేవై దానం ప్రదదుశ్చైవ శక్త్యా. ౮౭. కాలే చ శక్త్యా మత్సగం వర్జ
 యిత్యా శుద్ధాత్మానః శ్రాద్ధినః పుణ్యశీలాః, దత్త్వా గా వై లోకమముం ప్రపన్నా
 దేదీప్యంతే పుణ్యశీలాస్తు నాకే. ౮౮. ఏతద్దానం న్యాయలబ్ధం ద్విజేభ్యః పాత్రే
 దత్తం ప్రావణీయం పరీక్ష్య, కామ్యాప్తమ్యాయం వర్తితివ్యం దశాహం రస్యైర్గవాం
 శక్తౌతా ప్రస్నవై ర్వా. ౮౯. దేవవ్రతీ న్యాద్వృషభప్రదానే వేదావాప్తి
 ర్గోయుగస్య ప్రదానే, తీర్థావాప్తి ర్గోప్రియుక్తప్రదానే పాపోన్మర్గః కపిలాయాః
 ప్రదానే. ౯౦. గామప్యేకాంకపిలాం సంప్రదాయ న్యాయోపేతాం కలుషాద్వి
 ప్రముచ్యేత్, గవాం రసాత్పరమం నాస్తి కించిత్ గవాం దానం సుమహత్తద్వ
 దంతి. ౯౧. గావో లోకాం స్తారయంతి క్షరంతో గావశ్చాన్నం సంజనయంతి
 లోకే, యస్తజ్జనన్మగవాం హర్షమేతి సవై గంతా నిరయం పాపచేతాః. ౯౨.
 యైస్తద్దత్తం గోసహస్రం శతం వా దశార్థం వా దశవా సాధువత్సవ్, అప్యేకా వై
 సాధవే బ్రాహ్మణాయ సాస్యా ముష్టికా పుణ్యతీర్థా నదీ వై. ౯౩. ప్రాప్త్యా
 పుష్ట్యా లోకసంరక్షణేన గావస్తుల్యా మూన్యపాదైః సృధివ్యామ్, శబ్దశైల్యకః సంత
 తిశ్చోపభోగా స్తస్మాద్గోదమూన్యభివావభాతి. ౯౪. గురుం శిష్యోవరయేద్గోప్రదానే
 సవై గంతా నియతం స్వర్గమేవ, విధిజ్ఞానాం సుమహా ధర్మ ఏవ విధిం హ్యద్యం
 విధయః సంవిశంతి. ౯౫. ఇదం దానం న్యాయలబ్ధం ద్విజేభ్యః పాత్రే దత్త్వా ప్రాప

యేథాః పరీక్ష్య, త్వయ్యా శంసంత్యసురా మానవాశ్చ వయంచాపి ప్రసృతే
పుణ్యశీలే. ౫౬. ఇత్యుక్తోఽహం ధర్మరాజం ద్విజుద్ధే ధర్మాత్మానం శిరసాభిప్రణమ్య,
అనుజ్ఞాత స్తేన వైవస్వతేన ప్రత్యాగమం భగవత్పాదమూలమ్. ౫౭.

ఇతి అనుశాసనపర్వాంతర్గత అనుశాసనికపర్వణి, ఏకసప్తతిత మోఽధ్యాయః.

—శక్రప్రశ్నః. ౧—

యుధిష్ఠిరడివాచః—ఉక్తం తే గోప్రదానం నై నాచి కేతమృషిం ప్రతి,
మాహాత్మ్యమపి చైవోక్తముద్దేశేన గవాం ప్రభో. ౧. సృగేణ చ మహద్దుఃఖ
మనుభూతం మహాత్మనా, ఏకాపరాధా దజ్ఞానాత్పితామహ మహామతే. ౨. ద్వార
వత్యాం యథాచాసౌ నివిశంత్యాం సముద్భృతః, మోక్ష హేతురభూత్కృష్ణ స్తద
వ్యవధృతం మయా. ౩. కింత్యస్తి మమ సందేహేనా గవాం లోకం ప్రతి ప్రభో,
నిత్యతః శ్రోతుమిచ్ఛామి గోదా యత్రవసంత్కుత. ౪. భీష్మడివాచః—అత్రాప్య
దాహారంతీమ మితిహాసు పురాతనమ్, యథా పృచ్ఛ త్వర్తయోని మేతదేవ శత
క్రతుః. ౫. శక్రడివాచః—స్వరోక వాసినాం లక్ష్మీ మభిభూయ స్వయాద్విషా,
గోలోక వాసినం పశ్యే వ్రజతః సంశయోత్ర మే. ౬. కీదృశా భగవత్ లోకా
గవాం తద్బ్రూహి మే ౭నఘ, యానావసంతి దాతార ఏతదిచ్ఛామి వేదితుమ్ ౮.
కీదృశాః కింఘలాః కింస్విత్పరమస్తత్ర కోగుణః, కథం చ పురుషాస్తత్ర గచ్ఛంతి
విగతజ్వరాః. ౯. కియత్కాలం ప్రదానస్య దాతా చ ఫలమశ్నుతే, కథం బహు
విధం దానం స్యాదల్పమపి వా కథమ్. ౧౦. బహ్వీనాం కీదృశం దాన మల్పానాం
వాపి కీదృశమ్, అదత్వా గోప్రదాః సుతి కేన వా తచ్చ శంస మే. ౧౧. కథం
వా బహు దాతా స్యాదల్పదాత్రా సమః ప్రభో, అల్పప్రదాత్రా బహుదః కథం
స్విత్యాదిహేత్వరః. ౧౨. కీదృశీ దక్షిణా చైవ గోప్రదానే విశిష్యతే, ఏతత్త
థ్యేన భగవత్ మమ శంసితు మర్హసి. ౧౩.

ఇతి అనుశాసనపర్వాంతర్గత అనుశాసనికపర్వణి, ద్విసప్తతిత మోఽధ్యాయః.

—దానధర్మకథనమ్. ౧—

పితామహడివాచః—యోఽయం ప్రశ్నస్త్వయా పృష్టో గోప్రదానాది
కారితః, నాస్తి ప్రప్రాప్తి లోకేఽస్తి త్వత్తోః న్యోహి శతక్రతో. ౧. సంతినానా
విధా లోకా యాం స్త్వం శక్ర న పశ్యసి, పశ్యామి యానహం లోకా నేక
పత్న్యశ్చ యా స్త్రీయః. ౨. కర్తృభిశ్చాపి శుశుభైః సువ్రతా ఋషయస్తథా,
సశరీరా హి తా యాంతి బ్రాహ్మణా శ్శుభబుద్ధయః. ౩. శరీరన్యాసభోక్షణ

మనసా నిర్మలేన చ, స్వప్నభూతాంశ్చ తాన్ లోకాన్ పశ్యంతీహపి సువ్రతాః.
 ౪. తే తు లోకా స్సహసాగ్రీక్ష శృణుయ్యాద్భుగ్గుణాస్యతాః, న తత్ర క్రమతే
 కాలో న జరా న చ పాపకః ౫. తథా నాస్త్యశుభం కించిన్నవ్యాధిస్తత్ర
 న క్షమః, యద్యచ్ఛగావో మనసా తస్మిన్ వాంఛంతి వాసవ. ౬. తత్సర్వం
 ప్రాప్నువంతి స్త మమ ప్రత్యక్షదర్శనాత్, కామగాః కామచారిణ్యః కామా
 త్కామాంశ్చ భుజతే. ౭. వాప్యస్సరాంసి సరితో వివిధాని వనాని చ, గృహాణి
 పర్వతాన్చైవ యావద్దీప్యం చ కించన. ౮. మనోజ్ఞం సర్వభూతేభ్యః సర్వం తత్ర
 ప్రదృశ్యతే, ఈదృశాద్విపులాల్లోకాన్నాస్తిలోకస్తథావిధః. ౯. తత్రసర్వసహః
 ఊంతావత్సలాగురువర్తినః, అహంకారైర్విహితా యాంతి శక్ర నరోత్తమాః
 ౧౦. య స్సర్వమాంసాని న భక్షయీత పుమాన్ సదా భావితో ధర్మయుక్తః
 మౌతా పిత్రో రర్పితా సత్యయుక్తః శుశ్రూషితబ్రాహ్మణానా మనింద్యః ౧౧.
 అక్రోధనో గోషు తథా ద్విజేషు ధర్మే రతో గురుశుశ్రూషకశ్చ, యావజ్జీవం సత్యవృ
 త్తైరతశ్చ దానే రతో యః క్షమీ చాపరాధే. ౧౨. మృదుద్ధాంతో దేవపరాయ
 ణశ్చ సర్వాతిథిశ్చాపి తథా దయావాన్, ఈదృగ్గుణో మానవస్తం ప్రయాతి
 లోకం గవాం శాశ్వతమవ్యయం చ. ౧౩. న పారదారి పశ్యతి లోకమేతం న వై
 గురుభూమ్నో న మృషా ప్రలాపి, సదా ప్రవాదీ బ్రహ్మణేష్వాత్మవైరోదోపై రేతై
 ర్యశ్చ యుక్తా దురాత్మా. ౧౪. న మిత్రఘ్రిక్ నైకృతికః కృతఘ్న శ్శతోఽన్యజ్ఞ
 ధర్మవిద్వేషకశ్చ, న బ్రహ్మహా మనసాపి ప్రవశ్యే గ్ధవాం లోకం పుణ్యకృతాం
 నివాసమ్. ౧౫. ఏతత్తే సర్వమాఖ్యాతం నిపుణేన సురేశ్వర, గోప్రదాన
 రతానాం తు ఫలం శృణు శతక్రతో. ౧౬. దాయాద్యలబ్ధైర్ధర్మర్యో గాః క్రీత్వా
 సంప్రయచ్ఛతి, ధర్మార్జితధనైః క్రీతా స్సలోకా నాప్నుతేఽక్షయాన్. ౧౭. యో
 వై ద్యూతే ధనం జత్వా గాః క్రీత్వా సంప్రయచ్ఛతి, స దివ్యమయుతం శక్ర
 వర్షాణాం ఫలమశ్నుతే. ౧౮. దాయాద్యా యస్య వై గావో న్యాయాత్ పూర్వై
 రుపార్జితాః, ప్రదద్యాత్తాః ప్రదాతృణాం సంభవంత్యక్షయా ధ్రువాః. ౧౯.
 ప్రతిగృహ్య తు యో దద్యాద్దా స్సంశుద్ధేన చేతనా, తస్యాపీహాక్షయాన్ లోకాన్
 ఘ్రివాన్ విద్ధి శచీపతే. ౨౦. జన్మప్రభృతి సత్యం చ యో బ్రూయాన్నియతేం
 ద్రియః, గురుద్విజసహం ఊంత స్తస్య గోభిస్సమాగతిః. ౨౧. న యాతు
 బ్రాహ్మణోనాచ్యో యదనాచ్యం శచీపతే, మనసా గోషు న ద్రుప్యే ద్లోవుత్తి
 గ్లోనుకల్పకః. ౨౨. సత్యే ధర్మే చ నిరత స్తస్య శక్రఫలం శృణు, గోసహస్రేణ

సమితాతస్య ధేను ర్భవత్యుత. ౨౩. క్షత్రియస్య గుణైశ్చైతైరపి తుల్యఫలం శృణు, తుల్యాపి ద్విజతుల్యా గౌ ర్భవతీతి వినిశ్చయః. ౨౪. వైశ్యవైశ్యేతే యది గుణాస్తస్య పంచశతం భవేత్, శూద్రస్యాపి వివీతస్య చతుర్భాగఫలం స్తుతమ్. ౨౫. ఏతచ్ఛ్రవణం యోనతిష్ఠేత యుక్తః సత్యే రతో గురుశుశ్రూషయా చ, దక్షః క్షాంతో దేవతార్థీ ప్రశాంత శ్శుచిర్బుద్ధిః ధర్మశీలోఽనహంవాక్. ౨౬. మహత్ఫలం ప్రాప్యతే స ద్విజాయ దత్వా దోగ్ధీం విధిచానన ధేనుమ్, నిత్యం దద్యాదేకభక్తః సదా చ సత్యే స్థితో గురుశుశ్రూషితా చ. ౨౭. వేదాధ్యాయా గోఘ్నో భక్తిమాంశ్చ నిత్యం దృష్ట్వా యోఽభినందేత గాశ్చ, ఆజాతితోయశ్చగవాం నమేత ఇదం ఫలం శక్ర నిబోధ తస్య. ౨౮. యత్స్వాదిష్ట్యా రాజనాయే ఫలం తు యత్స్వాదిష్ట్యా బహునా కాంచనేన, ఏతత్తుల్యం ఫలమప్యహు రగ్నిం సర్వే సుతస్త్యుషయో యే చ సిద్ధాః. ౨౯. యోఽగ్రం భక్తం కించిదప్రాశ్యదద్యా ద్గోభ్యో నిత్యం గోవ్రతీ సత్యవాదీ, శాంతో లుభ్యో గోసహస్రస్య పుణ్యం సువత్సరేణాప్నుయా త్సత్యశీలః. ౩౦. యదేకభక్త మగ్నీయా ద్దద్యా దేకం గవాం చ యత్, దశవర్షాణ్యనంతాని గోవ్రతీ గోనుకంఠః. ౩౧. ఏకేనైవ చ భక్తేన యః క్రిత్వా గాం ప్రయచ్ఛతి, యవంతి తస్యా రోమాణి సంభవంతి శతక్రతో. ౩౨. తావత్ప్రదానా త్సగవాం ఫలమాప్నోతిశాశ్వతమ్, బ్రాహ్మణస్య ఫలం హీదం క్షత్రియస్య తు వై శృణు. ౩౩. పంచవార్షికమేవం తు క్షత్రియస్య ఫలం శృణు, తదర్థేన తు వైశ్యస్య శూద్రో వైశ్వార్థతః స్తుతః. ౩౪. యశ్చాత్మవిక్రయం కృత్వా గాః క్రిత్వా సంప్రయచ్ఛతి, యావత్సందర్శయేద్దాంవై స తావత్ఫలమశ్నుతే. ౩౫. రోష్టిరోష్టి మహాభాగ లోకాశ్చాస్యా క్షయాః స్తుతాః, సంగ్రామేష్వర్జయిత్వా తు యో వై గాః సంప్రయచ్ఛతి. ౩౬. ఆత్మవిక్రయతుల్యాస్తా శ్శాశ్వతా విద్ధి కౌశికః. అభావే యోగవాం దద్యాత్తిలధేనుం యతవ్రతః. ౩౭. దుర్గాత్సతారితో ధేన్వా క్షీరనద్యాం ప్రమోదతే. ౩౮. స త్యేవాసాం దానమాత్రం ప్రశస్తం పాత్రం కాలో గోవిశేషో విధిశ్చ, కాలజ్ఞానం విప్రగవాంతరం హి దుఃఖం జ్ఞాతుం పావకాదిత్యభూతమ్. ౩౯. స్వాధ్యాయాధ్యం శుద్ధయోనిం ప్రశాంతం వైతానస్థం పాపభీరుం బహుజ్ఞమ్, గోఘ్నో క్షాంతం నాతితీక్ష్ణం శరణ్యం వృత్తిగ్లానం తాదృశం పాత్రమాహుః. ౪౦. వృత్తిగ్లానే నీదతిచాతిమాత్రం కృష్ణర్థే వా పాపామహేతోః ప్రసూతేః, గుర్వర్థం వా బాలసంవృద్ధయే వా ధేనుం దద్యాదేకకాలే విశిష్టే. ౪౧. అంత

ర్జాతాః శక్రయా జ్ఞానలభాః ప్రాణైః శ్రీతాస్తేజసా యాతకాశ్చ, కృచ్ఛోత్సృష్టాః
 పోషణాభ్యాగతాశ్చ ద్వారైరేతై ర్గోవిశేషాః ప్రశస్తాః. ౪౨. బలాన్వితాః
 శీలబలోపవన్నాః సర్వాః ప్రశంసంతి సుగంధవత్స్య, యథాహి గంగాసరితాం
 వరిష్ఠా తథాజ్ఞానీనాం కషిలా వరిష్ఠా. ౪౩. తిస్తా రాత్రీ స్త్యద్భిరుపోష్య
 భూమా తృప్తాగావ స్తద్భితేభ్యః ప్రదేయాః, వత్సైః పుష్టైః క్షీరపైస్సుప్రిచా
 రాత్త్యహంతాదత్వా గోరసైర్వర్తివ్యమ్. ౪౪. దత్వా ధేనుం సువ్రతాం సాధు
 దోహం కల్యాణవత్సామపలాయించ, యావంతి రోమాణి భవంతి చాస్యాస్తావంతి
 వర్షాణి భవంత్యముత్ర. ౪౫. తథానద్వాహం బ్రాహ్మణాయ ప్రదాయ ధుర్యం
 యువానం బలివం విసీతమ్, హలస్య వోధార మనంతవీర్యం ప్రాప్నోతి లోకా
 దశధేనుదస్య. ౪౬. కాంతారే బ్రాహ్మణా గాశ్చ యః పరిత్రాతి కాశిక, క్షేమేణ
 విప్రముచ్యేరం స్తస్య పుణ్యఫలం శృణు. ౪౭. అశ్వమేధక్రతోస్తుల్యం ఫలం
 భవతి శాశ్వతమ్, మృత్యుకాలే సహస్రాక్ష యాం సృత్తిమచుకాంక్షతే. ౪౮.
 లోకా బహువిధాః దివ్యాః యశ్చాస్య హృది వర్తతే, తత్సర్వం సమవా
 ప్నోతి కర్తా నేన మానవః. ౪౯. గోభిశ్చ సమనుజ్ఞాత స్సర్వత్ర చ మహీయతే,
 యస్తేతేనైవకల్పేన గాంవల్పేష్యనుగచ్ఛతి. ౫౦. తృణగోమయపక్షాశీ నిస్సృహా
 నియతః శుచిః, అకామం తేన వస్త్రవ్యం ముదితేన శతక్రతో, మమ లోకే సురైః
 సార్థలోకే యత్రాపి చేచ్ఛతి. ౫౧.

ఇతి అనుశాసనపర్వాంతర్గత అనుశాసనపర్వణి, త్రిసప్తతిత మోఽధ్యాయః.

ఇంద్ర ఉవాచ:—జానా యో గా మపహరే ద్విశ్రీయాచ్ఛార్థకార
 ణాత్, ఏతద్విజ్ఞాతుమిచ్ఛామి క్వను తస్య గతిర్భవేత్. ౧. పితామహ ఉవాచ:—
 భయార్థం విక్రయార్థం వా యేఽపహరంహి కుర్వతే, దానార్థం బ్రాహ్మణాథాయ
 తత్రేదం శూయతాం ఫలమ్. ౨. విక్రయార్థం హి యో హింస్యా ద్భక్షయే ద్వా
 నిరంకుశః, ఘాతయానం హి పురుషం యేషు మన్యేయు రర్థినః. ౩. ఘాతకః
 భాదకో వాపి తథా యశ్చామమన్యతే, యావంతి తస్యా రోమాణి తావద్వర్షాణి
 మజ్జీతి. ౪. యే దోహా యాదృశాశ్చైవ ద్విజయజ్ఞోపఘాతకే, విక్రయేచాప
 హరే చ తే దోహా వై స్తృతాః ప్రభో. ౫. అపహృత్య తు యో గాం వై
 బ్రాహ్మణాయ ప్రయచ్ఛతి, యావద్దానఫలం తస్యా స్తావన్నిరయసృచ్ఛతి. ౬.
 సువర్ణం దక్షిణామాహు ర్గోప్రిదానే మహాద్యుతే, సువర్ణం పరమిత్యుక్తం
 దక్షిణార్థమనుశయమ్. ౭. గోప్రిదానాత్తారయేత సప్తపూర్వాంస్తథావ

రాణ, సువర్ణందక్షిణాం శృత్యా తావద్ద్విగుణముచ్యతే. ౮. సువర్ణం పరమం దానం సువర్ణం దక్షిణా పరా, సువర్ణం పావనం శక్ర పావనానాం పరం స్పృతమ్. ౯. కులానాం పావనం ప్రాహుర్జాతరూపం శతక్రతో, ఏషా మే దక్షిణా ప్రోక్తా సమాసేన మహాద్యుతే. ౧౦. భీష్మఉవాచ:— ఏతత్ప్రతామహేనోక్త మింద్రాయ భరతర్షభ, ఇంద్రో దశరథాయాహ రామాయాహ పితా తథా. ౧౧. రాఘవోఽపి ప్రియభ్రాత్రే లక్ష్మణాయ యశస్వినే, ఋషిభ్యో లక్ష్మణేనోక్త మరణ్యే వసతాం ప్రభో. ౧౨. పారంపర్యాగతంచేద మృషయః శంసితవ్రతాః, దుర్ధరం ధారయామాసూ రాజానశ్చైవ ధార్మికాః. ౧౩. ఉపాధ్యాయేన గదితం మమచేదం యుధిష్ఠిర, య ఇదం బ్రాహ్మణో నిత్యం వదేద్బ్రాహ్మణసంసది. ౧౪. యజ్ఞేషు గోప్రదానేషు ద్వయోరపి సమాగమే, తస్య లోకాః కిలక్షయ్యా దైవతైస్సహ నిత్యదా, ఇతిబ్రహ్మ స భగవానువాచ పరమేశ్వరః. ౧౫.

ఇతి ఆనుశాసనపర్వాంతర్గత ఆనుశాసనికపర్వణి, చతుస్సప్తతితమోఽధ్యాయః.

యుధిష్ఠిరఉవాచ:—విస్మింభితోఽహం భవతా ధర్మైర్జాప్రీతా వ్రతా ప్రభో, ప్రవక్ష్యామి తు సాదేహం తన్నే బ్రూహి పితామహ. ౧. వ్రతానాం కిం ఫలం ప్రోక్తం కీదృశం వా మహాద్యుతే, నియమానాం ఫలంచైవ స్వధీతస్య చ కిం ఫలమ్. ౨. దత్తస్యేహ ఫలం కిం చ వేదానాం ధారణే చ కిమ్, అధ్యాపనే ఫలం కిం చ సర్వమిచ్ఛామి వేదితుమ్. ౩. అప్రోగ్రహకే కిం చ ఫలం లోకే పితామహ, తస్య కిం చ ఫలం దృష్టం శ్రుతం యస్తు ప్రయచ్ఛతి. ౪. స్వకర్మనిరతానాం చ శూరాణాం చాపి కిం ఫలమ్, శౌచే చ కిం ఫలం ప్రోక్తం బ్రహ్మచర్యం చ కిం ఫలమ్. ౫. పితృశుశ్రూషణే కిం చ మాతృశుశ్రూషణే తథా, ఆచార్యగురు శుశ్రూషా స్వనుక్రోశానుకంపనే. ౬. ఏతత్సర్వమశేషేణ పితా మహ యథాతథమ్, వేత్తుమిచ్ఛామి ధర్మజ్ఞ పరం కాశూహలం హి మే. ౭. భీష్మఉవాచ:— యోవ్రతం వై యథోద్దిష్టం తథా సంప్రీతిపద్యతే, ఆఖండం సమ్యగారభ్య తస్య లోకాస్సనాతనాః. ౮. నియమానాం ఫలం రాజా ప్రత్యక్షమిహ దృశ్యతే, నియమానాం క్రతూనాం చ త్వయావాప్తమిదం ఫలమ్. ౯. స్వధీతస్యాపి చ ఫలం దృశ్యతేఽముక్త చేహ చ, ఇహలోకే చ నా నిత్యం బ్రహ్మలోకే చ మోదతే. ౧౦. దమస్య తు ఫలం రాజా శృణు త్వం విస్తరేణ మే, దాంతా స్సర్వత్ర సుఖినో దాంతా స్సర్వత్ర నిర్వృతాః. ౧౧. యత్రేచ్ఛాగామినో బాంతాః సర్వశత్రునిఘాదనాః, ప్రార్థయంతి చ యద్దాంతా లభంతే తన్న సంశయః.

౧౨. యుజ్యంతే సర్వకామైర్హి దాంతా సుర్వత్ర సాంక్షప, స్వగ్నే యథా ప్రమోదంతే తపసా విక్రమేణ చ. ౧౩. దానైర్వజ్జైశ్చ వివిధైస్తథా దాంతాః క్షమాన్వితాః, దానాద్దమో విశిష్టో హి దానం కించిద్ద్విజాతయే. ౧౪. దాతా కుప్యతి నోదాంతస్తస్తద్దానా త్వరం దమః, యస్తు దద్యాదకుప్యత్ హి తస్యలోకా స్స నాతనాః. ౧౫. క్రోధో హంతి హి యద్దానం తస్తద్దానాత్వరం దమః, అదృశ్యాని మహారాజ స్థానాన్యయుతశో దివి. ౧౬. ఋషీణాం సర్వలోకేషు యాని తేయాంతి దేవతాః, దమేన యాని సృపతే గచ్ఛంతి పరమర్షయః. ౧౭. కామయానామహత్ స్థానం తస్తద్దానా త్వరందమః, అధ్యాపకః పరిక్లేశా దక్షయం ఫలమశ్నుతే. ౧౮. విధివత్త్వానకం హుత్వా బ్రహ్మలోకే నరాధిప, అధీత్యాపి హి యోవేదాన్ న్యాయవిద్యుః ప్రయచ్ఛతి. ౧౯. గురుకర్తృప్రశంసే తు సోఽపి స్వగ్నే మహీయతే, క్షత్రియోఽధ్యయనే యుక్తో యజనే దానకర్తృణి. ౨౦. యుద్ధే యశ్చ పరిత్రాతా సోఽపి స్వగ్నే మహీయతే, వైశ్యస్సృకర్తృనిరతః ప్రదానాత్ లభతే మహత్. ౨౧. శూద్రస్సృకర్తృనిరతః స్వగ్ం శుశ్రూషయార్చతి, శూరా బహువిధాః ప్రోక్తాస్తే మామథాంస్తు మే శృణు. ౨౨. శూరాన్వయానాం నిర్దిష్టం ఫలం శూరస్యచైవహి, యజ్ఞశూరా దమే శూరాః సత్యశూరాస్తథాపరే. ౨౩. యుద్ధశూరాస్తథైవోక్తా దానశూరాశ్చ మానవాః, సాంఖ్యశూరాశ్చ బహవో యోగశూరాస్తథాపరే. ౨౪. అరణ్యే గృహవాసేచ త్యాగే శూరాస్తథాపరే, వృద్ధిశూరాస్తథైవాన్యే క్షమాశూరాస్తథాపరే. ౨౫. ఆర్జవే చశథా శూరాః స మే వర్తంతి మానవాః, తైస్తైస్తు నియమైశ్శూరా బహవస్సంతిచాపరే. ౨౬. వేదాధ్యయనశూరాశ్చ శూరాశ్చాధ్యయనేరతాః, గురుశుశ్రూషయా శూరాః పితృశుశ్రూషయా పరే. ౨౭. మాతృశుశ్రూషయా శూరాభై క్ష్యశూరాస్తథాపరే, అరణ్యే గృహవాసేచ శూరాశ్చాతిథి పూజకే. ౨౮. సర్వేయగంతి పరాన్ లోకాన్ స్వకర్తృఫలనిర్జితాన్, ధారణం సర్వవేదానాం సర్వతీర్థావగాహనమ్. ౨౯. సత్యం చ బ్రువతో నిత్యం సమం వా న్యాన్న వా సమమ్, అశ్వమేధసహస్రం చ సత్యం చ తులయా ధృతమ్. ౩౦. అశ్వమేధ సహస్రార్ధి స్యామేవ విశిష్యతే, సత్యేన సూర్యస్తపతి సత్యేనాగ్నిః ప్రదీప్యతే. ౩౧. సత్యేన మరుతో వాంతి సర్వం సత్యే ప్రతిష్ఠితమ్, సత్యేన దేవాః ప్రీయంతే పితరో బ్రాహ్మణాస్తథా. ౩౨. సత్యమూహుః పరోధర్మస్తస్తాత్సత్యం న లంఘయేత్, మునయస్సత్యనిరతా మునయ స్సత్యవిక్రమాః. ౩౩. మునయస్సత్య

శపథాస్తస్తాత్సత్యం విశిష్యతే, సత్యవంత స్స్వర్గలోకే మోదంతే భరత్స్వభ. ౩౪. దమస్సత్యఫలావాప్తి రుక్తః సర్వాత్తనా మయా, అసంశయం వినీతాత్మా స వై స్వర్గే మహీయతే. ౩౫. బ్రహ్మచర్యస్య చ గుణం శృణు త్వం వసుధాధిప, ఆజన్తమరణాద్యస్తు బ్రహ్మచారి భవేదిహ. ౩౬. న తస్య కించిదప్రాప్యమితి విద్ధి నరాధిప, బహ్మ్యః గోప్యత్వైష్ఠీకాం చ బ్రహ్మలోకే వసంత్యుత. ౩౭. సత్యే రతా నాం సతతం దాంతానామూర్ధ్వరేతసామ్, బ్రహ్మచర్యం దహేద్రాజ్ఞసర్వపాపాన్య పాసితమ్. ౩౮. బ్రాహ్మణేన విశేషేణ బ్రాహ్మణో హ్యగ్నిరుచ్యతే, ప్రత్యక్షం హి తథా హ్యేతద్బ్రాహ్మణేషు తపస్విభు. ౩౯. విభేతి హి యథా శక్నోబ్రహ్మచారి పృథ ర్వితః, తద్బ్రహ్మచర్యస్య ఫలమృషీణామిహ దృశ్యతే. ౪౦. మాతాపితౌః పూజనే యో ధర్మస్తమపి మే శృణు, శుశ్రూష తే యః పితరం నానసూయే త్కదాచన. ౪౧. మాతరం భ్రాతరం వాపి గురునూచార్యమేవ చ, తస్య రాజ్ఞ ఫలం విద్ధి స్వగ్లోకే స్థానమర్పితమ్, న చ పశ్యేత నరకం గురుశుశ్రూష యాత్మవాక్. ౪౨.

ఇతి అనుశాసనపర్వాంతర్గత అనుశాసనికపర్వణి, పంచసప్తతితమోఽధ్యాయః.

యధిష్ఠిరఉవాచ:-విధిం గవాం పరం శ్రోతు మిచ్ఛామి నృపతత్త్వతః, యేన తాన్ శాశ్వతాన్ లోకానర్థినాం ప్రాప్నుయాదిహ. ౧. భీష్మఉవాచ:-న గోదానా త్పరంకించి ద్విద్యతే వసుధాధిప, గౌర్హి న్యాయాగతా నత్తా సద్యస్తాయతే కులమ్. ౨. సతా మర్థే సమ్యగుత్పాదితో య స్సవై క్షప్త స్సమ్యగాభ్యః ప్రజాభ్యః, తస్తాత్సూర్యం హ్యదికాలప్రవృత్తం గోదానార్థం శృణు రాజ్ఞ విధిం మే. ౩. పురా గోఘాపనీతాసు గోఘ సుదిగ్ధదర్శినా, మాంధాత్రా ప్రకృతం ప్రశ్నం బృహస్పతిరభాషత. ౪. ద్విజాతిమతిసత్కృత్య శ్వః కాలమభివేద్య చ, గోదానార్థం ప్రయుజిత రోహిణీం నియతవ్రతః. ౫. ఆహ్వానం చ ప్రయుజేత సమంగే బహుశేతి చ, ప్రవిశ్య చ గవాం మధ్యమిమాం శ్రుతి ముదాహరేత్. ౬. గౌరే మాతా పృవభః పితా మే దివం శర్త జగతీ మే ప్రతిష్ఠా, ప్రవద్యై వం శర్వరీముష్య గోఘ పునర్వాణీ ముత్సృజే ద్గోప్రదానే. ౭. సతా మేకాం నిశాం గోభిః సమసంఖ్యస్సమవ్రతః, ఏకాత్మ్యగమనాత్సద్యః కలుషా ద్విప్రము చ్యతే. ౮. ఉత్సృష్టవృషవతాన్ హి ప్రదేయా సూర్యదర్శనే, త్రిదివం ప్రతి పత్రవ్య మర్థవాదాశిష స్తవ. ౯. ఊర్జస్విన్య ఊర్జమేధాశ్చ యజ్ఞే గర్భో ఽమృతస్య జగతోఽస్యప్రతిష్ఠా, ఊతేరోహః ప్రవహశ్శ్వశ్వదేవ ప్రజాపత్యాః సర్వ

మిత్యర్థవాదాః. ౧౦. గావో మమైసః ప్రణుదంతు సౌర్యా ప్రథా సౌమ్యాః స్వర్గ
యానాయ సఃతు ఆత్మానం మే మాతృవచ్చాశ్రయం తు తథానుక్తా స్సంతు
సర్వాశిషో మే. ౧౧. శేషోత్పన్నే కర్తృభిర్దేహమాక్షే సరస్వత్య శ్రేయసే సంప్ర
వృత్తాః, యూయం నిత్యం సర్వపుణ్యోపవాహ్యా దిశధ్వం మే గతిమిష్టాం ప్రప
న్నాః. ౧౨. యా వై యూయం సోఽహమద్యైకభావో యష్టాః దత్త్వాచాహ
మాత్తప్రదాతా, మనశ్చ్యుతా మనవీవోపపన్నాః సుధుక్షధ్వం సౌమ్యరూపౌగ్ర
రూపాః. ౧౩. ఏవం తస్యాగ్రే పూర్వమర్థం వదేత గవాం దాతా విధివత్పూర్వ
దృష్టమ్, ప్రతిబ్రూయా చేషమర్థం ద్విజాతిః ప్రతిగృహ్లాన్వై గోప్రదానే విధిజ్ఞః.
౧౪. గోప్రదానీతి వక్తవ్య మర్ఘ్యవత్ప్రసనుప్రదః, ఉద్ధాన్యా భవితవ్యాచ
వైష్ణవీతి చ చోదయేత్. ౧౫. నామసంకీర్తయే తస్యా యథా సంఖ్యోత్తరం
స వై, ఫలం షట్త్రింశదష్టాచ సహస్రాణి చ విశంతిః. ౧౬. ఏవమేతా గు
ణా విద్యాధ్గవాదీనాం యథాక్రమమ్, గోప్రదాతా సమాప్నోతి సమస్తానష్టమే
క్రమే. ౧౭. గోదశ్శీలీ నిర్భయ శ్చార్ఘ్యదాతా న స్యాద్దుఃఖి వసుదాతా చ
కామమ్, ఉపస్యాధాభారతేయశ్చ విద్వాత్ విఖ్యాతాస్తే వైష్ణవాశ్చంద్రలోకాః.
౧౮. గాం వై దత్త్వా గోప్రతీ న్యాత్రిరాత్రం నిశాం చైకాం సంవసంతేహతాభిః,
కామ్యాప్తమ్యాం వర్తితవ్యం త్రిరాత్రం రనైర్వా గో శక్నోతా ప్రసవైర్వా. ౧౯.
దేవప్రతీ న్యాద్యృపభప్రదానే వేదావాప్తి ర్గోయుగస్య ప్రదానే, తథా గవాం
విధిమాసాద్య యజ్ఞా లోకాసగ్న్యా నివందతే నావిధిజ్ఞః. ౨౦. కామాన్
సర్వాన్ పార్థివానేకసంస్థాన్ యో వై దద్యాత్కామదుఘాం చ ధేనుమ్, సమ్యక్
క్తాస్సుర్హవ్యకవ్యాఘవత్య స్తానాముక్త్యాం జ్యాయనాం సంప్రదానమ్.
౨౧. న చా శిష్యాయావ్రతాయోపఖర్యాన్నాశ్రద్ధధానాయ న వక్రబుద్ధయే.
గుహ్యోహ్యాయం సర్వలోకస్య ధర్మో నేమం ధర్మం యత్ర తత్ర ప్రజల్పేత్,
౨౨. సంతి లోకే శ్రద్ధధానా మనుష్యాః సంతి తుంద్రా రాక్షసా మానుషేషు,
ఏషా మే తద్ధీయదూసం హ్యనిష్ఠం యేనాస్తిక్యం చాశ్రయంతేఽల్పపుణ్యాః.
౨౩. బార్హస్పత్యం వాక్యమేతన్నిశమ్య యే రాజానో గోప్రదానాని దత్త్వా,
లోకాన్ ప్రాప్తాః పుణ్యశీలాః ప్రవృత్తా స్తాన్తే రాజాన్ కీర్త్యమానా నిబో
ధ. ౨౪. ఉశీనరో విశ్వగళ్యోస్పృగశ్చ భగీరథో విశ్రుతో యౌవనాశ్వః, మాం
ధాతా వై ముచుకుందశ్చ రాజా భూరిద్యుమ్నా వై వధః సోమకశ్చ. ౨౫. పు
రూరవా భరత శ్చక్రవర్తీ యస్యాన్వవాయే భారతాః సర్వ ఏవ, తథా వీరో

దాశరథిశ్చ రామో యే చాప్యనే విశ్రుతాః కీర్తియంతః. ౨౬. తథా రాజా పు
ణ్యకర్తా దిలీపో దివం ప్రాప్తో గోప్రదానై యధిష్ఠాః, యజ్ఞైరానై స్తపనా రాజ
ధర్మైర్మాంధాతా భూ ద్గోప్రదానైశ్చ యుక్తః. ౨౭. తస్మా త్పార్థత్యమ
పీమాం మయోక్తాం బర్హస్పతిం భారతీం ధారయస్వ, ద్విజాగ్న్యేభ్య స్సంప్ర
యచ్ఛస్వ ప్రీతో గాః పుణ్యా వై ప్రాప్య రాజ్యం కురూణామ్. ౨౮.
వైశంపాయనఉవాచ:—తథా సర్వం కృతవాన్ ధర్మరాజో భీష్మణోక్తో
విధివద్గోప్రదానే, స మాంధాతు దేవదేవోవదిప్తం సమ్యగ్ధర్మం ధారయామాస
రాజా. ౨౯. ఇతి నృప సతతం గనాం ప్రదానే యవశకలాన్ సహ
గోమయైః పిబానః, క్షీతీతలశయన శ్శిఖి యతాత్మా వృషభవ రాజవృష స్తదా
బభూవ. ౩౦. సరవతిరభవత్స దేవతాభ్యః ప్రయతమనాస్త్యభి సంస్తువంశ్చ
తాః స్త, నృపతి ధురినగామయుక్తభూవ స్తురగవరైరగమచ్ఛ యత్రతత్ర. ౩౧.
ఇతి ఆనుశాసనపర్వాంతర్గత ఆనుశాసనికపర్వణి, షట్సప్తతితమోఽధ్యాయః.

వైశంపాయనఉవాచ:— తతో యధిష్ఠిరో రాజా భూయః శాంతనవం
నృపమ్, గోదానవిస్తరం ధీమాన్ పప్రచ్ఛ విసయాన్వితః. ౧. యధిష్ఠిర
ఉవాచ:— గోప్రదానగుణాన్ సమ్యక్ పునర్దే బ్రూహి భారత, న హి తృప్త్యా
మృహం వీర శృణ్వానో ఽమృతమిదృశమ్. ౨. వైశంపాయనఉవాచ:—
ఇత్యుక్తోధర్మరాజేన తదా శాంతనవో నృపః, సమ్యగాహ గుణాం స్తస్మై
గోప్రదానస్య కేవలాన్. ౩. భీష్మఉవాచ:— వత్సలాం గుణసంపన్నాం తరుణీం
వస్త్రసుయుతామ్, దత్తేదృశీం గాం విప్రాయ సర్వపాపైః ప్రముచ్యతే. ౪.
అసూర్యానామ తే లోకా గాం దత్వా తాన్నగచ్ఛతి, వీతోదకాం జగత్పూగాం
సప్తక్షీణాం నిరింద్రియామ్. ౫. జరాగోగోపసంపన్నాం జీర్ణాం వాపీమివా
జలామ్, దత్వా తమః ప్రవిశతి ద్విజం క్లేశేన యోజయేత్. ౬. రుష్టా దుష్టా
కథితా దుర్బలా వా నోదాతవ్యా యాశ్చమూల్యై రదత్తైః, క్లేశైర్విప్రం యో
ఫలైః సంయునక్తి తస్యా వీర్యాశ్చాఫలాశ్చైవ లోకాః. ౭. బలాన్వితాః శీలవ
యోపపన్నా స్సర్వే ప్రశంసంతి సుగంధవత్సః, యథా హి గంగా సరితాంపరిష్ఠా
తథాజ్ఞనీనాం కపిలా పరిష్ఠా.౮. యధిష్ఠిరఉవాచ—కస్తాత్సమానే బహులాప్రదా
నే సద్భిఃప్రశస్తం కపిలా ప్రదానమ్, విశేషమిచ్ఛామి మహాప్రభావ శ్రోతుం నమ
గ్ధోఽస్తిభవాన్ ప్రవత్తుమ్.౯.భీష్మఉవాచ:—వృద్ధానాం బ్రువతాంతాత శ్రుతం మే
యత్పురాతనమ్, వత్సామితదశేషేణ రోహిణ్యోనిర్నితా యథా.౧౦.ప్రజాఃసృజేతి

చాదిప్తః పూర్వందక్షః స్వయంభువా, అస్పృశద్వృత్తిమేవాగ్రే ప్రజానాం హితకా
 మ్యయా. ౧౧. యథాహ్యమృతమాశ్రిత్య వర్తయంతి దివౌకసః, తథావృత్తిం సమా
 శ్రిత్య వర్తయంతి ప్రజావిభాః. ౧౨. అచరేభ్యశ్చ భూతేభ్యశ్చరాః శ్రేష్ఠాస్సదా
 నరాః, బ్రాహ్మణాశ్చ తతః శ్రేష్ఠాస్తేషు యజ్ఞాః ప్రతిష్ఠితాః. ౧౩. యజ్ఞైరవాప్యతే సా
 మస్య చ గోషు ప్రతిష్ఠితః, తతో దేవాః ప్రమోదంతే పూర్వం వృత్తిస్తతః
 ప్రజాః. ౧౪. ప్రజాతాన్యేవ భూతాని ప్రాక్రోశన్ 'వృత్తికాంక్షయా, వృత్తిదం
 చాస్వపద్యంత తృప్తితాః పితృమాతృవత్. ౧౫. ఇతీరం మనసా గత్వా ప్రజా
 సర్గార్థమాత్మనః, ప్రజాపతిస్తు భగవానమృతం ప్రాపిబత్తదా. ౧౬. స గతస్తస్య
 తృప్తిం తు గంధం సురభి ముద్గిరన్, దదర్శోద్ధారసంవృత్తాం సురభీం ముఖజాం
 సుతామ్. ౧౭. సాస్పృశత్సరభేయాస్తు సురభిర్లోకమాత్మకాః, సువర్ణవర్ణాః క
 పిలాః ప్రజానాం వృత్తిధేనవః. ౧౮. తాసా మమృతవర్ణానాం క్షరంతీనాం సమం
 తతః, బభూవామృతజః ఘనః స్రవంతీనామౌర్జిజః. ౧౯. సవత్సముఖవిభోష్టో
 భవస్యతు వితిష్ఠతః, శిరస్య వా పతత్కుద్ధః సతదైక్షత చ పృథుః. ౨౦. లలాట
 ప్రభవేణాత్త్వా రోహిణీం ప్రదహన్నీవ, తత్తేజస్తు తతో రాద్రం కపిలాస్తా
 విశాంపతే. ౨౧. నానావర్ణత్వ మనయ స్నేఘూనివ దివాకరః, యాస్తు తస్మా దపా
 క్రమ్య సామమేవాభిసంశ్రితాః. ౨౨. యథోత్పన్నాః స్వవర్ణసా నసీతాశ్చాన్య
 వర్ణతామ్, అథ క్రుద్ధం మహాఘోరం ప్రజాపతిరభావత. ౨౩. అమృతేనావసిక్త
 స్త్వం నోచ్ఛిప్తం విద్యతేగవామ్, యథాహ్యమృతమాదాయ సామో విప్యం దతే
 పునః. ౨౪. తథాక్షీరం క్షరంత్యేతా రోహిణ్యోఽమృతసంభవమ్, న దుష్కృత్య
 నిలో నాగ్ని ర్నసువర్ణం న చోదధిః. ౨౫. నామృతేనామృతం వీతం వత్స వీలా
 న వత్సలా, ఇమాన్ లోకాన్ భరిష్యంతి హవిషా ప్రస్రవేణ చ. ౨౬. ఆసా
 మైశ్వర్యమిచ్ఛంతి సర్వేఽమృతమయం శుభమ్, వృషభం చ దదా తస్మైసహ
 గోభిః ప్రజాపతిః. ౨౭. ప్రసాదయామాస మనస్తేన రుద్రస్య భారత,
 ప్రీతశ్చాపి మహాదేవ శ్చకారవృషభం తదా. ౨౮. ధ్వజం చ వాహనం చైవ
 తస్మాత్స వృషభధ్వజః. తతో దేవై ర్మహాదేవ స్తదా వశుపతిః కృతః. ౨౯.
 ఈశ్వరః స గవాం మధ్యే వృషభాంకః ప్రకీర్తితః, ఏవమవ్యగ్రవ
 ర్ణానాం కపిలానాం మహాజసామ్. ప్రదానే ప్రథమః కల్పః సర్వాసామేవ కీర్తి
 తః. ౩౦. లోకజ్యేష్ఠా లోకవృత్తిః ప్రవృత్తా రుద్రోద్భూతాః సామవిప్యంద
 భూతాః, సామ్యాః పుణ్యాః కామదాః ప్రాణదాశ్చ గావై దత్వా సర్వకామ

ప్రదః స్యాత్. ౩౧. ఇమం గవాం ప్రభవవిధాన ముత్తమం పఠన్ సదా శుచి
రపి మంగళశ్రియః, విముచ్యతే కలికలుషేణ మానవః శ్రియం సుతాన్ ధన
పశుమాఘ్నయాత్సదా. ౩౨. హవ్యం కవ్యం తర్వణం శాంతికర్తృ యానం వాసా
వృద్ధబాలస్య తుష్టిః, ఏతాన్ సర్వాన్ గోష్టదానే గుణాన్ వై దాతా రాజ
న్నాఘ్నయాద్వై సదైవ. ౩౩. వైశంపాయనఉవాచః—పితామహస్యాధ నిశమ్య
వాక్యం రాజా సహభౌత్వభి రాజమీధః, సువర్ణవర్ణానడుహస్తథా గాః పార్థో
దకా బ్రాహ్మణసత్తమేభ్యః. ౩౪. తతైవ తేభ్యోఽపి దదా ద్విజేభ్యో గవాం సహ
స్రాణి శతాని చైవ, యజ్ఞాన్ సముద్దిశ్య చ దక్షిణాన్ లోకాన్ విజేతుం పరమాం
చ కీర్తిమ్. ౩౫.

ఇతి ఆనుశాసనపర్వాంతర్గత ఆనుశాసనికపర్వణి, సప్తసప్తతిత మోఽధ్యాయః.

భీష్మఉవాచ—ఏతస్మిన్నేవ కాలే తు వసిష్ఠమృషినత్తమమ్, ఇత్యౌకు
వంశజో రాజా సౌదాసో వదతాం వరః. ౧. సర్వలోకచరం సిద్ధం బ్రహ్మకోశం
సనాతనమ్, పురోహితమభిప్రప్తం మభివాద్యోపచక్రమే. ౨. సౌదాసఉవాచః—
త్రైలోక్యే భగవన్ కింస్విత్యవిత్రం కథ్యజేఽనఘ, యత్కిర్తయన్ సదా మర్త్యః
ప్రాఘ్నయాత్పుణ్యముత్తమమ్. ౩. భీష్మఉవాచః—తస్మై ప్రోవాచ వచనం ప్రణతాయ
హితం తదా, గవాముపనిషద్విద్వాన్ నమస్కృత్య గవాం శుచిః. ౪. గావస్సురభి
గంధిన్యస్తథా గుగ్గులుగంధయః, గావః ప్రతిష్ఠా భూతానాం గావః స్వస్థ్యయ
నం మహత్. ౫. గావో భూతు చ భవ్యం చ గావః పుష్టిః సనాతనీ, గావో
లక్ష్మ్యస్తథా మూలం గోఘ దత్తం న నశ్యతి. ౬. అన్నం హి పరమం గావో
దేవానాం పరమం హవిః, స్వాహాకారపట్కానో నిత్యం గోఘ ప్రతిష్ఠితౌ. ౭.
గావో యజ్ఞస్య హి ఫలం గోఘ యజ్ఞః ప్రతిష్ఠితాః, గావో భవిష్యం భూతు
చ గోఘ సర్వం ప్రతిష్ఠితమ్. ౮. సాయం ప్రాతశ్చ సతతం పౌమామకాలే మహా
ద్యుతే, గావో దదతి వై హృద్య మృషిభ్యః పురుషర్షభ. ౯. యాని కాని చ
దుర్గాణి దుష్కృతాని కృతానిచ, తరంతిచైవ పాప్తానం ధేనుం యే దదతి ప్రభో.
౧౦. ఏకాం చ దశగుర్దద్యాద్దశదద్యాచ్చ గోశతీ, శతం సహస్రగుర్దద్యాత్పిర్వే
తుల్యఫలా హి తే. ౧౧. అనాహితాగ్నిః శతగురయజ్వా చ సహస్రగుః, సమృద్ధో
యశ్చ కీనాశో నార్థమర్హంతి తే త్రయః. ౧౨. కపిలాం యే క్రయచ్ఛంతి
సవత్సాం కాంస్యదోహనామ్, సువ్రతాం వత్త్రసంవీతా ముభా లోకా జయంతి
తే. ౧౩. యవాన మింద్రియోఽపేతం శతేన శతయాధపమ్, గవేన్ద్రబ్రాహ్మణే

న్యాయ భూరి శృంగమలంకృతమ్. ౧౪. పృథ్వీ యే ప్రయచ్ఛంతి శ్రోత్రియాయ పరంతప, విశ్వరూపం తేఽధిగచ్ఛంతి జాయమానాః పునఃపునః. ౧౫. నాకీర్తయిత్వా గాః సుప్యా త్తానాసంస్తృత్య చోత్పతేత్, సాయం ప్రాతర్నమస్యేచ్చ గాస్తతః పుష్టిమాఘ్నయాత్. ౧౬. గవాం మూత్రపురీషస్య నోద్విజేత కథంచన, న చాసాం మాంసమశ్నీయాద్గవాం పుష్టిం తదాఘ్నయాత్. ౧౭. గాశ్చ సంకీర్తయేన్నిత్యం నావమస్యేత తాస్తథా, అనిష్టం స్వప్న మాలత్య గాం నరా స్సంప్రకీర్తయేత్. ౧౮. గోమయేన సదాస్నాయా త్కరీషేచాపి సంవిశేత్, శ్లేష్మమూత్ర పురీషాణి ప్రతిఘాతం చ వర్జయేత్. ౧౯. సార్ద్రే చర్మణి భుంజీత నిరీక్షేద్వారుణీం దిశం, వాగ్యతః సర్పిశా భూమా గవాం పుష్టిం సదాశ్నుతే. ౨౦. ఘృతేన జహుయాదగ్నిం ఘృతేన స్వస్తివాచయేత్, ఘృతం దద్యాద్భృతం ప్రాశేద్గవాం పుష్టిం సదాశ్నుతే. ౨౧. గోమత్యా విద్యయా ధేనుం తిలనామభిమంత్యై యః, సర్వ రత్నమయీం దద్యాన్న స శోచేత్క్రితాకృతే. ౨౨. గావో మాముపతిష్ఠంతు హేమశృంగ్యః పయోముచః, సురభ్య స్సౌరభేయ్యశ్చ సతః సాగరం యథా. ౨౩. గావై పశ్యామ్యహం నిత్యం గావః పశ్యంతు మాం సదా, గావోఽస్తాకం వయం తాసాం యతో గావస్తతో వయం. ౨౪. ఏవ రాత్రౌ దివాచాపి స మేషు విషమేషు చ, మహాభయేషు చ నరః కీర్తయన్ ముచ్యతే భయాత్. ౨౫.

ఇతి అనుశాసనపర్వాంతర్గత అనుశాసనికపర్వణి, అష్టసప్తతితమోఽధ్యాయః.

—ॐ గోప్రదానికమ్.—

పసిష్ఠడివాచః—శతం వర్షసహస్రాణాం తపస్తప్తం సుదుష్కరమ్, గోభిః పూర్వం విసృష్టాభిర్గచ్ఛేమ శ్రేష్ఠతామితి. ౧. లోకేఽస్తి దక్షిణానాంచ సర్వాసాం పయముత్తమాః, భవేమ నచ లిప్యేమ దోషేణేతి పరతప. ౨. అస్తత్పురీషస్నానేన జనః పూయేత సర్వదా, శిశృతా చ పవిత్రార్థం కుర్వీరన్ దేవమానుషాః. ౩. తథా సర్వాణి భూతాని స్థావరాణి చరాణి చ, ప్రదాతారశ్చ లోకాన్నోగచ్ఛేయూరితి మానద. ౪. తాభ్యో వరం దదా బ్రహ్మ తపసాఽంతే స్వయం ప్రభుః, ఏవం భవత్వితి ప్రభుర్లోకాం స్తారయతేతి చ. ౫. ఉత్తమః సిద్ధకామస్తాభూతభివ్యవ్య మాతరః, ప్రాతర్నమస్యాస్తాగావస్తతః పుష్టిమవాఘ్నయాత్. ౬. తపసాఽంతే మహారాజ గావోలోకపరాయణాః, తస్మాద్గావో మహాభాగాః పవిత్రం పరముచ్యతే. ౭. తథైవ సర్వభూతానాం సమతిష్ఠంత మూర్ధని, సమానవత్సాం కపిలాం ధేనుం దత్వా పయస్వినీమ్. ౮. సువ్రతాం వస్త్రసంవీతాం బ్రహ్మలోకే

మహీయతే, లోహితాం తుల్యవత్సాం చ ధేనుం దత్వా పయస్విసీమ్. ౯. సుప్ర
తాం వత్త్రసంవీతాం సూర్యలో కే మహీయతే, సమానవత్సాం సబలాం ధేనుం ద
త్వా యశస్విసీమ్. ౧౦. సువృతాం వత్త్రసంవీతాం సోమలో కే మహీయతే,
సమానవత్సాం శ్వేతాం తు ధేనుం దత్వా పయస్విసీమ్. ౧౧. సువృతాం వత్త్ర
సంవీతా మింద్రలో కే మహీయతే, సమానవత్సాం కృష్ణాం తు ధేనుం దత్వా
పయస్విసీమ్. ౧౨. సుప్రతాం వత్త్రసంవీతా మగ్నిలో కే మహీయతే, సమానవ
త్సాం ధూమ్రాం చ ధేనుం దత్వా పయస్విసీమ్. ౧౩. సువృతాం వత్త్రసంవీతాం
యామ్యలో కే మహీయతే, అపాం ఘోసవత్సాం తు సవత్సాం కాంస్యదోహనామ్.
౧౪. ప్రదాయ వత్త్రసంవీతాం వారుణం లోకమశ్నుతే, వాతరేణుసవత్సాం తు
సవత్సాం కాంస్యదోహనామ్. ౧౫. ప్రదాయ వత్త్రసంవీతాం వాయులో కే
మహీయతే, హిరణ్యవత్సాం పింగాక్షీం సవత్సాం కాంస్యదోహనామ్. ౧౬. ప్ర
దాయ వత్త్రసంవీతాం కాబేరం లోకమశ్నుతే, పలాలధూమ్రవత్సాం తు సవ
త్సాం కాంస్యదోహనామ్. ౧౭. ప్రదాయ వత్త్రసంవీతాం పితృలో కే మహీ
యతే, సవత్సాం వీవరీం దత్వా శితకంఠా మలంకృతామ్. ౧౮. వైశ్వదేవమ
సంబాధం స్థానం శ్రేష్ఠం ప్రపద్యతే, సమానవత్సాం గారిం తు ధేనుం దత్వా
పయస్విసీమ్. ౧౯. సుప్రతాం వత్త్రసంవీతాం వసూనాం లోకమాపుయాత్,
పాండుకంబలవత్సాభాం సవత్సాం కాంస్యదోహనామ్. ౨౦. ప్రదాయ వత్త్రసం
వీతాంసాధ్యా నాం లోకమాపుయాత్, వైరాటపృష్ఠ ముత్సాణం సర్వరత్నై
రలంకృతమ్. ౨౧. ప్రదాయ మరుతాం లోకాన్ సరాజ్ఞా ప్రతిపద్యతే, వయో
వపన్నం లీలాంగం సర్వరత్నసమన్వితమ్. ౨౨. గంధర్వాపురసాం లోకాన్
దత్వా ప్రాప్నోతి మానవః, శితికంఠమనద్వాహం సర్వరత్నై రలంకృతమ్. ౨౩.
దత్వా ప్రజాపతే గ్లోకాన్ విశోకః ప్రతిపద్యతే, గోప్రదానరతో యాతి
భిత్వా జలదసంచయ్యా. ౨౪. విమానేనార్కవర్ణేన దివి రాజ్ఞా విరాజతే, తం
చారువేషాః సుశ్రోణ్యః సహస్రం సురయోషితః. ౨౫. రమయంతి సరశ్రేష్ఠం
గోప్రదానరతిం సరమ్, వీణానాం వల్లకీనాంచ నూపురాణాం చ శింజితైః, హస్తై
శ్చ హరిణా క్షీణాం సుప్తః సప్రోతి బోధ్యతే. ౨౬. యావంతి రోమాణి భవంతి
ధేన్వాస్తావంతి వ్హాణి మహీయతే సః, స్వర్గయ్యతశ్చాపి తతో నృలోకే
ప్రసూయతే వై విభులే గృహే సః. ౨౭.

ఇతి ఆనుశాసనపర్వాంతర్గత ఆనుశాసనికపర్వణి, ఏకోనాశీతితమోఽధ్యాయః.

వసిష్ఠుడవాచః—ఘృతక్షీరప్రదా గావో ఘృతమౌనోఽఘృతోద్భవాః, ఘృతసద్యోఽఘృతావర్తాస్తామే సంతు సదా గృహే. ౧. ఘృతం మే హృదయే నిత్యం ఘృతం నాభ్యాం ప్రతిష్ఠితమ్, ఘృతం సర్వేషు గాత్రేషు ఘృతం మే మనసి స్థితమ్. ౨. గావో మమూగ్రతో నిత్యం గావః పృష్ఠతపవ చ, గావో మే సర్వతశ్చైవ గవాం మధ్యేవసామ్యవామ్. ౩. ఇత్యాచమ్య జపేత్సాయంప్రాతశ్చ పురుషస్సదా, యదహ్న కురుతే పాపం సశస్తా త్పరిముచ్యతే. ౪. ప్రాసాదా యత్ర సౌవర్ణా వసోఽర్థారాచ యత్ర సా, గంధర్వాపురసో యత్ర తత్ర యాంతి సహస్రదాః. ౫. నవనీతపంకాః క్షీరోదా దధిశైవలసంకులాః, వహంతి యత్ర వైనద్యస్తత్ర యాంతి సహస్రదాః. ౬. గవాం శతసహస్రం తు యః ప్రయచ్ఛేద్యథావిధి, పరాం వృద్ధిమవాప్యథ స్వర్గలోకే మహీయతే. ౭. దశచోభయతః పుత్రోమాతాపిత్రోః పితామహా, దధాతి సుకృతా లోకా పునాతి చ కులం నరః. ౮. ధేన్వాః ప్రమాణేన సమప్రమాణాం ధేనం తిలానామపిచ ప్రదాయ, పానీయదాతా చ యమస్య లోకే న యాతనాం కాంచిదుపైతి తత్ర. ౯. పవిత్రమగ్న్యం జగతః ప్రతిష్ఠా దివౌకసాం మాతరోఽథా ప్రమీయాః, అన్వాలభేద్దక్షిణతో వ్రజేచ్చ దద్యాచ్చ పాత్రే ప్రసమీక్ష్య కాలమ్. ౧౦. ధేనం సవత్సాం కపిలాం భూరి శృంగం కాన్యోపదోహం వసనోత్తరీయామ్, ప్రదాయ తాం గావతి దుర్విగాహ్యం యామ్యాం సభాం వీతభయో మనుష్యః. ౧౧. సురూపా బహురూపాశ్చ విశ్వరూపాశ్చ మాతరః, గావో మాముషలిప్థం తామితి నిత్యం ప్రకీర్తయేత్. ౧౨. నాతః పరతరం దానం నాతః పరతరం ఫలమ్, నాతో విశిష్టం లోకేషు భూతం భవితుమర్హతి. ౧౩. త్వచా లోమ్నాథ శృంగైర్వావాలైః క్షీరేణ మేదసా, యజ్జం వహతిసంభూయ కిమస్త్యభ్యధికం తతః. ౧౪. యయా సర్వమిదం వ్యాప్తం జగత్ స్థావరజంగమమ్, తాం ధేనం శిరసా వందే భూతభవ్యస్య మాతరమ్. ౧౫. గుణవచన సముచ్చయైక దేశో నృవరమయైవగవాం ప్రకీర్తితస్తే, నచ పరమిహ దానమస్తిగోభ్యోభవతి సచాపి పరాయణం తథాన్యత్. ౧౬. భీష్మఉవాచః—వరమిదమితి భూమిదో విచింత్య ప్రవరమృషే ర్వచనం తతో మహాత్మా, వ్యసృజతి నియతాత్తవాన్ ద్విజేభ్యః సుబహు చ గోధనమాప్తవాంశ్చ లోకా. ౧౭.

ఇతి అనుశాసనపర్వాంతర్గత అనుశాసనికపర్వణి, అశీతితమోఽధ్యాయః.

యుధిష్ఠిరుడవాచః—వృక్షాణాం పవిత్రం ముచ్చిష్టం లోకే చ యద్భ

వేత్, పావనం పరమం చైవ తన్నే బ్రూహి పితామహ. ౧. భీష్మఉవాచ:—
 గావో మహార్థాః పుణ్యాశ్చ తారయంతిచ మానవాన్, దారయంతి ప్రజాశ్చేమా
 హవిషా పయసా తథా. ౨. సహి పుణ్యతమం కించిద్గోభ్యో భరతసత్తమ,
 ఏతాః పుణ్యాః పవిత్రాశ్చ త్రిషు లోకేషు సత్తమాః. ౩. దేవానాముపరిష్టాచ్చ
 గావః ప్రతివసంతి వై, దత్త్వా చైతాస్తారయతే యాంతి స్వర్గం మనీషిణః. ౪.
 మాంధాతా యావనాశ్చశ్చ యయాతి ర్న హుష స్తథా, గావై దనంత సుతతం
 సహస్రశతసమితాః. ౫. గతాః పరమకంస్థానం దేవై రపి సుదుర్లభమ్, ఆపిచా
 త్ర పురాగతం కథయిష్యామితేఽనఘ. ౬. ఋషీణాముత్తమం ధీమాన్ శృష్టద్వై
 పాయనం శుకః, ఆభివాద్యాహ్నికకృతః శుచిః ప్రయతమానసః. ౭. పితరం పరి
 పప్రచ్ఛ దృష్టలోకపరావరమ్, కో యజ్ఞ స్సర్వయజ్ఞానాం పరిష్టో హ్యుపలక్ష్యసే.
 ౮. కించ కృత్వాపరం స్థానం ప్రాప్నువంతి మనీషిణః, కేన దేవాః పవిత్రేణ
 స్వర్గమృక్షంతి వా విభాః. ౯. కించ యజ్ఞస్య యజ్ఞత్వం క్వచ యజ్ఞః ప్రతిష్ఠితః,
 దేవానాముత్తమం కించ కించ సత్త్ర మితః పరిమ్. ౧౦. పవిత్రాణాం పవిత్రం చ
 యత్తత్ప్రూహి పిత ర్నమ, ఏతచ్ఛ్రుత్వాతు వచసం వ్యాసః పరమధర్మవిత్. ౧౧.
 పుత్రాయా కథయత్సర్వం తత్త్వేన భరతర్షభ. వ్యాసఉవాచ:—గావః ప్రతిష్ఠా
 భూతానాం తథా గావః పరాయణమ్, గావః పుణ్యాః పవిత్రాశ్చగోధనం పావనం
 తథా. ౧౨. పూర్వమాసన్నశృంగా వై గావ ఇత్యనుశుశ్రుమ, శృంగాగ్ధే సముపా
 సంత తాఃకిల ప్రభు మవ్యయమ్. ౧౩. తతో బ్రహ్మనుగాః ప్రాయ ముపవిష్టా స్స
 మీక్ష్యచ, ఈప్సితం ప్రదదా తాభ్యోగోభ్యః ప్రత్యేకకః ప్రభుః. ౧౪. తాసాం
 శృంగాణ్యజాయంత యస్యా యావృజ్జనోగతమ్, నానావర్ణా శృంగావత్య
 స్తావ్యరోచం పుత్రక. ౧౫. బ్రహ్మణా వరదత్తా స్తా హవ్యకవ్యప్రదాశ్శుభాః,
 పుణ్యాః పవిత్రా శ్శుభగా దివ్యసంస్థానలక్షణాః. ౧౬. గావస్తేజో మహద్దివ్యం
 గవాందానం ప్రశస్యతే, యే వై తాస్సంప్రయచ్ఛంతి సాధవో వీతమత్పరాః.
 ౧౭. తేవై సుకృతినః ప్రోక్తాః సర్వదానప్రదాశ్చతే, గవాం లోకం తథా పుణ్య
 మాప్నువంతి చ తేఽనఘ. ౧౮. యత్రవృక్షో మధుఫలా దివ్యపుష్పఫలోద్గమాః,
 పుష్పాణి చ సుగంధీని దివ్యాని ద్విజసత్తమ. ౧౯. సర్వా మణిమయీ భూమిః
 సర్వకాంచనవాలుకాః, సర్వర్తుసుఖసంస్పర్శా నిష్పంకా నీరజా శ్శుభాః. ౨౦.
 రక్తోత్పలవనే చైవ మణిఖండై ర్నిరణ్డయైః, తరుణాదిత్యసంకాశైర్భాంతి తత్ర
 జలాశయాః. ౨౧. మహర్హ మణిపత్రైశ్చ కాంచనప్రభ కేసరైః, నీలోత్పలవిమిత్రై

శ్చ సరోభి ర్బహుపంకజైః. ౨౨. కరవీరవనైః పుష్పైః సహస్రవర్తనంపుత్రైః,
సంతానకవనైః పుష్పైః పుష్పైశ్చ సమలంకితాః. ౨౩. నిర్మలాభిశ్చముక్తాభి ర్తణి
భిశ్చ మహాప్రభైః, ఉద్భూతపులినాస్తత్ర జాతరూపైశ్చని నిమ్నగాః. ౨౪. సర్వర
త్నమయైశ్చిత్రై రవగాఢా ద్రుమైశ్చతైః, జాతరూపమయైశ్చాన్యై ర్ద్వితాశన సమ
ప్రభైః. ౨౫. సావర్ణగిరయస్తత్ర మణిరత్నశిలోచ్చయాః, సర్వరత్నమయై
ర్భాంతిశ్చంగై శ్చారుభి రుచ్చితైః. ౨౬. నిత్యపుష్పఫలాస్తత్ర నగాః పత్రర
థాకులాః, దివ్యగంధరసైః పుష్పైః ఫలైశ్చ భరత్సభ. ౨౭. రమంతే పుణ్య
కర్మాణస్తత్ర నిత్యం యుధిష్ఠిర, సర్వకామసమృద్ధాఢా నిశ్శోకా గతమన్యవః.
౨౮. విమానేషు విచిత్రేషు రమణీయేషు భారత, మోదంతే పుణ్యకర్తాణో
విహరంతో యశస్వినః. ౨౯. ఉపక్రీడంతి తాన్ రాజన్ శుభాశ్చాప్సర
సాంగణాః, ఏతాన్ లోకానవాహ్నీతి గాం దత్త్వా వైయుధిష్ఠిర. ౩౦.
యానా మధిపతిః పూషా మారుతో బలవాన్ బలీ, ఐశ్వర్యే వరుణో రాజా
నామమాత్రం యుగంధరాః. ౩౧. సురూపా బహురూపాశ్చ విశ్వరూపాశ్చ
మాతరః, ప్రాజాపత్యమితి బ్రహ్మ జపేన్నిత్యం యతన్తరః. ౩౨. గాశ్చ
శుశ్రూషతే యశ్చ సమన్వేతి చ సర్వశః, తస్మై తుష్టా ప్రయచ్ఛంతి పరానపి
సుదుర్లభాన్. ౩౩. ద్రుహ్యేన్నమనసా వాపి గోషు నిత్యం సుఖప్రదః, అర్చ
యేత సదా చైవ నమస్కారైశ్చ పూజయేత్. ౩౪. చాంతః ప్రీతమనా నిత్యం
గవాం తుష్టిం తథాశ్నుతే, త్ర్యహముష్ణం పిబేన్నాత్రం త్ర్యహ ముష్ణం పిబే
త్పయః. ౩౫. గవాముష్ణం పయః పీత్వా త్ర్యహముష్ణం ఘృతం పిబేత్, త్రహ
ముష్ణం ఘృతం పీత్వా వాయుభక్షో భవేత్ త్రహ్యమ్. ౩౬. యేన దేవాః
పవిత్రేణ భుంజతే లోక ముత్తమమ్, యత్పవిత్రం పవిత్రాణాం తద్భుతం శిరసా
వహేత్. ౩౭. పృతేన జహాయాదగ్నిం పృతేన స్వప్తి వాచయేత్, పృతం
ప్రాశే ధ్వుతం దద్యాద్గవాం పుష్టిం తథాశ్నుతే. ౩౮. నిర్మలైశ్చ యవై
ర్గోభి ర్త్తాసం ప్రాశితయావకః, బ్రంహహత్యాసమం పాపం సర్వమేతేన
శుద్ధ్యతే. ౩౯. పరాభవాచ్చ దైత్యానాం దేవై శ్శౌచమిదం కృతమ్, తే దేవ
త్వమపి ప్రాప్తాః స. సిద్ధాశ్చ మహాబలాః. ౪౦. గావః పవిత్రాః పుణ్యశ్చ పావనం
పరమం మహత్, తాశ్చ దత్త్వా ద్విజాతిభ్యో నర స్వర్గముపాశ్నుతే. ౪౧.
గవాం మధ్యే శుచిర్భుత్వా గోమతీం మనసా జపేత్, పూతాభిరద్భిరాచమ్య
శుచిర్భవతినర్తకః. ౪౨. అగ్నిమధ్యే గవాం మధ్యే బ్రాహ్మణానాం చ సంసది,

విద్యావేదవ్రతన్నాతా బ్రాహ్మణాః పుణ్యకర్షిణః. ౮౩. అధ్యాపయేరక శిష్యాన్వై
గోమతీం యజ్ఞసమ్మితామ్, త్రిరాత్రోహాపితో భూత్వా గోమతీం లభతే పరమ్.
౮౪. పుత్రకామశ్చ లభతే పుత్రం ధనమథాపి వా, పతికామాచ భర్తారం సర్వ
కామాం చ మానవః. ౮౫. గావస్తుప్తాః ప్రయచ్ఛంతి సేవితా నై నసంశయః,
ఏవమేతా మహాభాగా యజ్ఞయా స్సర్వకామదాః. ౮౬. రోహిణ్య ఇతి జానీహి
నైతాభ్యా విద్యతే పరమ్, ఇత్సుక్త స్సమహతేజాః శుకః పిత్రా మహత్తనా,
పూజయామాస గా నిత్యం తస్మాత్త్వమపి పూజయ. ౮౭.

ఇతి అనుశాసనపర్వాంతర్గత అనుశాసనపర్వణి, ఏకాశీతితమోఽధ్యాయః.

యుధిష్ఠిరఉవాచ:—సుయా గవాం పురీషం నై శ్రియా జష్టమితి
శ్రుతమ్, ఏతదిచ్చామ్యహం శ్రోతుం సంశయోఽత్ర పితామహ. ౧. భీష్మఉవాచ:—
అత్రాప్యదాహరంతీమమితిహాసం పురాతనమ్, గోభిర్నృపేహ సంవాదం శ్రియా
భరతసత్తమ. ౨. శ్రీః కృత్వేహ వపుః కాంతం గోమధ్యేషు వివేశహ, గానోఽథ
విస్థితా స్తస్యాదృష్ట్యా రూపస్య సంపదమ్. ౩. గావఉవాచ:—కాసి దేవి
గుతో వా త్వం రూపేణావ్రతిమా భువి, విస్థితాః స్త మహాభాగే తవ
రూపస్య సంపదా. ౪. ఇచ్ఛామత్వాం వయం జ్ఞాతుం కా త్వం క్వ చ గమిష్యసి,
తత్వేన పరవర్ణాథే సర్వమేతద్భ్రవీహి నః. ౫. శ్రీరువాచ:—లోకకాంతాన్సి
భద్రం వః శ్రీర్నామ్నాహం పరిశ్రుతా, మయా దైత్యాః పరిత్యక్తా వినష్టాః
శాశ్వతీ స్సమాః. ౬. మయా లభిషన్నా దేవాశ్చ మోదంతే శాశ్వతీ స్సమాః,
ఇంద్రో వివస్వాక్ సోమశ్చ విష్ణురాపోఽగ్ని రేవ చ. ౭. మయాభిషన్నాః సిద్ధ్యంతే
ఋషయో దేవతా స్తథా, యాన్నావిశామ్యహం గావస్తే వినశ్యంతి సర్వశః. ౮.
ధర్మశ్చార్థశ్చ కామశ్చ మయా జష్టాః సుఖాన్వితాః, ఏవంప్రభావాం మాం గావో
విజానీత సుఖప్రదాః. ౯. ఇచ్ఛామి చాపి యుష్మాసు వస్తుం సర్వాసు నిత్యదా,
ఆగత్య స్తార్థయే యుష్మాక్ శ్రీజష్టా భవతాథ వై. ౧౦. గావఉవాచ:—అధ్నివా
చపలా చ త్వం సామాన్యా బహుభి స్సహ, నత్వామిచ్ఛామ భద్రం తే గమ్య
తాం యత్రరంస్యసే. ౧౧. వపుష్తోవ్య వయం సర్వాః కిమస్తాకం త్వయాద్య నై,
యథేష్టం గమ్యతాం తత్ర కృతకార్యా వయం త్వయా. ౧౨. శ్రీరువాచ:—
కిమేతద్వః క్షమం గావో యన్నాం నేహాభినందథ, నమాంసం ప్రతిగృహ్ణీధ్వం కస్తా
దైవదుర్లభాం సతీమ్. ౧౩. సత్యశ్చ లోకవాదోఽయం లోకే చరతి సువ్రతాః,
స్వయం ప్రాప్తే పరిభవో భవతీతి వినిశ్చయః. ౧౪. మహదుగ్రం తపః కృత్వా

మాం నిషేవంతి మానవాః, దేవదానవగంధర్వాః పిశాచోరగరాక్షసాః. ౧౫. ప్రభావ ఏషవోగావః ప్రతిగృహ్ణీత మామిహ, నావమన్యాహ్యహం సౌమ్యాస్తై ౧) లోకే సచరాచరే. ౧౬. గావణ్డాయః—నావమన్యామహే దేవి న త్వాం పరి భవామహే, అధుఃపాచలచిత్తాసి తతస్త్యాం వర్జయామహే. ౧౭. బహునాత్ర కిముక్తే న గమ్యతాం యత్ర వాంఛసి, వపుష్వతో వయం సర్వాః కిమస్తాకం త్వయానఘే. ౧౮. శ్రీరువాచః—అవజ్ఞాతా భవిష్యామి సర్వలోకస్య మా నదాః, ప్రత్యాఖ్యానేన యుష్మాకం ప్రసాదః క్రియతాం మమ. ౧౯. మహా భాగా భవతో వై శరణ్యాః శరణాగతామ్, పరిత్రాయంతు మాం నిత్యం భజ మానా మనిందితామ్. ౨౦. మాననా మహమిచ్ఛామి భవత్యః సతతం శుభాః, అప్యేకాంగేఽప్యథో వస్తు మిచ్ఛామిచ సుకుత్సితే. ౨౧. నవోఽస్తి కుత్సితం కించి దంగేవోలక్ష్మ్యతేఽనఘాః, పుణ్యాః పవిత్రాస్సుభగా మమాదేశం ప్రయచ్ఛత. ౨౨. వసేయం యత్ర వో దేహే తన్నే వ్యాఖ్యాతు మర్హథ, ఏవముక్తాస్తు తా గావః శుభాః కరుణవత్సలాః. ౨౩. సంమంత్య సహితాః సర్వాః శ్రియ మూదుర్న రాధిప, అవశ్యం మానవా కార్యా తవాస్తాభి ర్యశస్యిని. శక్తిస్తూత్రే నివసత్వం పుణ్యమేతద్ధి నః శుభే. ౨౪. శ్రీరువాచః—దిష్ట్యా ప్రసాదో యుష్మాభిః కృతో మేఽనుగ్రహాత్తకః, ఏవం భవతు భద్రం పః పూజితాస్తి సుఖప్రదాః. ౨౫. ఏవం కృత్వా తు సమయం శ్రీగోభిః సహ భారత, పశ్యంతీనాం తతస్తాసాం తత్రైవాం తరధీయత. ౨౬. ఏవంగోశకృతః పుత్రమాహర్త్యం తేఽనువర్ణితమ్, మాహర్త్యం చ గవాం భూయః శ్రూయతాం గదతో మమ. ౨౭.

ఇతి అనుశాసనపర్వాంతర్గత అనుశాసనికపర్వణి, ద్వ్యశీతితమోఽధ్యాయః.

—ॐ దానధర్మకథనమ్. ॐ—

భీష్మఉవాచః—యేచ గాం సంప్రయచ్ఛంతి హుతిశిష్టాశినశ్చయే, తేహం సత్రాణి యజ్ఞాశ్చ నిత్యమేవ యుధిష్ఠిర. ౧. ఋతే దధిపుత్రే నేహ నయజ్ఞః సంప్ర వర్తతే, తేన యజ్ఞస్య యజ్ఞత్వ మతో మూలం చ కథ్యతే. ౨. దానానామపి సర్వేహం గవాం దానం ప్రశస్యతే, గావః శ్రేష్ఠాః పవిత్రాశ్చ పాషణం హ్యేత దుత్తమమ్. ౩. పుష్ప్వర్ణమేతాః సేవేత హంల్బిర్హమపి చైవ హ, పయోదధి ఘృతం చాసాం సర్వపాపప్ర మోచనమ్. ౪. గావస్తేజః పరం ప్రోక్త మిహ లోకే పరత్ర చ, సగోభ్యః పరమం కించిత్పవిత్రం భరత్స్వభ. ౫. అత్రాప్యదాహరం తిమ మితిహాసం పురాతనమ్, పితామహస్య సంవాద మింద్రస్య చ యుధిష్ఠిర.

౬. పరాధూతేషు దైత్యేషు శక్ర స్త్రిభువనేశ్వరః, ప్రజాః సముదితాః సర్వాః
 సత్యధర్మపరాయణాః. ౭. అభర్షయః సగంధర్వాః కిన్నరోరగరాక్షసాః, దేవాసుర
 సుసర్ణాశ్చ ప్రజానాం పతయ స్తథా. ౮. పర్యుపాసంత కారవ్యకదాచిద్వై పితా
 మహమ్, నారదః పర్వతశ్చైవ విశ్వావసు ర్హహుహుహూః. ౯. దివ్యగానేషు
 గాయంతి పర్యుపాసంత తం ప్రభుమ్, తత్ర దివ్యాని వుష్మాణి ప్రావహ త్వన
 స్తదా. ౧౦. ఆజప్త్రాః ఋతవశ్చాపి సుగంధిని పృథక్ పృథక్, తస్మిన్ దేవ
 సమాజే తు సర్వభూతసమాగమే. ౧౧. దివ్యవాదిత్రసంఘస్త్వే దివ్యస్త్రీచారణా
 వృతే, ఇంద్రః పప్రచ్ఛ దేవేశమభివాద్య ప్రణమ్యుచ. ౧౨. దేవానాం భగవత్
 కస్తా ల్లోకేశానాం పితామహ, ఉపరిష్టాద్గవాం లోక ఏతదిచ్ఛామి వేదితుమ్.
 ౧౩. కిం తపో బ్రహ్మచర్యం వా గోభిః కృత మిహేశ్వర, దేవానాముపరిష్టాద్వ
 వసంత్య రజసః సుఖమ్. ౧౪. తతిః ప్రోవాచ బ్రహ్మ తం శక్రం బలసిఘ్నాదనమ్,
 అవజ్ఞాతా స్త్వయా నిత్యం గావో బలసిఘ్నాదన. ౧౫. తేన త్వమానాం మాహా
 త్త్వ్యం న వేత్సి శృణు యత్ప్రభో, గవాం ప్రభావం పరమం మాహాత్త్వ్యం చ
 సురర్షభ. ౧౬. యజ్ఞాంగం కథితా గావో యజ్ఞ ఏవ చ వాసవ, ఏతాభిశ్చ వినా
 యజ్ఞో న వర్తేత కథంచన. ౧౭. ధారయంతి ప్రజాశ్చైవ పయసా హవిషా
 తథా, ఏతాసాం తనయాశ్చాపి కృషియోగముపాసతే. ౧౮. జనయంతి చ
 ధాన్యాని బీజాని వివిధాని చ, తతో యజ్ఞాః ప్రవర్తంతే హవ్యం కవ్యం చ సర్వ
 శః. ౧౯. పయో దధి ఘృతం చైవ పుణ్యాశ్చైతా సుసరాధిప, వహంతి వివిధాన్
 భారాన్ తు త్రైస్తాపరపీడితాః. ౨౦. మునీంశ్చ ధారయంతీహ ప్రజాశ్చైవాభి
 కర్తౄణా, వాసవా కూటవాహిన్యః కర్తౄణా సుకృతేన చ. ౨౧. ఉపరిష్టా త్రగోఽ
 స్తాకం వసంత్యేతా స్సదైవ హి, ఏతత్రే కారణం శక్రనివాసకృత మద్యవై. ౨౨.
 గవాం దేవోపరిష్టాద్ధి సమాఖ్యాతం శతక్రతో, ఏతా హి వరదత్తాశ్చ వరదా
 శ్చాపి వాసవ. ౨౩. సురభ్యః పుణ్యకర్షిణ్యః పావనా శ్శుభలక్షణాః, యదర్థం
 గాం గతాశ్చైవ సురభ్యస్సరసత్తమ. ౨౪. తచ్చ మే శృణు కాత్తేన్ద్రియ
 వదతో బలసూదన, పురా దేవయుగే తాత దేవేంద్రేషు మహాత్మసు. ౨౫.
 త్రీన్ లోకాననుశాసత్సు విష్ణో గర్భత్వ మాగతే, ఆదిత్యా స్తవ్యమానాయా
 స్తపో ఘోరం సుమశ్చరమ్. ౨౬. పుత్రార్థమమరశ్రేష్ఠ పాదేనైకేన నిత్యదా,
 తాం తు దృష్ట్వా మహాదేవం తవ్యమానాం మహాత్మపః. ౨౭. దత్తస్య దుహితా
 దేవీ సురభీ నామ నానుతిః, ఆదిత్యత తపో ఘోరం హృష్టా ధర్మపరాయణ. ౨౮

కైలాసశిఖరే రమ్యే దేవగంధర్వసేవితే, వ్యతిష్ఠదేకపాదేన పరమం యోగ మ్మాస్థితా. ౨౯. దశవర్షసహస్రాణి దశవర్షశతాని చ, సంతప్తా స్తపసా తస్యా దేవా స్సర్వి మహూరగాః. ౩౦. తత్ర గత్వా మయా సార్థం పశ్యసాసంతతాం శుభామ్, అథాహమబ్రువం తత్ర దేవీం తాం తపసాన్విరామ్. ౩౧. కిమర్థం తవ్యసే దేవి తపో ఘోర మనిందితే, ప్రీతస్తేహం మహాభాగే తపసానేన శోభనే. ౩౨. వరయస్య వరం దేవి దాతాస్తీతి పురందర. సురభ్యువాచః—వరేణ భగవత్ మహ్యం కృతం తాతపితామహ, ఏవమేవ వరో మేఽద్య యత్రీతోఽసి మమానఘ. ౩౩. బ్రహ్మణోవాచః—తామేవం బ్రువతీం దేవీం సురభీం త్రిదశేశ్వర, ప్రత్యబ్రువం యద్దేవేంద్ర తన్నిబోధ శచీపతే. ౩౪. ఆలోభకామ్యయా దేవి తపసా చ శుభాననే, ప్రవన్నోఽహం వరం తస్మాదమరత్వం దదామి తే. ౩౫. త్రయాణామపి లోకానా ముపరిష్టా నివత్స్యసి, మత్ప్రసాదాచ్చ విభ్యాతో గోలోక స్స భవిష్యతి. ౩౬. మానుషేషు చ కుర్వాణః ప్రజాఃకర్తృ శుభంతథా. నివత్స్యంతి మహాభాగే సర్వా దుహితరశ్చతే. ౩౭. మనసా చింతితా భోగాస్తయా వై దివ్యమానుషాః, యశ్చ స్వర్గే సుఖం దేవి తత్తత్సంపత్స్యతే శుభే. ౩౮. తస్యా లోకా స్సహస్రాక్ష సర్వకామసమన్వితాః, స తత్ర క్రమతే మృత్యుర్న జరా న చ పావకః. ౩౯. నదైవం వా శుభం కించిద్విద్యతే తత్ర వాసవ, యత్ర దివ్యాన్యరణ్యాని దివ్యాన్యాభరణాని చ. ౪౦. విమానాని సుయుక్తాని కామగాని చ వాసవ, బ్రహ్మచర్యేణ తపసా సత్యేన చ దమేన చ. ౪౧. దానైశ్చ వివిధైః పుణ్యై స్తథా తీర్థానుసేవనాత్, తపసా మహతా చైవ సుకృతేన చ కర్తృణా. ౪౨. శక్య స్సమాసాదయితుం గోలోకః పుష్కరేక్షణ, ఏతత్తే సర్వమాఖ్యాతం మయా శక్రానుపృచ్ఛతే. ౪౩. సతే పరిభవః కాగ్యో గవామసురసూదన, భీష్మడివాచః—ఏవం శ్రుత్వా సహస్రాక్షః పూజాయామాస నిత్యదా, గాశ్చిక్రే బహుమానం చ తాసు నిత్యం యుధిష్ఠిర. ౪౪. ఏతత్తే సర్వమాఖ్యాతం పావనం చ మహాద్యుతే, పవిత్రం పరమం చాపి గవాం మాహాత్మ్యముత్తమమ్. ౪౫. కీర్తితం పురుషవ్యాఘ్ర సర్వపాపహ్రమోచనమ్, య ఇదం కథయేన్నిత్యం బ్రాహ్మణేభ్య స్సమాహితః. ౪౬. హవ్యకవ్యేషు యజ్ఞేషు పితృకార్యేషు చైవహి, సార్వకామికమక్షయ్యం పితౄం స్తస్యాపరిష్ఠతే. ౪౭. గోషు భక్తశ్చిలభతే యద్యదిచ్ఛతి మానవః, స్త్రీయోఽపి భక్తా యా గోషు తాశ్చికామ మవాప్నుయూః. ౪౮. పుత్రార్థి లభతే పుత్రం కన్యాార్థి తా మవాప్నుయాత్,

ధనార్థీ లభతే విత్తం ధర్మార్థీ ధర్మ మాప్నుయాత్. ౪౯. విద్యార్థీచాప్ను
యాద్విద్యాం సుఖార్థీ ప్రాప్నుయాత్సుఖమ్, నకించిద్దుర్లభం చైవ గవాం భక్తస్య
భారత. ౫౦.

ఇతి ఆనుశాసనపర్వాత్సత ఆనుశాసనికపర్వణి, త్ర్యశీతిత మోఽధ్యాయః.

యుధిష్ఠిరణివాచః—ఉత్తం పితామహేనేదం గవాం దానమనుత్తమమ్,
విశేషేణ నరేంద్రాణా మిహ ధర్మ మవేక్షతామ్. ౧. రాజ్యం హి సతతం దుఃఖం
దుర్ధరం చాకృతాత్తభిః, భూయిష్టం చ నరేంద్రాణాం విద్యతే న శుభా గతిః. ౨.
పూయంతే తత్ర నియతం ప్రయచ్ఛంతో వసుంధరామ్, సర్వే చ కథితా ధర్మా
స్త్యయా మే కురుసందన. ౩. ఏవమేవ గవాముక్తం ప్రజానం తే నృగేణా,
ఋషిణా నాచికేశేన పూర్వమేవ నిదర్శితమ్. ౪. వేదోపనిషదా చైవ సర్వకర్మసు
దక్షిణాః, సర్వకర్మసు చోద్దిష్టం భూమి ర్దావోఽథ కాంచనమ్. ౫. తత్ర
శ్రుతిస్తు పరమా సువర్ణం దక్షిణేతి వై, ఏతదిచ్ఛాన్యహం శ్రోతుం పితామహ
యథాతథమ్. ౬. కిం సువర్ణం కథం జాతం కస్త్రికా కాలే కిమాత్మకం, కిం దైవం
కింఫలం చైవ కస్తాచ్చ పరముచ్యతే. ౭. కస్తాద్దానం సువర్ణస్య పూజయంతి మనీ
షిణాః, కస్తాచ్చ దక్షిణార్థే తద్యజ్జకర్మసు శిష్యతే. ౮. కస్తాచ్చ పావనం శ్రేష్ఠం
భూమే ర్గోభ్యశ్చ కాంచనమ్, పరము దక్షిణార్థే చ తద్భగవీహి పితామహ.
౯. భీష్మణివాచః—శృణు రాజ న్నవహంతో బహుకారణవిస్తరమ్, జాతరూపస
ముత్పత్తిమనభూతం చ యన్తయా. ౧౦. పితా మహ మహాలేజాః శంతను ర్నిధ
నం గతిః, తస్య దిత్సు రహం శ్రాద్ధం గంగాద్వారముపాగమమ్. ౧౧. తత్రా
గమ్య పితుఃపుత్ర శ్రాద్ధకర్త సమారభమ్, మాతా మే జాహ్నువీ చాత్ర సాహాయ్య
మకరోత్తదా. ౧౨. తతోగ్రతస్తనః సిద్ధానుపవేశ్య బహూన్పుష్కీ, తోయ
ప్రదానా త్ప్రభృతి కార్యాణ్యహ మథారభమ్. ౧౩. తత్సమాప్య యోద్దిష్టం
పూర్వకర్త సమాహితః, నాతుం నిర్వపణం సమ్యగ్యథావదహ మారభమ్. ౧౪.
తతస్తం దర్శనన్యాసం భిత్వా సురుచిరాంగదః, ప్రలంబాభరణో బాహురుదతిష్ఠ
ద్విశాంసతే. ౧౫. సముత్థిత మహంవృష్ట్యా పరం విప్రయమాగమమ్, ప్రతిగ్రహీతా
సాక్షాన్నే పితేతి భరత్నిభ. ౧౬. తతో మే పునరేవాసీత్సృజ్ఞా సంచిన్య శాస్త్రతః,
నాయం వేదేషు విహితో విధిర్హస్త ఇతి ప్రభో. ౧౭. పిండో దేయో నరేణేహ
తతో మతి రభూన్తమ, సాక్షాన్నేహ మనుష్యస్య పిండం హి పితరః క్వచిత్. ౧౮.
గృహ్లాంతి విహి-తంచేత్థం పిండో దేయః కుశేష్వేతి, తతోఽహం తదనాదృశ్య పితు

ర్హస్తనిదగ్భవమ్. ౧౯. శాస్త్రప్రామాణ్యసూక్తం తు విధిం పిండస్య సంస్కరణ, తోత
 దక్షేషు తత్సర్వ మదదం భరత్వథ. ౨౦. శాస్త్ర మార్గానుసారేణ తద్విధి మను
 జర్వథ, తత స్సౌంతర్హితో బాహుః పితు ర్మమనరాధిప. ౨౧. తతో మే దర్శయా
 మానుః స్వప్నాంతే పితర స్తథా, ప్రీయమాణాస్తు మామూచుః ప్రీతాః స్త
 భరత్వథ. ౨౨. విజ్ఞానేన తవానేన యన్న ముహ్యసి ధర్మతః, త్వయా హి
 కుర్వతా శాస్త్రం ప్రమాణ మిహ పార్థివ. ౨౩. ఆత్మా ధర్మః శ్రుతం వేదాః
 పితరశ్చర్షిభిః సహ, సాక్షాత్పితామహా బ్రహ్మ గురవోఽథ ప్రజాపతిః. ౨౪.
 ప్రమాణముపసీతావై స్థితీశ్చ న విచాలితా, తదిదం సమ్యగారబ్ధం త్వయాద్య
 భరత్వథ. ౨౫. కింతు భూమే ర్గహం చార్థే సువర్ణం దీయతా మితి, ఏవం
 వయం స ధర్మజ్ఞ సర్వే చాస్తత్పితామహాః. ౨౬. పావితా వై భవిష్యంతి
 పావనం పరమం హి తత్, దశపూర్వా దైవేవాన్యాం స్తథా సంతారయంతి వై.
 ౨౭. సువర్ణం యే ప్రయచ్ఛంతి ఏవం మత్పితరోఽబ్రువన్, తతోఽహం విస్మితో
 రాజన్ ప్రతిబుద్ధో పిశాం వతే. ౨౮. సువర్ణదానేఽకరవం మఱిం చ భరత్వథ,
 ఇతిహాస మమం చాపి శృణురాజన్ పురాతనమ్. ౨౯. జామదగ్న్యం ప్రతివిభో
 ధస్య మాయుష్యమేవ చ, జామదగ్న్యేన రామేణ తీవ్రోహస్వతేన వై. ౩౦.
 త్రిసప్తకృత్వః పృథివీ కృతా నిఃక్షత్రియా పురా, తతో జిత్వా మహీం కృత్వానం
 రామో రాజీవలోచనః. ౩౧. ఆజహర క్రతుం వీరో బ్రహ్మక్షత్రేణ ఘాజిమ్,
 వాజిమేధం మహారాజ సర్వకామసమన్వితమ్. ౩౨. పావనం సర్వభూతానాం
 తేజోద్యుతివివర్ధనమ్, విపాస్తా సచ తేజస్వీ తేన క్రతుఫలేన చ. ౩౩. నైవాత్మ
 నోఽథ లఘుతాం జామదగ్న్యేధ్యగచ్ఛత, సతు క్రతువరేణేష్టా మహాత్మాదక్షిణా
 వతా. ౩౪. పప్రచ్ఛాగమసంపన్నానృషీన్ దేవాంశ్చ భార్గవః, పావనం యత్నరం
 నృణా ముగ్రోకర్షణి వర్తతామ్. ౩౫. తదుచ్యతాం మహాభాగా ఇతి జాత
 ఘృణోఽబ్రవీత్, ఇత్యుక్తా వేదశాస్త్రజ్ఞా స్తమూచుస్తే మహర్షయః. ౩౬. రామ
 విప్రాః సత్క్రియంతాం వేదప్రామాణ్యదర్శనాత్, భూయశ్చ విప్రర్షిగణాః
 ప్రప్రవ్యాః పావనా ప్రతి. ౩౭. తే యద్భూయి ర్హస్తాజ్ఞా స్తవైష్వ నము
 దాచర, తతో వసిష్ఠం దేవర్షి మగస్త్య మథ కాశ్యపమ్. ౩౮. తమేవార్థం మహా
 తేజాః పప్రచ్ఛ భృగునందనః, జాతా మతి ర్దే విప్రింద్ర కథం పూయేయ
 మిత్యుత. ౩౯. కేనవా కర్మయోగేన ప్రదానేనేహ కేనవా, యది వోఽనుగ్రహ
 కృతా బుద్ధిమాన్ ప్రతిసత్తిమాః. ప్రబ్రూత పావనం కిం మే భవేదితి తపో

ధనాః. ౮౦. ఋషయః—గాశ్వ భూమిం చ విత్తం చ దత్వేహ భృగు
 నందన, పావకృత్పూయతే మర్త్య ఇతి భార్గవ శుశ్రుమ. ౮౧. అన్యద్దానం తు
 విప్రైశ్చ శ్రూయతాం పావనం మహత్, దివ్య మత్యద్భుతాకార మపత్యం జాత
 వేదనః. ౮౨. దగ్ధ్వా లోకాః పురా వీర్యా త్సంభూత మిహ శుశ్రుమ, సుప
 ర్ణమితి విఖ్యాతం తద్దదత్సిద్ధిమేష్యసి ౮౩. తతోఽబ్రవీ ద్వసిష్ఠస్తం భగవాన్
 సంశితవ్రతః, శృణు రామ యథోత్సన్నం సువర్ణ మనలక్రథమ్. ౮౪. ఫలం
 దాస్యతి తే యత్తు నానే పరమిహేలాచ్యతే, సువర్ణం యచ్చ యస్తాచ్చ
 యథాచ గుణవత్తరమ్. ౮౫. తన్నిభోధ మహాబాహో సర్వం నిగదతో మమ,
 అగ్నిష్టోహుతక్షమిదం సువర్ణం విద్ధి నిశ్చయమ్. ౮౬. అజోఽగ్నిర్వరుణో మేషః
 సూర్యోఽశ్వ ఇతి దర్శితమ్, కుంజరాశ్చ స్తృతా నాగా మహిషా శ్చాసురా ఇతి.
 ౮౭. కుక్కుటాశ్చ వరాహాశ్చ రాక్షసా భృగునందన, ఇడా గావః పయః
 సోమో భూమి రిత్యేవ చ స్తృతిః. ౮౮. జగత్సర్వం చ నిర్మళ్య తేజోరాశిః
 సముత్థితః, సువర్ణ మేభ్యో విప్రైశ్చ రత్నం పర మనుత్తమమ్. ౮౯. ఏతస్మా
 త్కారణా ద్వేహ గంధర్వోరగరాక్షసాః, మనుష్యాశ్చ పిశాచాశ్చ ప్రయతా
 దారయంతి తమ్. ౯౦. ముకుటై రంగదయుతై రలంకారైః పుకగ్విదైః,
 సువర్ణవికృతై స్తత్ర విరాజంతే భృగుత్తమ. ౯౧. తస్మా త్సర్వపవిత్రేభ్యః పవిత్రం
 పరమా స్తృతమ్, భూమే ర్గోభ్యో లభ రత్నేభ్య స్తద్విద్ధి మనుజర్షభ.
 ౯౨. పృథివీం గాశ్వ దత్వేహ యచ్ఛాన్యదపి కించన, విశిష్యతే సువర్ణస్య
 దానం పరమకలహిణి. ౯౩. అత్రయం పావనం చైవ సువర్ణ మమరద్యుతిః, ప్రయ
 చ్ఛద్ధిజముఖ్యేభ్యః పావనం హ్యేతదుత్తమమ్. ౯౪. సువర్ణ మేవ సర్వాసు
 దక్షిణాసు విధీయతే, సువర్ణం యే ప్రయచ్ఛంతి సర్వదాస్తే భవంతు త. ౯౫.
 దేవతాస్తే ప్రయచ్ఛంతి యే సువర్ణం దదత్యథ, అగ్నిర్హి దేవతా స్సర్వాస్సువ
 ర్ణం చ తదాత్మకమ్. ౯౬. తస్మాత్సువర్ణం దదతా దత్తా స్సర్వాః స్త దేవతాః,
 భవంతి పురుషవ్యాఘ్ర సహ్యాతః పరమం విదుః. ౯౭. భూయ ఏవ తు
 మాహుత్త్యం సువర్ణస్య నిబోధ మే, గదతో మమ విప్రైశ్చ సర్వశస్త్రభృతాంవర.
 ౯౮. మయా శ్రుతి మిదం పూర్వం పురాణే భృగునందన, ప్రజాపతేః కథయతో
 యథాన్యాయం తు తస్య వై. ౯౯. శూలపాణే ర్భగవతో రుద్రస్యచ మహాత్మనః,
 గిరౌ హిమవతి శ్రేష్ఠే తదా భృగుకులౌద్వహ. ౧౦. దేవ్యా వివాహే నివృత్తే
 రుద్రాన్యా భృగునందన, సమాగమే భగవతో దేవ్యా సహ మహాత్మనః. ౧౧.

తత సుర్యే సముద్విగ్నా దేవా రుద్ర ముపాగమన్, తే మహాదేవ మాసీనం
 దేవీం చ వరదా ముమామ్. ౬౨. ప్రసాద్య శిరసా సర్వే రుద్రమూచుర్భృ
 గూద్వహ, అయం సమాగమో దేవదేవ్యా సహ తవానఘ. ౬౩. తపస్విన్ త్వప
 స్విన్యా తేజస్విన్యాతితేజసః, అమోఘతేజాస్త్యం దేవ దేవీచేయముమా తథా.
 ౬౪. అపత్యం యువయో ద్వేవబలవద్భవితా విభో, తన్నూనం త్రిషు లోకేషున
 కించిచ్ఛేషయిష్యతి. ౬౫. తదేభ్యః ప్రణతేభ్యస్త్యం దేవేభ్యః పృథులోచన, వరం
 ప్రయచ్ఛ లోకేశ త్రైలోక్యహితకామ్యయా. ౬౬. అపత్కార్థం నిగృష్టిష్వ తేజః
 పరమకం విభో, త్రైలోక్యసారా హి యువాం లోకం సంతాపయిష్యథ. ౬౭.
 తదపత్యం హి యువయో ద్వేవానభిభవేద్ధృవమ్, సహితే పృథివీదేవీ న చ ద్యౌర్న
 దివం విభో. ౬౮. నేదం ధారయితుం శిక్తాః సమస్తా ఇతి నో మతిః, తేజఃప్రభా
 వనిర్దగ్ధం తస్మాత్సర్వమిదం జగత్. ౬౯. తస్మాత్ప్రసాదం భగవన్ కర్తు మర్హసి నః
 ప్రభో, నదేవ్యాం సంభవేత్పుత్రో భవతః సురసత్తమ. ౭౦. ధైర్యాదేవ నిగృష్టి
 ష్య తేజో జ్వలితముత్తమమ్, ఇతి తేహం కథయతాం భగవాన్ గోవృషధ్వజః.
 ౭౧. ఏవమస్త్వితి దేవాం స్తాన్ విప్రైశ్చ ప్రత్యభాషత, ఇత్యుక్త్వా చోర్ధ్వమనయ
 ద్రేతో వృషభవాహనః. ౭౨. ఊర్ధ్వరేతా సమభవత్తతః ప్రభృతిచాపి సః, రు
 ద్రాణీ తు తతః క్రుద్ధా ప్రజోచ్ఛేదే తథా కృతే. ౭౩. దేవానథాబ్రవీత్తత్ర స్త్రీభా
 వాత్పరుషం వచః, యస్మాదపత్యకామో వై భర్తా మే వినివర్తితః. ౭౪. తస్మాత్సర్వే
 సురాయూయ ననపత్యాభవిష్యథ, ప్రజోచ్ఛేదో మమకృతో యస్మాద్మష్టాభిర
 ద్యవై. ౭౫. తస్మాత్ప్రజావః ఖగమా సుర్యేహం సభవిష్యతి, పావకస్తు న తత్రాసీ
 చ్చాపకాలేభ్యగూద్వహ. ౭౬. దేవా దేవ్యాస్తథా శాపాదనపత్యాస్తథాభవన్,
 రుద్రస్తు తేజోవ్రతిమం ధారయామాస వై తదా. ౭౭. ప్రసన్నం తు తతస్త
 స్తా త్కించిత్రత్రాపతద్భువి, ఉత్పసాత తదా వహన్ వవృధే చాద్భుతోపమమ్.
 ౭౮. తేజస్తేజసి సంయుక్త మాత్మయోనిత్వ మాగతమ్, ఏతస్మిన్నేవ కాలే తు
 దేవాః శక్రపురోగమాః. ౭౯. అసురస్తారకోనామ తేన సంతాపితా భృశమ్,
 ఆదిత్యా వసవో రుద్రామరుతో ఒథాశ్వినావపి. ౮౦. సాధ్యాశ్చ సర్వే సుత్రస్తా
 వై తేయస్య పరాక్రమాత్, స్థానానిదేవతానాం హి విమానానిపురాణి చ. ౮౧.
 ఋషీణాం చాశ్రమాశ్చైవ బభూవురసురైర్హృతాః, తేదీనమనసః సర్వే దేవతా
 ఋషయశ్చయే, ప్రజగ్మః శరణం గేవం బ్రహ్మణ మజరం విభుమ్. ౮౨.

ఇతి అనుశాసనపర్వాంతర్గత అనుశాసనికపర్వణి, చతురశీతితమోఽధ్యాయః.

దేవాణామః— అనురస్తారకో నామ త్వయా దత్తవరః ప్రభో, సురా
 పుషీంశ్చ క్షిణ్ణాతి వధస్తస్య విధీయతామ్. ౧. తస్మాద్భయం సముత్పన్నమస్తాకం
 వై పితామహ, పిత్రాయస్య నో దేవ నవ్యాన్యా గతిరస్తి నః. ౨. బ్రహ్మో
 వాచః— సమోఽహం సర్వభూతానా మధర్మం నేహ రోచతే, హన్యతాం
 తారకః క్షిప్రం సుర్విగణబాధితా. ౩. వేదా భర్తాశ్చ నోచ్ఛేదం గచ్ఛేముః
 సురసత్తమాః, విహితం పూర్వమేవాత్ర మయావై వ్యేతు వో జ్వరః. ౪. దేవా
 ణామః— వరదానా ద్భగవతో దైతేయో బలగ్వీరః, దేవై ర్నశక్యతే హం
 తుం సకథం ప్రశమం ప్రజేత్. ౫. సహి వైవస్వ దేవానాం నాసురాణాం స రక్ష
 సామ్, వధ్యస్సామితి జగ్రహ వరం త్వత్తః పితామహ. ౬. దేవాశ్చ శస్త్రా
 రుద్రాణ్యప్రజోచ్ఛేదే పురాకృతే, నభవిష్యతివో ఽపత్యమితి సర్వేజగత్పతే. ౭.
 బ్రహ్మోవాచః— హుతాశనో న తత్రాసీచ్ఛాపకాలే సురోత్తమాః, స ఉత్సా
 దయితాపత్యం వధాయ త్రిదశద్విషామ్. ౮. తద్వై సర్వాసతిక్రమ్య దేవదాన
 వరాక్షసాన్, మనుష్యానథ గంధర్వాన్నా గానథ చ పక్షిణః. ౯. అస్త్రేణామోఘ
 పాతేన శక్త్యా తం ఘాతయిష్యతి, యతో వో భయ ముత్పన్నం యేచాన్యే సుర
 శత్రవః. ౧౦. సనాతనో హి సంకల్పః కామ ఇత్యభిధీయతే, రుద్రస్య రేతః
 ప్రస్కన్న మగ్న నిపతితం చ యత్. ౧౧. తత్రేకోఽగ్ని ర్న హద్భూతం ద్వితీయ
 మివ పావకమ్, వధార్థం దేవశత్రూణాం గంగాయాం జనయిష్యతి. ౧౨. సతు
 నావాప తం శాపం నష్టః స హుతభుగ్ తదా, తస్మా ద్దోష్ట భయహృద్దేనాః
 సముత్పత్స్యతి పావకః. ౧౩. అన్విష్యతాం వై జ్వలన స్తదాచాద్య నియుజ్య
 తామ్, తారకస్య వధోపాయః కథితో వై మయానఘాః. ౧౪. సహి తేజ
 స్వినాం శాపా స్తేజః సుప్రభవంతి వై, ఒలాన్యతిబలం ప్రాప్య దుర్బలాని భవంతి
 వై. ౧౫. హన్యాదవధ్యాన్ వరదానపి చైవ తపస్వినః, సంకల్పాభిరుచిః కామః
 సనాతనతమోఽభవత్. ౧౬. జగత్పతి రనిర్దేశ్యః సర్వగః సర్వభావనః, హృచ్చయః
 సర్వభూతానాం జ్యేష్ఠో రుద్రాదపి ప్రభుః. ౧౭. అన్విష్యతాం స తు క్షిప్రం
 తేజోరాశి భ్నుతాశనః, సవో మనోగతం కామం దేవః సంపాదయిష్యతి. ౧౮.
 ఏతద్వాక్యముపశ్రుత్య తతో దేవా మహత్తనః, జగ్గుః సంసిద్ధసంకల్పాః పర్యే
 వంతో విభావసుమ్. ౧౯. తతస్త్రిలోక్యమృషయో వ్యచిన్వంత సురైః సహ,
 కాంక్షంతో దర్శనం వహ్నే స్సర్వే తద్గతమానసాః. ౨౦. పరేణ తపనా యుక్తాః
 క్రిమంతో లోకవిశ్రుతాః, లోకాన్వసుచరన్ సిద్ధాః సర్వవిన భృగూత్తమ.

౨౧. నష్టమాత్మని సంలీనం నాధిజగ్తు ధ్వుతాశనమ్, తతః సంజాతసంత్రా
సానగ్నే ర్దర్శనలాలసాన్. ౨౨. జలేచరః క్లాంతమనా స్తేజసాగ్నేః ప్రదీపితః,
ఉవాచ దేవాన్తండాశో రసాశలతలోత్థితః. ౨౩. రసాశలతలే దేవా వసత్యస్మి
రితి ప్రభో, సంతాపాదిహ సంప్రాప్తః పావకప్రభవాదహమ్. ౨౪. ససంసుప్తో
జలే దేవా భగవాన్ సువ్యవాహనః, అపః సంసృజ్యతేజోభి స్తేన సంతాపితా
వహుమ్. ౨౫. తస్య దర్శనమిష్టం వో యది దేవా విభావసాః, తత్త్రైన మధిగ
చ్ఛభ్యం కార్యం వో యది వహ్నినా. ౨౬. గమ్యతాం సాధయిష్యామో
వయం హ్యగ్నిభయా త్సురాః, ఏతావదుక్త్వా మండాక స్త్వంతో జల మావి
శిత్. ౨౭. హుతాశనస్తు బుబుధే మండాకస్య చ పైశునమ్, శశాప సత
మాసాద్య న రసాన్ వేస్వినీతి వై. ౨౮. తం వై సంయుజ్య శాపేన మం
డాకం త్వంతో యయా, అస్యత్ర వాసాయ విభు ర్నచాత్తాన మదర్శ
యత్. ౨౯. దేవాస్త్యనుగ్రహం చక్ర ర్తండాకానాం భృగుత్తమ, యత్త
చ్ఛృణు మహాబాహో గదతో మమ సర్వశః. ౩౦. అగ్నిశాపా దజిహ్వహి
రసజ్ఞానబహుష్కృతాః, సరస్వతీం బహువిధాం యూయ ముచ్ఛారయిష్యథ.
౩౧. బిలవాసగతాంశ్చైవ నిరాహారా నచేతసః, గతానూనపి సంశుష్కాన్
భూమిః సంధారయిష్యతి. ౩౨. తమోగతాయామపి వై నిశయాం విచరిష్యథ,
ఇత్యుక్త్వాతాంస్తతో దేవాః పునరేవ మహీ విమామ్. ౩౩. ఋయు ర్జ్వలన
న్యాథే నచావిందన్ హుతాశనమ్, అథ తాన్ ద్విరదః కశ్చిత్సురేంద్రద్విర
దోపమః. ౩౪. అశ్వత్థాగ్నిరిత్యేవమాహ దేవాన్ భృగుద్వహ, శశాప
జ్వలనః సర్వాన్ ద్విరదాన్ క్రోధమూర్ఛితః. ౩౫. ప్రతీపా భవతాం జిహ్వ
భవిత్రీతి భృగుద్వహ, ఇత్యుక్త్వానిస్సృతోఽశ్వత్థా దగ్నిర్వారణనూచితః. ౩౬.
ప్రవివేశ శమీగర్భముథ వహ్నిస్సుషుప్తయా, అనుగ్రహం తు నాగానాం యం
చక్ర శృణుతంప్రభో. ౩౭. దేవా భృగుకులశ్రేష్ఠస్త్ర్యా నత్యపరాక్రమాః. ౩౮.
దేవా ఊచుః. ప్రతీవయా జిహ్వయాపి సర్వాహరం కరిష్యథ, వాచం చోచ్ఛార
యిష్యథ్య ముచ్చైరవ్యంజితాక్షరామ్. ౩౯. ఇత్యుక్త్వా పునరేవాగ్ని మగుసస్త్రి
ర్దివాకసః, అశ్వత్థాన్నిస్సృతశ్చాగ్నిః శమీగర్భముపావిశత్. ౪౦. శుక్రేనఖ్యాపి
తో విప్ర తందేవాస్సముపాద్రవన్, శశాపశుకమగ్నిస్తు వాగ్విహీనోభవిష్యసి. ౪౧.
జిహ్వమావ ర్తయామాస తస్మాపిహుతభుక్తభా, దృష్ట్వాతు జ్వలనందేవా శుక
మూచు ర్దయాన్వితాః. ౪౨. భవితా నత్యమత్యంతం శుక త్వేనష్టవాగితి, ఆవృత్త

జహ్వస్య సతో వాక్యం కాంతం భవిష్యతి. ౪౩. బాలస్యేవ ప్రవృద్ధస్య కల
మవ్యక్తమన్భుతమ్, ఇత్యుక్త్వా తం శమీగర్భే వహ్నిమాలక్య దేవతాః. ౪౪.
తదేవాయతనం చక్రః పుష్యం సర్వక్రియాస్యపి, తతః ప్రభృతి చాప్యగ్నిః శమీ
గర్భేషు దృశ్యతే. ౪౫. ఉత్పాదనే తథోపాసు మధిజగ్నుస్స మానవాః, ఆపో
రసాతలే యాస్తు సంస్పృష్టా శ్చిప్రభామనా. ౪౬. తాః పర్వతప్రసృవణై రుచ్ఛా
ముంచంతి భార్గవ, పావకేనాధిశయతా సంతప్తా స్తస్య తేజసా. ౪౭. అథాగ్ని
ద్దేవతా దృష్ట్వా బభూవ వ్యధిత స్తదా, కిమాగమన మిత్యేవం తానప్యచ్ఛత
పావకః. ౪౮. తమూచు ర్విబుధా సుర్యే తేచైవ పరమగ్నయః, త్వాం నియో
క్త్యౌమహే కార్యే తద్భవాన్ కర్తు మర్హతి. ౪౯. కృతే చ తస్మిన్ భవితా
తవాపి సుమహాన్ గుణః. ౫౦. అగ్నిరువాచః—బ్రూతయద్భవతాం కార్యం కర్తా
స్మి తదహం సురాః, భవతాంతు నియోజ్యోఽస్మి మాహోఽత్రాస్మివిచారణా. ౫౧.
దేవాణామయః—అసుర స్తూరకో నామబ్రహ్మణోవరనర్పితః, అస్తాన్ ప్రబాధతే
వీర్యాద్వధస్తస్య విధీకుతామ్. ౫౨. ఇమాన్ దేవగణాస్తాత ప్రజాపతిగణాం
స్తథా, ఋషీంశ్చాపి మహాభాగ పరిత్రాయస్య పావక. ౫౩. ఆపత్యం తేజసా
యుక్తం ప్రవీరం జనయ ప్రభో, యద్భయం నోసురా త్తస్మా న్నాశయే ధవ్య
వాహన. ౫౪. శస్త్రానాం నో మహాదేవ్యా నాన్యదస్తి పరాయణమ్, అన్యత్ర
భవతో వీర్యా త్తస్తాత్త్రాయస్య నః ప్రభో. ౫౫. ఇత్యుక్త స్సతిథేత్యుక్త్వా
భగవాన్ హవ్యవాహనః, జగామాథ దురాధన్వో గంగాం భాగీరథీం ప్రతి.
౫౬. తయాచాప్యభవన్తిశ్రో గర్భం చాస్మాదధేతదా, వవృధే స తదా గర్భః
కక్షే కృష్ణగతి ర్యథా. ౫౭. తేజసా తస్య దేవస్య గంగా విహ్వలచేతనా, సం
తాపమగమత్తీవ్రం సోఘం సా న శశాకహ. ౫౮. ఆహితేజ్వలనేనాథ గర్భే తే
జస్సమన్వితే, గంగాయా మసురః కశ్చిచ్ఛైరపం నావమానదత్. ౫౯. అబు
ద్ధిపతితేనాథ నాదేన విపులేన సా, విత్రస్తాద్భృతనయనా గంగా విహ్వల
లోచనా. ౬౦. విసంజ్ఞా నాశకద్గర్భం సోఘ మూత్సానమేవ చ, సాతు తే
జఃపరీతాంగీ కంపయంతీవ జాహ్నువీ. ౬౧. ఉవాచ జ్వలనం విప్ర తదా
గర్భబలోద్ధతా, న తే శక్తాస్మి భగవంస్తేజసాస్య విధారణే. ౬౨. విమూఢాస్మి
కృతానేన న మే స్వాస్థ్యం యథా పురా, విహ్వలాచాస్మి భగవంశ్చేతో నస్తం
చ మేఽనఃకు. ౬౩. ధారణేనాన్య శక్తాహం గర్భస్య తపతాంవర, ఉత్పృత్యేహ
మిమం దుఃఖా న్నతు కామాత్కథంచన, ౬౪. నతేజసోఽస్మి సంస్ఫురో మమ దేవ

విభావసాః, ఆపదర్థే హి సంబంధః సుసూక్ష్మోఽపి మహాద్యుతే. ౬౫. యదత్ర గుణ సంపన్న మితరద్వా హుతాశన, త్వయ్యేవ తవహం మన్యేథర్తా ధర్తా చ కేవతా. ౬౬. తామువాచ తతో వహ్ని ధార్యతాం ధార్యతా మితి, గర్భో మత్యేజసా యుక్తో మహాగుణభలోదయః. ౬౭. శక్తాహ్యాసి మహిం కృత్వాం వోఘం ధారయితుం తథా, నహి తే కిందిదప్రాప్యమన్యతో ధారణా దృతే. ౬౮. సా వహ్నినా వార్యమాణా దేవైరపి సరిద్వరా, సముత్సరజ్జ తం గర్భం మేరా గిరివరే తదా. ౬౯. సమర్థా ధారణే చాపి రుద్ర తేజఃప్రధర్మితా, నాశకత్తం తదా గర్భం సంధారయితు మేజసా. ౭౦. సా సముత్సృజ్య తం దుఃఖా ద్దీప్తవైశ్వానరప్రభమ్, దర్శయామాస చాగ్ని స్తాం తదా గంగాం భృగూద్యహ. ౭౧. పప్రచ్ఛ సరితాం శ్రేష్ఠా కచ్చిన్దర్భస్సుఖోదయః, కీదృగ్వన్తోఽపి వాదేవికీదృగ్రూపశ్చదృశ్యతే. ౭౨. తేజసా కేన వా యుక్త స్సర్వమేత ద్భ్రీషీహి మే. ౭౩. గంగోవాచః—జాత రూప స్సగర్భో వై తేజసా త్వమివానఘ, సువర్ణో విమలో దీప్తః పర్వతం చావభాసయత్. ౭౪. పద్మోత్పలవిమిశ్రాణాం హ్రదానామివ శీతలః, గంధోఽస్య సకదంబానాం తుల్యో వై తపతాం వర. ౭౫. తేజసా తస్య గర్భస్య భాస్కరస్యేవ రశ్మిభిః, యద్భ్రీవ్యం పరిసంసృప్తం పృథివ్యాం పర్వతేషు చ. ౭౬. తత్సర్వం కాంచనీ భూతం సమంతాత్ప్రీత్యదృశ్యత, పర్యధావత శైలాంశ్చ నదీః ప్రస్తవణాని చ ౭౭. వ్యాదీపయన్తేజసా చ త్రైలోక్యం సచరాచరమ్, ఏవంరూప స్సభగవత్ పుత్రస్తే హవ్యవాహన. ౭౮. సూర్యవైశ్వానరసమః కాంత్యా సోమ ఇవాపరః, ఏవముక్త్వా తు సా దేవీ తత్రైవాంతరధీయత. ౭౯. సావకశ్చాపితేజస్వీ కృత్వా కార్యం దివాకసామ్, జగామేష్టం తతో దేశం తదా భార్గవనందన. ౮౦. ఏతైః కర్తగుణై స్తోకే నామాగ్నేః పరిగీయతే, హిరణ్యరేతా ఇతి వై ఋషిభిర్విబుధై స్తథా. ౮౧. పృథివీ చ తదా దేవీ ఖ్యాతా వసుమతీతి వై, సతు గర్భో మహాతేజా గాంగేయః సావకోద్భవః ౮౨. దివ్యం శరవణం ప్రాప్య వపుధేఽదృశ్యత దర్శనః, దదృశుః కృత్తికాస్తం తు బాలార్కసదృశద్యుతిమ్. ౮౩. పుత్రం చైతాశ్చ తం బాలం పుపుషు స్తస్యవిస్మయైః, తత స్సకార్తికేయత్వ మవాప పరమమృతిః. ౮౪. సుశ్చక్వాత్ స్కందతాం చాపి గుహవాసాద్దుహరాభవత్, ఏవం సువర్ణ ముత్సన్న మపత్న్యం జాతవేదసః. ౮౫. తత్ర జాంబూనదః శ్రేష్ఠం దేవానామపి భూషణమ్, తతః ప్రభృతిచాప్యేత జ్ఞాతిరూప ముదాహృతమ్. ౮౬. రత్నానా ముత్తమం రత్నం భూషణానాం తథోత్తమమ్, పవిత్రం చ పవిత్రాణాం

మంగళాణాం చ మంగళమ్. ౮౭. యత్సువర్ణం సభగవా నగ్నిరీశః ప్రజాపతిః,
 పవిత్రాణాం పవిత్రం హి కనకం ద్విజసత్తమ. ౮౮. అగ్నిహోమాత్మకంచైవ జాత
 రూప ముదాహృతమ్. ౮౯. వసిష్ఠఉవాచ:—అపిచేదం పురా గాను శ్రుతం మే
 బ్రహ్మదర్శనమ్, పితౄమహస్య యద్వృత్తం బ్రహ్మణః పరమాత్మనః. ౯౦. దేవస్య
 మహత స్తాతవాణీం బిభ్రీత స్తనుమ్, ఐశ్వర్యే వారుణే రామ రుద్రస్యేశస్య వై
 ప్రభోః. ౯౧. ఆజగ్దు ర్ననయస్సర్యే దేవాశ్చాగ్నిపురోగమః, యజ్ఞంగాని చ
 సర్వాణి వపట్కూగశ్చ మూర్తిమా. ౯౨. మూర్తిమంతి చ సామాని
 యజాంషి చ సహస్రశః, ఋగ్వేదశ్చాగమత్తత్ర పదక్రమవిభూషితః. ౯౩.
 లక్షణాని సురాసామా నిరుక్తం సురపజ్జయః, ఓంకారశ్చావసన్నేత్రే నిగ్రహప్ర
 గ్రహా తథా. ౯౪. వేదాశ్చసాపనిషదో విద్యా సావిత్ప్రభాషిత, భూతంభవ్యం
 భవిష్యం చ దధార భగవాన్ శివః. ౯౫. సంజహావాత్తనాత్తానం స్వయమేవ
 తదా-ప్రభో, యజ్ఞం చ శోభయామాస బహురూపం పినాకధృత్. ౯౬.
 ద్యౌర్నభః పృథివీం ఖం చ తథా చైవైష భూపతిః, సర్వవిఘ్నేశ్వరః శ్రీమా
 నేషచాపి విభావనుః. ౯౭. ఏవబ్రహ్మ శివో రుద్రో వరుణోఽగ్నిః ప్రజాపతిః, కీర్త్య
 తే భగవాన్ దేవః సర్వభూతకలిశివః. ౯౮. తస్య యజ్ఞః పశుపతే స్తపః క్రతవ
 ఏవ చ, దీక్షా దీప్తస్తతా దేవీ దితశ్చ సదిగీశ్వరాః. ౯౯. దేవవన్నిశ్చ కన్యాశ్చ
 దేవానాం చైవ మాతరః, ఆజగ్దు స్సహితా స్తత్ర తదా భృగుకులోద్భవా. ౧౦౦.
 యజ్ఞం పశుపతేః శ్రీతా వరుణస్య మహాత్మనః, స్వయంభువ స్తుతా దృష్ట్వా రేత
 స్సుమపతద్భువి. ౧౦౧. తస్య శుక్రస్య విష్యందాత్పాంసూ సంగృహ్య భూమి
 తః, ప్రాశ్యత్పుషాకరాభ్యాం వైతస్మిన్నేవ హుతాశనే. ౧౦౨. తతస్తస్మిన్ సంప్ర
 వృత్తే సత్రే జ్వలితపావకే, బ్రహ్మణో జహ్వత స్తత్ర ప్రాదుర్భావో బభూవహ. ౧౦౩.
 స్కన్నమాత్రం చ తచ్చక్రం స్తువేణ పరిగృహ్య సః, ఆజ్యవన్తంత్రతశ్చాపి
 సాఽజహౌవా ద్భృగునందనః. ౧౦౪. తతస్తు జనయామాస భూతగ్రామం చ వీర్య
 వాన్, తస్య తత్రేజస స్తస్మా జ్జజ్ఞే లోకేషు త్రైజసమ్. ౧౦౫. తమస స్తామసా
 భావా వ్యాపిసత్వం తథోభయమ్, సగుణైజసో నిత్య వ్రస్య చాకాశమేవ చ.
 ౧౦౬. సర్వభూతేషు చ తథా సత్త్వం తేజ స్తథోత్తమమ్, శుక్రే హుతోఽగ్నా
 తస్మిన్స్తు ప్రామరాసం త్రయః ప్రభో. ౧౦౭. పురుషావపుషా యుక్తాః వైః వైః
 ప్రసజైర్గుణైః, భృగిత్యేవ భృగుః పూర్వ మంగారేభ్యోంగీరాభవత్. ౧౦౮. అంగా
 రసంశ్రయాయైవ కవిత్వకరోఽభవత్, సహజ్వాలాభి రుత్పన్నో భృగు స్తస్మా
 ద్భృగుః స్మృతః. ౧౦౯. మరీచిభ్యో మరీచిస్తు మారీచః కశ్యపో వ్యాభూత్,

అంగారేభ్యోంగిరాస్తాత వాలఖిల్యాః కుశోచ్చయాత్. ౧౦౦. అత్రైవాత్రేతిచ
విభా జాతమత్రిం వదంత్యపి, తథా భస్మస్యపోహేభ్యా బ్రహ్మర్షిగణసమ్మతాః.
౧౦౧. వైభానసా సుముత్పన్నా స్తపః శ్రుతగుణేశసహః, అశ్రుతోస్య
సముత్పన్నావశ్యినా రూపసమ్మతౌ. ౧౦౨. శేషాః ప్రజానాం పతయః స్తోతోభ్య
స్తస్య జజ్ఞిరే, ఋషయో రోమకూపేభ్యః స్వేదాచ్ఛందోబలాన్తనః. ౧౦౩.
ఏతన్నాత్కారణాదాహు రగ్నిః సర్వాభిదేవతాః, ఋషయ శ్శృత్రిసంపన్నా వేద
ప్రామాణ్యదర్శనాత్. ౧౦౪. యాని దారూణి తే మానానిర్యాసాః పక్షసంజ్ఞితాః,
అపౌరాత్రా ముహూర్తాశ్చ పితౄం జ్యోతిశ్చ వారుణమ్. ౧౦౫. రాద్రం
లోహితమిత్యాహు ర్లోహితాత్ కనకం స్పృతమ్, తన్వైత్రిమితి విజ్ఞేయం ధూమా
చ్ఛవసహః స్పృతాః. ౧౦౬. అర్చిపోయాశ్చతే రుద్రా స్తథాదిత్యా మహాప్రభాః,
ఉద్దిష్టాస్తే తథాంగారా యే ధిష్ఠ్యేషు దివిస్థితాః. ౧౦౭. ఆదికర్తా చ లోకస్య
తత్పరం బ్రహ్మ తద్ధృవమ్, సర్వకామద మిత్యాహు స్తద్రహస్య మువాచ హ.
౧౦౮. తతోఽబ్రవీ న్నహదేవో వరుణః పవనాత్మకః, మమ సత్ర మిదం దివ్య
మహం గ్రహపతి స్త్విహ. ౧౦౯. త్రీణి పూర్వాణ్యపత్యాని మమ తాని నసం
శయః, ఇతి జానీత భగమా మమ యజ్ఞఫలం హి తత్. ౧౧౦. అగ్నిరువాచః—
మదంగేభ్యః ప్రసూతాని మదాశ్రయకృతాని చ, మమైవ తాన్యపత్యాని వరుణో
వ్యావశాత్మకః. ౧౧౧. అథాబ్రవీల్లోకగురు ర్బ్రహ్మ లోకపితామహః, మమైవ
తాన్యపత్యాని మమ శుక్రం హుతం హి తత్. ౧౧౨. అహం కర్తా హి సత్రస్య
పౌరాతా శుక్రస్య చైవ హ, తస్య బీజం ఫలం తస్య శుక్రం చేత్కారణం
మతమ్. ౧౧౩. తతోఽబ్రువన్ దేవగణాః పితామహముపేత్యవై, కృతాంజలిపుటా
స్సర్వే శిరోభి రభివంద్య చ. ౧౧౪. వయం చ భగవన్ సర్వే జగచ్చ సచరా
చరమ్, తవైవ ప్రసవా స్సర్వే తన్నాదగ్ని ర్విభావనుః. ౧౧౫. వరుణశ్చేక్వరో
దేవో లభతాం కామమిషితమ్, నిసర్గా ద్భృహ్మణశ్చాపి వరుణో యాదనాం
పతిః. ౧౧౬. జగ్రహ వై భృగుం పూర్వమపత్యం సూర్యవర్చసమ్. ఈశ్వరోం
గిరసం చాగ్నే రపత్యార్థ మకల్పయత్. ౧౧౭. పితామహస్త్యపత్యం వై కవిం
జగ్రహ తత్త్వవిత్, తదా నవారుణః ఖ్యాతో భృగుః ప్రసవఃర్తకృత్. ౧౧౮.
ఆగ్నేయస్త్యంగిరాః శ్రీమాన్ కవిర్బాగ్నిపౌరా మహాయశాః, భార్గవాంగిరిహ
లోకే లోక సంతానలక్షణౌ. ౧౧౯. ఏతే హి ప్రసవా స్సర్వేప్రజానాం పతయ
త్రయః, సర్వం సంతాన మేతేషా మిద మిత్యుపధారయ, ౧౨౦. భృగోస్తు పుతా

సుప్తాసన్ సర్వే తుల్యా భృగో ద్దణైః, చ్యవనో వజ్రశీర్షశ్చ శుచికార్య స్తతః
 వచ. ౧౩౧. శుక్రో వరేణ్యశ్చ విభుః చ్యవనశ్చేతి సప్త తే, భార్గవా వారుణా
 సుర్వే యేషాం వంశో భవానపి. ౧౩౨. అష్టా చాంగిరసః పుత్రావారుణాస్తే
 పుష్పదాహృతాః, బృహస్పతి రుతఖ్యశ్చ వయస్యశ్శాంతిరేవ చ. ౧౩౩. ఘోరో
 విరూప స్సంవర్తా స్సుధన్వా చాప్తమః స్మృతః, ఏతేఽష్టా వహ్నిజా సుర్వే జ్ఞాన
 నిష్ఠా నిరామయాః. ౧౩౪. బ్రహ్మణస్తు కవేః పుత్రా వారుణాస్తే పుష్పదాహృతాః,
 అష్టా ప్రసవజై ర్యుక్తా గుణై ర్బృహ్మవిద శ్శుభాః. ౧౩౫. కవిః కావ్యశ్చ
 ధృష్టుశ్చ బుద్ధిమానశచా స్తథా, భృగుశ్చ విరజాశ్చైవ కాశీఞ్గ్రశ్చ ధర్మ
 విత్. ౧౩౬. అష్టా కవిమతాహ్యేతే సర్వమేభి ర్జగత్తతమ్, ప్రజాపతయ
 ఏతే హి ప్రజాతా యైహిప్రజాః. ౧౩౭. ఏవమంగిరసశ్చైవ కవేశ్చ ప్రస
 వాన్వయైః, భృగోశ్చ భృగుశార్దుల వంశజై స్సతతం జగత్. ౧౩౮. వరుణ
 శ్చాదితో విప్రజగ్రాహ ప్రభు రీశ్వరః, కవిం తాతభృగుం చాపి తస్మా త్తై
 వారుణో స్మృతౌ. ౧౩౯. జగ్రహంగిరసం దేవః శిఖి తస్మా ధృతాశనః, తస్మా
 దాంగిరసా జ్ఞేయాః సర్వేవ తదన్వయాః. ౧౪౦. బ్రహ్మ పితామహః పూర్వం
 దేవతాభిః ప్రసాదితః, ఇమే నస్సంతరిష్యంతి ప్రజాభి ర్జగతీశ్వరాః. ౧౪౧.
 సర్వే ప్రజానాం పతయః సర్వేచాపి తపస్వినః, త్వత్ప్రసాదాదిమం లోకం
 తారయిష్యంతి సాంప్రతమ్. ౧౪౨. తచ్చైవ వంశకర్తార స్తవ తేజో విసర్ధనాః,
 భవేయ ర్వేదవిదుషః సర్వేచ కృతిన స్తథా. ౧౪౩. దేవవక్షవరా స్సామ్యాః
 ప్రాజాపత్యా మహర్షయాః, ప్రాప్నువంతి తపశ్చైవ బ్రహ్మచర్యం పరం తథా.
 ౧౪౪. సర్వే హి వయమేతే చ తవైవ ప్రసవః ప్రభో, దేవానాం బ్రాహ్మ
 ణానాం చ త్వం హి కర్తా పితామహ. ౧౪౫. మరీచిమాదితః కృత్వా సర్వే
 చైవాథ భార్గవాః, అపత్యానీతి సంప్రేక్ష్య క్షమయామ పితామహ. ౧౪౬.
 తేత్వనేనైవ యాపేణ ప్రజనిష్యంతి వై ప్రజాః, స్థాపయిష్యంతి చాత్మానం యు
 గాదినిధనే తథా. ౧౪౭. ఇత్యుక్త స్స తదా తైస్తు బ్రహ్మ లోకపితామహః,
 తథేత్యేవాబ్రవీష్ఠీతస్తేపి జగ్గు ర్యథాగతమ్. ౧౪౮. ఏవమేతత్పురావృత్తం తస్య
 యజ్ఞే మహాత్మనః, దేవశ్రేష్ఠస్యలోకాణా వారుణీం బిభృత స్తనమ్. ౧౪౯.
 అగ్నిర్బ్రహ్మపశుపతిః శర్వో రుద్రః ప్రజాపతిః, అగ్నే రపత్య మేతద్వై సువర్ణమితి
 ధారణా. ౧౫౦. అగ్న్యభావే చ కురుతే వహ్నిస్థానేషు కాంచనమ్, జామదగ్న్యః
 ప్రమాణజ్ఞో వేదశ్రుతినిదర్శనాత్. ౧౫౧. కుశస్తంబే జుహోత్యగ్నిం సువర్ణే

తత్ర చాస్థితే, వల్లీకస్య వసాయాం చ కర్ణే చాజస్య దక్షిణే ౧౫౨. శకటో
 ర్వాం పరస్యాపు బ్రాహ్మణస్య కరేఽపి వా, హుతే ప్రీతికరీ మృద్ధిం భగవాం
 స్తత్ర మన్యతే. ౧౫౩. తస్మాదగ్నిపరా సుర్వే దేవతా ఇతిశుశ్రుమ, బ్రహ్మణో
 హి ప్రసూతోఽగ్ని రగ్నేరపి చ కాంచనమ్. ౧౫౪. తస్మాద్యేవై ప్రయచ్ఛంతి
 సువర్ణం ధర్మదర్శినః, దేవతాస్తే ప్రయచ్ఛంతి సమస్తా ఇతి నః శ్రుతమ్. ౧౫౫.
 తస్య చాతమసా లోకాన్ గచ్ఛతః పరమాం గతిమ్, స్వర్లోకే రాజరాజ్యేన
 సోఽభిషిచ్యేత భార్గవ. ౧౫౬. ఆదిత్యోదయసంస్రాప్తే విధిమంత్రపురస్కృతమ్,
 దదాతి కాంచనం యో వై దుస్స్వప్నం ప్రతిహంతి సః. ౧౫౭. దదాత్యుదిత
 మాత్రే యస్తస్య పాస్తా విధూయతే, మధ్యాహ్నే దదతో గుక్తం వాఽతి పాప
 మనాగతిమ్. ౧౫౮. దదాతి పశ్చిమాం సంధ్యాం య స్సువర్ణం గుతవ్రతః,
 బ్రహ్మవాన్యగ్నిసామానాం సాలోక్య ముపయాతి సః. ౧౫౯. సంద్రేషు చైవ
 లోకేషు ప్రతిష్ఠాం విదతే శుభామ్, ఇహ లోకే యశః ప్రాప్య శాంతిపాస్తా చ
 మోదతే. ౧౬౦. తతస్సంపద్యతేఽన్యేషు లోకేష్వప్రతిమ స్సదా, అనావృత్తిగతి
 శ్చైవ కామచారో భవత్యుత. ౧౬౧ నచ క్షరతి తేభ్యశ్చ యశశ్చైవాప్నుతే
 మహత్, సువర్ణ మక్షయం దత్త్వా లోకాంశ్చాప్నోతి పుష్కలాన్. ౧౬౨.
 యస్తు సంజనయితాగ్ని మాదిత్యోదయనం ప్రతి, దద్యాద్వై వ్రత ముద్దిశ్య సర్వ
 కామాన్ సమశ్నుతే. ౧౬౩. అగ్నిమిత్యేవ తత్ప్రామాః ప్రదానం వై సుఖా
 వహమ్, యథేష్టగుణసంవృతం ప్రవర్తకమితి స్మృతమ్. ౧౬౪. ఏషా సువర్ణస్యా
 త్పత్తిః కథితా తే మయానఘ, కార్తికేయస్య చ విభో తద్విద్ధి భృగునందన.
 ౧౬౫. కార్తికేయస్తు సంవృద్ధః కాలేన మహతా తదా, దేవై స్సేనాపతిత్వేన
 వృత సేంద్రైర్భృగుంద్వహ ౧౬౬ జఘాన తారకం చాపి దైత్య మన్యాం
 స్తథా సురాన్, ప్రదక్షేంద్రాజ్ఞయా బ్రహ్మ లోకానాం హితకామ్యయా. ౧౬౭.
 సువర్ణదానే చ యయా కథితాస్తే గుణా విభో, తస్మాత్సువర్ణం విప్రేభ్యః ప్రయ
 చ్ఛ దదతాం వర. ౧౬౮. భీష్మడివాచః— ఇత్యుక్తస్సవసిష్ఠేన జామదగ్న్యః
 ప్రతాపవాన్, దదా సువర్ణం విప్రేభ్యో వ్యముచ్యత చ కిల్బిషాత్. ౧౬౯.
 ఏతత్తే సర్వమాఖ్యాతం సువర్ణస్య వహీపతే, ప్రదానస్య ఫలం చైవ జన్త చాస్య
 యుధిష్ఠిర. ౧౭౦. తస్మాత్త్వమపి విప్రేభ్యః ప్రయచ్ఛ కనకం బహు, దదత్సు
 వర్ణం నృపతే కిల్బిషా ద్విప్రమోక్ష్యసి. ౧౭౧.

ఇతి అనుశాసనపర్వాంతర్గత అనుశాసనికపర్వణి, పంచాశీతితమోఽధ్యాయః.

— తారకవర్ణోపాఖ్యానమ్. ౭ —

యుధిష్ఠిరఉవాచ:— ఉక్తాః పితామహేనేహ సువర్ణస్య విధానతః,
 విస్తరేణ ప్రదానస్య యే గుణాః శ్రుతిలక్షణాః. ౧. యత్తు కారణ ముత్పత్తేః
 సువర్ణస్య ప్రకీర్తితమ్, సకథం తారకః ప్రాప్తో నిధనం తద్భ్రువీహి మే. ౨. ఉక్తం
 సదేవతానాం హి అవధ్య ఇతి పార్థివ, కథం తస్యాభవ స్సృత్యుర్విస్తరేణ ప్రకీ
 ర్తయ. ౩. ఏతదిచ్ఛాన్యహంశ్రోతం త్వత్తఃకురుక్షలోద్వహ, కారేన్నీయ తారక
 వధం పరంకౌతూహలం హి మే. ౪. భీష్మఉవాచ:— విపన్నకృత్యా రాజేంద్ర
 దేవతా ఋషయ స్తథా, కృత్తికా శ్చోదయామాసు రవత్కభరణాయ వై. ౫.
 న దేవతానాం కాచిద్ధిసమర్థా జాతవేదసః, ఏతా హి శక్తాస్తం గర్భం సుధార
 యితు మోజనా. ౬. పక్షాం తానాం తతః ప్రీతః సావకో గ్భాభారణాత్,
 స్వేన తేజోవిసర్గేణ వీర్యేణ పరమేణ చ. ౭. తాస్తు పల్ కృత్తికాగర్భం
 పువుషో ద్జాతవేదసః, పట్ను వర్తసు తేజోఽగ్నేః సకలం వినిహితం ప్రభో. ౮.
 తతస్తా వర్ధమానస్య కుమారస్య మహాత్మనః, తేజసాభిషరీతాంగ్యో న క్వచిచ్ఛర్ష
 తేభిరే. ౯. తతస్తేజః పరీతాంగ్యః సర్వాః కాల ఉపస్థితే, సమంగర్భం సుషువిరే
 కృత్తికాస్తం నరర్షభ. ౧౦. తతస్తం పడధిస్తానం గర్భమేకత్వ మాగతమ్, పృథివీ
 ప్రతిజగ్రాహ కార్తస్వరసమీపతః. ౧౧. సగర్భో దివ్యసంస్థానో దీప్తిమాన్సావక
 ప్రభో, దివ్యం శరవణంప్రాప్య వవృధేప్రియదర్శనః. ౧౨. దదృశుః కృత్తికాస్తంతు
 బాల కర్తనమమృతిమ్, జాతస్తేహశ్చ సాహర్దాత్పుపుషు స్తన్యవిస్తవై. ౧౩. అ
 భవత్కార్త కేయః సత్త్రైలో క్యే సచరాచరే, స్కన్నత్వాత్ స్కందతాం ప్రాప్తో
 గుహవానా ఽద్భుతపరాభవత్. ౧౪. తతోదేవాత్రయ త్రింశద్దిశశ్చ సదిగీశ్వరాః,
 రుద్రోధాతాచ విష్ణుశ్చ యమః పూషార్యమాభగః. ౧౫. హంసామిత్రశ్చసాధ్యా
 శ్చ వాసవో వసవోఽశ్వినౌ, ఆపోవాయు ర్భుభశ్చంద్రో నక్షత్రాణి గ్రహ రవిః.
 ౧౬. వృథగ్భూతాని చాన్యాని యాని దేవార్సణాని వై, ఆజగ్ను స్తేఽదృఢతం
 ద్రష్టుం కుమారం జ్వలనాత్తజమ్. ౧౭. ఋషయ స్తుష్టువుశ్చైవ గంధర్వాశ్చ జగు
 స్తథా, పడాననం కుమారం తు ద్విపడత్తం ద్విజప్రియమ్. ౧౮. వీనాంసం
 ద్వాదశభుజం సావకాదిత్య వర్చసమ్, శయానం శరగుల్మస్థం దృష్ట్వా దేవాః
 సహర్షిభిః. ౧౯. తేభిరే పరమం హర్షం వేనిరే చాసురం హరిమ్, తతోదేవాః
 ప్రియాణ్యస్య సర్వవప సమాహరక. ౨౦. క్రీడతః క్రీడసీయాని దదుః పక్షి
 గణాంశ్చ హ, సువర్ణస్య దదౌ పుత్రం మయూరం చిత్రబర్హిణమ్. ౨౧. రాక్ష

సాశ్వ దదుస్తస్యై వరాహమహిషాపుభౌ, కుక్కుటం చాగ్నిసంకాశం ప్రదమా
 వరుణః స్యయమ్. ౨౨. చంద్రమూః ప్రదక్షా మేషమాదిత్యో రుచిరాం
 ప్రభామ్, గవాం మాతా చ గోదేవీ దక్షా శతసహస్రశః. ౨౩. ఛాగమగ్ని
 ర్హణోపేతమిలా పుష్పఫలం బహు, సుధన్వా శకటంచైవ రథం చామితకూబ
 రమ్. ౨౪. వరుణో వారుణా దివ్యాన్ సగజాన్ ప్రసజా శుభాన్, సింహాన్
 సురేంద్రో వ్యాఘ్రాంశ్చ ద్విపానన్యాంశ్చ పక్షిణః. ౨౫. శ్వాపదాంశ్చ బహూన్
 ఘోరాన్ ఛత్రాణి వివిధాని చ, రాక్షసాసురసంఘాశ్చ అనజగ్తుస్తమిశ్వరమ్.
 ౨౬. నర్థనూనంతు తందృష్ట్యా ప్రాథయామాసతారకః, ఉపాయైర్భూభిర్వంతుం
 నాశకచ్చాపి తంవిభుమ్. ౨౭. సేనాపత్యేన తందేవాః పూజయిత్వాగుహలయమ్,
 శశంసుర్విప్రకారం తం తస్మైతారకకారితమ్. ౨౮. సవివృద్ధోమహావీర్యో దేవసేనా
 పఃప్రభుః, జఘానామోఘయాశక్త్యా దానవం తారకం గుహః. ౨౯. తేనతస్మిన్
 కుమారేణ క్రీడతానిహతేఽసురే, సురేంద్రః స్థాపితో రాజ్యే దేవానాం పునరీశ్వ
 రః. ౩౦. ససేనాపతిరేవాథ బభౌ స్కందః ప్రతాపవాన్, ఈశో గోప్తా చ దేవా
 నాం ప్రియకృచ్ఛంకరస్యచ. ౩౧. హిరణ్యమూర్తిర్భగవానేష ఏవ చ పావకః,
 సదాకుమారో దేవానాం సైనాపత్యమవాప్తవాన్. ౩౨. తస్మాత్సువర్ణం మంగళ్యం
 రత్న మక్షయ ముత్తమమ్, సహజం కార్తికేయస్య వహ్నేస్తేజః షరం మతమ్.
 ౩౩. ఏవం రామాయ కౌరవ్య వసిష్ఠోఽకథయత్పురా, తస్మాత్సువర్ణ దానాయ
 ప్రయతస్య నరాధిప. ౩౪. రామః సువర్ణం దత్వాహి విముక్తః సర్వకల్పిమైః,
 త్రివిష్టపేఽవహత్ స్థాన మవాపాసులభం నరైః. ౩౫.

ఇతి అనుశాసనపర్వాంతర్గత అనుశాసనికపర్వణి, షడశీతిథి మోఽధ్యాయః.

శ్రాద్ధకథనమ్. ౧౦

యుధిష్ఠిరఉవాచ:—చాతుర్వర్ణ్యస్యధర్మాత్తాన్ ధర్మాః ప్రోక్తా యథా త్వ
 యా, తతైవ మే శ్రాద్ధవిధిం కృత్స్నం ప్రబ్రూహి పార్థివ. ౧. వైశంపాయనఉవాచ:—
 యుధిష్ఠిరేణైవముక్తో భీష్మః శాంతినవ స్తదా, ఇమం శ్రాద్ధవిధిం కృత్స్నం వక్తుం
 సముపవక్రమే. ౨. భీష్మఉవాచ:—శృణుష్వా విహితో రాజన్ శ్రాద్ధకర్తృవిధిం
 శుభమ్, ధన్యం యశస్యం పుత్రీయం పితృయజ్ఞం పరంలిప. ౩. దేవాసురమను
 ష్యాణాం గంధర్వోగరక్షసామ్, ఏశాచకిన్నరాణాం చ పూజ్యవై పితరః సదా.
 ౪. పితౄణాం పూజ్యాదితః పశ్చాద్దేవతాస్తర్పయంతి వై, తస్మాత్తాన్ సర్వయత్నేన
 పురుషః పూజయేత్సదా. ౫. అన్వాహర్యం మహారాజ పితౄణాం శ్రాద్ధముచ్యతే,

తస్మాద్విశేషవిధినా విధిః ప్రథమకల్పితః. ౬. సర్వేహాన్సు ప్రీయంతే కృతేశ్రాద్ధే
పితావహః, ప్రవక్ష్యామి తు తే సర్వాం స్తిభ్యాం తిభ్యాం గుణాన్తుణాన్. ౭. యే
ష్వహాన్సుకృతైః శ్రాద్ధైర్యత్ఫలం ప్రాప్యతేనఘ, తత్సర్వం కీర్తయిష్యామి యథా
తత్త్వం నిబోధ మే. ౮. పితౄనర్చ్య ప్రతిపది ప్రాప్నుయాత్స్వగృహే శ్రీయః,
అభిరూపప్రజాయినో దర్శనీయా బహుప్రజాః. ౯. శ్రీయోద్వితీయాం
జాయంతే తృతీయాయాం తు వాజినః, చతుర్థ్యాంతు ద్రవశవో భవతి బహవో
గృహే. ౧౦. పంచమ్యాం బహవః పుత్రా జాయంతే కుర్వతాం నృన, కుర్వాణస్తు
నరాః షష్ఠ్యాం భవంతి ద్యుతిభాగినః. ౧౧. కృషిభాగీ భవేచ్ఛార్థం కుర్వాణః
సప్తమీం నృప, ఆష్టమ్యాం తు ప్రకుర్వాణో వాణిజ్యే లాభమాప్నుయాత్.
౧౨. నవమ్యాం కుర్వతః శ్రాద్ధం భవత్యేకశఫ బహు, వివర్ధంతే తు దశమీం
గావః శ్రాద్ధాని కుర్వతః. ౧౩. కుప్యభాగీ భవేత్సర్వతః కుర్వన్నేకాదశీం నృప,
బ్రహ్మవర్చస్వినః పుత్రా జాయంతే తస్య వేత్సని. ౧౪. ద్వాదశ్యామిహానూనస్య
నిత్యమేవ ప్రదృశ్యతే, రజతం బహువీతం చ సువర్ణం చ మనోరమమ్. ౧౫.
జ్ఞాతీనాం తు భవేచ్ఛ్రీమః కుర్వన్ శ్రాద్ధం త్రయోదశీమ్, అవశ్యం తు యువా
నోస్య ప్రమీయంతే నరా గృహే. ౧౬. యుద్ధభాగీ భవేత్సర్వతః కుర్వన్
శ్రాద్ధం చతుర్దశీమ్, అమావాస్యాం తు నిర్వాసాత్సర్వకామానవాప్నుయాత్. ౧౭.
కృష్ణపక్షే దశమ్యానా వర్జయిత్వా చతుర్దశీమ్, శ్రాద్ధకర్తణి తిథ్యస్తు ప్రశస్తా న
తథేతరాః. ౧౮. యథాచైవాపరఃపక్షః పూర్వపక్షోద్విశిష్యతే, తథా శ్రాద్ధస్య
పూర్వాహ్నః దపరాహ్నేనా విశిష్యతే. ౧౯.

ఇతి అనుశాసనపర్వాంతర్గత, అనుశాసనపర్వణి సప్తాశీతి మోక్షాధ్యాయః.

— శ్రాద్ధకల్పమ్. —

యుధిష్ఠిరఉవాచ:- కింసిద్ధంతిం సిన్ధుభ్యో వైభవత్యక్షయమీశ్వర, కి హ
విశ్చిరరాత్రాయ కిమానంత్యాయకల్పతే. ౧. భీష్మఉవాచ:- హవీషి శ్రాద్ధకల్పే
తు యానిశ్చాద్ధవిదోవిదుః, తాని మే శృణుకామ్యాని ఫలంచైవ యుధిష్ఠి. ౨.
తిలైర్వీహియవైర్వామైరద్భిర్బూలఫలైస్తథా, దత్తేన మానం ప్రీయంతే శ్రాద్ధేన
పితరోనృప. ౩. వర్ధమానతిలశ్రాద్ధమక్షయం మనరబ్రవీత్, సర్వేష్యేవ తు
భోజ్యేషు తిలాఃప్రధాన్యతః స్మృతాః. ౪. ద్వా మాసా తు భవేత్తృప్తిర్నత్యైస్యః
పితృగణస్యచ, తీర్త్వాసానావికేనాహుశ్చతుర్వాసం శశేనహ. ౫. అజేనమాసాన్
ప్రీయంతే పంచైవ పితరో నృప, వరాహేణ తు షణ్మాసాన్ సప్తవై

శాకునేన తు. ౬. మాసానష్టా పార్వతేన రారవేణ నవప్రభా, గవయస్య తు మాంసేన తృప్తిః స్యాద్దశమాసికీ. ౭. మాంసేనైకాదశీప్రీతిః పితౄణాం మాహిషేణ తు, గవ్యేన దత్తే శ్రాద్ధే తు సంవత్సరమిహోచ్యతే. ౮. యథా గవ్యం తథా యుక్తం పాయసం సర్పిషాసహ, వాధీణసస్య మాంసేన తృప్తిద్వాదశ వార్షికీ. ౯. ఆనంత్యాయభవేద్దత్తం శిష్టమాంసం పితౄక్షయే, కాలశాకం చ తాహం చాప్యానంత్యం ఛాగ ఉచ్యతే. ౧౦. గాథాశ్చాస్యత్ర గాయంతి పితౄ గీతా యుధిష్ఠిర, సనత్కుమారో భగవాన్ పురా మయ్యవ్యభావతి. ౧౧. అపి నః స్వకులేశాయా ద్యోనో దిద్యాత్త్రయోదశీమ్, మఘాసుసర్పిష్యాయుక్తం పాయసం దక్షిణాయనే. ౧౨. అజేన వాపిలోహేన మఘాస్వేన యతవ్రతః, హస్తీచ్ఛాయాసు విధవత్కర్ణవ్యజనవీజిమ్. ౧౩. ఏష్టవ్యాబహవః పుత్రాః యద్యప్యేకో గయాం వ్రజేత్, యత్రాశా ప్రథితోలోకేవ్యక్షయ్యకరణో వటః. ౧౪. ఆపో మూలం ఫలం మాంసమన్నంచాపి పితౄక్షయే, యత్కించి న్నధు సంమిశ్రం తదానంత్యాయ కల్పతే. ౧౫.

ఇతి అనుశాసనపర్వాంతర్గత అనుశాసనికపర్వణి, అష్టాశీతితమోఽధ్యాయః.

భీష్మఉవాచ:—యనుస్తు యాని శుద్ధాని ప్రోవాచ శశిబిందవే, తాని మే శృణు కామ్యాని నక్షత్రేషు పృథక్పృథక్. ౧. శ్రాద్ధం యః కృత్తికాయోగేఋగ్విర సతతం నరః, అగ్ని నాథాయ నావత్యో యజేత విగతజ్వరః. ౨. అపత్యకామో రోహిణ్యాం తేజస్కామో మృగోత్తమే, క్రూరకర్షదదచ్చాద్ధ మార్ద్రాయాం మాంసవోభవేత్. ౩. కృషిభాగీభవేన్దర్శ్యః కుర్వన్ శ్రాద్ధం పునర్వసౌ, పుష్టికామోఽథ పుష్కేణ శ్రాద్ధమీహేతమానవః. ౪. ఆశ్లేషాయాం దదచ్చాద్ధం ధీర్వా పుత్రాః ప్రజాయతే, జ్ఞాతీనాం తు భవేచ్ఛ్రేష్ఠో మఘాసుశ్రాద్ధమావహన్. ౫. ఫల్గునీషు దదచ్చాద్ధం సుభగః శ్రాద్ధదో భవేత్, అపత్యభాగుత్తరాసు హస్తేన ఫలభాగ్భవేత్. ౬. చిత్రాయాంతుదదచ్చాద్ధంభద్రాపవతఃసుతాన్, స్వాతీయోగేపితౄనర్ఘ్య వాణిజ్యముపజీవతి. ౭. బహుపుత్రో విశాఖాసు పుత్రమిహాన్ భవేన్నరః, అనూరాధాసు కుర్వాణో రాజచక్రం ప్రవర్తయేత్. ౮. ఆధిపత్యం వ్రజేన్దర్శ్యో జ్యేష్ఠాయామపవర్జయన్, నరఃకురుకులశ్రేష్ఠశ్రద్ధాదమపురః సరః. ౯. మూలేశ్వారో గ్యమృచ్ఛేత యశోఽపాథాసు వోత్తమమ్, ఉత్తరాసు త్వపాథాసువీతశోకశ్చరేన్ద హీమ్. ౧౦. శ్రాద్ధంత్యభిజతాకుర్వన్విద్యాం శ్రేష్ఠామహమ్నయాత్, శ్రవణీ తు దదచ్చాద్ధం ప్రేక్ష్యగచ్ఛేత్సుసద్దశీమ్. ౧౧. రాజ్యభాగీధనిసాయాం భవేత నియ

తం నరః, నక్షత్రే వారుణే కుర్వత్ భిషక్ సిద్ధిమవాప్నుయాత్. ౧౨. పూర్వప్రోష్ఠ పదాః కుర్వత్ బహూర్ విందత్యజావికాః, ఉత్తరాను ప్రకుర్వాణో విందతేగాః సహస్రశః. ౧౩. బహుకుప్యకృతం విత్తం విందతే రేవతీం శ్రితః, అశ్వినీవ్యశ్వాక విందేత భరణీహ్వయురుత్తమమ్. ౧౪. ఇయం శ్రాద్ధ విధిం కృత్వా శశబిందుస్తథా కరోత్, అక్షేశేనాజయచ్ఛాపి మహీంసోఽనుశశాసచ. ౧౫.

ఇతి అనుశాసనపర్వాంతర్గత ఆనుశాసనికపర్వణి, ఏకోనవతిర మోఽధ్యాయః.

యధిష్ఠిరఉవాచ:-- కీన్మశేభ్యః ప్రదాతవ్యం భవేచ్ఛాధిం పితామహ, ద్విజేభ్యః కురుశాన్దూల తన్దేవ్యాఖ్యాతు మర్హసి.౧. భీష్మఉవాచ:--బ్రాహ్మణాన్న పరిత్యేత క్షత్రియోదానధర్మవిత్, దైవేర్షణిజితేత్రితు న్యాయ్యమాహుః పరి క్షణమ్. ౨. దేవతాః పూజయంతీహ దైవేనైవేహ తేజసా, ఉపేత్య తన్నా దైవే భ్య స్సర్వేభ్యో నాపయేన్నరః. ౩. శ్రాద్ధే త్వథమహారాజ పరిత్యేద్బ్రాహ్మణా బధః, కులశీలవయోరూపై ర్విద్యయభిజనేనచ. ౪. తేషామన్యే పక్షిదూప్యా స్తథాన్యే పక్షిపావనాః, అపాక్షేయాస్తుయేరాజకీర్తయిష్యామితా శృణు. ౫. కిరవో భూణహ యక్షీ పశుసాలో నిరాకృతిః, గ్రామేప్రేష్యావధ్యపికో గాయనః సర్వవిక్రయా. ౬. అగారదాహీగరజః కుండాశీసామవిక్రయా, నాము ద్రికో రాజభృత స్తైలికః కూటకారకః. ౭. పిత్రా వివదమానశ్చ యస్యచోపపతి ర్గృహే, అభిశ స్తస్థ థాస్తేనః శిల్పం యశ్శోపజీవతి. ౮. పర్వకారశ్చ సూచీ చ మిత్రధుక్ పారదారికః, అవ్రతానాముపాధ్యాయః కాండవృష్ఠ స్తదైవ చ. ౯. శ్వభిశ్చయః పరిక్రామేద్యః శునాదప్త ఏవ చ, పరివిత్తిశ్చ యశ్చస్య ద్విశ్చర్తా గురుతల్పగః. ౧౦. కుశీలవో దేవలకో నక్షత్రైర్యశ్చజీవతి, ఉదృష్టై ర్బ్రాహ్మణై ర్భుక్త మపాక్షేయైర్భుధిష్ఠిర. ౧౧. రక్షాంసి గచ్ఛతే హవ్య మిత్యాహు ర్బ్రహ్మవాదినః, శ్రాద్ధం భుక్త్వా త్వధీయీత వృషలీ తల్పగశ్చయః. ౧౨. పురీషే తస్య తం మాసం పితరస్తస్య శేరతే, సామవిక్రయిణే విస్తా భిషజే పూయశోణి తమ్. ౧౩. నప్తం దేవలకే దత్త మస్తతిప్తం చ వాగుహే, యత్తువాణిజకేనత్తం నేహనా ముత్ర తద్భునేత్. ౧౪. భస్మనీవ హుతం ద్రవ్యం తథాపానస్థవే ద్విజే, యే తు ధర్మవ్యపేతేషు చాన్త్రావగతేషు చ. ౧౫. హవ్యం కవ్యం ప్రయచ్ఛతి తేషాం తత్ప్రేక్ష్య నశ్యతి, జ్ఞానపూర్వం తు యేతేభ్యః ప్రయచ్ఛత్యల్పబుద్ధయః. ౧౬. పురీషం భుజతే తస్య పితరః ప్రేత్యనిశ్చయః, ఏతానిమూర్ విజానీయా దపాక్షేయాన్ ద్విజాధిమూర్. ౧౭. శూద్రాణా ముపదేశేంచ యేకుర్వంత్యల్ప

చేతనః, పక్షిం కాణః శతంపండః శ్విత్రీయావ త్ప్రసక్త్యతి. ౧౮. పంక్త్యాం సముప
విప్రాయాం తావద్దూషయతే సృప, యద్వేష్టిత శిరాభుంక్తే యద్భుజ్జే దక్షిణా
ముఖః. ౧౯. సోపానతక్-శ్చయద్భుజ్జే సర్వం విద్యా తదాసురమ్, అసూయతా
చ యద్దత్తం యచ్ఛ్రద్ధావిపర్జితమ్. ౨౦. సర్వం తదనురేంద్రాయ బ్రహ్మ భాగ
మకల్పయత్, శ్వానశ్చ పంక్తిదూష్యాశ్చ నావేక్షేరత్ కథంచ న. ౨౧. తస్మా
త్పరిసృతేదద్యా త్రిలాంశ్వాన్సవకీరయేత్, తిలైర్నిరహిణం శ్రాద్ధం కృతం క్రోధ
వశేన చ. ౨౨. యాతుధానాః పిశాచాశ్చ విప్రలుంపతి తద్ధవిః, అవాహ్నో-
యావతః పంక్త్యాం భుంజానాననుపశ్యతి. ౨౩. తావ త్ఫలా ద్భృంశయతి దాతా
రం తస్య బాలిశమ్, ఇమేతు భరతశ్రేష్ఠ విజ్ఞేయాః పంక్తిపావనాః. ౨౪. పేతు
తస్తా ప్రసక్త్యామి పరీక్ష స్వేహతాన్ ద్విజాన్, విద్యా వేదవ్రతస్మా తా బ్రహ్మణాః
సర్వదేవ హి. ౨౫. సదాచ రపరాశ్చైవ విజ్ఞేయాః సర్వపావనాః, పంక్త్యేయాం
స్తు ప్రసక్త్యామి జ్ఞేయాస్తే పంక్తి పావనాః. ౨౬. త్రినాచికేతఃపంచాగ్ని ప్రీతువర్ణ
పడంగవిత్, బ్రహ్మదేయాసు సంతాన ఛందోగో జ్యేష్ఠసామగః. ౨౭. మాతాపి
త్రోర్యశ్చవశ్యః శ్రోత్రియో దశపూరుషః, ఋతుకాలాభిగామీ చ ధర్మ పత్నీషు
యః సదా. ౨౮. వేదవిద్యా వ్రతస్మాతో విప్రః పంక్తిం పునాత్యుత, అధర్వ
శిరసాఽధ్యేతా బ్రహ్మచారీ యతవ్రతః. ౨౯. సత్యవాదీ ధర్మశీలః స్వకర్త నిరతశ్చ
రః, యేచ పుణ్యేషు తీర్థేషు అభిషేకకృతశ్రమాః. ౩౦. మఖేషు చ సమం
శ్రేషు భవంత్యవభృథప్లుతాః, అక్రోధనాహ్యచపలాః హంతా దాంతా జితేం
ద్రియాః. ౩౧. సర్వభూతహితాయేచ శ్రాద్ధేష్వేతాన్నిమంత్రయేత్, ఏతేషు
దత్త మక్షయ్య మేతే వై పంక్తిపావనాః. ౩౨. ఇమేపరే మహాభాగా విజ్ఞేయాః
పంక్తిపావనాః, యతయో మోక్షధర్మజ్ఞా యోగైః సుచరితవ్రతాః. ౩౩. యే
చేతిహసం ప్రయతాః శ్రావయంతి ద్విజోత్తమాన్, యే చ భాష్యవిదఃకేచి
ద్యేచ వ్యాకరణే రతాః. ౩౪. అధీయతే పురాణం యే ధర్మశాస్త్రాణ్యథాపి చ,
అధీత్యచ యథాన్యాయం విధివత్సకారిణః. ౩౫. ఉపహ్నో గురుగులే సత్య
వాదీ సహస్రీశః, అగ్ర్యాః సర్వేషు వేదేషు సర్వప్రవచనేషు చ. ౩౬. యావ
దేతే ప్రపశ్యంతి పంక్త్యాస్తావత్సునంతుత, తతోహి పావనాత్పంక్త్యాః పంక్తి
పావన ఉచ్యతే. ౩౭. క్రోశాదర్థతృతీయాచ్ఛ పావయేదేయేవ హి, బ్రహ్మదే
యానుసంతాన ఇతి బ్రహ్మవిదో విదుః. ౩౮. అన్యత్విగమసాధ్యాయః సచేదగ్రా
సనం వ్రజేత్, ఋత్విగ్నిరగనుజ్ఞాతః పంక్త్యా హరతి దుష్కృతమ్. ౩౯. అథ

చేద్యేదవిత్సరైః పంక్తిదోషైర్వివర్జితః, నచ స్యాత్పతితోరాజన్ పంక్తిపావన
 ఏవ సః ౮౦. తస్మాత్సర్వప్రయత్నేన పరిత్యజ్యమాత్రయేద్విజ్ఞాన్, స్వకర్తనిరతా
 నన్యాన్ కులేజాన్ బహుశ్రుతాన్. ౮౧. యస్య మిత్రప్రధానాని శ్రాద్ధాని చ
 హవీంషి చ, నస్త్రీణాతి పితౄన్ దేవాన్ స్వర్గం చ నస గచ్ఛతి. ౮౨. యశ్చ
 శ్రాద్ధే కురుతే సుగతాని నదేవయానేనపథానయాతి, సవై ముక్తః పిష్పలు బంధ
 నాద్వా స్వర్గాల్లోకాచ్ఛ్యవతే శ్రాద్ధమిత్రః. ౮౩. తస్మాన్నిత్రం శ్రాద్ధాన్నిది
 యేత దద్యాన్నిత్రేభ్య స్సంగ్రహార్థం ధనాని, యస్తస్యతేనైవ శత్రుం నమిత్రం
 తం మధ్యస్థం భోజయేద్ధవ్యకవ్యే. ౮౪. యథోపరే బీజముత్తం సరోహే న్నవా
 వస్తా స్రాక్షుయాద్యీజభాగమ్, ఏవం శ్రాద్ధం భుక్తసునర్హమాఙ్గైర్నచేహ నాముత్ర
 ఫలం దదాతి. ౮౫. బ్రాహ్మణోహ్యనధీయాన స్త్రుణాగ్నిరివ శామ్యతి, తస్మై
 శ్రాద్ధం నదావ్యం సహి భస్మని హూయతే. ౮౬. సఃభోజనీ నామ పిశాచవక్షిణా
 సానైవదేవాన్ పితౄనుపైతి, ఇహైవ నా భ్రామ్యతి హీనపుణ్య కాలాంతరే
 గారివ నష్టవత్సా. ౮౭. యథాగ్నినాశే ఘృతమాజుపాతాతి తన్నైవ దేవాన్
 పితౄనుపైతి, యథా దత్తం నర్తకే గాయకే చ యాం చాన్పతే దక్షిణామా
 వృణోతి. ౮౮. ఉభా హీనస్తి సభునక్తి చైవ యాచాన్పతే దక్షిణా దీయతే వై,
 అఘాతీనీగర్హితైవపతంతీ తేషాం ప్రేతాన్ పాతయేద్దేవయానాత్. ౮౯. ఋషీ
 గాం సమయే నిత్యం యే చరంతి యుధిష్ఠిర, నిశ్చితాస్సర్వధర్మజ్ఞాస్తాన్ దేవా
 బ్రాహ్మణాన్ విదుః. ౯౦. స్వాధ్యాయ నిష్ఠా ఋషయో జ్ఞాననిష్ఠాస్తదైవచ, నిష్ఠా
 నిష్ఠాశ్చ బోధవ్యాః కర్మనిష్ఠాశ్చ భారతి. ౯౧. కవ్యాని జ్ఞాననిష్ఠేభ్యః ప్రతిష్ఠా
 ప్యాని భారత, తత్రయే బ్రాహ్మణాన్ కేచిన్ననిందతి హితేవరాః. ౯౨. యేతునిం
 దంతి జల్పేషు నతాన్ శ్రాద్ధేషు భోజయేత్, బ్రాహ్మణానిందితారాజన్ హన్యస్త్రై
 పురుషంకులమ్. ౯౩. వైఖానసానాం వచనమృషీణాం శ్రూయతే నృప, దూరాదేవ
 పరీక్షేత బ్రాహ్మణాన్ వేదపారగాన్. ౯౪. ప్రియోవా యదివా ద్వేష్య స్తేషాం
 తు శ్రాద్ధమావపేత్, యస్సహస్రం సహస్రాణాం భోజయే దన్యతాన్నరః. ఏక
 స్తాన్తంత్రవిత్ప్రీతః సర్వానర్హతి భారత. ౯౫.

ఇతి అనుశాసనపర్వాంతర్గత అనుశాసనికపర్వణి, నవతిత మోఽధ్యాయః.

—శ్రాద్ధకర్తకథనమ్. ౧౦—

యుధిష్ఠిరఉవాచ:— కేన సంకల్పితం శ్రాద్ధం కస్మిన్ కాలే కిమాత్మకమ్,
 భృగ్వంగిరసకేకాలే మునినా కతరేణవా.౧. కానిశ్రాద్ధానివర్జ్యానికాని మూలఫలాని

చ, ధాన్యజాత్యశ్చ కా వర్జ్యాస్తన్నే బ్రూహి పితామహః. ౨. భీష్మఉవాచ:—
 యథా శ్రాద్ధం సంప్రవృత్తం యస్మిన్ కాలే యదాత్మకమ్, యేన సంకల్పితం చైవ
 తన్నే శృణు జనాధిప. ౩. న్యాయంభువోఽల్పిఃకారవ్య పరమన్నిః ప్రతాపవాన్,
 తస్యవంశే మహారాజ దత్తాత్రేయ ఇతి స్మృతః. ౪. దత్తాత్రేయస్య పుత్రోఽభూన్ని
 మిర్నామతపోధనః, నిమేచ్ఛాప్యభవత్పుత్రః శ్రీమాన్నామ శ్రియాన్యతః. ౫.
 పూర్ణేవర్షసమాప్తంతే కృత్వా దుష్కరం తపః, కాలధర్తపరీతాత్తా నిధనం
 సముపాగతః. ౬. నిమిస్తుకృత్వా శౌచాని విధిద్భక్షేన కర్తవా, సంతాపమగ
 మతీవ్రం పుత్రశోకపరాయణః. ౭. అథ కృత్వాపహార్యాణి చతుర్థశ్శాం
 మహామతిః, తమేవ గణయన్ శోకం విరాత్రే ప్రత్యబుధ్యత. ౮. తస్యాసీత్ప్ర
 తిబుద్ధస్య శోకేన వ్యధితాత్మనః, మనస్సంహృత్య విషయే బుద్ధిర్విస్తారగామినీ.
 ౯. తతస్సచింతయామానశ్రాద్ధ కల్పం సమాహితః, యానితస్యైవ భోజ్యాని మూలా
 నిచఫలానిచ. ౧౦. ఉక్తానియోనిచాన్నాని యాని చేష్టాని తస్యహ, తాని సర్వాణి
 మనసా వినిశ్చిత్య తపోధనః ౧౧. అమావాస్యాం మహాప్రాజ్ఞో విప్రానానాయ్య
 పూజితాన్, దక్షిణాగ్నికాస్సర్వా బ్రహ్మస్వయ మథాకరోత్. ౧౨. సప్తవిప్రా
 స్తతోఽభ్యేత్య యుగపత్యముపాసయత్, ఋతేచ లవణం భోజ్యం శ్యామాకాన్నం
 దక్షా ప్రభుః. ౧౩. దక్షిణాగ్నిస్తతో దర్భా విష్టరేషు నివేశితాః, పాదయో
 శ్చైవ విప్రాణాం యేత్యన్నముపభుజంతే. ౧౪. కృత్వాచ దక్షిణాగ్నినైవ దర్భాన్
 సప్రయతశ్శుచిః, ప్రదక్షా శ్రీమతఃపిండాన్ నామగోత్రముదాహరన్. ౧౫.
 తత్రాత్వా సమునిశ్రేష్ఠో ధర్మసంకరమాత్మనః, వశ్చాత్తాపేన మహతా తప్యమా
 నోఽభ్యచింతయత్. ౧౬. అకృతంమునిభిః పూర్వం కిం మయేదమనష్ఠితమ్, కథం
 నుశాపేన సమాం దహేయర్పిష్టాణా ఇతి. ౧౭. తతస్సచింతయామాన వంశ
 కర్తార మాత్మనః, ధ్యాతమాత్రస్తథాచాత్రి రాజగామ తపోధనః. ౧౮. అథాత్రి
 స్తం తథాదృష్ట్వా పుత్రం శోకేన కర్షితమ్, భృశమాశ్వాసయామాస హగ్నిరిష్టాభి
 రవ్యయః. ౧౯. నిమే సంకల్పితస్తేఽయం పితృయజ్ఞస్తపోధన, మాతేఽభూద్భిః
 పూర్వదృష్టో ధర్మోఽయం బ్రహ్మణా స్వయమ్. ౨౦. సోఽయం స్వయంభువిహితో
 ధర్మస్సంకల్పితస్తవయా, ఋతేస్వయంభువః కోఽన్యః శ్రాద్ధేయం విధిమావారేత్.
 ౨౧. యథాభ్యాస్యామితే పుత్ర శ్రాద్ధేయం విధిముత్తమమ్, స్వయం భువిహితం పుత్ర
 తత్కురువ్య నిబోధ మే. ౨౨. కృత్వాగ్నౌ కరణంపూర్వం మంత్రపూర్వం తపో
 ధనః, తతోఽగ్నయేచ సామాయ వరుణాయచ నిత్యశః. ౨౩. విశ్వేదేవాశ్చయేనిత్యం

పితృభిస్సహ గోచరాః, తే భ్యస్సంకల్పితాభాగాః స్వయమేవ స్వయంభువా. ౨౪. స్తోత్రవ్యాచేహ పృథివీ నివాసస్యేహ ధారణీ, వైష్ణవీకాశ్యపీ చేతి తదై వేహక్షయేతి చ. ౨౫. ఉదకానయనే చైవ స్తోత్రవ్యో వరుణోవిభుః, తతోఽగ్నిశ్చైవ సోమశ్చ ఆరాధ్యా విహతేఽనఘ. ౨౬. దేవాన్తు పితరో నామ నిర్మితా యే స్వయంభువా, ఉష్ణసాయే మహాభాగా స్తేషాం భాగః ప్రకల్పితః. ౨౭. తే శ్రాద్ధేనార్చ్యమా నావై విముచ్యంతే హి కిల్బిపాత్, సప్తకః పితృనంశస్తు పూర్వదృష్ట స్వయం భువా. ౨౮. విశ్వేచాగ్నిమఘాదేవాస్సంఖ్యాతాః పూర్వ మేవతే, తేషాం నామాని వక్ష్యామి భాగార్హణం మహత్తనమ్. ౨౯. బలం ధృతిర్విసాప్తా చ పుణ్యకృత్సావన స్తథా, పార్థివే మా సమూహశ్చ దివ్యసానుస్తథైవచ. ౩౦. వివస్వాన్ వీర్యవాన్ ప్రీమాన్ కీర్తిమాన్ కృత ఏవచ, జితాత్మా మునివీః శ్చ దీప్తిరోమా భయంకరః. ౩౧. అనుకర్తా ప్రతీతశ్చ ప్రదాతాథాంశుమాం స్తథా, శైలాభః పరమక్రోధీ ధీరోష్ఠీ భూపతిస్తథా. ౩౨. సృజోవజ్రీవరీచైవ విశ్వే దేవా స్సనాతనాః, విద్యుద్వర్షా సోమవర్షాః సూర్యశ్రీశ్చేతి నామతః. ౩౩. సోమప స్సూర్యసావిత్రో దత్తాత్మా పుండరీయకః, ఉష్ణినాభాసభాదశ్చ విశ్వాయుర్దీప్తి రేవ చ. ౩౪. చమూహరస్సురేశశ్చ వ్యోమారిశ్శంకరో భవః, ఈశః కర్తాకృతిర్దక్షో భువనో దివ్యకర్తృకృత్. ౩౫. గణితః పంచవీర్యశ్చ ఆదిత్యో రశ్మివాం స్తథా, సప్తకృత్సోమవర్షాశ్చ విశ్వకృత్కవిరేవచ. ౩౬. అనుగోప్తాసు గోప్తా చ నప్తా చేశ్వర ఏవ చ, కీర్తితా స్తే మహాభాగాః కాలస్యా గతిగోచరాః. ౩౭. ఆశ్రాద్ధే యాని ధాన్యాని కోద్రవాః పులకా స్తథా, హింగుద్ర వ్యేషు శాకేషు పలాండుం లశునం తథా. ౩౮. శోభాంజనః కోవిదార స్తథా గృంజనకాదయః, కుశ్మాండ జాత్యలాబుంచ కృష్ణం లవణ మేవ చ. ౩౯. గ్రామ్యవారాహమాంసంచ యచ్చై వాప్రోక్షితం భవేత్, కృష్ణజాజీ విడశ్చైవ శీతపాకీ తదైవ చ. ౪౦. అంకు రాద్యా స్తథావర్జ్యా ఇహ శృంగాటకాని చ, వర్జయేల్లవణం సర్వంతథా జంబూ ఫలాని చ. ౪౧. అవక్షుతా వరుదితం తథా శ్రాద్ధేషు వర్జయేత్, నివాపే హవ్య కవ్యేవా గర్హితం చ సుదర్శనమ్. ౪౨. పితరశ్చ హి దేవాశ్చ నాభినందంతి తద్ధమి, చండాలశ్వపచౌ వర్జ్యా నివాపే సముపస్థితే. ౪౩. కాషాయవాసాః క్షుష్ణివా పతితో బ్రహ్మహపి వా, సంకీర్ణయోనిర్విప్రశ్చ సంబంధీ పతితస్య యః. ౪౪. వర్జనీయా బుద్ధై రేతే నివాపే సముపస్థితే, ఇత్యేవముక్త్వా భగవాన్ స్వ వంశ్యం తిమ్యపింపురా, పితామహసభాం దివ్యాం జగామాత్రిస్తపోధనః. ౪౫.

ఇతి అనుశాసనపర్వాంతర్గత ఆనుశాసనికపర్వణి, ఏకనవతిల మోఽధ్యాయః.

— శ్రాద్ధకల్పమ్. ౧౦ —

భీష్మఉవాచ:—తథా విధౌ ప్రవృత్తే తు సర్వ ఏవ మహర్షయః, పితృ
యజ్ఞంతు కుర్వంతి విధిన్మయేన కర్తృణాః. ౧. ఋషయో ధర్మసత్త్వాస్తు కృత్వా
నివహనాన్యత, తిర్వణంచాప్యకుర్వంతి తీర్థాంభోభి ర్యతప్రతాః. ౨. నివాహైర్దీయ
మానైస్తు చాతుర్యద్వేన భారత, తర్పితాః పితరో దేవాస్తత్రాన్నం జనయంతివై.
౩. అజీర్ణైరభిహన్యంతే తే దేవాః పితృభిః సహ, సోమమేవాభ్యపద్యంత దా
హ్యాన్నాభిప్రసీడితాః. ౪. తేఽబ్రువన్ సోమమాసాద్య పితరోఽజీర్ణప్రసీడితాః, నివా
హన్తేన పీడ్యామః శ్రేయోనోత్ర విధీయతామ్. ౫. తాన్ సోమః ప్రత్యువా
చాథ శ్రేయశ్చేదీప్సితం సుహాః, స్వయంభూసదనం యాత సహః శ్రేయోఽభి
ధాస్యతి. ౬. తే సోమవచనాద్దేవాః పితృభిః సహ భారత, మేరుశృంగే సమాసేనం
పితామహ ముపాగమన్. ౭. పితరఉవాచ:—నివాహన్తేన భగవన్ భృశం
పీడ్యామహే యమ్, ప్రసాదం కరు నోదేవ శ్రేయో నః సంవిధీయతామ్. ౮.
ఇతి తేహం వచః శ్రుత్వా స్వయం భూరిదమబ్రవీత్, ఏషమేపార్శ్వతోవహ్ని
ర్యుష్మచ్ఛ్రేయో విధాస్యతి. ౯. అగ్నిరువాచ—సహితాస్తాతభోత్యుమో నివాహే
సముపస్థితే, జరయిష్యథచాప్యన్నం మయా సార్థం న సంశయః. ౧౦. ఏతచ్ఛ్రు
త్వాతు పితరో విజ్వరాహ్యభవం స్తతః, ఏతస్మాత్కారణాచ్చాగ్నేః ప్రాక్తా
వద్దీయతే నృప. ౧౧. నివప్తేచాగ్నిపూర్వేవై నివాహే పురుషర్షభ, న బ్రహ్మరాక్ష
సాస్తంవై నివాసం ధర్షయంత్యుత. ౧౨. రక్షాంసి చాపవర్తంతే స్థితే దేవే
హుతాశనే, పూర్వం పిండం పితృర్దద్యా త్తతోదద్యాత్పితామహే. ౧౩. ప్రపితా
మహాయ చ తతఏష శ్రాద్ధవిధిస్త్యుతః, బ్రూయాచ్చాగ్నేః చ నావిత్రీం పిండేపిండే
సమాహితః. ౧౪. సోమాయేతిచ వక్తవ్యం తథా పితృనుతేతిచ, రజస్వలాచ యా
నారీ వ్యంగితాకర్ణయోశ్చయా. ౧౫. నివాహేనోపతిష్ఠేత సంగ్రహ్యానాన్య
వంశజా, జలంప్రతరమాణశ్చ కీర్తయేత పితామహాన్. ౧౬. సదీమాసాద్య కుర్వీత
పితౄణాం పిండతర్పణమ్, పూర్వం స్వవంశజానాంతు కృత్వాద్భిస్తర్పణం పునః.
౧౭. సుహృత్సంబంధివర్గాణాం తతోదద్యా జ్వలాంజలిమ్, కల్తాషగోయగేనాథ
యక్తేన తరతోజలమ్. ౧౮. పితరోభిలషంతేవై నావంచాప్యధిరోహితాః, సదా
నావి జలంతజ్ఞాః ప్రయచ్ఛంతి సమాహితాః. ౧౯. మాసార్థే కృష్ణపక్షస్య
కుర్యాన్నిర్వపణానివై, పుష్టిరాయుస్తథావీర్యం శ్రీశ్చైవ పితృభక్తితః. ౨౦.
పితామహాపులస్త్యశ్చ వసిష్ఠః పులహస్తథా, అంగిరాశ్చకృతుశ్చైవ కశ్యపశ్చ

మహాస్పతిః. ౨౧. ఏతే కురుకులశ్రేష్ఠ మహాయోగేశ్వరాః స్మృతాః, ఏతేచ పిత
రోరాజ న్నేషశ్రాద్ధవిధిః పరః. ౨౨. ప్రేతా స్తు పిండసంబంధాన్తుచ్యంతే తేన
కర్తృణా, ఇత్యేనాపురుషశ్రేష్ఠశ్రాద్ధోత్పత్తిర్యథాగమమ్, వ్యాఖ్యాతాపూర్వనిర్దిష్టా
దానం వత్సృమ్యతః పరమ్. ౨౩.

ఇత అనుశాసనపర్వాంతర్గత అనుశాసనికపర్వణి, ద్విపవతితమోఽధ్యాయః.

—౧౦ దినసైన్యోపాఖ్యానమ్. ౧౦—

యుధిష్ఠిరఉవాచ:—ద్విజాతయో వ్రతోపేతా హవి స్తే యది భుంజతే,
అన్నం బ్రాహ్మణకామాయ కథమేతత్ప్రీతాయహ. ౧. భీష్మఉవాచ:—అవేదోక్త
వ్రతాశ్చైవ భుంజానాః కామకారణే, వేదోక్తేషు తు భుంజానా వ్రతలుప్తా
యుధిష్ఠిర. ౨. యుధిష్ఠిరఉవాచ:—యది దం తపఃకథాహు రుపవాసం
పుష్యక్షనాః, తపఃస్యా దేతదేవేహ తపోన్యద్యాపి కిం భవేత్. ౩. భీష్మఉవాచ:—
మాసార్థమాసోపవాసా యత్తపో మన్యతే జనః, ఆత్మతంత్రోపఘాతీయో నతప
స్వీనధర్మవిత్. ౪. త్యాగస్యచాపి సంపత్తేః శిష్యతే తప ఉత్తమమ్, సదోపవాసీ
చ భవేద్బ్రహ్మచారి తథైవచ. ౫. మునిశ్చస్యాత్సదావిప్ర వేదాంశ్చైవ సదా
జపేత్, కుటుంబికోధర్మకామః సదాస్వప్నశ్చమానవః. ౬. అమాంసాశీసదాసన్యా
త్పవిత్రంచసదావతేత్, ఋతవాదీ సదాచన్యాన్నియతశ్చ సదాభవేత్. ౭. విఘ్నాశీ
సదాచన్యా త్సదాచైవాతిథి ప్రియః, అమృతాశీ సదాచన్యాత్పవిత్రీ చసదాభవేత్.
౮. యుధిష్ఠిరఉవాచ—కథం సదోపవాసీన్యాద్బ్రహ్మచారి చ పార్థివ, విఘ్నాశీకథం
చన్యా త్కథంచైవాతిథిప్రియః. ౯. భీష్మఉవాచ:—అంతరాసాయ మాశంచ స్రాత
రాశంచ యో నరః, సదోపవాసీ భవతి యోనభుక్తేతరాపునః. ౧౦. భార్యాం
గచ్ఛన్ బ్రహ్మచారి ఋతో భవతి చైవహ, ఋతవాదీ సదాచన్యాద్దానశీలస్తు మా
నవః. ౧౧. అభక్షయన్ వృధామాంస మమాంసా శీ భవత్యుత, దానందదత్ప
విత్రీన్యా దస్యస్పృశ్య దివాస్యవత్. ౧౨. భృత్యాతిథిషు యో భుక్తే భుక్త
వత్సునరః సదా, అమృతం కేవలం భుక్తే ఇతి విద్ధి యుధిష్ఠిర. ౧౩. అభుక్తవత్సు
నాశ్చాతి బ్రాహ్మణేషు తు యో నరః, ఆభోజనేన తేనాస్య జిహ్వ స్విర్లో భవత్యుత.
౧౪. దేవేభ్యశ్చ పితృభ్యశ్చ సంశ్రితేభ్య స్తథైవచ, అవశిష్టాని యో భుంక్తేతమా
హుర్విఘ్నాశీనమ్. ౧౫. తేషాం లోకాహ్యపర్యంతాః సదనే బ్రహ్మణః స్మృతాః,
ఉపస్థితాహ్యపరసా గంధర్వైశ్చ జనాధిప. ౧౬. దేవతాతిథిభిః సార్థం పితృభిశ్చైవ
భుంజతే, రమంతే పుత్రపౌత్రేణ తేషాం గతిరనుత్తమా. ౧౭. యుధిష్ఠిరఉవాచ:—

బ్రాహ్మణేభ్యః ప్రయచ్ఛంతి దానాని వివిధానిచ, దాతృప్రతి గ్రహీతో ర్వైకో
 విశేషఃపితామహః. ౧౮. భీష్మఉవాచః—సాధోర్యః ప్రతిగృహ్ణీయా త్తథైవా సాధు
 తోద్విజః, గుణవత్యల్పదోషః స్యాన్నిర్గుణేతు నిమజ్జతి. ౧౯. అత్రాప్యదాహరంతీ
 మ మితిహాసు పురాతనమ్, వృషాదర్భేశ్వసువాదం సప్తర్షీణాం చ భారత. ౨౦.
 కశ్యపోఽత్రిర్వసిష్ఠశ్చ భరద్వాజోఽథగౌతమః, విశ్వామిత్రోజమదగ్నిః సాధ్వీచైవా
 ఽన్యసుంధతీ. ౨౧. సర్వేషామథ తేషాం తు గండాభూత్కర్తృకారికా, శూద్రః పశుసఖ
 త్వైవభర్తాచాస్యా బభూవహ. ౨౨. తేషు సర్వే తపస్వంతః పురా చేరుర్వహీమి
 మామ్, సమాధి నోపశిక్షంతో బ్రహ్మలోకం సనాతనమ్. ౨౩. అథాభవదనావృష్టి
 ర్నహతీకురునందన, కృచ్ఛిప్రాణోఽథవద్యత్ర లోకోఽయంవై ఋధాన్వితః. ౨౪.
 కస్తింశ్చిచ్ఛపురాయణే తై బ్యేన శిబిమానునా, నక్షిణార్థేఽథఋత్విగ్భోద్వదతఃపుత్రః
 పురాకిల. ౨౫. అస్తి కాలేతు సోల్పాయుర్దిష్టాంత మగమత్ప్రభుః, తే తం ఋధా
 భిసంతస్తాః పరివార్యోపతస్థిరే. ౨౬. యాజ్ఞాత్తజ మథో దృష్త్వా గతాసుమృషి
 సత్తమాః, అపచత తదా స్థాల్పాయం ఋధార్తాః కిల భారత. ౨౭. నిరన్నే మర్త్యలో
 కేఽస్తి న్నాత్మానం తే ప రీషవః, కృచ్ఛాచీనూపేదితేపృత్తి మన్నపేతో స్తప
 స్వినః. ౨౮. అటమానోఽథతాన్తార్థే పచమానాన్తహీపతిః, రాజాశై బ్యోవృషా
 దభ్యః క్లిశ్యమానాః దదగ్భహ. ౨౯. వృషాదర్భిరుపాచః—ప్రతిగ్రహస్తారయతి
 పుష్టి ర్వైప్రతిగృహ్ణతామ్, మయి యద్విద్యతే విత్తం తచ్ఛృణుధ్వం తపో
 ధనాః. ౩౦. ప్రియోహి మే బ్రాహ్మణో యాచమానో దద్యామహం వోశ్యతరీ
 సహస్రీమ్, ఏకైకశః స పృషాః సుప్రసూతాః సర్వేషాం వై శీఘ్రగాః క్షేణరో
 మాః. ౩౧. కులంభరావనపదుహః శతంశతాః ధుర్యాః క్షేతాః సర్వశోఽహం
 దదామి, ప్రహే హీనాం పీవరాణాం చ తావదగ్గ్రా గృప్తిర్థేనుకాః సువ్రతాశ్చ.
 ౩౨. వరాః గ్రామాః ప్రీహిరసం యవాంశ్చ రత్నైశ్చాన్యత్ దుర్లభం కిందదాని,
 నాస్తిన్నభక్ష్యే భావమేషు కురుధ్వం పుష్ట్యర్థం పఃకిం ప్రయచ్ఛామ్యహం వై. ౩౩.
 ఋషయః—రాజాప్రతిగ్రహా రాజ్ఞాం మధ్వాసాదో విషోపమః, తజ్జాన
 మానః కస్తా త్వం కురుషే నః ప్రలోభనమ్ ౩౪. క్షేత్రం హి దైవతమిదం
 బ్రాహ్మణా సముపాశ్రితమ్, అమలోహ్యేష తపసా ప్రీతః ప్రీణాతి దేవతాః. ౩౫.
 అహ్నియే హతపోజాతు బ్రాహ్మణస్యోపజాయతే, తద్దావ ఇవ నిర్దహ్య త్ప్రాప్తా
 రాజప్రతిగ్రహః. ౩౬. కుశలంసహ దానేన రాజన్నస్తు సదాతప, అర్థిభ్యో
 దీయతాం సర్వమిత్యక్త్వా తోఽన్యతో యయుః. ౩౭. అపక్వమేవ తస్మాంసమభూ

తేషాం మహత్తనామ్, అథ హిత్యా యయుః సర్వే వనమాహారకాంక్షిణః. ౩౮. తతః ప్రచోదితా రాజ్ఞా వనంగత్వాఽశ్యమంత్రిణః, ప్రచీయోదంబరాణిస్తచాతుం తేషాం ప్రచక్రిరే. ౩౯. ఉదంబరాణ్యథా న్యాని హేమగర్భాణ్యుపాహరణ, భృత్యాస్తథా తతస్తాని ప్రగ్రహితు ముపాద్రవణ. ౪౦. గురూణీతి విదిత్వాథ నగ్రహ్యణ్యత్రిరబ్రవీత్, నాస్తహే మంవవిజ్ఞానా నాస్తహే మందబుద్ధయః. ౪౧. హైమానీమాని జానీమః ప్రతిబుద్ధాః స్వజాగృహు, ఇహ హ్యేతదుపాదత్తం ప్రేత్య న్యా త్కటుకోదయమ్, అప్రతిగ్రహ్యమేవై తత్ప్రేత్యేహ చ సుఖేషునా. ౪౨. వసిష్ఠఉవాచః—శతేన నిష్కం గణితం సహస్రేణ చ సప్తశమ్, తథా బహుప్ర తీచ్ఛన్వై పాపిషాం పతతే గతిమ్. ౪౩. కశ్యపఉవాచః—యత్పృథివ్యాం వ్రీహీ యవం హిరణ్యం పశవః స్త్రియః, సర్వంతన్నాలమేకస్య తస్మాద్విద్వాన్ శమంచ రేత్. ౪౪. భరద్వాజఉవాచః—ఉత్సన్నస్య రురోశృంగం వర్ధమానస్య వర్ధతే, ప్రార్థనా పురుషస్యేవ తస్యమాత్రా నవిద్యతే. ౪౫. గౌతమఉవాచః—నతల్లోకే ద్రవ్యమస్తి యల్లోకం ప్రతిపూరయేత్, సముద్రకల్పః పురుషో నకదాచన పూర్య తే. ౪౬. విశ్వామిత్రఉవాచః—కామం కామయమానస్య యదాకామః సమృద్ధ్య తే, అథైనమపరః కామస్తృప్తావిధ్యతి బాణవత్. ౪౭. జమదగ్నిరువాచః—ప్రతి గ్రహే సంయమోవై తపోధారయతే ధునిమ్, తద్ధనం బ్రాహ్మణస్యేహ లుభ్య మానస్య విప్రవేత్. ౪౮. అనుంధత్యువాచః—ధర్మార్థం సంచయో యోవై ద్రవ్యాణాం పక్షసంచుతః, తపః సంచయవేహ విశిష్టో ద్రవ్యసంచయాత్. ౪౯. గండోవాచః—ఉగ్రాదితో భయాద్యస్తాద్భిభ్యతీ మే మమేశ్వరాః, బలీయాం సా దుర్బలవ ద్భిభేష్యహమతః పరమ్. ౫౦. పశుసఖిఉవాచః—యద్వై ధర్మే పరంనాస్తి బ్రాహ్మణా స్తద్ధనంవిదుః, వినయార్థం సువిద్వాంస ముపాసేయం యథా తథమ్ ౫౧. ఋషయ ఉాచుః—కుశలం సహదానేన తస్మై యస్య ఇమాః ప్రజాః, ఫలాన్యుపధియుక్తాని య ఏవం నఃప్రయచ్ఛతి. ౫౨. భీష్మఉవాచః—ఇత్యు క్త్వాహేమగర్భాణి హిత్యా తాని ఫలాని వై, ఋషయో జగ్గురన్యత్ర సర్వ ఏవ భృతవ్రతాః. ౫౩. మంత్రిణ ఉాచుః—ఉపాధిం శంసమానా స్తే హిత్యా తాని ఫలాని వై, తత్ ౭ స్వేనైవ గచ్ఛంతి విదితం తేఽస్తుపార్థివ. ౫౪. ఇత్యు క్తః సతుభృత్కై స్తై ర్యృపాదర్శిశ్చకోపహ, తేషాం వై ప్రతికర్తుం చ సర్వే మా మగమన్గృహమ్. ౫౫. సగత్వాహవనీయేఽగ్నా తీవ్రం నియమమాస్థితః, జహావసంస్కృత్తై ర్మంత్రై రేకై కామాహుతిం నృపః. ౫౬ తస్మాదగ్నేః సము

త్రస్తా కృత్యా లోకభయంకరీ, తస్యానామ వృషాదర్శి ర్యాతుథానీ త్యధాక
 రోత్. ౧౭. సాకృత్యా కాలరాత్రీ వ కృతాంజలి గుప్తతా, వృషాదర్శిం నరపతిం
 కింకరోమాతి సాబ్రవీత్. ౧౮. వృషాదర్శిరువాచ—ఋషీణాం గచ్ఛసప్తానా మ
 రుంధత్యాస్తభైవచ, దాసీభర్తుశ్చ దాస్యాశ్చ మనసానామ హరయ. ౧౯. జ్ఞాత్వా
 నామాని చైవైహం సర్వానేతా వివాశయ, వినష్టేషు తథానైర్వరం గచ్ఛయత్రే
 ప్సితంతవ. ౨౦. సాతథేతి ప్రతిశ్రుత్య యాతుథానీస్వరూపిణీ, జగమ తద్వనం య
 త్ర విచేరు స్తే మహర్షయః. ౨౧. భీష్మఉవాచ—అథాత్రిప్రముఖా రాజా వనే
 తస్మిన్సహర్షయః, వ్యచరత్ భక్షయంతోవై మూలానిచ ఫలానిచ. ౨౨. అథా
 పశ్యత్ సుపీనాంస పాణిపాదముఖోదరమ్, పరివ్రజంతం ఘోరం పరివ్రాజం
 శునా సహ. ౨౩. అరుంధతీతు తం దృష్ట్వా సర్వాంగోపచితం శుభమ్, భవితారో
 భవంతోవై నైవమిత్యబ్రవీదృషీత్. ౨౪. వసిష్ఠఉవాచ—నైతస్యేహ యథాస్తాక
 మగ్నిహోత్ర మనిర్హుతమ్, సాయంస్రాతశ్చ హోతివ్యం తేనపీవా శునాసహ. ౨౫.
 అత్రిరువాచ—నైతస్యేహ యథాస్తాకం త్సుధావీర్యంసమాహతమ్, కృచ్ఛాన్
 ధీతం ప్రసప్తంచ తేనపీవా శునాసహ. ౨౬. విశ్వమిత్రఉవాచ—నైతస్యేహ
 యథాస్తాకం శశ్వచ్ఛాత్రం జరద్వజః, అలసఃక్షుత్పరోమూర్ఖ స్తేనపీవా శునా
 సహ. ౨౭. జమద్గ్నిరువాచ—నైతస్యేహయథాస్తాకం భక్తమింధనమేవచ, సంచిం
 త్యం వాద్వికం కించి త్తేనపీవా శునాసహ. ౨౮. కశ్యపఉవాచ—నైతస్యేహ యథా
 స్తాకం చత్వారశ్చ సహోదరాః, దేహిదేహీతి భిక్షుతి తేనపీవా శునాసహ. ౨౯.
 భరద్వాజఉవాచ—నైతస్యేహ యథాస్తాకం బ్రహ్మబంధో రచేతసః, శోశో
 భార్యాపవాదేన తేనపీవా శునాసహ. ౩౦. గౌతమఉవాచ—నైతస్యేహ యథా
 స్తాకం త్రికౌశేయం చ రాంకవమ్, ఏకైకంవై త్రివర్షీయ తేనపీవా శునాసహ. ౩౧.
 భీష్మఉవాచ—అథ దృష్ట్వా పరివ్రాట్యతామహర్షీ శునాసహ, అభి
 గమ్య యథాన్యాయం పాణిస్పర్శమథాచరత్. ౩౨. పరిచర్యాం వనే తాంతు
 క్షుత్ప్రీతిఘాతకారిణమ్, అన్యోస్యేన నివేద్యాభ ప్రాప్తిమంత సహైవతే. ౩౩.
 ఏకనిశ్చయకార్యాశ్చ వ్యచరంత వనాని చ, ఆదదానాస్సముద్భృత్య మూలాని చ
 ఫలానిచ. ౩౪. కదాచిద్విచరం తస్తేవృక్షైరవిశైర్వృతామ్, శుచివారిప్రసన్నోదాం
 దదృశుః పద్మినీంశుభామ్ ౩౫. బాలాదిత్యవపుః ప్రభైఃపుష్కరైరుపశోభితామ్,
 నైదూర్యవర్ణసద్భుజైః పద్మవత్క్రైరథావృతామ్. ౩౬. నానావిధైశ్చ విహగైర్జల
 ప్రకరనేవిభిః, ఏకద్వారా మనాదేయాం సూపతీ ధామ కర్దమామ్. ౩౭. వృషా

దర్శి ప్రయుక్తా తు కృత్యా వికృతదర్శనా, యాతుధానీతి విఖ్యాతా పద్మినీ
తామరక్షత. ౭౮. పశుసఖసహాయాస్తు బిసార్థంతే మహర్షయః, పద్మినీమభిజగ్నుస్తే
సర్వే కృత్యాభిరక్షి తామ్. ౭౯. తతస్తే యాతుధానీంతాం దృష్ట్వావికృతదర్శనామ్,
స్థితాం కమలిసీతీరే కృత్యామూచుర్షహర్షయః. ౮౦. ఏకాతిష్ఠసి కాచత్వం కన్యా
శ్చ కిం ప్రయోజనమ్, పద్మినీతీరమాశ్రిత్యబ్రాహ్మీత్వం కించిక్షీర్షసి. ౮౧. యాతుధా
న్యవచ. — యాస్మి కాస్త్వనుయోగోమే నకర్తవ్యః కథంచన, ఆరక్షణీం మాం పద్మి
న్యా విత్తసర్వే తపోధనాః. ౮౨. ఋషయశ్చాచుః — సర్వవీవక్షుధారాః స్త నచా
న్యత్కించిదస్తిః, భవత్యాస్సంమతే సర్వేగృహ్నియామవిసాన్యత. ౮౩. యాతుధా
న్యవచ — సమయేన బిసానీతో గృహ్నిగ్ధం కామకారణః, ఏకైకో నామమేషోక్త్యా
తతోగృహ్నితమాచిరమ్. ౮౪. భీష్మఉవాచ — విజ్ఞాయ యాతుధానీంతాం కృత్యా
మృషి వదైషిణీమ్, అత్రిక్షుధాశరీతాశ్చా తతో వచనమబ్రవీత్. ౮౫. అత్రిరువా
చ — అరాత్రిరత్రిసారాత్రిర్యానాథీతేత్రిరద్యవై, ఆరాత్రిరత్రితేవ నామమే
విద్ధిశోభనే. ౮౬. యాతుధాన్యవచ — యథోదాహృతమేతత్తే మయినామమహా
ద్యుతే, దుర్ధార్యమేతన్తనసా గచ్ఛావతరపద్మినీమ్. ౮౭. వసిష్ఠఉవాచ — వసిష్ఠోఽస్మివరి
ష్ఠోఽస్మి వసీనాసగృహేష్వసి, వసిష్ఠత్వాచ్చ వాసాచ్చ వసిష్ఠత్వవిద్ధిమామ్. ౮౮.
యాతుధాన్యవచ — నామనైరుక్తమేతత్తే దుఃఖివ్యాభాషితాక్షరమ్, నైతద్ధార
యితుం శక్యం గచ్ఛావతర పద్మినీమ్. ౮౯. కశ్యపఉవాచ — కులం కులంచ కవ
వః కువవః కశ్యపోద్విజః, కాశ్యః కాశనికాశత్వా దేతస్తేనామధారయ. ౯౦.
యాతుధాన్యవచ — యథోదాహృతమేతత్తే మయినామ మహాద్యుతే, దుర్ధార్య
మేతన్తనసా గచ్ఛావతరపద్మినీమ్. ౯౧. భరద్వాజ ఉవాచ — భరేసుతాభరే
శిష్యాభరేదేవాభరేద్విజాభరేభార్యా మనవ్యాజో భరద్వాజోఽస్మి
శోభనే. ౯౨. యాతుధాన్యవచ — నామనైరుక్తమేతత్తే దుఃఖివ్యాభాషితా
క్షరమ్, నైతద్ధారయితుం శక్యం గచ్ఛావతర పద్మినీమ్. ౯౩. గాలమఉవాచ —
గోదమోదమతోఽధూమో దమస్తే సమదర్శనాత్, గోభిస్తమో మమధ్వస్తం జాత
మాత్రస్య దేహతః. ౯౪. విద్ధి మాం గాలమం కృత్యే యాతుధాని నిబోధ మామ్.
౯౫. యాతుధాన్యవచ — యథోదాహృతమేతత్తే మయినామ మహామునే,
నైతద్ధారయితుం శక్యం గచ్ఛావతర పద్మినీమ్. ౯౬. విశ్వమిత్రఉవాచ — విశ్వే
దేవాశ్చ మే మిత్రం మిత్రమస్మి గవాం లేథా, విశ్వమిత్ర మితిభ్యాతం యాతు
ధాని నిబోధ మామ్. ౯౭. యాతుధాన్యవచ — నామనైరుక్తమేతత్తే దుఃఖి

వ్యాభాషితాక్షరమ్, నైతద్ధారయితుం శక్యం గచ్ఛావతర పద్దినీమ్. ౯౮. జను
దగ్గిరువాచః— జాజమద్యజహనేహం జిజాహీహ జిజాయషి, జమదగ్గిరితిఖ్యాత
మతో మాం విద్ధి శోభనే. ౯౯. యాతుధాన్యవాచః— యథోదాహృత
మేతత్తే మయినామ మహమునే, నైతద్ధారయితుం శక్యం గచ్ఛావతర పద్దినీమ్.
౧౦౦. అరుంధత్యువాచః— ధర్మా ధరిత్రీం వసుధాం భర్తుస్త్రిషామ్యనంతరమ్,
మనోనురుంధతీ భర్తురితి మాం విద్ధ్యరుంధతీమ్. ౧౦౧. యాతుధాన్యవాచః—
నామనైరుక్తమేతత్తే దుఃఖవ్యాభాషితాక్షరమ్, నైతద్ధారయితుం శక్యం గచ్ఛా
వతర పద్దినీమ్. ౧౦౨. గండోవాచః— వక్త్రేకేదేశే గండేతి ధాతుమేతం
ప్రచక్షతే, తేనోన్నతేన గండేతి విద్ధి మానలగుభవే. ౧౦౩. యాతుధా
న్యవాచః—నామనైరుక్తమేతత్తే దుఃఖవ్యాభాషితాక్షరమ్, నైతద్ధారయితుం
శక్యం గచ్ఛావతర పద్దినీమ్. ౧౦౪. పశుసఖ ఉవాచః—పశూన్ రక్ష్యామి
దృష్ట్యాహం పశూనాం చ సఖా సదా, గౌణం పశుసఖేత్యేవం విద్ధి మామగ్ని
సంభవే. ౧౦౫. యాతుధాన్యవాచః— నామనైరుక్తమేతత్తే దుఃఖవ్యాభా
షితాక్షరమ్, నైతద్ధారయితుం శక్యం గచ్ఛావతర పద్దినీమ్. ౧౦౬. శునస్సఖ
ఉవాచః— ఏభిరుక్తం యథానామ నాహం వక్తుమిహోత్సహే, శునస్సఖ
సఖాయం మాం యాతుధాన్యపధారయ. ౧౦౭. యాతుధాన్యవాచః—
నామనైరుక్తమేతత్తే వాక్యం సందిగ్ధయాగిరా, తస్మాత్సకృదిదానీం త్వం బ్రాహ్మ
తన్నామ తే ద్విజ. ౧౦౮. శునస్సఖఉవాచః—సకృదుక్తం మయానామ
సగృహీతం త్వయా యది, తస్మాత్త్రిదండాభిహతా గచ్ఛ భస్మేతి మాచిరమ్.
౧౦౯. సాబ్రహ్మదండకల్పేన తేన మూర్ధ్ని హతాతదా, కృత్యా పపాత మేదిన్యాం
భస్మసాచ్చ జగామహ. ౧౧౦. శునస్సఖాచ హత్వా తాం యాతుధానీం మహాజ
లామ్, భువి త్రిదండం విప్లభ్య శాడ్వలే సముపావిశత్. ౧౧౧. తతస్తే మునయ
స్సర్వే పుష్కరాణిబిసానిచ, యథాకామ ముపాదాయ సముత్తథ్థర్తుదాన్వితాః.
౧౧౨. శ్రమేణ మహతాకృత్యా తేబిసానికలాపశః, తీరే నిక్షిప్య పద్మిన్యాస్తర్ప
ణం చక్రరంభసా. ౧౧౩. అథోత్థాయజలాత్తస్మాత్సర్వేతే సముపాగమన్, నావశ్యం
శ్వాపి తే తాని బిసాని పురుషర్షభాః. ౧౧౪. ఋషయ ఉవాచః :— కేన తుంధాప
రీతానా మస్తాకం పాపకర్తృణా, నృశంసేనాపసీతాని బిసాన్యాహర కాంక్షితామ్.
౧౧౫. తే శంఖమానాస్త్యన్యోఽన్యంప్రచుర్ద్విజసత్తమాః, తఱుచు స్సమయం
సర్వే కుర్త ఇత్థరికర్మస. ౧౧౬. తఉక్త్వా బాధమిత్యేవం సర్వ ఏవ తదా సమమ్,

క్షుధార్తా స్సుపరిశ్రాంతాః శపథాయోపచక్రముః. ౧౧౭. అత్రిరువాచః—స
 గాం స్పృశతు పాదేన సూర్యం చ ప్రతిమేహతు, అనధ్యాయేవ్యధీయిత బిస
 సైన్యం కరోతి యః. ౧౧౮. వసిష్ఠుడవాచః—అనధ్యాయ కరోలోకే శునః
 సపరి కర్షతు, పరివ్రాట్కామవృత్తస్తు బిససైన్యం కరోతి యః. ౧౧౯. శరణాగతం
 హంతు స్వస్య సనుతాం చోపజీవతు, అర్థాన్ కాంక్షతు కీనాశాద్బిససైన్యం
 కరోతియః. ౧౨౦. కశ్యపుడవాచః—సర్వత్ర సర్వం లపతు న్యాసలోపం కరోతు
 చ, కూటసాక్షిత్వమధ్యేతు బిససైన్యం కరోతి యః. ౧౨౧. పృథా మాంసాశ
 నశ్చాస్తు పృథా దానం కరోతు చ, యాతు స్త్రియం దివాచైవ బిససైన్యం
 కరోతియః. ౧౨౨. భరద్వాజుడవాచః—నృశంస స్త్యక్త ధర్మాస్తు స్త్రీషు జ్ఞాతిషు
 గోషు చ, బ్రాహ్మణం చాపి జయతాం బిససైన్యం కరోతి యః. ౧౨౩. ఉపాధ్యా
 యమధఃకృత్వా ఋషోఽధ్యేతు యజ్ఞాంవ్యపి, జహ్నోతుచ సుతాన్నా బిససైన్యం
 కరోతి యః. ౧౨౪. జమదగ్నిరువాచః—పురీషముత్పృజత్వపు హంతుం గాం
 చైవ ద్రుహ్యతు, అనృతో మైథునంయాతు బిససైన్యం కరోతి యః. ౧౨౫.
 ద్వేష్య భార్యోపజీవిస్యాత్ దూరబంధుశ్చ వైరవాన్, అన్యోన్యస్యాతిభిశ్చాస్తు
 బిససైన్యం కరోతి యః. ౧౨౬. గౌతమిడవాచః—అధీత్యవేదాం స్త్యజతు
 త్రీనగ్ని నపవిధ్యతు, విక్రీణాతు తథా సోమం బిససైన్యం కరోతి యః. ౧౨౭.
 ఉదపాన ప్లవే గ్రామే బ్రాహ్మణో వృషలీపతిః, తస్య సాలోక్యతాం యాతు బిస
 సైన్యం కరోతి యః. ౧౨౮. విశ్వామిత్రుడవాచః—జవతో వై గురూన్
 భృత్యాన్ భరంత్యస్య పరే జనాః, అగతిర్బహుపుత్రః స్యాద్బిససైన్యం కరోతి యః.
 ౧౨౯. అశుచిర్బ్రహ్మకూటోస్తు ఋద్ధ్యాచైవాప్యహంకృతః, కర్షకో మత్సరీచాస్తు
 బిససైన్యం కరోతి యః. ౧౩౦. వహ్నాచరోస్తు భృతకో రాజ్జశ్చాస్తు పురోహితః,
 అయాజ్యస్య భవేదృత్విక్ బిససైన్యం కరోతియః. ౧౩౧. అరుంధత్యువాచః—
 నిత్యం పరిధవేచ్ఛ్యశ్రాం భర్తుర్భవతు దుర్జనాః, ఏకా స్వాదు సమశ్నాతు బిస
 సైన్యం కరోతియా. ౧౩౨. జ్ఞాతీనాం గృహమధ్యస్థా సక్తానస్తు దివాక్షయే,
 అభోగ్యా వీరసూరస్తు బిససైన్యం కరోతి యా. ౧౩౩. గండ్లోవాచః—అనృతం
 భావతు సదా బంధుభిశ్చ నిరుధ్యతు, దదాతు కన్యాం శుక్లేన బిససైన్యం కరో
 తియా. ౧౩౪. సాధయిత్వా స్వయం ప్రాశేత్ దాస్యే జీర్యతు చైవ హ, విక
 ర్షణా ప్రణీయేత బిససైన్యం కరోతియా. ౧౩౫. షశుసఖిడవాచః—దాసవప
 ప్రజాయేతామప్రసూతి రకించనః, దైవతేష్వనమస్కారో బిససైన్యం కరోతి

యః. ౧౩౬. శునస్సఖఉవాచః—అధ్వర్యవే దుహితరం వా దదాతు చ్చందో
గేవా చరితబ్రహ్మచర్యే, ఆధర్వణం వేదమధీత్య విప్రః స్నాయితవా యో
హరతే బిసాని. ౧౩౭. ఋషయః—ఇష్టమేతిద్విజాతీనాం యోజయం
తే శపథః కృతః, త్వయా కృత్యం బిసంతైస్యం సర్వేషాం నః శునః సఖ. ౧౩౮. శున
స్సఖఉవాచః—స్య స్తమద్యం నపశ్యద్భి ర్యదుక్తం కృతకర్తృభిః, సత్యమేతన్న
మిత్తై తద్భిసంతై స్యంకృతంమయా. ౧౩౯. మయాహ్యంతర్హితానీహబిసానీమాని
పశ్యత, చరిత్రార్థం భగవతాం కృతమేవం మయా జనభూః. ౧౪౦. రక్షణార్థం చ
సర్వేషాం భవతా మహమాగతః, యాతుధానీహ్యతిక్రూరా కృత్యైషావో వధై
షిణీ. ౧౪౧. వృషాదర్శిప్రయుక్తైషా నిహతా మే తపోధనాః, దుష్టాహింసాది
యం పాపా యుష్టా ప్రత్యగ్ని సంభవా. ౧౪౨. తస్మాదస్త్యగతో విప్రా
వాసవం మాం నిబోధత, అబోభా దక్షయా లోకాః ప్రాప్తా వై సార్వ కామికాః.
౧౪౩. ఉత్తిష్ఠధ్వమితః క్షిప్రం తానవాప్నుత వైద్విజాః. ౧౪౩. భీష్మఉవాచః—
తతో మహర్షయః శ్రీతా స్తథేత్యక్త్వా పురందరమ్, సహౌవ త్రిదశేంద్రేణ
సర్వే జగ్గు శ్రీవిష్ణవమ్. ౧౪౪. ఏవమేతే మహత్త్వానో భోగైర్భహు విధైరపి,
క్షుధాపరమయా యుక్తా ఛంద్యమానా మహత్తభిః. ౧౪౫. నైవలోభంతదాచక్ర
స్తతః స్వర్గ మవాప్నువన్, తస్మాత్సర్వాస్వవస్థాసు నరో లోభం వివర్జయేత్.
౧౪౬. ఏవధర్మః పరోరాజం స్తస్మాల్లోభం వివర్జయేత్, ఇదం నరః సచ్ఛరితం
సమవాయేషు కీర్తయన్. ౧౪౭. అర్థభాగీ చ భవతి సచ దుర్గాణ్యవాప్నుతే,
శ్రీయంతే పితరశ్చాస్య ఋషయో దేవతాస్తథా, యశో ధర్మార్థభాగీ చ భవతి
ప్రేత్య మానవః. ౧౪౮.

ఇతి అనుశాసనపర్వాంతర్గత ఆనుశాసనపర్వణి, త్రినవతితమోఽధ్యాయః.

—ॐ దానధర్మకథనమ్. ॐ—

భీష్మ ఉవాచః—అత్రైవోదాహరంతీమ మితిహాసం పురాతనమ్, య
ద్వృత్తం తీర్థయాత్రాయాం శపథం ప్రతి తచ్ఛృణు. ౧. పుష్కరార్థం కృతం
స్తైస్యం పురా భరతసత్తమ, రాజర్షిభిర్మహారాజ తక్షవ చ ద్విజర్షిభిః. ౨.
ఋషయః సమేతాః పశ్చిమేవై ప్రభాసే సమాగతా మంత్రమమంత్రయంత,
చరామ సర్వాం పృథివీం పుణ్యతీర్థాం తతః కామం హంత గచ్ఛామ సర్వే. ౩.
శుక్రోంగిరా జైవ కవిశ్చ విద్వాం స్తథా జగస్త్యై నారదపర్వతో చ, భృగుర్వ
సిన్ధుః కశ్యపోగౌతమశ్చ విశ్వామిత్రో జమదగ్నిశ్చ రాక్ష. ౪. ఋషిస్తథా

గాలవోఽథాప్తకశ్చ భారద్వాజోరుంధతీవాలఖిల్యాః, శిబిర్దిలీపోనహుషోఽంబరీషో
 రాజా యయాతి ర్దుంధుమారోఽథ పూరుః. ౫. జగ్తుః పురస్కృత్య మహాను
 భావం శతక్రతుం వృత్రహణం నరేంద్రాః, తీర్థాని సర్వాణి పరిభ్రమంతో
 తాం ప్రత్యుదీయుః కౌశికీం పుణ్యవీర్యామ్. ౬. సర్వేషు తీర్థేష్వవధూత పాపా
 జగ్తు స్తతో బ్రహ్మసరః సుపుణ్యమ్, దేవస్య తీర్థే జలమగ్నికల్పా విగాహ్య
 తే భుక్తబిస ప్రసూనాః. ౭. కేచి ద్భిసాన్యఖనం స్తత్ర రాజన్న న్యే మృణాలా
 న్యఖనం స్తత్ర విప్రాః, అథా పశ్యేత్ పుష్కరం తే హ్రీయంతః ప్రదాదగస్త్యే
 న సముద్ధతం తత్. ౮. తానాహ సర్వాన్మృషిముఖ్యానగస్త్యః కేనా దత్తం
 పుష్కరంమే సుజాతమ్, యుష్మాక్ శంకే పుష్కరం దీయతామే న వై భవంతో
 హర్తుమర్హంతి పద్మమ్. ౯. శృణోమి కాలో హింసతే ధర్మవీర్యం సోఽయం
 ప్రాప్తో వర్తతే ధర్మవీడా, పురాఽధర్మో వర్తతే నాహయావత్తావద్గచ్ఛామః
 సురలోకం చిరాయ. ౧౦. పురా వేదాన్ బ్రాహ్మణా గ్రామయధ్యే ఘృప్తస్వరావృ
 షలాన్ శ్రావయంతి, పురా రాజా వ్యవహారేణ ధర్మాన్ పశ్యత్యహం పరలోకం
 వ్రజామి. ౧౧. పురా వరాన్ ప్రత్యవరాన్ గరియహ్ యావన్న రా నావమంస్యంతి
 సర్వే, ధమోత్తరం యావదిదం నవర్తతే తావద్వ్రజామి పరలోకం చిరాయ. ౧౨.
 పురా వ్రపశ్యామి పరేణ వర్త్యై బలీయసాన్ దుర్బలాన్ భుజ్యమానాన్,
 తస్మాద్వాస్యామి పరలోకం చిరాయ నహ్యుత్సహేద్రస్తుమిహ జీవలోకమ్. ౧౩.
 తమాహురార్తా ఋషయోమహర్షిం న తే వయం పుష్కరం చోరయూమః,
 మిథ్యాభిషంగో భవతానకార్య శ్చిపామ తీక్ష్ణ శ్రవణైర్మహద్. ౧౪. తేనిశ్చితా
 స్తత్రమహర్షయస్తు సంపశ్యంతో ధర్మమేతం నరేంద్రాః, తతోఽశపంతశపథాన్
 పర్యయేణ సహైవ తే పార్థివపుత్రపౌత్రైః. ౧౫. భృగురువాచః—ప్రత్యాక్రోశే
 దిహాశ్రప్తస్తాడితః ప్రతితాడయేత్, ఖాదేచ్ఛ పృష్ఠ మాంసాని య స్తే హరతి
 పుష్కరమ్. ౧౬. వసిష్ఠ ఉవాచః—అస్వాధ్యాయశరోలోకే శ్వానం చ పరిక
 ర్షతు, పురేచ భిక్షుర్భవతు య స్తే హరతి పుష్కరమ్. ౧౭. కశ్యప ఉవాచ—సర్వత్ర
 సర్వం పణతు న్యాసలోపం కరోతు చ, కూటసాక్షిత్వమభ్యేతు య స్తే హరతి
 పుష్కరమ్. ౧౮. గౌతమ ఉవాచః—జీవత్వహం కృతో బుద్ధ్యా విషమేణ
 సమేన సః, కర్షకోమత్సరీచాస్తు య స్తే హరతి పుష్కరమ్. ౧౯. అంగిరా ఉవాచః—
 అశుచిర్బ్రహ్మకూటోఽస్తు శ్వానం చ పరికర్షతు, బ్రహ్మహా నిష్కృతిశ్చాఽస్తు
 య స్తే హరతి పుష్కరమ్. ౨౦. ధుంధుమార ఉవాచః—అకృతజ్ఞస్తు

మిత్రాణాం శూద్రాయాం తు ప్రజాయతు, ఏకః సంపన్నమశ్నాతు యస్తే హరతి
పుష్కరమ్. ౨౦. దిలీప ఉవాచః—ఉదపానస్థవే గ్రామే బ్రాహ్మణో వృషలీపతిః,
తస్య లోకాన్ సవ్రజతు యస్తే హరతి పుష్కరమ్. ౨౧. పురూరవా ఉవాచః—
చికిత్సాయాం ప్రచరతు భార్యయా చైవ పువ్యతు, శ్వశురాత్తస్యవృత్తిస్సాన్య
ద్యస్తేహరతి పుష్కరమ్. ౨౩. శుక్ర ఉవాచః—వృథామాంసం సమశ్నాతు దివా
గచ్ఛతు మైథునమ్, ప్రేక్ష్యోభవతు రాజ్ఞశ్చ యస్తే హరతి పుష్కరమ్. ౨౪.
జమదగ్నిరువాచః—అధ్యా యేవ్యధీయిత మిత్రం శ్రాద్ధేచభోజయేత్, శ్రాద్ధే శూద్ర
స్యచాశ్నీయాద్యస్తేహరతిపుష్కరమ్. ౨౫. శిబిరువాచః—అనాహితాగ్ని ర్భియ
తాయజ్ఞే విఘ్నంకరోతుచ, శవస్విభిర్విరు ధ్యేచ్చ యస్తే హరతి పుష్కరమ్. ౨౬.
యయాతిరువాచః—అన్యతౌ వ్రతీజటీ చైవ భార్యాయాం సప్రజాయతు, నిరాక
రోతువేదాంశ్చ యస్తే హరతి పుష్కరమ్. ౨౭. నహుష ఉవాచః—అతిధిర్వహ
సంస్థాఽస్తు కామవృత్తస్తు దీక్షితః, విద్యాంప్రయచ్ఛతు భృతో యస్తే హరతి పు
ష్కరమ్. ౨౮. అంబరీష ఉవాచః—నృశం సస్త్యక్త ధర్మాస్తు స్త్రీషు జ్ఞాతిషు గోషు
చ, నిహంతు బ్రాహ్మణం చాపి యస్తేహరతి పుష్కరమ్. ౨౯. నారద ఉవాచః—
గృహే జ్ఞానీ బహిశ్శాస్త్రం పఠతాం విస్వరం వసమ్, గరియసోఽవజానాతు యస్తే
హరతి పుష్కరమ్. ౩౦. నాభాగ ఉవాచః—అన్యశం భావతు సదా సద్భిక్షైచ్చివ
విరుధ్యతు, శుల్కేనతు దదత్కన్యాం యస్తే హరతి పుష్కరమ్. ౩౧. కవి
రువాచః—పద్భ్యాం సగాం తాడయతు సూర్యంచ ప్రతిమేహతు, శరణాగతం
సంత్యజతు యస్తే హరతి పుష్కరమ్. ౩౨. విశ్వామిత్ర ఉవాచః—కరోతు
భృతకోఽవర్షాం రాజ్ఞశ్చాస్తు పురోహితః, ఋత్విగస్తు వ్యాయాజ్యస్య యస్తే
హరతి పుష్కరమ్. ౩౩. శర్యత ఉవాచః—గ్రామే చాధిక్యతః సాస్తు ఖరయానే
న గచ్ఛతు, శునః కర్షతు వృత్త్యరే యస్తే హరతి పుష్కరమ్. ౩౪.
భరద్వాజ ఉవాచః—సర్వపాపసమూదానం నృశంనే చాన్యతే చ యత్,
తత్తస్మాస్తు సదా పాపం యస్తే హరతి పుష్కరమ్. ౩౫. అప్తక ఉవాచః—
సరాజాఽస్త్వికృతప్రజ్ఞః కామవృత్తశ్చ పావకృత్, అధర్మేణాభిశాస్తూర్విం
యస్తే హరతి పుష్కరమ్. ౩౬. గాలవ ఉవాచః—పాపిష్ఠేభ్యోవ్యన్ధాన్ధాన్
స్సనరోఽస్తుస్వపావకృత్, దత్వా దానం కీర్తయతు యస్తే హరతిపుష్కరమ్. ౩౭.
అరుంధత్యువాచః—శ్వశ్వాసవాదం వదతు భర్తుర్భవతు దుర్జనాః, ఏకాస్వాదు
సమశ్నాతు యాతే హరతి పుష్కరమ్. ౩౮. వాలఖిల్య ఉవాచః—ఏకపాదే

సమృత్త్యర్థం గ్రామద్వారే సతిష్ఠతు, ధర్మజ్ఞ స్త్యక్తధర్మాస్తు యస్తేహరతి పుష్కరమ్. ౩౯. శునస్సఖిఉవాచ:—అగ్ని మోత్ర మనాదృత్య సముఖం స్వపతు ద్విజః, పరివ్రాట్కామపుత్తోఽస్తు యస్తే హరతిపుష్కరమ్. ౪౦. సురభిరువాచ:—వాల జేన నిదానేన కాంస్యం భవతు దోహనమ్, దుహ్యేత పరవత్సేన యస్తే హరతి పుష్కరమ్. ౪౧. భీష్మ ఉవాచ:—తతస్తు తై శ్శపథైశ్శప్యమానై ర్నానావిధై ర్బహుభిః కారవేంద్ర, సహస్యాక్షో దేవకాట్యం ప్రహృష్ట స్సమీక్ష్య తం కోప నా విప్రముఖ్యమ్. ౪౨. అథాబ్రవీన్నఘనా ప్రత్యయం స్వం సమాభాష్య త మృషిం జాతరోషమ్, బ్రహ్మదేవర్షి నృపర్షి మధ్యే యతేన్నిబోధేహ మమాద్య రాజన్. ౪౩. శక్ర ఉవాచ:—అధ్వర్యవే దుహితరం దదాతు చ్ఛందోగేవాఽఽచరిత బ్రహ్మ చర్యే, అధర్వణం వేదమధీత్యవిప్రస్సాయితయః పుష్కరమాదదాతి. ౪౪. సర్వాన్ వేదాసథీయిత పుణ్యశీలోఽస్తు భార్గికః, బ్రహ్మణః సదనం యాతు యస్తే హరతి పుష్కరమ్. ౪౫. అగస్త్య ఉవాచ:—ఆశీర్వాదస్వయాప్రోక్త శ్శపథో బల సూదన, దీయతాం పుష్కరం మహ్య మేషధర్మః సనాతనః. ౪౬. ఇంద్ర ఉవాచ:—సమయా భగవన్ లోభాద్వృతం పుష్కర మద్యవై, ధర్మాంస్తు శ్రోతుకామేన హృతం నకోద్ధు మ్హసి. ౪౭. ధర్మశ్రుతి సముత్కర్షో ధర్మసేతు రనామయః, ఆన్వోవై శాశ్వతో నిత్య మవ్యయోఽయం మయాశ్రుతః. ౪౮. తదిదం గృహ్యతాం విద్యన్ పుష్కరం ద్విజసత్తమ, అతిక్రమం మే భగవన్ క్షంతుమ్హస్యనిందిత. ౪౯. ఇత్యుక్తస్సనుహేంద్రేణ తపస్వీకోపనో భృశమ్, జగ్రహ పుష్కరం ధీమాన్ ప్రసన్నశ్చాభవన్తునిః. ౫౦. ప్రయయు స్తే తతో భూయస్తీర్థాని వనగోచరాః, పుణ్యేషు తీర్థేషు తథా గాత్రాణ్యాష్టవ యంతతే. ౫౧. ఆఖ్యానా యథిదం యుక్తః పతే త్సర్వణి పర్వణి, నమూర్థం జన యేత్పుత్రం నభవేచ్ఛ నిరాకృతిః. ౫౨. నతమాపత్ స్పృశేత్కాచి ద్విజ్వరో న జరావహః, విరజాః శ్రేయసాయుక్తః ప్రేత్య స్వర్గ మవాప్నుయాత్. ౫౩. యశ్చ శాస్త్రమధీయిత ఋషిభిః పరిపాలితమ్, స గచ్ఛే ద్భృష్టాణోలోక మవ్యయం చ నరోత్తమ. ౫౪.

ఇతి అనుశాసనపర్వాంతర్గత అనుశాసనికపర్వణి, చతుర్నవతిత మోఽధ్యాయః.

—ॐ ఛత్రోపాసహోత్పత్తిః. —

యుధిష్ఠిరఉవాచ:—యదిదం శ్రాద్ధకృత్యేషు దీయతే భర తర్షభ, ఛత్రం చోపాసహాచైవ కేనైత త్సంప్రవర్తితమ్. ౧. కథం చైతత్సముత్పన్నం కిమర్థం

చైవ దీయతే, న కేవలం శ్రాద్ధకృత్యే పుణ్యకేవలం దీయతే. ౨. బహువ్యపి నిమి
తైషు పుణ్యమాశ్రిత్య దీయతే, ఏతద్విస్తరతో బ్రహ్మ శ్రోతుమిచ్ఛామి తత్త్వ
తః. ౩. భీష్మఉవాచ:— శృణురాజన్నవహిత శృత్రోపాసహవిస్తరమ్, యథై
తత్ప్రీతితం లోకే యథాచైతత్ప్రీతివర్తితమ్. ౪. యథా చాత్యుతాం ప్రాప్తం
పుణ్యతాం చ యథాగతిమ్, సర్వమేతదశేషేణ ప్రవక్ష్యామి నరాధిప. ౫. జమ
దగ్నేశ్వ సంవాదం సూర్యస్య చ మహాత్మనః, పురా సభగవాన్ సాక్షాద్ధనుమా
క్రీడతి ప్రభో. ౬. సంధాయస ధాయ శరాం శ్చితేప కిల భార్గవః, తాన్
సర్వాన్ రేణుకాక్షిప్తాం స్తస్యేషూన్ దీప్తతేజసః. ౭. ఆసీయ సా తదా తస్మై
ప్రాదా దనకృదమృత, అథ తేన సశబ్దేన జ్యాయాశ్చైవ శరస్యచ. ౮. ప్రహృష్ట
స్సంప్రచితేప సా చ ప్రత్యాజహార తాన్, తతో మధాన్నామారూఢే జ్యేష్ఠా
మూలే దివాకరే. ౯. స సాయకాన్ ద్విజో ముక్త్యా రేణుకామిదమ
బ్రవీత్, గచ్ఛానయవిశాలాక్షి శరానేతాన్ ధనుశ్చ్యుతాన్. ౧౦. యావ
దేతాన్ పునస్సుభ్రు క్షిపామితి జనాధిప, సా గచ్ఛత్యంతరాచాయాం వృక్ష
మాశ్రిత్య భామినీ. ౧౧. తస్థా తస్య హి సంతప్తం శిరః పాదౌ తదైవ చ, స్థితా
సా తు ముహూర్తం వై భర్తు శ్చానభయాచ్ఛభా. ౧౨. యయా వానముతుం
భూయః సాయకానసితేక్షణ, ప్రత్యాజగామ చ శరాం స్తానాదాయ యశ
స్యినీ. ౧౩. సా వై ఖన్నాసు చార్వంగీ పద్భ్యం దుఃఖం నియచ్ఛతీ, ఉపా
జగామ భర్తారం భయాద్భర్తుః ప్రవేషతీ. ౧౪. స తామృషే స్తదా క్రుద్ధో
వాక్యమాహ శుభాననామ్, రేణుకే కిం చిరేణ త్వమాగతేతి పునఃపునః. ౧౫.
రేణుకోవాచ:— శిరస్తావత్ప్రీదీప్తం మే పాశా చైవ తపోధన, సూర్యతేజో
నిరుద్ధాఽహం వృక్షచ్ఛాయాం సమాశ్రితా. ౧౬. ఏతస్తాత్కారణాద్భిష్టాన్
చిరామైతత్కృతం మయా, ఏతచ్ఛ్చుత్వా మమ విభో మా కృథస్త్యం తపోధన.
౧౭. జమదగ్నిరువాచ:— అద్యైవం దీప్తకిరణం రేణుకే తవ దుఃఖనమ్, శరై
ర్నిపాతయిష్యామి సూర్యమస్త్రాగ్ని తేజసా. ౧౮. భీష్మఉవాచ:—స విస్ఫూర్య
ధనుర్దివ్యం గృహీత్వా చ శరాన్ బహూన్, అతిస్థత్ సూర్య మభితో యతో
యాతి తతో ముఖః. ౧౯. అథ తం ప్రేక్ష్య సన్నద్ధం సూర్యోఽభ్యేత్య తథాఽ
బ్రవీత్, ద్విజరూపేణ కాంతేయ కిం శే సూర్యోఽపరాధ్యతే. ౨౦. ఆదత్తే
రక్షిభిస్సూర్యో దివి తిప్తం స్తతస్తతః, రసం హృతంవై వర్షాసు ప్రవర్షతిదివాకరః.
౨౧. తతోఽన్నం జాయతే విప్ర మనష్యాణాం సుఖావహమ్, అన్నం ప్రాణాశ్చతి

యథా దేవేషు పరిపర్యతే. ౨౨. యథాభేషు నిగూఢశ్చ రశ్మిభిః పరివారితః, సప్తద్వీపానిమాణ్ బ్రహ్మ వర్షేణాభిప్రవర్షతి. ౨౩. తత స్తజాషధీనాం చ వీరుధాం పుష్పపత్రజమ్, సర్వం వర్షాభి నిర్వృత్త మన్నం సంభవతి ప్రభో. ౨౪. జాతకర్తాణి సర్వాణి స్రతోపనయనాని చ, గోదానాని వివాహశ్చ తథా యజ్ఞ సమృద్ధయః. ౨౫. శాస్త్రాణి దానాని తథా సంయోగా విత్తసంచయాః, అన్న తస్యప్రవర్తంతే యథా త్వం వేత్థ భార్గవ. ౨౬. రమణీయానియావంతి యావదారంభికాణి చ, సర్వమన్నాత్పృథవతి విదితం కీర్తయామి తే. ౨౭. సర్వం హి వేత్థ విప్రత్వం యదేతత్కిర్తితం మయా, ప్రసాదయేత్వాం విప్రక్షే కిం తే సూర్యం నిపాత్య వై. ౨౮.

ఇతి ఆనుశాసనపర్వాంతర్గత ఆనుశాసనికపర్వణి, పంచనవతితమోఽధ్యాయః.

—ॐ ఛత్రోపాసహదానప్రశంసా. ౧౦—

యుధిష్ఠిరఉవాచ:—ఏవంప్రయాచతి తదా భాస్కరే మునిసత్తమః, జమ దగ్నిర్హతేజాః కిం కార్యం ప్రత్యవద్యత.౧. భీష్మఉవాచ:—౩ తథా యాచమా నస్య ముని రగ్నిసమ ప్రభో, జమదగ్ని శ్శమం నైవ జగామ కరుణందన. ౨. తత స్సూర్యోమధురయా వాచా త మిదమబ్రవీత్, కృతాంజలిర్విశ్వరూపీ ప్రణమ్యైసం విశాంపతే. ౩. చలం నిమిత్తం విప్రక్షే సదా సూర్యస్య గచ్ఛతః, కథం చలం వేత్స్యసి త్వం సదా యాంతం దివాకరమ్. ౪. జమదగ్నిరువాచ:—స్థిరం చాపి చలం చాపి జానే త్వాం జ్ఞానచక్షుషా, అవశ్యం వినయాధానం కార్యమద్య మయా తవ. ౫. మధ్యాహ్నం వై నిమేషార్థం తిప్తసి త్వం దివాకర, తత్ర వేత్స్యామి సూర్య త్వాం నమేఽత్రాస్తి విచారణా. ౬. సూర్యఉవాచ.—అనుశ యం మాం విప్రక్షే వేత్స్యసే ధన్వినాం వర, అపకారిణం మాం విద్ధి భగవత్ శరణాగతమ్. ౭. భీష్మఉవాచ:—తతఃప్రహస్యభగవాన్ జమదగ్ని రువాచ తమ్, నభీస్సూర్యత్వయా కార్యా ప్రణిపాతగతో హ్యసి. ౮. బ్రాహ్మణేష్వార్జవం యచ్ఛ స్థైర్యం చ ధరణీతలే, సౌమ్యతాం చైవ సోమస్య గాంభీర్యం వరుణస్య చ. ౯. దీప్తిమగ్నేః ప్రభాం మేరోః ప్రతాపం తపనస్య చ, ఏతాస్యతిక్రమేద్యోవై సహస్యా చ్ఛరణాగతమ్. ౧౦. భవేత్సగురుతత్పీ చ బ్రహ్మహా చ సవైభవేత్, సురాపానం స కుర్యా చ్చ యోహన్యా చ్ఛరణాగతమ్. ౧౧. ఏతస్య త్వపసీతస్య సమాధిం తాత చింతయ, యథా సుఖగమః పంథాభవేత్త్వ ద్దశ్మిణాపితః. ౧౨. భీష్మఉవాచ:—ఏతావదుక్త్వా స తదా తూష్ణిమాసీద్భృగుత్తమః, అథ సూర్యో

౭దదత్తస్య ఛత్రోపాసహమాశువై. ౧౩. సూర్యఉవాచ:—మహర్షే శిరసస్త్రాణం ఛత్రం మర్త్యశ్శివారణమ్, ప్రతిగృహ్ణీష్యపద్భ్యాం చ త్రాణార్థం చర్మపాదుకే. ౧౪. అద్యప్రభృతీచైవేహ లోకే సుప్రచరిష్యతి, పుణ్యకేషు చ సర్వేషు పరమక్షయ్యమేవ చ. ౧౫. భీష్మఉవాచ:—ఛత్రోపాసహమే తత్తు సూర్యేణైతత్ప్రవర్తితమ్, పుణ్యమేతదభిఖ్యాతం త్రిషు లోకేషు భారత. ౧౬. తస్మాత్ప్రయచ్ఛపిప్రేషు ఛత్రోపాసహముత్తమమ్, ధర్మస్తేషు మహాభావీ నమేత్రాస్తి విచారణా. ౧౭. ఛత్రం హి భరతశ్రేష్ఠ యః ప్రదద్యాద్ద్విజాతయే, శుభం శతశలాకం వై సప్రేత్య సుఖమేథతే. ౧౮. స శక్రలోకే వసతి పూజ్యమానో ద్విజాతిభిః, అప్పరోభిశ్చ సతతం దేవైశ్చ భరతర్షభ. ౧౯. దహ్యమానాయ విప్రాయ యః ప్రయచ్ఛత్పుపాసహా, స్నాతకాయ మహాబాహో సుశితాయ ద్విజాతయే. ౨౦. సోఽపి లోకానవాహ్నీతి దైవతైరపి పూజితాః, గోలేకే సముదాయంతో వసతి ప్రేత్య భారత. ౨౧. ఏతత్తే భరతశ్రేష్ఠ మయా కారేన్న్యస కీర్తితమ్, ఛత్రోపాసహదానస్య ఫలం భారతసత్తమ. ౨౨.

ఇతి అనుశాసనపర్వాంతర్గత ఆనుశాసనికపర్వణి, పల్లవతితమోఽధ్యాయః.

—౧౭ దానధర్మకథనమ్. ౧౭—

యుధిష్ఠిరఉవాచ:— గార్వాస్థ్యం ధర్మమఖిలం ప్రబ్రూహి భరతర్షభ, ఋధిమాహ్నీతి కిం కృత్వా మనుష్య ఇహ పార్థివ. ౧. భీష్మఉవాచ:—అత్ర తే వర్తయిష్యామి పురావృత్తం జనాధిప, వాసుదేవస్య సంవాదం పృథివ్యాశ్చైవ భారత. ౨. సంస్తాయ పృథివీం దేవీం వాసుదేవః ప్రతాపవాన్, పప్రచ్ఛ భరత శ్రేష్ఠ మాం త్వం యత్ప్రచ్ఛ సే ౩. వాసుదేవఉవాచ:—గార్వాస్థ్యం ధర్మమాశ్రిత్య మయా వా మద్విధేన వా, కిమవశ్యం ధరే కార్యం కిం వా కృత్వా కృతం భవేత్. ౪. పృథివ్యవాచ:—ఋషయః పితరో దేవా మనుష్యాశ్చైవ మాధవ, ఇజ్యాశ్చైవా ర్చనీయాశ్చ తథాచైవం నిబోధ మే. ౫. సదా యజ్ఞేన దేవాః స్యుః సదాతిథ్యేన మానుషాః, ఛందతశ్చ యథానిత్య మర్హా యుంజీత నిత్యశః. ౬. తేనహ్యృషిగణాః శ్రీతా భవంతి మధుసూదనః, నిత్య మగ్నిం పరిచరే దభుక్త్వా బలికర్తచ. ౭. కుర్యాత్తదైవ దేవావై శ్రీయంతే మధుసూదన, కుర్యాదహరహశ్శార్ధ మన్నాద్యేనోదకేన చ. ౮. పయో మూల ఫలైర్వాపి పితౄణాం ప్రీతిమావహన్, సిద్ధాన్నాద్వై శ్వదేవంవై కుర్యాదగ్నో యథావిధి. ౯. అగ్నిహోమం వైశ్వదేవం ధాన్యంతర్య మనంతరమ్,

ప్రజానాం పతయే చైవ పృథక్ పో మో విధీయతే. ౧౦. తథైవ చానుపూర్వ్యేణ బలికర్త ప్రయోజయేత్, దక్షిణాయాం యమాయేతి ప్రతిచ్యాం వరుణాయ చ. ౧౧. సోమాయ చాప్యదీచ్యాం వై వాస్తుమధ్యే ప్రజాపతేః, ధన్వంతరే ప్రాగు దీచ్యాం ప్రాచ్యాం శక్రాయ మాధవ. ౧౨. మనుష్యేభ్య ఇతి ప్రాహుర్బలిం ద్వారి గృహస్యవై, ఋగద్యౌః దైవతేభ్యశ్చ బలిమంతర్వహేహరేత్. ౧౩. తథైవ విశ్వేదేవేభ్యో బలిమాకాశతో హరేత్, నిశాచరేభ్యో భూతేభ్యో బలిం సక్తం తథా హరేత్. ౧౪. ఏవం కృత్యా బలిం సమ్యగ్దద్యా ద్భిక్షాంద్విజాతయే, అలాభే బ్రాహ్మణస్యాగ్నావగ్రముద్భృత్య నిక్షిపేత్. ౧౫. యదా శ్రాద్ధం పితృభ్యోఽపి దాతుమిచ్ఛేత మానవః, తదాపశ్చాత్ప్రకర్షిత నిపుత్రే శ్రాద్ధకర్తణి. ౧౬ పితౄణాం సంతర్పయత్యాతు బలింకుర్యా ద్విధానతః, వైశ్వదేవం తతః కుర్యా త్పశ్చాద్బ్రాహ్మణవాచనమ్. ౧౭. తతోఽన్నేన విశేషేణభోజయేదతిథీనపి, అర్చా పూర్వం మహారాజ తతః ప్రీణాతిమానవాన్. ౧౮. అనిత్యం హి స్థితో యస్తా త్తస్మాదతిథిరుచ్యతే, ఆచార్యస్య పితృశ్చైవ సఖ్యురాక్షస్య శాతిభేః. ౧౯. ఇద మస్తి గృహే మహ్యమితి నిత్యం నివేదయేత్, తేయద్వదేయ స్తత్కుర్యాదితి ధర్మో విధీయతే. ౨౦. గృహస్థః పురుషః కృష్ణ శిష్టశీఘ సదాభవేత్, రాజ ర్త్విజం న్నాతకం చ గురుం శ్వశరమేవ చ. ౨౧. అర్చయేన్నధువర్కేణ పరిసంవత్సరోషితాన్, శ్వభ్యశ్చ శ్వపచేభ్యశ్చ పయోభ్యశ్చావపేద్భువి. ౨౨. వైశ్వదేవం హి నామైతత్సాయం ప్రాతర్విధీయతే, ఏతాం స్తు ధర్మాన్ గార్హస్థ్యాన్ యః కుర్యా దనసూయకః, స ఇహర్షివరాన్ ప్రాప్య ప్రేత్యనాకే మహీయతే. ౨౩. భీష్మఉవాచః—ఇతి భూమే ర్వచశ్శ్రుత్వా వాసుదేవః ప్రతా పవాన్, తథా చకార సతతిం త్వమప్యేవం ససూచర. ౨౪. ఏతద్గృహస్థ ధర్మం తు చేప్తమానో జనాధిప, ఇహలోకే యశః ప్రాప్య ప్రేత్యస్వర్గమవాప్నోసి. ౨౫.

అనుశాసనపర్వాంతర్గత అనుశాసనికపర్వణి, సప్తనవతిత మోఽధ్యాయః.

—ॐ సువర్ణమనుసంవాదః. ॐ—

యుధిష్ఠిరఉవాచః—ఆలోకదానం నామై తత్క్రిదృశం భరతర్షభ, కథమే తత్సముత్పన్నం ఫలం వా తద్భవిషి మే. ౧. భీష్మఉవాచః—అత్రాప్యదా హరంతి మమితిహాసం పురాతనమ్, మనోః ప్రజాపతేర్వాదం సువర్ణస్య చ భారత. ౨. తపస్వీ కశ్చిదభవత్సువర్ణో నామ భారత, వర్ణతో హేమవర్ణ స్ససువర్ణఇతి

పప్రథే. ౩. కలశేలగణోపేతః స్వాధ్యాయేచ పరంగతః. బహుళా నువంశ
ప్రభవాన్ సమతీతః స్వకైర్గుణైః. ౪. సకదాచిన్తనం విప్రో దదర్శోపస
సర్వచ, కుశలప్రశ్న మన్యోన్యం తౌ చోభౌ తత్రచక్రతుః. ౫. తతస్తా సత్య
సంకత్సా వేరౌ కాంచనపర్వతే, రహణీయే శిలాపృష్ఠే సహితౌ సంన్యసీద
తిమ్. ౬ తత్ర తౌకథయంతౌ స్తాం కథానానా విధాశ్రయాః, బ్రహ్మర్షి దేవదైత్యా
నాంపురాణానాంపహత్యనామ్. ౭. సువర్ణస్తవబ్రవీద్వాక్యం మనః స్వాధ్యాయంభువం
ప్రతి, హితార్థం సర్వభూతానాం ప్రశ్నం మే వక్తుమర్హసి. ౮. సుమనోభిర్దృఢ్యంతే
దైవతాని ప్రజేశ్వర, కిమేతత్కథమత్పన్నం ఫలయోగం చ శంసమే. ౯. మను
రువాచః—అత్రాప్యదాహరంతీమమితిహాసం పురాతనమ్, శుక్రస్య చ బలేన్వైవ
సంవాదం వై మహత్తనోః. ౧౦. బలే చైర్వరోచసస్యేహ త్రైలోక్యమనుశాసతః,
సమీపమాజగామాశు శుక్రో భృగుకులౌద్వహః. ౧౧. తమర్హ్యాదిభిరభ్యర్చ్య
భార్గవంసోఽనురాధిపః, నిషసాదాసనే పశ్చాద్విధివద్భూరిదక్షణః. ౧౨. కథేయ
మభవత్తత్ర త్వయా యాః కిరీర్తితా, సుమనో ధూపదీపానాం సంప్రదానే ఫలం
ప్రతి. ౧౩. తతః పప్రచ్ఛ దైత్యేంద్రః కపింద్రం ప్రశ్నముత్తమమ్. ౧౪. బలి
రువాచః—సుమనో ధూపదీపానాం కిం ఫలం బ్రహ్మవిత్తమ, ప్రదానస్య ద్విజ
శ్రేష్ఠ తద్భవాన్ వక్తుమర్హతి. ౧౫. శుక్రఉవాచః—తపః పూర్వం సముత్పన్నం
ధర్మస్తస్మాదనంతరమ్, ఏతిస్త్విన్నంతరే చైవ వీరుధౌపథ్య ఏవచ. ౧౬. సోమ
న్యాత్తా చ బహుథా సంభూతః పృథివీతలే, అమృతం చ విషంచైవ యేచాన్యే
తుల్యజాతయః. ౧౭. అమృతం మనసః ప్రీతిం సద్యస్తుష్టిం దదాతిచ, మనోగ్లప
యతే తీవ్రం విషం గంధేన సర్వశః. ౧౮. అమృతం మంగళం విద్ధి మహద్విషమ
మంగళం, ఓపథ్యోహ్యమృతం సర్వావిషం తేజోఽగ్ని సంభవమ్. ౧౯. మనోహ్లా
దయతే యస్తా చ్ఛ్రియం చాపి దదాతి చ, తస్మాత్సుమనసః ప్రోక్తా నరై స్సుకృ
తకర్తృభిః. ౨౦. దేవతాభ్య స్సుమనసో యో దదాతి సర శ్శుచిః, తస్యతువ్యంతి
వై దేవా స్తుప్తాః పుష్టిం దదత్యపి. ౨౧. యం యముద్దిశ్య దీయేరన్ దేవంసుమనసః
ప్రభో, మంగళార్థం సతేనాస్య ప్రీతో భవతి దైత్యప. ౨౨. జ్ఞేయాస్త్రాగ్రాశ్చ సా
మ్యాశ్చ తేజస్విన్యశ్చ తాః పృథక్, ఓపథ్యో బహువీర్యాహి బహుయావా స్తతై
వచ. ౨౩. యజ్ఞయానాం చ వృక్షాణా మయజ్ఞీయాన్నిబోధమే, ఆసురాణిచ
మూల్యాని దైవతేభ్యోహితాని చ. ౨౪. రక్షసా మురగాణాం చ యక్షిణాం చ
తథాప్రియాః, మనుష్యాణాం పితౄణాం చ కాంతాయా స్త్వనుపూర్వశః.

౨౫. వన్యాగ్రామ్యాశ్చే హ తథా కృష్టోష్ఠాః పర్వశాస్త్రయాః, అకంటకాః
కంటకినో గంధరూపరసాన్వితాః. ౨౬. ద్వివిధో హి స్త్రుతో గంధ ఇష్టోఽనిష్టశ్చ
పుష్పజః, ఇష్టగంధాని దేవానాం పుష్పాణీతి విభావయ. ౨౭. అకంటకానాం వృ
క్షాణాం శ్వేతప్రాయాశ్చవర్ణతః, తేషాం పుష్పాణి దేవానాం మిష్టానిసతతం ప్రభో.
౨౮. జలజానిచమాల్యాని పద్మాదీనిచ యానిచ, గంధర్వనాగయక్షేభ్యస్తానిదద్యా
ద్విచక్షణః. ౨౯. ఓషధ్యో రక్షపుష్పాశ్చ కటుకాః కంటకాన్వితాః, శత్రుణా
మభిచారాఢ మథ ర్వేషు నిదర్శితాః. ౩౦. తీక్ష్ణవీర్యాస్తు భూతానాం దురాలంభా
స్సుకంటకాః, రక్షభూయిష్టవర్ణాశ్చ కృష్ణాశ్చైవోపహరయేత్. ౩౧. మనో
వ్యాదయనందిన్యో విమర్దమధురాశ్చ యాః, చారురూపా స్సుమనసా మను
ష్యాణాం స్త్రుతావిభో. ౩౨. సతుశ్చ శాసనసంభూత దేవతాయతినోద్భవాః, సన్న
యేత్సుష్టియక్తేషు వివాహేషు రహస్సుచ. ౩౩. గిరిసానుగుహస్సన్యా దేవా
నాముపపాదయేత్, ప్రోక్షితాభ్యుక్షితాస్సన్యా యథాయోగ్యం యథాస్త్రుతి.
౩౪. గంధేన దేవాస్తుప్యంతి దర్శనాద్యక్షరాక్షసాః, నాగాస్సుముపభోగేన త్రిభ
రేతైస్తుమానుషాః. ౩౫. సద్యః ప్రీణాతి దేవాన్వై తేప్రీతా భావశుంతుత,
సంకల్పసిద్ధామర్త్యానా మిహ్నితైశ్చ మనోరమైః. ౩౬. ప్రీతాఃప్రీణంతి సతతం మాని
తా మానయంతి చ, అవజ్ఞాతా వధూతాశ్చ నిర్దహంత్యథమాన్నరా. ౩౭. అత
క్షార్ధ్యం ప్రవక్ష్యామి ధూపదానవిధేః ఫలమ్, ధూపాంశ్చవివిధాన్ సాధూ నసా
ధూంశ్చ నిబోధమే. ౩౮. నిర్యాసాస్సారిణశ్చైవ కృత్రిమా శ్చైవశేత్రయః,
ఇష్టానిష్టో భవేద్గంధ స్తస్మై విస్తరశశ్చృణు. ౩౯. నిర్యాసాః సల్లకీ వర్జా దేవానాం
దయితాస్తు తే, గుగ్గులుః ప్రవరస్తేషాం సర్వేషామితి నిశ్చయః. ౪౦. అగురుస్సా
రిణాం శ్రేష్ఠో యక్షరాక్షసభోగినామ్, దైత్యానాం సల్లకీజశ్చ కాంక్షితో
యశ్చ తద్విధః. ౪౧. అథ సర్జరసాదీనాం గంధైః పాథివదారవైః, ఘణితా రససం
యుక్తై ర్మనుష్యాణాం విధీయతే. ౪౨. దేవదానవభూతానాం సద్యస్తుష్టికరః
స్త్రుతః, యేఽన్యే వైహారికా స్తత్ర మానుషాణా మితిస్త్రుతాః. ౪౩. యవనో
క్తాస్సు మనసాం ప్రదానే గుణహేతవః, ధూపేష్యపి పరిజ్ఞేయూస్తవీవ ప్రీతి
వర్ధనాః. ౪౪. దీపదానే ప్రవక్ష్యామి ఫలయోగమనుత్తమమ్, యథా యేన యదా
చైవ ప్రదేయా యాదృశాశ్చతే. ౪౫. జ్యోతిస్తేజః ప్రకాశంవా పూర్వార్థగంఽ
చాపివర్ణ్యతే, ప్రదానం తేజసాం తస్మా త్తేజో వర్ధయతేన్మణామ్. ౪౬. అంధం తమ
స్తామిసంఘం దక్షిణాయనమేవ చ, ఉత్తరాయణమేతస్మా జ్యోతిర్దానం ప్రశస్యతే.

౪౭. యస్తాదుర్ధ్వగమేతత్తు తమసశైష్వభేషజమ్, తస్తా దుర్ధ్వగతేర్ద్రాతా
భవేదశ్రేణి నిశ్చయః. ౪౮. దేవాస్తేజస్విన్ యస్తా త్ప్రభావంతః ప్రకాశకాః,
తామసారాక్షసాశైష్వ తస్తాద్దీపః ప్రదీయతే. ౪౯. ఆలోకదర్శనాచ్ఛత్రుష్టాన్
ప్రభాయుక్తో భవేన్నరః, తాన్ దత్త్వా నోపహింసేత న హరే న్నోపనాశయేత్.
౫౦. దీపహర్తా భవేదంధ స్తమోగతి రసుప్రభః, దీపప్రదః స్వర్గలోకే
దీపమాలేష రాజతే. ౫౧. హవిషా ప్రథమః కల్పో ద్వితీయశ్చైషధీరపైః,
వసామేదోఽస్థి నిర్వాపై ర్నకార్యః పుష్టిమిచ్ఛతా. ౫౨. గరిష్ఠపాతే గ
హనే వైత్యస్థానే చతుష్పథే, దీపదాతా భవేన్నిత్యం య ఇచ్చేద్భూతి
మాత్మనః. ౫౩. కులోద్వ్యోతో విశుద్ధాత్మా ప్రకాశత్వం చ గచ్ఛతి, జ్యోతిషాం
చైవ సాలోక్యం దీపదాతా నరస్సనా. ౫౪. బలికర్తసు వక్ష్యామి గుణాన్ కర్త
ఫలోదయాన్, దేవయక్షోరగన్పుణాం భూతానా మభరక్షసామ్. ౫౫. యేషాం
నాగ్రభుజో విస్త్రా దేవతాతిథివారకాః, రాక్షసానేవతాన్విద్ధి నిర్విశంకానమంగళాన్.
౫౬. తస్తాదగ్రం ప్రయచ్ఛేత దేవేభ్యః ప్రతిపూజితమ్, శిరసా ప్రయతశ్చాపి
హరేద్బలిమతంద్రితః. ౫౭. గృహ్లాంతి దేవతా నిత్యమాశంసంతి సదా గృహాన్,
బాహ్యశ్చాగంతవో యేఽన్యే యక్షరాక్షసపన్నగాః. ౫౮. ఇతోదత్తేన జీవంతి
దేవతాః పితరస్తథా, తేప్రీతాః ప్రీతయంత్యేన మాయుషాయశసాధనైః. ౫౯.
బలయస్సహపుష్పైస్తు దేవానాముపహరయేత్, దధిదుగ్ధమయాః పుణ్యాన్సుగంధాః
ప్రియదర్శనాః. ౬౦. కార్యారుధిరమాంసాధ్యా బలయో యక్షరక్షసామ్, సురా
సవపురస్కారాలాజోల్లాషికభూషితాః. ౬౧. నాగానాందయితా నిత్యం పద్మోత్పల
విమిశ్రితాః, తిల్యాగుడ సుసంపన్నా భూతానా ముపహరయేత్. ౬౨. ఆగ్ర
దాతాఽగ్రభోగీన్యాన్బలవీర్యసమన్వితః, తస్తాదగ్రం ప్రయచ్ఛేతదేవేభ్యః ప్రతిపూజి
తమ్. ౬౩. జ్వలంత్యహరహో వేక్షయా శ్చాస్య గృహదేవతాః, తాఃపూజ్యాభూతి
కామేనప్రప్తతాగ్రప్రదాయినా. ౬౪. ఇత్యేతదనురేంద్రాయ కావ్యః ప్రోవాచ భార్గ
వః, సువర్ణాయ మనుః ప్రాహ సువర్ణో నారదాయ చ. ౬౫. నారదోఽపి మయి
ప్రాహగుణానేతాన్ మహాద్యుతే, తమప్యేతద్విదిత్యేహ సర్వమాచర పుత్రక. ౬౬.
ఇతి అనుశాసనపర్వాంతర్గత అనుశాసనపర్వణి, అష్టనవతితమోఽధ్యాయః.

—ॐ అగస్త్యభృగుసంవాదః. ॐ—

యుధిష్ఠిరఉవాచ:—శ్రుతం మే భరతశ్రేష్ఠ పుష్పధూపప్రదాయినమ్,
ఫలం బలివిధానే చ తద్భూయో వత్తు మర్హసి. ౧. ధూపప్రదానస్య ఫలం ప్రదీ

పస్య తథైవచ, బలయశ్చ కిమర్థం వై ఊష్యంతే గృహమేధిభిః. ౨. భీష్మ
 ఉవాచ:—అత్రాప్యదాహరంతీమమితిహాసం పురాతనమ్, నహుషస్య చ సంవాద
 మగస్త్యస్య భృగోస్తథా. ౩. నహుషో హి మహారాజ రాజర్షిస్సుమహాతపాః,
 దేవరాజ్యమనుప్రాప్తః సుకృతేనేహ కర్తృణా. ౪. తత్రాపి ప్రయతో రాజన్నహు
 షస్త్రిదివే వసన్, మానుషీ శ్చైవ దివ్యాశ్చ కుర్వాణో వివిధాః క్రియాః. ౫.
 మానుష్యస్తత్రసర్వాః స్తక్రియాస్తస్య మహాత్మనః, ప్రవృత్తా త్రిదివే రాజన్
 దివ్యాశ్చైవ మహాత్మనః. ౬. అగ్నికార్యాణి సముధః కుశాః సుమనస స్తథా, బల
 యశ్చాన్నలాజాభిర్ధూపనం దీపకర్త చ. ౭. సర్వం తస్య గృహే రాజ్ఞః ప్రావర్తత
 మహాత్మనః, జవయజ్ఞాన్తనోయజ్ఞాం త్రిదివేఽపి చకార సః. ౮. దేవానభ్యర్చయచ్ఛాపి
 విధివత్సురేశ్వరిః, సర్వానేవ యథాన్యాయం యథాపూర్వమరిందమ. ౯. అథేం
 ద్రోఽహ మితి జ్ఞాత్వా అహంకారం సమావిశత్, సర్వాశ్చైవ క్రియాస్తస్య పరిస్థి
 హీయంత భూపతే. ౧౦. సముక్షి వాహయామాస వరదానమదాన్వితః, పరిహీ
 నక్రియశ్చైవ దుర్బలత్వ ముపేయివాన్. ౧౧. తస్యవాహయతః కాలో ముని
 ముఖ్యాంస్తపోధనాన్, అహంకారాభిభూతస్య సుమహానత్యవర్తత. ౧౨. అథా
 గత్యమహాతేజా భృగుర్భృష్టావిదాం వరః, అగస్త్య మాశ్రమస్థం వై సముపేక్ష్య
 దమబ్రవీత్. ౧౩. ఏవం వయమసత్కారం దేవేంద్రస్యాప్య దుర్తతే, నహుషస్య
 కిమర్థం వై మర్షయామ మహామునే. ౧౪. అగస్త్యఉవాచ:—కథమేషమయా
 శక్యః శస్త్రం యస్య మహామునే, వరదేన వరోదంతో భవతో విదితశ్చ సః. ౧౫.
 యో మే దృష్టిఃథం గచ్ఛేత్సమే వశ్యో భవేదితి, ఇత్యనేన వరం దేవో
 యాచితో గచ్ఛతా దివమ్. ౧౬. ఏవం నదగ్ధః స మయా భవతాచ నసంశయః,
 అన్యేనాప్యప్రియుఖ్యేన నదగ్ధో నచ పాతితః. ౧౭. అమృతం చైవ పానాయ దత్త
 మస్తై పురా విభో, మహాత్మనా తదర్థంచ నాస్తాభి ర్వినిపాత్యతే. ౧౮. ప్రాయచ్చుత
 వరందేవః ప్రజానాం దుఃఖకారకమ్, ద్విజేష్వధర్మయుక్తాని సకరోతి సరాధమః.
 ౧౯. తత్రయత్ప్రాప్త కాలా నస్తమ్బా హి వదతాం వర, భవాంశ్చాపి యథా
 బ్రూయా తత్కర్తా సి న సంశయః. ౨౦. భృగురువాచ:—పితామహానియో
 గేన భవంశం సోఽహమాగః, ప్రతికర్తుం బలవతి నహుషే దైవమోహితే.
 ౨౧. అద్య హి త్వాం సుదుష్పద్ధీ రభేయోఽక్యతి దేవరాట్, అద్యైనమహము
 ద్వృత్తం కరిష్యే ఽనింద్రమోజనా. ౨౨. అద్యేంద్రం స్థాపయిష్యామి పశ్యతస్తే
 శతిక్రతుమ్, సంచాయ్ పాపకర్తాణా మైంద్రాత్ స్థానాత్సుమర్తతిమ్. ౨౩. అద్య

చానా కదేవేంద్ర స్త్రావపదా ధన్వయిష్యతి, దైవోపహతదిత్రత్వా దాత్తనాశా
య మండః. ౨౪. పృథ్వాంతధర్మం త మహం ధర్మణామృతిభ్యకమ్, అహిర్భ
వస్యేతి రుమా శప్యే పాపం ద్విజస్రహమ్. ౨౫. తతవనం సుదుర్బుద్ధిం శిశ్నబ్ధాభి
హతత్విషమ్, ధరణ్యాం పాతయిష్యామి పశ్యత స్తే మహామునే. ౨౬. సహుషం
పాపకర్తాణామైశ్వర్య బలమేహితమ్, యథా చ రోచతే తుభ్యం తథా కర్తాస్య
హం మునే. ౨౭. ఏవముక్తస్తు భృగుణా మైత్రావరుణిరవ్యయః, ఆగస్త్యః పరమ
ప్రీతో బభూవ విగతజ్వరః. ౨౮.

ఇతి అనుశాసనపర్వాంతర్గత ఆనుశాసనికపర్వణి, ఏ. శతతమోఽధ్యాయః,

— సహుషాపాఖ్యానమ్. —

యధిష్ఠిరక్షవాచః—కథం వై స వివన్నశ్చ కథం వై పాతితో భువి, కథం చా
నింద్రతాం ప్రాప్తస్తద్భవాః పక్తుమర్హతి. ౧. భీష్మక్షవాచః—ఏవం తయోః సంవద
తోః క్రియాస్తస్య మహత్తనః, సర్వా ఏవ ప్రవర్తంతే యాదివ్యాయాశ్చ మానుషీః.
౨. తథైవ దీపదానాని సర్వోపకరణాని వై, బలికర్తృచ యచ్ఛాస్యదుత్పచాశ్చ
పుంగ్వీథాః. ౩. సర్వే తస్య సముత్పన్నా దేవేంద్రస్య మహత్తనః, దేవలోకే
సృలోకే చ సదాచారా బుధాః స్మృతాః. ౪. తే చేద్భవంతి రాజేంద్ర ఋష్యం
తే గృహమేధినిః, ధూపప్రదానై దీపైశ్చ నమస్కారై స్తజై వ చ. ౫.
యథా సిద్ధస్య చాస్తస్య గ్రహాయాగ్రం ప్రదీయతే, బలయశ్చ గృహేహాద్దేశే
లతః ప్రీయంతి దేవతాః. ౬ యథా చ గృహేణస్తోమో భవేద్వై బలికర్తృణి,
తథాశతగుణాప్రీతిర్దేవతానాం ప్రజాయతే. ౭. ఏవం ధూపప్రదానం చ దీప
దానం చ సాధవః, ప్రయచ్ఛంతి నమస్కారై ర్యుక్తమాత్మగుణావహమ్. ౮.
స్నానేనాద్భిశ్చ యత్కర్తృ క్రియతే వై విపశ్చితా, నమస్కారప్రయుక్తేన తేన
ప్రీయంతి దేవతాః. ౯. పితరశ్చ మహాభాగా ఋషయశ్చ తపోధనాః, గృహ్యశ్చ
దేవతాః సర్వాః ప్రీయంతే విధినార్చితాః. ౧౦. ఇత్యేతాం బుద్ధిమాన్థాయ
సహుష స్స సర్వేశ్వరః, సురేంద్రత్వం మహత్ప్రాప్య కృతవానేతిదద్భుతమ్.
౧౧. కస్యచిత్త్వేదకాలస్య భాగ్యక్షయ ఉపస్థితే, సర్వమేతిదవజ్ఞాయ కృతవాని
దమిద్యుతమ్. ౧౨. తతస్సపహినోఽభూ త్సురేంద్రో బలికర్మణః, దూపదీపోదక
విధి యథావన్న చకారహ. ౧౩. తతోఽస్య యజ్ఞవిషయోరక్షోభిః పర్యవశ్యత,
అథాగస్త్య వృషిశ్రేష్ఠం వాహనాయా జహావహ. ౧౪. ద్రుతంసరస్వ తీకూలాత్
స్థయన్నివ మహాబలః, తతోభృగుర్నహతేజా మైత్రావరుణి రబ్రవీత్. ౧౫. నిమి

లయస్య నయనే జటాం యావద్విశామి తే, స్థాణుభూతస్య తస్యాథ జటాం
 ప్రావిశే దద్యుతః. ౧౬. భృగుస్సనుమహాతేజాః పాతనాయ సృజస్య చ, తత స్స
 దేవరాట్పృష్ఠ స్తమృషిం వాహనాయ వై. ౧౭. తతోఽగస్త్యః సురపతిం వాక్య
 మాహ విశాంఘతే, యోజయన్వేతి మాం క్షిప్రం కంచ దేశం వహామి తే. ౧౮.
 యత్ర వక్ష్యసి తత్ర తాం నయిష్యామి సురాధిప. ఇత్యుక్తో నహుషస్తేన యోజ
 యామాస తం మునిమ్. ౧౯. భృగుస్తస్య జటాంతఃస్థో బభూవ హృషీతో
 భృశీమ్, న చ పి దర్శనం తస్య చకార స భృగుస్తదా. ౨౦. వరదానస్రభా
 వజ్ఞో నహుషస్య మహాత్మనః, నచకోప తదాగస్త్యా యుక్తోఽపి నహుషేణ వై.
 ౨౧. తం తు రాజా ప్రతోదేన చోదయామాస భారత, నచకోప సధర్మాత్మా
 తతః పాదేన దేవరాట్. ౨౨. అగస్త్యస్య తదాక్రద్ధో వామేరాభ్యహనచ్ఛిరః,
 తస్మిన్ శిరస్యభిహతే సజటాంతర్గతో భృగుః. ౨౩. శశాప బలవత్క్రద్ధో నహు
 షం పాపచేతనమ్, యస్తాత్పదాహనః క్రోధా చ్ఛిరసీమం మహామునిం. ౨౪.
 తస్తాదాశు మహీం గచ్ఛ సర్వో భూత్వా సుమర్శతే, ఇత్యుక్తః సతదాతేన సర్వో
 భూత్వా పపాతహ. ౨౫. అదృష్టేనాథ భృగుణా భూతలే ధరతర్షభ, భృగుం హి
 యది సోఽద్రక్ష్యన్నహుషః పృథివీపతే. ౨౬. నచశక్తోఽభవిష్యద్వై పాతనే తస్య
 తేజసా, సతు తైస్తైః ప్రదానై శ్చ తపోభిర్నియమైస్తథా. ౨౭. పతితోఽపి
 మహారాజ భూతలే స్మృతి మానభూత్, ప్రసాదయామాస భృగుం శాపాంతో మే
 భవేదితి. ౨౮. తతోఽగస్త్యః కృపావిష్టః ప్రాసాదయత తం భృగుమ్, శాపాం
 తార్థం మహారాజ సదప్రాదాత్కృపాన్వితః. ౨౯. భృగురువాచః— రాజా
 యుధిష్ఠిరో నామ భవిష్యతి కులోద్వహః, సత్వాం మోక్షయితా శాపా
 దిత్యుక్త్వాంతరిధీయత. ౩౦. అగస్త్యాఽపి మహాతేజా కృత్వా కార్యం శతక్రతోః,
 స్వమాశ్రమపదం ప్రాయాత్వాజ్యమానో ద్విజాతిభిః. ౩౧. నహుషోఽపి త్వయా
 రాజం స్తస్తాచ్ఛాపాత్సముద్భృతః, జగామ బ్రహ్మభవనం పశ్యతస్తే జనాధిప. ౩౨.
 సతిదాపాతయిత్వా తం నహుషం భూతలే భృగుః, జగామ బ్రహ్మభవనం బ్రహ్మణేచ
 న్యవేదయత్. ౩౩. తతః శక్రం సమానాయ్య దేవానాహ పితామహః, వరదా
 నాన్తమసురా నహుషో రాజ్యమాత్తవా. ౩౪. స చాగస్త్యేన కృద్ధేన భ్రంశితో
 భూతలంగతః, నచశక్యం వినారాజ్ఞా సురావర్తయితుం క్వచిత్. ౩౫. తస్తాదయం
 పునః శక్రో దేవరాజ్యేఽభిషిచ్యతామ్, ఏవం సంభాషమానంతు దేవాః పార్థ పితా
 మహమ్. ౩౬. ఏవమన్వీతి సంహృష్టాః ప్రత్యూచు స్తం నరాధిప, సోఽభిషిక్తో

భగవతా దేవరాజ్యే చ వాసవః. 32. బ్రహ్మణా రాజశార్దూల యథాపూర్వం వ్యరోచిత, ఏవ మేత త్పురావృత్తం నహుషస్య వ్యతిక్రమాత్. 3౩. సచతైరేవ సంసిద్ధో నహుషః కర్తృభిః పునః, తస్మాద్దీపాః ప్రదాతవ్యాః సాయంవై గృహమేధిభిః. 3౪. దివ్యం చక్షురవాహ్నోతి ప్రేత్య దీపస్య చాయకః, పూర్ణచంద్రప్రతీకాశా దీపదాశ్చ భవంతుత. ౩౫. యావదక్షినిమేషాణి జ్వలంతే తావతీః సమాః, రూపవాన్ బలవాంశ్చాపి నరో భవతి దీపదః. ౩౬.

ఇతి అనుశాసనపర్వాంతర్గత ఆనుశాసనికపర్వణి, శతత మోఽధ్యాయః.

— రాజన్యచాండాలనందాః. —

యుధిష్ఠరఉవాచ:—బ్రాహ్మణ స్వాని యే మందా హరంతి పురుషర్షభ, నృశంసకాణో మూఢాః క్వ తే గచ్ఛంతి మానవాః. ౧. భీష్మఉవాచ:—అత్ర పృథాహరంతీసుమితీహసం పురాతనమ్, చాండాలస్య చ సంవాదం క్షత్రబంధోశ్చ భారత. ౨. రాజన్యఉవాచ:—వృద్ధయాపోఽసి చాండాల బాలవచ్చ విచేష్టసే, శ్వఖరాణాం రజః సేవీ కస్మా దుద్విజసే గవామ్. 3. సాధుభి ర్గర్హితం కర్తృ చాండాలస్య విధీయతే, కస్మాద్గోరజసాధ్వస్తమహం కుండే నిషించసి. ౪. చాండాలఉవాచ:—బ్రాహ్మణస్య గవాం రాజన్ హ్రియతీ నాం రజః పురా, సోమ ముద్ధ్వంసయామాస తం సోమం యేఽపిబన్ ద్విజాః. ౫. దీక్షితశ్చ సరాజాపి క్షీప్రం నరక మావిశత్, సహతైర్యజ్ఞకైః సర్వై ర్భృహస్పముపజీవ్యతత్. ౬. యేఽపి తత్రాపిబన్ క్షీరం ఘృతం దధిచ మానవాః, బ్రాహ్మణాః సహరాజన్యా స్సర్వేనరకమావిశన్. ౭. జఘ్నుస్తాః పయసా పుత్రాం స్తథాపౌత్రాన్ విధుఃకృతీః, పశూనవేక్షమాణాశ్చ సాధువృత్తే న దంవతీ. ౮. అహం తత్రావసం రాజన్ బ్రహ్మచారి జితేంద్రియః, తానాం మే రజసాధ్వస్తం భైత్యమాసీన్నరాధివ. ౯. చాండాలోఽహం తతోరాజన్ భుక్త్వాతదభవం నృప, బ్రహ్మస్వహారీ చ నృపః సోఽప్రతిష్ఠాం గతిం యయా. ౧౦. తస్మాద్ధరే న్నవిప్రస్యం కదాచిదపి కించన, బ్రహ్మస్యం రజసా ధ్వస్తం భుక్త్వా మాం పశ్య యాదృశమ్. ౧౧. తస్మాత్సో మోఽవ్యవిక్రేయః పురుషేణ విపశ్చితా, విక్రయంతిహ సోమస్య గర్హయంతి మనీషిణః. ౧౨. యేచైనం కీర్ణతే తాత యేచ వికీర్ణతే జనాః, తేతు వై వస్వతం ప్రాప్య రౌరవం యాంతి సర్వశః. ౧౩. సోమం తు రజసాధ్వస్తం వికీర్ణ విధి పూర్వకమ్, శ్రోత్రియో వాధ్యక్షీభూత్వా నచిరం నవినశ్యతి. ౧౪. నరకం త్రిశతం ప్రాప్య సవిష్ఠా ముపజీవతి, శ్వచర్యా మభిమానం చ సఖ దారే చ

విష్ణవమ్. ౧౫. తులయా ధారయన్ ధర్మమభిమాన్యతిరిచ్ఛతే, శ్వాసం వై పాపినం పశ్య వివర్ణం హరిణం కృమ్. ౧౬. అభిమానేన భూతానా మిమాం గతి ముపాగతమ్, అహం వైవిపులే జాతః కులే ధనసమన్వితే. ౧౭. అన్యస్త్రి జన్తని విభో జ్ఞాన విజ్ఞానపారగః, అథవం తత్రజానానో ప్యేతాన్ దోషాన్ మదాత్తదా. ౧౮. సంరబ్ధవ భూతానాం పృష్ఠమాంస మభక్షయమ్, సోఽహం తేన చ వృత్తేన భోజనేన చ తేనవై. ౧౯. ఇమామవస్థాం సుప్రాప్తః పశ్యకాల స్యపర్యయమ్, ఆదీప్తమివచైలాంతం భ్రమరై రివ చార్దిమమ్. ౨౦. ధావ మానం సుసంరబ్ధం పశ్యమాం రజసాన్వితమ్, స్వాహ్యాయైస్తు మహత్త్వాపం తరంతి గృహమేధినః. ౨౧. దానైః పుణ్యైశ్చైశ్చాపి యథాప్రాహుర్నసిషిణః, తథా పాపకృతం విప్ర మాశ్రమస్థం మహీపతే. ౨౨. స ర్వసంగవినిర్దుక్తం చ్ఛదాంస్య త్తారయత్కుత, అహం హి పాపయోన్యాం వై ప్రసూతిః క్షత్రి యర్షభ. ౨౩. నిశ్చయం నాధిగచ్ఛామికథం ముచ్యేయమిత్యత, జాతిస్త రత్వంచ మమ కేనచిత్సూర్వ కర్తవా. ౨౪. శుభే నయేన మోక్షంవై స్తాప్తుమిచ్ఛామ్యహం నృప, త్వమిమం సుప్రపన్నాయ సంశయం బ్రూహి పృచ్ఛతే, చాండాలత్వాత్కథ మహం ముచ్యేయ మితి సత్తమ. ౨౫. రాజన్యఉవాచ:—చాండాలప్రతిజానీహి యేన మోక్షమవాప్స్యసి, బ్రహ్మణాద్ధేర్భజన్ప్రాణాన్ గతిమిష్టా మవాప్స్యసి. ౨౬. దత్వా శరీరం క్రవ్యాద్భోధ్యైరణాగ్నా ద్విజహేతుకమ్, హత్వాప్రాణాన్ ప్రమో క్షస్తే నాన్యథా మోక్షమర్హసి. ౨౭. భీష్మఉవాచ:—ఇత్యుక్తః స తదా తేన బ్రహ్మస్వాధే పరంతప, హత్వా రణముఖే ప్రాణాన్ గతిమిష్టా మవాసహ. ౨౮. తస్మాద్రక్ష్యం త్వయా పుత్ర బ్రహ్మస్యం భరతర్షభ, యదిచ్ఛసి మహాబాహో కాశ్యపీం గతిమాత్మనః. ౨౯.

ఇతి ఆనుశాసనపర్వాంతర్గత ఆనుశాసనికపర్వణి, ఏకశతత మోఽధ్యాయః.

— హ స్తికూటమ్. ౨ —

యుధిష్ఠిరఉవాచ:—ఏకలోకా స్సుకృతినస్సర్వే త్వాహో పితామహా, ఉతతత్రాపి భిన్నా స్తే? తన్నే బ్రూహి పితామహ. ౧. భీష్మఉవాచ:—కర్మభిః పార్థ నానాత్వం లోకానాం యాంతి మానవాః, పుణ్యాన్పుణ్యకృతో యాంతి షాపాన్ పాపకృతో జనాః. ౨. అత్రాప్యదాహరంతీమమితిహాసం పురా తనమ్, గౌతమస్య మునేస్తాత సంవాదం వాసవస్య చ. ౩. బ్రహ్మణో గౌతమః కశ్చిన్నద్దుర్దాంతో జితేంద్రియః, మహావనే హస్తిశిఖం పరిద్యూన మమాత్మ

కమ్. ర. తం దృష్ట్వా జీవయానూస సాసుక్రోశో ధృతవ్రతః, సతుదీర్ఘేణ కాలే
 నబభూవాతిబహుమహాః. ౫. తం ప్రభిన్నం మహానాగం ప్రస్తుతం పర్యతోప
 మమ్, ధృతరాష్ట్రస్య రూపేణ శక్రో జగ్రహ హస్తినమ్. ౬. హియమాణం తు
 తం దృష్ట్వా గౌతమః శంసితవ్రతః, అభ్యభావత రాజానాం ధృతరాష్ట్రం మహా
 తపాః. ౭. మామేహద్వీర్హస్తినం పుత్ర మేనం దుఃఖాత్పుష్టం ధృతరాష్ట్రా
 శ్చృతజ్ఞః, మైత్రం సతాం సాప్తపదం వదంతి మిత్రద్రోహా నైవరాజాన్ స్పృశేత్
 త్వామ్. ౮. ఇద్ధోదక స్రవాతారం శూన్యపాలం మమాశ్రమే, వినీతమాచార్య
 కులే సుయుక్తం గురు కర్తరి. ౯. శిష్టం చాతం కృతజ్ఞం చ ప్రియం చ సతతం
 మమ, నమేషిక్రోశతో రాజాన్ హర్షమర్హసి కుంజరమ్. ౧౦. ధృతరాష్ట్ర
 డివాచః—గవాం సహస్రం భవతే దదామి దానీశతం నిష్కశతాని వంచ,
 అన్యచ్చ విత్తం వివిధం మహర్షే కిం బ్రాహ్మణస్యేహ గజేన కృత్యమ్. ౧౧. గౌతమ
 డివాచః—తవైవగావో హి భవంతు రాజాన్ దాన్యస్సనిష్కా వివిధం చ రత్నమ్,
 అన్యచ్చ విత్తం వివిధం నరేంద్ర కిం బ్రాహ్మణస్యేహ గజేన కృత్యమ్. ౧౨. ధృతరా
 ష్ట్రడివాచః— బ్రాహ్మణానాం హస్తిభిర్నాస్తికృత్యం రాజన్యనాం నాగకులానివిప్ర,
 స్వం వాహనం నయతోనాస్త్యధర్మో నాగశ్రేష్ఠం గౌతమాస్తాన్ని వర్త. ౧౩.
 గౌతమడివాచః— యత్ర ప్రేతో నందతి పుణ్యకర్తా యత్ర ప్రేతః శోచతే పాప
 కర్తా, వైవస్వతస్య నదనే మహత్తం సత్ర త్వాహం హస్తినం యాతయిష్యే.
 ౧౪. ధృతరాష్ట్రడివాచః—యే సిష్క్రియా నాస్తి కా శ్రద్ధధానాః పాపాత్తాన
 ఇంద్రియాథే నివిష్టాః, యమస్య తే యాతనాం ప్రాల్మ వంతి పరంగంతా ధృత
 రాష్ట్రా నతత్ర. ౧౫. గౌతమడివాచః—వైవస్వతీ సంయమ నీ జనానాం యత్రా
 నృతం నోచ్యతే యత్ర సగ్యమ్, యత్రాబలా బలిసం యాతయంతి తత్ర త్వాహం
 హస్తినం యాతయిష్యే. ౧౬. ధృతరాష్ట్రడివాచః—క్యేపాం స్వసారం పితరం
 మాతరం చ యథా శత్రుం మదమత్తా శ్చ రంతి, తథా విధానామేషలోకోమ
 హర్షే పరం గుంతా ధృతరాష్ట్రా నతత్ర. ౧౭. గౌతమడివాచః—మందాకినీ వై
 శ్రవణస్య రజ్జో మహాభాగా భోగి జనప్రవేశ్యా, గంధర్వ యత్రైరప్సరో భిక్ష
 జప్తా తత్ర త్వాహం హస్తినం యాతయిష్యే. ౧౮. ధృతరాష్ట్రడివాచః—అతిథి
 వ్రతా సువ్రతా యేజనా వై వ్రతిశ్రయం దదతి బ్రాహ్మణేభ్యః, శిష్టాశిన స్సంవి
 భజ్యా శ్రితాంశ్చ మందాకినీ తేఽపి విభూషయంతి. ౧౯. గౌతమడివాచః—
 మోరగ్రే యద్వనం భాతి రమ్యం సుపుష్పితం కిన్నరీతజప్తమ్, సుదర్శనా

యత్ర జంబూర్విశాలా తత్ర త్వాహం హస్తినం యాతయిష్యే. ౨౦. ధృత
రాష్ట్రుడవాచః— యే బ్రాహ్మణా మృదవస్సత్యశీలా బహుశ్రుతా స్సర్వభూతాభి
రామాః, యేఽగ్నియంతే సేతిహాసం పురాణం మధ్వాహుత్యాజుహ్వతివై
ద్విజేభ్యః. ౨౧. తథావిధానా మేషలోకే మహర్షే పరం గంతా ధృతరాష్ట్రో
నతత్ర, యద్విద్యతే విడితం స్థానమస్తి తద్భూమి త్వం త్వరితో హ్యేషయామి.
౨౨. గౌతమఉవాచః— సుపుష్పితం కిన్నరరాజజుష్టం ప్రియం వసు నందనం నా
రదస్య, గంధర్వాణామపురసాం చ శశ్వత్తత్ర త్వాహం హస్తినం యాతయిష్యే.
౨౩. ధృతరాష్ట్రుడవాచః— యే సృత్యగీతకుశలా జనాస్సనాహ్మయాచమానా
స్సహితాశ్చరంతి, తథావిధానా మేషలోకే మహర్షే పరం గంతాధృతరాష్ట్రోన
తత్ర. ౨౪. గౌతమఉవాచః—యత్రోత్తరాః కురవో భాంతి రమ్యా దేవై స్సార్థం
మోదమానా నశేంద్ర, యత్రాగ్నియా నాశ్చవహంతి లోకాఽవ్యోవయః పర్వత
యోనయశ్చ. ౨౫. యత్రశక్రోవద్వతి సర్వకామా యత్రస్త్రియః కామచారా
భవంతి, యత్రచేర్ష్యా నారీ సరాణాం తత్ర త్వా హం హస్తినం యాతయిష్యే.
౨౬. ధృతరాష్ట్రుడవాచః— యే సర్వభూతేషు నిసృతకామా అమాంసాదాస్య
స్తదండాశ్చరంతి, నహింసంతి స్థావరం జంగమం చ భూతానాం యే సర్వభూతా
త్తభూతాః. ౨౭. నిరాశిషో నిర్తమా వీతరాగా లాభాలాభే తుల్యనిందాప్రశంసాః
తథా విధానా మేషలోకో మహర్షే పరం గం తా ధృతరాష్ట్రో నతత్ర. ౨౮.
గౌతమఉవాచః— తతోపరే భాంతి లోకా స్సనాత నాస్సుపుణ్యగంధా విరజా
వీతశోకాః, సోమస్య రాజ్ఞ స్సద నేషు హత్త నస్తత్ర త్వాహం హస్తినం యాత
యిష్యే. ౨౯. ధృతరాష్ట్రుడవాచః— యేదానశీలా నప్రతిగృహ్లాతే సదా
నచావ్యర్థాం శ్చాదదతే పరేభ్యః, యేషామదే యమన్తతే నాస్తి కించిత్సర్వా
తిథ్యా స్సుప్రసాదా జనాశ్చ. ౩౦ యే కుంతారో నాభిజల్వంతిచాన్యైక
సత్రీభూతా స్సతతం పుణ్యశీలాః, తథావిధానా మేషలోకో మహర్షే పరం
గంతా ధృతరాష్ట్రో న తత్ర. ౩౧. గౌతమఉవాచః—తథా పరే భాంతి
లోకా స్సనాతనాః విరజహ వితమస్కా విశోకాః, ఆదిత్యదేవస్య పదే మహత్త
నస్తత్ర త్వాహం హస్తినం యాతయిష్యే. ౩౨. ధృతరాష్ట్రుడవాచః—స్వాధ్యాయ
శీలా గురుశుశ్రూషణే రతాస్త పస్వినస్సు వ్రతాస్స త్యసంధాః, ఆచార్యాణా
మప్రతికూల భాషిణో నిత్యోత్థితా గురుకర్తస్య చోద్యాః. ౩౩. తథావిధానా
మేషలోకో మహర్షే విశుద్ధానాం భావితో వాగ్యతానామ్, సత్యేస్థితానాం వేదవి

చాం మహాత్మ నాం పరం గంతా ధృతరాష్ట్రో నతత్ర. 38. గౌతమఉవాచ:-
 తతోపరే భాంతి లోకాస్సనాత నాః సుపుణ్య గంధా విరజా విశోకాః, వరుణస్య
 రాజ్ఞః సదనేమహాత్మ నస్తత్ర త్వాహం హస్తినయాతయిష్యే. 39. ధృతరాష్ట్ర
 ఉవాచ:-చాతుర్దాస్యైర్యేయజంతే జనా స్పదాతథేష్టినాం దశశతం ప్రాప్నువంతి,
 యేచాగ్నిపాత్రం జహ్వతి శ్రద్ధధానా యథామాయం త్రీణి వర్షాణి విప్రాః.
 3౬. సుధామిణాం ధర్మధురే మహాత్మనాం యథోదితే వర్షాని సుస్థితానామ్,
 ధర్మాత్మనా ముద్వహతాం గతిం తాం పరం గంతా ధృతరాష్ట్రో నతత్ర. 3౭.
 గౌతమఉవాచ:-ఇదంద్రస్యలోకా విరజా విశోకా దురత్యయాః కాంక్షితా
 మానవానామ్, తస్మాహం తే భవనే భూరి తేజసా రాజస్మిమం హస్తినం
 యాతయిష్యే. 3౮. ధృతరాష్ట్రఉవాచ:-శతవర్షజీవీ యశ్చ శూరో మనుష్యో
 వేదాధ్యాయా యశ్చ యజ్ఞా ప్రమత్తః, ఏతే సర్వే శక్రలోకం వ్రజంతి పరం
 గంతాధృతరాష్ట్రో నతత్ర. 3౯. గౌతమఉవాచ:-ప్రాజానత్యా స్పృంతి లోకా
 మహంతో నాకస్య పృష్ఠే పుష్కళా వీతశోకాః, మనీషితా స్సర్వలోకో
 ద్భవానాం తత్ర త్వాహం హస్తినం యాతయిష్యే. ౪౦. ధృతరాష్ట్రఉవాచ:-
 యే రాజానో రాజసూయాభిషిక్తా ధర్మాత్తానో రక్షితారః ప్రజానామ్,
 యేచాశ్వమేధాపభృతాంగాస్తేషాం లోకా ధృతరాష్ట్రో నతత్ర. ౪౧.
 గౌతమఉవాచ:-తతః పరం భాంతి లోకా స్సనాతనాః సుపుణ్యగంధా విరజా
 వీతశోకాః, తస్మిన్నహం దుర్లభే చాప్యధృష్ట్యే గవాం లోకే హస్తినం యాత
 యిష్యే. ౪౨. ధృతరాష్ట్రఉవాచ:-యోగోసహస్రీశతద స్సమాం గవాం శతీ
 దశ దద్యాచ్చ శక్త్యా, తథాదశభ్యో యశ్చ దద్యాదిహైకాం పంచభ్యో వా
 దానశీలస్తథైకామ్. ౪౩. యే జీర్యంతే బ్రహ్మచర్యే విప్రా బ్రాహ్మీ వాచం పరి
 రక్షంతి చైవ, మనస్విన స్తీర్థయాత్రాపరాయణాస్తే తత్ర మోదంతి గవాం
 నివాసే. ౪౪. ప్రభాసం మానసం తీర్థం పుష్కరాణి మహత్సరః, పుణ్యంచ
 నైమిశం తీర్థం బాహుదాం కరతోయినీమ్. ౪౫. గంగా గయ శిరశ్చైవ
 విచాళాం స్థూలవాలుకామ్, కృష్ణాం గంగాం పంచనదం మహాప్రద మథాపివా.
 ౪౬. గోమతీం కాశికీం పంచాం మహత్తానో ధృతివ్రతాః, సరస్వతీద్వపద్వత్యో
 యమునాం యే ప్రయాంతి చ. ౪౭. తత్ర తే దివ్యసంస్థానా దివ్యమాల్యధరా
 శ్శివాః, ప్రయాంతి పుణ్యగంధాధ్యా ధృతరాష్ట్రో నతత్ర వై. ౪౮. గౌతమ
 ఉవాచ:-యత్ర శీతభయం నాస్తి సచోష్ణభయ మ్భాసి, నక్షుత్పిపాసేనగ్లాని

ర్షదుఃఖం న సుఖం తథా. ౮౯. న ద్వేష్యో నప్రియః కశ్చిన్నబంధు ర్మరిపుస్తథా,
 న జరామరణే తత్ర నపుణ్యం నచ పాతకమ్. ౧౦. తస్మిన్ విరజసి స్థితే ప్రజ్ఞాసత్త్వ
 వ్యవస్థితే, స్వయంభుభవనే పుణ్యే హస్తినం మే ప్రదాస్యతి. ౧౧. ధృతరాష్ట్ర
 ఉవాచ:—విష్ణుక్తా స్సర్వసంనైర్యే కృతాత్మానో యత్రతతాః, అధ్యాత్మయోగ
 సంస్థానైర్ముక్తా స్స్వర్గగతిం గతాః. ౧౨. తే బ్రహ్మభవనం పుణ్యం ప్రాశ్నువం
 త్విహాసాత్త్వికాః, న తత్ర ధృతరాష్ట్ర స్తే శక్యో ద్రష్టుం మహామునే. ౧౩.
 గౌతమఉవాచ:—గృథంతరం యత్రబ్రహ్మచ్ఛ గీయతే యత్రవేదీ పుండరీకై
 స్త్రుణోతి, యత్రోపయాతి వారిభిస్సమపీఢీ తత్రత్వాహం హస్తినం యాత
 యిష్యే. ౧౪. బుధ్యామి త్వం వృత్రహణం శతక్రతుం వ్యతిక్రమం తం భువ
 నాని విభ్యా, కచ్చిన్నవాచా వృజినం కదాచి దకార్షం తే మనసాఽభివం
 గత్. ౧౫. శతక్రతురువాచ:—మఘనాహం లోకపథం ప్రజానామన్వాగమం
 పరినాదే గజస్య, తస్మాద్భవాత్ ప్రణతం మానుశాస్తు బ్రహ్మి యత్రత్కరవాణి
 సర్వమ్. ౧౬. గౌతమఉవాచ:—శ్వేతం కరేణుం మమ పుత్రం హినాగం యం మే
 హాషీర్ద్దశవర్షాణి బాలమ్, యో మే వనే వసతోఽభూద్ద్వితీయ స్తపేవ మే దేహి
 సురేంద్రనాగమ్. ౧౭. శతక్రతురువాచ:—అయం సుత స్తే ద్విజముఖ్యనాగఆగ
 చ్ఛతి త్వాయభివీక్షమాణః, పాదౌ చ తే నాసికయోపజిహ్వతే శ్రేయో మమా
 ధ్యాహి నమశ్చ తేఽస్తు. ౧౮. గౌతమఉవాచ:—శివం సదైవేహ సురేంద్ర తుభ్యం
 ధ్యాయామి పూజాం చ సదా ప్రయుంజే, మమాపి త్వం శక్రశివం దదస్వ త్వయా
 దత్తం ప్రతీగృహ్లామి నాగమ్. ౧౯. శతక్రతురువాచ:—యేషాం వేదా నిహితా
 వై గుహాయాం మనీషిణాం సత్యవతాం మహత్తనామ్, తేషాం త్వయై కేనదుహ
 త్తనాస్తి వృద్ధస్తస్తాప్రీతిమాం స్తేఽహమద్య. ౨౦. హంత్రైహిబ్రాహ్మణక్షిప్రం
 సహపుత్రేణ హస్తినా, త్వం హి ప్రాపుం శుభాన్ లోకా నహ్నయ చ చిరాయ చ.
 ౨౧. భీష్మఉవాచ:—స గౌతమం పురస్కృత్య సహ పుత్రేణ హస్తినా, దివమాచ
 క్రమేవశ్రీ సద్భి స్సహ దురాసనమ్. ౨౨. ఇమం యశ్శృణుయాన్నిత్యం యః పతే
 ద్వాజితేంద్రియః, స యాతి బ్రహ్మణో లోకం బ్రాహ్మణో గౌతమోయథా. ౨౩.
 ఇతి అనుశాసనికపర్వా-తల్లం అనుశాసనికపర్వణి, ద్వ్యధికశతతమోఽధ్యాయః.

— బ్రహ్మభగిరగసంవాదః. —

యుధిష్ఠిరఉవాచ:— దానం బహువిధాకారం శాంతిస్సర్వమహింసితమ్,
 స్వదారతుష్టి శ్చోక్తా తే ఫలం దానస్య చైవ యత్. ౧. పితామహస్య విదితం

కిమన్యత్రపసో బలాత్, తపసో యత్సరం తేఽద్య తన్నో వ్యాఖ్యాతు మర్హసి. ౨. భీష్మఉవాచ:-తపః ప్రచక్షతే యావ త్తావత్తోణో యుధిష్ఠిర, మతం మమాత్ర కాంతేయ తపో నానశనాత్సరమ్. ౩. అత్రావ్యుదాహరంతీమమితిహసం పురా తనమ్, భగీరథస్య సువాదం బ్రహ్మశిష్య మహత్తనః. ౪. అతీత్య సురలోకం చ గవాం లోకం చ భారత, ఋషిలోకం చ సోఽగచ్ఛ ద్భగీరథ ఇతిశ్రుతమ్. ౫. తం తు దృష్ట్వా వచః ప్రాహ బ్రహ్మరాజః భగీరథమ్, కథం భగీరథాగాస్త్యమిమం లోకం దురాసదమ్. ౬. నహి దేవా న గంధర్వా న మనుష్యా భగీరథ, ఆయాం త్యతప్త తపసః కథంవై త్వమిహగతః. ౭. భగీరథఉవాచ:-నిష్కాణం వై హ్యద దం బ్రాహ్మణేభ్యః శతం సహస్రాణి స దైవ తానామ్, బ్రాహ్మం వ్రతం నిత్య మాస్థాయ విద్యన్న త్వేవాహం తస్య ఫలాదిహంగామ్. ౮. దక్షైకరాత్రా దశవంచరాత్రా నేకాదశై కాదశకాక్ క్రతుంశ్చ, జ్యోతిష్టోమానాం చశతం యదిష్టం ఫలేన తేనాపి నచా గతోఽహమ్. ౯. యచ్ఛాపసం జాహ్ను వీతీరనిత్యః శతం సమాస్త్యమానస్తపోఽహం, అదాంచ తత్రాశ్వతరీసహస్రం నారీపురం నచ తేనాహమాగాం. ౧౦. దశాయుతాని చాశ్వానాం గో యుతానిఽచ వింశతిమ్, పుష్కరేషు ద్విజాతిభ్యః ప్రాదాం శతసహస్రశః. ౧౧. సువర్ణచంద్రోత్తమ ధారిణీనాం కన్యోత్తమానామదదం సహస్రమ్, పట్టిం సహస్రాణి విభూషితానాం జాంబూనదైరాభరేణైర్నతేన. ౧౨. దశార్బుదాన్యదదం గోసవేజ్యస్వేకైకశో దశగా లోకనాథ, సమానవత్సాః పయసా సమన్వితాస్సువర్ణ కాంస్యోపదుహా న తేన. ౧౩. ఆప్తోర్యామేషు నియత మేకైకస్త్విక దశాదదమ్, ఘృష్టిణాం క్షీరదాత్రీణాం రోహిణీనాం శతాని చ. ౧౪. దోగ్ధీణాం వై గవాం చాపి క్రయ తాని దక్షైవహ, ప్రాదాం దశగుణం బ్రహ్మ న్నతేనాహ ముపాగతః. ౧౫. వాజినాం బాహ్లిజాతానా మయుతాన్యదదం దశ, కర్కాశాం హేమమాలీనాం నచ తేనాహమాగతః. ౧౬. కోటిశ్చ కాంచనస్యహే ప్రాదాం బ్రహ్మ దశాన్యహమ్, ఏకైకస్త్విక క్రతౌ తేన ఫలేనాహం నచాగతః. ౧౭. వాజినాం శ్యామకర్ణానాం హరితానాం పితామహ, ప్రాదాం హేమస్రజం బ్రహ్మ కోటిర్దశ చ సప్త చ. ౧౮. ఈషాదంతాన్తహాకాయాక్ కాంచనస్రగ్వీభూషితాక్, పద్మినో వై సహస్రాణి ప్రాదాం దశ చ సప్త చ. ౧౯. అలంకృతానాం దేవేశ దివ్యైః కనకభూషణైః, రథానాం కాంచనాంగానాం సహస్రాణ్యదదం దశ. ౨౦. సప్తచాన్యాని యుక్తాని వాజభి స్సమలంకృతైః, దక్షిణావయవాః కేచి

ద్వేదైర్యే సంప్రకీర్తితాః. ౨౧. వాజపేయేషు దశసు ప్రాదాం ప్రాప్యపి చా
 వ్యహమ్. శక్రతుల్య ప్రభావాణా మిజ్యయా విక్రమేణ చ. ౨౨. సహస్రం సిమ్మ
 కంతానా మదదం దక్షిణామహమ్, విజత్య భూపతీ సర్వా నర్థైర్హస్తా పితామహ
 ౨౩. అష్టభ్యో రాజసూయేభ్యో నచ తేనాహమాగతః, ప్రాతశ్చయావద్దంగాయా
 శ్చన్నమాసీ జ్జగత్పతే. ౨౪. దక్షిణాభిః ప్రవృత్తాభి ర్ము నాగాం చ తత్కృతే,
 వాజినాంతు సహస్రే ద్వే సువర్ణశతభూషితే. ౨౫. వరంగ్రామశతం చాహమే
 కైకస్య త్రిధాదదమ్, తపస్వీ నియతాహరః శమమాస్థాయ వాగ్యతః. ౨౬.
 దీర్ఘకాలం హిమవతి గంగాయాశ్చ మరుత్సహమ్, మూర్ధ్నాధారాం మహాదేవః
 శిరసా యా మధారయత్, సతేనాప్యహమాగ్నం ఫలేనేహ పితామహ. ౨౭.
 శమ్యాత్పైరయజం యచ్చ దేవాః సద్యస్కానామయ్యుతైశ్చాపి యత్తత్
 త్రయోదశద్వాదశాహైశ్చ దేవ సహంజరికాన్నచతేహం ఫలేన. ౨౮. అష్టా
 సహస్రాణి కకుద్దినామహం శుక్లర్షభాణామదదంద్విజేభ్యః, ఏకైకంవై కాంచనం
 శృంగమేభ్యః పత్నీశ్చైవా మదదంసిమ్మకంఠిః. ౨౯. హిరణ్యరత్ననిచయాన
 దదం రత్నపర్వతా, ధనధాన్యై స్సమృద్ధాంశ్చ గ్రామాంశ్చాన్యే సహస్రశః. ౩౦.
 శతం శతానాం ఘృష్టినామదదం చావ్యతంద్రితః, ఇష్టావేక్తైర్హయజ్ఞైః బ్రహ్మ
 జేభ్యో న తేన చ. ౩౧. ఏకాదశాహై రయజం సదక్షిణై ర్ద్విద్వాదశాహై
 రశ్వమేధైశ్చ దేవ, అర్కాయజ్ఞైష్టోడశభిశ్చబ్రహ్మం స్తేహం ఫలేనేహ
 న చాగతోఽస్తి. ౩౨. నిష్క్రైకకంఠమదదం యోజనాయతం తద్విస్తీర్ణం
 కాంచనపాదపానామ్, వనం చూతానాం రత్నవిభూషితానాం న చైవతేహ
 మాగతోఽహం ఫలేన. ౩౩. తురాయణం హి వ్రతమప్యధృష్టమక్రోధనోఽ
 కరవం త్రిశతోఽర్భా, శతం గవామప్తశతాని చైవ దినే దినే హ్యదదం
 బ్రహ్మజేభ్యః. ౩౪. యస్విసీనామథ రోహిణీనాం తదైవాన్యా సనదుహే
 లోకనాథ, ప్రాదాన్నిత్యం బ్రహ్మజేభ్య స్సురేశ నేహగత స్తేన ఫలేన చా
 హమ్. ౩౫. త్రింశద్గ్నీనహం బ్రహ్మన్న యజం యచ్చ నిత్యదా, అష్టాభి
 స్సర్వమేధైశ్చ నరమేధైశ్చ సప్తభిః. ౩౬. దశభిర్విశ్వజిద్భిశ్చ శతైర్హస్తా
 దశోత్తరైః, నచైవ తేహం దేవేశ ఫలేనాహమిహాగమమ్. ౩౭. సరయ్యాం
 బాహుదాయాం చ గంగాయా మథ క్షమిశే, గవాం శతానా మయత మదదం
 చ సతేన హ. ౩౮. ఇంద్రేణ గుహ్యం నిహితం వై గుహాయాం యద్భారవ
 స్తపసేహభ్యవిందత్, జాజ్వల్యమాన ముశన స్తేజసేహ తత్సాధయామాస

మహం వరేణ్యం. ౩౯. తతో మే బ్రాహ్మణాస్తుష్టా స్తస్మిన్ కర్మణి సాధితే, సహస్ర
మృషయశ్చాపి యేవై తత్ర సమాగతాః. ౪౦. ఉత్తస్మై రస్మిగచ్ఛత్వం బ్రహ్మ
లోకమితి ప్రభో, ప్రీతేనోక్తసహస్రేణ బ్రాహ్మణానామహం ప్రభో, ఇమం
లోకమనుప్రాప్తో మాభూత్తేత్ర విచారణా. ౪౧. కామం యథావద్విసితం
విధాత్వా పృష్టేన వాచ్యంతు మయా యథావత్, తపో హి నాశ్యచ్ఛానశనా
న్తతం మే నమోఽస్తు తే దేవవర ప్రసీద. ౪౨. భీష్మఉవాచ:-ఇత్యుక్తవంతం
బ్రహ్మ తు స రాజానం భగీరథమ్, పూజయామాస పూజార్హం విధిదృష్టేన కర్మణా.
౪౩. తస్మాదనశనైర్యుక్తో విప్రాః పూజయంత్యదా, విప్రాణాం వచనాత్సర్వం
పరత్రేహ చ సిద్ధ్యతి. ౪౪. వాసాభి రన్వై ర్గోభిశ్చశుభై ర్నైవేత్యై రపి, శుభై
స్సురగణై శ్చాపి తోష్యా ఏవ ద్విజా స్తథా. ౪౫. ఏత దేవ పరం గు హ్య ములో
భేన సమాచర. ౪౬.

ఇతి అనుశాసనపర్వాంతర్గత ఆనుశాసనికపర్వణి, త్విధికశతతమోఽధ్యాయః.

—ॐ ఆయుష్యాఖ్యానమ్. ॐ—

యుధిష్ఠిరఉవాచ:-శతాయురక్తః పురుషః శతపీఠ్యశ్చ జాయతే,
కస్తాల్ మ్రియంతే పురుషా బాలాఅపి పితామహా. ౧. ఆయుష్మాన్ కేన భవతి
అల్పాయుర్వాపి మానవః, కేన వా లభతే కీర్తిం కేన వా లభతే శ్రియమ్. ౨.
తపసా బ్రహ్మచర్యేణ జపహోమై స్తథాపదైః, కర్మణా మనసా వాచా తస్తే
బ్రూహి పితామహ. ౩. భీష్మఉవాచ:-అత్ర తేహం ప్రవక్ష్యామి యన్తాం
త్వమను పృచ్ఛసి, అల్పాయుర్యేన భవతి దీర్ఘాయుర్వాపి మానవః. ౪. యేన వా
లభతే కీర్తిం యేన వా లభతే శ్రియమ్, యథాచవర్తయన్ పురుషః శ్రేయసా
సంప్రయుజ్యతే. ౫. ఆచారాల్లభతే నాయురాచారాల్లభతే శ్రియమ్,
ఆచారాల్లభతే కీర్తిం పురుషః ప్రేత్యచేహ చ. ౬. దురాచారో హి పురుషో
నేహాయుర్విందతే మహత్, యస్తాత్మసంతి భూతాని తథా పరిభవంతి చ. ౭.
తస్తాత్కుర్యా దిహాచారం యదీచ్ఛే ద్భూతిమాత్మనః, అపి పావశరీరస్య ఆచా
రోహంత్యలక్షణమ్. ౮. ఆచారలక్షణో ధర్మః సంతశ్చారిత్రలక్షణాః, సా
ధూనాం చ యథావృత్త మేతచ్ఛాచారలక్షణమ్. ౯. అశ్వదృష్టం శ్రవా
దేవ పురుషం ధర్మచారిణమ్, భూతికర్తాణి కర్మాణం తం జనాః కుర్వతే ప్రియమ్.
౧౦. యే నాస్తికా నిష్క్రియా శ్చ గురుశాస్త్రాభిలంఘినః, అధర్మజ్ఞా దురా
చారా స్తే చరంతి గతాయుషః. ౧౧. విశీలా భిన్నమర్యాదా నిత్యం సంకీర్ణ

మైథునాః, అల్పాయుషో భవంతీహ సరా నిరయగామినః. ౧౨. సర్వలక్షణ
హీనోఽపి సముదాచారవాన్నరః, శ్రద్ధధానోఽనసూయశ్చ శతం వర్షాణి జీవతి. ౧౩.
అక్రోధనస్సత్యవాదీ భూతానామపి హింసకః, అససూయరజస్తాశ్చ శతం వర్షాణి
జీవతి. ౧౪. లోప్తమర్దీ తృణచ్ఛేదీ క్షిఖాదీ చ యో నరః, నిత్యోచ్ఛిష్ట శ్శంకుశు
కోనేహాయుర్విందతే మవాత్. ౧౫. బ్రాహ్మే ముహూర్తే బుధ్యేత ధర్మార్థౌ చాను
చింతయేత్, ఉత్థాయాచమ్య తిష్ఠేత పూర్వాం సంధ్యాం కృతాంజలిః. ౧౬.
ఏవమేవాపరాం సంధ్యాం సముపాసేత వాగ్యతః, నేతే తాదిత్యముద్యంతం నాస్తం
యాంతం కదాచన. ౧౭. నోపస్మప్తం న వారిధం న మధ్యం నభసో గతమ్, ఋషయో
నిత్యసంధ్యత్వా ద్దీప్తమాయు రవాపువత్. ౧౮. తస్మాత్తిష్ఠేత్సదా పూర్వాం
పశ్చిమాం చైవ వాగ్యతః, యేన పూర్వా ముపాసంతే ద్విజాస్సంధ్యాం న పశ్చి
మామ్. ౧౯. సర్వాస్తాః ధార్మికో రాజా శూద్రకర్మాణి కారయేత్, పరదారా
నగంతవ్యా సుర్వవక్షేషు కర్త్రిచిత్. ౨౦. సహివృశమనాయుష్యం లోకే
కించ న విద్యతే, యాదృశం పురుషస్యేహ పరదారోపసేవనమ్. ౨౧. యావంతో
రోమకూపాస్సుయః స్త్రీణాం గాత్రేషు నిర్జితాః, తావద్వర్షసహస్రాణి నరకం
పర్యుపాసతే. ౨౨. ప్రసాధనం చ కేశానా మంజనం దంతధావనమ్, పూర్వాష్టా
ఏవ కార్యాణి దేవతానాం చ పూజనమ్. ౨౩. పురీషమూత్రేనోదీక్షేన్నాధి
తిష్ఠే త్కదాచన, నాతికల్యం నాతినాయం న చ మధ్యం దినే స్థితే. ౨౪. నాజ్ఞాతై
స్సహ గచ్ఛేత నైకో న వృషలై స్సహ, పంథా దేయో బ్రాహ్మణాయ గోభ్యో
రాజభ్య ఏవ చ. ౨౫. వృద్ధాయ భారతప్తాయ గర్భిణ్యై దుర్బలాయ చ, ప్రద
క్షిణం ప్రకుర్వీత పరిజ్ఞాతా వనప్పరీత్. ౨౬. చతుష్పదాః ప్రకుర్వీత సర్వా
నేవ ప్రదక్షిణాః, మధ్యందినే నిశాకాలే అర్ధరాత్రే చ సర్వదా. ౨౭. చతు
ష్పదం నసేవేత ఉభే సంధ్యే తథైవ చ, ఉపాసహ చ వస్త్రం చ ధృతమన్యై
ర్నధారయేత్. ౨౮. బ్రహ్మచారి చ నిత్యం స్వాత్పాదం పాదేన నాక్రమేత్,
అమావాస్యాం పౌర్ణమాస్యాం చతుర్దశ్యాం చ సర్వశః. ౨౯. అష్టమ్యాం సర్వ
పక్షాణాం బ్రహ్మచారి సదాభవేత్, వృథా మాంసం న ఖాదేత పృష్ఠమాంసం
తథైవ చ, ఆక్రోశం పరివాదం చ పైశున్యం చ వివర్జయేత్. ౩౦. నారుంతు
దస్యాన్తు నృపుశంసవాదీ నహీనతః పరమభ్యాదదీత, యయాస్య వాచా పర
ఉద్విజేత సతాం వదే దుషతీం పాపలోక్యామ్. ౩౧. వాక్సాయకావదనాన్ని
ష్పతంతి యైరాహతశ్శోచతి రాత్యహని, పరస్యవామర్తసు నిష్పతంతి తాః

పండితో నావస్థశ్చరేషు. ౩౨. రోహతే సాయుక్తర్విధం వసం పరశునాహతమ్,
వాచా దురుక్తయా విధం న సంరోహతి వాక్తృతమ్. ౩౩. కర్ణినాళీకనారాచా
నిర్వర్తంతి శరీరతః, వాక్కుల్యస్తు న నిర్వర్తుం శక్యోహృది శయో హి సః. ౩౪.
హీనాంగనతిక్రాంతాః విద్యాహీనాః విగర్హితాః, రూపద్రవిణహీనాంశ్చ సత్య
హీనాంశ్చ నాక్షిపేత్. ౩౫. నాస్తిక్యం వేదనిందాం చ దేవతానాం చ కుత్సనమ్,
ద్వేషస్తంభాభిమానంచ తైక్షణ్యం చ పరివర్జయేత్. ౩౬. పరస్య దండం నోద్యచ్ఛే
త్కుద్ధోనైనం నిపాతయేత్, అన్యత్ర పుత్రాచ్ఛిష్యాచ్ఛ శిక్షార్థం తాడనంస్తృ
తమ్. ౩౭. న బ్రహ్మణా సరివదేత్ నక్షత్రాణి న నిర్దిశేత్, టిథిం పక్షస్యనబ్రూయా
త్తథాస్యాయుర్నిరప్యతే. ౩౮. కృత్యామూత్రపురీషేతు రథ్యామాక్రమ్య వా పునః,
పాదప్రక్షాళనం కుర్యాత్స్వాధ్యాయే భోజనే తథా. ౩౯. శ్రీణిదేవాః పవిత్రాణి
బ్రహ్మణానా మకల్పయన్, అదృష్టమద్భిర్నిర్మితం యచ్చ వాచా ప్రశస్యతే. ౪౦.
సంయావం కృసరం మాంసం శమ్కులీం పాయసం తథా, ఆత్మార్థం న ప్రకర్తవ్యం
దేవార్థంతు ప్రకల్పయేత్. ౪౧. నిత్యమగ్నిం పరిచరేద్భిక్షుం దద్యాచ్ఛ నిత్యదా,
వాగ్యతో దంతకావ్తంచ నిత్యమేవ సమాచరేత్. ౪౨. సచాభ్యుదితశ్చాయీస్యా,
త్ప్రాయశ్చిత్తీ తథాభవేత్, మాతాపితరావుత్థాయ పూర్వమేవాభివాదయేత్.
౪౩. ఆచార్యమథవాప్యన్యం తథాయుర్విందతే మహత్. వర్జయేద్దంతకాశాని వర్జ
నీయాని నిత్యశః. ౪౪. భక్షయేచ్ఛాస్త్రదృష్టాని షర్వస్వపి వివర్జయేత్, ఉదజ్ఞుశ్చ
సతతం శౌచం కుర్యాన్నమాహితః. ౪౫. అకృత్వా దేవపూజాం చ నాచరేద్దంత
థావసమ్, అకృత్వా దేవపూజాం చ నాభిగచ్ఛేత్కదాచన. ౪౬. అన్యత్ర తు
గురుం వృద్ధం ధార్మికం వా విచక్షణమ్, అవలోక్యో నచాదర్శోమలినో బుద్ధిమత్తరైః
౪౭. సచాజ్ఞాతాం శ్రీయం గచ్ఛేద్దర్శిణీం వా కదాచన, ఉదక్ష్మిరానస్వపేత
తథా ప్రత్యక్ష్మిరానచ. ౪౮. ప్రాక్ష్మిరాస్తు స్వపేద్విద్వానథవా దక్షిణాశిరః, నభగ్నో
నావశీర్ణేచ శయనే ప్రస్వపీతచ. ౪౯. నాంతర్ధానే న సంయుక్తే నచ తిర్య
క్కదాచన, నచాపి గచ్ఛేత్కార్యేణ సమయాద్వాపి నాస్తికే. ౫౦. ఆసనంతు
పదాకృత్య నప్రసజ్యే త్తథానరః, ననగ్నః కర్హిచిత్సన్నియాన్ననిశాయాం కదా
చన. ౫౧. స్నాత్వాచ నావమృజ్యేత గాత్రాణి సువిచక్షణః, నచానలింపేద
స్నాత్వా స్నాత్వా వాసో న నిర్ధనేత్. ౫౨. నచైవాద్వాణి వాసాంసి నిత్యం సేవే
తమానవః, సృజన్చి నావకృష్యేత న బహిర్ధారయీత చ. ౫౩. ఉదక్యయాచ
సంభాషాం నకుర్వీత కదాచన, నోత్సృజేత పురీషంచ తేలే గ్రామస్య చాంతికే.

౫౪. ఉభేమూత్రపురీషే తు నాపుకుర్యా త్కదాచన, అన్నం బుభుక్షుమాణస్తు
 త్రిర్దుభేన స్పృశేదపః. ౫౫. భుక్త్వాచాన్నం తథైవ త్రి ద్విః పునః పరిమార్జ
 యేత్, ప్రాజ్ఞుభోనిత్యమశ్నియాద్వాగ్యతోఽన్న మకు త్సయన్. ౫౬. ప్రస్కందయే
 చ్చమనసాభుక్త్వా చాగ్ని ముపస్పృశేత్, ఆయుష్యం ప్రాజ్ఞుభో భుంక్తే యశస్యం
 దక్షిణాముఖః. ౫౭. ధన్యం ప్రత్యజ్ఞుభో భుంక్తే ఋశు భుంక్తే ఉదజ్ఞుఖః, అగ్ని
 మాలభ్య తోయేన సర్వాన్ ప్రాణానుపర్పుశేత్. ౫౮. గాత్రాణిచైవ సర్వాణి
 నాభిం పాణితలే తథా, నాభిత్థిషే త్తుపం జాతు కేశధస్తకపాలికాః. ౫౯. అస్య
 స్యచా వ్యవస్నాతం దూరతః పరివర్జయేత్, శాంతి మోహమాంశ్చ కుర్వీత సావిత్రాణి
 చ ధారయేత్. ౬౦. నిషణ్ణశ్చా పి ఖాదేత నతుగచ్ఛన్ కదాచన. మూత్రం
 నోత్తిష్ఠతా కార్యం నభస్సని స గోవ్రజే. ౬౧. ఆర్ద్రపాదస్తు భుజీత నార్ద్రపా
 దస్తు సంవిశేత్, ఆర్ద్రపాదస్తు భుజానో వక్షాణం జీవతేతత్. ౬౨. త్రిణి
 తేజాంసి నోచ్ఛిష్ట ఆలభేత కదాచన, అగ్నిం గం బ్రాహ్మణం చైవ తథాహ్యాయు
 ర్నహీయతే. ౬౩. త్రిణి తేజాంసి నోచ్ఛిష్ట ఉదీక్షేత కదాచన, సూర్యాచంద్రమ
 సౌచైవ నక్షత్రాణి చ సర్వశః. ౬౪. ఊర్ధ్వం ప్రాణాహ్యుత్క్రమ తి యానః
 స్థవిర ఆయతి, అభ్యుత్థానాభి వాద్యాభ్యాం పురస్తాన్ ప్రతిపద్యతే. ౬౫. అభి
 వాదయేత తేవృద్ధాన్ దద్యాచ్చైవాసనం స్వయమ్, కృతాంజలి రుపాసీత
 గచ్ఛంతం వృషతోఽన్వయూత్. ౬౬. నచాసీతాసననే భిషే కాంస్యభిన్నం
 చవర్జయేత్, నైకవస్త్రేణ భోక్తవ్యం ననగ్నస్నాతుమర్హతి. ౬౭. స్వప్తవ్యంనైవ
 నగ్నేన నచోచ్ఛిష్టో పి సంవిశేత్. ఉచ్ఛిష్టో నస్పృశేచ్ఛీర్ష్యం సర్వే ప్రాణా స్తదా
 శ్రయాః. ౬౮. కేశగ్రహం ప్రహరాంశ్చ శిరస్యేతాన్ వివర్జయేత్, నసంహ
 తాభ్యాం పాణిభ్యాం కంఠాయేతాత్మనశ్శిరః. ౬౯. నచాభీక్ష్యం శిరస్సన్ని
 యాత్తథాన్యాయుర్నరిష్యతే, శిరస్సన్నితైశ్చ తైలైశ్చ నాంగం కించిదపి
 స్పృశేత్. ౭౦. తిలభృష్టం నచాశ్నియాత్తథాన్యాయు ర్నరిష్యతే, నాధ్యాపయే
 త్తథోచ్ఛిష్టో నాధీయాతి కదాచన. ౭౧. వాతేచ పూతిగంధే చ మనసాఽపి న
 చింతయేత్, ఆత్ర గాథా య మోదీతాః కీర్తయంతి పురావిదః. ౭౨. ఆయురస్య
 నికృంతామి ప్రజా స్తస్యా దదే తథా, య ఉచ్ఛిష్టః ప్రవదతి న్వాధ్యాయచాధిగ
 చ్ఛతి. ౭౩. యశ్చాన ధ్యాయకాలేఽపి మోహాదభ్యస్యతి ద్విజః, తస్యవేదః ప్రణ
 శ్యేత ఆయుశ్చ పరిహీయతే. ౭౪. తస్మాద్యుక్తో హ్యనధ్యాయే నాధీయాతి కదా
 చన, ప్రత్యాదిత్యం ప్రత్యనలం ప్రతిగాంచ ప్రతిద్విజాన్. ౭౫. యే మేహంతి

చ పంథానం తే భవంతి గతాయుషః, ఉభే మూత్రపురీషే తు దివా కర్యాదు
 దక్షుభః. ౭౬. ఉక్షిణాభి ముఖో రాత్రౌ తథాహ్య యుర్నరిష్యతే, త్రిక కృతా
 న్నావజానీయా ద్విర్హమాయు ర్జీజీవిషుః. ౭౭. బ్రాహ్మణం క్షత్రియం సర్పం సర్వే
 హ్యశీవిషాస్త్రయః, దహత్యాశీవిషః క్రుద్ధో యావత్పశ్యతి చక్షుషా. ౭౮.
 క్షత్రియోపి దహేత్కుద్ధో యావత్పశ్యతి తేజసా, బ్రాహ్మణస్తు కలం హన్యా
 ద్దాసేనావేక్షితేన చ. ౭౯. తస్మాదేతత్త్రియం యత్నా దుపసేవేత సండితః,
 గురుణా వై వ నిర్బంధో నకర్తవ్యః కదా చన. ౮౦. అనుమాన్యః ప్రసాద్యశ్చ
 గురుః క్రుద్ధో యుధిష్ఠిర, సమ్యక్క్షిప్త్యా ప్రవృత్తేపి వర్తితవ్యం గురావిహ. ౮౧.
 గురునిదాదహత్యాయు ర్మనుష్యాణాం నసంశయః, దూరాదావసథాత్ మూత్రం
 దూరాత్పాదావ సేచనమ్. ౮౨. ఉచ్చిష్టోత్సర్జనంచైవ దూరే కార్యం హితైషిణా,
 రక్తమాల్యం చ ధార్యం స్వాత్ శుక్లం ధార్యం తు పండితైః. ౮౩. వర్జయిత్వా
 తు కిమలం తథా కువలయం ప్రభో. రక్తం శిరసి ధార్యం తు తథావాసేయ
 మిత్యపి. ౮౪. కాంచనీయా పి మాలాయా నసాదుష్యతి కర్పిచిత్, స్నాతస్య
 వర్ణకం నిత్యమాద్ధృం దద్యాద్విశాంపతే. ౮౫. విపర్యయం నకుర్వీత వాససా
 బుద్ధిమాన్సురః, తథానాన్యధృతం ధార్యం సచాపశదమేవచ. ౮౬. అన్యదేవ భవే
 ద్వాస శ్చయనీయే సరోత్రమ, అన్యద్రథ్యాను దేవనా మర్పాయామన్యదేవహి.
 ౮౭. ప్రియంగుచందనాభ్యాం చ బిల్వేన తగరేణ చ, పుష్పగేవానులింపేత కేస
 రేణ చ బుద్ధిమాన్. ౮౮. ఉపవాసం చ కుర్వీత స్నాతశ్శుచిరలంకృతః, పర్వ
 కాలేషు సర్వేషు బ్రహ్మచారి సదాభవేత్. ౮౯. సమాసమేకపాత్రేతు భంజే
 న్నాన్నం జనేశ్వర, అలీఢయా పరికృతం భక్షయీత కదాచన. ౯౦. తథానోద్ధృ
 తసారాణి సప్రక్షేత సదాపయేత్, ససన్నికృష్టో మేధావీ నాశుచే ర్నచ సత్సుచ.
 ౯౧. ప్రతిషిద్ధాన్నధర్తేషు భక్ష్యాన్ భుజీత పృష్ఠతః, పిష్పలంచ వటంచైవ శణ
 శాకం తదైవ చ. ౯౨. ఉదుంబరం న ఖాదేచ్ఛ భవాద్ధి పురుషోత్తమః, ఆజంగ
 వ్యంతికామాంసం మాయూరం చైవ వర్జయేత్. ౯౩. వర్జయేచ్ఛుష్కమాంసం
 చ తథాపర్యుషితం చ యత్, సపాణౌ లవణం విద్వాన్ ప్రాక్షీయాన్నచ
 రాత్రిషు. ౯౪. దధిసగ్తాన్నభుంజీత వృధామాంసం చ వర్జయేత్, సాయం
 ప్రాతశ్చ భుంజీత నాంతరాళే సమాహితః. ౯౫. బాలేన తు న భుంజీత పరశ్రాద్ధం
 తదైవ చ, వాగ్మతో వైకవస్త్రీశ్చ నాసువిష్టః కదాచన. ౯౬. భూమా సదైవ
 నాక్షీయా న్నానాసీనో న శబ్దవత్, తోయపూర్వం ప్రదాయాన్నమతిథిభ్యో విశే

పతః. ౯౭. పశ్చాద్భుంజిత మేధావీ న చాప్యన్యమనా నరః, సమానమేక
 పక్త్యాం తు భోజ్యమన్నం నరేశ్వర. ౯౮. విషం హాలాహలం భుంక్తే యోఽ
 ప్రదాయ సుహృజ్జనే, పానీయం పాయసం సక్తూన్ దధి సర్పిర్తథాన్యపి. ౯౯.
 నిరస్య శేషమేతేషాం నరదేయం తు కస్యచిత్, భుంజానో మనుజవ్యాఘ్రే నైవ
 శంకాం సమాచరేత్. ౧౦౦. దధి చాప్యనుపానం వై కర్తవ్యం చ భవార్థినా, ఆచ
 మ్య చైకపాస్తేన పరిష్టావ్యం తిథోదకమ్. ౧౦౧. అంగుష్ఠంచరణస్యాథ దక్షిణ
 స్యావసేచయేత్, పాణిం మూర్ధ్ని సమాధాయ స్పృష్ట్యా చాగ్నిం సమాహితః.
 ౧౦౨. జ్ఞాతిశ్రేష్ఠ్య మవాప్నోతి ప్రయోగకుశలో నరః, అద్భిః ప్రాణాన్ సమా
 లభ్య నాభిం పాణితలే తథా ౧౦౩. స్పృశంత్యైవ ప్రతిష్ఠేత సచాప్యార్ద్రేణ
 పాణినా, అంగుష్ఠస్యాంతరాళే చ బ్రాహ్మం తీర్థముదాహృతమ్. ౧౦౪. కనిష్ఠి
 కాఝాః పశ్చాత్తు దేవతీర్థమిహోచ్యతే, అంగుష్ఠస్య చ యన్తధ్యం ప్రదేశిన్యాశ్చ
 భారత. ౧౦౫ తేన పితౄణాం కర్విత స్పృష్ట్యాపాన్యాయతస్తథా, పరాప
 వాదం నబ్రూయాన్నాప్రియం చ కదాచన. ౧౦౬. న మన్యుః కశ్చిదుత్పాద్యః
 పురుషేణ భవార్థినా, పతితైస్తు కథాం నేచ్ఛేద్ధర్మనం చ వివర్జయేత్. ౧౦౭.
 స స్సంనచగచ్ఛేత తథాఽయుర్విందతే మహత్, నదివా మైథునం గచ్ఛేన్నకన్యాం
 నచబంధకీమ్. ౧౦౮. సచాన్నాతాంస్త్రియం గచ్ఛే తథాఽయుర్విందతే మహత్,
 స్వేస్వేతీర్థే సమాచమ్య కార్యే సముపకల్పితే. ౧౦౯. త్రిః పీత్వాఽపోద్విః ప్రమృజ్య
 కృతశౌచో భవేన్నరః, ఇంద్రియాణి సకృత్స్పృశ్య త్రిరభ్యుక్త్య చ మానవః.
 ౧౧౦. కుర్విత పితౄం దైవం చ వేదదృష్టేన కర్తనా, బ్రాహ్మణార్థే చ యచ్ఛృణోతి
 తచ్చ మే శృణు శౌరవ. ౧౧౧. పవిత్రం చ హితం చైవ భోజనాద్యంతయో
 స్తథా, సర్వశౌచేషు బ్రాహ్మే తీర్థేన సముపప్నుశేత్. ౧౧౨. నిష్ఠీవ్యతు తథా
 త్సుత్వా స్పృశ్యాపాహ శుచిర్భవేత్, వృద్ధో జ్ఞాతి స్తథా మిత్రం దరిద్రో యో
 భవేదపి. ౧౧౩. గృహేవాస ముచిన్యాస్తే ధన్యమాయుష్యమేవచ, గృహేపారా
 వతాధన్యా శ్చుకాశ్చ సహ శారికాః. ౧౧౪. గృహేష్వే తేన పాపాయ తథావై
 ప్రత్యులపాయకాః. ఉద్దీపకాశ్చ గృహాశ్చ కపోతా భృమరా స్తథా. ౧౧౫. నిది
 శేయ్యుర్యదా తత్ర శాంతిమేవ తదాచరేత్, అమంగళ్యాని చైతాని తథో
 త్కృతా మహత్తనామ్. ౧౧౬. మహత్తనోఽతి గుహ్యని నవక్తవ్యాని కర్హిచిత్,
 అగమ్యాశ్చ సగచ్ఛేత రాజ్ఞః పత్నీం సఖిస్తథా. ౧౧౭. వైద్యానాం బాలవృద్ధా
 నాం భృత్యానాం చ యధిష్ఠిర, బంధూనాం బ్రాహ్మణానాం చ తథా శారణి

కస్యచ. ౧౧౮. సంబంధినాం చ రాజేంద్ర తథాయుర్విందతే మహత్. బ్రాహ్మణ
 స్థపతిభ్యం చ నిర్జితం యన్నివేశనమ్. ౧౧౯. తదావసేత్సదాస్రాజ్ఞో భవార్థీ
 మనుజేశ్వర, సంధ్యాయాం స స్వపేద్రాజ్ విద్యాం నచ సమాచరేత్. ౧౨౦.
 స భుంజిత చమేఘావీ తథాయుర్విందతే మహత్, న క్తం స కుర్యాత్ప్రీత్యాణిభుక్త్వా
 చైవ ప్రసాదనమ్. ౧౨౧. పానీయస్య క్రియాన క్తం సకార్యా భూతిమిచ్ఛతా.
 వర్జసీయాశ్చ వై నిత్యం స క్తవో నిశిభారత. ౧౨౨. శేషాణిచావదాశాని పానీయం
 చాపి భోజనే, సౌహిత్యం నచ కర్తవ్యం రాత్రే నచ సమాచరేత్. ౧౨౩. ద్విజ
 చ్చేదం స కుర్వీతభుక్త్వా నచ సమాచరేత్. మహాకులే ప్రసూతాం చ ప్రశస్తాం
 లక్ష్మణై స్తథా ౧౨౪. వయఃస్థాం చ మహాస్రాజ్ఞః కన్యామావోఘమర్హతి, అపత్య
 ముత్పాద్య తతః ప్రతిష్ఠాప్య కులం తతః. ౧౨౫. పుత్రాః ప్రదేయాజాతేషు కులధర్షేషు
 భారత, కన్యా చోత్పాద్య దాతవ్యా కులపుత్రాయ ధీమతే. ౧౨౬. పుత్రా
 నివేశ్యాశ్చ కులాద్భృత్యా లభ్యాశ్చ భారత, శిరస్సాన్తోఽథ కుర్వీత దైవం ప్రిత్యై
 మథాపి వా. ౧౨౭. నక్షత్రే న చ కుర్వీత యస్మిన్ జాతో భవేన్నరః, న ప్రోష్ఠ
 పదయోః కార్యం తథాఽగ్నే యేచ భారత. ౧౨౮. దారుణేషు చ సర్వేషు ప్రత్యరిం
 చ వివర్జయేత్, జ్యోతిషే యాని చోక్తాని తాని సర్వాణి భారత. ౧౨౯.
 స్రాబ్దుభిః శ్శశ్రుకర్మాణి కారయేత్సుసమాహితః ఉడబ్దుభో వా రాజేంద్ర తథా
 యుర్విందతే మహత్. ౧౩౦. పరివాదం నచ బ్రూయాత్సరేషామూత్తన స్తథా,
 పరివాదో హ్యధర్మాయ ప్రోచ్యతే భరతర్షభ. ౧౩౧. వర్జయేద్వ్యంగినిం నారీం తథా
 కన్యాం సరోత్తమ, సమాదాం వ్యంగితాం చైవ మాతు స్సుకులజాతథా. ౧౩౨.
 వృద్ధాం ప్రవ్రజితాం చైవ తదైవ చ సతిప్రతాప్, అయోనిం చ వియోగిం చ నచ
 గచ్ఛే ద్విచక్షణః. ౧౩౩. పింగలాం కుష్ఠినిం నారీం స త్వమావోఘమర్హసి, అపస్తారి
 కులేజాతాం నిహీనాం చైవ వర్జయేత్. ౧౩౪. శ్వేత్రిణాం చ కులేజాతాం క్షయిణాం
 మనుజేశ్వర, లక్ష్మణై రన్వితాయాం చ ప్రశస్తా యాం చ లక్ష్మణైః. ౧౩౫. మనోజ్ఞాదర్శనీ
 యాం తాం భవా వోఘమర్హసి, మహాకులే నివేష్టవ్యం సదృశే వా యథి
 స్థిర. ౧౩౬. అవరా పతితావైవ సగ్రహ్యే భూతిమిచ్ఛతా, అగ్నినుత్పాద్య
 యత్నేన క్రియాన్సువిహితాశ్చ యాః. ౧౩౭. వేదేన బ్రాహ్మణైః ప్రోక్తా స్తాశ్చ
 సర్వా స్సమాచరేత్, సచేర్వ్యై స్త్రీషు కర్తవ్యా రక్ష్య దారాశ్చ సర్వశః. ౧౩౮.
 అనాయుష్యా భవేద్దీర్ఘ్య తస్మాద్దీర్ఘ్యం వివర్జయేత్, అనాయుష్యం దివా స్వప్నం
 తథాభ్యుదితశ్చాయితా. ౧౩౯. స్రాతరిన్ని శాయాం చ తథా యేచోద్భిష్టా స్వప్నవంతి

నై, పారదార్యసునాయుష్యం నాసితోచ్ఛిష్టతా తథా. ౧౮౦. యత్నతోనైవ
కర్తవ్య మభ్యాసశ్చైవ భారత, సంధ్యాయాం నచ భుంజీత నన్నాయే న్నపతే
తథా. ౧౮౧. ప్రయతశ్చ భవేత్తస్యాం నచ కించిత్సమాచరేత్, బ్రాహ్మణా
పూజయేచ్ఛాపి తథా స్నాత్వా సరాధిప. ౧౮౨. దేవాశ్చ ప్రణమేత్సన్నితో
గురూంశ్చాప్యభివాదయేత్, అనియంత్రితో న గచ్ఛేత్ యజ్ఞంగచ్ఛేత దర్శకః. ౧౮౩.
అన్పితేహ్యనాయుష్యం గమనం తత్ర భారత, నచైకేన పరివ్రజ్యం సగంతవ్యం
తథా నిశి. ౧౮౪. అనాగతాయాం సంధ్యాయామాగత్య చ గృహే వసేత్,
మాతుఃపితృర్దురూణాం చ కార్యమేవానుశాసనం. ౧౮౫. హితం వాప్యహితంవాపి
నవిచార్యం కథంచన, ధనుర్వేదే చ వేదే చ యత్నః కార్యో సరాధిప. ౧౮౬.
హస్తీపుష్పే శ్వపుష్పే చ రథచర్యాసు చైవహ, యత్నవాక్ భవ రాజేంద్ర
యత్నవాక్ సుఖమేధతే. ౧౮౭. అప్రధృష్యశ్చ శత్రుణాం భృత్యానాం స్వజ
నస్య చ, ప్రజాపాలనయుక్తశ్చ న క్షతిం లభతే క్వచిత్. ౧౮౮. యుక్తిశాస్త్రం చ
తే జ్ఞేయం శబ్దశాస్త్రం చ భారత. గాంధర్వశాస్త్రం చ కలాః పరిజ్ఞేయా సరాధిప.
౧౮౯. పురాణ మితి హానాశ్చ తథాఖ్యానాని యాని చ, మహత్తనాం చ చరితం
శ్రోతవ్యం నిత్యమే వ చ. ౧౯౦. పత్నీ రజస్వలా యాచ నాభిగచ్ఛే న్నచాహ్వా
యేత్, స్నాతాం చతుర్థే దివసే రాత్రౌ గచ్ఛేద్విచక్షణః. ౧౯౧. పంచమే
దివసే నారీ పఠేఽహని పుమాన్ భవేత్, ఏతేన విధినా పత్నీముపాగచ్ఛేత్
పండితః. ౧౯౨. జ్ఞాతిసంబంధిమిత్రాణి పూజనీయాని సర్వశః, యష్టవ్యం చ
యథాశక్తి యజ్ఞైర్విధదక్షిణైః. ౧౯౩. ఆత ఊర్ధ్వమరణ్యం చ నేవితవ్యం
సరాధిప, ఏష తే లక్షణోద్దేశ ఆయుష్యాణాం ప్రకీర్తితః. ౧౯౪. శేషస్త్రివిద్య
పుద్గేధ్యః ప్రత్యాహర్యో యుధిష్ఠిర, ఆచారో భూతిజనన ఆచారః కీర్తివర్ధనః.
౧౯౫. ఆచారాద్వర్ధతేహ్యయురాచారోహంత్యలక్షణమ్, ఆగమానాం హి
సర్వేషా మాచార శ్చేష్ట ఉచ్యతే. ౧౯౬. ఆచారప్రథవోధర్మో ధర్మాదాయు
ర్వివర్ధతే, ఏతద్యశస్యమాముష్యం స్వర్గం స్వస్త్యయనం మహత్. ౧౯౭. అను
కంప్య సర్వవర్ణాన్ బ్రహ్మణా సముదాహృతమ్. ౧౯౮.

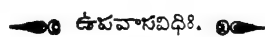
ఇతి అనుశాసనపర్వాంతర్గత ఆనుశాసనకపర్వణి, చతురధికశతత మోఽధ్యాయః.

—ॐ శ్రేష్ఠకనిష్ఠధర్మకథనమ్. ॐ—

యుధిష్ఠిరఉవాచ:—యథా శ్రేష్ఠః కనిష్ఠేషు వర్తతే భరతర్షభ, కని
ష్ఠాశ్చ యథా శ్రేష్ఠే వర్తేరంస్తద్భివీహి మే. ౧. భీష్మఉవాచ:—శ్రేష్ఠవత్తాత

వర్తస్య జ్యేష్ఠోఽసి సతతంభవాత్, గురోర్గరియసీ పృత్తి ర్యాచ శిష్యస్య భారత. ౨.
 నగురాఽస్మిన్ ప్రజ్ఞే శక్యం శిష్యేణ వర్తితుమ్, గురోర్హి దీర్ఘవృత్తిత్వం యత్తచ్చి
 వ్యస్య భారత. ౩. అంభస్సాన్యదంధవేలాయాం జడస్సాన్యదపి వా బుధః, పరి
 హారేణ తత్ప్రాయా ద్యస్తేహం న్యాన్యతిక్రమః. ౪. ప్రత్యక్షం భిన్నహృ
 దయా భేదయేయః కృతంనరాః, శ్రియాఽభిప్రేక్షాః కాంతేయ భేదకామాస్తథా
 ఽరయః ౫. జ్యేష్ఠః కులం వర్ధయతి వినాశయతి వా పునః, హంతిపర్వమపి జ్యేష్ఠః
 కులం యత్ర చ జాయతే. ౬. అథ యో వినికర్వీత జ్యేష్ఠో భ్రాతా యవీయసః,
 అజ్యేష్ఠస్సాన్యదభాగశ్చ నియమ్యోరాజభిశ్చ సః ౭. నికృతీహ నరో లోకాత్
 పాపాత్ గచ్ఛత్యసంశయమ్, విఫల స్వేవతత్పుష్పం మోఘం జనయితు స్మృతిమ్.
 ౮. సర్వాన్యః కులే యత్ర జాయతే శాపపూరుషః, అకీర్తిం జనయత్యేవ
 కీర్తిమంతర్దధాతి చ. ౯. సర్వేచాపి వికర్తన్తా భాగం నార్హంతి సోదరాః, నాప్ర
 దాయ కిన్తిషేభ్యో జ్యేష్ఠః కర్వీత యాతకమ్. ౧౦. అనుపఘ్నాత్ పితృద్వాయం
 జంఘాశ్రమ ఫలోద్వగః, స్వకుమీహేత లబ్ధతు వా కామోదాతు మర్హతి. ౧౧.
 భ్రాతృణామవిభక్తానాముత్థానమపిచేత్సహ, అపుత్రభాగం విషమం పితా
 దద్యాత్కదాచన. ౧౨. నజ్యేష్ఠో నావమస్యేత దుష్కృతః ప్రాకృతోఽసి వా,
 యదిస్త్రీ యద్యవరజః శ్రేయశ్చేత్తత్తదాచరేత్. ౧౩. ధర్మం హి శ్రేయ
 ఇత్యాహు ర్విధర్మ విదో జనాః, దశాచార్యానుపాధ్యాయ ఉపాధ్యాయాన్ పితా
 దశ. ౧౪. దశ చైవ పితౄన్నాతా సర్వాం వా పృథివీమపి, గురవేణాభిభవతి నాస్తి
 మాత్మసమో గురుః. ౧౫. మాతా గరియసీ యచ్చ తేనైతాం మన్యతే జనః, జ్యే
 ష్ఠోభ్రాతా పితృసమో మృతే పితరి భారత. ౧౬. సహ్యేహం వృత్తిదాతా న్యాత్సి
 చైతాత్ ప్రతిపాలయేత్, కన్తిస్తాస్తం నమస్యేరత్ సర్వే ఛందానువర్తినః. ౧౭.
 తమేవ చోపజీవేరత్ యథైవ పితరం తథా, శరీరమేతా సృజతిః పితా మాతా
 చ భారత. ౧౮. ఆచార్య శిష్యా యా జాతీః సా సత్యా సా జరామరా, జ్యేష్ఠా
 మాత్మసమాచాపి భగినీ భరతర్షభ. ౧౯. భ్రాతృర్భార్యా చ తద్వత్సాన్యద్యస్యా
 బాల్వే స్తనం పిబేత్. ౨౦.

ఇతి అనుశాసనపర్వాంతర్గత అనుశాసనికపర్వణి, పంచాధికశతతమోఽధ్యాయః.

ఉపవాసవిధిః.

యుధిష్ఠిరఉవాచ:—సర్వేహమేవ వర్ణానాం స్వేచ్ఛానాం చ పితామహ,
 ఉపవాసే మతిరియం కారణం చ న విద్యహే. ౧. బ్రహ్మక్షత్రేణ నియమాః

కర్తవ్యా ఇతి నః శ్రుతమ్, ఉపవాసే కథం తేషాం కృత్యమస్తి పితామహ. ౨. నియమాంశ్చోపవాసాంశ్చ సర్వేషాం బ్రాహ్మి పార్థివ, ఆప్నోతి కాం గతిం తాత ఉపవాసపరాయణః. ౩. ఉపవాసః పరం పుణ్యముపవాసః పరాయణమ్, ఉపోష్యేహ నరశ్రేష్ఠ కింఫలం ప్రతిపద్యతే. ౪. అగర్హ స్తుచ్యతే కేన ధర్మమా ప్నోతి వాకథమ్, స్వర్గం పుణ్యంచ లభతే కథం భరతసత్తమ. ౫. ఉపోష్య చాపి కిం తేన ప్రదేయం స్యాన్నరాధిన, ధర్మేణ చ సుఖానర్థాన్ లభేద్యేన బ్రవీహి తమ్. ౬. వైశంపాయనఉవాచః— ఏవంబ్రవాణం కాంతేయం ధర్మజ్ఞం ధర్మతత్త్వవీత్, ధర్మపుత్రమిదం వాక్యం భీష్మశ్శౌరినవోఽబ్రవీత్. ౭. భీష్మఉవాచః— ఇదం ఖలు మయా రాజశ్రుతమాసీత్పురాతనమ్, ఉపవాసవిధౌ శ్రేష్ఠా గుణా యే భరతర్షభ. ౮. ఋషిమంగిరసం పూర్వం పృష్టవాసస్మి భారత, యథా మాం తస్య తథైవాహం పృష్టవాంస్తం తపోధనమ్. ౯. ప్రశ్నమేతం మయా పృష్టో భగవాన్గ్రిసంభవః, ఉపవాసవిధిం పుణ్యమాచప్త భరతర్షభ. ౧౦. అంగిరాఉవాచః— బ్రహ్మత్రే త్రిరాత్రం చ విహితం కురునందన, ద్విత్రిరాత్రమదైకాహం నిర్దిష్టం పురుషర్షభ. ౧౧. వైశ్యాశ్శుద్రాశ్చ యన్తోహదుపవాసం ప్రచక్రిరే, త్రిరాత్రం వా ద్విరాత్రం వాతయోర్వృష్టిర్నవిద్యతే ౧౨. చతుర్థభక్తక్షణం వైశ్యే శూద్రే విధీయతే, త్రిరాత్రం నతుధర్మజ్ఞైర్విహితం ధర్మదర్శిభిః. ౧౩. పంచమ్యాం వాపి పష్ట్యాం చ పౌర్ణ మాస్యాం చ భారత, ఉపోష్య ఏకభక్తేన నియతాత్మా జితేంద్రియః. ౧౪. క్షమావాక్ రూపసంపన్న శ్శృతవాంశ్చైవ జాయతే, నానవత్వో భవేత్ప్రాజ్ఞో దరిద్రో వా కదాచన. ౧౫. యజ్ఞిభ్యః పంచమిం పష్టిం కులేభ్యో భోజయే ద్విజాన్, అప్తమిషభ కారవ్య కృష్ణపక్షే చతుర్థీమ్. ౧౬. ఉపోష్య వ్యాధి రహితో వీర్యవానభిజాయతే, మార్గశీర్షతు యో మాస మేకభక్తేన సంక్షిపేత్. ౧౭. భోజయేచ్ఛ ద్విజాన్ భక్త్యా సముచ్చేద్యాధికిల్బిషైః, సర్వకల్యాణ సంపూర్ణః సర్వాపధిసమన్వితః. ౧౮. ఉపోష్య వ్యాధిరహితో వీర్యవానభిజాయతే, పాపమాసంతు కాంతేయ భక్తేనైకేన యః క్షిపేత్. ౧౯. సుభ గో దర్శనీయశ్చ యశోభాగీ చ జాయతే, మాఘం తు నయతో మాసమేక భక్తేన యః క్షిపేత్. ౨౦. శ్రీమత్కులే జ్ఞాతిమధ్యే సమహత్త్వం ప్రసద్యతే, భగదైవతమాసం తు ఏకభక్తేన యః క్షిపేత్. ౨౧. త్రిషు వల్లభతాం యాతి వశ్యాశ్చాస్య భవంతి తాః, చైత్రం తు నియతో మాస మేకభక్తేన యః క్షిపేత్. ౨౨. నువర్ణ మణిముక్తాఢ్యే కులే మహతి జాయతే, నిస్తరేణేకభక్తేన వైశాఖం

యో జితేంద్రియః. ౨౩. సరోవా యదివా నారీ జ్ఞాతీనాం శ్రేష్ఠతాం వ్రజేత్, జ్యేష్ఠామూలం తు యో మాస మేకభక్తేనసంక్షిపేత్. ౨౪. ఐశ్వర్యమతులం శ్రేష్ఠం పునాన్ శ్రీవాప్రద్యతే, ఆమాధమేకభక్తేన స్థిత్యా మాసమతంద్రితః. ౨౫. బహుధాన్యో బహుధనో బహుపుత్రశ్చ జాయతే, శ్రావణం నియతోమాస మేకభక్తేన యః క్షిపేత్. ౨౬. యత్ర తత్రాభిషేకేన పూజ్యతే జ్ఞాతివర్ధనః, ప్రాప్త పాదంతు యో మాసమేకాహారో భవేన్నరః. ౨౭. ధనాధ్యంస్ఫుతమచల మైశ్వర్యం ప్రతిపద్యతే, తథైవాశ్వయుజం మాసమేకభక్తేన యః క్షిపేత్. ౨౮. మృజావాన్ వాహనాధ్యశ్చ బహుపుత్రశ్చ జాయతే, కార్తికం తు సరోమాసం యః కుర్యాదేకభాజనమ్. ౨౯. శూరశ్చ బహుభార్యశ్చ కీర్తిమాంశ్చైవ జాయతే, ఇతి మాసా నరవ్యాఘ్రే క్షిపతాం షటికీర్తితాః. ౩౦. తిథీనాం నియమా యేతు శృణు తానపి పార్థివ, ఏతేషు గతే యస్తు భక్తమన్నాతి భారత. ౩౧. గవాఢ్యో బహుపుత్రశ్చ ద్విగ్ధాయుశ్చ స జాయతే, మాసిమాసిత్రిరాత్రాణి కృత్వా వర్షాణి ద్వాదశ. ౩౨. గణాధిపత్యం ప్రాప్నోతి నిస్సవత్సమనావిలమ్, ఏతే తు నియ మాస్సుర్వేక రత్నాశ్శరదోదశ. ౩౩. ద్వైచాన్యే భరత శ్రేష్ఠప్రవృత్తి మనువర్తతామ్, యస్తు ప్రాతస్తథా సాయం భుంజానో నాతరా విభేత్. ౩౪. అహింసానిరతో నిత్యం జహ్వానో జాతనేనసమ్, షడ్భిస్సవ ర్షైః స్వంతే సిద్ధతే నాత్ర సంశయః. ౩౫. అగ్నిష్టామస్య యజ్ఞస్య ఫలం ప్రాప్నోతి మానవః, అధివాసే సోఽపురసాం నృత్యగీతవినాదితే. ౩౬. రమతే శ్రీరహస్యాగ్నే సుకృతీవిరజా నరః, తప్తకాంచన వర్ణభం విమానమధిరోహతి. ౩౭. పూర్ణం వర్షసహస్రం చ బ్రహ్మలోకే మహీ యతే, తష్ట్రయాదిహ చాగమ్య మాహుత్యం ప్రతిపద్యతే. ౩౮. యస్తు సంవత్సరం పూర్ణమేకాహారో భవేన్నరః, అతిరాత్రస్య యజ్ఞస్య సఫలం సముపాశ్నుతే, ౩౯. త్రింశద్వర్ష సహస్రాణి స్వర్గే చనమహీయతే, తష్ట్రయాదిహ చాగమ్య మాహు త్యం ప్రతిపద్యతే. ౪౦. యస్తు సంవత్సరం పూర్ణం చతుర్థం భక్తమన్నతే. అహింసానిరతో నిత్యం సత్యవాగ్విజితేంద్రియః. ౪౧. వాజపేయస్య యజ్ఞస్య సఫలం సముపాశ్నుతే, త్రింశద్వర్ష సహస్రాణి స్వర్గలోకే వహీయతే. ౪౨. షష్ఠీ కాలేతు కౌంతేయ నర స్సంవత్సరం క్షిపన్, అశ్వమేధస్య యజ్ఞస్య ఫలం ప్రాప్నోతి మానవః. ౪౩. చక్రవాకప్రయుక్తేన విమానేన స గచ్ఛతి, చత్వారింశత్సహస్రాణి వర్షాణి దివి మోదతే. ౪౪. అష్టమేన తు భక్తేన జీవంత్యంవత్సరం నృప, గవామ యనయజ్ఞస్య ఫలం ప్రాప్నోతి మానవః. ౪౫. హంససారసయుక్తేన విమానేన

స గచ్ఛతి, పంచాశతం సహస్రాణి వర్షాణి దివిమోదతే. ౪౬. పతేపతే గతే
 రాజ్ యోఽగ్నియా ద్వర్ష మేవతు, పక్షాసానశనం తస్య భగవా నుగిరా బ్రవీత్.
 ౪౭. పక్షిం వర్షసహస్రాణి దివమావసతే చ సః, వీణానాం వల్లకీనాం చ వేణానాం
 చ విశాంపతే. ౪౮. సుఘోషే ర్భధురైః శబ్దై స్సుప్త స్సప్రతిబోధ్యతే, సంవ
 త్సరమిహైకం తు మాసిమాసి పిబేదపః. ౪౯. ఫలం విశ్వజితస్తాత ప్రాప్నోతి స నరో
 నృప, సింహవ్యాఘ్రస్ప్రయుక్తేన విమానేన స గచ్ఛతి. ౫౦. సప్తతిం చ సహస్రాణి
 వర్షాణాం దివి మోదతే, మాసాద్ధూర్ధ్వం నరవ్యాఘ్రో నోపవాహో విధీయతే.
 ౫౧. విధిం త్వనశనన్యాహః పార్థ ధర్మవిదో జనాః, అనార్తో వ్యాధిమీళో
 గచ్ఛేదనశనం తు యః. ౫౨ పదేపదే యజ్ఞఫలం స ప్రాప్నోతి న సంశయః, దివం
 హంస్త్రయుక్తేన విమానేన స గచ్ఛతి. ౫౩. శతం వర్షసహస్రాణాం మోదతే స
 దివి ప్రభో, శతంచాఘరసఃకన్యా రమయంత్యపి తం నుమ్. ౫౪. ఆర్తోనా
 వ్యాధితో వాపి గచ్ఛేదనశనం తు యః, శతం వర్షసహస్రాణాం మోదతే
 స దివి ప్రభో. ౫౫. కాంచీనూపురశబ్దేన సుప్తశ్చైవ ప్రబోధ్యతే, సహస్ర
 హంస్త్రయుక్తేన విమానేన తు గచ్ఛతి. ౫౬. స గత్వా స్త్రీశ్చ తాకీర్ణే రమతే భర
 తర్షభ, ఊణస్యాప్యాయనం దృష్టం క్షతస్య క్షతరోవాణమ్. ౫౭. వ్యాధితస్యా
 షడగ్రామః క్రుద్ధస్య చ ప్రసాదనమ్, దుఃఖితస్యార్థమానాభ్యాం దుఃఖానాం ప్రతిషే
 ధనమ్. ౫౮. న చైతే స్వర్గకామస్య రోచంతేసుఖమేధసః, అతస్సుకామస యుక్తే
 విమానే హేమస్సర్పిణే. ౫౯. రమతే స్త్రీశ్చ తాకీర్ణే పురుషోఽలంకృతశ్శుచిః, స్వస్థ
 స్సఫలసంకల్పస్సుఖీ విగతకల్తపః. ౬౦. అనశ్నో దేహముత్సృజ్య ఫలం ప్రాప్నోతి
 మానసః, బాలసూర్యప్రతీకాశే విమానే హేమవర్చసి. ౬౧. వైదూర్యముక్తా
 ఖచితే వీణామురజనాదితే, పతాకాదీశ్చికాకీర్ణే దివ్యఘంటానాదితే. ౬౨.
 స్త్రీసహస్రానుచరితే స నరోస్సుఖమేధతే, యావంతి రోమకూపాని తస్య గాత్రేషు
 పాండవ. ౬౩. తావంత్యేవ సహస్రాణి వర్షాణాం దివి మోదతే, నాస్తివేదా
 త్పరం శాస్త్రం నాస్తి మాతృసమో గురుః. ౬౪. న ధర్మాత్పరమో లాభస్తపో
 నానశనాత్పరమ్, బ్రాహ్మణేభ్యః పరం నాస్తి వాచనం దివి చేహ చ. ౬౫. ఉపవాసై
 స్తథా తుల్యం తపః కర్త నవిద్యతే, ఉపోష్యవిధిపద్దేవాస్త్రిదివం ప్రతిపేదిశే. ౬౬.
 ఋషయశ్చ పరాం సిద్ధిముపవాసై రవాఘ్నువశ్, దివ్యవర్షసహస్రాణి విశ్వా
 మిత్రేణ ధీమతా. ౬౭. యంతమేకేన భక్తేన తేన విప్రత్వ మాగతం, చ్యవనో
 జమదగ్నిశ్చ వసిష్టో గౌతమో భృగుః. ౬౮. సర్వేవ దివంప్రాప్తాః క్షమావంతో

మహర్షయః, ఇదమంగిరసా పూర్వం మహర్షిభ్యః ప్రదర్శితమ్, యః ప్రదర్శయతే నిత్యం న స దుఃఖమవాప్నుయాత్. ౬౯. ఇమం తు కాంతేయ యథాక్రమం విధిం ప్రవర్తితం హ్యంగిరసా మహర్షిణా, పఠేచ్ఛ యో వై శృణుయాచ్ఛ నిత్యదా న విద్యతే తస్య నరస్య కీర్తిసమ్. ౭౦. విమచ్యతే చాపి స సర్వసంకరైర్న చాస్యదోషైరభిభూయతే మనః, వియోనిజానాం చ విజానతే రుతం ధృవాం చ కీర్తిం లభతే నరోత్తమః. ౭౧.

ఇతి అనుశాసనపర్వాంతర్గత అనుశాసనపర్వణి, షడధికశతతమోఽధ్యాయః.

యధిష్ఠిరఉవాచ:—పితామహేన విధివద్యజ్ఞాః ప్రోక్తా మహాత్మనా, గుణా శ్చైషాం యథా తథ్యం ప్రేత్య చేహ చ సర్వతః. ౧. నతే శక్యా దరిద్రేణ యజ్ఞాః ప్రాప్తుం పితామహ, బహూపకరణా యజ్ఞా నానాసంభారవిస్తరాః. ౨. పార్థివై రాజపుత్రైర్వా శక్యాః ప్రాప్తుం పితామహ, నార్థహీనైరవగుణైరేకాత్తభి రసం హతైః. ౩. యో దరిద్రైరపి విధిశ్శక్యః ప్రాప్తుం సదా భవేత్, అర్థన్యూనైరవగుణైరేకాత్తభిరసంహతైః, తుల్యోయజ్ఞ ఫలైరేతైస్తన్నే బ్రూహ పితామహ. ౪. భీష్మ ఉవాచ:—ఇదమంగిరసా ప్రోక్తముపవాసఫలాత్కమ్, విధిం యజ్ఞ ఫలైస్తుల్యం తన్ని బోధయధిష్ఠిరగి. యస్తు కల్యం తథా సాయం భుంజానోనాంతరా పిబేత్, అహిం సానిరతో నిత్యం జహ్వనో జాతవేదసమ్. ౬. షడ్భిరేవస వస్తైస్తు సిధ్యతే నాత్ర సుశయః, తప్తకాంచనవర్ణం చ విమానం లభతే నరః. ౭. దేవస్త్రిణామధీవాసే సృత్యగీతనినాదితే, ప్రాజాపత్యే వసేత్పద్మం వర్షాణా మగ్నిసన్నిభే. ౮. త్రీణి వర్షాణియః ప్రాశే త్నతతం త్వేకభోజనమ్, ధర్మపత్నీరతో నిత్యం అగ్నిష్టోమఫలం లభేత్. ౯. యజ్ఞంబహుసువర్ణం వా వాసవప్రియ మాచరేత్, సత్యవాద్దానశీలశ్చ బ్రహ్మణ్య శ్చాననుయకః. ౧౦. ఊంతో దాంతో జితక్రథః స గచ్ఛతి పరాం గతిమ్, హండు రాభ్రప్రతికాశే విమానే హంసలక్షణే. ౧౧. ద్వేసమాప్తే తతః షడ్జే సోఽపు రోభిర్వసేత్సహ, ద్వితీయే దివసే యస్తు ప్రాశ్నీయాదేకభోజనమ్. ౧౨. సదా ద్వాదశమాసాంస్తు జహ్వనో జాతవేదసమ్, అగ్ని కార్యపరో నిత్యం నిత్యం కల్య ప్రబోధనః. ౧౩. అగ్నిష్టోమస్య యజ్ఞస్య ఫలం ప్రాప్నోతి మానవః, హంససారస యుక్తం చ విమానం లభతే నరః. ౧౪. ఇంద్రలోకే చ వసతే వంశ్రీభిస్సమావృతః తృతీయేదివసే యస్తు ప్రాశ్నీయాదేకభోజనమ్. ౧౫. సదా ద్వాదశమాసాంస్తు జహ్వనో జాతవేదసమ్, అగ్ని కార్యపరో నిత్యం నిత్యం కల్యప్రబోధనః. ౧౬. అతిరాత్రస్య యజ్ఞస్య ఫలం ప్రాప్నోత్యనుత్తమమ్, మమూరహంస సంయు

క్తం విమానం లభతే నరః. ౧౭. సప్తర్షీణాం సదా లోకే సోఽప్సరోభిర్వసే
 త్వహ, నివర్తనం చ తత్రాస్య త్రిణి పద్మాని వై విదుః. ౧౮. దివసే యశ్చ
 తుర్థే తు ప్రాశ్నీయాదేకభోజనమ్, సదా ద్వాదశమాసాన్వై జహ్వనో జాతవే
 దసమ్ ౧౯. వాజపేయస్య యజ్ఞస్య ఫలం ప్రాప్నోత్యనుత్తమమ్, ఇంద్రకన్యాధిరూఢం
 చ విమానం లభతే నరః. ౨౦. సాగరస్య చ పర్యంతే వాసవం లోకమావసేత్,
 దేవరాజస్య చక్రీడాం నిత్యకాలమవేక్షతే. ౨౧. దివసే పంచమే యస్తు ప్రాశ్నీయా
 దేకభోజనమ్, సదా ద్వాదశమాసాన్వై జహ్వనో జాతవేదసమ్. ౨౨. అలుభస్య
 త్యవాదీ చ బ్రహ్మణ్యశ్చావిహింసకః, అనసూయ రపాపస్థో వాజపేయఫలం
 లభేత్. ౨౩. జాంబూనదమయం దివ్యం విమానం హంసలక్షణమ్, సూర్యమాలా
 సమాభాసమారోహేత్పాదురం గృహమ్. ౨౪. ఆవర్తనాని చత్వారి తథా
 పద్మాని ద్వాదశ, శర్యాన్నిపరిమాణం చ తథాసౌ వసతే సుఖమ్. ౨౫. దివసే
 యస్తు షష్ఠీ వై మునిః ప్రాశేత భోజనమ్, సదా ద్వాదశ మాసాన్వై జహ్వనో
 జాతవేదసమ్. ౨౬. సదా త్రివణస్నాయీ బ్రహ్మచార్యససూయకః, గవాం
 మేధస్య యజ్ఞస్య ఫలం ప్రాప్నోత్యనుత్తమమ్. ౨౭. అగ్నిజ్వాలాసమాభాసం
 హంసబర్హిణసేవితమ్, శాతకుంభసమాయుక్తం సాధయేబ్యానముత్తమమ్. ౨౮.
 తథైవాపరసామంతే ప్రతిసుప్తః ప్రబోధ్యతే, నూపురాణాం నిరాచేన మేఖ
 లానాం చ నిస్సవైః. ౨౯. కోటిసహస్రేవర్షాణాం త్రిణి కోటిశతానిచ, పద్మాన్యస్తా
 దశ తథా పతాకే ద్వేతథైవ చ. ౩౦. అయుతాని చ పంచాశద్భుజచర్మశతస్యచ,
 లోమ్నాం ప్రమాణేన సమం బ్రహ్మలోకే మహీయతే. ౩౧. దివసే సప్తమే
 యస్తు ప్రాశ్నీయాదేకభోజనమ్, సదా ద్వాదశమాసాన్వై జహ్వనో జాతవేద
 సమ్. ౩౨. సరస్వతీం గోపయానో బ్రహ్మచర్యం సమాచరేత్, సుమనోవర్ణకం
 చైన సుధుమాంసం చ వర్జయేత్. ౩౩. పురుషో మరుతాం లోక మింద్రలోకం
 సగచ్ఛతి, తత్ర తత్ర చ సిద్ధాగ్ధో దేవకన్యాభిరర్చ్యతే. ౩౪. ఫలం బహుసు
 వర్ణస్య యజ్ఞస్య లభతే నరః, సంఖ్యామతిగుణాం వాఽపి తేషు లోకేషు మోదతే.
 ౩౫. యస్తు సంవత్సరం ఊంతో భుంక్తేఽహన్యష్టమే నరః, దేవకార్యః సోనిత్యం
 జహ్వనో జాతవేదసమ్. ౩౬. పౌండరీకస్య యజ్ఞస్య ఫలం ప్రాప్నోత్యనుత్తమమ్,
 పద్మవర్ణనిభం చైవ విమాన మధిరోవాతి. ౩౭. కృష్ణాః కనకవర్ణాశ్చ నార్య
 శ్శ్యామాస్తథాపరాః, వయోరూపవిలాసిన్యో లభతే నాత్ర సంశయః. ౩౮.
 యస్తు సంవత్సరం భుంక్తే నవమే నవమేఽహని, సదా ద్వాదశమాసాన్వై జహ్వనో

జాతవేదసమ్. ౩౯. అశ్వమేధసహస్రస్య ఫలం ప్రాప్నోత్యనుత్తమమ్, పుండరీక
ప్రకాశం చ విమానం లభతే నగః. ౪౦. దీప్తసూర్యాగ్నితేజోభి ర్ధివ్యమాలాభి
రేవ చ, నీయతే రుద్రకన్యాభి స్సంఘోషితం సనాతనమ్. ౪౧. అష్టాదశ సహ
స్రాణి వర్షాణాం కల్పమేవ చ, కోటిశతసహస్రం చ తేషు లోకేషు మోదతే.
౪౨. యస్తు సంవత్సరం భుక్తే దశాహేవై గతేగతే, సదాద్వాదశ మాసాన్వై
జుహ్వనో జాతవేదసమ్. ౪౩. బ్రహ్మకన్యానివాసే చ సర్వభూతమనోహరే,
అశ్వమేధసహస్రస్య ఫలం ప్రాప్నోత్యనంతయమ్. ౪౪. రూపవత్పశ్య తం కన్యా
రమయంతి సదా నరమ్, నీలోత్పలనిభైర్వర్ణై రక్తోత్పలనిభై స్తథా. ౪౫. విమా
నం మండలావర్తమావర్తగహనాకులం, సాగరోర్నిప్రతీకాశం సలభేద్వానముత్తమం.
౪౬. విచిత్రమణిమాలాభి ర్నాదితం శంఖనిష్పనైః, స్ఫుటిక్తై ర్వజ్రసారైశ్చ
స్తంభై స్సుకృతవేదికమ్. ౪౭. ఆరోహతి మహద్వానం హంససారసనాదితమ్,
కోటి శతసహస్రం చ దేవలోకే ప్రమోదతే. ౪౮. ఏకాదశే తు దివసే యఃప్రాప్తే
ప్రాశతే హవిః, సదా ద్వాదశమాసాన్వై జుహ్వనో జాతవేదసమ్. ౪౯. పరశ్చ్రీ
యం నాభిలషేద్వాచాథ మనసాఽపి వా, అన్యతంచ నభాషేత మాతాపితౄః కృతే
ఽపిచ. ౫౦. అభిగచ్ఛేన్తహాదేవం విమానస్థం మహాబలమ్, అశ్వమేధసహస్రస్య
ఫలం ప్రాప్నోత్యనుత్తమమ్. ౫౧. స్వాయంభువంచ వశ్యేత విమానం సముపస్థితమ్,
కుమార్యః కాంచనాభానా రూపవత్యో నయంతి తమ్. ౫౨. రుద్రాణాం తమధీ
వానం దివి దివ్యం మనోహరమ్, వర్షాణ్యపరిమేయాని యుగాంతాగ్నిసమప్రభః.
౫౩. కోటిశతసహస్రం చ దశకోటిశతాని చ, రుద్రం నిత్యం ప్రణమతే దేవదానవ
సమృతః. ౫౪. సతన్వై దర్శనం ప్రాప్తో దివసేదివసే భవేత్, దివసే ద్వాదశే యస్తు ప్రాప్తే
వైప్రాశతే హవిః. ౫౫. సదా ద్వాదశమాసాన్వై సర్వమేధఫలం లభేత్, ఆదిత్యై
ద్వాదశే తస్య విమానం సంవిధీయతే. ౫౬. మణిమూక్తాప్రవాళైశ్చ మహర్నై
రుపశోభితమ్, హంసమాలాపరిక్షిప్తం నాగవీధీసమాకులమ్. ౫౭. మయూరైశ్చ
క్రవాకైశ్చ కూజద్భిరుపశోభితమ్, అఙ్గైర్లహద్భి స్సంయుక్తం బ్రహ్మలోకే ప్రతిష్ఠి
తమ్. ౫౮. నిత్యమావసథం రాజస్సరనారిసమాకులమ్, ఋషిరేవ మహాభాగ
స్త్వంగిరాః ప్రాహ ధర్మవితే. ౫౯. త్రయోదశేతు దివసే ప్రాప్తే యఃప్రాశతే హవిః,
సదా ద్వాదశమాసాన్వై దేవసత్రి ఫలం లభేత్. ౬౦. రక్తపద్మోదయం నామ
విమానం సాధయేన్నరః, జాతరూపస్త్రియక్తం తు రత్నసంచయభూషితమ్. ౬౧.

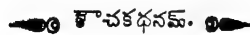
దేవకన్యాభిరాకీర్ణం దివ్యాభరణభూషితమ్, పుణ్యగంధోదయం దివ్యం వాదిత్రై
 దువశోభిషమ్. ౬౧. తత్ర శంకుపతాకే ద్వే యుగాంతం కల్పమేవ చ,
 అయతాయతం తథా పద్దం సముద్రం చ తథా వసేత్. ౬౩. గీతగంధర్వ
 ఘోషైశ్చ ఛరీపణవఃస్వనైః, సదా ప్రహ్లాదితస్తాభి దేవకన్యాభి రీడ్యతే.
 ౬౪. చతుర్థ శేతుదివసే యః పూజ్ఞే ప్రాశతే హవిః, సదా ద్వాదశమాసాంస్తు మహా
 మేధఫలం లభేత్. ౬౫. అవిదేశ్యవయోరూపా దేవకన్యాస్వలంకృతాః,
 మృష్టతప్తాంగదధరా విమానైరుపయాంతితమ్. ౬౬. కలహంసవినిర్ఘోషైర్నూపు
 రాణాం చ నిస్సనైః, కాంచీనాంచ సమత్కర్షైస్తత్ర తత్ర నిబోధ్యతే. ౬౭. దేవక
 న్యానివాసే చ తస్మిన్ వసతి మానవః, జాహ్నువీవాలుకాకీర్ణం పూర్ణం సంవత్సరం
 నరః. ౬౮. యస్తు పక్షే గతే భుంక్తేవీకభక్తం జితేంద్రియః, సదా ద్వాదశ
 మాసాంస్తు జహ్న్వినో జాతవేదసమ్. ౬౯. రాజసూయసహస్రస్య ఫలం ప్రాప్నో
 త్యనుత్తమమ్, యానమూరోహతే దివ్యం హంసబర్హిణసేవితమ్. ౭౦. మణి
 మండలకైశ్చిత్రం జాతరూపసమావృతమ్, దివ్యాభరణశోభాభిర్వరశ్రీభి రఽం
 కృతమ్. ౭౧. ఏకస్తంభం చతుర్ద్వారం సప్తభౌమం సుమంగళమ్, వైజయంతీ
 సహస్రైశ్చ శోభితం గీతనిస్సనైః. ౭౨. దివ్యం దివ్యగుణోపేతం విమా
 నమధిరోహతి, ముణిముక్తాప్రవాళైశ్చ భూషితం వైద్యుతప్రభమ్. ౭౩. వసే
 ద్యుగసహస్రం చ తుంగకుంజరవాహనః, పోడశే దివసే ప్రాప్తే యః కుర్యాదేక
 భోజనమ్. ౭౪. సదా ద్వాదశమాసాన్వై సామయజ్ఞఫలం లభేత్, సామ
 కన్యానివాసేషు సాఽధ్యావసతి నిత్యశః. ౭౫. సౌమ్యగంధానులిప్తశ్చ కామచార
 గతిర్భవేత్, సుదర్శనాభిర్నారీభి ర్విధురాభిస్తథైవ చ. ౭౬. అర్చ్యతే వై విమా
 నస్థః కామభోగైశ్చ నేవ్యతే, ఫలం పద్మశతప్రఖ్యం మహాకల్పం దశాధికమ్. ౭౭.
 ఆవర్తనాని చత్వారి సాధయేచ్ఛాప్యసా నరః, దివసే సప్తదశమే యః ప్రాప్తే ప్రాశ
 తే హవిః. ౭౮. సదా ద్వాదశమాసాన్వై జహ్న్వినో జాతవేదసమ్, స్థానం వారుణ
 మైంద్రం చరుద్రం చా పృథగిచ్ఛతి. ౭౯. మారుతం శయనం చై వ బ్రహ్మలోకం
 సగచ్ఛతి, తత్ర దైవతకన్యాభిరాసనేనోపచర్యతే. ౮౦. భూర్భువశ్చాపి దేవర్షి
 ర్విశ్వరూప మవేక్షతే, తత్ర దేవాధిదేవస్య కుమార్యో రమయంతి తమ్. ౮౧.
 ద్వాత్రింశద్ద్రావధారిణ్యోమధురాః సమలంకృతాః, చంద్రాదిత్యా వృభౌ యావద్ద
 గనే చరతః ప్రభో. ౮౨. తావచ్ఛరత్యసావీరః సుధామృతరసాశనః, అష్టాదశే యో
 దివసేప్రాక్నీయాదేకభోజనమ్. ౮౩. సదా ద్వాదశమాసాన్వై సప్తలోకాన

పశ్యతి, రక్షై స్సనందిభూషైశ్చ పృష్ఠతస్సైనుగమ్యతే. ౪౪. దేవకన్యాధిరూఢైస్తు
భాగజమానై స్సృలంకృతైః, వ్యాఘ్రసింహప్రయుక్తం చ మేఘస్వననినాదితమ్.
౪౫. విమానముత్తమం దివ్యం సుసుఖవ్యాధిరోహతి, తత్ర కల్పసహస్రింస
కన్యాభి స్సహ మోదతే. ౪౬. సుధారసం చ భుజిత అమృతోపమముత్తమమ్,
ఏకోనవింశతి దినే యో భుంక్తే ఏకభోజనమ్. ౪౭. సదా ద్వాదశమాసాన్వైన్విత
లోకాః స పశ్యతి, ఉత్తమం లభతే స్థానమప్సరోగణసేవితమ్. ౪౮. గంధర్వైరుపగ
తంచ విమానం సూర్యవర్చసమ్, తత్రామరవరస్త్రీభిర్దేవేగతజ్వరః. ౪౯. దివ్యాం
బరధరశ్చిమానయుతానాం శతం శతమ్, పూర్ణైః కథిం శేదివసేయో భుంక్తే త్వేక
భోజనమ్. ౫౦. సదా ద్వాదశమాసాం స్తు సత్యవాదీ ధృతవ్రతః, అమాంసాశీ
బ్రహ్మచారీసర్వభూతహితే రతః. ౫౧. స లోకా విఫులా రమ్యానాదిత్యా
నాముపాశ్నుతే, గంధర్వైరప్సరోభిశ్చ దివ్యమాల్యానులేపనైః. ౫౨. విమానైః
కాంచనై ర్దివ్యైః పృష్ఠత శ్చానుగమ్యతే, ఏకవింశేతు దివసే యో భుంక్తే
పౌకభోజనమ్. ౫౩. సదా ద్వాదశమాసాన్వై జహ్న్వినో జాతవేదసమ్,
లోకమాశనసం దివ్యం శక్రలోకం చ గచ్ఛతి. ౫౪. ఆశ్వినో ర్మరుతాం చైవ
సుభేష్వభిరతస్సదా, అనభిజ్ఞశ్చ దుఃఖానాం విమానవరమాస్థితః. ౫౫. నేవ్య
మానోవరస్త్రీభిః క్రీడత్యమరవత్ప్రభుః, ద్వావింశే దివసే ప్రాప్తే యో భుంక్తే
పౌకభోజనమ్. ౫౬. సదా ద్వాదశమాసాన్వై జహ్న్వినో జాతవేదసమ్,
అహింసానిరతో ధీమాః సత్యవాగనసూయకః. ౫౭. లోకా వసూనామా
ష్టోతి దివాకరసమప్రభుః, కామచారీ సుధాహరో విమానవరమాస్థితః. ౫౮.
రమతే దేవకన్యాభి ర్దివ్యాభరణభూషితః, త్రయోవింశేతు దివసే యః ప్రాశే దేక
భోజనమ్. ౫౯. సదా ద్వాదశమాసాంస్తు మితాహరో జితేంద్రియః, వాయో
రుశనసశ్చైవ రుద్రలోకం చ గచ్ఛతి. ౬౦. కామచారీ కామగమః పూజ్యమా
నోఽప్సరోగణైః, అనేకయుగపర్యంతం విమానవరమాస్థితః. ౬౦౧. రమతే దేవ
కన్యాభి ర్దివ్యాభరణభూషితః, చతుర్వింశేతు దివసే యః ప్రాప్తే ప్రాశతే హవిః.
౬౦౨. సదా ద్వాదశమాసాంస్తు జహ్న్వినో జాతవేదసమ్, ఆదిత్యానామధీవాసే
మోదమానో వసేచ్ఛిరమ్. ౬౦౩. దివ్యమాల్యాంబరధరో దివ్యగంధానులేపనః,
విమానే కాంచనే దివ్యే హంసయుక్తే మనోరమే. ౬౦౪. రమతే దేవకన్యానాం
సహస్రిరయుతైస్తథా, పంచవింశేతు దివసే యః ప్రాశేదేకభోజనమ్. ౬౦౫.
సదా ద్వాదశమాసాంస్తు పుష్కలం యానమారుహేత్, సింహవ్యాఘ్రప్రయుక్తై

స్తు మేఘనిస్వననాదితైః. ౧౦౬. సరభైర్నందిఘోషైశ్చ పృథతోహ్యనుగమ్యతే,
 దేవకన్యాసమారూఢైః కాంచనైర్విమలైశ్శుభైః. ౧౦౭. విమానముత్తమం దివ్య
 మాఘాయ సుమనోహరమ్, తత్రకల్పసహస్రం వై వసతే స్త్రీశితాపృతే. ౧౦౮.
 సుధారసం చోపజీవనమృతోపమముత్తమమ్, పద్మింశే దివసే యస్తుస్రాశ్నీయా దేక
 భోజనమ్. ౧౦౯. సదాద్వాదశమాసాంస్తు నియతో నియతాశనః, జితేంద్రియా వీత
 రాగో జహ్వనో జాతవేదసమ్. ౧౧౦. సప్రాప్నోతి మహాభాగః పూజ్యమానోఽస్సరో
 గజైః, సప్తానాం మరుతాం లోకాణాం వసూనాం చాపి సోఽశ్నుతే. ౧౧౧. విమానైః
 స్ఫాటికై ర్ద్రివ్యైః సర్వరత్నై రలంకృతైః, గంధర్వైరప్సరోభిశ్చ పూజ్యమానః
 ప్రమోదతే. ౧౧౨. ద్వే యుగానాం సహస్రే తు దివ్యేదివ్యేన తేజసా, సప్తవింశేతు
 దివసే యః ప్రాశే దేకభోజనమ్. ౧౧౩. సదా ద్వాదశమాసాంస్తు జహ్వనో జాత
 వేదసమ్, ఫలం ప్రాప్నోతి విపులం దేవలోకే చ పూజ్యతే. ౧౧౪. అమృతాశీ
 వసంస్తత్ర స విత్సృజ్య ప్రమోదతే, దేవర్షిచరితం రాజా రాజర్షిభిరన్యృతమ్.
 ౧౧౫. అధ్యావసతి దివ్యాత్మా విమానవరమాస్థితః, స్త్రీభిర్ననోభిరామాభీ రమ
 మాణో మదోత్కటః. ౧౧౬. యుగకల్పసహస్రాణి త్రీణ్యావసతి వై సుఖమ్,
 యోఽష్టావింశే తు దివసే ప్రాశ్నీయాదేకభోజనమ్. ౧౧౭. సదా ద్వాదశమా
 సాంస్తు జితాత్మా విజితేంద్రియః, ఫలం దేవర్షిచరితం విపులం సముపాశ్నుతే.
 ౧౧౮. భోగవాంస్తేజసా భాతి సహస్రాంశురివామలః, సుకుమార్యశ్చ నార్యస్తం
 రమమాణా స్సువర్చసః. ౧౧౯. పీనస్తనోరుజఘనా దివ్యాభరణభూషితాః, రమ
 యంతి మనఃకాంతే విమానే సూర్యసన్నిభే. ౧౨౦. సర్వకామగమే దివ్యే కల్పా
 యుతశతం సమాః, ఏకోనత్రింశదివసే యః ప్రాశే దేకభోజనమ్. ౧౨౧. సదా
 ద్వాదశమాసాన్వై సత్యవ్రతపరాయణః, తస్య లోకాశ్శుభా దివ్యా దేవరాజర్షి
 పూజితాః. ౧౨౨. విమానం సూర్యచంద్రాభం దివ్యం సమధిగచ్ఛతి, జాతరూప
 మయం యుక్తం సర్వరత్నవిభూషితమ్. ౧౨౩. అస్సరోగణసంపూర్ణం గంధర్వై
 రభినాదితమ్, తత్రచైనం శుభా నార్యో దివ్యాభరణభూషితాః. ౧౨౪. మనోభి
 రామా మధురా రమయంతి మదోత్కటాః, భోగవాంస్తేజసా యుక్తో వైశ్వానర
 సమప్రభః. ౧౨౫. దివ్యోదివ్యేనవపుషా భ్రాజమానమివామరః, వసూనాం మరుతాం
 చైవ సాధ్యానామశ్వినోస్తథా. ౧౨౬. రుద్రాణాం చ తథాలోకం బ్రహ్మలోకం
 చ గచ్ఛతి, యస్తు మాసే గతే భుంక్తే ఏకభక్తం సమాత్మకః. ౧౨౭. సదా ద్వాద
 శమాసాన్వై బ్రహ్మలోకమపాప్నుయాత్, సుధారసకృతాహరః శ్రీమాన్ సర్వ

మనోహరః. ౧౨౫. తేజసా వపుషా లక్ష్మ్యా భ్రాజతే రశ్మివానివ, దివ్యమా
 ల్యాంబరధరో దివ్యగంధానులేపః. ౧౨౬. సుఖేష్వభిరతా భోగీ దుఃఖానా
 మవిజానః, స్వయం ప్రభాభిర్నారీభిర్విమానసా విరాజతే. ౧౩౦. రుద్రదేవర్షి
 కన్యాభి స్సతతం చాభిపూజ్యతే, నానారమణయాపాభిర్నానాగాభిరేవ చ.
 ౧౩౧. నానావధురభాషాభిర్నానాతిభిరేవ చ, విమానే గగనాకారే సూర్య
 వైడూర్యసన్నిభే ౧౩౨. పృథ్వీతన్వామసంకాశే ఉదరే చాభ్రసన్నిభే, దక్షిణా
 యాం తు రక్తాభే అధస్తాన్నిలమండలే. ౧౩౩. ఊర్ధ్వం విచిత్రసంకాశే నైకో
 వసతి పూజితః, యావద్ద్వర్షసహస్రం వై జంబూద్వీపే ప్రవర్షతి. ౧౩౪. తావ
 త్సంవత్సరాః ప్రోక్తా బ్రహ్మలోకేఽస్య ధీమతః, విప్రుషశ్చైవ యావంత్యో నిపతంతి
 నభస్తలాత్. ౧౩౫. వర్షాసు వర్షతస్తావన్నివసత్యమరప్రభః, మాసావవాసీ
 వర్షైస్తు దశభిస్సర్గముత్తమమ్. ౧౩౬. మహర్షిత్వపథానావ్య సశరీరగతిర్భవేత్,
 మునిర్దాంతో జితక్రోధో జితశిశ్నోదరస్సదా. ౧౩౭. జహ్వస్సగ్నీంశ్చ నియత
 స్సంధ్యోపాసనసేవితా, బహుభిర్నియమైరేవం శుచిరశ్నాతి యో వరః. ౧౩౮.
 అభ్రావకాశశీలస్య తస్య భానోరివ త్వషః, దివం గత్వా శరీరేణ స్వేన రాజా
 యథాఽమరిః. ౧౩౯. స్వర్గం పుణ్యం యథాకామముపభుంక్తే తథా విధః, ఏష
 తే భరణశ్రేష్ఠ యజ్ఞానాం విధి రుత్తమః. ౧౪౦. ఆఖ్యాతోహ్యనుపూర్వ్యేణ
 హ్యుపవాసఫలాత్మకః, దరిద్రైర్హినుజ్జైః పర్థ ప్రాప్తుం యజ్ఞఫలం తథా. ౧౪౧.
 ఉపవాసానిమాన్ కృత్వా గచ్ఛేచ్ఛ పరిమాం గతిమ్, దేవద్విజాతిపూజాయాం
 రతోభరతసత్తమం. ౧౪౨. ఉపవాసవిధిస్తేష విస్తరేణ ప్రకీర్తితః, నియతేష్వ
 ప్రమత్తేషు శౌచవత్సు మహత్తసు. ౧౪౩. దంభద్రోహసివృత్తేషు కృతబుద్ధిషు
 భారత, అచలేష్వప్రమత్తేషు మా తేఽభూదత్ర సంశయః. ౧౪౪.

ఇతి అనుశాసనపర్వాంతర్గత ఆనుశాసనికపర్వణి, సప్తాధికశతతమోఽధ్యాయః.

అనుశాసనం.

శౌచకథనమ్.

యుధిష్ఠిర ఉవాచ :—యద్వరం సర్వతీర్థానాం తన్నే బ్రూహి పితామహ,
 యత్ర చైవ వరం శౌచం తన్నే వ్యాఖ్యాతుమ్హృసి. ౧. భీష్మ ఉవాచ :—సర్వాణి
 ఖలు తీర్థాని గుణవంతి మనీషిణః, యత్తు తీర్థం చ శౌచం తన్నే శృణు సమాహితః.
 ౨. అగాధేవిమలేశుడే సత్యతోయే ధృతిప్రాదే, స్నానవ్యం మానసే తీర్థే సత్య
 మూలంబ్యశాశ్వతమ్.౩. తీర్థశౌచం తపోజ్ఞానం మార్దవం సత్యమార్జవమ్, అహింసా

సర్వభూతానా మానృశంస్యం దమశ్శమః. ౪. నిర్తమా నిరహంకారా నిర్ద్వంద్వా
నిష్పరిగ్రహః, శుచయ స్తీర్థభూతాస్తే యే బైశ్చ్య మువభుంజతే. ౫. తత్త్వ విత్త్వనహం
బుద్ధిస్తీర్థం ప్రవరముచ్యతే, శౌచలక్షణమేత త్తే సర్వత్రై వాన్వవేక్షణమ్. ౬. రజ
స్తమ స్సత్వమథో యేహం నిర్ధౌతనూత్తనః, శౌచాశౌచసమాయుక్తా స్వకార్య
పరిమార్గిణః. ౭. సర్వత్యాగేష్వభిరతా స్సర్వజ్ఞా స్సర్వదర్శినః, శౌచేష్వేతేష్వభి
రతా స్తే తీర్థాః శుచయశ్చ తే. ౮. నోదకక్లిన్నగాత్రస్తు స్నాతకత్వభిధీయతే,
స స్నాతో యో దమస్నాతస్స బాహ్యభ్యంతరశ్శుచిః. ౯. అతీతేష్వనపేతాయే
ప్రాప్తేష్వర్థేషు నిర్తమాః, శౌచమేవ సరం తేహం యేహం నోత్పద్యతే స్పృహ.
౧౦. ప్రజ్ఞానం శౌచమేవేహ శరీరస్య విశేషతః, తిథానిష్ఠించనత్వం చ మనసశ్చ
ప్రసన్నతా. ౧౧. వృత్తిశౌచం మనశ్శౌచం తీర్థశౌచ మతఃపరమ్, జ్ఞానోత్పన్నంచ
యచ్ఛౌచం తచ్ఛౌచంపరమమతమ్. ౧౨. మనసాచప్రదీప్తేన బ్రహ్మజ్ఞాన జలేనచ,
స్నాతి యో మానసే తీర్థే తత్సాన్నినా తత్త్వదర్శినామ్. ౧౩. సమారోపితశౌచస్తు
సిత్యం భావసమాహితః, కేవలం గుణసంపన్న శ్శుచిరేవ సరస్సదా. ౧౪. శరీర
స్థాని తీర్థాని ప్రోక్తాన్యేతాని భారత, పృథివ్యాం యాని తీర్థాని పుణ్యాని శృణుతా
న్యసి. ౧౫. శరీరస్య యథోద్దేశా శ్శుచయః పరికీర్తితాః, తథా పృథివ్యాభాగాశ్చ
పుణ్యాని సలిలాని చ. ౧౬. కీర్తనాచ్చైవ తీర్థస్య స్నానాచ్చ పితృతర్పణాత్,
ధునంతి పాపం తీర్థేషు తే ప్రయాతి సుఖం దివమ్. ౧౭. పరిగ్రహాశ్చ సాధూనాం
పృథివ్యాశ్చైవ తేజసా, అతీవపుణ్యభాగాస్తే సలిలస్య చతేజసా. ౧౮. మనసశ్చ
పృథివ్యాశ్చపుణ్యాస్తీర్థాస్తథా పరే, ఉభయోరేవ యస్సాన్నియా త్పసిద్ధిం శీఘ్ర
మాప్నుయాత్. ౧౯. యథా బలం క్రియాహీనా క్రియా వా ఫలవర్జితా, సేహ
సాధయతే కార్యం సమాయుక్తా తు సిద్ధ్యతి. ౨౦. ఏవం శరీరశౌచేన తీర్థశౌచేన
చాన్వితః, శుచిస్సిద్ధిమవాప్నోతి ద్వివిధం శౌచముత్తమమ్. ౨౧.

ఇతి అనుశాసనపర్వాంతర్గత అనుశాసనికపర్వణి, అష్టాధికశతతమోఽధ్యాయః.

— విష్ణోర్ద్వాదశనామకథనమ్. —

యుధిష్ఠిరఉవాచ:— సర్వేషా ముపవాసానాం యచ్ఛ్రేయస్సుమహత్ఫ
లమ్, యచ్ఛాప్యసంశయం లోకే తస్తే త్వం వక్తు మర్హసి. ౧. భీష్మఉవాచ:—
శృణు రాజ! యథా గీతం స్వయమేవ స్వయంభువా, యశ్శ్రుత్వా నిర్వృతో
భూయా త్పురుషో నాత్రి సంశయః. ౨. ద్వాదశ్యాం మార్గశీర్షే తు అహి

రాత్రేణ కేశవమ్, అర్చ్యశ్వమేధం ప్రాప్నోతి దుష్కృతం చాస్య నశ్యతి. 3. తథైవ పాపమానే తు పూజ్యో నారాయణః పరః, వాజపేయమవాప్నోతి సిద్ధిచ పరమాం వ్రజేత్. ౪. అహారాత్రేణ ద్వాదశ్యాం మాఘమానే తు మాధవమ్, రాజసూయమవాప్నోతి కులం చైవ సముద్ధరేత్. 5. తథైవ ఫాల్గునే మానే గోవిందేతి చ పూజయేత్, ఆతిరాత్రమవాప్నోతి సోమ లోకం చ గచ్ఛతి. ౬. అహారాత్రేణ ద్వాదశ్యాం చైత్రే విష్ణురితి నర్కః, పాండరీకమవాప్నోతి దేవలోకం చ గచ్ఛతి. ౭. వైశాఖమానే ద్వాదశ్యాం పూజయే న్నధుసూదనమ్, అగ్నిప్తౌమమవాప్నోతి సోమలోకం చ గచ్ఛతి. ౮. అహారాత్రేణ ద్వాదశ్యాం జ్యేష్ఠేమాసి త్రివిక్రమమ్, గవాం మేధమవాప్నోతి అపసరోభిశ్చ మోదతే. ౯. ఆషాఢే మాసి ద్వాదశ్యాం వామనేతి చ పూజయత్, నరమేధమవాప్నోతి అపసరోభిశ్చ మోదతే. ౧౦. ఆహారాత్రేణ ద్వాదశ్యాం శ్రావణే మాసి శ్రీధరమ్, పంచయజ్ఞానవాప్నోతి విమానస్థస్యమోదతే. ౧౧. తథా భాద్రపదే మాసి హృషీకేశేతి పూజయత్, సౌత్రామణిమవాప్నోతి పూతాత్మా భవతేఽపి చ. ౧౨. ద్వాదశ్యామాశ్వినే మాసి పద్మనాభేతి చార్చయేత్, గోసహస్రఫలం పుణ్యం ప్రాప్నుయాన్నాత్ర సంశయః. ౧౩. ద్వాదశ్యాం కార్తికే మాసి పూజ్య దామోదరేతి చ, సర్వయజ్ఞఫలం పుణ్యం ప్రాప్నుయాన్నాత్ర సంశయః. ౧౪. అర్చయేత్పుండరీకాంతు మేవం సంవత్సరం తు యః, జాత్త్విరత్వమాప్నోతి వింద్యాద్భహు సువర్ణకమ్. ౧౫. అహస్యహని తద్భావ ముపేంద్రం యోఽధిగచ్ఛతి, సమాప్తే భోజయేద్విప్రా నథవా దాపయేద్ధనమ్. ౧౬. అతిఃపరం నోపవాసో భవతీతి వినిశ్చయః, ఉవాచ భగవాన్ విష్ణు స్స్వయమేవ పురాతనమ్. ౧౭.

ఇతి అనుశాసనికపర్వాంతర్గత అనుశాసనికపర్వణి, నవాధికశతత మోఽధ్యాయః.

—ॐ అంగవిధిః. ౨—

వైశంపాయనఉవాచః—శరతల్పగతం భీష్మం వృద్ధం కురుపితామహమ్, ఉపగమ్య మహాప్రాజ్ఞః పర్యపుచ్చ ద్యుధిష్ఠిరః. ౧. అజ్ఞానాం రూపసౌభాగ్యం ప్రియత్వం చ కథం భవేత్, ధర్మార్థకామసంయుక్తః సుఖభాగీ కథంభవేత్. ౨. భీష్మ ఉవాచః—మార్గశీర్షస్య మానస్య చంద్రేమూలేనసంయుతే, వాజా మూలేన రాజేంద్ర జఘాయా మథ రోహిణీమ్. ౩. అశ్విన్యాం సక్తిసి చైవ

ఊరూ చామాధయోస్తథా, గుహ్యంతు ఫాల్గునీం విద్యాత్కృత్తికాః కటికాస్తథా. ౪. నాభిం భాద్రపదే విద్యాత్ కేవత్యా మక్షిమండలమ్, వృషమేవ ధనిష్ఠాసు అనూరాధోత్తరం తథా. ౫. బాహుభ్యాంతు విశాఖాసు హస్తాహస్తేషు నిర్దిశేత్, పునర్యస్వంగుళీ రాజన్నాశ్లేషాసు నభాస్తథా. ౬. గ్రీవాంశ్శ్యేషాచ రాజేంద్ర శ్రవణేన తు కర్ణయోః, ముఖం పుష్యేణ రాజేంద్ర దంతోష్ఠా స్వాతి రుచ్యతే. ౭. హాసం శతభిషాం చైవ మఘాచైవాథ నాసికామ్, నేత్రే మృగశిరో విద్యాత్ లలాటే చిత్రమేవ తు. ౮. భరణ్యాంతు శిరోవిద్యా త్కేశానాద్ధ్రా నరాధిప, సమాప్తేతు ఘృతం దద్యాద్బ్రాహ్మణే వేదపారిగే. ౯. సుభగో దర్శనీయశ్చ జ్ఞానభాగ్యథ జాయతే, జాయతే పరిపూర్ణాంగః పౌర్ణమాస్యేవ చంద్రమాః. ౧౦.

ఇతి ఆనుశాసనపర్వాంతర్గత ఆనుశాసనికపర్వణి, దశాధికశతతమోఽధ్యాయః.

— సంసారచక్రకథనమ్. —

యుధిష్ఠిరఉవాచ:—పితామహ మహాప్రాజ్ఞ సర్వశాస్త్రవిశారద, జ్ఞాతుమిచ్ఛామి మత్స్యానాం సంసారవిధిముత్తమమ్. ౧. కేవలమత్యేన రాజేంద్రవర్తమానా నరా భువి, ప్రాప్నువంతు్యత్తమం స్వర్గం కథం చ నరకం నృప. ౨. మృతం శరీరముత్సృజ్య కాష్ఠలోష్ఠసమం జనాః, గచ్ఛంత్యముత్రలోకేవై కవనముపగచ్ఛతి. ౩. భీష్మఉవాచ:—అయమాయాతి భగవాన్ బృహస్పతిరుదారధీః, పృచ్ఛన్నం సుమహాభాగ మేతద్గుహ్యం సనాతనమ్. ౪. నైతదన్యేన శక్యం హి వక్తుం కేవలినద్యవై, వక్తా బృహస్పతిసమోనన్యోవిద్యతే క్వచిత్. ౫. వైశంపాయన ఉవాచ:—తయో స్సవదతో కేవలం పార్థగాంగేయయోస్తథా, ఆజగామ విశుద్ధాత్తా నాకపృష్ఠా ద్బృహస్పతిః. ౬. తతో రాజా సముత్థాయ ధృతరాష్ట్రపురోగమః, పూజామనుషమాం చక్రే సర్వే తే చ సభాసదః. ౭. తతో ధర్మసుతో రాజా భగవంతం బృహస్పతిమ్, ఉపగమ్య యథాన్యాయం ప్రశ్నిం ప్రప్రచ్ఛ తత్వతః. ౮. భగవాన్ సర్వధర్మజ్ఞ సర్వశాస్త్రవిశారద, మర్త్యస్యకస్సహాయోవై పితా మాతా సుతో గురుః. ౯. జ్ఞాతిపంబంధివర్గశ్చ మిత్రవర్గస్తతైవచ, మృతం శరీరముత్సృజ్య కాష్ఠలోష్ఠసమం జనాః, గచ్ఛంత్యముత్రలోకేవై కవనముపగచ్ఛతి. ౧౦. బృహస్పతిరువాచ:—ఏకః ప్రసూయతేరాజస్నేకవేవ వినశ్యతి, ఏకస్తరిమగ్గాణి గచ్ఛత్యేకస్తు దుర్గతిమ్. ౧౧. అసహాయః

పితృమాతృతథా భ్రాతృతా సుతౌ గురుః, జ్ఞాతీ సుబంధి వర్తశ్చమిత్రవర్తస్తథైవ చ. ౧౨. మృతం శరీర ముత్పృజ్యకావృతౌష్ణసమం జనాః, ముహూర్తమివరోదిత్వాతతో యాంతి పరాంబుఖాః. ౧౩. తైస్తచ్చరీరముత్పృజ్యం ధర్మవకోఽనుగచ్ఛతి, తస్మాద్ధర్మస్సహాయశ్చ సేవితవ్య సుదా స్మయః. ౧౪. ప్రాణీధర్మసమాయుక్తో గచ్ఛేన్నేవైర్గతిం పరామ్, తథైవాధర్మసాయుక్తో నరకం చోపపద్యతే. ౧౫. తస్మాత్ న్యాయాగతై రర్థై ర్ధర్మం సేవేత పండితః, ధర్మవకో మనుష్యాణాం సహాయః పార లౌకికః. ౧౬. లోభాన్తోహదనుక్రోశాద్భయాద్వాప్యబహుశ్రుతః, నరః కరోత్య కార్యాణి పరాధే లోభమోహితః. ౧౭. ధర్మశ్చార్థశ్చ కామశ్చ త్రితయం జీవితే ఫలమ్, ఏతత్త్రియ మవాప్తవ్య మధర్మపరివర్జితమ్. ౧౮. యుధిష్ఠిరఉవాచ:—శ్రుతం భగవతో వాక్యం ధర్మయుక్తం పరం హితమ్, శరీరనిచయం జ్ఞాతృం బుద్ధిస్తు మమ జాయతే. ౧౯. మృతం శరీరం హి నృణాం సూక్ష్మమవ్యక్తతాం గతిమ్, అచక్షుర్విషయం ప్రాప్తం కథం ధర్మోనుగచ్ఛతి. ౨౦. బృహస్పతిరువాచ:—పృథివీవాయురాకాశ మాపోజ్యోతిర్మనోంతరః, బుద్ధిరాత్మాచ సహితా ధర్మం వశ్యతి నిశ్యదా. ౨౧. ప్రాణినామహసర్వేషాం నాక్షిభూతం దివానిశమ్, ఏతైశ్చ సహధర్మోఽపి తంజీవ మనుగచ్ఛతి. ౨౨. త్వగస్థిమాంసం శుక్రంచ శోణితం చ మహామతే, శరీరం వర్జయంత్యేతే జీవితేన వివర్జితమ్. ౨౩. తతోధర్మసమాయుక్తః ప్రాప్నుతే జీవ ఏవహి, తతోఽస్య కర్మ సశ్యంతి శుభంవా యదివా శుభమ్. ౨౪. దేవతాః పంచభూతస్థాః కింభూయః శ్రోతుమిచ్ఛసి, తతో ధర్మసమాయుక్తః స జీవన్ముఖమేధతే. ౨౫. ఇహలోకే ఫరేచైవ కిం భూయః కథంభూమి తే. ౨౬. యుధిష్ఠిరఉవాచ:—తద్దర్శితం భగవతా యథా ధర్మోఽనుగచ్ఛతి, ఏతత్తు జ్ఞాతుమిచ్ఛామి కథం రేతః ప్రవర్తతే. ౨౭. బృహస్పతిరువాచ:—ఆన్నమన్నంతి యద్దేవాః శరీరస్థా నరేశ్వర, పృథివీ వాయురాకాశ మాపోజ్యోతి ర్మనస్తథా. ౨౮. తతస్తృప్తేషు రాజేంద్ర తేషు భూతేషు పంచసు, నునవష్టిషు శుద్ధాత్మై రేతస్సంపద్యతే మహత్. ౨౯. తతోగర్భస్సంభవతి క్లేవాత్ స్త్రీపుంసయోర్మృష, ఏతత్తే సర్వమాఖ్యాతం భూయః కిం శ్రోతుమిచ్ఛసి. ౩౦. యుధిష్ఠిరఉవాచ:—ఆఖ్యాతం మేభగవతాగర్భస్సంజాయతే యథా, యథా జాతస్తు పురుషః ప్రపద్యతి తదుచ్యతామ్. ౩౧. బృహస్పతిరువాచ:—ఆసన్న నూత్రః పురుషస్తైర్భూతై రభిభూయతే, నిప్రయుక్తశ్చ తైర్భూతైః పునర్యాత్యపరాం గతిమ్. ౩౨. సర్వభూత సమాయుక్తః ప్రాప్నుతే జీవఏవహి, తతోఽస్యకర్మ సశ్యంతి శుభం వాయది

వాశుభమ్. ౩౩. దేవతాః పంచభూతస్థాః కిం భూయః శ్రోతుమిచ్ఛసి. ౩౪. యుధిష్ఠిరఉవాచః—త్వగస్థిమాంస ముత్పిష్ఠ్య తైశ్చ భూతై ర్వివక్షతః, జీవ స్స భగవన్ క్వస్థః సుఖదుఃఖే సమశ్నుతే. ౩౫. బ్రహ్మస్పతిరువాచః—జీవో కర్మ సమాయుక్తః శీఘ్రం కేతస్త్యమాగతః, స్త్రీణాం పుష్పం సమాసాద్య సూతే కాలేన భారత. ౩౬. యమస్య పురుషేః క్లేశం యమస్య పురుషే ర్వధమ్. దుఃఖం సుసారచక్రం చ నరః క్లేశం స విదతి. ౩౭. ఇహలోకే చ స ప్రాణీ జన్తప్రభృతి పార్థివ, స్వకృతం కర్మవై భుంక్షే ధర్మస్య ఫలమాశ్రితః. ౩౮. యది ధర్మం యథాశక్తి జన్తప్రభృతి నేవతే, తత స్స పురుషో భూత్వా నేవతే నిత్యదా సుఖమ్ ౩౯. అథాంతరా తు ధర్మస్యాప్యధర్మముపసేవతే, సుఖం హ్యంతరం, దుఃఖం సజీవోఽప్యధిగచ్ఛతి. ౪౦. అధర్మేణ సమాముక్తో యమస్య విషయం గతః, మహద్దుఃఖం సమాసాద్య తిర్యగ్యోనా ప్రజాయతే. ౪౧. కర్మణా యేన యేన హి యన్యాం యోనా ప్రజాయతే, జీవో మోహసమాయుక్తస్తన్నే నిగదతశ్శృణు. ౪౨. యదేవమచ్యతే శాస్త్రే నేతిహాసే చ ఛందసి, ఇహ స్థానాని పుణ్యాని దేవతుల్యాని భూపతేః. ౪౩. తిర్యగ్యోన్యతిరిక్తాని గతిమంతి చ సర్వశః, యమస్య సదనే దివ్యే బ్రహ్మలోకసమే గుణైః. ౪౪. కర్మభిర్నియతైర్బద్ధో జంతుర్దుఃఖాన్యపాశ్నుతే, యేన యేన తు భావేన కర్మణా పురుషో గతిమ్. ౪౫. ప్రయాతి పరుషాం ఘోరాం తతో వక్ష్యామ్యతః పరమ్, అధీత్య చతురో వేదాన్ ష్విజో మోహ సదన్వితః. ౪౬. సతితాత్ ప్రతిగృహ్యథ ఖరయోనా ప్రజాయతే, ఖరో జీవతి వర్షాణి దశపంచ చ భారత. ౪౭. ఖరో మృతో బలీవద్ధ స్సప్తవర్షాణి జీవతి, బలీవద్ధో మృతశ్చాపి జాయతే బ్రహ్మరాక్షసః. ౪౮. బ్రహ్మరాక్షశ్చమాసాం స్త్రీం స్తతో జాయేత బ్రాహ్మణః, పతిరం యాజయిత్వా తు కృమియోనా ప్రజాయతే. ౪౯. తత్ర జీవతి వర్షాణి దశపంచ చ భారత, కృమిభావాద్విముక్తస్తు తతో జాయతి గర్దభః. ౫౦. గర్దభః పంచవర్షాణి పంచవర్షాణి సూకరః, కుక్కుటః పంచవర్షాణి పంచవర్షాణి జంబుకః. ౫౧. శ్వావన్నమేకం భవతి తతో జాయేత మానవః, ఉపాధ్యాయస్త్రియః పాపం శిష్యః కుర్యాదబుద్ధిమాన్. ౫౨. సజీవ ఇహ సంసారాం స్త్రీరాష్నోతి న సుఖయః, మృకో భవతి రాజేంద్ర తతః క్రవ్యా త్తతఃఖరః. ౫౩. తతః ప్రేతః పక్షిప్తః పశ్చాజ్ఞాయతి బ్రాహ్మణః, మన సాపి గురోర్భార్యం యశ్శిష్యో యాతి పాపకృత్. ౫౪. స ఉగ్రాః ప్రైతి సంసారానధర్మేణా చేతనా, శ్వయోనా తు ససంభూత స్త్రీణి వర్షాణిజీవతి.

౧౫. తత్రాపి నిధనం ప్రాప్తః కృమియోనౌ ప్రజాయతే, కృమిభావమనుప్రాప్తో
 వర్షమేకం తు జీవతి. ౧౬. తతస్తు నిధనం ప్రాప్తో బ్రహ్మయోనౌ ప్రజా
 యతే, యది పుత్రసమం శిష్యం గురుర్హన్యాదకారణే. ౧౭. ఆత్మనః కామ
 కారేణ సోఽపి హింస్రః ప్రజాయతే, పితరం మాతరం చైవ యస్తు పుత్రోఽ-
 వమన్యతే. ౧౮. సోఽపి రాజన్ మృతో జంతుః పూర్వం జాయేత గర్దభః, గర్ద
 భత్వం తు సంప్రాప్య దశవర్షాణి జీవతి. ౧౯. సంవత్సరం తు కుంభీర స్తతో
 జాయేత మానవః, పుత్రస్య మాతా పితరౌ యస్య రుష్టాపుభావపి. ౨౦. గుర్వ
 పథ్యానతస్సోఽపి మృతో జాయతి గర్దభః, ఖరోజీవతి మాసాంస్తు దశ శ్వా చ
 చతుర్దశ. ౨౧. బిడాల స్సప్తమాసాం స్తు తతో జాయేత మానవః, మాతా
 పితరావాకుశ్య శారికా సంప్రజాయతే. ౨౨. తాడయిత్యా తు తావేవ జాయతే
 కచ్చపో నృప, కచ్చపో దశవర్షాణి శ్రీణి వర్షాణి శల్యకః. ౨౩. వ్యాభోభూత్వా
 చ షడ్మాసాం స్తతోజాయేత మానుషః, భర్తృపిండ ముపాశ్నక్ యో రాజద్విష్టాని
 నేవతే. ౨౪. సోఽపి మోహసమాపన్నో మృతో జాయేత వానరః, వానరో దశ
 వర్షాణి పంచవర్షాణి మూషికః. ౨౫. శ్వాఽఽథ భూత్వా తేషడ్మాసాం స్తతో జాయేత
 మానుషః, న్యాసాపహర్తా తు నరో యమస్య విషయం గతః. ౨౬. సంసారాణాం
 శతం గత్వా కృమియోనౌ ప్రజాయతే, తత్ర జీవతి వర్షాణి దశపంచ చ భారత.
 ౨౭. దుష్కృతస్య క్షయం కృత్వా తతో జాయేత మానుషః, ఆసూయకో న
 రశ్చాపి మృతో జాయతి శార్ఙ్గకః. ౨౮. విశ్వాసహర్తాచ నరో మిన్తోజాయతి
 దుర్జతిః, భూత్వా మిన్తోఽష్టవర్షాణి మృగోజాయేత భారత. ౨౯. మృగస్తు చతురో
 మాసాం స్తతః ఛాగః ప్రజాయతే, ఛాగస్తు నిధనం ప్రాప్య పూర్ణే సంవత్సరే తతః.
 ౩౦. కీటః ప్రజాయతే జంతు స్తతోజాయేత మానుషః, ధాన్యాక్ యవాం స్తిలాక్
 మాషాక్ కుళుత్థాక్ సర్వ పాంశ్చణాక్. ౩౧. కలాయా నథ ముద్గాంశ్చ గోధూ
 మానరిసీస్తథా, సస్యస్యాస్యస్య హర్తా చ మోహజ్జంతురచేతనః. ౩౨. స
 జాయతేమహారాజ మూషికో నిరవత్రపః, తతః ప్రేత్యమహారాజ మృతో జాయేత
 నూకరః. ౩౩. సూకరో జాతమాత్రస్తు రోగేణ మ్రియతే నృప, శ్వాతతో జాయతే
 మూఢః కర్తృణా తేన పార్థివ. ౩౪. భూత్వా శ్వా పంచ వర్షాణి తతో జాయేత
 మానవః, పరదారాభిమర్శంతు కృత్వా జాయేత వై వృకః. ౩౫. శ్వాస్యగాల
 స్తతోగృహ్లో వ్యాళః కంకో బకస్తథా, భ్రాతుర్భార్యం తు పాపాత్తా యోధర్ష
 యతి మోహితః. ౩౬. పుంస్కౌకిలత్వమాప్నోతి సోఽపి సంవత్సరం నృప, ఖన

భార్యం గురోర్భార్యం రాజభార్యం తథైవచ. ౭౭. ప్రధర్షయిత్వా కామాద్యో
మృతో జాయతి సూకరః, సూకరః పంచవర్షాణి దశవర్షాణి వై వృక్షః. ౭౮.
బిడాలః పంచవర్షాణిదశవర్షాణి కుక్కుటః, పిపీలికాతు మాసాం స్త్రీ కీటస్య న్నాస
మేవతు. ౭౯. ఏతానాసాద్య సంసారా కృమియోనౌ ప్రజాయతే, తత్ర జీవతి
మాసాంస్తు కృమియోనౌ చతుర్దశ. ౮౦. తతోధర్ష క్షయఃకృత్వా పునర్జాయతి
మానవః, ఉపస్థితే వివాహే తు యజ్ఞే దానేఽథవా విభో. ౮౧. మోహాత్కు
రోతి యో విఘ్నం స మృతో జాయతే కృమిః, కృమిర్జీవతి వర్షాణి దశపంచ
చ భారత. ౮.౨. అధర్షస్య క్షయం కృత్వా పునర్జాయతి మానవః, పూర్వం
దత్వాతు యః కన్యాం ద్వితీయే దాతుమిచ్ఛతి. ౮౩. సోఽపి రాజా మృతో
జంతుః కృమియోనౌ ప్రజాయతే, తత్రజీవతివర్షాణి త్రయోదశ యధిష్ఠిర. ౮౪.
అధర్షసంక్షయే యుక్త స్తతో జాయతి మానుషః, దేవకార్యమకృత్వా తు
పితృకార్య మథాపిచ. ౮౫. అనిర్వాప్య సముత్పన్నై మృతో జాయతివా
యసః, వాయసః శతవర్షాణి తతో జాయతి కుక్కుటః. ౮౬. జాయతే
వ్యాశకశ్చాపి మాసం తన్నాత్తు మానుషః, జ్యేష్ఠం పితృసమం చాపి భ్రాతరం
యోఽవమన్యతే. ౮౭. సోఽపి మృత్యుముపాగమ్య క్రౌంచయోనౌ ప్రజాయతే,
క్రౌంచో జీవతి మాసాంస్తు దశద్యౌ సప్త పంచ చ. ౮౮. తతో నిధిమాపన్నో
మానుషత్వముపాశ్నుతే, వృషలో బ్రాహ్మణీం గత్వా కృమియోనౌ ప్రజాయతే. ౮౯.
తతస్సంప్రాప్య నిధనం జాయతే సూకరః పునః, సూకరోజాతమాత్ర స్తు రోగేణ
మ్రియతే నృప. ౯౦. శ్వా తతో జాయతే మూఢః కర్షణతేన పార్థివ, శ్వాభూత్వా
కృతకర్తాసా జాయతే మానుషస్తతః. ౯౧. తత్రాపత్యం సముత్పాద్య మృతో
జాయేత మూషికిః, కృతఘ్న స్తు మృతో రాజా యమస్య విషయం గతః. ౯౨.
యమస్య పురుషైః క్రుద్ధైర్వధం ప్రాప్నోతి దారుణమ్, దండం సముద్ధరం శూల
మగ్నికుంభంచ దారుణమ్. ౯౩. అసిపత్రవనం ఘోరం వాలుకం కూటశాల్మ
లీమ్, ఏతాశ్చాన్యాశ్చ బహ్వీ శ్చ యమస్య విషయం గతః. ౯౪. యాతనాః
ప్రాప్య తతోగ్రాస్తతో వధ్యతి భారత, తతో హతః కృతఘ్నస్స తతోగ్రై
ర్భరతర్షభ. ౯౫. సంసారచక్రమాసాద్య కృమియోనౌ ప్రజాయతే, కృమిర్భవతి
వర్షాణి దశపంచ చ భారత. ౯౬. తతో గర్భం సమాసాద్య తత్రైవ
మ్రియతే శిశుః, తతోగర్భ శతైర్జన్తు ర్భూమాభి స్సంప్రద్యతే. ౯౭. సంసారాంశ్చ
బహూ గత్వా తతస్త్రిక్పృజాయతే, తతో దుఃఖమనుప్రాప్య బహువర్ష గణా

సహ. స పునర్భవ సంయుక్త స్తతః కూర్మః ప్రజాయతే, దధి హృత్వా బక శ్చాపి క్షవో మత్స్యససస్మృతాః. ౯౯. చోరయిత్వా తు దుర్బుద్ధి ర్భుధుదంశః ప్రజాయతే, ఫలం వా మూలకం హృత్వా అపూఢం వా పిపిలికాః. ౧౦౦. చోరయిత్వా తు నిష్పాపం జాయతే హల గోలకః, పాయసం చోరయిత్వా తు తిత్తి ర్వి మవాప్నుతే. ౧౦౧. హృత్వా పిష్టమయం పూఢం కుంభోలుకాః ప్రజాయతే, అయో హృత్వా తు దుర్బుద్ధి ర్వాయసో జాయతే నరః. ౧౦౨. కాన్యం హృత్వా తు దుర్బుద్ధి ర్హాతీ జాయతే నరః, రాజతం భాజనం హృత్వా కిషోత స్సం ప్రజాయతే. ౧౦౩. హృత్వా తు కాంచనం భాండం కృమియోనౌ ప్రజాయతే, పశ్చార్థం చోరయిత్వా తు కృలత్వం నియచ్ఛతి. ౧౦౪. కాశికం తు తతో హృత్వా నరో జాయతి వర్తకః, అంశుకం చోరయిత్వా తు శుకో జాయతి మానవః. ౧౦౫. చోరయిత్వా దుకూలం తు మృతో హంసః ప్రజాయతే, క్రౌంచః కార్పా సికం హృత్వా మృతో జాయతి మానవః. ౧౦౬. చోరయిత్వా నరః పట్టం త్వా వికంచైవ భారత, క్షౌమం చ వస్త్రమాదాయ శిశో జంతుః ప్రజాయతే. ౧౦౭. వర్ణా హృత్వా తు పురుషో మృతో జాయతి బర్హిణః, హృత్వా రక్తాని వస్త్రాణి జాయతే జీవజీవకః. ౧౦౮. వర్ణ కాదీం స్తథా గంధాం శోష్పరయిత్వే హ మానవః, చుచుందరిత్వ మాప్నోతి రాజా లోభపరాయణః. ౧౦౯. తత్ర జీవతి వర్ణాణి తతో దశ చ పంచ చ, అధర్తస్య క్షయం కృత్వా తతో జాయతి మానవః. ౧౧౦. చోరయిత్వా పయశ్చాపి బలాకా సంప్రజాయతే, యస్తు చోరయతే తైలం సరో మోహసమన్వితః. ౧౧౧. సోఽపి రాజన్తృతో జంతు స్తైలపాయా ప్రజాయతే, అశిత్త్రం పురుషం హృత్వా సశత్రుః పురుషాధమః. ౧౧౨. అర్థా క్థీయని వాపైరి సమృతో జాయతే ఖరః, ఖరో జీవతి వర్షే ద్వే తతః శస్త్రేణ వధ్యతే. ౧౧౩. సమృతో మృగయోనౌ తు నిత్యోద్విగ్నోఽభిజాయతే, మృగో వధ్యతి శస్త్రేణ గతే సువత్సరేతు సః. ౧౧౪. హతో మృగస్తతోమీన స్సోఽపి జాలేన బధ్యతే, మాసే చతుర్థే సంప్రాప్తే శ్వావద స్సంప్రజాయతే. ౧౧౫. శ్వావదో దశవర్షాణి ద్వీపీ వర్షాణి పంచ చ, తతస్తు నిధనం ప్రాప్తః కాలవర్యాయ చోదితః. ౧౧౬. అధర్తస్య క్షయం కృత్వా తతో జాయతి మానవః, స్త్రీయం హృత్వా తు దుర్బుద్ధి ర్యమస్య విషయం గతః. ౧౧౭. బహుక్లేశా సమాసాద్య సంసారాంశ్చైవ విశలేమ్, తతః సశ్చన్తహారాజ కృమియోనౌ ప్రజాయతే. ౧౧౮. కృమిర్వింశతి వర్షాణి భూత్వా జాయతి మానవః, భోజనం చోర

యిత్యా తు మక్షికా జాయతే నరః. ౧౧౯. మక్షికాసంఘవశగో బహూన్
 మాసాన్ భవత్యుత, తతః పాపక్షయం కృత్వా మానుషత్వ మవాప్నుతే. ౧౨౦.
 ధాన్యం హృత్వా తు పురుషో లోమశ స్సంప్రజాయతే, తథా పిన్డాకసంమిశ్ర
 మశనం చోరయే న్నరః. ౧౨౧. స జాయతే భృతిధనో దారుణో మూషికో
 మహాన్, దశేనై మానుషం నిత్యం పాపాత్మా సప్రజాయతే. ౧౨౨. ఘృతం
 హృత్వా తు దుర్బుధిః కాకమన్దుః ప్రజాయతే, మత్స్యమాంసమథో హృత్వా
 కాకో జాయతి దుర్జాతిః. ౧౨౩. లవణం చోరయిత్యా తు చిరికాకః ప్రజా
 యతే, విశ్వాసేన తు నిక్షిప్తౌ యశ్చీరయతి మానవః. ౧౨౪. స గతాయు
 ర్నరస్తాదృచ్ఛత్స్యయోనా ప్రజాయతే, మత్స్యయోని మనురాప్య మృతో
 జాయతి మానుషః. ౧౨౫. మానుషత్వ మనురాప్య క్షీణాయురుఽపద్యతే,
 పాపాని తు నరః కృత్వా తిర్యక్ జాయేత భారత. ౧౨౬. సచా
 ర్త్తనః ప్రమాణం తే ధర్మం జాంతి కిం చ న, యే పాపాని సహకృత్వా
 నిరస్యంతి నైతై స్సదా. ౧౨౭. సుఖదుఃఖసమాయుక్తా వ్యాధితా స్తే
 భవంతుత, అసంవాసాః ప్రజాయంతే మ్లేచ్ఛా అపి నసుశయః. ౧౨౮. నరాః
 పాపసమాచారా లోభమోహసమన్వితాః, వర్జయంతి చ పాపాని జన్మప్రభృతి
 యేనరాః. ౧౨౯. అరోగా రూపవంతశ్చ ధనివశ్చ భవంతుత, శ్రీయోఽప్యేతేన
 కల్పేన కృత్వా పాపమవాప్నుయః. ౧౩౦. ఏశేషామేవ జన్తునాం భార్యా
 త్వముపయాంతి తాః, ధర్మహరణే దోషా స్సర్వవప ప్రకీర్తితాః. ౧౩౧.
 ఏతద్వై లేశమాత్రేణ కథితం తే మహానఘ, అవరస్మి కథా యోగే భూయ
 శ్శోభిష్యసి భారత. ౧౩౨. ఏతన్నయా మహారాజ బ్రహ్మణోవదతిః పురా, సురర్షీ
 ణాం శ్రుతం మధ్యే పృష్టశ్చాపి యథా తథమ్. ౧౩౩. మయాపి తచ్చ కార్తేన్ద్ర్యన
 యథావదనువర్ణితమ్, ఏతచ్ఛ్రుత్వా మహారాజ ధర్మక్షమ మనస్సదా. ౧౩౪.
 ఇతి అనుశాసనపర్వాంతర్గత అనుశాసనికపర్వణి, ఏకాదశాధికశతత మోఽధ్యాయః.

—ॐ అన్నదానకథనమ్. ॐ—

యుధిష్ఠిర ఉవాచ:—అధర్మస్య గతిర్బ్రహ్మ కథితా మే త్వయాఽనఘ,
 ధర్మస్య తు గతిం శ్రీతు మిచ్ఛామి వనతాం మ. ౧. కృత్వా పాపాని కర్మాణి
 కథం యాంతి శుభాం గతిం, కర్తౄణాం చ కృతేనహా కేన యాంతి శుభాం గతిమ్.
 ౨. బృహస్పతిరువాచ:—కృత్వా పాపాని కర్మాణి అధర్మ వశమాగతః, మనసా
 విచరితేన నిరయం ప్రతిపద్యతే ౩. మోహాదధర్మం యః కృత్వా పురో సమమతిష్యతే,

మనస్సమాధిసంయుక్తో న ససేవేత దుష్కృతమ్. ౪. యథాయథామనస్తస్య
దుష్కృతం కర్తగర్హతే, తథాతథాశరీరేషు తేనాధర్షేణ ముచ్యతే. ౫. యదివ్యా
హరతే రాజన్ విప్రాణాం ధర్మవాదినామ్, తతో ధర్మకృతాత్ క్షిప్రమపవాదా
త్ప్రీముచ్యతే. ౬. యథాయథానరస్పయ్య గధర్మమనుభావతే, సమాహితేన
మనసా విముచ్యతి తథా తథా. ౭. భుజంగఞ్జవనిర్లోకాత్పూర్వభుక్తాత్ జరాన్వి
తాత్, దత్వా విప్రస్య దానాని విపిథాని సమాహితః ౮. మనస్సమాధిసంయుక్త
స్సుగతిం ప్రతిపద్యతే, ప్రదానాని తు వత్సామి యాని దత్వాయుధిషిర. ౯.
నరః కృత్వాఽప్యకార్యాణి తతో ధర్షేణ యుజ్యతే, సర్వేషామేవ దానా
నామన్నం శ్రేష్ఠముదావృతమ్. ౧౦. పూర్వమన్నం ప్రదాతవ్యమృజనాధర్మ
మిచ్ఛతా, ప్రాణాహ్యన్నం మనుష్యాణాం తస్మాజ్జంతుశ్చ జాయతే. ౧౧. అన్నే
ప్రతిష్ఠితా లోకాస్తస్మాదన్నం ప్రశస్యతే, అన్నమేవ ప్రశంసంతిదేవర్షిపితృ
మానవాః. ౧౨. అన్నస్య హి ప్రదానేన రంతిదేవో దివం గతః, న్యాయలబ్ధం
ప్రదాతవ్యం ద్విజాతిభ్యోఽన్నముత్తమమ్. ౧౩. స్వాధ్యాయసముపేతేభ్యః ప్రహృ
ష్టేనాంతరాత్తనా, యస్య హ్యన్నముపాశ్నంతి బ్రాహ్మణానాం శతం దశ. ౧౪.
హృష్టేన మనసా దత్తం ససతిర్మగ్ధతిర్భవేత్, బ్రాహ్మణానాం సహస్రాణి దశభోజ్య
నరర్షభ. ౧౫. నరోఽధర్మాత్ప్రీముచ్యేత యోగేవ్యభిరతిస్సదా, భైష్యేణాన్నం
సమాహృత్య దద్యాదన్నం ద్విజేషు వై. ౧౬. స్వాధ్యాయనిరతే విప్రే దత్వేవా
నుభవేధతే. అహింసా బ్రాహ్మణస్వాని న్యాయేన పరిచాల్య చ. ౧౭. క్షత్రియ
స్తరసాప్రాప్తమన్నంయోవైనియచ్ఛతి, ద్విజేభ్యో వేదవృద్ధేభ్యః ప్రయతస్సుసమా
హితః. ౧౮. తేనాపాహతి ధర్మాత్కా దుష్కృతం కర్త వాండవ, వడ్భాగపరిశుద్ధం
చకృషేర్భగముపార్జితమ్. ౧౯. వైశ్యో దద ద్విజాతిభ్యః పాపేభ్యః పరిము
చ్యతే, అవాప్య ప్రాణసందేహం కార్మక్యేన సమార్జితమ్. ౨౦. అన్నం దత్వా
ద్విజాతిభ్యః శూద్రః పాపా త్ప్రీముచ్యతే, ఔరసేన బలేనాన్న మర్జయిత్వాఽ
విహీనకః. ౨౧. యఃప్రయచ్ఛతి విప్రేభ్యో నసదుర్గాణి సేవతే, న్యాయేనైవాప్త
మన్నంతు నరో హర్ష సమస్వితః. ౨౨. ద్విజేభ్యో వేదవృద్ధేభ్యో దత్వా పాపా
త్ప్రీముచ్యతే, సతాం పంథానమావృత్య సర్వపాపైః ప్రీముచ్యతే. ౨౩. అన్న
మూర్జాస్కరం లోకే దత్వోర్జస్వీ భవేన్నరః, దానవద్భిః కృతః పంథా యేన
యాంతి మనీషిణః. ౨౪. తేహి ప్రాణస్య దాతార స్తేభ్యో ధర్మస్సనాతనః, సర్వా
వర్ణం మనుష్యేణ న్యాయేనాన్నముపార్జితమ్. ౨౫. కార్యం 'చాత్రగతం నిత్య

మన్నం హి పరమా గతిః, అన్నస్య హి ప్రదానేన సరో చాద్రం న సేవతే. ౨౬. తస్మాదన్నం ప్రదాతవ్యమన్యాయపరివర్జితమ్, యతేద్బాహ్యక్షాణ పూర్వం హి భోక్తు మన్నం గృహీ సదా. ౨౭. అవంధ్యం దివసం కుర్యా దన్నదానేన మానవః, భోజ యిత్యా దశశతం సరో వేదనీదాం నృప. ౨౮. న్యాయవిధర్షవిదుషామితిహాసనిదాం తథా, న యాతి నరకం ఘోరం సంసారాశ్చ న సేవతే. ౨౯. సర్వకామసమా యుక్తః ప్రేత్య చావ్యశ్నుతే సుఖమ్, ఏవం ఖలు సమాయుక్తో రమతే విగతజ్వరః. ౩౦. రూపవాక్ కీర్తిమాంశ్చైవ ధనవాంశ్చోపపద్యతే, ఏతత్తే సర్వమాఖ్యాత మన్నదానఫలం మహత్, మూలమేతత్తు ధర్మాణాం ప్రదానానాం చ భారత. ౩౧. ఇతి అనుశాసనపర్వాంతర్గత ఆనుశాసనికపర్వణి ద్వాదశాధికశతతమోఽధ్యాయః.

—ॐ దానధర్మకథనమ్. ౧౦—

యుధిష్ఠిరఉవాచ:— అహింసా వైదికం కర్మ ధ్యానమింద్రియసంయమః, తపోఽథ గురుశుశ్రూషా కిం శ్రేయః పురుషం ప్రతి. ౧. బృహస్పతిరువాచ:— సర్వా జ్యేతాని ధర్మాణి పృథగ్ద్వారాణి సర్వశః, శృణు సంకీర్త్యమానాని పడేన భరత ర్షభ. ౨. హంత నిశ్చేయసం జంతో రహం వత్సామ్యనుత్తమమ్, అహింసా పాశ్రయం ధర్మం యస్సాధయతి వై నరః. ౩. శ్రీం దోషా సర్వభూతేషు నిధాయ పురుషస్సదా, కామక్రోధౌ చ సంయమ్య తతస్సిద్ధి మవాప్యతే. ౪. అహింసకాని భూతాని దండేన వినిహంతి యః, ఆత్మనస్సుఖమిచ్ఛా స ప్రేత్యనైవ సుఖి భవేత్. ౫. ఆత్మోపమస్తు భూతేషు యో వై భవతి పూరుషః, న్యస్తదండో జితక్రోధః సప్రేత్య సుఖమేధతే. ౬. సర్వభూతాత్మ భూతస్య సర్వభూతాని పశ్యతః, దేవాశ్చ మాన్దే ముహ్యంతి హ్యవదస్య పదైషిణః. ౭. నతత్పాప్య సందధ్యా త్ప్రీతి కూలం యదాత్మనః, ఏవ సంతేవతో ధర్మః కామాదన్యః ప్రవర్తతే. ౮. ప్రత్యా ఖ్యానే చదానే చ సుఖదుఃఖే ప్రియాప్రియే, ఆత్మేపమ్యేన పురుషః ప్రమాణమధి గచ్ఛతి. ౯. యథాసరః ప్రక్రమతే పరేషు యథాపరే ప్రక్రమంతే పరస్మిన్, తథైవ తేషూపమా జీవలోకే యథా ధర్మో నిపుణేనోపదిష్టః. ౧౦. వైశంపాయన ఉవాచ:— ఇత్యుక్త్వా తం సురగురుర్ధ ర్మరాజం యుధిష్ఠిరమ్, దివమాచక్రమే ధీమాక్ పశ్యతా మేవ నస్తదా. ౧౧.

అనుశాసనపర్వాంతర్గత ఆనుశాసనికపర్వణి, త్రయోదశాధికశతతమోఽధ్యాయః.

—ॐ మాంసవర్జనకథనమ్. ౧౦—

వైశంపాయనఉవాచ:— తతో యుధిష్ఠిరో రాజా శరతల్పే పితామహమ్,

పునరేవ మహాతేజాః పత్రచ్చ వదతాం వరః. ౧. యుధిష్ఠిరఉవాచః—ఋషయో బ్రాహ్మణాదేవాః ప్రశంసంతి మహామతే, అహింసాలక్షణం ధర్మం వేదస్తామాణ్య దర్శనాత్. ౨. కర్తృణా మనుజః కుర్వన్ హింసాం పార్థివ సత్తమ, వాచా చ మనసా చైవ కథం దుఃఖాత్ప్రముచ్యతే. ౩. భీష్మఉవాచః—చతుర్విధేయం నిర్దిష్టా హ్యహింసా బ్రహ్మవాదిభిః, ఏకైకతోఽపి విభిన్నా నభవత్కరి సూదన. ౪. యథా సర్వశ్చతుష్పాదైః త్రిభిః పాదైర్న తిష్ఠతి, తిష్టేవేయం మహిపాలకారణైః ప్రోచ్యతే త్రిభిః. ౫. యథా నాగపదేఽన్యాని పదానిపదగామినామ్, సర్వాణ్యేవాపిధీయంతే పదాజాతాని కాంజరే. ౬. ఏవం లోకేష్వ హింసా తు నిర్దిష్టా ధర్మతః పురా, కర్తృణా లిప్యతే జంతుర్వాచా చ మనసా పి చ. ౭. పూర్వం తు మనసా త్యక్త్వా తథావాచాఽథ కర్తృణా, న భక్షయతి యో మాంసం త్రివిధం సవిముచ్యతే. ౮. త్రికారణం సునిర్దిష్టం శ్రూయతే బ్రహ్మవాదిభిః, మనోవాచి తథాన్వాదే దోషో హ్యేషు ప్రతిష్ఠితాః. ౯. నభక్షయిత్వతో మాంసం తపోయుక్తా మనీషిణః, దోషాన్తు భక్షణే రాజన్తాంసస్యేహ నిబోధ మే. ౧౦. పుత్రమాంసోఽమం రాజన్ భాదతే యోఽవిచక్షణః, మాంసం మోహసమావిప్లవః పురుషః సోఽథ మః స్మృతః. ౧౧. పితృమాతృసమామోగే పుత్రత్వం జాయతే తథా, హింసాం కృత్వాఽపశః పాపో భూయిష్ఠం జాయతే తథా. ౧౨. రసుచ ప్రతి జహ్వయా జ్ఞానం ప్రజ్ఞాయతే యథా, తథాశాస్త్రేషు నియతం రాగోహ్యస్యా దితాద్భవేత్. ౧౩. సంస్కృతా సంస్కృతాః పక్వా లవణా లవణా స్తథా, ప్రజాయంతే యథాభావాస్తథాచిత్తం నిరుధ్యతే. ౧౪. భేరిమృదంగశబ్దాంశ్చ తంత్రీ శబ్దాంశ్చ పుష్కలాన్, నిషేవిష్యంతి వై మందా మాంసభక్షాః కథం నరాః. ౧౫. అచింతితమనిర్దిష్టమసంక్ల్రిష్టమేవ చ, రసంగృధ్యాభిభూతా యే ప్రశంసంతి ఫలాధినః. ౧౬. ప్రశంసాహ్యేవ మాంసస్య దోషకర్తృఫలాన్వితాన్, జీవంతి హి పరిత్యజ్య బహవ స్సాధవో జనాః. ౧౭. స్వమూసైః పరమూసాని పరిచాల్య దివంగతాః, ఏవమేషా మహారాజ చతుర్భిః కారణైర్వృతా, అహింసాతవ నిర్దిష్టా సర్వ ధర్మానసహితా. ౧౮.

ఇతి అనుశాసనపర్వాంతర్గత అనుశాసనికపర్వణి, చతుర్దశాధికశతత మోఽధ్యాయః.

— మాంసభక్షణనిషేధకథనమ్. —

యుధిష్ఠిరఉవాచ—అహింసాపరమో ధర్మ ఇత్యుక్తం బహుశిస్త్యయా, శ్రాద్ధేషు చ భవనాహ పితౄణామిషకాంక్షిణః. ౧. మూసైర్బహువిధైః

ప్రోక్త స్వయా శ్రాద్ధవిధిః పురా, అహత్వా చ కతోమాంసమేవమేత ద్విరు
 ధ్యతే. ౨. జాతో సస్యశయో ధర్మే మాంసస్య పరివర్జనే, దోషో భక్షయతః
 కస్యాత్కాంతో భక్షయతో గుణః. ౩. హత్వా భక్షయతో వాపి పరేణాపి
 హతస్య వా, హన్యాద్వా యః పరస్యాథే క్రిత్వా వా భక్షయేన్నరః. ౪.
 ఏతదిచ్ఛామి తత్తేన కథ్యమానం త్వయా శఘ, నిశ్చయేన చిక్ష్వామి ధర్మమేతం
 సనాతనమ్. ౫. కథమాము రవాప్నోతి కథం భవతి సత్త్వవాక్, కథమవ్యంగతా
 మేతి లక్షణ్యో జాయతే కథమ్. ౬. భీష్మడివాచః—మాంసస్యా భక్షణాద్రాజ్ఞా
 యోధర్మః కురునందన, తన్నే శృణు యథాతత్త్వం యథాస్య విధిరుత్తమః. ౭.
 రూపమవ్యంగతా మాయుర్బుద్ధిం సత్త్వం బలం స్పృటిమ్, ప్రాప్తుకామై ర్నరై
 ర్హింసా వర్జితానై మహత్తభిః. ౮. ఋషీణా మత్ర సువాదో బహుశః కురునం
 దన, బభూవ తేషాం తు మతం య త్రచ్చృణు యుధిష్ఠిర. ౯. యో యజేతాశ్వ
 మేధేన మాసిమాసి యతవ్రతః, వర్జయేత్సాధుమాంసం చ సమమేత మ్యుధిష్ఠిర. ౧౦.
 సత్త్వయో వాలఖిల్యాస్తథైవచ మరీచిపాః, అమాంసభక్షణం రాజ్ఞా
 ప్రశంసంతి మనీషిణః. ౧౧. న భక్షయతి యో మాంసం నచ హన్యాన్న
 ఘాతయేత్, తన్నిత్రం సర్వభూతానాం మనుస్వాయంభువోఽబ్రవీత్. ౧౨.
 అధ్యప్య సర్వభూతానాం విశ్వాస్యసర్వజంతుషు సాధూనాం సంమతో నిత్యం
 భవేన్నాసం విపర్జయత్. ౧౩. స్వమాంసం పరిమాంసేన యో వర్జయితుమిచ్ఛతి.
 నారదః ప్రాహ ధర్మాత్మా నియతం సోఽవసీదతి. ౧౪. దదాతి యజతే చాపి
 తపస్వీ చ భవత్యపి, మధుమాంసనివృత్త్యేతి ప్రాహ చైవం బృహస్పతిః. ౧౫.
 మాసి మాస్యశ్వమేధేన యో యజేత శతం సమాన ఖాదతి చ యో మాంసం
 సమమేతస్తతం మమ. ౧౬. సదా యజతి సత్రేణ సదా దానం ప్రయచ్ఛతి, సదా
 తపస్వీ భవతి మధుమాంస వివర్జనాత్. ౧౭. సర్వే వేదా న తత్కుర్యుః సర్వే
 యజ్ఞాశ్చ భారత, యో భక్షయిత్వా మాంసాని పశ్చాదపి నివర్తతే. ౧౮.
 దుష్కరం హి రసజ్ఞానే మాంసస్య పరివర్జనమ్, చర్తుం వ్రతమిదం పుణ్యం
 సర్వప్రాణ్యభయప్రదమ్. ౧౯. సర్వభూతేషు యో విద్యాత్ దదాత్యభయదక్షి
 ణామ్, దాతా భవతి లోకే సప్రాణానాం నాత్ర సంశయః. ౨౦. ఏతం వై పరమం
 ధర్మం ప్రశంసంతి మనీషిణః, ప్రాణా యథాత్తనోఽభీష్టా భూతానామపి తే తథా.
 ౨౧. అత్తై పమ్యేన మంత్రవ్యం బుద్ధిమద్భిః కృతాత్తభిః, మృత్యుతో భయ మస్తీతి
 విదుషాం భూతి మిచ్ఛతామ్. ౨౨. కింపుస్త్వస్యమానానాం తరసా జీవితార్థి

నామ్, అరోగాణా మపాపానాం పాపైర్నాం పజీవిభిః. ౨౩. తస్మాద్విద్ధి మహారాజ
మాంసస్య పరివర్జనమ్, ధర్మస్యాశనం శ్రేష్ఠం స్వస్త్వ చ సుఖస్య చ. ౨౪.
అహింసా పరమో ధర్మస్తథా హింసా పరం తపః, అహింసాపరమం సత్యం
తతో ధర్మః ప్రవర్తతే. ౨౫. సహిమాంసంత్యజాత్కాస్తా దుపలాద్వాపి జాయతే,
హత్వా జంతుం తతో మాంసం తస్మాద్దోషస్తు భక్షణే. ౨౬. స్వాహా స్వధామృత
భుజో దేవా సృత్యార్జ్వవప్రియాః, క్రవ్యాదాన్ రాజసాన్ విద్ధి జహ్వీరసపరాయ
ణాన్. ౨౭. కాంతారేవ్యథ ఘోరేషు దుర్గేషు గహనేషు చ, రాత్రావహని
సంధ్యాసు చత్వరేషు సభాసు చ. ౨౮. ఉన్యతేషు చ శస్త్రేషు మృగవ్యాళభ
యేషు చ, అమాంసభక్షణే రాజన్ భయమన్యైర్న ర్న గచ్ఛతి. ౨౯. శరణ్య
స్సర్వభూతానాం విశ్వాస్య స్సర్వజంతుషు, అనుద్వేగకరో లోకే నచాప్యుద్విజతే
సదా. ౩౦. యచిచ్ఛేత్థాదకో నస్యాత్ న తదా ఘాతకో భవేత్, ఘాతకః ఖాద
కార్థాయ యద్ధాతయతి వై నరః. ౩౧. అభక్ష్యమేతదితివై ఇతి హింసా ని
వర్తతే, ఖాదకార్థమతో హింసా మృగాదీనాం ప్రవర్తతే. ౩౨. యస్తాద్గ్రీసతి చై
వాయుర్హింసకానాం మహద్భయతే, తస్మాద్వివర్జయేన్నాంసం య ఇచ్ఛేద్భూతి
మాత్సర్యం. ౩౩. త్రాతారం నాధిగచ్ఛంతి రాద్రాః ప్రాణి విహింసకాః, ఉద్వేజ
నీయా భూతానాం యథా వ్యాళమృగాస్తథా. ౩౪. లోభాద్వా బుద్ధిమోహ
ద్వా బలవీర్యార్థమేవ చ, సంసర్గాద్వాధ పాపానాం అధర్మే రుచితాన్యణామ్. ౩౫.
స్వమాంసం పరమాంసేన యో వర్ధయతు మిచ్ఛతి, ఉద్విగ్నవాసో వసతి యత్ర
తత్రాభిజాయతే. ౩౬. ధన్యం యశస్యమాయుష్యం స్వర్గ్యం స్వస్త్యయనం
మహత్, మాంసస్యాభక్షణం ప్రాహుర్నియతాః పరమర్షయః. ౩౭. ఇదం తు
ఖలు కాంతేయ శ్రుతమాసీత్పురా మయా, మార్కండేయశ్చ వదతో యే దోషా
మాంసభక్షణే. ౩౮. యో వై ఖాదతి మాంసాని ప్రాణినాం జీవితై పిణామ్,
హతానాం వా మృతానాం వా యథా హంతా తథైవ సః. ౩౯. ధనేన
క్రయికో హంతి ఖాదకశ్శోపభోగతః, ఘాతకో వధబంధాభ్యామిత్యేష
త్రిధో వధః. ౪౦. అఖాదన్ననుమోదంశ్చ భావదోషేణ మానవః, యోఽను
మోదతి హంతవ్యం సోఽపి దోషేణ లిప్యతే. ౪౧. అధ్యవ్యస్సర్వభూతానా
మాయుష్టా స్మీరుజ స్సుఖి, భవత్యభక్షయన్తాంసం దయావాన్ ప్రాణినామహ.
౪౨. హిరణ్యదానై ర్గోదానై ర్భూమిదానై శ్చ సర్వకః, మాంసస్యాభక్షణే
ధర్మో విశిష్ట ఇతి నశ్శ్రుతిః. ౪౩. అప్రోక్షితం వృధా మాంసం విధిహీనం

స భక్షయేత్, భక్షయన్నిరయం యాతి సరో నాస్త్యత్ర సంశయః. ౮౮. ప్రోక్షితాభ్యుక్షితం మాంసం తథాబ్రాహ్మణ కామ్యయా, అల్పదోషమిదం జ్ఞేయం విపరీతే తు లిప్యతే. ౮౯. ఖాదకస్య కృతేజంతూ యో హన్యా త్పురుషాధమః, మహాదోషకరస్త్ర ఫూతకో నతు ఖాదకః. ౯౦. ఇజ్ఞా యజ్ఞశ్రుతికృతై ర్మోక్షార్థై రబుధోఽధమః, హన్యాజ్ఞాతుం మాంసగృహ్నస్సవై సరకభాజ్జరః. ౯౧. భక్షయిత్వాపి యో మాంసం పశ్యాదపి నివర్తతే, తస్యాపి సుమహాః ధర్మో యః పాపా ద్వినివర్తతే. ౯౨. ఆహర్తా చానుమతా చ విశస్తా క్రయ విక్రయీ, సంస్కర్తా చోపభోక్తా చ ఘాతకా స్సర్వ ఏవ తే. ౯౩. ఇదమన్యత్తు వక్ష్యామి ప్రమాణం విధినిర్దిలమ్, పురాణమృషిభిర్బుద్ధం జేవేషు పరి నిష్ఠితమ్. ౯౪. ప్రసృత్తిలక్షణో ధర్మః ప్రజాధిభిరుదాప్యతః, యథోక్తం రాజ శార్దూల నతు తన్తోక్షకాంక్షిణా. ౯౫. హవిర్యత్సంస్కృతం మంత్రైః ప్రోక్షితా భ్యుక్షితం శుచి, వేదోక్తేన ప్రమాణేన పితౄణాం ప్రక్రియాసు చ. ౯౬. అతోఽన్యథా వృథా మాంసమభక్త్యం మనురబ్రవీత్, అస్వర్గ్యమయశస్యం చ రక్షోవ ద్భరతర్షభ. ౯౭. విధిహీనం నరః పూర్వం మాంసం రాజ వ్నభక్షయేత్, ఆప్రోక్షితం వృథామాంసం విధిహీనం స భక్షయేత్. ౯౮. యథచ్ఛేత్పురుషోఽత్యంత మాత్మానం నిరుపద్రవమ్, స వర్జయేత మాంసాని ప్రాణినామిహ సర్వతః. ౯౯. శ్రూయతే హి పురా కల్పే నృణాం వ్రీహి మయః శశుః, యేనాయజం స యజ్ఞానః పుణ్యలోకపరాయణాః. ౧౦౦. ఋషిభి స్సంశయం వృష్టో వసు శ్చేదీపతిః పురా, అభక్త్యమితి మాంసం యః ప్రాహ భక్త్యమితి ప్రభో. ౧౦౧. ఆకాశాదవనిప్రాప్త స్తతస్స పృథివీపతిః, ఏతదేవ పునశ్చోక్త్వా వివేశ ధరణీతలమ్. ౧౦౨. ప్రజానాం హితకామేన త్వగస్త్యేన మహత్తనా, ఆరణ్యాస్సర్వదైవత్యాః ప్రోక్షితా స్తపసా మృగాః. ౧౦౩. క్రియాహ్యేనం స హీయంతే పితౄదైవతసంశ్రితాః, వ్రీయంతే పితరశ్చైవ న్యాయతో మాంసతర్పితాః. ౧౦౪. ఇదంతు శృణు రాజేంద్ర కీర్త్య మానం మయానఘ, అభక్షణే సర్వసుఖం మాంసస్య మనుజాధిప. ౧౦౫. యస్తు వర్జితం పూర్ణం తపస్తప్యేత్పుదారుణమ్, యశ్చైవ వర్జయేత్మాంసం సహ మేత న్నతం మమ. ౧౦౬. కాముదేతు విశేషేణ శుక్లపక్షే సరాధిప, వర్జయేన్నఘ మాంసాని ధర్మోహ్యత్ర విధియతే. ౧౦౭. చతురోద్వాగ్నికా మాంసా యో మాంసం పరివర్జయేత్, చత్వారి భద్రాణ్యప్నోతి కీర్తిమాయుర్యశోబలం. ౧౦౮. అథవా మాంసమేకంవై సర్వమాంసాన్యభక్షయత్, అక్షిత్వ సర్వదుఃఖాని సుఖంజీవేన్నిరా

మయః ౬౫. వర్జయంతి హి మాంసాని మాసశః పక్షశోఽపి వా, లేషాం హింసాని
 వృత్తానాం బ్రహ్మలోకే విధీయతే ౬౬. మాంసం తు కాముదం పక్షం వర్జితం పార్థ
 రాజభిః, సర్వభూతాత్మభూతస్థైర్విదితార్థపరావరైః. ౬౭. నాభాగేనాంబరీషేణ
 గయేన చ మహాత్మనా, ఆయునాథానరణ్యేన దిలీపరఘుపూరుభిః. ౬౮. కార్త
 వీర్యానురుద్ధాభ్యాం సహుషేణ యయాతినా. నృగేణ విష్వక్సేనేన తథైవ శశి
 బిందునా. ౬౯. యువనాశ్వేన చ తథా శిబినాశీసరేణ చ, ముచుకుందేన మాం
 ధాత్రా హరిశ్చంద్రేణ వా విభో. ౭౦. సత్యం వశత మాఽసత్యం సత్యం ధర్మస్సనా
 లనః, హరిశ్చంద్రశ్చంద్రివై దివి సత్యేన చంద్రవత్. ౭౧. శ్వేనచిత్రేణ రాజేంద్ర
 సామకేన వృకేణ చ, రైవతే రంతిదేవేన వసునా సృజయేన చ. ౭౨.
 ఏతైశ్చాన్యైశ్చ రాజేంద్ర కృపేణ భరతేన చ, దుష్మంతేన కరూషేణ రామా
 లర్కనశ్చైస్తథా. ౭౩. విరూపాశ్వేన నిమినా జనకేన చ కీనుతా, ఐశేన పృథు
 నాచైవ వీరసేనేన చైవహ. ౭౪. ఐక్షాకుణా శంభునా చ శ్వేతేన సగరేణ చ,
 అజేన దుందునా చైవ తథైవ చ సుబాహునా. ౭౫. పార్శ్వశ్వేన చ రాజేంద్ర
 తుపేణ భరతేన చ, ఏతైశ్చాన్యైశ్చ రాజేంద్ర పురా మాంసం న భక్షితమ్. ౭౬.
 శారదం కౌముదం మాంసం తత స్తే స్వర్గమాప్నువత్, బ్రహ్మలోకే చ తిష్ఠంతి
 జ్వలమానా శ్చియా వృతాః, ౭౭. ఉపాస్యమానా గంధర్వైః స్త్రీసహస్రసమ
 న్వితాః, తదేతదుత్తమం ధర్మవహింసా ధర్మలక్షణమ్. ౭౮. యే చరంతి మహా
 త్తానో నాకపృష్ఠే వనంతి తే, వధుమాంసం చ యే నిత్యం వర్జయంతిహ ధార్మి
 కాః. ౭౯. జన్తప్రభృతిమద్యం చ సర్వే తే మునయః స్మృతాః, ఇమం ధర్మ
 మమాంసాదం యశ్చరేచ్ఛాప్సవియాతవా. ౮౦. అపిచే త్సుదురాచారో న
 జాతు నిరయం వ్రజేత్, పశ్చేద్వా య ఇదం రాజా శృణుయాద్వాప్యభీష్టశః.
 ౮౧. అమాంసభక్షణవిధిం పవిత్రమృషిపూజితమ్, విముక్త స్సర్వపాపేభ్యః
 సర్వకామై ర్తపీయతే. ౮౨. విశిష్టతా జ్ఞాతిషు చ లభతే నాత్ర సంశయః,
 అపన్నశ్చాదో ముచ్యేద్భుద్ధో ముచ్యేత బంధనాత్. ౮౩. ముచ్యేత్తథాఽఽ
 తురో రోగాద్దుఖా స్తుచ్యేత దుఃఖతః, తిర్యగ్యోఽం సగచ్ఛేచ్ఛ రూపవాం శ్చ
 భవే న్నరః. ౮౪. ఋద్ధిమాన్వై కరుశ్రేష్ఠ సామ్యయా చ్చ మహద్యశః, ఏతత్తే
 కథితం రాజ న్నాంసస్య పరివర్జనే. ౮౫. ప్రవృత్తౌ చ నివృత్తౌ చ విధాన మృషి
 నిర్దితమ్. ౮౬.

ఇతి అనుశాసనపర్వాంతర్గత ఆనుశాసనపర్వణి, పంచదశాధికశతతమోఽధ్యాయః.

—ॐ అహింసాఫలకథనమ్. ॐ—

యుధిష్ఠిరఉవాచ:—ఇమే నై మానవా లోకే నృశంసా మాంసగృద్ధినః, విశృజ్య వివిధా భక్ష్యా మహర్షో గణాభవ. ౧. అపూసా వివిధాకారా శాకాని వివిధాని చ, ఖండవా రసయోగాన్న తథేచ్ఛాతి యథామిషమ్. ౨. తత్ర మే బుద్ధిరత్రైవి విమర్శే పరిముహ్యతి, నమస్యే రసతః కించి న్నాంసతోఽస్తీతి కించ న. ౩. తదిచ్ఛాసి గుణా శ్రోతుం మాంసస్యాభక్షణే ప్రభో, భక్షణే చైవ యే దోషాస్తాంశ్చైవ భరత్స్వభ. ౪. సర్వం తత్సేవ ధర్మజ్ఞ యథా వదిహ ధర్మతః. కిం వా భక్ష్యమభక్ష్యం వా సర్వమేద్యదస్య మే. ౫. యతై తద్వాదృశంచైవ గుణాయే చాస్య వర్జనే, దోషా భక్షయతో యేఽపి తన్నే బ్రూహి పితామహ. ౬. భీష్మఉవాచ:—ఏవమేతన్నహ బాహూ యథావదసి భారత, న మాంసాత్పరమం కించిద్రసతో విద్యతే భువి. ౭. కృశక్షీణాభి తప్తానాం గ్రామ్యధర్మరతాత్మనామ్, అధ్వనా కర్షితానాం చ న మాంసాద్యద్య తే పరిమ.౮. సద్యో వర్ధయతి ప్రాణా పుష్టిమగ్ర్యాం దదాతి చ, స భక్ష్యోఽభ్యధికః కశ్చి న్నాంసాదస్తి పరంతప. ౯. వివర్జితే తు బహవో గుణాః కారవనందన, యే భవంతి మనస్యాణాం తన్నే నిగదతః. శృణు. ౧౦. స్వమాంసం పరమాం సేన యోవర్ధ యితుమిచ్ఛతి, నాస్తి క్షుద్రతరస్తస్థాత్సునృశంసతరో నరః. ౧౧. నహి ప్రాణాత్ ప్రియతరం లోకే కించ న విద్యతే, తస్మాదయాం నరః కుర్యా ద్యథాత్మని తథా పరే. ౧౨. శుక్రాచ్చ తాత సంఘాతిర్దాంసస్యేహ న సంశయః, భక్షణే తు మహా దోషో నివృత్త్యా పుణ్యముద్యతే. ౧౩. విధినా వేదదృష్టేన తచ్ఛక్త్యే హ నదుష్యతి, యజ్ఞార్థే పశవస్సుష్టా ఇత్యపి శ్రూయతే శ్రుతిః. ౧౪. అతోఽస్యథా ప్రవృత్తానాం రాక్షసోఽధిరుచ్యతే, క్షత్రియాణాం చ యో దృష్టో విధిస్త్యమపి మే శృణు. ౧౫. వీర్యేణోపాజ్ఞితం మాంసం యథా భుంజన్నదుష్యతి, ఆరణ్యా సుర్వదైవత్యా సుర్వశః ప్రోక్షితా మృగాః. ౧౬. అగస్త్యేన పురా రాజా మృగయా యేన పూజ్యతే, నాత్మానమపరిత్యజ్య మృగయా నామ విద్యతే. ౧౭. సమతాముపసంగమ్య భూతం హన్యతి హంతివా అతో రాజర్ష యశ్చర్యే మృగయాం యాంతి భారవ. ౧౮. నహి లిప్యంతి పాపేన నచైతత్పాతకం విదుః, నహ్యతస్సదృశం కించిదిహ లోకే పరత్రచ. ౧౯. యత్సర్వేష్యేహ భూతేషు దయా కారవనందన, న భయం విద్యతే జాతు సరస్యేహ దయావతః. ౨౦. దయావతామిమే లోకాః పరేచాపి తపస్వినాం, అహింసా

లక్షణో ధర్మ ఇతి ధర్మవిదో విదుః. ౨౧. యదహింసాత్మకం కర్త తత్కుర్యాద్దా
 త్తవాన్మరః, పితృనైవతయజ్ఞేషు ప్రోక్షితం హవిరుచ్యతే. ౨౨. అభయం సర్వభూ
 తేభ్యో యో దదాతి దయాపరః, అభయం సర్వభూతాని దదతీత్యనుశుశ్రుమ్. ౨౩.
 శ్మతంచ స్థలితం చైవ పతితం క్షిప్తమా హతమ్, సర్వభూతాని రక్షంతి సమేషు విష
 మేషు చ. ౨౪. నైసం వ్యాళమృగా ఘ్నంతి న పిశాచా న రాక్షసాః, ముచ్యతే
 భయకాలేషు మోక్షయేద్యోభయే పరాక్. ౨౫. ప్రాణదానాత్పరం దానం న
 భూతం నభవిష్యతి, నహ్యత్తనః ప్రియతరం కించిదస్తీహ నిశ్చితమ్. ౨౬. అనిష్టం
 సర్వభూతానాం మరణం నామ భారత, మృత్యుకాలే హి భూతానాం సద్యో
 జాయేత వేషభుః. ౨౭. వ్యాధిజన్తజరాదుఃఖైర్నిత్యం సంసారసాగరే, జంతవః పరి
 వర్తంతే మరణాదుద్విజంతి చ. ౨౮. గర్భవాసేషు పచ్యంతే శూరాష్టుకటుకై
 రసైః, మూత్రశ్లేష్మ పురీషాణాం పరుషైర్భృశ దారుణైః. ౨౯. జాతాశ్చాప్యర
 సాస్తత్ర ఛిద్యమానాః పునః పునః, సాచ్యమానాశ్చ పచ్యంతే వివశా మాంస
 గృద్ధినః. ౩౦. కుంభీపాకేషు పచ్యంతే తాం తాం యోనిముసాగతాః, ఆక్రమ్య
 మార్యమాణాశ్చ భ్రామ్యతేనై పునఃపునః. ౩౧. నాత్మనోఽస్తి ప్రియతమః పృథివీ
 మనుసృత్య హ, తస్మాత్ప్రాణిషు సర్వేషు దయావానాత్సర్వా భవేత్. ౩౨.
 సర్వమాంసాని యో రాజా యావజ్జీవం న భక్షయేత్, స్వగ్రే స విప్రులం
 ధానం ప్రాప్నుయాన్నాత్రి సంశయః. ౩౩. యే భక్షయంతి మాంసాని భూ
 తానాం జీవితైషిణామ్, భక్ష్యంతే శ్చైవ భూతైస్సైరితి మే నాత్ర సంశయః. ౩౪.
 మాంసం భక్షయతే యస్మాద్భక్షయిష్యే తమప్యహమ్, ఏత న్నాంసస్య మాంసత్వ
 మనబుధ్యస్య భారత. ౩౫. ఘాతకో వధ్యతే నిత్యం తతో వధ్యేతి భక్షితా,
 ఆక్రోష్టా కురీధ్యతే రాజా ద్విషా ద్వేష్యత్వ మాప్నుయాత్. ౩౬. యేన యేన
 శరీరేణ యద్యత్కర్తృ కరోతి యః, తేన తేన శరీరేణ తత్తత్ఫలముపాశ్నుతే.
 ౩౭. అహింసా పరమో ధర్మస్తథాహింసా పరో దమః, అహింసా పరమం దాన
 మహింసా పరమం తపః. ౩౮. అహింసా పరమో యజ్ఞస్త్యహింసాపరమం
 బలమ్, అహింసా పరమం విత్రమహింసా పరమం శుభమ్. ౩౯. అహింసా
 పరమం సత్య మహింసా పరమం శ్రుతిమ్, సర్వయజ్ఞేషు వా దానం సర్వతీర్థేషు
 చాప్లుతిమ్. ౪౦. సర్వదానఫలం చాపి నైతత్తుల్యమహింసయా, అహింసాస్య
 తపోఽక్షయ్య మహింస్తో యజతే సదా. ౪౧. అహింసాస్సర్వభూతానాం యథా

మూతా యథా పితా, ఏతత్ఫలమహింసాయా భూయశ్చ కురుపుంగవ. వహి శక్యా గుణావక్తు మపి వర్షశ్చై రపి. ౪౨.

ఇతి ఆనుశాసనపర్వాంతర్గత ఆనుశాసనికపర్వణి, షోడశాధికశతతమోఽధ్యాయః.

—ॐ కీటోపాఖ్యానమ్. ॐ—

యధిష్ఠిరఉవాచ:—అకామాశ్చ సకామాశ్చ యే హతాః స్త మహా మృధే, కాం గతిం ప్రతిపద్యంతే తస్తే బ్రూహి పితామహ. ౧. దుఃఖం ప్రాణ పరిత్యాగః పురుషాణాం మహామృధే, జానాసి త్వం మహాప్రాజ్ఞ ప్రాణత్యాగం సుదుష్కరమ్. ౨. సమృద్ధే వాఽస మృద్ధే వా శుభే వా యది వాఽశుభే, కారణం తత్ర మే బ్రూహి స్వజ్ఞో వ్యాసి మే మతః. ౩. భీష్మఉవాచ:— సమృద్ధే వాఽసమృద్ధే వా శుభే వా యది వాఽశుభే, సుసారేఽస్మి సమాయాతాః ప్రాణిః పృథివీపతే. ౪. నిరతాయేన భావేన తత్ర మే శృణు కారణమ్, సమ్యక్సాక్షు మను ప్రశ్నస్త్యయోక్త స్తు యధిష్ఠిర. ౫. ఆత్ర తే వర్తయిష్యామి పురా వృత్తమిదం నృప, ద్వైపాయనస్య సంవాదం కీటస్యచ యధిష్ఠిర. ౬. బ్రహ్మభూతశ్చరత్ విప్రః కృష్ణద్వైపాయనః పురా, దదర్శ కీటం ధావంతం శీఘ్రం శకటనర్తని. ౭. గతిజ్ఞస్సర్వభూతానాం భాషాజ్ఞశ్చ శరీరిణామ్, సర్వజ్ఞస్స తదా దృష్ట్వా కీటం వచనమబ్రవీత్. ౮. వ్యాసఉవాచ:—కీటసంత్రస్త రూ పోఽసి త్వరిత్యైవ లక్ష్మసే, క్వధావసి తదాచక్షు కుతస్తే భయమాగతమ్. ౯. కీటఉవాచ:—శకటస్యాప్య మహతో ఘోషం శ్రుత్వా భయం మమ, ఆగతంజై మహాబుద్ధే స్వన ఏష హి దారుణః. ౧౦. శ్రూయతే సచ మాం హన్యా దితివ్యా న్నాదపక్రమే, శ్వసతాం చ శృణోమ్యేవం గోవుత్రాణాం స్రతోద్యతామ్. ౧౧. వహతాం సుమహాభారం సన్నికర్ష స్వనం ప్రభో, నృణాం చ సువాహయతాం శ్రూయతే వివిధస్త్వనః. ౧౨. శ్రోతుమస్తద్విధేనైవం న శక్యం కీటయోనినా, తస్మాదతిక్రమామ్యేవ భయాదస్మా త్సుదారుణాత్. ౧౩. దుఃఖం హి మృత్యు ర్భూతానాం జీవితం చ సుమర్లభమ్, అతో భీతః ఐలాయామి గచ్ఛేయం నాసు ఖం సుఖాత్. ౧౪. భీష్మఉవాచ:— ఇత్యుక్తస్స తు తం ప్రాహ కుతః కీటసుఖం తవ, మగణం తే సుఖం మన్యే తిర్యగ్యోనౌ తు వర్తసే. ౧౫. శబ్దం స్పర్శం రసం గంధం భోగాంశ్చోచ్చావచాన్ బహూన్, నాభిజానాసి కీట త్వం శ్రేయో మరణమేవతే. ౧౬. కీటఉవాచ:— సర్వత్ర నిరతో జీవ ఇతశ్చాపి సుఖం మమ, చింతయామి మహాప్రాజ్ఞ తస్మాదిచ్ఛామి జీవితమ్. ౧౭. ఇహాఽ విషయస్సర్వో

యథా దేహం ప్రవర్తితః, మానుషా స్థైర్యజాత్యైవ పుథగ్భోగా విశేషతః. ౧౦. అహమాసు మనుష్యో వైశూద్రో బహుధనః ప్రభో, అబ్రహ్మణ్యో నృశంసశ్చ కదర్యో వృద్ధిజీవకః. ౧౧. వాక్తీర్ణ్యో నికృతి ప్రజ్ఞో ద్వేష్టా సర్వస్య సర్వశః, మిథః కృత్యోపవిధినా పరస్వహరణే రతః. ౧౨. భృత్యాతిభిజనశ్చాపి గృహేఽపర్యశితో మయా, మాత్సర్యాత్సాన్వదుకామేన నృశంసేన బుభుక్షతా. ౧౩. దేవార్థం పితృయజ్ఞార్థమన్నంశ్రద్ధాకృతం మయా, న దత్తమర్థకామేన దేయమన్నం పురా కిల. ౧౪. గుప్తం శరణమాశ్రిత్య భయేషు శరణాగతాః, అకన్తా త్తే మయూత్యక్తా నత్రాతా అభయైషిణః. ౧౫. ధనం ధాన్యం ప్రియాన్ దారాన్ పానం వాసస్తథావృణం, శ్రియం దృష్త్వా మనుష్యాణా మసూయామి నిరర్థకమ్. ౧౬. ఈష్టః పరమృణం దృష్త్వా అన్యస్య న బుభూవకః, త్రివర్గహంతాచాన్యేషామాత్మకామానువర్తకః. ౧౭. నృశంస గుణభూయిష్ఠం పురాకర్తృకృతం మయా, స్మృత్యా తదనతప్యేఽహం హిత్యా ప్రియమివాత్మజమ్. ౧౮. శుభానాం నాభిజానామి కృతానాం కర్తృణాం ఫలమ్, మాతాచ పూజితావృద్ధా బ్రాహ్మణశ్చార్చితో మయా. ౧౯. సకృజ్జాతిగుణోపేత స్సంగత్యా గృహమాగతః, అతిథిః పూజితో బ్రహ్మం స్తేన మాం నాజహాత్ స్తృతిః. ౨౦. కర్తృణా వుసరేవాహం శుభమాగామి లక్షయే, తచ్ఛోభితుమహమిచ్ఛామి త్వత్తక్రేయస్తపోధన. ౨౧. ఇతి అనుశాసనికపర్వాంతర్గత అనుశాసనికపర్వణి, సప్తదశాధికశతతమోఽధ్యాయః.

వ్యాసఉవాచ:—శుభేన కర్తృణా యదైవ తిర్యగ్యోనౌ న ముష్యాసే, మమైవ కీట తత్కర్తృయేన త్వం నప్రముష్యాసే. ౧. అహం హి దర్శనాదేవ తారయామి తపోబలాత్, తపోబలాద్ధి బలవద్బలవన్యన్నవిద్యతే. ౨. జానామి పాదై స్సృకృతైర్గతం త్వం కీట కీటతామ్, అవాప్యసి పునర్ధర్మం ధర్మంతు యదిచిన్యసే. ౩. కర్తృభూమికృతం దేవా భుంజతే తిర్యగాశ్చ యే, ధర్మోఽపి హి మనుష్యేషు కామార్థాశ్చ తథా గుణాః. ౪. వాగ్బుద్ధిపాణిపాదైశ్చ వ్యపేతస్య విపశ్చితిః, కింఽన్యతి మనుష్య స్య మందస్యాపి హి జీవతః. ౫. జీవన్ హి కురుతే పూజాం విప్రాగ్న్యో శ్శశిసూర్యయోః, బ్రువన్నపి కథాం పుణ్యాం తత్ర కీటత్వ మేష్యసి. ౬. గుణభూతాని భూతాని తత్ర త్వముపభాక్ష్యసే, తత్ర తేఽహం వినేష్యామి బ్రహ్మత్వం యత్ర వైష్యసి. ౭. స తథేతి వ్రతిశ్శుక్త్యకీటో వర్తన్యతివ్రత, తేఽటో వ్రజింశ్చ శుమహా నాగతశ్చ యదృచ్ఛయా. ౮. చక్రాకమేణ భిన్నశ్చ కీటః ప్రాణాన్తుమోచ హ, సంభూతః క్షత్రియకులే ప్రసాదాదమితోజసః. ౯.

తమృషిం ద్రష్టుమగమత్సర్వాస్సన్యాసు యోనిషు, శ్వావిద్ధోధావరాహణాం
తదైవ మృగషక్షిణామ్. ౧౦. శ్వపాకశూద్రవైశ్యానాం శ్రుతియాణాం చ
యోనిషు, స కీటవవ మాభావ్య ఋషిణా సత్యవాదినా. ౧౧. ప్రతిస్మృత్యాథ
జగ్రహ్ సాదా మూర్ధ్ని కృతాంజలిః. ౧౨. కీటఉవాచ:—ఇదం తదతులం స్థాన
మీప్సితం దశభిర్దణైః, యదహం ప్రాప్య కీటత్వ మాగతో రాజపుత్రతామ్. ౧౩.
వహంతి మామతిబలాః కుంజరా హేమమాలినః, స్వందనేషు చ కాంభోజాః
ఋక్తాః పరమవాజినః. ౧౪. ఉష్ట్రాశ్వతరయుక్తాని యానాని చ వహంతి మామ్,
సబాంధవ స్సహమాత్య శ్చాశ్నామి పిశితౌదనమ్. ౧౫. గృహేషు సునివాతేషు
సుఖేషు శయనేషు చ, వరాహైషు మహాభాగ స్వపామి చ సుపూజితః. ౧౬.
సర్వేష్వపరగాత్రేషు సూతమాగధవందినః, స్తువంతి మాం యథా దేవా
మహేంద్రం ప్రియవాదినః. ౧౭. ప్రసాదాత్సత్యసంధస్య భవతోఽమితేజసః,
యదహం కీటతాం ప్రాప్య సంప్రాప్తో రాజపుత్రతామ్. ౧౮. నమస్తేఽస్తు మహా
ప్రాజ్ఞ కిం కరోమి ప్రశాధిమామ్, త్వత్ప్రతో బలనిర్దిష్ట మిదం వ్యాధికతం మయా. ౧౯.
వ్యాసఉవాచ: అర్చితోఽహం త్వయా రాజన్ వాగ్భిరద్య యదృచ్ఛయా, అద్య తే
కీటతాం ప్రాప్య స్మృతిర్జాతాజగుప్సితా. ౨౦ నతునాశోఽస్తి పాదస్య యస్త్యయో
పదితః పురా, శూద్రోణార్థప్రధానేన నృశంసేనాతతాయినా. ౨౧. మమ తే
దర్శనం ప్రాప్తం తచ్చైవం సుకృతం త్వయా, తిర్యగ్యోనౌ స్త జాతేన మమ చా
భ్యర్చనాత్తథా. ౨౨. ఇతస్త్వం రాజపుత్రత్వాద్బ్రాహ్మణ్యం సమవాప్స్యసి,
గోబ్రాహ్మణ్యతే ప్రాణా హత్వా ప్రాణం రణజరే. ౨౩. రాజపుత్రసఖం
ప్రాప్య క్రతుంజైవవాత్తదక్షిణా, అథ మోదిష్యసే స్వర్గే బ్రహ్మభూతోఽ
వ్యయస్సుభి. ౨౪. తిర్యగ్యోన్యాశూద్రతా మభ్యుపైతి శూద్రో వైశ్యం
శ్రుతియత్వం చ వైశ్యః, వృత్తశ్లాఘీ శ్రుతియో బ్రాహ్మణత్వం స్వర్గం పుణ్యం
బ్రాహ్మణ స్సాధువృత్తః. ౨౫.

ఇతి ఆనుశాసనపర్వాంతర్గత ఆనుశాసనవివరణ, అష్టాదశాధికశతతమోఽధ్యాయః.

భీష్మఉవాచ:—శ్రుతధర్మమనుప్రాప్తః స్వరన్నేవ చ వీర్యవాన్, త్యక్త్వా
స కీటతాం రాజం శ్వచార విపులం తపః. ౧. తస్య ధర్మార్థవిదుషో దృష్ట్వా తిద్విపులం
తపః, ఆజగామ ద్విజశ్రేష్ఠః కృష్ణదైవాయనస్తదా. ౨. వ్యాసఉవాచ:—తాత్రం
దేవవ్రతం కీట భూతానాం పరిపాలనమ్, తాత్రం దేవవ్రతం ధ్యాయం స్తతో
విప్రత్వ మేవ్యసి. ౩. పాహి సర్వాః ప్రజాస్సమ్యక్ శుభాశుభవిదాత్సర్వా,

శుభై స్సంవిభజన్ కామై రశుభానాం చ భావనైః. ౮. ఆత్మవాక్ భవ సుప్రీతః
 స్వధర్మాచరణే రతః, త్వాత్రిం లెనం సముత్సృజ్య తతో విప్రత్వ మేవ్యసి. ౯.
 భీష్మఉవాచ:— సోఽప్యర్థణ్యచనుప్రాప్య పునరేవ యధిష్ఠిం, మహాదేర్వచనం
 శ్రత్వా ప్రజాధర్మేణ వాల్య చ. ౧౦. అచిరేణై వ కాలేన కీటిః వార్ధిం సత్తమ,
 ప్రజాపాలన ధర్మేణ ప్రేత్యవిప్రత్వ మాగతః. ౧౧. తత స్తం బ్రాహ్మణం దృష్ట్వా
 పునరేవ మహాయశాః, ఆజగామ మహాప్రాజ్ఞః కృష్ణ ద్వైపాయనస్తదా. ౧౨.
 వ్యాసఉవాచ:— భూభో బ్రహ్మర్షభ శ్రీమన్ మా వ్యతిష్ఠాః కథంచన, శుభకృ
 చ్చుభయోనీషు పాపకృత్పాపయోనిషు. ౧౩. ఉపపద్యతి ధర్మజ్ఞ యథా పాప
 ఫలోఽగమ్, తస్మాత్ మృత్యుభయాత్కిం మావ్యతిష్ఠాః కథంచన. ౧౪. ధర్మలోప
 భయం తే స్యా త్తస్మాద్ధర్మ చరోత్తమమ్ ౧౫. కీలఉవాచ:— సుఖాత్సుఖతరం
 ప్రాప్తో భగవం స్త్వత్కృతే వ్యాహమ్. ధర్మమూలాః శ్రియః ప్రాప్య పాప్తా నష్ట
 ఇహాద్య మే. ౧౬. భీష్మఉవాచ:— భగవద్వచనా త్కీలౌ బ్రాహ్మణ్యం ప్రాప్య
 దుర్లభమ్, అకరో త్పృథివీం రాజన్ యజ్ఞయాపశతాం చతామ్. ౧౭. తతస్సా
 లోక్య మగమత్ బ్రాహ్మణో బ్రహ్మవిత్తమః, అవాపచ పదం కీటః పార్థబ్రహ్మ
 సనాతనమ్. ౧౮. స్వకర్మ ఫలనిర్వృత్తం వ్యాసస్య వచనాత్తదా, తేఽపి యస్తాప్నో
 భావేన పాతాః క్షత్రియపుంగవాః. ౧౯. సంప్రాప్తా నై గతిం పుణ్యాం తస్మా
 న్నాశో చ పుత్రక. ౨౦.

అనుశాసనపర్వాంతర్గత అనుశాసనపర్వణి, ఏకోనవింశత్యధిః శతతమోఽధ్యాయః.

— మైత్రేయభిక్షు. ౨౦ —

యధిష్ఠిరఉవాచ:— విద్యావిపోభ్యాం దానాచ్చ కి మితేషాం విశిష్యతే,
 పృచ్ఛామి త్వాం సతాం శ్రేష్ఠ తన్నే బ్రాహ్మి పితామహ. ౧. భీష్మఉవాచ:—
 అత్ర పుష్పదాహరంతీ మమితిహసం పురాతనమ్, మైత్రేయస్య చ సంవాదం కృష్ణ
 ద్వైపాయనస్య చ. ౨. కృష్ణద్వైపాయనో రాజ శ్శజ్ఞాతచరితం చరన్, వారా
 ణస్యా మహాతిష్ఠత్ మైత్రేయం స్వైరిణీ కులే. ౩. తమువస్థితమాసీనం జ్ఞాత్వా స
 మునిసత్తమః, అర్చిత్యా భోజయామాస మైత్రేయో భక్తముత్తమమ్. ౪. తదన్న
 ముత్తమం భుక్త్వా గుణవత్సర్వకామికమ్, ప్రతిష్ఠమానో స్త యతః ప్రీతః
 కృష్ణో మహా మహాః. ౫. తము త్సన్యాయతం సంప్రేక్ష్య మైత్రేయః కృష్ణమబ్రవీత్,
 కారణం బ్రాహ్మి ధర్మాత్మన్ వ్యస్తయిషాః కుత శ్చ తే. ౬. తపస్వినో ధృతిమతః
 ప్రమోద స్సముపాగతః, ఏత త్పృచ్ఛామి తే విద్వ స్సభివాద్య ప్రణమ్య చ. ౭.

అత్తనశ్చ తపోభాగ్యం మహాభాగ్యం తవేహ చ, పుకగాచరతస్తాత పుకగాత్త
 సుఖాత్తనోః. ౮. అల్పాంతర మహం మన్యే విశిష్టమపి చాన్యయాత్. ౯. వ్యాస
 ఉవాచ:—అతిచ్చగదాతివాదాభ్యాం స్తయోఽయం సముపగతః, అసత్యం వేద
 వచనం కస్తా ద్వేదోఽన్యతంవదేత్. ౧౦. శ్రీశ్రేష్ఠ తు పదాన్యాహుః పునఃపన్యా
 త్తమం వ్రతమ్, నన్రుష్యేచ్ఛైచ్చ సద్వ్యాచ్చ సత్యంచైవ పరం వదేత్. ౧౧. ఇతి
 వేదోక్త మృషిభిః పురస్తా త్పరికల్పితమ్, ఇదానం చైవ సః కృత్యం పురస్తా చ్చ
 పరిశ్రుతమ్. ౧౨. ఆల్పోహి తాదృశో దాయా భవత్యుత మహాఫలః, తృషి
 తాయ చ తే దత్తం హృదయేనా ససూయతా. ౧౩. తృషిత స్తృషితా
 యత్యం దత్వై తదశనం మమ, ఆజైషీర్తహతో లోకాన్మహ యజ్జైవ ప్రభో.
 ౧౪. తతో దానవిత్తేణ శ్రీతోఽస్మి తపస్వై వ చ, పుణ్యస్యైవ హి తే సత్త్వం
 పుణ్యస్యైవ చ దర్శనమ్. ౧౫. పుణ్యస్యైవభిగంధస్తే మన్యే కర్తృభి ధాన
 జమ్, అధిః మార్జనాత్తాత గిభాచై వానుజేవనాత్. ౧౬. శుభం సర్వవిత్తేభ్యో
 దాన మేవ పరం ద్వీజ, నోచే త్సర్వవిత్తేభ్యో దానమేవ పరం భవేత్. ౧౭.
 యానీమాన్య త్తమానీహ వేదోక్తాని ప్రశంససి, తేషాం శ్రేష్ఠతరం దాన మితి
 మే నాత్ర సంశయః. ౧౮. దానకృద్భిః కృతః పంథాయేన యాంతి మనీషిణః,
 తే హి ప్రాణస్య దాతార నైషు ధర్మః ప్రతిష్ఠితః. ౧౯. యథా వేనా స్వధీతాశ్చ
 యథా చేంద్రియసంయమః, సర్వత్యాగో యథాచేహ తథా దాన మనుత్తమమ్.
 ౨౦. త్వం హి తాత సుఖాదేవ సుఖమేష్యసి శోభనమ్, సుఖా త్సుఖతరప్రాప్తి
 మాప్నుతే మితిమాన్మరః. ౨౧. త న్మః ప్రత్యక్షమేవేద ముపలభ్య మసంశ
 యమ్, శ్రీమంత మాప్నువంశ్యథా దానయజ్ఞా స్తథా సుఖమ్. ౨౨. సుఖా
 దేవ పరం దుఃఖం దుఃఖా దప్యసరం సుఖమ్, దృశ్యతే హి మహాప్రాజ్ఞ నియతం
 వై స్వభావతః. ౨౩. త్రివిధానీహ వృత్తాని నరస్యాహు ర్దనీషిణః, పుణ్యమన్య
 త్పాపమన్య న్నపుణ్యం న చ పాతకమ్. ౨౪. న వృత్తం మన్యతే తస్య మన్యతే
 నాస్య పాతకమ్, తథా స్వకర్మనిర్వృత్తం న పుణ్యం నచ పాతకమ్. ౨౫. యజ్ఞ
 దాన తప శ్రీలా నరా వై పుణ్యకర్మిణః, యేఽభిదుహ్యంతి భూతాని తే వై పాప
 కృతో జనాః. ౨౬. ద్రవ్యాణ్యాదదతే చైవ దుఃఖం యాంతి పశంతి చ, అతోఽ
 న్యత్కర్మయత్కించి న్నపుణ్యం న చ పాతకమ్. ౨౭. రమ సైవధన్య మోదస్య
 దేహి చైవ యజస్య చ, నత్వా మభిభవిష్యంతి వైద్యా న చ తపస్వినః. ౨౮.
 ఇతి అనుశాసనపర్వాంతర్గత అనుశాసనికపర్వణి, వింశత్యధికశతతమోఽధ్యాయః.

—ॐ దానధర్మకళనమ్. ॐ—

భీష్మఉవాచ:—ఏవముక్తః ప్రత్యువాచ మైత్రేయః కర్తృపూజకః, అత్యం
త శ్రీమతి కులే జాతః ప్రాజ్ఞో బహుశ్రుతః. ౧. మైత్రేయఉవాచ:—అసంశయం
మహాప్రాజ్ఞ యథై వాత్స తథైవ తత్, అనుజ్ఞాతశ్చ భవతా కించి ద్బ్రూయా
మహం విభో. ౨. వ్యాసఉవాచ:—యన్యదిచ్ఛసి మైత్రేయ యావద్యావద్యథా
యథా, బ్రూహి తత్త్వం మహాప్రాజ్ఞ శుశ్రూషే వచనం తవ. ౩. మైత్రేయ
ఉవాచ:— నిర్దోషం నిర్మలం చైవ వచనం దానసహితమ్, విద్యాతపోభ్యాం
హి భర్వా భావితాత్మా నసంశయః. ౪. భవతో భవితాత్మత్వా ల్లాభోఽయం సు
మహన్నమ, భూయో బుద్ధ్యా నవశ్యామి సుసమిధతపా ఇవ. ౫. అసి నో దర్శనాదేవ
భవతోఽభ్యుదయో భవేత్, కున్యే భవత్ప్రసాదోఽయం తద్ధి కర్తవ్యభావతః. ౬.
తవ శ్శ్రుతం చ యోని శ్చాప్యేతద్బ్రాహ్మణ్య కారణమ్, త్రిభిర్దుజై స్సముదిత
స్తతో భవతి వై ద్విజః. ౭. అస్మిం ప్రృష్టే చ త్వప్యం తే పితరోద్వేషతాని చ,
నహి శ్రుతవతః కించి దధికం బ్రాహ్మణా దృతే. ౮. అంధం న్యాయతమ ఏవేదం నప్రాజ్ఞా
యేత కించ న, చాతుర్వర్ణ్యం నవక్షేత ధర్మాధర్మా వృతా నృతే. ౯. యథా హి
సుకృతే క్షేత్రే ఫలం విందతి మానవః, ఏవం దత్త్వా శ్రుతవతి ఫలం దాతా సమ
శ్నుతే. ౧౦. బ్రాహ్మణశ్చేన్న విధ్యేత శ్రుతవృత్తోపసంహితా, ప్రతిగ్రహీతా
దానస్య మోక్షం స్యాద్ధనినాం ధనమ్. ౧౧. అద న్నవిన్యా హంత్యర్థమద్య
మానం చ హంతమ్, తచ్చాన్నం వాతీ యచ్ఛాన్నం స నంతా హన్యతే బుధః.
౧౨. ప్రభుర్హ్య న్నమదక్ విద్వాన్ పునర్జనయతీశ్వరః, సచాగ్నాజ్ఞాయతే
తస్మా త్సాక్షాత్పవిత్రద్యుతిక్రమః. ౧౩. యదేవ దదతః పుణ్యం తదేవ ప్రతిగృహ్యతః,
నహ్యేకచక్రం వక్షేత ఇత్యేవ మృషయో విదుః. ౧౪. యత్రవై బ్రాహ్మణా
స్సంతి శ్రుతవృత్తోపసంహితా, తత్రదానఫలం పుణ్య మిహ చా ముత్ర చాశ్నుతే.
౧౫. యేయే విశుద్ధా స్సతతం తపస్యభిరతా భృశమ్, దానాధ్యయనసంపన్నా
స్తేవై పూజ్యతమాస్సదా. ౧౬. తైర్హి సద్భిః కృతః పంథా స్తేన యాతో నము
హ్యతి, తే హి స్వర్గస్య నేతారో యజ్ఞవాహః సనాతనాః. ౧౭.

అనుశాసనపర్వాంతర్గత అనుశాసనికపర్వణి, ఏకవింశత్యధికశతత మోఽధ్యాయః.

—ॐ మైత్రేయభిక్షా. ॐ—

భీష్మఉవాచ:—ఏవముక్త స్సభగవాన్ మైత్రేయం ప్రత్యభావత, దిప్త్యైవ
త్వం విజానాసి దిప్త్యా తే బుద్ధి రీదృశీ. ౧. లోకో హ్యర్హగుణా నేవ భూయిష్ఠం

తు ప్రశంసతి, హావమానో వయోమానో శ్రీమాన శ్చా వ్యసంశయమ్ ౨. దిష్ట్యా
నాభిభవంతి త్వాం దైవ స్తేఽయ మనుగ్రహః, య త్తే భృతతరం దానాద్వర్తయ
ష్యామి తచ్ఛృణు. ౩. యాసీహగమశాస్త్రాణి యాశ్చ కాశ్చిత్ప్రవృత్తయః,
తాని వేదం పురస్కృత్య ప్రవృత్తాని యథా క్రమమ్. ౪. అహం దానం ప్రశం
సామి భవానపి తపః శ్రుతేః, తపః విత్రం వేదస్య తప స్స్వర్గస్య సాధనమ్. ౫.
తపసా మహదాప్నోతి విద్యయా చేతి నః శ్రుతిమ్, తపసైవ చాపనుద్యేద్య చాచ్య
దపి దుష్కృతమ్. ౬. యద్యద్ధి కించిత్సంధాయ పురుషస్తప్యతేతపః, సర్వ
మేతదవాప్నోతి విద్యయా చేతి నః శ్రుతమ్. ౭. దురన్వయం దుష్ప్రధర్మం
దురాపం దురతిక్రమమ్, సర్వం వై తపసాభ్యేతి తపో హి బలవత్తరమ్. ౮.
సురాపస్వర్ణహరీ చ భూమిహ గురుతల్పగః, తపసా తుతే సర్వ మేనసశ్చ
ప్రముచ్యతే. ౯. సర్వవిద్య స్తు చక్షుష్టా నపి యాదృశతాదృశమ్, తపస్వినం
తక్షణవాహు స్తాభ్యాం కార్యం సదా నమః. ౧౦. సర్వే పూజ్యాః శ్రుతధనా స్తజైవ
చ తపస్వినః, దానప్రదా స్సుఖం ప్రేత్య ప్రాప్నువంతీహ చ శ్రియమ్. ౧౧.
ఇమం చ బ్రహ్మలోకం చ లోకం చ బలవత్తరమ్, ఆన్నదానై స్సుకృతినః
ప్రతిపద్యం తి లాకికాః. ౧౨. పూజితాః పూజయంత్యేతే మానితామాన
యంతి చ, స దాతా యత్ర యత్రైతే సర్వత స్సంప్రసూయతే. ౧౩. అకర్తా
చైవ కర్తా చ లభతే యస్య యాదృశమ్, యదివో ర్ధ్వం యద్యథో వా స్వా
లోకా నభియాస్యతి. ౧౪. ప్రాప్యసే త్వన్నపానాని యాని వాంఛసి కానిచిత్,
మేధావ్యసి కులే జాతః శ్రుతవానవృశంసవా. ౧౫. కామారచారీ వ్రతవా
మైత్రేయ నిరతో భవ, ఏతద్గృహేణ ప్రథమం స్వధర్మం గృహమేధినామ్. ౧౬.
యో భర్తా వాసితా తుష్టో భర్తు స్తుష్టా చ వాసితా, యస్తి న్నేవం కులే సర్వం
కల్యాణం తత్ర వర్తతే. ౧౭. అద్భి ర్దాత్రా న్దలమివ తమోఽగ్నిప్రభయా యథా,
దానేన తపసా చైవ సర్వం పాపమపోహతి. ౧౮. స్వస్తి ప్రాప్నుహి మైత్రేయ
గృహాన్ సాధు వ్రజామ్యహమ్. ఏతన్ననసి కర్తవ్యం శ్రేయఏవం భవిష్యతి.
౧౯. తం ప్రణమ్యాథ మైత్రేయః కృత్వా చాభిప్రదక్షిణమ్, స్వస్తి ప్రాప్నోతు
భగవన్నిత్యువాచ కృతాంజలిః. ౨౦.

అనుశాసనపర్వాంతర్గత ఆనుశాసనికపర్వణి, ద్వావింశత్యధికశతతమోఽధ్యాయః.

హరిణకృతకాఖ్యానమ్. ౨౦

యుధిష్ఠిరఉవాచ:—సత్ స్త్రీణాం సముదాచారం సర్వధర్మ విదాం వర,

శ్రీశుమిచ్చామ్యహం త్వత్త స్తన్నే బ్రూహి పితామహ. ౧. భీష్మజివాచః—
 సర్వజ్ఞం సర్వతత్వజ్ఞం దేవలోకే మనస్వినిమ్, కై కేయా సుమనా నామ శాంఢి
 లీం పర్యపుచ్ఛత. ౨. కేన వృత్తేన కల్యాణి సమాచారేణ కేన వా, విధూయ
 సర్వపాపాని దేవలోకం త్వ మాగతా. ౩. హుతాశన శిఖేవ త్వం జ్వలమానా
 స్యతేజసా, సుతా తారాధిపస్యేవ ప్రభయా దివమాగతా. ౪. అజరాంసి చ
 వస్త్రాణి ధారయంతీ గతక్లమా, విమానస్థా శుభే భాసి సహస్రగుణమోజసా. ౫.
 నత్య మల్లేన తపసా దానేన నియమేన చ, ఇమం లోక మనుప్రాప్తా త్వం హి
 తత్వం వదస్వమే. ౬. ఇతి పృష్టా సుమనయా మధురం చారుహాసినీ, శాంఢిలీ నిభృ
 తం వాక్యం సుమనా మిద మబ్రవీత్. ౭. నాహం కషాయ వశనా నాపి వల్కల ధా
 రిణీ, నచ ముండా చ జటిలా భూత్వా దేవత్వ మాగతా. ౮. ఆహితాని చ వాక్యాని
 సర్వాణి పరుషాణి చ, అప్రమత్తా చ భర్తారం కదాచిన్నాహ నుబ్రువమ్. ౯. దేవ
 తానాం పితౄణాం చ బ్రాహ్మణానాం చ పూజనే. అప్రమత్తా సదా యుక్తా
 శ్వశ్రూ శ్వ శురవర్తినీ. ౧౦. పైశున్యేన ప్రవర్తామి నమమైత న్నమోగతమ్,
 ఆద్వారి నచ తిష్ఠామి చిరం న కథయా మి చ. ౧౧. ఆసద్వా హసితం కించి
 దహీతం వా పి కర్తణా, రహస్యమరహస్యం వా నప్రవర్తామి సర్వథా. ౧౨.
 కార్యార్థే నిర్గతం చాపి భర్తారం గృహమాగతమ్, అశేనోఽసంయోజ్య
 పూజయామి సమాహితా. ౧౩. యదన్నం నాభిజానాతి యదోఽభ్యం నాభి
 నందతి, భక్ష్యం వా యచి వా లేహ్యం తత్సర్వం వర్జయామ్యహమ్. ౧౪.
 కుటుంబా ర్థే సమాసీతం యత్కించి త్కార్య మేవ తు, ప్రాత రుత్థాయ తత్సర్వం
 కారయామి కరోమి చ. ౧౫. ప్రవాసం యచి మే యాతి భర్తా కార్యేణ కేనచిత్,
 మంగళై ర్భూహుభిర్యుక్తా భవామి నియతా తదా. ౧౬. ఆంజనం రోచనాం
 చైవ స్నాన మాల్యానులేపమ్, ప్రసాధనం చ నిష్క్రాంతే నాభినందామి భర్తరి.
 ౧౭. నోత్థాయ యామి భర్తారం సుఖసుప్త మహం సదా, అంతరేవృషి కార్యేషు
 తేన తుష్టితి మే మనః. ౧౮. నాయాసయామి భర్తారం కుటుంబార్థేఽపి సర్వదా
 గుప్తగుహ్యే సదాచాస్తి సుసంస్మృప్తనివేశనా. ౧౯. ఇమం ధర్మక్షణం నారీ పాల
 యంతీ సమాహితా, ఆరుంధతీవ నారీణాం స్వర్గలోకే వహీయతే. ౨౦.
 భీష్మజివాచః— ఏతదాఖ్యాయ నా దేవీ సుమనాయై తపస్వినీ, పతిధర్మం
 మహాభాగ జగమాదర్శనం తదా. ౨౧. యశ్చేదం పాండవాఖ్యానం
 పఠే త్పర్వణి పర్వణి, స దేవలోకం సంప్రాప్య నందనే స సుఖి వసేత్. ౨౨
 అనుశాసనపర్వాంతర్గత అనుశాసనికపర్వణి, త్రయోవింశత్యధికశతతమోఽధ్యాయః.

యధిష్ఠిరఉవాచ:-సాన్ని శాపి ప్రదానే చ జ్యాయః కిం భవతోమతమ్,
 ప్రబ్రూహి భరతశ్రేష్ఠయదత్తవ్యతిరిచ్యతే. ౧. భీష్మఉవాచ:-సామ్నా ప్రసాద్య తే
 కశ్చిద్దానేన చ తథా పరః, పురుషః ప్రకృతిం గత్వా తయో రేకతరం భజేత్. ౨.
 గుణాంస్తు శృణు మే రాజా సాంత్వస్య భరతర్షభ, దారుణాన్యపి భూతాని సాంత్యే
 నారాధయేత్ యథా. ౩. అత్రాప్యదాహరంతీమమితిహసు పురాతనః, గృహీత్వా
 రక్షసా ముక్తో ద్విజాతిః శాననే యథా. ౪. కశ్చి ద్వాగ్బుద్ధి సంపన్నో బ్రాహ్మణో
 విజనేవనే, గృహీతః కృచ్ఛమావన్నో రక్షసా భక్షయిష్యతా. ౫. స బుద్ధి
 శ్రుతిసంపన్న స్తు దృష్ట్వాతీవ భీషణమ్, సామైవాన్తిక్ ప్రయయశే న
 ముమోహ న వివృథే ౬. రక్షస్తు వాచా సంపూజ్య ప్రశ్నం పప్రచ్ఛ తం
 ద్విజమ్, మోక్ష్యసే బ్రూహి మే ప్రశ్నం కేనాన్తి హరిణః కృశః. ౭. ముహూర్త
 మథ సుచింత్య బ్రాహ్మణ స్తస్య రక్షసః, ఆభిర్గాధాభిరవ్యగ్రః ప్రశ్నం ప్రతిజగా
 ద హా. ౮. బ్రాహ్మణఉవాచ:-విదేశస్థో విలోకస్థో వినా నూనం సుహృజ్జనైః,
 విషయానతుల్యా భుంక్తే తేనాసి హరిణః కృశః. ౯. నూనం మిత్రాణి తే
 రక్ష సాధూపచరితాన్యపి, స్వదోషాదపరజ్యంతే తేనాసి హరిణః కృశః.
 ౧౦. గుణవాన్నిర్గుణాన న్యాక్ నూనం పశ్యసి సత్కృతాన్, ప్రాజ్ఞో ప్రాజ్ఞా
 వినీతాత్తా తేనాసి హరిణః కృశః. ౧౧. ధనైశ్వర్యాదికాస్తస్మాద్ధాస్తద్దైః
 పరమా వరాః, అవజానంతి నూనం త్వాం తేనాసి హరిణః కృశః. ౧౨.
 అస్మత్త్వా క్లిశ్యమానోఽపి వృత్త్యుపాయాన్ నిగర్తయన్, మాహత్త్వాద్వ్యభిసే
 నూనం తేనాసి హరిణః కృశః. ౧౩. సంపీడ్యాత్సమార్యత్వాత్త్వయా
 కశ్చి దుపస్మృతః, జితం త్వం మన్యతే సాధో తేనాసి హరిణః కృశః. ౧౪. క్లిశ్య
 మానాన్ విమార్శేషు కామకోధావృతా త్తనః, మన్యే త్వం ధ్యాయసి జనాం
 స్తేనాసి హరిణః కృశః. ౧౫. ప్రజ్ఞాసంభావితో నూన మప్రజ్ఞై రుపసంహతః,
 హీయమానోఽసిదుర్వృత్తై స్తేనాసి హరిణః కృశః. ౧౬. నూనం మిత్రసఖశృత్రుః
 కశ్చిదాప్యవదాచరన్, వచయిత్వా గతిస్త్యాం వై తేనాసి హరిణః కృశః.
 ౧౭. ప్రకాశార్థ గతి ర్నూనం రహస్య కుశలః కృతీ, తద్జ్ఞై ర్నపూజ్యసే నూనం
 తేనాసి హరిణః కృశః. ౧౮. అసత్స్వపి నిపిష్టేషు బ్రువతో ముక్తసంశయాన్,
 గుణా స్తేన విరాజంతే తేనాసి హరిణః కృశః. ౧౯. ధనబుద్ధిశ్చత్వేనః కేవలం
 తేజసా నిత్యః, మహత్ప్రార్థయసే నూనం తేనా సి హరిణః కృశః. ౨౦. తపః

ప్రణి హితాత్తానం మన్యే త్వారణ్య కాంక్షిణమ్, బాంధవా నా భిన్నదంతి తేనా
 సి హరిణః కృశః. ౨౦. ఇష్టభార్యస్య తే నూనం ప్రాతివేశ్యో మహాధనః,
 యువా సులలితః కామే తేనాసి హరిణః కృశః. ౨౧. నూన మర్థవతాం మధ్యే
 తవ వాక్య మనుత్తమమ్, స భాతి కాలేఽభిహితం తేనాసి హరిణః కృశః. ౨౩.
 దృఢపూర్వశ్చితం మూర్ఖం కుశితం హృదయ ప్రియమ్, అనునేతుం నశక్తోఽసి తే
 నాసి హరిణః కృశః. ౨౪. నూనమాస-జయిత్వా త్వం కృతే కస్తింశ్చి
 దీప్సితే, కశ్చిదర్థయతే నిత్యం తేనాసి హరిణః కృశః. ౨౫ నూనం త్వం సుగుణై
 ర్యుక్తం పూజయానం సుహృత్ భువిష్మ, మమూర్థ ఇతి జాసీతే తేనాసి
 హరిణః కృశః. ౨౬ అంతర్గత మభిప్రాయం నూనం నేచ్ఛసి లజ్జయా, వివేక్షుం
 ప్రాప్తి శైథిల్యాత్ తేనాసి హరిణః కృశః. ౨౭. నానాబుద్ధిరుచో లోకే
 మనుష్యా నూన మిచ్ఛసి, గృహీతుం స్వగుణై స్పర్వాం నేనాసి హరిణః కృశః.
 ౨౮. అవిద్యా భీరురల్పార్థే విద్యావిక్రమదానజమ్, యశః ప్రార్థయనే
 నూనం తేనాసి హరిణః కృశః. ౨౯. చిరాభిలషితం కించి త్ఫలమప్రాప్త
 మేవ తే, కృశమన్యై రపకృతం తేనాసి హరిణః కృశః. ౩౦. నూనమాత్మ
 కృతం దోషమపశ్యత్ కించిదాత్మనః, అకారణేఽతి శస్త్రోఽసి తేనాసి హరిణః
 కృశః. ౩౧. సుహృదాం దుఃఖమూర్తానాం నప్రమోక్ష్యసి చార్దిజమ్, అలమర్థ
 గుణై ర్హీనం తేనాసి హరిణః కృశః. ౩౨. సాధూన్ గృహ్సాధూన్ దృష్ట్వా చ
 తథా సాధూన్ వనే చరాన్, ముక్తాం శ్వానసభే సక్తాం నేనాసి హరిణః కృశః.
 ౩౩. ధర్తాధర్తం చ కామం చ కాలే చాభిహితం వచః, స ప్రతీయంతి తే
 నూనం తేనాసి హరిణః కృశః. ౩౪. దత్తా స కుశలై రర్థాన్ మనీషీ సుజిజివిషుః,
 ప్రాప్య వర్తియనే నూనం తేనాసి హరిణః కృశః. ౩౫. పాపాన్ ప్రవర్ధ్యో
 దృష్ట్వా కల్యాణానవసీదతః, భువిం గర్హయ నే నిత్యం తేనాసి హరిణః కృశః.
 ౩౬. పరస్పరవిరుద్ధానాం ప్రియం నూనం చిక్షీర్షసి, సుహృదా ముపరో
 ధన తేనాసి హరిణః కృశః. ౩౭. శ్రోత్రియాంశ్చ వికర్తృస్థాన్ ప్రజ్ఞాశ్చాప్యజ
 తేంద్రియాన్, మన్యేఽనధ్యాయసి జనాం నేనాసి హరిణః కృశః. ౩౮. ఏవం
 సంపూజితం రక్షో విప్రం తు ప్రత్యపూజయత్, సఖాయుకరో వైప్ర సం సం
 యోజ్యై రైర్దుమోచ హ. ౩౯.

అనుశాసనపర్వాంతర్గత అనుశాసనపర్వణి, చతుర్వింశత్యధికశతతమోఽధ్యాయః.

— శ్రాద్ధధర్మకథనమ్. —

యుద్ధిష్ఠిరడివాచః—జన్మమానుష్య మానాద్య కర్తృజ్ఞేత్రం సుదుర్లభమ్,
 శ్రేయోఽనా దృద్రేణ యత్కర్తవ్యం పితామహ. ౧. దానానా ముత్తమం యచ్చ
 దేయం యచ్చ యథా యథా, మాన్యాః పూజ్యాం శ్చ గాంగేయ రహస్యం
 వక్తు మర్హసి. ౨. వైశంపాయనడివాచః—ఏవం పృథ్వీ సరేంద్రేణ వాండవేన
 యశస్విना, ధర్మాగాం పరమం గుహ్యం భీష్మః ప్రోవాచ పార్థివమ్. ౩. భీష్మ
 డివాచ.—శృణు మ్యావహీతో రాజన్ ధర్మగుహ్యని భారత, యథా మే భగ
 వాన్ వ్యాసః పురా ధితవాంస్తథా. ౪. దేవ గుహ్యగుదం రాజన్ యమే
 నాక్లిప్త కర్తవా, నిమిషస్థేన యుక్తేర తపసో మహతిః ఫలమ్. ౫. యేన యః
 ప్రీయతే దేవః ప్రీయంతే పితృస్తథా, ఋషయః ప్రమథాః శ్రీశ్చ చిత్రగుప్తౌ
 దిశాం గజాః. ౬. ఋషిధర్మః స్మృతో యత్ర సరహస్యా మహాఫలః, మహదాన
 ఫలంచైవ సర్వ యజ్ఞఫలం తథా. ౭. యత్యైతదేవం జానీయాత్ జ్ఞాత్వా వాకురు
 తేఽనఘ, సదోహో దోషవాంశ్చేహ తైర్గుణై స్సహ యజ్యతే. ౮. దశసూనా
 సమో చక్రం దశచక్ర సమో ధ్వజః, దశధ్వజ సమావేశ్యా దశవేశ్యా సమో
 నృపః. ౯. అథే వై తాని సర్వాణి నృపతిః కథ్యతేఽధికః, త్రివర్గ సహితం శాస్త్రం
 పవిత్రం పుణ్యలక్షణమ్. ౧౦. ధర్మ వ్యాకరణం పుణ్యం రహస్యశ్రవణం మహత్,
 శ్రోతవ్యం ధర్మసంయుక్తం విహితం త్రిదశై స్స్వయమ్. ౧౧. పితౄణాం యత్ర
 గుహ్యని ప్రోచ్యంతే శ్రాద్ధకర్తృణి, దైవతానాం చ సర్వేషాం రహస్యం కథ్యతేఽ
 భలమ్. ౧౨. ఋషిధర్మః స్మృతో యత్ర స రహస్యా మహాఫలః, మహాయజ్ఞఫలం
 చైవ సర్వదాన ఫలం తథా. ౧౩. యేవతః సదా మత్త్యా యేషాం చైవోపత్తిస్తతి,
 శ్రుత్వా చ స్వయ మాచక్షే స్వయం నారాయణః ప్రభుః. ౧౪. గవాం ఫలం
 తీర్థఫలం యజ్ఞానాం చైవ యత్ఫలమ్, ఏతత్ఫల మవాప్నోతి యోనరోఽతిధిపూ
 జకః. ౧౫. శ్రోతార శ్శ్రద్ధధానా శ్చయేషాం శుద్ధం చ మానసమ్, తేషాం
 వ్యక్తం జితా లోకాః శ్రద్ధ ధానేన సాధునా. ౧౬. ముచ్యతే కిల్బిషాచైవ
 న స పాపేన లిప్యతే, ధర్మం చ లభతే నిత్యం ప్రేత్య లోకగతో నరః. ౧౭.
 కస్యచిత్త్వధ కాలస్య దేవదూతో యదృచ్ఛయా, స్థితోవ్యాంతర్హితో భూత్వా
 అభ్యభాషత వాసవమ్. ౧౮. యా తౌ కామగుణోపేతాః శ్వినౌ భిషజాం
 వరౌ, ఆజ్ఞయాఽహంతయోః స్తాప్త స్స నరాన్ పితృ దైవతాన్. ౧౯. కన్యాద్విమై
 ఘనం శ్రాద్ధే కర్తు ర్భోక్తుశ్చ వర్జితమ్, కిమర్థం చ త్రయః పిండా విభక్తా శ్చ
 వృథాకో నృథాన్. ౨౦. ప్రథమః కస్య దాతవ్యో మధ్యమః క్వచ గచ్ఛతి, ఉత్త

శ్రాద్ధం భోక్తవ్యం ఫలరోత్తమ, యే మయా కథితా దోషాస్తే తథాస్య
 ర్నచాన్యథా. ౪౨. తస్మాత్సూత శ్శుచిః క్షాంతః శ్రాద్ధే భంజితవై ద్విజః,
 ప్రజా వివర్ధతే చాస్య యశ్చైవం సంప్రయచ్ఛతి. ౪౩. తతో విద్యుత్ప్రభో
 నామ ఋషి రాహ మహాతపః, ఆదిత్యతేజసా తస్య తుల్యం నూపం ప్రకాశతే.
 ౪౪. స చ ధర్మరహస్యాని శ్రుత్వా శక్రమథాబ్రవీత్, తిర్యగ్గోనిగతాన్
 సర్వాన్ మర్త్యా హింసంతి మోహితాః. ౪౫. కీటాన్ పిషీలికాన్ సర్వాన్
 మేషాన్ స మృగపక్షిణః, కిల్బిసం సుబహు ప్రాప్తాః కింస్విదేహం ప్రతి
 క్రియా. ౪౬. తతో దేవగణా స్సర్వే ఋషయశ్చ తపోధనాః, పితరశ్చ
 మహాభాగాః పూజయంతి స్త తం మునిమ్. ౪౭. శక్రఉవాచ:—
 కరుణేత్రం గయాం గంగాం ప్రభాసం పుష్కరాణి చ, ఏతానిమనసా
 ధ్యాత్వా అవగాహేత్తతో జలమ్. ౪౮. తథా ముచ్యేత పాపేన రాహుణా
 చంద్రమా యథా, త్ర్యహం స్నాత స్సభవతి నిరాహుశ్చ వర్తతే. ౪౯.
 స్పృశతే యో గహం పుష్టం వాలధిం చ నమస్యతి, తతో విద్యుత్ప్రభో
 వాక్య మభ్యభాషత వాసవమ్. ౫౦. అయం సూక్ష్మతరో ధర్మ ప్రన్నిబోధ శత
 క్రతో, ఘృష్టో వలకమాయేణ ఆనులిప్తః పియంగునా. ౫౧. క్షీరేణపష్టికా
 భక్త్వా సర్వపాపైః ప్రమచ్యతే, శ్రూయశాం చావరం గుహ్యం రహస్య
 మృషిచింతితమ్. ౫౨. శ్రుతం మే భాషమాణస్య స్థానోః స్థానే బృహస్పతే,
 రుద్రేణ సహ దేవేశ తన్నిబోధ శచీవతే. ౫౩. సర్వతారోహణం కృత్వా ఏక
 పాదో విభావసుమ్, నిరీక్షేత నిరాహుః షోర్ధ్వబాహుః కృతాంజలిః. ౫౪.
 తపసా మహతా యుక్త ఉపవాస ఫలం లభేత్, రశ్మిభిస్తాపితోఽర్కస్య సర్వపాప
 మపోహతి. ౫౫. గ్రీష్మకాలే తథా శీతే ఏవం పాప మపోహతి, తతః పాపా
 త్ప్రముక్తస్య ద్యుతి ర్భవతి శాశ్వతీ. ౫౬. తేజసా సూర్యవద్దీప్తా భ్రాజతే
 సోమవత్పునః, మధ్యే త్రిదశవర్గస్య దేవరాజ శ్శతక్రతుః. ౫౭. ఉవాచ
 మధురం వాక్యం బృహస్పతి మనుత్తమమ్, ధర్మగుహ్యం తు భగవన్ మనుష్యాణాం
 సుఖావహమ్, స రహస్యాం శ్చ యాన్ దోషాం స్తాన్ యథావదుదీరయ. ౫౮.
 బృహస్పతిరువాచ:—అతిమేహంతి యే సూర్య మునిలం ద్విషతే చయే, హవ్య
 నాహం ప్రదీప్తం చ సమిధం యే న జహ్వతి. ౫౯. బాలవత్సూ చ యే ధేనుం
 దహంతి క్షీరకరణాత్, తేహం దోషాన్ ప్రహత్యోమి తాన్నిబోధ శచీవతే. ౬౦.
 భానుమానసలశ్చైవ హవ్యవాహ శ్చ వాసవ, లోకానాం మారణ శ్చైవ

గావస్సప్రహృత్ స్వయం భువా. ౬౦. లోకాం స్తారయితుం శక్ర మర్త్యేష్వేతేషు దేవతాః, సర్వే భవంత శ్శృణ్వంతు ఏకైకం ధర్తనిశ్చయమ్. ౬౧. వర్షాణి పడశీతి తు దుర్వృత్తాః కలపాంసనాః, ప్రియస్పర్వాశ్చదుర్వృత్తాః ప్రతిమహంతి యా రివిమ్. ౬౩. అనిద్యేషిణః శక్ర చ్యవంతే గర్భతః ప్రజాః, హవ్యవాహస్య దీప్తస్య సమిధం యే న జహ్యాతి. ౬౪. అగ్నికార్యేషు వై తేహం హవ్యం నాశ్నోతి వావకః, క్షీరంతు బాలవత్సనాం యేపిబంతీహ మానవాః. ౬౫. న తేహం క్షీరవాః కేచి జ్ఞాయంతే కలవర్ధనాః, ప్రజాక్షయేణ యుజ్యంతే కలవంశక్షయేణ చ. ౬౬. ఏవమేతత్పూర్వా దృష్టం కుల వృద్ధైర్ద్విజాతీభిః, తస్మా ద్వర్జ్యాణి వర్జ్యాణి కార్యం కార్యం చ నిత్యశః. ౬౭. భూతి కామేన మర్త్యేన సత్యమేత ద్భ్రష్టేమి తే, లలిస్సర్వే మహాభాగా దేవ తాస్సమరు ద్ధిణాః. ౬౮. ఋషయ శ్చ మహాభాగాః పృచ్ఛంతి స్పృశిత్వాస్తతః, పితరః కేన తుష్యంతి మర్త్యానామల్పచేతసామ్. ౬౯. అక్షయం చ కథం దానం భవే చైవోర్ధ్వదేహికమ్, ఆన్యథ్యం వా కథం మర్త్యా గచ్ఛేయః కేన కర్తా. ఏతదిచ్ఛామహే శ్రోతుం పరిం కౌతూహలం హి నః. ౭౦. పితర ణ్ఢాదుః—న్యాయతో వై మహాభాగాః సుశయ స్సముదావృతః, శ్రూయ తాం యేన తుష్యామో మర్త్యానాం సాధుకర్తామ. ౭౧. నీలపండ ప్రమోక్షేణ అమావాస్యా తిలోదకైః, వర్షాసు దీపకైశ్చైవ పితౄణా మన్మథో భవేత్. ౭౨. అక్షయం నిర్వ్యలీకం చ దానమేతన్నహఫలమ్, అన్తాకం పరిగోపశ్చ అక్షయః పరికీర్త్యతే. ౭౩. శ్రద్ధధానా శ్చ యే మర్త్యా ఆవారి వ్యంతి సంతతిమ్, మర్తాస్తే తారయిష్యంతి నరకా త్ప్రపితామహా. ౭౪. పితౄణాం భాషితం శ్రుత్వా హృష్టరోమా తపోధనః, వృద్ధగర్భో మహాతేజాస్తమేవం వాక్యమబ్రవీత్. ౭౫. కే గుణా నీలపండస్య ప్రముక్త స్య తపోధనాః, వర్షాసు దీపదానేన తథైవ తిలోదకైః. ౭౬. పితరణ్ఢాదుః—నీలపండస్య లాంగూలం తోయ మభ్యుద్ధరే వ్యధి, పప్లిం వర్షసహస్రాణి పితర స్తేన తర్పితాః. ౭౭. యస్తు శృంగగళం పంకం కూలాదుద్ధృత్య తిష్ఠతి, పితర స్తేన గచ్ఛంతి ధూమలోకమసుశయమ్. ౭౮. వర్షాసు దీపదానేన శశివచ్ఛోభతే నరః, లిమో పితర చ్చం న తస్యా ప్తి దీపకం యః ప్రయచ్ఛతి. ౭౯. అమావాస్యాంతు పిండేషు ధ్యాన్తః ప్రయచ్ఛంతి తిలోదకమ్, పాత్ర మౌదుంబరం గృహ్యం మధుమిశ్రం త్పానని. ౮౦. కృతం భవతి తైః శ్రాద్ధం సరహస్యం యథార్థవత్, హృష్టపుష్ట

మనాస్తేషాం ప్రజాభవతి నిత్యదా. ౮౧. కులవంశస్య వృద్ధిస్తు పిండదస్య ఫలం భవేత్, శ్రద్ధానస్తు యః కుర్యా త్పితౄణా మనృణో భవేత్. ౮౨. ఏవమేష సముద్దిప్తః శ్రద్ధకాలక్రమస్తథా, విధిః పాత్రం ఫలం చైవ యథా వదనకీర్తితమ్. ౮౩.

ఇతి ఆనుశాసనపర్వాంతర్గత ఆనుశాసనికపర్వణి, పంచవింశత్యధికశతతమోఽధ్యాయః.

—ॐ దానధర్మకథనమ్. ॐ—

భీష్మఉవాచ:—కేన తే భవతి ప్రీతిః కథం తుష్టిం చ గచ్ఛసి, ఇతి వృష్టస్సురేంద్రేణ ప్రోవాచ హరిరీశ్వరః. ౧. విష్ణురువాచ:—బ్రాహ్మణానాం పరివాదో మమ విద్యేషణం మహత్, బ్రాహ్మణైః పూజితైర్నిత్యం పూజితోఽహం న సంశయః. ౨. నిత్యాభివాద్యా విప్రేంద్రా భుక్త్వా పాదౌ తథాత్మనః, తేషాం తుమ్యామి మర్త్యానాం యశ్చ చక్రే బలిం హరేత్. ౩. వామనం బ్రాహ్మణం దృష్ట్వా వారాహం చ జల్లోత్థితమ్, ఉద్ధృతాం ధరణీం చైవ మూర్ధ్నా ధారయతే తు యః. ౪. నతేషామశుభం కించిత్కల్పమం నోఽపన్యజే. అశ్వత్థం రోచనాం గాం చ పూజయేద్యో నరస్పదా. ౫. పూజితం చ జగ త్తేన సదేవాసురమానుషమ్, స్వేన రూపేణ తేషాం చ పూజాం గృహ్లామి తత్త్వతః. ౬. పూజా మమైషా నాన్యస్య యావన్లోకాః ప్రతిష్ఠితాః, అన్యథా హి వృథా మర్త్యాః పూజయంత్యల్పబుద్ధయః. ౭. నాహం తత్ప్రీతిగృహ్లామి న సా తుష్టికరీ మమ. ౮. ఇంద్రఉవాచ:—చక్రం పాదౌ వరాహం చ బ్రాహ్మణం చాపి వామనమ్, ఉద్ధృతాం ధరణీం చైవ కిమర్థంత్వం ప్రశంస సి. ౯. భవాత్ సృజతి భూతాని భవాత్ సంహరతి ప్రజాః, ప్రకృతి స్సర్వభూతానాం మర్త్యానాం చ సనాతనీ. ౧౦. భీష్మఉవాచ:—సంప్ర హస్య తతో విష్ణు రిదం వచన మబ్రవీత్, చక్రేణ నిహతా దైత్యాః పద్భ్యాం క్రాతా పసుంధరా. ౧౧. వారాహం రూపమాస్థాయ హిరణ్యాక్షో నిపాతతి, వామనం రూప మాస్థాయ జితో రాజా మయా బలిః. ౧౨. పరితృప్తో భవా మ్యేవం మాగుహాణాం మహాత్మనామ్, తస్మాం యే పూజయిష్యంతి నాన్తి తేషాం పరా భవః. ౧౩. అపి వా బ్రాహ్మణం దృష్ట్వా బ్రహ్మచారిణమాగతమ్, బ్రాహ్మణా గ్ర్యాహుతిం దత్త్వా అమృతం తస్య భోజనమ్. ౧౪. ఐంద్రీం సంధ్యా ముపాసి త్వా ఆదిత్యాభిముఖః స్థితః, సర్వతీర్థేషు సన్నాతో ముచ్యతే సర్వకల్పిషైః. ౧౫. ఏతన్వః కథితం గుహ్యం అఖలేన విప్రోధనాః, హాశయం పృచ్ఛమానానాం కిం భూయః కథయామ్యహమ్. ౧౬. బలదేవఉవాచ:—శ్రూయతాం పరమం

గుహ్యం నూనుషాణాం సుఖావహమ్, అజానంతోయదబుధాః క్లిశ్యంతే భూత
 వీడితాః. ౧౭. కల్య ముత్థాయ యో మర్త్యః స్ఫుశేద్దాం వై ఘృతం దధి,
 సర్వం చ ప్రియంగుం చ కల్పమా త్పృతిమువ్యతే. ౧౮. భూతాని చైవ సర్వాణి
 అగ్రతః పృష్ఠతోఽపి వా, ఉచ్ఛిష్టం చాపి శూద్రేషు వర్జయంతి తపోధనాః.
 ౧౯. దేవాడోదుః—ప్రగృహ్యాయాదుంబరం పాత్రం తోయపూర్ణముదజ్జుఖః,
 ఉపవాసం తు గృహ్ణీయా ద్యద్వా సుకల్పయేద్వృతమ్. ౨౦. దేవతాస్తస్య
 తుష్కంతి కామికం చాపి సిద్ధంతి, అన్యథా హి నృథాచుర్త్యాః కుర్వతే స్వల్ప
 బుద్ధయః. ౨౧. ఉపవాసే బలౌ చాపి తామ్రపాత్రం విశిష్యతే, బలిం భిక్షాం తథా
 ర్ఘ్యం చ పితౄణాం చ తిలోదశమ్. ౨౨. తామ్రపాత్రేణ దాతవ్యమన్యథాల్ప
 ఫలం భవేత్, గుహ్య మేతత్సముద్దిష్టం యథా తుష్కంతి దేవతాః. ౨౩.
 ధర్మఉవాచః—రాజ పౌరుషి కే విప్రే ఘాంటి కే పరిచారికే, గోరక్ష కే వాణిజకే తథా
 కారుకుశీలవే. ౨౪. మిత్రద్రుహ్యవధీయానే యశ్చ న్న్యా ద్యృపలీ పతిః, ఏతేషు
 దైవం పితౄం నా నదేయం న్న్యా త్కథం చన. ౨౫. పిండదాస్తస్య హీయంతే
 నచ ప్రిణాతి వై పితౄణాం, అతిధిర్యస్య భగ్నాశో గృహాత్ ప్రతినీవర్తతే. ౨౬.
 పితరస్తస్య దేవాశ్చ అగ్నయ శ్చ తథైవ హి, నిరాశాః ప్రతిగచ్ఛంతి
 అతిథేరప్రతిగ్రహాత్. ౨౭. స్త్రీఘ్నై ర్గోఘ్నైః కృశఘ్నై శ్చబ్రహ్మఘ్నై ర్దురు
 తల్పనైః, తుల్యదోహా భవత్యేభిర్యన్యాతిథిరనర్హితః. ౨౮. అగ్నిరువాచః—
 పాదముద్యమ్య యో మర్త్యః స్ఫుశేద్దాంచ సుమర్గతః, బ్రాహ్మణం వా మహా
 భాగం దీప్యమానం తథాఽనలమ్. ౨౯. తస్య దోహాత్ ప్రవక్ష్యామి తచ్చృ
 గుధ్యం సమాహితాః, దివం స్ఫుశేద్ధి శబ్దోఽన్య త్రస్యంతి పితరశ్చ వై. ౩౦.
 వైమనస్యం చ దేవానాం కృతం భవతి పుష్కలమ్, పావకశ్చ మహాతేజా
 హవ్యం న ప్రతిగృహ్ణతి. ౩౧. ఆజన్మనాం శతం చైవ నరకే పచ్యతే తు సః,
 నిష్కృతిశ్చ న తస్మాన్తి అనుమన్యంతి కర్త్వచిత్. ౩౨. తస్మాద్దావో న పాదేన
 స్ఫుప్త్యావై కదాచన, బ్రాహ్మణశ్చ తథాతేజా దీప్యమాన స్తథాఽనలః. ౩౩.
 శ్రద్ధధానేన మర్త్యేన ఆత్మనో హితిమిన్భుతా, ఏతే దోహా మయా ప్రోక్తా
 స్త్రీషుయః పాదముత్సృజేత్. ౩౪. విశామిత్రఉవాచః—శ్రూయతాం పరమం
 గుహ్యం రహస్యం ధర్మసంహితమ్, పరమాన్నేనయో దద్యాత్పితౄణా మాపహరి
 కమ్. ౩౫. గజ చ్ఛాయాయాం పూర్వ న్న్యాం కుతపి దక్షిణముఖః, యదా భార్య
 పదే మాసి భవతే బహుశేమఘా. ౩౬. శ్రూయతాం తస్య దానస్య యాద్యశో

గుణవిస్తరః, కృతం తేన మహత్ శ్రాద్ధం వక్షాణీహ త్రయోదశః. ౩౨. గావ
 డాచుః:—బహుళే సముగే హ్యకుతోభయే చ తేమే చ సంఖ్యేవ హి భూయసీ
 చ, యథా పురా బ్రహ్మపురే సవత్సా శతకతోర్యజ్ఞధరస్య యజ్ఞే. ౩౩. భూయ
 శ్చ యా విష్ణుపదేస్థితా యా విభావసాశ్చాపి వధేస్థితాయా, దేవాశ్చ సర్వే సహ
 నారదేన ప్రకుర్వతే సర్వ సహేతి నామ. ౩౪. మంత్రేణైతే నాభివంశేత యో వై
 విముచ్యతే పాపకృతేన కర్తనా, లోకానవాహ్నోతి పురందరస్య గవాం ఫలం
 చంద్రమహాద్యుతిం చ. ౪౦. ఏతం హి మంత్రం త్రిదశాభిజుప్తం పతేత యః పర్వ
 సు గోష్ఠ మధ్యేన తస్య పాపం న భయంన శోక స్సహస్రీనేత్రస్య చ యాతి లోకమ్.
 ౪౧. భీష్మఉవాచ:—అథ సప్తమహాభాగా ఋషయో లోకవిశ్రుతాః, వసిష్ఠ
 ప్రముఖాస్సర్వే బ్రహ్మాణం వద్దసంభవమ్. ౪౨. ప్రదక్షిణమభిక్రమ్యసర్వే ప్రాంజ
 లయః స్థితాః, ఉవాచ వచనం తేషాం వసిష్ఠో బ్రహ్మవిత్తమః. ౪౩. సర్వప్రాణి
 హితం ప్రశ్నం బ్రహ్మత్రే విశేషతః, ద్రివ్యహీనాః కథం మర్త్య దరిద్రా స్సాధు
 వృత్తయః. ౪౪. ప్రాణ్మవంతీహ యజ్ఞస్య ఫలం కేనచ కర్తనా, ఏతచ్ఛ్రీత్వా
 వచ స్తేషాం బ్రహ్మ వచనమబ్రవీత్. ౪౫. బ్రహ్మోవాచ—అమౌచా ప్రశ్నో మహా
 భాగా గూఢార్థః పరమశ్శుభః, సూక్ష్మశ్చేయాంశ్చ మర్త్యానాం భవద్విస్సముదా
 హృతః. ౪౬. శ్రూయతాం సర్వ మాఖ్యాన్యే నిఖలేన తపోధనా, యథా యజ్ఞ
 ఫలం మర్త్యో లభతే నాత్ర సంశయః. ౪౭. పాపమాసస్య శుక్లే వై యదా
 యుజ్యేత రోహణీ, తేన నక్షత్రయోగేన ఆకాశశయనో భవేత్. ౪౮.
 ఏకవత్స శ్శుచిస్సన్నతశ్చైద్రధానస్సచూహితః, సామస్య రత్నయః వీత్వా మహా
 యజ్ఞఫలం లభేత్. ౪౯. ఏతద్వ్యః పరమం గుహ్యం కథితం ద్విజపత్రమూః,
 యన్తాం భవంతః పుచ్చంతి సూక్ష్మతత్త్వార్థదర్శినః. ౫౦.

ఇతి ఆనుశాసనపర్వాంతర్గత ఆనుశాసనికపర్వణి, పద్వింశత్యధికశతతమోఽధ్యాయః.

— చైవరహస్యమ్. ౧ —

విభావసురువాచ:—సలిలస్యాంజలిం పూర్ణమక్షతాశ్చ ఘృతోత్తరా,
 సామస్యాత్రిషమాన్య తజ్జలం చాక్షతాంశ్చ తాత్. ౧. స్థిరోహ్యభిముఖో
 మర్త్యో పూర్ణమాస్యాం బలి హరేత్, అగ్నికార్యం కృతం తేన హుతాశ్చా
 స్యాగ్నయత్రయః. ౨. వసస్సతిం తు యో హన్యాత్ అమావాస్యమబుద్ధి
 మా, అపి ప్యాకేన పత్రేణ లిప్యతే బ్రహ్మహత్యయా. ౩. దంతకాష్ఠం తు యః
 భాదేదమావాస్యమబుద్ధిమా, హంసిత్త్వంద్రమాస్తేన పితరశ్చోద్విజంతి చ.

ర. హన్యం న తస్య దేవాశ్చ ప్రతిగృహ్ణంతి పర్వసు, కుప్యంతి పిసరస్తస్య కులే
వఃశోఽస్య హీయతే. ౧. శ్రీరువాచః—ప్రకీర్ణం భాజనం యత్ర పానభాండమథా
సనమ్, యోషితశ్చైవ హన్యంతే కశ్చలోపహతే గృహే. ౬. దేవతాః పితర
శ్చైవ ఉశ్చవే పర్వణీషు వా, నిరాశాస్తస్య గచ్ఛంతి కశ్చలోపహతా
ద్భృహత్. ౭. అంగిరాడివాచః—యస్తు సంవత్సరం పూర్ణం దద్యాద్దీపం కరం
జకీ, సువర్చలా మూలహస్తః ప్రజా తస్య వివర్ధతే. ౮. గార్గ్యడివాచః—
ఆతిభ్యం సతతం కుర్యాద్దీపం దద్యాద్వితిశ్రయే, వర్షయానో దివా స్వాపం
నచ మాంసాని భక్షయేత్. ౯. గోబ్రాహ్మణం న హింస్యచ్చ పుష్కరాణి చ
కీర్తయేత్, ఏష శ్రేష్ఠతరో ధర్మ సురహస్యా మహాఫలః. ౧౦. అపి క్రతుశ్చతై
రిష్ట్యా క్షయం గచ్ఛతి తద్ధవిః, నతు క్షీయంతి తే ధర్మా శ్చృద్ధధానైః ప్రయో
జితాః. ౧౧. ఇదం చ పరమం గుహ్యం సరహస్యం నిబోధత, శ్రాద్ధకల్పే చ దైవే
చ తైర్ధికే పర్వణీషు చ. ౧౨. రిజస్వలా చ యా నారీ శ్విత్రికాఽపుత్రికా చ
యా, ఏతాభి శ్చక్షుషా దృష్టం హవి ర్నాశ్నంతి దేవతాః. ౧౩. పితరశ్చ నతు
వ్యంతి వర్షాణ్యస్య త్రయోదశ, శుక్లవాసా శ్శుభి ర్భూత్వా బ్రాహ్మణాః స్వప్తి
వాచయేత్, కీర్తయేద్భారతం చైవ తథా స్యా దక్షయం హవిః. ౧౪. ధౌమ్య
డివాచః—భిన్నభాండం చ ఖట్వా చ కుక్కుటం శునకం తథా, అప్రశస్తాని
సర్వాణి యశ్చ వృక్షో గృహే నుహః. ౧౫. భిన్నభాండే కలిం ప్రాహుః ఖట్వా
యాం చ ధనక్షయః, కుక్కుటే శుని వా చైవ హవిర్నాశ్నంతి దేవతాః. ౧౬.
వృక్షమూలే ధృపం సత్యం తస్మాద్వృక్షం న రోపయేత్. ౧౭. జమదగ్ని
రువాచః—యో యజేదశ్వమేధేన వాజపేయశ్చేన చ, అవాక్పిరా వలంబేత
సత్రం వా స్థితమాహరేత్. ౧౮. న చాస్య హృదయం శుద్ధం నరకం సధృపం
ప్రజేత్, తుల్యం యజ్ఞశ్చ సత్యం చ హృదయస్య చ శుద్ధతా. ౧౯. శుద్ధేన మనసా
దత్వా సక్తుప్రథం ద్విజాతయే, బ్రహ్మలోక మనుప్రాప్తః పర్యాప్తం తన్నిదర్శనమ్. ౨౦.
ఇతి అనుశాసనపర్వాంతర్గత అనుశాసనికపర్వణి సప్తవింశత్యధికశతతతమోఽధ్యాయః.

—ॐ దానధర్మకథనమ్. ॐ—

వాయురువాచః—కించి ధర్మం ప్రవక్ష్యామి మనుష్యాణాం సుఖావహమ్,
సరహస్యాశ్చ యే దోషాస్తా శ్శృణుధ్వం సమాహితాః. ౧. చతురో వార్షికా
మాసాః యో దదాతి తిలోదకమ్, భోజనం చ యథా శక్త్యా బ్రాహ్మణే వేద
పారగే. ౨. అగ్నికార్యం చ కర్తవ్యం పరమాన్నేన భోజనమ్, దీపకశ్చాపి

కర్తవ్యః పితౄణాం సతిలోదకః. ౩. ఏతేన విధినా మర్త్యః శ్రద్ధానానాం సమాహితః, కశుబంధశతస్యేహ ఫలం ప్రాప్నోతి పుష్కలమ్. ౪. ఇదం చ వై పరం గుహ్యమప్రశస్తం నిబోధత, అగ్నేస్తు పృథ్వీనేతాహవిర్భూధాశ్చ యోషితః. ౫. మన్యతే ధర్మవేతి సచాధర్మేణ లిప్యతే, అగ్నయస్తస్య కున్యంతి శూద్రయోనిస గచ్ఛతి. ౬. పితరశ్చ న తున్యంతి సహదేవై ద్విశేపతః, ప్రాయశ్చిత్తం తు యత్తత్ర బ్రువణస్తస్మిబోధ మే. ౭. యత్కృత్వా తు నరస్సమ్యక్సుఖం భవతి విజ్వరః, గవాం మూత్రపురీషేణ కయనా చ ఘృతేన చ. ౮. అగ్నికార్యం త్ర్యహం కుర్యాన్నిరాహరస్సమాహితః, తతస్సంవత్సరే పూణే త్రిగృహ్లాంతి దేవతాః. ౯. హృష్యంతి పితర శ్చాస్య శ్రాద్ధకాల ఉపస్థితే, ఏషహ్యధర్మోధర్మశ్చ సరహస్యః ప్రకీర్తితః, మర్త్యానాం స్వర్గకామానాం ప్రేత్య స్వర్గస్సుఖావహః. ౧౦. అనుశాసనపర్వాంతర్గత ఆనుశాసనికపర్వణి, అష్టావింశత్యధికశతతమోఽధ్యాయః.

— ౧౨ లోమశరహస్యమ్. ౧౨ —

లోమశ ఉవాచ:—పరదారేషు యే సక్తా అకృత్వా దారసుగ్రహమ్, నిరాశాః పితర స్తేషాం శ్రాద్ధకాలే భవంతి తే. ౧. పరదారరతిర్యశ్చ యశ్చ మధ్యా ముపాసతే, బ్రహ్మస్వం వారతే యశ్చ సమదోషా భవంతి తే. ౨. అసంభాష్యా భవంత్యేతే పితౄణాం నాత్ర సంశయః, దేవతాః పితరశ్చైషాం నాభి నందంతి తద్భవిః. ౩. తస్మాత్పరస్య వై దారా త్యజేద్యంధ్యాం చ యోషితమ్, బ్రహ్మస్వం హి న హర్తవ్యమాత్మనో హితమిచ్ఛతా. ౪. శ్రూయతాం చా పరం గుహ్యం రహస్యం ధర్మసంహితమ్, శ్రద్ధానానాం కర్తవ్యం గురూణాం వచనం సదా. ౫. ద్వాదశ్యాం పౌష్ణమాస్యాం చ మాసిమాసి ఘృతాక్షతమ్, బ్రాహ్మణేభ్యః ప్రయచ్ఛేత్ తస్య పుణ్యం నిబోధత. ౬. సోమశ్చ పర్థతే తేన సముద్రశ్చ సుమోదధిః, అశ్వమేధచతుర్భాగం ఫలం సృజతి వాసవః. ౭. దానేనైతేన తేజస్వీ వీర్యవాంశ్చ భవేన్నరః, ప్రీతిశ్చ భగవాన్ సోమ ఇష్టాన్ కామాన్ ప్రయచ్ఛతి. ౮. శ్రూయతాం చాపరో ధర్మ స్సరహస్యో మహాఫలః, ఇమం కలియగం ప్రాప్య మానుషాణాం సుఖావహః. ౯. కల్య ముత్థాయ యో మర్త్య స్నాంతః శుక్లేన వాసనా, తిలపాత్రం ప్రయచ్ఛేత్ బ్రాహ్మణేభ్యస్సమాహితః. ౧౦. తిలోదకం తు యో దద్యాత్పితౄణాం మధునా సహ, దీపకం కృపరం చైవ శ్రూయతాం తస్య యత్ఫలమ్. ౧౧. తిలపాత్రే ఫలం ప్రాహ భగవాన్ పాకశాసనః, గోప్రదానంచ యః కుర్యాద్భూమిదానం చ శాశ్వతమ్. ౧౨. అగ్ని

ప్రేమం చ యో యజ్ఞం యజేత బహుదక్షిణమ్, తిలపాత్రం సహితేన సమం మన్యంతి దేవతాః. ౧౩. తిలోదకం సదా శ్రాద్ధే మన్యంతే పితరోఽక్షయమ్, దీపే చ కృసరే చైవ ప్రీయంతేఽస్య పితామహాః. ౧౪. స్వర్గే చ పితృలోకే చ పితృ దేవాభిపూజితమ్, ఏవ మేతస్య యోద్ధిష్ట మృషి దృష్టం పురాతనమ్. ౧౫. అనుశాసనపర్వాంతర్గత అనుశాసనికపర్వణి, ఏకోనత్రింశదధికశతతమోఽధ్యాయః.

— చిత్రగుప్తపరహస్యమ్. —

భీష్మఉవాచ:— తతస్త్వస్మిగణాస్సర్వే పితరశ్చ స దేవతాః, అరుంధతీం తపోవృద్ధా మపృచ్ఛంత సమాహితాః. ౧. అరుంధత్యువాచ:— తపోవృద్ధిర్న మూ స్రాస్తా భవతాం స్థరణేన వై, భవతాం చ స్రసాదేన ధర్మా వత్స్యామి శాశ్వతాత్. ౨. సగుహ్యౌ సరహస్యాంశ్చ తా శృణుభ్యమశేషతః, శ్రద్ధ ధానో ప్రయోక్తవ్యా యస్య శుద్ధం తథా మరః. ౩. అశ్రద్ధధానో మానీ చ బ్రహ్మహా గురుతెల్పకః, అసంభామ్యా హి చత్వారో నైషాం ధర్మం ప్రకాశయేత్. ౪. అహన్యహని యో దద్యా త్కపిలాం ద్వాదశీ సుమా, మాసిమాసి చ స త్రేణ యో యజేత సదా నరాః. ౫. గవాం శతసహస్రం చ యో దద్యా జ్యేష్ఠ శ్రుష్కరే, స తద్ధర్మఫలం తుల్యమతిథిర్యస్య తుష్యతి. ౬. శ్రూయతాం చాపరో ధర్మో మనుష్యాణాం సుఖావహాః, శ్రద్ధధానేన కర్తవ్యః సరహస్యా మహాఫలః. ౭. కల్యణముత్తాయ గోమధ్యే గృహ్య దర్భా సహోదకాత్, తన్నిపిం చేద్గవాం మధ్యే మస్తకేన చ తజ్జలమ్. ౮. ప్రతీచ్ఛేతి నిరాహార స్తస్య ధర్మఫలం శృణు, శ్రూయంతే యాని తీర్థాని త్రిషు లోకేషు కర్త్రిచిత్. ౯. సిద్ధచారణ జుష్టాని సేవితాని మనీషిభిః, అభిషేకస్సమ నైషాం గవాంశ్మంగోదకస్య చ. ౧౦. సాధుసాధ్వీతి చోద్దిష్టం దైవతైః పితృభిస్తథా, భూతైశ్చైవ సుసుతుష్టైః పూజితా చాప్యరుంధతీ. ౧౧. బ్రహ్మోవాచ:— అహో ధర్మో మహాభాగే సర హస్య ఉదాహృతః, వరం నదామి తే ధన్యే తప స్తే వర్గితాం సదా. ౧౨. యమ ఉవాచ:— రషణీయా కథా దివ్యా యుష్మత్తోయా మయా శ్రుతా, శ్రూయ తాం చిత్రగుప్తస్య భాషితం మమ చ ప్రియమ్. ౧౩. రహస్యం ధర్మసంయుక్తం శక్యం శ్రోతుం మహర్షిభిః, శ్రద్ధధానేన మర్త్యేన ఆత్మనో హితమిచ్ఛతా. ౧౪. సహి పుణ్యం తథా వాపం కృతం కించిద్వివశ్యతి, పర్యకాలే చ యత్కించిదా దిత్యం చాధితిష్ఠతి. ౧౫. ప్రేతలోకం గతే మర్త్యే తత్తస్మిన్సంవిభావనుః, ప్రతి జానాతి పుణ్యాత్మా తచ్చ తత్ప్రపయ్యతే. ౧౬. కించిద్ధర్మం ప్రవత్స్యామి చిత్ర

గుప్తమతం శుభమ్, పానీయం చైవ దీపం చ దాతవ్యం సతతం తథా. ౧౭.
 ఉపాసమా చ ఛత్రం చ కపిలా చ యథా తథమ్, పుష్కరే కపిలా దేయా
 బ్రాహ్మణే వేదపారగే. ౧౮. అగ్ని మోక్షం చ యత్నేన సర్వశః ప్రతిపాల
 యేత్, ఆయం చైవాపరో ధర్మశ్చైత్రగుప్తేన భాషితః. ౧౯. ఫలమస్య పుణ
 క్త్యేన శ్రోతుమర్హంతి సత్తమాపి, ప్రళయం సర్వభూతైస్తు గంతవ్యం కాలవ
 ర్యయాత్. ౨౦. తత్ర దుర్ల మనురాష్ట్రాః క్షుత్త్రుష్ణాపరివీడితాః, దహ్యమానా
 విషచ్యంతే స తత్రాస్తి పలాయనమ్. ౨౧. అహంకారం తథా ఘోరం ప్ర
 విశంత్యల్పబుద్ధయః, తత్ర ధర్మం ప్రవక్ష్యామి యేన దుర్గాణి సంతరేత్. ౨౨
 అల్పవ్యయం మహార్థం చ పేత్య చైవ సుఖోదయమ్, పానీయస్య గుణా
 దివ్యాః పేతలోకే విశేషతః. ౨౩. తత్ర పుణ్యోదకా నామ నదీ తేషాం
 విధీయతే, అక్షయం సలిలం తత్ర శీతలం హ్యమృతోఽనుమ్. ౨౪. స తత్ర తోయం
 పిబతి పానీయం యః ప్రయచ్ఛతి, ప్రదీపస్య ప్రదానేన శ్రూయతాం గుణవిస్తరః.
 ౨౫. తమోఽంధకారం నియతం దీపదో న ప్రపశ్యతి, ప్రభాం చాస్య ప్రయ
 చ్ఛంతి సోమభాస్కరపావకాః. ౨౬. దేవతాశ్చనుమన్యంతే విమలా సుర్వ
 తోదిశః, ద్యోతతే చ యథాదిత్యః పేతలోకగతో నరః. ౨౭. తస్మాద్దీపః ప్రదా
 తవ్యః పానీయం చ విశేషతః, కపిలాం యే ప్రయచ్ఛంతి బ్రాహ్మణే వేద
 పారగే. ౨౮. పుష్కరే చ విశేషేణ శూన్యతాం తస్య యత్ఫలమ్, గోశతం
 సవృషం తేన దత్తం భవతి శాశ్వతమ్. ౨౯. పాపం కర్త చ గుత్కించి
 ద్భృహ్మహత్యాసయం భవేత్, శోధయేత్కపిలా హ్యేకా ప్రదత్తం గోశతం
 యథా. ౩౦. తస్మాత్తు కపిలా దేయా కాముద్యాం జ్యేష్ఠపుష్కరే, స తేషాం
 విషమం కించి న్నదుఃఖం నచ కంటకాః. ౩౧. ఉపాసమా చ యో దద్యాత్పా
 త్రభూతే ద్విజోత్తమే, ఛత్రదానే సుఖాం ఛాయాం లభతే పరలోకగః. ౩౨.
 స హి దత్తస్య దానస్య నాశోఽస్తీహ కదా చన, చిత్రగుప్తమతం శ్రుత్వా
 హృష్టరోమా విభావసః. ౩౩. ఉవాచ దేవతాస్పర్వాః పితౄణాంశ్చైవ మహా
 ద్యుతిః, శ్రుతిం చ చిత్రగుప్తస్య ధర్మగుహ్యం మహత్తనః. ౩౪. శ్రీద్దధానా శ్చ యే
 మర్త్యా బ్రాహ్మణేషు మహత్తను, దానమేతత్ప్రియచ్ఛంతి స తేషాం విద్యతే
 భయమ్. ౩౫. ధర్మదోషాస్త్యిమే పంచ యేషాం నాస్తీహ నిష్కృతిః, అ
 సంభావ్యాత్తనాచారా వర్జనీయా నరాధమాః. ౩౬. బ్రహ్మహ చైవ గోఘ్నశ్చ
 పరదారధర్తశ్చ యః, అశ్రద్ధధానశ్చ నరః స్త్రియం యశోఽపజీవతి. ౩౭. పేత

లోక గతాహ్యేతే సరకే పాపకర్మణః, పచ్చంతే వై యథా మీనాః పూయ శోణితభోజనాః. 3౮. అసంభాష్యాః పితౄణాం చ దేవానాం చైవపంచ వై, న్నాతకానాం చ విప్రాణాం యేఽపి చాన్యే తపోధనాః. ౩౯.

ఇతి అనుశాసనపర్వాంతర్గత అనుశాసనికపర్వణి, త్రింశదధికశతతమోఽధ్యాయః.

—ॐ ప్రమథరహస్యమ్. ॐ—

భీష్మఉవాచ:-- తతస్సర్వే మహాభాగా దేవాశ్చ పితరశ్చ మా, ఋష యశ్చ మహాభాగాః ప్రమథా వాక్యమబ్రువన్. ౧. భవంతో వై మహాభాగా అపరోక్ష నిశాచరాః, ఉచ్చిష్టానశుచీన్ త్సుద్రాన్ కథం హింసథ మానవాన్. ౨. కేచ స్మృతాః ప్రతీఘాతా యేన మర్త్యాన్మహింసథ, రక్షోఘ్నాని చ కాని స్యుర్నైర్గ్రహేషు ప్రణశ్యథ. ౩. శోతుమిచ్ఛామి యష్టాకం సర్వమేత నిశాచరాః, ప్రమథా ఉవాచ:-- మైథునేన సదోచ్చిష్టాః కృతేచై వాధరోత్త రే, మోహంతాంసాని ఖాదేత వృక్షమూలే చ యస్స్వపేత్. ౪. ఆమిషం శీర్షతో యస్య పాదతో యశ్చ సంవిశేత్, ఏతదుచ్చిష్టకం సర్వం బహుచ్చిద్రా శ్చ మానవాః. ౫. ఉదకే చాప్యమేధ్యాని క్షేష్టాణాం చ ప్రముంచతి, ఏతే భక్ష్యాశ్చ వధ్యాశ్చ మానుషా నాత్ర సుశయః. ౬. ఏవం శీలసమాచారాన్ ధర్మయామో హి మానవాన్, శ్రూయతాం చ ప్రతీఘాతా యైర్మశ్మమ హిం సితుమ్. ౭. గోరోచనాసమాలంభో వాచా హస్తశ్చ యోభవేత్, ఘృతాక్షతం చ యో దద్యా న్నస్తకేతత్పరాయణః. ౮. యేచ మాంసం న ఖాదంతి తాన్మ శక్తుమ హింసితుమ్, యస్య చాగ్నిర్గ్రహే నిత్యం దివారాత్రో చ దీప్యతే. ౯. తరక్షోశ్చర్మదంష్ట్రాశ్చ తథైవ గిరికచ్ఛపః, అజో ధూమో విడాలశ్చ ఛాగః కృష్ణోఽథ పింగళః. ౧౦. యేషామేతాని తిష్ఠంతి గృహేషు గృహమేధినామ్, తాన్యధృష్ట్యాణ్యగారాణి పిశితాశ్చైస్సుదారుణైః. ౧౧. లోకానస్తద్విధాయే చ విచరంతి యథాసుఖాః, తస్మా దేతాని గేహేషు రక్షోఘ్నాని విశాంపతే. ౧౨. ఏతద్వ్యః కథిం సర్వం యత్ర వ స్సంశయో మహాన్. ౧౩.

ఇతి అనుశాసనపర్వాంతర్గత అనుశాసనికపర్వణి, ఏకత్రింశదధికశతతమోఽధ్యాయః.

—ॐ దిగ్గజరహస్యమ్. ॐ—

భీష్మఉవాచ: -- తతః పన్నప్రతీకాశః పద్మోద్భూతః పితామహః, ఉవాచ దశసం దేవాన్ వాసవం చ శచీపతిమ్. ౧. అయం మహాబలో నాగో రసాతల చరో బలీ, తేజస్వీ కేణుగో నామ మహాసత్త్వపరాక్రమః. ౨. అతిశేజస్విస

స్పర్శే మహావీర్యా మహాగజాః, దారయంతి మహీం కృత్వాం స శైలవన కాన
నామ్. ౩. భవద్భిస్సమనుజ్ఞాతో రేణుకస్తాన్తహాగజాః, ధర్మగుహ్యని సర్వాణి
గత్వా పృచ్ఛతు తత్ర వై. ౪. పితామహవచస్సృత్వా తే దేవారేణుకం తదా,
ప్రేషమామాసురవ్యగ్రా యత్ర తే ధరణీధరాః. ౫. రేణుకఉవాచ:--అను
జ్ఞాతోఽస్తి దేవైశ్చ పిశ్యభిశ్చ మహాబలాః, ధర్మగుహ్యనియుష్టాకం శ్రోతుమి
చ్ఛామి తత్త్వతః. ౬. కథయస్యం మహాభాగా యద్యస్తత్సం మనీషితమ్. ౭.
దిగ్గజాః--కార్తికే మాసి చాశ్లేషా బహుశశ్వాప్తమీ శివా, తేన నక్ష
త్రయోగేన యో దదాతి గుడోదనమ్. ౮. ఇమం మంత్రం జపన్ శ్రాద్ధే యతా
హారో హ్యకోవనః, బలదేవప్రభృతయో యేనాగా బలవత్తరాః. ౯. అనంతా
హ్యక్షయా నిత్యం భోగిన స్సుమహాబలాః, తేషాం కులోద్భవా యేచ మహా
భూతా భుజఃగమాః ౧౦. తే మే బలిం ప్రయచ్ఛంతు బలతేజోఽభివృద్ధయే, య
దా నారాయణశ్రీమానజ్ఞ హర వసుంధరామ్. ౧౧. తద్బలం తస్య దేవస్య ధరా
ముద్ధరతస్తథా, ఏవముక్త్వా బలింతత్రవల్లికే తు నివేదయేత్. ౧౨. గజేంద్రకుసు
మాక్షీర్ణం నీలవస్త్రానులేపనమ్, నిర్వపేత్తం తు వల్లికే అస్తంయాలే దివాకరే.
౧౩. ఏవం తుష్టాస్తతస్పర్శేఽపస్తాద్భారపీఠితాః, శ్రమం తం నానబుద్ధ్యామో
ధారయంతో వసుంధరామ్ ౧౪. ఏవం మన్యామహే సర్వం భారార్తా నిరపేక్షిణః,
బ్రాహ్మణాః క్షత్రియావైశ్యాః శూద్రా వా యద్యుపోషితాః. ౧౫. ఏవం సంవత్సరం
కృత్వా నానంబహుఫలం భవేత్, వల్లికేబలిమూదాయ తన్నో బహుఫలంమతమ్.
౧౬. యేచనాగా మహావీర్యా స్త్రిషు లోకేషు కృత్స్నశః, కృతాతిథ్యా భజే
యుస్తే శతం వర్షాణి తత్త్వతః. ౧౭. దిగ్గజానాంచ తచ్చుత్వా దేవతాః పితర
స్తథా, ఋషయశ్చ మహాభాగాః పూజయంతి స్త రేణుకమ్. ౧౮.

ఆనుశాసనపర్వాంతర్గత ఆనుశాసనికపర్వణి, ద్వాత్రింశదధికశతతమోఽధ్యాయః.

—ॐ మహాదేవరహస్యమ్. ॐ—

మహేశ్వర ఉవాచ:--సార ముద్భృశ్య యుష్టాభిః సాధు ధర్మ ఉవా
హృతః, ధర్మగుహ్యమిదం మత్తః శృణుస్యం సర్వ ఏవహ. ౧. యేషాం ధర్మా
శ్రితా బుద్ధిః శ్రద్ధధానాశ్చ యే నరాః, తేషాం న్యాయపదేష్టవ్యః సరహస్యా
మహాఫలః. ౨. నిరుద్యేగస్తు యో దద్యా న్నాసమేకం గవాహ్నికమ్, ఏకభక్తం
తథాక్షీయాచ్ఛృయతాం తస్య యత్ఫలమ్. ౩. ఇమా గాహో మహాభాగాః
విత్తం పరమం స్మృతాః, త్రిం లోకాః ధారయంతి స్త సదేవాసురమానవాః.

౪. తాను చైవ మహాపుణ్యం శుశ్రూషా చ మహాఫలమ్, అహన్యహని ధర్మేణ యుజ్యతే వై గవాహ్నికే. ౫. మయా హ్యేతా హ్యనుజ్ఞాతాః పూర్వమాసా కృతేముగే, తతోఽహ మనునీతో వై బ్రహ్మణా పద్మయోనినా. ౬. తస్మాద్విజ్ఞానగతిస్తిప్తత్యుపరి మే వృషః, రమేఽహం సహ గోభిశ్చ తస్మా త్పూజ్యా స్సదైవ తాః. ౭. మహాప్రభావా వరదా వరాణా దద్యు రుపాసితాః, తా గావోఽస్మానుమన్యంతే సర్వకర్తసు యత్ఫలమ్. ౮. తస్య తత్ర చతుర్భాగో యో దదాతి గవాహ్నికమ్. ౯.

అనుశాసనపర్వాంతర్గత అనుశాసనికపర్వణి, త్రయస్త్రింశదధికశతతమోఽధ్యాయః.

—ॐ దేవరహస్యమ్. ॐ—

స్కందఉవాచ:—మహాప్యనుమతో ధర్మ స్తం శృణుధ్వం సమాహితాః, నీలపండస్య శృంగభ్యాం గృహీత్వా మృత్తికాం తు యః. ౧. అభిషేకం త్ర్యహం కుర్యాత్తస్య ధర్మం నిబోధత, శోధయే దశుభం సర్వ మాధిపత్యం పరత్ర చ. ౨. యావచ్చ జాయతే మర్త్య స్తావ చ్చూరో భవిష్యతి, ఇదం చాపవరం గుహ్యం సరహస్యం నిబోధత. ౩. గృహీత్వాదంబరం పాత్రం పక్వాన్నం మధునా సహ, సోమస్యాత్తిప్తమానస్య పార్ణమాన్యాం బలిం హరేత్. ౪. తస్య ధర్మ ఫలం నిత్యం శ్రద్ధానా నిబోధత, సాధ్యా రుద్రా స్తథాదిత్యా విశ్వేదేవా స్తథాశ్వినా. ౫. మరుతో వసవ శైవర ప్రతిగృహ్లాంతి తం బలిమ్, సోమశ్చ వర్ధతే తేన సముద్రశ్చ మహేంద్రాదిః, ఏష ధర్మో మయోద్దిప్తః సరహస్యః సుఖావహాః. ౬. విష్ణురువాచ:— ధర్మగుహ్యని సర్వాణి దేవతానాం మహత్తనామ్, ఋషీణాం చైవ గుహ్యని యః పఠే దాహ్నికం సదా. ౭. శృణుయాద్వాఽనసూ యుశ్చ శ్రద్ధానస్సుమాహితః, నాస్య విఘ్నః ప్రభవతి భయం చాస్య న విద్యతే. ౮. యే చ ధర్మాశ్శుభాః పుణ్యాస్సరహస్యా ఉదాహృతాః, శేషాం ధర్మఫలా తస్య యః పఠే ద్విజితేంద్రియః. ౯. నాస్య పాపం ప్రభవతి న చ పాపేన లిప్యతే, పఠేద్వా శ్రావయేద్వా పి శ్రుత్వా చ లభతే ఫలమ్. ౧౦. భుంజతే పితరో దేవా హవ్యం కన్యచుభాక్షయమ్, శ్రావయంశ్వాపి విప్రేంద్రాన్ పర్వసు ప్రయతో నరః. ౧౧. ఋషీణాం దేవతానాం చ పితౄణాం చైవ నిత్యదా, భవత్యభిమతిః శ్రీమాన్ ధర్మేషు ప్రయత స్సదా. ౧౨. కృత్వా పి పాపకం కర్త మహాపాతకవర్జిణమ్, రహస్యధర్మం శ్రుత్వేమం సర్వపాపైః ప్రముచ్యతే. ౧౩. భీష్మ ఉవాచ:— ఏతద్ధర్మరహస్యం వై దేవతానాం సరాధిప,

వ్యాసోద్దిష్టం మయా ప్రోక్తం సర్వదేవమస్మకమ్. ౧౪. పృథివీ రత్నసంపూర్ణాజ్ఞానం చేద మనుత్తమమ్, ఇదమేవ తతః శ్రావ్య మితి మన్యేత ధర్మవిత్. ౧౫. శ్రద్ధధానాయ న నాస్తికాయ న నష్టధర్మాయ న నిర్ఘ్నాయ, న హేతుదుష్టాయ గురుదుష్టే చ నానాత్మభూతాయ నివేద్య మేతత్. ౧౬.

అనుశాసనపర్వాంతగత అనుశాసనికపర్వణి, చతుశ్చింశదధికశతతమోఽధ్యాయః.

—ॐ భోజ్యభోజ్యన్నకథనమ్. ॐ—

యుద్ధిష్ఠిరఉవాచ:—కే భోజ్యా బ్రాహ్మణస్వేహ కే భోజ్యాః శ్రుతియస్య హ, తథా వైశ్యస్య కే భోజ్యా కేచ శూద్రస్య భారత. ౧. భీష్మ ఉవాచ:— బ్రాహ్మణా బ్రాహ్మణస్వేహ భోజ్యా యేచైవ శ్రుతియాః వైశ్యా శ్వాపి తథా భోజ్యాః శూద్రాశ్చ పరివర్జితాః. ౨. బ్రాహ్మణాః శ్రుతియా వైశ్యా భోజ్యా వై శ్రుతియస్యహ, వర్జనీయాస్తు వై శూద్రాస్సర్వభక్షా వికర్షిణః. ౩. వైశ్యాస్తు భోజ్యా విప్రాణాం శ్రుతియాణాం తిథైః చ, నిత్యాగ్నయో వివిక్తాశ్చ చాతుర్దాస్యరతాశ్చ యే. ౪. శూద్రాణామథ యో భుంక్తే స భుంక్తే పృథివీమలమ్, మలం నృణాం స పిబతి మలం భుంక్తే జనస్య చ. ౫. శూద్రాణాం యస్తథా భుంక్తే స భుంక్తే పృథివీమలమ్, పృథివీ మలమత్నంతి యే ద్విజా శూద్రభోజినః. ౬. శూద్రస్య కర్మనిష్ఠాయాం వికర్షణో హి పచ్యతే, బ్రాహ్మణః శ్రుతియో వైశ్యో వికర్షస్థిః పచ్యతే. ౭. న్వాధ్యాయ నిరతా విప్రాస్తథా స్వస్త్వయనే నృణామ్, రక్షణే శ్రుతియం ప్రాహురైవశ్యం పుష్కర్థమేవ చ. ౮. కరోతి కర్మయదైవశ్య స్తవద్వాహ్యుపజీవతి, కృషి గోరక్షవాణిజ్య మకుత్సా వైశ్యకర్తణి. ౯. శూద్రకర్త తు యః కుర్యా దపహాయ స్వకర్మ చ, సవిజ్ఞేయో యథా శూద్రో నచ భోజ్యః కథంచన. ౧౦. చికిత్సకః కాండపృష్ఠః పురాధ్యక్షః పురోహితః, నాంవత్సరో వృథాధ్యాయా సర్వే తే శూద్రసమ్మితాః. ౧౧. శూద్రకర్మస్వధైర్యేషు యో భుంక్తే నిరివత్రపః, అభోజ్యభోజనా భుక్త్వాభయం ప్రాప్నోతి దారుణమ్. ౧౨. కులం వీర్యం చ తేజశ్చ తిర్యగ్యోనిత్వమేవ చ, సప్రయాతి యథా శ్వావై నిష్క్రియో ధర్మవర్జితః. ౧౩. భుంక్తే చికిత్సకస్యాన్నం తదన్నం చ పురీషవత్, పుంశ్చల్యన్నం చ మూత్రం స్యాత్కారుకాన్నం చ శోణిణమ్. ౧౪. విద్యోపజీవినోఽన్నం చ యో భుంక్తే సాధుసంమతః, తదప్యన్నం యథా శౌద్రం తత్సాధుః పరివర్జయేత్. ౧౫. వచనీయస్య యోభుంక్తే తమాహు శ్శోణిశం ప్రాదమ్, పిశునం భోజనం భుంక్తే బ్రహ్మహత్యా సమం విదుః.

౧౬. అసత్కృతమవజ్ఞాతం న భోక్తవ్యం కదాచన, వ్యాధిం కులక్షయం చైవ
క్షిప్తం ప్రాప్తోతి బ్రాహ్మణః. ౧౭. నగరీ రక్షణో భుంక్తే శ్వపచప్రవణో భవేత్,
గోఘ్నో బ్రహ్మహనే చైవ సురాపే గురుతల్పకే. ౧౮. భుక్త్వాన్నం జాయతే విప్రో
రక్షణం కులవర్ధనః, న్యాసాపహారిణో భుక్త్వా కృతఘ్నో క్షీబవర్తిని. ౧౯. జా
యతే శబరావాసే మధ్యదేశబహిష్కృతే, అభోజ్యాశ్చైవ భోజ్యాశ్చ మయా
ప్రోక్తా యథావిధి. కిమన్య దద్య కౌతే యమత్తస్త్యం శ్రోతుమిచ్ఛసి. ౨౦.

అనుశాసనపర్వాంతర్గత అనుశాసనికపర్వణి, పంచత్రింశదిధిః శతతమోఽధ్యాయః.

—ॐ ప్రాయశ్చిత్తకథనమ్. ॐ—

యుధిష్ఠిరఉవాచ:— ఉక్తాస్తు భవతా భోజ్యాస్తథా భోజ్యాస్తు సర్వశః,
అత్ర మే ప్రశ్నసందేహస్తస్తే వద పితామహ. ౧ బ్రాహ్మణానాం విశేషేణ హవ్య
కవ్యప్రతిగ్రహే, నానావిధేషు భోజ్యేషు ప్రాయశ్చిత్తాని శంస మే. ౨. భీష్మ
ఉవాచ:—హంత వత్సోమి తే రాజన్ బ్రాహ్మణానాం మహాత్తనామ్, ప్రతిగ్ర
హేషు భోజ్యే చ ముచ్యతే యేన పాచ్ఛనా. ౩. ఘృతప్రతిగ్రహే చైవ సావిత్రి
సమిదాహుతిః, తిలప్రతిగ్రహే చైవ సమమేత ద్యుధిషిర. ౪. మాంసప్రతిగ్రహే
చైవ మధునో లవణస్య చ, ఆదిత్యోదయనం స్థిత్యా పూతో భవతి వై ద్విజః.
౫. కాంచనం ప్రతిగృహ్యథ జపమానో గురుశ్రుతిమ్, కృష్ణాయసంచవివృతం
ధారయన్తుచ్యతే ద్విజః. ౬. ఏవం ప్రతిగృహీతేఽథ ధనే వస్త్రే తథా స్త్రియామ్,
ఏవమేవ సరశ్రేష్ఠ మువన్తస్య ప్రతిగ్రహే. ౭. అన్నప్రతిగ్రహే చైవ పాయసే
క్షురసే తథా, ఇక్షుతైలపితౄణాం త్రిసంధ్యేఽపు నిమజ్జనమ్. ౮. నీహ
పుష్పే ఫలే చైవ జలే పిష్టమయే తథా, యావకే దధిదుగ్ధే చ సావిత్రిం శతశోఽ
న్వితామ్. ౯. ఉపాసహా చ వత్త్రం చ ప్రతిగృహ్యార్థ్యదేహికమ్, జపేచ్ఛతం
సమాయుక్తస్తేన ముచ్యేత పాచ్ఛనా. ౧౦. క్షేత్ర ప్రతిగ్రహే చైవ గ్రహసూతక
యోస్తథా, త్రిణి రాత్రాన్యుపోషిత్యా తేన పాపాద్విముచ్యతే. ౧౧. కృష్ణపక్షే
తు యః శ్రాద్ధం పితౄణా మన్నతే ద్విజ, అన్నమేతద హూరాత్రా త్పూతో
భవతి బ్రాహ్మణః. ౧౨. న చ సంధ్యాముపాసీతి న చ జాప్యం ప్రవర్తయేత్, న సగి
శేత్తదన్నం చ తితిః పూయేత బ్రాహ్మణః. ౧౩. ఇత్యర్థ మపరాష్ణో తు పితౄణాం
శ్రాద్ధ ముచ్యతే, యథోక్తానాం యదక్షీయుః బ్రాహ్మణః పూర్వకేతితాః. ౧౪.
మృతకస్య తృతీయాహే బ్రాహ్మణో యోఽన్నమన్నతే, స త్రివేళం సమున్నజ్య
ద్వాదశాహేన శుద్యతే. ౧౫. ద్వాదశాహేవ్యతితే తు కృతశౌచో విశేషతః,

బ్రాహ్మణేభ్యో హవిర్దిత్వా ముచ్యతే తేన పాప్తనా. ౧౬. మృతస్య దశరాత్రేణ ప్రాయశ్చిత్తాని దాపయేత్, సావిత్రి రైవతీ మిష్టిం కూర్త్వా డమఘమర్షణమ్. ౧౭. మృతకస్య త్రిరాత్రే యః సముద్దిష్టే సమశ్నుతే, సప్తత్రిపవణం స్నాత్వా పూతో భవతి బ్రాహ్మణః. ౧౮. సిద్ధిమాప్నోతి విపులామావదం చైవ నాశ్నుయాత్, యస్తు శూద్రై స్సమశ్నీయా ద్బ్రాహ్మణోఽప్యేక భోజనే. ౧౯. ఆశౌచం విధివత్తస్య శౌచమాత్రం ిధీయతే, యస్తు వైశ్యస్సహశ్నీయాద్బ్రాహ్మణోఽప్యేక భోజనే. ౨౦. ఆప్లుతస్సహవాసోభిన్నేన ముచ్యేతి పాప్తనా, శూద్రస్య తు కలంహంతీ వైశ్యస్య పశుబాంధవాత్. ౨౧. క్షత్రియస్య స్త్రియం హంతి బ్రాహ్మణస్య సువర్చసమ్, ప్రాయశ్చిత్తం చ శాంతిం చ జహూయాతే న ముచ్యతే. ౨౨. సావిత్రిం రేవతీమిష్టిం కూర్త్వా డమఘమర్షణమ్, లభోచ్ఛిష్టమథాన్యన్యం సంప్రాశేన్నాత్ర సంశయః. రోచనా విరజా రాత్రి మంగళాలంభనాని చ. ౨౩.

అనుశాసనపర్వాంతర్గత అనుశాసనపర్వణి, సప్తత్రింశదధికశతతమోఽధ్యాయః.

—దానఫలకథనమ్. ౨౦—

యుద్ధిష్ఠిరఉవాచ:—దానేన వర్తతేత్యాహ తపసా చైవ భారత, తదేతన్తే మనోదుఃఖం వ్యపోహ త్వం పితామహ. ౧. కించిత్పుష్పివామేతన్తే భవాత్ శంసి తుమర్హతి. ౧. భీష్మఉవాచ:—శృణు యైర్ధర్మనిరతైస్తపసా భావితాత్తభిః, లోకాహ్యసంశయం ప్రాప్తా దానపుణ్యరతైర్నృపైః. ౨. సత్కృతశ్చ తథాఽత్రేయః శిష్యేభ్యో బ్రహ్మ నిర్గుణమ్, ఉపదిశ్య తతో రాజా గతో లోకాననుత్తమాత్. ౩. శివీరాశీనః ప్రణాత్ ప్రియస్య తనయస్య చ, బ్రాహ్మణార్థముపాకృత్య నాక పృష్ఠమితో గతిః. ౪. ప్రతర్దనః కాశివలిః ప్రదాయ తనయం స్వఃమ్, బ్రాహ్మణాయా తులాం కీర్తి మిహ చాముత్ర చాశ్నుతే. ౫. రంతిదేవశ్చ సాంకృత్యో వసిష్ఠాయ మహాత్తనే, అర్ఘ్యం ప్రదాయ విధివల్లేభే లోకాననుత్తమాత్. ౬. దివ్యం శతశలాకం చ యజ్ఞార్ఘ్యం కాంచనం శుభమ్, ఛత్రం దేవావృథో దత్వా బ్రాహ్మణాయా సితో దివమ్. ౭. భగవానంబరీషశ్చ బ్రాహ్మణాయామితౌజసే. ప్రదాయ సకలం రాష్ట్రం సురలోకమవాప్తవాత్. ౮. సావిత్రః కుండలం దివ్యం యానం చ జనమేజయః, బ్రాహ్మణాయ చ గా దత్వా గతో లోకాననుత్తమాత్. ౯. వృషాద్భిశ్చ రాజ్ఞీ రత్నాని వివిధాని చ, రమ్యాంశ్చావసథా దత్వా ద్విజేభ్యో దివమాగతిః. ౧౦. సమీరాష్ట్రం చ వై దర్శిః కన్యాం దత్వా మహా

త్తనే. అగస్త్యాయ గతిస్స్వర్గం స పుత్రపశుబాంధవః. ౧౧. జామదగ్న్యశ్చవిప్రాయ
భూమి దత్వా మహాయశాః, రామోఽక్షయం స్తథా లోకా జగమ మన
సోఽధికాత్. ౧౨. అవర్షతి చ పర్జన్యే సర్వభూతాని దేవరాట్, వసిష్ఠో జీవయా
మాస యేన యాతోఽక్షయం గతిమ్. ౧౩. రామో దాశరథిశ్చైవ హుత్వా
యజ్ఞేషు వై వసు, స గతో హ్యక్షయాత్ లోకా యస్య లోకే న హద్యశః. ౧౪.
కక్షసేవశ్చ రాజర్షిర్వసిష్ఠాయ మహత్తనే, న్యాసం యథా వత్సన్నస్య జగమ సు
మహాయశాః. ౧౫. కరంధమస్య పాత్రస్తు మరుతో విక్షితిస్సుతః, కన్యామంగిరసే
దత్వా దివ మాశు జగమ సః. ౧౬. బ్రహ్మదత్తశ్చ పాంచాల్యో రాజధర్మి భృతాం
వః, నిధిం శంఖమనుజ్ఞాయ జగమ పరమాం గతిమ్. ౧౭. రాజా మిత్రసహశ్చైవ
వసిష్ఠాయ మహత్తనే, దమయంతీం ప్రియాం భార్యాం దత్వా చ త్రిదివం గతః.
౧౮. మనోః పుత్రశ్చ సుద్యుమ్నో లిఖితాయ మహత్తనే, దండమధ్యత్యధర్షణ
గతో లోకాననుత్తమాత్. ౧౯. సహస్రచిత్వో రాజర్షిః ప్రాణానిష్టా మహ
యశాః, బ్రహ్మణార్థే పరిత్యజ్య గతో లోకాననుత్తమాత్. ౨౦. సర్వకామైశ్చ
సంపూర్ణం దత్వా వేత్త హిరణ్మయమ్, మాదగ్ధల్యాయ గతస్స్వర్గం శతద్యుమ్నో
మహిపతిః. ౨౧. భక్త్యభోజ్యస్య చ కృతాత్ రాశీ వై పర్వతోఽమరాత్,
శాండిల్యాయ పురా దత్వా భూమన్యర్దివమాస్థితః. ౨౨. నామ్నా చ ద్యుతి
మాన్మమ సాశ్వరాజో మహద్యుతిః, దత్వా రాజ్యమృచికాయ గతో లోకాన
నుత్తమాత్. ౨౩. మదిరాశ్వశ్చ రాజర్షిర్దత్వా కన్యాం సువధ్యమామ్,
హిరణ్యహస్తాయ గతో లోకాత్ దేవైరధిష్ఠితాత్. ౨౪. లోమపాదశ్చ రాజర్షి
శ్శాంతాం దత్వా సుతాం ప్రభుః, ఋశ్యశృంగాయ విపులైస్సర్వైః కామైరయు
జ్యత. ౨౫. కౌతసాయ దత్వా కన్యాం తు హంసీ నామ యశస్వినిమ్, గతోఽ
క్షయానతో లోకాత్ రాజర్షిశ్చ భగీరథః. ౨౬. దత్వా శతసహస్రం తు
గవాం రాజా భగీరథః, సవత్సానాం కోహలాయ గతో లోకాననుత్తమాత్.
౨౭. ఏతే చాన్యే చ బహవో నానేన తపసా చ హ, యుధిష్ఠిరగతాః స్వర్గం
నివర్తంతే పునః పునః. ౨౮. తేషాం ప్రతిష్ఠితా కీర్తిర్యావత్స్థాస్యతి మేదిసి,
గృహస్థైర్దాసతపసా యైర్లోకావై వినిర్జితాః. ౨౯. శిష్టానాం చరితం హ్యేత
త్కిర్తితం మే యుధిష్ఠిర, దానయజ్ఞ ప్రజాసర్వైరేతే హి దివమాస్థితాః. ౩౦.
దత్వా తు సతతం తైస్తు కౌరవాణాం ధురంధర, దానయజ్ఞక్రియాయుక్తా

బుద్ధిర్ధిరోపచాయినీ. ౩౧. యత్ర తే నృపశార్దుల సంజేమోనై భవవ్యతి,
శ్వః ప్రభాతే హి వక్ష్యామి సంధ్యా హి సముపస్థితా. ౩౨.

ఆనుశాసనపర్వాంతర్గత ఆనుశాసనికపర్వణి, సప్తత్రింశదధికశతతమోఽధ్యాయః.

—ॐ దానధర్మకథనమ్. ౧—

యుధిష్ఠిరఉవాచ:—శ్రుతం మే భవతస్తాత సత్యవ్రత పరాక్రమ, దాన
ధర్మేణ మహతా యే స్తాస్తా స్త్రిదివం నృపాః. ౧. ఇమాంస్తు శ్రోత్రుమిచ్ఛామి
ధర్మాధర్మ భృతాం వర. దానం కతివిధం దేయం కిం తస్య చ ఫలం లభేత్. ౨.
కథం కేభ్యశ్చ ధర్మ్యం చ దానం దాతవ్యమిష్యతే, కైః కారణైః కతివిధం శ్రోత్రు
మిచ్ఛామి గత్త్వతః. ౩. భీష్మఉవాచ:—శృణు తత్త్వేన కాంతేయ దానం ప్రతి
మమానఘ, యథా దానం ప్రదాతవ్యం సర్వపల్లెషు భారత. ౪. ధర్మా దధ్ధాధ్ధ
యాత్థామా త్కారుణ్యా దితి భారత, దానం పంచవిధం క్షేయం కారణై ర్యైర్ని
బోధ తత్. ౫. ఇహ కీర్తి మవాప్నోతి ప్రేత్య చానుత్తమం సుఖమ్, ఇతిదానం
ప్రదాతవ్యం బ్రాహ్మణేభ్యోఽనసూయతా. ౬. దదాతి వా దాస్యతి వా మహ్యం
దత్తమనేన వా, ఇత్సర్థిభ్యో నిశమ్యైవం సర్వం దాతవ్య మర్థినే. ౭. నాన్యాహం
న మదీయోఽయం పాపం కుర్యా ద్విమానితః, ఇతి దద్యాద్భయాదేవ దృఢం
మూఢాయ పండితః. ౮. ప్రియోమేఽయం ప్రియోఽన్యవామితి సంప్రేత్య బుద్ధి
మాన్, వయస్యాయైవమక్లిష్టం దానం దద్యాదతంద్రితః. ౯. దీపశ్చ యాచతే
చాయమల్పేనాపి హి తుష్యతి, ఇతి దద్యాద్దరిద్రాయ కారుణ్యాదితిసర్వథా. ౧౦.
ఇతి పంచవిధం దానం పుణ్యకీర్తివిధిని, యథా శక్త్యా ప్రదాతవ్యమేవమాహ
ప్రజాపతిః. ౧౧.

ఆనుశాసనపర్వాంతర్గత ఆనుశాసనికపర్వణి, అష్టత్రింశదధికశతతమోఽధ్యాయః.

—ॐ ఋషివాసుదేవ సంవాదః. ౧—

యుధిష్ఠిరఉవాచ:—పితామహ మహాప్రాజ్ఞ సర్వశాస్త్ర విశారద, ఆగమై
ర్బహుభిః స్ఫీతో ధవాన్మః ప్రవరే కులే. ౧. త్వత్తో ధర్మార్థసంయుక్త మాయ
త్యాం చ సుఖోదయమ్, ఆశ్చర్యభూతిం లోకస్య శ్రోత్రుమిచ్ఛామ్యరిందమ. ౨.
అయం చ కాలస్సంప్రాప్తో దుర్లభో జ్ఞాతిబాధవైః, శాస్తా చ న హి మే కశ్చి
త్వామృతే పురుషస్వధ. ౩. యదితేఽహ మనగ్రాహ్యా భ్రాతృభిస్సహితోఽనఘ,
వక్తు మర్హసి నః ప్రశ్నం యంత్యాం పృచ్ఛామి పార్థివ. ౪. అయం నారాయణ
శ్రీమాన్ సర్వ పార్థివ సమృతః, భవంతిం బహుమానేన ప్రశ్రయేణ చ నేవతే.

౫. అస్యచైవ సమక్షం త్వం పార్థివానాం చ సర్వశః, భౌత్యూణాం చ ప్రియా
 ర్థం మే స్నేహాద్భాషితు మర్హసి. ౬. వైశంపాయనఉవాచ:—తస్య తద్వచనం
 శ్రుత్వా స్నేహ దాగతసంభ్రమః, భీష్మో భాగీరథీ పుత్ర ఇదం వచనమబ్రవీత్.
 ౭. భీష్మఉవాచ: అహం తే కథయిష్యామి కథామతిమనోహరామ్, అస్య విష్ణోః
 పురా రాజన్ ప్రభావో యో మయా శ్రుతః. ౮. యశ్చి గోవుషభాంకస్య ప్రభా
 వస్తం చ మే శృణు, రుద్రాణ్య స్సంశయో యశ్చ దంశతోస్తం చ మే శృణు.
 ౯. వ్రణం చచార ధర్మాత్మా కృష్ణో ద్వాదశవార్షికమ్, దీక్షితం చాగతోద్రష్టు
 ముభా నారదపర్వతో. ౧౦. కృష్ణ ద్వైపాయనశ్చైవ ధౌమ్యశ్చ జగతాం వరః,
 దేవలః కాశ్యపశ్చైవ హస్తికాశ్యప ఏవ చ. ౧౧. అపరేచర్షయస్సంతో దీక్షా
 దమసమన్వితాః, శీమ్యైరనుగతాస్సిద్ధై ర్దేవకల్పైస్తపోధనైః. ౧౨. తేషా మతి
 ధిసత్కార మర్చనీయం కలోచితిమ్, దేవకీతనయః ప్రీతో దేవతుల్యమకల్ప
 యత్. ౧౩. వారితేషు సుషర్ణేషు బర్హిష్కేషు నవేషు చ, ఉపోషవివితుః
 ప్రీతా విప్తరేషు నహ్నాయః. ౧౪. కథాశ్చ క్రుస్తకస్తేతు మధురా ధర్మసంహితాః,
 రాజర్షీణాం సురాణాం చ యే వసంతి తపోధనాః. ౧౫. తతో నారాయణం తేజో
 బ్రహ్మచర్యేంధనోఽథితమ్, వక్త్రాన్ని స్సృత్య కృష్ణస్య వహ్నిరద్భుతకర్తవ్యః. ౧౬
 సోఽగ్నిర్దదావాతం శైలం సద్రుమంసలతాక్షుపమ్, స పక్షీమృగసంఘాతం సశ్వా
 వద సరీపువమ్. ౧౭. పృథ్వీశ్చ వివిధాకారై ర్హ్వాహభూతమచేతనమ్, శిఖరం తస్య
 శైలస్య వధిలం దీనదర్శనమ్. ౧౮. సతు వహ్ని ర్మహాజ్వాలో దద్ధ్వా సర్వ మశే
 షతః, విష్ణోస్సమీపమాగమ్య పాదౌ శిష్యవదస్పృశత్. ౧౯. తతో విష్ణు
 ర్దిండిృప్త్యా నిర్దగ్ధ మివకర్కశః, సామ్యదృష్టి నిపాతైస్తం పునః ప్రకృతిమానయత్.
 ౨౦. తదైవ స గిరిర్ఘాయః సుపుష్పితలతాద్రుమః, సపక్షిగణసంఘుష్టః
 సశ్వావదసరీపువః. ౨౧. తదద్భుత మచింత్యం చ దృష్ట్వా మునిగణస్తదా,
 విస్తితో హృష్టరోమా చ బభూవాస్తావిలేక్షణః. ౨౨. తతో నారాయణో
 దృష్ట్వా తా నృషీన్ విస్తయాన్వితాన్, ప్రస్తుతం మధురం స్నిగ్ధం పప్రచ్ఛ వద
 తాం వరః. ౨౩. కిమర్థ మృషిపూగస్య త్యక్త సంగస్య నిత్యశః, నిర్తమన్యాగమ
 వతో విస్తయ స్సముపాగతః. ౨౪. ఏతన్నే సంశయం సర్వే యాథాతథ్య మనంది
 తాః, ఋషయో వక్తుమర్హంతి నిశ్చితార్థం తపోధనాః. ౨౫. ఋషయఉవాచుః—
 భవాన్ విస్మజతే లోకాన్ భవాన్ సంహరితే పునః, భవాన్ శీతం భవానుష్టం
 భవానేవ చ నిర్వతి. ౨౬. శృణ్వ్యాం యాని భూతాని స్థావరాణి చరాణి చ,

తేహం పితా త్వం మాతా చ ప్రభుః ప్రభవ ఏవ చ. ౨౭. ఏవ నో విస్తయ
కరం సంశయం మధుసూదన, త్వమేవార్హసి కల్యాణ వక్తు వహ్నిర్వినిర్గ
మమ్ ౨౮. తతో విగతసంత్రాసా వయమప్యరికర్షన, యచ్ఛ్రీతం యచ్చ
దృష్టం నస్తత్ప్రీత్యామహేహరే. ౨౯. వాసుదేవ ఉవాచ:— ఏతద్వై వై
ష్ణవం తేజో మమ వక్త్రా ద్వినిస్సృతమ్, కృష్ణవక్త్రా యుగాంతభో యేనాయం
మధితో గిరిః. ౩౦. ఋషయశ్చార్తిమాపన్నా జితక్రథా జితేంద్రియాః,
భవంతో వ్యధితాశ్చాసక్ దేవకల్పాస్తపోధనాః. ౩౧. వ్రతచర్యాపరితస్య
తపస్వివ్రతసేవయా, మమ వహ్నిసముద్భూతో న వై వ్యధితు మ్హృథ.
౩౨. వ్రతం చర్తు మిహయాత స్తవహం గిరిమిమం శుభమ్, పుత్రం చాత్మసమం
వీర్యే తపసా లబ్ధుమాగతిః. ౩౩. తతో మమాత్మా యోదేహే సోఽగ్ని
రూఢత్వా వినిస్సృతః, గతశ్చ వరదం ద్రష్టుం సర్వలోకపితామహమ్. ౩౪.
తేన చాత్మానుశిష్టో మే పుత్రత్వే మునిసత్తమాః, తేజసోఽర్ధేన పుత్రస్తే భవి
తేతి వృచధ్వజః. ౩౫. సోఽయం వహ్నిరుపాగమ్య వాడమూలే మమాంతి
కమ్, శిష్యవ త్పరిచర్యార్థం శాంతః ప్రకృతిమాగతిః. ౩౬. ఏతదేవ రహస్యం వాః
పద్మనాభస్య ధీనుతః, మయా ప్రోక్తం సమాసేన న భీః కాశ్యా తపోధనాః. ౩౭.
సర్వత్ర గతిరవ్యగ్రా భవశాం దీర్ఘదర్శినామ్. తపస్వి వ్రతసంధిస్తా జ్ఞానవిజ్ఞాన
శోభితాః. ౩౮. యచ్ఛ్రీతం యచ్చ వోదృష్టం దివి వా యది వా భువి, ఆశ్చర్యం
పరమం కించి త్తద్భవంతో బ్రువంతు మే. ౩౯. తస్యామృతనికాశస్య వాఙ్మథో
రస్తి మే స్పృహ, భవద్భీః కథితస్యేహ తపోఽననివాసిభిః. ౪౦. యద్యప్యహ
మదృష్టం వో దివ్యమమృతదర్శనమ్, దివి వా భువి వా కించిత్పశ్యామ్య
మరదర్శనాః. ౪౧. ప్రకృతిన్నా మమ పరా న క్వచిత్పరిహస్యతే, న చాత్మగత
మైశ్వర్యమాశ్చర్యం ప్రతిభాతి మే. ౪౨. శ్రద్ధేయః కథితో హ్యర్థః సజ్జనశ్రవణం
గతిః, చిరం తిష్ఠతి మేదిశ్యాం శైలే శేఖమివాప్సితమ్. ౪౩. తదహం సజ్జన
మఖాన్నిసృతం తత్సమాగమే, కథనుష్యామ్యహమహో బుద్ధిదీపకరం నృణామ్.
౪౪. తతో మునిగణాః సర్వే విస్తితాః కృష్ణసన్నిధౌ, నేత్రైః పద్మదళప్రప్తైరవ
శ్యంత జనార్దనమ్. ౪౫. వర్ధయంతస్తథైవాస్మే పూజయంతస్తథాపరే, వాగ్విరృ
గ్భాషితార్థాభిః స్తువంతో మధుసూదనమ్. ౪౬. తతో మునిగణాస్తర్వే నారదం
దేవదర్శనమ్, తదా సియోజయామాసుర్వచనే వాక్యకోవిదమ్. ౪౭. మునయ
ఉవాచ:—యదాశ్చర్యమచింత్యం చ గిరౌ హిమవతి ప్రభో, అనుభూతం ముని

గణై స్తీర్థయాత్రాపరైర్జనే. రహ. తద్భవాన్మహిమసంఘస్య హితార్థం సర్వమాదితః, యథాదృష్టం హృషీకేశే సర్వమాఖ్యాతుమర్హసి. రహ. ఏవమక్తస్సమునిభిర్నా రదో భగవాన్సునిః, కథయామాస దేవర్షిః పూర్వవృత్తామిమాం కథామ్. ౫౦. అనుశాసనపర్వాంతర్గతానుశాసనపర్వణి, ఏకోనచ త్వారింశదధికశతతమోధ్యాయః.

— ఉమామహేశ్వరసంవాదః. —

భీష్మఉవాచ:—తతో నాగాయణసుహృన్నారదో భగవాన్మహిః, శంక రస్యోమయా సార్థం సంవాదం ప్రత్యభాషత. ౧. నారదఉవాచ:—తపశ్చచార ధర్మాత్తా వృషభాంకస్సురేశ్వరః, పుణ్యే గిరౌ హిమవతి సిద్ధచారణసేవితే. ౨. నానౌషధియుతే రమ్యే నాగాపుష్పసమాకులే, అస్పరోగణసంక్షీర్ణే భూతసంఘనిమే వితే. ౩. తత్ర దేవో ముదా యుక్తో భూతసంఘశతైర్వృతః, నానారూపైర్వి రూపైశ్చ దివ్యైర్దృఢభుజైర్దదర్శనైః. ౪. సింహవ్యాఘ్రౌ గజప్రఖ్యైః స్వర్వజాతీసమ నిస్తైః, క్రోష్టుకద్విపివదనై ర్మృగైర్దభముఖై స్తథా. ౫. ఉలూకవదనైర్భీమైర్వృ కశ్యేనముఖైస్తథా, నానావర్ణైర్మృగముఖైః సర్వజాతీసమన్వితైః. ౬. కిన్నరై ర్యతగంధర్వై రక్షోభూతగణైస్తథా, దివ్యపుష్పసమాక్షీర్ణం దివ్యజ్వాలాసమా కులమ్. ౭. దివ్యచందనసంయుక్తం దివ్యధూపేన ధూపితమ్, తత్సరో వృష భాంకస్య దివ్యవాదిత్రనాదితమ్. ౮. మృదంగపణవోద్భుటం సర్వభేరినినాదితమ్; నృత్యద్విధ్యూతసంఘైశ్చ బహిర్యైశ్చ సమన్వితమ్. ౯. ప్రవృత్తాఘరసం దివ్యం దేవర్షిగణసేవితమ్, దృష్టికాంతమనర్దేశ్వర దివ్యమచ్ఛుతదర్శనమ్ ౧౦. స గిరి స్తపసా తస్య గిరిశస్య వ్యరోచత, స్వాధ్యాయ పరమైర్విప్రైర్భృహ్మఘోష వినా దితః. ౧౧. పట్నదైరుపగీతైశ్చ చూఢవాప్రతిమౌ గిరిః, తస్య హేమాత్సవ సంకాశం భీమరూపధరం తతః. ౧౨. దృష్ట్వా మునిగణస్యాసీ త్పరాశ్రీతిర్జనా ర్దిన, మునయశ్చ మహాభాగాః సిద్ధాన్వైర్ధ్యోర్ధ్వరేతసః. ౧౩. మరుతో వసవ స్సాధ్యా విశ్వేదేవాస్సవాసవాః, యక్షానాగాః పిశాచాశ్చ లోకపాలా హుతా శనాః. ౧౪. వాతాస్సర్వే మహద్భూతాస్తత్రైవాసక సమాహితాః, ఋతవస్స ర్వపుష్పైశ్చ వ్యకిరంత మహద్భుతైః. ౧౫. ఓషధ్యోజ్వలమానాశ్చ ద్యోతయంతిస్త తద్వనమ్, విహగశ్చ మహాభాగ సౌమత్యై వ్యవదంశ్చ హ. ౧౬. గిరిపృష్ఠేషు రమ్యేషు వ్యాహరంతో జనప్రియాః, తత్ర దేవో గిరితటే దివ్యధాతువిభూషితే. ౧౭. పరిష్కం ఇవ విభ్రాజన్నపవిష్టో మహామనాః, వ్యాఘ్రచర్మాంబరధరః సింహ చర్మాంతరచ్ఛదః. ౧౮. వ్యాళయజ్ఞోపవీత చ లోహితాంగదభూషణః, హరిశ్చక్ర

ర్జటి భీమో భయకర్తా సురద్యపామ్. ౧౯. అభయస్వర్వభూతానాం భక్తానాం
 వృషభధ్వజః, దృష్ట్యా మహర్షయస్సర్వే శిరోభిరవసీం గతాః. ౨౦. విముక్తాస్సర్వ
 పాపేభ్యః త్సంతా విగతకల్తమాః, తస్య భూతపతేః స్థానం భీమానూపధరం బభౌ.
 ౨౧. అప్రదృష్టతరం చైవ మపేచారగసమాకులమ్, క్షణేనైవాభవత్సర్వమద్భు
 తం మధుసూదన. ౨౨. తస్యేదో వృషభాంకస్య భీమనూపధరం బభౌ, తపఃభ్య
 యాచ్చైలసుతా భూతస్త్రీగణసంపుతా. ౨౩. హరతుల్యాంబరధరా సమాన
 న్రతధారిణీ, బిభ్రతీ కలశం రాక్షం సర్వతీర్థజహోద్భవమ్. ౨౪. గిరినగినాభి
 స్సర్వాభిః పుష్పతోఽనుగతా శుభా, పుష్పవృష్ట్యాఽభివర్షంతీగంధైర్బహువిధైస్తథా.
 ౨౫. నేవంతీ హిమవత్పార్శ్వం హరపార్శ్వముపాగమత్, తత్స్వయంతీ
 పాణిభ్యాం నర్తాం చారుదర్శనా. ౨౬. హరినేత్రే శుభే దేవీ సహసా సా సమా
 వృణోత్, సంపుతాభ్యాం తు నేత్రాభ్యాం తిమోభూతమచేతనమ్. ౨౭. నిర్వోమం
 నిర్వపట్కారం జగద్వై సహసా భవేత్, జనశ్చ విమనాస్సర్వో భయశ్రాస సమ
 నివృతః. ౨౮. నిమిలితే భూతపతే నప్తసూర్య ఇవాభవత్, తతో వితిమిరో
 లోకః క్షణేన సమపద్యత. ౨౯. జ్వాలా చ మహతీ దీప్తా లలాటాత్తస్య నిస్సృతా,
 తృతీయం చాస్య సంభూతం నేత్రమాదిత్యసన్నిభమ్. ౩౦. యుగాంతసవృతం
 దీప్తం యేనాసా మథితో గిరిః. తతో గిరిసుతా దృష్ట్యా దీప్తాగ్నిసవృతేక్షణమ్.
 ౩౧. హరం ప్రణమ్య శిరసా దదర్శాయతతోచనా, దహ్యమానే వనే తస్మిన్
 తమాలసంశద్రుమే. ౩౨. సచందనవనే రమ్యే దివ్యాపధివిపితే, మృగయూధై
 ర్దృతైర్భిత్తైర్హరపార్శ్వముపాగతైః. ౩౩. శిరణ్యం చాప్యవిందద్భిస్తత్సగస్స కలం
 బభౌ, తతోన భస్మృతజ్వాలో విద్యుల్లోలాగ్నిరుల్బణః. ౩౪. ద్వాదశాదిత్య సం
 కాశో యుగాంతాగ్నిరివాపరిః, క్షణేన తేన నిర్దగ్ధోహిమ వానభవన్నగః. ౩౫. సథా
 తుశిఖరాభాగో దీప్తదగ్ధవనోపధిః, తం దృష్ట్వా మథితం శైలం శైలరాజసుతా
 తతః. ౩౬. భగవతం ప్రపన్నా వై సాంజలిఽగ్రహా స్థితా, ఉమాం శర్వస్తదా
 దృష్ట్వా ప్రీతావగతమార్దవామ్. ౩౭. పితౄ రైవ్యమనిచ్ఛంతీ ప్రీత్యాఽపశ్యేత్తదా
 గిరిమ్, క్షణేన హిమవాన్ సర్వః ప్రకృతిస్థస్సుదర్శనః. ౩౮. ప్రహృష్టవిహగ
 శ్చైవ సుపుష్పితవః స్రామః, ప్రకృతిస్థం గిరిం దృష్ట్వా ప్రీతా దేవం మహేశ్వరమ్.
 ౩౯. ఉవాచ సర్వలోకానాం పఠం పఠిమనిదితా. ౪౦. ఉమీవాచః—భగవన్
 సర్వభూతేశ శూలపాణే మహావ్రత, సంశయో మే మహాన్ జాతస్తనేవ్యా
 భ్యాతుమర్హసి. ౪౧. కిమర్థం తే లలాటే వై తృతీయం నేత్రముత్థితమ్, కిమర్థం

చ గిరిర్దగః సవక్షిగణకావసః. ౪౨ కిమర్థం చ పునర్దేవ ప్రకృతిస్థస్త్వయాకృతః,
 తత్రైవ ద్రుమసంఘస్మిః కృతోఽయం తే పితా మమ ౪౩. మహేశ్వరఉవాచ:-
 నేత్రే మే సంపృతే దేవి త్వయా బాల్యాదనిందితే, నష్టాలోకస్తథా లోకఃక్షణేన
 సమవద్యత. ౪౪. నష్టాదిత్యే తథా లోకే తమోభూతే నగాత్తజే, తృతీయం లో
 చనందీప్తం సృష్టం మే రక్షతా ప్రజాః. ౪౫. తస్య చాక్షో మహాత్తేజో యేనా
 యం వధితో గిరిః, త్వత్ప్రియార్థిగ్ చ మే దేవి ప్రకృతిస్థః పునః కృతః. ౪౬.
 ఉమోవాచ:-భగవాన్ కేన తే వక్త్రం చంద్రవత్ప్రియదర్శనమ్, పూర్వం
 తథైవ శ్రీకాంతముత్తరం పశ్యిమం తథా. ౪౭. దక్షిణం చ సుఖం రాద్రం కేనో
 ర్ధ్వకపిలా జటాః, కేన కంఠశ్చ తే నీలో బర్హిబర్హనిభః కృతః ౪౮. హస్తే దేవ
 పినాకం తే సతతం కేన తిష్ఠతి, జటిగో బ్రహ్మచారి చ కిమర్థమసి నిత్యదా. ౪౯.
 ఏతం మే సశయం సర్వం వత్తుమస్మి నై ప్రభో, సధర్మచాడిణీ చాహం భక్తా
 చేతి వృషభ్యజగం. భీష్మ ఉవాచ:-ఏవముక్తస్య భగవాన్ శైలపుత్రాస్త్రాపినా
 కధృక్, తస్యా ధృత్యా చ బుద్ధ్యా చ ప్రీతిమాసభవత్ప్రీతిభుః. ౫౦. తతస్తామబ్రవీ
 ద్దేహసుభగే శ్రూయతామితి, హేతుభిర్వైర్భమైతాని రూపాణి రుచిరాననే ౫౧.
 ఇతిఅనుశాసనపర్వాంతర్గత అనుశాసనికపర్వణి, చత్వారింశదధికశతతమోఽధ్యాయః.

శ్రీభగవానువాచ:-శిలోత్రమా నామ పురా బ్రహ్మణో యోషిదుత్త
 మా, తిలం తిలం సముద్భృత్య రత్నానాం నిర్మితా శుభా. ౧. నాభ్యగచ్ఛత
 మాం దేవీ రూపేణాప్రతిమా భువి, ప్రదక్షిణం లోభయంతీ మాం శుభే రుచిరా
 ననా. ౨. యతో యతస్నా సువతీ మాయుపాధావదంతీకే, తతస్తతో ముఖం
 చారు మమ దేవి వినిర్గతమ్. ౩. తం దివ్యక్షురహం యోగాచ్ఛతుర్మూర్తిత్వమా
 గతః, చతుర్ముఖశ్చ సంపృతో దర్శయన్ యోగముత్తమమ్. ౪. పూర్వేణ వదనే
 నాహమింద్రత్వమనుశాస్తిహ, ఉత్తరేణ త్వయా సార్థం రమామ్యహమనిందితే.
 ౫. పశ్యిమం మే ముఖం సౌమ్యం సర్వప్రాణేసుఖాపహమ్, దక్షిణం భీమసంకాశం
 రాద్రం సంహరతి ప్రజాః. ౬. జటిగో బ్రహ్మచారి చ లోకానాం హితకామ్యయా,
 దేవకార్యార్థసిద్ధ్యర్థం పినాకం మే కరే స్థితమ్. ౭. ఇంద్రేణ చ పురా వజ్రం
 క్షిప్తం శ్రీకాంక్షిణా మమ, దగ్ధ్వా కంఠం తు తిద్యాతు తేన శ్రీకంఠతా
 మమ. ౮. ఉమోవాచ:-వాహనేష్వత్ర సర్వేషు శ్రీమత్స్వస్యేషు సత్తమ,
 కథం చ వృషభో దేవ వాహనశ్చ ముపాగతః. ౯. మహేశ్వర ఉవాచ:-

సురభీమపుజన్యప్రజాదేవధేనుం పయోయుచమ్, సా సృష్టా బహుధా జాతా క్షర
 మాణా పయోఽమృతమ్. ౧౦. తస్యా వత్సమభోత్సప్తః ఘోషోమద్ధాత్రమాగతిః,
 తతో దద్ధా మయా గావో నానావర్ణత్వమాగతాః. ౧౧. తతోఽహం లోకగురుణా
 శమం నీతోఽర్థవేదినా, వృషం చైనం ధ్వజార్థం మే దదా వాహనమేవ య. ౧౨.
 ఉమోవాచః—నివాసా బహుయావాస్తే దివిసర్వగుణాన్వితాః, తాంశ్చ సంత్యజ్య
 భగవత్ శ్మశానే రమసే కథమ్. ౧౩. కేశాస్థికలిలే భీమే కపాలఘటసంకులే,
 గృధ్రగోమాయుబహుశే చితాస్థితతసంకులే. ౧౪. అశుచౌ మాంసకలిలే వసా
 శోణితకర్దమే, వికీర్ణాంత్రాస్థినీచయే శివానానిరాదితే. ౧౫. మహేశ్వర ఉవాచః—
 మేధ్యాన్వేషీ చహీం కృత్వాన్మం విచరామ్యునిశం సదా, న చ మేధ్యతరం కించిత్
 శ్మశానాదిహ లక్ష్మతే. ౧౬. తేన మే స్వవాసానాం శ్మశానేంమలే మనః, నృగ్రోధ
 శాఖాసంఘన్నే నిర్భగ్నస్వభూషితే. ౧౭. తత్ర చైవరమంతీ మే భూతసంఘా
 శ్శుచిన్తే, న చ భూగర్భైర్దేవీవినాఽహం వస్తుముత్సహే. ౧౮. ఏష వాసా హి
 మే మేధ్యస్వర్గీయశ్చ మతశ్శుభే, పూయః పరమకశ్చైవ మేధ్యకామైరుపాయతే.
 ౧౯. ఉమోవాచః—భగవత్ సర్వభూతేశాం సర్వధర్మభృతాం వర, పికాకపాణే వరద
 సంశయో మే మహానయమ్. ౨౦. అయం మునిగణస్సర్వస్థపక్షేష ఇతి ప్రభో.
 తపోన్వేషకరో లోకే భృమతే వివిధాకృతీః. ౨౧. అస్య చైవస్విసంఘస్య మమ చ
 ప్రియకామ్యయా, ఏతం నుమేహ సందేహం వక్తుమర్హస్యసిరిందమ. ౨౨. ధర్మః
 కిం లక్షణః ప్రోక్తః కథం వా చరితుం నరైః, శక్యో ధర్మమవిదద్భిర్భూతైః వద మే
 ప్రభో. ౨౩. నారద ఉవాచః—తతో మునిగణస్సర్వస్తాం దేవీం ప్రత్యపూజయేత్
 వాస్థిర్యగుభిషితాభిశ్చ స్తవైశ్చార్థవిశాదైః. ౨౪. మహేశ్వర ఉవాచః—
 అహింసాస్యచనం సర్వభూతానుకంపం, శమో దానం యథాశక్తి గార్హస్థ్య
 ధర్మ ఉత్తమః. ౨౫. పరదారేష్వనంసక్తో న్యాసస్త్రీపరంక్షణమ్, అనితాదాన
 విరమో మధుమాంసస్య వర్జనమ్. ౨౬. ఏష పంచవిధో ధర్మో బహుశాఖః సుఖో
 దయః, దేహిభిర్ధర్మపరమైశ్చర్తవ్యో దేహసంభవః. ౨౭. ఉమోవాచః—భగవత్
 సంశయః స్ఫుప్తస్తా మే సుశీతుమర్హసి, చాతుర్వర్ణ్యస్య యో ధర్మస్యే స్వే
 ధర్మే సుఖావహః. ౨౮. బ్రాహ్మణే కీదృశో ధర్మః క్షత్రియే కీదృశో భవేత్, వైశ్య
 కింలక్షణో ధర్మశ్శూద్రే కిం లక్షణో భవేత్. ౨౯. భగవాను వాచ. —న్యాయత
 స్తే మహాభాగే సర్వశస్సముదీరిణః, భూమిదేవామహాభాగాస్సదా లోకే ద్విజా
 తయః. ౩౦. ఉపవాసస్సదా ధర్మో బ్రాహ్మణస్య స సంశయః స హి ధర్మార్థసంపన్నో

బ్రహ్మధూయాయ కల్పతే. ౩౧. తస్య ధర్మక్రియా దేవి బ్రహ్మచర్యా చ న్యాయతః,
 ప్రసోజనయనే చైవ ద్విజో యేనోపపద్యతే. ౩౨. గురుదైవతపూజార్థం స్వాధ్యాయాభ్యసనాత్మకః, దేహభిర్ధర్మపరమైశ్చ ర్తవ్యో ధర్మసంభవః. ౩౩. ఉమోవాచ-
 భగవాన్ సంశయో మేఽస్తి తం మే వాఖ్యాతుమర్హసి, చాతుర్వర్ణ్యస్య ధర్మం వై
 వైపుణ్యేన ప్రకీర్తయ. ౩౪. మహేశ్వర ఉవాచ- రహస్యశ్రవణం ధర్మో వేదవ్రతనిష్ఠే
 చణమ్, అగ్నికార్యం తథా ధర్మో గురుకార్యప్రసాధనమ్. ౩౫. భైక్షచర్యాపరో
 ధర్మో నిత్యయజ్ఞోపవీతినా, నిత్యస్వాధ్యాయినో ధర్మో బ్రహ్మచర్యాశ్రయస్తథా.
 ౩౬. గురుణా చాభ్యనుజ్ఞాతస్సమావర్తేత వై ద్విజః, విందేతానంతరం భార్యామను
 రూపాం యథావిధి. ౩౭. శూద్రాన్నవర్జనం ధర్మస్తథా సత్పథనేవనమ్, ధర్మో
 నిత్యోపవాసిత్యం బ్రహ్మచర్యం తథైవ చ. ౩౮. ఆహితాగ్నిరధీయానో జహ్వీ
 నస్సయతేంద్రియః, విఘ్నాశీ యతాహారో గృహస్థస్సత్యనాక్కుచిః. ౩౯. అతిథి
 వ్రతతా ధర్మో ధర్మస్తైతాగ్నిధారణమ్, ఇష్టిశ్చ షశుబంధాం చ విధిపూర్వకా
 సమాచరేత్. ౪౦. యజ్ఞశ్చ పరమో ధర్మస్తథాఽహింసాఽథ దేహిషు, అపూర్వ
 భోజనం ధర్మో విఘ్నాశిత్యమేవ చ. ౪౧. భుంక్తే పరిజనే పశ్చాత్ భోజనం ధర్మ
 ఉచ్యతే, బ్రాహ్మణస్య గృహస్థస్య శ్రోత్రియస్య విశేషతః. ౪౨. దంపత్యోస్సమ
 శీలత్వం ధర్మస్సాన్యద్గృహమేధిసః, గృహ్యాణాం చైవ దేవానాం నిత్యపుష్పబలి
 క్రియా. ౪౩. నిత్యోపవీతనం ధర్మస్తథా నిత్యోపవాసితా. సుసంస్మృష్టోవలిప్తే చ
 నాజ్యధూమో భవేద్దృషా. ౪౪. ఏష ద్విజజనే ధర్మో గార్వాణా లోకధారణః,
 ద్విజాతీనాం సతాం నిత్యం స దైవైష ప్రవర్తతే. ౪౫. యస్తు తుత్రగతో దేవి
 త్వయా ధర్మ ఉదీరితః, తమహం తే ప్రవక్ష్యామి తం మే శృణు సమాహితాః.
 ౪౬. తుత్రియస్య స్మృతో ధర్మః ప్రజాపాలనమాదితః, నిర్దిష్టఫలభోక్తా హి రాజా
 ధర్మేణ యుజ్యతే. ౪౭. ప్రజాః పాలయతే యో హి ధర్మేణ మనుజాధిపః, తస్య
 ధర్మార్జితా లోకాః ప్రజాపాలనసంచితాః. ౪౮. తస్య రాజ్ఞః పరో ధర్మో దమః
 స్వాధ్యాయ ఏవ చ, అగ్నిమోత్రపరిస్పందో దానాధ్యయనమేవ చ. ౪౯.
 యజ్ఞోపవీతధరణం యజ్ఞో ధర్మక్రియాస్తథా, భృత్యానాం భరణం ధర్మః కృతే
 కర్తవ్యమోఘతా. ౫౦. సమ్యగండే స్థితిర్ధర్మో ధర్మో వేదక్రతుక్రియా, వ్యవహారస్థితి
 ర్ధర్మస్సత్యవాక్యరతిస్తథా. ౫౧. ఆర్తహస్తప్రదోరాజా ప్రేత్య చేవా మహీయతే,
 గోబ్రాహ్మణార్థే విక్రాంతస్సంగ్రామే నిధనం గతః. ౫౨. అశ్వమేధజతా లోకా
 నాప్నోతి త్రిదివాలయే, వైశ్యస్య సతతం ధర్మః పాశుపాల్యం కృషిస్తథా. ౫౩.

అగ్నిహోత్రపరిస్పందో దానాభ్యయనమేవ చ, వాణిజ్యం సత్పథస్థానమాతిభ్యం ప్రశమో దమః. ౧౪. విప్రాణాం స్వాగతం త్యాగో వైశ్యధర్మ స్సనాతనః, తిల్యా గంధా రసాంశ్చైవ విక్రీణీయాన్న చైవ హి. ౧౫. వణిక్పథమువాసీనో వైశ్యః సుత్పథమాశ్రితః, సర్వాతిభ్యం త్రివర్గస్యయథాశక్తియథాహ్వాతః. ౧౬. శూద్రధర్మః పరోనిత్యం శుశ్రూషా చ ద్విజాతిషు, స శూద్ర స్సంశితపా సుత్యవాదీ జితేంద్రియః ౧౭. శుశ్రూషురతిథిం ప్రాప్తం తపస్సంచినతేమహత్, నిత్యం స హి శుభాచారో దేవతా ద్విజపూజకః. ౧౮. శూద్రో ధర్మఫలైరిష్టై స్సంప్రయుజ్యేత బుద్ధిమాన్, ఏతత్తే సర్వమాఖ్యాతం చాతుర్వర్ణ్యస్య శోభనే. ౧౯. ఏకైకస్యేహ సుభగే కిమన్యత్శోతు మిచ్ఛసి. ౨౦. ఉమోవాచః—ఉక్తస్త్వయా పృథగ్ధర్మశ్చాతుర్వర్ణ్యహితశ్శుభః, సర్వవ్యాపీ తు యో ధర్మో భగవంస్తద్బ్రహ్మ తే. ౨౧. మహేశ్వరఉవాచః—బ్రాహ్మణ లోకసారేణ సృష్టాధాత్వా గుణార్థినా, లోకాం స్తారయితుం కృతాన్న న్నర్త్యేషు క్షితిదేవతాః. ౨౨. తేషామపి ప్రవక్ష్యామి ధర్మకర్తృఫలోదయమ్, బ్రాహ్మణేషు హి యో ధర్మః సధర్మః పరమో మతిః. ౨౩. ఇమే తే లోకధర్మార్థం త్రయః సృష్టా స్త్వయంభవా, పృథివ్యాం సర్వనే నిత్యం సృష్టాం స్తాసపి మే శృణు. ౨౪. వేదోక్తః పరమో ధర్మః స్మృతిశాస్త్ర గతోఽపరః, శిష్టా చీర్ణోపరః ప్రోక్తస్త్రయో ధర్మాస్సనాతనాః. ౨౫. త్రైవిద్యో బ్రాహ్మణో విద్వాన్ న చాధ్యయనజీవకః, త్రికర్తా త్రిపరిక్రాంతో మైత్ర ఏష స్మృతో ద్విజః. ౨౬. పడినూనితు కర్తాణి ప్రోవాచ భువనేశ్వరః, పృత్థ్వర్థం బ్రాహ్మణానాం వై శృణు ధర్మా సనాతనాన్. ౨౭. యజనం యాజనం చైవ తథా దానప్రతిగ్రహా, అధ్యాపనం చాభ్యయనం పటోక్తా ధర్మభాగ్ద్విజః. ౨౮. నిత్యస్వాధ్యాయితా ధర్మో ధర్మో యజ్ఞస్సనాతనః, దానం ప్రశస్యతే చాస్య యథాశక్తి యథావిధి. ౨౯. శమస్తు పరమో ధర్మః ప్రవృత్త స్సత్సునిత్యశః, గృహస్థానాం విశుద్ధానాం ధర్మస్య నిచయో మహాన్. ౩౦. పంచయజ్ఞ విశుద్ధాత్మా సత్యవాగనసూయకః, నాతా బ్రాహ్మణసత్కర్తా సుసంస్పృష్టసివేశినః. ౩౧. అమాసీ చ సదా జహ్మః స్నిగ్ధవాణీప్రదస్తకా, అతిధ్యాభ్యాగతరతిశ్చేషాన్నకృతభోజనః. ౩౨. పాద్య మర్ఘ్యం యథా న్యాయమాసనం శయనం తథా, దీపం ప్రతిశ్రయం చైవ యో దదాతి స ధార్మికః. ౩౩. ప్రాతరుత్థాయ చాచమ్య భోజనేనోపమంత్యై చ, నత్కృత్యానువ్రజేద్యశ్చ తస్య ధర్మస్సనాతనః. ౩౪. సర్వాతిభ్యం త్రివర్గస్యయథా శక్తి నిశానిశమ్, శూద్రధర్మస్సమాఖ్యాతస్త్రివర్గపరిచారణమ్. ౩౫. ప్రవృత్తి

లక్షణో ధర్మో గృహస్థస్య విధీయతే, తమహం వర్తయిష్యామి సర్వభూతహితం
 శుభమ్. ౭౬. దాతవ్యమసకృచ్ఛక్త్యా యజ్ఞవ్యమసకృత్తిథా, పుష్టిర్న విధానం చ
 కర్తవ్యం భూతిమిచ్ఛతా. ౭౭. ధర్మణాస్సమాహార్యో ధర్మలబ్ధం త్రిధా ధనమ్,
 కర్తవ్యం ధర్మపరమం మానవేన ప్రయత్నతః. ౭౮. ఏకేనాశేన ధర్మాత్మా
 కర్తవ్యో భూతిమిచ్ఛతా, ఏకేనాశేనకామార్థ ఏకమంశం వివర్ధయేత్. ౭౯.
 నిపుత్తి లక్షణస్త్యయో ధర్మో మోక్షాయ తిష్ఠతి, తస్య పుత్తి ప్రవక్ష్యామి
 శృణు మే దేవి తత్వతః. ౮౦. సర్వభూతదయాధర్మేన చైకగ్రామవాసితా,
 ఆశాపాశవిమోక్షశ్చ శస్యతే మోక్షకాంక్షిణామ్. ౮౧. నకుండాం నోదకే
 సంగో న పాససి న చాసనే, న త్రిదండేన శయనేనాగ్నా న శరణాలయే. ౮౨.
 అధ్యాత్మగతిచిత్తాయ స్తన్ననా స్తత్పరాయణః, యుక్తో యోగం ప్రతి సదా ప్రతి
 సంఖ్యానమేవ చ. ౮౩. పుత్రమూలపరో నిత్యం శూన్యాగార నివేశనః, నదీ
 పుళిశశాయా చ నదీశీరరత్నిచ్చ యః. ౮౪. విముక్తస్సర్వసంగేషు స్నేహబంధేషు
 చ ద్విజః, ఆత్మనేయవాత్సవో భావం సమాసజ్జేత వైద్విజః. ౮౫. స్థాణుభూతో
 నిరాహారో మోక్షదృష్టేన కర్తణా, పరివ్రజతి యో యుక్తస్తస్య ధర్మస్సనా
 తనః. ౮౬. న చైకత్ర నిరాసక్తో న చైకగ్రామగోచరః, ముక్తో హ్యటతి నిర్దుక్తో న
 చైక పుళినేశయః. ౮౭. ఏష మోక్షవిదాం ధర్మో వేదోక్తస్సత్పథస్సతామ్, యోగ
 మార్గమనుయాతీమం పదం తస్య నవిద్యతే. ౮౮. చతుర్విధా భిక్షవస్తే కుటీచక
 బహూదకౌ, హంసః పరమహంసశ్చ యో యః పశ్యాత్స ఉత్తమః. ౮౯. అశః
 పరతరం నాస్తి నాచరన్న తిరోగతః, అమఃఖమసుఖం సౌమ్యమజరామరమవ్య
 యమ్. ౯౦. ఉమోవాచః—గార్హస్థ్యో మోక్షధర్మశ్చ సజ్జనాచరిత స్తథా, భాషి
 తో జీవలోకస్య మార్గశ్చేయస్కరో మహా. ౯౧. ఋషిధర్మస్తు ధర్మజ్ఞ శోతు
 మిచ్ఛామ్యతః పరమ్, స్మృహ భవతి మే నిత్యం తపోవననివాసిషు. ౯౨. ఆజ్య
 భూమో భవేద్గంధో రుణధీన తపోవనమ్, తం దృష్ట్వా మే మనః శ్రీతం మహే
 శ్వర సదా భవేత్. ౯౩. ఏతం మే సంశయం దేవ మునిధర్మకృతం విభో, సర్వ
 ధర్మార్థ తత్త్వజ్ఞ దేవదేవ వదస్య మే. ౯౪ నిఖలేన మయా పృష్టం మహాదేవ
 యథాతథమ్. ౯౫. శ్రీభగవానువాచః—హంత జేహంత ప్రవక్ష్యామి మునిధర్మ
 మనుత్తమమ్, యో కృత్వా మునయో యాంతి సిద్ధిం సుతపతా శుభే. ౯౬. క్షేప
 పానాహృషీణాం యో ధర్మోధర్మవిదాం సతామ్, తం మే శృణు మహాభాగే
 ధర్మజ్ఞే ధర్మమాదితః. ౯౭. ఉంచంతి సతతం యే తే బ్రాహ్మణేనోత్కరం.

శుభమ్, అమృతం బ్రహ్మణావీత మధ్వరప్రసృతం దధి ౯౮. ఏష తేహం విశు
ద్ధానాం ఘేనవానాం తపోధనే, ధర్మచర్యాకృతోమాగ్ధో వాలఖిల్య గణే శృణు.
౯౯. వాలఖిల్యా ప్రవస్సిధా మునయస్సుర్యసుండతే, ఉంఛే తిష్ఠంతి ధర్మజ్ఞా
శ్చాకునీం పృత్తిమాస్థితాః. ౧౦౦. మృగనిర్దోకవసనా శ్రీరవల్కలవాససః, నిర్వృం
ద్వా సుశృంఖం ప్రాప్తా వాలఖిల్యాప్రపోధనాః. ౧౦౧. అంగుఠపర్వమాత్రాయే
భూత్వా స్వే స్వే వ్యవస్థితాః, తపశ్చరణమిహంతి తేహం ధర్మఫలం మహత్.
౧౦౨. తే సురై సుమతాం యాంతి సుకార్యార్థసిద్ధయే, ద్యోతయంతి దిశ
స్సర్వాప్రసనా దగ్ధకిల్బిచాః. ౧౦౩. యే త్వస్యే శుద్ధమనసా దయాధర్మపరా
యణాః, సుతశ్చక్రచరాః పుణ్యాన్సమలోకచరాశ్చ యే. ౧౦౪. పితృలోక
సమీపస్థాస్త ఉంఛంతి యథా విధి, సంక్రతుశ్చ శ్చేకుట్టాశ్చ దంతోల్లాఖలికా
శ్చ యే. ౧౦౫. సోమపానాం చ దేవానా ముష్ణపాణాం తదైవ చ, ఉంఛంతి యే
సమీపస్థాస్సదారా నియతేంద్రియాః. ౧౦౬. తేహమ్నీపరిస్పందః పిశ్యకాం
చార్చనం తథా, యజ్ఞానాం చైవ పంచానాం యజనం ధర్మ ఉచ్యతే. ౧౦౭ ఏష
చక్రచరైర్దేవి దేవలోక చరైర్ద్విజైః, ఋషిధర్మ సురాచీణ్ణో యో న్యస్తమపి
మే శృణు. ౧౦౮. సర్వేష్యేవర్షిధర్మేషు జ్ఞేయ ఆత్మా జితేంద్రియైః, కామక్రోధా
తతః శ్చా జ్ఞేతవ్యాపితి మే మతిః. ౧౦౯. అగ్ని మోత్రపరిస్పందో ధర్మచక్రం
సనాతనమ్, సోమయజ్ఞాభ్యనుజ్ఞానం పంచమీ యజ్ఞదక్షిణా. ౧౧౦. నిత్యం
యాజ్ఞః క్రియాధర్మః పితృదేవార్చనే రతిః, సర్వాతిధ్యం చ కర్తవ్య మన్నే
నోంఛార్జితేన వై. ౧౧౧ నివృత్తిరుపభోగేషు గోరసానాం శమే రతిః,
స్థండిలే శయనే యోగశ్చాకషర్ణనిషేవణమ్. ౧౧౨. ఫలమూలాశనం వాముగ
రాపః శైవలభక్షణమ్, ఋషీణాం నియమాప్యేతే యైర్దయంత్యజితాం గతిమ్.
౧౧౩. విధూమే సన్నముసలే వ్యంగారే భుక్తవజ్రనే, అతీతిపాత్రసూచారే కాలే
విగతభైక్షుకే. ౧౧౪. అతిథిః కాంతమాణో వై శేషాన్నకృతిభోజనః, సత్య
ధర్మరతశ్చాంతో మునిర్ధర్మేణ యుజ్యతే. ౧౧౫. న స్తంభీన చ మానీ న్యాన్నా
ప్రసన్నోన విస్థితః, మిత్రా మిత్ర సమా మైత్రో యస్సధర్మ విమర్తమః. ౧౧౬.
ఆనుశాసనపర్వాంతర్గత ఆనుశాసనికపర్వణి, ఏకచత్వారింశదధికశతతమోఽధ్యాయః.

ఉపావాచః.—దేశేషురమణియేషు నదీనాం నిర్ఘరేషు చ, ప్రవంతీనాం
నికుంజేషు కర్వతేషు వనేషు చ. ౧. దేశేషు చ పవిత్రేషు ఫలవత్సు సమాహితః,
మూలవత్సు చ మేధ్యేషు వసంతి నియతతాః. ౨. తేహామపి విధి పుణ్యం శ్రోతు

మిచ్చామి శంకర, వానప్రస్థే తు దేవేశ స్వశరీరోపజీవిషు. 3. మహేశ్వరః
 ఉవాచ:—వానప్రస్థేషు యో ధర్మస్తం మే శృణు సమాహితా, శ్రుత్వా చైక
 మనా దేవి ధర్మబుద్ధిపరా భవ. ౪. సంసిద్ధై ర్నియమైశ్చద్భిర్వసవాసముపాగతైః
 వానప్రస్థై రిదం కర్మ కర్తవ్యం శృణు యాదృశమ్. ౫. త్రికాల మభిషేకం చ పిన్వ
 దేవార్చనం తథా, అగ్ని హోత్ర ప్రతిస్పదం ఇష్టి హోత్ర మవిధిస్తథా. ౬. నీవార
 గ్రహణం చైవ ఫలమూలనిషేవణమ్, ఇంగుదైరండ తైలానాం స్నేహార్థం చ
 నిషేవణమ్. ౭. యోగచర్యా కృతైస్సిద్ధైః కామకోధవివర్జితైః, వీరశయ్యా ముపా
 సద్భి ర్విరస్థానోపసేవిభిః. ౮. యుక్తై ర్యోగవిధైశ్చద్భి ర్గ్రీష్టే పంచతపైస్తథా,
 మండూకీయోగ నియతైర్యథాన్యాయం నిషేవిభిః. ౯. వీరాసన గతైర్నిత్యం
 ఘండిలే శయన్తైస్తథా, శీతతోయాగ్నియోగశ్చ కర్తవ్యో ధర్మబుద్ధిభిః. ౧౦.
 అబ్భతైర్వాయుభతైశ్చ శైవలోత్తరభోజనైః, అశ్వకుప్తైస్తథా దాంతైః సు
 ప్రక్షాళైస్తథా వర్జైః ౧౧. చీరవల్కల సంవీతైర్మృగచర్మ నివాసిభిః, కార్యా
 యాత్రా యథాకాలం యథా ధర్మం యథావిధి. ౧౨. వననిత్యై ర్వనచరై
 ర్వనస్థై ర్వనగోచరైః, వనం గురుబిరాసాద్య వస్తవ్యం వనవాసిభిః. ౧౩. తేషాం
 హోమక్రియాధర్మః పంచయజ్ఞనిషేవణమ్, భాగం చ పంచయజ్ఞస్య వేదోక్త
 న్యానుపాలనం. ౧౪. అష్టమీ యజ్ఞపతా చాతుర్గాస్యనిషేవణమ్, పార్ణమాసా
 దయో యజ్ఞా నిత్యయజ్ఞస్తథైవచ. ౧౫. విముక్తదారసంయో గైర్విముక్తా
 స్సర్వసంకరైః, విముక్తా స్సర్వపాపైశ్చ చరంతి మునయో వనే. ౧౬. సుగ్రాహ్మణ
 పరమానిత్యం త్రేతాగ్నిశరణాస్సదా, సుతస్సత్పథనిత్యా యే తే యాంతి
 పరమాం గతిమ్. ౧౭. బ్రహ్మలోకం మహాపుణ్యం సోమలోకం చ శాశ్వతమ్.
 గచ్ఛంతి మునయస్సిద్ధాః సత్యధర్మవ్యపాశ్రయాః. ౧౮. ఏష ధర్మో మయాదేవి
 వానప్రస్థా శ్రితశ్శుభే, విస్తరేణాథ సంపన్నో యథా స్థూల ముదాహృతః. ౧౯.
 ఉమోవాచ:—భగవన్ సర్వభూతేశ సర్వభూత సమస్కృత, యో ధర్మో ముని
 సంఘస్య సిద్ధివాదేషు తం వద ౨౦. సిద్ధివాదేషు సంసిద్ధాస్తథా వననివాసిన్,
 స్వైర్విణో దారసంయుక్తా నైషాం ధర్మః కథం స్మృతః. ౨౧. మహాదేవఉవాచ:-
 స్వైర్విణస్తాపసా దేవి సర్వే దారివిహారిణః, తేషాం మాండ్యం కమాయశ్చ
 వానే రాత్రిశ్చ కారణమ్. ౨౨. త్రికాల మభిషేకశ్చ హోత్రం ఋషిక్షతం.

మహాత్, సమాధి సుత్సభస్థానం యథోద్దిష్టనిషేవణమ్. ౨౩. యేచ తే పూర్వ
కథితా ధర్మాస్తే వనవాసినామ్, యది సేవంతి ధర్మాన్తానాల్లువంతి తపఃఫలమ్.
౨౪. యే చ దంపతిధర్మాణః స్వదారనియతేంద్రియాః, చరంతి విధిదృష్టం తదృతు
కాలాభిగామినః. ౨౫. తేషా మృషేకృతో ధర్మో ధర్మిణా ముపపద్యతే, న కామ
కారా త్కా మోఽన్యః సంసేవ్యో ధర్మదృశిభిః. ౨౬. సర్వభూతేషు యస్సమ్యక్
దదాత్సభాయదక్షిణామ్, హింసాదోషవిముక్తాత్తా స వై ధర్మేణ యుజ్యతే.
౨౭. సర్వభూతానుకంపీ యః సర్వభూతార్జవవ్రతః, సర్వభూతార్తభూతశ్చ స
వై ధర్మేణ యుజ్యతే. ౨౮. సర్వవేదేషు వా న్నాసం సర్వభూతేషు చార్జవమ్,
ఉభే ఏతే సమే స్వాతామార్జవం వా విశిష్యతే. ౨౯. ఆర్జవం ధర్మమిత్యాహు
రధర్మోజ్జిహ్వా ఉచ్యతే, ఆర్జవేనేహ సంయుక్తో న రో ధర్మేణ యుజ్యతే. ౩౦. ఆర్జవే
తు రతో నిత్యం నసత్యమరసన్నిధౌ, తస్మాదార్జవముక్తస్సాన్యద్య ఇచ్ఛేత్సర్వ
మాత్సర్యం. ౩౧. టౌంతో దాంతో జితకాంధో ధర్మభూతోఽ విహింసకః, ధర్మే రత
మనా నిత్యం నరో ధర్మేణ యుజ్యతే. ౩౨. వ్యపేతతంద్రీ ధర్మాత్తా శక్త్యా సత్పుత్ర
మాశ్రితః, చారిత్రపరమో బుద్ధో బ్రహ్మభూయాయ కల్పతే. ౩౩. ఉమోవాచ.
ఆశ్రమాభిరతాదేవ తాపసా యే తపోధనాః, దీప్తిమంతః ప్రియాశ్చైవ చర్య
యాథ భవంతి తే. ౩౪. రాజానో రాజ పుత్రాశ్చ నిర్ధనా యే మహాధనాః, కర్తౄణా
కేన భగవతో ప్రాల్లువంతి మహాఫలమ్. ౩౫. నిత్యం స్థానముపాగమ్య దివ్యచంద
నభూషితాః, కేన వా కర్తౄణా దేవ భవంతి వనగోచరాః. ౩౬. ఏతం మే సంశ
యః దేవ తపశ్చర్యాశ్రితం శుభమ్, శంస సర్వమశేషేణ త్యక్తి త్రిపురనాశన.
౩౭. దేవఉవాచ:—ఉపవాసవ్రతైర్దాంతా అహింసాస్సత్యవాదినః, సంసిద్ధాః
ప్రేత్య గంధర్వాః సహ మోచంత్యనామయాః. ౩౮. ముడూకయోగశయనో
యాథాన్యాయం యథావిధి, దీక్షాం చరతి ధర్మాత్తా సనాగైస్సహ మోదతే. ౩౯.
శష్టం మృగగణోత్పృష్టం యో మృగైస్సహ సేవతే, దీక్షితే వై సమాయుక్తః
స గచ్ఛత్యుపరావతీమ్. ౪౦. శైవలం శీర్ణశత్రం వా తదవృతం యో నిషేవతే,
శీతయోగవహునిత్యం స గచ్ఛేత్సరమాంగతిమ్. ౪౧. వాయుభక్షోఽంబుభక్షో
వా ఫలమూలాశనోఽపి వా, యతేవైశ్వర్యమాధాయ మోదతేఽపురసాం
గతైః. ౪౨. అగ్నియోగవహుని గ్రీష్మే విధిదృష్టేన కర్తౄణా, చీర్త్వా ద్వాదశవ
ర్షాణి రాజా భవతి పార్థివః. ౪౩. ఆహారనియమం కృత్వా మునిర్ద్వాదశవర్షాక్షమ్,
మరుం సంసేవ్య యత్నేన రాజా భవతి పార్థివః. ౪౪. స్థండిలే శుద్ధమాకాశం

పరిగృహ్య సమంతతః, ప్రవిశ్య చ ముదా యుక్తో దీక్షాం ద్వాదశవాద్వికీమ్. ౮౫. దేహం చానశనే త్యక్త్వా స స్వర్గే సుఖమేధతే, స్థండిలస్య ఫలాన్యాహుర్యానాని శయనాని చ. ౮౬. గృహాణి చ మహర్వాణి చంద్రశుభ్రాణి భామిని, ఆత్తాన ముపజీవన్ యో నియతో నియతాశనః. ౮౭. దేహం వా శయనే త్యక్త్వా స స్వర్గం సముపాశ్నుతే, ఆత్తానముపజీవన్ యో దీక్షాం ద్వాదశవాద్వికీమ్. ౮౮. త్యక్త్వా మహర్ణవే దేహం వాదుణం లోకమశ్నుతే, ఆత్తానముపజీవన్ యో దీక్షాం ద్వాదశవాద్వికీమ్. ౮౯. అశ్వనా చరణౌ భిత్త్వా గుహ్యకేఘ సమోదతే, సాధయిత్వాఽఽత్త నాత్తానం నిర్ద్వంద్వో నిష్పర్దిగ్రహః. ౯౦. చీర్త్వా ద్వాదశవర్షాణి దీక్షామేనాం మనోగతామ్, స్వర్గలోకమవాప్నోతి దేవైశ్చ సహ మోదతే. ౯౧. ఆత్తానముపజీవన్ యో దీక్షాం ద్వాదశవాద్వికీమ్, హుత్వాగ్నౌ దేహముత్సృజ్య బ్రహ్మలోకే నహీయతే. ౯౨. యస్తు దేవి యథాన్యాయం దీక్షితో నియతో ద్విజః, ఆత్తన్యాత్తానమాధాయ నిర్త మో ధర్త లాలసః. ౯౩. చీర్త్వా ద్వాదశవర్షాణి దీక్షామేతాం మనోగతామ్, అరణీసహితం స్కంధే బద్ధ్వా గచ్ఛత్య నావృతః. ౯౪. వీరాధ్యానం గతో నిత్యం వీరాసనగతిస్తథా, వీరస్థాయీ చ సతతం స వీరగతి మాఘ్నయాత్. ౯౫. సశక్రలోకగో నిత్యం సర్వకామపురస్కృతః, దివ్యపుష్పస మాకీర్ణో దివ్యచందనభూషితః. ౯౬. సుఖం వసతి ధర్మాత్తా దివిదేవగతైస్సహ, వీరలోకగతో వీరో వీరయోగవహస్సదా. ౯౭. సత్త్వస్థస్సర్వముత్సృజ్య దీక్షితో నియత శ్శుచిః, వీరాధ్యానం ప్రవక్ష్యేన్ద్రైస్స లోకాస్సనాతనాః. ౯౮. కామ గేన విమానేన స వై చరతి ఛందతః, శక్రలోకగతశ్శ్రీమాన్తోదతే చ నిరా మయః. ౯౯.

అనుశాసనపర్వణి, ద్విచత్వారింశదధిశతతమోఽధ్యాయః.

ఉమోవాచః—భగవన్ భగనేత్రఘ్న పూర్ణో దంతవినాశన, దక్షక్రతు హరత్య్రీక్ష సంశయో మే మహానయమ్. ౧. చాతుర్వర్ణ్యం భగవతా పూర్వం సృష్టం స్వయంభువా, కేన కర్తవిచాకేన వైశ్వానరగచ్ఛతి శూద్రతామ్. ౨. వైశ్వానరాక్షత్రియః కేన ద్విజో వాక్షత్రియో భవత్, ప్రతిలోమః కథం దేవ శిష్యో ధర్మో నివర్తితుమ్. ౩. కేన వా కర్తవా విప్రశూద్రయోనౌ ప్రజాయతే,క్షత్రియశూద్రతామేతి కేన వా కర్తవా విభో. ౪. ఏతం మే సంశయం దేవ వద భూతపతేఽనఘ, త్రయో వర్ణాః ప్రకృత్యేహ కథం బ్రహ్మణ్యమాఘ్నయః. ౫. దేవఉవాచః—బ్రహ్మణ్యం దేవి దుష్ప్రియం నిసర్గాద్బ్రహ్మణశ్శుభే,

క్షత్రియో వైశ్యశూద్రా వా నిసర్గాదితి మే మతిః. ౬. కర్మణా దుష్కృతేనేహ
స్థానాద్భిశ్యతి వై ద్విజః, జ్యేష్ఠం వర్ణమనుప్రాప్య తస్మాద్రక్షేత వై ద్విజః. ౭.
సితో బ్రాహ్మణధర్మేణ బ్రాహ్మణ్యముపజీవతి, క్షత్రియో వాథ వైశ్యో వా బ్రహ్మ
భూయం స గచ్ఛతి. ౮. యస్తు బ్రహ్మత్వముత్సృజ్య తాత్రం ధర్మం నిషేవతే,
బ్రాహ్మణ్యత్వపరిభ్రష్టః క్షత్రియోనా ప్రజాయతే. ౯. వైశ్యకర్త చ యో విప్రో
లోభ మోహావ్యపాశ్రయః, బ్రాహ్మణ్యం దుర్లభం ప్రాప్య కరోత్సల్పమతిః సదా.
౧౦. స ద్విజో వైశ్యతామేతి వైశ్యో వా శూద్రతామియాత్, స్వధర్మాత్ప్ర
చ్యుతో విప్రస్తతిశూద్రత్వమానుతే. ౧౧. తత్రానా నిరయం ప్రాప్తో వర్ణ
భ్రష్టో బహిష్కృతః, బ్రహ్మలోకాత్పరిభ్రష్టశూద్రస్సముపజాయతే. ౧౨. క్షత్రి
యో వా మహాభాగో వైశ్యో వా ధర్మచారిణీ, స్వాని కర్మాణ్యపాహాయ శూద్ర
కర్త నిషేవతే. ౧౩. స్వస్థానాత్పరిభ్రష్టో వర్ణసుకిరతాం గతః, బ్రాహ్మణః
క్షత్రియో వైశ్యశూద్రత్వం యాతి తాదృశః. ౧౪. యస్తు బుద్ధస్సధర్మేణ జ్ఞాన
విజ్ఞానవాక్ శుచిః, ధర్మజ్ఞో ధర్మనిరతస్సధర్మఫలమశ్నుతే. ౧౫. ఇదం చైవాపరం
దేవి బ్రహ్మణా సమునాహృతమ్, అధ్యాత్మం నైష్ఠికం సద్భిర్ధర్త కామైర్నిషే
వ్యతే. ౧౬. ఉగ్రాన్నం గర్హితం దేవి గణాన్నం శ్రాధసూతకమ్, దుష్టాన్నం నైవ
భోక్తవ్యం శూద్రాన్నం నైవ కర్హించిత్. ౧౭. శూద్రాన్నం గర్హితం దేవి సదా
దేవైర్హృత్యభిః, పితామహముభోత్సృష్టం ప్రమాణమితి మే మతిః. ౧౮. శూద్రా
న్నేనావశేషేణ జతరే మ్రియతే ద్విజః, ఆహితాగ్నిస్తథా యజ్వా స శూద్రగతి
భాగ్భవేత్. ౧౯. తేన శూద్రాన్న శేషేణ బ్రహ్మస్థానాదపాకృతః, బ్రాహ్మణశూద్ర
తామేతి నా స్తి తత్ర విచారణా. ౨౦. యస్యాన్నేనావశేషేణ జతరే మ్రియతే
ద్విజః, తాం తాం యోనిం ప్రజేద్విప్రో యస్యాన్నముపజీవతి. ౨౧. బ్రాహ్మణత్వం
శుభం ప్రాప్య దుర్లభం యోఽపమన్యతే, అభోజ్యాన్నాని వాశ్నాతి సద్విజత్యాత్మ
తేత వై. ౨౨. సురాపో బ్రహ్మహా శూద్రకౌర్సోభగ్నవ్రతోఽశుచిః, స్వాధాయ
వర్జితః పాపో లుబ్ధోనైకృతిశ్శతః. ౨౩. అవ్రతీ వృషతీ భర్తా కుండాశీ నామ
విక్రయా, నిహీనసేవి విప్రో హి పతతే బ్రహ్మయోగతః. ౨౪. గురుతల్పీ గురుద్వేషీ
గురుకుత్సారతిచ్ఛయః, బ్రహ్మవిచ్చాపి పతతి బ్రాహ్మణో బ్రహ్మవిత్తమః. ౨౫. ఏభిస్తు
కర్తృభిర్దేవి శుభైరాచరితైస్తథా, శూద్రో బ్రాహ్మణతాం యాతి వైశ్యః క్షత్రి
యతాం వ్రజేత్. ౨౬. శూద్రకర్మాణి సర్వాణి యథాన్యాయం యథావిధి,
శుశ్రూషాం పరిచర్యాం చ జ్యేష్ఠే వర్ణే ప్రయత్నతః. ౨౭. కుర్యాదవిమనాశూద్రః

సతతంసత్పథే స్థితః, దేవద్విజాతిసత్కర్తాసర్వాతిభ్యకృతవ్రతః. ౨౮. ఋతుకాలాభిగా
 మీచనియతో నియతాశనః, చోక్షశ్చోక్షజనాన్వేషీ శేషాన్నకృతభోజనః. ౨౯
 వృథామాంసం న భుంజీత శూద్రో వైశ్యత్వమ్నతి, ఋతవాగనహంబాదీ నిర్ద్వం
 ద్వశ్శమకోవిదః. ౩౦. యజతే చైవ యజ్ఞైశ్చ స్వాధ్యాయపరమశ్శుచిః, దాంతో
 బ్రాహ్మణసత్కర్తా సర్వవర్ణబుభూషకః. ౩౧. గృహస్థవ్రతమాతిష్ఠా ద్వికాలకృత
 భోజనః, శేషాశీ నియతాహారో నిష్కామో నిరహంబదః. ౩౨. అగ్నిహోత్రము
 పాసంశ్చ జహ్వనోఽథ యథావిధి. సర్వాతిభ్యముపాతిష్ఠా శేషాన్నకృతభోజనః.
 ౩౩. త్రేతాగ్నిమంత్రవిహితో వైశ్యో భవతి వై ద్విజః, స వైశ్యః క్షత్రియకులే
 శుచిర్నపాతి జాయతే. ౩౪. స వైశ్యః క్షత్రియో జాతో జన్తప్రభృతిసంస్కృతః,
 ఉపసీతో వ్రతపరో ద్విజో భవతి సంస్కృతః. ౩౫. దదాతి యజతే యజ్ఞైస్సమృద్ధై
 రాప్తదక్షిణైః, అధీత్య స్వర్గమన్విచ్ఛంస్త్రేతాగ్నిశరణస్సదా. ౩౬. ఆర్తహస్త
 ప్రసో నిత్యం ప్రజాధర్షణ పాలయన్, సత్యస్సత్యాని కురుతే సత్యం యస్సఖదర్శ
 నః. ౩౭. ధర్మదండేన నిర్దండో ధర్మకార్యానుశాసకః, యంత్రితఃకార్యకరణైః
 షడ్భాగకృతలక్షణైః. ౩౮. గ్రామ్యధర్మాన్న సేవేత స్వచ్ఛందేనార్థకోవిదః, ఋతు
 కాశే తు ధర్మాత్తా పత్నిముపశయేత్సదా. ౩౯. సదోపవాసో నియతస్వాధ్యాయ
 నిరతః శుచిః, బర్హిష్కాంతరితే నిత్యం శయానోఽగ్నిగృహే సదా. ౪౦. సర్వాతి
 భ్యం త్రివర్గస్య కర్వాణస్సుమనాస్సదా, శూద్రాణాం చాన్నకామానాం నిత్యం
 సిద్ధమితి బ్రువన్. ౪౧. అర్థాద్వా యది వా కామాన్న కించిదుపలక్షయేత్, పితృ
 ప్రదోతిథికృతే సాధనం కురుతే చ యః. ౪౨. స్వవేత్సని యథాన్యాయముపాస్తే
 భైక్ష్యమేవ చ, త్రికాలమగ్నిహోత్రం చ జహ్వనో వైయథావిధి. ౪౩. గోబ్రాహ్మణ
 హితార్థాయ రణేచాభిముఖో హతః, త్రేతాగ్నిమంత్రపూతం వా సమావిశ్యద్విజో
 భవేత్. ౪౪. జ్ఞానవిజ్ఞానసంపన్నస్సంస్కృతో వేదపారగః, విప్రో భవతిధర్మాత్కృత్రి
 యస్సేన కర్తా. ౪౫. ఏతైః కర్మఫలైర్దేవి న్యూనజాతికులోద్భవః, శూద్రోప్యా
 గమసంపన్నో ద్విజో భవతి సంస్కృతః. ౪౬. బ్రాహ్మణో వాప్యసద్యుత్తేసర్వ
 సంకరభోజనః, బ్రాహ్మణ్యంనమనుత్సృజ్య శూద్రో భవతి తాదృశః. ౪౭. కర్తృభిశ్శుచి
 భిర్దేవి శుద్ధాత్తా విజతేంద్రియః, శూద్రోఽపి ద్విజవత్సేవ్య ఇతి బ్రహ్మనుశాసనమ్.
 ౪౮. స్వభ్యావం కర్త చ శుభం యత్ర శూద్రేఽపి తిష్ఠతి, విశేష్టస్సద్విజాతేర్వై విజ్ఞే
 యఇతి మే మతిః. ౪౯. న యోనిర్నాపి సంస్కారోన శ్రుతం న చసంతతిః, కారణాని
 ద్విజత్వస్య వృత్తమేవ తు కారణమ్. ౫౦. సర్వోఽయం బ్రాహ్మణో వృత్తే లోకేన

చవిధీయతే, వృత్తే స్థితస్తు శూద్రోఽపి బ్రాహ్మణత్వం నియచ్ఛతి. ౫౧. బ్రహ్మస్వభావః కల్యాణి సమస్వర్వత్ర మే మతిః. నిర్గుణం నిర్మలం బ్రహ్మ యత్ర తిష్ఠతి స ద్విజః. ౫౨. ఏతే యోనిః కాలా దేవి ఘానభాగనిదర్శకాః, స్వయం చ పరదేనోక్తా బ్రహ్మణా సృజతా ప్రజాః. ౫౩. బ్రాహ్మణోఽపి మహత్ ఔత్త్రం లోకే చరతి పాదవత్, యస్తత్ర బీజం నవతి సాకృషిః ప్రేత్య భామిని. ౫౪. విఘ్నాశినా సదా భావ్యం సత్సథాలంబినా తథా, బ్రాహ్మ్యం మార్గమనుక్రమ్య వర్తితవ్యం భూషతా. ౫౫. సంహితాధ్యాయినా భావ్యం గృహే వై గృహమేధినా. నిత్యం స్వాధ్యాయ యుక్తేన న చాధ్యయనజీవినా. ౫౬. ఏవం భూతో హి యో విప్రస్సతతం సత్పథే స్థితః, ఆహితాగ్నిరధీయానో బ్రహ్మభూతాయ కల్పతే. ౫౭. బ్రాహ్మణ్యమేవ సంప్రా ప్యరక్షితవ్యం యతాత్మినా, యోనిప్రతిగ్రహదానైః కర్తృభిశ్చ శుచిస్థితే. ౫౮. ఏతత్తే గుహ్యమాఖ్యాతం యథాశూద్రో భవేద్విజః, బ్రాహ్మణో వాచ్యుతో ధర్మ ద్యథా శూద్రత్వమాఘ్నతే. ౫౯.

ఆనుశాసనపర్వాంతర్గత ఆనుశాసనికపర్వణి, త్రిచత్వారింశదధికశతతమోఽధ్యాయః.

ఉమోవాచః—ధగవః సర్వభూతేః సురాసురనమస్కృత, ధర్మధర్మ నృణాం దేవ బ్రూహి మే సంశయం విభో. ౧. కర్మణా మనసా వాచా త్రివిధం హి నరస్సదా, బధ్యతే బంధనైః పాలైర్ముచ్యతేఽచ్యుథవా పునః. ౨. కేన శీలేన వై దేవ కర్మణాకీదృశేన వా, సమాచారైర్గుణైర్వాక్యైః స్వర్గం యాంతీహ మానవాః. ౩. దేవదేవఉవాచః—దేవి ధర్మాధ్యతత్త్వజ్ఞే ధర్మనిత్యే దమేతే, సర్వప్రాణిహితః ప్రశ్నోశ్రూయతాం బుద్ధివర్ధనః. ౪. సత్యధర్మరతాస్సంతః సర్వలింగవివర్జితాః, ధర్మ లభార్థభోక్తారస్తే నరాస్స స్వర్గగామినః. ౫. నాధర్మేణ న ధర్మేణ బధ్యంతే చ్ఛిన్న సంశయాః, ప్రళయోత్పత్తితత్త్వజ్ఞాస్సర్వజ్ఞాస్సర్వదర్శినః. ౬. ఏతరాగా విముచ్యంతే పురుషాః కర్మబంధనైః, కర్మణా మనసా వాచా యేన హింసంతి కించన. ౭. యేన సజ్జంతి కస్తింశ్చిత్రేన బధ్యంతి కర్మభిః, ప్రాణాతిపాతాద్విరతాః శీలవంతో దయా నివృతాః. ౮. తుల్యద్వేష్యప్రియాదాంతా ముచ్యంతే కర్మబంధనైః, సర్వభూతద యావంతో విశ్వాస్యాస్సర్వజంతుషు. ౯. త్యక్తహింసాస్సమాచారాస్తే నరాస్స స్వర్గ గామినః, పరస్వే నిర్మమా నిత్యం పరదారవివర్జకాః. ౧౦. ధర్మలభార్థభోక్తారస్తే నరాస్స స్వర్గగామినః, మాతృపత్నీపృవచ్చైవ్శ్చ నిత్యం దుహితృవచ్చయే. ౧౧. పర దారేషు వర్తంతే తే నరాస్స స్వర్గగామినః, సైన్యాన్నిపృతాస్సతతం సంతుష్టాస్సృధ నేన చ. ౧౨. స్వభాగ్యాదుపజీవంతి తే నరాస్స స్వర్గగామినః, పరదారేషు యే నిత్యం

చారిత్రాశృత్యోచనాః. ౧౩. యతేంద్రియాశ్శీలపరాస్తే నరాస్వర్గగామినః, ఏష
 దేవ కృతోమార్గః సేవితవ్యస్సదాబుధైః. ౧౪. అకషాయకృతశ్చైవ మార్గస్సేవ్యస్స
 దాబుధైః, స్వదారనిరతా యే చ ఋతుకాలాభిగామినః. ౧౫. అగ్రమ్యసుఖభోక్తా
 రస్తే నరాస్వర్గగామినః, దానధర్మతపోయుక్తః శీలశౌచదయాత్మకః. ౧౬.
 పృత్యర్థం ధర్మహేతోర్వా సేవితవ్యస్సదా బుధైః, స్వర్గవాసమభీషుద్భిర్న సేవ్య
 స్త్వత ఉత్తరః. ౧౭. ఉమోవాచః—వాచా తు బధ్యతే యేన ముచ్యతేఽప్యథవా
 పునః, తానికర్తాణి మే దేవ వద భూతపతేఽఽఘ. ౧౮. మహేశ్వరఉవాచః—
 ఆత్మహేతూః పరాధేవా నర్తిహాస్యాశ్రయాత్తథా, యే మృషా న వదంతీహ తే
 నరాస్వర్గగామినః. ౧౯. పృత్యర్థం ధర్మహేతోర్వా కామకారాత్తథైవ చ
 అన్యతం యే న భాషంతి తే నరాస్వర్గగామినః. ౨౦. శ్లక్ష్యాం వాణీం నిరాబాధాం
 మధురాం దోషవర్జితామ్, స్వాగతేనాభిభాషంతే తే నరాస్వర్గగామినః. ౨౧.
 పరుషం యే న భాషంతేకటుకం నిష్ఠురం తిథా, అపైశున్యరతాస్సంశస్తే నరాస్వర్గ
 గామినః. ౨౨. పిశునాం యే న భాషంతే మిత్రభేదకరిం గిరమ్, ఋతం మైత్రం
 తు భాషంతే తే నరాస్వర్గగామినః. ౨౩. యే వర్జయంతి పరుషం పరద్రోహం చ
 మానవాః, సర్వభూతసమాదాంతాస్తే నరాస్వర్గగామినః. ౨౪. అసత్ప్రలాపా
 ద్విరతా విరుద్ధపరివర్తకాః, సామ్యప్రలాపినో యే చ తే నరాస్వర్గగామినః. ౨౫.
 న కోపాద్వాప్యహరంతే యే వాచం హృదయదాఠిమ్, సాంత్యం వదంతి క్రుద్ధా
 హి తే నరాస్వర్గగామినః. ౨౬. ఏష వాణీకృతో దేవి ధర్మస్సేవ్యస్సదా నరైః,
 శుభస్సత్విగుణో సత్యం వర్జనీయం మృషా బుధైః. ౨౭. ఉమోవాచః—మనసాబధ్యతే
 యేన కర్తణా పురుషస్సదా, తస్మై బ్రూహి మహాభాగ దేవదేవ పినాకధృత్. ౨౮.
 మహేశ్వరఉవాచః మానసేనేహ ధర్మేణ సంయుక్తాః పురుషాస్సదా, స్వర్గం గచ్ఛంతి
 కల్యాణి తస్మై కీర్తయతశ్శృణు. ౨౯. దుష్ప్రణీతేన మనసా దుష్ప్రణీతాంతరా
 కృతిః, మనోబధ్యతి మే నేహ శృణు వాక్యం శుభాననే. ౩౦. అరణ్యే విజనే
 న్యస్తం పరస్వం దృశ్యతే యదా, మనసాపి న హింసంతి తే నరాస్వర్గగామినః.
 ౩౧. గ్రామే గృహే వా యద్ద్రవ్యం పారక్యం విజనే స్థితమ్, నాభినందంతి వై
 నిత్యం తే నరాస్వర్గగామినః. ౩౨. తథైవపరచారా యే కామపృత్తా రహా
 గతాః, మనసాపి న హింసంతి తే నరాస్వర్గగామినః. ౩౩. శత్రుం మిత్రం చ యే
 నిత్యం తుల్యేన మనసా నరాః, భజంతి మైత్రాస్సంగమ్య తే నరాస్వర్గగామినః.
 ౩౪. శ్రుతవంతో దయావంశశ్శుచయస్సత్విసంగరాః, నైవరక్తైః పరిసంతుష్టాస్తే

సరాస్వర్ణగామినః. ౩౫. అవైరా యే త్వనాయాసా మైత్రీచిత్తగతాస్సదా, సర్వ
భూతదయావంతస్తే సరాస్వర్ణగామినః. ౩౬. శ్రద్ధావతో దయావంతశ్చోక్షాశ్చో
క్షజనప్రియాః, ధర్మాధర్మవిదో నిత్యం తే సరాస్వర్ణగామినః. ౩౭. శుభానామశుభా
నాం చ కర్తృణాం ఫలసంచయే, వివాకజ్ఞాశ్చ యే దేవి తే సరాస్వర్ణగామినః. ౩౮.
న్యాయోపేతా గుణోపాణా దేవ ద్విజవరాస్సదా, సముత్థాసమునుస్తాస్తాస్తే సరా
స్వర్ణగామినః. ౩౯. శుభైః కర్మఫలైర్థేవి నుయైతైః పరికీర్తితాః, స్వర్ణమార్గపరా
భూయఃకిం శ్రోతుంత్వమిహేచ్ఛసి. ౪౦. ఉమోవాచః— మహాన్తే సంశయః కశ్చి
న్మర్త్యైః ప్రతిమహేశ్వర, తస్మాత్త్వం నైపుణేనావ్య మయ వ్యాఖ్యాతుమర్హసి.
౪౧. కేనా యుర్లభతే దీర్ఘం కర్తృణా పురుషః ప్రభో, తపసా వాపి దేవేభి కేనాయు
ర్లభతేమహత్. ౪౨. క్షీణాయః కేన భవతి కర్తృణా భవిమానవః, వివాకకర్తృణా దేవ
వక్త్రమర్హస్యనిందిత. ౪౩. అపరే చ మహాభాగా మందభాగ్యాస్తథా పరే, అఙ్గలీ
నాస్తథా చాన్యే కలీనాశ్చ తథాపరే. ౪౪. దుర్దయాః కేచిదాభాంతి సరాః
కావ్యమయా ఇవ, ప్రియదర్శాస్తథాచాన్యే దర్శనాదేవ మానవాః. ౪౫. దుష్ప్రిజ్ఞాః
కేచిదాభాంతి కేచిదాభాంతి సంశితాః, మహాప్రజ్ఞాస్తథైవాన్యే జ్ఞానవిజ్ఞానభావినః.
౪౬. అల్పబాధాస్తథా కేచిన్మహాబాధాస్తథాపరే, దృశ్యంతే పురుషా దేవ తన్తే
శంసితమర్హసి. ౪౭. దేవదేవఉవాచః— హంత తేహం ప్రవక్ష్యామి దేవి కర్మఫలో
దయమ్, మర్త్యలోకే సరస్సర్వో యేన స్వం ఫలమశ్నుతే. ౪౮. ప్రాణాతిపాతే యో
రాద్రో దండహస్తోద్వేగస్తథా, నిత్యము ద్వితీశత్రుశ్చ హంతి భూతగణాన్నరః. ౪౯.
నిర్థయస్సర్వభూతానాం నిత్యముద్వేగకారకః, అపి కీటపీలీనామశరణ్యస్సునిర్ఘృ
ణః. ౫౦. ఏవంభూతో సరో దేవి నిరయం ప్రతిపద్యతే, విపరీతస్తు ధర్మాత్తా రూపవా
నభిజాయతే. ౫౧. నిరయం యాంతి హింసాత్తా యాంతి స్వర్గమహింసకః, యాతనాం
నిరయే రాద్రీం స కృచ్ఛాం లభతే నరః. ౫౨. యః కశ్చిన్నిరయా త్తస్మాత్సము
త్తరతి కర్హిచిత్, మామవ్యం లభతే చాపి హీనాయుస్తత్ర జాయతే. ౫౩.
వాపేన కర్తృణా దేవి బద్ధో హింసారతిర్నరః, అప్రియస్సర్వభూతానాం హీనా
యరుపజాయతే. ౫౪. యస్తు శుక్లాభిజాతీయః ప్రాణీ ఘాతవివర్జకః, నిక్షిప్త
శస్త్రాన్ నిర్దంఙో సహింసతి కదాచన. ౫౫. స ఘాతయతి నో హంతి ఘ్నంతం
చైవానుమోదతే, సర్వభూతేషు నన్నేహా యథాత్మని తథాపరే. ౫౬.
ఈదృశః పురుషోత్కర్షో దేవి దేవశ్చమశ్నుతే, ఉపపన్నాః సుఖా భాగా
నుపాశ్నాంతి ముదా యుతః. ౫౭. అథ చేన్ద్రానపే లోకే కదాచిదుపపద్యతే, తత్ర

దీర్ఘాయుత్యస్సస్సనరస్సుఖమేధతే. ౫౮. ఏషదీర్ఘాయుషాం మార్గస్సప్రతానాం
సుకర్తిణామ్, ప్రాణిహింసావిమోక్షేణ బ్రహ్మణా సముదీరితః. ౫౯.

అనుశాసనపర్వణి చతుశ్చత్వారింశదధికశతతమోఽధ్యాయః.

ఉమోవాచ:—కింశీలః కి సమాచారః పురుషః కైశ్చ కర్తృభిః, స్వర్గం
సమభిషద్యేతి సంప్రదానేన కేసవా. ౧. మహేశ్వరఉవాచ:—వాతా బ్రాహ్మణ
సత్కర్తా దీనాంధకృపణాదిషు, భక్ష్యభోజ్యస్నపానానాం వాససాం చ ప్రదా
యకః. ౨. ప్రతిశ్రయాన్ సభాః కూపాన్ ప్రపాః పుష్కరిణీస్తథా, నైశ్యకాని
చ సర్వాణి కిమిచ్ఛకమతీవ చ. ౩. ఆసనం శయనం యానం ధనం రత్నం
గృహంతథా, సస్యజాతాని సర్వాణి గాః క్షేత్రాణ్యథ యోషితః. ౪. సుప్రతీతమనా
నిత్యం యః ప్రయచ్ఛతి మానవః, ఏవంభూతో నరో దేవి దేవలోకేభిజాయతే,
౫. తత్రోష్య సుచిరం కాలం భుక్త్వా భోగాననుత్తమాన్, సహస్పరోభిర్బుధితో
రమతే నందనాదిషు. ౬. తస్మాత్స్వగ్ధాచ్ఛ్చ్యతో లోకాన్తానుషేషాపజాయతే, మహా
భోగే కులే దేవి ధనధాన్యసమన్వితే. ౭. తత్ర కామగుణైస్సరైస్సముపేతో
ముదా యుతః, మహాభాగో మహాకోశో ధనీ భవతి మానవః. ౮. ఏతే దేవి
మహాభాగాః ప్రాణినో దానకీలినః, బ్రహ్మణా వై పురా ప్రోక్తాః సర్వస్య ప్రియ
దర్శనాః. ౯. అపరే మానవా దేవి ప్రదానకృపణాద్విజైః, యాచితా న ప్రయ
చ్ఛంతి విద్యమానేభ్యబుద్ధయః. ౧౦. దీనాంధకృపణాన్ దృష్ట్వా భిక్షుకానతిథీనపి,
యాచ్యమానా నివర్తంతే జిహ్వలోభసమన్వితాః. ౧౧. న ధనాని న వాసాంసి
న భోగాన్న చ కాంచనమ్, సగావైనాన్న వికృతిం ప్రయచ్ఛంతి కదాచన. ౧౨.
అప్రవృత్తాశ్చయేలుభానాస్తీకా దానవర్జితాః, ఏవంభూతా నరా దేవి నిరయం
యాంత్యబుద్ధయః. ౧౩. తే వై మనుష్యతాం యాంతియదా కాలస్య పర్యయే, ధన
రిక్తే కులే జన్తలభంతే స్వల్పబుద్ధయః. ౧౪. క్షుత్ప్రిపాసాపరి తాశ్చ సర్వలోకబహి
ష్కృతాః, నిరాశా స్సర్వభోగేభ్యో జీవంత్యధమజీవికామ్. ౧౫. అల్ప భోగే
కులే జాతాః స్వల్పభోగరతా నరాః. అనేనకర్తృణా దేవి భవంత్యధనినో నరాః.
౧౬. అపరేస్తంభినో నిత్యం మానినో ధనతో నరాః, ఆసనాద్ధాంశ్చ యే పీఠం
నప్రయచ్ఛంత్యచేతసః. ౧౭. మార్గార్హస్య చ యే మార్గం నదదత్యల్పమేధసః.
పాద్యార్హస్య చ యే పాద్యం న దదత్యల్పబుద్ధయః. ౧౮. అర్హావ్తాన్న చ సత్కా
రైరర్చయంతి యథాపిధి, అర్ఘ్యమాచమనీయం వా న యచ్ఛంత్యబుధా నరాః.
౧౯. గురుం చాభిగతి ప్రేక్షా గురువన్న బుభూషతే, అభిమానప్రవృత్తేన లోభేన

సమవస్థితాః. ౨౦. మాన్యాంశ్చాప్యవమన్యంతే వృద్ధాః పరిభవంతి చ, ఏవంవిధా
 నరా దేవి సర్వే నిరయగామినః. ౨౧. తే నై యది నరాస్తస్మాన్నిరయామత్తరంతి
 వై, వర్షపూనైస్తథా జన్త లభంతే కత్సితే కులే. ౨౨. శ్వపాకపుల్కసాదీనాం
 కత్వితానా మచేతసామ్. కులేషులేషు జాయంతే గురువృద్ధాచాయినసః. ౨౩.
 సస్తంభీ న చ మానీ యో దేవతాద్విజపూజకః. లోకపూజ్యో నమస్కర్తా
 ప్రశ్రితో మధురం నచః. ౨౪. సర్వవర్ణప్రియకరః సర్వభూతహితస్సదా,
 అద్వేషీ సుముఖః శ్లక్ష్యః సిగ్ధవాణీప్రద స్సదా. ౨౫. స్వాగతేనైవ సర్వేషాం
 భూతానా మవిహింసకః, యథా వ్రతస్త్రిమాపూర్వమర్చయన్నవత్తితి. ౨౬.
 మార్గవాహయ దదన్త్యాం గురుం గురువదర్పయన్, అతిథిప్రగ్రహరతస్తథాభ్యాగ
 తపూజకః. ౨౭. ఏవంభూతో నరో దేవి స్వర్గతిం ప్రతివన్యతే, తతో మాను
 షతాం ప్రాప్య విశిష్టకులజో భవేత్. ౨౮. తత్రాచా విపులైర్భోగైస్సర్వరత్నసమ
 విత్తైః, యథార్హనాతా చార్హేషు ధర్మచర్యావరో భవేత్. ౨౯. సమృతస్సర్వ
 భూతానాం సర్వభూతనవ స్మృతః, స్వార్చనఫలమాప్నోతి స్వయమేవ నరస్సదా
 ౩౦. ఉదాత్తకులజాతీయఉదాత్తాభిజనస్సదా, ఏష ధర్మో మయా ప్రోక్తో విధాత్రా
 స్వయమీరితః. ౩౧. యస్తుశౌద్రసమాచారః సర్వసత్త్వభయంకరః, హస్తాభ్యాం
 యది వా పద్భ్యాం రజ్జావ దండేన వా పునః. ౩౨. లోకప్యైః స్తంభైరుపాయై
 ర్వా జంతూన్ బాధతి శోభనే, హింసార్థే నికృతిప్రజ్ఞః ప్రోద్వేజయతి చైవ హి.
 ౩౩. ఉపక్రామతి జంతూంశ్చ ఉద్వేగజనన స్సదా, ఏవం శీలసమాచారో నిరయం
 ప్రతిపద్యతే. ౩౪. సవై మనుష్యతాం గచ్ఛేన్యది కాలస్య పర్యయాత్, బహ్వ
 బాధపరిక్లిష్టే జాయతే సోఽధమే కులే. ౩౫. లోకదేవప్రభృతధమః పుంసాం స్వయం
 కర్తవ్యతైః కృతైః, ఏష దేవి మనుష్యేషు బోధవ్యో జ్ఞాతిబంధుషు. ౩౬. అపరస్స
 ర్వభూతాని దయావాననుపశ్యతి, మైత్రదృష్టిః పితృసమా నిరైర్వరోనియతేంద్రి
 యః. ౩౭. నోద్వే జయతి భూతాని న విహేళయతే తథా, హస్తపాదైస్సుని
 యతై ర్విశ్వాస్యం సర్వజంతుషు. ౩౮. న రజ్జావ దండేన నలో మైర్హాయు
 ధేన చ, ఉద్వేజయతి భూతాని శ్లక్ష్యగర్తా దయావరః. ౩౯. ఏవం శీలసమాచారః
 స్వగ్నే సముపజాయతే, తత్రాచా భవనే దివ్యే ముదా వసతి దేవవత్. ౪౦. సచే
 త్కర్తృక్షయాస్తర్వో మనుష్యేషుపజాయతే, అల్పబాధో నిరాతంకః సజాతస్సుఖ
 మేధతే ౪౧ సుఖభాగీ నిరాయాహ నిరుద్వేగస్సదా నరః, ఏష దేవి సతాం

మార్గో బాధా యత్ర న విద్యతే. ౪౨. ఉమోవాచ:—ఇమే మనుష్యా దృశ్యంతే
 ఉహాహోవావిశారదాః, జ్ఞానవిజ్ఞానసంపన్నాః ప్రజావంతోఽర్థకోవిదాః. ౪౩.
 దుష్ప్రజ్ఞాశ్చాపరే దేవజ్ఞానవిజ్ఞానవర్జితాః, కేన కర్తవీపాకేన ప్రజ్ఞావాక్ పురుషో
 భవేత్. ౪౪. అల్పప్రజ్ఞో విరూపాక్ష కథం భవతి మానవః, ఏతం మే సంశయం
 ఛింధి సర్వధర్మభృతాం వర. ౪౫. జాత్యంధాశ్చాపరే దేవ రోగార్తాశ్చాపరే
 తథా, నరాః క్షీణాశ్చ దృశ్యంతే కారణం బ్రూహి తత్ర వై. ౪౬. మహేశ్వర
 ఉవాచ:—బ్రహ్మణా వేదవిదుషః సిద్ధాన్తా ధర్మవిదస్తథా, పరిపూర్ణత్యహ
 రహః కుశలాః కుశలం తథా ౪౭. నర్జయంత్యశుభం కర్త సేవమానాశ్శుభం
 సదా, లభంతే స్వర్గలింగ నిత్యమిహ లోకే తథా సుఖమ్. ౪౮. స చేన్నానుషతాం
 యాతి మేధావీ తత్ర జాయతే, శ్రుతం ప్రజ్ఞానుగం చాస్య కల్యాణముపజాయతే.
 ౪౯. పరదారేషు యే మూఢాశ్చతుర్ధుష్టం ప్రయుంజతే, తేన దుష్టస్వభావేన
 జాత్యంధాస్తే భవంతి పి. ౫౦. మనసా న ప్రదృష్టేన నగ్నాం శిశ్యంతి యే
 శ్రీయమ్, రోగార్తాస్తే భవంతీహ నరా మష్కృతకారిణః. ౫౧. యే తు మూఢా
 దురాచారా వియోనా మైకునే రతాః, పురుషేషు చ దుష్ప్రజ్ఞాః క్షీణత్వముప
 యాంతి తే. ౫౨. పశూంశ్చ యే ఘాతయంతి యే చేహ గురుతల్పగాః, ప్రక్షీర్ణ
 మైకునా యే చ క్షీణాజాయంతి తే జనాః ౫౩. ఉమోవాచ:—సావద్యం కీతు
 వైకర్తనిరవద్యం తదైవ చ, శ్రేయః కుర్వన్నవాహ్నీతి మానవో దేవసత్తమ
 ౫౪. మహేశ్వరఉవాచ:—శ్రేయాంసి మార్గమన్విచ్ఛక్ సదాయః పృచ్ఛతి
 ద్విజాన్, ధర్మాన్వేషీ గుణాకాంక్షీ సస్వర్గంసముపాశ్నుతే. ౫౫. యః మానుషతాం
 దేవి కదాచిత్పరిగచ్ఛతి, మేధావీ ధారణాయుక్తః ప్రాజ్ఞస్తత్రాభిజాయతే. ౫౬.
 ఏష దేవి సతాం ధర్మో మంతవ్యో భూతికారకః, సృణాం హితార్థాయ మయా
 తవ వై సముదాహృతః. ౫౭. ఉమోవాచ:—అపరే స్వల్పవిజ్ఞానా ధర్మవిద్వే
 పిణో నరాః, బ్రాహ్మణా వేదవిదుషో నేచ్ఛంతి పరిపర్శితుమ్. ౫౮. ప్రతవంతో
 నరాః కేచిచ్ఛ్రద్ధాధర్మపరాయణాః, అవ్రతా భ్రష్టనియమాస్తథాన్యే రాక్షసా
 పమాః. ౫౯. యజ్ఞానశ్చ తదైవాన్వేని ర్హో మాశ్చ తథా పరే, కేనకర్తవీపా
 కేన భవంతీహ వదస్య మే. ౬౦. మహేశ్వరఉవాచ:—ఆగమా లోకధర్మాణాం
 మర్యాదాః పూర్వనిర్మితాః. ప్రమాణ్యేనానువర్తంతే దృశ్యంతే చ దృఢవ్రతాః.
 ౬౧. అధర్మం ధర్మమిత్యాహుర్వే చ మోహవశం గతాః, అవ్రతా నష్టమర్యాదా
 స్తే ప్రాక్తా బ్రహ్మరాక్షసాః. ౬౨. తే చేత్కాలకృతోద్యోగాత్సంభవంతీహ

మానుషాః, నిర్దోమా నిర్వపట్కారా నై భవంతి సరాధమాః. ౬౩. ఏష దేవి మయా సర్వసంశయచ్ఛేదనాయ వై, కుశలాకుశలో నృణాం వ్యాఖ్యాతో ధర్మ సాగరః. ౬౪.

ఆనుశాసనికపర్వణి, పంచచత్వారింశదధికశతత మోఽధ్యాయః.

సారదడివాచః—ఏవముక్త్వా మహాదేవః శ్రోతుకామ స్వయంప్రభుః, అను కూలాం ప్రియాం భార్యాం పార్శ్వస్థాం సమభావత. ౧. మహాదేవడివాచః—పరా పరజ్ఞేధర్మజ్ఞే తపోవననివాసిని, సాధ్యి సుభు) సుకేశాంతే హి మవత్పర్వతాత్మజే. ౨. దక్షే దమశ మోపేతే నిర్తమే ధర్మచారిణి, పృచ్ఛామి త్వాం వరారోహే పృష్టా వ దమమేషితమ్. ౩. సావిత్రి బ్రహ్మణస్సాధ్యీ కాశికస్య శచీసతీ, మార్కండేయస్య ధూమార్త్యాబుద్ధివైశ్రవణస్య చ. ౪. వరుణస్య తథా గౌరీ సూర్యస్య చ సువ ర్చలా, రోహిణీ శశినస్సాధ్యీ స్వాహా చైవ విభావసాః. ౫. అదితిః కశ్యపస్యాథ సర్వాస్తాః పతిదేవతాః, దృష్టాశ్చోపాసితా శైవస తాత్ప్రయా దేవి నిత్యశః. ౬. తేన త్వాం పరిపృచ్ఛామి ధర్మజ్ఞే ధర్మవాదిని, స్త్రీగర్భం శ్రోతుమిచ్ఛామి త్వయోదాహృతమాదితః. ౭. సహధర్మచరీ మే త్వం సమశీలా సమవ్రతా, సమాన సారవీర్యా చ తస్మిన్త్రం కృతం చ తే. ౮. త్వయాహవ్యక్తోవిశేషేణ గుణవాక్ స భవిష్యతి, లోకే చైవ తథా దేవి ప్రమాణత్వ ముపైష్యతి. ౯. స్త్రీయశైవ విశేషేణ స్త్రీగణస్య గతిః పరా, గాఢ్యాం గచ్ఛతి సుశ్రోణి లోకేష్యేషా గతి స్సదా. ౧౦. మమ చార్థం శరీరస్య తవ చార్థేన నిర్మితమ్, సురకార్యకరీ చ త్వం లోకసంతానకారిణి. ౧౧. తవ సర్వస్సువిదితః స్త్రీగర్భశ్శాశ్వత శృభే, తస్మాదశే పం తం బ్రూహి స్వధర్మం విస్తరేణ మే. ౧౨. ఉమోవాచః—భగవత్ సర్వభూ తేశ భూతభవ్యభవోద్భవ, త్వత్ప్రసాదాదియం దేవ వాక్తృవ ప్రతిభాతి మే. ౧౩. ఇమాస్తు సద్యో దేవేశ సర్వతీర్థోదకైర్యుతాః, ఉపస్సర్జనహేతో స్వామువ యాంతి సమీపతః. ౧౪. ఏతాభి స్సహ సమంత్ర్యప్రవక్ష్యామ్యనుపూర్వశః, ప్రభవత్ యోఽనహంవాదీస వై పురుష ఉచ్యతే. ౧౫. స్త్రీ చ భూతేశ సతతం స్త్రీయమేవానుధావతి, మయా సమానితాశైవ భవిష్యంతి సరిద్వరాః. ౧౬. ఏషా సరస్వతీ పుణ్యా నదీనా ముత్తమా నదీ, ప్రథమా సర్వసరితాం నదీ సాగర గామినీ. ౧౭. విచాశా చ వితస్తా చ చంద్రభాగా ఇరావతీ, శతద్రుద్రేవికా సింధుః కాశికీ గోమతి తథా. ౧౮. తథా దేవనదీ చేయం సర్వతీర్థాభిసంవృతా, గగ నాద్ధాం గతా దేవీ గంగా సర్వసరిద్వరా. ౧౯. ఇత్యుక్తా దేవదేవస్య పత్నీ ధర్మ

భృతాం వరాః, స్థితపూర్వమథాభావ్య సర్వాస్తాస్సరిత స్తథా. ౨౦. ఆపృచ్ఛ
 ద్వేవమహిషీశ్రీధర్మం ధర్మవత్సలా, శ్రీధర్మకుశలాస్తావై గంగాద్యాస్సరి
 తాం వరాః. ౨౧. ఉమోవాచః— అయం భగవతా ప్రోక్తః ప్రశ్నః శ్రీ
 ధర్మసుశ్రితః, తు తు సుముత్ర్య యుష్టాభిర్వక్తు మిచ్ఛామిశంకరిమ్. ౨౨.
 నచైకసాధ్యం పశ్యామి విజ్ఞానం భువి కించన, దివి వా సాగరగమాస్తేన వా
 మానయామ్యహమ్. ౨౩. ఏవం సర్వా స్సరిచ్ఛేష్టాః పృష్టాః పుణ్యతమా
 శ్శివాః, తతో దేవనదీ గంగా నియుక్తా ప్రతివ్రాజ్యచ. ౨౪. బహ్విభి
 ర్బుద్ధిభిః స్థితా శ్రీధర్మజ్ఞా శుచిస్థితా, శైలరాజసుతా దేవి పుణ్యా పాపభయా
 పహా. ౨౫. బుద్ధ్యా వినయసంపన్నా సర్వధర్మవిశారదా, సమితం బహుబుద్ధ్యా
 ధ్యాగంగా వచనమబ్రవీత్. ౨౬. ధన్యాత్మ్యనుగృహీతాస్తి దేవి ధర్మచరాయణే,
 యా త్వం సర్వజగన్తాన్యా నదీం మానయానేనఘే. ౨౭. ప్రభవకృచ్చతే
 యో హి సమ్మానయతి వా పునః, నూనామన్యే సధర్మాత్తా పండితాభ్యాం సగచ్ఛతి.
 ౨౮. జ్ఞానవిజ్ఞానసంపన్నా నూహాపోహవిశారదా, ప్రవక్త్రాః పృచ్ఛతే
 యోఽన్యోన్యై సవై నాపదమృచ్ఛతి. ౨౯. అన్యథా బహుబుద్ధ్యాఢ్యో వాక్యం వదతి
 సంసది, అన్యథైవ హ్యహంవాదీ దుర్బలం వదతే వచః. ౩౦. దివ్యజ్ఞానే దివిశ్రేష్ఠే
 దివ్యైః పుణ్యైస్సహాత్థితే, త్వమేవార్హసి నో దేవి శ్రీధర్మాననుభాషితుమ్. ౩౧.
 భీష్మఉవాచః—తతస్సారాధితా దేవి గంగయా బహుభిర్బుడైః, ప్రాహ సర్వమశే
 షేణ శ్రీధర్మం సురసుందరీ. ౩౨. శ్రీధర్మో మాం ప్రతియథా ప్రతిభాతియథా
 విధి, తమహం కీర్తయిష్యామి తతైవ ప్రశ్నితో భవ. ౩౩. శ్రీధర్మః పూర్వవహ
 యం వివాహేనా బంధుభిః కృతః, సహధర్మచరీ భర్తుర్భవత్యగ్నిసమీపతః. ౩౪.
 సుస్వభావా సువచనా సువృత్తా సుఖదర్శనా, పుత్రవక్త్రమివాభీక్ష్యం భర్తుర్వదన
 మీక్షతే. ౩౫. యా సాధ్వీ నియతాచారా సా భవేద్ధర్మచారిణీ, శ్రుత్వా దంపతి
 ధర్మంవై సహధర్మకృతం శుభమ్. ౩౬. యా భవేద్ధర్మపరమా నారీ భర్తృసమ
 వ్రతా, దేవవత్సతతం సాధ్వీ భర్తార మనువశ్యతి. ౩౭. శుశ్రూషాం పరిచర్యాం చ
 దేవతుల్యం ప్రకుర్వతీ. వశ్యాభావేన సుసునాః సువ్రతా సుఖదర్శనా. ౩౮. అన
 న్యచిత్తా సుముఖీ సా నారీ ధర్మచారిణీ, నరుషాణ్యపి చోక్తాయా దృష్టా కృద్దేన
 చక్షుషా. ౩౯. సుప్రసన్నముఖీ భర్తుర్యా నారీ సా పతివ్రతా, న చంద్రసూర్యౌ
 నతరుం పున్నా మ్నోయానీరీక్షతే. ౪౦. భర్తృపూజ్యావరాగోహా సా భవేద్ధర్మ
 చారిణీ, దరిద్రం వ్యాధితందీనమధ్వనా పరికర్షితమ్. ౪౧. పతిం పుత్రమిహాపాస్తే

సా నారీధర్మచారిణీ, యా నారీ ప్రయతా దక్షా యా నారీ పుత్రిణీ భవేత్. ౪౨. పతి
ప్రతా పతిప్రాణా సా నారీ ధర్మభాగినీ, శుశ్రూషాం పరిచర్యాం చ కరోత్యవిమనా
స్సదా. ౪౩. సుప్రీతా చ వినీతా చ సా నారీ ధర్మభాగినీ, బిభర్త్యన్నప్రదానేన కుటుం
బంచైవ నిత్యదా. ౪౪. న కామేషు న భోగేషు నైశ్వర్యే న సుఖే తథా, స్మృహ
యస్య యథా పత్యో సా నారీ ధర్మభాగినీ. ౪౫. కల్యాణానరతిర్నిత్యం గృహ శుశ్రూషణే
రతా, సుసంమృష్టక్షయా చైవ గోశకృత్కృతలేపనా. ౪౬. అగ్ని కార్యపరా నిత్యం
సదా పుష్పబలిప్రదా, దేవతాతిథిభృత్యానాం నివాప్య పతినా సహ. ౪౭. శేషాన్న
ముపభుంజానా యథాన్యాయం యథావిధి. తుప్తపుష్టజనా నిత్యం నారీధర్షణ
యుజ్యతే. ౪౮. శ్వశ్రూశ్వశురయోః పాదౌ తోపయంతీ గుణాన్వితా, మాతా
పితృపరా నిత్యం యా నారీ సా తపోధనా. ౪౯. బ్రాహ్మణా దుర్బలానాథా దీనాం
ధక్తుమణాంస్తథా. బిభర్త్యన్నేన యా నారీ సా పతివ్రతభాగినీ. ౫౦. ప్రతంచరతి
యా నిత్యం మశ్చరం లఘునత్త్వయా, పతిచిత్తా పతిహితా సా పతివ్రతభాగినీ.
౫౧. పుణ్యమేతత్తపశ్చైవ స్వర్గశ్చైవ సహజనః, యా నారీ భర్తృపరమా భ
వేద్భర్తృవ్రతా సతీ. ౫౨. పక్షిర్నిదేవో నారీణాం పశి ర్భంధుః పత్నితిః, పత్యా
గతి స్సమా నాస్తి చైవతం వాయథా పతిః. ౫౩. పతిప్రసాదాత్స్వగ్లోవా
తుల్యో నార్యానవాభవే, అహం స్వగ్గం న ఇచ్ఛేయం త్వయ్యప్రీతే మహే
శ్వరే. ౫౪. యద్యకార్యమధర్మం పా యసివా ప్రాణాశనమ్, పతిర్భూయా
ద్దరిద్రో వా వ్యాధితో వా కథంచన. ౫౫. అపన్నోరపుసంస్థా వా బ్రహ్మశాపాద్వి
తోఽపి వా, అపథర్మాననుప్రేక్ష్యతత్కార్యమవిశంకయా. ౫౬. ఏష దేవమయా
ప్రోక్షత్రీనిధర్మో వచనా త్తివ, యాత్వేపంభామిసీ నారీ సా పతివ్రతభాగినీ. ౫౭.
భీష్మకవాచః—ఇత్యుక్తస్సతుదేవేశః ప్రతిపూజ్యగిరే స్సుతామ్, లోకాన్ విస
ర్జయామాస సర్వై రనుచరై స్సహ. ౫౮. తతో యయుర్భూతగణాస్పరితశ్చ
యథాగతమ్, గంధర్వాస్సరసశ్చైవ ప్రణమ్య శిరసా భవమ్. ౫౯.

ఆనుశాసనపర్యాంతర్గత ఆనుశాసనికపర్వణి, పట్టచత్వారింశదధికశతతమోఽధ్యాయః.

ఋషయః—పినాకి భగనేత్రఘ్న సర్వలోకనమస్కృత, మాహా
త్మ్యం వాసుదేవస్య శ్రోతుమిచ్ఛామి శంకర. ౧. మహేశ్వరఉవాచః—పితామహా
దపివరశ్శాశ్వతః పురుషో హరిః, కృష్ణో జాంబూనదాభానో వ్యభో మూర్య ఇవో
దితః. ౨. దశబాహుర్నహతేజా దేవతారినిషూదనః, శ్రీనత్సాంకో హృషీకేశ
స్సర్వదైవత పూజితః. ౩. బ్రహ్మ తస్యోదరభవస్తథాచాహం శిరోభవః, శిరోరు

హేభ్యోజ్యోతిషి రోమభ్యశ్చ సురాసురాః. ౪. ఋషయో దేహసంభూతా
 స్తథా లోకాశ్చ శాశ్వతాః, పితృమహాగృహం సాక్షాత్సర్వదేవగృహం చ సః.
 ౫. సోఽన్యః పృథివ్యాః కృత్స్నియః సప్తా త్రిభువనేశ్వరః, సుహర్తా చైవ
 భూతానాం స్థావాన్య చరన్య చ. ౬. సహి దేవవరః సాక్షాద్దేవనాథః పరంతపః,
 సర్వజ్ఞస్సహిసఃశ్చైవ సుర్వగ సుర్వతోమఖః. ౭. పరమాత్మా హృషీకేశః సర్వ
 వ్యాప్తి మహేశ్వరః, న తస్మాత్పరమం భూతం త్రిషు లోకేషు కించన. ౮. సనా
 తనో వై మధుహా గోవింద ఇతి విశ్రుతః, స సర్వాన్ పార్థివాన్ సంఖ్యే ఘాత
 యిష్యతి మానవః. ౯. సురకార్యార్థముత్పన్నో మానుషం వపురాస్థితః, న హి
 దేవగణాశ్చక్రాత్రివిక్రమవిసాకృతాః. ౧౦. భువనే దేవకార్యాణి కర్తుం నాయక
 వర్జితాః, నాయక సుర్వభూతానాం సర్వదేవమహ్నుతః. ౧౧. వీరస్య దేవనాథస్య
 దేవకార్యం తస్య చ, బ్రహ్మభూతస్య సతతం దేవక్షరణస్య చ. ౧౨. బ్రహ్మ వసతి
 గర్భస్థశ్చరీరీ మఖసంస్థితః, సర్వస్సునం సంశ్రితశ్చ శరీరే సుఖసంస్థితః. ౧౩. సర్వా
 స్సుఖసంశ్రితాశ్చ శరీరే తస్య దేవతాః, సదేవః పుండరీకాక్షః శ్రీగర్భః శ్రీసహా
 షితః. ౧౪. శార్ఙ్గచక్రయుధః ఖడ్గీ సర్వానాగరిభుధ్వజః, ఉత్తమేన చ శీలేన
 శైత్యేన చ దమేన చ. ౧౫. పరాక్రమేణ వీర్యేణ వపుషా దర్శనేన చ, ఆరో
 హేణ ప్రమాణేన ధైర్యేణార్జవస సదా. ౧౬. ఆచృశంస్యేన యాపేణ బలేన
 చ సమర్థతః, అస్త్రైపుమదితస్పరైవ ద్వివైరదృఢతదర్శనైః. ౧౭. యోగ
 మాయః సహస్రాక్షో నిరవద్యో మహామనః, వీరో మిత్రజన్శ్లాఘీ జ్ఞాతిబంధుజన
 ప్రియః. ౧౮. శ్రమావాంశ్చానహంవాదీ బ్రహ్మణ్యో బ్రహ్మనాయకః, భయహర్తా
 భయార్తానాం మిత్రాణాం నందివర్ధనః. ౧౯. శరణ్య సుర్వభూతానాం దీనానాం
 పాలనే రతః, శ్రుతివాన్ధనంజన్ సుర్వభూతనమస్కృతః. ౨౦. సమాశ్రితానాం
 బహుకృచ్ఛత్రాణామపి ధర్మవిత్, నీతిజ్ఞో నీతిసంపన్నో బ్రహ్మవాదీ జితేంద్రియః.
 ౨౧. భవార్థమిహ దేవానాం బుద్ధ్యా పరమయా పునః, ప్రజాపత్యే శుభే మార్గే
 మానవే ధర్మసంహితే. ౨౨. సముత్పస్యతి గోవిదో మనోర్వంశే మహాత్మనః,
 అంగో నామ మనోః పుత్ర అంతర్ధామా తతః పరమ్ ౨౩. అంతర్ధామ్నో హవి
 ర్ధామాప్రజాపతి రసిందితః. ప్రాచీనబర్హిర్భవితా హవిర్ధామ్నస్సుతో మహా. ౨౪.
 తస్య ప్రచేతః ప్రముఖా భవిష్యంతి దశాత్మజాః, ప్రచేతసస్తథా దక్షో భవి
 తేహ ప్రజాపతిః. ౨౫. దాక్షాయణస్తథా దిత్యో మనురాదిత్యతస్తథా, మనోశ్చ
 వంశజ ఇహ సుద్యుమ్నశ్చ భవిష్యతి. ౨౬. బుధాత్పురూరవాశ్చాపి తస్మాదాయు

ర్భవిష్యతి, నహుషో భవితా తస్మాద్యయాతి స్తస్య చాత్మజః. ౨౭. యదుస్తస్మా
 న్నహసత్వః క్రోష్టా తస్మా ద్భవిష్యతి, క్రోష్టుశ్చైవ మహాఽపుత్రో వృజినీహా భవి
 ష్యతి. ౨౮. వృజినీవతశ్చ భవితా ఋషద్గు రపరాజితః, ఋషద్గో ర్భవితా పుత్ర
 స్తత శ్చిత్తరథ స్తథా. ౨౯. తస్యత్వవరజః పుత్ర శ్శూరో నామ భవిష్యతి.
 తేషాం విఖ్యాతవీర్యాణాం చారిత్రగుణశాలినామ్. ౩౦. యజ్వనాం సువిశు
 ధ్ధానాం వంశే బ్రాహ్మణసంమతే, సశూరః క్షత్రియశ్రేష్ఠో మహావీర్యో మహా
 యశాః. ౩౧. స్వవంశవిస్తరకరంజనయిష్యతి మానదః, వసుదేవశ్చతిఖ్యాతంపుత్ర
 మానకదుందుభిమ్ ౩౨. తస్య పుత్రశ్చతుర్బాహు ర్వాసుదేవో భవిష్యతి, చాతా
 బ్రాహ్మణసత్కర్తా బ్రహ్మభూతో ద్విజప్రియః. ౩౩. రాజ్ఞో మాగధసంధుద్ధా న్తోక్ష
 యిష్యతి యాదవః, జరాసుధం చ రాజానం నిష్ఠి త్య గిరిగహ్వరే. ౩౪. సర్వసా
 ర్థివరత్నాశ్శోభో భవిష్యతి స వీర్యవాన్, పృథివ్యామృతిహతో వీర్యేణ చ భవి
 ష్యతి. ౩౫. విక్రమేణ చ సంపన్న స్సర్వసార్థిచార్థివః, శూంసేనేషు సంవృద్ధో
 ద్వారకాయాం వసన్ ప్రభుః. ౩౬. పాలయిష్యతి గాందేవీ విజిత్య నయవిత్స
 దా, తం భవంతస్సమాసాద్య వాఙ్మల్యై ర్హిర్యైర్వైరైః. ౩౭. అర్చయంతు యథా
 న్యాయం బ్రహ్మణమివ శాశ్వతమ్, యో హి మాం ద్రష్టుమిచ్ఛేత్ బ్రహ్మణం చ
 పితామహమ్. ౩౮. ద్రష్ట వ్యస్తేన భగవాన్ నానుదేవః ప్రతాపవాన్, దృష్టే
 తస్మిన్నహం దృష్టో న మేత్రాస్తి విచారణా. ౩౯. పితామహో వాదేవేశ్చతివిత్తత
 పోధనాః, సయస్య పుండరీకాక్షః ప్రీతియుక్తో భవిష్యతి. ౪౦. తస్య దేవగణః ప్రీతో
 బ్రహ్మపూర్వో భవిష్యతి, యశ్చ తం మానవో లోకే సుశ్రయిష్యతి కేశవమ్. ౪౧.
 తసకీర్తిర్బయశ్చైవ స్వర్గశ్చైవ భవిష్యతి, ధర్మాణాం దేశిక స్సాక్షాత్సభవిష్యతిధర్మ
 భాక్. ౪౨. ధర్మవిద్భిస్సదైవేశో నమస్కార్య సుదోష్యతైః, ధర్మవనఃరోహి స్యాత్త
 స్తిన్నభ్యర్చితేభా. ౪౩. సహదేవో మహాతేజః ప్రజాహితచిక్షియా, ధర్మార్థం
 పురుషవ్యాఘ్రో ఋషికోటి స్ససర్జహ. ౪౪. తాస్మిన్ప్రాప్తేన విధిరా పర్వతే గంధ
 మాదనే, సనత్కుమార ప్రముఖాస్తివంతి తపసాస్వతాః. ౪౫. తస్మా త్సవాగ్గీధర్మ
 జ్ఞోనమస్యో ద్విజపుంగవాః, దివి శ్రేష్ఠో హి భగవాన్ హిరెన్నారయణః ప్రభుః.
 ౪౬. వందితో హి సవందేత మానితో మానయీత చ, అర్చి తశ్చార్చయేన్ని
 త్యం పూజితః ప్రతిపూజయేత్. ౪౭. దృష్టః పశ్యేదహరహ స్సంశ్రితః ప్రతిసం
 శ్రయేత్, అర్చితశ్చార్చయేన్నిత్యం సదేవో ద్విజసత్తమాః. ౪౮. ఏతత్తస్మానవ
 ద్య స్యవిష్ణో ర్వైపరమం వ్రతమ్, ఆదిదేవస్య మహత స్సజ్జనాచరితం సదా. ౪౯.

భవనేఽభ్యర్చితో నిత్యం దేవైరపి సనాతనః, అభయేనానురూపేణ యుజ్యంతే తమ
 నువ్రతాః. ౫౦. కర్తాణా మనసా వాచాస నమస్య ద్విజైస్సదా, యత్నవద్భిరుప
 స్థాయద్రప్తవ్యో దేవకీసుతః. ౫౧. ఏష వోఽభిహితో మార్గోమయా నైమునిసత్త
 మాః, తు దృష్ట్వా సర్వశో దేవా దృష్టాస్సురసత్తమాః. ౫౨. మహావరాహం తం
 దేవంసర్వలోకపితామహమ్. అహం చైవ నమస్యామి నిత్యమేవ జగత్పతిమ్. ౫౩.
 తత్రవశ్చ్రీతయందృష్టం భవిష్యతి స సంతయః, సమస్తాహి వయం దేవా స్తస్య దేహే
 వసామహే. ౫౪. తస్య చైవాగ్రజో భ్రాతా సితాద్రినిచయప్రభః, హలీ బల
 ఇతి భ్యాతో భవిష్యతి ధరాధరః. ౫౫. త్రిశిరాస్తస్య దేవస్య శాతకుంభమయో
 ద్రుమః, ధ్వజస్తృణేంద్రోదేవస్యభవిష్యతిరథా శ్రితః. ౫౬. శిరోనాగేర్మహాభాగైః పరి
 కీర్ణంమహత్తభిః, భవిష్యతిమహాబాహుః సర్వలోకేశ్వరస్యహ. ౫౭. చిత్రితాని
 సమేష్యంతి శస్త్రాగ్రాణి చైవహ, అనంతశ్చ సవీవోక్తో భగవాన్ హరిరవ్యయః.
 ౫౮. సమాదిప్తశ్చ విబుధైర్దర్శయత్పమిత ప్రభో, సువర్ణో యస్య వీర్యేణ కశ్యప
 న్యాయశో బలీ. ౫౯. అంతం నైవాశికద్భ్రష్టుం దేవస్య పరమాత్మనః, అంతర్వసతి
 భాగేన పరిరభ్య వసుంధరామ్. ౬౦. స చ శేషో విచరతే పరయానై ముదా
 యుతః, సవేవ విష్ణుస్సౌఽసంతో భగవాన్ వసుధాధరః. ౬౧. యో రామస్సహృ
 ప్షీకేశో యోఽచ్యుత స్సగరాధరః, తాపుభౌ పురుషవ్యాఘ్రా దివ్యోదివ్యపరా
 క్రమా. ౬౨. ద్రప్తవ్యో మానసీయా చచక్రలాంగలధారిణౌ, ఏష వోఽనుగ్రహః
 ప్రోక్తో మయా పుణ్యప్రపాదనాః, యద్భవంతో యదుక్తేనం పూజయేయుః
 ప్రయత్నతః. ౬౩.

అనుశాసనపర్వాంతర్గత అనుశాసనికపర్వణి, సప్తచత్వారింశదధితతమోఽధ్యాయః.

నారద ఉవాచ:—అథ వ్యోమి మహా శబ్దఃసవిద్యుత్ స్తనయిత్ను
 మాన్, మేమైశ్చ గగనం నీలైః సుమధ్ధమభవద్వినైః. ౧. ప్రాప్తపీవ చ పర్జన్యోవప్యషే
 నిర్మలం పయః, తమజ్జైవాభవద్ధోరం దిశశ్చ న చకాశిరే. ౨. తతో దేవగిరా
 తస్మిన్ రమ్యే పుణ్యే సనాతనే, న శిర్వం భూతిసంఘం వా దదృశున్తునయస్తదా. ౩.
 వ్యభిం చ గగనం సద్యఃక్షణేన సమద్యత, తీర్థయాత్రాం తతో విప్రా జగ్గు
 శ్చాన్యే యథాగతమ్. ౪. తదద్భుతమచింత్యం చ దృష్ట్వా తే విస్తయం గతాః,
 శంకరస్యామయా సార్థం సంవాదం తత్కథాశ్రయమ్. ౫. సభవాన్ పురుష
 వ్యాఘ్ర బ్రహ్మభూతి స్సనాతనా, యదర్థమనుశిష్టాః స్తోగిరిపృథ్వీ మహత్తనా. ౬.
 ద్వితీయం దృష్ట్వతమిదం ద్విత్రేజః కృతమద్యవై, దృష్ట్వా హి విస్మితాః కృష్ణసా

చ నః స్మృతి రాగతా. ౭. ఏతత్తే దేవదేవస్య మాహాత్మ్యం కథితం విభో, కప
 యో గిరీశస్య మహాబాహో జనార్దన. ౮. ఇత్యుక్త స్స తదా కృష్ణస్తపోవన
 నివాసిభిః, మానయామాస తా సర్వానృషీన్ దేవకినందనః. ౯. అథర్ష యస్సంప్ర
 హృస్తాః పునస్తే కృష్ణమబ్రివ, పునః పునర్దర్శయాస్తా సదైవ మధుసూదన.
 ౧౦. నహి న స్సారతి స్వర్గే యాచ త్వద్దర్శనే విభో, తద్వృతం చ మహాబాహో
 యదాహ భగవాన్ భషః. ౧౧. ఏతత్తే సర్వమాఖ్యాతం రహస్య మరికర్షన,
 త్వమేవ హ్యర్థతత్త్వజ్ఞః పృష్టోఽస్తా పృచ్ఛసే యదా. ౧౨ తదస్తాభిరిధం
 గుహ్యం త్వత్ప్రియార్థముదాహృతమ్, నచ తే విదితం కించిత్త్రిషు లోకేషు
 విద్యతే. ౧౩. జన్మ చైవ ప్రసూతిశ్చ యచ్ఛాన్యత్కారణం విభో, వయం తు
 బహుచాపల్యాదశక్తా గుహ్యధారణే. ౧౪. తతః స్థితేత్వయి విభో లఘుత్వాత్ప్రేల
 పాదుహే, నహి కించి త్తదాశ్చర్యం యన్నవైతి భవానిహ. ౧౫. దివి వా భువి
 వా దేవ సర్వం హి విదితం తవ, సాధయామ వయం కృష్ణ బుద్ధిం పుష్టిమవా
 ప్నుహి. ౧౬. పుత్రస్తే సదృశస్తాత విశిష్టో వా భవిష్యతి, మహాప్రభావసంయుక్తో
 దీప్తికీర్తికరః ప్రభుః. ౧౭. భీష్మఉవాచః--తతః ప్రణమ్య దేవేనం యాదవం పురు
 షర్షభమ్, ప్రదక్షిణముపావృత్య ప్రజగ్నుస్తే మహర్షయః. ౧౮. సోఽయంనారా
 యణః శ్రీమాన్ దీప్త్యా పరమయా యతః, నతం యథావత్తీర్త్వా ద్వారకాం
 పునరాగమత్. ౧౯. పూర్ణే చదశమే మాసి పుత్రోఽస్య పరమాన్భుతః, రుక్మిణ్యాం
 సప్తతో జన్మే శూరో వంశధరః ప్రభో. ౨౦. సకామస్సర్వభూతానాం
 సర్వభాగవతో నృప, సురాణా మసురాణాం చ చరత్యంతర్గతస్సదా. ౨౧.
 సోఽయం పురుషశాస్త్రాలో మేఘవర్ణశ్చతుర్భుజః, సుశ్రితః పాండవాన్ ప్రేక్షా
 భవంత్యైవమాశ్రితాః. ౨౨. కీర్తిరక్షిః ధృతిశ్చైవ స్వర్గమార్గ స్తథైవచ,
 యత్యైష సంస్థితస్తత్ర దేవో విష్ణుస్త్రివిక్రమః. ౨౩. సేంద్రాదేవాత్రయ
 స్త్రింశదేష నాత్ర విచారణా, ఆదిదేవో మహాదేవస్సర్వభూతప్రతిశ్రయః. ౨౪.
 అనాదినిధనోఽవ్యక్తో మహత్తా మధుసూదనః, అయం జాతో మహాతేజః
 సురాణామర్థసిద్ధయే. ౨౫. సుదుస్తరాధతిత్వస్య వక్తా కర్తా చ మాధవః, తవ
 పార్థ జయః కృత్స్నస్తవ కీర్తి స్తథాతులా. ౨౬. తవేయం పృథివీ కృత్స్నా నారా
 యణసమాశ్రయత్, అయం నాథ స్తవాచింత్యో యస్య నారాయణో గతిః.
 ౨౭. స భవాంస్త్యముపాధ్వర్యూ రణగ్నా హుతవాన్పుష్కా, కృష్ణస్త్వవేణ
 మహతా యుగాంతాన్ని సమేనవై. ౨౮. దుర్యోధనస్తుశోచ్యోఽసౌ సపుత్ర భ్రాతృ

బాంధవః, కృతవాన్ యో బుధః కోపాద్ధరిగాండివవిగ్రహమ్. ౨౯. దైతేయా
 దానచేంద్రాశ్చ మహాకాయా మహాబలాః, చక్రాగ్నా త్తయమాపన్నా దావాగ్నా
 శలభా ఇవ. ౩౦. ప్రతియోద్ధం న శక్యో హి మానుషైరిహ సంయుగే, విహీ
 నైః పురుషవ్యాఘ్రైః సత్వశక్తిబలాదిభిః. ౩౧. జయో యోగీ యుగాంతాన్నిసవ్య
 చారీ రణాగ్రగః, తేజసా హతవాన్ సర్వం సుయోధనబలం నృప. ౩౨. యత్తు
 గోవృషభాంకేన మునిభిః సముదాహృతమ్, పురాణం హిమవత్పృష్ఠే తన్తే నిగదతః
 శృణు. ౩౩. యాదవస్య భవేత్తుష్టిస్తేజోవీర్యపరాక్రమైః, ప్రభావస్సన్నతీర్జన్తకృష్ణే
 తత్త్రిగుణం విభా. ౩౪. కశ్యక్సోత్సవ్యథా కర్తుం తద్యది న్యాత్రథా శృణు, యత్ర
 కృష్ణో హి భగవాన్ సత్ర పుష్టిరనుత్తమా. ౩౫. వయంత్యిహాల్పమతయః పరతంత్రా
 స్సువిక్లబాః, జ్ఞానపూర్వం ప్రపన్నాః స్తోమ్యుతోః పంథానమన్యయమ్. ౩౬.
 భవాంశ్చాస్మాద్భవపరః పూర్వం కృత్వా ప్రతిశ్రయమ్, రాజవృత్తం న లభతే ప్రతిజ్ఞా
 పాలనే రతః. ౩౭. తథైవాత్మవధం లోకే రాజంస్త్యం బహుమన్యసే, న హి
 ప్రతిజ్ఞాయా దత్తా తాం ప్రహాతుమరిందమ. ౩౮. కాలేనాయంజనస్సర్వో నిహతో
 రణమూర్ధని, వయం చ కాలేన హతాః కాలో హి పరమేశ్వరః. ౩౯. న హి కాలేన
 కాలజ్ఞస్పృష్టం శోచితుమర్హసి, కాలో లోహితరక్తాక్షః కృష్ణోదండధరో హరిః. ౪౦.
 తస్మాత్తుంతీసుత జ్ఞాతీన్నేహ శోచితుమర్హసి, వ్యపేతమన్యర్షిత్యంత్యం తవ కౌరవ
 నందన. ౪౧. మాధవస్యాస్యమాహాత్మ్యం శ్రుతం యత్కథితం మయా, తదేవ తావ
 త్పూర్వాప్తం సజ్జనస్య నిదర్శనమ్. ౪౨. వ్యాసస్య వచనం శ్రుత్వా నారదస్య చ
 ధీమతః, స్వయం చైవ మహారాజ కృష్ణస్మార్తతమస్య వై. ౪౩. ప్రభావశ్చర్మిపూ
 గస్య కథితస్సుమహాస్తయా, మహేశ్వరస్య సంవాదం శైలపుత్ర్యాశ్చ భారత రచ.
 ధారయిష్యతి యశ్చైవం మహాపురుషసంభవమ్, శృణుయాత్కథయేద్రాజ్ఞా
 సవై శ్రేయో లభేత్పరమ్. ౪౪. భవితారశ్చ తస్మాథ సర్వే కామా యభేష్పితాః,
 ప్రేత్య స్వర్గంచ లభతే నరో నాస్త్యత్ర సంశయః. ౪౬. న్యాయ్యశ్శ్రేయోభికా
 మేన ప్రతిపత్తుం జనార్దనః, ఏష ఏవాక్షయో విపైః స్తుతో రాజ్ఞా జనార్దనః. ౪౭.
 మహేశ్వరమభోత్సృష్టాయే చ ధర్మగుణాః స్తుతాః, తేష్వయా మనసా ధార్యాః
 కురురాజ దివానిశమ్. ౪౮. ఏవం తే వర్తమానస్య సమ్యగ్దండధరస్యచ, ప్రజాపాలన
 దక్షస్య స్వర్గలోకో భవిష్యతి. ౪౯. ధర్మేణాపి సదా రాజ్ఞా ప్రజా రక్షితుమర్హసి,
 యస్తస్య విపులో దండస్సమ్యగ్ధర్మస్సకీర్త్యతే. ౫౦. య ఏష కథితో రాజ్ఞా మయా
 సజ్జనసన్నిధౌ, శంకరస్యామయా సార్థం సంవాదో ధర్మసంహితః. ౫౧. శ్రుత్వా

వా శ్రోతుకామో వా ప్యర్పయేద్వృషభధ్వజమ్, విశుద్ధేనేహ భావేన య ఇచ్ఛేద్భూతిమాత్మనః. ౧౨. ఏష తస్యానవద్యస్య నారదస్య మహాత్మనః, సందేశో దేవపూజార్థంతం తథా కురు పాండవ. ౧౩. ఏతదత్యద్భుతం వృత్తం పుణ్యే హిమవతి ప్రభో. వాసుదేవస్య కౌంతేయ స్థాణోఽశ్చైవ స్వభావజమ్. ౧౪. దశవర్షసహస్రాణి బదర్యామేష శాశ్వతః, తపశ్చచార విపులం సహా గాండీవధన్వినా. ౧౫. త్రియుగౌపుండరీకాక్షో వాసుదేవధనంజయూ, విదితో నారదాదేతోమమవ్యాసాచ్చ పార్థివ. ౧౬. బల ఏవ మహాబాహుశ్చకర కదనం మహత్, కంసస్య పుండరీకాక్షో జ్ఞాతిత్రాణార్థకారణత్. ౧౭. కర్తామస్య కౌంతేయ నాంతం సంఖ్యాతుముత్సహే, శాశ్వతస్య పురాణస్య పురుషస్య యుధిష్ఠిర. ౧౮. ధృవం శ్రేయః పరం తాత భవిష్యతి తవోత్తమమ్, యస్య తే పురషవ్యాఘ్రస్సఖా చాయం జనార్దనః. ౧౯. దుర్యోధనః తు శోచామి ప్రేత్యలోకేఽపి దుర్జితమ్, యత్ప్రతే పృథివీసర్వా విసప్తా సహయద్విహ. ౨౦. దుర్యోధనాపరాధేన కర్ణస్య శకునేస్తథా, దుశ్శాసనచతుర్థానాం కురవోనిధనంగతాః. ౨౧. వైశంపాయనఉవాచ:— ఏషం సంభాషమాణే తు గాంగేయే పురుషర్షభే, తూష్ఠీం బభూవ కౌరవ్యో మధ్యే తేహం మహాత్మనామ్. ౨౨. తచ్చుత్వా విస్తయం జగ్దుర్భుతరాష్ట్రాదయో నృపాః, సంపూజ్య మనసా కృష్ణంసర్వే ప్రాంజలయోఽభవత్. ౨౩. ఋషయశ్చాపి తే సర్వే నారదప్రముఖాస్తథా, ప్రతిగృహ్యభ్యసందంత తిద్వాక్యం ప్రతిపూజ్య చ. ౨౪. ఇత్యేత దఖిలం సర్వైః పాండవో భ్రాతృభిస్సహ, శ్రుతవాన్సుమహాశ్చర్యం పుణ్యం భీష్మానుశాసనమ్. ౨౫. యుధిష్ఠిరస్తు గాంగేయం విశ్రాంతం భూరిదక్షిణమ్, పునరేవమహాబుద్ధిః పర్యవృచ్చన్నహీనతః. ౨౬.

ఇతి ఆనుశాసనికపర్వణి అష్టచత్వారింశదధికశతతమోఽధ్యాయః.

— విష్ణోర్దివ్యసహస్రనామకథనమ్. —

వైశంపాయనఉవాచ:— శ్రుత్వా ధర్మానశేషేణ పావనాని చ సర్వశః, యుధిష్ఠిరశ్శాంతనవం పునరేవాభ్యభాషత. ౧. యుధిష్ఠిరఉవాచ:— కిమేకం దైవతం లోకే కిం వాప్యేకం పరాయణమ్, కింస్తువంతఃకమర్చంతఃప్రాప్నుయర్తానవాశ్శుభమ్. ౨. కో ధర్మస్సర్వధర్మాణాం భవతః పరమో మతః, కిం జపకముచ్యతే జంతుర్జన్మసంసారబంధనాత్. ౩. భీష్మఉవాచ:— జగత్సృజం దేవదేవమనంతం పురుషోత్తమమ్, స్తువన్నామసహస్రేణ పురుషస్సతతోత్థితః. ౪. తమేవచార్చయన్నిత్యం భక్త్యా పురుషమవ్యయమ్, ధ్యాయంస్తువన్న మస్యంశ్చ యజమానస్తమేవ చ. ౫. అనాదినిధనం

విష్ణుః సర్వలోకమహేశ్వరమ్, లోకాభ్యుత్తంస్తువన్నిత్యం సర్వదుఃఖాతిగోభవేత్. ౬.
 బ్రహ్మణ్యం సర్వధర్మజ్ఞం లోకానాం కీర్తివర్ధనమ్, లోకనాథం మహద్భూతం సర్వభూత
 భవోద్భవమ్. ౭. ఏష మే సర్వధర్మాణాం ధర్మోఽధికతమో మతః, యద్భక్త్యా పుండరీకా
 తం ప్రవైరచ్ఛేన్నరస్సదా. ౮. పరమం యో మహత్తేజః పరమం యో మహత్తపః,
 పరమం యో మహద్బ్రహ్మ పరమం యః పరామణమ్. ౯. పవిత్రాణాం పవిత్రం
 యో మంగళానాం చ మంగళమ్, దైవతం దేవతానాం చ భూతానాం యోఽవ్య
 యః పితా. ౧౦. యత స్ఫుర్వాణి భూతాని భవంత్యాదియుగాగమే, యస్మింశ్చ
 ప్రళయం యాంతి పునరేవ యుగక్షయే. ౧౧. తస్య లోక ప్రధానస్య జగన్నాథస్య
 భూపతే, విష్ణోర్నామసహస్రం మే శృణు పాపభయాపహమ్. ౧౨. యాని నామాని
 గాణాని విభ్యాతాని మహత్తనః, ఋషిభిః పరిగీతాని తాని వక్ష్యామి భూతయే.
 ౧౩. విష్ణోర్నామసహస్రస్య వేదవ్యాసో మహానృపిః ఛందోఽనన్తస్తుష్టథా దేవో
 భగవాన్ దేవకీసుతః. ౧౪. అమృతాంశూద్భవో బీజం శక్తిర్దేవకీనందః, త్రిసామా
 హృదయం తస్య శాంత్యర్థే వినియుజ్యతే. విశ్వం విష్ణుర్వపటూరో భూతభవ్య
 భవత్ప్రభుః, భూతకృద్భూతభృద్భావో భూతాత్మా భూతభావనః. ౧౫. పూతాత్మా
 పరమాత్మా చ ముక్తానాం పరమాగతిః, అవ్యయః పురుషస్సాక్షీ తే త్రజ్జ్ఞోఽక్షర
 ఏష చ. ౧౬. యోగో యోగవిదాం నేతా ప్రధానపురుషేశ్వరః, నారసింహ
 వపుః శ్రీనూత్ కేశవః పురుషోత్తమః. ౧౭. సర్వశృర్వశ్చివః స్థాణు ర్భూత దిర్నిధిర
 వ్యయః, సంభవో భావనో భర్తా ప్రభవః ప్రభురీశ్వరః. ౧౮. స్వయంభూశ్శంభు
 శాదిత్యః పుష్కరాక్షో మహాస్వనః, అనాదినిధనో ధాతా విధాతా ధాతు
 రుత్తమః. ౧౯. అప్రమేయో హృషీకేశః పద్మనాభోఽమరప్రభుః, విశ్వకర్తా మను
 స్త్వష్టా స్థవిత్తః స్థవిరోధురీవ. ౨౦. అగ్రాహ్యశ్శాశ్వతః కృష్ణో లోహితాక్షః
 ప్రతర్దనః, ప్రభూతస్త్రికకుద్ధామ పవిత్రం మంగళం పరమ్. ౨౧. ఈశానః ప్రాణదః
 ప్రాణోజ్యేష్ఠశ్చ్యేష్ఠః ప్రజాపతిః, హిరణ్యగర్భో భూగర్భో మాధవో మధుసూ
 దనః. ౨౨. ఈశ్వరో విక్రమీ ధన్వీ మేధావీ విక్రమఃక్రమః, అనుత్తమోదురా
 ధర్మః కృతజ్ఞః కృతిరాత్మవాన్. ౨౩. సురేశశ్వరణం శర్తృ విశ్వకేతాః ప్రజా
 భవః, అపాస్సంవతరో వ్యాళః ప్రత్యయస్సర్వదర్శనః. ౨౪. అజస్సర్వేశ్వర
 సిద్ధః సిద్ధిస్సర్వాదిరచ్యుతః, వృషాకపిరమేయాత్మా సర్వయోగవినిస్సృతః.
 ౨౫. వసుర్వసుమనాస్సత్యః సమాత్మా సమితిస్సమః, అమోఘః పుండరీ
 కాక్షో వృషకర్తా వృషాకృతిః. ౨౬. రుద్రో బహుశిరా బభ్రుర్విశ్వయోవి

శ్శుచిశ్రవాః, అమృతశ్శాశ్వతః స్థాణుర్వరాహోమో మహాతపాః ౨౭. సర్వగ
 స్సర్వవిద్యానుర్విష్వక్సేనో జనార్దనః, వేదో వేదవిదవ్యంగో వేదాంగో వేదవిత్కవిః.
 ౨౮. లోకాధ్యక్షస్సరాధ్యక్షో ధర్మాధ్యక్షః కృతాకృతః, చతురాత్మా చతు
 ర్మూహశ్చతుర్ద్వంద్వో శ్చతుర్భుజః. ౨౯. భ్రాజిష్ణుర్భోజనం భోక్తా సహిష్ణు
 ర్జగదాదిజః, అనఘో విజయో జేతా విశ్వయోనిః పునర్వసుః. ౩౦. ఉపేంద్రో
 వామనః ప్రాంశురమోఘశ్శుచిరూర్జితః, అంతీంద్ర స్సంగ్రహ స్సర్గో ధృతాత్మా
 నియమో యమః. ౩౧. వేద్యో వేద్యస్సనా యోగీ వీరహ మాధవో మధుః,
 అతీంద్రియో మహామాయో మహేశాత్మా మోహ మహాబలః. ౩౨. మహాబుద్ధి
 ర్మహావీర్యో మహాశక్తి ర్మహాద్యుతిః, అనిర్దేశ్యవపుః శ్రీమానమేయాత్మా మహాద్రి
 ధృత్. ౩౩. మహేష్వాహ మహీభర్తా శ్రీనివాసస్సతాంగతిః, అనిరుద్ధస్సరా
 నందో గోవిందో గోవిదాం పతిః. ౩౪. మరీచిర్దమనోహంసః సుషణ్ణో భుజగో
 తైమః, హిరణ్యనాభస్సుతపాః పద్మనాభః ప్రజాపతిః. ౩౫. అమృత్యుస్సర్వదృ
 క్సింహః సంఘాతా సంధిమాన్ స్థిరః, అజో దుర్తర్క్షణశ్శాస్తా విశ్రుతాత్మా సురా
 రిహ. ౩౬. గురుర్గురతమో ధామసత్యస్సత్యపరాక్రమః, నిమిషోఽనిమిషః సగ్రీవీ
 వాచస్పతిరుదారధీః. ౩౭. అగ్రణీ గ్రామణీః శ్రీమాన్న్యాయో నేతా సమీరణః,
 సహస్రీమూర్ధా విశ్వాత్మా సహస్రాక్షస్సహస్రీపాత్. ౩౮. ఆవర్తనోనివృత్తాత్మా
 సంవృతస్సంప్రతర్దనః, అహస్సంవర్తకో వహ్నిరనిలో ధరణీధరః. ౩౯. సుప్రసాదః
 ప్రసన్నాత్మా విశ్వధృద్విశ్వభుగ్విభుః, సత్కర్తా సత్కృతస్సాగుర్జహ్నుర్నారా
 యణో నరః. ౪౦. అసుఖ్యేయో ప్రమేయాత్మా విశిష్టశ్శిష్టకృచ్ఛుచిః, సిద్ధార్థ
 సిద్ధస కల్పసిద్ధిరసిద్ధిసాధనః. ౪౧. వృషాహీనుషభో విష్ణుర్వృషపర్వాపుషోదరః,
 వర్ధనోవర్ధమానశ్చ వివిక్తశ్శృతిసాగరః. ౪౨. సుభుజో దుర్ధరో వాగ్గీమహేంద్రో
 వసుదోఽసుః. నైకయాపో బృహద్రూపః శిషివిష్టః ప్రకాశనః. ౪౩. ఓజస్తేజో ద్యుతి
 ధరః ప్రకాశాత్మా ప్రతాపనః. ఋద్ధః స్పష్టాక్షరోమంత్రశ్చంద్రాశుర్భాస్కరద్యుతిః.
 ౪౪. అమృతాంశూద్భవో భానుః శిశిబిందుస్సరేశ్వరః, జైషధం జగతస్సేతు
 స్సత్యధర్మపరాక్రమః. ౪౫. భూతభవ్యభవన్నాథః పవనః పావనోఽనలః, కామహః
 కామకృత్కాంతః కామః కామప్రదః ప్రభుః. ౪౬. యుగాదికృద్యుగావర్తో నైక
 మాయో మహాశనః, అదృశ్యో వ్యక్తరూపశ్చ సహస్రీజదనతజిత్. ౪౭. ఇష్టో
 విశిష్టశ్శిష్టేష్టః శిఖండి నహుషో వృషః, క్రోధహః క్రోధకృత్కర్తా విశ్వబాహుర్మహీ
 ధరః. ౪౮. అన్యుతః ప్రథితఃప్రాణః ప్రాణదో వాసవానుజః, అపాం నిధి రథిష్ఠా

నమప్రమత్తః ప్రతిష్ఠితః. ౪౯. స్కందః స్కందధరో ధుర్యో వరదో వాము
 వాహనః, వాసుదేవో బృహద్భానురాదిదేవః పురంరరః. ౫౦. అశోకస్తారణస్తారః
 శూరశ్శౌచిర్జనేశ్వరః, అనకూల శ్శతావర్తః పద్మి పద్మనిభేక్షణః. ౫౧. పద్మ
 నాభోఽరవిందాక్షః పద్మగర్భశ్శరీరభృత్, మహర్థిర్మథోపృథ్వాత్తా మహాక్షో గరు
 డధ్వజః. ౫౨. అతుల శ్శరభో భీమో సమయజ్ఞో హవిష్టారి, సర్వలక్షణలక్షణ్యో
 లక్ష్మీవాక్ సమతీంజయః. ౫౩. విక్షరో రోహితో మార్గో హేతుర్దామోదరస్సహః,
 మహీధరో మహాభాగో వేగవానమితాశనః. ౫౪. ఉద్భవః క్షోభణో దేవః
 శ్రీగర్భః పరమేశ్వరః, కరణం కారణం కర్తా వికర్తా గహనో గుహః. ౫౫. వ్యవ
 సాయో వ్యవస్థాన స్సంస్థానస్థానదో ధ్రువః, పరర్థిః పరమస్పష్ట స్తుప్తః పుష్టశ్శుభే
 క్షణః. ౫౬. రామో విరామో విరతో మార్గో నేయో నయోఽనయః, వీర శ్శక్తి
 మతాం శ్రేష్ఠోధర్మో ధర్మ విమత్తయః. ౫౭. వైకుంఠః పురుషః ప్రాణః ప్రాణదః
 ప్రణవః పృథుః, హిరణ్యగర్భ శ్శత్రుఘ్నో వ్యాప్తో వాయురధోక్షణః. ౫౮. ఋతు
 స్సుదర్శనః కాలః పరమేష్ఠీ పరిగ్రహః, ఉగ్రస్సంవత్సరో దక్షో విశ్రామో విశ్వ
 దక్షిణః. ౫౯. విస్తారః స్థావరః స్థాణః ప్రమాణం బీజ మవ్యయమ్, అర్థోఽనర్థో మహా
 కోశో మహాభోగో మహాధనః. ౬౦. అసర్విణ్ణః స్థవిష్ఠో భూర్ధర్మయూపో మహామఖః.
 నక్షత్ర నేమి ర్నక్షత్రీ క్షయః క్షామ స్సమీహనః. ౬౧. యజ్ఞ ఇజ్యో మహేజ్య
 శ్చక్రతుస్సత్రం సతాం గణః, సర్వదర్శి విముక్తాత్తా సర్వజ్ఞో జ్ఞానముత్తమమ్.
 ౬౨. సువ్రతస్సుముఖస్సూక్ష్మస్సఘోషస్సుఖదస్సుహృత్, మనోహరో జితక్రోధో
 వీరబాహు ర్విదారణః. ౬౩. స్వాఽనస్సవశో వ్యాపీ నైకాత్తా నైకకర్తృకృత్,
 వత్సరోవత్సలో వత్సీ రత్నగర్భో ధనేశ్వరః. ౬౪. ధర్మగుభర్తృకృద్ధర్మీ సదసత్తర
 మక్షరమ్, అవిజ్ఞాతా సహస్రాంశు ర్విధాతా కృతలక్షణః. ౬౫. భగస్తినేమిః
 సత్వః సింహా భూతమహేశ్వరః, ఆదిదేవో మహాదేవో దేవేశో దేవభృ
 ద్ధురః. ౬౬. ఉత్తరో గోపతిర్గోష్ఠా జ్ఞానగమ్యః పురాతనః, శరీరభూతభృద్భోక్తా
 కపింద్రో భూరిదక్షిణః. ౬౭. సామపోఽమృతప స్సామః పురుజిత్పురసత్తయః.
 విజయో జయ స్సత్యసంధోదాశార్హస్సాత్వతాం పతిః. ౬౮. జీవో వినయితా సాక్షి
 ముకుందోఽమితవిక్రమః, అంభోనిధిరసంతాత్తా మహిమాద ధిశయోఽంతికః. ౬౯.
 అశో మహర్హస్సాస్వభావ్యో జితామిత్రః ప్రమోదనః, ఆనందో నందనో నంద
 స్సత్యధర్మా త్రివిక్రమః. ౭౦. మహర్షిః కపిలాచార్యః కృతజ్ఞో మేదిసీపతిః, త్రిపద
 శ్రీదశాధ్యక్షో మహాశృంగః కృతాంతకృత్. ౭౧. మహావరా హి గోవిందః

సుపేణః కనకాంగదీ, గుహ్యాగభీరో గహనో గుప్తశ్చక్రగదాధరః. ౭౨.
 వేధాః స్వాంగోఽజితః కృష్ణో దృఢః సుంకర్షణోఽచ్యుతః, వరుణో వారుణో
 వృతః పుష్కరాక్షో మహామనాః. ౭౩. భగవాన్ భగవో నందీ వనమాలీహలా
 యుధః, ఆదిత్యో జ్యోతిరాదిత్య సుహిష్ణురతిసత్తమః. ౭౪. సుధన్వా ఖండ
 పరశుర్దూనుణో ద్రవిణప్రదః, దివస్పృశస్వర్వగ్వ్యోహ వాచస్పతిరయోనిజః.
 ౭౫. త్రిసామా సామగ సామనిర్వాణం భేషజంభీషక్, సన్నాసకృత్ శమ శ్శాంతో
 నిష్ఠా శాంతిః పరాయణమ్. ౭౬. శుభాంగ శ్శాంతిః సప్తాశముకః కువలేశయః,
 గోహితో గోపతి గ్గోప్తా వృషభాక్షో వృషప్రియః. ౭౭. అనిర్దీ నివృత్తాత్తా
 సంక్షేప్తా క్షేమకృచ్ఛివః, శ్రీవత్సరతాః శ్రీవాసః శ్రీవతిః శ్రీమతాం వరః. ౭౮.
 శ్రీదః శ్రీశః శ్రీనివాసః శ్రీనిధిః శ్రీవిభావనః, శ్రీధరః శ్రీకరః శ్రేయః శ్రీమాన్
 లోకత్రయాశ్రయః. ౭౯. స్వతః స్వంగః శతానందో నందిన్యోత్తిర్దశేశ్వరః,
 విజితాత్తా విధేయాత్తా సత్కీర్తిః ఛిన్నసుశయః. ౮౦. ఉదీర్ఘః సర్వతశ్చక్రు
 రనీశశ్శాశ్వతః స్థిరః, భూశయో భూషణో భూతిర్విశోకః శోకనాశనః. ౮౧.
 అర్చిష్టానర్చితః కుంభో విశుద్ధాత్తా విశోధనః, అనిరుద్ధోఽప్రతిరథః ప్రద్యుమ్నోఽ
 మితవిక్రమః. ౮౨. కాలనేమినిహా వీరః శౌరిః శూరజనేశ్వరః, త్రిలోకాత్తాత్రిలో
 కేశః కేశవః కేశిహ హరిః. ౮౩. కామదేవః కామపాలః కామికాంతః కృతాగమః, అని
 ర్దేశ్యపపుర్విష్ణుర్వీరోఽనంతో ధనంజయః. ౮౪. బ్రహ్మణ్యో బ్రహ్మకృద్బ్రహ్మ బ్రహ్మ
 బ్రహ్మవివర్ధనః, బ్రహ్మవిద్బ్రాహ్మణో బ్రహ్మీ బ్రహ్మజ్ఞో బ్రాహ్మణప్రియః. ౮౫.
 మహాక్రమో మహాకర్ణా మహాతేజా మహారంగః, మహాక్రతుర్మహాయజ్వా మహా
 యజ్ఞో మహాహవిః. ౮౬. ప్రవ్యః ప్రవప్రియః సోత్రం మృతిః సోతా రణప్రియః,
 పూర్ణః పూరయితా పుణ్యః పుణ్యకీర్తిరనామయః. ౮౭. మనోజవస్తీర్ణకరో
 వసురేతా వసుప్రదః, వసుప్రదో వాసుదేవో వసుర్వసుమనా హవిః. ౮౮.
 సద్గతిః సత్కృతిః సత్తా సద్భూతిః సత్పరాయణః, శూరనేనో యదుశ్రేష్ఠ స్సన్నివా
 సస్సుయామనః. ౮౯. భూతావాసో వాసుదేవః సర్వాసునిలయోఽనలః, దర్పహః
 దర్పదో దృప్తో దుర్ధరోఽథా పరాజితః. ౯౦. విశ్వమూర్తిర్వహమూర్తిర్దీప్తమూర్తి
 రమూర్తిమాన్, అనేకమూర్తిరవ్యక్తశ్శతమూర్తిశ్శతాననః. ౯౧. ఏకో నైక
 స్తనః కిం కిం యత్తత్పదమనుత్తమమ్, లోకబంధుస్లోకనాథో మాధవో భక్త
 సత్సలః. ౯౨. సుపర్ణవర్ణో హేమాంగో వరాంగశ్చందనాంగదీ, వీరహః విషమ
 శూర్యో ధృతాశీరచలశ్శులః. ౯౩. అమాని మానదో మాన్యో లోకస్వామీ

త్రిలోకధృత్, సుమేధా మేధజో ధన్యస్సత్యమేధా ధరాధరః. ౯౪. తేజోవృషో
 ద్యుతిధరస్సర్వశస్త్రీభృతాం వరః, ప్రగ్రహేనా నిగ్రహేనా వ్యగ్రో నైకశృంగో
 గజాగ్రజః. ౯౫. చతుర్ముఖశ్చతుర్బాహుశ్చతుర్వాహుశ్చతుర్దశిః, చతు
 రాత్మా చతుర్భుజశ్చతుర్దేవవిదేశపాత్. ౯౬. సమావర్తో నివృత్తాత్మా దుర్జ
 యో దురతిక్రమః, దుర్లభో దుర్లమో దుగ్ధో దురానాసో దురారిహః. ౯౭.
 శుభాంగో లోకసారంగ స్సుశంతు స్తువర్ధనః, ఇంద్రకర్తా మహాకర్తా కృతకర్తా
 కృతాగమః. ౯౮. ఉద్భవస్సుందరస్సుందో రత్ననాభః సులోచనః, అర్కో
 వాజసనః శృంగీ జయంతః సర్వవిజ్ఞయా. ౯౯ సువర్ణబిందురక్షోభ్యస్సర్వవాగీ
 శ్వరేశ్వరః, మహాహ్రదో మహాగర్తో మహాభూతో మహానిధిః. ౧౦౦. కుముదః కుం
 దరః కుండఃపర్జన్యః పవనోఽనిలః, అమృతాంశోఽమృతవపుః సర్వజ్ఞస్సర్వతోముఖః.
 ౧౦౧. సులభః సువ్రత స్సిద్ధః శత్రుజిత్ శత్రుతాపనః, న్యగ్రోధో దుంబరోఽశ్వత్థ
 శ్చాణూరాంధ్రోనిషూదనః. ౧౦౨. సహస్రార్చిః సప్తజహ్వస్సప్తైథాః సప్తవాహనః,
 అమూర్తిరనఘోఽచింత్యో భయకృద్భయనాశనః. ౧౦౩. అణుర్బృహత్కృశః
 స్థూలో గుణభృన్నిర్గుణో మహా, అధృతః స్వధృతః స్వాస్థ్యః ప్రాగ్వంశో వంశవర్ధనః.
 ౧౦౪. భారభృత్ కథితో యోగీ యోగీశః సర్వకామదః, ఆశ్రమః శ్రమణః
 త్మహః సుపణ్ణో వాయువాహనః. ౧౦౫. ధనుర్ధరో ధనుర్దేవో దంఢో దమయితా
 దమః, ఆపరాజితః సర్వసమేనా నియంతా నియమో యమః. ౧౦౬. సత్సర్వా
 సాత్వికః సత్యః సత్యధర్మపరాయణః, అభిప్రాయః ప్రియాహ్లోఽర్హః ప్రియకృత్ ప్రీతి
 వర్ధనః. ౧౦౭. విహాయసగతి స్తోమః సురు విహృతభుగ్విభుః, రవిర్విరోచనస్సూర్యః సవి
 తా రవిలోచనః. ౧౦౮. అనంతో హుతభుగ్భక్తా సుఖదో నైకజోఽగ్రజః, అనిర్విణ్ణః
 సదామన్నీ లోకాధిపా నమద్భుతమే. ౧౦౯. సనాత్ననాతనతమః కపిలః కపిరవ్యయః,
 స్వస్తిదః స్వస్తికృత్ స్వస్తి స్వస్తిభుక్ స్వస్తి దక్షిణః, అరారూః కుండలీ చక్రీ
 విక్రమూర్జితశాసనః, శబ్దాతిగః శబ్దసహః శిశిరః శర్వరీకరః. ౧౧౦. అక్రూరః
 పేశలో దక్షో దక్షిణః క్షమిణాం వరః, విద్వత్తమో వీరభయః పుణ్యశ్రవణ
 కీర్తనః. ౧౧౧. ఉత్తారణో దుష్కృతిహా పుణ్యో దుఃస్వప్ననాశనః, వీరహ
 రక్షణః సంతో జీవనం పర్యవస్థితః. ౧౧౨. అనంతరూపోఽనంతశ్రీర్జితమన్యు
 ర్భయాపహః, చతురశ్రోగభీరాత్మా విదిశోఽన్యదిశో దిశః. ౧౧౩. అనాదిర్భుగ్భువో
 లక్ష్మీః సువీరో రుచిరాంగదః, జననో జనజన్మాదిర్భిమో భీమపరాక్రమః. ౧౧౪.
 అధారనిలయో ధాతా పుష్పహసః ప్రజాగరః, ఉద్ధృగః సత్పథాచారః ప్రాణదః

వణవఃపణః. ౧౧౬. ప్రమాణం ప్రాణనిలయః ప్రాణభృత్ప్రాణజీవనః, తత్త్వం తత్త్వని
 దేశాత్తాజన్తమృత్యుజరాతిగః. ౧౧౭. భూర్భువః స్వస్తరుస్తారః సవితా ప్రపితా
 మహా, యజ్ఞో యజ్ఞపతి ర్యజ్వా యజ్ఞాంగో యజ్ఞవాహనః. ౧౧౮. యజ్ఞభృద్యజ్ఞ
 కృద్యజ్ఞేయజ్ఞభుగ్యజ్ఞసాధనః, యజ్ఞాంతకృద్యజ్ఞగుహ్యమన్నమన్నాద ఏవ చ.
 ౧౧౯. ఆత్మయోనిః స్వయం జాతో వైభానః సామగాయనః, దేవకీనందనః సృష్టౌ
 క్షితిశః పాపనాశనః. ౧౨౦. శంఖభృన్నందకీ చక్రీ శార్ఙ్గధన్వా గదాధరః, రథాంగ
 పాణి రక్షోభ్యస్సర్వప్రహరణాయుధః. ౧౨౧ ఇతీదం కీర్తనీయస్య కేశవస్య మహా
 త్మనః, నామ్నాం సహస్రం దివ్యానామశేషేణ ప్రకీర్తితమ్. ౧౨౨. య ఇదం
 శృణుయాన్నిత్యం యశ్చాపి పఠికీర్తయేత్, నాశుభం ప్రాప్నుయాత్కించి తస్మై
 ముత్రేహ చ మానవః. ౧౨౩. వేదాంతగో బ్రాహ్మణః స్యాత్ క్షత్రియో విజయీ
 భవేత్, వైశ్యో ధనసమృద్ధః స్యాత్ శూద్రః సుఖమవాప్నుయాత్. ౧౨౪.
 ధర్మార్థిప్రాప్నుయాద్ధర్మ మథార్థి చార్థమాప్నుయాత్, కామానవాప్నుయాత్కామీ
 ప్రజార్థిచాప్నుయాత్ప్రేమాః. ౧౨౫. భక్తిమార్గం యస్సదోత్థాయ శుచి స్తద్గత
 మానసః, సహస్రం వాసుదేవస్య నామ్నా మేత త్ప్రకీర్తయేత్. ౧౨౬. యః
 ప్రాప్నోతి విపులం యాతిప్రాధాన్య మేవచ, అచలాం శ్రియమాప్నోతి శ్రేయః ప్రాప్నో
 త్యనుత్తమమ్. ౧౨౭. నభయం క్వచిదాప్నోతి వీర్యం తేజశ్చ విందతి, భవత్య
 రోగో ద్యుతిమార్గబలరూపగుణాన్వితః. ౧౨౮. రోగార్తో ముచ్యతే రోగాత్
 బద్ధో ముచ్యేతి బంధనాత్, భయాన్తుచ్యేత భీతిస్తు ముచ్యేతాపన్న ఆపదః.
 ౧౨౯. దుర్గాణ్యతితరత్యాశు పురుషః పురుషోత్తమమ్, స్తువన్నామసహస్రేణ నిత్యం
 భక్తి సమన్వితః. ౧౩౦. వాసుదేవాశ్రయో మర్త్యో వాసుదేవపరాయణః, సర్వ
 పాపవిశుద్ధాత్మా యాతి బ్రహ్మ సనాతనమ్. ౧౩౧. న వాసుదేవభక్తానా మశుభం
 విద్యతే క్వచిత్, జన్తమృత్యుజరావ్యాధిభయం నాప్యపజాయతే. ౧౩౨. ఇమం
 స్తవ మధీయానః శ్రద్ధాభక్తిసమన్వితః, యజ్ఞేతాత్మనుఖతాంతి శ్రీధృతిస్తృతి
 కీర్తిభిః. ౧౩౩. న క్రోధో నచ మాన్సిర్యం న లోభో నాశుభా మతిః, భవంతి కృత
 పుణ్యానాం భక్తానాం పురుషోత్తమే. ౧౩౪. న్యా స్సుచంద్రార్కనక్షత్రా ఖం దిశో
 భూర్భువఃకాదధిః, వాసుదేవస్య వీర్యేణ విధృతాని మహత్తనః. ౧౩౫. ససురాసుర
 గంధర్వం సయక్షోరగరాక్షసమ్. జగద్వశే వర్తతేదం కృష్ణస్య సచరాచరమ్.
 ౧౩౬. ఇంద్రియాణి మనో బుద్ధి స్సన్ధ్యం తేజో బలం ధృతిః, వాసుదేవాత్తకా
 న్యాహుః క్షేత్రం క్షేత్రజ్ఞ ఏవ చ. ౧౩౭. సర్వాగమానామాచారః ప్రథమః పఠి

కల్యణే, ఆచారప్రభవో ధర్మో ధర్మస్య ప్రభురచ్యుతః. ౧౩౮. ఋషయః పితరో
దేవా మహాభూతాని ధాతవః, జంగమాజంగమం చైవ జగన్నారాయణోద్భవ
మ్. ౧౩౯. యోగో జ్ఞానం తథా సాంఖ్యం విద్యా శ్శిల్పాదికర్తవ, వేదా శ్శా
స్త్రాణి విజ్ఞాన మేతత్సర్వం జనార్దనాత్. ౧౪౦. ఏకో విష్ణు ర్మహద్భూతం పృథగ్భూ
తాన్యనేకశః, త్రీణాం లోకాణాం వ్యాప్యభూతాత్తాభుంక్తే విశ్వభ్యుగవ్యయః. ౧౪౧.
ఇమం స్తవం భగవతో విష్ణో ర్వాప్యసేన కీర్తితమ్, పఠేద్య ఇచ్ఛే త్పురుషః శ్రేయః
ప్రాప్తుం సుఖాని చ. ౧౪౨. విశ్వేశ్వర మజం దేవం జగతః ప్రభవావ్యయమ్, భజంతి
యేపుష్కరాక్షం నతేయాంతి పరాభవమ్. ౧౪౩.

అనుశాసనపర్వాంతర్గత అనుశాసనికపర్వణి, ఏకోనపంచాశదికశతతమోఽధ్యాయః.

— సావిత్రివ్రతకథనమ్. —

యుధిష్ఠిరఉవాచ:—పితామహ మహాప్రాజ్ఞ సర్వశాస్త్రవిశారద, కిం జప్యం
జపతోనిత్యం భవేద్ధర్మఫలం మహత్. ౧. ప్రస్థానే వా ప్రవేశే వా ప్రవృత్తే వా పి
కర్తవ్యే, దైవే వా శ్రాద్ధకాలే వా కిం జప్యం కర్తవ్యసాధనమ్. ౨. శాంతికం పాప్తికం రక్షా
శత్రుఘ్నం భయనాశనమ్, జప్యం యదృచ్ఛాసమితం తద్భవాత్ వక్తుమర్హతి. ౩. భీష్మ
ఉవాచ:—వ్యాసప్రేక్షమిదం మంత్రం శృణుష్యైకమనా నృప, సావిత్ర్యా విహితం
దివ్యం సద్యః పాపవిమోచనమ్. ౪. శృణు మంత్రవిధిం కృత్స్నం ప్రోచ్యమానం
షయానఘ, యంశ్రుత్వా పాండవశ్రేష్ఠ సర్వపాపైః ప్రముచ్యతే. ౫. రాత్రావ
హని ధర్మజ్ఞ జహ్నపాపైర్న లిప్యతే, తత్తేఽహం సంప్రవక్ష్యామి శృణుష్యైకమనా
నృప. ౬. ఆయుష్షా భవతే చైవ యం శ్రుత్వా పాథివాత్మజ, పురుషస్తు సుసి
ద్ధార్థః ప్రేత్య చేహ చ మోదతే. ౭. సమేతం సతతం రాజా పురా రాజర్షిసత్త
మైః, క్షత్రధర్మపరై ర్నిత్యం సత్యవ్రతపరాయణైః. ౮. ఇదమాహ్నిక మవ్యగ్రం
కుర్వద్భిర్నియతై స్సదా, నృపై ర్భరతశార్దూల ప్రాప్యతే శ్రీరనుత్తమా. ౯. నమో వసి
ష్ఠాయ మహావ్రతాయ పరాశరం వేదనిధి ప్రణమ్య, నమోఽస్త్యనంతాయ మహా
రగాయనమోఽస్తు సిద్ధేభ్య ఇహాక్షయేభ్యః. ౧౦. నమస్త్యపిభ్యః పరమం పరేషాం
దేవేషు దేవం వరదం వరాణామ్, సహస్రశీర్షాయ నమశ్శివాయ సహస్రనామా
యజనార్దనాయ. ౧౧. అక్షైకపాదహిర్బుధ్నః పినాకీ చా వరాజతః, ఋతశ్చ పితృరూ
పశ్చ త్ర్యంబకశ్చ మహేశ్వరః. ౧౨. వృషాకపిశ్చ శంభుశ్చ హవనోఽభేశ్వరస్తథా,
ఏకాదశైతై ప్రథితారుద్రా స్త్రిభువనేశ్వరాః. ౧౩. శతమేతత్సమామాతం శతరు
ద్రే మహాత్మనామ్, అంశో భాగశ్చ మిత్రశ్చ వరుణశ్చ జలేశ్వరః. ౧౪. తథా

ధాతాఽర్యమాదైవ జయంతో భాస్కర స్తథా, త్వష్టా పూషాతథై వేంద్రోద్వాద
 శో విష్ణురుచ్యతే. ౧౫. ఇత్యేతే ద్వాదశా దిత్యాః కాశ్యపే యా ఇతి పుత్రః, ధనో
 భువశ్చసామశ్చసావిత్రోఽథానిలోఽనలః ౧౬. ప్రత్యుపశ్చ ప్రభాసశ్చనసవోఽష్టే
 ప్రకీర్తితాః, నాసత్యశ్చాపి దసశ్చ స్తృతో ద్వానశ్చినావపి. ౧౭. మార్తండున్యా
 త్తజావేతో సంజ్ఞానాసావిన్దతో, అతః పరంప్రవత్యౌమి లోకానాం కర్తసాక్షి
 యః. ౧౮. అపి యజ్ఞస్య వేత్తారో దత్తస్య సుకృతస్య స, అదృశ్యా స్సర్వ
 భూతేషు పశ్యంతి త్రిదశ్వేత్వరాః. ౧౯. శుభాశుభాని సర్వాణి మృత్యుకాలశ్చ
 సర్వశః, విశ్వే దేవాః పితృగణా మూర్తిమంత స్తపోధనాః. ౨౦. మనయశ్చై
 వసిద్ధాశ్చ తపోమోక్షపరాయణాః, శుచిస్తీతాః కీర్తయతాం ప్రయచ్ఛం
 తి శుభం నృణామ్. ౨౧. ప్రజాపతికృతానేతా లోకా దివ్యేన తేజసా,
 వసంతి సర్వలోకేషు ప్రయతా స్సర్వకర్తసు. ౨౨. ప్రాణానామీశ్వరానేతా
 కీర్తయన్ ప్రయతో నరః, ధర్మార్థకామై ర్విపులై ర్యుజ్యతే సహ నిత్యశః. ౨౩.
 లోకాంశ్చ లభతే పుణ్యా విశ్వేశ్వరకృతా శుభా, ఏతే దేవా త్రయస్త్రిం
 శత్ సర్వభూతగణేశ్వరాః. ౨౪. సందీప్స్వరో మహాకాయో గ్రామణీ ర్వృషభ
 ధ్వజః, ఈశ్వరా స్సర్వలోకానాం గణేశ్వరపినాయకాః. ౨౫. సామ్యా రౌద్రా
 గణాశ్చైవ యోగభూతగణాస్తథా, జ్యోతింషి సరితో వ్యోమ సువర్ణః పన్నగే
 శ్వరాః. ౨౬. పృథివ్యాం తపనా సిద్ధాః స్థావరాశ్చ చరాచరాః, హిమవాన్
 గిరయ స్సర్వే చత్వారశ్చ మహర్ణవాః. ౨౭. భవన్యానుచరాశ్చైవ హరితుల్య
 పరాక్రమాః, విష్ణుర్దేవోఽథ జిష్ణుశ్చ స్కందశ్చాంబికయా సహ. ౨౮. కీర్తయన్
 ప్రయత స్సర్వాన్ సర్వపాపైః ప్రముచ్యతే, అతఃకర్ధ్వం ప్రవత్యౌమి మానవా
 నృషిసత్తమాన్. ౨౯. యవక్రీతశ్చ వైద్యశ్చ అర్వావసుపరావసూ, ఔషిజ
 శ్చైవ కక్షీవాన్ బలశ్చాంగిరసస్సుతః. ౩౦. ఋషిర్దేహాతిథిః పుత్రః కణ్వో
 బర్హిష దస్తథా, బ్రహ్మతేజో మయా స్సర్వే కీర్తితా లోకభావనాః. ౩౧. లభం
 తే హి సుఖం సర్వే రుద్రానలవసుప్రభాః, భువి కృత్వా శుభం కర్త మోదంతే దివి
 దైవతైః. ౩౨. మహేంద్రగురవస్సస్త ప్రాచీం వై దిశ మాశ్రితాః, ప్రయతః
 కీర్తయన్నేతాన్ శక్రలోకే మహీయతే. ౩౩. ఉన్ముచుః ప్రముచ్యశ్చైవ స్వస్త్వా
 త్రేయశ్చ వీర్యవాన్, దృఢవ్యశ్చోర్ధ్వగ్రాహశ్చ త్విణసామాంగిరా స్తథా. ౩౪.
 మిత్రావరుణయోః పుత్ర స్తథాఽగస్త్యః ప్రతాపవాన్, ధర్మరాజర్హి జస్సస్త
 దక్షిణాం దిశ మాశ్రితాః. ౩౫. దృఢేయశ్చ ఋతేయశ్చ పరివ్యాధశ్చ

కీర్తిమాన్, ఏకతత్త్వ ద్విత్వైవ త్రితశ్చాదిత్యసన్నిభాః. 3౬. అత్రేః పుత్రశ్చ
 ధర్మాత్మా ఋషిస్సారస్వతస్తథా, వరుణస్య ర్విజస్సప్త పశ్చిమాం దిశమా
 స్థితాః. 37. అత్రి ర్వసిష్ఠో భగవాన్ కశ్యపశ్చమహానృషిః, కౌతమ
 స్సభగద్వాజో విశ్వామిత్రోఽథ కాశికః. 3౮. ఋషీకతనయశ్శోగ్రో జమదగ్నిః
 ప్రతాపవాన్, ధనేశ్వరస్య గురవః సప్తైతే ఉత్తరాశ్రితాః. 3౯. అపరే మునయ
 స్సప్తదిక్షు సర్వాస్సధిష్ఠితాః, కీర్తిస్వస్తికరా నృశాం కీర్తితా లోకభావనాః. ౪౦.
 ధర్మః కామశ్చ కాలశ్చ వసుర్వాసుకిరేవ చ, అవంతః కపిలశ్చైవ సప్తైతే ధరణి
 ధరాః. ౪౧. శాంతి స్వస్తికరా లోకే దిశాం పాలాః ప్రకీర్తితాః, యన్యాః యన్యాం
 దిశి హ్యేతే తన్ముఖేశ్వరణం వ్రజేత్. ౪౨. రామో వ్యాసస్తథా నాణిరశ్వ
 త్థామా చ లోమశః, ఇత్యేతే మునయోఽదిత్యా ఏకైక స్సప్త స్సప్తథా. ౪3.
 సప్తార స్సర్వభూతానాం కీర్తితా లోకపావనాః, సువర్తో మేరుసావర్ణో మార్కండే
 యశ్చ ధార్మికః. ౪౪. సాంఖ్యయోగో నారదశ్చ దుర్వాసాశ్చ మహానృషిః, అత్యం
 తతపసా దాంతా స్త్రిషు లోకేషు విశ్రుతాః. ౪5. అపరే రుద్రసంకాశాః కీర్తితాః
 బ్రహ్మలోకాః, అపుత్రో లభతే పుత్రం దరిద్రో లభతే ధనమ్. ౪౬ తథాధర్మ
 ర్థకామేషు సిద్ధిం చ లభతే నరః, పృథుం వైస్యం నృపవరం పుణ్యే యన్యాభవ
 త్సుతా. ౪7. ప్రజాపతిం సార్వభౌమం కీర్తయే ద్వసుధాధిపమ్, ఆదిత్యవంశప్రభ
 వం మహేంద్రసమవిక్రమమ్. ౪౮. పురూరవసమైలం చ త్రిషు లోకేషు విశ్రు
 తమ్, బుధస్య దయితంపుత్రం కీర్తయే ద్వసుధాధిపమ్ ౪౯. త్రిలోకే విశ్రుతం
 వీరం భరతం చ ప్రకీర్తయేత్, గవామయేన యజ్ఞేన యేనేష్టం వై కృతే యుగే.
 5౦. రంతదేవం మహాదేవం కీర్తయే త్వరమద్యుతిమ్, విశ్వజిత్తపసో పేతుం లక్షణ్యం
 లోకమంగళమ్. 5౧. తథా శ్వేతుం చ రాజర్షిం కీర్తయే త్వరమద్యుతిమ్, సాగరస్యా
 త్తజాయేన స్థావితా స్తాదితాస్తథా. 5౨. మాతాశనసమానేతాన్ మహారూపా
 న్నహూజసః, ఉగ్రకాయాన్ మహాసత్త్వాన్ కీర్తయే త్క్రీర్తివర్ధనాన్. 53. దేవా
 నృషిగణాంశ్చైవ నృపాంశ్చ జగతీశ్వరాన్, సాంఖ్యం యోగం చ పరమం హవ్యం
 కవ్యం తదైవ చ. 5౪. కీర్తితం పరమంబ్రహ్మ సర్వభూతిపరాయణమ్, మంగళం
 సర్వభూతానాం పవిత్రం బహుకీర్తితమ్. 55. వ్యాధిప్రళయం శ్రేష్ఠం పౌష్టికం
 సర్వకర్తృణామ్, ప్రయతః కీర్తియే చ్చైతాన్ కల్యం సాయం చ భారత. 5౬.
 ఏతేవై పాంతి వర్షంతి భాంతి వాంతి సృజంతి చ, ఏతే వినాయకాః శ్రేష్ఠాదయః
 క్షాంతాజితేంద్రియాః. 57. సరాణా మశుభం సర్వం వ్యపహంతి ప్రకీర్తితాః,

సాక్షిభూతా మహాత్మానః పాపస్య సుకృతస్య చ. ౫౮. ఏతాన్వైకల్యముత్థా
 యకీర్తయన్ శుభమశ్నుతే, నాగ్నిచోరభయం తస్యన మార్గప్రతిరోధనమ్. ౫౯.
 ఏతాకీర్తయతాం నిత్యం దుస్స్వప్నో నశ్యతే నృణామ్, ముచ్యతే సర్వపాపేభ్యః
 స్వస్తిమాంశ్చ గృహం వ్రజేత్. ౬౦. దీక్షాకాలేషు సర్వేషు యః పఠేన్నీయ
 తో ద్విజః, న్యాయవానాత్మనిరతః త్వాంతో దాంతోఽనసూయకః. ౬౧. రోగాంతో
 వ్యాధియుక్తో వా పఠన్ పాపా త్ప్రముచ్యతే, వాస్తుమధ్యే తు పఠతః కులన్వస్త్య
 యనంభవేత్. ౬౨. క్షేత్రమధ్యే తు పఠతః సర్వసన్యం ప్రరోహతి, గచ్ఛతః క్షేమ
 మధ్యానం గ్రామాంతరగతః పఠన్. ౬౩. ఆత్మనశ్చ సుతానాం చ దారాణాం చ
 ధనస్యచ, బీజానా మోషధీనాం చ రక్షామేతాం ప్రయోజయేత్. ౬౪. ఏతాన్
 సంగ్రామ కాలే తు జపతః క్షత్రియస్య చ, గచ్ఛంతి రిషవో నాశం క్షేమం చ పరి
 వర్తతే. ౬౫. ఏతాన్ దైవే చ పితౄణాం చ పఠతః పురుషస్య హి, భుజతే పితరో
 హవ్యం కవ్యం చ త్రిదినాకసః. ౬౬. న వ్యాధిశ్చాపదభయం న ద్విపాన్న చ తస్మ
 రాత్, కశ్చలం లఘుతాం యాతి పాప్తనా చ ప్రముచ్యతే. ౬౭. యానపాత్రే చ
 యానే చ ప్రవాసే రాజవత్సని, పరాం సిద్ధి మవాప్నోతి సావిత్రిం హ్యుత్తమాం
 పఠన్. ౬౮. నాగ్ని ర్ద్వహతి కామాని సావిత్రి యత్ర పఠ్యతే, న తత్ర గాలోమ్రయతే
 న చతిష్ఠంతి పన్నగాః. ౬౯. న చ రాజభయం తేహం న పిశాచాన్న రాక్షసాత్,
 నాగ్న్యైః పుత్రనాద్యావ్యాశాద్భయం తస్యోపజాయతే. ౭౦. చతుర్థామపి వర్ణానా
 మాశ్రమస్య విశేషతః, కరోతి సతతం శాంతిం సావిత్రిముత్తమాం పఠన్. ౭౧.
 సతేహం విద్యతే దుఃఖం గచ్ఛంతి పరమాం గతిమ్, యే గృహ్లాంతి మహద్భిష్టా
 సావిత్రి గుణకీర్తనమ్. ౭౨. గవాం మధ్యే తు పఠతో గానోఽస్య బహువత్సలాః,
 ప్రస్థానే వాప్రవాసేవా సర్వావస్థాం గతో పఠేత్. ౭౩. జపతాంజుహ్వతాం వై వనిత్యం
 చ ప్రయతాత్తనామ్, ఋషీణాం పరమం జప్యం గుహ్యమేతన్నరాధిప. ౭౪. యా
 థాతథ్యేన సిద్ధస్య ఇతిహాసం పురాతనమ్, పరాశరమతం దివ్యం శక్రాయ కథితం
 పురా. ౭౫. తదేతత్తే సమాఖ్యాతం తథ్యం బ్రహ్మ సనాతనమ్, హృదయం సర్వభూతా
 నాం శ్రుతి రేషా సనాతనీ ౭౬. సోమాదిత్యోన్వయా స్సర్వే రాఘవాః కురవస్తథా,
 పఠంతి శుచయో నిత్యం సావిత్రిం పరమాం గతిమ్. ౭౭. అభ్యాసే నిత్యం దేవా
 నాం సప్తర్షీణాం భూవస్య చ, మోక్షణం సర్వకృచ్ఛాగ్నిణాం మోచయత్సశుశ్ర
 త్సదా. ౭౮. వృద్ధైః కాశ్యపగౌతమప్రభృతిభి ర్భృగ్వంగిరోఽత్యౌదిభిః శశో
 భూహస్తప్రభృతిభి ర్భృహ్మిభి స్సేవితమ్, భారద్వాజమతం

ప్రాప్తం వసిష్ఠా త్పునః సావిత్రి మధిగమ్య శక్రవసుభిః కృతాన్ని జితా దానవాః.
 ౭౯. యో గోశతం కనకశృంగమయం దదాతి విప్రాయ వేదవిదుషేఽథ బహు
 శ్రుతాయ, దివ్యాం చ భారతకథాం కథయేచ్చ నిత్యం పుణ్యం ఫలం భవతి తస్య చ
 తస్యచైవ. ౮౦. ధర్మో వివర్ధతి భృగోః పరికీర్తనేన వీర్యం వివర్ధతి వసిష్ఠన మోసతేన,
 సంగ్రామజి ధ్భవతి చైవ రఘుం నమస్కృత్యాదశ్వినౌ చ పరికీర్తయతో న రోగః.
 ౮౧. ఏమాతే కథితా రాజన్ సావిత్రి బ్రహ్మశాశ్వతీ, వివర్ధురసి యచ్ఛాన్యత్తతై
 వక్ష్యామి భారత. ౮౨.

ఇతి అనుశాసనపర్వాంతర్గత ఆనుశాసనికపర్వః, పంచాశదధిః శతతమోఽధ్యాయః.

—ॐ బ్రాహ్మణప్రశంసా. ౧౦—

యుధిష్ఠిరఉవాచ:—కే పూజ్యాః కే నమస్కార్యాః కథం వర్తేత కేషుచ,
 కిమాచారః కీ దృశేషు పితామహ కరిష్యతే. ౧. భీష్మఉవాచ:—బ్రాహ్మణానాం
 పరిభవః సాదయేదపి దేవతాః, బ్రాహ్మణానాం నమస్కృత్య యుధిష్ఠిర నరిష్యతే
 ౨. తేపూజ్యాస్తే నమస్కార్యా వర్తేథాస్తేషు పుత్రవత్, తేహి లోకానిమాన్
 సర్వాన్ ధారయంతి మనీషిణః. ౩. బ్రాహ్మణా స్సర్వలోకానాం మహంతో ధర్మ
 సేవకా, ధనత్యాగాభిరామాశ్చ వాక్సంయమరతాశ్చయే. ౪. రమణీయాశ్చ
 భూతానాం నిధానాం చ ధృతవ్రతాః, ప్రణేతారశ్చ లోకానాం శాస్త్రాణాం చ
 యశస్వినః. ౫. తపో యేషాం ధనం నిత్యం వాక్సేవ విభులం బలమ్,
 ప్రభవజ్ఞైవ ధర్మాణాం ధర్మజ్ఞాః సూక్ష్మదర్శినః. ౬. ధర్మకామాః స్థితాః ధర్మే
 సుకృతే ధర్మసేవకా, యాన్ సమాశ్రిత్య జీవంతి ప్రజా స్సర్వాశ్చతుర్విధాః.
 ౭. పంథాన స్వర్వనేతారో యజ్ఞవాహు స్సనాతినాః, పితృపైతామహీం గుర్వి
 ముద్వహంతి ధురం సదా. ౮. ధురి యే నావసీదంతి విషమే సద్గవా ఇవ, పితృ
 దేవాతిథిముఖా హవ్యకవ్యాగ్రభోజినః. ౯. భోజనాదేవ లోకాం స్త్రీం స్త్రీయంతే
 మహతో భయాత్, దీవ స్సర్వస్యలోకస్య చక్షుశ్చక్షుష్టతామపి. ౧౦. సర్వశిక్షా
 శ్రుతిధనా నిపుణా మోక్షదర్శినః, గతిజ్ఞా స్సర్వలోకానా మధ్యాత్మగతిచింతకాః.
 ౧౧. ఆదిమధ్యావసానానాం జ్ఞాతారః ఛిన్నసంశయాః, పరావరవిషజ్ఞా గంతారః
 పరమాం గతిమ్. ౧౨. విముక్తా ధూతపాస్తానో నిర్ద్వంద్వా నిష్పరిగ్రహః,
 మానార్హ మానితా నిత్యం జ్ఞానవిద్భిర్మహత్తభిః. ౧౩. చందనే మలఁకే చ
 భోజనేఽభోజనే సమాః, వాసోయేషాం మకూలం చ శాణక్షౌమాజినాని చ. ౧౪.
 తిష్ఠే యురప్యభుంజానా బహూని దివసాన్యపి, శేషయేయుశ్చగాత్రాణి స్వాధ్యాయై

స్సంయతేంద్రియాః. ౧౫. అదైవం దైవతం కుర్యురైవతం వాఽన్యదైవతమ్, లోకా
నన్యాక్ సృజేయుస్తే లోకపాలాంశ్చ కోపితాః. ౧౬. అసేయ స్సాగరో యేషా
మపి శాపాన్త్యహత్తనామ్, యేషాం కోపాగ్నిరద్యాపి చండకే నోపశామ్యతి. ౧౭.
దేవానామపి యే దేవాః కారణం కారణస్య చ, ప్రమాణస్య ప్రమాణం చ
కస్తానభిభవే ద్భుధః. ౧౮. యేషాం వృద్ధశ్చ బాలశ్చ సర్వ సమస్తా మర్హతి,
తపోవిద్యావిశేషాత్తు మానయంతి పరశ్చరమ్. ౧౯. అవిద్యాక్ బ్రాహ్మణో దేవః
పాత్రం వై పాపనం మహత్, విద్యాక్ భూయస్తతో దేవః పూజాసాగరసన్నిధిః.
౨౦. అవిద్వాంశ్చైవ విద్వాంశ్చ బ్రాహ్మణో వైషతం మహత్, ప్రణీతశ్చ
ప్రణీతశ్చ యథాగ్ని రైవతం మహత్. ౨౧. శ్శశానేహ్యపి తేజస్వీ పాపాన్ వైవ
దుష్యతే, హవిర్యజ్ఞే చ విధివద్భూషా ఏవ విశోభతే. ౨౨. ఏవం యద్యప్యనిచ్ఛేషు
వర్తతే సర్వకర్తసు, సర్వథా బ్రాహ్మణో మాన్యో దైవతం విద్ధి తత్పరమ్. ౨౩.
ఇతిఆనుశాసనపర్వాంతర్గతఆనుశాసనిపర్వణి, ఏకపంచాశదధికశతతమోఽధ్యాయః.

—ॐ పవనార్జునసంవాదః. ౧౦—

యుధిష్ఠిరఉవాచ:—కాం తు బ్రాహ్మణపూజాయాం పుష్టిం దృష్ట్వా సరా
ధిప, కం వా కర్తోదయం యద్వా తానర్చసి మహామతే. ౧. భీష్మఉవాచ:—అత్రా
పురాహరంతీమమితీహాసం పురాతనమ్, ఏవనస్య చ సంవాద మర్జునస్య చ భార
త. ౨. సహస్రభుజభృచ్చీమాక్ కార్తవీర్యోఽభవత్ప్రీధిః, ఆస్య లోకస్య
సర్వస్య మాహిష్టత్యాం మహాబలః. ౩. సతు రత్నాకరవతీం సద్వీపాం సాగరాం
బరామ్, శశాస పృథివీం సర్వాం హైహయ సృత్యవిక్రమః. ౪. న్యవిత్తం యేన
దత్తం తు దత్తాత్రేయాయ కారణే, క్షత్రధర్మం పురస్కృత్య వినయం శ్రుతమేవ
చ. ౫. ఆరాధయామాస తం కృతివీర్యాత్తజో మునిమ్, న్యచంత్రయత సుతుష్టో
ద్విజశ్చైవసం వరై స్త్రీభిః. ౬. సవరై శ్శుదితస్తేన నృపో వచన మబ్రవీత్,
సహస్రబాహుర్భూయాంజై చమూమధ్యే గృహేఽన్యథా. ౭. మమ బాహుసహ
స్రం తు పశ్యంతాం సైనికా రణే, విక్రమేణ మహీం కృత్స్నంజయేయం శంసిత
వ్రతః. ౮. తాం చధర్మేణ సంప్రాప్య పాలయేయ మతంద్రితః, చతుర్థం తు వరం
యాచే త్వామహం ద్విజనత్తమ. ౯. తం మమానుగ్రహకృతే దాతుమర్హస్య
నిందిత, ఆనుశాసంతు మాం సంశో మిథ్యోన్యత్రైవ త్వదాశ్రయమ్. ౧౦.
ఇత్యుక్త స్సద్విజః ప్రాహ తథాస్త్వితి సరాధిపమ్, ఏవం సమభవంస్తస్య వరాస్తే
దీప్తతేజసః. ౧౧. తత స్సరథమాథాయ జ్వలనార్కసమద్యుతిమ్, ఆబ్రవీద్విర్యసూ

మోహ తో-న్వస్తి సదృశో మమ. ౧౨. ధైర్యవీర్యే యశశ్శౌర్యే విక్రమేనాజ-
నాసి వా, తద్వాక్యాంతేఽంతరక్షే వై వాగువాచాశరీరిణీ. ౧౩. న త్వం మూఢవి-
జానీషే బ్రహ్మణం క్షత్రియాద్వరమ్, సహితో బ్రహ్మనేజేహ క్షత్రియశ్శాస్త్రీ వై
ప్రజాః. ౧౪. అర్జునఉవాచ:- కుర్యాం భూతాని తుష్టోఽహం క్రుద్ధో నాశం తథానయే,
కర్తా మనసా వాచా న మత్తోఽస్తి వరో ద్విజః. ౧౫. పూర్వో బ్రాహ్మ్యైర్తరో
వాదో ద్వితీయః క్షత్రియోత్తరః, త్వయోక్తౌ హేతుయుక్తౌ తే విశేషస్తత్రదృ-
శ్యతే. ౧౬. బ్రహ్మణాస్సంశ్రితాః క్షత్రం నక్షత్రం బ్రహ్మణాశ్రితమ్, శ్రితా బ్రహ్మ్యా
పథా విప్రాఃఖాదంతి క్షత్రియాన్ భవి. ౧౭. క్షత్రియేష్వాశ్రితోధర్మః ప్రజానాం
పరిపాలనమ్, క్షత్త్రాద్వృత్తిర్బ్రాహ్మణానాం తైః కథం బ్రహ్మణో వరః. ౧౮. సర్వ
భూతప్రధానాంస్తాన్ భైక్షవృత్తీనహం సదా, ఆత్మసంభావితాన్ విప్రాన్ స్థాపయా-
మ్యైత్తనో వశే. ౧౯. కథితం వ్యానయా సత్యం గాయత్యా కన్యయా దివి, విశే-
ష్యాన్యవశాన్ సర్వాన్ బ్రహ్మణాం శ్చిర్నవానసః. ౨౦. న చ మాం చ్యావయేద్రా-
ష్ట్రాత్రిషు లోకేషు కశ్చన, దేవో వా మానషో వాపితస్తాజ్జ్యేష్ఠో ద్విజాదహం ౨౧.
అథ బ్రహ్మ్యైర్తరం లోకం కరిష్యే క్షత్రియోత్తమమ్, న హి మే సంయుగే
కశ్చిత్సంఘముత్సహతే జలం. ౨౨. అర్జునస్యవచస్సృత్యా విత్రస్తాభూన్ని శచరీ,
అత్తై నమంతరిక్షస్థస్తతో వాయురభావత. ౨౩. త్యజై నం కలువం భావం బ్రహ్మ-
ణేభ్యో నమసు, యే తేహం కుర్వణః సావం రాష్ట్రక్షోభో భవిష్యతి. ౨౪.
అథ వా త్వం మహీపాల శమయిష్యంతి వై ద్విజాః, నిరసిష్యంతి తే రాష్ట్రా-
ద్ధతోత్సాహం మహాబలాః. ౨౫. తం రాజా కస్త్యమిత్యాహ తతస్తం ప్రాహ-
మారుతః, వాయుర్వై దేవమాతోఽస్తి హితం త్వం ప్రబ్రవీమ్యహమ్. ౨౬. అర్జున-
ఉవాచ:- అహో త్వయాద్య విపేషు భక్తిరాగః ప్రదర్శితః, యాదృశం
పృథివీభూతం తాదృశం బ్రూహి వై ద్విజమ్. ౨౭. వాయోర్వా సదృశం కించి-
ద్బ్రూహి త్వం బ్రహ్మణోత్తమమ్, అపాం వై సదృశో వహ్నిః సూర్యస్య
నభసోఽపి వా. ౨౮.

అనుశాసనపర్వాంతర్గత అనుశాసనికపర్వణి, ద్విపంచాశదధికశతతమోఽధ్యాయః.

వాయురువాచ:- శృణు మూఢ గుణాకాశ్చిద్బ్రాహ్మణానాం మహాత్మనా-
మ్, సేత్వయా కీర్తితా రాజంస్తేభ్యోఽథ బ్రహ్మణో వరః. ౧. త్యక్త్వా మహీత్వం
భూమిస్తు స్పర్థయాంగస్థపస్య హ, నాశం జగామ తాం విప్రో వ్యప్తంభయత కశ్యపః.
౨. అజేయా బ్రహ్మణా రాజా దివి చేహచ నిత్యదా, అపిబత్తేజసా హ్యపః

స్వయమేవాంగిరాః పురా. ౩. స తాః పిబన్ క్షీరమివ నాతృప్యత మహామనాః,
అపూరయన్త చ హేమ సర్వాం చ వార్థివ. ౪. తస్మిన్నహం చ కృద్ధే వై
జగత్త్యక్త్వా తతో గతః, వ్యతిష్ఠమగ్ని హోత్రే) చ చిరమంగిరసో భయాత్. ౫.
అథ శస్త్రశ్చభగవాన్ గౌతమేన పురంవరః, అహల్యాం కామయానో వై
ధర్మార్థం చ న హింసితః. ౬. యథా సమాద్రో నృపతే పూర్ణో మృప్తశ్చ వారిణా,
బ్రాహ్మణైరభిశక్తస్త్వ బభూవ లవణోదః. ౭. సువర్ణవన్తో నిర్ధూమః సంగతోర్ధ్వ
శిఖః కషః, క్రుద్ధేనాంగిరసా శష్టో గణై రేత్యైవర్జితః. ౮. మహతశ్శుద్ధితాః పశ్య
యేహసః తమ హోదధిమ్. సువర్ణధారిణా నిత్యమవశస్త్రా ద్విజాతినా. ౯. సమో
న త్వం ద్విజాతిభ్యః శ్రేయో విద్ధి న కాధిప, గర్భస్థాన్ బ్రాహ్మణాన్ శిశ్వన్న మస్యతి
కిల ప్రభుః. ౧౦. దండకానాం మహద్రాజ్యం బ్రాహ్మణేన వివాశితమ్, తాలజంఘం మహా
క్షత్రమా ర్శేణై కేన నాశితమ్. ౧౧. త్వయా చ విపులం రాజ్యం బలం ధర్మం శ్రుతం
తథా, దత్తా త్రేయప్రసాదేన ప్రాప్తం పశమదుర్భమ్. ౧౨. అగ్నిం త్వం యజనే
నిత్యం కస్తాదబ్బ్రహ్మణమష్టన, స హి సర్వస్య లోకస్య హవ్యవాటికం న వేత్సి
తిమ్. ౧౩. అథవా బ్రాహ్మణశ్చేష్ఠమనుభూతానుపాలకమ్, కర్తారం జీవలోకస్య
కస్తాజ్ఞాన్ విముహ్యనే. ౧౪. తథా ప్రజాపతిర్బ్రహ్మ అవ్యక్తః ప్రభురవ్యయః,
యే నేదం నిఖిలం విశ్వం జనితం స్థావరం చరమ్. ౧౫. అలంకృతం తు బ్రహ్మణం
కేచిదిచ్చ త్వపండితాః, అండాద్భిన్నా విశ్వశైలా దిశోఽంభః పృథివీ దివమ్. ౧౬.
ద్రష్టవ్యం నైతదేవం హి కథం జాతీ సతో హి సః, స్మృతమాకాశమండం తు తస్మా
జ్జాతః పితామహః. ౧౭. టేమేత్కథమితి బ్రూహి న కించిద్ధి తదా భవేత్, అహం
కారణి ప్రోక్తః సర్వతేజో గతః ప్రభుః. ౧౮. తస్యాండాదుత్థితో బ్రహ్మ స రాజన్
లోకభావనః, ఇత్యుక్తస్య తదా తూష్ణీమభూద్వాయుస్తతోఽబ్రవీత్. ౧౯.

అనుశాసనపర్వాంతర్గత ఆనుశాసనికపర్వణి, త్రిపంచాశదధికశతతమోఽధ్యాయః.

వాయురువాచః—ఇమం భూమిం ద్విజాతిభ్యో దిత్సు రైవ దక్షిణం
పురా, అంగో నామ నృపో రాజస్తశ్చింతాం మహీ యయా. ౧. భారణీం సర్వ
భూతానామయం ప్రాప్య వరో నృపః, కథమిచ్ఛతి మాం దాతుం ద్విజేభ్యో
బ్రహ్మణస్సుతామ్. ౨. సాహం త్యక్త్వా గమిష్యామి భూమిత్వం బ్రహ్మణః పదమ్,
అయం స రాష్ట్రో నృపతిర్దాభూదితి తతోఽగమత్. ౩. తతస్తాం కశ్యపో భృష్టా
వ్రజంతీం పృథివీం తదా, ప్రవివేశ మహీం సన్యో ముక్త్వాఽత్మానం సమాహరిః. ౪.
బుద్ధా సా సర్వతో జ్ఞజ్ఞే తృణాపధిసమన్వితా, ధన్వోత్తరా నప్తభయా భూమి

రాసీతతో నృప. ౫. ఏవం వర్షసహస్రాణి దివ్యాని సతతం నృప, త్రింశతః కాశ్యపీ
 రాజా భూమిరాసీదతంద్రితా. ౬. అథాగమ్య మహారాజ నమస్కృత్య చ
 కశ్యపమ్, పృథివీ కాశ్యపీ జజ్ఞే సుతా తస్య మహాత్మనః. ౭. ఏష రాజస్నీదృశో వై
 బ్రాహ్మణః కశ్యపో భవేత్, అన్యం ప్రబూహి వా త్వం చ కశ్యపాత్ క్షత్రియం
 పరమ్. ౮. తూర్ణం బభూవ నృపతిః పవనస్త్యబ్రవీత్సునః, శృణు రాజన్నతథ్యస్య
 జాతస్యాంగిరసే కులే. ౯. భద్రా సోమస్య మహితా రూపేణ పరమా మతా,
 యస్యాస్తుల్యం పతిం సోమ ఉతథ్యం సమపశ్యత. ౧౦. నా చ తీవ్రం తపస్తేషే
 మహాభాగా యశస్వినీ, ఉతథ్యాథే తు చార్వాంగీ పరం నియమమాస్థితా. ౧౧.
 తత ఆహూయ చో తథ్యం దదావత్రిర్యశస్వినీమ్, భార్యాథే సతు జగ్రహ విధివ
 ద్భూరిదక్షిణః. ౧౨. తాం త్వకామయత శ్రీమార్క వరుణః పూర్వమేవ హ,
 స చాగమ్య వనప్రస్థం యమునాయాం జహార తామ్. ౧౩. జలేశ్వరస్తు హృత్వా
 తామనయత్స్వపురం ప్రతి, పరమాద్భుతసంకాశం పటసహస్రశతం వ్రాదమ్.
 ౧౪. స హి రమ్యతరం కించిత్ తస్మాదస్యత్పురోత్తమమ్, ప్రాసాదైరప్సరోభిశ్చ
 దివైః కామైశ్చ శోభితమ్. ౧౫. తత్ర దేవస్తయా సార్థం రేమే రాజా జలే
 శ్వరః, అథాభ్యాతముతభ్యాయ తతః పత్న్యవమద్దనమ్. ౧౬. తచ్చుత్వా నారదా
 త్స్వముతథ్యో నారదం తదా, ప్రోవాచ గచ్ఛ బూహి త్వం వరుణం పరుషం
 వచః. ౧౭. మద్వాక్యాస్తుంచ మే భార్యాం కస్తాత్తాం హృతవానసి, లోకపాలోఽసి
 లోకానాం న లోకస్య విలుంపకః. ౧౮. సోమేన దత్తా మే భార్యా త్వయా
 చాపహృతాద్య వై, ఇత్యుక్తో వచనాత్తస్య నారదేన జలేశ్వరః. ౧౯. ముంచ
 భార్యాముతథ్యస్య కస్తాత్త్వం హృతవానసి, ఇతి శ్మత్వా వచస్తస్య తతస్తు
 వరుణోఽబ్రవీత్. ౨౦. మమైషా సుప్రియా భీమైర్నాముత్సృష్టుముత్సహే,
 ఇత్యుక్తో వరుణేనాథ నారదః ప్రాప్య వై మునిమ్. ౨౧. ఉతథ్యమబ్రవీద్వాక్యం
 నాతిహృష్టమనా ఇవ, గణే గృహీత్వా క్షిప్తోఽస్తి వరుణేన మహామునే. ౨౨.
 న ప్రయచ్ఛతీ తే భార్యాం యత్రే శార్యం కురుష్వ తత్, నారదస్య వచః శ్మత్వా
 కృద్ధః ప్రాజ్వలదంగిరాః. ౨౩. అపిబలేజసా వారి విప్లవ్య స మహాతపాః, పీయ
 మానే తు సర్వస్తింస్తాయే వై సలిశేశ్వరః. ౨౪. సుహృద్భిః క్షోభ్యమాణో వై
 వైవాముంచత తాం తదా, తతః కృద్ధోఽబ్రవీద్భూమిముతథ్యో బ్రాహ్మణోత్తమః.
 ౨౫. దర్శయ స్వస్థలం భద్రే వత్సహస్రశతం వ్రాదమ్, తతస్తదీరణం జాతం సముద్ర
 శ్చావసంపితః. ౨౬. తస్మాద్దేశాన్నదీం చైవ ప్రోవాచానా ద్విజోత్తమః, అదృశ్యా

గచ్ఛ భీరు త్వం సరస్వతి మరూఁ ప్రతి. ౨౭. అపుణ్య ఏష భవతు దేశస్త్యక్త
స్త్యమా శుభే, తస్మిన్ సంశోషితే దేశే భద్రామాదాయ వారిషః. ౨౮. అదవాత్
శరణం గత్వా భార్యామాంగిరసాయ వై, ప్రతిగృహ్య తు తాం భార్యాముతథ్యః
సుమనఃభవత్. ౨౯. ముమోచ చ జగద్భుఃఖాద్వరుణం చైవ హైహయ. తతస్స
లభ్యా తాం భార్యం వరుణం ప్రాహ ధర్మవిత్. ౩౦. ఉతథ్యస్సుసహతేజాః
యత్తత్ శృణు నరాధిప, మమైషా తపసా ప్రాప్తా క్రోశతస్తే జలాధిప. ౩౧.
ఇత్యుక్త్వా తాముపాదాయ స్వమేవ భవనం యయా, ఏష రాజన్మిదృశో వై
ఉతథ్యో బ్రాహ్మణోత్తమః. బ్రవీమ్యహం బూహి వా త్వముతథ్యాత్ క్షత్రియం
వరమ్. ౩౨.

ఆనుశాసనపర్వాంతర్గత ఆనుశాసనికపర్వణి, చతుఃపంచాశదధికశతతమోఽధ్యాయః.

భీష్మఉవాచ:— ఇత్యుక్తస్స నృపస్తూష్ణిమాసీద్వాయుస్తతోఽబ్రవీత్, శృణు
రాజన్నగస్త్యస్య మాహాత్మ్యం బ్రాహ్మణస్య హ. ౧. ఆసురైర్నిర్జితా దేవా నిరు
త్సహశ్చ తే శృతాః, యజ్ఞాన్వైషాం హృతాస్సర్వే పిష్టాఃఽం చ స్వధా
తథా. ౨. కర్తేజ్యా మానవానాం చ దానవైర్హైహయర్షభ, భృష్టైశ్చర్యాస్తతో
దేవాశ్చేరుః శృఙ్ఖ్యమితి శృతిః. ౩. తతః కదాచిత్తే రాజన్ దీప్తమాదిత్యవర్షపమ్,
దదృశుస్తేజసా యుక్తమగస్త్యం విఫులవ్రతమ్. ౪. అభివాద్య తు తం దేవాః
పుష్ట్యా కుశలమేవ చ, ఇదమూచుర్నహత్తానం వాక్యం కాలే జనాధిప. ౫. దానవై
రుగభిభగ్నాః స్త త్తైశ్చర్యాచ్చ భ్రంశితాః, తదస్తాన్నో భయాత్ప్రీతాత్ప్రీహి
త్వం మునిపుంగవ. ౬. ఇత్యుక్తస్స తదా దేవైరగస్త్యః కుపితోఽభవత్, ప్ర
జన్యాల చ తేజస్వీ కాలాగ్నిఃవ సంక్షయే. ౭. తేన దీప్తాంశుజాలేన నిర్దగ్ధా దానవా
స్తదా, అంతరిక్షం మహారాజ నిపేతుస్తే సహస్రశః. ౮. దహ్యామానాహి
దైత్యాస్తే తదాగస్త్యస్య తేజసా, ఉభా లోకా పరిత్యజ్య యయుః కాష్ఠాం తు
దక్షిణామ్. ౯. బలిస్తు యజతే యజ్ఞమశ్వమేధం మహీం గరిః, యేఽన్యేఽధస్తాన్తహి
స్థాశ్చ తేన దగ్ధా మహాసురాః. ౧౦. తతో లోకాః పునః ప్రాప్తాస్సురైశ్శాంత
భయైర్నృప, అత్రైనమబ్రువన్ దేవా భూమిష్ఠాసనురాఽ జహి. ౧౧. ఇత్యుక్తం
ప్రాహ వై దేవాన్నశక్తోఽస్మి మహీగర్తా, దగ్ధం తపో హి క్షియేన్తే స ధత్యా
మీతి పార్థివ. ౧౨. ఏవం దగ్ధా భగవతా దానవాః స్వేన తేజసా, అగస్త్యేన తదా
రాజన్ తపసా భావితాత్తనా. ౧౩. ఈదృశశ్చాప్యగస్త్యో హి కథితస్తే మయాఽ
నఘ, బ్రవీమ్యహం బూహి వా త్వమగస్త్యాత్ క్షత్రియం వరమ్. ౧౪.

భీష్మజిహ్వచః-ఇత్యుక్తస్య తదా తూష్ణీమభూద్వాయుస్తతోఽబ్రవీత్. శృణు రాజా వసిష్ఠస్య ముఖ్యం కర్తృయశస్వినః. ౧౫. ఆదిత్యాస్సత్రమాసంత సరో వైభానసః ప్రతి, వసిష్ఠం మనసాగత్వా జ్ఞాత్వా తత్తస్య గౌరవమ్. ౧౬. యజమానాంస్తు తా దృష్ట్వా సర్వాః దీక్షానుకర్షితాః, హంతుమైచ్ఛంత శైలాభాః బలినో నామ దానవాః. ౧౭. అదూరాత్తు తతిస్తేషాం బ్రహ్మదత్తవరం సరః, హతాహతావై తత్రైతే జీవంత్యస్తుత్య దానవాః. ౧౮. తే ప్రగృహ్య మహాఘోరాః పర్వతాః పరిఘాతాదుమాః, వృక్షోభయంత సలిలముత్థితం శతయోజనమ్. ౧౯. అభ్యుద్రవంత దేవాన్తే సహస్రాణి దత్తైవ హి, తతస్తైర్దైతా దేవాః శరణం వాసవం యయుః. ౨౦. స చ త్రైర్వ్యధిశృకో) వసిష్ఠం శరణం యయా, తతోఽభయం దదౌ తేభ్యో వసిష్ఠో భగవాన్పుషిః. ౨౧. తదా తాదూఃఖతాః జ్ఞాత్వా ఆనృశంస్య పరో మునిః, అయత్నేనాదహత్సర్వాః బలినః న్వేన తేజనా. ౨౨. కైలాసం ప్రస్థితాం చైవ నదీం గంగాం మహతపాః, ఆనయత్తత్సరో దివ్యం తయా భిన్నం చ తత్సరః. ౨౩. సరోభిన్నం తయా నద్యా సరయాస్స తతోఽభవత్, హతాశ్చ బలినో యత్ర స దేశః బలినోఽభవత్. ౨౪. ఏవం సేంద్రా వసిష్ఠేన రక్షితాస్త్రిదివౌకసః, బ్రహ్మదత్తవరాశ్చైవ హతా దైత్యా మహత్తనా. ౨౫. ఏతత్కర్తృ వసిష్ఠస్య కథితం హి మయాఽనఘ, బ్రవీమ్యహం బ్రూహి వా ల్వం వసిష్ఠాత్ క్షత్రియం వరమ్. ౨౬.

అనుశాసనపర్వాంతర్గత అనుశాసనిః పర్వణి, పంచపంచాశదధికశతతమోఽధ్యాయః.

భీష్మజిహ్వచః ఇత్యుక్తస్త్వన్మూర్త్యై మభూద్వాయుస్తతోఽబ్రవీత్, శృణు మే హైహయశ్రేష్ఠ కర్తారేస్సుమహత్తనః. ౧. ఘోరే తమస్యయుధ్యంత సహితా దేవదానవాః, అవిధ్యుత శరైస్తత్ర స్వర్భానుస్సామభాస్కరా. ౨. అథ తే తమసా గ్రస్తా నిహన్యంతే స్త దానవైః, దేవా నృపతిశార్దుల సహౌవ బలిభిస్తదా. ౩. అసురైర్వధ్యమానాస్తే క్షీణప్రాణా దివౌకసః, అవశ్యంత తపస్యంత మత్రిం విప్రం తపోధనమ్. ౪. అథైవమబ్రువాః దేవాః శాంతక్రోధం జితేంద్రియమ్, అసురైరిషుభి ర్విధౌ చంద్రాదిత్యావిమాపుభా. ౫. వయం వధ్యామహే చాపి శత్రుభిస్తమసా వృతే, నాధిగచ్ఛామ శాంతిం చ భయాత్త్రాయస్వ నః ప్రభో. ౬. ఋషిరువాచః- కథం రిక్త్యౌమి భవతిస్తేఽబ్రువం శ్చంద్రమా భవ, తిమిరఘ్నుశ్చ సవితా దన్యు వాంతా చ నో భవ. ౭. ఏవముక్తస్తదాఽత్రిరైవ తమోనుదభవచ్ఛశీ, అపశ్య త్సౌమ్యభావాచ్చ సామవత్ప్రియదర్శనః. ౮. దృష్ట్వా నాతిప్రభం సామం తథా

సూర్యం చ పౌర్ణమి, ప్రకాశమకరోదత్రిస్తపసా న్వేన సంయుగే. ౯. జగద్వితిగురం
 చాపి ప్రకాశమకరోత్తదా. వ్యజయచ్చతుసంఘాంశ్చ దేవా వాం న్వేన తేజసా.
 ౧౦. అత్రిణాదహ్యామానాంస్తా దృష్ట్వా దేవా మహాసురాః, పరాక్రమైస్తేఽపి
 తదా వ్యత్యఘ్నన్నత్రిక్షితాః. ౧౧. ఉద్భాతితస్య సవితా దేవాస్త్రాతా హతా
 సురాః, అత్రిణా త్వథ సామర్థ్యం కృతముత్తమతేజసా. ౧౨. ద్విజేనాద్విద్యతీయేన
 జపతా చర్తవాససా, ఫలభక్షేణ గాజన్దే పశ్యకర్తాత్రిణా కృతమ్. ౧౩. తస్యాపి
 విస్తరేణోక్తం కర్తాత్రేస్తుమహాత్తనః, బ్రవీమ్యహం బ్రాహ్మీ వా త్వమత్రితః
 క్షత్రియం వరమ్. ౧౪. ఇత్యుక్తస్తవ్యజ్జనస్త్రాక్షీమభూద్వాయుస్తతోఽబ్రవీత్,
 శౌణు రాజా మహార్కర్త చ్యవనస్య మహాత్తనః. ౧౫. అశ్వినోః ప్రతి సుశ్రుత్య
 చ్యవనః సాకశాసనమ్, ప్రోవాచ సహితో దేవైః సోమపావశ్వినౌ కురు. ౧౬.
 ఇంద్రఉవాచ:-అస్తాభిర్నిందితావేతో భవేతాం సోమపా కథమ్, దేవైర్నసమ్మితా
 వేతో తస్మాన్నైవం వదస్వ నః. ౧౭. అశ్వినభ్యాం సహ నేచ్ఛామ సోమం పాతుం
 మహావ్రత, యదన్యద్యక్ష్యసే విప్ర తత్కరిష్యామ తే వచః. ౧౮. చ్యవన
 ఉవాచ:-పిబేతామశ్వినౌ సోమం భవద్భిస్సహితావుభా, ఉభావేతావపి
 సుకౌ సూర్యపుత్రై సురేశ్వర. ౧౯. క్రియతాం మద్వచో దేవా యథా వై
 సముదాహృతమ్, ఏతిద్యః కుర్వతాం శ్రేయో భవేన్నైతదకుర్వతామ్. ౨౦.
 ఇంద్రఉవాచ:-అశ్వినభ్యాం సహ సోమం వై న పాస్యామి ద్విజోత్తమ, పిబం
 త్యన్యే యథాకామం నాహం పాతుమిహోన్మహే. ౨౧. చ్యవనఉవాచ:-
 న చేత్కరిష్యసి వచో మయోక్తం బలసూదన, మయా ప్రమథితస్సద్యః సోమం
 పాస్యతి వై మభే. ౨౨. వాయురువాచ:-తతిః కర్త సమూర్భం హితాయ
 సహసాశ్వినోః, చ్యవనేన తతో ముత్తైరిరభిభూతాసురాభవన్. ౨౩. తత్తు
 కర్త సమూర్భం దృష్టేంద్రః క్రోధమూర్ఛితః, ఉద్యమ్య విఫులం శైలం చ్యవనం
 సముపాద్రవత్. ౨౪. తథా వజ్రేణ భగవానమహ్నాకులలోచనః, తమావతంతం
 దృష్ట్యైవ చ్యవనస్తపసాన్వితః. ౨౫. అద్భి స్సిక్త్వాఽస్తంభయత్తం సవజ్రం సహచర్య
 తమ్, అఖేంద్రస్య మహాఘోరం సోఽపుజచ్చతుమేవ హి. ౨౬. మదం నామా
 హుతిమయం వ్యాదితాస్యం మహామునిః, తస్య దంతసహస్రం తు బభూవ శతయో
 జనమ్. ౨౭. ద్వియోజనకతాస్తస్య దంష్ట్రాః పరమదారుణాః, హనుస్తస్యావిశ
 ద్భూమావేకా చాస్యావిశద్దినమ్. ౨౮. జహ్వమూలాస్థితాస్తస్య సర్వే దేవా
 స్సవాసవాః, తమరాస్యమనుస్తాస్తా యథా మత్స్య మహర్ణవే. ౨౯. శ్రీ

సంమంత్యై రతో దేవా మదస్యాస్య సమీపగాః, అబ్రువన్ సహితాశ్శక్రం
ప్రణమాన్తే ద్విజాతయే. 30. అశ్వీభ్యాం సహ సోమం చ పిబామ విగతజ్వరాః,
తతస్సప్రణతశ్శక్రశ్చకార చ్యవనస్య తత్. 31. చ్యవనః కృతవానేతా
వశ్వినౌ సోమపాయినౌ, తతః ప్రత్యాహరత్కర్తృ మదం చ వ్యభజన్తునిః. 32. అక్షేషు మృగయాయాం చ పానే శ్రీషు చ వీర్యవాన్, ఏతైర్దోషైర్నరా
రాజన్ క్షయం యాంతి న సంతయః. 33. తస్మాదేతాన్నరో నిత్యం దూరతః
పరివర్జయేత్, ఏతత్తే చ్యవనస్యాపి కర్తృ రాజన్ ప్రకీర్తితమ్, బ్రవీమ్యహం బ్రాహ్మ
వా త్వం క్షత్రియం బ్రాహ్మణాద్వరమ్. 34.

అనుశాసనపర్వం తర్జిత ఆనుశాసనపర్వణి, పట్టంచాశదధికశతతమోఽధ్యాయః.

భీష్మ ఉవాచ:—తూష్ణీమాసీదద్ధనస్తు పనసస్త్వబ్రవీత్సునః, శృణు మే
బ్రాహ్మణేష్వేన ముఖ్యం కర్తృ జనాధిప. 1. మదస్యాస్యమనుప్రాప్తా యదా సేంద్రా
దివౌకః, తదైవ చ్యవనేనేహ హృతా తేహం వసుంధరా. 2. ఉభా లోకా వృతౌ
మత్వా తే దేవా దుఃఖతా భృశమ్, శోకార్తాశ్చ మహత్తానో బ్రహ్మణం శరణం
యముః. 3. దేవాఉవాచ:—మదాస్యవ్యధీషిక్తానామస్తాకం లోకపూజిత, చ్యవ
నేన హృతా భూమిః జనైశ్చైవ దివం ప్రభో. 4. బ్రహ్మోవాచ:—గచ్ఛధ్వం
శరణం విప్రా నాశు సేంద్రాదివౌకః, ప్రసాద్య తానుభా లోకావవాప్యథ యథా
పురా. 5. తే యముశ్శరణం విప్రానూచస్తే కాన్ జయామహే, ఇత్యుక్తాస్తే
ద్విజాన్ ప్రాహుర్జయతేహ కపావతి. 6. భూగర్తాహి విజేతారో వయమిత్య
బ్రువన్ ద్విజాః, తతః కర్తృ సమూరభం బ్రాహ్మణైః కపనాశనమ్. 7. తద్భృత్యాప్రే
షితోదూతో బ్రాహ్మణేభ్యోధనీకైః, భూగర్తా బ్రాహ్మణానాహధనీ కపవహో
యథా. 8. భవద్భిస్సద్భుకాస్సర్వే కపాః కిమిహ వర్తతే, సర్వే వేదవిదః ప్రాజ్ఞాః
సర్వే చ క్రతుయాజినః. 9. సర్వే సత్కవ్రతాశ్చైవ సర్వే తుల్యా మహర్షిభిః, శ్రీ
శ్చైవ రమతేతేషు ధారయంతి శ్రియం చ తే. 10. వృథా దారా న్న గచ్ఛంతి
వృథామాంసం న భుంజతే, దీప్తమగ్నిం జహ్వతే చ గురూణాం వచసేస్థితాః. 11.
సర్వే చ నియతాత్తానో బాలానాం సంవిభాగినః, ఉపేత్య శనకైర్యాంతిన సేవంతిరజ
స్వలామ్. 12. స్వర్గతిం వైవ గచ్ఛంతి తథైవ శుభశ్శ్రిణః, అభక్తవత్సు నాశ్నంతి
గర్భిణీ వృద్ధకాదిషు. 13. పూర్వాహ్లాషు న దీప్యంతి దివా వైవ న శేరతే,
ఏతైశ్చాన్యైశ్చ బహుభిర్నైరుక్తా కథం కపాన్, విజేవ్యథ నివర్తధ్వం నివృత్తా
నాం శుభం హి వః. 14. బ్రాహ్మణాఉవాచ:—కపాన్ వయం విజేష్యామో

యే దే వాస్తే వయం స్మృతాః, తస్మా ద్వధ్యాః కపాస్తాకం ధనిన్యాహి యథా గతిమ్. ౧౫. ధనీ గత్వా కపానాహ న వో విప్రాః ప్రియంకరాః, గృహీత్యాస్త్రాణ్యతో విప్రా కపా సుర్యే సమూద్రవర్ణ. ౧౬. సముద్రధ్వజా దృష్త్వా కపా సుర్యే ద్విజాతయః, వ్యసృజన్ జ్వలితాన్గ్నీన్ కపానాం ప్రాణనాశనాన్. ౧౭. బ్రహ్మసృష్టా హవ్యభుజః కపాన్ హత్వా ననాతనాః, నభసేవ యథాఽభ్రాణి వ్యరాజంత నరాధిప. ౧౮. హత్వా వై దానవాన్ దేవాః సుర్యే సంభూయ సంయుగే, తే నాభ్యజాన్ హి తదా బ్రాహ్మణైర్హిహతాన్ కపాన్. ౧౯. అథా గమ్య మహతేజా నారదోఽకథయన్ద్విభో, యథా హతా మహాభాగై స్తేజసా బ్రాహ్మణైః కపాః. ౨౦. నారదస్య ఏచశ్శృత్యా ప్రీతా సుర్యే దివాకసః, ప్రశ శంసుర్ద్విశంశ్చాపి బ్రాహ్మణాంశ్చ యశస్వినః. ౨౧. తేషాం తేజస్తథా వీర్యం దేవానాం వవృధే తతిః, అవాఘ్ననంశ్చమరత్వం త్రిషు లోకేషు పూజితమ్. ౨౨. ఇత్యుక్తవచనం వాయుమర్జునః క్షత్రువాచ హ, ప్రతీపూజ్య మహా బాహునా య త్తచ్చుణునరాధిప. ౨౩. అన్జనఉవాచః—జీవామ్యహం బ్రాహ్మణార్థం సర్వథా సతతం ప్రభో, బ్రహ్మణ్యో బ్రాహ్మణేభ్యశ్చ ప్రణమామి చ నిత్యశః. ౨౪. దత్తాత్రేయప్రసాదాచ్చ మయా ప్రాప్తమిదు బలమ్, లోకేచ పరమా కీర్తి రర్హశ్చ చరితోమహాన్. ౨౫. అహం బ్రాహ్మణకర్తాణి మయా మారుత తత్త్వశః, త్వయా ప్రోక్తాని కాన్తేన్ద్రియ శ్రుతాని ప్రయతేన చ. ౨౬. వాయురువాచః— బ్రాహ్మణాన్ తృప్తధర్షణ పాలయన్ద్రియాణి చ, భృగుభ్యస్తే భయం ఘోరం తత్తుకాలా ద్భవిష్యతి. ౨౭.

అనుశాసనపర్వాంత్యంత అనుశాసనికపర్వణి, అష్టపంచాశదధికశతతమోఽధ్యాయః.

—ॐ భగవద్వాహత్స్యకథనమ్. ॐ—

యుధిష్ఠిరఉవాచః— బ్రాహ్మణానర్చసే రాజన్ సతతం శంసితవ్రతాన్, కన్ను కర్తోదయం దృష్త్వా తానర్చసి జనాధిప. ౧. కాం వా బ్రాహ్మణపూజాయాం దృష్త్వా వ్యష్టిం మహావ్రత, తానర్చసి మహాబాహునా సర్వమేతద్వదస్య మే. ౨. భీష్మఉవాచః—ఏష తే కేశవః సర్వ మాఖ్యాస్మతి మహామతిః, వ్యష్టిం బ్రాహ్మణపూజాయాం దృష్టవ్యష్టిర్హవ్రతః. ౩. బలం శ్రోత్రే వాఙ్మనశ్చక్షుషీ చ జ్ఞానం తథా న విశుద్ధం మమాద్య, దేహన్యాసా నాతిచిరాన్తతో మే న చాతి తూర్ణం సవితా ప్రయాతి. ౪. ఉక్తా ధర్మాయే పురాణే మహంతో రాజన్ విప్రాణాం క్షత్రియాణాం విశాం చ, తథా శూద్రాణాం ధర్మముపాసతే చ కేషం కృష్ణాదుపశిక్షస్య పార్థ. ౫. అహం హ్యేషం వేద్మి తత్తేన కృష్ణం యోఽయం

హి యచ్చాప్య బలం పురాణమ్, అమేయాత్తా కేశవః కారవేంద్ర సోఽయం ధర్మం
 రక్షతి సంశయేషు. ౬. కృష్ణః పృథ్వీ మసృజత్ ఖం దివం చ కృష్ణస్య దేహాన్తేదినీ
 సంబభూవ, వరాహోఽయం భీమబలః పురాణః సపర్వతా వ్యసృజదై వ
 దిశశ్చ. ౭. అస్తాద్వాయుశ్చాచరితం దివం చ దిశశ్చతస్రా విదిశశ్చత స్రీః, సృష్టి
 స్తత్రవేయమనుప్రసూతా స నిర్జమే విశ్వమిదం పురాణః. ౮. అస్య నాభ్యాం
 పుష్కరం సంప్రసూతం యత్రోత్సన్నస్వయమేవామితాజాః, యేనాచ్ఛిన్నం
 యత్రముః పార్థ ఘోరం యత్ర త్రిప్తత్యర్ణసం తజ్జయానమ్ ౯. కృతే యుగే
 ధర్మ ఆసీత్సమగ్రస్త్రీతాకారే జ్ఞానమనుప్రపన్నః, బలం చాసీద్వాపరే పార్థ కృష్ణం
 కలావధర్మః క్షీతిమేవాజగామ. ౧౦. స ఏవ పూర్వం నిజఘాన దై త్యా న పూర్వ
 దేవశ్చ బభూవ సమ్రాట్, సభూతానాం భావనో భూతభవ్యః సవిశ్వస్యాస్య జగ
 తశ్చాభిగోష్టా. ౧౧. యదా ధర్మో గ్లాతి వంశే సురాణాం తదా కృష్ణో జాయతే
 నూనుషేషు, ధర్మే స్థిత్యా సతు వై భావితాత్తా పరాంశ్చ లోకానపరాంశ్చ పాతి.
 ౧౨. త్యాజ్యాం స్త్యక్త్యా చాసురాణాం వధాయ కార్యకార్యే కారణం చైవ పార్థ,
 కృతం కరిష్యత్ క్రియతే చ దేవో రాహుం సోమం విధిచ శక్ర మేనమ్. ౧౩. స విశ్వ
 కర్తా సహ విశ్వరూపః స విశ్వభుగ్విశ్వస్యగ్విశ్వజిచ్ఛ, స తూలభృచ్ఛోణితభృశ్శ్రా
 శస్త్రం కర్తభిర్విశితం వై స్తువంతి. ౧౪. తం గంధర్వాణామపరసాం చ సిత్యముప
 తిష్ఠంతే విబుధానాం శతాని, తం రాక్షసాశ్చిసరి సంవదంతి రాయస్సపః స విజ
 గీషురేశః. ౧౫. తమద్వరే శంసితారస్తువంతి రథంతరే సామగాశ్చ స్తువంతి,
 తం బ్రాహ్మణా బ్రహ్మమంత్రైః స్తువంతి తస్మై హవిరధ్వర్యపః కల్పయంతి. ౧౬.
 తం ఘోషార్థే గీర్భిరింద్రాః స్తువంతి సచావీశో భారతైః కః షశూనామ్, స పారాణీం
 బ్రహ్మగుహం ప్రవిష్టో మహీసత్రం భారతాగ్రే దదర్శ. ౧౭. స చైవ గాముజ్జహ
 రాగ్నికర్తా విక్షోభ్య దై త్యానసురాంశ్చ సర్వాన్, తస్యభయ్యో వివిధాన్ వేద
 యంతి తమేవాజ్ఞా వాహనం వేదయంతి. ౧౮. తస్మాంతరిక్షం పృథివీ దివం చ
 సర్వం వశే తిష్ఠతి శాశ్వతస్య, స కుంభరేతః ససృజే సురాణాం యత్రోత్పన్నమృషి
 మాహుర్వసిష్ఠమ్. ౧౯. స మాతరిశ్వా విభురశ్వవాజీ సశ్శివాన్ సవితా
 చాదిదేవః, తేనాసురా విజితాః స్వ ఏవ తద్విక్రాంతైర్విజితాసీహ త్రీణి. ౨౦.
 స దేవానాం మానుషాణాం పితౄణాం తమేవాహు ర్యజ్ఞవిదాం వితానమ్, స ఏవ
 కాలం విభజన్తు దేతి తస్మాత్తరం దక్షిణం చాయనే ద్వే. ౨౧. తస్యైవోర్ధ్వం
 తిర్యగధశ్చరంతి గభస్తయో మేదినీం భాసయంతః, తం బ్రాహ్మణా వేదవిదో

జువంతి తస్మాదిత్యో గాముపయుజ్య భాతి. ౨౨. సమాసి మాస్యధ్వర
 కృద్విధతే తమధ్వరే వేదవిదః పఠంతి, స ఏవోక్తశ్చక్రమిదం త్రినాభిసప్తాశ్వ
 యుక్తం వహతే వై త్రిధామ. ౨౩. మహాతేజాః సర్వశః సర్వసింహాః కృష్ణా
 లోకాన్ ధారయతే యథైకః, హంసం తమోఘ్నం చ తమేవ వీర కృష్ణం సదా
 పార్థ కర్తార మేహి. ౨౪. స ఏకదా కక్షగతో మహాత్మా తుష్టో విభుః ఖాండవే
 ధూమకేతుః, సరాక్షసానురగాంశ్చావజిత్వ సర్వత్రగః సర్వమగ్నా జహౌతి. ౨౫.
 స ఏవ పార్థాయ శ్వేతమశ్వం ప్రాయచ్ఛత్స ఏవాశ్వానథ సర్వాంశ్చకార,
 సబంధురస్తస్య రథస్త్రిచక్రస్త్రిపుచ్ఛిరాస్త్రిశిరశ్చత్రినాభిః ౨౬ సవిహాయో వ్యదధా
 త్సంచనాభిః స నిర్జమే గాం దివమతరిక్షమ్, సోఽరణ్యాని వ్యసృజత్సర్వతాంశ్చ
 హృషీకేశోఽమితదీప్తాస్థితేజాః. ౨౭. ఆలంఘయద్వై సరితో జఘాంస శక్రం
 వజ్రం ప్రహరంతం నిరాస, సమహేంద్రః స్థూయతే వై మహాధ్వరే విప్రేరేకో
 ఋక్సహస్రైః పురాణైః. ౨౮. దుర్వాసావై తేన నాన్యేన శిశ్యో గృహే రాజా
 వాసయతుం మహాజాః, తమేవాహర్పషమేకం పురాణం సవిశ్వకృద్విదధా
 త్యాత్తభావాన్. ౨౯. వేదాంశ్చ యో వేదయతేఽధిదేవో విధింశ్చ యశ్చాశ్ర
 యతే పురాణాన్, కామే వేదే తాకికే యత్ఫలం చ వివ్వక్సేనః సర్వమేతత్ ప్రతీ
 హి. ౩౦. జ్యోతీంషి శుక్లాని హి స్యులోకే త్రయో లోకా లోకపాలాశ్రయ
 శ్చ, త్రయోఽగ్నయో వ్యాహృతయశ్చ తిస్రస్సర్వే దేవా దేవకీపుత్ర ఏవ. ౩౧.
 సువత్సరః స ఋతుః సోఽర్థమాసః సోఽమౌరారాత్రః సకలా వై స క్షాంతాః, మా
 త్రాముహూర్తాశ్చ లవాః క్షణాశ్చ వివ్వక్సేనసర్వమేతత్ప్రతీహి. ౩౨. చంద్రా
 దిత్యో గ్రహనక్షత్రతాభాః సర్వాణి పర్వాణ్యథ పార్థిమాసమ్, నక్షత్రయోగా
 ఋతవశ్చ పార్థ వివ్వక్సేనాత్సర్వమేతత్ప్రసూతమ్. ౩౩. చంద్రాదిత్యా వసవోఽ
 ధాన్వినౌ చ సాధ్యాశ్చ విశ్వే మరుతాం గణాశ్చ, ప్రజాపతిర్దేవమూతాదిత్వసర్వే
 కృష్ణాదృషయ త్వై వ స ౩౪. వాయుర్భూత్వా విక్షిపతే సవిశ్వమగ్నిర్భూత్వా
 దహతే విశ్వరూః, ఆపో భూత్వా మజ్జయతే చ సర్వం బ్రహ్మ భూత్వా సృజతే
 సర్వసూక్మా. ౩౫. వేద్యం చ యద్వేదయతే చ వేద్యం విధిశ్చ యశ్చాశ్రయతే
 విధేయమ్, ధర్మే చ వేదే చ బలే చ సర్వం చరాచరం కేశవం త్వం ప్రతీహ. ౩౬.
 జ్యోతిర్భూతః పరమోఽసా పురస్తా త్ప్రకాశతే యత్ప్రథయా విశ్వరూః, ఆపః
 సృష్ట్యాసర్వభూతాత్తయోనిః పురాఽకరోత్సర్వమేవాథ విశ్వమ్. ౩౭. ఋతూనుత్పా
 తాన్ వివిధాన్యన్భూతానిమేఘాన్ విద్యుత్సర్వమైరావతం చ, సర్వం కృపాత్ ఫావరం

జంగమం చ విశ్వాత్మానం విశ్వమేనం ప్రతీహి. 3౮. విశ్వావాసం నిర్గుణం వాసు
దేవం సంకర్షణం జీవభూతం వదంతి, తతిః ప్రద్యుమ్నమనిరుద్ధం చతుర్థమాజ్ఞాపయ
త్వాత్మయోనిర్మహత్తా. 3౯. స పంచధా పంచజనోపవన్నం సంవోదయన్ విశ్వ
మిదం సిస్పృక్షుః, తతశ్చకారావనిమారుతో చ ఖం జ్యోతిరాపశ్చ తథైవ పార్థ.
౪౦. సస్థావరం జంగమం చైవ మేతచ్ఛతుర్విధం లోకమిమం చ కృత్వా, తతో
భూమిం వ్యదధాత్వంచబీజం గ్యాః పృథివ్యాం ధాన్యతి భూరివారి. ౪౧. తేన
విశ్వం కృతమేతద్ధి రాజన్ సజీవయత్వాత్మనైవాత్మయోనిః, తతో దేవానసురా
న్దానవాంశ్చ లోకాన్యప్సింశ్చాపి పితౄన్ ప్రజాశ్చ. ౪౨. స మాసేన విధిస త్ప్రాణి
లోకాన్ సర్వాన్ సదా భూతవత్సిస్పృక్షుః, శుభాశుభం స్థావరం జంగమం చ విష్వ
క్సేనాత్సర్వ మేతత్ప్రతీహి. ౪౩. య్వర్తతే యశ్చ భవిష్యతీహ సన్వో హ్యేత
త్కేశవం త్వం ప్రతీహి. మృత్యుశ్చైవ ప్రాణినామంతకారే సాక్షాత్కృష్ట
శ్శాశ్వతో ధర్తవాహః. ౪౪. భూతం యచ్ఛేహ న విద్మ కించి ద్విష్వక్సేన స్సర్వ
మేతత్ప్రతీహి. యత్ప్రీతస్తం చ లోకేషు పుణ్యం యచ్ఛ శుభాశుభమ్, తత్సర్వం
కేశవోఽచింత్యో విపరీతమతః పరమ్. ౪౫. ఏతాదృశః కేశవోఽతశ్చ భూయో
నారాయణః పరమశ్శావ్యయశ్చ, మధ్యాద్యంతస్య జగతస్తస్థువశ్చ నదానం వై
ప్రథవశ్శావ్యయశ్చ. ౪౬.

అనుశాసనపర్వాంతర్గత అనుశాసనికపర్వణి, అష్టసంచాశదధికశతతమోఽధ్యాయః.

—ॐ దుర్వాసో భిక్షోపాఖ్యానమ్. ॐ—

యుద్ధిష్ఠిరఉవాచ:—బ్రూహి బ్రాహ్మణపూజాయాం పుష్టిం త్వం మధు
సూధన, వేత్తా త్వమథ చార్థస్య వేద త్వాం హి పితామహః. ౧. వాసుదేవ
ఉవాచ:—శృణుష్వావహీతో రాజన్ ద్విజానాం భరత్స్వభ, యథా తత్త్వేన
పదతో గుణాన్వై కురుసత్తమ. ౨. ద్వారవత్యాం సమాసీనం పురా మాం కురు
నందన, ప్రద్యుమ్నః పరిపప్రచ్ఛ బ్రాహ్మణైః పరికోపితః. ౩. కిం ఫలం బ్రాహ్మణేష్వస్తి
పూజాయాం మధుసూధన, ఈశ్వరత్వం కుత నేపామిహైవ చ పరత్రి చ. ౪. సహ
ద్విజాతీన్ స పూజ్య కింఫలం తత్ర మానద, ఏతద్బ్రూహిస్సుటంసర్వం సుమహాన్
సంశయోఽత్ర మే. ౫. ఇత్యుక్తే వచనే తస్మిన్ ప్రద్యుమ్నేన తథా త్వహమ్,
శ్రుత్యబ్రువం మహారాజ యత్తచ్ఛృణు సమాహితః. ౬. పుష్టిం బ్రాహ్మణపూ
జాయాం రాక్షిణేయ నిబోధ మే, త్రవగ్నే చాపవగ్నే చ యశశ్శ్రీ రోగశాంతిషు.

దేవతాపితృపూజాను సంతోష్యాశ్చైవ నో ద్విజాః, ఏతే హి సోమరాజాన

ఈశ్వరానుభవదుఃఖయోః.౮. అస్తి లోకే రాక్షసేయ తథాఽ ముష్టింశ్చ పుత్రక,
 బ్రాహ్మణప్రభవం సౌమ్యం న మేత్రాస్తి విచారణా. ౯. బ్రాహ్మణః ప్రతిపూజాయా
 మాయుః కీర్తిర్యశోబలమ్, లోకాలోకేశ్వరాశ్చైవ సర్వే బ్రాహ్మణపూజకాః. ౧౦.
 తత్కథం వై నాద్రియేయమిశ్వరోస్తిఽతి పుత్రక, మా తే మన్యుర్నహ బాహూ
 భవత్వత్ ద్విజాన్ ప్రతి. ౧౧. బ్రాహ్మణా హి మహమ్భూతమస్తి లోకే
 పరత్ర చ, భన్తకుర్వ్యుర్జగదిదం కుద్ధాః ప్రత్యక్షదర్శినః. ౧౨. అన్యానపిశ్చ జే
 యుశ్చ లోకాన్ లోకేశ్వరాంస్తథా, కథం తేషు న వర్తేత్ సమ్యక్ జ్ఞానాను
 లేజనః. ౧౩. అవసన్నే గృహే తాత బ్రాహ్మణో హరిసింగళః, చీరవానా బిల్వ
 ఖండో దీర్ఘశ్రుః కృశో మహాన్. ౧౪. దీర్ఘేభ్యశ్చ మనుష్యేభ్యః ప్రమాణాద
 ధికో భువి, సర్వాన్ సంచరతే లోకాన్ యే దివ్యా యే చ మానుషాః. ౧౫.
 ఇమాం గాథాం గాయమానశ్చల్వరేషు సభాసు చ, దుర్వాససం వాసయేత్కో
 బ్రాహ్మణం సత్కృతం గృహే. ౧౬. రోషణస్సర్వభూతానాం సూక్ష్మేఽప్యపకృతే
 కృతే, పరిభాషాం చ మే శ్రుత్వా కోను దద్యాత్ప్రీతిశ్రయమ్. ౧౭. యో మాం
 కశ్చిద్వాసయీత న సమాం కోపయేదితి, యస్తాన్నిద్రాయతే కశ్చిత్తతోఽహం సమీ
 వాసయమ్. ౧౮. సన్నభంక్తే సహస్రాణాం బహూనామన్నమేకదా, ఏకదాస్తా
 ల్పకం భంక్తే న చైవైతి పునర్నహాన్. ౧౯. అకస్తాచ్చ ప్రహసతి తథా కస్తాత్ప్రీ
 రోదితి, నచాస్య వయసా తుల్యః పృథివ్యామభవత్తదా. ౨౦. అథ సన్న్వవ
 సథం గత్వా సశయ్యాస్తరణాని చ, కన్యాశ్చాలంకృతా దగ్ధా తతో వ్యవగతః
 పునః. ౨౧. అథ మామబ్రవీద్భూయః స మునిస్సశితవ్రతః, కృష్ణ పాయసమిచ్ఛాను
 భోక్తుమిత్థేవ సత్వరః. ౨౨. తదైవ తు మయా తస్య చిత్తజ్ఞేన గృహే జనః,
 సర్వాణ్యన్నాని పానాని భక్ష్యోశ్చోచ్ఛావచాస్తథా. ౨౩. భవంతు సర్కృతా
 నీహ పూర్వమేవ ప్రచోదితః, తతోఽహం జ్వలమానం వై పాయసం ప్రత్యవేద
 యమ్. ౨౪. తం భుక్త్యైవ తు సక్తిప్రం తతో వచనమబ్రవీత్, క్షీప్రమం
 గాని లింఘస్య పాయసేనేతి సస్తహ. ౨౫. అవిమృత్యైవ చ తః కృతవానస్తి
 తత్తథా, తేనోచ్ఛిష్టేన గాత్రాణి శిరశ్చైవాభ్యమృతయమ్. ౨౬. స దదర్శ తదా
 భ్యాశే మాతరం తే శుభాననామ్, తామపి స్తయమానస్స పాయసేనాభ్యతే
 పయత్. ౨౭. మునిః పాయసద్ధిగాంగీం రథే తూర్ణమయోజయత్, తమా
 రుహ్య రథం చైవ నిర్యయా చ గృహాన్తమ. ౨౮. అగ్నివర్ణో జ్వల్ గాధీమాన్
 స ద్వికో రథధుర్యవత్, ప్రతోదేనాతుదద్బాలాం రుక్మిణీం మమ పశ్యతః. ౨౯.

న చ మే స్తాకమప్యాసీద్దుఃఖమీర్వాక్యకృతం తదా, తథా స రాజమార్గేణ మహతా
 నిర్యయా బహిః. 30. తద్దృష్ట్వా మహదాశ్చర్యం దాశాహ్లా జాతమన్యవః,
 తథా జల్పన్నిధిః కేచిత్సమాభావ్య పరస్పరమ్. 31. బ్రాహ్మణా ఏవ జాయేరణ
 నాన్యో వర్ణః కథంచన, కోహ్యేనం రథమాస్థాయ జీవేదన్యః పుమానిహ. 32.
 ఆశీవివవిపం తీక్ష్ణా తతస్తీక్ష్ణతరో ద్విజః, బ్రహ్మశీవివదగధస్య నాస్తి కశ్చిచ్ఛికి
 గ్నిః. 33. తస్మిన్ ప్రజతి దుర్ధక్షే ప్రాస్థలక్రుక్తిణీ షధి, తత్రామర్షయత శ్రీమాం
 స్తతస్తూర్ణ మచోదయత్. 34. తతః పరమసక్రుద్ధో రథా త్ప్రీస్కంధ్య స ద్విజః,
 పదాతిరుత్పథేనైవ ప్రాద్రవద్వక్షీణాముఖః. 35. తముత్పథేన ధావంతమన్య
 ధావం ద్విజోత్తమమ్, తదైవ పయనా దిద్ధః ప్రసీద భగవన్నితి. 36. తతో
 విలోక్య తేజస్వీ బ్రాహ్మణో మా మువాచ హ, జితః క్రోధ స్త్వియా కృష్ణ ప్రకృ
 త్యైవ మహాభుజ. 37. న తేఽపరాధమిహ వై దృష్టవానస్తి సువ్రత, ప్రీతోఽస్తి
 తవ గోవింద వృణ కామాన్ యథేషితాన్. 38. ప్రసన్నస్య చ మే తాతి షశ్యప్ర్య
 ఙ్మిం యథావిధి, యావద్దేవమనుష్యాణామన్నే భావో భవిష్యతి. 39. యథైవాన్నే
 తథా తేహం త్వయి భావోభవిష్యతి, యావచ్చ పుణ్యా లోకేషు త్వయి కీర్తి
 ర్భవిష్యతి. 40. త్రిషు లోకేషు తావచ్చ వైశిష్ట్యం ప్రతిపత్సిసే, సుప్రియః స్వ
 లోకస్య భవిష్యసి జనార్దన. 41. యతే భిన్నం చ దగ్ధం చ యచ్చ కించిద్విహ
 శితమ్, స్వో తథైవ ద్రష్టాసి విశిష్టం నా జనార్దన. 42. యావదేతత్ప్రీతిక్షం
 తే గాత్రేషు మధుసూదన, తతో మృత్యుభయం నాస్తి యావదిచ్ఛసి చాద్యుత.
 43. న తు పాదతలే లిప్తే కస్తాతే పుత్రకాద్య వై, వైతన్తే ప్రియమిత్యేవ సమాం
 ప్రీతోఽభవత్తదా. 44. ఇత్యుక్తోఽహం శరీరం స్వం దదర్శ శ్రీసమాయుతమ్,
 దుక్తిణీం చాబ్రవీత్ప్రీతః స్వస్త్రీణాం వరం యశః. 45. కీర్తం చానుత్తమాం
 లోకే సమవాప్యసి శోభనే, న త్వాం జరా వా రోగాశ్చి వైవర్ణ్యం చాపి
 భామిని. 46. ద్రత్యునే పుణ్యాగంధా చ కృష్ణమారాధయిష్యసి, బోడశానాం సహ
 న్నాణాం వధూనాం కేశవస్య హ. 47. వరిష్ఠా చ సలోక్యా చ కేశవస్య భవి
 ష్యసి, తవ మాలరమిత్యుక్త్వా తతో మాం పునరబ్రవీత్. 48. ప్రస్థితస్య మహా
 తేజా దుర్వాసాగ్నిరివ జ్వలన్, ఏవ వై తే బుద్ధింస్తు బ్రాహ్మణాన్ ప్రతి కేశవ.
 49. ఇత్యుక్త్వా స తదా విప్రస్తత్రైవాంతరధీయత, తస్మిన్నంతర్నితే చాహ
 ముపాంశు వ్రతమాచరమ్. 50. యత్కించిద్బ్రాహ్మణో బ్రూయాత్సర్వం కుర్యా
 మితి ప్రభో, ఏతద్వ్రతమహం కృత్వా మాత్రా తే సహపుత్రక. 51. తతః పరమ

హృష్టాత్తా ప్రావిశం గృహమీవ చ, ప్రవిష్టే పృగృహే సర్వమథ పశ్యామి తం
నవమ్. ౫౨. యద్భిన్నం యచ్చ వైదగ్ధం తేన విప్రేణ పుత్రక, తతోఽహం విస్త
యం ప్రాప్తః సర్వం దృష్త్వానవం దృఢమ్ ౫౩. ౨ పూజయం చ మనసా రాక్తిణేయ
సదా ద్విజాన్, ఇత్యహం రాక్తిణేయస్య పుచ్ఛనో భరతిర్హథ. ౫౪. మా
నోత్త్యం ద్విజముఖిస్య సర్వమాఖ్యాతివాంస్తదా, తథా త్వమపి కాంతేయ
బ్రాహ్మణా సతతం ప్రభో. ౫౫. పూజయస్య మహాభాగాన్ ధన్వంతోభిశ్చ
నిత్యదా, ఏవం వృష్టిమహం ప్రాప్తో బ్రాహ్మణానాం ప్రసాదజామ్, యచ్చ
మామాహ భీష్మస్తు తత్సత్యం భరతిర్హథ. ౫౬.

అనుశాసనపర్వాంతర్గత అనుశాసనపర్వణి, ఏకోనపద్మ్యధికశతతమోఽధ్యాయః.

— ఈశ్వరప్రశంసా. —

ముద్ధిష్ఠిరడివాచః—సుర్వాససః ప్రవాదాత్తే యత్తదా మధుసూదన,
అవాప్తమిహ విజ్ఞానం తన్నే వ్యాఖ్యాతుమర్హసి. ౧. మహాభాగ్యం చ యత్తస్య
నామాసి చ మహాత్మనః, తత్త్వతో జ్ఞాతు ఘ్నిచ్ఛామి సర్వం మతిమతాం వర. ౨.
వాసుదేవడివాచః—హంతే తే కీర్తయిష్యామి నమస్కృత్వా కివర్తినే, యద
వాక్తం మయా రాజన్ శ్రేయో యచ్ఛార్జితం యశః. ౩. ప్రయతః ప్రాతరుత్థాయ
యదధీయే విశాంపతే, ప్రాజలిశ్చేతిరుద్రీయం తన్నే నిగదతః శృణు. ౪. ప్రజాపతి
స్తత్యస్మజే తపసాఽంతేషహతపాః, శంకర స్త్యస్తజత్తాత ప్రజాస్థావరజంగమః.
౫. నాస్తి కించిత్పరం భూతం మహాదేవాద్విశాంపతే, ఇవా త్రిప్వపి లోకేషు
భూతానాం ప్రవరో హి సః. ౬. న చైవోగ్నిహతే స్థాతుం కశ్చిన్గ్రే మహాత్మనః,
న హి భూతం సమం తేన త్రిపులోకేషు విద్యతే. ౭. గంధనాపి హి సంగ్రామే
తస్య క్రుద్ధస్య శత్రవః, విసంజ్ఞా హతిభూయిష్ఠా వేపంతే చ పతంతి చ ౮. ఘోరం
చ నిసదం తస్య పర్జన్యనిసదోపమమ్, శ్రుత్వా విశీర్యేర్ధృదయం దేవానామపి
సంయుగే. ౯. యాంశ్చై ఘోరేణ రూపేణ పశ్యేత్కుంధిః పినాకధృత్, న సురా
నాసురా లోకే న గంధర్వా న పన్నగాః. ౧౦. కుపితే సుఖమేధంతే తస్మిన్నపి గుహ
గతాః, ప్రజాపతేస్తు దక్షస్య యజతో వితితే క్రతౌ. ౧౧. వివ్యాధ కుపితో
యజ్ఞం నిర్భయస్తు భవస్తదా, ధనుషా బాణమున్మిష్య సఘోషం విననాద చ.
౧౨. తేన శర్త కతః శాంతింవిషాదం లేభిరేసురాః, విధేచ సహసా యజ్ఞే కుపితే
చమహేశ్వరే. ౧౩. తేన జ్యోతఃఘోషేణ సర్వేలోకాః సమాకులాః, బభూవురవశాః
వార్ధ విషేదుశ్చ సురాసురాః. ౧౪. అపశ్చక్షుభిరే చైవ చకంపే చ వసుంధరా,

వ్యద్రవః గిరయశ్చాపి జ్యాయాః పశాల చ సర్వశః. ౧౫. అంధేన తమసా లోకాః
 స్రావృతా న చకాశిరే, ప్రణప్తా జ్యోతిషాం భాశ్చ సహ సూర్యేణ భారత. ౧౬.
 భృశం భీతాస్తతః శాంతిం చక్రుః స్వస్త్యయనాని చ, ఋషయః సర్వభూతానా
 మాత్మనశ్చ హితైషిణః. ౧౭. తతఃసోఽభ్య ద్రవద్దేవాక్రుద్యో రౌద్రపరాక్రమః,
 భగస్య నయనే క్రుద్ధః ప్రహరేణ వ్యశాతయత్. ౧౮. పూషణం చాభిమద్రావ
 పాదేన చ రుషాన్వితః, పురోహితం భక్షయతో దశనాంశ్చ వ్యశాతయత్. ౧౯.
 తతః ప్రణేముద్ధేవాస్తే వేషమానాస్తు శంకరమ్, పునశ్చ సందధే రుద్రో దీప్తం
 నుశితం శరమ్. ౨౦. రుద్రస్య విక్రమం దృష్త్వా భీతా దేవాః సహర్షిభిః, తతః
 ప్రసాదయామాసుః సర్వే తే విబుధోత్తమాః. ౨౧. శేషశ్చ శతరుద్రీయం
 దేవాః కృత్వాంజలిం తదా, సంస్తూయమానస్త్రిదశైః ప్రసాద మహేశ్వరః.
 ౨౨. రుద్రస్య భాగం యజ్ఞే చ విశిష్టం తే త్వకల్పయన్, భయేన త్రిదశా
 రాజన్ శరణం చ ప్రపేదిరే. ౨౩. తేన చైవహి దుష్టేన స యజ్ఞస్సాధితోఽ
 భవత్, యద్యచ్ఛాపహృతం తత్ర తత్తథైవ సజీవయత్. ౨౪. అనురాణాం
 పురాణ్యాసు స్త్రీణి వీర్యవతాందివి, ఆయసం రాజతం చైవ సౌవర్ణ మపి చాపరమ్.
 ౨౫. నాశకీత్తాని ఋషువా భేత్తుం సర్వాయుధైరపి, అథ సర్వే మహారుద్రం జగ్తు
 శ్వరణమర్దితాః. ౨౬. తత ఊచుర్మహాత్మానో దేవాస్సర్వే సమాగతాః, రుద్ర
 రౌద్రా భవిష్యంతి పశవః సర్వకర్తసు. ౨౭. జహీ దైత్యాన్ సహ పురైర్లోకాం
 స్తాయస్య మానద, స తథోక్తస్తథేత్యుక్త్వా కృత్వా విష్ణుం శరోత్తమమ్. ౨౮.
 శల్యమగ్నిం రథా కృత్వా పుంఖం వైవస్వతం యుమమ్, వేదాన్ కృత్వా ధనుః
 సర్వాన్ జ్యాయం చ సావిత్రిముత్తమామ్. ౨౯. బ్రహ్మణం సారథిం కృత్వా విని
 యజ్య చ సర్వశః, త్రివర్షణా త్రిశత్యేన కాలే తాని విభేద సః. ౩౦. శరేణా
 దిత్వవర్ణేన కాలాగ్నిసమతేజసా, తే సురాసుపురాస్తత్ర దగ్ధా రుద్రేణ భారత.
 ౩౧. తం చైవాంశగతం దృష్త్వా బాలం పంచశిఖం పునః, ఉమా జ్జ్ఞాసమానా
 వై కోఽయమిత్వబ్రవీత్తదా. ౩౨. ఆసుయతిశ్చ శక్రస్య వజ్రేణ ప్రవారివ్యళః,
 సవజ్రంస్తంభయామాస తం బాహుం పరిఘోపమమ్. ౩౩. స సంబుబుధిరే
 చైవ దేవాస్తం భువనేశ్వరమ్, సప్రజాపతయః సర్వే తస్మిన్ సుమహతీశ్వరే. ౩౪.
 తతో ధ్యాత్వా తు భగవాన్ బ్రహ్మ తమమితోజసమ్, ఆయం శ్రేష్ఠ ఇతి జ్ఞాత్వా
 వపందే తముమాపతిమ్. ౩౫. తతః ప్రసాదయామాసురుమాం రుద్రం చ తే
 సురాః, బభూవ సతిదా బాహుర్బలహంతుర్యథా పురా. ౩౬. స చాపి బ్రహ్మణో

భూత్వా దుర్వాసా నామ వీర్యవాన్, ద్వారవత్యాం మమ పుత్రే చిరం కాలము పావసత్. ౩౭. విప్రకారాన్ ప్రయుంక్తే స్త సుబహున్తమ వేత్సని, తానుదార తయా చాహం చక్షుమే చాతిమస్సహా. ౩౮. సవై రుద్రః సచ శివః సోఽగ్నిః సర్వః స సర్వజిత్, సవై చేంద్రశ్చ వాయుశ్చ సోఽశ్వినౌ సచ విద్యుతః. ౩౯. సచంద్రమా స్సచేశానః ససూర్యో వరుణశ్చ సః, స కాలస్సౌంతకో మృత్యుః సమమో రాత్యో హని చ. ౪౦. మాసార్థమాసఋణః సూర్యే సంవస్సరశ్చ సః, స ధాతా స విధాతా చ విశ్వకర్తా స సర్వవిత్. ౪౧. నక్షత్రాణి గ్రహశ్చైవ డిశోఽథ విది శస్త్రధా, విశ్వమూర్తిరమేయాత్పాథగవా నమరమృతః. ౪౨. ఏకథా చ ద్వధా చైవ బహుధా చ స ఏవ హి, తథా సహస్రధా చైవ తథా శతసహస్రశః. ౪౩. ఈదృశః స మహాదేవో భూయః స భగవానజః, న హి శక్యా గుణా వక్తుమపి వర్షశతైరపి. ౪౪.

ఇతి అనుశాసనపర్వాంతర్గత ఆనుశాసనికపర్వణి వప్త్యధికశతతమోఽధ్యాయః.

వాసుదేవఉవాచ:— యుధిష్ఠిర మహాబాహో మహాభాగ్యం మహాత్మనః, రుద్రాయ బహురూపాయ బహునామ్నే నిబోధ మే. ౧. వదత్యగ్నిం మహాదేవం తథా స్థాణుం మహేశ్వరమ్, ఏకాక్షం త్యగ్నింబకం చైవ విశ్వరూపం శివం తథా. ౨. ద్వే తనూ తస్య దేవస్య వేదజ్ఞా బ్రాహ్మణా విదుః, ఘోరామన్యాం శివామన్యాం తే తనూ బహుధా పునః. ౩. ఉగ్రా ఘోరా తనుర్యా సా సోఽగ్ని ర్విద్యుత్సభాస్కరః, శివా సౌమ్యా చ యా త్వస్య ధర్మస్తాప్తోఽథ చంద్రమాః. ౪. ఆత్మనోఽర్థం తు తస్మాగ్నిః సోమోఽర్థం పున రుచ్యతే, బ్రహ్మచర్యం చరత్యేకా శివా చాస్యతనుస్తథా. ౫. యాస్య ఘోరతమా మూర్తిర్జగత్సంహరతే తదా, ఈశ్వరత్వాత్తహత్వాచ్చ మహేశ్వర ఇతి స్మృతః. ౬. యస్మిన్దహతి యత్రీష్టో యదుగ్రో యత్ప్రితాపవాన్, మాంసశోణితమజ్జాదో యత్తతో రుద్ర ఉచ్యతే. ౭. దేవానాం సుమహాన్ యచ్చ యచ్చాస్య విషయో మహాన్, యచ్చ విశ్వం మహత్పాతి మహాదేవ స్తతః స్మృతః. ౮. ధూమ్రరూపం చ యత్తస్య ధూర్జటిత్యత ఉచ్యతే, స భేదయతి యన్నిత్యం సర్వాన్వై సర్వకర్తభిః. ౯. మనుష్యాన్ శివమన్విచ్ఛంస్తస్మాదేవ శివః స్మృతః, దహత్యూర్ధ్వం స్థితో యచ్చ ప్రాణాన్సూణాం స్థిరశ్చ యత్. ౧౦. స్థిరలింగశ్చ యన్నిత్యం తస్మాత్ స్థాణురితి స్మృతః, యదస్య బహుధా రూపం భూతం భవ్యం భవత్తదా. ౧౧. స్థావరం జంగమం చైవ బహురూపస్తతః స్మృతః, విశ్వే దేవాశ్చ యత్తస్మిన్ విశ్వరూపస్తతః

స్త్రుతః. ౧౨. సహస్రాక్షోఽయుతాక్షోవాసర్వతోఽక్షిమయోఽపి చ, చక్షుషః
ప్రథవితేజో నాస్త్యంతో యస్య చక్షుషామ్. ౧౩. సర్వభా యత్పశూన్
పాతి తైశ్చ యద్రుతే సహ, తేషా మధిపతి ర్యచ్చ తస్మాత్పశుపతిర్నృ
ణః. ౧౪. నిత్యం చ బ్రహ్మచర్యేణ లింగమస్య యదా స్థితమ్, మహాయం
త్యస్య లోకాశ్చ ప్రియం హ్యేత న్నహత్తనః. ౧౫. విగ్రహం పూజయేద్యో వై
లింగం వాపి మహత్తనః, లింగం పూజయితా నిత్యం మహతీం శ్రియమశ్నుతే.
౧౬. ఋషయశ్శాపి దేవాశ్చ గంధర్వాపురసస్తథా, లింగమేవార్చయంతి స్త
యత్తదూర్ధ్వం సమాస్థితమ్. ౧౭. పూజ్యమానే సహత్కృతా మోదతే సమహే
శ్వనః, సుఖం నదాతి ప్రీతాత్తాభక్తానాం భక్తవత్సలః. ౧౮. ఏష ఏవ శ్తకానేషు
దేవో వసతి నిర్దహా, యజుతే యే జనా స్తత్ర వీరస్థానవిషేవిణః. ౧౯. విష
యస్థశరీరేషు స మృత్యుః ప్రాణినామిహ, సచ వాయుశ్శరీరేషు ప్రాణపాలశ్శరీ
రిణామ్. ౨౦. తస్యరూపాణి ఘోరాణి దీప్తాని చ బహూని చ, లోకే యాన్యస్య
పూజ్యంతే విస్తా స్తాపి విదుష్పదాః. ౨౧. నామధేయాని దేవేషు బహూన్యస్య
యథార్థవత్, సిరుచ్ఛంతే బహుత్వాచ్చ కర్తభిశ్చరితైస్తథా. ౨౨. వేదేచాన్య
విదుర్విప్రాః శతరుద్రీయముత్తమమ్, వ్యాసేనోక్తం చ యచ్ఛాపి అవస్థానేమహా
త్మనః. ౨౩. ప్రదాతా సర్వలోకానాం విశ్వం వాపుచ్ఛతే మహత్, జ్యేష్ఠభూతం
వదంత్యేనం బ్రాహ్మణా ఋషయో పరే. ౨౪. ప్రథమోహ్యేష దేవానాం ముఖా
దగ్నిమజీజనత్, గ్రహైర్బాహుఃపైః ప్రాణా సంయధ్ధానత్ప్రవత్సపి. ౨౫.
విమంచతిన పుణ్యాత్తా శరణ్య శ్శరణ్యాగతాన్, ఆయు రారోగ్యమైశ్వర్యః
విత్తం కామాంశ్చ పుష్కలాన్. ౨౬. స నదాతి మనుష్యేభ్యః స్సవవాక్షిపతే
పునః, శక్రాదిషు చ దేవేషు తస్యైశ్వర్యమిహోచ్యతే. ౨౭. స ఏవ వ్యాపుతో నిత్యం
త్రైలోక్యస్య శుభాశుభే, విశ్వరూపైచ్చైవ కామానామిశ్వరః పునరుచ్యతే
౨౮. మహేశ్వరశ్చ లోకానాం మహతామిశ్వరశ్చ సః, బహుభిర్వివిధైర్నూపై
ర్విశ్వం వ్యాప్తమిదం జగత్, తస్య దేవస్య యద్యక్త్రిం సముద్రే బడతా
ముఖమ్. ౨౯.

ఇతి అనుశాసనపర్వాంతరత అనుశాసనికపర్వణి, ఏకవప్త్యధికశతతమోఽధ్యాయః.

— ధర్మకథనమ్. —

వైశంపాయనఉవాచ:—ఇత్యుక్తవతి వాక్యం తు కృష్ణే దేవకినందనే,
భీష్మం శాంతనవం భూయః పర్యపుచ్చద్యుధిష్ఠిరః, ౧. నిర్ణయో వా మహాబుధే

సర్వధర్మవిదాంశర, ప్రత్యక్షమాగమో వేతి కిం తయోః కారణం భవేత్. ౨. భీష్మఉవాచ:—నా స్త్యత్ర సంశయః కశ్చిదితి మే వర్తతే మతిః, శృణు వత్సామి తే ప్రాజ్ఞ సమ్యక్త్వ మనుపుచ్చసి. ౩. సంశయస్సుగమస్తత్ర నిర్ణయస్తత్ర దుర్గమః, దృష్టం శ్రుతమచింత్యం హి యత్ర సంశయదర్శనమ్. ౪. ప్రత్యక్షం కారణం దృష్ట్యా హేతుకాః ప్రాజ్ఞమానినః, నాస్తీత్యేవం వ్యవస్యంతి సత్యం సంశయమేవ చ. ౫. తదయుక్తం వ్యవస్యంతి బాలాః పండితమానినః, అథ చేన్నవ్యసే చైకం కారణం కింభవేదితి. ౬. శక్యం దీర్ఘేణ కాలేన యుక్తేనాతంద్రితేన చ, ప్రాణ యాత్రామనేకం చ జల్పమానేన భారత. ౭. తత్పరేణైవ నాన్యేన శక్యం హ్యే తస్య దర్శనమ్, హేతునామాతమాసాద్య విపులం జ్ఞానముత్తమమ్. ౮. జ్యోతి స్సర్వస్య లోకస్య విపులం ప్రతిపద్యతే, న త్వేన గమనం రాజా హేతునాం గమనం తథా, అగ్రాహ్యమనిబద్ధం చ వాచా సంపరివర్జయేత్. ౯. యుధిష్ఠిర ఉవాచ:—ప్రత్యక్షం లోకతస్సిద్ధిర్లోకశ్చాగమపూర్వకః, శిష్టాచారో బహు విధస్తన్నే బ్రూహి పితామహ. ౧౦. భీష్మఉవాచ:—ధర్మస్య హియమాణస్య బల వద్భిద్ధురాత్మభిః, సంస్థా చ తై రపి కృతా కాలేన పరిభిద్యతే. ౧౧. అథర్షో ధర్మరూపేణ తృణైః కూప ఇవావృతః, తతస్త్వైభిద్యతే వృత్రం శృణు చైవ యుధిష్ఠిర. ౧౨. అవృత్త్యా యేనుభిందంతి శ్రుతిత్యాగపరాయణాః, ధర్మవిద్యే పిణో మందా ఇత్యుక్తస్తేషు సంశయః. ౧౩. అత్యవ్యంతస్తు సాధూనాం య ఏవాగమబుద్ధయః, పరమిత్యేవ సంతృప్తాస్తానువాన్వ చ పుచ్చ చ. ౧౪. కామార్థో పృష్ఠతః కృత్వా లోభమోహనుసారినౌ, ధర్మ ఇత్యేవ సంబుద్ధ స్తానువాన్వ చ పుచ్చచ. ౧౫. న తేహం భిద్యతే వృత్రం యజస్వాధ్యాయ కర్తచ, ఆచారః కారణం చైవ ధర్మశ్చైకత్వయం పునః. ౧౬. యుధిష్ఠిర ఉవాచ:—పునరేవ హి మే బుద్ధిః సంశయే పరిముహ్యతే, అపారే మార్గమాణ స్య పరం తీర మవశ్యతః. ౧౭. వేదః ప్రత్యక్షమాచారః ప్రమాణంతు త్రయం యది, పృథక్త్వం లభ్యతే చైహం ధర్మశ్చైకత్వయం కథమ్. ౧౮. భీష్మఉవాచ: ధర్మస్య హియమాణస్య బలవద్భిద్ధురాత్మభిః, యద్యేవం మన్యసే రాజం స్త్రిధా ధర్మవిచారణా. ౧౯. ఏక ఏవేతి జానీహి త్రిధా ధర్మస్య దర్శనమ్, పృథక్త్వేన చ మే బుద్ధిత్వయాణామపి వై తథా. ౨౦. ఉక్తో మార్గత్వయాణాం తు తత్తథైవ సమాచర, జిజ్ఞాసా న తు కర్తవ్యా ధర్మస్య పరితర్కణాత్. ౨౧. సదైవ భరత శ్రేష్ఠ మా తేఽభూదత్ర సంశయః, అంధో జడ ఇవాశంకీ యద్భ్రావీమి తదాచర

౨౨. అహింసా సత్యమక్రోధో దాన మేతచ్ఛతుష్టయమ్, అజాతశత్రో సేవస్య
 ధర్మ ఏవ సహతనః. ౨౩. బ్రాహ్మణేషు చ వృత్తిర్యా పితృవై తామహోచితా,
 తామస్వహి మహాబాహేనా ధర్మ స్యైతే హి దైశికాః. ౨౪. ప్రమాణమప్ర
 మాణం వై యః కుర్యాదబుధో జనః, న స ప్రమాణతామన్వో విషాదిజననో
 హి సః. ౨౫. బ్రాహ్మణానాం సేవస్య సతకృత్య బహుమాన్య చ, ఏతేష్యేవ త్విమే
 లోకాః కృత్యాన్ ఇతి నిబోధ తాత్. ౨౬. యుధిష్ఠిరఉవాచ:— యే చ ధర్మ
 మసూయంత యే చైవ సం పర్యుపాసతే, బ్రవీతు మే భవానేతత్ క్వతే గచ్ఛంతి
 తాదృశాః. ౨౭. భీష్మఉవాచ:— రజసా తమసా చైవ సమపస్తీర్ణచేతసః, సరకం
 ప్రతిపద్యంతే ధర్మ విద్యేషిణో జనాః. ౨౮. యే తు ధర్మం మహారాజ సతతం
 పర్యుపాసతే, సత్కార్యవపరాస్సంతస్తే వై స్వర్గభుజో నరాః. ౨౯. ధర్మ ఏవ గతి
 స్తేహ మాచార్యోపాసనాద్భవేత్, దేవభోకం ప్రపద్యంతే యే ధర్మం పర్యు
 పాసతే. ౩౦. మనుష్యా యది వా దేవాః శరీర ముపతాప్య వై. ధర్మేణ సుఖమే
 ధంశే లోభ ద్వేషవివర్జితాః. ౩౧. ప్రథమం బ్రహ్మణః పుత్రం ధర్మమాహుర్జేనీ
 షిణః, ధర్మేణ పర్యుపాసంతే ఫలం పశ్యమివాశయా. ౩౨. యుధిష్ఠిరఉవాచ:—
 అసతాం కీర్తిరం దూపం సాధవః కించ కుర్వతే? బ్రవీతు మే భవానేతత్సంతో
 సంతశ్చ కీర్తుశాః. ౩౩. భీష్మఉవాచ:—దురాచారాశ్చ దుర్ధర్మా దుర్ముఖాశ్చాన్
 ప్యసాధవః. సాధవశ్శీలసంపన్నాః శిష్టాచారస్య లక్షణమ్. ౩౪. రాజమార్గే గవాం
 మధ్యే ధాన్యమధ్యే చ ధర్మిణః, నోపసేవంతి రాజేంద్ర స్థం మూత్రపురీపయోః.
 ౩౫. హాచానామశనం దత్త్వా శేషమశ్నంతి సాధవః, న జల్పంతి చ భుంజానా
 న నిద్రాంతార్ద్రపాణయః. ౩౬. చిత్రభానుమనడాహం దేవం గోవం
 చతుష్పదమ్, బ్రాహ్మణం ధార్మికం వృద్ధం యే కుర్వంతి ప్రదక్షిణమ్. ౩౭. వృద్ధానాం
 భారతప్తానాం స్త్రీణాం చక్రధరస్య చ, బ్రాహ్మణానాం గవాం రాక్షాం పంథానం
 దదతే చ యే. ౩౮. అతిథీనాం చ సర్వేషాం ప్రేష్యాణాం స్వజనస్య చ, తథా
 శరణకామానాం గోప్తా న్యాత్స్వాగతప్రదః. ౩౯. సాయం ప్రాతర్తపస్యాణా
 మశనం దేవనిర్జితమ్, నాంతరా భోజనం దృష్టముపవాసనిధిర్హిసః. ౪౦. హోమ
 కాలే యథా వహ్నిః కాలమేవ ప్రతీక్షతే, ఋతుకాలే తథా నారీఋతుమేవ ప్రతీ
 క్షతే. ౪౧. నాన్యదా గచ్ఛతే యస్తు బ్రహ్మచర్యం తు తత్ స్మృతమ్, అమృతం
 బ్రాహ్మణ గావ ఇత్యేతత్త్రయమేకతః. ౪౨. తస్మాద్గోబ్రాహ్మణం నిత్యమర్చయేత్
 యథావిధి, యజమా సంస్కృత్వా మాంసముపభుంజన్న దుష్యతి. ౪౩. పృథ

మాంసం వృథామాంసం పుత్రమాంసం చ తత్సమమ్, స్వదేశే పరదేశే వాప్యతిథిం
 నోపవాసయేత్. ౪౪. కర్తవ్యై సఫలం కృత్వా గురూణాం ప్రతిపాదయేత్,
 గురుభ్య ఆసనం దేయమభివాద్యాభిపూజ్య చ. ౪౫. గురూనభ్యర్చ్య వర్ణంతే
 ఆయుషా యశసా శ్రియా, వృద్ధాన్నాతివదేజ్జాతు న చ సంప్రేషయేదితి.
 ౪౬. నాసీనస్సౌత్ స్థితేష్యేపమాయురస్య నరివ్యతే, న నగ్నామీక్షతే నారీం
 న నగ్నాః పురుషానపి. ౪౭. మైథునం సతతం గుప్తమాహారం చ సమాచరేత్,
 తీర్థానాం గురవస్తీర్థం శుచీనాం హృదయం శుచి. ౪౮. దృశ్యానాం పరమం
 జ్ఞానం సంతోషః పరమం సుఖమ్, సాయం ప్రాతశ్చ వృద్ధానాం శృణుయా
 త్సుప్తకాలా గిరిః. ౪౯. శ్రుతమాప్నోతి హి నరః సతతం వృద్ధసేవయా, స్వాధ్యా
 యే భోజనే చైవ దక్షిణం పాణిముద్ధరేత్. ౫౦. యచ్ఛేద్వాజ్ఞససీ నిత్యమింద్రి
 యాణి తదైవ చ, సుస్మృతం పాయసం చైవ యావకం కృతరం వాపిః. ౫౧.
 అప్తకాః షత్పదైవత్యాగ్రహాణామభిపూజనమ్, శ్చశ్రుకర్తణి మంగళ్యం తుతానా
 మభినందనమ్. ౫౨. వ్యాధితానాం చ సర్వేషామాయుషామభినందనమ్, న జాతు
 త్వమితి బ్రూయాదాపన్నోఽపి మహత్తరమ్. ౫౩. త్వంకారో వా వధో వేతి
 విద్యత్సు న విశిష్యతే, అవరాణాం సమానానాం శిష్యాణాం చ సమాచరేత్.
 ౫౪. పాపమాచక్షతే నిత్యం హృదయం పాపకర్షిణః, జ్ఞానపూర్వం విన
 శ్యంతి గూహమానా మహాజనే. ౫౫. జ్ఞానపూర్వం కృతం కర్తవ్యం ఛాదయంతే
 హ్యసాధవః, న మాం మనుష్యాః పశ్యంతి న మాం పశ్యంతి దేవతాః. ౫౬.
 పాసేనాభిహితః పాపః పాపమేవాభిజాయతే, యథా వార్ధుషికో నృద్ధిం దిన
 భేదే ప్రతీక్షతే. ౫౭. ధర్మేణ విహితం పాపం ధర్మమేవాభివర్ధయేత్, యథా లవణ
 మంభోభిరాప్లుతం ప్రతిలీయతే. ౫౮. ప్రాయశ్చిత్తహతం పాపం తథా సద్యః ప్రణ
 శ్యతి, తస్మాత్సాపం న గూహేత గూహమానం వివర్ధతే. ౫౯. కృత్వా తు
 సాధుష్యాభ్యేయం తే తత్ప్రశమయంత్యుత, ఆశయా సంచితం ద్రవ్యం కాలేనైవోప
 భుజ్యతే. ౬౦. అన్యే చైతత్ప్రపద్యంతే వియోగే తస్య దేహినః, మానసం
 సర్వభూతానాం ధర్మమాహుర్తసీషిణః. ౬౧. తస్మా త్సర్వాణి భూతాని ధర్మమేవ
 సమాసతే, ఏక ఏవ చరేద్ధర్మం న ధర్మధ్వజికో భవేత్. ౬౨. ధర్మవాణిజకా
 హ్యేతే యే ధర్మముపభంజతే, అర్చ్యదేవానదంభేన సేవేతాఽమాయయాగురుమ్.
 ౬౩. నిధిం నిదధ్యాత్పరత్యగ్ం పాత్రార్థం దానశబ్దితమ్. ౬౪.

ఇతి అనుశాసనపర్వాంతర్గత ఆనుశాసనికపర్వణి, ద్విపక్ష్యధికశతతమోఽధ్యాయః.

—ॐ నీతికథనమ్. ॐ—

యుధిషిరడివాచః—నాభాగధేయః ప్రాప్నోతి ధనం ను బలవానసి, భాగధే
యాన్వితశ్చార్థం కృతో బాలశ్చ విందతి. ౧. నాలాభకాలే లభతే ప్రయత్నేఽపి
కృతే సతి, లాభకాలేఽప్రయత్నేన లభతే విపులం ధనమ్. ౨. కృతయత్నాఽఫలా
జ్ఞైవ దృశ్యంతే శతశో నరాః, అయత్నేనైధమానాశ్చ దృశ్యంతే బహవో
జనాః. ౩. యది యత్నే భవేద్దర్శ్యః సద్యః ఫలమవాప్నుయాత్, న విద్వాన్
విద్యయా హీనం పృత్యర్థముపసంశ్రయేత్. ౪. నాలభ్యం చోపలభ్యేత నృణాం
భరతసత్తమ, ప్రయత్నం కృతవంతోఽపి దృశ్యంతే హ్యఫలా నరాః. ౫ మార్గ
త్యాయశ్చై రథా నమార్గం శ్చాపరస్సుభీ, అకార్యమసకృత్కృత్వా దృశ్యంతే
హ్యధనా నరాః. ౬. ధనయక్తాస్త్వీర్తస్థా దృశ్యంతే చావకేఽధనాః, అధీత్య నీతి
శాస్త్రాణి నీతియుక్తోన దృశ్యతే. ౭. అనభిజ్ఞ శ్చసాదివ్యం గమితః కేన హేతునా,
విద్యాయుక్తోహ్యవిద్యశ్చ ధనవాన్ దుర్జతి ప్రభా. ౮. యది విద్యాముపాశ్రిత్య నర
స్సుఖమవాప్నుయాత్, న విద్వాన్ విద్యయా హీనం పృత్యర్థముపసంశ్రయేత్.
౯. యథా పిపాసాం జయతే పురుషః ప్రాప్య వై జలమ్, ఇష్టార్థో విద్యయా
హ్యేవం న విద్యాం ప్రజహీన్నరః. ౧౦. నాప్రాప్తకాలో మ్రియతే విధిశ్శరశ్చై
రపి, తృణాగ్రేణాపి సంస్పృష్టః ప్రాప్తకాలో న జీవతి. ౧౧. భీష్మడివాచః—
ఈహమాన స్సమారంభాన్ యది నానాదయేద్ధనమ్, ఉగ్రం తపస్సమారోహే
న్నహ్యనుష్టం ప్రరోహతి. ౧౨. దానేన భోగీ భవతి మేధావీ వృద్ధసేవయా,
అహింసయా చ దీర్ఘాయు రితి ప్రాహుర్హనీషిణః. ౧౩. తస్మాద్దద్యాన్న యాచేత
పూజయేద్ధార్మికానసి, సుభాషీ ప్రియకృచ్ఛుః సర్వసత్త్వావిహింసకః. ౧౪.
యదాప్రమాణం ప్రసవస్స్వభావశ్చ సుఖాసుఖే, దంశకీటపిపీలానాం స్థిరో భవ
యుధిషిర. ౧౫.

ఇతి అనుశాసనపర్వణి త్రిషష్ట్యధికశతతమోఽధ్యాయః.

—ॐ ధర్మకథనమ్. ॐ—

భీష్మడివాచః—కార్యతే యశ్చ క్రియతే సచ్చాసచ్చ కృతాకృతమ్.
తిత్రాశ్వసీత సత్కృత్వా అసత్కృత్వా న విశ్వసేత్. ౧. కాలవవ సర్వ
కాలే నిగ్రహానుగ్రహా దదత్, బుద్ధిమావిశ్య భూతానాం ధర్మాధర్మే ప్రవ
ర్తతే. ౨. యదా త్వస్య భవేద్బుద్ధిర్ధర్మాధ్య ప్రదర్శనాత్, తదాశ్వసీత ధర్మాత్తా
దృఢబుద్ధిర్న విశ్వసేత్. ౩. ఏతావన్తాత్రమేతద్ధి భూతానాం ప్రాజ్ఞలక్షణమ్, కాల

యుక్తో హ్యభయవిచ్ఛేదం యుక్తం సమాచరేత్. ౪. యథా పృథక్పితృశ్వర్యాః
ప్రజాయంతే న రాజసాః, ఏవమేవాన్తనాత్తానం పూజయంతీహ ధార్మికాః. ౫.
న హ్యధర్మతయా ధర్మం దద్యాత్కాలః కథంచన, తస్మాద్విశుద్ధమాత్తానం జానీయా
ధర్మచారిణమ్. ౬. స్పృష్టుమప్యసమర్థో హి జ్వలంతమివ పావకమ్, అధర్మస్సంత
తో ధర్మం కాలేన పరిరక్షితమ్. ౭. కార్యావేతౌ హి ధర్మేణ ధర్మో హి విజయా
వహః, త్రయాణామపి లోకానా మాలోకః కారణం భవేత్. ౮. నతు కశ్చిన్నయే
త్ప్రిజ్ఞో గృహీత్వైవ కరే నరమ్, ఉచ్యమానస్తు ధర్మణ సర్వలోకభయచ్ఛలే.
౯. శూద్రోఽహం నాధికారో మే చాతురాశ్రమ్యసేవనే, ఇతి విజ్ఞానమపరే నాత్మ
న్యవదధత్యుత. ౧౦. విశేషేణ చ వయ్యేమి చాతుర్వర్ణ్యస్య తత్త్వితః, పంచ
భూతశరీరాణాం సర్వేషాం సదృశాత్త్వనామ్. ౧౧. లోకధర్మేచ ధర్మేచ విశేషకరణం
కృతమ్, యథైకత్వం పునర్యాతి ప్రాణేన స్తత్ర విస్తరి. ౧౨. అధ్యువో హి కథం
లోకః స్మృతో ధర్మః కథం ధ్యువః, యత్రకాలో ధ్యువస్తాత తత్ర ధర్మ స్సనా
తనః. ౧౩. సర్వేషాం తుల్యదేహానాం సర్వేషాం సదృశాత్త్వనామ్, కాలోఽధర్మేణ
సంయుక్తః శేష ఏవ స్వయం గురుః. ౧౪. ఏవం సతిన దోషోఽస్తి భూతానాం ధర్మ
సేవనే, తిర్యగ్యోనావపి సతాం లోక ఏవమతో గురుః. ౧౫.
ఇతిఆనుశాసనపర్వాంతర్గతఆనుశాసనికపర్వణి, చతుష్పక్ష్యధికశతతమోఽధ్యాయః.

— పంచానుక్తిర్తనమ్. —

వైశంపాయనఉవాచ:—శిరతల్పగతిం భీష్మం పాండవోఽథ కురూద్వహః,
యుధిష్ఠిరో హితం ప్రేపునృపుచ్ఛత్కల్తపాపహమ్. ౧. యుధిష్ఠిరఉవాచ:—
కిం శ్రేయః పురుషస్యేహ కిం కుర్వన్ సుఖమేధశే, విపాస్తా తు భవేత్కేన కిం
వా కల్తషనాశనమ్ ౨. వైశంపాయనఉవాచ:—తత్ర శుశ్రూషమాణాయ నృపః
శాంతనవస్తదా, దేవవంశం యథాన్యాయమాచప్త పురుషర్షభ. ౩. భీష్మఉవాచ:—
అయం దైవతవంశో వై ఋషివంశసమన్వితః, త్రిసంధ్యం పఠితః పుత్ర కల్తపాపహరః
పరః. ౪. యదహ్న కురుతే పాపమింద్రియైః పురుషశ్చరణ, బుద్ధిపూర్వమబు
ద్ధిర్వా రాత్రౌ యచ్ఛాసి సంధ్యయోః. ౫. ముచ్యతే సర్వపాపేభ్యః కీర్తయన్ వై
శుచిస్సనా, నాథో న బధిరః కాలే కురుతే స్వస్తిమాన్ సదా. ౬. తిర్యగ్యోనిం
న గచ్ఛేచ్ఛ నరకం సంకరాణి చ, న చ దుఃఖభయం తస్య మరణేన సము
హ్యతే. ౭. దేవాసురగురుద్దేవస్సర్వభూతనమస్కృతః, అచింత్యోఽథాప్యనిర్దేశ్యః
సర్వస్రణో హ్యయోనిజః. ౮. పితామహో జగన్నాథః సావిత్రి బ్రహ్మణః

స్వతీ, వేదభూరిభక్తా చ విష్ణుర్నారాయణః ప్రభుః. ౯. ఉమావతి ర్విరూపాక్షః స్కందః సేనాపతిస్తథా, విశాఖో హుతభుగ్వాయుశ్చంద్రాదిత్యౌ ప్రభాకరా. ౧౦. శక్రః శచీపతిర్దేవో యమో ధూమార్తయా సహ, పరుణస్సహగార్యా చ సహధ్యౌ చ ధనేశ్వరః. ౧౧. సామ్యాగాః సురభిర్దేవీవిశ్రవాశ్చ మహానృపిః, సంకల్పః నాగరో గంగా స్రవంత్యోఽథ మరుద్గణః. ౧౨. వాలఖిల్యాస్తః సిద్ధాః కృష్ణద్వైపాయనస్తథా, నారదః పర్వతశ్చైవ విశ్వాపసుర్నహమహూః. ౧౩. తుంబురుశ్చిత్రసేనశ్చ దేవమాతశ్చ విశ్రుతః, దేవకన్యా మహాభాగా దివ్యాశ్చాప్సరసాం గణాః. ౧౪. ఉర్వశీ మేనకా రంభా మిత్రకేశీ హ్యలంబునా, విశ్వాచీ చ ఘృతాచీ చ పంచమూడా తిలోత్తమా. ౧౫. ఆదిత్యా వసవో దుద్రా సాశ్వినః పితరోఽపిచ, ధర్మశ్శృతం లబోదీతౌ వ్యవసాయః పితామహః. ౧౬. శర్వరోదీవసాశ్చైవ మారీచః కశ్యపస్తథా, శుక్రో బృహస్పతిర్భామో బుధో రాహుః శనైశ్చరః. ౧౭. నక్షత్రాణ్యుతపశ్చైవ మానాః పతూః సవత్సరాః, వైవతేయాః సముద్రాశ్చ కద్రుజాః పన్నగాస్తథా. ౧౮. శతద్రుశ్చ వివాశా చ చంద్రభాగా సరస్వతీ, సింధుశ్చ దేవికా చైవ ప్రభాసం పుష్కరాణి చ. ౧౯. గంగా మహానదీ వేణా కావేరీ నర్మదా తథా, కులంపునా విశల్యా చ కరతోయాంబువాహినీ. ౨౦. సరయూర్నందకీ చైవ లోహితశ్చ మహానదః, తామ్రారుణా వేత్రవతీ పల్లాశా గౌతమీ తు నా. ౨౧. గోదావరీ చ వేణాచ కృష్ణవేణా తథాద్రిజాః, దృషద్వతీ చ కావేరీ వంక్షుర్నందాకినీ తథా. ౨౨. ప్రయాగం చ ప్రభాసం చ పుణ్యం నైమిశమేవ చ, తచ్చ విశ్వేశ్వరస్థానం యత్తద్ధివిమలం సరః. ౨౩. పుణ్యతీర్థేషు కలిలం కురుక్షేత్రం ప్రకీర్తితమ్, సింధూత్తమస్తపోదానం జంబూ మార్గ మథాపిచ. ౨౪. హిరణ్యతీ వితస్తా చ తథా పక్షవతీ నదీ, వేదస్త్పతిర్వేదవతీ మాలవాథాశ్వవత్సపి. ౨౫. భూమిభాగాస్తథా పుణ్యా గంగా ద్వారమథాపి చ, ఋషికుల్యాస్తథా మేధ్యా నదీ చిత్రవహా తథా. ౨౬. చర్మణ్యతీ నదీ పుణ్యా కాశికీ యమునా తథా, నదీ భీమరథీ చైవ గౌహుదా చ మహానదీ. ౨౭. మాహేంద్రవాణీ త్రిదివా నీలికా చ సరస్వతీ, సందాచాపరనందా చ తథా తీర్థమహావ్రాదః. ౨౮. గయా చ ఫల్గుతీర్థం చ ధర్మారణ్యం నురైర్వృతమ్, తథా దేవనదీ పుణ్యా సరశ్చ బ్రహ్మనిర్మితమ్. ౨౯. పుణ్యం త్రిలోక విఖ్యాతం సర్వపాపహరం శివమ్, హిమవాత్ పర్వతశ్చైవ దివ్యౌషధిసమన్వితః. ౩౦. వింధ్యో ధాతువిచిత్రాంగస్తీర్థవానౌపథాన్వితః, మేరుర్హేంద్రో మలయాః

శ్వేతశ్చ రజతాన్వితః. ౩౧. శృంగవా న్నందరో నీలో నివధో దుద్ధదస్తకా,
చిత్రకూటోఽంజనాభశ్చ పర్వతో గంధమాదనః. ౩౨. పుణ్యస్సమగిరిశ్చైవ
క్షితిస్సర్వే మహీరుహః, దిశశ్చ విదిశశ్చైవ క్షితిర్వే మహీరుహః. ౩౩.
విశ్వేదేవా నభశ్చైవ నక్షత్రాణి గ్రహస్తకా, సాంతు సః సతతం దేవాః కీర్తి
తాఽకీర్తితా మయా. ౩౪. కీర్తయానో నరోహ్యేతా ముచ్యతే సర్వకిల్బిషైః,
స్తువంశ్చ ప్రతినందంశ్చ ముచ్యతే సర్వతో భయాత్. ౩౫. సర్వసంకరపాపేభ్యో
దేవతాస్తవనందకః, దేవతాసంతరం విప్రాస్తవః సిద్ధాంస్తపోఽధికాత్. ౩౬. కీర్తి
తాఽకీర్తయిష్యామి సర్వపాపప్రమోచనాత్, యవక్రీతోఽథరైభ్యశ్చ కక్షీవా
నౌషిజస్తకా. ౩౭. భృగ్వంగిరాస్తకా కణ్వో మేధాతిథిరథ ప్రభుః, బర్హిచ గుణ
సంపన్నః ప్రాచీం దిశముపాశ్రితాః. ౩౮. భద్రాం దిశం మహాభాగా ఉన్ముచుః
ప్రముచుస్తకా, ముముచుశ్చ మహాభాగః స్వస్త్వత్రేయశ్చ వీర్యవాత్. ౩౯.
మిత్రావరుణయోః పుత్రస్తకాఽగస్త్యః ప్రతాపవాత్, దృఢాయశ్చోర్ధ్వ
బాహుశ్చ విశ్రుతాపృషిస్తవహా. ౪౦. పశ్చిమాం దిశమాశ్రిత్య య ఏధంతే
నిబోధ తాత్, ఉపంగుస్సహ సోదరైః పరివ్యాధశ్చ వీర్యవాత్. ౪౧. ఋషిద్వీర్ఘ
తమాశ్చైవ గౌతమః కాశ్యపస్తకా, ఏకతశ్చ ద్వితశ్చైవ త్రితశ్చైవ మహా
నృపిః. ౪౨. అత్రేః పుత్రశ్చ ధర్మాత్తా తథా సారస్వతః ప్రభుః, ఉత్తరాం దిశ
మాశ్రిత్య య ఏధంతే నిబోధ తాత్. ౪౩. అత్రిర్విసిష్ఠః శక్తిశ్చ పారాశర్యశ్చ
వీర్యవాత్, విశ్వామిత్రో భరద్వాజో జమదగ్నిస్తవైవ చ. ౪౪. ఋచీశ్చపుత్రో
రామశ్చ ఋషిరాద్ధాలకిస్తకా, శ్వేతకేతుః కోహలశ్చ విపులో దేవలస్తకా. ౪౫.
దేవశర్మా చ ధామ్యశ్చ హస్తికాశ్యపవీన చ, లోమశో నాచికేతశ్చ లోమహర్షణ
వీన చ. ౪౬. ఋషిరుగ్రశ్రవాశ్చైవ భార్గవశ్చ్యవనస్తకా, ఏష నై సమ
వాయశ్చ ఋషిదేవసమన్వితః. ౪౭. ఆద్యః ప్రకీర్తితో రాజా సర్వపాపప్రమోచనః,
నృగో యయాతి ర్నహుషో యదుః పూరుశ్చ వీర్యవాత్. ౪౮. సాగరో దుందు
మారోఽథ దిలీపశ్చ ప్రతాపవాత్, కృశాశ్వో యావనాశ్వశ్చ చిత్రాశ్వసత్వవాం
స్తకా. ౪౯. దుష్యంతో భరతిశ్చైవ చక్రవర్తీ మహామనాః, చ్యవనో జనకశ్చైవ
తథా దృష్టరథో నృపః. ౫౦. రఘు ర్నరవరశ్చైవ తథా దశరథో నృపః, రామో
రాక్షసహ వీరః శశబిందుర్భగీరథః. ౫౧. హరిశ్చంద్రో మదుత్తశ్చ తథా దృఢ
రథో నృపః, మహూదయో హ్యలర్కశ్చ విలశ్చైవ సరాధిపః. ౫౨. దక్షిోఽంబ
రీషః కుకురో దేవతశ్చ మహాయశాః, కురుః సంవరణశ్చైవ మాంధాతా సత్య

విక్రమః ౫౩. ముచుకుందశ్చ రాజర్షిర్జహ్నుర్జాహ్నువినేవితః, ఆదిరాజః వృథు
 ర్వైవ్యోమిత్రభానుఃప్రియంకరః ౫౪. త్రసనస్యస్తథారాజాశ్వేతోరాజర్షిస్తత్తమః,
 మహాభిషత్ప విభ్యాతో నిమి రాజా తథాప్తకః ౫౫. ఆయుః క్షుపశ్చ రాజర్షిః
 కక్షేయుశ్చనరాధిప, ప్రతర్దనోదివోదాసః సుదాసుః కోసలేశ్వరః ౫౬. బలో నలశ్చ
 రాజర్షిర్మనశ్చైవ ప్రజాపతిః, హవిధ్రీశ్చ పృషధ్రీశ్చ ప్రతీపః శాంతనుస్తథా.
 ౫౭. అజః ప్రాచీనబర్హిశ్చ తథేక్ష్యాకుర్తహాయశాః, అనరణ్యో నరపతిర్జాలజంఘ
 స్తతైవ చ. ౫౮. కక్షసేనశ్చ రాజర్షి ర్యేచాన్యే నానుకీర్తితాః, కల్య ముత్థాయ
 యో నిత్యం సుధ్యే ద్యేస్తయదయే. ౫౯. పతేచ్ఛుచిరనావృత్తసృగర్త
 ఫలభాగ్భవేత్, దేవాదేవర్షయశ్చైవ సుతా రాజర్షయస్తథా. ౬౦. పుష్టిమా
 యుర్యశః స్వర్గం విధాస్యంతి మమేశ్వరాః, మా విఘ్నం మా చమే పాపం మా
 చ మే పరిపఞ్చినః. ధ్రువో జయోమే నిత్యం స్యాత్పరత్రాయ శుభా గతిః. ౬౧.
 అనుశాసనపర్వాంతర్గత అనుశాసనికపర్వణి, పంచపప్యధికశతతమోఽధ్యాయః.

—ॐ భీష్మపర్వ. ౧౦—

జనమేజయఉవాచ.—శరతల్పగతే భీష్మే కారవాణాం ధురంధరే, శయానే
 వీరశయానే పాండవైస్సమపస్థితే. ౧. యధిష్ఠిరో మహాప్రాజ్ఞో మమ పూర్వ
 పితామహః, ధర్మాణామాగమం శ్రుత్వా విదిత్వా సర్వసంశయాత్. ౨. దానా
 నా చ విధింశ్రుత్వా ఛిన్నధర్మాస్థసంశయః, యదన్యదకరోద్విప్ర తన్నే శంసితు
 మర్హసి. ౩. వైశంపాయనఉవాచః—అభూన్ముహూర్తం స్తిమితంసర్వం తద్రాజమం
 డలమ్, తూష్ణిం భూతే తతస్తస్మిన్ పతే చిత్రమివాద్భుతం. ౪. ముహూర్తమివ
 చ ధ్యాత్వా వ్యాస సృత్యవతీసుతః, నృపం శయానం గాంగేయమిదమాహ వచ
 స్తదా. ౫. రాజన్ ప్రకృతిమాపన్నః కురురాజో యధిష్ఠిరః, సహితో భ్రాతృభిః
 సర్వైః పార్థివైశ్చానుయాయుభిః. ౬. ఉపాస్తే త్వాం నరవ్యాఘ్ర సహకృష్ణేన
 ధీమతా, తమిమం పురయానాయ సమనుజ్ఞాతు మర్హసి. ౭. ఏవముక్తో భగవతా
 వ్యాసేన పృథివీపతిః, యధిష్ఠిరం సహమాత్రమనజ్ఞజ్ఞే నదీసుతః. ౮. ఉవాచ
 చైనం మధురం నృపం శాంతనవో నృపః, ప్రవిశస్య పురీం రాజన్ వ్యేతు తే
 మానసాఽజ్వరః. ౯. యజస్వ వివిధైర్వజ్జైర్వహ్వనైశ్చాప్తదక్షిణైః, యయాతిరివ
 రాజేంద్ర శ్రద్ధాదమపురస్సరః. ౧౦. క్షత్రధర్మరతః పార్థ పితౄన్ దేవాంశ్చ
 తత్సర్వయ, శ్రేయసా యోక్త్యసే చైవ వ్యేతు తే మానసాఽజ్వరః. ౧౧. రంజయస్వ
 ప్రజాస్వర్వాప్రకృతీః పరిశాంతయ, సుహృదః ఫలసత్కారైర్పయస్వయథార్హతః.

౧౨. అను త్వాం తాత జీవంతు మిత్రాణి సుహృదస్తథా, చైత్యస్థానే స్థితం
 వృక్షం ఫలవంతమివ ద్విజాః. ౧౩. ఆగంతవ్యం చ భవతా సమయే మమ పార్థివ,
 నివివృత్తే దినకరే ప్రవృత్తే చోత్తరాయణే. ౧౪ తథే త్యుక్త్వా తు కాంతేయః
 సోఽభివాద్య పితౄణామహమ్, ప్రయయా సపరీవారో నగరం నాగనాహ్వయమ్.
 ౧౫. ధృతరాష్ట్రం పురస్కృత్య గాంధారిం చ పతివ్రతామ్, సహితై రృషిభిః
 సర్వైర్భాగ్యభిః కేశవేన చ. ౧౬. పౌరజానపదైశ్చైవ మంత్రిభిశ్చైవ పార్థివ,
 ప్రవివేశ కరుశ్రేష్ఠ పురం వారణసాహ్వయమ్. ౧౭.
 అనుశాసనపర్యాంతర్గత అనుశాసనికవ్యాణి, షట్పష్ట్యధికశతతమోఽధ్యాయః.

అథస్వర్గారోహణికపర్వ ప్రారంభః.

—ॐ భీష్మప్రథమా. ॐ—

వైశంపాయనఉవాచ:—తతః కుంతీసుతో రాజా పౌరజానపదం జనమ్,
 పూజయిత్వా యథాన్యాయమనుజ్ఞతే గృహాన్ ప్రతి. ౧. సాత్వీయామాస
 నారీశ్చ హతపిత్రా హతేశ్వరాః, పుత్రై రర్థదానైశ్చ తదా పాండవసుతో నృపః.
 ౨. సోఽభిషిక్తో మహాప్రాజ్ఞః ప్రాప్య రాజ్యం యుధిష్ఠిరః, ఉపస్థాప్య నరశ్రేష్ఠసర్వా
 స్సుప్రకృతీస్తదా. ౩. ద్విజేభ్యో బలముఖ్యేభ్యో నైగమేభ్యశ్చ సర్వశః, ప్రతిగృ
 హ్యశిషో ముఖ్యాస్తథా ధర్మభృతాం వరః. ౪. ఉపిత్వా శర్వరీత్యీమాన్
 పంచాశ న్నగరోత్తమే, సమయం కాంవాగ్ర్యస్య సప్తార పురుషర్షభః. ౫. స
 నిర్యయా గజపురా ద్యాజ్ఞతైః పరివారితః, దృష్ట్వా నివివృత్తమాదిత్యం ప్రవృత్తం
 చోత్తరాయణమ్ ౬. ధృతం మాల్యం చ గంధాంశ్చ ఔమాణి చ యుధిష్ఠిరః,
 చందనాగురుముఖ్యాని తథా కాలీయకాన్యపి. ౭. ప్రస్థాప్య పూర్వం కాంతేయో
 భీష్మసంస్కరణాయ వై, మాల్యాని చ మహార్హాణి రత్నాని వివిధాని చ. ౮. ధృత
 రాష్ట్రం పురస్కృత్య గాంధారిం చ యశస్వినీమ్, మాతరం చ పృథాం ధీమాన్
 భాగ్యిన్యాశ్చ పురుషర్షభ. ౯. జనార్దనేనానుగతో విదురేణ చ ధీమతా, యయు
 త్సునా చ కౌరవ్యో యయుధానేన వా విభో. ౧౦. మహతా రాజయోగ్యేన
 పరివారేణ సవృషః, స్తూయమానో మహాతేజా భీష్మన్యాగ్నీననువ్రజత్. ౧౧.
 నిశ్చక్రమ పురాత్తిస్తాన్తథా దేవపతిస్తథా, ఆససాద కరుషేత్రే తథా శాంత
 నవం నృపః. ౧౨. ఉపాస్యమానం వ్యాసేన పారాశర్యేణ ధీమతా, నాందేన చ
 రాజ్ఞరే దేవతేనాపితేన చ. ౧౩. హతశిష్టైర్నైవైశ్చాన్యైర్నానాదేశసమాగతైః.
 రక్షిభిశ్చ మహత్తానం రక్ష్యమాణం సమంతతః. ౧౪. శయానం వీరశయనే

దదర్శ నృపతిస్తథా, తతో రథాదవారోహద్యాభిశ్చహ ధర్మరాట్. ౧౫. అభివాద్యాథ కౌరవ్యంపితామహమరిందమమ్, ద్వైపాయనాదీ విప్రాంశ్చ తైశ్చ ప్రత్యభిందితః. ౧౬. ఋత్విగ్భిర్భిక్షాక్షైశ్చ భాగ్యభిశ్చ సహచ్యుతః, ఆసాద్య శరత్కృష్ణమృషిభిః పరివారితమ్. ౧౭. అబ్రవీద్భరతశ్రేష్ఠం ధర్మరాజో యుధిష్ఠిరః, భాగ్యభిశ్చహ కౌరవ్యం శయానంనిమ్నగానుభవమ్. ౧౮. యుధిష్ఠిరోఽహం నృపతే నమస్తే జాహ్నువీసుత, శృణోషి చ న్నహాబాహూ బ్రూహి కిం కరవాణి తే. ౧౯. ప్రాప్తోఽస్మి సమయే రాజన్నగ్నీనాదాయ తే విభో, ఆచార్యా బ్రాహ్మణా త్వైవ ఋత్విజో భాగితశ్చ మే. ౨౦. పుత్రశ్చ తే మహాతేజా ధృతరాష్ట్రో జనే శ్వరః, ఉపస్థితః సహమాత్యో వాసుదేవశ్చ వీర్యవాన్. ౨౧. హతశిష్టాశ్చ రాజాస స్సర్వే చ కురుజాంగలాః, తాన్ పశ్య కురుశార్దూల సమున్మీల్య చ లోచనే. ౨౨. యచ్ఛేఽహం కించిత్కర్తవ్యం తత్సర్వం ప్రాపితం మయా, యథోక్తే భవతా కాలే సర్వమేవ చ తత్క్రూతమ్. ౨౩. వైశంపాయనఉవాచ:-ఏవముక్తస్తు గాంగేయః కుంతీపుత్రేణ ధీమతా, దదర్శ భరతాన్ సర్వాన్ సంస్థితాన్ పరివార్య తమ్. ౨౪. తతశ్చ బలవాన్ భీష్మః ప్రగృహ్య విప్రాం భుజమ్, ఉద్యన్తేఘస్వరో వాగ్నీ కాలే వచనమబ్రవీత్. ౨౫. దిప్త్యా ప్రాప్తోఽసి కాంతేయ సహమాత్యో యుధిష్ఠిర, పరివృత్తో హి భగవాన్ సహస్రాంశుర్దివాశరః. ౨౬. అష్టపంచాశతం రాత్ర్యి శ్శయానస్యాద్య మే గతాః, శరేషు నిశితాగ్రేషు యథా వర్షశతం తథా. ౨౭. మాఘోఽయం సమనుప్రాప్తో మాసః పుణ్యో యుధిష్ఠిర, త్రిభాగశేషః పక్షోఽయం శుక్లో భవీతు ముర్వాతి. ౨౮. ఏవముక్త్వా తు గాంగేయో ధర్మపుత్రం యుధిష్ఠిరమ్, ధృతరాష్ట్ర మథామంత్యో కాలే వచనమబ్రవీత్. ౨౯. భీష్మఉవాచ:-రాజా విదితధర్మోఽసి సునిర్ణీతార్థసంశయః, బహుశ్రుతా హి తేషిప్రా బహవః పర్యుపాసితాః. ౩౦. వేదశాస్త్రాణి సూక్ష్మాణి ధర్మాంశ్చ మనుజేశ్వర, వేదాంశ్చ చతురః సర్వాన్నిఖలేనానుబుధ్యసే. ౩౧. న శోచితవ్యం కౌరవ్య భవితవ్యం హి తత్తథా, శ్రుతందేవరహస్యం తే కృష్ణద్వైపాయనాదపి. ౩౨. యథా పాండోః సుతా రాజంస్తథైవ తవ ధర్మతః, తాన్ పాలయ స్థితో ధర్మే గురుశుశ్రూషణే రతాన్. ౩౩. ధర్మరాజో హి శుద్ధాత్మా నిదేశే న్నాస్యతే తవ, ఆస్మశంస్యపరం హ్యేనం జానామిగురువత్సలమ్. ౩౪. తవ పుత్రా దురాత్మానః కోధలోభపరా యగాః, ఉద్వ్యాభి భూతా దుర్వృత్తాస్తాన్ శోచితుమర్హసి. ౩౫. వైశంపాయన ఉవాచ:-ఏతావదుక్త్వా వచనం ధృతరాష్ట్రం మనీషిణమ్, వాసుదేవం మహాగాహ

మభ్యభాషత కౌంఘః. ౩౬. భీష్మఉవాచ:-భగవన్ దేవదేవేశ సురాసురసమస్కృతః, త్రివిక్రమ నమస్తేస్తు శంఖచక్రగదాధర. ౩౭. వాసుదేవో హిరణ్యాత్మా పురుషః సవితా విరాట్, జీవభూతోనరూపస్త్వం పరమాత్మా సనాతనః. ౩౮. త్వదక్షం త్వదంత్యాంత మదారమపరిగ్రహమ్, త్రాయస్య పుడరీకాక్ష పురుషోత్తమ నిత్యశః. ౩౯. అనుజానీహి మాం కృష్ణ వైకుంఠ పురుషోత్తమ, రక్ష్యాశ్చ తే పాండవేయా భవాన్ యేషాం పరాయణమ్. ౪౦. ఉక్తవానస్తిదుర్బుద్ధిమందం దుర్యోధనం పురా, యతః కృష్ణస్తతో ధర్మో యతో ధర్మస్తతో జయః. ౪౧. వాసుదేవేన తీర్థేన పుత్ర సశామ్య పాండవైః, సంధానస్య పః కాలస్తవేతి చ పునః పునః. ౪౨. న చ మే తద్వదో మూఢః కృతవాన్ సతు మందధీః, ఘాతయిత్వేహ పృథివీం తతః స్సనిధనం గతః. ౪౩. త్వం తు జామ్యహం దేవం పురాణ మృషీనత్తమమ్, నరేణ సహితం దేవం బదర్యాం సుచిరోపితమ్. ౪౪. యథా మే నారదః ప్రాహ వ్యాసశ్చ సుమహాతపః, నరనారాయణావేతో సంభూతో మనుజేష్వితః. ౪౫. స మాం త్వసునుజానీహి కృష్ణ మోక్ష్యే కశేబరమ్, త్వయాహం సమనుజ్ఞాతో గచ్ఛేయం పరమాం గతిమ్. ౪౬. వాసుదేవఉవాచ:-అనుజానామి భీష్మం త్వం వసూన్ ప్రాప్నుహి పార్థివ, నతేఽస్తి వృజనం కించిదిహ లోకే మహాద్యుతే. ౪౭. పితృభక్తోఽసి రాజర్షే మార్కండేయ ఇవాపరః, యేన మృత్యుస్తవ వశేష్ఠితో భృత్య ఇవానతిః. ౪౮. వైశంపాయనఉవాచ:-ఏవముక్తస్తు గాంగేయః పాండవానిదమబ్రవీత్, ధృతరాష్ట్రముఖాంశ్చాపి సర్వాంశ్చ సుహృదస్తథా, ౪౯. ప్రాణానుత్సృష్టమిచ్ఛామి తత్రాజ్ఞాతుమర్హథ, సత్యేషు యతితప్యం పః సత్యం హి పరమం బలమ్. ౫౦. ఆనృశంస్యపరైర్భావ్యం సదైవ నియతాత్మభిః. బ్రహ్మణ్యైర్ధర్మశీలైశ్చ తపోనిత్యైశ్చ భారతాః. ౫౧. ఇత్యుక్త్వా సుహృదః సర్వాన్ సంపరిష్వజ్య చైవ హి, పునరేవాబ్రవీధీమాన్ యుధిష్ఠిరమిదం వచః. ౫౨. బ్రాహ్మణాశ్చైవ తే నిత్యం ప్రజ్ఞాశ్చైవ విశేషతః, ఆచార్యా ఋత్విజశ్చైవ పూజనీయా జనాధిప. ౫౩.

ఇతి స్వర్గారోహణపర్వణి, సష్టషష్ఠ్యధికశతతమోఽధ్యాయః.

—● భీష్మస్వర్గారోహణమ్. ౧౦ —

వైశంపాయనఉవాచ:-ఏవముక్త్వా గురున్ సర్వాన్ భీష్మశ్శాంతనవస్తదా, తూష్ణిం బభూవ కౌరవ్య సముహూర్త మరిందమ. ౧. ధారయామాస చాత్మా ధారణాను యథాక్రమమ్, తస్యార్థమగమన్ ప్రాణః సన్నిరుద్ధా మహా

సం. ౨. యద్యన్తుచతి గాత్రాణాం స శంతనుసుతస్తదా, తత్తద్వికల్పమభవ
 న్యోగయక్తస్య వై క్రమాత్. ౩. ఇదమాశ్చర్య మాసీచ్చ మధ్యే తేషాం
 మహాత్మనామ్, సహితై ర్విషిభిస్సర్వైస్తథా వ్యాసాదిభిర్నృప. ౪. క్షణేన
 ప్రేక్షతాం తేషాం విశల్యః సోఽభవత్తదా, తం దృష్ట్వా విస్మితాస్సర్వే వాసు
 దేవపురోగమాః. ౫. సహితైర్దునిభిస్సర్వైస్తథా వ్యాసాదిభిర్నృప, సన్నిరుద్ధస్తు
 తేనాత్మా సర్వేష్వాయతనేషు చ. ౬. జగము భిత్త్వా మూర్ధాసం దివమభ్యుత్పసాతి
 హ, దేవదుందుభినాదశ్చ పుష్పవర్షైస్సహావత్. ౭. సిద్ధాబ్రీహ్మరయశ్చైవ
 సాధు సాధ్వీతి హర్షితాః, మహలోక్తేవ చ భీష్మస్య మూర్ధదేశాజ్జనాధిప. ౮.
 నిస్సృత్యాకాశమావిశ్య క్షణేనాంతరధీయత, ఏవం స రాజశార్దూలస్సంశ్చాంతనవ
 స్తదా. ౯. సమయుజ్యత కాలేన భరతానాం కులోద్భవాః, తతస్తద్విదాయ
 దారూణి గంధాంశ్చ వివిధాన్ బహూన్. ౧౦. చితాం చక్రర్షహత్తాః పాండవా
 విదురస్తథా, యుయుత్సుశ్చాపి కౌరవ్యః ప్రేక్షకా స్త్వితరే భృశన్. ౧౧. యుధిష్ఠి
 రశ్చ గాంగేయం విదురశ్చ మహామతిః, ఛాదయామాసతురుభాక్షౌ మైర్త్యుల్యైశ్చ
 కౌరవమ్. ౧౨. ధారయామాస తస్యాథ యయుత్సుశ్చ త్రముత్తమమ్, చామర
 వ్యజనే శుభ్రే భీమసేనాజ్ఞనాపుభా. ౧౩. ఉష్ణీమం పర్యగృహ్ణీతాం మాద్రీపుత్రా
 పుభావపి, యుధిష్ఠిరేణ సహితో ధృతరాష్ట్రైశ్చ పాదతః. ౧౪. స్త్రియః కౌరవ
 నాథస్య భీష్మం కురుకులోద్వహమ్, తాలద్యంతాన్యపాదాయ పర్వవీజంత సర్వతః.
 ౧౫. తతోఽప్య విధివచ్చక్రః పితృమేధం మహాత్మనః, యజనం బహుశ శ్చాగ్నౌ జగు
 న్సామాని సామగాః. ౧౬. తతశ్చందనకామైశ్చ తథా కాలీయకైరపి, కాలాగురు
 ప్రభృతిభిర్గంధైశ్చోచ్చావచైరపి. ౧౭. సమవచ్ఛాద్య గాంగేయం సప్రజ్వాల్య
 హుతాశనమ్, అశనవ్యమకుర్వంత ధృతరాష్ట్రముఖాశ్చితామ్. ౧౮. సంస్కృత్య
 చ కురుశ్రేష్ఠం గాంగేయం కురుసత్తమాః, జగ్తుర్భాగీధీం పుణ్యామృషిజుష్టాం
 కురూద్వహాః. ౧౯. అనుగమ్యమాన్వావ్యాసేన నారదేనానితేన చ, కృష్ణేన భరత
 స్త్రీభిర్యే చ పౌరాస్సమాగతాః. ౨౦. ఉదం చక్రిరే చైవ గాంగేయస్య
 మహాత్మనః, విధివద్భరతశ్రేష్ఠ స చ సర్వో జనస్తదా. ౨౧. తతో భారథీ దేవీ
 తనయస్యోదకే కృతే, ఉత్థాయ సలిలాత్తద్రుదతి శోకవిహ్వలా. ౨౨. పరిదేవ
 యతీ తత్ర కౌరవానభ్యభాషత, సిబోధత్తు యథాపృత్రముచ్యమానం మయాఽ
 నఘాః. ౨౩. రాజవృత్తేన సంపన్నః ప్రజ్ఞయాభిజనేన చ, తత్కర్తా కురువృద్ధానాం పితృ

భక్తో మహావ్రతః. ౨౪. జామదగ్న్యేన రామేణ యః పురానపరా జితః, దివ్యై రస్త్రైర్ హవీర్యః స హతోఽద్య శిఖండినా. ౨౫. అశ్వసారమయంనూనం హృదయం మమ పార్థివాః, అపశ్యంత్యాః ప్రియం పుత్రం యన్న దీర్యతి మేఽద్యవై. ౨౬, సమేతం పార్థివం క్షత్రం కాశీపుర్యాం స్వయంపరే, విజిత్యైకరథేనైవ కన్యా శ్చాయం జహారహ. ౨౭. యస్య నాస్తి బలే తుల్యః పృథివ్యామపి కశ్యప. హతం శిఖండినా శ్రుత్వా స విదీర్యతి మే మనః. ౨౮. జామదగ్న్యః కురుక్షేత్రే యుధి యేన మహాత్మనా, వీడితో నాతియత్నేన స హతోఽద్య శిఖండినా. ౨౯. ఏవం విధం బహుతదా విలంబితం మహానదీమ్, ఆశ్వాసయామాస తదా నామ్నా దామోదరో విభుః. ౩౦. సమాశ్వసిహి భద్రే త్వం మాశుచః ప్రియదర్శనే, గతస్య పరమం లోకం దేవ పుత్రో న సంశయః. ౩౧. వసురేష వహతేజాః శాప దోషేణ శోభనే, మానషత్వమనస్తాప్తో నైసం శోచితుమర్హసి. ౩౨. స ఏవ క్షత్రధర్మేణ యుధ్యమానో రణజరే, ధనంజయేన నిరతో నైష దేవి శిఖండినా. ౩౩. భీష్మం హి కురుశాద్దులముద్యతేషుం మహావీరే, న శక్తస్సంయుగే హంతుం సాక్షాదపి శతశ్రతుః. ౩౪. స్వచ్ఛాదతస్తవ సుతో గతస్త్వర్గం శుభాననే, స శక్తా వినిహంతుం వై రణే తం సర్వదేవతాః. ౩౫. తస్మాన్తాదేవి గంగే త్వం శోచస్య కురునందనమ్, వసురేషగతో దేవి పుత్రస్తే విభ్వరా భవ. ౩౬. వైశం పాయనఉవాచః—ఇత్కుక్తా సా తు కృష్ణేన వ్యాసేన చ సరిద్వరా, త్యక్త్యా శోకం మహారాజ ప్రకృతిం పాప జాహ్నవీ. ౩౭. తత్కృత్య తే తాం సరితంతదా కృష్ణముఖా నృప, అనుజ్ఞాతాస్తయా సర్వే న్యవర్తంతి జనాధిప. ౩౮.

అనుశాసనపర్వాంతర్గత స్వర్గారోహణపర్వణి, అష్టపష్ట్యధికశతతమోఽధ్యాయః.

సమాప్తం చేదం అనుశాసనపర్వ.

కాయేన వాచా మనసేంద్రియైర్వా బుద్ధ్యాత్మనా వా ప్రకృతేస్స్వభావాత్,
కరోమి యద్యత్సకలం పరస్మై నారాయణాయేతి సమర్పయామి.

యదక్షరపదభ్రష్టం మాత్రా హీనం చ యద్భవేత్,
తత్సర్వం క్షమ్యతాం దేవ నారాయణ సమోఽస్తు తే.
ఓం తత్సత్ హరిః ఓం శ్రీకృష్ణార్పణమస్తు.

అశ్వమేధిక పర్వప్రారంభః.

నారాయణం నమస్కృత్య నరం చైవ నరోత్తమమ్,
దేవీం సరస్వతీం వ్యాస్తస్తతో జయముదీయేత్.

వైశంపాయనఉవాచ:- కృతోదకం తు రాజానం ధృతిరాష్ట్రం యుధిష్ఠిరః,
పురస్కృత్య మహాబాహురుత్తతారాకులేంద్రియః. ౧. ఉత్తీర్ణతు మహాబాహు
ర్వాష్పవ్యాకులలోచనః, పపాత తీరే గంగాయా వ్యాధవిధ్ధ ఇవ ద్విపః. ౨. తం
సీదమానం జగ్రహ భీమః కృష్ణేన చోదితః, మైసమిత్యబ్రవీచ్ఛైసం కృష్ణః పర
బలార్దనః. ౩. తనూర్తం కటితం భూమా శ్వసంతం చ పునఃపునః, దదృశుః పార్థివా
రాజా ధర్మపుత్రం యుధిష్ఠిమ్. ౪. తం దృష్ట్వా దీనమనసం గతనత్వం
నరేశ్వరిమ్, భూయశ్శోకసమావిష్టాః పాండవాస్సముపావిశత్. ౫. రాజా తు ధృత
రాష్ట్రస్తం పుత్రశోకాభిషేడతః, వాక్యమాహ మహాబుద్ధిః ప్రజ్ఞాచక్షుర్భుధిష్ఠిరమ్.
౬. ఉత్తిష్ఠ కుసుశార్దుల కురు కార్యమనంతరమ్, హృత్ప్రధర్షణ కాంతేయ
జితేయమవనిస్తయా. ౭. తాం భక్షత్వ భ్రాతృభిస్సార్థం సుహృద్భిశ్చ నరే
శ్వర, న శోచితవ్యం పశ్యామి త్వయా ధర్మభృతాం వర. ౮. శోచితవ్యం నయా
చైవ గాంధార్యా చ మహీపతే, యయోః పుత్రశ్శం నష్టం స్వష్టలబ్ధం యథా
ధనమ్. ౯. అశ్రుత్వా హితకామస్య విదురస్య మహత్తనః, వాక్యాని సుమహాథ్థాని
పరితప్యామి దుర్మతిః ౧౦. ఉక్తవాత్ విదురో యన్తాం ధర్మాత్మా దివ్యదర్శన,
దుర్యోధనాపరాధేర కులం తే విశశిష్యః. ౧౧. స్వస్తి చేదిచ్ఛసే రాజా కులస్య
కురు మే వచః, త్యజ్యతామేష దుష్టాత్మా మందో రాజా సుయోధనః. ౧౨.
కర్ణశ్చ శకునిశ్చైవ నైనం పశ్యంతి కర్హిచిత్, ద్యూతసంఘాతమప్యేషామప్రవా
దేన వారయ. ౧౩. అభిషేచయ రాజానం ధర్మపుత్రం యుధిష్ఠిరమ్, స పాలయిష్య
తి వశీ ధర్షణ పృథివీమమామ్ ౧౪. అథ నేచ్ఛసి రాజానం ధర్మాత్మానం యుధి
ష్ఠిరమ్, మేధీభూతః స్వయం రాజ్యం ప్రతిగృహ్ణీష్య పార్థివ. ౧౫. నమం సర్వేషు
భూతేషు వర్తమానం సరాధిప, అనుజీవంతు సర్వే త్వాం జ్ఞాతయో భ్రాతృభి
స్సహ. ౧౬. ఏవం బ్రువతి కాంతేయ విదురే దీప్తదర్శిని, దుర్యోధనమహం పాప
మన్వవర్తం వృథామతిః. ౧౭. అశ్రుత్వా తస్య ధీరస్య వాక్యాని మధురాణ్యహమ్,
ఫలం స్రాప్య మహద్దుఃఖం నిమగ్నశ్శోకసాగరే. ౧౮. సువృద్ధా దేహి పితరా
పత్యతౌ దుఃఖతౌ సృప, న శోతచివ్యం భవతా పశ్యామిహ జనాధిప. ౧౯.

ఇతి అశ్వమేధికపర్వాంతర్గత అశ్వమేధపర్వణి, ప్రథమోఽధ్యాయః.

వైశంపాయనఉవాచ:—ఏవముక్తస్తు రాజ్ఞా స ధృతరాష్ట్రేణ ధీమతా,
 తూష్టిం బభూవ మేధావీ తమువాచాథ కేకవః. ౧. అతీవ మనసా శోకః క్రియ
 మాణో జనాధిప, సంతాపయతి వై తస్య పూర్వప్రేతాః పితామహాః. ౨.
 యజస్వ విధివన్యజ్ఞైర్వివిధైః గాస్తవఃపీఞ్జైః, దేవాన్స్తర్పయ సామేన స్వధయా చ
 పితౄనపి. ౩. అతిధీనన్నపానేన కామైరన్వైరకించనాః, విదితం వేదితవ్యం తే
 కర్తవ్యమపి తే శ్శుశ్రుమ్. ౪. శ్రుతాశ్చ రాజధర్మాస్తే భీష్మాద్భాగీరథీమతాత్,
 కృష్ణద్వైపాయనాన్వైవ నారదాద్విశురాత్తథా. ౫. నేమామర్హసి మూఢానాం
 వృత్తిం త్వ ముపవర్తితమ్, పితృప్రేతామహం వృత్తమాస్థాయ ధురముద్వహ.
 ౬. యుక్తం హి యశసా క్షత్రం స్వర్గం ప్రాప్తుమశక్యమ్, న హి కశ్చిద్ధి
 శూరాణాం నిహతోఽత్ర పరాజ్ఞుభిః. ౭. ల్యజ శోకం మహారాజ భవితవ్యం హి
 తత్రథా, నశక్యాస్తే పునర్దోష్టుః త్వయా మేఽన్యై రణే హతాః. ౮. ఏతా
 వదుక్త్వా గోవిందో ధర్మరాజం యధిష్ఠిరమ్, విరరామ మహాతేజాస్తమువాచ
 యధిష్ఠిరః. ౯. యధిష్ఠిరఉవాచ:-గోవింద మయి యా ప్రీతిస్తవ సా విదితా మను,
 సాహృదేన తథా ప్రేమా సదా మయ్యనుకంపనే. ౧౦. ప్రియం మమ స్యాత్సుమ
 హత్కృతం చక్రగదాధర, శ్రీమన్ ప్రీతేన మనసా సర్వం యాదవసంసన. ౧౧.
 యదిమామనుజానీయాద్భవాః గంతుం తపోవనమ్. నహి శాంతి ప్రపశ్యామి
 సాతయిత్వా పితామహమ్. ౧౨ కర్ణం చ పురుషవ్యాఘ్రం సాగ్రామేష్వప్నాయ
 నమ్, కర్తా యేన ముచ్యేయనుస్తాత్కూరాజ్ఞనాద్దన. ౧౩. కర్తా తిద్విధ
 త్వేహ యేన శుద్ధ్యతి మే మనః, తమేన వాదినం పార్థం వ్యాసః ప్రోవాచ ధర్మ
 విత్. ౧౪. సాంత్వయన్ సుమహాతేజాశ్శుభం వచనమర్థవత్, అకృతా తేమతిస్తాత
 పునర్బాల్యేన ముహ్యసే. ౧౫. కిమాకాగావయం తాత ప్రలపామ ముహుర్ము
 హః, విదితాః క్షత్రధర్మాస్తే యేషాం యుద్ధేన జీవికా. ౧౬. యథా ప్రవృత్తో
 నృపతిర్నాధిబంధేన యజ్యతే, మోక్షధర్మాశ్చ నిఖిలా యాథాతథ్యేన మే శ్రుతాః.
 ౧౭. అసకృచ్ఛాపి సందేహా శ్చిన్నాస్తే కామజా మయా, అశ్రద్ధధానో దుర్దేహాః
 లుప్తస్త్పతిరసి ధురీవమ్. ౧౮. మైవం భవ న తే యుక్తమిదమజ్ఞానమిదృశమ్,
 ప్రాయశ్చిత్తాని సర్వాణి విదితాని చ తేఽనఘ. ౧౯. రాజధర్మాశ్చ తే సర్వే దాన
 ధర్మాశ్చ తే శ్రుతాః, సకథం సర్వధర్మజ్ఞస్త్వాగమవిశారదః. ౨౦. పరిముహ్యసి
 భూయస్త్యమజ్ఞానాదివ భారత. ౨౧.

ఇతి ఆశ్వమేధిపర్వాంతర్గత ఆశ్వమేధపర్వణి, తృతీయోఽధ్యాయః.

— సంవత్సరమర్చయమ్. —

వ్యాసఉవాచ:-యథిష్ఠిర తప ప్రజ్ఞానసమ్యగితి మే మతిః, నహి కశ్చిత్స్వయం
మర్త్యస్వప్నవః కరుతే క్రియామ్. ౧. ఈశ్వరేణ నియుక్తోఽయం సాధ్వసాధు
చ మానసః, కరోతి పురుషః కర్మ తత్ర కా పరిదేవనా. ౨. ఆత్మానా మన్యసే
చాథ పాపకర్తాణా మంతరిః, శృణు తత్ర యథా పాపమపకృష్యేత భారత. ౩.
తపోభిః క్రతుభిశ్చైవ దాసేన చ యథిష్ఠిర, తరంతి నిత్యం పురుషాయేస్త పాపాని
కర్వతే. ౪. యజ్ఞేర తపసా వైవ దాసేన చ యథిష్ఠిర, పూయంతే నరశార్దుల
నరా దుష్కృతకారిణః. ౫. అసురాశ్చ సురాశ్చైవ పుణ్యహేతోర్మఖ
క్రియామ్, ప్రయతంతే మహాత్మానస్తన్నాద్యజ్ఞః పరాయణమ్. ౬. యజ్ఞేరేవ
మహాత్మానో బభూవురధికాస్సువాః, తతో దేవాః క్రియావంతో దానవావభ్య
ధర్షయన్. ౭. రాజసూయాశ్చ మేధా చ సర్వమేధం చ భారత, నరమేధం చ
నృపతే త్వమాహర యథిష్ఠిర. ౮. యజస్వ వాజిమేధేన విధివద్దక్షిణావతా,
బహు కామాన్నవిత్తేన రామో దాశరథిర్భద్రా. ౯. యథా చ భరతో రాజా
కామ్యంతిః పృథివీపతిః, భాకుతరో మహావీర్యస్తవ పూర్వపితామహః. ౧౦.
యథిష్ఠిరఉవాచ:-అసంశయం వాజిమేధః పాపయేచ్ఛిథివీపతిమ్, అభిప్రాయస్తు
మే కశ్చిత్తిం త్వం శ్రోతుమిహార్హసి. ౧౧. ఇమం జ్ఞానీవధం కృత్వా సుమహాంతం
ద్విజోత్తమ, దానమల్పం న శక్నోమి దాతుం విత్తం చ నాస్తి మే. ౧౨. న చ
బాలానిమాన్ దీనానత్వహే వసు యాచితుమ్, తథైవార్ద్రీప్రణాన్ కృచ్ఛే
వర్తమానాన్నపాత్యజాన్. ౧౩. స్వయం వినాశ్య పృథివీ యజ్ఞార్థం ద్విజ
సత్తమ, కరమాహరయిష్యామి కథం శోకపరాయణః. ౧౪. దుర్యోధనాపరా
ధేన వసుధావసుధాధిపాః, విసస్థా యోజయిత్వాస్తానకీర్త్యా మసేన త్తమ. ౧౫.
దుర్యోధనేన పృథివీతయితా విత్తికారణాత్, కోశశ్చాపి విశీర్ణోఽసా ధార్తరాష్ట్రస్య
దుర్జితే. ౧౬. పృథివీదక్షిణా చాత్రాధిః ప్రథమః ల్పితః, విద్యద్భిః పరిదృష్టోఽయం
శిష్టో విధివివర్యయః. ౧౭. న చ ప్రతీనిధిం కర్తుం చికిర్షామి తపోధన, అత్ర మే
భగవన్ సమ్యక్సాచివ్యం కర్తుమర్హసి. ౧౮. ఏవముక్తస్తు పార్థనేన కృష్ణదైవపా
యనస్తదా, ముహూర్తమనుసంచిత్య ధర్మరాజానమబ్రవీత్. ౧౯. వ్యాస
ఉవాచ:-కోశశ్చాపి విశీర్ణోఽయం పరిపూర్ణో భవిష్యతి, విద్యతే ద్రవిణం పార్థ
గిరా హిమవతి స్థిరమ్. ౨౦. ఉన్నోష్ఠం బ్రహ్మజైర్యజ్ఞై మరుత్తస్య మహాత్మనః,
తదానయస్య కాంతేను పర్యాప్తం తద్భవిష్యతి. ౨౧. యథిష్ఠిరఉవాచ:-కథం

యజ్ఞే మరుత్తస్య ద్రవిణం తత్సమాచితమ్, కస్తింశ్చకాలే సన్యపో బభూవ వదతాం
వర. ౨౨. వ్యాసఉవాచ:—యది శుశ్రూషసే పార్థ శృణు కారంధమం
సృపమ్, యస్మిన్ కాలే మహావీర్యస్స రాజాసీన్దహధనః. ౨౩.

ఇతి ఆశ్వమేధికపర్వాంత్యత ఆశ్వమేధపర్వణి, తృతీయోఽధ్యాయః.

యధిష్ఠిరఉవాచ:—శుశ్రూషే తస్య ధర్మజ్ఞ రాజన్దేః పరికీర్తనమ్, ద్వైపా
యనమరుత్తస్య కథాం ప్రబ్రూహి మేఽనఘ. ౧. వ్యాసఉవాచ:—ఆసీత్కృతయుగే
తాత మనుద్గండధరః ప్రభుః, తస్య పుత్రో మహాబాహుః ప్రసంధిరితివిశ్రుతః. ౨.
ప్రసంధేరభవత్ పుత్రః క్షువ ఇత్యభిసంజ్ఞితః, క్షువస్య పుత్రస్త్విత్వాకురక్షీ
పాలోఽభవత్ప్రభుః. ౩. తస్య పుత్రశతం రాజన్నాసీత్పరమధార్మికమ్, తాంస్తు
సర్వాన్దక్షిణీపాలానిత్వాకురకకోత్ప్రభుః. ౪. తేషాం జ్యేష్ఠస్తు వింశోఽభూత్ప్రతి
మానం ధనుష్ఠతామ్, వింశస్య పుత్రః కల్యాణో వివింశో నామ భారత. ౫. వివిం
శస్య సుతా రాజన్ బభూవుర్దశపంచ చ, సర్వే ధనుషి విక్రాంతా బ్రహ్మణ్యా
స్సత్యవాదినః. ౬. దానధర్మరతా శ్శాంతాస్సతతం ప్రియవాదినః, తేషాం జ్యేష్ఠః
ఖనీనేత్రః సతాన్ సర్వానవీడయత్. ౭. ఖనీనేత్రస్తు విక్రాంతో జిత్వా రాజ్య
మకంటకమ్, నాశకద్రక్షితుగ రాజ్యం నానురజ్యంత తం ప్రజాః. ౮. తమపాస్య
చ తద్రాజ్యే తస్య పుత్రం సువర్చసమ్, అభ్యషించంత రాజేంద్ర ముదితాహ్వ
భవంస్తదా. ౯. స పితుర్విక్రియాం ద్వష్ట్యా రాజ్యాన్నిరసనం తథా, నియతో
వర్తయామాస ప్రజాహితచీర్షయా. ౧౦. బ్రహ్మణ్యసృత్యవాదీ చ శుచిశ్శమ
దమాన్వితః, ప్రజాస్తం చాన్వరజ్యంత ధర్మనిత్యం మనీషిణమ్. ౧౧. తస్య ధర్మ
ప్రవృత్తస్య వ్యశీల్యతోశవాహనమ్, తం క్షీణకోశం నామంతా స్సమంతాత్పర్య
పీడయత్. ౧౨. స పీడ్యమానో బహుభిః క్షీణకోశాశ్వవాహనః, ఆర్తిమార్గ
త్పరాం రాజా సహభృత్యైః పురేణ చ. ౧౩. నచైనమభిహంతుం తే శక్నువంతి
బలక్షయే, సంప్రవృత్తో హి రాజా స ధర్మనిత్యో యుధిష్ఠిర. ౧౪. యదా చ
పరమామూర్తిం గతోఽసౌ స పురో నృపః, లలిః ప్రదక్ష్య సకరం స్రామరాసీ
త్తతో వరమ్. ౧౫. తతస్తానజయత్సర్వాన్ ప్రత్యమిత్రాన్సరాధిపాన్, ఏతన్నా
త్కూరణాద్రాజన్ విశ్రుత స్సకరంధమః. ౧౬. తస్య కారంధమః పుత్రస్త్రీతాయుగ
ముఖేఽభవత్, ఇంద్రాదనవరః శ్రీమూన్ దేవైరపి స దుర్జయః. ౧౭. తస్య సర్వే
మహీపాలా వర్తంతేష్ట వశే లిదా, సహి సమూడభూతేషాం వృత్తేన చ బలేన
చ. ౧౮. ఆవిశ్మిన్నామ ధర్మాత్మా ఏర్యేణేంద్రసమోభవేత్, యజ్ఞశీలో ధర్మరతిః

ధృతిమాన్ సంయతేంద్రియః. ౧౯. తేజసాదిత్యసదృశః శ్రుమయా పృథివీసమః, బృహస్పతిసమో బుధ్ధ్యా హిమవానివ సుస్థిరః. ౨౦. కర్తృణా మనసా వాచా దమేన ప్రశమేన చ, మనాంస్యాహ్లాదయామాస ప్రజానాం స మహీపతిః. ౨౧. య ఈజే హయమేధానాం శతేన విధివత్ప్రభుః, యాజయామాస యం విద్యాన్ స్వయమేవాంగిరాః ప్రభుః. ౨౨. తస్య పుత్రోఽతిచక్రామ పితరం గుణవత్తయా, మరుత్యో నామ ధర్మజ్ఞశ్చక్రవర్తీ మహాయశాః. ౨౩. నాగాయుతసమస్రాణా సాస్మాక్షా ద్విష్ణురివాపరః, స యక్ష్యమాణో ధర్మాత్మా శాతకుంభమయాన్యుత. ౨౪. కారయామాస శుభ్రాణి భాజనాని సహస్రశః, మేరుం పర్వతమాసాద్య హిమవ త్పార్శ్వ ఉత్తరే. ౨౫. కాంచనస్సమహాన్ పాదస్తత్ర కర్తృ చకార సః, తతః కుండాని పాత్రీశ్చ పితరాణ్యాసనాని చ. ౨౬. చక్రస్సవర్ణకర్తారో యేషాం సుఖ్యా న విద్యతే, తస్యైవ తు సమీపేన యజ్ఞవాటో బభూవహ. ౨౭. ఈజే తత్ర స ధర్మాత్మా విధివత్ప్రథివీపతిః, మరుత్తస్సహితైః సర్వైః ప్రజాపాలై ర్నరాధిప. ౨౮.

ఇతి అశ్వమేధికపర్వాంతర్గత అశ్వమేధపర్వణి, చతుర్థోఽధ్యాయః.

యుధిష్ఠిరఉవాచః—కథం వీర్యస్సమభవద్రాజా స వదతాం పర, కథం చ జాతరూపేణ సమయుజ్యత సద్విజ. ౧. క్వచ తత్సాన్ప్రతం ద్రవ్యం భగవన్నవతిష్ఠతే, కథం చ శక్యమస్మాభి స్తదవాప్తుం తపోధన. ౨. వ్యాసఉవాచః—అనురా తైచివ దేవాశ్చ దక్షస్యాసన్ ప్రజాపతేః, అపత్యం బహుళం తాత సంస్పర్ధంత పరస్పరమ్. ౩. తథైవాంగిరసః పుత్రౌ వ్రతతుల్యో బభూవతుః, బృహస్పతి ర్బృహత్రేజాస్సంవర్తశ్చ తపోధనః. ౪. తాపతిష్ఠర్థినౌ రాజన్ పృథగాస్తాం పరస్పరమ్, బృహస్పతి స్ససంవర్తం బాధతేస్త పునః పునః. ౫. సబాధ్యమానస్సతతం భ్రాత్రా జ్యేష్ఠేన భారత, అర్థానుత్సృజ్య దిగ్వాసా వనవాస మరోచయత్. ౬. వాసవోఽప్యనురాన్ సర్వా నిర్జిత్య చ నిపాత్య చ, ఇంద్రత్యం ప్రాప్య లోకేషు తతో వత్రే పురోహితమ్. ౭. పుత్రమంగిరసా జ్యేష్ఠం విప్రశ్రేష్ఠం బృహస్పతిమ్, యాజ్యస్త్యంగిరసః పుత్రమాసీద్రాజా కరంధమః. ౮. వీర్యేణాప్రతిమో లోకే వృత్తేన చ బలేన చ, శతక్రతురివాజస్వీ ధర్మాత్మా సంశితవ్రతః. ౯. వాహనం యస్య యోధాశ్చ మిత్రాణి వివిధాని చ, శయనాని చ ముఖ్యాని మహర్హాణి చ సర్వశః. ౧౦. ధ్యానాదేవాభవన్ రాజన్తుఖవాతేన సర్వశః, స గుణైఃపార్థివాన్ సర్వాన్ వశే చక్రే నరాధిప. ౧౧. సంజీవ్య కాలమిష్టం చ సశరీరో దివం గతః,

బభూవ తస్య పుత్రోఽపి యయాతిరివ ధర్మవిత్. ౧౨. ఆవిక్షిన్నామశత్రుంజిత్య
వశే కృతవాన్తహీమ్, విక్రమేణ గుణైశ్చైవ పితేవాసీ త్స పార్థివః. ౧౩. తస్య వాసవ
తుల్యోఽభూ స్తరుత్తో నామ వీర్యవాన్, పుత్రస్తమనరక్తాభూత్పృథివీ సాగ
రాంబరా. ౧౪. స్పర్ధతే సస్త సతతం దేవరాజేన నిత్యదా, వాసవోఽపి మరుత్తేన
స్పర్ధతే పాండునందన. ౧౫. శుచిస్సగుణవానాసీ స్తరుత్తః పృథివీపతిః, యతమానోఽపి
వై శక్రో న విశేషయతి స్తహ. ౧౬. సోఽశక్నువన్ విశేషాయ సమాహూయ
బృహస్పతిమ్, ఉవాచేదం వచో దేవై స్సుహితో హరివాహనః. ౧౭. బృహస్పతేమరు
త్తస్య మాకార్షీ స్త్వం కథంచన, దైవం కర్తాథ వా పిత్ర్యం కర్తాసి మమచేత్ప్రియమ్.
౧౮. అహం హి త్రిషు లోకేషు సురాణాం చ బృహస్పతే, ఇంద్రత్వం ప్రాప్త
వానేకో మరుత్తస్తు మహీపతిః. ౧౯. కథంహ్యమ ర్త్వం బ్రహ్మాంస్త్వం యాజ
యిత్వా సురాధిపమ్, యాజయే ర్మృత్యుసంయుక్తం మరుత్తమవిశంకయా. ౨౦.
మాం వా వృణీష్వ భద్రం తే మరుత్తం వా మహీపతిమ్, పరిత్యజ్య మరుత్తం
వా యథాజోషం భజస్వ మామ్. ౨౧. ఏవముక్తస్తు కౌరవ్య దేవరాజ్ఞా బృహ
స్పతిః, ముహూర్తమివ సంచిత్య దేవరాజానమబ్రవీత్. ౨౨. త్వం భూతానా
మధిపతి స్త్వయి లోకాః ప్రతిష్ఠితాః, సముచేర్విశ్వరూపస్య నిహంతా త్వం బలస్య
చ. ౨౩. త్వ మాజహర్థదైత్యానామేకో వీరశ్రియం పరామ్, త్వం బిభర్షి
భువం ద్యాం చ సదైవ బలసూదన. ౨౪. పౌరోహిత్యం కథం కృత్వా తవ
దేవగణేశ్వర, యాజయేయమహం మర్త్వం మరుత్తం పాకశాసన. ౨౫. సమాశ్వ
సిహి దేవేంద్ర నాహం మర్త్వస్య కర్షిచిత్, గ్రహిష్యామి స్రువం యజ్ఞే శృణు
చేదం వచో మమ. ౨౬. హిరణ్యరేతా నోష్ణస్సాన్యత్పరివర్తేత మేదిసీ, భాసంతు
న రవిః కుర్యాన్న తు సత్యం చలేన్దయి. ౨౭. వైశంపాయనఉవాచః—బృహ
స్పతివచస్ఫుిత్యా శక్రోవిగతమత్సరః, ప్రశస్యై నం వివేశాథ స్వమేవ భవనం
తదా. ౨౮.

ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత ఆశ్వమేధపర్వణి, పంచమోఽధ్యాయః.

వ్యాసఉవాచః—అత్రావ్యుదాహరంతీమమితిహాసం పురాతనమ్, బృహ
స్పతేశ్చ సంవాదం మరుత్తస్య చ ధీమతః. ౧. దేవరాజస్య సమయం కృతమాంగీ
రసేన హ, శ్రుత్వా మరుత్తో నృపతిగృజ్ఞమాహారయత్పరమ్. ౨. సంకల్ప్య మనసా
యజ్ఞం కరంధమనుతాత్తజః, బృహస్పతిముపాగమ్య వాగ్మీ వచనమబ్రవీత్. ౩.
భగవన్ యన్తయాపూర్వ మభిగమ్య తపోధన, కృతోఽభిసంధిగృజ్ఞస్య భతోవ

వచనాద్గురో. ౪. తమహం యష్టమిచ్ఛామిసుభారాస్సంభృతాశ్చ మే, యాజ్ఞోఽస్తి
భవతస్సాధో తత్ప్రేక్షుహి విధత్స్వచ. ౫. బృహస్పతిరువాచ:--న కామయే
యాజయితుం త్వామహం పృథివీవతే, వృణోఽస్తి దేవరాజేన ప్రతిజ్ఞాతం చ తస్య
మే. ౬. మరుత్తడవాచ:--పిత్ర్యమస్తి తవ తేత్రం బహుమన్యే చ తేభృశమ్,
తవాస్తి యాజ్యతాం ప్రాప్తో భజమానం భజస్య మామ్. ౭. బృహస్పతిరువాచ:--
అమర్త్యం యాజయిత్వాహం యాజయిష్యే కథం సరమ్, మరుత్తగచ్ఛ
వామావానివృత్తోఽస్యైద్య యాజనాత్. ౮. సత్యాం యాజయిత్వాస్యైద్య వృణు
త్వం యమిహేచ్ఛసి, ఉపాధ్యాయం మహాబాహూ యస్తే యజ్ఞం కరిష్యసి. ౯.
వ్యాసఉవాచ:--ఏవముక్తస్తు నృపతిర్గురుత్తో వీడితోఽభవత్, ప్రత్యాగచ్ఛన్
సుసూవిగ్నో దిదర్శ పథి నారదమ్. ౧౦. దేవర్షిణా సమాగమ్య నారదేన స పార్థివః,
విధివత్ప్రాజలిస్తథా వద్రైసం నారదోఽబ్రవీత్. ౧౧. రాజర్షేనాతిహృష్టోఽసి కచ్చి
త్తేమం తవాసఖు? క్వితోఽసి కతశ్చేదమప్రీతిస్థానమాగతిమ్? ౧౨. శ్రోతవ్యం చే
న్నయారాజ్ బ్రూహి మే పార్థివర్షభ, వ్యవసేష్యామి తే మన్యం సర్వయత్నైర్
ర్న రాధిష. ౧౩. ఏవముక్తో మరుత్తస్తు నారదేన మహర్షిణా, విప్రలంభముపాధ్యాయా
త్సర్వమేవ న్యవేదయత్. ౧౪. మరుత్తడవాచ:--గతోఽస్యంగిరసః పుత్రం దేవా
చార్యం బృహస్పతిమ్, యజ్ఞార్థమృత్విజం ద్రష్టుం న చమాంసోఽభ్యసందత్. ౧౫.
ప్రత్యాఖ్యాతశ్చ తేనాహం జీవీతుం నాద్య కామయే, పరిత్యక్తశ్చ గురుణా
దూషితశ్చస్తి నారద. ౧౬. వ్యాసఉవాచ:--ఏవముక్తస్తు రాజ్ఞా సనారదః ప్రత్యభా
షత, ఆవిక్షితం మహారాజ వాచా సంజీవయన్నివ. ౧౭. నారదఉవాచ:--రాజ
న్నంగిరసః పుత్రః సంవర్తో నామధార్మికః, చంక్రమీతి దిశ స్సర్వాదిగ్వాసా
మోహయాప్రజాః. ౧౮. తం గచ్ఛ యది యాజ్యం త్వాం స వాంఛతి బృహ
స్పతిః, ప్రసన్నస్త్వాం మహాతేజః సంవర్తో యాజయిష్యతి. ౧౯. మరుత్తడవాచ-
సంజీవితోఽహం భవతా వాక్యేనానేన నారద, పశ్యేయం క్వను సంవర్తం శంస
మే వదతాం వర. ౨౦. కథం చ తస్మై వర్తేయం కథం మాం న పరిత్యజేత్,
ప్రత్యాఖ్యాతశ్చ తేనాపి నాహం జీవీతుముత్సహే. ౨౧. నారదఉవాచ:--
ఉన్నతవేషం విభ్రీత్ చంక్రమీతి యథాసుఖమ్, వారాణస్యాం మహారాజ
దర్శనేఘ్నర్ హేళ్యరమ్. ౨౨. తస్యా ద్వారం సమాసాద్యన్యసేఢాః కుణపం క్వచిత్,
తం దృష్ట్వా యో నివర్తేత స సంవర్తో మహీపతే. ౨౩. తం పృష్ఠతోఽనుగచ్ఛేథా
యత్ర గచ్ఛేత్సవీర్యవాన్, తమేకాంతే సమాసాద్య ప్రాంజలిశ్శరణం వ్రజే.

౨౪. పృచ్ఛేత్వాం యది కేనాహం తవాఖ్యాత ఇతిస్తహ, బ్రూయాత్తం నారదే నేతి సంసర్తంకథితోఽసి మే. ౨౫. సచేత్వామనుయుంజిత మమానుగమనేచ్ఛయా, శంసథో వహ్నిమారూఢం మామపి త్వమశంకయా. ౨౬. వ్యాసఉవాచ:- స తథేతి ప్రతిశ్రుత్య పూజయిత్వా చ నారదమ్, అభ్యనుజ్ఞాయ రాజన్విర్యయా వారాణసీం పురీమ్. ౨౭. తత్ర గత్వా యథోక్తం స పుర్యా ద్వా రేమహాయశాః, కుణపం స్థాపయామాస నారదస్య వసః స్తరక్. ౨౮. యాగపద్యేన పిప్రుశ్చ ప్రసీ ద్వా రమథావిశత్, తతస్సు కుణపం దృష్త్వా సహసా సంస్యవర్తత. ౨౯. స తం నివృత్త మాలోక్య ప్రాజలిః పృష్ఠతోఽన్వగాత్, ఆవిక్షితో మహీపాలః సంవర్త మువశిక్షితుమ్. ౩౦. సన తం విజనే దృష్త్వా పాంసుభిః కర్ణమేన చ, శ్లేష్మణా చాపి రాజానం ప్రివనైశ్చ సమాకిరత్. ౩౧. సతథా బాధ్యమానోఽసి సంవర్తేన మహీపతిః, అన్వగాదేవ తమ్నుషిం ప్రాంజలిస్సంప్రసాదయన్. ౩౨. తతోనివర్త్య సంవర్తః పరిక్రాంత ఉపావిశత్; శీతలచ్ఛాయమాసాద్య న్యగ్రోధం బహుశా ఖనమ్. ౩౪.

ఇతి అశ్వమేధికపర్వాంతర్గత అశ్వమేధపర్వణి, షష్ఠోఽధ్యాయః.

సంవర్తఉవాచ.-కథమస్తిత్వయాజ్ఞాతః కేనవాకథితోఽస్తి తే, ఏతదాచక్ష్యమే తత్వమిచ్ఛసే చేన్ద్రమ ప్రియమ్. ౧. సత్యం తే బ్రువతస్సుర్వే సంవత్సయంతే మనో రథాః, మిథ్యాతు బ్రువతోమూఢా శతథాతే స్ఫుటిష్యతి. ౨. మరుత్తఉవాచ:-నార దేన భవాన్తహ్యమాఖ్యాతో హ్యటతాః ధిగురుపుత్రోమమేతి త్వం తతో మే ప్రీతి రుత్తమా. ౩. సంవర్తఉవాచ:-సత్యమేతద్భవానాహ సమాం జానాతి సత్రిణమ్, కథ యస్యతదేతన్తే క్వసుసంప్రతినారదః. ౪. మరుత్తఉవాచ:-భవంతం కథయిత్వాస మమ దేవర్షిసత్తమః, తతోమామభ్యనుజ్ఞాయ ప్రవిప్తోహవ్యవాహనమ్. ౫. వ్యాసఉవాచ:- శ్రుత్వా తు పార్థివస్యైతత్సంవర్తః ప్రముదంగతః, ఏతావదహమప్యేవం శక్ను యామితి సోఽబ్రవీత్. ౬. తతో మరుత్తమున్వత్తో వాచా నిర్భర్త్యయన్నివ, రూక్షయా బ్రాహ్మణో రాజన్ పునః పునరథాబ్రవీత్. ౭. వాతప్రధానేన మయా స్వచిత్తవశవర్తిగా, ఏవం విశ్రుతరూఢేణ కథం యాజతుమిచ్ఛసి. ౮. భ్రాతా మమ సమర్థశ్చ వాసవేన చ సంగతః, వర్తతే యాజనే చైవ తేన కర్తాణి కారయ. ౯. గార్హస్థ్యం చైవ యాజ్యశ్చ సర్వాగృహ్యశ్చ దేవతాః, పూర్వజేన సమాక్షిప్తం శరీరం వర్జితం త్యిదమ్. ౧౦. నాహం తేనాననుజ్ఞాతస్త్యా మావిక్షిత కర్షిచిత్, యాజయేయం కథంచిద్వై స హి పూజ్యతమో మమ. ౧౧. సత్యం బ్రహ్మస్పతిం

గచ్ఛతమగుజ్ఞాప్య చావ్రజ, తతోఽహం యాజయిష్యే త్వాం యది యష్టుమిహే
చ్ఛసి. ౧౨. మరుత్తడవాచ:-బృహస్పతిం గతః పూర్వమహం సంవర్త తచ్ఛృణు,
న మాం కామయతే యాజ్యమసౌ వాసవకామ్యయా. ౧౩. అమరం యాజ్య
మాసాద్య యాజయిష్యే నమానుషమ్, శక్రేణ ప్రతిషిద్ధోఽహం మరుత్తం మాస్త్వ
యాజయ. ౧౪. స్ఫుర్ధతే చ మయా విప్ర నవా వై సతు పార్థివః, ఏవమస్త్వితి
చావ్యుక్తో భ్రాత్రా తే బలవృతహః. ౧౫. సమామభిగతం ప్రేష్ణా యాజ్యత్వేన
బుభూవతి, దేవరాజం సమాశ్రిత్య తద్విద్ధి మునిపుంగవ. ౧౬. సోఽహమిచ్ఛామి
భవతా సర్వస్వేనాపి యాజతుమ్, కామయే సమతిక్రాంతం వాసవం త్వత్కృతై
ర్గుణైః ౧౭. న హి మే వర్తతే బుద్ధిర్గతుం బ్రహ్మ బృహస్పతిమ్, ప్రత్యాఖ్యాత
శ్చ తేనాస్తి తథాఽనపకృతే సతి. ౧౮. సంవర్తడవాచ:-చిక్షీర్షసి యథాకామంసర్వమేత
త్త్వయి ధృష్ణమ్, యది సర్వానభిప్రాయా కర్తాసి మమ పార్థివ. ౧౯. యాజ్య
మానం మయా హి త్వాం బృహస్పతిపురందరా, ద్విషేతాం సమభిక్రద్ధావేత
దేకం సమర్థయే. ౨౦. శ్తైర్యమత్ర కథం మే న్యాత్సత్వం నిస్సంశయం కురు,
కుపితస్త్యాం నహీదానీం భస్మీకర్యాం సబాంధవమ్. ౨౧. మరుత్తడవాచ:-
యావత్తపేత్సహస్రాంశుస్తిషేరంశ్చాపి పర్వతాః, తావల్లోకాన్మ లేభేయం త్యజేయం
సంగతం యది. ౨౨. మాచాపి శుభబుద్ధిత్వం లభేయమితి కర్హిచిత్ ,
విషయైస్సంగతం చాస్తు త్యజేయం సంగతం యది. ౨౩. సంవర్తడవాచ:-
ఆవిక్షిత శుభా బుద్ధిః శ్రూయతాం తవ కర్తసు, యాజనం హి మమాప్యేవం వర్తతే
హృది పార్థివ. ౨౪. అభిధాన్యేచ తే రాజన్మ క్షయ్యం ద్రవ్యముత్తమమ్, యేన
దేవా సగంధర్వా శక్రం చాభిభవిష్యసి. ౨౫. నతు మే వర్తతే బుద్ధిర్ధనీ
యాజ్యేషు వా పునః, విప్రియం తు కరిష్యామి భ్రాతుశ్చూద్రస్య చోభయోః. ౨౬.
గమయిష్యామి శక్రేణ సమతామపి తే ధ్రువమ్, ప్రియం చ తే కరిష్యామి సత్యమేత
ద్భృషీమి తే. ౨౭.

— ఇతి అశ్వమేధికపర్వాంతర్గత అశ్వమేధపర్వణి, సప్తమోఽధ్యాయః.

సంవర్తడవాచ:-గిరేర్హిమవతః పృష్ఠే ముంజవాన్నామ పర్వతః, తవ్యతే
యత్ర భగవాంస్తపో నిత్యముమావతిః. ౧. ఏనస్పతీనాం మూలేషు శృంగేషు
విషమేషు చ, గుహాసు శైలరాజస్య రమతేస్త యథాసుఖమ్. ౨. ఉమాసహాయో
భగవాన్ యత్ర నిత్యం మహేశ్వరః, ఆస్తే శూలీ మహాతేజా నానాభూతగణా
వృతః. ౩. తత్ర రుద్రాశ్చ సాధ్యాశ్చ విశ్వేఽథ వసవస్తథా, యమశ్చ వరుణశ్చైవ

కుబేరశ్చ సహానుగః. ౮. భూతాని చ విశాచాశ్చ నాసత్వావశ్వినౌ తథా, గంధ
 ర్వాపురస్త్వైవ యతా దేవర్షయ స్తథా. ౧. ఆదిత్యా మరుతస్త్వైవ యాతు
 ధానాశ్చ సర్వశః, ఉపాసంతే మహాత్మానం బహురూపముమాపతిమ్. ౬. రమతే
 భగవాన్స్తత్ర కుబేరానుచరైస్సహ, వికృతైర్వికృతాకారైః క్రీడద్భిః పృథివీ
 పతే. ౭. శ్రియా జ్వలన్ దృశ్యతే వై బాలాదిత్యసమద్యుతిః, న రూపం శక్యతే
 తస్య సంస్థానం వా కథంచన. ౮. తేజస్తవశ్చ వీర్యం చ నిర్దేష్టుం జయతాం వర,
 నోష్టం న శిశిరం తత్ర న వాయుర్న చ భాస్కరః. ౯. న జరా క్షుత్ప్రిపాసే వా న
 మృత్యుర్న భయం నృప, తస్య శైలస్య పార్శ్వేషు సర్వేషు జయతాం వర. ౧౦.
 ఋతవో జాతరూపస్య రత్నయస్సచితుర్యథా, రక్ష్యంతేతు కుబేరస్య సహాయైరుద్య
 తాయుధైః. ౧౧. చికిర్షద్భిః కుబేరస్య ప్రియం రాజన్తహత్తనః, తస్మై భగవతే
 కృత్వా నమశ్శర్వాయ వేధసే. ౧౨. రుద్రాయ శితికంఠాయ సురూపాయ సువ
 ర్చసే, కపర్దిసే కరాళాయ హర్యక్షే వరదాయ చ. ౧౩. త్యక్తే పూష్ణదంత
 భిదే వామనాయ శివాయ చ, యామ్యాయావృక్తరూపాయ సద్వృత్తేశంక
 రాయ చ. ౧౪. క్షేమ్యాయ హరికేశాయ స్థాణవే పురుషాయ చ, హరి
 నేత్రాయ ముండాయ కృశాయోత్తారణాయ చ. ౧౫. భాస్కరాయ సతీర్థాయ
 దేవదేవాయ రంహసే, ఉష్ణీషిణే సువక్త్రాయ సహస్రాక్షాయ మీధుషే. ౧౬.
 గిరిశాయ ప్రళాంతాయ యతయే చీరవాససే, బిల్వదండాయ సిద్ధాయ సర్వదండ
 ధరాయ చ. ౧౭. మృగవ్యాధాయ మహాతేధన్వి నేఽథ భవాయచ, వరాయ వ్యోమ
 వక్త్రాయ సిద్ధమంత్రాయ చక్షుషే. ౧౮. హిరణ్యబాహవే రాజన్నగ్రాయ పతయే
 దిశామ్, లేలీహనాయ గోష్ఠాయ సిద్ధమంత్రాయ పృష్ఠయే ౧౯. పశూనాం పతయే
 చైవ భూతానాం పతయే నమః, వృషాయ మాతృభక్తాయ సేనాన్యే మధ్య
 మాయచ. ౨౦. స్రువహస్తాయ మతయే ధన్వినే భార్గవాయచ, అజాయ కృష్ణ
 నేత్రాయ విరూపాక్షాయ చై వహ. ౨౧ తీక్ష్ణదంష్ట్రాయ తీక్ష్ణాయ వైశ్వానర
 ముఖాయ, మహాద్యుతయేఽనంగాయ శర్వాయ పతయే దిశామ్. ౨౨. విలోహి
 తాయ దీప్తాయ దీప్తాక్షాయ మహాజనే, కపాలమాలినే నిత్యం సువర్ణమకుటాయ
 చ. ౨౩. మహాదేవాయ కృష్ణాయ త్యగ్బికాయానఘాయ చ, క్రౌఢనాయ నృశం
 సాయ మృదవే బాహుళాలినే. ౨౪. తథా ఉగ్రాయ పతయే పశవే కృత్తివాససే,
 దండినే తప్తతపసే తథైవాక్రూరకర్తణే. ౨౫. సహస్రశిరసే చైవ సహస్రచర
 ణాయ చ, నమస్త్రీపురనిఘ్నాయ వసురూపాయ దంష్ట్రీణే. ౨౬. వసురేతస్సు

వపుషే అనంతాయ మహాద్యుతే, పినాకినం మహాదేవం మహాయోగినః పవ్య
యమ్. ౨౭. త్రిశూలహస్తం వరదం త్యగ్రింబకం భవనేశ్వరమ్, త్రిపురఘ్నం త్రిన
యనం త్రిలోకేశం మహాదానమ్. ౨౮. ప్రభవం సర్వభూతానాం ధారణం ధరణీ
ధరమ్, ఈశానం శంకరం శర్వాశివం విశ్వేశ్వరం భవమ్. ౨౯. ఉమాపతిం
పశుపతిం విశ్వరూపం మహేశ్వరమ్, విరూపాక్షం దశభుజం దివ్యగోవుపభ
ద్రజమ్. ౩౦. ఉగ్రం స్థాణుం శివం రాద్రం శర్వం గారీశమీశ్వరమ్, శితికంఠమజం
శుక్రం పృథుం పృథుహరం వరమ్. ౩౧. విశ్వరూపం విరూపాక్షం బహురూప
ముమాపతిమ్, ప్రణమ్య శిరసా దేవ మనంగంగహరం హరమ్. ౩౨. శరణ్యం శరణం
యోహి మహాదేవం చతుర్ముఖమ్, ఏవం కృత్వా నమస్తస్మై మహాదేవాయరంహసే.
౩౩. మహాత్మనే క్షీతిపతే తత్సవర్ణమవాప్సుసి, సువర్ణమహారివ్యం తస్త్ర
గచ్ఛంతు తే సరాః. ౩౪. ఇత్యుక్తం నవచస్త్రేన చక్రే కారంధమాత్మజః, తతోఽతి
మానుషం సర్వం చక్రే యజ్ఞస్య సంవిధిమ్. ౩౫. శౌవర్ణాని చ భాండాని సంచక్ర
స్త్ర శిల్పినః, బృహస్పతిస్తు తాం శ్రుత్వా మరుత్తస్య మహీపతేః. ౩౬. సమృద్ధి
మతిదేవేభ్య స్సంతాపమకరోద్భృశమ్, సతప్యమానో వైవర్ణ్యం కృశత్వం చాగ
మత్సరమ్. ౩౭. భవిష్యతి హి మే శత్రుస్సంవరో వసుమానితి, తం శ్రుత్వా భృశ
సంతప్తందేవరాజో బృహస్పతిమ్, అభిగమ్యామరవృతః ప్రోవాచేదం వచస్తదా. ౩౮.

ఇతి అశ్వమేధికపర్వాంతర్గత అశ్వమేధపర్వణి, అష్టమోఽధ్యాయః.

ఇంద్రఉవాచ:-కచ్చిత్సుఖం స్వపిషి త్వం బృహస్పతే కచ్చిన్తనోజ్ఞాః పరిచార
కాస్తే, కచ్చిద్దేవానాం సుఖకామోఽసి విప్ర కచ్చిద్దేవాస్త్యాం పరిపాలయంతి. ౧.
బృహస్పతిరువాచ:-సుఖం స్వపేషయనే దేవరాజ తథా మనోజ్ఞాః పరిచారకామే,
తథాదేవానాం సుఖకామోఽస్మి నిత్యం దేవాశ్చమాం సుభృశంపాలయంతి. ౨. ఇంద్ర
ఉవాచ:-కుతో దుఃఖం మానసం దేవాజంవాపాం దుర్వివర్ణశ్చ కుతస్త్యమద్య,
ఆచక్ష్యమే బ్రాహ్మణయావదేతాన్నిహన్తిసర్వాంస్తవ దుఃఖకర్తృణాం. ౩. బృహస్పతి
రువాచ:-మరుత్తమాహుర్నఘవన్ యత్యుమాణం మహాయజ్ఞేనోత్తమదక్షిణేన,
సంవరో యాజయేతీతి మే శ్రుతంయచిచ్ఛామి న సతం యాజయేత్. ౪. ఇంద్రఉవాచ:-
సర్వాన్ కామాననుమాతోఽసి విప్ర యస్త్యం దేవానాం మంత్రవిత్సపురోధాః,
ఉభా చ తే సరామృత్యా వృతీతౌ కిం సంవర్తస్తవ కర్తృద్య విప్ర. ౫. బృహస్పతి
రువాచ:-దేవై స్సహ త్వమసురాన్ ప్రణుద్య జిఘాంససే చాప్యత గానుబంధాన్,
యం యం సమృద్ధం వశ్యసి తత్రతత్ర దుఃఖం నపత్నేషు సమృద్ధిభావః. ౬.

అతోఽస్మి దేవేంద్ర వివర్ణరూపః సవత్సో మే వర్తతే తం నిశమ్య, సర్వోపామై
 ర్మఘవన్ సంనియచ్ఛ సంవర్తం వా పార్థివం వా మరుత్తమ్. 2. ఇంద్రఉవాచ:-
 ఏహి గచ్ఛ ప్రహితో జాతవేదో బృహస్పతిం పరిదాతుం మరుత్తే, అయం వై త్వాం
 యాజయతా బృహస్పతిస్తథామరం చైవ కరిష్యతీతి. ౩. అగ్నిరువాచ:-
 అహం గచ్ఛామి తవ శక్రాద్య దూతో బృహస్పతిం పరిదాతుం మరుత్తే, వాచం
 సత్వాం పురుహూతస్య కర్తుం బృహస్పతే శ్వాపచితిం దిక్షీర్షుః. ౪. వ్యాసఉవాచ:-
 తతః ప్రాయాద్ధామకేతు ర్మహత్తా వనాని సర్వాణి వీరుధశ్వాపమృన్నన్, కామా
 ద్ధిమాం తే సరివర్తమానః కాస్తాతిగో మారరిశ్వేవ మర్దన్. ౫. మరుత్తఉవాచ:-
 ఆశ్వర్యమద్య వశ్యామి రూపిణం వహ్నిమాగణమ్, ఆసనం సలిలం పాద్యం గాం
 చోపాసయ వై మునే ౧౧. అగ్నిరువాచ:- ఆసనం సలిలం పాద్యం ప్రతినదామి
 తేఽనఘ, ఇంద్రేణ తు సమాదిప్తం విద్ధి మాం దూతమాగతమ్. ౧౨. మరుత్త
 ఉవాచ:- కచ్చిచ్ఛ్రీమాన్ దేవరాజస్సుభి చ కచ్చిచ్ఛాస్తాన్ ప్రీయతే ధూమ
 కేతోః, కచ్చిద్దేవా అస్య వశే యథావత్ప్రబ్రూహి త్వం వమ కార్తేస్సైన దేవ.
 ౧౩. అగ్నిరువాచ:- శక్రో భృశం సుసుభి పార్థివేంద్ర ప్రీతిం చేచ్ఛత్య జరాం
 వై త్వయా సః, దేవాశ్చ సర్వే వశగాస్తస్య రాజన్ సందేశం త్వం శృణు మే
 దేవరాజ్ఞః. ౧౪. యదర్థం మాం ప్రాహిణోత్వత్సకాశం బృహస్పతిం
 పరిదాతుం మరుత్తే, అయం గురుర్యాజయతాం నృప త్వాం మర్త్యం
 సుతమమరం త్వాం కరోతు. ౧౫. మరుత్తఉవాచ:- సావర్తోఽయం యాజ
 యితా ద్విశో మాం బృహస్పతేరజలిరేష తస్య, నచై వాసా యాజయిత్యా
 మహేంద్రం మర్త్యం సంతి యాజయన్నద్య శోభేత్. ౧౬. అగ్నిరువాచ:- యే
 వై లోకా దేవలోకే మహంతః సంప్రాప్స్యనే తాన్ దేవరాజప్రసాదాత్, త్వాం
 చేదసా యాజయేద్వై బృహస్పతిర్నూనం స్వర్గం ల్పం జయేః కీర్తియుక్తః. ౧౭.
 తథా లోకా మానుషా యే చ దివ్యాః ప్రజాపతేశ్వాసి యే వై మహంతః, తే
 తే జితా దేవరాజ్యం చ స్మత్స్వం బృహస్పతిర్యాజయే చేన్నరేంద్ర. ౧౮. సువ
 ర్తఉవాచ:- చూస్త్వైవత్స పునరాగాః కథంచిద్బృహస్పతిం పరిదాతుం మరుత్తే,
 మా త్వాం ధిక్ష్యే చక్షుషా దారుణేన స క్రుద్ధోఽహంపావక త్వం నిబోధ. ౧౯.
 వ్యాసఉవాచ:- తతో దేవానగమద్ధామకేతుర్దూహద్భితో వ్యధితోఽశ్వత్థపర్ణవత్,
 తం వై నృప్త్యా ప్రాహ శక్రో మహత్తా బృహస్పతే స్సన్నిధావవ్యవాహమ్ ౨౦.
 యస్త్యం గతః ప్రహితో జాతవేదో బృహస్పతిం పరిదాతుం మరుత్తే, తత్కిం

ప్రాహ సన్మహా శుక్యమాణః కచ్చిన్వచః ప్రతిగృహ్లాతి తచ్చ. ౨౧. అగ్నిరువాచ:-
 న తే వాచం రోచయతే మరుత్తో బృహస్పతేరంజనిః ప్రాహ్నిణోఽప్సిః, సంవరో మాం
 యాజయతే త్యువాచ పునః పునస్సుచయా ప్రోచ్యమానః. ౨౨. ఉవాచేదం
 మానుషా యే చ దివ్యాః ప్రజాపతే ర్యే చ లోకా మహాతః, తాంశ్చేల్లభేయం
 సంవిదం తేన కృత్వా తథాపి నేచ్ఛేయగుతిప్రతీతః. ౨౩. ఇంద్రఉవాచ:- పున
 ర్గత్వా పార్థివం త్వం సమేశ్య వాక్యం మదీయం ప్రాపయస్వార్థయుక్తమ్, పునర్య
 ద్యుక్తో న కరిష్యతే వచస్తే తతో వజ్రం సంప్రహర్తాస్మి చస్తే. ౨౪. అగ్నిరువాచ:-
 గంధర్వరాద్యా త్వయం తత్ర దూతో భిభేష్యహం వాసవ తత్ర గంతుమ్,
 సురభ్యో మామబ్రవీత్తీవ రోషః సువరో వాక్యం చరితబ్రహ్మచర్యః. ౨౫. యద్యా
 గచ్ఛేః పునరేవం కథంచిద్బృహస్పతిం పరిదాతుం మరుత్తే, దహేయం త్వాం చ
 యుషా దారుణేన సంక్రద్ధ ఇత్యే తదవేహి శక్ర. ౨౬. శక్రఉవాచ:- త్వమేవా
 న్యాకా దహనే జాతవేదో న హి త్వదన్యో విద్యతే భన్తకర్తా, త్వం సంస్పర్శా
 త్సిర్యలోకా బిభేతి అశ్రద్ధేయం వదనే హవ్యవాహ. ౨౭. అగ్నిరువాచ:- వివం
 దేవేంద్ర పృథివీం చ సర్వాం సంవేష్టయే స్త్వం స్వబలేనైవ శక్ర, ఏవంవిధస్యేహ
 సతీస్తవానా కథం వృత్రస్త్రిదివం ప్రాగ్దహర. ౨౮. ఇంద్రఉవాచ:- న గండికా
 కారయోగం క రేఽఙ్గునచారిసోమం ప్రపిబామి వషే, స దుర్భలేఽపి ప్రచారామి
 వజ్రరోకో మే సుఖాయ ప్రహరేత మిర్త్యుః. ౨౯. ప్రవాజయేయం కాల
 కేయాకా పృథివ్యామపాకర్షం దానవానంతఃకౌత్, దివః ప్రహ్లాదమవసాన
 మానయం కో మేఽసుఖాయ ప్రహరేత మానవః. ౩౦. అగ్నిరువాచ:- యత్ర
 శర్యాతిం చ్యవనో యాజయిష్యస్సహస్వేభ్యాం సోమమగృహ్లాదేకః, తత్త్వం
 కృద్ధప్రత్యమేధీః పురస్తాత్ శర్యాతియజ్ఞం స్థర తం మహేంద్ర. ౩౧. వజ్రం
 గృహీత్వా చ పురందర త్వం సంప్రహన్తీశ్చ్యవనస్యాతిఘోరమ్, సతే విప్ర స్సహ
 వజ్రేణ బాహు మపాగృహ్లాత్తేనా జాతమన్యుః. ౩౨. తతో రోహ త్స్పిర్వతో
 ఘోరరూపం సవత్సం తే జనయామాస భూయః, మదం నామాసమసురం విశ్వ
 రూపం యం త్వం దృష్ట్వా చక్షుషీ సున్యమీశః. ౩౩. మానురేకా జగతీథా
 తథైకా దివం గతా మహతీ దానవస్య, సహస్రం దంతానాం శతయోజనానాం
 సుతీక్షానాం ఘోరరూపం బభూవ. ౩౪. వృత్తాస్థూలా రాజతస్తంభవర్ణా
 దంష్ట్రాశ్చతస్రా ద్యే శతే యోజనానామ్, సత్వాం దంతా విదశన్నభ్యధావ
 జ్జిఘాంసయా శూలముద్యమ్య ఘోరమ్. ౩౫. అపశ్యస్తస్య తత్తనా ఘోరరూపం

సర్వే నై త్వాం దదృశుర్దర్శనీయమ్, తస్మాద్భీతః ప్రాంజలిస్త్యం మహర్షి మాగ
 చేభాశ్శరణందానవఘ్నః. 3౬ త్వాత్రాద్భూద్భూబలం గరియో న బ్రహ్మతః కించి
 దన్యద్గరియః, సోఽహం జానన్ బ్రహ్మతేజో యథావన్న సంవర్తం శేతుమిచ్ఛామి
 శక్ర. 3౭.

ఇతి ఆశ్వమేధిశపర్వాంతర్గత ఆశ్వమేధపర్వణి, నవమోఽధ్యాయః.

ఇంద్రఉవాచ:—ఏవమేతద్భూద్భూబలం గరియో న బ్రహ్మణాత్కించ
 దన్యద్గరియః, ఆవిశీతస్యాథ బలం నమృష్యే వజ్రంచాస్తై ప్రహరిష్యామి ఘోరమ్.
 ౧. ధృతరాష్ట్రగచ్ఛప్రహితోగచ్ఛ తూర్ణంసంవర్తేన సంగతంతంవదస్య, బృహస్పతిం
 త్వముషశిక్షస్య రాజన్ వజ్రంచాతే ప్రహరిష్యామి ఘోరమ్. ౨. వ్యాసఉవాచ:—
 తతో గత్వా ధృతరాష్ట్రో నరేంద్రం ప్రోవాచేదం వచనం వాసవస్య. 3. ధృత
 రాష్ట్రఉవాచ:—గంధర్వం నై ధృతరాష్ట్రం నిబోధ త్వా మాగతం వక్తృకామం
 నరేంద్ర, వింద్రం వాక్యం శృణు మే రాజసింహ యత్స్పృహ లోకాధిపతి
 ర్నహత్తా. ౪. బృహస్పతిం యాజకం త్వం వృణీష్వ వజ్రం వా తే ప్రహరిష్యామి
 ఘోరమ్, వచశ్చేదేతన్న కరిష్యసే మే ప్రాహౌతదేతావదచింత్య కర్తా. ౫.
 మరుత్తఉవాచ:—త్వం చైవైతద్వేత్థ పురందరశ్చ విశ్వేదేవా వసవశ్చాశ్వినౌ చ,
 మిత్రద్రోహా నిష్కృతిర్నాస్తి లోకే మహత్పాపం బ్రహ్మహత్యా సమం తత్. ౬.
 బృహస్పతిశ్చాజయతాం మహేంద్రం దేవశ్రేష్ఠం వజ్రభృతాం వరిష్ఠమ్, సంవర్తో
 మాం యాజముతాద్య రాజన్న తే వాక్యం తస్య వా రోచయామి. ౭. గంధర్వ
 ఉవాచ:—ఘోరో నాద శ్శృంగీయతాం వాసవస్య నభస్తలే గర్జతో రాజసింహ,
 వ్యక్తం వజ్రం మోక్ష్యతే తే మహేంద్రః క్షేమం రాజం శ్చింత్యతా మేష కాలః.
 ౮. వ్యాసఉవాచ:—ఇత్యేవముక్తో ధృతరాష్ట్రేణ రాజా శ్రుత్వానాదం నదతో
 వాసవస్య, తపోనిత్యం ధర్షవిదాం వరిష్ఠం సంవర్తం తం జ్ఞాపయామాస కార్యమ్. ౯.
 మరుత్తఉవాచ:—ఇమమాత్తానంస్థవమానమారాదధ్వాదూరం తేన నదృశ్యతేఽద్య,
 ప్రపద్యేఽహం శర్మవిప్రేంద్రత్వతః ప్రయచ్ఛ తస్మాదభయం, విప్రముఖ్య. ౧౦. అయ
 మాయాతివై వజ్రీదిశోవైద్యోతయన్ దశ, అమానుషేణ ఘోరేణసదన్యా స్త్రాసి
 తాహి నః. ౧౧. సంవర్తఉవాచ:—భయం శక్రాద్వ్యేతు తే రాజసింహ ప్రణో
 త్యేఽహంభయమేతత్సు ఘోరమ్, సంస్తంభిన్యా విద్యయా క్షిప్రమేవ మాశై
 స్త్వమస్యాభిభవాత్ప్రీతః. ౧౨. అహం సంస్తంభయిష్యామి మాశైస్త్యం
 శక్రతో నృప, సర్వేషామేవ దేవానాం క్షయితాన్యాయుధాని మే. ౧౩. దిశో

వజ్రం భజతాం వాయురేతు వర్షం భూత్వా వర్షతాం కాననేషు, ఆపః స్లవంత్యం
 తరితే వృథా చ సాదామిసీ దృశ్యతాం మా బిభ్రైస్త్యమ్. ౧౪. వహ్ని దేవ
 స్త్రాతు వా సర్వత స్తే కామాన్ సర్వాన్ వర్షతు వాసవో వా, వజ్రం తథా
 ధావయతాం వధాయ మహాఘోరం స్లవమానం జలాఘ్నేః. ౧౫. మరుత్తడివాచః—
 ఘోరశ్చాయం శ్రూయతే వై మహాస్వనో వజ్రస్యైషః సహితో మారుతేన,
 ఆత్తా హి మే ప్రవ్యథతే ముహూర్తుహూర్ను మే స్వాస్థ్యం జాయతే విప్రచాద్య.
 ౧౬. సంవర్తడివాచః—వజ్ర దుగ్రద్వ్యేతు భీయం తవాద్య వాతో భూత్వా
 హన్తి సరేంద్ర వజ్రమ్, భయం త్యక్త్వా వరమన్యం వృణీష్యకం తే కామం మనసా
 సాధయామి. ౧౭. మరుత్తడివాచః—ఇంద్రస్సాత్మా త్వహసాఽభ్యేతు విప్ర హవి
 ర్యజ్ఞే ప్రతిగర్హాతు చైవ, స్వం స్వం ధిన్యం చైవ జవంతు దేవా హూతం సోమం
 ప్రతిగృహ్లాతు చైవ. ౧౮. సంవర్తడివాచః—అయమింద్రో హరిభిరాయాతి
 రాజన్ దేవైస్సర్వైస్త్యరితైః స్థూయమానః, మంత్రాహూతో యజ్ఞమిదం
 మమాద్య పశ్య స్వైనం మంత్రవిస్మస్తకాయమ్. ౧౯. వైశంపాయనడివాచః—
 తతో దేవైస్సహితో దేవరాజో రథే యుక్తా తా హరిః వాజముఖ్యాన్,
 ఆయాద్యజ్ఞమథ రాజ్ఞః పిపాసురావిక్షితస్యాప్రమేయస్య సోమమ్. ౨౦. తమా
 యాంతం సహితం దైవసంఘైః ప్రత్యుద్యయా సఫురోధా మరుత్తః, చక్రే పూజాం
 దేవరాజాయ చాగ్ర్యం యథాశాస్త్రం విధివత్ప్రీయమాణః. ౨౧. సంవర్త
 డివాచః—స్వాగతం తే పురుహూతేహ విద్యన్ యజ్ఞోఽశ్వయం సన్నిహితే
 త్వయాంద్ర, శోశుభ్యతే బలవృత్తస్ను భూయః పిపస్వ సోమం సుతముద్యతం
 మయా. ౨౨. మరుత్తడివాచః—శివేన మాం పశ్య నమశ్చ తేఽస్తు ప్రాప్తో యజ్ఞ
 స్సఫలం జీవితం మే, అయం యజ్ఞం కురుతే మే సురేంద్ర బృహస్పతే రవరజో
 విప్రముఖ్యః. ౨౩. ఇంద్రడివాచః—జానామి తే గురుమేనం తపోధనం బృహస్పతే
 రనుజం తిగ్రతేజసమ్, యస్యాహ్వనానాగతోఽహంసరేంద్ర ప్రీతిర్చేద్యత్వయి
 మన్యుః ప్రనప్టః. ౨౪. సంవర్తడివాచః యది ప్రీతస్త్యమసి వై దేవరాజ లిప్తా
 త్వయం శాధి యజ్ఞే విధానమ్, స్వయం భాగా కురు సర్వాన్ సురేంద్ర
 జానాత్వయం సర్వలోకశ్చ దేవ. ౨౫. వ్యాసడివాచః—ఏవముక్తస్త్యాంగిరసేన
 శక్రస్సమాదిదేశ స్వయమేవ దేవాన్, సభాః క్రియంతా మా సభాశ్చ ముఖ్యాః
 సహస్రశ శ్చిత్రభూతా సృమృద్ధాః. ౨౬. క్లిప్తాః స్థూణాః కురుతారోహణాని గంధ
 ర్వాణా మస్పరసాం చైవ కీఘ్రిమ్, యత్ర నృత్యేరంస్త్యస్పరసస్సమస్తాస్వర్గా

పముః క్రియతాం యజ్ఞవాటః. ౨౭. ఇత్యుక్తాస్తే చక్ర రాశు ప్రతీతా దివాకస శ్చక్రవాక్యా న్నరేంద్ర, తతో వాక్యం ప్రాహ రాజానమింద్రః ప్రీతో రాజా పూజ్యమనో మరుత్తమ్. ౨౮. ఏవత్వయాహమిహ రాజా సమేత్య యే చాప్యనేయ తవ పూర్వే నరేంద్ర, సర్వాశ్చాన్యా దేవతాః ప్రీయమాణా హవి స్తుభ్యం ప్రతిగృహ్ణాంతు రాజా. ౨౯. ఆగ్నేయం వై లోహితమాలభంతాం వైశ్వ దేవం బహురూపం హి. రాజా, నీలం చోక్షాణం మేధ్యమప్యాలభంతాం చ లచ్చిన్నం సంప్రదిప్తం ద్విజాగ్యాః. ౩౦. తతో యజ్ఞో వపుధే తస్య రాజా యత్ర దేవాః స్వయమన్నాని జహ్రుః, యస్మిన్ శక్రో బ్రాహ్మణైః పూజ్యమాన స్సద స్యోఽభూద్ధరిమాన్ దేవరాజః. ౩౧. తతస్సంవర్తశ్చైత్యగతో మహాత్మా యథా వహ్నిః ప్రభృతితో ద్వితీయః, హవీంష్యవైపరాహ్వయన్ దేవసంఘా జహవాగ్నౌ మంత్రవత్సుప్రతీతః. ౩౨. తతః పీత్వా బలభిత్సోమమ గ్యం యే చాప్యనేయ సామహ దేవసంఘాః, సర్వేఽనుజ్ఞాతాః ప్రయయుః పార్థివేన యథాజోపం తర్పితాః ప్రీతిమంతః. ౩౩. తతో రాజా జాతరూపస్య రాశీన్ పదే పదే కారయామాన హృష్టః, ద్విజాతిభ్యో విసృజన్ భూరి విత్తం రరాజ విత్తేశ ఇవారిహంతా. ౩౪. తతో విత్తం వివిధం సన్నిధాయ యథో త్సాహం కారయిత్వా చ కోశమ్, అనుజ్ఞాతో గురుణా సన్నివృత్య శశాస గామ ఖిలాం సాగరాంతామ్. ౩౫. ఏనంగుణః స బభూవేహ రాజా యస్య క్రతో తత్సు వర్ణం ప్రభూతమ్, తత్త్వం సమాదాయ నరేంద్ర విత్తం యజన్స్వ దేవాంస్తర్ప యానో విధానైః. ౩౬ వైశంపాయనఉవాచః—తతో రాజా పాండవో హృష్ట రూప శ్చుత్వా వాక్యం సత్సవత్వాసుతస్య, మనశ్చక్రే తేన విత్తేన యష్టుం తతోఽమాత్యై ర్మంత్రయామాస భూయః ౩౭.

ఇతి ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత ఆశ్వమేధపర్వణి, దశమోఽధ్యాయః.

వైశంపాయనఉవాచః—ఇత్యుక్తే నృపతో తస్మిన్ వ్యాసేనాద్భుతకర్తృణా, వాసుదేవో మహాతేజాస్తతో వచనమాదదే. ౧. తం నృపం దీనమనసం నిహత జ్ఞాతిబాంధవమ్, ఉపస్థితమివాదిత్యం సధూమమివ పావకమ్. ౨. నిర్విణ్ణమనసం పార్థం జ్ఞాత్వా నృష్టికులోద్వహః, ఆశ్వాసయన్ ధర్మసుతం ప్రవక్తుముపచక్రమే. ౩. వాసుదేవఉవాచః—సర్వం జిహం మృత్యుపదమార్జనం బ్రహ్మణః పదమ్, ఏతావాన్ జ్ఞానవిషయః ప్రలాపః కింకరిష్యతి. ౪. నైవ తే నిష్ఠితంకర్త నైవ తే శత్రవో జితాః, కథం శత్రుం శరీరస్థమాత్మనో నావబుధ్యసే. ౫. అత్ర తే వర్ష

యిష్యామి యథా ధర్మం యథా శ్రుతమ్, ఇంద్రస్య సహ వృత్రేణ యథా యుద్ధ మవర్తతే. ౬. వృత్రేణ పృథివీ వ్యాప్తా పురా కిల నరాధిప, స దృష్ట్వా పృథివీం వ్యాప్తం గంధస్య విషయే హృతే. ౭. ధరాహరణదుష్టధో విషయస్సమవద్యత, శతక్రతుశ్చకోపాథ గంధస్య విషయే హృతే. ౮. వృత్రస్య సతతః క్రుద్ధో ఘోరం వజ్రమవాసృజత్. స వధ్యమానో వజ్రేణ సుభృశం భూరితేజసా. ౯. వివేక సహనా తోయం జగ్రహ విషయం తతః, అప్పు వృత్రగృహీతాసు రనే చ విషయే హృతే. ౧౦. శతక్రతురతీకుర్ధస్తత్ర వజ్రమవాసృజత్, స వధ్య మానో వజ్రేణ తస్మిన్నమితలేజసా. ౧౧. వివేక సహనా జ్యోతిర్జగ్రహ విషయం తతః, వ్యాప్తే జ్యోతిషి వృత్రేణ రూపేఽథ విషయే హృతే. ౧౨. శతక్రతురతీకుర్ధస్తత్ర వజ్ర మవాసృజత్, సవధ్యమానో వజ్రేణ తస్మిన్నమితలేజసా. ౧౩. వివేక సహనా వాయుం జగ్రహ విషయం తతః, వ్యాప్తే వాయూ తు వృత్రేణ స్పర్శేఽథవిషయే హృతే. ౧౪. శతక్రతురతి కుర్ధస్తత్ర వజ్రమవాసృజత్, సవధ్యమానో వజ్రేణ తస్మిన్నమితలేజసా. ౧౫. ఆకాశమభిదుద్రావ జగ్రహ విషయం తతః, ఆకాశే వృత్రభూతేఽథ జ్ఞేచవిషయే హృతే. ౧౬. శతక్రతురభికుర్ధస్తత్ర వజ్ర మవాసృజత్, స వధ్యమానో వజ్రేణ తస్మిన్నమితలేజసా. ౧౭. వివేక సహనా శక్రం జగ్రహ విషయం తతః, తత్ర వృత్రగృహీతస్య మోహస్సభవన్తహా. ౧౮. రథంతరేణ తం తాత వసిష్ఠః ప్రత్య బోధయత్, తతో వృత్రం శరీరస్థం జఘాన భరతర్షభ. ౧౯. శతక్రతురదృశ్యేన పశ్రేణేతిహనః శ్రుతమ్, ఇదం ధర్మరహస్యం వై శక్రేణోక్తం మహర్షిషు, ఋషిభి శ్చ మమ ప్రోక్తం తన్నిబోధ నరాధిప. ౨౦.

ఇతి అశ్వమేధికపర్వాంతర్గత అశ్వమేధపర్వణి ఏకాదశోఽధ్యాయః.

వాసుదేవఉవాచ:—ద్వివిధో జాయతే వ్యాధి శ్శారీరో మానసస్తథా, పరస్పరం తయోర్జన్మ నిర్దవద్వంనోపపద్యతే. ౧. శరీరే జాయతే వ్యాధిశ్శారీరస్స నిగద్యతే, మనసో జాయతే వ్యాధి ర్మానస స్స నిగద్యతే. ౨. శీతోష్ణే చైవ వాయుశ్చ గుణా రాజా శరీరజాః, తేషాం గుణానాం నామ్యం చ తదాహుః స్వస్థ లక్షణమ్. ౩. ఉష్ణేన బాధ్యతే శీతం శీతేనోష్ణం చ బాధ్యతే, సత్త్వం రజస్తమశ్చేతి త్రయ ఆత్మగుణాః స్మృతాః. ౪. తేషాం గుణానాం నామ్యం చేతదాహుః స్వస్థ లక్షణమ్, తేషామన్యతమోత్పే కే విధానముపదిశ్యతే. ౫. హర్షేణ బాధ్యతే శోకో హర్షశ్చోకేన బాధ్యతే. కశ్చిద్దుఃఖే వర్తమానస్సుఖస్య స్తుమిచ్ఛతి. ౬. కశ్చి

త్సుభే వర్తమానో దుఃఖస్య స్మర్తుమిచ్ఛతి, సత్వం న దుఃఖదుఃఖస్య ససుభేసుసుఖస్య
వా. ౭. స్మర్తుమిచ్ఛసికాంతేయ దైవం హి బలవత్తరమ్ అథవా తే వ్యభావోఽయం
యేన పాగావకృప్యసే. దృష్ట్వా సభాగతాం కృష్ణామేకవస్త్రాం రజస్వలామ్, మిష
తాం పాండుపుత్రాణాం న తస్య స్మర్తుమర్హసి. ౯. ప్రవ్రాజనం చ నగరాదజినైశ్చ
వివాసనమ్, మహారణ్యనివాసశ్చ న తస్య స్మర్తు మర్హసి. ౧౦. జటాసురాత్పరిక్లేశశ్చ
త్రసేనేనచాహువః, సైంధవాచ్చ పరిక్లేశోనలస్య స్మర్తుమర్హసి. ౧౧. పునరజ్ఞాత
చర్యాయాం కీచకేన పదావధిః, యాజ్ఞసేన్యాస్తథాపార్థ న తస్య స్మర్తుమర్హసి.
౧౨. యచ్చ తేద్రోణభీష్మాభ్యాం యుద్ధమాసీదరిందమ, మనసైకేన యోధవ్యం తత్తే
యుద్ధముపస్థితమ్. ౧౩. తస్మాదభ్యుపగంతవ్యం యుద్ధాయ భరత్సభ, పరమ
వ్యక్తరూపస్య పాఠం యుక్త్య స్వకర్తభిః. ౧౪. యత్ర నైవ శివైః కార్యం న
భృత్యైర్నచ బంధుభిః, ఆత్మనైకేన యోధవ్యం తత్తే యుద్ధముపస్థితమ్. ౧౫.
తస్మిన్ననిర్జితే యుద్ధే కామవస్థాం గమిష్యసి, ఏతద్జ్ఞాత్వా తు కాంతేయ కృతః
కృత్యో భవిష్యసి. ౧౬. ఏతాం బుద్ధిం పనిశ్చిత్వ భూతానామాగతిం గతిమ్,
పితృవైతామహం వృత్తం శాధి రాజ్యం యథోచితమ్. ౧౭.

ఇతి ఆశ్వమేధిపర్వాంతర్గత ఆశ్వమేధపర్వణి, ద్వాదశోఽధ్యాయః.

వాసుదేవఉవాచ:—న బాహ్యం ద్రవ్యముత్సృజ్య సిద్ధిర్భవతి భారత,
శారీరం ద్రవ్యముత్సృజ్య సిద్ధిర్భవతి వా నవా. ౧. బాహ్యద్రవ్యవిముక్తస్య
శారీరస్య చ గృహ్యతే, యోధన్యత్సుఖం చైవ ద్విషతా మస్తు తత్తథా. ౨.
ద్వ్యక్షరస్తు భవేత్సృత్సుత్త్యక్షరం బ్రహ్మ శాశ్వతమ్, మమేతి చ భవేత్సృత్సుర్న
మమేతి చ శాశ్వతమ్. ౩. బ్రహ్మమృత్యు తతో రాజన్నాత్మనేవ వ్యవస్థితో,
అదృశ్యమానా భూతాని యోధయేతామసంశయమ్. ౪. అవినాశోఽస్య సత్వస్య
నియతో యది భారత, భిత్వా శరీరం భూతానామహిసాం ప్రతిపద్యతే. ౫.
లభ్యాపి పృథవీం కృత్వాంసం సహస్థావరజంగమామ్, మమ త్వం యస్య నైవన్యా
త్కిం తయా స కరిష్యసి. ౬. అథవా వసతః పార్థ వనే వన్యేన జీవశి, మమతా
యస్య ద్రవ్యేషు మృత్యోరాస్యే స వర్తతే. ౭. బాహ్యంతరాణాం శత్రుణాం
స్వభావం పశ్య భారత, యో న పశ్యతి తద్భూతం ముచ్యతే సమహాభయాత్.
౮. కామాత్మానం న ప్రశంసంతి లోకే నేహాకామా కాచిదస్తి ప్రసృత్తిః, సర్వే
కామా మనసోఽంగప్రభూతా యాః పండిత స్సహారతే విచింత్య. ౯ భూయో
భూయో జన్తనోఽభ్యాసయోగాత్ యోగీ యోగం సారమార్గం విచింత్య, దానం

చ వేదాధ్యయనం తపశ్చ కామ్యాని కర్తాణి చ వైదికాని. ౧౦. వ్రతం యజ్ఞం నికుర్మాణాం ధ్యానయోగాం కామేన యో నారభతే విదిత్వా, యద్యచ్ఛాయం కామయతే సధర్మో నయో ధన్వో నియమస్తస్య మూలమ్. ౧౧. అత్రగాధాః కామగీతాః కీర్తయంతి పురావిదాః, శృణు సంకీర్త్యమానాస్తా నిఖలేన యుధిష్ఠిర. ౧౨. నాహం శక్యోఽనుసాయేన హంతుం భూతేన కేనచిత్, యో మాం ప్రయతతే హంతుం జ్ఞాత్వా ప్రహరణే బలమ్. ౧౩. తస్య తస్మిన్ ప్రహరణే పునః ప్రాదుర్భవాన్యహమ్, యో మాం ప్రయతతే హంతుం యజ్ఞైర్వివిధదక్షిణైః. ౧౪. జంగమేష్వివ ధర్మాత్తా పునః ప్రాదుర్భవాన్యహమ్, యో మాం ప్రయతతే హంతుం వేదైర్వేదాంతసాధనైః. ౧౫. స్థావరేష్వివ ధర్మాత్తా తస్య ప్రాదుర్భవాన్యహమ్, యో మాం ప్రయతతే హంతుం ధ్యాత్యా సత్యవరాక్రమః. ౧౬. భావో భవామితస్యా హ. స చ మాం నావబుధ్యతే, యో మాం ప్రయతతే హంతుం తపసా సంశితవ్రతః. ౧౭. తత స్తపసి తస్యాథ పునః ప్రాదుర్భవాన్యహమ్, యో మాం ప్రయతతే హంతుం మోక్షమాస్థాయ పండితః. ౧౮. తస్య మోక్షరతిస్థస్య నృత్యామి చ హసామి చ, ఆవధ్యస్పర్శభూతానామహమేకః సనాతనః. ౧౯. తస్మా త్వమపి తం కామం యజ్ఞైర్వివిధదక్షిణైః, ధర్మే కురు మహారాజ తత్ర తే స భవిష్యతి. ౨౦. యజస్య వాజిమేధేన విధివదక్షిణావతా, అన్యైశ్చ వివిధైర్వజ్జైః సమృద్ధైరాప్తదక్షిణైః. ౨౧. మా తే వ్యధాస్తు నిహతాన్ బంధూన్ వీక్ష్య పునః పునః, సశక్యాస్తే పునర్నృప్తుం యేఽహతాస్త్వి రణాజరే. ౨౨. సస్య మిష్టా మహాయజ్ఞైః సమృద్ధై రాప్తదక్షిణైః, లోకే కీర్తిం పరాం ప్రాప్య గతి మగ్యాం గమిష్యసి. ౨౩.

ఇతి ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత అశ్వమేధపర్వణి, త్రయోదశోఽధ్యాయః.

వైశంపాయనః ఉవాచ:— ఏనం బహువిధైర్వాక్యైర్మునిభిస్తైస్తపోధనైః, సమాశ్వస్యత రాజర్షిర్వ్రతబంధుర్యుధిష్ఠిరః. ౧ సోఽనునీతో భగవతా విష్ణురశ్రవసా స్వయమ్, ద్వైపాయనేన కృష్ణేన దేవస్థానేన వా విభుః. ౨. నారదేనాథ భీమేన నకులేన చ పార్థివః, కృష్ణయూసహ దేవేన విజయేన చ ధీమతాః. ౩. అన్యైశ్చ పురుషవ్యాఘైర్బ్రాహ్మణైశ్చాస్త్రదృష్టిభిః, వ్యజహచ్ఛోకం దుఃఖం సంతాపం చైవ మానసమ్. ౪. అర్చమానూన దేవాశ్చ బ్రాహ్మణాశ్చ యుధిష్ఠిరః, కృత్యాథ ప్రేతకార్యాణి బంధూనాం స పునర్నృపః. ౫. అన్యశాసచ్ఛ ధర్మాత్తా పుణివీం సాగ

రాంబరామ్, ప్రశాంతచేతాః కారవ్యః స్వారాజ్యం ప్రాప్య కేవలమ్. ౬. వ్యాసం
చ నారదంచైవ తాంశ్చాన్యనబ్రవీన్నవః, ఆశ్వాసితోఽహం ప్రాగ్వృద్ధై ర్భవద్భి
ర్దునిపుంగవైః. ౭. స సూక్ష్మమపి మే కించిద్వ్యభీక మహ విద్యతే, అర్థశ్చ సుమహా
ప్రాప్తో యేన యత్యౌమి దేవతాః. ౮. పురస్కృత్యాద్య భవతః సమానేష్యా
మహే మఖమ్, హిమనంతం త్వయా గుప్తా గమిష్యామః పితామహ. ౯. బహ్వ
శ్చర్యో హి దేశస్స శ్రూయతే ద్విజసత్తమ, తథా భగవతా చిత్రం కల్యాణం
బహుభాషితమ్. ౧౦. దేవర్షిణా నారదేన దేవస్థానేన చైవ హి, నాభాగధేయః
పురుషః కశ్చిదేవం విధా గురూ. ౧౧. లభతే వ్యసనం ప్రాప్య సుహృదస్సాధు
సమృతా, ఏవముక్తాస్తు తే రాజ్ఞా సర్వ ఏవ మహర్షయః. ౧౨. అభ్యనుజ్ఞాప్య
రాజానం తథా తౌ కృష్ణఫాల్గునౌ, పశ్యతామేవ సర్వేషాం తత్రై వాదర్శనం
యయః. ౧౩. తతో ధర్మసుతో రాజా తత్రైవో వావిశ త్ప్రభుః, ఏవం నాతిమహా
కాలః స తేషామభ్యవర్తత. ౧౪. కుర్వతాం శౌచకార్యాణి భీష్మస్య నిధనే తదా,
మహాదానాని విప్రేభ్యో దదతామాన్యాదేహికమ్. ౧౫. భీష్మకర్ణపురోగాణాం
కురూణాం కురుసత్తమః, సహితో ధృతరాష్ట్రేణ స దదౌ చార్ధ్యదేహికమ్. ౧౬.
సతో దత్త్వా బహుదనం విప్రేభ్యః పాండవర్షభః, ధృతరాష్ట్రం పురస్కృత్య
ప్రవివేశ గజాహ్వయమ్. ౧౭. స సమాశ్వాప్య పితరం ప్రజ్ఞాచక్షుషమీశ్వరమ్,
అన్వశాద్యై సదర్శత్తా పృథివీం భ్రాతృభిస్సహ. ౧౮.

ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత ఆశ్వమేధపర్వణి, చతుర్దశోఽధ్యాయః.

జనమేజయ ఉవాచ:—విజితే పాండవేయైస్తు ప్రశాంతే చ ద్విజోత్తమ,
రాష్ట్రే కించ క్రతుర్వీరా వాసుదేవధనంజయా. ౧. వైశంపాయనఉవాచ:—
విజితే పాండవేయైస్తు ప్రశాంతే చ విశాం పతే, రాష్ట్రే బభూవతు ర్హృష్టౌ
వాసుదేవధనంజయా. ౨. విజహ్రతే ముదా యుక్తౌ దివి దేవేశ్వరావివ, తౌ
వనేషు విచిత్రేషు సరస్సు గిరిననుషు. ౩. తీర్థేషు చైవ పుణ్యేషు పల్వలేషు నదీషు
చ, చంద్రమృమాణౌ స హృష్టాఽశ్వినావివ నందనే. ౪. ఇంద్రప్రస్థే మహాత్మానౌ
రేమతుః కృష్ణపాండవౌ, ప్రవిశ్యతాం సభాం రిమ్యాం విజహ్రతేఽమరావివ. ౫.
తత్ర యుద్ధకథా శ్చిత్రాః పరిక్షేశంశ్చ పార్థివ, కథాయోగేకథాయోగే కథయా
మాసతుస్సదా. ౬. ఋషీణాం దేవతానాం చ వంశాం స్తానాహతుస్తదా, ప్రీయ
మాణౌ మహాత్మానౌ పురాణాన్విషిసత్తమా. ౭. మధురాస్తు కథాశ్చిత్రాశ్చిత్రార్థ
పదనిశ్చయాః, నిశ్చయజ్ఞస్స పార్థాయ కథయామాస కేశవః. ౮. పుత్రితోకాభి

సంతప్తం జ్ఞాతీనాం చ సహస్రశః, కథాభిశ్శమయామాస పార్థం శౌరిర్జనార్దనః.
 ౯. సతమాశ్వాస్య విధివద్విధానజ్ఞో మహాతపాః, అపహృత్యాత్మనో భారం విశ్రా
 మేవ సాత్వతః. ౧౦. తతఃకథాంతే గోవిందో గుడాకేశమువాచ హ, సాం
 త్వయ్య శ్శక్త్యయా వాచా హేతుయ్యుక్తమిదం వచః. ౧౧. వాసుదేవఉవాచ:—
 విజితేయం ధరా కృత్వాన్న సవ్యసాచిః పరంతప, త్వద్బాహుబలమాశ్రిత్య రాజ్ఞా
 ధర్మసుతేన హ. ౧౨. అసపత్నాం మహీం భుంక్తే ధర్మరాజో యుధిష్ఠిరః, భీముసేన
 ప్రభావేన యమయోశ్చ సరోత్తమ. ౧౩. ధర్మేణ రాజ్ఞో ధర్మజ్ఞ ప్రాప్తం రాజ్య
 మకంటకమ్, ధర్మేణ నిహతస్సంభ్యే సచ రాజా సుయోధనః. ౧౪. అధర్మగుచయో
 లుభాః సదా చాప్రియవాదినః, ధార్తరాష్ట్రా దురాత్మానః సానబధా నిపా
 తితాః. ౧౫. ప్రశాంతా మఖిలాం పార్థ పృథివీపృథివీపతిః, భుంక్తే ధర్మసుతో రాజా
 త్వయా గుప్తః కురూన్దవహ. ౧౬. రమే చాహం త్వయా సార్థమగ్రణ్యేవ్యపి
 పాండవ, కిము యత్ర జనోఽయం వై పృథా చామిత్రకర్షణ. ౧౭. యత్ర
 ధర్మసుతో రాజాయత్ర భీమో మహాబలః, యత్ర మాద్రవతీపుత్రై రతిస్తత్ర పరా
 మమ. ౧౮. తథైవ స్వర్గః ల్వేషు సభోద్దేశేషు భారత, రమణీయేషు పుణ్యేషు
 సహితస్య త్వయానఘ. ౧౯. కాలో మహంస్త్యతీతో మే శూరసూనుమ
 పశ్యతః, బలదేవం న కౌరవ్యతథాన్యార్థ వృష్టిపుంగవాః. ౨౦. సోఽహం గంతుమభీ
 ప్సామిపురీం ద్వారవతీం ప్రతి, రోచతాం గమనం మహ్యం తవాపి పురుషర్షభ. ౨౧.
 ఉక్తో బహువిధం రాజా తత్ర తత్ర యుధిష్ఠిరః, సహ భీష్మేణ యద్యుక్తమస్తాభి
 శ్శౌకకారితే. ౨౨. శిష్టో యుధిష్ఠిరోఽస్తాభిః శాస్తా సన్నపి పండితః, తేన తద్వ
 చనం సమ్యగ్గృహీతం సుమహాత్మనా. ౨౩. ధర్మపుత్రే హి ధర్మజ్ఞే కృతజ్ఞే సత్య
 వాదిని, సత్యం ధర్మో మతిశ్చాగ్న్యో స్థితిశ్చ సకతం స్థిరా. ౨౪. తత్ర గత్వా మహా
 త్తానం యది తే రోచతేఽర్జున, అస్తద్గమనసంయుక్తం వచో బ్రూహి జనాధిపమ్.
 ౨౫. న హి తస్మాప్రియం కుర్యాం ప్రాణత్యాగేఽ పుష్పస్థితే, కుతో గంతుం మహా
 బాహో పురీం ద్వారవతీం ప్రతి. ౨౬. సర్వం ట్వీదమహం పార్థ త్వత్ప్రీతిహిత
 కామ్యయా, బ్రవీమి సత్యం కౌరవ్య న మిత్రైర్యతత్కథంచన. ౨౭. ప్రయోజనం
 చ నిర్వృత్తమిహ వానే మమార్జున, ధార్తరాష్ట్రో హతో రాజా సబలస్సపదా
 నుగః. ౨౮. పృథివీ చ వశే పార్థ ధర్మపుత్రస్య ధీమతః, స్థితా సముద్రవలయా
 సశైలవనకాననా. ౨౯. చితా రత్నైర్బహువిధైః కురురాజస్య పాండవ, ధర్మేణ
 రాజా ధర్మజ్ఞః పాతు సర్వాం వసుంధరామ్ ౩౦. ఉపాస్యనూనో మునిభిః సిద్ధై

శ్వాపి మహాత్మభిః, స్త్రాయమానశ్చ సతతం వందిభిర్భరతర్షభ. ౩౧. త్వం మయా సహ గత్వాద్య రాజానం కురువర్ధనమ్, ఆపుచ్చ కురుశార్దూల గమనం ద్వారకాం ప్రతి. ౩౨. ఇదం శరీరం వసు యచ్చ మే గృహే నివేదితం పార్థయుధి ష్ఠిరే నృపే, ప్రియశ్చ మాన్యశ్చ హి మే యుధిష్ఠిరః సదా కురూణా మధిపో మహామతిః. ౩౩. ప్రయోజనం చాపి నివాసకారణే న విద్యతే మే త్వదృతే నృపా త్తజ, స్థితా హి పృథ్వీ తవ పార్థ శాసనే గురోస్సువృత్తస్య యుధిష్ఠిరస్య చ. ౩౪. ఇతీదముక్తస్య తదా మహాత్మనా జనార్దనేనామితవిక్రమోఽర్జునః, తథేతి దుఃఖా దివ వాక్యమైరయజ్ఞనార్దనం సంప్రతి పూజ్య పార్థివ. ౩౫.

ఇతి ఆశ్వమేధపర్వాంతర్గత ఆశ్వమేధపర్వణి, పంచదశోధ్యాయః.

— అథ అనుగీతాపర్వప్రారంభః. —

జనమేజయుడవాచః—సభాయాం వసతోస్తత్ర నివాత్యారీస్తహాత్తనోః, కేశవాద్జనయోః కాను కథా సమభవద్విజ. ౧. వైశంపాయనఉవాచః—కృష్ణేన సహితః పార్థః స్వరాజ్యం ప్రాప్య కేవలమ్, తస్యాం సభాయాం దివ్యాయాం విజహార ముదాయుతః. ౨. తత్ర కంచితృభోద్దేశం స్వర్గోద్దేశసమం నృప, యద్భుచ్చయా తౌ ముదితో జగ్గుతుస్స్వజనావృతౌ. ౩. తతః ప్రతీతః కృష్ణేన సహితః పాండవోఽర్జునః, నిరీత్య తాం సభాం రమ్యామిదం వచనమబ్రవీత్. ౪. విదితం మే మహా బాహూసంగ్రామేసముపస్థితే, మాహాత్మ్యం దేవకీమాతస్తచ్చ తే రూపమైశ్వరమ్. ౫. యత్తద్భగవతా ప్రోక్తం పురా కేశవ సౌహృదాత్, తత్సర్వం పురుషవ్యాఘ్ర సప్తం మే భగ్నిష్టచేతసః. ౬. మమ కాతూహలం త్వస్తి తేవ్వర్థేషుపునః పునః, భవాంశ్చ ద్వారకాం గంతా న చిరాదివ మాధవ. ౭. వైశంపాయనఉవాచః—ఏవముక్తస్తు తం కృష్ణః ఫాల్గునం ప్రత్యభావత, పరివృజ్య మహాతేజా వచనం వదతాం వరః. ౮. వాసుదేవఉవాచః—శ్రావితస్త్వం మయా గుహ్యం జ్ఞాపితశ్చ సనాతనమ్, ధర్మం స్వరూపిణం పార్థ సర్వలోకాశ్చ శాశ్వతాత్. ౯. అబుద్ధ్యా మాగ్రహీర్య త్వం తస్తే సుమహదప్రియమ్, వచసాద్య పునర్భూయః స్త్రుతిస్తే సంభవిష్యతి. ౧౦. నూనమశ్రద్ధధానోఽసి దుర్దేధావ్యాసి పాండవ, నచశక్యం పునర్వక్తు మశేషేణ ధనంజయ. ౧౧. సహి ధర్మస్సుపర్యాప్తో బ్రహ్మణః పరివేదనే, న శక్యం తన్నయా భూయస్తథా వక్తు మశేషతః. ౧౨. వరం హి బ్రహ్మ కథితం యోగ యుక్తేన తన్నయా, ఇతిహాసం తు వహ్యోమి తస్మిన్న ర్థే పురాతనమ్. ౧౩. యథా తాం బుద్ధి మాస్థాయ గతిమగ్యాం గమిష్యసి, శృణు ధర్మవతాం శ్రేష్ఠ గదితం సర్వమేవ

మే. ౧౮. ఆగచ్ఛద్భ్రాహ్మణః కశ్చిత్స్వర్గలోకాదరిందమ, బ్రహ్మలోకాచ్ఛదుర్ధ్వః
 సాఽస్తాభిః పూజితోఽభవత్. ౧౫. అస్తాభిః పరిపుష్టశ్చ యదాహ భరతర్షభ,
 దివ్యేన విధినా పార్థ తచ్ఛృణుష్వావిచారయత్. ౧౬. బ్రాహ్మణ ఉవాచః—
 మోక్షధర్మం సమాశ్రిత్య కృష్ణ యన్తామపుచ్ఛథాః, భూతానామనుకంపార్థం
 యన్తోహచ్ఛేదనం విభో. ౧౭. తత్తేఽహం సంప్రవక్ష్యామి యథావన్మధుసూదన,
 శృణుష్వావహితో భూత్వా గదతో మమ మాధవ. ౧౮. కశ్చిద్విప్రస్రవో
 యుక్తః కాశ్యపోధర్మవిత్తమః, ఆసనాద ద్విజం కంచిద్ధర్మాణామాగతాగమమ్.
 ౧౯. గతాగతేషు బహుశో జ్ఞానవిజ్ఞానపారగమ్, లోకతత్త్వార్థకుశలం జ్ఞాతాగం
 సుఖదుఃఖయోః. ౨౦. జాతీమరణతత్త్విజ్ఞం కోవిదంపుణ్యపావయోః, ద్రష్టార
 ముచ్ఛసీచానాం కర్తృభి ర్దేహీనాం గతిమ్. ౨౧ చరంతంముక్తవత్సిద్ధం ప్రశాంతం
 సంయతేంద్రియమ్, దీప్యమానం శ్రియా బ్రాహ్మ్యక్రమ మాణం చ సర్వశః. ౨౨.
 అంతర్ధానగతిజ్ఞం చ శ్రుత్వా తత్త్వేన కాశ్యపః, తథైవాంతర్హితై స్సిద్ధై
 ర్శాంతం చక్రధరై స్సుహ. ౨౩. సంభాషమాణమేకాంతేసమాసీనం చ తైస్సుహ,
 యద్యచ్ఛయా చ గచ్ఛంతమసక్తం పవనం యథా. ౨౪. తం సమాసాద్య మేధావీ స
 తదా ద్విజసత్తమః, చరణౌ ధర్మకామోఽశ్వ తపస్వీసుసమాహితః. ౨౫.
 ప్రతిపేదే యథాన్యాయం దృష్ట్వా తన్నహదద్భుతమ్, విస్తితశ్చాద్భుతం దృష్ట్వా
 కాశ్యపస్తం ద్విజోత్తమమ్. ౨౬. పరిచారేణ మహతాగురుం తం పర్యతో
 వయత్, ఉపపన్నం చ తత్సర్వం తశుచిచారిత్రిసాయనమ్. ౨౭. భావేనాతో
 వయచ్చైవం గురువృత్త్యా పరంతప, తస్మై తుష్టస్సశిష్యాయ ప్రసన్నోవాశ్య
 మబ్రవీత్. సిద్ధిం పరామభిప్రేత్య శృణు మత్తో జనార్దన. ౨౮. సిద్ధఉవాచః—
 వివిధైః కర్తృభిస్తాత పుణ్యయోగైశ్చ కేవలైః, గచ్ఛంతీహ గతిం మర్యా దేవ
 లోకే చ సంస్థితమ్. ౨౯. న క్వచిత్సుఖమత్యంతం న క్వచిచ్ఛాశ్వతీస్థితిః,
 స్థానాచ్చ మహతో భ్రంశో దుఃఖలబ్ధాత్మనః పునః. ౩౦. అశుభా గతయః
 ప్రాప్తాః కష్టా మే పాపసేవనాత్, కామమన్యుపరీతేన తృప్తయా మోహితేన చ. ౩౧.
 పునఃపునశ్చ మరణం జన్మ చైవపునః పునః, ఆహారా వివిధా భుక్తా పీతా
 నానావిధాః స్తనాః. ౩౨. మాతరో వివిధా దృష్టాః పితరశ్చ పృథగ్విధా,
 సుఖాని చ విచిత్రాణి దుఃఖాని చ మయానఘ. ౩౩. ప్రియైర్వివాసో బహుశః
 సంవాసశ్చాప్రియైస్సుహ, ధననాశశ్చ సంప్రాప్తో లభ్యాదుఃఖేన తద్దనమ్. ౩౪. అవ
 మానాస్సుకష్టాశ్చ రాజతః స్వజనాత్తథా, శారీరా మానసాశ్చాపి వేదనా

భృశదారుణాః. ౩౫. ప్రాప్తా విమాననాశ్చోగ్రా వధబంధాశ్చ దారుణాః, పరితీ
నిరయే చైవ యాతనాశ్చ యముక్షయే. ౩౬. జరా రోగాశ్చ సతం వ్యసనాని చ
భూరిశః, లోకేఽస్తిన్ననుభూతాని ద్వంద్వజాని భృశం మయా. ౩౭ తతః కదాచి
న్నిర్యేదాన్నిరాకారాశ్చితేన చ, లోకతంత్రం పరిత్యక్తం దుఃఖార్తేన భృశం
మయా. ౩౮. లోకేఽస్తిన్ననుభూయాహమిమం మార్గమనష్ఠితః, తతస్సిద్ధిరియం
ప్రాప్తా ప్రసాదాదాత్మనో మయా. ౩౯. నాహం పునరీహగంతా లోకానాలోక
యామ్యహమ్, ఆసిద్ధేరాప్రజాసర్గాదాత్మనోఽపి గతీశ్శుభాః. ౪౦. ఉపలభ్యా
ద్విజశ్రేష్ఠ తథేయం సిద్ధి రుత్తమా, ఇతఃపరం గమిష్యామి తతః పరతరం పునః.
౪౧. బ్రహ్మణః పదమవ్యక్తం మా తేఽభూదత్ర సుశయః, నాహంపునరీహగంతా
మర్త్యలోకం పరంతప. ౪౨. ప్రీతోఽస్తి తే మహాప్రాజ్ఞ బ్రాహ్మి కిం కరవాణి తే,
యదీపుగుఽపన్నస్త్యంతస్య కాలోఽయమాగతః. ౪౩. అభిజాతే చ తదహం
యదర్థం మామపాగతః, అచిరాత్తు గమిష్యామి తేనాహం త్యామమాచుదమ్.
౪౪. భృశం ప్రీతోఽస్తి భవతశ్చారిత్రేణ విచక్షణః, పరిపూర్ణస్య కల్యాణం
భాషేయం తత్తవేస్థితమ్. ౪౫. బహుమన్యే చ తే బుద్ధింభృశం సంఘాజయామిచ,
యేనాహం భవతా బుద్ధో మేధావీ హ్యసి కాశ్యప. ౪౬.

ఇతి ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత అనుగీతాపర్వణి, షోడశోఽధ్యాయః.

వాసుదేవఉవాచ:—తతస్తప్త్యోపసంగృహ్య పాదౌ ప్రశ్నాన్ సుదు
ర్వచాన్, పప్రచ్ఛ తాంశ్చ ధర్మాన్ స ప్రాహ ధర్మభృతాంవరః. ౧ కాశ్యపఉవాచ:
కథం శరీరం చ్యవతే కథంచైవోపవద్యతే, కథం కిష్టాచ్చ సంసారాత్సంసరన్
పరిముచ్యతే. ౨. ఆత్మా చ ప్రకృతిం ముక్త్యా తచ్ఛరీరం విముంచతి, శరీర
తశ్చ నిర్ముక్తః కథ మన్య త్ప్రేషద్యతే. ౩. కథం శుభాశుభే చాయం కర్తవీ
స్వకృతే నరః, ఉపభుంక్తే క్వ వా కర్త విదేహస్యావతిష్ఠతే. ౪. బ్రాహ్మణఉవాచ:—
ఏవంసందేశితః సిద్ధః ప్రశ్నాంస్తాన్ ప్రత్యభాషత, ఆనుపూర్వ్యేణ వాక్ష్ణేయ తస్తే నిగ
దతఃశృణు. ౫. సిద్ధఉవాచ:—ఆయుః కీర్తిక రాణీహ యాని కృత్యానిసేవతే, శరీర
గ్రహణేయస్తింస్తేషు క్షీణేషు సర్వశః. ౬. ఆయుఃక్షయపరితాత్తావిపరీతాని
సేవతే, బుద్ధిర్వానర్తతే చాస్య విగాతే ప్రత్యుపస్థితే. ౭. సత్వం బలం చ కాలం
చ విదిత్వా చాత్మనస్తథా, అతివేలముపాశ్నాతి స్వవిరుద్ధాన్యనాత్మవాన్. ౮.
యదాయ మతికష్టాని సర్వాణ్యుపనిషేవతే, అత్యర్థమపి వా భుంక్తే న వా భుంక్తే
కదాచన. ౯. దుష్టాన్నామిషపానంచ యదన్యోన్యవిరోధి చ, గురుచాప్యమితం

భుంక్తే నాతిజిర్ణేఽపి వా పునః. ౧౦. వ్యాయూమమతిమాత్రం చ వ్యవాయం చోప
 సేవతే, సతతం కర్తల్లాభాద్వా ప్రాప్తం వేగం విధారయేత్. ౧౧. రసాభియుక్త
 మన్నం వా దివా స్వప్నం చ సేవతే, అపక్వాన్నాగతేకాలే స్వయం దోషాన్
 ప్రకోపయేత్. ౧౨. స్వదోషకోపనాద్ద్రోగం లభతే మరణాంతికమ్, అపి వోద్బంధ
 నాదీని పరితాని వ్యవస్యతి. ౧౩. తస్య తైః కారణైర్జంతోశ్శరీరం చ్యవతే తదా,
 జీవితం ప్రోచ్యమానం తద్యథావదుపధారయ. ౧౪. ఉష్ణా ప్రకుపితః కాయే
 తీవ్రవాయుసమీరితః, శరీరమను పర్యేత్య సర్వాన్ ప్రాణాన్ దుగద్ధి వై. ౧౫.
 అత్యర్థం బలవానూష్టా శరీరే పరికోపితః, భిన్నత్తి జీవస్థానాని విద్ధి కర్తాణి తత్వతః.
 ౧౬. తతిస్స వేదనో జీవస్సద్యః ప్రచ్యవతే క్షరాత్, శరీరం త్యజతే జంతుశ్చిద్య
 మానేషు మర్తసు. ౧౭. వేదనాభిః పరితాత్తా తద్విద్ధి ద్విజసత్తమ, జాతీ
 మరణసంవిగ్నాస్సతతం సర్విజతవః. ౧౮. దృశ్యంతే సత్యజంతశ్చ శరీరాణి
 ద్విజర్షభ, గర్భసంక్రమణే చాపి కర్తౄణా మతిసర్వణే. ౧౯. తాదృశీమేవ లభతే
 వేదనాం మానవః పునః, భిన్నసంధిరథ క్షేదమద్భిస్స లభతే నరః. ౨౦. యథా
 వంచసు భూతేషు సంభూతత్వం నియచ్ఛతి, శైత్యాత్ప్రీతుపితః కాయే తీవ్రవాయు
 సమీరితః. ౨౧. య స్సవంచసు భూతేషు ప్రాణావానే వ్యవస్థితః, స గచ్ఛత్యూ
 ర్ధ్వో వాయుః కృచ్ఛాన్నిక్త్యా శరీరిణమ్. ౨౨. శరీరం చ జహత్సేవం నిరు
 చ్ఛాస్సశ్చ దృశ్యతే, సనిరూష్టా నిరుచ్ఛాసో నిక్త్రికో హతచేతనః. ౨౩.
 బ్రహ్మణా సంపత్తిక్తో మృత ఇత్యుచ్యతే నరః, ప్రతోభిరైర్విజానాతి ఇంద్రి
 యార్థాన్ శరీరభృత్. ౨౪. తైరేవ చ విజానాతి ప్రాణానాహారసంభవాన్,
 తత్రైవ కురుతే కాయే యస్సజీవః సరాతనః. ౨౫. తథా యద్యద్భవేద్యుక్తం సన్ని
 పాతే క్వచిత్ క్వచిత్, తత్తత్సర్వ విజానీహి శాస్త్రదృష్టం హి తత్తథా. ౨౬. తేషు
 మర్తసు భిన్నేషు తతః స సముదీరయన్, ఆవిశ్య హృదయం జంతోస్సత్వం చాశు
 రుగద్ధివై. ౨౭. తతఃసచేతనో జంతుర్నాభిజానాతి కించన, తమసా సంవృ
 తజ్ఞానః సువృతేష్వేవ మర్తసు. ౨౮. సజీవో స్థాధినిరసశ్చాల్యతే మారరి
 శ్వనా, తతస్స తం మహేశాచ్ఛాసం భృశముచ్ఛ్వాస్యదారుణమ్. ౨౯. నిష్క్రమన్
 కంపయత్యాశు తచ్ఛరీరమచేతనమ్, సజీవః ప్రచ్యుతః కాయాత్కర్తృభిః
 సైస్సమావృతః. ౩౦. అభితః సైశ్శుభైః పుణ్యైః పాపై ర్వాప్యపవ
 ద్యతే, బ్రహ్మణా జ్ఞానసంపన్నా యథావచ్ఛృణోసిశ్చయాః. ౩౧. ఇతరం
 కృతపుణ్యం వా తం విజానంతి లక్షణైః, యథాంధకారే ఖద్యోతం లీయమానం

తతస్తతః. ౩౨. చక్షుష్మంతఃప్రపశ్యంతి తథా చ జ్ఞానచక్షుషః, పశ్యంత్యేవం విధం సిద్ధా జీవం దివ్యేన చక్షుషా. ౩౩. చ్యవంతం జాయమానం చ యోనిం చానుప్రవేశితమ్, తస్య స్థానాని దృష్టాని త్రివిధానీహ శాస్త్రతః. ౩౪. కర్తృభూమిరియం భూమిర్యత్ర తిష్ఠంతి జంతవః, తతశ్శుభాశుభం కృత్వా లభంతే సర్వదేహినః. ౩౫. ఇహోవాచ్చావచా భోగాః స్రాక్షువంతి స్వకర్తృభిః, ఇహోవాశుభకర్తాణః కర్తృభి ర్నిరయం గతాః. ౩౬. అన్యగ్గతిరియం కష్టాయత్రపచ్యంతి మానవాః, తస్మాత్సుదుర్లభో మోక్షో రక్ష్యశ్చాత్మా తతో భృశమ్. ౩౭. ఊర్ధ్వం తు జంతవో గత్వా యేషు స్థానేష్వపస్థితాః, కీర్త్యమానాని తానీహ తత్వతః సన్నిభాధమే. ౩౮. తచ్చుిత్యా నైస్థికీం బుద్ధిం బుద్ధ్యేధాః కర్తృనిశ్చయమ్, తానానాపాణిసర్వాణియత్రైతచ్ఛంద్రమండలమ్. ౩౯. యత్ర విభ్రాజతే లోకేస్వభాసానూర్యమండలమ్, స్థానాన్యేతానిజానీహజనానాం పుణ్యకర్తృణామ్. ౪౦. కర్తృక్షయాచ్చతే సర్వే చ్యవంతే వై పునః పునః, తత్రాపి చ విశేషోఽస్తి దివి నీచోచ్చమధ్యమః. ౪౧. నచ తత్రాపి సంతోషో దృష్త్వా దీప్తతరాం శ్రియమ్, ఇత్యేతా గతయః సర్వాః పృథక్తే సముదీరితాః. ౪౨. ఉపపత్తిం తు వత్స్యామి గర్భస్యాహమతః పరమ్, తథా తన్నే నిగదతః శృణుష్వావపి-తో ద్విజః. ౪౩.

ఇతి ఆశ్వమేధికపర్వాంతగత అనుగీతాపర్వణి, సప్తదశోఽధ్యాయః.

బ్రాహ్మణఉవాచ:—శుభానామశుభానాం చ నేహ నాశోఽస్తి కర్తృణామ్, ప్రాప్య ప్రాప్యానుపచ్యంతే క్షేత్రం క్షేత్రం తథా తథా. ౧. యథా ప్రసూయమానస్తు ఫలీ దద్యాత్ఫలం బహు, తథా స్యాద్విఫలం పుణ్యం శుద్ధేన మనసా కృతమ్. ౨. పాపంచాపి తదైవ స్యాత్పాపేన మనసా కృతమ్, పురోధాయ మనో హిహ కర్తాణ్యత్తా ప్రవర్తతే. ౩. యథా కర్తృసమావిప్తః కామమన్యుసమావృతః, సరోగర్భం ప్రవిశతి తచ్చాపి శృణు చోత్తరమ్. ౪. శుక్రం శోణితసంపృప్తం స్త్రియా గర్భాశయం గరిమ్, క్షేత్రం కర్తృజ మాహ్నీతి శుభం వా యది వా శుభమ్. ౫. సాక్ష్యాదవ్యక్తభావాచ్చ న చ క్వచన సజ్జతి, సప్రాప్య బ్రాహ్మణః కామం తస్మాత్తదృష్టా శాశ్వతమ్. ౬ తదీజం సర్వభూతానాం తేన జీవంతి జంతవః, స జీవః సర్వగాత్రాణి గర్భస్యాపిశ్వ భాగశః. ౭. దధాతి చేతనాం సద్యః ప్రాణస్థానే వ్యవస్థితః, తతిః స్పందయతేఽంగాని సగర్భశ్చేతనాన్వితః. ౮. యథా లోహస్య నిష్కందో నిష్కిక్తో బింబవిగ్రహమ్, ఉపైతి తద్దవ్విజ్ఞానీహ గర్భే జవప్రవేశనమ్. ౯. లోహపింఢం యథా నహ్నిః ప్రవిశ్య హ్యతితాపయేత్, తథా త్వమపి జానీహి

గర్భే జీవోపపాదనమ్. ౧౦. యథా చ దీపః శరణే దీప్యమానః ప్రకాశతే, ఏవ
మేవ శరీరాణి ప్రకాశయతి చేతనా. ౧౧. యద్యచ్ఛు కరుతే కర్త శుభం వా
యది నా శుభం, పూర్వదేహకృతం సర్వమవశ్యముపభుజ్యతే. ౧౨. తతస్తుక్షీయతే
చైవ పునశ్చాప్యత్ప్రచీరుతే, యావత్తన్మోక్షయోగస్థం ధర్మం వై నావబుధ్యతే.
౧౩. తత్ర కర్త ప్రవక్ష్యామి సుఖ భవతి యేనవై, ఆవర్తమానో జాతీషు యథాఽ
న్యోన్యాసు సత్తమ. ౧౪. దానం వ్రతం బ్రహ్మచర్యం యథోక్తం బ్రహ్మధారణమ్.
దమః ప్రశాంతతా చైవ భూతానాం చానుకంపనమ్. ౧౫. సంయుచ్యన్మృత్యుస్యం చ
పరస్వాదానవర్జనమ్, వ్యభీకానా మకరణం భూతానాం మనసాభువి. ౧౬. మాతా
పిత్రోశ్చ శుశ్రూషా దేవతాతథిపూజనమ్, గురుపూజా ఘృణా శౌచం నిత్యమింద్రి
యసంయుమః. ౧౭. ప్రసర్తనం శోభనం చ తత్సతాం వృత్త ముచ్యతే, తతో
ధర్మః ప్రభవతి యః ప్రజాః పాతి శాశ్వతీః. ౧౮. ఏవం సత్సు సదా పశ్యేత్ తత్రా
ప్యేషా ధుర్వాస్థితిః, ఆచారో ధర్తమాచప్తే యస్తి శాంతా వ్యవస్థితాః.
౧౯. తేషు తత్కర్మ నిక్షిప్తం య స్సధర్మ స్సనాతనః, యస్తం సమభిపద్యేత్ నస
దుర్గతి మాఘ్నయాత్. ౨౦. అతో నియమ్యతే లోకః ప్రచ్యవన్ ధర్మ
వర్తను, యశ్చ యోగీ చ ముక్తశ్చ స ఏతేభ్యోవిశిష్యతే. ౨౧. వర్తమానస్య
ధర్మేణ శుభం యత్ర యథా తథా, సంసారతారణం హ్యస్యకాలేన మహతా
భవేత్. ౨౨. ఏవం పూర్వకృతం కర్మ నిత్యం జుతుః ప్రవర్తతే, సర్వం తత్కా
రణం యేన వికృతోఽయ మిహగతః. ౨౩. శరీరగ్రహణం చాస్య కేనపూర్వం
ప్రకల్పితమ్, ఇత్యేవా సంశయో లోకే తచ్చ వక్ష్యామ్యశేషతః. ౨౪. శరీర
మాత్మనః కృత్వా సర్వలోకపితామహః, త్రైలోక్య మసృజద్భ్రష్టా కృత్సం
స్థావరజంగమమ్. ౨౫. తతః ప్రధాన మసృజత్ప్రకృతిం సశరీరిణామ్, యయా
సర్వమిదం వ్యాప్తం యాం లోకే పరమాం విదుః. ౨౬. ఇదం తత్ క్షరమిత్యుక్తం
పరం త్వమృతమక్షరమ్, త్రేయాంగా మిధునంసర్వమేకై కిస్యపృథక్వృథక్. ౨౭.
అపృజ త్సర్వభూతాని పూర్వదృష్టః ప్రజాపతిః, స్థావరాణి చ భూతాని ఇత్యేషా
పార్వకీశుతిః. ౨౮. తస్య కాలపరీమాణ మకరో త్స్పీతామహః, భూతేషు పరివృత్తిం
చ పున రావృత్తిమేవ చ. ౨౯. యథాత్ర కశ్చిన్నే ధావీ దృష్టాత్తా పూర్వజన్తని,
యస్మిన్వక్ష్యామి తత్సర్వం యథావదుపద్యతే. ౩౦. సుఖదుఃఖే యథా సమ్య
గనిత్యే యః ప్రవత్సతి, కాయం వా మేధ్యసంఘాతం వినాశం కర్త సఃపిణిమ్.
౩౧. యచ్ఛ కించిత్సుఖం తచ్చ దుఃఖం శర్వమితి స్మరన్, సంసారసాగరం ఘోరం

తరివ్యతి సుదు స్తరమ్. 33. జరామరణ రోగైశ్చ సమావిప్లవః ప్రధానవిత్, చేతనా
వత్సుజైతన్యం సమం భూతేషు పశ్యతి. 34. నిర్విద్యతే తతః కృష్ణం మార్గ
మాణః పరం పదమ్, తస్యోపదేశం వత్సోమి యథాతథ్యేన సత్తమ. 35.
శాశ్వతస్యావ్యయస్యాభ యదవ్య ఙ్గానముత్తమమ్, ప్రోచ్యమానం మయా విప్రని
బోధేదమశేషతః. 36.

ఇతి ఆశ్వమేధికపర్వంతర్గత అనుగీతాపర్వణి, అష్టాదశోఽధ్యాయః.

బ్రాహ్మణఉవాచ:—యః స్యాదేవాయనే లీనస్తాష్ట్రీం కించిదచింతయాన్,
పూర్వం పూర్వం పరిత్యజ్య సతీర్ణో బంధనాచ్ఛవేత్. ౧. సర్వమిత్ర స్సర్వసహః
శమే రక్షో జితేంద్రియః, వ్యపేతభయమశ్యశ్చ కామహా ముచ్యతే నరః. ౨. ఆత్మ
వత్సర్యభూతేషు యశ్చరేన్నియతః శుచిః, అమానీ నిరభీమానః సర్వతో ముక్త
ఏవ సః. 3. జీవితం మరణం చోభే సుఖదుఃఖే తదైవ చ, లాభాలాభే ప్రియద్వేష్యే
యః సమః సచ ముచ్యతే. 4. న కస్యచిత్సప్తహయతే నావజానాతి కించన, నిర్ద్వం
ద్యో ఏతరాగాత్సా సర్వథా ముక్తఏవ సః. 5. అనమిత్రశ్చ నిర్బంధు రనపత్మశ్చ
యః క్వచిత్, త్కక్షధర్తార్థకామశ్చ నిరాకాంక్షీ చ ముచ్యతే. 6. నైవధర్మీ నచా
ధర్మీ పూర్వోపచితహచయః, ధాతుక్షయప్రళాంతాత్సా నిర్ద్వంధ్వ స్సవిముచ్యతే.
7. అకర్తవాన్ వికాంక్షశ్చ పశ్యేజ్జగదశాశ్వతమ్, అశ్వత్థసదృశం నిత్యం జన్తమృ
త్యుజరాయతమ్. 8. వైరాగ్యబుద్ధిః సతత మాత్మదోషవ్యపేక్షకః, ఆత్మబంధవిని
ర్మోక్షం సకరోత్యచిరాదివ. 9. అగంధ మరసపుష్క మశ్లేష్మపరిగ్రహమ్, అరూప
మనభిజ్ఞేయం దృష్ట్యాత్మానం విముచ్యతే. 10. సంపభూతగుణైర్హీన మమూర్తి
మదహేతుకమ్, అగుణం గుణభోక్తారం యః పశ్యతి స ముచ్యతే. 11. విహాయ
సర్వసంకల్పాన్ బుద్ధ్యా శారీరమానసాన్, శనై ర్నిర్వాణ మాప్నోతి నిరింధన
ఇవానలః. 12. సర్వసంస్కారనిర్ముక్తో నిర్ద్వంద్వో నిష్పరిగ్రహః, తపసా ఇంద్రియ
గ్రామం యశ్చరేన్ముక్తఏవ సః. 13. విముక్త స్సర్వసంస్కారైస్తతో బ్రహ్మ సనాత్
నమ్, పరమాప్నోతి సంశాంత మచలం నిత్య మక్షరమ్ ౧4. అతః పరం ప్రవ
త్సోమి యోగశాస్త్ర మనుత్తమమ్, యుంజంతః సిద్ధమాత్మానం యథా పశ్యంతి
యోగినః. 15. తస్యోపదేశం వత్సోమి యథావ త్తన్నిబోధ మే, యైర్ద్వారై
శ్చారయన్నిత్యం పశ్యంత్యాత్మాన మాత్మని. 16. ఇంద్రియాణితు సంహృత్యమప
ఆత్మని ధారయేత్, తీవ్రం తప్త్వా తపః పూర్వం మోక్షయోగం సమాచరేత్. 17.
తపస్వి సతతం యుక్తో యోగశాస్త్ర మథాచరేత్. మనీషీమనసా విప్రః పశ్యన్నా

త్తాన మాత్మని. ౧౮. సచేచ్ఛకోత్సయం సాధురోక్తు మాత్తాన మాత్మని, తత
 ఏకాంతశీలః సపశ్యత్సాత్తాన మాత్మని. ౧౯. సంయతః సతతం యుక్త ఆత్మవాణి
 జలేంద్రియః, తథా య ఆత్మనాత్మానం సుప్రయుక్తః ప్రవశ్యతి. ౨౦. యథాహి
 పురుషః స్వప్నేదృష్ట్యా పశ్యత్యసావితి, తథారూపమివాత్మానం సాధుయుక్తః ప్రవ
 శ్యతి. ౨౧. థిషీకాంచ యథామంజా తస్మిన్నిష్కృప్య దర్శయేత్, యోగీ
 నిష్కృప్యచాత్మానంతథా పశ్యతి దేహతః ౨౨. ముంజం శరీరమిత్యాహు థిషీకా
 మాత్మని శ్రితామ్, ఏతన్నిదర్శనం ప్రోక్తం యోగవిద్భిరనుత్తమమ్. ౨౩. యదా హి
 యుక్తమాత్మానం సమ్యక్ పశ్యతి దేహభృత్, సతస్యేహేశ్వరః కశ్చిత్ త్రైలో
 క్యస్యాపి యః ప్రభుః. ౨౪. అన్యాన్యాశ్చాపి తనవో యథేష్టం ప్రతిపద్యతే, విని
 వృత్య జరాః మృత్యుం న శోచతి న ప్లాప్యతి. ౨౫. దేహానామపి దేవత్వం
 యుక్తం కారయతే వశీ, బ్రహ్మచార్యయమాప్నోతి హిత్యా దేహమశాశ్వ
 తమ్. ౨౬. వినశ్యత్సు చ భూతేషు న భయం తస్యజాయతే, క్లిశ్యమానేషు
 భూతేషున స క్లిశ్యతి కేనచిత్. ౨౭. దఃఖశోకభయైర్హృతైః సుగన్నైహ
 సముద్భవైః, నవిచాల్యతి యుక్తాత్మా నిస్పృహః శాంతమానసః. ౨౮. నైనం
 శస్త్రాణి విధ్యంతే న మృత్యుశ్చాస్య విద్యతే, నాతస్సుఖతరం కశ్చిన్లోకే క్వచన
 దృశ్యతే. ౨౯. సమ్యగ్యుక్త స్స ఆత్మానమాత్మనేవ ప్రతిపతే, వినివృత్తజరా
 దుఃఖం సుఖం స్వపితి చాపి సః. ౩౦. దేహాన్ యథేష్టమభ్యేతి హిత్యేమాం
 మానషీం తనమ్, న నిర్వేదస్తు కర్తవ్యో భుంజానేన కథంచన. ౩౧. సమ్య
 గ్యుక్తో యదాత్మానమాత్మనేవ ప్రవశ్యతే, తదైవ నస్పృహయతి సాక్షాదపి
 శతక్రతోః. ౩౨. యోగమేకాంతశీలస్తు యథావిదతి తచ్ఛృణు, దృష్టపూర్వాం
 దిశం చిత్త్య యస్త్రిన్ సన్నివసేత్పురే. ౩౩. పురస్యాభ్యంతరే తస్య మనః స్థాప్యం న
 బాహ్యతః, పురస్యాభ్యంతరే తిష్ఠన్ యస్త్రిన్నావసథే వసేత్. ౩౪. తస్త్రిన్నావ
 సథే ధార్యం న బాహ్యభ్యంతరే మనః, ప్రచింత్యావసథే కృత్స్నం యస్త్రిన్ కాలే
 స తిష్ఠతి. ౩౫. యస్త్రిన్ కాలే షనశ్చాస్య న కథంచన బాహ్యతః, సన్నియమ్యేం
 ద్రియగ్రామం నిర్ఘోషే నిర్జనే వనే. ౩౬. కాయమభ్యంతరం కృత్స్నమేకాగ్రః పరి
 చింతయేత్, దంతాంతాలుం సజహ్వం చ గళం గ్రీవాం తథైవ చ. ౩౭. హృద
 యం చింతయేచ్ఛాపి తథా హృదయబంధనమ్, ఇత్యుక్త స్సమయా శిష్యో మేధావీ
 మధుసూదన. ౩౮. పప్రచ్ఛ పునరేవేమం మోక్షధర్మం సుదుర్వచమ్, భుక్తం భుక్త
 ఖదం కోషే కథసున్నం వివచ్యతే. ౩౯. కథం రసత్వం ప్రజతిశోణితత్వం కథం పునః,

తథా మాంసం చ మేదశ్చ స్నాయన్వస్తీని చ యోషితి. ౮౦. కథమేతాని సర్వాణి శరీరాణి శరీరాణామ్, వర్ధంతే వర్ధమానస్య వర్ధతే చ కథం మలమ్. ౮౧. విరోధా నాం నిర్గమనం మలానాం చ పృథక్ పృథక్, కతో వాయం ప్రశ్వసితి ఉచ్ఛ్వసిత్యపి వా పునః. ౮౨. కంచ దేశమధిష్ఠాయ తిష్ఠత్యాత్మాన మాత్మని, జీవః కాాయం వహతి చేచ్ఛేష్టమానం క తేబరమ్. ౮౩. కింవర్ణం కీదృశం చైవ నివేశయతి వై పునః, యాథాతథ్యేన భగవత్ వత్తుమర్హసి మేఽనఘ. ౮౪. ఇతి సంపరిపృష్టోఽహం తేన విప్రేణ మాధన, ప్రత్యబ్రవం మహాబాహూ యథాశ్రుత మరిందమ. ౮౫. యథాస్వకోష్ఠే ప్రక్షిప్య భాండం భాండమనా భవేత్, తథా స్వకాయే ప్రక్షిప్య షణోద్వారై రనిశ్చలైః. ౮౬. ఆత్మానం తత్ర మాగ్ధేత ప్రమాదం పరివర్జయేత్. ఏవం సతతముద్యుక్తః ప్రీతాత్మా న చిరాదివ. ౮౭. ఆసాదయతి తద్భ్రంశాయ ద్వలప్త్యా న్యాత్మప్రీధానవిత్, నత్వసా చక్షుషా గ్రాహేన్యా నచ సర్వైరపీంద్రియైః. ౮౮. మనసైవ ప్రదీపేన మహానాత్మా ప్రదృశ్యతే, సర్వతః పాణిపాదాంత స్సర్వతోఽక్షిశిరోమఖః. ౮౯. స్వతః శ్శుక్రిమాన్ లోకే సర్వమావృత్య తిష్ఠతి, జీవో నిష్కాంతమాత్మానం శరీరా త్సంప్రసశ్యతి. ౯౦. నత ముత్సృజ్య దేహే స్వం ధారయా బ్రహ్మ కేవలమ్, ఆత్మాన మాలోకయతి మనసా ప్రహసన్నివ. ౯౧. తదేవమూశ్రయం కృత్వా మోక్షం యాతి తతో మయి, ఇదం సర్వం రహస్యం తే వయా ప్రోక్తం ద్విజోత్తమ. ౯౨. ఆపృచ్ఛ సాధయిష్యామి గచ్ఛ విప్ర యథాసుఖమ్, ఇత్యుక్త సుతదా కృష్ణ మయా శిష్యో మహాతపః. అగచ్ఛత యథాకామం బ్రహ్మణః శంసితవ్రతః. ౯౩. వాసుదేవఉవాచః—ఇత్యుక్త్వా స తదా పార్థ మాం వాక్యం ద్విజసత్తమః, మోక్షధర్తాశ్రితస్సమ్యక్ తత్రైవాంత రధీయత. ౯౪. కచ్చిదేతచ్ఛ్రుతం పార్థ త్వయైకాగ్రేణ చేతసా, తదాపి హి రథ స్థస్తస్మిం శ్రుతవానేతదేవ హి. ౯౫. నైతత్పార్థ సువిజ్ఞేయం వ్యామిశ్రేణేతి మే మతిః, నరేణాకృతసంజ్ఞేన విశుద్ధేనాంతరాత్మనా. ౯౬. సురహస్యమిదం ప్రోక్తం దేవానాం భరతర్షభ, కచ్చిన్నేదం శ్రుతం పార్థ మసుష్యేణేహ కర్హిచిత్. ౯౭. నహ్యేతచ్ఛ్రోతుమర్హోఽన్యో మనుష్యస్తామృతేఽనఘ, నైతదద్య సువిజ్ఞేయం వ్యామిశ్రేణాంతరాత్మనా. ౯౮. క్రియావద్భిర్హి కాంతేయ దేవలోకః సమా వృతః, నచైతదిష్టం దేవానాం మర్త్యరూపనివర్తనమ్. ౯౯. పరా హి సా గతిః పార్థ యత్తద్భ్రష్టా సనాతనమ్, యత్రామృతత్వం ప్రాప్నోతి త్యక్త్వా దేవాం సదా సుఖి. ౧౦౦. ఇమం ధర్మం సమాస్థాయ యేఽపి స్యుః పాపయోనయః, శ్రీయో

వైశ్యాస్తథా శూద్రాస్తేఽపి యాంతి పరాం గతిమ్. ౬౧. కింపునః బ్రాహ్మణాః పార్థ
క్షత్రియా వా బహుశ్రుతాః, స్వధర్మరతయో నిత్యం బ్రహ్మలోకపరాయణాః.
౬౨. హేతుమచ్యైతద్దుద్దిష్టుమపాయశ్చాస్య సాధనే, సిద్ధింఫలం చ మోక్షం చ
దుఃఖస్య చ వినిర్ణయః. ౬౩. నాతఃపరం సుఖం త్వన్య త్కించితస్సైర్భరతర్షభ,
బుద్ధిమూఢ శ్రద్ధధానశ్చ పరాక్రాంతశ్చ పాండవ. ౬౪. యః పరిత్యజ్య తే మర్త్యో
లోకసారమసారవత్, ఏతైరుపాయై సుక్షీప్రం పరాం గతి మవాప్నుతే. ౬౫.
ఏతావదేవ వక్ష్యమం నాతో భూయోఽస్తి కించన, షడ్భాసు నిత్యయుక్తస్య యోగః
పార్థ ప్రవర్తతే. ౬౬.

ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత అనుగీతాపర్వణి, ఏకోనవింశోఽధ్యాయః.

వాసుదేవఉవాచ:-అత్రాప్యదాహరంతీమమితిహాసు పురాతనమ్, దం
పత్యోః పార్థసంవాదో యోఽభవద్భరతర్షభ. ౧. బ్రాహ్మణీ బ్రాహ్మణం కంచిత్
జ్ఞానవిజ్ఞానపారగమ్, దృష్ట్వా వివిక్త ఆసీనం భార్యా భర్తార మబ్రవీత్. ౨. కంచు
లోకం గమిష్యామి త్వమహం పతి మాశ్రితా, న్యస్తకర్మాణ మాసీనం కీనాశమ
విచక్షణమ్. ౩. భార్యాః పతికృతా లోకా నాప్నువంతీతి నః శ్రుతమ్, త్వ
మహం పతి మాసాద్య కాం గమిష్యామి నైగతిమ్. ౪. ఏవముక్తస్స శాంతాత్మా
తామువాచ హసన్నివ, సుభగేనాభ్యసూయామి వాక్యన్యస్య తవానఘే. ౫.
గ్రాహ్యం దృశ్యం చ సత్యం వా యదిదం కర్త విద్యతే, ఏతదేవ వ్యవస్యంతి కర్తా
కర్తేతి కర్తృణః. ౬. మోహమేవ నియచ్ఛంతి కర్తృణా జ్ఞానవర్జితాః, నైష్కర్మ్యం
నచ లోకేఽస్తి ముహూర్తమపి లభ్యతే. ౭. కర్తృణామనసా వాచా శుభం వాయది
వాఽశుభమ్, జన్మాదిమూర్తిభేదాంతం ర్మభూతేషువర్తతే. ౮. కక్షోభిర్విభ్యమానేషు
దృశ్యద్రవ్యేషు వర్తసు, ఆత్మస్థమాత్మనాతేభ్యో దృష్టమాయతనం మయా.
౯. యత్ర తద్భ్రష్టా నిర్ద్వంద్వం యత్ర సోమస్సహస్సినా, వ్యవాయం కురుతే
నిత్యం ధీరో భూతాని ధారయన్. ౧౦. యత్ర బ్రహ్మదయో యుక్తా స్తదక్షర
ముపాసతే, విద్వాంస స్సువ్రతా యత్ర శాంతాత్మానో జితేంద్రియాః. ౧౧.
ఘృణేన న తదా ఘ్రియం నాస్వాద్యం చైవ జిహ్వయా, స్పర్శనేన తద
స్పృశ్యం మనసా త్వవగమ్యతే. ౧౨. చక్షుషామవిసహ్యం చ యత్కించి
చ్ఛ్రవణాత్పరమ్, అగంధమరసస్పర్శమరూపం శబ్దలక్షణమ్. ౧౩. యత్ర ప్రవ
ర్తతే తంత్రం యత్ర చ ప్రతితిష్ఠతి, ప్రాణోఽపానస్సమానశ్చ వ్యానశ్చోదాన
ఏవచ. ౧౪. తతఏవ ప్రవర్తంతే తదేవ ప్రవిశంతి చ, సమాన వ్యానయోర్మధ్యే

ప్రాణాపానా విచేరతుః. ౧౫. ఐస్తిక్ లీనే ప్రలీయేత సమానో వ్యాసఏవచ, అపాన
ప్రాణయో ర్న ధ్యే ఉదానో వ్యాప్యతివతి. ౧౬. తస్మా చ్చయానం పురుషం ప్రాణా
పానా న ముంచతః, ప్రాణానా మాయతీవైన తముదానం ప్రచక్షతే. ౧౭. తస్మా
త్తపో వ్యవస్యంతి సంగతం బ్రహ్మవాదినః, తేషా మన్యోవ్యభతూణాం సర్వేషాం
దేవచారిణామ్. ౧౮. అగ్నిరై వ్యాసరో మధ్యే సత్తథా దీప్యతేఽంతరా, ఘృణాం
జిహ్వచ చక్షుశ్చ త్వేష శ్రోత్రం చ పంచమమ్. ౧౯. మనో బుద్ధిశ్చ సప్తైతా
జిహ్వ వైశ్వానరార్చిపః, ఘ్రియం దృశ్యం చ పేయం చ స్పృశ్యం శ్రావ్యం
తథైవ చ. ౨౦. మంతవ్య మథ బోధ్యవ్యం తాస్మత్తసమిధో మమ, ఘృతా భక్ష
యితా ద్రష్టా స్పృష్టా శ్రోతా చ పంచమః. ౨౧. మంతా బోధా చ సప్తైతే
భవంతి పరమర్షిజః, ఘ్రియే పేయే చ దృశ్యే చ స్పృశ్యే శ్రావ్యే తథైవ చ. ౨౨.
మంతవ్యేవ్యథ బోధ్యే సుభగే పశ్య సర్వదా, హవింవ్యగ్నిషు హేమాతారః
సత్తథా సత్తసత్తను. ౨౩. సమ్యక్ప్రక్షిప్యవిద్వాంసా జనయంతి స్వయోనిషు,
పుధివీ వాయురాకాశ మాపొజ్యోతిశ్చ పంచమమ్. ౨౪. మనో బుద్ధిశ్చ సప్తైతా
యోనిరిత్యేవ శబ్దితాః, హవిర్యాతా గుణా స్సర్వే ప్రవింశత్యగ్నిజం గుణమ్.
౨౫. అంతర్వాస ముషిత్యా చ జాయంతే న్యాసు యోనిషు, తత్త్రైవ చ నిరు
ధ్యంతే ప్రళయే భూతభావనే. ౨౬. తత స్సంజాయతే గంధస్తత స్సంజాయతే
రసః, తత స్సంజాయతేరూపం తతస్పృశ్యోఽభిజాయతే. ౨౭. తత స్సంజాయతే శబ్దః
సంశయస్తత్ర జాయతే, తత స్సంజాయతే నిస్తా జన్తైతత్సత్తథావిదుః. ౨౮.
అనేనైవ ప్రకారేణ ప్రగృహీతం పురాతనైః, పూర్ణాహుతిభి రాపూర్ణా స్త్రిభిః
పూర్వంతి తేజనా. ౨౯.

ఇతి ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత అనుగీతాపర్వణి, వింశోఽధ్యాయః.

—ॐ బ్రహ్మణీతా. ౧—

బ్రాహ్మణఉవాచ:— అత్రాపునాహరంతీమమితిహాసం పురాతనమ్,
నిబోధ దశ హేమాత్మాణాం విధాన మథ యాద్యశమ్. ౧. శ్రోత్రం త్వక్చక్షుషీ
జిహ్వ నాసికాచరణౌ కరౌ, ఉపస్థంసాయురీతి వాష్టోత్మాణి దశభామిని. ౨. శబ్ద
స్పర్శ రూపరసా గంధో వాఙ్మం క్రియా గతిః, రేతోమూత్ర పూరీషాణాంత్యాగో
దశ హావీషి చ ౩. దిశో వాయురవిశ్చంద్రః పృథ్వీగ్నీ విష్ణురేవ చ,
ఇంద్రః ప్రజాపతి ర్శిత్రమగ్నయో దశ భామిని. ౪. దశేంద్రియాణి హేమాత్మాణి

హవీంషి దశ భామిని, విషయానామసమిధో హూయంతే తు దశగ్నిషుః ౧౧. చిత్తం స్రవం చ విత్తం చ పవిత్రం జ్ఞాన ముత్తమమ్, సువిభక్తమిదం సర్వం జగదాసీదితి శ్రుతిమ్. ౧౨. సర్వషేవాభ విజ్ఞేయం చిత్తం జ్ఞానమవేక్షతే, రేతశ్చరీరభృత్కాయేవిజ్ఞాతా తు శరీరభృత్. ౧౩. శరీరభృద్ధార్మ సత్య స్తస్మాదన్యః ప్రణీయతే, మనశ్చాహవనీయస్తు లిప్తిః ప్రత్యక్షతే హఃః. ౧౪. తతోవాచ స్పృతి ర్జజ్ఞే తు మనః పర్యవేక్షతే, రూపం భవతి వై వక్త్రం సమనుద్రవతే మనః. ౧౫. బ్రాహ్మణ్యవాచః—కస్తాద్వాగభవత్పూర్వం కస్తాత్పశ్చాత్తనోఽభవత్, మనసా చింతితం వాక్యం యదా సమభివద్యతే. ౧౬. కేన విజ్ఞానరూపేణ మతిశ్చిత్తం సమాస్థితా, సమన్నీయా నాధ్యగచ్ఛ తోవై తాం ప్రతిబాధతే. ౧౭. బ్రాహ్మణ ఉవాచః—తాన్తనస్థః పతి ర్భూత్వా తస్మాత్ప్రేషత్యహసతామ్, తాం గతిం మనసః ప్రాహు ర్ననస్తస్మా దవేక్షతే. ౧౮. ప్రశ్నం తు వాజ్ఞనసార్థం యస్మాత్త్విమనుషృచ్ఛసి, తస్మాత్తే వర్తయిష్యామి తయోరేవ సమాహ్వయమ్. ౧౯. ఉభే వాజ్ఞనసీగత్వా భూతాత్తానమవృచ్ఛతామ్, ఆవయోః శ్రేష్ఠమాచక్ష్వ చింధి నౌ సంశయం విభో. ౨౦. మన ఇత్యేవ భగవాంస్తదా ప్రాహ సరస్వతీమ్, అహం వై కామధుక్షుభ్యమితి తం ప్రాహవాగభ. ౨౧. బ్రాహ్మణ ఉవాచః—స్థావరం జంగమం చైవ విద్ధ్యభే మనసీమమ, స్థావరం మత్సకాశే వై జంగమం విషయే తవ. ౨౨. యస్తు తం విషయే గచ్ఛేన్నంత్రో వర్ణస్స్విరోఽపి వా, తస్మినోజంగమం నామ తస్మా దాసీద్దరియసీ. ౨౩. తస్మాదపి సమాధిస్తే స్వయనుభేత్య శోభనే, తస్మాదుచ్ఛ్వాసమాసాద్య ప్రవక్ష్యామి సరస్వతీమ్. ౨౪. ప్రాణాపానాంతరే దేవీ వాగ్వై శత్యం స్త తిష్ఠతి, ప్రేర్య మాణా మహాభాగే వినా ప్రాణాసపానపి. ౨౫. ప్రజాపతిముపాదావ త్ప్రసీద భగవన్నితి, తతః ప్రాణః ప్రాదురభూ ద్వాచ మాహ్వయయాపునః. ౨౬. తస్మా దుచ్ఛ్వాసమా సాద్య నవాగ్విదతి కర్హిచిత్, ఘోషణీ జాతనిర్ఘోషా నిత్యమ్యైవ వర్తతే. ౨౭. తయోరపి చ ఘోషేణ నిర్ఘోషైవ గరియసీ, గారివ ప్రస్తవ తవర్థా రసముత్తమశాలినీ. ౨౮. సతతం స్మందతే హ్యేషా శాశ్వతం బ్రహ్మవాదినీ, దివ్యాదివ్యప్రభావేన భారతీ గాఞ్శుచిన్తితే. ఏతయో రంతరం పశ్యమాత్మయోస్స్యందమానయోః. ౨౯. బ్రాహ్మణ ఉవాచః—ఆనుత్పన్నేషు వాక్యేషు చోద్యమానా వివక్షయా, కింను పూర్వం తదాదేవీ వ్యాజ హార సరస్వతీ. ౩౦. బ్రాహ్మణ ఉవాచః—ప్రాణేన యా సంభవతే శరీరే ప్రాణాదపానం ప్రతిపద్యతే చ, ఉదానభూతా చ విశృజ్య దేహం వ్యాసేన సర్వం దివ

మావృణోతి. ౨౫. తత ససమానే ప్రతితిష్ఠతీహ ఇత్యేవ పూర్వం ప్రజజల్మ
వాణి, తస్మా న్ననః స్థావరత్వాద్విశిష్టం తథా దేవీ జగమత్వాద్విశిష్టా. ౨౬.

ఇతి ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత అనుగీతాపర్వణి, ఏకవింశోధ్యాయః.

బ్రాహ్మణఉవాచ: అత్రాప్యదాహరంతీమమితిహసం పురాతనమ్, సుభగే
సప్తమోత్సాహం విధాన మహి యావ్యశమ్. ౧. పూణం చక్షుశ్చ జిహ్వ చ
త్వకోచ్చ్రిత్రం చైవ పంచమమ్, మనోబుద్ధిశ్చ సప్తై తే హూతారః పుథగాశ్రితాః.
౨. సూక్ష్మేఽవ కాశే తిష్ఠంతో నవశ్యంతీరేతరమ్, ఏతాన్వై సప్తహూతూం
స్త్యం స్వభావాద్విద్ధిశోభనే. ౩. బ్రాహ్మణఉవాచ:-సూక్ష్మేఽవకాశే సంప్రాప్తే కథం
నానోన్యదర్శినః, కథం స్వభావా భగవన్నేతదాచక్ష్య మే ప్రభో. ౪. బ్రాహ్మణ
ఉవాచ:-గుణజ్ఞాన మవిజ్ఞానం గుణజ్ఞాన మభిజ్ఞతా, పరస్పరం గుణానేతే నాభి
జానంతి కర్హిచిత్. ౫. జిహ్వ చక్షుస్తథాశ్రోత్రం త్వజ్జనో బుద్ధిరేవ చ, న గం
ధానధిగచ్ఛంతి ఘ్రీణస్తానధిగచ్ఛతి. ౬. ఘ్రీణం చక్షుస్తథాశ్రోత్రం త్వజ్జనో
బుద్ధిరేవ చ, న రసానధిగచ్ఛంతి జిహ్వ తానధిగచ్ఛతి. ౭. ఘ్రీణం జిహ్వ
తథాశ్రోత్రం వాజ్జనోబుద్ధిరేవ చ, న రూపాణ్యధిగచ్ఛంతి చక్షుస్తానధిగచ్ఛతి.
౮. ఘ్రీణం జిహ్వ తతశ్చ క్షుః శ్రోత్రం బుద్ధి ర్ననస్తథా, న స్పర్శానధిగచ్ఛంతి
త్వక్చతానధిగచ్ఛతి. ౯. ఘ్రీణం జిహ్వ చ చక్షుశ్చ త్వజ్జనో బుద్ధిరేవ చ, న శ
బ్దానధిగచ్ఛంతి శ్రోత్రం తానధిగచ్ఛతి. ౧౦. ఘ్రీణం జిహ్వ చ చక్షుశ్చ త్వకోచ్చ్రీ
త్రం బుద్ధిరేవ చ, సుకల్పాన్నాధిగచ్ఛంతి మనస్తానధిగచ్ఛతి. ౧౧. ఘ్రీణం
జిహ్వ చ చక్షుశ్చ త్వకోచ్చ్రిత్రం మనవప చ, న నిష్ఠామధిగచ్ఛంతి బుద్ధిస్తా మధిగచ్ఛతి.
౧౨. అత్రాప్యదాహరంతీమమితిహసం పురాతనమ్, ఇంద్రియాణాం చ సంవాదం
మనసశ్చైవభామిని. ౧౩. మనఉవాచ:-న ఘ్రీతి మామృతే ఘ్రీణం రసా జిహ్వ
న వేత్తిచ, రూపం చక్షుర్న గృహ్లాతి త్వక్స్పర్శం నావబుధ్యతే. ౧౪. న శ్రోత్రం
బుధ్యతే శబ్దం మయా హీనం కథంచన, ప్రవరం స్వభూతానామహమస్మి సనా
తనమ్. ౧౫. అగారాణీవ శూన్యాని శాంతార్చిష ఇవా గ్మయః, ఇంద్రియాణి న
భాసంతే మయా హీనాని నిత్యశః. ౧౬. కాష్ఠానీవార్ద్రీశుష్కాణి యతమాన్తై
రపీంద్రియైః, గుణార్థాన్నాధిగచ్ఛంతి మామృతే సర్వజంతవః. ౧౭. ఇంద్రియా
ణ్యాచుః—ఏవమేత ద్భవేత్సత్యం యతైతన్నన్యతే భవాత్, ఋతేఽస్తానస్తద
ర్థాంస్త్యం భోగాత్ భుంక్తే భవాత్ యది. ౧౮. యద్యస్తాసు ప్రలీనేషు తర్కూట
ప్రాణఘోరణమ్, భోగాత్ భుంక్తే భవాత్ సత్యం యతైతన్నన్యతే తథా. ౧౯. అథ

వాస్తాను లీనేషు తివత్తు విషయేషు చ, యది సంకల్పమాత్రేణ భుంక్తే భోగా
 యథార్థవత్. ౨౦. అథ చేత్సన్యసే సిద్ధి మస్తదగ్ధేషు నిత్యదా, ఘ్రాణేన రూప
 మాదత్స్వ రసానాదత్స్వ చక్షుషా. ౨౧. శ్రోత్రేణ గంధానాదత్స్వ స్పర్శా
 నాదత్స్వ జిహ్వయా, స్వచా చ శబ్దానాదత్స్వ బుద్ధ్యా స్పర్శ మథాపిచ. ౨౨.
 బలవంతో హ్య నియమా నియమా దుర్బలీయసామ్, భోగా నపూర్వానావ
 త్స్వ నోచ్ఛిష్టం భోక్తు మర్హసి. ౨౩. యథా హి శిష్య శ్శాస్త్రారం శ్రుత్వైక మభి
 ధావతి, తతశ్శ్రుతి ముపాదాయ శ్రుత్వైక ముపతివ్రతి. ౨౪. విషయానేష మస్తాభి
 ర్దర్శితానభిమన్యసే, అనాగతానతీతాశ్చ స్వప్నే జాగరణే తథా. ౨౫. వైమ
 వస్యం గతానాం చ జంతూనా మల్పచేతసామ్, అస్తదగ్ధే కృతే కార్యే దృశ్యతే
 ప్రాణధారణమ్. ౨౬. బహూనపి హి సంకల్పా మత్వా స్వప్నానవాప్య చ, బుభు
 క్షయా వీష్యమానో విషయానేష ధావతి. ౨౭. అగార మద్వారమివ ప్రవిశ్య
 సంకల్పభోగా విషయానవిండ, ప్రాణక్షయే శ్శాంతి ముపైతి నిత్యం దారుక్షయే
 ఽగ్నిర్జ్వలితోయతైవ. ౨౮. కామం తు న స్నేహం గుణేషు సంగః కామం చ
 నాన్యోన్యగుణోపలబ్ధిః, అస్తా వినా నాస్తి తవోపలబ్ధిస్తావద్వినా త్వాం న భజే
 త్ప్రహర్షః. ౨౯.

ఇతి ఆశ్వమేధిపర్యాంతర్గత అనుగీతాపర్వణి, ద్వావింశోఽధ్యాయః.

బ్రాహ్మణఉవాచ:—అత్రాప్యదాహరంతీమ మితీహసం పురాతనమ్, శుభ
 గే పంచవణీత్యాణాం విధానమహ యాదృశమ్. ౧. ప్రాణాపానాపుదానశ్చ
 సమానో వ్యాస ఏవ చ, పంచ మోహత్వా స్తతైతాన్వై పంచ భావం విదు
 ర్ముఖాః. ౨. బ్రాహ్మణ్యవాచ:—స్వభావా త్సహోహితార ఇతి మే పూర్వికా
 మతిః, తథా వై పంచ మోహతారః పరో భావ స్తదుచ్యతామ్. ౩. బ్రాహ్మ
 ణఉవాచ:—ప్రాణేన సంభృతో వాయు రపానే జాయతే తతః, అపానే సంభృతో
 వాయు స్తతో వ్యాసః ప్రవర్తతే. ౪. వ్యానేన సంభృతో వాయు స్తతో దాసః
 ప్రవర్తతే, ఉదానే సంభృతో వాయుః సమానో నామ జాయతే. ౫. తేఽపృచ్ఛంత
 పురా సంతః పూర్వజాతం పితామహమ్, యో నో జ్యేష్ఠ స్తమాచక్ష్య సన
 శ్శ్రేష్ఠో భవిష్యతి. ౬. బ్రహ్మణోవాచ:—యస్మిన్ ప్రలీనే ప్రళయం వ్రజంతి సర్వే
 ప్రాణాః ప్రాణభృతాం శరీరే, యస్మిన్ ప్రచీర్ణే చ పునశ్చరంతి న వై శ్రేష్ఠో గచ్ఛత
 యత్ర కామః. ౭. ప్రాణఉవాచ:—మయి ప్రలీనే ప్రళయం వ్రజంతి సర్వే
 ప్రాణాః ప్రాణభృతాం శరీరే, మయి ప్రచీర్ణే చ పునశ్చరంతి శ్రేష్ఠో హ్యహం పశ్యత

మాం ప్రలీనమ్. ౮. బ్రాహ్మణఉవాచ:—ప్రాణః ప్రాణీయత తతః పునశ్చ ప్రచచార హ, సమానశ్చాప్యదానశ్చ వతో బ్రూతాం పున శ్శుభే. ౯. న త్వం సర్వమిదం వ్యాప్య తిష్ఠసీహ యథావయమ్, న త్వం శ్రేష్ఠో హి నః ప్రాణ అపానో హి వశే తవ, ప్రచచార పునః ప్రాణస్తమపానోఽభ్యభాషత. ౧౦. అపానఉవాచ:—మయి ప్రలీనే ప్రళయం వ్రజంతి సర్వే ప్రాణాః ప్రాణభృతాం శరీరే, మయి ప్రచీర్ణే చ పునశ్చరంతి శ్రేష్ఠోహ్యహం పశ్యత మాం ప్రలీనమ్. ౧౧. బ్రాహ్మణఉవాచ:—వ్యానశ్చ త మునానశ్చ భాషమాణమనోచతుః, అపాన న త్వం శ్రేష్ఠోఽసి ప్రాణో హి వశిగస్తవ. ౧౨. అపానః ప్రచచారాథ వ్యానస్తం పునరబ్రవీత్, శ్రేష్ఠోఽహమస్మి సర్వేహం శ్రూయతాం యేన హేతునా. ౧౩. మయి ప్రలీనే ప్రళయం వ్రజంతి సర్వే ప్రాణాః ప్రాణభృతాం శరీరే, మయి ప్రచీర్ణే చ పునశ్చరంతి శ్రేష్ఠో హ్యహం పశ్యత మాం ప్రలీనమ్. ౧౪. బ్రాహ్మణఉవాచ:—ప్రాణీయత తతో వ్యానః పునశ్చ ప్రచచార హ, ప్రాణాపానాపుదానశ్చ సమానశ్చ తమబ్రువత్. ౧౫. న త్వం శ్రేష్ఠోఽసి నో వ్యాన సమానస్తు వశేతవ, ప్రచచార పునర్వ్యానః సమానః పునరబ్రవీత్, శ్రేష్ఠోఽహమస్మి సర్వేహం శ్రూయతాం యేన హేతునా. ౧౬. మయి ప్రలీనే ప్రళయం వ్రజంతి సర్వే ప్రాణాః ప్రాణభృతాం శరీరే, మయి ప్రచీర్ణే చ పునశ్చరంతి శ్రేష్ఠో హ్యహం పశ్యత మాం ప్రలీనమ్. ౧౭. సమానః ప్రచచారాథ ఉదానస్తమునాచ హ, శ్రేష్ఠోఽహమస్మి సర్వేహం శ్రూయతాం యేన హేతునా. ౧౮. మయి ప్రలీనే ప్రళయం వ్రజంతి సర్వేహం ప్రాణాః ప్రాణభృతాం శరీరే, మయి ప్రచీర్ణే చ పునశ్చరంతి శ్రేష్ఠో హ్యహం పశ్యత మాం ప్రలీనమ్. ౧౯. తతః ప్రాణీయతోదానః పునశ్చ ప్రచచార హ, ప్రాణాపానో సమానశ్చ వ్యానశ్చైవ తమబ్రువత్. ఉదాన న త్వం శ్రేష్ఠోఽసి వ్యాన ఏవ వశేతవ. ౨౦. బ్రాహ్మణఉవాచ:—తతస్తానబ్రవీద్భ్రువ్త్వా సమవేతా ప్రజాపతిః, సర్వే శ్రేష్ఠా న వా శ్రేష్ఠాః సర్వే చాన్యోన్యధర్మిణః. ౨౧. సర్వే స్వవిషయే శ్రేష్ఠాః సర్వే చాన్యోన్యధర్మిణః, ఇతి తానబ్రవీత్సర్వా సమవేతా ప్రజాపతిః. ౨౨. ఏకస్థిరశ్చాస్థిరశ్చ విశేషాహుచవాయః, ఏకఏవ మమైవాత్మా బహుధా పృథక్చీయతే. ౨౩. పరస్పరస్య సుహృదో భావయంతః పరస్పరమ్, స్వస్తి వ్రజత భద్రం వాంఛారయధ్యం పరస్పరమ్. ౨౪.

ఇతి ఆశ్వమేధిఃపర్వాంతర్గత సగీతాపర్వణి, త్రయోవింశోఽధ్యాయః.

బ్రాహ్మణఉవాచ:—అత్రాప్యదాహరంతీమమితిహాసం పురాతనమ్, నార

త్వక్చ శ్రోత్రం చ పంచమమ్. ౪. మనో బుద్ధిశ్చ సప్తైతే విజ్ఞేయా గుణహేతవః, గంధో రసశ్చ రూపం చ శబ్ద స్పర్శశ్చ పంచమః. ౫. మంతవ్య మథ బోధవ్యం సప్తైతే కర్తృహేతవః, ఘ్రీతా భక్షయితా ద్రష్టా వక్తా శ్రోతా చ పంచమః. ౬. మంతా బోధా చ సప్తైతే విజ్ఞేయాః కృత్ప్రహేతవః, స్వగుణం భక్షయంత్యేతే గుణవంః శుభాశుభమ్. ౭. అసంతో నిర్గుణాశ్చైతే సప్తైతే మోక్షహేతవః, విమషాం బుద్ధ్యమానానాం స్వం స్వం స్థాన యథావిధి.౮. గుణాస్తే దేవతాభూతాః సతతం భుంజతే హవిః, అక్షా విద్వాన్ యథాఽన్నాని మమత్వేనోపపద్యతే. ౯. ఆత్మార్థే పాచయన్నన్నం మమత్వేనోపహన్యతే, అభక్త్యభక్షణం చైవ మద్య పానం నిహంతి తమ్. ౧౦. సచాన్నం హంతి తం చాన్నం స హత్వా హన్యతే పునః. హంతా హ్యన్నమిదం విద్వాన్ పునర్జనగుతీశ్వరః. ౧౧. న చాన్నాజ్ఞాయతే తస్మిన్ సూక్ష్మో నామ వ్యతిక్రమః, మనసా గమ్యతే యచ్ఛ యచ్ఛ వాచా నిగ ద్యతే. ౧౨. శ్రోత్రేణ శ్రూయతే యచ్ఛ చక్షుషా యచ్ఛ దృశ్యతే, స్పర్శేన స్పృశ్యతే యచ్ఛ ఘ్రీణేన స్మ్రూయతే చ యత్. ౧౩. మనః పఠాని సంయమ్య హవీం ష్యేతాని సర్వశః, గుణవత్పావకో మహ్యం దీప్యతేఽంతశ్శరీరిణః. ౧౪. యోగ యజ్ఞః ప్రసృతో మే జ్ఞానవహ్నిప్రదోద్భవః, ప్రాణస్తోఽపానశత్రుస్సర్వత్యాగ సుదక్షిణః. ౧౫. కర్తానుమంతా బ్రహ్మతా మోతాధ్వర్యకృతస్తుతిః, ఋతం ప్రశాస్తా తచ్ఛత్రమపనగ్గోఽస్య దక్షిణా. ౧౬. ఋచశ్చాప్యత్ర శంసంతి నారాయణవిదో జనాః, నారాయణాయ దేవాయ యదవిదత్ పశూన్ పురా. ౧౭. తత్ర సామాని గాయంతి తత్ర చాహుర్విదర్శనమ్, దేవం నారాయణం భీరు సర్వాత్మానం నిబోధ తమ్. ౧౮.

ఇతి ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత అనుగీతాపర్వణి, పంచవింశోఽధ్యాయః.

బ్రాహ్మణ ఉవాచః—ఏకః శాస్తా న ద్వితీయోఽస్తి శాస్తా యో హృచ్చ యస్త మహామనుబ్రవీమి, తేనైవ ముక్తకప్రవాణాదివోదకం యథా నియుక్తోఽస్తి తథా వహామి. ౧. ఏకో గురుర్నాస్తి తతో ద్వితీయో యో హృచ్చయస్తమహా మనుబ్రవీమి, తేనానుశిష్టా గురుణా సదైవ లోకద్విష్టాః పన్నగా స్ఫురివ. ౨. ఏకో బంధుర్నాస్తి తతో ద్వితీయో యో హృచ్చయస్తమహామనుబ్రవీమి, తేనానుశిష్టా బాంధవా బంధుమంతః సప్తర్షయః పార్థ దివి ప్రభాంతి. ౩. ఏకః శ్రోతా నాస్తి తతో ద్వితీయో యో హృచ్చయస్తమహామనుబ్రవీమి, తస్మిన్ గురౌ గురువాసం నిరుప్య శక్రో గతస్సర్వలోకామరత్నమ్. ౪. ఏకో ద్వేష్టా

నాస్తి తతో ద్వితీయో యో హ్యుచ్చయస్త మహామనుబ్రవీమి, తేనానశిష్టా
గురుణా సదైవ లోకద్విష్టాః పన్నగాస్సర్వ ఏవ. ౫. అత్రాప్యదాహరంతిమమితి
హసం పురాతనమ్, ప్రజాపతౌ పన్నగానాం దేవర్షీణాం చ సంవిదమ్. ౬. దేవర్ష
యశ్చ నాగాశ్చాప్యసురాశ్చ ప్రజాపతిః, పర్యపృచ్ఛన్న పాసీనాః శ్రేయోనః ప్రోచ్య
తామితి. ౭. తేషాం ప్రోవాచ భగవాన్ శ్రేయస్సుమనుష్యుచ్ఛతామ్, ఓమిత్యేకా
క్షరం బ్రహ్మ తే శ్రుత్వా ప్రాద్రవన్ దిశః. ౮. తేషాం ప్రద్రవమాణానాముప
దేశార్థమాత్మనః, సర్పాణాం దంశనే భావః ప్రవృత్తః పూర్వమేవ తు. ౯. అసు
రాణాం ప్రవృత్తస్తు దంభభావః స్వభావజః, దానం దేవా వ్యవసితా దమమేవ
మహర్షయః. ౧౦. ఏకం శాస్తారమాసాద్య శబ్దేకై కేన సాస్కృతాః, నానావ్యవ
సితాస్సర్వే సర్పదేవర్షిదానవాః. ౧౧. శృణోత్యయం ప్రోచ్యమానా గృహ్లాతి చ
యథాతథమ్, పృచ్ఛతేస్తదతో భూయో గురురన్యో న విద్యతే. ౧౨. తస్యచాను
మతే కర్త తతః పశ్చాత్ప్రవర్తతే, గురుర్బోధా చ శ్రోతా చ ద్వేష్టాచ హృది
నిస్సృతః. ౧౩. పాపేన విచరన్ లోకే పాపచారి భవత్యయమ్, శుభేన విచన్ లోకే
శుభచారి భవత్యుత. ౧౪. కామచారితు కామేన య ఇంద్రియసుఖేరతః, బ్రహ్మ
చారి సదైవైష య ఇంద్రియజయే రతః. ౧౫. అపేతవ్రతకర్తా తు కేవలం బ్రహ్మణి
స్థితః, బ్రహ్మభూతశ్చరన్ లోకే బ్రహ్మచారి భవత్యయమ్. ౧౬. బ్రహ్మైవ సమిధ
స్తస్య బ్రహ్మగ్నిర్బ్రహ్మసంభవః, ఆపో బ్రహ్మ గురుర్బ్రహ్మ సబ్రహ్మణి సమాహితః.
౧౭. ఏవదేవేద్యశం సూక్ష్మం బ్రహ్మచర్యం విదుర్ముధాః, విదిత్వా చాన్యవద్యంత
తే త్రజ్జేనానుదర్శితాః. ౧౮.

ఇతి ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత అనుగీతాపర్వణి, పద్వీంశోఽధ్యాయః.

బ్రాహ్మణఉవాచ:—సంకల్పదంశమశకం శోకహర్షహిమాలపమ్, మోక్షాం
ధకారతిమిరం లోభవ్యాధిసీసృపమ్. ౧. విషయైకాత్మయాధ్వానం కామక్రోధనిరో
ధకమ్, తదతీత్య మహాదుర్గం ప్రవిష్టోఽస్తి మహద్వనమ్. ౨. బ్రాహ్మణ్యవాచ:-
క్వ తద్వనం మహాప్రాజ్ఞ కే వృతాః సరితశ్చ కాః, గిరయః పర్వతాశ్చైవ కియత్య
ధ్వని తద్వనమ్. ౩. బ్రాహ్మణఉవాచ:-నైతదస్తిపృథగ్భావః కించిదన్యత్తతః సుఖమ్,
నైతదస్త్యపృథగ్భావః కించిద్దుఃఖతరం తతః. ౪. తస్మాద్ధృస్వతరం నాస్తి న తతోఽస్తి
మహాత్తరమ్, నాస్తి తస్మాత్ సూక్ష్మతరం నాస్త్యన్యత్తత్సమం సుఖమ్. ౫. నతత్రా
విశ్య శోచంతి న ప్రహృష్యంతి చ ద్విజాః, నచ బిభ్యతి కేషాంచిత్రేభ్యోబిభ్యతి కేచ
న. ౬. తస్మిన్ వనే సప్త మహాద్రుమాశ్చ ఫలాని సప్తాతిథయశ్చ సప్త, సప్తాశ్రమాః సప్త

సమాధయశ్చ దీక్షాశ్చ సప్తైతదరణ్యరూపమ్. ౭. పంచవర్ణాని దివ్యాని పుష్పాణి
 చ ఫలాని చ, సృజంతః పాదపాస్త్ర వ్యాప్య తిష్ఠంతి తద్వనమ్. ౮. సువర్ణాని
 ద్వివర్ణాని పుష్పాణి చ ఫలాని చ, సృజంతః పాదపాస్త్ర వ్యాప్య తిష్ఠంతి తద్వనమ్.
 ౯. సురభీణి ద్వివర్ణాని పుష్పాణి చ ఫలాని చ, సృజంతః పాదపాస్త్ర వ్యాప్య
 తిష్ఠంతి తద్వనమ్. ౧౦. సురభీణ్యేకవర్ణాని పుష్పాణి చ ఫలాని చ, సృజంతః
 పాదపాస్త్ర వ్యాప్య తిష్ఠంతి తద్వనమ్. ౧౧. బహుస్యవ్యక్తవర్ణాని పుష్పాణి
 చ ఫలాని చ, విసృజంతౌ మహావృక్షౌ తద్వనం వ్యాప్య తిష్ఠంతః. ౧౨. ఏకో
 విస్మిన్సుమనా బ్రాహ్మణోఽత్ర పంచేంద్రియాణి సమిధశ్చాత్ర సుతి, తేభ్యో
 వృక్షాః సప్త ఫలంతి దీక్షాగుణాః ఫలాన్యతిథయః ఫలాశాః. ౧౩. ఆతిథ్యం
 ప్రతిగృహ్లాంతి తత్రతత్ర మహర్షయః, అప్రితేషు ప్రలీనేషు తేవ్యస్య
 దోచితే వనమ్. ౧౪. ప్రజ్ఞావృక్షం మోక్షఫలం శాంతిచ్ఛాయాసం నిర్మితమ్,
 జ్ఞానాశ్రయం తృప్తితోయమతః క్షేత్రజ్ఞభాస్కరమ్. ౧౫. యేఽధికచ్ఛంతి
 తం సంతస్తేపాం నాస్తి భయం పునః, ఊర్ధ్వం చాధశ్చ తిర్యక్చ తస్య
 నాంతోఽధిగమ్యతే. ౧౬. సప్తస్త్రియస్తత్ర వసంతి సద్యస్త్యహజ్జుభా భానమ
 త్యోజనిత్యః, ఊర్ధ్వం రసానాదదతే ప్రజాభ్యః సర్వా యథాసత్యమనిత్యతా
 చ. ౧౭. తత్రైవ ప్రతితిష్ఠంతి పునస్తత్రోపయంతి చ, సప్త సప్తర్షయః
 సిద్ధా వసిష్ఠప్రముఖైస్సహ. ౧౮. యశోవర్షోభగశ్చైవ విజయః సిద్ధితేజసి,
 ఏకమేవానువర్తంతే సప్తజ్యోతింషి భాస్కరమ్. ౧౯. బుధయః పర్వతాశ్చైవ
 సుతి తత్ర సమాసతః, నద్యశ్చ పరితో వారి వహంత్యో బ్రహ్మసంభవమ్. ౨౦.
 నదీనాం సంగమశ్చైవ వైతానే సముపహ్వరే, స్వాత్మతృప్తా యతో యంతి
 సాక్షాదేవ పితామహమ్. ౨౧. కృశాశాః సుప్రతాశాశ్చ తపసా దగ్ధకిల్బిషాః,
 ఆత్మన్యాత్మానమాపిశ్య బ్రహ్మాణం సముపాసతే. ౨౨. శమమన్యత్ర శంసంతి విద్యా
 రణ్యవిదో జనాః, తదరణ్యమభిప్రేత్య యథా ధీరమజాయత. ౨౩. ఏతదేవేదృశం
 పుణ్యమరణ్యం బ్రాహ్మణ విదూః, సర్వా విదిత్వాచానతిష్ఠంతి క్షేత్రక్షేనాను
 దర్శితాః. ౨౪.

ఇతి ఆత్మమేధికపరాంతర్గత అనుగీతాపర్వణి సప్తవింశోఽధ్యాయః.

బ్రాహ్మణఉవాచ:—గంధాన్న జిహ్వామి రసాన్న వేద్మి రూపం న పశ్యామి
 క చ స్పృశామి, న చాపి శబ్దా వివిధా శృణోమి న చాపి సంకల్పముపైది
 శించిత్. ౧. అర్థానిష్టా కామయతే స్వభావః సర్వాద్వేషా ప్రద్విషతేస్వభావః,

కామద్వేషానుద్భవతః స్వభావాత్ప్రాణాపానౌ జంతుదేహాన్ని వేశ్య. ౧. తేభ్యశ్చాన్యాయంస్తేషునిత్యాంశ్చభావాత్ భూతాత్తానంలక్షయేరత్ శరీరే, తస్మిన్స్థిప్తన్నాస్తి సత్తః కథంచిత్ కామక్రోధాభ్యాం జరయా మృత్యునాచ. ౩. అకామయానస్య చ సర్వకామాన విద్విషాణస్య చ సర్వదోషాత్, నమే స్వభావేషు భవంతి లేపాస్త్రాయస్య బిందోఽపిపుష్కరేషు. ౪. నిత్యస్య చైతస్య భవంతి నిత్యాః సర్వకర్మకారకాః. ౫. అత్రాప్య దాహరింతీమమితిహాసం పురాతనమ్, అధ్వర్యుయతిసువాదం తన్నిబోధయశస్విని. ౬. ప్రోక్త్యమాణం పశుం దృష్ట్వా యజ్ఞకర్తాభావప్రవీత్, యతిరధ్వర్యుమాసీనో హింసేయమితి కుత్సయత్. ౭. తమధ్వర్యుః ప్రత్యువాచ నాయం ఛాగో వినశ్యతి, శ్రేయసా యోక్త్యతే జంతుర్యది శ్రుతిరియం తథా. ౮. యోహ్యస్య పార్థివో భాగః పృథివీ సగమివ్యతి, యదస్య వారిజం కించిదపస్తత్సంప్రవేక్ష్యతి. ౯. సూర్యం చక్షుర్దిశః శ్రోత్రం ఘ్రాణోఽస్య దివమేవ చ, ఆగమే వర్తమానస్యన మేదోహోఽస్తి కశ్చన. ౧౦. యతిరువాచః—ప్రాణైర్వియోగే చాగస్య యది శ్రేయః ప్రవశ్యసి, ఛాగార్థే వర్తతే యజ్ఞో భవతః కిం ప్రయోజనమ్. ౧౧. అత్ర త్వాం మన్యతాం భ్రాతా పితా మాతా సఖేతి చ, మంత్రియస్వైరమున్నీయ పరవంతం విశేషతః. ౧౨. ఏవమేవానుమన్యేరింస్తా భవాత్ ద్రష్టుమర్హతి, లేపామనుమతం శ్రుత్వా శక్యా కర్తుం విచారణా. ౧౩. ప్రాణా అప్యస్య ఛాగస్య ప్రాపితాస్తే స్వయోనిషు, శరీరం కేవలం శిష్టానిశ్చేష్ట మితి మేమతిః. ౧౪. ఇంద్రసస్యతు తుల్యేన శరీరేణ విచేతసా, హింసానిర్వేష్టకామానామింద్రసం పశుసంజ్ఞితమ్. ౧౫. అహింసా సర్వధర్మాణామితి వృద్ధానుశాసనమ్, యదహింసాం భవేత్కర్తృతత్కార్యమితి విద్వహే. ౧౬. అహింసేతి ప్రతిజ్ఞేయం యది వాయోమృతః పరమ్, శక్యం బహువిధం కర్తుం భవతా కార్యదూషణమ్. ౧౭. అహింసా సర్వభూతానాం నిత్యమస్తాను రోచతే, ప్రత్యక్షతః సాధయామో న పరోక్షముపాస్తహే. ౧౮. అధ్వర్యురువాచః—భూమేర్గంధగుణా భుంక్షే పిబన్యాపోమయా రసే, జ్యోతిషాం పశ్యసే రూపం స్పృశస్యసిలజా గుణా. ౧౯. శృణోమ్యాకాశజా శబ్దా మనసా మన్యసే మతిమ్, సర్వాణ్యేతాని భూతాని ప్రాణా ఇతి చ మన్యసే. ౨౦. ప్రాణాదాసే నివృత్తోఽసి హింసాయాం వర్తతే భవాత్, నాస్తి చేష్టావినా హింసాం కింవా త్వం మన్యసే ద్విజ. ౨౧. యతిరువాచః—అక్షరం చక్షరం చైవ ద్వైధీభావోఽయమాత్మనః, అక్షరం తత్ర సద్భావః స్వభావః క్షర ఉచ్యతే. ౨౨.

ప్రాణా జహ్వమనః సత్త్వం సన్ధావో రజసానహ, భావై రేతై ర్విముక్తస్య నిర్వ్యంధ్వస్య నిరాశివః. ౨౩. సముద్ర సర్వభూతేషు నిర్తమస్య జితాత్మనః, సమంతాత్పరిముక్తస్య న భయం విద్యతే క్వచిత్. ౨౪. అధ్వర్యురువాచ:—సన్నిరేవేహ సంవాసః కార్యో మతిమతాం వర, భవతో హి మతం శ్రుత్వా ప్రతిభాతి మత్కిరమ. ౨౫. భగవత్ భగవద్బుద్ధ్యా ప్రతిపన్నో బ్రవీమ్యహమ్, వ్రతం మంత్రకృతం కర్తు ర్నాపరాధోఽస్తి మే ద్విజ. ౨౬. బ్రాహ్మణ ఉవాచ:—ఉపపత్త్యా యతిస్తూష్ణీం వర్తమానస్తతః పరమ్, అధ్వర్యురపి నిర్దోహః వ్రచచార మహామఖే. ౨౭. ఏవమేతాదృశం మోక్షం సుసూక్ష్మం బ్రాహ్మణా వినుః, విదిత్వా చానుతిష్ఠంతి క్షేత్రజ్ఞేనార్థదర్శినా. ౨౮.

ఇతి ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత అనుగీతాపర్వణి, అష్టావింశోఽధ్యాయః.

బ్రాహ్మణ ఉవాచ:—అత్రాప్యదావారంతీమ మితిహాసం పురాతనమ్, కార్త వీర్యస్య సంవాదం సముద్రస్య చ భామిని. ౧. కార్తవీర్యార్జునో నామ రాజా బాహు సహస్రీవాన్, యేన సాగరపర్యంతా ధనుషా నిర్జితా మహీ. ౨. స కదా చిత్స ముద్రాంతే విచరన్ బలదర్శితః, అవాకిరచ్ఛరశతైస్సముద్రమితి నః శ్రుతమ్. ౩. తం సముద్రో నమస్కృత్య కృతాంజలిరువాచ హ, మా ముంచ వీర నారాచాన్ బ్రాహి కిం కరవాణి తే. ౪. మదాశ్రయాణి భూతాని త్వద్విస్మయైర్న హేషుభిః, వధ్యంతే రాజశార్దూల తేభ్యో దేహ్యాభయం విభో. ౫. అన్తః ఉవాచ:— మత్సమో యది సంగ్రామే శిరాసనధరః క్వచిత్, విద్యతే తం సమాచక్ష్య యస్సమాసీత మాం మృఖే. ౬. సముద్ర ఉవాచ:—ఈహర్షిర్జమదగ్నిస్తేయది రాజన్ పరిశ్రుతః, తస్య పుత్రస్తవతిభ్యం యథావత్కర్తుమ్హతి. ౭. తతస్స రాజా ప్రయయా క్రోధేన మహతా వృతః, సకమాశ్రమమాగమ్యరామమేవా న్యపద్యత. ౮. స రామప్రతికూలాని చకార సహబ ధుభిః, ఆయాసం జన యామాస రామస్య చ మహాత్మనః. ౯. తతస్తేజః ప్రజజ్వాల్ రామస్యామి తతేజనః, ప్రదహన్ రిపుసైన్యాని తదా కమలలోచనే. ౧౦. తతః పరశు మాదాయ సతం బాహుసహస్రిణమ్, చిచ్ఛేద సహసా రామో బహు శాఖమివ ద్రుమమ్. ౧౧. తం హతం పతితం దృష్ట్వా సమేతా స్సర్వబాం ధవాః, అసీనాదాయ శక్తిశ్చ భార్గవం పర్యధావయన్. ౧౨. రామోఽపి ధనురా దాయ రథమారుహ్య సత్త్వరః, విస్ఫుజన్ శరవర్షాణి వ్యధమత్పార్థివం బలమ్. ౧౩. తతస్తు క్షత్రియాః కేచిజ్జమరగ్న్యభయార్ధితాః, వివిశుర్గిరిదుర్గాణి మృగా

స్నిహార్థితా ఇవ. ౧౪. తేషాం స్వవిహితం కర్త తద్భయాన్నానుతిష్ఠతామ్,
ప్రజా వృషలతాం ప్రాప్తా బ్రాహ్మణానామదర్శనాత్. ౧౫. ఏవం తే ద్రవిడా
భీరాః పుండ్రాశ్చ శబరైస్సహ, వృషలత్వం పరిగతాః పుష్కతానాత్ క్షత్రధర్మిణః.
౧౬. తిలశ్చ హతపీరాసు క్షత్రియాసు పునః పునః, ద్విజైరుత్పాదితం క్షత్రం
జామదగ్న్యో న్యకృంతత. ౧౭. ఏకవింశతివారాంతే రామం వాగశరీరీణీ, దివ్యా
ప్రోవాచ మధుగా సర్వలోకపరిశ్రుతా. ౧౮. రామ రామ నివర్తస్వ కం గుణం
తాత పశ్యసి, క్షత్రబాధూనిరూఢా ప్రాజైర్విప్రయోజ్య పునః పునః. ౧౯. తదైవ
తం మహాత్మానమృచీక ప్రముఖాస్తదా, పితామహా మహాభాగ నివర్తస్వేత్యథా
బ్రువన్. ౨౦. పితృర్వధమమృష్యంస్తు రామః ప్రోవాచ తానృషీన్, నార్హంతీహ
భవంతో మాం నివారయతుమిత్యత. ౨౧. పితరణుచుః—నార్హసే క్షత్ర
బాధూంస్తస్య నిర్హర్తుం జయతాం వర, నేహ యుక్తం త్వయా హంతుం బ్రాహ్మ
ణేన సతా నృపాన్. ౨౨.

ఇతి ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత అనుగీతాపర్వణి, ఏకోనశ్రింశోఽధ్యాయః.

పితరణుచుః—అత్రాప్యజాహరంతీమమితినాం పురాతనమ్, శ్రుత్వా చ
తత్తథా కార్యం భవతా ద్విజపత్తమ. ౧. అలర్కో నామ రాజర్షిరభవత్సు
మహాతపాః, ధర్మజ్ఞస్సత్యవాదీ చ మహాత్మా సుదృఢవ్రతః. ౨. ససాగరాంతాం
ధనుసా వినిర్జిత్య మహీమిమామ్, కృత్వా సుమహారం కర్త మనస్సాత్మే
సమాదధే. ౩. స్థితస్య వృక్షమూలేషు తస్య చింతా బభూవహ, ఉత్పృజ్య
సుమహత్కర్త సూక్ష్మం వ్రతి మహామతే. ౪. అలర్కుడవాచః—మనసా మే
బలం జాళం మనో జిత్వా ధ్రువో జయః, అన్యత్ర బాణాన్ ధాన్యామిశత్రుభిః పరి
వారితః. ౫. యదిదం చాపలాత్కర్త సర్వాన్తర్థాన్ఞిక్రీర్షతి, మనః ప్రతిసుతీ
ష్ణాగ్రాసహం మోక్ష్యామి సాయకాన్. ౬. మనడివాచః—నేమే బాణాస్త
రిష్యంతి మామలర్క కథంచన, తత్రైవ మర్త భేత్స్యంతి భిన్నమర్తా మరిష్యసి.
౭. అన్యార్ బాణాన్ సమీక్షస్య యైస్తస్య మాం సూదయిష్యసి, తచ్ఛ్రుత్వా
సవిచింత్యాథ తతో వచనమబ్రవీత్. ౮. అలర్కుడవాచః—ఆఘ్రియ సు
బహూన్ గంధాన్తావప్రతిగృభ్యతి, తస్మాత్ ప్రాణం ప్రతిశరాన్ ప్రతిమోక్ష్యా
మ్యహం శితాన్. ౯. ప్రాణుడవాచః—నేమే బాణాస్తరిష్యంతి మామలర్క
కథంచన, తదైవ మర్త భేత్స్యంతి భిన్నమర్తా మరిష్యసి. ౧౦. అన్యార్ బాణాన్
సమీక్షస్య యైస్తస్య మాం సూదయిష్యసి, తచ్ఛ్రుత్వా సవిచింత్యాథ తతో

వచనమబ్రవీత్. ౧౧. అలర్కఉవాచ:—ఇయం స్వాధూ రసా భక్త్యా
తానేవ ప్రతిగృధ్యతి, తస్మా జ్ఞహ్యం ప్రతి శరా ప్రతిమోక్ష్యమ్యహం శితా.
౧౨. జిహ్వోవాచ:—నేమే బాణాస్తరిష్యంతి మామలర్క కథంచన, తవైవ
మర్త భేత్స్యంతి భిన్నమర్తా మరిష్యసి. ౧౩. అన్యో బాణా సమీక్షస్వ
యైస్త్యం మాం సూదయిష్యసి, తచ్చుత్వా సవిచింత్యాథ తతో వచనమబ్ర
వీత్. ౧౪. అలర్కఉవాచ:—స్పృష్ట్యా త్వగ్విధా స్పర్శా తానేవప్రతి
గృధ్యతి, తస్మాత్త్వచం పాటయిష్యే వివిధైః కంకషాత్రిభిః. ౧౫. త్వగువాచ:—నేమే
బాణాస్తరిష్యంతి మామలర్క కథంచన, తవైవ మర్త భేత్స్యంతి భిన్నమర్తా
మరిష్యసి. ౧౬. అన్యో బాణా సమీక్షస్వ యైస్త్యం మాం సూదయిష్యసి,
తచ్చుత్వా సవిచింత్యాథ తతో వచనమబ్రవీత్. ౧౭. అలర్కఉవాచ:—
శ్రుత్వా తు వివిధా శబ్దాస్తానేవ ప్రతిగృధ్యతి, తస్మాద్భోత్రం ప్రతి శరా
ప్రతిముచామ్యహం తా. ౧౮. శ్రోత్రమువాచ:—నేమే బాణాస్తరిష్యంతి
మామలర్క కథంచన, తవైవ మర్త భేత్స్యంతి తతో హస్యసి జీవితమ్. ౧౯.
అన్యో బాణా సమీక్షస్వ యైస్త్యం మాం సూదయిష్యసి, తచ్చుత్వా సవిచి
త్యాథ తతో వచన మబ్రవీత్. ౨౦. అలర్కఉవాచ:—స్పృష్ట్యా రూపాణి బహుశ
స్తానేవ ప్రతిగృధ్యతి, తస్మాచ్ఛక్తు ర్హనిష్యామి సిశితై స్సాయకైరహమ్. ౨౧.
చక్షురువాచ:—నేమే బాణాస్తరిష్యంతి మామలర్క కథంచన, తవైవ మర్త
భేత్స్యంతి భిన్నమర్తామరిష్యసి. ౨౨. అన్యో బాణా సమీక్షస్వ యైస్త్యం మాం
సూదయిష్యసి, తచ్చుత్వా సవిచింత్యాథ తతో వచనమబ్రవీత్. ౨౩. అలర్క
ఉవాచ:—ఇయం నిస్తా బహువిధా ప్రజ్ఞయాత్వథవత్సయతి, తస్మాద్బుద్ధిం ప్రతి శరా
ప్రతిమోక్ష్యమ్యహం శితా. ౨౪. బుద్ధిరువాచ:—నేమే బాణాస్తరిష్యంతి మా
మలర్క కథంచన, తవైవ మర్త భేత్స్యంతి భిన్నమర్తా మరిష్యసి. అన్యో
బాణా సమీక్షస్వ యైస్త్యం మాం సూదయిష్యసి. ౨౫. బ్రాహ్మణఉవాచ:—
తతోఽలర్కస్తపో ఘోరం లతైర్వాస్థాయ దుష్కరమ్, నాధ్యగచ్ఛత్పరం శక్త్యా
బాణమేతేషు సస్తను. ౨౬. సుసమాహితచేతాస్తు సతితోఽచింతయత్ప్రభుః,
సవిచిత్ర చిరం కాలమలర్కో ద్విజసత్తమః. ౨౭. నాధ్యగచ్ఛత్పరం శ్రేయో
యోగస్తతిమతాం వరః, స ఏకాగ్రం మనః కృత్వా నిశ్చలో యోగమాస్థితః.
౨౮. ఇంద్రియాణి జఘానాశు బాణేనై కేన వీర్యవా, యోగేనాత్మాసమావిశ్య
సిద్ధిం పరమకాం గతః. ౨౯. విస్మితశ్శపి రాజర్షిరమాం గాధాం జగాద హ,

అహో కష్టం యదస్తాభిః సర్వం బాహ్యమనుష్ఠితమ్. ౩౦. భోగతృష్టాసమా
యుక్తైఃపూర్వం రాజ్యముపాసితమ్, ఇతి పశ్యాన్తయో జ్ఞాతం యోగా
న్నాస్తి పరం సుఖమ్. ౩౧. ఇతి త్వమగుజానీహి రామ మాక్షత్రియాః జహి
శపాఘోరముపాతిష్ఠ తతశ్చేయోఽభివత్స్యసే. ౩౨. ఇత్యుక్తస్స తపోఘోరం
జానదగ్మ్యః పితామహైః, ఆస్థిగ్ముమహాభాగో యయా సిద్ధిం చ దుర్గ
మామ్. ౩౩.

ఇతి ఆశ్వమేధివర్వాంతర్గత అనుగీతాపర్వణి, త్రింశోఽధ్యాయః.

బ్రాహ్మణఉవాచ:—త్రయో వై రిపవో లోకే నవధా గుణతః స్పృతాః,
ప్రవర్షః ప్రీతిరానందత్రయస్తే సాత్త్వికా గుణాః. ౧. తృష్టా క్రోధోఽభిసంరంభో
రాజసాస్తే గుణాః స్పృతాః, శ్రమస్తంద్రా చ మోహశ్చ త్రయస్తే తామసా
గుణాః. ౨. ఏతాన్నికృత్య ధృతిర్మా బాణసంఘై రతంద్రితః, జేతుం పరానుస్స
హతే ప్రశాంతాజ్ఞా జితేంద్రియః. ౩ అత్ర గాధాః కీర్తయంతి పురా కల్పవిదో
జనాః, అంబరీషేణ యాగీతా రాజ్ఞా పూర్వం ప్రశామ్యతాః. ౪. సముదీర్ణేషు
దోషేషు బుద్ధ్యమానేషు సాధుషు, జగ్రాహ తరసా రాజ్యమంబరీషో మహా
యతాః. ౫. సనిగృహ్యత్తనో దోషా సాధూ సమభిపుజ్య చ, జగామ
మహతీం సిద్ధిం గాధాశ్చేమా జగదహం. ౬. భూయిష్ఠం విజితా దోషా నిహతా
స్సర్వశత్రవః, ఏకో దోషో వరిష్ఠశ్చ వధ్యస్స న హతో మయా. ౭. యత్ప్రియమిక్తో
జంతురయం వైశృప్త్యం నాధిగచ్ఛతి, తృష్టార్త ఇహ నిన్నూని ధావమానో న
బుద్ధ్యతే. ౮. అకార్యమపి యేనేహ ప్రయుక్తస్సేవతే నరః, తం లోభమసిభి
స్తీక్ష్ణ్వికృంతత నికృంతత. ౯. లోభాద్ధి జాయతే తృష్టా తత శ్చింతా ప్రవర్తతే,
సలిప్సమానో లభతే భూయిష్ఠం రాజసా గుణా, తదవాప్తౌ తు లభతే
భూయిష్ఠం తామసా గుణా. ౧౦. స తైస్సదైస్సంహతిదేహబంధనః పునః
పునర్జాయతిర్న చేహ తే, జన్త క్షయే భిన్నవికీర్ణదేహేనా మృత్యూ పునర్గచ్ఛతి
జన్తనైవ. ౧౧. తస్మాదేతం సమ్యగవేక్ష్య లోభం నిగృహ్య ధృత్యాత్మని రాజ్య
మిచ్ఛేత్, ఏతద్రాజ్యం నాన్యదస్తీహ రాజ్యమాత్మైవ రాజా విదితో యథావత్. ౧౨. ఇతిరాజ్ఞాంబరీషేణ గాధా గీతా యశస్వినా, ఆధిరాజ్యం పురస్కృత్య
లోభమేకం నికృంతతా. ౧౩.

ఇతి ఆశ్వమేధివర్వాంతర్గత అనుగీతాపర్వణి, ఏకత్రింశోఽధ్యాయః

బ్రాహ్మణఉవాచ:—అత్రాప్రదాహరంతీమమితిహాసం పురాతనమ్, బ్రాహ్మ

ణస్య చ సువాదం జనకస్య చ భామిని. ౧. బ్రాహ్మణం జనకో రాజా సన్నం కన్తింశ్చిదాగసి, విషయే మే న వస్తవ్యమితి శిష్ట్యగ్ధమబ్రవీత్. ౨. ఇత్యుక్తః ప్రత్యువాచాథ బ్రాహ్మణో రాజసత్తమమ్, ఆచక్షు విషయం రాజన్ యావాంస్తవ వశే స్థితః. ౩. సోఽన్యస్య విషయే రాజ్ఞో వస్తుమిచ్ఛామ్యహం విభో, వచస్తే కర్తుమిచ్ఛామి యథాశాస్త్రం మహీపతే. ౪. ఇత్యుక్తస్తు తదా రాజా బ్రాహ్మణేన యశస్వినా, ముహూరుజ్ఞం వినిశ్చస్య న కించిత్ప్రీత్యభావత. ౫. తమా సీనం ధ్యాయమానం రాజానమమితోజనమ్, కశ్శలం సహసాగచ్ఛద్భానుమంత మివ గ్రహః. ౬. సమాశ్వస్య తతో రాజా విగతే కశ్శలే తదా, తతో ముహూర్తాదివ తం బ్రాహ్మణం వాక్యమబ్రవీత్. ౭. జనక ఉవాచ:—పితృపైతామహే రాజ్యే వశ్యే జనపదే సతి, విషయం నాధిగచ్ఛామి విచిన్వత్ పృథివీమహమ్. ౮. నాధిగచ్ఛం యథా పృథ్వాం మిథిలామార్గితా మయా, నాధ్యగచ్ఛం తదా తస్యాం స్వప్రజా మార్గితా మయా. ౯. నాధ్యగచ్ఛం యదా తస్యాం తదా మే కశ్శలోఽభవత్, తతో మే కశ్శలస్యాంతే మతిః పునరుపస్థితా. ౧౦. తదా న విషయం మన్యే సర్వో వా విషయో మమ, ఆత్మాపి చాయం న మమ సర్వా వా పృథివీ మమ ౧౧. యథా మమ తథాఽ న్యేవామితి మన్యే ద్విజోత్తమ, ఉప్యతాం యావదుత్సాహేనా భుజ్యతాం మావదిష్యతే. ౧౨. బ్రాహ్మణ ఉవాచ:— పితృపైతామహే రాజ్యే వశ్యే జనపదే సతి, బ్రూహి కాం గతిమాస్థాయ మమత్వం వర్జితం త్వయా. ౧౩. కాం వై బుద్ధిసమాశ్రిత్య సర్వో వై విషయస్తవ, నావైషి విషయం యేన సర్వోవా విషయస్తవ. ౧౪. జనక ఉవాచ:—అంతవంత్య ఇహ వస్థా విదితాస్సర్వకర్తసు, నాధ్యగచ్ఛమహం తస్మాన్తమేకమితి యద్భవేత్. ౧౫. కన్యేదమితి కస్య స్వమితి వేదవచస్తథా, నాధ్యగచ్ఛామ్యహం బుద్ధ్యా మమేద మితి యద్భవేత్. ౧౬. ఏవం బుద్ధిం సమాశ్రిత్య మమత్వం వర్జితం మయా, శృణు బుద్ధిం చ యాం జ్ఞాత్వా సర్వత్ర విషయో మమ. ౧౭. నాహమాత్మార్థమిచ్ఛామి గంధార్థః ఘ్రీణగతానపి, తస్మాన్తే నిర్జితా భూమిర్వశే తిష్ఠతి నిత్యదా. ౧౮. నాహమాత్మార్థమిచ్ఛామి రసానాస్యేఽపి వర్తతః, అపో మే నిర్జితా స్తస్మా ద్వశే తిష్ఠంతి నిత్యదా. ౧౯. నాహమాత్మార్థ మిచ్ఛామిరూపం జ్యోతిశ్చ చక్షుషః, తస్మాన్తే నిర్జితంజ్యోతిర్వశే తిష్ఠతి నిత్యదా. ౨౦. నాహమాత్మార్థమిచ్ఛామి స్పర్శా త్వచి గతాశ్చ యే, తస్మాన్తే నిర్జితోవాయుర్వశే తిష్ఠతి నిత్యదా. ౨౧. నాహమాత్మార్థ మిచ్ఛామి శబ్దా శ్రోత్రగతానపి, తస్మాన్తే నిర్జితా శ్చబ్దా వశే తిష్ఠంతి నిత్యదా.

౨౨. నాహ మాత్కర్థ మిచ్ఛామిమనో నిత్యం మనోంతరే, మనోమేనిర్జితం తస్మా
ద్యతే తిష్ఠతి సంపదా. ౨౩. దేవేభ్యశ్చ పితృభ్యశ్చ భూతేభ్యోఽతిభిస్సహ
ఇత్యర్థం సర్వవేతి సమారంభా భవంతివై. ౨౪. తతః ప్రహస్య జనకం బ్రాహ్మణః
పునరబ్రవీత్, తజ్జిజ్ఞాసార్థమద్యేహ విద్ధి మాం ధర్మమాగతమ్. ౨౫. త్వమస్య
బ్రహ్మలాభస్య దుర్వారస్యానివర్తినః, సత్వనేమినిరుద్ధస్య చక్రస్యైకేప్రవర్తకః. ౨౬.

ఇతి ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత అనుగీతాపర్వణి, ద్వాత్రింశోఽధ్యాయః.

బ్రాహ్మణఉవాచ:-నాహం తథా భీరు చరామి లోకే యథా త్వం మాతర్జ
యనేస్వబుద్ధ్యావిప్రోఽస్తి ముక్తోఽస్తి వనేచ రోఽస్తి గృహస్థధర్మావతవాంస్తథాస్తి
౧. నాహమస్మియథా మాం త్వం పశ్యసే చ శుభాశుభే, మయా వ్యాప్తమిదం
సర్వంయత్కించి జ్ఞగతీగతమ్. ౨. యే కేచిజ్ఞ తవో లోకే జంగమాః స్థావరాశ్చ హ
తేషాం మామంతకం విద్ధి దారూణామివ పాపకమ్. ౩. రాజ్యం పృథివ్యాం
సర్వస్యామథ నాపి త్రివిప్రవే, తథా బుద్ధిరియం వేత్తి బుద్ధిరేవ ధనం మమ. ౪.
ఏకః పంథా బ్రాహ్మణానాం యేన గచ్ఛంతి తద్విదః, గృహేషు వనవాసేషు
గురువాసేషు భిక్షుషు. ౫. లింగైర్బహుభిఃప్యగైరేకా బుద్ధిరుపాస్యతే, నానా
లింగాశ్రమస్థానాం యేషాం బుద్ధిశ్శమాత్తికా. ౬. తే భావమేక మాయాంతి సరి
తస్మాగరం యథా, బుద్ధాయం గమ్యతే మార్గః శరీరేణ న గమ్యతే. ౭.
ఆద్యంతివంతి కర్తాణి శరీరం కర్తృబంధనమ్, తస్మాత్తే సుభగే నాస్తి పరలోకోత్పతం
భయమ్, తద్భావభావనిరతా మమైవా త్తానమేష్యసి. ౮.

ఇతి ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత అనుగీతాపర్వణి, త్రయస్త్రిశోఽధ్యాయః.

బ్రాహ్మణఉవాచ:-నేదమల్పాత్తనా శక్యం వేదితుం నాకృతాత్తనా, బహు
చాల్పం చ సంశ్లిప్తం వితం చ మతం మమ. ౧. ఉపాయం తిం మమ బ్రూహి
యేనైషా లభ్యతే మతిః, తన్నన్యే కారణం కర్తృయతి ఏషా ప్రవర్తతే. ౨.
బ్రాహ్మణఉవాచ:-అరణీం బ్రాహ్మణీం విద్ధి గురురస్యాత్తరారణిః, తపశ్శృతేభిమ
ధినీ జ్ఞానాగ్నిర్జాయతే తతః. ౩. బ్రాహ్మణ్యువాచ:- యదిదం బ్రహ్మణోలింగం
క్షేత్రజ్ఞ ఇతి సంజ్ఞితమ్, ప్రహీతుం యేన యచ్ఛక్యం లక్షణం తస్యతత్కృను.
౪. బ్రాహ్మణఉవాచ:-అలింగో నిర్గుణశ్చైవ కారణం నాస్య లక్ష్యతే, ఉపాయమే
వ ఎత్యౌమి యేన గృహ్యేత వా నవా. ౫. సమ్యగుపాయో దృష్టశ్చభ్రమరై
రివ లక్ష్యతే, కర్తృబుద్ధిరబుద్ధిత్వాత్ జ్ఞానలింగైరివాశ్రితమ్. ౬. ఇదంకార్యమిదం
నతి మోక్షేషూపదిశ్యతే, పశ్యత శ్చుద్వాతో బుద్ధి రాత్తనో యేషు జాయతే. ౭.

యావంత ఇహ శక్యేరం స్తావత్యోఽంశాః ప్రకల్పయేత్, అవ్యక్తా వ్యక్త రూపాంశ్చ శతశోఽథ సహస్రశః. ౮. సర్వా న్నాన్ధాయుక్తాంశ్చ సర్వాః ప్రత్యక్ష హేతుకాః, యతః పరం న విద్యేత తతోఽధ్యాసే భవిష్యతి. ౯. శ్రీధగవా నువాచః—తత్తస్తు తస్యాబ్రాహ్మణ్యా మతిః క్షేత్రజ్ఞసూక్ష్మయే, క్షేత్రజ్ఞానేన పరతః క్షేత్రజ్ఞేభ్యః ప్రవర్తతే. ౧౦. అర్జున ఉవాచః—క్వమ నా బ్రాహ్మణీ కృష్ణ క్వచాసా బ్రాహ్మణ్యభిః, యాభ్యాం సిద్ధిరియం స్రాస్తా తావుభౌ వదమేఽచ్యుత. ౧౧. శ్రీధగవానువాచః—మనో మేబ్రాహ్మణం విద్ధి బుద్ధిం మే విద్ధి బ్రాహ్మణీమ్, క్షేత్రజ్ఞ ఇతి యశోఽక్షః ౮౭ హమేవ ధనాజయ. ౧౨.

ఇతి ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత ఆనుగీతాపర్వణి, చతుశ్త్రింశోఽధ్యాయః.

—● గురుశిష్యసంవాదః. ౧౨—

అర్జున ఉవాచః—బ్రహ్మ యత్పరమం జ్ఞేయం తన్నే న్యాఖ్యాతుమర్హసి, భవతోహి ప్రసాదేన సూక్ష్మే మే రమతే మతిః ౧. వాసుదేవ ఉవాచః—అత్రాప్య దాహరంతీనుమితిహసం పురాతనమ్, స. పాదం మోక్షసంయుక్తం శిష్యస్య గురుణా సహ. ౨. కశ్చిద్బ్రాహ్మణమాసీనమాచార్యం శంసితవ్రతమ్, శిష్యః ప్రవచ్ఛ మేధావీ కింస్విచ్ఛేయః పరంతప. ౩. భగవంతిం ప్రవన్నోఽహం నిశ్రేయసపరాయణః, యాచే త్వాం శిరసా విప్ర యద్బ్రూహం బ్రూహి తన్నమ. ౪. తమేవం వాదినం పార్థ శిష్యం గురురువాచ హ, సర్వేతు తే ప్రవత్సామి యత్ర వై సంశయో ద్విజ. ౫. ఇత్యుక్తస్సుకురుశ్రేష్ఠ గురుణా గురువత్సలః, స్త్రాజలిః పరి వప్రచ్ఛ యత్రచ్ఛ్రీణు మహామతే ౬. శిష్య ఉవాచః—కుతశ్చాహం కుతశ్చిత్వం తత్సత్యం బ్రూహి యశ్చరమ్, కతో జాతాని భూతాని స్థావరాణి చరాణి చ. ౭. కేనజవంతిభూతాని తేమాపూయుశ్చ కింపరమ్, కిం సత్యం కింతపో విప్ర కే గుణా సుద్ధిరీరితాః. ౮. కే సంధానః శివాశ్చస్యః కిం సుఖం కిం చ దుష్కృతమ్, ఏతాస్తే భగవత్ ప్రశ్నాన్ యాథాతథ్యేన సువ్రత. ౯. వక్తుమర్హసి విప్రర్షే యథావదిహ తత్వతః, త్వదన్యః కశ్చన ప్రశ్నానేతా వక్తుమిహర్హతి. ౧౦. బ్రూహి ధర్మవిదాం శ్రేష్ఠపరం కౌతూహలం మమ, మోక్షధర్మార్థకుశలో భవాన్ లోకేషుగీయతే. ౧౧. సర్వసంశయసంఛేతా త్వదన్యోన చ విద్యతే, సుసారభీరవశ్చైవ మోక్షకామా స్తథా వయమ్. ౧౨. వాసుదేవ ఉవాచః—తస్మై సంప్రతిపన్నాయ యథావత్పరి పుచ్ఛతే, శిష్యాయ గుణాయుక్తాయ శాంతాయ ప్రియవర్తినే. ౧౩. ఛాయా భూతాయ దాంతాయ యతియే బ్రహ్మచారిణే, తాన్ ప్రశ్నానబ్రవీత్పార్థ

మేధావీ సద్భవత్రయః. గురుః కురుకులశ్రేష్ఠ సమ్యక్సర్వానరిందమ. ౧౪. గురు
 రువాచః—బ్రహ్మణోక్త మిదం సర్వమృషిప్రవరసేవితమ్, వేదవిద్వాంస మౌళిత్య
 తత్వభూతార్థభావనమ్. ౧౫. జ్ఞానం త్వేవ పరబ్రహ్మ సంన్యాసం తవ ఉత్తమమ్,
 యస్తు వేద నిరాబాధం జ్ఞానతత్త్వం వినిశ్చయాత్. ౧౬. సర్వభూతస్థమాత్మానం స
 సర్వగతిరివ్యతే, యో విద్వాత్ సహవాసం చ కివాసు చైవ పశ్యతి. ౧౭. తథై
 వైకత్వనానాత్వే స దుఃఖాత్పరిముచ్యతే, యో న కామయతే కించిన్నకిందిదభి
 మన్యతే. ౧౮. ఇహ లోకస్థ ఏవైష బ్రహ్మభూతానాం కల్పతే, ప్రధానగుణ
 తత్త్వజ్ఞః సర్వభూతవిధానవితే. ౧౯. నిర్మమో నిరహంకారో ముచ్యతే నాత్రి
 సంశయః, అవ్యక్తబీజప్రభవో బుద్ధిస్కంధమయో మహాత్. ౨౦. మహాహంకార
 విలప ఇంద్రియాఃకురకోటరః, మహాభూతవిశేషశ్చవిశేషప్రతిశాఖవాత్. ౨౧.
 సదావర్ణః సదా పుష్పః సదా శుభఫలోదయః, ఆజీవః సర్వభూతానాం బ్రహ్మబీజః
 సనాతనః. ౨౨. ఏతద్జ్ఞాత్వా చ తత్త్వాని జ్ఞానేన పరమాసినా, ఛిత్వా చామ
 రతాం ప్రాప్య జహతి మృత్యుజన్తనీ. ౨౩. భూతభవ్యభవిష్యదిధర్మకామార్గనిశ్చ
 యమ్, సిద్ధసంఘపరిజ్ఞాతం పురాకల్పం సనాతనమ్. ౨౪. ప్రవత్యేఽహం మహాప్రాజ్ఞ
 పదముత్తమమద్యతే, బుద్ధ్యా యది హ సంసిద్ధా భవంతీహ మనీషిణః. ౨౫. ఉప
 గమ్యర్షయః పూర్వంజిజ్ఞాసంతః పఃస్పరమ్. ప్రజాపతిభరద్వాజౌ గౌతమోభార్గవ
 స్తథా. ౨౬. వసిష్ఠఃకాశ్యపశ్చైవ విశ్వమిత్రోఽత్రిరేవ చ, మార్గాత్ సర్వాత్
 పరిక్రమ్య పరిశ్రాంతాఃస్వకర్తృభిః. ౨౭. ఋషిమాంఙ్గిరసం వృద్ధం పురస్కృత్య తు
 తే ద్విజాః,దదృశుర్బ్రహ్మభవనే బ్రహ్మణం ఏతకల్పవమ్. ౨౮. తం ప్రణమ్యమహా
 త్మానం నుఖాసీనం మహర్షయః, పప్రచ్ఛుర్విసయోపేతా నైశ్రేయసమిదం పరమ్.
 ౨౯. కథం కర్మక్రియాత్సాధు కథం ముచ్యేతకిల్బిషాత్, కే నో మార్గాః శివాశ్చ
 న్యుః కిం సత్యం కించ దుష్కృతమ్. ౩౦. కా చోభా కర్మణాం మార్గో ప్రాప్నుయ్య
 ర్దక్షిణోత్తరా, ప్రళయం చాపవర్గం చ భూతానాం ప్రభవాప్యయా. ౩౧. ఇత్యుక్త
 స్సమునిశ్రేష్ఠైర్యదా వా ప్రపితామహః, తత్తేఽహం సంప్రవక్ష్యామి శృణు శిష్య
 యథాగమమ్. ౩౨. బ్రహ్మణావాచః—సత్యాద్భూతాని జాతాని స్థావరాణి చ
 రాణి చ, తపసా తాని జీవంతి ఇతి తద్విత్తి నువ్రజః ౩౩. స్వామ్యోనిం సమ
 తిక్రమ్యవర్తంతే స్వేన కర్మణా, సత్యం హి గుణసంయుక్తం నియతం పంచలక్షణమ్.
 ౩౪. బ్రహ్మ సత్యం తపః సత్యం సత్యం చైవ ప్రజాపతిః, సత్యాద్భూతాని జాతాని
 సత్యం భూతమిదం జగత్. ౩౫. తస్మా త్సత్యాశ్రయా విస్తా నిత్యం యోగపరా

యదాః, అతీశక్రోధసంతాపా నియతా ధర్మసేతవః. ౩౬. అన్యోన్యనియతా వైద్యాన్ ధర్మసేతుప్రవర్తకాన్, తానహం సంప్రవత్స్యామి శాశ్వతాన్ లోక భావనాన్. ౩౭. చాతుర్విద్యం తథా వర్ణం చాతురాశ్రమికాన్ పృథక్, ధర్మ మేకం చతుష్పాదం నిత్యమాహుర్తనీషిణః. ౩౮. పంథానం వః ప్రవత్స్యామి శివం తేనుకరం ద్విజాః, నియతం బ్రహ్మభావాయ గతం పూర్వం మనీషిభిః. ౩౯. గదంతం తం మయాఽద్యేహ పంథానం దుర్విదం పరమ్, నిబోధత మహాభాగా నిఖలేన పరం పదమ్ రం. బ్రహ్మచారిక మేవాహురాశ్రమం ప్రథమం పదమ్, గార్హస్థ్యం తు ద్వితీయం స్యాద్వానప్రస్థమతిః పరమ్. ౪౦. తతః పరంతు విజ్ఞేయమధ్యాత్మం పరమం పదమ్, జ్యోతిరాకాశమాదిత్యో వాయురింద్రః ప్రజాపతిః. ౪౧. నోపైతి యావదధ్యాత్మం తావదేతాన్న శశ్యతి, తస్యాపాయం ప్రవత్స్యామి పురస్తాత్తం నిబోధత. ౪౩. ఫలమూలానిలభుజాం మునీనాం పసతాం వనే, వానప్రస్థం ద్విజాతీనాం త్రయాణాముపదిశ్యతే ౪౪. సర్వే హ మేవ వణ్ణానాం గార్హస్థ్యం తద్విధీయతే, శ్రద్ధాలక్షణమిత్యేవం ధర్మం ధీరాః ప్రచక్షతే. ౪౫. ఇత్యేవం దేవయానా వః పంథానః పరికీర్తితాః, సద్భిరధ్యా సితా ధీరైః కర్తృభిర్ధర్మసేతవః. ౪౬. ఏతేషాం పృథగధ్యాస్తే యో ధర్మం శంసితవ్రతః, కాలాత్పశ్యతి భూతానాం నదైవ ప్రభవాప్యయా. ౪౭. అతిస్త త్వాని వత్స్యామి యాథాతథ్యేన హేతునా, విషయస్థాని సర్వాణి వర్తమానాని భాగశః. ౪౮. మహానాత్మా యథా వ్యక్తమహంకార స్తకైవ చ, ఇంద్రియాణి దృశైకం చ మహాభూతాని పంచ చ. ౪౯. విశేషాః పంచభూతానా మితిసర్గ స్సనాతనః, చతుర్వింశతిరేకా చ తత్త్వసంఖ్యా ప్రకీర్తితా. ౫౦. తత్త్వానా మథ యో వేద సర్వేషాం ప్రభవాప్యయా, స ధీరస్సర్వభూతేషు న మోహమధి గచ్ఛతి. ౫౧. తత్త్వాని యో వేదయతే యథా తథం గుణాంశ్చ సర్వాసఖలాశ్చ దేవతాః, నిధూతపాస్తా ప్రతిముచ్య బంధనం స సర్వలోకానమలాన్ సమశ్నుతే. ౫౨.

ఇతి ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత అనుగీతాపర్వణి, పంచత్రింశోఽధ్యాయః

బ్రహ్మణావాచః—తదవ్యక్తమనుద్రిక్తం సర్వవ్యాపి ధ్రువం స్థిరమ్, నవద్వారం పురంవిద్యా త్రిగుణం పంచధాతుకమ్. ౧. ఏకాదశపరితేపం మనోవ్యాకరణాత్మ కమ్, బుద్ధిస్వామికమిత్యేతత్పర మేకాదశం భవేత్. ౨. త్రిణి గ్రాతాంసి యాన్యస్తి న్నాన్యాయంతే పునః పునః, ప్రసాద్యస్తిసి ఏవైతాః ప్రవర్తంతే గుణాత్మికాః. ౩. తమోరజస్తథా సత్త్వం గుణానేతాన్ ప్రచక్షతే, అన్యోన్యమిధునా స్సర్వే తథా

న్యోన్యానుజీవనః. ౪. అన్యోన్యాపాశ్రయాశ్చాపి తథాన్యోన్యానువర్తనః, అన్యో
 న్యవృత్తిపక్షాశ్చ త్రిగుణాః పంచ ధాతవః. ౫. తమసా మిధునం సత్త్వం సత్త్వస్య
 మిధునం రజః, రజసశ్చాపి సత్త్వం స్యాత్సత్త్వస్య మిధునం తమః. ౬. నియమ్యతే
 తమో యత్ర రజస్తస్మై ప్రవర్తతే, నియమ్యతే రజో యత్ర సత్త్వం తత్ర ప్రవ
 ర్తతే. ౭. నైశాత్మకం తమో విద్యాత్త్రిగుణం మోహసంజ్ఞితం, అధర్మలక్షణం
 చైవ నియతం పాపకర్తృమ్. ౮. ప్రకృత్యాత్మకమేవాహూ రజః పర్యాయకారకమ్,
 ప్రవృత్తం సర్వభూతేషు దృశ్యమత్పత్తిలక్షణమ్. ౯. ప్రకాశం సర్వభూతేషు
 లాఘవం శ్రద్ధధానతా, సాత్త్వికం రూపమేవా తు లాఘవం సాధుసమ్మతమ్. ౧౦.
 ఏతేషాం గుణతత్త్వాని వక్త్యంతే తత్త్వహేతుభిః, సమాసన్యాసయుక్తాని తత్త్వత స్తా
 న్నిబోధత. ౧౧. సంమోహో జ్ఞానమత్యాగః కర్మణామవినిర్ణయః, స్వప్నః స్తంభో
 భయం లోభః శోకః సుకృతమాషణమ్. ౧౨. అస్తృతిశ్చావిపాకశ్చ నాస్తిక్యం
 భిన్నవృత్తితా, నిర్విశేషత్వమంధత్వం జఘన్యగుణవృత్తితా. ౧౩. అకృతే కృత
 మానిత్వ మజ్ఞానే జ్ఞానమానితా, అమైత్రీ వికృతో భావో హ్యశ్రద్ధా మూఢ
 భావనా. ౧౪. అనాఙ్గవ మసంగత్వం కర్మ పాపమచేతనా, గురుత్వం సన్నభావత్వ
 మవశిత్వమవగతిః. ౧౫. సర్వ ఏతే గుణా వృత్తాస్తామసాః సుప్రకీర్తితాః, యేచా
 న్యే విహితా భావా లోకేఽస్మిన్ భావసంజ్ఞితాః ౧౬. తత్ర తత్రనియమ్యంతే సర్వే
 తే తామసా గుణాః, పరివాదకథా నిత్యం నిత్యం బ్రాహ్మణిందకాః. ౧౭. అత్యాగ
 శ్చాభిమానిశ్చ మోహో మన్యుస్తథా క్షమా, మత్సరశ్చైవ భూతేషు తామ
 సంవృత్తమిష్యతే. ౧౮. వృథా రంభాపి యే కేచిద్వృథా దానానియాని చ, వృథా
 భక్షణమిత్యేతత్తామసం వృత్తమిష్యతే. ౧౯. అతివాదో తిఠీక్షా చ మాత్సర్య మతి
 మానితా, అశ్రద్ధధానతా చైవ తామసా వృత్తమిష్యతే. ౨౦. ఏవంవిధాశ్చ యే
 కేచిత్ లోకేఽస్మిన్ పాపకర్షిణః, మనుష్యా భిన్నమర్యాదాస్తే సర్వే తామసాః
 స్మృతాః. ౨౧. తేషాం యోగీః ప్రవక్ష్యామి నియతాః పాపకర్షిణామ్, అవాఙ్మి
 రయభావాయ తిర్యగ్మిరయగామినః. ౨౨. స్థావరాణి చ భూతాని పశవో వాహ
 నాని చ, క్రవ్యాదా దందశూకాశ్చ స్పృహికీటవిహంగమాః. ౨౩. అండజా జంత
 వశ్చైవ సర్వే చాపి చతుష్పదాః, ఉన్నత్తా బధిరా మూకా యే చాన్యే పాపరోగి
 ణః. ౨౪. మగ్నా స్తమసి దుర్వృత్తాః స్వకర్మకృతలక్షణాః, అవాక్ స్తాతస ఇత్యేతే
 మగ్నా స్తమసి తామసాః. ౨౫. తేషాముత్కర్షముద్రేకం వక్ష్యామ్యహ మతః
 పరమ్, యథా తే సుకృతా లోకా లభంతే పుణ్యకర్షిణః. ౨౬. అన్యథా ప్రతి

పన్నాస్తు విపృథా యే చ కర్షిణః, స్వకర్తనిరతానాం చ బ్రాహ్మణానాం శుభైషి
గామ్. ౨౭. సుస్కారేణోర్ధ్వమాయాంతి యతమాసః సలోకతామ్, స్వర్గే
గచ్ఛాతి దేవానామిత్యేషా వైదికీ శ్రుతిః. ౨౮. అన్యథాప్రతిప్రపన్నా స్తే విబుధాః
స్వేషు కర్తృసు. పునరావృత్తిధర్మాణస్తే భవంతీహ మానుషాః. ౨౯. పాపయోగిం
సమాపన్నాశ్చిండాలా మూకచూచుకాః, వర్ణా పర్యాయశశ్చాపి ప్రాప్నువంతుః
త్తరోత్తరమ్. ౩౦. శూద్రయోనిమతిక్రమ్య యే చాన్యే తామసా గుణాః, ప్రాతౌ
మధ్యే సమాగమ్య వర్తంతే తామసే గుణే. ౩౧. అభిష్వంగస్తు కామేషు మహామేహ
ఇతి స్మృతః, ఋషయో మునయో దేవా ముహ్యంత్యత్ర సుఖేషవః. ౩౨. తమో
మోహో మహామోహస్తామిస్రః కోధసంజ్ఞితః, మరణం త్వంధతామిస్తామిస్రః
కోధ ఇవ్యతే. ౩౩. వర్ణతో గుణతశ్చైవ యోనితశ్చైవ తత్వతః. సర్వమేత
త్తమో విస్రః కీర్తితం వో యథావిధి. ౩౪. కోన్వేతద్భుధ్యతే సాధు కోన్వేత
త్సాధు పశ్యతి, అతత్వే తత్వదర్శి యస్తమసస్తత్వలక్షణమ్. ౩౫. తమోగుణ
బహువిధాః ప్రకీర్తితా యథాదుక్తం చ తమః పరావరమ్, నరోహి యో వేద
గుణానిమూ సదా స తామసైస్సర్వగుణైః ప్రముచ్యతే. ౩౬.

ఇతి ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత అనుగీతాపర్వణి, పట్టత్రింశోఽధ్యాయః.

బ్రహ్మోవాచః — రజోహి వః ప్రవక్ష్యామి యాథాతథ్యేన సత్తమాః,
నిబోధత మహాభాగా గుణవంతం చ రాజసమ్. ౧. సంఘాతో రూపమాయాసః
సుఖదుఃఖే హిమాతపౌ, ఐశ్వర్యం విగ్రహః సుధిర్హేతువాదో రతిః క్షమా. ౨.
బలం శౌర్యం మదో రోషో వ్యాయామకలహావపి, ఈర్ష్యేష్వాపిశునం శుద్ధం మమ
త్వం పరిపాలనమ్. ౩. వధబంధపరిక్లేశాః క్రయో విక్రయవీచ చ, నికృంత
భింది భిందీతి పరమర్తావకర్తనమ్. ౪. ఉగ్రం దారుణమాక్రోశః పరచ్ఛిద్రాను
శాసమ్, లోకచింతానుచింతా చ మత్సరః పరిపాలనమ్. ౫. మృషావాదోమృషా
దానం వికల్పః పరిభాషణమ్, నిందాస్తుతిః ప్రశంసా చ ప్రతాపః పరిధర్షణమ్. ౬.
పరిచర్యానుశుశ్రూషా నేవా తృప్తా వ్యపాశ్రయః, పూషా నయః ప్రమాద
శ్చ పరివాదః పరిగ్రహః. ౭. సంస్కారా యే చ లోకేషు ప్రవర్తంతే పృథక్
పృథక్, నృషు నారిషు భూతేషు ద్రవ్యేషు శరణేషు చ ౮. సుతాపోఽప్రత్యయ
శ్చైవ ప్రతాని నియమాశ్చ యే, ఆశీర్వక్తాని కర్తాని పార్తాని వివిధాని చ. ౯.
స్వాహాకారో నమస్కారః స్వధాకారో వవట్క్రియా, యజనాధ్యపనే చోభే
యజనాధ్యయనే అపి. ౧౦. దానం ప్రతిగ్రహశ్చైవ ప్రాయశ్చిత్తాని ముగళమ్,

ఇదం మే స్యాదిదం మే స్యాత్సేహా గుణసముద్భవః. ౧౧. అభిద్రోహస్తథా
 మాయా నికృతిర్జాన ఏవ చ, సైన్యం హింసా జగుహ్సా చ పరితాపః ప్రజాగరః.
 ౧౨. దంభో దరోఽపి ధ రాగశ్చ భక్తిః ప్రీతిః ప్రమోదనమ్, ద్యూతశ్చ జనవాదం
 చ సంబంధాః శ్రీకృతాశ్చ యే. ౧౩. నృత్యవాదిత్రగీతానాం ప్రసంగా యే చ
 కేచన, సర్వ ఏతే గుణా విప్రా రాజనాః సుప్రకీర్తితాః. ౧౪. భూతభవ్యభవి
 మ్యాణాం భావానాం భవి భావనాః, త్రివర్గనిరతా నిత్యం ధర్మోఽర్థః కామ ఇత్యపి.
 ౧౫. కామవృత్తాః ప్రమోదంతే సర్వకామసమృద్ధిభిః, అర్వాక్ సాత్రస ఇత్యే
 తే మనుష్యా రజనా వృతాః. ౧౬. అస్తి లోకే ప్రమోదంతే జాయమానాః
 పునఃపునః, ప్రేక్ష్య భావికమీహంతే విహలాఙ్క మేవ చ, దదతి ప్రతిగృహ్లాంతి తర్పం
 త్యథ చ జహ్వాతి. ౧౭. రణోగుణా వోబహుధానకీర్తితా యథావదుక్తం గుణ
 వృత్తమేవ చ, నరోఽపి యో వేద గుణానిమాన్ సదా స రాజస్యై స్సర్వగుణైర్వి
 ముచ్యతే. ౧౮.

ఇతి ఆశ్వమేధఃపర్వాంతర్గత అనుగీతాపర్వణి, సప్తత్రింశోఽధ్యాయః.

బ్రహ్మణావాచః—అతఃపరం ప్రవక్ష్యామి త్పితీయం గుణముత్తమమ్, సర్వ
 భూతహితం లోకే సతాం ధర్మమనిదితిమ్. ౧. ఆనందః ప్రీతిరుద్రేః ప్రాకాశ్యం
 సుఖమేవ చ, అకార్పణ్యమసంరంభః సంతోషః శ్రద్ధానతా. ౨. క్షమా ధృతిర
 హింసా చ సమతా సత్యమార్జవమ్, అక్రోధశ్చానసూయా చ శౌచం దాక్ష్యం
 పరాక్రమః. ౩. ముఖాజ్ఞానం ముఖావృత్తం ముఖాసేవా ముఖాశ్రమః, ఏవం
 యో యుక్తధర్మస్సాన్వితోఽముత్రాత్యంతమశ్నుతే. ౪. నిర్తమో నిరహం
 కారో నిరాశీః సర్వతస్సమః, అకామభూతఇత్యేవ సతాం ధర్మస్సనాతనః. ౫.
 విస్మంభో ప్రీతిస్తీతృతా చ త్యాగశ్శౌచమతంద్రితా, అన్యశంస్యమసంమోహో
 దయా భూతేష్వపైశునమ్. ౬. పార్షనుష్ఠిర్విస్తయశ్చ వినయః సాధువృత్తితా,
 శాంతిశర్తణి శుద్ధిశ్చ శుభా బుద్ధివిమోచనమ్. ౭. ఉపేతా బ్రహ్మచర్యం
 చ పరిత్యాగశ్చ సర్వకః, నిర్మమత్వమనాశీప్త్యమపరిక్షతధర్మతా. ౮. ముఖా దా
 సం ముఖా యజ్ఞో ముఖాశీలం ముఖా వ్రతమ్, ముఖాప్రతిగ్రహశ్చైవ ముఖా
 ధర్మో ముఖా తపః. ౯. ఏవం వృత్తాస్తు యే కేచిల్లోకేఽస్తి సత్యసంశ్రయాః
 బ్రాహ్మణా బ్రహ్మయోనిస్థాస్తే ధీరాః సాధుదర్శినః. ౧౦. హిత్యా సర్వాణి
 పాపాని శ్శౌకావ్యాధ మానవాః, దివం ప్రాప్య తు తే ధీరాః కుర్వతే వై తతస్తనూః.
 ౧౧. ఈశిత్వం చ వశిత్వంచ లఘుత్వం మనసశ్చ తే, వికుర్వతే మహత్తానో దేవా

శ్రీదివగా ఐవ. ౧౨. ఊర్ధ్వస్థితస ఇత్యేతే దేవా వైకారికాః స్వృతాః, వికర్షంతః ప్రకృత్యా వై దివ ప్రాప్తాస్తతస్తతః. ౧౩. యన్యదిచ్ఛంతి తత్సర్వం లభంతే విభజంతి చ, ఇత్యేతత్సాత్వికం పుత్రం కథితం వో ద్విజర్షభాః. ౧౪. ఏతద్విజ్ఞాయ విభివల్లభతే యన్యదిచ్ఛతి. ౧౫. ప్రకీర్తితాః సత్వగుణా విశేషతో యథావదుక్తం గుణవృత్తమేవచ, సగస్తు యో వేద గుణానిమాన్ సదా గుణాస్స భుంక్తే సగుణై స్సయుజ్యతే. ౧౬.

ఇతి అశ్వమేధికపర్వాంత్యంత అనుగీతాపర్వణి, అష్టశ్రింశోఽధ్యాయః.

బ్రహ్మోవాచః—నైవ శిశ్యా గుణా వస్తుం పునఃక్షేపనైవ స్వృతాః, అవిచ్ఛిన్నాని దృశ్యంతే రజః స్వం తమస్తథా. ౧. అన్యోన్యమథ రజ్యంతే హ్యన్యోన్యం చార్థజీవినః, అన్యోన్యమాశ్రయాః సర్వే తథాన్యోన్యానువర్తినః. ౨. యా వత్సత్వం రజస్తావత్ వర్తతేనాత్ర సుశయః, యావత్తమశ్చ సత్వంచ రజస్తావది మోచ్యతే. ౩. సుహత్య కుర్వతేయాత్రాం సహితా స్సంఘచారిణః, సఘాత వృత్తయో హ్యేతే వర్తంతే హేత్యహేతుభిః. ౪. ఉద్రేకవృతిరిక్తానాం తేషామన్యోన్య వర్తినామ్, నత్యతే తద్యథా న్యూనం వృతిరిక్తం చ స్వృతః. ౫. వృతిరిక్తం తమోయాత్ర తిర్యగ్భావగతం భవేత్, అల్పం తత్ర రజో జ్ఞేయం సత్వమల్పతమం తథా ౬ ఉద్రిక్తం చ రజో యత్ర మధ్యస్థితోగతం భవేత్, అల్పం తత్ర తమో జ్ఞేయం సత్వం చాల్పతరం తథా. ౭. ఉద్రిక్తం చ యదా స్వం మూర్ధ్ని ప్రతోగతం భవేత్, అల్పం తత్ర తమో జ్ఞేయం రజశ్చాల్పతరం తథా. ౮. సత్వం వైకారికీ యోనిరింద్రియాణాం ప్రకాశికా, న హి సత్వాత్పరోధర్మః కశ్చిదన్యో విధీయతే. ౯. ఊర్ధ్వం గచ్ఛంతి సస్విస్థామధ్యే తిష్ఠంతి రాజసాః, జఘన్యగుణసంయుక్తాయాం త్యధస్తామసా జనాః. ౧౦. తమః శూద్రే రజః క్షత్రే బ్రాహ్మణే సత్వ ముత్తమమ్, ఇత్యేవం త్రిషు వర్ణేషు వివర్తంతే గుణాశ్రయః. ౧౧. దూరాదపి హి దృశ్యంతే సహితాః సంఘచారిణః, తమః సత్వం రజశ్చైవ పునఃక్షేపనామశుశ్రుమ. ౧౨. దృష్త్వా త్వాదిత్యముద్యతం కువోరాణాం భయం భవేత్, అధ్వగాః పరితప్తేయ రుష్టతో దుఃఖభాగినః. ౧౩. ఆదిత్యసత్వముద్రిక్తం కువోరాస్తు తథాతమః, పరితాపోఽధ్వగానాం చ రజసో గుణ ఉచ్యతే. ౧౪. ప్రాకామ్యం సత్వమాదిత్యస్సంతాపో రజసో గుణః, ఉపప్లవస్తు విజ్ఞేయస్తామసస్తస్య పర్వసు. ౧౫. ఏవం జ్యోతిస్సు సర్వేషు ని వర్తంతే గుణాశ్రయః, పర్యాయేణ చ వర్తంతే తత్ర తత్ర తథా తథా. ౧౬. స్థావరేషు తు భావేషు తిర్యగ్భావగతం తమః, రాజసాస్తు వివర్తంతే స్నేహ

భావస్తు సాత్వికః. ౧౭. అహస్త్రిధా తు విజ్ఞేయం త్రిధా రాత్రిత్విగీయతే, మాసార్థ
మాసవర్షాణి ఋతవః సంధయస్తథా. ౧౮. త్రిధా దానాని దీయంతే త్రిధా యజ్ఞః ప్రవ
ర్తతే, త్రిధా లోకాస్త్రిధా దేవాస్త్రిధా విద్యాస్త్రిధా గతిః. ౧౯. భూతం భవ్యం భవి
ష్యం చ ధర్మోఽర్థః కామ ఏవచ, ప్రాణాపానాపుదానాశ్చాప్యేత ఏవ త్రయో గుణాః.
౨౦. పర్యాయేణ ప్రవర్తంతే తత్ర తత్రతథా తథా, యత్కించిదిహ లోకేఽస్మిన్
సర్వ. మేతే త్రయో గుణాః. ౨౧. త్రయో గుణాః ప్రవర్తంతే హ్యవ్యక్తా నిత్యమేవ
తు, సత్యం రజస్తమశ్చైవ గుణసర్గః సనాతనః. ౨౨. తమోవ్యక్తం శివోదామరజో
యోనిః సనాతనః, ప్రకృతిర్వికారః ప్రళయః ప్రధానం ప్రభవాప్యయా. ౨౩.
అనుద్రిక్తమనూనం వాప్యకంపమచలం ఘ్రివమ్, సదసచ్చైవ తత్సర్వమవ్యక్తం
త్రిగుణం స్తృతమ్. ౨౪. జ్ఞేయాని నామధేయాని నరైరధ్యాత్వా చి తక్తైః. ౨౫.
అవ్యక్తనామాని గుణాంశ్చ తత్త్వతో యో వేద సర్వాణి గతిశ్చ కేవలాః, విముక్త
దేహాః ప్రవిభాగతత్త్వవిత్స ముచ్యతే సర్వగుణైర్నిరామయః. ౨౬.

ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత అనుగీతాపర్వణి, ఏకోనచత్వారింశోఽధ్యాయః.

ప్రశ్నానావాచః--అవ్యక్తాత్పూర్వముల్పన్నో మహానాత్మా మహామతిః, ఆది
స్థానానాం సర్వేషాం ప్రథమః సర్గ ఉచ్యతే. ౧. మహానాత్మా మతిర్విష్ణుజ్ఞుశ్శంభుశ్చ
వీర్యవాన్, బుద్ధిః ప్రజ్ఞోపలభిశ్చ తథా భ్యాతిర్భృతిః స్మృతి. ౨. పర్యాయవాచకైః
శబ్దైర్మహానాత్మా విభావ్యతే, తం బాన్ధవ బ్రాహ్మణో విద్యాన్ ప్రమోహం నాధి
గచ్ఛతి. ౩. సర్వతః పాణిపాదశ్చ సర్వతోఽక్షిశిరోముఖః, సర్వతః శ్రుతిమాన్ లోకే
సర్వం వ్యాప్య సతిష్ఠతి. ౪. మహాప్రభావః పురుషః సర్వస్య హృది నిశ్చిరః,
ఆణిమా లఘిమా ప్రాప్తిరీశానో జ్యోతిరవ్యయః. ౫. తత్ర బుద్ధివిదో లోకే
సద్భావనిరతాశ్చ యే, ధ్యానినో నిత్యయోగాశ్చ సత్యసంధా జితేంద్రియాః. ౬.
జ్ఞానవంతాశ్చ యే కేచిదలుబ్ధా జితమన్యవః, ప్రసన్నమనసా ధీరా నిర్జమా నిర
వాంశ్చతాః. ౭. విముక్తాః సర్వ ఏవైతే మహాత్త్వముపయాంత్యుత, ఆత్మనో
మహతో వేద యః పుణ్యాం గతి ముత్తమామ్. ౮. అహంకారాత్ప్రసూతాని
మహాభూతాని పంచ వై, పృథివీ వాయురాకాశమాపో జ్యోతిశ్చ పంచమమ్. ౯.
తేషు భూతాని యజ్యంతే మహాభూతేషు పంచసు, తే శబ్దస్పర్శరూపేషు
రసగంధక్రియాసు చ. ౧౦. మహాభూతవినాశాంతే ప్రళయే ప్రత్యుపస్థితే, సర్వ
ప్రాణభృతా ధీరా మహదుత్పద్యతే భయమ్. ౧౧. సధీరః సర్వలోకేషు న మోహ

మధిగచ్ఛతి, విష్ణురేవాదిసర్గేషు స్వయం భూభవతి ప్రభుః. ౧౨. ఏవం హి యో
వేద గుహశయం ప్రభుం పరం పురాణం పురుషం విశ్వరూఃమ్, హిరణ్మయం బుద్ధి
మతాం పరాం గతిం స బుద్ధిమాన్ బుద్ధిమతీత్వతిష్ఠతి. ౧౩.

ఇతి ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత అనుగీతాపర్వణి, చత్వారింశోఽధ్యాయః.

బ్రహ్మణావాచః—ను ఉత్పన్నో మహాన్ పూర్వమహంకారః స ఉచ్యతే,
అహమిత్యేవ సంభూతో ద్వితీయః సర్గ ఉచ్యతే. ౧. అహంకారశ్చ భూతాదిర్వైకా
రిక ఇతి స్మృతః, తేజసశ్చేతనా ధాతుః ప్రజాసర్గః ప్రజాయతే. ౨. దేవానాం ప్రభ
వోదేవో మనసశ్చ త్రిలోకకృత్, అహమిత్యేవ తత్సర్వమభిమంతా స ఉచ్యతే.
౩. అధ్యాత్మజ్ఞానత్వప్తానాం మునీనాం భావితాత్మనామ్, స్వాధ్యాయక్రతుస్థిధానా
మేష లోకస్సనాతనః. ౪. అహంకారేణాహారతో గుణానిమాన్ భూతాది
రేవం సృజతే స భూతకృత్, వై కారికస్సర్వమిదం విచేష్టతే స్వతేజసా రంజయతే
జగత్తథా. ౫.

ఇతి ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత అనుగీతాపర్వణి, ఏకచత్వారింశోఽధ్యాయః.

బ్రహ్మణావాచః—అహంకారాత్ప్రసూతాని మహాభూతాని పంచ వై,
పృథివీ వాయురాకాశమాపో జ్యోతిశ్చ సుచమమ్ ౧ తేషు భూతాని ముహ్యంతి
మహాభూతేషు పంచసు, శబ్దస్పర్శనరూపేషు రసగంధక్రియాసుచ. ౨. మహా
భూతవినిశాంతే ప్రళయే ప్రత్యుపస్థితే, సర్వప్రాణభృతాం ధీరా మహదభ్యుద్యతే
భయమ్. ౩. యద్యస్తాజ్ఞాయతే భూతం తత్ర తత్ప్రీతిలీయతే, లీయంతే ప్రతి
లోమాని జాయంతే చోత్తరోత్తరమ్. ౪. తిలః ప్రలీనే సర్వస్త్రి భూతే స్థావర
జంగమే, స్మృతిమంతస్తదా వీరా న లీయంతే కదాచన. ౫. శబ్దస్పర్శస్తథా రూపం
రసా గంధశ్చ పంచమః, క్రియాకారణనిత్యాస్పృశనిత్యా మోహసంజ్ఞతాః ౬.
లోభప్రజనసంభూతా నిర్విశేషా హ్యకించనాః మాంసశోణితసంఘాతా అన్యోన్య
స్యోపశీవినః. ౭. బహి రాత్తాన ఇత్యేతే దీనాః కృపణవృత్తయః ప్రాణాపానావుదా
నశ్చ సమానో వ్యాన ఏవ చ. ౮. అంతరాత్మని చాప్యేతే నియతాః పంచవాయవః,
వాఙ్మనోబుద్ధిభిస్సార్థమిదమప్రాత్తకం జగత్. ౯. త్వక్ ఘ్రీణశ్లోత్రచక్షుఃషె
రననావాక్చ సంయతా, విశుద్ధం చ మనో యస్య బుద్ధిశ్చ వ్యభిచారిణి. ౧౦. అష్టా
యస్యాగ్నయో హ్యేతే న దహంతే మనస్సదా, సతద్భ్రష్టా శుభం యాతి తస్మా
ద్భూయో న విద్యతే. ౧౧. ఏకాదశ చ యాన్యాహు రింద్రియాణి విశేషతః, అహం
కారాత్ప్రసూతాని తాని వత్స్యామ్యహం ద్విజాః. ౧౨. శ్రోత్రం త్వక్చక్షుఃపి జిహ్వా

నానికా చైవ పంచమీ, పానా పాయు రుపశశ్చ హస్తా వాగ్దశమీ భవేత్. ౧౩. ఇంద్రియగ్రామ ఇత్యేష మన ఏకాదశం భవేత్. ఏతం గ్రామం జయేత్సూర్యం తతో బ్రహ్మ ప్రకాశతే. ౧౪. బుద్ధీంద్రియాణి పంచాహుః పంచకర్తేంద్రియాణి చ, శ్రోత్రాదీన్యపి పంచాహుర్బుద్ధియుక్తాని తత్త్వతః. ౧౫. అవిశేషాణి చాన్యాని కర్తయుక్తాని యాని తు, ఉభయత్ర మనో జ్ఞేయం బుద్ధిస్తు ద్వాదశీ భవేత్. ౧౬. ఇత్యుక్తానీంద్రియాణ్యత్తన్యేకాదశ యథాక్రమమ్, మన్యంతే కృతమిత్యేవం విదిత్వా తాని పండితాః. ౧౭. అతః పరం ప్రవక్ష్యామి సర్వం వివిధమింద్రియమ్, ఆకాశం ప్రథమం భూతం శ్రోత్రమధ్యాత్మముచ్యతే. ౧౮. ఆదిభూతం తథా శబ్దా దిశస్తత్రాధిదైవతమ్, ద్వితీయం మారుతో భూతం త్వగధ్యాత్మం చ విశ్రుతా. ౧౯. సుప్తిప్రవృత్తిభూతం చ విద్యుత్తత్రాధిదైవతమ్, తృతీయం జ్యోతిరిత్యాసూ శ్చక్షురధ్యాత్మముచ్యతే. ౨౦. అధిభూతం తతో రూపం సూర్యస్తత్రాధిదైవ తమ్, చతుర్థమాపో విజ్ఞేయం జిహ్వ చాధ్యాత్మముచ్యతే. ౨౧. అధిభూతం రస శ్చాత్ర సామస్తత్రాధిదైవతమ్, పృథ్వీపంచమం భూతం ఘ్రాణ్యాధ్యాత్మముచ్యతే. ౨౨. అధిభూతం తథా గంధో వాయుస్తత్రాధిదైవతమ్, ఏషు పంచసు భూతేషు త్రిషు యశ్చ విధిః స్పృశః. ౨౩. అతః పరం ప్రవక్ష్యామి సర్వం వివిధ మింద్రియమ్, పాదావధ్యాత్మమిత్యాహుర్బాహుస్తత్త్వదత్తరః. ౨౪. అధి భూతం తు గతవ్యం విష్ణుస్తత్రాధిదైవతమ్, అవాగ్గతిరపానశ్చ పాయురధ్యాత్మ ముచ్యతే. ౨౫. అధిభూతం విసర్గశ్చ మిత్రస్తత్రాధిదైవతమ్, ప్రజనస్సర్వభూ తానాముపస్థానధ్యాత్మముచ్యతే. ౨౬. అధిభూతం తథా శుక్రం దైవతం చ ప్రజా పతిః, హస్తావధ్యాత్మమిత్యాహురధ్యాత్మవిదుషో జనాః. ౨౭. అధిభూతం చ కర్మాణి శక్రస్తత్రాధిదైవతమ్, వైశ్వాదేవీ తతః పూర్వా వాగధ్యాత్మ మిహోచ్యతే. ౨౮. వక్తవ్యమధిభూతం చ వహ్నిస్తత్రాధిదైవతమ్, అధ్యాత్మం మన ఇత్యాహుః పంచభూతాత్తవారకమ్. ౨౯. అధిభూతం చ సంకల్పశ్చంద్రమాశ్చాధిదైవ తమ్, అహంకారస్తథానధ్యాత్మం సర్వసంసారకారికమ్. ౩౦. అధిమా నోధిభూతం చ రుద్రస్తత్రాధిదైవతమ్, అధ్యాత్మం బుద్ధిరిత్యాహుః పడిం ద్రియవిచారిణి. ౩౧. అధిభూతం తు మంతవ్యం బ్రహ్మ తత్రాధిదైవతమ్, త్రిణి ఘానాని భూతానాం చతుర్థం నోపపద్యతే. ౩౨. స్థలమపస్తథానకాశం జన్మ చాపి చతుర్విధమ్, అండజోద్భిజ్జజన్వేదజరాయుజమథాపిచ. ౩౩. చతుర్థా జన్మ ఇత్యేతద్భూతగ్రామస్య లక్షణమ్, అపరాణ్యధ భూతాని భేదరాణి తదైవ చ.

౩౪. అండజాని విజానీయాత్ సర్వాశ్చైవ సరీసృపాః, స్వేదజాః క్రిమయః
 పోక్తా జంతవశ్చ యథాక్రమమ్. ౩౫. జన్తద్వితీయమిత్యేతజ్జఘన్యతరముచ్యతే,
 భిత్త్వా తు పృథివీం యాని జాయంతే కాలపర్యయాత్. ౩౬. ఉద్భిజ్జాని చ
 తాన్యాహుః భూతాని ద్విజసత్తమాః, ద్విపాదబహుపాదాని తిర్యగ్గతిమతీని చ.
 ౩౭. జరాయుజాని భూతాని నికృతాన్యపి సత్తమాః, ద్వివిధా ఖలు విజ్ఞేయా బ్రహ్మ
 యోనిస్సనాతనీ. ౩౮. తపః కర్మ చ తత్పుణ్యమిత్యేవ విదుషాం నయః, వివిధం
 కర్మవిజ్ఞేయమిజ్ఞాదానం చ తస్యభే. ౩౯. జాతస్యాధ్యయనం పుణ్యమితి వృద్ధాను
 శాసనమ్, ఏతద్వో వేత్తి విధివద్యుక్తస్స స్వాద్విజర్షభాః. ౪౦. విముక్తస్సర్వ
 పాపేభ్య ఇతి చైవ నిబోధత, ఆకాశం ప్రథమం భూతం శ్రోత్రమధ్యాత్మముచ్యతే.
 ౪౧. అధిభూతం తథా శబ్దో దిశశ్చాత్రాధిదైవతమ్, ద్వితీయం మారుతం భూతం
 త్వగధ్యాత్మం చ విశ్రుతమ్. ౪౨. స్పృష్టవ్యమధిభూతం తు విద్యుత్తత్రాధిదైవతమ్,
 తృతీయం జ్యోతిరిత్యాహు శ్చక్షు రధ్యాత్మమిష్యతే. ౪౩. అధిభూతం తతో రూపం
 సూర్యస్తత్రాధిదైవతమ్, చతుర్థమాపో విజ్ఞేయం జిహ్వా చాధ్యాత్మమిష్యతే. ౪౪.
 చంద్రోఽధిభూతం విజ్ఞేయమాపస్తత్రాధిదైవతమ్, యథావదధ్యాత్మవిధిరేవ వః
 కీర్తితో మయా. ౪౫. జ్ఞానసుస్యహి ధర్మజ్ఞాః ప్రాప్తం జ్ఞానవతామిహ, ఇంద్రి
 యాణీంద్రియాధ్యాత్మ మహాభూతాని పంచచ. ౪౬. సర్వాణ్యేతాని సుధాయ
 మనసా సంప్రధారయేత్, క్షీణే మనసి సర్వస్మిన్న జన్మ సుఖమిష్యతే. ౪౭. జ్ఞాన
 సంపన్నస్తత్త్వానాం తత్పుణం విదుషాం సుతమ్, అతః పరం ప్రవక్ష్యామి సూక్ష్మ
 భావకరీం గిరమ్. ౪౮. నిర్వృత్తి సర్వభూతేషు మృదుణా దారుణేన చ, గుణా
 గుణమనాసంగమేకచర్యమనంతరమ్. ౪౯. ఏద్యాహ్మణితో వృత్తమాహు
 లేకపదం సుఖమ్, విద్యాకూర్మ కూర్త ఇవాంగాని కామాక సహృత్వ సర్వశః ౫౦.
 విరజాస్సర్వతో ముక్తో యో సరస్స సుఖి సదా, కామానాత్మని సంయమ్య క్షీణ
 తృప్తస్సమాహిణః. ౫౧. సర్వభూతసుహృన్నిత్రో బ్రహ్మభూతాయా కల్పతే, ఇంద్రి
 యాణాం నిరోధేన సర్వేషాం విషయైషిణామ్. ౫౨. మునేర్జనపదత్యాగా దధ్యా
 త్మాగ్నిస్సమిధ్యతే, యథాగ్ని రిధివైరిధ్యో మహాజ్యోతిః ప్రకాశతే. ౫౩. తథేంద్రియ
 నిరోధేన మహానాత్మా ప్రకాశతే, యదా పశ్యతి భూతాని ప్రసన్నాత్మాత్మనో
 హృది. ౫౪. స్వయం జ్యోతిస్తదా సూక్ష్మాత్మాత్మం ప్రాప్నోత్యనుత్తమమ్, అగ్ని
 రూపం పయః స్రోతో వాయు స్పృశ్మనమేవచ. ౫౫. మహీ పంకధరం ఘోరమాకా
 శం శ్రవణం తథా, రోమోఽనమావిష్టం పంచస్రాతస్సమావృతమ్. ౫౬. పంచభూ

తసమాముక్తం నవద్వారం ద్విదైవతమ్, గజస్వలమథాదృశ్యం త్రిగుణంచ త్రిధాతు
 కమ్ ౫౭. సంశయాభిరుతం మూఢం శరీరబుతి ధారణా, దుశ్చరం సర్వలోకేఽస్తి
 సత్త్వం ప్రతిసమాశ్రితమ్. ౫౮. ఏతదేవ హి లోకేఽస్తి కాలచక్రం ప్రవర్ధతే, ఏత
 న్నహర్లవం ఘోరమగాఢం మోహసంజ్ఞితమ్. ౫౯. విక్షిప్తస్కృషీపేచ్ఛైవ బోధ
 యేత్సామరం జగత్, కామం క్రోధం భయం లోభమభిద్రోహమథానృతమ్. ౬౦.
 ఇంద్రియాణాం నిరోధేన సతస్త్వాజతి దుస్ప్రజాః, యస్యైతే నిర్జితాలోకే
 త్రిగుణాః పంచ ధాతవః. ౬౧. వ్యోమ్నీ తస్య పరంస్థానమానాత్మమథ లక్ష్మతే,
 పంచేంద్రియ మనుకూలాం మనోవేగమపేహాదకామ్. ౬౨. నదీం మోహప్రదాం
 తీర్త్వా కామకోపాపుభా జయేత్, ససర్వదోషనిర్ముక్తస్తతః పశ్యతి తత్పరమ్. ౬౩.
 మనో మనసి సంధాయ పశ్యన్నాత్మానమాత్మని, సర్వవిత్సర్వభూతేషు వింశ
 త్యాత్మానమాత్మని. ౬౪. ఏకథా బహుధాచైవ వికుర్వాణస్తతస్తతః, ధృవం
 పశ్యతి గూఢాణి దీపాద్దీపశతం యథా. ౬౫. సవైవిష్టుశ్చ మిత్రశ్చ వరు
 ణోఽగ్నిః ప్రజాపతిః, సహి ధాతా విధాతా చ సప్రభుస్సర్వతోముఖః, హృదయం
 సర్వభూతానాం మహానాత్మా ప్రకాశతే. ౬౬. తం విప్రసంఘాశ్చ సురాసురాశ్చ
 యక్షాః పిశాచాః పితరో వయూంసి, రక్షోగణా భూతగణాశ్చ సర్వే మహర్షయ
 శ్చైవ సదా స్తువంతి. ౬౭.

ఇతి ఆశ్వమేధిపర్వాంతర్గత అనుగీతాపర్వణి, ద్విచత్వారిశోఽధ్యాయః.

బ్రహ్మోవాచః — మనుష్యాణాం తు రాజానాః శ్రుతియోమధ్యమోగుణః,
 కంజరో వాహనానాం చ సింహశ్చరణ్యవాసినామ్ ౧. అవిః పశూనాం సర్వేషా
 మహిస్తు బిలవాసినామ్, గవాం గోవుషభశ్చైవ శ్రీణాం పురుషవచ చ. ౨.
 న్యగ్రోధో జుబువృక్షశ్చ పిప్పలశ్శాలలిప్తథా, శింశుపామేషశ్చంగశ్చ తథా కీచక
 వేణవః. ౩. ఏతే ద్రుమాణాం రాజానో లోకేఽస్తిన్నాత్ర సంశయః, హిమవాన్
 పారియాత్రశ్చ సహ్యాః సింధ్యశ్రీకూటవాన్. ౪. శ్వేతో నీలశ్చ భాసశ్చ కోష్ఠ
 వాంశ్చైవ పర్వతః, గురుష్కంధో మహేంద్రశ్చ మాల్యవాన్ పర్వతస్తథా. ౫.
 ఏతే పర్వరాజానో గణానాం మహతాం తథా, సూర్యో గ్రహణేమధిపో నక్ష
 త్రాణాం చ చంద్రమాః. ౬. యమః పితౄణామధిపః సరితా మథ సాగరః, అంభసాం
 వరుణో రాజా మరుతామింద ఉచ్యతే. ౭. అర్కోధిపతిరుష్ణానా జ్యోతిషామిం
 దురుచ్యతే, అగ్నిర్భూతపతిర్నిత్యం బ్రాహ్మణావాం బృహస్పతిః. ౮. ఓషధీనాం
 పతిస్సోమో విష్ణుర్భూవతాం వరః, త్వష్టాధిరాజో నృపాణాం సశూనామీశ్వర

శ్వివః. ౯. దీక్షితానాం తథా యజ్ఞో దేనానామధిపస్తథా, దిశాముదీచీ
విస్తాణాం సోమో రాజా ప్రతాపవాః. ౧౦. కుబేరస్సర్వరత్నానాం దేవతానాం
పురందరః, ఏష భూతాధిపస్సర్గః ప్రజానాం చ ప్రజాపతిః. ౧౧. సర్వేషామేవ
భూతానామహం బ్రహ్మయో మహాః, భూతు పరతరం మత్తో విష్ణోర్వాపి
న విద్యతే. ౧౨. రాజా విరాజస్సర్వేషాం విష్ణుర్బ్రహ్మయో మహాః, ఈశ్వర
త్వం విజానీధ్యం కర్తార మకృతం హామ్. ౧౩. సరకిన్నరయతూణాం గంధర్వోరగ
రక్షసామ్, దేవదాసవనాగానాం సర్వేషామీశ్వరో హి సః. ౧౪. భగదేవాసు
యాతానాం సర్వాసాం వామలోచనా, మాహేశ్వరీ మహాదేవీ ప్రోద్యతే పార్వతీ
హి సా. ౧౫. ఉమాం దేవీం విజానీధ్యం నారీణాముత్తమాం శుభామ్, రతీనాం
వసుమత్యస్తు స్త్రీణామప్సరసస్తథా. ౧౬. ధర్మకామాశ్చ రాజానో బ్రాహ్మణా ధర్మ
సేతవః, తస్మాద్రాజా ద్వీజాతీనాం ప్రయతేత హి రక్షణే. ౧౭. రాజ్ఞాం హి విషయే
యేషావవసీదంతి సాధవః, హీనాస్తేస్వగుణైస్సరైవః ప్రేత్య చోన్మార్గగామినః. ౧౮.
రాజ్ఞాం హి విషయే యేషాం సాధవః పరిరక్షితాః, తేఽస్మిన్ లోకే ప్రమోదాతే
సుఖం ప్రేత్య చ భుంజతే. ౧౯. స్రాప్నువంతి మహత్తాన ఇతి విత్త ద్విజ్జన్మభాః,
అత ఉర్ధ్వం ప్రవత్యోమి నియతం ధర్మలక్షణమ్. ౨౦. అహింసా పరమో ధర్మో
హింసా చాధర్మలక్షణా, ప్రకాశలక్షణా దేవా మనుష్యాః కర్మలక్షణాః. ౨౧.
శబ్దలక్షణమాకాశం వాయుస్తు స్పర్శలక్షణః, జ్యోతిషం లక్షణం రూపమాపశ్య
రసలక్షణాః. ౨౨. ధారణీ సర్వభూతానాం పృథివీ గంధలక్షణా, స్వరవ్యంజన్మ
సంస్కారా భారతీ శబ్దలక్షణా. ౨౩. మనసో లక్షణం చింతా చింతోక్తా బుద్ధి
లక్షణా, మనసా చింతితానర్థా బుద్ధ్యా చేహ వ్యవస్యతి. ౨౪. బుద్ధిర్హి వ్యవ
సాయేన లక్షణేనా త్ర సంశయః, లక్షణం మనసో భ్యానమవ్యక్తం సాధులక్షణమ్. ౨౫.
ప్రవృత్తిలక్షణో యోగో జ్ఞానం సంన్యాసలక్షణమ్, తస్మాద్ జ్ఞానం పురస్కృత్య
సంస్యసేదిహ బుద్ధిమాః. ౨౬. సున్యాసీ జ్ఞానసంయుక్తః ప్రాప్నోతి పరమాం
గతిమ్, అతీతో ద్వంద్వమభ్యేతి తమో మృత్యుపరాతిగః. ౨౭. ధర్మలక్షణ
సంయుక్తముక్తం వో విధివన్తయా, గుణానాం గ్రహణం సమ్యగ్మత్యాయమా
మతఃపరమ్. ౨౮. సాధివో యస్తు గంధో నైఘ్రాణేష స హి గృహ్యతే, ఘ్రీణాపశ్య
తథా వాయుర్గంధజ్ఞానే విధీయతే. ౨౯. అహం భూతూ రసో నిత్యం జిహ్వాయా స తు
గృహ్యతే, జిహ్వసృష్ట తథా సోమో రసజ్ఞానే విధీయతే. ౩౦. జ్యోతిషశ్చ గుణో
రూపం చక్షుషా తచ్చ గృహ్యతే, చక్షుఃసృష్ట సదాదిత్యో రూపజ్ఞానే విధీయతే,

30. వాయువ్యస్తు సదా స్ఫుర్భస్త్వచా ప్రజ్ఞాయతే చ సః, త్వక్స్థలైవసదా వాయుః
స్ఫుర్భవేన విధీయతే. 31. ఆ కాశస్య గుణో హ్యేష శ్రోత్రేణ చ స గృహ్యతే, శ్రోత్రస్థాశ్చ
దిశస్సర్వాః శబ్దజ్ఞానే ప్రకీర్తితాః. 32. మనసశ్చ గుణశ్చింతా ప్రజ్ఞయా నా తు
గృహ్యతే, హృదిస్థశ్చేతనాథాతుర్ననోజ్ఞానే విధీయతే. 33. బుద్ధిరధ్యతసా యేన జ్ఞానేన
చ మహంస్తథా, నిశ్చిత్త్య గ్రహణం వ్యక్తమవ్యక్తం నాత్ర సంశయః. 34. అలింగః
గ్రహణో నిత్యః డేత్రజ్ఞో నిర్గుణాత్మకః, తస్మాదలింగః డేత్రజ్ఞః కేవలంజ్ఞానలక్షణః
35. అవ్యక్తం డేత్రలింగస్తుం గుణానాం ప్రభవాప్యయమ్, సదా పశ్యామ్యహం
లీనం విజానామి శృణోమి చ. 36. పురుషస్తద్విజానీతే తస్మాత్ డేత్రజ్ఞ ఉచ్యతే,
గుణవృత్తం తథా వృత్తం డేత్రజ్ఞః పరిపశ్యతి. 37. ఆదిమధ్యావసానాంతం సృజ్య
మానమచేతనమ్, స గుణా విమరాత్మానం సృజ్యమానాః పునఃపునః. 38. న
జ్ఞ తం విందతే కశ్చిత్ డేత్రజ్ఞస్త్వేష విందతి, గుణానాం గుణభూతానాం
యత్సరంపరమం మహత్. 39. తస్మాద్గుణాశ్చ సత్త్వం చ పరిత్యజ్యేహ ధర్మ
విత్, క్షీణదోహా గుణాతీతః డేత్రజ్ఞః ప్రవిశత్యభః. 40. నిర్ద్వంద్వో నిర్మమస్కరో
నిఃస్వాహుకార ఏవ చ, అచలశ్చానికేతశ్చ డేత్రజ్ఞస్స పరో విభుః. 41.

శ్లోతి ఆశ్వమేధిపర్యాంతర్గత అనుగీతాపర్వణి, త్రిచత్వారింశోఽధ్యాయః.

బ్రహ్మేనావాచః:-యదాదిమధ్యపర్యంతంగ్రహణోపాయమేవచ, నామలక్షణ
సంయుక్తం సర్వం వత్సోమి తత్వతః ౧. అహః పూర్వం తతో రాత్రిర్దాసాః శుక్లా
కయః స్పృతాః, శ్రవణాదీని ఋతూణి ఋతవః శిశిరాదయః. ౨. భూమిరాదిస్తు
గంధానాం రసానామాప ఏవచ, రూపాణాం జ్యోతిరాదిత్యః స్పర్శానాం వాయు
రుచ్యతే 3. శబ్దస్యాదిస్తథాకాశమేష భూతకృత్ గుణః, అతః పరం ప్రవ
త్సోమి భూతానా మాదిముత్తమమ్. 4. ఆదిత్యో జ్యోతిషామాదిరగ్నిర్భూతాది
రుచ్యతే, నాపిత్రి సర్వవిద్యానాం దేవతానాం ప్రజాపతిః. 5. ఓంకారస్సర్వ
వేదానాం పంచసంస్థా. 6. ఏవచ, యదస్మిన్నియతం లోకే సర్వం సావిత్రరుచ్యతే,
౭. గాయత్రీ ఛందసామాదిః ప్రజానాం సర్గ ఉచ్యతే. గావశ్చతుష్పదామాది
ర్మనుష్యాణాం ద్విజాతయః. 8. శ్వేతః పథత్త్రిగామాదిర్యజ్ఞానాం హుతముత్త
మమ్, సరీస్పతాణాం సర్వేషాం జ్యేష్ఠస్సరో ద్విజోత్తమాః. 9. కృతమాది
ర్యుగానాం చ సర్వేషాం నాత్ర సంశయః, హిరణ్యం సర్వరత్నానామోషధీనాం
యవాస్తథా. 10. సర్వేషాం భక్త్యభిగోజ్యానామన్నం పరమముచ్యతే, ద్రవాణాం
చైవ సర్వేషాం పేయానామాప ఉత్తమాః. 11. స్థావరాణాం తు భూతానాం

సర్వేషామవిశేషతః, బ్రహ్మక్షేత్రం సదా పుణ్యం స్లక్ష్యః ప్రథమతః స్మృతః. ౧౧. అహం ప్రజాపతీనాం చ సర్వేషాం నాత్ర సంశయః, మమ విష్ణురచిత్యాత్మా స్వయాభూరితి సస్మృతః. ౧౨. పర్వతానాం మహామేరుః సర్వేషామగ్రజః స్మృతః, దిశాం చ ప్రదిశాం చోర్ధ్వం దిక్పూర్వా ప్రథమా తథా. ౧౩. తథా త్రిషధగా గంగా నదీనామగ్రజా స్మృతా, తథా సరోదపానానాం సర్వేషాం సాగరోఽగ్రజః. ౧౪. దేవదానవభూతానాం పిశాచోరగరక్షసామ్, నర కిన్నరయక్షాణాం సర్వేషామిశ్వరః ప్రభుః. ౧౫. ఆదిర్విశ్వస్య జగతో విష్ణు ర్బ్రహ్మయయో మహా. భూతం పరతరం యన్నా త్రైలోక్యే నేహ విద్యతే. ౧౬. ఆశ్రమాణాం చ సర్వేషాం గార్హస్థ్యం నాత్ర సంశయః, లోకానామాది రవ్యక్తం సర్వస్యాంతస్తదేవ చ. ౧౭. అహన్యస్తమయాంతాని ఉదయాంతా చ శర్వరీ, సుఖస్యాంతం సదా దుఃఖం దుఃఖస్యాంతం సదా సుఖమ్. ౧౮. సర్వేక్షు యాంతా ని నయాః పతనాంతాస్సముచ్చ్రాయః, సంయోగాశ్చ వియోగాంతాః మరణాంతం చ జీవితమ్. ౧౯. సర్వం కృతం వినాశాంతం జాతస్య మరణం ధ్రువమ్, అశాశ్వతం హి లోకేఽస్థిత్ సదా స్థావరజంగమమ్. ౨౦. ఇష్టం దత్తుం తపోఽధీతం వ్రతాని నియమాశ్చ యే, సర్వమేతద్వినాశాంతం జ్ఞానస్యాంతో న విద్యతే. ౨౧. తన్నాద్ జ్ఞానేన శుద్ధేన ప్రశాంతాత్మా జితేంద్రియః, నిర్తమా నిరహంకారో ముచ్యతే సర్వస్వాప్సభిః. ౨౨.

ఇతి ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత అనుగీతాపర్వణి, చతుశ్చత్వారింశోఽధ్యాయః.

బ్రహ్మేనావాచః—బుద్ధిసారం మనస్తంతభమింద్రియగ్రామబంధనమ్, మహా భూపరిస్కందం నిమేషపరివేష్టనమ్. ౧. జరాశోకసమావిప్లవ్యాధివ్యసనసంభవమ్, దేశకాలవిచారీదం శ్రమవ్యాధ్యామరిస్సనమ్. ౨. అపేక్షారాత్రపరిత్యేషం శీతోష్ణ పరిమండలమ్, సుఖదుఃఖాంతసుక్షేపం క్షుత్త్రిపాసావకీలకమ్. ౩. ఛాయూతపవిలేఖం చ నిమేషోన్మేషవిహ్వలమ్, ఘోరమోహజలాకీర్ణం వర్తమానమచేతనమ్. ౪. మాసార్థమాసగణితం విషమం లోకసంచరమ్, తమోనిహమమకం చ రజోవేగ ప్రవర్తకమ్. ౫. మహాహంకారదీప్తం చ గుణసంజాతవర్తనమ్, అరతిగ్రహణానికం శోకసంఘాతవర్తనమ్. ౬. క్రియాకారణసంయుక్తం రాగవిస్తారమాయతమ్, లోభే హ్నుపరివిక్షోభం చింతితాజ్ఞానసంభవమ్. ౭. భయమోహపరివారం భూతసంమోహ కారకమ్, ఆనందప్రీతిచారం చ కామక్రోధపరిగ్రహమ్. ౮. మహదాదివిశేషాంత మవ్యక్తం ప్రభవావ్యయమ్, మనోజవం మనఃకాంతం కాలచక్రం ప్రవర్తతే. ౯.

ఏతద్ద్వంద్వసమాయుక్తం కాలచక్రమచేతనమ్, విసృజేత్సంక్షిప్తేచ్ఛాపి బోధయేత్సామరం జగత్. ౧౦. కాలచక్రప్రసృతిం చనివృత్తిం చైవ తత్వతః, యస్తు వేదనరో నిత్యం న సంభూతేషు ముహూతి. ౧౧. విముక్తః సర్వసంస్కారైస్సర్వద్వంద్వవివర్జితః, విముక్తః సర్వపాపేభ్యః ప్రాప్నోతి పరమాం గతిమ్. ౧౨ గృహస్థో బ్రహ్మచారి చ వాసప్రస్థోఽథ భిక్షుకః, చత్వార ఆశ్రమాః ప్రోక్తాస్సర్వే గార్హస్థ్యమూలకాః. ౧౩. యః కశ్చిదీహ లోకేఽస్తిచ్ఛాగమః పరికీర్తితః, తస్యాంతగమనం శ్రేయః కీర్తిరేషా సనాతనీ. ౧౪ సంస్కారైస్సంస్కృతః పూర్వం యథావచ్ఛరితవ్రతః, జాతౌ గుణవిశిష్టాయాం సమావర్తేత తత్త్వవిత్. ౧౫ స్వదారనిరతో నిత్యం శిష్టాచారో జితేంద్రియః, పంచభిశ్చ మహాయజ్ఞైః శ్రద్ధధానో యజేదిహ. ౧౬ దేవతాభిధిష్టాశీ నిరతో వేదకర్తసు, ఇచ్ఛాప్రదానయుక్తశ్చ యథాశక్తి యథాశుభమ్. ౧౭. నపాణిపాదచపలో న నేత్రచక్షులో మునిః, న చ వాగంగచపల ఇతి శిష్టస్య గోచరః. ౧౮. నిత్యం యజ్ఞోపవీతీ స్వాత్ శుక్లవాసాశ్శుచివ్రతః, నియతో యచుదానాభ్యాం సదా శిష్టేశ్చ సంవిశేత్. ౧౯.

జితశిశ్నోదరో మైత్రః శిష్టాచారసమన్వితః, వైణవీం ధారయేద్దృష్టిం సోదకం చ కమండలమ్. ౨౦. అధీత్యాధ్యాపనా కుర్యాత్తథా యజనయాజనే, దానం ప్రతిగ్రహం వాపి వడ్డుణాం వృత్తిమాచరేత్. ౨౧. త్రీణి కర్మాణి జానీత బ్రాహ్మణానాం తు జీవికా, యాజనాధ్యాపనే చోభే శుద్ధాచ్ఛాపి ప్రతిగ్రహః. ౨౨. అథ శేషాణి చాన్యాని త్రీణి కర్మాణి యాని తు, దానమధ్యయనం యజ్ఞో ధర్మయుక్తాని తాని తు. ౨౩. తేష్వప్రమాదం కుర్వీత త్రీణి కర్తసు ధర్మవిత్, దాంతో మైత్రః క్షమాయుక్త స్సర్వభూతసమో మునిః. ౨౪. సర్వ మేతద్యథాశక్తి విప్రో నిర్వర్తయత్ శుచిః, ఏవం యుక్తోజయేత్సర్వం గృహస్థ సంశితవ్రతః. ౨౫.

ఇతి ఆశ్వమేధిశిష్టాంతర్గత అనుగీతాపర్వణి, పంచచత్వారింశోఽధ్యాయః.

బ్రహ్మసూత్రవాచః— ఏవమేతేన మార్గేణ పూర్వోక్తేన యథావిధి, అధీతవాన్ యథాశక్తి తథైవ బ్రహ్మచర్యవాన్. ౧. స్వధర్మనిరతో విద్వాన్ సర్వేంద్రియయతో మునిః, గురోః ప్రియహితే యుక్తస్సత్యధర్మపరశ్శుచిః. ౨. గురుణాసమనుజ్ఞాతో భుంజీతాన్నమకుత్సయత్, హవిష్యభైక్షభుక్ష్వాపి స్థానాసన విహరవాన్. ౩. ద్వికాలమగ్నిం జహ్వీనః శుచిర్భూత్వా సమాహితః, ధార

యీత సదా దండం బైల్వం పాలాశమేవ వా. ౪. క్షౌమం కార్పాసికం చాపి
 మృగాజనమథాపి వా, సర్వం కషాయరక్తం వా వాసో వాపి ద్విజస్య హ. ౫.
 మేఘలా చ భవేన్నాంజీ జటీ నిత్యోదకస్తథా, యజ్ఞోపవీతీ స్వాధ్యాయా అలుప్త
 నియతప్రతః. ౬. పూతాభిశ్చ తథైవాగ్నిశ్చదా దైవతతర్పణమ్, భావేన నియతః
 ఖర్వో బ్రహ్మచారీ ప్రశస్యతే. ౭. ఏవం యుక్తో జయేల్లోకాన్ వానప్రస్థో జితేం
 ద్రియః, న సంసరతి జాతీషు పరమం స్థానమాశ్రితః. ౮. సంస్కృతః
 సర్వసంస్కారైస్తథైవ బ్రహ్మచర్యవాన్, గ్రామాగ్నిష్క్రమ్య చారణ్యమునిః
 ప్రవ్రజితో వసేత్. ౯. చర్మవల్లసంవాసీ నాయంప్రాతరుషప్పుశేత్, అరణ్య
 గోచరో నిత్యం న గ్రామం ప్రవిశేత్సునః. ౧౦. అర్చయన్నతిథీన్ కాలే దద్యా
 చ్చాపి ప్రతిశ్రయమ్, ఫలవత్రావరైర్హులైశ్శ్యామాకేన చ వర్తయన్. ౧౧.
 ప్రవృత్తముదకం నాయం సర్వం వానేయమాశ్రయేత్, ప్రాశ్నీయాదాను
 పూర్వ్యేణ యథాదీక్షమతంద్రితః. ౧౨. సమూలఫలభిక్షాభిరర్చేదతిథి
 మాగతమ్, యద్భక్ష్యం స్వాత్మతో దద్యాద్భిక్షానిత్యమతంద్రితః. ౧౩.
 దేవతాతిథిపూర్వం చ సదా ప్రాశ్నీత వాగ్యణః, అస్పర్థితమనాశ్చైవ
 లభ్యాశీర్దేవతాశ్రయః. ౧౪. దాంతో మైత్రః క్షమాయుక్తః కేశాన్ శ్మశ్ర
 చ ధారయన్, జహ్వత్సాన్విధ్యాయశీలశ్చ సత్యధర్మపరాయణః. ౧౫. శుచి
 దేహః సదా దక్షో జననిత్య స్సమాహితః, ఏవం యుక్తో జయేత్సర్వం వానప్రస్థో
 జితేంద్రియః. ౧౬. గృహస్థో బ్రహ్మచారీ చ వానప్రస్థోఽథవా పునః, య ఇచ్ఛే
 న్నోక్షమాస్థాతుముత్తమాం వృత్తిమాశ్రయేత్. ౧౭. ఆభయం సర్వభూతేభ్యః
 దత్వా నైష్కర్మ్యమాచరేత్, సర్వభూతసుఖో మైత్రః సర్వేంద్రియయతో
 మునిః. ౧౮. అయాచితమసంక్లిప్తముపపన్నం యదృచ్ఛయా, కృత్వా ప్రాప్ణో
 చరేద్దైభ్యం విధూమే భుక్తవర్జనే. ౧౯. వృత్తే శరావసంపాతే భైక్ష్యం లిప్సేత
 మోక్షవిత్, లాభేన చ న హృష్మేత నాలాభే విమనా భవేత్. ౨౦. యాత్రార్థి
 కాలమాకాంక్షన్ చరేద్దైభ్యం సమాహితః, లాభం సాధారణం నేచ్ఛేన్న
 భంజితాభిపూజితః. ౨౧. ఆభిపూజితలాభార్థి విజగుప్సేత భిక్షుకః, భుక్తాన్యన్నాని
 తిక్తాని కషాయకటుకాని చ. ౨౨. నాస్వాదయీతి భుంజానో రసాంశ్చ మధురాం
 స్తథా, యాత్రామార్తం చ భంజిత కేవలం ప్రాణధారణమ్. ౨౩. అసంరోధే
 నభూతానాం వృత్తిం లిప్సేత మోక్షవిత్, నహన్యమన్నం లిప్సేత భిక్షుమాణః
 కథంచన. ౨౪. న సన్నికాశయేర్ధర్మం వివిక్తే చారణాశ్చరేత్, శూన్యాగార

మరణ్యం వా వృక్షమూలం వదీం తథా. ౨౫. ప్రతిశ్రయార్థం నేవేత పార్వతీం వా
 పునర్దుహమ్, గ్రామైకరాత్రికో గ్రీష్మే వహ్నాన్వేకత్ర వా వసేత్. ౨౬. అధ్వ
 సూర్యేణ సిద్ధిప్తః కీటవచ్చ చరేన్ద్రహీమ్, దయారం చైవ భూతానాం
 సమీక్ష్య పృథివీ చరేత్. ౨౭. సంచయాంశ్చ న కుర్వీత స్నేహవాసం చ
 ఋగ్దయేత్, పూతాభిరద్భిర్నిత్యం వై కార్యం కుర్వీత మోక్షనిత్. ౨౮. ఉప
 స్పృశేదుద్ధృతాభిరద్భిశ్చ పురుషస్సదా, అహింసా బ్రహ్మచర్యం చ సత్యమార్జవ
 మేవ చ. ౨౯. అగ్రోధశ్చానసూయా చ దమో నిత్యమైశుసమ్, అప్తస్వే
 లేషు యుక్తః స్యాద్వ్యతేషు నియతేంద్రియః. ౩౦. అపాపమశతం వృత్త
 మజిహ్నం నిత్యమాచరేత్, జోషయేత సదా భోజ్యం గృహిణాగతమస్పృహః.
 ౩౧. యాత్రామూలం చ భుంజీత కేవలం ప్రాణయాత్రికమ్, ధర్మలభ్యమథా
 శ్శీయాన్న కామమనువర్తయేత్. ౩౨. గృహదాచ్ఛాదనాదన్యన్న గృహ్స్థీయా
 త్కథంచన, యావదాహారయేత్రావత్ప్రతిగృహ్స్థీత నాధిమ్. ౩౩. పరేభ్యో న
 ప్రతిగ్రాహ్యం న చ దేయం కదాచన, దైవ్యభావాచ్చ భూతానాం సంవిభజ్య
 సదా బుధః. ౩౪. నాదదీత పరస్వాని న గృహ్స్థీయాదయాచితః, న కించి
 ద్వివయా భుక్త్వా స్పృహయేత్తస్య వై పునః. ౩౫. మృదమావస్తథాన్నాని వత్ర
 పుష్పఫలాని చ, అసంపృశాని గృహ్స్థీయాత్సవృత్తాని చ కార్యవాక్. ౩౬.
 న శిల్పజీవికాం జీవేద్ధిరణ్యం నోత కామయేత్, న ద్వేష్టా నోపదేష్టా చ భవేచ్చ
 నిరుపస్కృతః. ౩౭. శ్రద్ధాపూతాని భుంజీత నిమిత్తాని చ వజ్రయేత్, స్వధావృత్తి
 రసక్తశ్చ సర్వభూతై రసంవిదమ్. ౩౮. ఆశీర్యక్తాని సర్వాణి హింసాయుక్తాని
 యానిచ, లోకసంగ్రహధర్మం చ వైవ కుర్యా న్న కారయేత్. ౩౯. సర్వభావానతి
 క్రమ్య లఘుమాత్రః పరివ్రజేత్, సమస్సర్వేషు భూతేషుస్థావరేషుచరేషుచ.
 ౪౦. పరం నోద్విజయే త్కంచిన్న చ కస్యచిదుద్విజేత్, విశ్వాస్యస్సర్వభూతానా
 మగ్రోమోక్షవిదుచ్ఛతే. ౪౧. అనాగతం చ నభ్యాయేన్నాతీతమనుచింతయేత్, వర్త
 మానమపేక్షేత కాలాకాంతీసమాహితః. ౪౨. న చక్షుషా నమనసా నవాచా దూ
 షయేత్స్వచిత్, న ప్రత్యక్షం పరోక్షం వా కించిద్దుష్టం సమాచరేత్. ౪౩. ఇంద్రి
 యాణ్యుపసంహృత్య కూర్షోఽంగానీవసర్వశః, క్షీణేంద్రియమనోబుద్ధిర్నిరీహస్సర్వ
 తత్త్వనిత్. ౪౪. నిర్ద్యుంక్త్వో నిర్నమస్కాఢో నిస్సాన్వహాకార ఏవ చ, నిర్తమో నిర
 శ్రయః, హంకారోనిర్లోకజేమః ఆత్మవాక్. ౪౫. నిరాశీర్నిర్గుణశ్శాంతో నిరానర్తో
 నిరా ఆత్మసంగీ చ తత్త్వజ్ఞో ముచ్ఛతే నాత్ర సంశయః. ౪౬. అపాణిపాదపృష్ఠం తద

శిరస్సుమనూదరమ్, ప్రహీనగుణకర్మాణం కేవలం విమలం స్థిరమ్. ౪౭. అగంధ
మరసస్పర్శచూషాశబ్దమేవ చ, అనుగమ్యమనాసక్తమమాంసమపి చైవ తత్.
౪౮. నిశ్చింతమవ్యయం దివ్యం గృహస్థమపి సర్వదా, సర్వభూతస్థమాత్మానం
యే పశ్యంతి స తే మృత్యాః. ౪౯. స తత్ర క్రమతేబుద్ధిర్నైదియాణి స దేవతాః,
వేదాయజ్ఞాశ్చ లోకాశ్చ సతపో స నైతాని చ. ౫౦. యత్ర జ్ఞానవతాం ప్రాప్తి
రలింగగ్రహణా స్మృతా, తస్మాదలింగధర్తజ్ఞో ధర్మతత్త్వముపాచరేత్. ౫౧.
గృహధర్తాశ్చిత్తో విద్వాత్ విజ్ఞానచరిః చరేత్, ఆమూఢో మూఢరూపేణ
చరేద్ధర్మమదూషయత్. ౫౨. యథైశమనమన్యోరీక పరే సుతిమేవ హి,
తథా పృథ్వీశ్చరేద్ధర్మం సతాం ధర్మమకుత్సయత్. ౫౩. య ఏవం పృథ్వీసంపన్నః
స మునిః శేష్ఠ ఉచ్యతే, ఇంద్రియాణీంద్రియాథ్వాంశ్చ మహాభూతాని పంచ చ.
౫౪. మనోబుద్ధిరహంకారమవ్యక్తం పురుషం తథా, ఏతస్సర్వం ప్రసంఖ్యాయ
యథావత్తత్త్వవిశ్చయాత్. ౫౫. తిత్స్వర్గమవాప్నోతి విముక్తస్సర్వబంధ
నైః, ఏతావదంతివేళాయాం పరిసంఖ్యాయ తత్త్వవిత్. ౫౬. ధ్యాయేదేకాంతి
మాస్థాయ ముచ్యతేఽథ నిరాశ్రయః, నిర్దుక్తస్సర్వసంగభ్యో వాయురాకాశగో
యథా. క్షీణకోశో నిరాతంకస్తథేనం ప్రాపుయాత్పరమ్. ౫౭.

ఇతి ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత అనుగీతాపర్వణి, పట్టచత్వారింశోఽధ్యాయః.

బ్రహ్మోవాచః— సంన్యాసా తప ఇత్యాహు ర్వృద్ధా నిశ్చితవాదినః,

బ్రాహ్మణా బ్రహ్మయోనిస్థా జ్ఞానా బ్రహ్మ పరం విదుః. ౧. ఆతిమూఢాత్తక్తం బ్రహ్మ
వేదవిద్యా వ్యపాశ్రయమ్, నిర్ద్వంద్వం నిర్గుణం నిత్యమచిత్త్యగుణముత్తమమ్. ౨.
జ్ఞానేన తపసా చైవ ధీరాః పశ్యంతి తత్పరమ్, నిర్దిక్తమనసః పూతా వ్యుత్క్రాంత
రజసోఽమలాః. ౩. తపసా క్షేమమథ్వానా గచ్ఛంతి పరమేశ్వరమ్, సంధ్యాస
నిరతా నిత్యం యే బ్రహ్మవిదో జనాః. ౪. తపః ప్రదీప ఇత్యాహురాచారో
ధర్మసాధకః, జ్ఞానం చైవ పరమం విద్యాత్సూన్యాసం తప ఉత్తమమ్. ౫. యస్తు
వేద నిరాధారం జ్ఞానం తత్త్వవిశ్చయాత్, సర్వభూతస్థమాత్మానం స సర్వ
గతిరివ్యతే. ౬. యో విద్వాత్ సహవాసం చ వివాసం చైవ పశ్యతి, తథై
వైకత్వినానాత్వే స దుఃఖాత్ప్రీతిముచ్యతే. ౭. యో నకామయతే కించిన్న
కిందిదవమన్యతే, ఇహ లోకస్థ ఏవైష బ్రహ్మభూయాను కల్పతే. ౮. ప్రధాన
గుణతత్త్వజ్ఞః సర్వభూతప్రధానవిత్, నిర్దుష్టా నిరహంకారో ముచ్యతే నాత్ర
సంశయః. ౯. నిర్ద్వంద్వో నిర్మమస్కరో నిస్సవ్యధాకారవచః, నిర్గుణం

నిత్యమద్వంద్యం ప్రశమేనైవ గచ్ఛతి. ౧౦. హిత్యా గుణమయం సర్వం
కర్తజంతుశ్శుభాశుభమ్, ఉభే సత్యాన్యతే హిత్యా ముచ్యతే నాత్ర సూతయః.
౧౧. అవ్యక్తయోనిప్రభవో బుద్ధిస్కంధమయో మహా, మహాహంకారవిటపః
ఇంద్రియాంకురకోటకః. ౧౨. మహాభూతివికాశస్య విశేషయతి శాఖసః, సదా
పత్రస్సదాపుష్పః శుభాశుభఫలోదయః. ౧౩. అజీవ్యస్సర్వభూతానాం బ్రహ్మ
వృక్షస్సనాతనః, ఏవం చిత్రా చ భిత్త్వా చ తత్త్వజ్ఞానాసినా బుధః. ౧౪. హిత్యా
సంగమయూః పాశాః పృథ్వ్యజన్మజరోదయా, నిర్మమో నిఘాంకారో
ముచ్యతే నాత్ర సూతయః. ౧౫. ద్వావిమా పక్షిణౌ త్యా సఖాయా చాప్య
చేతనౌ, ఏతాభ్యాం తు యో యోఽన్యశ్చేతనావాః స ఉచ్యతే. ౧౬. అచేతన
స్సత్త్వసంఖ్యావిముక్తః సత్త్వాత్పరం చేతయతీతంతరాత్తా, స త్కేత్రవిత్సర్వ
సంఖ్యాతబుద్ధిర్గుణాతిగో ముచ్యతే సర్వపావైః. ౧౭.

ఇతి ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత అనుగీతాపర్వణి, సప్తచత్వారింశోఽధ్యాయః.

బ్రహ్మోవాచః—కేచిద్భ్రష్టామయం వృక్షం కేచిద్భ్రష్టానాం మహత్. కేచిత్తు
బ్రహ్మ చావ్యక్తం కేచిద్భ్రష్టమనామనమ్. ౧. మన్యంతే సర్వమప్యేతదవ్యక్త
రూపవాప్యయమ్, ఉచ్ఛ్వాసమాశ్రమపి చేద్యోఽంతకాలే సమాభవేత్. ౨. ఆత్మానముఃసంగమ్య సాఽన్యతత్త్వాయ కల్పతే, నిమేషమాశ్రమపి చేత్సంయమ్యా
త్తానమాత్తసి. ౩. గచ్ఛత్యాత్మిప్రసాదేన విదుషాం ప్రాప్తిమవ్యయామ్,
ప్రాణాయామైరథ ప్రాణాః సంయమ్య స పునః పునః. ౪. దశద్వాదశభి
ర్యాపి చతుర్వింశాత్పరం తతః, ఏవం పూర్వం ప్రసన్నాత్తా లభతే యద్య
దిచ్ఛతి. ౫. అవ్యక్తా త్సత్త్వముద్రిక్తమమృతత్త్వాయ కల్పతే, సత్త్వాత్పర
తరం నాన్యత్ప్రశంసంతీహ తద్విదః. ౬. ఆనుమానా ద్విజానీమః పురుషం సత్త్వ
సంశ్రయమ్, స శక్యమన్యథా గంతుం పురుషం ద్విజసత్తమాః. ౭. క్షమాధృతి
రహింసా చక్షుతా సత్యమార్జవమ్, జ్ఞానం త్యాగోఽభిసంన్యాసః సాత్త్వికం వృత్త
మివ్యతే. ౮. ఏతేనై వానుమానేన మన్యంతే వై మనీషిణః, సత్త్వం చ పురుషశ్చైవ
తత్ర నాస్తి విచారణా. ౯. ఆహురేకే చ వినాసో యే జ్ఞానపరిశ్రీతాః,
క్షేత్రజ్ఞసత్వయోరైక్యమిత్యేతన్నోపపద్యతే. ౧౦. పృథగ్భూతం తతస్సత్త్వమిత్యే
తదవిచారిణమ్, పృథగ్భావశ్చ విజ్ఞేయః సహజశ్చ పి తత్త్వతి. ౧౧. తదైవై
కత్వ నానాత్వమివ్యతే విమూఢం నయః, మశెకోదుంబరే చైక్యం పృథక్త్వమపి
దృశ్యతే. ౧౨. మతోన్య యథాన్యశ్చ్యుదప్పు సంప్రయోగస్తథా తయోః, సంబంధ

స్తాయబిందూనాం వల్లే కోకనదస్య చ. ౧౩. గురురువాచః—ఇత్యుక్తవంతస్తే విప్రాస్తదా లోకపితామహమ్, పునస్సంశయమాపన్నాః పప్రచ్ఛుర్మునిస త్తమాః. ౧౪.

ఇతి ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత అనుగీతాపర్వణి, అష్టచత్వారింశోఽధ్యాయః.

ఋషయః ఊహుః—కో వాస్విదహ ధర్మాణామనష్టేయతమో మతః, వ్యాహతామివ పశ్యామి ధర్మస్య విషిధాః గతిమ్. ౧. ఊర్ధ్వం దేహద్వయంత్యేకే నైతదస్తీతి చాపరే, కేచిత్పూశయితం సర్వం నిస్సంశయమథా పరే. ౨. అనిత్యం నిత్యమిత్యేకే నాస్త్యస్తీత్యపి చాపరే, ఏకయాపం ద్విధేత్యేకేవ్యామిశ్రమితిచాపరే, ౩. మన్యంతే బ్రాహ్మణా ఏవ బ్రహ్మజ్ఞాస్తత్వవాదినః, ఏవమేకే పృథక్పాన్యే బహుత్వమపి చాపరే. ౪. దేశకాలానుభావే కేచిత్ నైతదస్తీతి చాపరే, జటాజినధరాశ్చాన్యే ముండాః కేచిదసంవృతాః. ౫. అస్నానం కేచిదిచ్ఛంతి స్నానమప్యపరే జనాః, మన్యంతే బ్రాహ్మణాదేవ బ్రహ్మజ్ఞాస్తత్వదర్శినః. ౬ ఆహారం కేచిదిచ్ఛంతి కేచిచ్ఛానశనే రతాః, కర్మ కేచిచ్ఛిశంసంతి ప్రశాంతిం చాపరే జనాః. ౭. దేశకాలానుభావే కేచిన్నైతదస్తీతి చాపరే, కేచిన్తోక్షం ప్రశంసంతి కేచిన్సోగ్ధాః పృథగ్విధాః. ౮. ధనాని కేచిదిచ్ఛంతి నిర్ధనత్వమథాపరే, ఉపాస్య సాధనంత్యేకే నైతదస్తీతి చాపరే. ౯. అహింసానిరతాశ్చాన్యే కేచిద్ధింసాపరామృతాః, పుణ్యేన యశసాచాన్యే నైతదస్తీతి చాపరే. ౧౦. సద్భావనిరతాశ్చాన్యే కేచిత్పూశయితే స్థితాః, దుఃఖాదన్యే సుఖాదన్యే ధ్యానమిత్యపరే జనాః. ౧౧. యజ్ఞఇత్యపరే విప్రాః ప్రదానమితి చాపరే, తపస్త్యజన్యే ప్రశంసంతి స్వాధ్యాయమపరే జనాః. ౧౨. జ్ఞానం సున్యారమిత్యేకే స్పృభావం భూతచింతకాః, సర్వమేకే ప్రశంసంతిన సర్వమితి చాపరే. ౧౩. ఏనం వ్యుత్థాపితే ధర్మే బహుథా విప్రబోధితే, విశ్చయం నాధిగచ్ఛామః సంమూఢాస్సురసత్తమ. ౧౪ ఇదం శ్రేయ ఇదం శేయ ఇత్యేవం వ్యుత్థితోజనః, యోహి యస్మిన్ రతో ధర్మే సతం పూజయతే సదా. ౧౫ తేన నో విహితా ప్రజ్ఞా మనశ్చ బహుభీకృతిమ్, ఏతిదాఖ్యాతుమిచ్ఛామః శ్రేయః కిమితి సత్తమ. ౧౬. అతః పరం తు యద్గుహ్యం తద్భవాన్ వక్తుమర్హతి, సత్వక్షేత్రజ్ఞయోః శ్చాపి సంబంధః కేన హేతునా. ౧౭. ఏవముక్త స్సత్తైర్విప్రైర్భగవాన్ లోకభావనః, తేభ్యశ్శశంస ధర్మాత్తా యాథాత్మ్యేన బుద్ధిమాన్. ౧౮.

ఇతి ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత అనుగీతాపర్వణి, ఏకోనపంచాశోఽధ్యాయః.

బ్రహ్మణావాచః—హంత వః సంప్రవత్స్యేమి యత్నాం పృచ్ఛథ సత్తమాః, గురుణా శిష్యమాసాద్య యదుక్తం తన్నిబోధత. ౧. సత్తమస్తమహ తచ్ఛ్రిత్వా

సమ్యగేవావధార్యతామ్, అహింసా సర్వభూతానామేతత్కృత్యతమం మతమ్. ౨. ఏతత్సదమనుద్విగ్నం వరిష్ఠం ధర్మలక్షణమ్, జ్ఞానం నిశ్రేయ ఇత్యాహుఃప్రథా నిశ్చితదర్శిః. ౩. తస్మాద్ జ్ఞానేనశుద్ధేన ముచ్యతే సర్వకల్పియైః, హింసాపహశ్చ యే కేచిద్దేచ నాస్తీకవృత్తయః. ౪. లోభమోహసమాముక్తాస్తేనై నిరయగామినః, ఆశీర్భుక్తాని కర్తాణి కుర్వతే యే త్వతంద్రితాః. ౫. తేఽస్మిన్ లోకే ప్రమాదంశే జ్ఞాయమానాః పునః పునః, కుర్వతే యే తు కర్తాణి శ్రద్ధానా విపశ్చితః. ౬. అనాశీర్యోగసంయుక్తాస్తే ధీరాస్సాధుదర్శినః, అతిః కరం ప్రవత్సామి సత్వక్షేత్రజ్ఞయోర్యథా. ౭. సంయోగో విప్రయోగశ్చ తన్నిబోధత సత్తమాః, విషయో విషయిత్యం చ సంబంధోఽయమిహేవాచ్యతే. ౮. విషయా పురుషో నిత్యం సత్త్వం చ విషయః స్మృతః, వ్యాఖ్యాతం పూర్వకల్పేన మశకోదుంబరం యథా. ౯. భుజ్యమానం న జానీతే నిత్యం సత్త్వమచేతనమ్. యస్త్యేనం తం విజానీతే యో భుంక్తే యస్మి భుజ్యతే. ౧౦. నిత్యం వ్యంద్యసమూయక్తం సర్వమాహు ర్ననీషిణః, నిర్ద్యంద్యో నిష్కలో నిత్యః క్షేత్రజ్ఞో నిర్దుశత్తః. ౧౧. సమః సంక్షానుగశ్చైవ స సర్వత్ర వ్యవస్థితః. ఉపభుంక్తే సదాసత్త్వమః పుష్కరపల్లవత్. ౧౨. సర్వైరిపి గుణైర్విద్యార్వా వ్యతిపక్తో న లిప్యతే, జలబిందుర్యథా లోలః పద్మినీపత్రసంస్థితః. ౧౩. ఏవమేవాప్యసంయుక్తః పురుషస్సాన్నిన్న సంశయః, ద్రవ్యమాత్రమభూత్సత్త్వం పురుషస్యేతి నిశ్చయః. ౧౪. యథా ద్రవ్యం చ కర్తా చ సంయోగోఽప్యనయోస్తథా. యథా ప్రదీపమాదాయ కశ్చిత్తమసి గచ్ఛతి. ౧౫. తథా సత్త్వప్రదీపేన గచ్ఛతి పరమైషిణః, యావద్ద్రవ్యం గుణాస్తావత్ప్రదీపః సప్రకాశతే. ౧౬. క్షిణే ద్రవ్యే గుణే జ్యోతిరంతర్ధానాయ గచ్ఛతి, వ్యక్తస్పృత్యగుణస్యైవం పురుషో వ్యక్త ఇవ్యతే. ౧౭. ఏతద్విప్రా విజానీత హంత భూయో బ్రహ్మిణః, సహస్రేణ్వా దుర్దేహా న బుద్ధిమధిగచ్ఛతి. ౧౮. చతుర్థేనాప్యథాంశేన బుద్ధిమాన్ సుఖమృతే, ఏవం ధర్మస్య విజ్ఞేయం సంసాధనముపాయతః. ౧౯. ఉపాయజ్ఞో హి మేధావీ సుఖమత్యంతమశ్నుతే, యథాధ్వానమవాభేయః ప్రచన్నో మనుజః క్వచిత్. ౨౦. క్లేశేన యాతి మహతా వినశ్యేదంతరాపిచ, తథా కర్మ సు విజ్ఞేయం ఫలం భవతిహి నవా. ౨౧. పురుషస్సాత్త్వనిశ్రేయః శుభాశుభనిదర్శనమ్, యథా చ దీర్ఘమధ్వానమ్ పద్భ్యామేవ ప్రపద్యతే. ౨౨. అదృష్టపూర్వం సహనా తత్సదర్శనవర్జితః, తమేషో చ యథాధ్వానం రథేనేహాశుగామినా. ౨౩. గచ్ఛత్యశ్వప్రయుక్తేన తథా బుద్ధిమతాం గతిః, ఉద్ధృం పర్వతనూరుహ్య నాన్వవేక్షేత

భూతలం. ౨౪. రథేన రథినం పశ్యన్ క్షిత్వమానమచేతనమ్, యావద్రథపథస్తావద్రథేన
స తు గచ్ఛతి. ౨౫. క్షీణే రథపథే విద్యాన్ రథముత్సృజ్య గచ్ఛతి, ఏవం
గచ్ఛతి మేధావీ తత్వయోగవిధానవితే. ౨౬. పరిజ్ఞాయ గుణజ్ఞశ్చ తూత్తరా
దుత్తరోత్తరమ్, యథార్ణవం మహాఘోరవస్తనః సంప్రగాహతే. ౨౭. బాహుభ్యా
మేవ సంమోహాద్వధం హంఘత్యసంశయమ్, నావా చాపి తథా ప్రాజ్ఞో
విభాగజ్ఞః స్వరిత్రయా. ౨౮. అశ్రాంతః సలిలం గచ్ఛేచ్ఛీఘ్రం సంతరతే హ్రదమ్,
తీర్ణో గచ్ఛేచ్ఛీరం పారం నావముత్సృజ్య నిర్నమః. ౨౯. వ్యాఖ్యాతం పూర్వ
కల్పేన యథా రథపదాతిసోః, స్నేహత్సంమోహమాహవన్న నావి దాశో యథా
తథా. ౩౦. మమజ్యేనాభిభూతస్సంస్తత్యైవ పరివర్తతే, నావం న శక్యమా
రుహ్య స్థలే విశరివ ర్తితుమ్. ౩౧. తతైవ రథమారుహ్య నాపు చర్యా విధీయతే,
ఏవం కర్త కృతం చిత్తం విషయస్థం పృథక్పృథక్. ౩౨. యథా కర్త కృతం లోకే
తతైతానుపపద్యతే, యన్నైవ గంధినో రస్యం న రూపస్పర్శశబ్దవత్. ౩౩.
మయంతే ముసయో బుద్ధ్యా తత్ప్రీధానం ప్రచక్షతే, తత్ర ప్రధానమవ్యక్త
మవ్యక్తస్య గుణో మహాత్. ౩౪. మరుత్ప్రీధానభూతస్య గుణోఽహంకారఏవ చ,
అహంకారాత్తు సంభూతో మహాభూతకృతో గుణైః. ౩౫. పృథక్త్వేన హి
భూతానాం విషయా వై గుణాః స్పృతాః, బీజధర్తం తథా వ్యక్తం ప్రసవాత్తక
మేవ చ. ౩౬. బీజధర్తా మహానాత్మా ప్రసవశ్చేతి నశ్శూలమ్, బీజధర్తస్త్వ
హంకారః ప్రసవశ్చ పునః పునః. ౩౭. బీజప్రసవధర్తాణి మహాభూతాని పంచ వై,
బీజధర్మిణ ఇత్యాహుః ప్రసవం చ ప్రకుర్వతే. ౩౮. విశేషాః పంచభూతానాం
తేషాం చిత్తం విశేషణమ్, తత్రైవ గుణమాకాశం ద్విగుణో వాయురుచ్యతే.
౩౯. త్రిగుణం జ్యోతిరిత్యాహురావశ్చాపి చతుర్ధశాః, పృథ్వీ పంచగుణా జ్ఞేయా
చరస్థావరసంకులా. ౪౦. సర్వభూతకరీ దేశీ శుభాశుభనిదర్శినీ, శబ్దస్పర్శస్తథా
రూపం రసో గంధశ్చ పంచమః. ౪౧. ఏతే పంచ గుణా భూమేర్విజ్ఞేయా ద్విజ
సత్తమాః, పార్థివశ్చ సదా గంధో గంధశ్చ బహుధా స్పృతః. ౪౨. తస్య గంధస్య
వత్సౌమి పిస్తరేణ బహూక్ గుణాక్, ఇష్టశ్చానిష్టగంధశ్చ మధురోఽన్లుః కటు
స్తథా. ౪౩. నిర్హారి సంహతః స్నిగ్ధో రూక్షో విశద ఏవ చ, ఏవం దశవిధో జ్ఞేయః
పార్థివో గంధ ఇత్యుత. ౪౪. శబ్దః స్పర్శస్తథా రూపం ద్రవశ్చాపిచ గుణాః
స్పృతాః, రసజ్ఞానం తు వత్సౌమి రసస్తు బహుధా స్పృతః. ౪౫. మధుగోఽన్లుః
కటు స్తిక్తః కషాయో లవణ స్తథా, ఏవం షడ్విధవిస్తారో రసో వాచిమయ స్పృతః.

౪౬. శబ్దస్పర్శస్తథా రూపం త్రిగుణం జ్యోతిరుచ్యతే, జ్యోతిషశ్చ గుణో
రూపం రూపం చ బహుధా స్మృతమ్. ౪౭ శుక్లం శృంగం తథా రక్తం నీలం పీతారుణం
తథా, హ్రస్వం దీర్ఘం కృశం ఘోరం చతురశ్రం తు వృత్తవత్. ౪౮. ఏవం
ద్వాదశవిస్తారం తేజసో రూపముచ్యతే, విజ్ఞేయౌ బ్రాహ్మణ్యైర్ద్వైధర్మజ్ఞైః సత్య
వాదిభిః. ౪౯. శబ్దస్పర్శా చ విజ్ఞేయా ద్విగుణో వాయురుచ్యతే, వాయో
శ్చాపి గుణః స్పర్శ స్పర్శశ్చ బహుధా స్మృతః. ౫౦. రూక్షః శీతస్తగ్ధోష్ణః
స్నిగ్ధో విశద ఏవ చ, కఠినశ్చిక్నః శ్లక్ష్యః పిచ్ఛలో దారుణో మృదుః. ౫౧.
ఏవం ద్వాదశవిస్తారో వాయువ్యో గుణఏవ చ, విధివిద్బ్రాహ్మణైః సిద్ధైర్ద్వైధర్మజ్ఞైః సత్య
దర్శిభిః. ౫౨. తత్రైకగుణమాకాశం శబ్ద ఇత్యేవ చ స్మృతః, తస్య శబ్దస్య
వత్క్యమి విస్తరేణ బహుళా గుణాత్. ౫౩. షడ్జన్మభః సగాంధారో మధ్యమః
పంచమస్తథా, అతః పరం తు విజ్ఞేయో నిషాదో దైవతస్తథా. ౫౪. ఇష్టశ్చా
నిష్టశ్చ బిత్తశ్చ సంహతః ప్రవిభాగవాన్, ఏవం దశవిధో జ్ఞేయః శబ్ద ఆకాశసంభవః.
౫౫. ఆకాశముత్తమం భూత మహంకారస్తతః పరః, అహంకారాత్పరా బుద్ధి
ర్బుద్ధేరాత్మా తథా పరః. ౫౬. తస్మాత్తు పరమవ్యక్తమవ్యక్తాత్పురుషః పరః,
పరాపరజ్ఞో భూతానాం విధిజ్ఞః సర్వకర్తృణామ్, సర్వభూతాత్కభూతాత్తా గచ్ఛ
త్యాత్తానమవ్యయమ్. ౫౭.

ఇతి ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత అనుగీతాపర్వణి, పంచాశోఽధ్యాయః.

బ్రహ్మసావాచః—భూతానామథ పంచానాం యదైషామీశ్వరో మనః,
నియమే చ విసర్గే చ భూతాత్తా మన ఏవ చ. ౧. అధిష్ఠాతా మనో నిత్యం
భూతానాం మహతాం తథా, బుద్ధిరైశ్వర్యమాచక్షే తే త్రజ్జశ్చ స ఉచ్యతే.
౨. ఇంద్రియాణి మనోభుంక్తే సదశ్వాదివసారభిః, ఇంద్రియాణి మనో బుద్ధిః తే త్రజ్జే
యవ్యతే సదా. ౩. మహాశ్వసుసమాయుక్తం బుద్ధిసంయమనం రథమ్, సమా
రుహ్య స భూతాత్తా సమంతాత్పరిధావతి. ౪. ఇంద్రియగ్రామసంయుక్తో మనః
సారథిరేవ చ, బుద్ధిసంయమనో నిత్యం మహాన్ బ్రహ్మమయో రథః. ౫. ఏవం
యో వేత్తి విద్వాన్ వై సదా బ్రహ్మమయం రథమ్, సధీరః సర్వభూతేషు న
మోహమధిగచ్ఛతి. ౬. అవ్యక్తాదివిశేషాంతం సహస్థాపరజంగమమ్, సూర్యచంద్ర
ప్రభాలోకం గ్రహ నక్షత్రమండితమ్. ౭. నదీపర్వతజాలైశ్చ సర్వతః పరిభూషి
తమ్, వివిధాభిస్తథాచాద్భిస్సతతం సమలంకృతమ్. ౮. ఆజీవం సర్వభూతానాం సర్వ

ప్రాణభృతాం గతిః, ఏతద్భృత్తా వరం నిత్యం తస్మింశ్చరతి తే త్రవిత్. ౯. లోకేఽ
స్థిః యాని సత్వాని స్థావరాణి చరాణి చ, తాన్యేవాగ్రే ప్రలీయంతే పశ్చా
ద్భూతకృతా గుణాః. ౧౦. గుణేభ్యః పంచభూతాని ఏష భూతసముచ్ఛ్రియః,
దేవా మనుష్యా గంధర్వాః పిశాచాసురరాక్షసాః. ౧౧. సర్వే స్వభావతః స్పృష్టా
న క్రియాభ్యో న కారణాత్, ఏతే విశ్వసృజో విస్తా జాయంతీహ వునః వునః.
౧౨. తేభ్యః ప్రసూతాస్తేష్వేషం మహాభూతేషు పంచసు, ప్రలీయంతే యథా
కాలమూర్తయః సాగరే యథా. ౧౩. విశ్వసృగ్భ్యస్తు భూతేభ్యో మహాభూతస్తు
సర్వశః, భూతేభ్యశ్చాపి పంచభ్యో ముక్తాం గచ్ఛేత్పరాం గతిమ్. ౧౪. ప్రజాపతి
రిదం సర్వం మనస్తేవాసృజత్ప్రభుః, తదైవ దేవా సృషయస్తపసా ప్రతిపేదిశే.
౧౫. తపసశ్చానుపూర్వేణ ఫలమూలాశినస్తథా, త్రైలోక్యం తపసా సిద్ధాః
పశ్యంతీహ సమాహితాః. ౧౬. ఔషధాన్యగదాదీని నానావిద్యాశ్చ సర్వశః,
తపసైవ ప్రసిద్ధంతి తపోమూలం హి సాధనమ్ ౧౭. యద్దురాపం దురా
మ్నాయం దురాధర్షం దురన్వయమ్, తత్సర్వం తపసా సాధ్యం తపో హి దురతి
క్రమమ్. ౧౮. సురాపో బ్రహ్మణః స్తేయీ భూతిణాం గురుతల్పగః, తపసైవసుత
స్తేన ముచ్యతే కిల్బిషాత్తతః. ౧౯. మనుష్యాః పితరో దేవాః పశవో మృగ
పక్షిణః, యాని చాన్యాని భూతాని చరాణి స్థావరాణి చ. ౨౦. తపః పరాయణా
నిత్యం సిద్ధ్యంతే తపసా సదా, తదైవ తపసా దేవా మహామాయా దివం గతాః.
౨౧. ఆశీర్యుక్తాని కర్తాణి కుర్వతే యే త్వతంద్రితాః, అహంకారసమాయుక్తాస్తే
సకాశే ప్రజాపతే. ౨౨. ధ్యానయోగేన శుద్ధేన నిర్మమా నిరహంకృతాః, ఆత్మ
వంతి మహత్తానో మహంతం లోకముత్తమమ్. ౨౩. ధ్యానయోగముపాగమ్య
ప్రసన్నమతయస్సదా, సుఖోపచయమవ్యక్తం ప్రవిశంత్యాత్మవిత్తమాః. ౨౪.
ధ్యానయోగాదుపాగమ్యనిర్మమానిరహంకృతాః, అవ్యక్తం ప్రవిశంతీహమహతాం
లోకముత్తమమ్. ౨౫. అవ్యక్తాదేవ సంభూతః స్వప్నసంజ్ఞాం గతిః వునః,
తమోరజోభ్యాం నిర్ముక్తః సత్వమాస్థాయ కేవలమ్. ౨౬. విముక్తస్సర్వపాపేభ్యః
సర్వం సృజతి నిష్పలమ్, తే త్రజ్ఞ ఇతి తం విద్యాద్వస్తం వేద స వేదవిత్. ౨౭.
చిత్తం చిత్తాదుపాగమ్య మునిరాసీత సంయతః, యచ్చిత్తం తస్యనోపశ్యం గుహ్య
మేతత్సనాతనమ్. ౨౮. అవ్యక్తాదివిశేషాంతమవిద్యాలక్షణం స్మృతమ్, నిబో
ధత తథాహీదం గుణైర్లక్షణమిత్యత. ౨౯. ద్వ్యక్షరస్తు భవేన్మృత్యుత్త్యక్షరం
బ్రహ్మ శాశ్వతమ్, మమేతి చ భవేన్మృత్యుర్న మేతి చ శాశ్వతమ్. ౩౦. కర్మ కేచి

త్యక్తశంసంతి మందబుద్ధిరతా నరాః, యే తు వృద్ధా మహత్తానో న ప్రశంసంతి
 కర్మ తే. ౩౧. కర్మణా జాయతే జంతుర్ద్వారీమాన్ పోడశాత్మకః, పురుషం గ్రసతే
 విద్యా తద్ద్రావ్యమమృతాశినామ్. ౩౨. తస్మాత్కర్మసు నిష్ఠేహ యే కేచిత్పాద
 దర్శినః, విద్యామయోఽయంపురుషో న తు కర్మమయః స్మృతః. ౩౩ య ఏవమవృతం
 నిత్యమగ్రహ్యం శశ్వదక్షరమ్, వశ్యాత్తానమసంశ్లిష్టం యో వేద న మృతో
 భవేత్. ౩౪. అపూర్వమకృతం నిత్యం య ఏనమపరాజితమ్, య ఏనం విందే
 దాత్తానమద్ద్రావ్యమమృతాశనమ్. ౩౫. అగ్రహ్యోవ్యావృతో భవతి సవభిః
 కారణైర్ధృషః, ఆయోజ్య సర్వసంస్కారాన్ సంయమ్యాత్తానమాత్తని. ౩౬.
 సతద్భ్రష్టా శుభం వేత్తి యస్తాద్భూయో న విద్యతే, ప్రసాదే చైవ సత్వస్య
 ప్రసాదం సమవాపుయాత్. ౩౭. లక్షణం హి ప్రసాదస్య యథా స్యాత్ప్రవృత్తిదర్శ
 నమ్, గతిరేషా తు ముక్తానాం యేజ్ఞానపరినిష్ఠితాః. ౩౮. ప్రవృత్తయశ్చ యాస్సర్వాః
 పశ్యంతి పరిణామజః, ఏషా గతిర్విరక్తానామేష ధర్మస్సనాతనః. ౩౯. ఏషా జ్ఞానవతాం
 ప్రాప్తిరేతద్వృత్తమనిందితమ్, సమేన సర్వభూతేషు నిస్పృహేణ నిరాశిషా. ౪౦.
 శశ్యా గతిరియం గంతుం సర్వత్ర సమదర్శినా, ఏతద్వ్యః సర్వమాభ్యాసం మయా
 విప్రర్షిసత్తమాః, ఏవమాచరత క్షిప్రం తతః సిద్ధిమవాప్సుః. ౪౧. గురు
 రువాచః—ఇత్యుక్తాస్తే తు మునయో గురుణా బ్రహ్మణా తథా, కృతవంతో
 మహత్తానస్తతో లోకమవాప్నువన్. ౪౨ త్వమప్యేతన్నహాభాగ మయోక్తం
 బ్రహ్మణో వచః, సమ్యగాచర శుద్ధాత్తంస్తతః సిద్ధిమవాప్సుసి. ౪౩. వాసుదేవ
 ఉవాచః—ఇత్యుక్తస్స తదా శిష్యో గురుణా ధర్మముత్తమమ్, చకార స్వం
 కాంతేయ తతో మోక్ష మనాత్తవాన్. ౪౪. కృతకృత్యశ్చ న తదా శిష్యః కురు
 కులోద్వహ, తత్త్వదం సమనుస్తాప్తో యత్ర గత్వా న శోచతి. ౪౫. అర్జునఉవాచ—
 శోన్యసా బ్రాహ్మణః కృష్ణ కశ్చ శిష్యో జనార్దన, శ్రోతవ్యం చేన్నయైతద్వై తత్త్వ
 మాచత్వ మే విభో. ౪౬. వాసుదేవఉవాచః—అహం గురుర్మహాబాహి
 మనః శిష్యం చ విద్ధి మే, త్వత్ప్రీత్యా గుహ్యమేతచ్చ కథితం తే ధనంజయ.
 ౪౭. మయి చేదస్తి తే ప్రీతిష్ఠిత్యం కురుకులోద్వహ, అధ్యాత్మమేతత్ శ్రుత్వా
 త్వం సమ్యగాచర సువ్రత. ౪౮. తతస్త్వం సమ్యగాచీక్షేధర్షే. స్థిన్నరికర్షణ,
 సర్వసాపవినిర్దుక్తో మోక్షం ప్రాప్సుసి కేవలమ్. ౪౯. పూర్వమప్యేతదేవోక్తం
 యుద్ధకాల ఉపస్థితే, మయా తవ మహాబాహో తస్మాదత్ర మనః కురు. ౫౦.
 మయా తు భరతశ్రేష్ఠ చిరదృష్టః పితా ప్రభుః, తమహం ద్రష్టుమిచ్ఛామి

సమతే తవ ఫాల్గున. ౫౧. వైశంపాయనఉవాచః—ఇత్యుక్తవచనం కృష్ణం
ప్రత్యువాచ ధనంజయః, గచ్ఛాన్ సగరం కృష్ణగజపాహ్వయమద్య వై. ౫౨.
సమేత్య తత్ర రాజానం ధర్మాత్మానం యుధిష్ఠిరమ్, సమనుజ్ఞాప్య రాజానం స్వాం
పురీం యాతుమర్హసి. ౫౩.

ఇతి ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత అనుగీతాపర్వణి, ఏకపంచాశోఽధ్యాయః

—౧౧ కృష్ణప్రయాణమ్. ౧—

వైశంపాయన ఉవాచః— ఆత్మోఽభ్యమోదయ త్కృష్ణో యుజ్యతామితి
దాసుకమ్, ముహూర్తాదివ చాచప్త యుక్తమిత్యేవ దాసుకః. ౧. తథైవ చాను
యాత్రాణి చోదయామాస పాండవః, సజ్జకుర్వం ప్రయాస్యామో సగరం గజ
సాహ్వయమ్. ౨. ఇతుక్తాః సైనికాస్తే తు సజ్జభూతాః శాం పతే, ఆచఖ్యః సజ్జ
మిత్యేవ పార్థాయామితతేజసే. ౩. తతస్తా రథమాస్తాయ ప్రయాతో కృష్ణ
పాండవా, వికుర్వాణౌ కథాశ్చిత్రాః ప్రీయమాణౌ విశాం పతే. ౪. రథస్థం తు
మహాతేజా వాసుదేవం ధనంజయః, పునరేవాబ్రవీద్వాక్యమిదం భరతసత్తమ.
౫. త్వత్ప్రసాదాజ్జయః ప్రాప్తో రాజ్ఞా వృష్ణికులోద్వహ, నిహతాశ్చత్రవశ్చాపి
ప్రాప్తం రాజ్యమకంటకమ్. ౬. నాథవంతశ్చ భవతా పాండవా మధుసూదన,
భవంతం ప్లవమాసాద్య తీర్థాః స్తః కురుసాగరమ్. ౭. విశ్వోర్తన్నమస్తేఽస్తు
విశ్వాత్తా విశ్వసత్తమ, తథా త్వమభిజానామి యథా చాహం భవాన్తతః.
౮. త్వత్తేజఃసంభవో నిత్యం భూతాత్మా మధుసూదన, రతిః కీడామయీ తుభ్యం
మాయా తే రోదసీ విభో. ౯. త్వయి సర్వమిదం విశ్వం యదిదం స్థాణుజంగ
మమ్, త్వం హి సర్వం వికురుషే భూతగ్రామం చతుర్విధమ్. ౧౦. పృథివీం చాంత
రిక్షం చ జ్యోత్యైవ మధుసూదన, హసితం తేఽమలా జ్యోత్స్నా ఋతవశ్చేం
ద్రియాణి చ. ౧౧. ప్రాణో వాయు స్సతతగః క్రోధో మృత్యుః సనాతనః. ప్రసాదే
చాపి పద్మా శ్రీర్నిత్యం త్వయి మహామతే. ౧౨. రతిస్తుష్టిర్భృతిః త్వాంతి ర్భృతిః
కాంతిశ్చరాచరమ్, త్వమేవేనా యుగాంశేషు నిధనం ప్రోచ్యనేఽనఘ. ౧౩.
సుదీర్ఘాని కాలేన న తే శక్యా గుణా మయా, ఆత్మా చ పరమాత్మా చోనమస్తే
నభివేక్షణ. ౧౪. విదితో మే సుదుర్ధర్ష నారదాద్దేవలాత్తథా, కృష్ణద్యైపాయ
నాచ్చైవ తథా కురుపితామహాత్. ౧౫. త్వయి సర్వం సమాప్తం త్వమేవైకో
జనేశ్వరః, యచ్ఛాగుగ్రహసంయుక్తమేతదుక్తం త్వయాఽశఘ. ౧౬. ఏతత్సర్వ
మహం సర్వమాచరిష్యే జనార్దన, ఇదం చాద్భుతమత్యంతం కృతమన్వత్ప్రీయే

స్వయా. ౧౭. యత్పాపో నిహతస్సంభ్యే కారవ్యో ధృతరాష్ట్రజః, త్వయా
 దగ్ధం హి తత్రైస్యం మయా విజితమాహవే. ౧౮. భవతా తత్కృతం కర్త
 యేనావాప్తో జయో మయా, దుర్యోధనస్య సంగ్రామే తవ బుద్ధిపరాక్రమైః. ౧౯.
 కర్ణస్య చ వధోపాయో యథావత్సంప్రదర్శితః, సైంధవస్య చ పాపస్య బూరి
 శ్రవస ఏవ చ. ౨౦. అహం చ ప్రీయమాణేన త్వయా దేవకినందన, యదుక్త
 స్తత్కరిష్యామి న హి మేఽత్ర విచారణా. ౨౧. రాజానం చ సమాసాద్య ధర్మా
 త్తానం యుధిష్ఠిరమ్, చోదయిష్యామి ధర్మజ్ఞ గమరార్థం తవానఘ. ౨౨.
 రుచిరం హి మమైతత్తే ద్వారకాగమనం ప్రభో, అచిరాదేవ ద్రష్టా త్వం
 మాతులం మే జనార్దన. ౨౩. బలదేవం చ దుర్ధర్షం తథాన్యో వృష్టిపుంగవాన్,
 ఏవం సంభాషమాణౌ తౌ ప్రాప్తౌ వారణసాహ్వయమ్. ౨౪. తథా వివిశతు
 శ్చౌభౌ సంప్రవృష్టసరాకులమ్, తౌ గత్వా ధృతరాష్ట్రస్య గృహం శక్రగృహావ
 నమ్. ౨౫. దదృశాతే మహారాజ ధృతరాష్ట్రం జనేశ్వరమ్, ఏదురం చ మహా
 బుద్ధిం రాజానం చ యుధిష్ఠిరమ్. ౨౬. భీమసేనం చ దుర్ధర్షం మాద్రీపుత్రే చ
 పాండవౌ, ధృతరాష్ట్రముపాసీనం యయుత్సుం చాపరాతజమ్. ౨౭. గాంధారిం చ
 మహాప్రాజ్ఞాం పృథాం శృణ్వాం చ భామినీమ్, సుభద్రాద్యాశ్చ తా స్సర్వా
 భరతానాం స్త్రియస్తథా. ౨౮. దదృశాతే స్త్రియ స్సర్వా గాంధారీపరిచారికాః,
 తతస్సమేశ్య రాజానం ధృతరాష్ట్ర మరిందమా. ౨౯. నివేద్య నామధేయే స్వే
 తస్య పాదావ గృహ్లాతామ్, గాంధార్యాశ్చ పృథాయాశ్చ ధర్మరాజస్య చైవ హి.
 ౩౦. భీమస్య చ మహాత్మానౌ తథా పాదావగృహ్లాతామ్, క్షత్తారం చాపి
 సంగృహ్య పృచ్ఛ్యా కుశలమవ్యయమ్. ౩౧. త్రైస్సార్ధం నృపతిం వృద్ధం తతస్తౌ
 పర్యుపాసతామ్, తతో నిశి మహారాజో ధృతరాష్ట్రః కురూద్వహాన్. ౩౨.
 జనార్దనం చ మేధావీ వ్యసర్జయత్తవై గృహాన్, తేఽనుజ్ఞాతా నృపతినా యయు
 స్స్వం స్వం నివేశనమ్. ౩౩. ధనంజయగృహనేవ యయా శృష్టస్తు వీర్యవాన్,
 తత్కౌర్పితో యథాన్యాయం సర్వకామైరుపస్థితః. ౩౪. శృష్టస్సుపాస్వాస మేధావీ
 ధనంజయసహాయవాన్, ప్రభాతాయాం తు శర్వర్యాం కృత్వా పారాహ్ణికీం
 క్రియామ్. ౩౫. ధర్మరాజస్య భవనం జగ్గతుః పరమార్చితౌ, యత్ప్రీతే సహ
 మాత్యో ధర్మరాజో మహాబలః. ౩౬. తౌ ప్రవిశ్య మహాత్మానౌ తద్గృహం పర
 మార్చితమ్, ధర్మరాజం దదృశతుర్దేవరాజమివాశ్వినౌ. ౩౭. సమాసాద్య తు
 రాజానం వార్షాయకునిపుంగవౌ, నిపేదతురనుజ్ఞాతౌ ప్రీయమాణేన తేసౌ. ౩౮.

తతస్స రాజా మేధావీ వివిక్షూప్రీత్యౌపుభా, పోవాచ వదతాం శ్రేష్ఠో
 వచనం రాజసత్తమః. ౩౯. యుధిష్ఠిరడివాచః—వివిక్షూపి యువాం మన్యే
 వీరా యదుకురుద్వపశా, బ్రూతం కర్తాస్మి సర్వం వాంస చిరా న్నా విచార్యతామ్.
 ౪౦. ఇత్యుక్తః ఫాల్గున స్తత్ర ధర్మరాజాన మబ్రవీత్, వినీతవదువాగమ్య
 వాక్యం వాక్యవిశారదః. ౪౧. అయం చిరోషితో రాజా వాసుదేవః ప్రతా
 పవాన్, భవంతం సమనుజ్ఞాప్య పితరం ద్రష్టుమిచ్ఛతి. ౪౨. సగచ్ఛేనభ్యనుజ్ఞాతో
 భవతా యది మన్యతే, ఆసర్తనగరీంవీర తదనుజ్ఞాతు మర్హసి. ౪౩. యుధిష్ఠిరడివాచ-
 పుండరీకాక్ష భద్రం తే గచ్ఛ త్వం మధుసూదన, పురీం ద్వారవతీ మద్య ద్రష్టుం
 శూరిసుతం ప్రభా. ౪౪. రోచతే మే మహాబహో గమనం తవ కేశవ, మాతు
 లశ్చిరదృష్టో మే త్వయా దేవీ చ దేవకీ. ౪౫. సమేత్య మాతులం గత్వా బల
 దేవం చ మానద, పూజయేథా మహాస్రాజ్ఞ మద్వాక్యేన యథార్హతః. ౪౬.
 స్తరేథాశ్వాపి మాం నిత్యం భీమం చ బలినాం వరమ్, ఫాల్గునం సహదేవం చ
 నకులం చైవ మానద. ౪౭. ఆనర్తానవలోక్య త్వం పితరం చ మహాభుజ, వృష్ణీంశ్చ
 పునరాగచ్ఛేత్త్వయమేధే మమానఘ. ౪౮. సగచ్ఛరత్నాన్యాదాయ వివిధాని
 వసూనిచ, యచ్ఛాప్యన్యస్తనోజ్ఞం తే తదప్యాదత్స్వ సాత్వత. ౪౯. ఇయం చ
 వసుధా కృత్సాన్ ప్రసాదా త్వ కేశవ, అస్తానుపాగతా వీర నిహతాశ్వాపి
 శత్రవః. ౫౦. ఏవం బుధివతి కారవ్యే ధర్మరాజే యుధిష్ఠిరే, వాసుదేవో వరః
 పుంసా మిదం వచన మబ్రవీత్. ౫౧. తవైవ రత్నాని ధనం చ కేవలం ధరా తు
 కృత్సాన్ తు మహాభుజాద్య వై, యదస్తి చాన్యద్ద్రవిణం గృహే మమ త్వమేవ
 తస్యేశ్వర నిత్యమీశ్వరః. ౫౨. తథేత్యథోక్తః ప్రతిపూజితః స్తదా గదాగ్రజో
 ధర్మసుతేన వీర్యవాన్, పితృష్వసారం త్వవదద్యథా విధి సంపూజితశ్చాప్యగమ
 త్పుదక్షిణమ్. ౫౩. తయా ససమ్యక్ప్రీతినందిత స్తత స్తథైవ సర్వై ర్విదురదిభి
 స్తథా, వినిర్యయా నాగపురా ద్దదాగ్రజో రథేన దివ్యేనచతుర్భుజః స్వయమ్.
 ౫౪. రథే సుభద్రా మధిరోవ్య భామినీం యుధిష్ఠిరస్యానుమతే జనార్దనః, పితృ
 ష్వసుశ్వాపి తథా మహాభుజో వినిర్యయా పౌరజనాభిసంవృతః. ౫౫. తమన్వయా
 ద్వానరవర్యకేతన స్ససాత్యకిర్తా ద్రవతీసుతావపి, అగాధబుద్ధి ర్విదురశ్చ మాధవం
 స్వయం చ భీమో గజరాజవిక్రమః. ౫౬. నివర్తయిత్వా కురురాష్ట్రవిధానాం
 స్తతస్ససర్వాన్ విదురం చ వీర్యవాన్, జనార్దనో దారుకమాఘ సత్వరః ప్రచో
 దయాశ్వానితి సాత్వకిం తథా. ౫౭. తతో యయా శత్రుగణప్రమర్దనః శినిప్ర

వీరా నుగతో జనార్దనః, యథానిహత్యారిగణాన్ శతక్రతు ర్దివం తథాఽఽ నర్త
పురీం ప్రతాపవాన్.౧౫.

ఇతి ఆశ్వమేధకపర్వాంతర్గత అనుగీతాపర్వణి, ద్విపంచాశోఽధ్యాయః.

వైశంపాయనఉవాచ:— తథా ప్రయాంతంవార్ణేయం ద్వారకాం భర
తర్షభః, పరివృజ్య న్యవర్తంత సానుయత్రాః పరంతపాః. ౧. పునః పునశ్చ
వార్ణేయం పర్యవృజత ఫాల్గునః, అచక్షుర్విషయాచైచ్చనం సదదర్శ పునః పునః.
౨. కృచ్ఛ్రేణైవ తు తాం వాగ్ధో గోవిందే వినివేశితామ్, సంజహర తతో దృష్టిం
కృష్ణశ్చాప్యపరాజితః. ౩. తస్య ప్రయాణే యాన్యాసన్నిమిత్తాని మహత్తనః, బహూన్య
ద్భుతకర్తాణి తాని మే గదత శ్శృణు. ౪. వాయుర్వేగేన మహతా రథస్య
పురతో వనా, కుర్వన్నిశ్చరంమార్గం విరజన్- మకంటకమ్. ౫. వవర్ష వానవ
త్రైచైవ తోయం శుచి సుగంధి చ, దివ్యాని చైవ పుష్పాణి పురతశ్చార్ణవధన్వనః.
౬. సప్రయాతో మహాబాహుః సమేషు మరుధన్వసు, దదర్శాథ మునిశ్రేష్ఠ
ముదంక మమితేజసమ్. ౭. సతం సంఘాజ్య తేజస్వీ మునిం పృథులలోచనః, పూజ
తస్తేన చ తదా పర్యపుచ్చ దనామయమ్. ౮. సప్తష్టః కుశలం తేన సంఘాజ్య
మధుసూదనమ్, ఉదంకో బ్రాహ్మణశ్రేష్ఠ స్తతఃప్రచచ్చ మాధవమ్. ౯. కచ్చి
చ్ఛారే త్వయా గత్వా కరువాండవ సత్తతత్. ౧౦. సాభ్రాత్ర మచలం తస్తే
వ్యాఖ్యాతు మ్హసి ౧౧. అపిసంధాయ తా వీర్యానుసావృత్తోఽసి కేశవ, సంబంధి
నస్త్వదయితాన్ సతతం వృష్టిపుంగవ. ౧౨. కచ్చిత్పాంశుకాః పంచ ధృత
రాష్ట్రస్య చాత్తజాః, లోకేషు విహరిష్యంతి త్వయా సహ పరంతప. ౧౩.
స్వరాష్ట్రేషు చ రాజానః కచ్చిత్ప్రీప్యంతి వై నుఖమ్, కారవేషు ప్రశాం
తేషు త్వయా నాథేన కేశవ. ౧౪. యా మే సంభావనా తాత త్వయి నిత్య మవ
ర్తత, అపినా సఫలా తాత కృతాతే భరతాన్ ప్రతి ౧౫. శ్రీభగవానువాచ:—
కృతో యతో మయా పూర్వం సాశామ్యే కౌరవాన్ ప్రతి, నాశక్యంత యదా
శామ్యేతే స్థావయితు మంజనా. ౧౬. తతస్తే నిధనం ప్రాప్తాః సర్వేసమత
బాంధవాః, న దిష్టమభ్యతిక్రాంతం శక్యం బుద్ధ్యా బలేన వా. ౧౭. మహాదే
విదితంభూయఃసర్వమేతత్తవానఘ, తేఽత్యక్రామన్తతిమహ్యంభీష్టస్యవిదుగస్యచ. ౧౮.
తతో యమక్షయంజన్తుః సమాసాద్యేతరేతరమ్, పంచైవ పాండవాశిష్టా హతా

మిత్రా హతాత్మజాః. ౧౮. ధార్తరాష్ట్రశ్చ నిహతాః సర్వే సనుతబాంధవాః, ఇతుక్తవచనే కృష్ణే భృశం క్రోధసమున్వితః, ఉదంక ఇత్యువాచైశం రోషా దుత్సుల్లలోచనః. ౧౯. ఉదంకఉవాచః— యస్తాచ్చక్షేన తే కృష్ణ సత్రాతాః కురు పుంగవాః, సంబంధినః ప్రియా స్తస్తాచ్చప్రేమహం త్వమసంశయమ్. ౨౦. న చ తే ప్రసభం యస్తా త్తేనిగృహ్య నివారితాః, తస్తాన్తన్మృపరితస్తాన్వం శస్యామ మధుసూదన. ౨౧. త్వయా శక్తే నహంసతా మిథ్యాచారేణమాధవ, తే షరితాః కురు శ్రేష్ఠానశ్యంతః స్త హ్యుపేక్షితాః. ౨౨. వాసుదేవఉవాచః— శృణు మే విస్తరేణేదం యద్వక్ష్యే భృగునందన, గృహానానునయం చాపి తపస్వి హ్యసి భర్గవ. ౨౩. శ్రుత్వా చ మేత డధ్యాత్తం మంచేథాః శాప మద్యి వై, న చ మాం తపసాఽ త్వేన కిక్తో భిభ్రవితుం పునాన్. ౨౪. న చ తే తపసా నాశ మిచ్ఛామి తపతాం వర, తపస్తే సుమహద్దీప్తం గురవశ్చాపి తోషితాః. ౨౫. కామారం బ్రహ్మచర్యం తే జానామి ద్విజసత్తమః దుఃఖార్జితస్య తపస స్తస్తాన్నేచ్ఛామి తే వ్యయమ్. ౨౬.

ఇతి ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత అనుగీతాపర్వణి, త్రిపంచాశోఽధ్యాయః.

ఉదంకఉవాచః— బ్రూహి కేశవ తత్త్వేన త్వమధ్యాత్మమనిందితిమ్, శ్రుత్వా శ్రేయోఽభిధాన్యామి శాపం వాతే జన్తాన్. ౧. వాసుదేవఉవాచః— తమోర జశ్చ సత్త్వం చ విద్ధి భావాన్తదాశ్రయాన్, తథానద్రాన్ వసూన్ వాపి విద్ధి యత్ప్రభవాన్ ద్విజ. ౨. మయి సర్వాణి భూతాని సర్వభూతేషు చాప్యహమ్, స్థిత ఇత్యభిజానీహ మా తేఽ భూదత్ర సంశయః. ౩. తథా వైత్యగణాన్ సర్వాన్ యక్షగంధర్వరాక్షసాన్, నాగానపురస్కైచ్చైవ విద్ధి మత్ప్రభవాన్ ద్విజః. ౪. సదసచ్చైవ యత్ప్రాహు రప్యేక్తం వ్యక్తమేవ చ, అక్షరం చ క్షరం చైవ సర్వ మేత స్తదాత్మకమ్. ౫. యే చాశ్రమేషు వై ధర్మా శ్చతుర్థా విదితా మునే, వైది కాని చ సర్వాణి విద్ధి సర్వం మదాత్మకమ్. ౬. అసచ్చపదస్చచ్చైవ యద్విశ్వం సద స్స్పృహమ్, మత్తః పరితరం నాస్తి దేవదేవాత్సనాతనాత్. ౭. ఓంకారప్రము ఖాన్ వేదాన్ విద్ధి మాం త్వం భృగుఃత్వహ, యూషం సోమం చరుం హోమం త్రిదశాప్యాయనం మఖే. ౮. హోతారమపి హవ్యం చ విద్ధి మాం భృగునందన, అధ్వర్యుః కల్పకన్యాః హవిః పరమసుస్క్రతమ్. ౯. ఉద్గాతా చాపి మాం స్తౌతి గీతఘోషైర్మహాధ్వరే, ప్రాయశ్చిత్రేషు మాం బ్రహ్మ శాంతిమంగళవాచకాః. ౧౦. స్తువంతి విశ్వకర్తాణం సతతం ద్విజసత్తమ, మమ విద్ధి గుతం ధర్మ మగ్రజం

ద్విజసత్తమః. ౧౧. మానసం దయితం విప్ర సర్వభూతదయాత్మకమ్, తత్రాహం
 వర్తమానైశ్చ నివృత్తైశ్చైవ మానవైః. ౧౨. బహ్వీ స్సంసరమాణో వై యో
 నిర్వర్తామి సత్తమ, ధర్మసంరక్షణాగ్రాహం ధర్మసంస్థాపనాయ చ. ౧౩. త్రైస్త్విశేష
 మైశ్చ రూపైశ్చ త్రిషు లోకేషు భార్గవ, అహంవిష్ణురహం బ్రహ్మ శక్రోఽథ సృభ
 నావ్యయః. ౧౪. భూతగ్రాహస్య సర్వస్య స్రష్టా సంహరవీచ న, అధర్మే వర్తమా
 నానాం సర్వేషా మహా మచ్యుతః. ౧౫. ధర్మస్య నేతుంబద్ధామిచలితేచలితే యుగే,
 తాస్తాయోనీః ప్రవిశ్యాహం ప్రజానాం పితకామ్యయా. ౧౬. యదాత్వహం
 దేవయోనా వర్తామి భృగునందన, తదాహం దేవ వత్సర్వమాచరామి నసంశయః.
 ౧౭. యదా గంధర్వయోనా వా వర్తామి భృగునందన, తదా గంధర్వవత్స్వ
 మాచరామి న సంశయః. ౧౮. నాగయోనా యదా చైవ తదా వర్తామి నాగ
 వత్, యక్షరాక్షసయోన్యోస్తు యదావ ద్విచరామ్యహమ్. ౧౯. మానుష్యే
 వర్తమానేతు కృషణం యాచితా మయా, న చ తే బాతసంమోహో వచోఽ
 గృహ్లాంత మోహితాః. ౨౦. భయం చ మహాదృద్ధిశ్చ త్రాసితాః కురవో మయా,
 స్రుధేన భూత్వా చ పునర్యథావదనుదర్శితాః. ౨౧. తే ధర్మజేహసయుక్తాః పరితాః
 కాలధర్మణా, ధర్మేణ నిహతా యుద్ధే గతా స్వర్గం న సంశయః. ౨౨. లోకేషు
 పాండవాశ్చైవ గతాః ఖ్యాతీం ద్విజోత్తమ, ఏతత్తే సర్వమాఖ్యాతం యస్తాం
 త్వం పరిపుచ్చసి. ౨౩.

అథి ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత అనుగీతాపర్వణి, చతుఃపంచాశోఽధ్యాయః.

ఉదంకఉవాచ:—అభిజానామి జగతః కర్తారం త్వం జనార్దన, నూనం
 భవత్ప్రసాదోఽయమితి మే నాస్తిసంశయః. ౧. చిత్తం చ సుప్రసన్నం మే త్వ
 ద్భావగతమచ్యుత, వినివృత్తం చ మే శాపా దితి విద్ధి పరంతప. ౨. యదిత్వి
 నుగ్రహం కించిత్త్వత్తోఽహ్వామి జనార్దన, ద్రష్టుమిచ్ఛామి తే రూపమైశ్వరం త్వం
 నిదర్శయ. ౩. వైశంపాయనఉవాచ:—తతస్సతస్మై ప్రీతాత్మా దర్శయామాస
 తద్యుక్తః, శాశ్వతం వైష్ణవం ధీమాన్ దదృశే యద్ధనంజయః. ౪. సదదర్శ మహా
 త్మానం విశ్వరూపం మహాభజమ్, సహస్రసూర్యప్రతిమం దీప్తిమత్సావకోప
 మమ్. ౫. సర్వమాకాశమావృత్త్య తిష్ఠంతం సర్వతోముఖమ్, తం దృష్ట్వా
 పరమం రూపం విష్ణోరై వ్యష్టవమద్భుతమ్. విస్తయం చ యయావిప్రస్తం దృష్ట్వా
 ఫరమేశ్వరమ్. ౬. ఉదంకఉవాచ:—విశ్వకర్తన్నమస్తేఽస్తు విశ్వాత్కా విశ్వసంభవ,
 వద్భాగ్యం తే వృథావీ వ్యాప్తా శిరసా చావృతం నభః. ౭. ద్యావాపుథివోఽర్క

స్తవ్యం జతరేణ తవావృతమ్, భుజాభ్యామావృతాశ్చాస్త్యమిదం సర్వ
మచ్యుతః. ౮. సంహరస్య పునర్దేవరూప మక్షయము త్తమమ్, పునస్తాం స్వేన
రూపేణ ద్రష్టుమిచ్ఛామి శాశ్వతమ్. ౯. వైశంపాయనఉవాచ:—తమువాచ
ప్రసన్నాత్మా గోవిందో జనమేజయ, వరం వృణీష్యేతి తదా తముదంకోఽ
బ్రపదిదమ్. ౧౦. పర్యాప్త ఏష ఏవాయం పరస్త్వత్తోమహాచ్యుతే, యత్రేరూప
మిదం కృష్ణ పశ్యామి పురుషోత్తమ. ౧౧. తమబ్రవీత్సునః కృష్ణో మాత్స్వ మత్ర
విచారయ, అవశ్యమేతత్కర్తవ్య మమోఘం దర్శనం మమ. ౧౨. ఉదంకఉవాచ:-
అవశ్యకరణీయం చ యద్యేత స్తన్యసే విభో, తోయ మిచ్ఛామి యత్రేష్టం మమ
ష్యేతద్ధి దుర్లభమ్. ౧౩ తతస్సగహృత్య తత్రేజః ప్రోవాచోదంక మీశ్వరః. ఏష్టన్యే
సతిచింత్యోఽహ మిత్ముక్త్వా ద్వారకాయయా. ౧౪. తతః కదాచి ద్భగవాను
దంక స్తాయకాంక్షయా, తృప్తితః పరిచక్రామ మరౌ సన్తార చాచ్యుతమ్. ౧౫. తతో
దిగ్వాససు ధీమాన్తాతంగం ములపాకినమ్, అవశ్యత మరౌ తస్మిన్ శ్వయాధపరివారి
తమ్. ౧౬. భీషణం బద్ధః స్త్రిశం బాణకార్తుకధారిణమ్, తస్యాధః ప్రాతనాఽప
శ్యత్ ద్వారి భూరిద్విజోత్తమః. ౧౭. స్తరన్నేవ చ తం ప్రాహమాతంగః ప్రహ
సన్నివ, ఏహ్యుదంక ప్రతీచ్ఛస్య మత్తో వారి భృగూద్వహ. ౧౮. కృపా హ మే
సుమహతీ త్వా దృష్ట్వా తృప్తుమాశ్రిణిమ్, ఇత్యుక్త స్తేన సమునిస్తత్తోయం
నాభ్యనందత. ౧౯. చిత్తేవ చ సతం ధీమాన్ వాగ్భి రుగ్రాభి రచ్యుతమ్, పునః
పునశ్చ మాతంగః షిబస్వేతి తమబ్రవీత్. ౨౦. నచాపి వత్స సక్రోధః క్షుధితేనాం
తరాత్తనా, సతథా నిశ్చయాత్తేన ప్రత్యాఖ్యాతో మహాత్తనా. ౨౧. శ్వభిః సహ
మహారాజ తత్రైవాంతరధీయత, ఉదంక స్తం తథా దృష్ట్వా తతో వ్రీడితమానసః
౨౨. మేనే ప్రలభమాత్మానం కృష్ణేనామిత్రఘాతినా, అథ తేనైవ మార్గేణ
ఖచక్రగదాధరః. ౨౩. ఆజగామ మహాబుద్ధి రుదంకశ్చైవ మబ్రవీత్, న యుక్తం
తాదృశం దాతుం ద్వియా పురుషసత్తమ ౨౪ సలిలా విప్రముఖ్యేభ్యో మాతం
గప్రాతనా విభో, ఇత్యుక్తవచనం తం తు మహాబుద్ధిర్జనార్దనః. ౨౫ ఉదంకం శ్లక్ష్య
యానాచా సాంత్యయన్ని దమబ్రవీత్, యాదృశేనేహ రూపేణ ఘోయోగ్యం దాతుం
ధృతేన వై. ౨౬. తాదృశం ఖలు తే దత్తం తచ్చ త్వం నావబుధ్యథా, మయా
త్వదర్థముక్తో వై వజ్రపాణి పురందరః. ౨౭. ఉదంకాయామృతం దేహి తోయ
రూప మితి ప్రభుః, సమామువాచ దేవేంద్రో నమర్త్యో మర్త్యతాం వ్రజేత్
౨౮. అన్యమస్మై వరం దేహీశ్యసకృద్భృగునందన, అమృతం దేయమిత్యేవ మయై

వోక్త శృచీపతిః. ౨౯. సమాం ప్రసాద్య దేవేంద్రః పునరేవేదమబ్రవీత్, యది దేయ మవశ్యం వై మాతంగో హి మహామతే. ౩౦. భూత్వామృతం ప్రదాన్యామి భార్గవాయ మహాత్మనే, యద్యేవం ప్రతిగృహ్లాతి భార్గవోఽమృత మద్య వై. ౩౧. ప్రదాతు మేష గచ్ఛామి భార్గవస్యామృతం విభో, ప్రత్యాఖ్యా తస్త్వహం తేన దాన్యామి న కథంచన. ౩౨. స తథా సమయం కృత్వాతేన రూపేణ హసవః, ఉపస్థిత స్త్వయా చాపి ప్రత్యాఖ్యాతోఽమృతం దదత్. ౩౩. చాండాలయాపీ భగవాన్ సుమహంస్తే వ్యతిక్రమః, యత్తుశక్యం మయా కర్తుం భూయ ఏవ తవేష్ఠితమ్. ౩౪. తోయేస్సాతవ దు ర్ధ్వం కరిష్యేసఫలామహమ్, యేవ్వహస్సు చ తే బ్రహ్మ సలిలేస్సా భవిష్యతి. ౩౫. తదా మరౌ భవిష్యంతి జలపూర్ణాః పయోధరాః, రసవచ్చ ప్రదాస్యంతి తోయంతే భృగునందన. ౩౬. ఉదంక మేఘా ఇత్యుక్తాః ఖ్యాతిం యాస్యంతి చాపి తే, ఇత్యుక్తః ప్రీతిమాన్ విప్రః కృష్ణేన సబభూవహ, అద్యాప్యదంకమేఘాశ్చ మరౌ వర్షంతిభారత. ౩౭.

ఇతి ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత అనుగీతాపర్వణి, పంచపంచాశోఽధ్యాయః.

జనమేజయఉవాచః—ఉదంకః కేన తపసా సంయుక్తో వై మహామనాః, యశ్శాపదాతు కామోఽభూద్విష్ణవే ప్రభవిష్ణవే. ౧. వైశంపాయనఉవాచః— ఉదంకో మహతా యుక్త స్తపసా జనమేజయ, గురుభక్తస్సతేజస్వీనాన్యత్కించి దపూజయత్. ౨. సర్వేషాంపృషిపుత్రాణామేషఉన్ననోరథః, ఔదంకిం గురు వృత్తిం వై ప్రాప్నుయామేతి భారత. ౩. గౌతమస్యతు శిష్యాణాం బహూనాంజనమే జయ, ఉదకేఽభ్యధికా ప్రీతిః స్నేహశ్చైవాభవత్తదా. ౪. సతస్య దమశౌ చాభ్యాం విక్రాంతేన చ కర్తవా, సమ్యక్ చై వోపచారేణ గౌతమః ప్రీతిమాన భూత్. ౫. అథశిష్యసపాస్రాణి సమచక్షాతవాన్యమి, ఉదంకం పరయా ప్రీత్యా నాభ్యనుజ్ఞాతు మైచ్ఛత. ౬. తం క్రమేణ జరా తాత ప్రతిపేదే మహామునిమ్, నచాన్యబుధ్యత తదా సమునిర్గురువత్సలః. ౭. తతః కదాచి ద్రాక్షేంద్రకాష్ఠా న్యాన్యుతుం యయా, ఉదంకః కాష్ఠభారం చ మహాంతం సముపానయత్. ౮. సతద్భారాభిభూతాత్తా కాష్ఠభార మిరిందమ, చిక్షేప క్షితౌ రాజన్ పరి శ్రాంతో బుభుక్షిణః. ౯. తస్య కాష్ఠే విలగ్నా భూజ్జటారూప్య సనుప్రభా, తతః కాష్టైస్సహ తదా పపాత ధాణితలే. ౧౦. తత స్సభారనిష్ఠిప్తః క్షుధా విప్లవృ భారత, దృష్ట్వాతాం వయసోఽవస్థాం రురోదార్తస్వర ప్రబా. ౧౧.

తతో గురుసుతా తస్యపద్మపత్రినిభాననా, జగ్రాహశ్రుణిసుశ్రోణీ కరేణపుకు
 లోచనా. ౧౨. పితుర్నియోగా ధర్మజ్ఞా శిరసావనతా తదా, తస్యానిపేతతు
 ర్దగ్ధా కర్తాతై రశ్రుబిందుభిః. ౧౩. నహితానశ్రుపాతాంస్తు శక్తా ధారయితుం
 మహీ, గౌతమస్త్యబ్రవీద్విప్రముదంకం ప్రీతమానసః ౧౪. కన్యాత్తాతతవాద్యేవా
 శోకోత్తరమిదం మనః, సస్వైస్సగం బ్రూహి విప్రశ్చే శ్రోతుమిచ్ఛాసి తత్త్వః. ౧౫.
 ఉదంకఉవాచః—భవద్దతేన మరసా భవత్ప్రియచీర్షయా, భవద్భక్తిగతేనేవా
 భవద్భావానుగేన చ. ౧౬. జరేయం నావబుద్ధామే నాభిజ్ఞాతం గుళం చ మే,
 శతవన్దోపేతం మాం హి నత్వ మభ్యనుజానిథాః. ౧౭. భవతా త్సభ్యనుజ్ఞాతాః
 శిష్యాః ప్రత్యవరా మమ, ఉపపన్నా ద్విజశ్రేష్ఠాః శతశోఽథసహస్రశః. ౧౮.
 గౌతమఉవాచః—త్వత్ప్రీతియుక్తేన మయా గురుశుశ్రూషయా తవ, వ్యతిక్రామ
 స్తహా కాలో నావబుద్ధో ద్విజర్షభ. ౧౯. కేతవ్యయది తే శ్రద్ధా గమనం
 ప్రతి భాగప, అనుజ్ఞాం ప్రతిగృహ్య త్వం స్వగృహా గచ్ఛ మా చిరమ్. ౨౦.
 ఉదంకఉవాచః—గుర్వర్థం కం ప్రయచామి బ్రూహి త్వం ద్విజసత్తమ, తముపా
 హృత్యగచ్ఛేయమనుజ్ఞాత స్త్వియావిభో. ౨౧. గౌతమఉవాచః—దక్షిణాపరి
 తోషో వై గురూణాం సద్భిరుచ్యతే, తవ హ్యచరతో ధర్మం తుష్టోఽహం వై ని
 సంశయః. ౨౨. ఇథం చపరతుష్టం మాం విజాసీహి భృగుదాద్యహ, యవాపోడశవర్షో
 హి యద్యద్య భవితా భవాన్, ౨౩. దదాని పత్నీం కన్యాం చ స్వాంతే దుహి
 తరం ద్విజ, ఏతామృతేంగనా నాన్యత్వత్తేజోఽర్హతి సేవితమ్. ౨౪. తతస్తాం ప్రతి
 జగ్రాహ యువా భూత్వా యశస్విసీమ్, గురుణాచాభ్యనుజ్ఞాతో గురుపత్నీ మథా
 బ్రవీత్. ౨౫. కం భవత్స్వైప్రయచ్ఛాసి గుర్వర్థం వినియుంత్వ మామ్, ప్రియం
 హితం చ కాంక్షామి ప్రాణైరపి ధనైరపి. ౨౬. యద్దుర్లభం హి లోకేఽస్తి గర్భ
 మత్యద్భుతం మహత్, తదానయేయం తపసా నహి మేఽత్రాస్తి సంశయః. ౨౭.
 అహలోకవాచః—పరితుష్టాస్తి తే విప్ర నిత్యం భక్త్యానయా నఘ, పర్యాప్త
 మేతద్భద్రం తే గచ్ఛతాత యథేషిషిమ్. ౨౮. వైశంపాయనఉవాచః— ఉదం
 కస్తు మహారాజ పునరేవాబ్రవీద్వచః, అజ్ఞాపయస్వ మాం మాతః కర్తవ్యం చ
 తవ ప్రియమ్. ౨౯. అహలోకవాచః— సౌదాసపత్నీ విధృతే దిగ్యే యే మణి
 కుండలే, తే సమానయ భద్రం తే గుర్వర్థస్సుకృతో భవేత్. ౩౦. సతథేతి ప్రతి
 శ్రుత్య జగామ జనమేజయ, గురుపత్నీ ప్రియార్థం వై తే సమానయితుం తదా.
 ౩౧. సజగామ తత శ్రీఘ్న ముదంకో బ్రాహ్మణర్షభః, సౌదాసం పురుషాదం వై

భిక్షితుం మణికుండలే. 32. గాతమస్త్యబ్రవీత్పశ్చే ముదంకో నాద్యదృశ్యతే, ఇతి వృష్టాతమాచిష్ట కుండలార్థం గతం చ సా. 33. తతః ప్రోవాచ వత్సీం స న తే సమ్యగిదం కృతమ్, శప్తసపాథివో నూనం బ్రాహ్మణం తం విధివ్యతి. 34. అహల్యో వాచః— అజానంత్యా నియుక్తస్య భగవత్ బ్రాహ్మణో మయా, భవత్ప్రసాదా న్న భయం కించిత్తస్య భవిష్యతి. 35. ఇత్యుక్తః ప్రాహ తాం వత్సీ మేవ మస్త్యితి గాతవ్యః, ఉదంకోఽపి వనే శూన్యే రాజానం తం దదర్శహ. 36.

ఇతి ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత అనుగీతాపర్వణి, పటపంచాశోఽధ్యాయః.

వైశంపాయనఉవాచః— సతం నృష్ట్యా తథాభూతం రాజానం ఘోరదర్శ సమ్, దీర్ఘశ్చక్రధరం నృణాం శోణితేన సముక్షితమ్. 1. చకార న వ్యథాం విప్రో రాజాత్వేన మథాబ్రవీత్, ప్రత్యుత్థాయ మహాలేజా భయకర్తా యమోపమః. 2. దిష్ట్యా త్వమసి కల్యాణ వత్సే కాలే మమాంతికమ్, భక్త్యం మృగయమా నస్య సంప్రాప్తో ద్విజసత్తమ. 3. ఉదంకఉవాచః— రాజ్ గుర్వర్థిసం విద్ధి చరంతం మా మిహగతిమ్, న చ గుర్వర్థ ముద్యుక్తం హింస్యమాహు ర్తనీషిణః. 4. రాజోవాచః— పథేకాలేమమాహారో విహితో ద్విజసత్తమ, న శక్య స్త్వం సముత్సేష్టుం క్షుధితేన హయాద్యవై. 5. ఉదంకఉవాచః— ఏవమస్తు మహారా జసమయః క్రియతాం తు మే, గుర్వర్థసుభినిర్వర్త్య పునరేష్యామి తే వశమ్. 6. స. శ్రుతశ్చ మయా యోఽర్థో గురవే రాజసత్తమ, తదధీన స్స గాజేంద్ర తు త్వాం భిక్షే నిరేక్య. 7. దదాసి విప్రముఖ్యేభ్య స్త్వం హింసాత్నాని నిత్యదా, దాతా చ త్వం నరవ్యాఘ్ర వాత్రభూతః క్షితావిహ. 8. పాత్రం ప్రతిగ్రహే చాపి విద్ధి మాం నృపసత్తమ. ఉపావృత్వ గురో రర్థం త్వదాయత్త మురిందమ. 9. సమ యేనేహ రాజేంద్ర పునరేష్యామి తే వశమ్, సత్యం తేప్రతిజానామి నాత్ర మిథ్యా కథంచన. అశృతం నోక్తం పూర్వం మే స్వైరేష్యసి కుతోఽన్యథా. 10. సాదానఉవాచః— యది మత్త స్తవాయత్తో గుర్వర్థః కృతవచసః, యదిచా స్తిప్రతిగ్రాహ్య సాంప్రతం తద్వదస్య మే. 11. ఉదంకఉవాచః— ప్రతి గ్రాహ్యా మతోమే త్వం సదైవ పురుషర్షభ, సోఽహం త్వా మనుసంప్రాప్తో భిక్షితుం మణికుండలే. 12. సాదానఉవాచ— పత్నాన్వస్తే మమ విప్రశ్చే ఉచితే మణికుండలే, వరయార్థం త్వమన్యం వై తం తే దాస్యామి సువ్రత. 13. ఉదంకఉవాచః— అలం తే వ్యవదేశేన ప్రమాణా యది తే వయస్, ప్రయచ్ఛ కుండలే మహ్యం సత్యవాగ్భవ పాథివ. 14. వైశంపాయనఉవాచః— ఇత్యుక్త

స్వబ్రహ్మే ద్రాజా తముదంకింపున క్వచః, గద్ధ మద్వచనాద్దేహీం బ్రాహ్మిణీ దేహీతి సత్తమ. ౧౫. సైవ ముక్తాత్వయా నూనం మద్వాక్యేన శుచివ్రతా, ప్రణాస్యతి ద్విజశ్రేష్ఠ కుండలే తే న సంశయః. ౧౬. ఉదంకఉవాచ:-క్వపత్నీ భవతః శత్యా మయా ద్రష్టుం నరేశ్వర, స్వయం చాపి భవాన్ పత్నీం కిమర్థం నోపసర్పతి. ౧౭. సౌదాసఉవాచ:-తాం ద్రక్ష్యతి భవానద్య కస్తింశ్చిద్వసనిర్లురే, పక్షే కాలే న హి మయా సా శత్యా ద్రష్టుమద్య వై. ౧౮. ఉదంకస్తు తథోక్త స్సజగామ భర గ్ష్వభ, మదయంతీం చ దృష్త్వా స జ్ఞాపయత్స్వం ప్రయోజనమ్. ౧౯. సౌదాస వచనం శ్రుత్వా తత స్సావృణులోచనా. ప్రత్యువాచ మహాబుద్ధిం ముదంకం జన మేజయ. ౨౦. ఏవమేతద్వదబ్రహ్మన్నాన్యతం వదనేఽనఘ, అభిజ్ఞానం చ కిం చిత్త్వం సమానయితు మర్హసి. ౨౧. ఇమే హి దివ్యే మణికుండలే మే దేవాశ్చ యత్యాశ్చ మహర్ష యశ్చ, త్రైస్త్వై రుచాయై రపహర్తు కామా ఛిద్రేఘ నిత్యం పరితర్కయంతి. ౨౨. నిక్షిప్త మేతద్భువి పన్నగాస్తు రత్నం సమాసాద్య పరామృశేయుః, యతా స్తతో చ్చిష్టధృతం సుకాశ్చ నిద్రావశాద్వాపరిధర్షయేయుః. ౨౩. ఛిద్రేష్వేతేష్వి మేనిత్యం హియేతే ద్విజసత్తమ, దేవరాక్షసనాగానా మప్రమత్తేన ధార్యతే. ౨౪. స్యంసతే హి దివా రుక్తం రాత్రౌ చ ద్విజసత్తమ, నక్తం నక్షత్రతారాణాం ప్రభా మాఙ్గివ్య వర్తతే. ౨౫. ఏతేహ్యముచ్య భగవన్ యుత్తిపాసాభయం కుతః, విషాగ్నిభయదేభ్యశ్చ భయం జాతు న విద్యతే. ౨౬. హస్తేన చైతే ఆముక్తే భవతో హ్రస్వకే తదా, అనురూపేణ చాముక్తే జాయేతే తప్రమాణకే. ౨౭. ఏవంవిధే మమైతే వై కుండలే పరమార్చితే, త్రిఘ లోకేఘ విజ్ఞాతే తదభిజ్ఞాన మానయ. ౨౮.

ఆత్మమేధికపర్వాంతగత అనుగీతాపర్వణి, సష్టపంచాశోఽధ్యాయః.

వైశంపాయనఉవాచ:-సమిత్రసహమాసాద్య అభిజ్ఞాన మయాచత, తస్మై దదావభిజ్ఞానం సచేత్త్వాకువరస్తదా. ౧. సౌదాసఉవాచ:-నచైవైషా గతిః తేమ్యూన చాన్యా విద్య తే గతిః, ఏతన్నేమత మాజ్ఞాయ ప్రయచ్ఛ మణికుండలే. ౨. ఇత్యుక్తస్తామదంకిస్తు భర్తర్వాక్య మథాబ్రవీత్, శ్రుత్వా చ సా తదా ప్రాదా త్రతస్తే మణికుండలే. ౩. ఆపావ్య కుండలే తే తు రాజానం పునరబ్రవీత్, కిమేత ద్గుహ్యవచనం శ్రోతు మిచ్ఛామి పార్థివ. ౪. సౌదాసఉవాచ:-ప్రజానిస గ్ధాద్విప్రావై వ్య త్రియూః పూజయంతి హి, విప్రేభ్యశ్చాపి బహవో దోషాః ప్రాదుర్భవంతి వై. ౫. సోఽహం ద్విజేభ్యః ప్రణతో విప్రా ద్దోష మవాక్తవాన్,

గతిమన్యాం న పశ్యామి మదయంతీ సహాయవాన్. ౬. నచాన్యామపి పశ్యామి గతిం గతిమతాం వర, స్వర్గద్వారస్య గమనే స్థానే చేహ ద్విజోత్తమ. ౭. నహి రాజ్ఞా విశేషేణ విరుద్ధేన ద్విజాతిభిః, శక్యం హి లోకే స్థాతుం వై పీత్య వా సుఖ మేధితుమ్. ౮. తదిష్టే తేమయా ద తేవతే స్వే మణికుండలే, యః కుతస్తేఽద్య సమయః సఫలం తం కురుష్వమే. ౯. ఉదంకఉవాచః—రాజంస్తథేహ కర్తాస్తి పునరేష్యామి తేవశమ్, ప్రశ్నం చ కించిత్ప్రప్తం త్వాం నివృత్తోఽస్తి పరంతః. ౧౦. సౌదాసఉవాచః—బ్రూహి విప్ర యథాకామం ప్రతివక్తాస్తి తే వచః, ఛేత్తాస్తి సంశయం తేఽద్య న మేఽత్రాస్తి విచారణా. ౧౧. ఉదంకఉవాచః—ప్రాహుర్వాక్సంయ తం విప్రం ధర్మనైపుణదర్శినః, మిత్రేషు యశ్చ విషమస్తేన ఇత్యేవ తం విదుః. ౧౨. సభవాన్చిత్రతామద్య సంప్రాప్తో మమ పార్థివ, స మే బుద్ధిం ప్రయచ్ఛ త్వం సంమతాం పురుషర్షభ. ౧౩. అవాప్తార్థోఽహ మద్యేహ భవాంశ్చ పురుషాదకః, భవత్సకాశమాగంతం క్షమం మమ నవేతి వై. ౧౪. సౌదాసఉవాచ—క్షమం చేదిహ వక్తవ్యం తవ ద్విజవరోత్తమ, మత్సమీపం ద్విజశ్రేష్ఠ నాగంతవ్యం కథంచన. ౧౫. ఏవం తవప్రపశ్యామి క్రేయో భృగుకలోద్వహ, అగచ్ఛతో హి తే విప్రభవే స్తృత్యుర్న సంశయః. ౧౬. వైశంపాయనఉవాచః—ఇత్యుక్తస్స తదా రాజ్ఞా క్షమం బుద్ధిమతాం హితమ్, అనుజ్ఞాప్య స రాజా న మహాల్యాం ప్రతిజగ్న్వాన్. ౧౭. గృహీత్వా కుండలే దివ్యే గురుపత్న్యాః ప్రియంకరః, జవేన మహతా ప్రాయాత్ గౌతమస్యాశ్రమం ప్రతి. ౧౮. యథా తయో రక్షణం చ మదయంత్యాభిభాషితమ్, తథా తే కుండలే బధ్వా తదా కృష్ణాజినేన యత్. ౧౯. ససకస్తింశ్చిత్తుధావిప్తః ఫలభారసమన్వితమ్, బిల్వం దదర్శ విప్రర్షిరారురోహ చ తం తతః. ౨౦. శౌభామాసజ్య తస్యైవ కృష్ణాజినమరిందమ, పాతయామాస బిల్వాని తదా సద్విజపుంగవః. ౨౧. అథ పాతయమానస్య బిల్వాఃపూతచక్షుషః, న్యపతంతాని బిల్వాని తస్మిన్నేవాజినే విభా. ౨౨. యస్మింస్తే కుండలే బద్ధే తనా ద్విజవరేణ వై, బిల్వప్రహారై స్తస్యాథ వ్యశీర్యద్బంధనం తతః. ౨౩. సకుండలం తదజినం పపాత సహసా తరోః, విశీర్ణబంధనే తస్మిన్ గతే కృష్ణాజినే మహిమ్. ౨౪. అపశ్య ద్భుజగః కశ్చిత్తే తత్రమణికుండలే, విరావతకులోద్భూతః శీఘ్రో భూత్వా తదాహిసః. ౨౫. విదశ్యాస్యేన వల్లీకం వివేశాథ సకుండలే, హ్రియ మాణే తు దృష్ట్వాస కుండలే భుజగేన హ. ౨౬. పపాత వృక్షాత్ సాద్యేగో దుఃఖా త్వరమకోపనః, సదండకాఘ మాదాయ వల్లీక మఖనత్తదా. ౨౭. అహని

త్రింశదవ్యగ్రః పంచ చాన్యాని భారత, క్రోధామహాభిసంతప్తస్తదా బ్రాహ్మణ
సత్తమః. ౨౮. తస్య వేగమసహ్యంత మసహంతీ వసుంధరా, దండకాష్టాభి
నున్నాంగీ చచాల భృశమాకులా. ౨౯. తతః ఖనత ఏవాథ విప్రస్తే ధరణీ
తలమ్, నాగలోకస్య పంథానం కర్తుకామస్య నిశ్చయాత్. ౩౦. రథేన హరి
యుక్తేన తం దేశ ముపజగ్గివాన్, వజ్రపాణిర్హతేజా స్తదదర్శ ద్విజోత్త
మమ్. ౩౧. వైశంపాయనఉవాచః—సతు తం బ్రాహ్మణో భూత్వా తస్య దుఃఖేన
దుఃఖితః, ఉదంకమబ్రవీద్వాక్యం నైతచ్ఛక్యం త్వయేతి వై. ౩౨. ఇతో
హినాగలోకో వై యోజనాని సహస్రశః, న దండకాష్టసాధ్యం చ మన్యే కార్య
మిదం తవ. ౩౩. ఉదంకఉవాచః—నాగలోకే యది బ్రహ్మన్నశక్యే కుండలే
మయా, ప్రాప్తం ప్రాణాన్ విమోక్ష్యామి పశ్యతస్తే ద్విజోత్తమ. ౩౪. వైశంపాయన
ఉవాచః—యదా సనాశకత్తస్యని శ్చయం కర్తుమన్యథా, వజ్రపాణి స్తదా దండం
వజ్రాస్త్రేణ యోయోజ హ. ౩౫. తతో వజ్రప్రహారై స్తైర్ధార్యమాణా వసుంధరా,
నాగలోకస్య పంథాన మకరోజ్జనమేజయ. ౩౬. సతేన మార్గేణ తదా నాగలోకం
వివేశహ, దదర్శ నాగలోకం చ యోజనాని సహస్రశః. ౩౭. ప్రకారనిచయై
ర్దివై శ్చ ర్తణిముక్తాస్వలంకృతైః, ఉపపన్నం మహాభాగ శాతకుంభమయైస్తథా.
౩౮. వాషీః స్ఫటికసోపానా నదీశ్చ విమలోదకాః, దదర్శ వృక్షాంశ్చ బహూ
న్నానాద్విజగణాయుతాన్. ౩౯. తస్య లోకస్య చ ద్వారం స దదర్శ భృగు
ద్వహః, పంచయోజనవిస్తారమాయతం శతయోజనమ్. ౪౦. నాగలోకముదం
కస్తు ప్రేక్ష్య దీనోఽభవ త్తదా, నిరాశశ్చాభవత్తత్ర కుండలాహరణే పునః. ౪౧.
తత్ర ప్రోవాచ తురగ స్తం కృష్ణశ్వేతవాలభి, తామ్రాస్యనేత్రః కౌరవ్య ప్రజ్వ
లన్నివ తేజసా. ౪౨. ధమస్వాపానమేతన్తే తతస్తస్యం ప్రవిలప్స్యసే, ఐరావతసుతే
నేహ తవాసీతే. హి కుండలే. ౪౩. మాజగుస్సాం కృథాః పుత్ర త్వమత్రాథే
కథంచన, త్వయైతద్ధి సమాచీర్ణం గౌతమస్యాశ్రమే తదా. ౪౪. ఉదంకఉవాచః—
కథం భవంతం జానీయా ముపాధ్యాయాశ్రమం ప్రతి, యస్తయాచీర్ణపూర్వంహి
శ్రోతుమిచ్ఛామి తద్ధ్యహమ్. ౪౫. అశ్వఉవాచః—గురోర్గురుం మాం జానీ
హి జ్వలంతం జాతవేదసమ్, త్వయాహ్యహం సదా విప్ర గురోరర్థేఽభిపూజితః.
౪౬. విధివత్సతతం విప్ర శుచినా భృగునందన, తస్మాచ్ఛ్రేయో విధాన్యామి
తవైన కురు మాచిరమ్. ౪౭. ఇత్యుక్తస్తు తథాకాక్షీ మదంకశ్చిత్తభానునా,ఘృ
తార్చిః ప్రీతిమాంశ్చాపి ప్రజజ్వల దిధక్షయా. ౪౮.తతోఽస్య రోమకూపేభ్యో

ధమ్యత స్తత్ర భారత, ఘనః ప్రాదురభూ ధూమో నాగలోకభయావహః. ౪౯.
 తేన ధూమేన మహతా వర్ధమానేన భారత, నాగలోకే మహారాజ స ప్రాజ్ఞా
 యత కించన. ౫౦. హాహాకృతమభూ త్వర్వ మైరావతనివేశనమ్, వాసుకిప్రము
 ఖానాం చ నాగానాం జనమేజయ. ౫౧. స ప్రాకాశంత వేల్దాని ధూమరుద్ధాని
 భారత, నీహారసంవృతానీవ వనాని గిరయ స్తథా. ౫౨. తే ధూమరక్తనయనా
 వహ్ని తేజోభితాపితాః, ఆజగ్మ ర్నిశ్చయం జ్ఞాతుం భార్గవస్య మహాత్మనః. ౫౩.
 శ్రుత్వా చ నిశ్చయం తస్య మహద్దే రతితేజసః, సంభ్రాంతనయనా స్సర్వే
 పూజాం చక్రర్యథావిధి. ౫౪. సర్వే ప్రాంజలయో నాగా వృద్ధబాలపురోగమాః,
 శిరోభిః ప్రణివత్యోచుః ప్రసీద భగవన్నితి. ౫౫. ప్రసాద్య బ్రాహ్మణం తే తు
 పాద్యవమర్ఘ్యం నివేద్య చ, ప్రాయచ్చక్మ కుండలే దివ్యే పన్నగాః పరమూర్చితే.
 ౫౬. తతస్సంపూజతో నాగై స్తదోదంకః ప్రతాపవాన్, అగ్నిం ప్రదక్షిణం
 కృత్వా జగామ గురుసదృ తత్. ౫౭. స గత్వా త్వరితో రాజన్ గాతమప్య నివే
 శనమ్, ప్రాయచ్చక్మకుండలే దివ్యే గురుపత్న్య స్తదానఘ. ౫౮. వాసుకిప్రము
 ఖానాం చ నాగానాం జనమేజయ, సర్వం శశంస గురవే యథావద్విజసత్తమ.
 ౫౯. ఏవం మహాత్మనా తేన త్రిన్ లోకాన్ జనమేజయ, పరిక్రమ్యాహృతే
 దివ్యే తత స్తే మణికుండలే. ౬౦. ఏవం ప్రభావస్సమునిరుదంకో భరత్షభ, పరేణ
 తపసాయుక్తో యంతాం త్వం పరిపుచ్చసి. ౬౧.

ఇతి ఆశ్వమేధిశపర్వాంతర్గత అనుగీతాపర్వణి, అష్టపంచాశోఽధ్యాయః.

—౦౦ కృష్ణస్య ద్వారకాప్రవేశః ౦౦—

జనమేజయఉవాచ:—ఉదంకస్య వరం దత్వా గోవిందో ఓర్విజసత్తమ, అత
 ఊర్ధ్వం మహాబాహుః కిం చకార మహాయశాః. ౧. వైశంపాయనఉవాచ:—
 దత్వా వర ముదంకాయ ప్రాయా త్సత్యకినా సహ, ద్వారకామేవ గోవిందః
 శీఘ్రేవై గైర్మహామయైః. ౨. సరాంసి సరితశ్చైవ వనాని చ గిరిం స్తథా, అతి
 క్రమ్యాససాదాథ రమ్యాం ద్వారవతీం పురిమ్. ౩. వర్తమానే మహారాజ
 మహే రైవతకస్య చ, ఉపాయాత్పుండరీకాక్షో యయుధానానుగ స్తదా. ౪.
 అలంకృతస్తుస గిరి ర్నానారూపైర్విచిత్రితైః, బభౌ రత్నమయైః కోశైః సంవృతః
 పురుషర్షభ. ౫. కాంచనసృగ్భి రగ్యాభిః సుమనోభిస్తతైవచ, వాసాభిశ్చ మహా
 శైలః కల్పవృక్షై స్తతైవ చ. ౬. దీపవృక్షైశ్చ సావర్ణైర్భిక్ష్యముపశోభితః, గుహా

నిర్ఘరదేశేషు దివాభూతో బభూవహ. ౭. పతాకాభి ర్విచిత్రాభి స్సముటాభి
స్సమంతతః, పుంభిస్త్రీనిభిశ్చ సంఘుప్తః ప్రగీత ఇవచాభవత్. ౮. అతీవ ప్రేక్షణీ
యోఽభూ న్నేరుత్తునిగణైరివ, మత్తానాం హృష్టరూపాణాం స్త్రీణాం పుంసాం చ
భారత. ౯. గాయతాం పర్వతేంద్రస్య దివస్పృగివ నిస్సవనః, ప్రమత్తమత్త
సంమత్త త్వేలితో త్సుప్తిసంకులః. ౧౦. తథా కిలకిలాశబ్దై ర్హృధరోఽభూన్తనో
హరః, విపణా పణవా రమ్యో భక్త్యభోజ్యవిహారవా. ౧౧. వత్త్రుచూల్యో
త్కరయతో వీణావేణుమృదంగవా, సురామైరేయమిశ్రేణ భక్త్యభోజ్యేన
చైవహ. ౧౨. దీనాంధకృపణాదిభ్యో దీయమానేన చానిశమ్, బభౌవరమకల్యాణో
మహస్తస్య మహాగిరేః. ౧౩. పుణ్యావసథవా వీరపుణ్యకృద్భిర్నిషేవితః,
విహారో వృష్టివీరాణాం మహే నైవతకస్య హ. ౧౪. సనగో వేశసంకీర్ణో దేవ
లోక ఇవాబభౌ, తదా చ కృష్ణసాన్నిధ్యమాసాద్య భరతర్షభ. ౧౫. శక్ర
సర్వప్రతీకాశో బభూవ సహ శైలరాట్, తత స్సంపూజ్యమాన స్సనివే శభవనం
శుభమ్. ౧౬. గోవింద సాన్త్యకిశ్రైచ్చివ జగామ భవనం స్వకమ్, వివేశచ ప్రహృ
ష్టాత్తా చిరకాలప్రవాసతః. ౧౭. కృత్వా న సుకరం కర్త దానవేష్యేవ వాసవః,
ఉపయాతం తు వార్ణేయం భోజవృష్ణ్యంధకా స్తదా. ౧౮. అభ్యగచ్ఛన్తహత్తానం
దేవా ఇవ శతక్రతుమ్, సతా నభ్యర్చ్య మేధావీ పృష్ట్యా చ కుశలం తదా. ౧౯.
ఆభ్యవాదయత ప్రీతః పితరం మాతరం తథా, తాభ్యాం న సంపరివృక్షః సాంత్యి
తశ్చ మహాభుజః. ౨౦. ఉపోపవిష్టై స్సర్వైస్సైర్విప్లవైః పరివారితః, సవిశ్రాంతో
మహాతేజః కృతపాదావనేజనః, కథయామాస తత్సర్వం పుష్టః పిత్రా మహా
హవమ్. ౨౧.

ఇతి ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత అనుగీతాపర్వణి, ఏకోనపష్టిత మోఽధ్యాయః.

వసుదేవఉవాచ:— శ్రుతవానస్మి వార్ణేయ సంగ్రామం పరమాద్భుతమ్,
నరాణాం వదతాం తత్ర కథం వా తేషు నిత్యశః. ౧. త్వం తు ప్రత్యక్షదర్శి చ
రూపజ్ఞశ్చ మహాభుజః, తస్మా త్వీబ్రాహ్మి సంగ్రామం యాథాతథేన మేఽనఘ. ౨.
యథా తదభవద్యుద్ధం పాండవానాం మహత్తనామ్, భీష్మకర్ణకృపద్రోణశల్యాది
భిరనుత్తమమ్. ౩. అన్యేషాం క్షత్రియాణాం చ కృతాస్త్రాణామనేకశః, నానా
దేశకృతిమతాం నానాదేశనివాసినామ్. ౪. వైశంపాయనఉవాచ:— ఇత్యుక్తః

వుండరికాక్షః పిత్రా మాతు స్తదంతికే, శశంస కురువీరాణాం సంగ్రామే నిధనం
 యథా. ౫. వసుదేవఉవాచః— అత్యద్భుతాని కర్తాణి క్షత్రియాణాం మహా
 త్తనామ్, బహుళత్వా న్న సుఖ్యాతుం శక్తాన్యబ్జశ్చైరపి. ౬. ప్రాధాన్యతస్తు గదతః
 సమాసేనైవ మే శృణు, కర్తాణి పృథివీశానాం యథావదమరద్యతే. ౭. భీష్మ
 స్సేనాపతిరభూదేకాదశ చమూపతిః, కారవ్యః కాంవేంద్రాణాం దేవానామివ
 వాసవః. ౮. శిఖండీ పాండుపుత్రాణాం నేతా సప్త చమూపతిః, బభూవ రక్షితో
 ధీమాన్ శ్రీమతా సవ్యసాచినా. ౯. తేషాం తదభవద్యుద్ధం దశహాని మహాత్మ
 నామ్, కురూణాం పాండవానాం చ సుమహాల్లోమహర్షణమ్. ౧౦. తతశ్శిఖండీ
 గాంగేయం యుధ్యమానం మహాహవే, జఘాన బహుభి ర్బాణైః సహ గాండీవ
 ధన్వనా. ౧౧. అకరోత్సతతః కాలం శరతల్పగతో మునిః, ఆయనం డక్షిణం
 హిత్వా సంప్రాప్తే చోత్తరాయణే. ౧౨. తతస్సేనాపతి రభూద్ద్రోణోఽత్ర విదుషాం
 వరః, ప్రవీరః కాంవేంద్రస్య కావ్యో దైత్యపతేరివ. ౧౩. అక్షౌహిణీభిశ్చిష్టాభిర్ణవ
 భిర్ద్విజసత్తమః, సంవృత స్సమరశ్లాఘీగుప్తః కృతవృషాదిభిః. ౧౪. ధృష్టద్యుమ్న
 స్త్వభూన్నేతాపాండవానాం మహాత్ప్రవిత్, గుప్తో భీమేనమేధావీ మిత్రేణవరుణో
 యథా. ౧౫. సచ సేనాపతివృతో ద్రోణప్రేక్షు ర్మహామనాః, పితుర్నికారాన్సంస్మృత్య
 రణేకర్తాకరోన్మహత్. ౧౬. తస్మిన్స్తే పృథివీపాలా ద్రోణపార్వతసంగరే, నానాది
 గాగతావీరాః ప్రాయశో నిధనం గతాః. ౧౭. దినాని పంచతద్యుద్ధమభూత్పర
 మదారుణమ్. తతో ద్రోణః పరిక్రాంతో ధృష్టద్యుమ్నవశం గతః. ౧౮. తత స్సేనా
 పతి రభూత్కణ్ఠో ఛార్యోధనే బలే, అక్షౌహిణీభిశ్చిష్టాభిర్వృతః పంచభిరాహవే.
 ౧౯. తస్మిన్స్తే పాండుపుత్రాణాం చమ్నో బీభత్సుపాలితాః, హతప్రవీరభూ
 యిష్టా బభూవు స్సమరస్థితాః. ౨౦. తతః పార్థంసమాసాద్య పఠంగ ఇవ పావ
 కమ్, పంచత్వమగమ త్సాత్తిర్ద్విశీయేఽహని చారుణః. ౨౧. హతే కర్ణేతు కారవ్యా
 నిరుత్సాహా హతేజసః, అక్షౌహిణీభిస్తిస్థుభిర్నద్రేశం పర్యవారయన్. ౨౨.
 హతవాహనభూయిష్టాః పాండవాశ్చ యుధిష్ఠిరమ్, అక్షౌహిణ్యా నిరుత్సాహాః
 శిష్టయా పర్యవారయన్. ౨౩. అవధీన్తద్రరాజానం కురురాజో యుధిష్ఠిరః.
 తస్మిన్స్తథార్థదివసే కృత్వా కర్త సుడుష్కరమ్. ౨౪. హతే శల్యే చ శకునిం
 సహదేవో మహామనాః, ఆహర్తారం కలేస్తస్య జఘానామితిక్రమః. ౨౫.
 నిహతే శకునౌ రాజాధార్తరాష్ట్ర స్సుదుర్తనాః, అపాక్రామద్గదాపాణి ర్నైవభూ
 యిష్టసైనికః. ౨౬. తమన్వధావత్సంక్రద్ధోభీమసేనః ప్రతాపవాన్, హదేద్యై

పాయనే చాపి సలిలస్థం దదర్శ తమ్. ౨౭. హతశిష్టేన నైన్యేన సమంతాత్పరి
వార్య తమ్, అథోపవివిశుర్వాప్తా హృదస్థం పంచ పాండవాః. ౨౮. విగాహ్య
సలిలం త్వాశు వాగ్బలై ర్భృశవికృతః, ఉత్తాయ సగదాపాణి ర్యుద్ధాయ
సముపస్థితః. ౨౯. తత స్సనిహతో రాజాధార్తరాష్ట్రో మహారణే, భీమసేనేన
విక్రమ్య పశ్యతాం పృథివీక్షితామ్. ౩౦. తత స్తత్సాంధవం నైన్యం ప్రసుప్తం
బిభిరే నిశి, నిహతం దోగ్రాపుత్రేణ పితుర్వధమమృష్యతా. ౩౧. హతపుత్రా
హతబలా హతమిత్రా మయా సహ, యుయుధానసహాయేన పంచశిష్టాస్తు
పాండవాః. ౩౨. సహైవ కృపభోజాభ్యాం ద్రాణి ర్యుద్ధాదముచ్యత, యుయు
త్సుశ్చాపి కారవ్యో ముక్తః పాండవసంశ్రయాత్. ౩౩. నిహతే కారవేంద్రే
తు సానుబంధే సుయోధనే, విదురస్సంజయశ్చైవ ధర్మరాజముపస్థితౌ. ౩౪.
ఏవం తదభవద్యుద్ధమహాన్యష్టాదశ ప్రభో, యత్ర తే పృథివీపాలా నిహతా
స్స్వర్గ మావసః. ౩౫. వైశంపాయనఉవాచ:-శ్రవ్యతాంతు మహారాజ కథాం
తాం రోమహర్షణామ్, దుఃఖశోకపరిక్షేణా వృష్ణీనా మభవం స్తదా. ౩౬.

ఇతి ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత అనుగీతాపర్వణి, పక్షితమోఽధ్యాయః.

వైశంపాయనఉవాచ:-కథయన్నేవ తు తదా వాసుదేవః ప్రతావాన్,
మహాభారత యుద్ధం తత్కథాం తే పితు రగ్రతః.౧.అభిమన్యో ర్వధం వీర హృత్య
క్రామన్తహామతిః, అప్రియం వసుదేవస్య మాభూదితి మహామతిః. ౨. మా దాహి
త్రవధం శ్రుత్వా వసుదేవో మహాన్యాయమ్, దుఃఖశోకాభిసంతప్తో భవేదితి మహా
మతిః. ౩. సుభద్రా తు తముత్కాంతమాత్మజస్య వధం రణే, ఆచక్ష్య కృష్ణ
సాధద్రవధమిత్యపతద్భువి. ౪. తామపశ్యన్నిపతితాం వసుదేవః క్షితౌ తదా,
దృష్ట్వైవ చ పసతోగ్వాం నాఽపి దుఃఖేన మూర్ఛితః. ౫. తతస్సదాహిత్రవధ
దుఃఖశోకసమాహతః, వసుదేవో మహారాజ కృష్ణం వాక్యమథాబ్రవీత్. ౬.
నను త్వం పుండరీకాక్ష సత్యవాగ్భువి విశ్రుతః,యద్దాహిత్రవధం మేఽద్య న ఖ్యాప
యసి శత్రుహన్. ౭. త్వద్భాగినేయనిధనం తత్వేనాచక్ష్య మే ప్రభో, సదృశాక్ష
స్తవ కథం శత్రుభిర్నిహతోనే. ౮. దుర్తరం బతవాన్న్యాయకాలే ప్రాప్తే సృభిస్సహ,
యత్ర మే హృదయం దుఃఖాచ్ఛతథా న విదీర్యతే. ౯. కిమబ్రవీత్తాం సంగ్రామే
సుభద్రాం మాతరం ప్రతి, మాంచాపి పుండరీకాక్ష చపలాక్షః ప్రియో మమ.
౧౦. ఆహవం పృష్ఠతః కృత్వా కచ్చిన్న నిహతః సరైః. కచ్చిన్ముఖం న గోవింద

తేనాశా వికృతంకృతమ్. ౧౧. సహి కృష్ణ మహాలేఖాః క్లాఘ్నివ మమగ్రతః,
బాలభావేన వినయ మాత్మనోఽకథయ త్ప్రభుః. ౧౨. కచిన్న నికృతో బాలో
ద్రోణకర్ణకృపాదిభిః, ధరణ్యాం నిహతశ్చేతే తన్వమాచక్ష్య కేశవ. ౧౩. సహిద్రోణం
చ భీష్మం చకర్ణంచ బలినాంవరమ్, సుర్ధతేస్త రణే నిత్యం దుహితుః పుత్రకోమమ.
౧౪. ఏవం విధం బహు తదా విలపంతం సుదుఃఖతమ్, పితరఃదుఃఖతతరోగోవిందో
వాక్యమబ్రవీత్. ౧౫. న తేన వికృతం వక్త్రం కృతం స గ్రామమూర్ధని, న పృష్ఠతః
కృతశ్వాః, సంగ్రామస్తేన దుస్తరః. ౧౬. నిహత్య పృథివీపాలాన్ సహస్రశత
సంఘశః, భేదితో ద్రోణకర్ణాభ్యాం దాశ్వాసనివశం గతః. ౧౭ ఏకో హ్యేకేన సతతం
యుధ్యమానో యది ప్రభో, న సశక్యేత సంగ్రామే నిహంతుమపి వజ్రినా. ౧౮.
సమాహృతే చ సంగ్రామా త్పార్శ్వే సుశస్త్రైః సైదా, పర్యవార్యత సంక్రద్ధైః
సద్రోణాదిభిరాహవే. ౧౯. తత శ్శత్రువధం కృత్వా సుమహాంతం రణే పితః,
దాహిత్రస్తవ వాన్స్తేయ దాశ్వాసనివశం గతః. ౨౦. నూనా చ సగతస్సర్వం
జహి శోకం మహామతే, నహి వ్యసనమాసాద్య సిదంతి కృతబుద్ధయః. ౨౧. ద్రోణ
కర్ణప్రభృతియో యేన ప్రతిసమాహితాః, రణే మహేంద్ర ప్రతిమాః సకథం
నాన్నియాద్దివమ్. ౨౨. సశోకం జహి దుర్ధర్ష మాచమన్యవశం గమః,
శత్రుపూతాం హి సగతిం గతః పరపురంజయః. ౨౩. తస్మిన్స్తు నిహతే వీరే
సుద్రేయం స్వసా మమ, దుఃఖార్తాభోసుతం ప్రాప్య కురరీరవ ననాద హ.
౨౪. ద్రాక్షదీ చ సమాసాద్య పర్యపుచ్ఛత దుఃఖితా, ఆర్యే క్వదారకా సుర్వే
ద్రష్టుమిచ్ఛామి తానహమ్. ౨౫. తస్మాన్తు వచనం శ్రుత్వా సుర్వాస్తాః కురు
యోషితః, భుజాభ్యాంపరిగ్నహ్యై నాం చుక్రశుః స్వరమార్తవత్. ౨౬.
ఉత్తరాంచాబ్రవీద్భద్రైభిర్తాస క్వ నుతేగతః, క్షిప్ర మాగమనం మహ్యాం తస్య త్వం
వేదయస్వ హ. ౨౭. నను నామాద్య వైరాటిః శ్రుత్వా మమ గిరం సదా, భవ
నాన్నిష్ఠతత్యాశు కస్తాన్నాభ్యేతి తే పతిః. ౨౮. అభిమన్యో కుశలినో మాతృ
లాస్తే మహారథాః, కుశలంచాబ్రువన్ సర్వేతాం యయుత్సుమిహాగతమ్. ౨౯.
ఆచక్ష్యమేఽద్య సంగ్రామం యథాపూర్వ మరిందమ, కస్తాదేవం విలపతీం నాద్యేహ
ప్రతిభాషసే ౩౦. ఏవమాదితు వాన్స్తేయస్తస్యాస్తత్సరిదేవితమ్, శ్రుత్వా పృథా
సుదుఃఖార్తా శస్త్రై ర్వాక్య మథాబ్రవీత్. ౩౧. సుభద్రే వాసుదేవేన యథా
సాత్యకినా రణే, పిత్రా చ లాలితో బాలః సహశః కాలధర్మణా. ౩౨. ఈదృశో

మర్త్యధర్మోఽయం మాశుచో యదునందిని, పుత్రో హి తవ మధర్మః సంప్రాప్తః
పరమాంగతిమ్. ౩౩. కులే మహతి జాతాసి క్షత్రియాణాం మహాత్మనామ్, మాశు
చశ్చపలాక్షి త్వం పద్మపత్రనిభేక్షణే. ౩౪. ఉత్తరాం త్వమవేక్షస్య గుర్విణి మాశుచ
శ్శుభే, పుత్రమేషాహి తస్యాశు జనయిష్యతి భామినీ. ౩౫. ఏవమాశ్వాసయిత్వైవనాం
కుంతీ యదుకులోద్వహ, విహాయశోకం మధర్మం శ్రాద్ధమస్మహ్యకల్పయత్. ౩౬.
సమనుజ్ఞాప్య ధర్మజ్ఞానాజానం భీమమేవ చ, యమామోషమాచైవ దదాదానా
న్యనేకశః. ౩౭. తతః ప్రదాయ బహ్వీర్గా బ్రాహ్మణాయ యదూద్వహ, సమా
హృప్య తు వాగ్దేయూ వైరాటిమబ్రవీదిదమ్. ౩౮. వైరాటి నేహ సంతాపస్తస్య
యా కార్యో హ్యనిందితే, భర్తారం ప్రతిసుశ్రోణి గర్భస్థం రక్ష వైశిశమ్. ౩౯.
ఏవముక్త్వా తతః కుంతీ విరరామ మహాద్యుతే, తామనుజ్ఞాప్య చైవేమాం
సుభద్రాం సముపాసయత్. ౪౦. ఏవం సనిధనం ప్రాప్తౌ దాహిత్రస్తవ మానద,
సంతాపం త్యజ మధర్మం మాచ శోకే మనః కృథాః. ౪౧.

ఇతి ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత అనుగీతాపర్వణి, ఏకపక్షితమోఽధ్యాయః.

వైశంపాయనఉవాచః—ఏతచ్ఛ్రుత్యా తు పుత్రస్య వచ శ్శూరాత్తజ
స్తదా, విహాయ శోకం ధర్మాత్తా దదా శ్రాద్ధ మనుత్తమమ్. ౧. తథైవ వాసుదే
వశ్చ స్వప్రీయస్య మహాత్మనః, దయితస్య పితుర్నిత్య మకరో చార్ధ్వదేహీకమ్. ౨.
షష్ఠిం శతసహస్రాణి బ్రాహ్మణానాం మహాజనామ్, విధివద్భోజయామాస భోగ్యం
సర్వగుణాన్వితిమ్. ౩. ఆచ్ఛాద్య చ మహాబాహు ర్ధనతృష్ణా మపానుదత్, బ్రాహ్మ
ణానాం తదా కృష్ణస్తదభూల్లోమహర్షణమ్. ౪. సువర్ణం చైవ గాశ్చైవ శయ
నాచ్ఛాదనాని చ, దీయమానం తదా విప్రా వర్ధతామితీచాబ్రువత్. ౫. వాసు
దేవోఽథ దాశాన్తో బలదేవస్స సాత్యకిః. అభిమన్యోస్తదా శ్రాద్ధ మకుర్వత్ సత్య
తస్తదా. ౬. అతీవ దుఃఖసంతప్తా న శమం చోపలేభిరే, తథైవ పాండవా వీరా
నగరే నాగసాహ్వయే. ౭. నోపాగచ్ఛంతవై శాంతిమభిమన్యువినాకృతాః,
సుబహూని చ కాశేంద్ర దివసాని విరాటజా. ౮. నాభుంక్త వతిదుఃఖారా తదా
భూత్కరుణం మహత్. కుక్షిస్థవ తస్యాథ గర్భో వై సంప్రలీయతే. ౯. ఆజ
గామ తతో వ్యాసో జ్ఞాత్వా దివ్యేన చక్షుషా, సమాగమ్యాబ్రవీద్ధీమాన్ పృథాం
పృథులలోచనామ్. ౧౦. ఉత్తరాం చ మహాతేజాః శోకః సంత్యజ్యతా మయమ్,
భవిష్యతి మహాతేజాః పుత్ర స్తవ యశస్విని. ౧౧. ప్రభావా ద్వాసుదేవస్య
మమ వ్యాహరణాదపి, పాండవానామయం చాంతే పాలయిష్యతి మేదినీమ్. ౧౨.

ధనంజయం చ సంప్రేక్ష్య ధర్మరాజస్య శృంగారః, వ్యాసో వాక్యమువాచేదం
హర్షాయన్నివ భారత. ౧౩. పౌత్రస్తవ మహాభాగో జనిష్యతి మహామనాః, పృథ్వీం
సాగరపర్యంతాం పాలయిష్యతి ధర్మతః. ౧౪. తన్నాచోచ్ఛకం కురుశ్రేష్ఠజహి త్వ
మరికర్షణ, విచార్య మత్ర సహితే సత్యమేతద్భవిష్యతి. ౧౫. యచ్ఛాపి వృష్టివీరేణ
కృష్ణేన కురునందన, పురోక్తం తత్తథా భావి మా తేఽత్రాస్తు విచారణా. ౧౬.
విబుధానాం గతో లోకానక్షయానాత్తనిర్జితా. న సశోచ్య స్త్వయా వీరో
నచాన్యైః కురుభిస్తథా. ౧౭. ఏవం పితామహేనోక్తో ధర్మాత్మా స ధనంజయః,
త్వక్వా శోకం మహారాజహృష్టరూపోఽభవత్తదా. ౧౮. పితాపితవ ధర్మజ్ఞ గర్భే
ఠస్తిన్నహమతే, అవర్ధత యథాకామం శుక్లవక్షే యథా శశీ. ౧౯. తత స్సంబోధ
యామాస వ్యాసో ధర్మాత్మజం నృపమ్, అశ్వమేధం ప్రతి తదా తత స్సంఘోర్హితో
ఽభవత్. ౨౦. ధర్మరాజోఽపి మేధావీశ్రత్వా వ్యాసస్య తద్వచః, విత్తస్యాసయనే
తాత చకార గమనే మతిమ్. ౨౧.

ఇతి అశ్వమేధికపర్వాంతర్గత అనుగీతాపర్వణి, ద్విషష్టితమోఽధ్యాయః.

జనమేజయఉవాచ:—శ్రుత్వైతత్ వచనం బ్రహ్మ వ్యాసేనోక్తం మహా
త్మనా. అశ్వమేధం ప్రతి తదా కిం భూయః ప్రచకార హ. ౧. రత్నం చ య
న్నరుత్తేన నిహితం వసుధాతలే, తదవాప కథంచేతి తన్నే బ్రూహి ద్విజో
త్తమ. ౨. వైశంపాయనఉవాచ—శ్రుత్వా ద్వైపాయనవచో ధర్మరాజో యుధి
ష్ఠిరః, బ్రాతృణాం సర్వాణాం సమానాయుక్తాళే వచన మబ్రవీత్. ౩. అర్జునంభీమసేనం
చ మాద్రీపుత్రౌ యమావపి, శ్రుతువో వచనం వీరాసాహృదాద్వత్సహాత్మనా. ౪.
కురూణాం హితకామేన ప్రోక్తం కృష్ణేన ధీమతా, తపోవృద్ధేన మహతా సుహృదాం
భూతి మిచ్ఛతా. ౫. గురుణా ధర్మశీలేన వ్యాసేనాద్భుతకర్తృణా, భీష్మేణ చ మహా
ప్రాజ్ఞ గోవిందేన చ ధీమతా. ౬. సంస్కృత్య తదహం సమ్యక్ తర్తుమిచ్ఛామి
పాండవాః, ఆయత్యాం చ తదాత్వే చ సర్వేషాం తద్ధి నో హితమ్. ౭. అను
బంధే చ కల్యాణం యద్వాచో బ్రహ్మవాదినః, ఇయం హి వసుధా సర్వా క్షీణ
రత్నా కురూద్వహ. ౮. తచ్ఛాచష్ట తదా వ్యాసో మరుత్తస్య ధనం సృపాః,
యజ్యేతద్వో బహుమతం మన్యధ్వం వా క్షమం యది. ౯. తథా యథాహ
ధర్మేణ కథం వా భీమ మన్యసే, ఇత్యుక్తవాక్యే నృపతే తదా కురుకులోద్వహ.
౧౦. భీమసేనో నృపశ్రేష్ఠః ప్రాజలి ర్వాక్యమబ్రవీత్, రోచతే మాం మహా
బాహూ యదిదం భాషితం త్వయా. ౧౧. వ్యాసాఖ్యాతస్య విత్తస్య సముపాస

యనం ప్రతి, యదితం త్వాప్నియామేహ ధనమావిక్షితం ప్రభో. ౧౨. కృత
మేవ మహారాజ భవేదితి మత్తర్కమ, తే వయం ప్రణిపాతేన గిరిశస్య మహాత్మనః.
౧౩. తదానయామ భద్రం తే సమభ్యర్చ్య కవద్దినమ్, తద్విత్తం దేవదేవేశం తస్యై
వానుచరాంశ్చ తా. ౧౪. ప్రసాద్యార్థమవాప్స్యమో మానం వాగ్బుధి
కర్తభిః, రక్షంతే యే చ తద్దేవ్యం కిన్నరా రాద్రదర్శనాః. ౧౫. తే చ వశ్యాభవి
వ్యంతి ప్రసన్నే వృషభధ్వజే, శుభ్రైవం వదత స్తస్య వాక్యం భీమస్య భారత.
౧౬. ప్రీతో ధర్మాత్తతో రాజా బహువాతీవ భారత, అద్భుతప్రముఖాశ్చాపి తథే
త్యేవాబ్రువన్ వచః. ౧౭. కృత్వా తు పాండవాః సర్వే రత్నాహరణిశ్చయమ్,
సేనా మాజ్ఞాపయామాసు ర్మత్రేఽహని చ ధృవే. ౧౮. తతో యయుః పాండు
సుతా బ్రాహ్మణాః స్వస్తి వాచ్య చ, అర్చయిత్వాసురశ్రేష్ఠం పూర్వమేవ
మహేశ్వరమ్. ౧౯. మోదతేః పాయసేనాథ మాంసాపూపై స్తథైవచ, ఆశాస్య
చ మహాత్మానం ప్రయయు ర్దుదితా భృశమ్. ౨౦. తేషాం ప్రయాస్యతాం తత్ర
మంగళాని శుభాన్యథ, ప్రాహుః ప్రహృష్టమనసా ద్విజాగ్యా నాగరాశ్చ తే. ౨౧.
తతః ప్రదక్షిణీకృత్య శిరోభిః ప్రణివత్య చ, బ్రాహ్మణా నగ్నిసహితాః ప్రయయుః
పాండునందనాః. ౨౨. సమనుజ్ఞాప్య రాజానం పుత్రశోకసమాహతమ్, ధృతరాష్ట్రం
సభార్యం వై పృథాం చ పృథులోచనమ్. ౨౩. మూలే నిక్షిప్య కారవ్యం
యుయుత్సుం ధృతరాష్ట్రజమ్, సంపూజ్యమానాః పౌరైశ్చ బ్రాహ్మణైశ్చ మనీ
షిభిః. ౨౪.

ఇతి ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత అనుగీతాపర్వణి, త్రిషష్టితమోఽధ్యాయః.

— సువర్ణకోశసంప్రాప్తిః. —

వైశంపాయనఉవాచ:—తతస్తే ప్రయయు ర్హృష్టాః ప్రహృష్టనరవాహ
నాః, రథఘోషేణ మహతా పూరయంతో వసుంధరామ్. ౧. సంస్తూయమానాః
స్తుతిభి స్సుతమాగధవందిభిః, స్వేన సైన్యేన సంవీతా యథాదిత్యా స్వరశ్చిభిః.
౨. పాండరేణాతపత్రేణ ధ్రియమాణేన మూర్ధని, బభౌ యుధిష్ఠిరస్తత్ర పార్థ
మాస్యామివోడురాట్. ౩. జయాశిషః ప్రహృష్టానాం నరాణాం పథి పాండవః,
ప్రత్యగృహ్ణా ద్యథాగ్యాం యథావత్పురుషర్షభః. ౪. తదైవ సైనికా రాజా
రాజానమనుయాంతి యే, తేషాం హాలహలాశబ్దో దివంస్తభ్యా వ్యతిష్ఠత. ౫.
గురాంసి సరితశ్చైవ వనాన్యుపవనానిచ, అత్యక్రామన్తహారాజో గిరిం చాప్యన్వప
ద్యత. ౬. లక్ష్మి దేశే చ రాజేంద్ర యత్ర తద్దేవ్య ముత్తమమ్, చక్రేనివేశనం

రాజా పాండవ సుహృదైః ॥ ౭. శివే దేశే సమే చైవ తదా భరతసత్తమ,
 అగ్రతో బ్రాహ్మణా కృత్వా తపోవిద్యాదమాన్వితాః. ౮. పురోహితం చ
 కారవ్యవేదవేదాంగపారగమ్, అగ్నివేశ్యం చ రాజానో బ్రాహ్మణాః సప్త
 రోధసః. ౯. కృత్వా శాంతిం యథాన్యాయం సర్వశః పర్యవారయన్, కృత్వా
 తు మధ్యే రాజానమమాత్యాం శృయథావిధి. ౧౦. షట్పదం నవసంఖ్యానం
 నివేశం చక్రిరే ద్విజాః, మత్తానాం వాసరేంద్రాణాం నివేశం చ యథావిధి. ౧౧.
 కారయిత్వా సరాజేంద్రో బ్రాహ్మణానిదమబ్రవీత్, అస్మిన్ కార్యే ద్విజశ్రేష్ఠా
 నక్షత్రే దివసే శుభే. ౧౨. యథా భవంతో మన్యంతే కర్తుమర్హంతి తత్తథా,
 ననః కాలాత్యయో వై స్యాపిహేవ పరిలంబతామ్. ౧౩. ఇతి నిశ్చిత్త్య విప్రేంద్రాః
 క్రియతాం యదనంతరమ్, శ్రుత్వైతద్యచనం రాజ్ఞో బ్రాహ్మణా సప్తరోధసః, ఇద
 మూచుర్వచో హృష్టా ధర్మరాజప్రియేషుః. ౧౪. అద్యైవ నక్షత్రమహశ్చ
 పుణ్యం యతామహే శ్రేష్ఠతమక్రియాసు, అంభోభిరద్యేహ వసాతు రాజన్ ఉపో
 వ్యతాం చాపి భవద్ధిరద్య. ౧౫ శ్రుత్వా తు తేషాం ద్విజసత్తమానాం
 కృతోపవాసా రజసిం నరేంద్రాః, ఊషుఃప్రతీతాఃకుశసంస్తరేషు యథాధ్యరేప్రజ్వ
 లితాహతాశాః. ౧౬. తతో నిశా సావ్యగమన్తహత్తనాం సంశ్ల్యాతాం విప్రసమీ
 రితాగిరః, తతః ప్రభాతే విమలే ద్విజర్షభాః వచోఽబ్రువన్ ధర్మసుతం నరాధిపమ్.

ఇతి ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత అనుగీతాపర్వణి, చతుఃషష్ఠితమోఽధ్యాయః.

బ్రాహ్మణాః—క్రియతా ముపహారోఽస్య త్ర్యంబకస్య మహాత్మనః,
 డత్వో పహారం నృపతే తతస్సార్థం యతామహే. ౧. శ్రుత్వా తు వచనం తేషాం
 బ్రాహ్మణానాం యుధిష్ఠిరః, గిరిశస్య యథాన్యాయ ముపహారముపాహరత్. ౨.
 ఆజ్యేన తర్పయిత్వాగ్నిం విధివత్సంస్కృతేన చ, మంత్రసిద్ధం చరుం కృత్వా పురో
 థా స్సయయా తదా. ౩. సగృహీత్వా సుమనసో మంత్రపూతా జనాధిప,
 మోదతైః పాయసేనాథ మాంసైశ్చోపాహర ద్భలిమ్. ౪. సుమనోభిశ్చ చిత్రాభి
 స్థాజైరుచ్ఛావచైరపి, సర్వం శిష్టతమం కృత్వా విధివద్వేదపారగః. ౫. కింక
 రాణాం తతః పశ్చాచ్ఛకార బలి ముత్తమమ్, యజేంద్రాయ కుబేరాయమణి
 భద్రాయ చైవహి. ౬. తథాన్యేషాం చ యజ్ఞాణాం భూతానాం పతయశ్చయే,
 కృసరేణ చ మాంసేన నివాపై స్త్రీలసంయుతైః. ౭. ఓదనం కుంభశః కృత్వా
 పురోధాస్సముపాహరత్, బ్రాహ్మణేభ్యస్సహస్రాణి గవాందత్వాతు భూమిః. ౮.
 నక్తం చరాణాం భూతానాం వ్యాదిదేశ బలిం తదా, భూపగంధాని

రుద్ధం తత్సుమనోభిశ్చ సంవృతమ్. ౯. శుశుభే స్థానమత్యర్థం దేవదేవస్య
 పార్థివ, కృత్వా పూజాం చ రుద్రస్య గణానాం చైవ సర్వశః. ౧౦. యయా
 వాసం పురస్కృత్య నృపో రత్ననిధిం స్రతి, పూజయిత్వాధనా ధ్యక్షం ప్రణిపత్యా
 భివాచ్యచ. ౧౧. సుమనోభిర్విచిత్రాభిరపూపైః కృపరేణ చ, శంఖాదీంశ్చ
 నిగ్ధే సర్వాన్నిధిపాలాంశ్చ సర్వశః. ౧౨. అర్చయిత్వా ద్విజాగ్ర్యైః సర్వస్తి వాచ్య
 చ వీర్యవాక్, తేషాం పుణ్యాహఘోషేణ తేజసా సమవస్థితః. ౧౩. ప్రీతిమాన్
 సకురుశ్రేష్ఠః ఖానయామాస తద్ధనమ్, తతః పాత్రీ స్సకరకా బహురూపా మనో
 రమ్యాః. ౧౪. భృంగారాణి కటాహాని కలశాన్ వర్ధమానకాన్, బహూని చ వివి
 త్రాణి భాజనాని సహస్రశః. ౧౫. ఉద్ధారయామాస తదా ధర్మరాజో యుధిష్ఠిరః,
 తేషాం రక్షణమప్యాసీ న్నహన్ కరపుటస్తదా. ౧౬. నద్ధం చ భాజనం రాజన్
 తులార్థ మభవ స్పృశ, వాహనం పాంశుపుత్రస్యత్రాసీత్తు విశాం పతే. ౧౭.
 వష్టి రుప్త్యసహస్రాణి సతాని ద్విగుణా హయూః. వారణాశ్చ మహారాజ సహస్ర
 శత సమైతాః. ౧౮. శకటాని రథాశ్చైవతా వదేవ కరేణవః, ఖరాణాం పురుషా
 ణాం చ పరిసంఖ్యా న విద్యతే. ౧౯. ఏతద్విత్తం తదభవద్యమదధే యుధిష్ఠిరః,
 షాడశాష్టా చతుర్వింశత్యహస్రం భారలక్షణమ్. ౨౦. ఏతేష్వాదాయ నద్ద్రవ్యం
 పున రభ్యర్చ్యపాండవః, మహాదేవం ప్రతియయా పురం నాగాహ్వయం ప్రతి. ౨౧.
 ద్వైపాయనాభ్యనుజ్ఞాతః పురస్కృత్యపురోహితమ్, గోయుతే గోయుతే చైవ
 న్యవసత్పురుషర్షభః. ౨౨. సా పురాభిముఖీ రాజన్నవాహ మహతీ చమూః,
 కృచ్చాద్ద్రవిణభారారాహర్షయంతీ కురూద్యహా. ౨౩.

ఇతి ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత అనుగీతాపర్వాణి, పంచపట్టిత మోఽధ్యాయః.

—ॐ పరిషిష్ఠన్త కథనమ్. —

వైశంపాయనఉవాచ:—ఏతస్మిన్నేవ కాలే శు వాసుదేవోఽపి వీర్యవాక్,
 ఉపాయాద్వృష్టిభిసాస్థం పురం వారణసాహ్వయమ్. ౧. సమయం వాజిమేధస్య
 విదిత్వా పురుషర్షభః, యథోక్తో ధర్మపుత్రేణ ప్రవ్రజన్ స్వపురీం ప్రతి. ౨.
 రాక్తిణేయేన సహితో యుయుధానేన చైవ హి, చారుధేష్ఠేన సాంబేన గదేన
 కృతవర్తణా. ౩. సారణేన చ వీరేణ నిశతేనోస్తుభేన చ, బలదేవం పురస్కృత్య
 సుభద్రాసహిత స్తదా. ౪. ద్రౌపదీ ముత్తరాం చైవ పృథాం చాప్యవలోకకః,
 సమాశ్వాసయితుం చాపి క్షత్రియా నియతేశ్వరాః. ౫. తానాగతాన్ సమీ
 క్ష్యైవ ధృతరాష్ట్రో మహీపతిః, ప్రత్యగృహ్ణా ద్యథాన్యాయం విదురశ్చ మహామ

నాః. ౬. తత్రైవ స్యవసత్కృష్ణః స్వర్చితః పురుషోత్తమః, విదురేణ మహాతేజా
స్తథైవ చ యయుత్సునా. ౭. వసత్సు పృష్ఠివీరేషు తత్రాథ జనమేజయ, జజ్ఞే తవ
పితా రాజా పరీక్షిత్పరవీరహః. ౮. సతు రాజా మహారాజ బ్రహ్మద్రేణ వపీడితః,
శవోబభూవ నిశ్చేష్టో హర్షశోకవివర్ధనః. ౯. హృష్టానాం సింహనాదేన జనానాం
తత్ర నిస్సవనః, ప్రవిశ్య ప్రదిశస్సర్వాః పునరేవ ప్యుపారమత్. ౧౦. తతస్సౌతి
త్వరః కృష్ణో వివేశాంతఃపురం తదా, యయుధానద్వితీయో వై వ్యథితేంద్రియ
మానసః. ౧౧. తత స్త్వదితమాయాంతీం దదర్శ స్వాం పితృష్వసామ్, క్రోశంతీ
మభిధావేతి నానుదేవం పునః పునః. ౧౨. పృష్ఠతో ద్రావదీం చైవ సుభద్రాం చ
యశస్వినీమ్, సనిక్రోశం సకరుణం బాంధవానాం స్త్రియో నృప. ౧౩. తతః
కృష్ణం సమాసాద్య కుంతీ భోజసుతా తదా, ప్రోవాచ రాజశామ్దూల బాష్పగర్భ
దయా గిరా. ౧౪. వానుదేవ మహాబాహునా సుప్రజా దేవకీ త్వయా, త్వం నో
గతిః ప్రతిష్ఠా చ త్వదాయత్తమిదం కులమ్. ౧౫. యదుప్రవీర యోజయం తే
స్వనీయస్యాత్తజః ప్రభో, అశ్వత్థామ్నాహతో జాతస్త ముజ్జీవయ కేశవ.
౧౬. త్వయా హ్యేతత్ప్రతిజ్ఞత మైషికే యదునందన, అహంసంజీవయిష్యామి
మృతజాతమితి ప్రభో. ౧౭. సోజయం జాతో మృతస్తాత వైశ్రేణం పురుషర్షభ,
ఉత్తిరాం చ సుభద్రాం చ ద్రావదీం మాం చ మాధవ. ౧౮. ధర్మపుత్రం చ
భీమం చ షాల్బనం నకులం తథా, సహదేవం చ దుర్ధర్మం సర్వాన్ ను స్త్రాతు
మర్హసి. ౧౯. అస్మిన్ ప్రాణా స్సమానుత్తాః పాండవానాం మమైవచ, పాండోశ్చ
పిండోదాశార్హతతైవ శ్వశుకస్య మే. ౨౦. అభిమన్యోశ్చ భద్రం తే ప్రియస్య
నదృశస్య చ, ప్రియ ముత్పదయాద్యత్వం ప్రేతస్యాపి జనార్దన. ౨౧. ఉత్తరా
హి పురోక్తం వై కథయత్యేనూదన, అభిమన్యోర్వచః కృష్ణ ప్రియత్వా తన్న
సంశయః. ౨౨. అబ్రవీత్కిల దాశార్హ వైరాటీ మాన్జునిస్తదా, మాతులస్య
కులం భద్రే తవ పుత్రో గమిష్యతి. ౨౩. గత్వా పృష్ఠ్యంధకకులం ధనుర్వేదం
గ్రహీష్యతి, అస్త్రాణి చ విచిత్రాణి నీతిశాస్త్రం చ కేవలమ్. ౨౪. ఇత్యే
తత్ప్రణయాత్తాత సాభద్రః పరవీరహః, కథయామాస దుర్ధర్మస్తథా చైతన్న
సంశయః. ౨౫. తాస్త్యాం వయం ప్రణమ్యేహ యాచామో మధుసూదన, కుల
స్యాస్య ధృతార్థం తం కరు కల్యాణ ముత్తమమ్. ౨౬. ఏవముక్త్వాతు వాన్జేయం
పుథా పుథులలోచనా, ఉచ్ఛ్రిత్య బాహూ దుఃఖార్తా తాశ్చన్యాః ప్రాపర

భువి. ౨౭. అబుగ్రీవంశ్య మహారాజ సర్వా స్సాస్రావిలేక్షణాః, స్వస్త్రీయో వాసు
దేవస్య మృతో జాత ఇతి ప్రభో. ౨౮. ఏవముక్తే తతః కుంతీం పర్యగృహ్లా జ్ఞనా
ర్దనః, భూమానిపతితాం చైనాం సాంత్యయామాస భారత. ౨౯.

ఇతి ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత అనుగీతాపర్వణి, పటపష్టితమోఽధ్యాయః.

వైశంపాయనఉవాచ:—ఉత్థితాయాం పృథాయాం తు సుభద్రాభ్రాతరం
తదా, దృష్ట్వా చుక్రోశదుఃఖార్తా వచనం చేదమబ్రవీత్. ౧. ఘండరీకాక్ష పశ్య త్వం
పాత్రం పార్థస్య ధీమతః, పరిక్షీణేషు కురుషు పరిక్షీణం గతాయుషమ్. ౨. ఇషీ కాద్రోణ
పుత్రేణ భీమసేనార్థ ముద్యతా, సాత్రనాయాం నిపతితా విజయే మయి చైవ హ.
౩. సేయం విదీర్ఛే హృదయే మయి తిష్ఠతి కేశవ, యన్న పశ్యామి దుర్ధర్షం సహ
పుత్రం తు తం ప్రభో. ౪. కిన్న వక్ష్యతి ధర్మాత్మా ధర్మరాజో యుధిష్ఠిరః, భీష
సేనాష్టనా చ్ఛాపి మాద్రవత్యా స్సుతౌ చ తౌ. ౫. శుత్వాభిమన్యో స్తనయం
జాతం చ మృత మేవచ, ముషితా ఇన వాణ్ణేయ ద్రోణపుత్రేణ పాండవాః. ౬.
అభిమన్యః ప్రియః కృష్ణభ్రాతృణాం నాత్ర సంశయః, తే శుత్వా కిన్ను
వక్ష్యంతి ద్రోణపుత్రాశ్చనిర్జితాః. ౭. భవతోఽతః ఐరం దుఃఖం కిం తదన్యజ్ఞనార్దన,
అభిమన్యో స్సుతా తక్ష్మష్టమృతాజ్ఞాతాదరిగదమ. ౮. సాహం ప్రసాదయే
కృష్ణ త్యామద్య శిరసా సతా, పృథేయం ద్రాక్షదీ చైవ తాః పశ్య పురుషోత్తమ.
౯. యదా ద్రోణసుతో గర్భాన్ పాండూనాం హంతి మాధవ, తదాకిల త్వయా
ద్రాణిః కుగ్రధేనోక్తోఽరిమర్దన. ౧౦. అకామం త్వాం కరిష్యామి బ్రహ్మబంధో
సరాధమ, అహం సంజీవయిష్యామి కిరీటితనయాత్తజమ్ ౧౧. ఇత్యేతద్వచనం
శుత్వా జానానాహం బలం తవ, ప్రసాదయే త్వాం దుర్ధర్ష జీవతామభి
మన్యజః. ౧౨. యద్యేతత్త్వం ప్రతిశుశ్ర్య సకరోషి వచశ్శుభమ్, సఫలం వృష్టి
శార్దూల మృతాం మామవధారయ. ౧౩. అభిమన్యోస్సుతో వీర స సంజీవతి
యద్యయమ్, జీవతి త్వయి దుర్ధర్షకి కరిష్యామ్యహం త్వయా. ౧౪. సంజీవయేనం
దుర్ధర్షమృతం త్వ మభిమన్యజమ్, సదృశాక్షసుతం వీర సన్యం వర్షన్నివాంబుదః.
౧౫. త్వం హి కేశవధర్మాత్మా సత్యవాన్ సత్యవిక్రమః, సతీం వాచమృతాం కర్తు
మర్హసీత్వ మరిందమ. ౧౬. ఇచ్ఛన్నపి హి లోకాన్ప్రీతి జీవయేథామృతా
నిమాన్, కిం పునర్దయితం జాతం స్వస్త్రీయస్యాత్తజం మృతమ్. ౧౭. ప్రభావ
జ్ఞాన్తి తే కృష్ణ తస్మాత్త్వాం యాచయామ్యహమ్, కురుష్వ పాండుపుత్రాణా మిమం

పరమనుగ్రహమ్. ౧౮. స్వసేతి వా మహాబాహు హతపుత్రేతి వా పునః, ప్రవ
న్నాం మా వియం చేతి దయాం కర్తు మిహార్హసి. ౧౯.

ఇతి ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత అనుగీతాపర్వణి, సప్తషష్ఠితమోఽధ్యాయః.

వైశంపాయనఉవాచ:—ఏవముక్తస్తు రాజేంద్ర కేశిహః దుఃఖమూర్ఛితః,
తథేతివ్యాజహరోచ్చైః హ్లాదయన్నివ తం జనమ్. ౧. వాక్యేనై తేనహి తదాతం
జనంపురుషర్షభః, హ్లాదయామాస సవిభుర్నర్హర్తం సలిలైరివ. ౨. తతస్స ప్రావిశత్తూ
ర్ణం జన్తవేశ్శపితుస్తవ, అస్మితం పురుషవ్యాఘ్ర సితైర్ధాలైశ్చ ర్యథావిధి. ౩.
అపా కుంభై స్సుపూర్ణైశ్చ విన్యస్తై స్సర్వతో దిశమ్, ఘృతేన తిందుకాలాతై
స్సర్వచైశ్చ మహాభుజః. ౪. అస్తైశ్చవిమలైర్నన్యస్తైః పావకైశ్చ సమంతతః,
వృద్ధాభిశ్చాభిరామాభిఃపరిచారార్థమావృతమ్. ౫. దక్షైశ్చ పరితోధీర భిషగ్భిః
కుశలైస్తథా, దదర్శ చ సతేజస్వీ రక్షోఘ్నాన్యపి సర్వశః. ౬. ద్రవ్యాణి స్థాపితాని
స్త విధివత్కుశలై ర్జనైః, తథా యుక్తం చ తద్వృష్ట్యా జన్తవేశ్శ పితు స్తవ. ౭.
హృష్టోఽభవత్ హృషీకేశ స్సాగుసాధ్వీతి చాబ్రవీత్, తథాబ్రువతి వాణ్ణయేప్రహృ
ప్తవదనే తథా. ౮. ద్రావదీ త్వరితా గత్వావై రాటేం వాక్య మబ్రవీత్, అయ
మాయాతి తే భద్రే శ్వశుగో మధుసూదనః. ౯. పురాణర్షిరచింత్యాత్మా సమీప
మపరాజితీ, సాపి బాష్పకలాం వాచం నిగృహ్యశ్రాణి చైవ చ. ౧౦. సుసంవీతా
భవద్దేవీ దేవవత్క్రష్ణమీయుషీ, సా తథా దూయమానేన హృదయేన తప
స్వినీ. ౧౧. దృష్ట్వా గోవింద మాయాంతం కృపణం పర్యదేవయత్, పుండరీకాక్ష
పశ్యావాం బాలేన హి వినా కృతౌ. ౧౨. అభిమన్యుం చ మాం చైవ హతౌ
తుల్యం జనార్దన, వాణ్ణయ మధుహా వీర శిరసా త్వాం ప్రసాదయే. ౧౩. ద్రోణ
పుత్రాశ్రనిర్దగ్ధం జీవయేనం మహాత్మజమ్, యది స్తథర్షరాజ్ఞా వా భీమసేనేన వా
పునః. ౧౪. త్వయా వా పుండరీకాక్ష వాక్యముక్తమిదం భవేత్, అజానతీ మిషీ
కేయం జనిత్రీం వాంత్వితి ప్రభా. ౧౫. అహమేవ వినష్టా స్యాం నైతదేవగతం
భవేత్, గర్భస్థస్యాస్య బాలస్య బ్రహ్మస్త్రేణ నిపాతనమ్. ౧౬. కృత్వా నృశంసం
దుర్బుద్ధిర్ద్రోణిః కిం ఫల మశ్నుతే, సా త్వాం ప్రసాద్య శిరసా యాచే శత్రునిబర్హ
ణమ్. ౧౭. ప్రాణాం స్త్యక్త్యామి గోవింద నాయం సంజీవతే యది, అస్మిన్ హి
బహువః సాధో యే మమాసన్ మనోరథాః. ౧౮. తే ద్రోణపుత్రేణ హతాః

కిన్ను జీవామి కేశవ, ఆసీన్నమ మతిః కృష్ణ పూర్ణోత్సంగా జ్ఞనార్దన. ౧౯. అభి
వాదయిష్యేత్వాం కృష్ణ తదిదం వితథీకృతమ్, చపలాక్షస్యదాయాదే మృతేఽస్తిక
పురుషర్షభ. ౨౦. విఫలా మే కృతా కృష్ణ హృది సర్వే మనోరథాః, చపలాక్షః
కిరాతీవ ప్రియస్తేమధునూదన. ౨౧. సుతం పశ్య త్వమస్యైస్యం బ్రహ్మస్త్రీణ నిసా
తితమ్, కృకఘ్నోఽయం నృశంసోఽయం యథాస్య జనకస్తథా. ౨౨. యః పాం
డవీం శ్రియం త్యక్త్వా గతోఽద్య యమసాదనమ్, మయా చైతత్ప్రతిష్ఠాతం
రణమూర్ధని కేశవ. ౨౩. అభిమన్య హతే వీర త్వామేష్యామ్యచిరాదివ, తచ్చ
నాకరవం కృష్ణ నృశంసా జీవితప్రియా. ఇదానీం మాం గతాం తత్ర కిన్ను
వక్ష్యతి ఫాల్గునః. ౨౪.

ఇతి ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత ఆచగీతాపర్వణి, అష్టపక్షిత మోఽధ్యాయః.

—ॐ పరిక్షితః కృష్ణాత్సంజీవనమ్. ॐ—

వైశంపాయనఉవాచ:—నైవం విలప్య కరుణం సోన్నాదేవ తపస్విని, ఉత్తరా
న్యపత ద్భూమా కృపణా పుత్ర గృధ్ధినీ. ౧. తాంతు దృష్ట్వా నిపతితాం హతపుత్రపరి
చ్ఛదామ్, చుకోశ కుంతీ దుఃఖార్తా సర్వాశ్చ భరతస్త్రియః. ౨. ముహూ
ర్తమివ రాజేంద్ర పాండవానాం నివేశనమ్, అపీక్షణీయమభవదార్తస్వరవినాది
తమ్. ౩. ముహూర్తమివ రాజేంద్ర పుత్రశోకాభిపూరితా, కత్తలాభిహతా వీర
వైరాజీ త్వధవ త్తదా. ౪. ప్రతిలభ్యతు సా సుజ్ఞా ముత్తరా భరతర్షభ, అంక
మారోష్య తం పుత్ర మిదం వచనమబ్రవీత్. ౫. ధర్మజ్ఞస్య సుతస్సత్వమధర్మం
నావబుధ్యసే, యస్తస్త్వం వృష్టిప్రవీరస్య కురుషే నాభివాదనమ్. ౬. పుత్ర గత్వా
మను వచో బ్రూయాస్తస్త్వం పితరం త్విదమ్, దుర్ధరం ప్రాణినాం వీర కాలే ప్రాప్తే
కథంచన. ౭. యాహం త్వయా వివాద్యేహ పత్యా పుత్రేణ చై వహ, మర్తవ్యే
సతి జీవామి హతస్త్వస్తి రకించనా. ౮. అథవా ధర్మరాజ్ఞా హ మనుజ్ఞాతా మహా
భుజ, భక్షయిష్యే విషం ఘోరం ప్రవేక్ష్యే వా హుతాశనమ్. ౯. అథవా
దుర్ధరం తాత యదిదం మే సహస్రథా, పతిపుత్రవిహీనా యా హృదయం న
విదీర్యతే. ౧౦. ఉత్తిష్ఠ పుత్ర పశ్యేమాం దుఃఖితాం ప్రపితామహీమ్, ఆర్తా ముప
ప్లుతాం దీనాం నిమగ్నాం శోకసాగరే. ౧౧. ఆర్యాం చ పశ్య పాంచాలీం సాత్వ
తీం చ తపస్వినిమ్, నూం చ పశ్య సుదుఃఖార్తాం వ్యాధవిధ్ధాం మృగీమివ.
౧౨. ఉత్తిష్ఠ పశ్య వదనం లోకనాథస్యధీమతః, పుండరీకపలాశాక్షం పురేవ
చపలేక్షణమ్. ౧౩. ఏవం విస్మలమతీం తాం దృష్ట్వా నిపతితాం పునః, ఉత్తరాం

తాం శ్రీయః సర్వాః పున రుత్థాపయం స్తతః. ౧౪. ఉత్థాయ చ పునర్దైగ్యా తదా మత్స్యపతే స్సుతా, ప్రాంజలిః పుండరీకాక్షం భూమివావేభ్యవాదయత్. ౧౫. శ్శుత్యా స తస్య విపులం విలాపం పురుషర్షభః, ఉపస్పృశ్యతః కృష్ణో బ్రహ్మాత్రం ప్రత్యసూహరత్. ౧౬. ప్రతిజ్ఞజ్ఞే చ దాశార్హ స్తస్య జీవిత మమృతః, అబ్రవీచ్ఛ విశుద్ధాత్మా సర్వం విశ్రావయన్ జగత్. ౧౭. న బ్రవీమ్యుత్తరే మిథ్యా సత్యమే తద్భవిష్యతి, ఏష సంజీవయామ్యేనం పశ్యతాం సర్వదేహినామ్. ౧౮. నోక్త పూర్వం మయా మిథ్యాస్వైరేవ్వపి కదాచన, న చ యుద్ధాత్పరావృత్త స్తథా సంజీవతా మయమ్. ౧౯. యథా మే దయితో ధర్మో బ్రాహ్మణాశ్చ విశేషతః, అభిమన్యో స్సుతో జాతో మృతో జీవత్వయం తథా. ౨౦. యథాహం నాభి జానామి విజయేన కదాచన, విరోధం తేన సత్యేన మృతో జీవత్వయం శిశుః. ౨౧. యథా సత్యం చ ధర్మశ్చ మయి నిత్యం ప్రతిష్ఠితే, తథా మృతః శిశు రయం జీవతా మభిమన్యజః. ౨౨. యథా కంసశ్చకేళీచ ధర్మేణ నిహతో మయా, తేన సత్యేన బాలోఽద్య పున సంజీవతా మయమ్. ౨౩. ఇత్సుక్తో వాసుదేవేన సబాలో భరతర్షభ, శనైశ్చనైర్మహారాజ స్తాస్పందత సచేతనః. ౨౪. ఇతి ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత అనుగీతాపర్వణి, ఏకోనస్తతితమోఽధ్యాయః.

—ॐ పాండవాగమనమ్. ॐ—

వై శంపాయనఉవాచ:—బ్రహ్మాత్రం తు తదా రాజన్ కృష్ణేనప్రతి సంహృతమ్. ౧. తదా తద్వేత్త త్వత్ప్రిత్రా తేజసా భివిషీపితమ్, తతో రక్షాంసి సర్వాణి నేషు స్త్యక్త్వా గృహం తుతత్, అంతరిక్షే చ వాగాసీ త్సాధు కేశవ సాద్భితి. ౨. తదస్త్రం జ్వలితం చాపి పితామహ మగాత్తదా, తతః ప్రాణా పునర్లేభే పితా తవ నరేశ్వర. ౩. వ్యచేప్తత చ బాలోఽసౌ యథోత్సాహం యథాబలమ్, బభూవుర్బుదితా రాజం స్తత స్తాభరతస్త్రియః. ౪. బ్రాహ్మణా వాచయామాసు ర్గోవిందస్యైవ శాసనాత్, తతస్తా ముదితా స్సర్వాః ప్రశశంసు ర్జనార్దనమ్. ౫. స్త్రియోభరతసింహానాం నావం లభ్యేవ పారగాః, కుంతీదుఃషదపుత్రీ చ సుభద్రా చోత్తరా తథా. ౬. స్త్రియాశ్చన్యా నృసింహానాం బభూవు ర్హృష్టమానసాః, తత్ర మల్లా నటాశ్చైవ గ్రంథికాః సౌఖ్యశాయికాః. ౭. సూతమాగధసంఘాశ్చ వ్యస్తువం స్తు జనార్దనమ్, కురువంశస్తవాఖ్యాభి రాశీర్భిర్భరతర్షభ. ౮. ఉత్థాయ తు యథాకాలముత్తరా యదునందనమ్, అభ్యవాదయతప్రీతా సహపుత్రేణభారత. ౯. తస్య కృష్ణో దదౌ హృష్టో బహురత్నం విశేషతః, తథాన్యే వృష్టిశార్దూలా

నామచాస్యాకరోత్ప్రభుః. ౧౦. పితృస్తవ మహారాజ సత్యసంఘో జనార్దనః. పరిక్షిణేకులే యస్తా జ్ఞతో ఽయమభిమన్యుజః. ౧౧. పరిక్షిదితి నామాస్య భవత్వి త్యబ్రవీత్తదా, సోఽవర్ధత యథాకాలం పితా తవ జనాధిప. ౧౨. మనః ప్రహ్లాదన శ్చాసీ త్సర్వలోకస్య భారత, మాసజాతస్తు తేవీరపితా భవతి భారత. ౧౩. అథా జగ్గుస్సుబహులం రత్నమూదాయ పాండవాః, తాన్ సమీపగతాన్ శ్రుత్వా నిర్యయు ర్వృష్టిపుంగవాః. ౧౪. అలం చక్రశ్చ మాత్స్యేఘైః పురుషా నాగసా హ్వయమ్, పతాకాభి ర్విచిత్రాభి ర్ధ్వజైశ్చ వివిధైరపి. ౧౫. వేల్చాని సమలంచక్రః పౌరాశ్చ విజనేశ్వరాః, దేవతాయతనానాం చ పూజా స్ఫువివిధా స్తథా. ౧౬. సుదిదేశాథ విదురః పాంశుపుత్రప్రియేష్పుత్రా, రాజమార్గాశ్చతత్రాసాన్ సుమనో భిరలంకృతాః. ౧౭. శుశుభే తత్పురం చాపి సముద్రాఘనిభస్వనమ్, సర్తకైశ్చాపి సృత్యద్భిర్గాయకానాం చ నిస్సవైః. ౧౮. ఆసీద్వైశ్రవణశేఖర నివాసస్తత్పురం తదా. వందిభిశ్చ సరై రాజన్ స్త్రీసహాయశ్చ సర్వతః. ౧౯. తత్ర తత్ర వివిక్తేషు సమంతాదుపశోభితమ్, పతాకా ధూయమానాశ్చ సమంతాన్తాతరిశ్వా. ౨౦. అదర్శయన్నివ తదా కురూన్ వై దక్షిణోత్తరాన్, అఘోషయంస్తదా చాపి పురుషా రాజధూర్గతాః. సర్వరాష్ట్రవిహారోఽద్యరత్నా భరణలక్షణః. ౨౧.

ఇతి ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత అనుగీతాపర్వణి, సప్తతితమోఽధ్యాయః.

—ॐ వ్యాసాగమనమ్. ॐ—

వైశంపాయనఉవాచః—తాన్ సమీపగతాన్ శ్రుత్వా పాండవాన్ శత్రు కర్షణః, వాసుదేవస్సహమాత్యః ప్రయయా ససుహృద్గణః. ౧. తేసమేత్య యథా న్యాయం ప్రత్యుద్యాతాదిదృక్షయా, తే సమేత్య యథాన్యాయం పాండవా వృష్టిభి స్సహ. ౨. వివిశు స్సహితా రాజన్ పురం వారణసాహ్వయమ్, మహత స్తస్య సైన్యస్య ఖురనేమిస్వనేన హ. ౩. ద్యావాపృథివ్యా ఖం చైవ సర్వమాసీ త్సమావృతమ్, తే కోశా నగ్రతః కృత్వా వివిశుః స్వపురం తదా. ౪. పాండవాః పీతమనస సామాత్యా సససుహృద్గణాః, తే సమేత్య యథాన్యాయం ధృత రాష్ట్రం జనాధిప. ౫. కీర్తయంతః స్వనామాని తస్య పాదా వపందిరే, ధృతరాష్ట్రా దను చ తే గాంధారీం సుబలాత్తజామ్. ౬. కుంతీం చ రాజశార్దుల తదా భరత సత్తమ, విదురం పూజయిత్వా చ వైశ్యాపుత్రం సమేత్యచ. ౭. పూజ్యమానాః స్త తే వీరా వ్యరోచంత విశాం పతే, తత స్తత్పరమాశ్చర్యం విచిత్రం మహ దద్భుతమ్. ౮. శుశుప్రస్తే తదా వీరాః పితృస్తే జన్త భారత, తదుపశ్రిత్య

తత్కర్త వాసుదేవస్య ధీమతః. ౯. పూజార్హం పూజయామానుః కృష్ణం దేవకి
 నందనమ్, తతః కతిపయాహస్సు వ్యాస సుత్యవతీసుతః. ౧౦. ఆజగామ మహాతేజః
 సగరంనాగసాహ్వయమ్, తస్య సర్వే యథాన్యాయం పూజాం చక్రః కురూద్వహః.
 ౧౧. సహపృష్ఠ్యంధకవ్యాఘ్రైరుపాసాంచక్రిరే తదా, తత్ర నానావిధాకారాః
 కథా స్సమభిక్షీర్త్య వై. ౧౨. యుధిష్ఠిరో ధర్మసుతో వ్యాసం వచన మబ్రవీత్,
 భవత్ప్రసాదా ద్భగవత్ యదిదం రత్నమాహృతమ్. ౧౩. ఉపయోక్తుం తదిచ్ఛామి
 వాజిమేధే మహాక్రతో, తమనుజ్ఞాతు మిచ్ఛామి భవతా మునిసత్తమ. త్వదధీనా
 వయం సర్వే కృష్ణస్య చ మహాత్మనః. ౧౪. వ్యాసఉవాచః— అనుజానామి రాజం
 స్త్వాం క్రియతాం యదనంతరమ్, యజస్య వాజిమేధేన విధివ ద్దక్షిణావతా. ౧౫.
 అశ్వమేధో హి రాజేంద్ర పావన స్సర్వపాప్తనామ్, తేనేష్ట్యా త్వం విపాప్తా వై
 భవితానాత్ర సంశయః. ౧౬. వైశంపాయనఉవాచః— ఇత్యుక్తస్స తు ధర్మాత్మా
 కురురాజో యుధిష్ఠిరః అశ్వమేధస్య కౌరవ్యచకారహరణే మతిమ్. ౧౭. సమ
 నుజ్ఞాప్య తత్సర్వం కృష్ణద్వైపాయనం నృప, వాసుదేవమథాభ్యేత్య వాగ్దేవచన
 మబ్రవీత్. ౧౮. దేవకిసుప్రజా దేవీత్వయా పురుషసత్తమ, యద్బుధ్రియాం త్వాం
 మహాబాహూతత్కృథా స్త్వమిహాచ్యుత. ౧౯. త్వత్ప్రభావాద్జితా భోగాన
 శ్రీమ యదునందన, పరాక్రమేణ బుద్ధ్యా చ త్వయేయం నిర్జితా మహీ. ౨౦.
 దీక్షయస్య త్వమాత్మానం త్వం హి నః పరమో గురుః, త్వయీష్టవతి నాశా
 ర్హవిపాప్తా భవితా హ్యహమ్. ౨౧. త్వం హి యజ్ఞో ఒక్షరస్సర్వస్త్యంధర్తస్త్యం
 ప్రజాపతిః, త్వం గతి స్సర్వభూతానా మితి మే నిశ్చితామతిః. ౨౨. వాసుదేవ
 ఉవాచః— త్వమేవైత న్నహాబాహూ వక్త్రమర్హస్యరిందమ, త్వం గతి స్సర్వభూ
 తానామితి మే నిశ్చితా మతిః. ౨౩. త్వం చాద్య కురువీరాణాం ధర్మేణ హి వి
 రాజసే, గుణీభూతా స్స న తే రాజం స్త్వం నో రాజా గురు ర్నతః. ౨౪.
 యజస్య మదనుజ్ఞాతః ప్రాప్య ఏషక్రతు స్త్వయా, యునక్తు నో భవాన్
 కార్యే యత్ర వాంఛసి భారత. ౨౫. సత్యం తే ప్రతిజానామి సర్వం కర్తాస్మి
 తేనఘ, భీమసేనార్జునా చైవ తథామూద్రవతీసుతో, ఇష్టవంతో భవిష్యంతి త్వ
 యీష్టవతి పార్థివ. ౨౬.

ఇతి ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత అనుగీతాపర్వణి, ఏకసప్తతితమోఽధ్యాయః.

— ఆశ్వరథార్థమర్జుననియోగః. —

వైశంపాయనఉవాచః— ఏవముక్తస్తు కృష్ణేన ధర్మ పుత్రో యుధిష్ఠిరః.

వ్యాసమామంత్యమేధావీ తతో వచన మబ్రవీత్. ౧. యథాకాలం భవా
వేత్తి హయమేధస్య తత్త్వతః, దీక్షయస్య తదా మాం త్వం త్వయ్యాయత్తో హి
మే క్రతుః. ౨. వ్యాసఉవాచ:—అహం పైలోఽథ కాంతేయ యాజ్ఞవల్క్యు
స్తథైవచ, విధానం యద్యథాకాలం తత్కర్తారో న సంశయః. ౩. వైత్రాస్యం
హి పౌర్ణమాస్యాం తు తవదీక్షా భవిష్యతి, సంభారా స్సంభ్రీయంతాం చ యజ్ఞ
ర్థం పురుషర్షభ. ౪. ఆశ్వవిద్యావిదశ్చైవ సూతావిస్తాశ్చ తద్విదః, మేఘమశ్వం
పరీక్షంతాం తవ యజ్ఞార్థ సిద్ధయే. ౫. తముత్సృజ్య యథాశాస్త్రం పృథివీం
సాగరాబరామ్, సపర్యేతు యశో దీప్తం తవ పార్థివ దర్శయత్. ౬ వైశంపాయన
ఉవాచ:—ఇత్యుక్త స్పృశేథుక్త్వా పాండవః పృథివీపతిః, చకార సర్వం
రాజేంద్రయథోక్తం బ్రహ్మవాదినా. ౭. సంభారాశ్చైవ రాజేంద్ర సర్వే సంకల్పి
తాభవత్. ససంభారా సమాహృత్య నృపోధర్మసుతస్తదా. ౮. న్యవేదయ దమే
యాత్కృష్ణద్వైపాయనాయ వై, తతోఽబ్రవీ స్తహతేజా వ్యాసో ధర్మాత్తజః
నృపమ్. ౯. యథాకాలం యథాయోగ్యం సజ్జాం స్త తవ దీక్షణే. స్ఫుశ్చ
కూర్చశ్చసౌవర్ణో యచ్ఛాన్యదపి కారవ. ౧౦. తత్ర యోజ్యం భవేత్కించి
క్రొత్త్యం తత్క్రియతామితి, ఆశ్వశోత్సృజ్యతా మద్య పృథ్వాస్య మథ
యథాక్రమమ్, సుగుప్తం చరతాం చాపి యథాశాస్త్రం యథావిధి. ౧౧.
యుధిష్ఠిరఉవాచ:—అయమశ్వో యథా బ్రహ్మన్నత్యుష్ఠో పృథివీ మిమామ్,
చరిష్యతి యథాకామం తత్ర వై సంవిధీయతామ్. ౧౨. పృథివీం పర్యటంతం
హి తురంగం కామచారిణమ్, యః పాలయేదితి మునే తద్భవా వక్తుమర్హతి. ౧౩.
వైశంపాయన ఉవాచ:—ఇత్యుక్తస్స తు రాజేంద్ర కృష్ణద్వైపాయనోఽబ్రవీత్,
భీమసేనాదవరజశ్రేష్ఠ స్సర్వధనుష్ఠ తామ్. ౧౪. జష్ఠాస్సహిష్ణుర్ధృష్ణశ్చ సవనం పాల
యిష్యతి, శక్తస్సహిమహీం జేతుం నివారకవచాంతకః. ౧౫. తస్మిన్ హ్యస్త్రాణి
దివ్యానిదివ్యం సంహసనం తథా, దివ్యం ధనుశ్చేమధీ చ సవన మనుయాస్యతి. ౧౬.
సహి ధర్మార్థకుశలః సర్వవిద్యావిశారదః, యథాశాస్త్రం నృపశ్రేష్ఠ చారయిష్యతి
తే హయమ్. ౧౭. రాజపుత్రో మహాబాహుః శ్వామో రాజీవలోచనః, అభిమన్యోః
పితా పీఠః సవనం పాలయిష్యతి. ౧౮. భీమసేనోఽపితేజస్వీకాంతేయోఽమితవిక్రమః,
సమర్థో రక్షితుం రాష్ట్రం నకులశ్చ విశాం పతే. ౧౯. సహదేవస్తు కారవ్య సమా
ధాస్యతి బుద్ధిమాన్, కుటుంబశంత్రం విధివత్సర్వమేవ మహాయశాః. ౨౦. తత్తు
సర్వం యథాన్యాయ ముక్తః కురుకులోద్వహః, చకార ఫాల్గునం చాపి సందిదేశ

హామూఁ ప్రతి. ౨౧. యుధిష్ఠిర ఉవాచ:—ఏహ్యర్జున త్వయావీర హయోఽయం పరిపాల్యతామ్. త్వమర్హో రక్షితుం హ్యేనం నాశ్యః కశ్చన మానవః. ౨౨. యేచా పి త్వాం మహాబాహూ ప్రత్యుద్యాంతి సరాధిపాః, తైర్విగ్రహేన యథాన స్యాత్తథా కార్యం త్వయానను. ౨౩. ఆఖ్యాతవ్యశ్చ భవతాయజ్ఞోఽయం మ మసర్వశః, పార్థివేభ్యో మహాబాహో సమయే గమ్యతామితి. ౨౪. వైశం పాయనఉవాచ:—ఏవముక్త్యాస ధర్మాత్తా భ్రాతరం సవ్యసాచినమ్, భీమం చ నకులం చైవపురగుప్తౌ సమాదధత్. ౨౫. కటుంబతంత్రే చ సహదేవం యథాం పతిమ్, అనుమాన్య మహీపాలం ధృతరాష్ట్రం యుధిష్ఠిరః. ౨౬.

ఇతి ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత అనుగీతాపర్వణి, ద్వీపస్తోత్రమోఽధ్యాయః.

—ॐ ఆశ్వాసుసారః. ॐ—

వైశంపాయనఉవాచ:—దీక్షాకాలే తు సంప్రాప్తే తతస్తే సుమహర్విజః, విధివద్దీక్షయా మాసు రశ్వమేధాయ పార్థివమ్. ౧. కృత్వా సపశుబంధాం శ్వదీక్షి తః పాండునందనః, ధర్మరాజో మహాతేజా సుహర్విగ్భిర్వ్యరోచత. ౨. హ యం చ హయమేధార్థం స్వయం చ బ్రహ్మపాదినా, ఉత్సృష్ట శ్శాస్త్రవిధినా వ్యాసేనామితతేజసా. ౩. సరాజా ధర్మరాట్ రాజ్ దీక్షితో విబభౌ తిదా, హేమమాలీ రుక్తకంఠః ప్రదీప్త ఇవ పావకః. ౪. కృష్ణాజినీ దండపాణిః ఔమ వాసా సుధర్మజః, విబభౌ ద్యుతిమాన్ భూయః ప్రజావళిరివాధ్వరే. ౫. తతై వాస్య ర్విజ సుర్యే తుల్యవేషా విశాం పతే, బభౌపు రర్జునశ్చాపి ప్రదీప్త ఇవ పావకః. ౬. శ్వేతాశ్వః కపికేతుశ్చ ససారాశ్వం ధనంజయః, స్వస్తి తేఽస్తువ్రజా విఘ్నం పునశ్చైచీహీతి భారత. ౭. తథాపరే మనుష్యేంద్ర పురుషా వాక్య మబ్రువత్, నైనం పశ్యామ సమృద్ధే ధనురేతప్రదృశ్యతే. ౮. ఏతద్ధి భీమనిర్హృదం విశ్రుతం గాండివం ధనుః, బ్రాహ్మణాశ్చ మహీపాల బహవో వేదపారగాః. ౯. విధివ త్పృథివీపాల ధర్మరాజస్య శాసనాత్, విక్షిప్త్ గాండివం రాజ్ బద్ధగో ధాంగుళిత్రవాత్. ౧౦. తమశ్వం పృథివీపాల ముదా యుక్త స్ససారచ, ఆకు మారం తదా రాజన్నగమ త్తత్పురం విభో. ౧౧. ద్రష్టుకామం కురుశ్రేష్ఠం ప్రయాస్యంతం ధనంజయమ్, తేషామనోన్య సంమర్దా దుక్షేవ సమజాయత. ౧౨. దిదృక్షూణాం హయం తం చ తం చైవ హయసారిణమ్, తతశ్శబ్దో మహారాజ దిశః ఖం ప్రతిపూరయత్. ౧౩. బభౌవ శ్రేక్షతాం నృణాం కంటిపుత్రం ధనం జయమ్, ఏవ గచ్ఛతి కాంతేయ తురగశ్చైవ దీప్తిమాన్. ౧౪. యమన్వేతి

మహాబాహుః సంస్పృశేత్ ధనురుత్తమమ్, ఏవం శుశ్రావ వదతాం గిరో జష్టు
రుదారధీః. ౧౫. స్వస్తి తేఽస్తు వ్రజారిష్టం పునశ్చైహీతి భారత, అథావరే మను
ష్యేంద్ర పురుషా వాక్యమబ్యువక్. ౧౬. నైసం పశ్యామ సంమదే ధనురేత
త్ప్రీదృశ్యతే, ఏతద్ధి భీమనిహ్నాదం విశ్రుతం గాండివం ధనుః. ౧౭. స్వస్తి గచ్ఛత్వ
రిష్టే వై పంథాన మకుతోధయమ్, నిశ్చుత్తమేనం ద్రక్ష్యామః పునరేష్యతి చ
ధ్రువమ్. ౧౮. ఏవమాద్యా మనుష్యాణాం స్త్రీణాం చ భరత్సభ, శుశ్రావ మధురా
వాచః పునః పునరుదారధీః. ౧౯. యాజ్ఞవల్క్యస్య శిష్యశ్చ కుశలో యజ్ఞక
ర్షణి, ప్రాయాత్నార్థేన సహితః శాంత్యర్థం వేదపారగః. ౨౦. బ్రాహ్మణాశ్చ
మహీపాల బహవో వేదపారగాః, అనుజన్తురహత్యానం శ్రుతియాశ్చ విశంపతే.
౨౧. విధివత్ పృథివీపాల ధర్మరాజస్య శాసనాత్, పాండవైః పృథివిమశ్నో నిర్జితా
మత్రతేజసా. ౨౨. చచార స మహారాజ యథాదేశం చ సత్తమ, తిత్రయుద్ధాని
వృత్తాని యాన్యాసక్ పాండవస్య హ. ౨౩. తాని వత్సోమితేవీరవిచిత్రాణి మహంతి
చ, సహాయః పృథివీ రాజక్ ప్రదక్షిణమవర్తత. ౨౪. ససారోత్తరతః పూర్వం తన్ని
బోధమహీపతే, అవమృన్నక్ సరాష్ట్రాణి వార్ధివారాం హయోత్తమః. ౨౫. శనై
స్తదా పరియయా శ్వేతాశ్వశ్చ మహారథః, తిత్ర సంగణనా నాస్తి రాజ్ఞా మయు
తశ స్తదా. ౨౬. యేఽయుద్ధ్యంత మహారాజ శ్రుతియా హతబాంధవాః, కిరాతా
యవనా రాజక్ బహవోఽపి ధనుర్ధరాః. ౨౭. మేచ్ఛాశ్చాన్యే బహువిధాః పూర్వం
యేనికృతారణే, ఆర్యాశ్చ పృథివీపాలాః ప్రహప్తనరవాహనాః. ౨౮. సమీయుః
పాండుపుత్రేణ బహవో యుద్ధదుర్దదాః. ఏవం వృత్తాని యుద్ధాని తత్ర తత్ర
మహీపతే. ౨౯. అర్జునస్య మహీపాలై ర్నానాదేశసమాగతైః, యాని తూధ
యతో రాజక్ ప్రతప్తాని మహంతి చ. తాని యుద్ధాని వత్సోమి కాంతే
యస్య తవానఘ. ౩౦.

ఇతి ఆశ్వమేధికపర్వాంత్యంత అనుగీతాపర్వణి, త్రిసప్తతితమోఽధ్యాయః.

వైశంపాయనఉవాచ:—త్రిగర్జైరభవద్యుద్ధం కృత్వ వైరైః కిరీటినః, మహా
రథసమాజ్ఞాతై ర్హతానాం పుత్రనప్తభిః. ౧. తే సమాజ్ఞాను సంప్రాప్తం యజ్ఞేయం
తురగోత్తమమ్, విషయాంతం తతో వీరా దంశితాః పర్యవారయన్. ౨. రథినో
బద్ధతూణీరాః సుశైవ్య సుమలుకృతైః, పరివార్య హయం రాజక్ గ్రహీతుం
సంప్రచక్రముః. ౩. తతః కిరీటీ సుచిత్వ తేషాం తత్ర చిక్కితమ్, వారయామాస
తాన్ వీరాన్ సాంత్యపూర్వ మరిందమ. ౪. తదనాదృత్య తే సర్వేశ్వరై రభ్య

హనంస్తదా, తమోరజోభ్యాం సంఘన్నాంస్తాః కిరీటీ సృవారయత్. ౫. తాన
 బ్రవీత్తతో జిహ్వుః ప్రహసన్నివ భారత, నివర్తధ్వ మధర్తజ్ఞాశ్రేయోజీవిత
 మేవచ. ౬. సహి వీరః ప్రయాస్య వై ధర్తరాజేన హరితః, హతబాంధ
 వా న తే పార్థ హంతవ్యాః పార్థివా ఇతి. ౭. స తదా తద్వచః శ్రుత్వా ధర్త
 రాజస్య ధీమతః, తాన్నివర్తధ్వ మిత్యాహ న న్యవర్తంత చాపితే. ౮. తత
 శ్రీగర్తరాజానం సూర్యవర్షాణ మాహవే, విజత్యశరజాశేన ప్రజహాస ధనం
 జయః. ౯. తతస్తేరథఘోషేణ రథనేమిస్సనేన చ, పూరయంతోదిశస్సర్వాః
 ధనంజయ ముపాద్రవత్. ౧౦. సూర్యవర్షా లతః పార్థం శరాణాం నతపర్వ
 ణామ్, శతాన్యమంచద్రాజేంద్ర లఘుస్త్ర మభిదర్శయత్. ౧౧. తదైవాన్యే
 మహేష్వాసా యే చ తస్యానుయాయినః, ముముచుశ్శరవర్షాణి ధనంజయ
 వద్దైషిణి. ౧౨. సతా జ్యాముఖనిర్ముక్తైర్వహుభి స్సుబహూ శరా, చిచ్ఛేద
 పాండవో రాజంస్తే భూమా న్యపతంస్తదా. ౧౩. కేతుధర్మా తు తేజస్వీ తస్యై
 వావరజో యువా, యుయుధే భ్రాతురర్థాయ పాండవేన యశస్వినా. ౧౪. తమా
 పతంతం సంప్రేక్ష్య కేతుధర్మాణా మాహవే, అభ్యఘ్నన్నశితైర్పాణైర్వీభతుః పర
 వీరహః. ౧౫. కేతుధర్తణ్యభివాతే ధృతవర్షా మహారథః, రథేనాశు సముత్పత్యశరై
 ర్జిహ్వుమవాకిరత్. ౧౬. తస్య తాం శీఘ్రతామీక్ష్య తుతోహతీవ వీర్యవాన్,
 గుడా కేశో మహాతేజా బాలస్య ధృతవర్తణి. ౧౭. నసందధానం దదృశేనాదదానం
 చ తం తదా, కిరంతమేవ సశరా దదృశే పాకశాసనిః. ౧౮. స తు తం పూజ
 యామాస ధృతవర్షాణామాహవే, మనసా సముహూర్తం వై రణే సమభిహర్ష
 యత్. ౧౯. తం షన్నగమివ వ్రద్ధం కురువీరః స్తయన్నీన, ప్రీతిపూర్వం మహాబాహుః
 స్తాజైర్న వ్యఃరోషయత్. ౨౦. స తథా రక్ష్యమాణో వై పార్థేనామితలేజసా,
 ధృతవర్షా శరం దీప్తం ముమోచ విజయే తదా. ౨౧. స తేన విజయస్తూర్ణమా
 సీద్విద్ధః కరే భృశమ్, ముమోచ గాండివం మోహాత్తత్పాతాథ భూతలే. ౨౨.
 ధనుషః పతతస్తస్య సవ్యసాచిశరాద్విభో, బహువ సదృశం రూపం శక్రచా
 పస్య భారత. ౨౩. తస్మిన్నివతితే దివ్యే మహాధనుషిస్థార్థివ, జహాస సస్వనం హాసం
 ధృతవర్షామహాహవే. ౨౪. తతో రోషార్దితోజిహ్వుః ప్రమృజ్య రుధిరం శరాత్,
 ధనురాదత్త తద్వివ్యం శరవర్షైర్వవత్ చ. ౨౫. తతో హలహలాశబ్దో దివస్పృగభ
 వత్తదా, నానావిధానాం భూతానాం తత్కర్తాణి ప్రశంసతామ్. ౨౬. తతస్సం
 ప్రేక్ష్య సుకుర్ధం కాలాంతకయమోపమమ్, జిహ్వుః ప్రేగర్తకా యోధాః పరీతాః

పర్యవారయః. ౨౭. అభిసృత్య పరీష్పార్థం తతస్తే ధృతవర్కణః, పరివప్రుద్ధడా
 కేశం తత్రాక్రధ్యద్ధనంజయః. ౨౮. తతో యోధాః జఘానాశు తేషాం సదశ
 చాప్తచ, మహేంద్రవజ్రప్రతిమైరాయనైర్బహుభిశ్చరైః. ౨౯. తాః సంప్రభగ్నాః
 సంప్రేక్ష్య త్వగమాణో ధనంజయః, శరైరాశీవిషాకానైర్జఘాన స్వనవద్ధసః. ౩౦.
 తేభగ్నుమనసస్సర్వే త్రైగర్తకమహారథాః, దిశోఽభిదుద్రుపూ రాజా ధనంజయ
 శరార్ధితాః. ౩౧. తమూచుః పురుషవ్యాఘ్రం సంశప్తకనిషూదనమ్, తవాస్తకింక
 రాస్సర్వే సర్వే వై వశగాస్తవ. ౩౨. ఆజ్ఞాపయస్వ నః పార్థ ప్రహ్వీకప్రేష్యా
 నవస్థితాః, కరిష్యామః ప్రియం సర్వం తవ కౌరవనందన. ౩౩. ఏతదాజ్ఞాయవచనం
 సర్వాంస్తానబ్రవీత్తదా, జీవితం రక్షత నృపా శాసనం ప్రతిగృహ్యతామ్. ౩౪.

ఇతి ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత అనుగీతాపర్వణి, చతుస్సప్తతితమోఽధ్యాయః.

— వజ్రదత్తయుద్ధమ్. ౧ —

వైశంపాయనఉవాచ:— ప్రాగ్ద్యోతిషమథాభ్యేత్యవ్యచరత్సహయోత్తమః,
 భగదత్తాత్మజస్తత్ర నిర్యయా రణకర్కశః. ౧. స హయం పాండుపుత్రస్య విషయాం
 తముపాగతమ్, యుయుధే భరతశ్రేష్ఠ వజ్రదత్తో మహీపతిః. ౨. సోఽభినిర్యాయ
 నగరాద్భగదత్తసుతో నృపః, అశ్వమాయాంతమున్నధ్య నగరాభిముఖో యయా
 ౩. తథాలక్ష్మ్య మహాబలః కురూణామృషభస్తదా, గాంధీవం విక్షిపం స్తూర్ణం
 సహసా సముపాద్రవత్. ౪. తతోగాంధీవనిర్దుక్తైరిషుభిర్దోహితో నృపః, హ
 యముత్సృజ్యతం వీరస్తతః పార్థముద్రవత్. ౫. పునః ప్రవిశ్య నగరం దం
 శిః స నృపోత్తమః, ఆరుహ్య నాగప్రవరం నిర్యయా యుద్ధకాంక్షయా. ౬.
 పాండరేణాతపత్రేణ ధ్రియమాణేన మూర్ధని, దోధూయతా చామరేణ శ్వేతే
 న చ మహారథః. ౭. తతః పార్థం సమాసాద్య పాండవానాం మహారథమ్, ఆహ్వ
 యామాస బీభత్సుం బాల్యాన్దోహచ్చ సంయుగే. ౮. సవారణం నగప్రఖ్యం
 ప్రభిన్నకరటాముఖమ్, ప్రేషయామాస సంక్రద్ధః శ్వేతాశ్వం ప్రతి పార్థివః. ౯.
 విక్షరంతం మహామేఘం పరవారణవారణమ్, శాస్త్రవత్కల్పితం సంఖ్యే వివశం
 యుద్ధదుర్దదమ్. ౧౦. ప్రచోద్యమానస్స గజస్తేన రాజ్ఞా మహాబలః, తదాంకు
 శేన విబభాపుత్పతిప్యన్ని వాంబరమ్. ౧౧. తమాపతంతం సంప్రేక్ష్య కుద్ధో రాజా
 ధనంజయః, భూమిష్ఠో వారణగతం యోధయామాస భారత. ౧౨. వజ్రదత్త
 స్తతః కుద్ధో ముమోచాశు ధనంజయే, తోమరానగ్నిసంకాశా శలభానివ వేగ
 తాః. ౧౩. ఆర్జున స్తానసంప్రాప్తాన్గాంధీవప్రభవైః శరైః, ద్విధా త్రిధా చ

చిచ్ఛేద భగవాన్ భగమైస్తదా. ౧౪. సతా స్థప్త్యా తథా భిన్నాస్తామరాభగద త్తజః, ఇమానసక్తాంస్త్వరితః ప్రాహిణోత్పాండవ ప్రతి. ౧౫. తతోఽర్జునస్తూర్ణతరం రుక్మపుంఖానజిహ్వాగాఢ, ప్రేషయామాస సంక్రద్ధో భగదత్తాత్మజం ప్రతి. ౧౬. సత్కైర్విద్ధో మహాతేజా వజ్రదత్తో మహామృగే, భృశావాతః పపాతోర్వాన్యం న తేవేనమజహాత్ స్థృతిః. ౧౭. తతస్సపునరుత్సృజ్య వారణప్రవరం రణే, అవ్యగ్రో ప్రేషయామాస జయాధీ విజయం ప్రతి. ౧౮. తస్మై బాణాంస్తతో జిహ్మన్నియుక్తాశీవిహోపమాఢ, ప్రేషయామాస సంక్రద్ధో జ్వలితజ్వలనోపమాఢ. ౧౯. సత్కైర్విద్ధో మహానాగో విస్సౌవ రుధిరం బభౌ, గైరికాక్తమివాంభోద్విర్బహుప్రసవణం తనా. ౨౦.

ఇతి ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత అనుగీతాపర్వణి, పంచసప్తతితమోఽధ్యాయః.

— వజ్రదత్తపరాజయః. —

వైశంపాయనఉవాచ:— ఏవం త్రిరాత్రమథవర్తేమ్యుద్ధం భరత్సభ, అర్జునస్య నరేంద్రేణ వృత్రేణేవ శతక్రతోః ౧. తతిశ్చతుర్థే దివసే వజ్రదత్తో మహాబలః, జహాస సస్యనం హసం వాక్యం చేదమథాబ్రవీత్. ౨. అర్జునార్జున తిష్ఠస్య నమే జీవన్ విమోక్ష్యసే, త్వాం నిహత్య కరిష్యామి పితుస్తాయం యథాశిషి. ౩. త్వయా వృద్ధో మమపితా భగదత్తః పితుఃసఖా, ఇతోవృద్ధోపచాయిత్యాత్ శిశుం మామద్య యోధయి. ౪. ఇత్యేవముక్త్వా సంక్రద్ధో వజ్రదత్తో నరాధిపః, ప్రేషయామాస కౌరవ్య వారణం పాండవం ప్రతి. ౫. సంప్రేష్యమాణో నాగేంద్రో వజ్రదత్తేన ధీమతా, ఉత్పతివ్యన్నివాకాశమభిదుద్రావ పాండవమ్. ౬. ఆగ్రహస్తసుముక్తేన శీకరేణ సనాగరాట్, సమైక్షత గుడాకేశం శైలం నీలమివాంబుదః. ౭. స తేన ప్రేషితో గాజా మేఘవద్విసదస్తుహః, ముఖాడంబర సంహారైరభ్యుద్రవత ఫాల్గునమ్. ౮. సన్మృత్యున్నివ నాగేంద్రో వజ్రదత్తప్రచోదితః, ఆససాద ద్దుతం రాజన్ కౌరవాణాం మహారథమ్. ౯. తమాయాంతమథాలక్ష్య వజ్రదత్తస్య వారణమ్, గాంధీవమాశ్రిత్య బలీ నవ్యకంపత శత్రుహః. ౧౦. చుక్రోధ బలవచ్చాపి పాండవస్తస్య భూపతే, కార్యవిఘ్నమనుస్మృత్య పూర్వ వైరం చ భారత. ౧౧. తతస్తం వారణంస్తద్ధః శరజాలేనపాండవః, నివారయామాస తదావేలేవమకరాలయమ్. ౧౨. స నాగప్రవరశ్రీమానర్జునేన నివారితః, తస్థా శక్తైర్విభిన్నాంగః శ్వావిచ్ఛలలితో యథా. ౧౩. నివారితం గజం దృష్ట్వా భగదత్తసుతో నృపః, ఉత్సన్నర్జునితా బాణానర్జునంక్రోధమూర్ఛితః. ౧౪. అర్జునస్తు మహాబాహుశ్శరైరరి

ఘాతిభిః, వారయామాసతా బాణాంస్తదద్భుతమివాభవత్. ౧౫. తతః పునరభిక్రద్ధో
రాజాప్రాజ్ఞోతిషాధిపః, ప్రేషయామాసరాజేంద్రం బలవత్సర్వతోఽమమ్. ౧౬. తమా
వతంతం సంప్రేక్ష్య బలవత్పాకశాసనిః, నారాచమగ్నిసంకాశం ప్రాహిణోద్వారణం
ప్రతి. ౧౭. స తేన వారణో రాజా మర్తస్యభిహతో భృశమ్, పపాత సహసా
భూమా వజ్రరుగ్గ ఇవాచలః ౧౮. సపతా శుశుభే నాగో ధనః జయశరావతః,
విశన్నివ మహాశైలో మహీం వజ్రప్రవీడితః. ౧౯. తస్మిన్నిపతితే నాగే వజ్రద
త్తస్య పాండవః, తన్న భేతవ్యమిత్యాహ తతో భూమిగతం నృప. ౨౦. అబ్రవీద్ధి
మహాతేజః ప్రస్థితం మాం యధిష్ఠిరః, రాజానస్తే న హంతవ్యా ధనం జయ కథం
చన. ౨౧. సర్వమేతన్నరవ్యాఘ్ర భవత్యేతావతా కృతమ్, యోథాశ్చాపి న
హంతవ్యా ధనం జయ రణే త్వయా. ౨౨. వక్తవ్యాశ్చాపి రాజానః సర్వే సహ
సుహృజ్జనైః, యధిష్ఠిరస్యాశ్వమేధో భవద్భిరనుభూయతామ్. ౨౩. ఇతి భాతృ
వచశ్చృత్వా న హన్తి త్వాం సరాధిప, ఉత్తిష్ఠ న భయంతేఽస్తి స్వస్తిమా
గచ్ఛ పార్థివ. ౨౪. ఆగచ్ఛేథా మహారాజ పరాం చైత్రీముపస్థితామ్, యదా
శ్వమేధో భవితా ధర్మరాజస్య ధీమతః. ౨౫. ఏవ ముక్తస్స రాజా తు భగదత్తా
త్తజస్తదా, తథేత్యేవాబ్రవీద్వాక్యం పాండవేనాభినిర్జితః. ౨౬.

ఇతి ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత అనుగీతాపర్వణి, పటసప్తతితమోఽధ్యాయః.

— ౭౭ ఆశ్వానుసారః. ౭౭ —

వైశంపాయనఉవాచః— సైంధవైరభవద్యుద్ధం తతస్తస్య కిరీటినః, హత
శేషైర్నహారాజ హతానాం చ శతైరపి. ౧. తేఽపతీర్ణముపశ్రుత్య విషయం శ్వేత
వాహనమ్, ప్రత్యుద్యయిరమృప్యంతో రాజానః పాండవర్షభమ్. ౨. ఆశ్వం చ
తం పరామృశ్య విషయాంతే విహేషమాః, నభయం చక్రిరే పార్థాద్భీమసేనాద
నంతరాత్. ౩. తే విదూరాధనుష్పాణిం యజ్ఞీయస్య హయస్య చ, బీభత్సుం
ప్రత్యపద్యంత పదాతినమవస్థితమ్. ౪. తతస్తే తం మహావీర్యా రాజానః పర్య
వారయాన్, జగీషంతో నరవ్యాఘ్రం పూర్వం వినికృతా యుధి. ౫. తే నామా
న్యపి గోత్రాణి కర్తాణి వివిధాని చ, కీర్తయంతస్తదా పార్థం శరవర్షైరవాకిరన్. ౬.
తే కిరంతశ్శరవ్రాతాన్ వారణ ప్రతివారణాన్, రణే జయమభీష్నంతః కాంతే
యం పర్యవారయాన్. ౭. తే సమీత్య చ తం కృష్ణముగ్రకర్తాణమాహవే, సర్వే
యుధిష్ఠిరే వీరా రథస్థాస్తం పదాతినమ్. ౮. తే తనూజుఘ్నిరే వీరం నివాతకవ
చాంతకమ్, సంశప్తకనిహంతారం హంతారం సైంధవస్య చ. ౯. తతో రథసహ

సౌగం హయానామయతేన చ, కోష్ఠకీకృత్య బీభత్సుం ప్రహృష్టమనసోఽభవత్. ౧౦. తు స్తరంతో వధం వీరాః సింధురాజస్య చాహవే, జయద్రథస్య కారవ్య సమధరే సవ్యసాచినా. ౧౧. తతః పర్జన్యవత్సర్వే శరవృష్టిరవాసృజ్, త్రైకిరశ్శు శుభే పార్థో రవిర్తేఘాంతరే యథా. ౧౨. సశరైస్సమవచ్ఛన్నశ్చకాశే పాండ వర్షభిః, పంజరాంతరసంచారీ శకుంత ఇవ భారత. ౧౩. తతో హుహాకృతం సర్వం కాంతేయే శరవీడితే, త్రైలోక్యమపద్రాజ్ రవిరాసీచ్ఛ నిష్ప్రభః. ౧౪. తతో వవా మహారాజ మారుతో రోమహర్షణః, రాహురగ్రసదాదిత్యం యుగవత్సోమమేవ చ. ౧౫. ఉల్కాశ్చ జఘ్నిరే సూర్యం వ్యకీర్యంత సమంతః, వేపభుశ్చాభవద్రాజ్ కైలాసస్య మహగిరేః. ౧౬. ముముచుశ్శ్వాసమత్మ్యష్టాదుఃఖశోః సమన్వితాః, సప్త ర్షయో జాతభయాస్తథా దేవర్షయోఽపి చ. ౧౭. తతః ఖాత్తు వినిర్భిద్య మండలం శశినోఽపతత్, విపరీతాదిశశ్చాపి సర్వాఘామాకులాస్తథా. ౧౮. రాసభారుణసం కాశా ధనుష్తంతస్సవిద్యుతః, ఆవృత్య గగనం మేఘా ముముచుర్తాంసశోణిరేమి. ౧౯. ఏవమాసీత్తదా వీరే శరవర్షేణ సువృతే, ఘల్లునే భరతశ్రేష్ఠ తదద్భుతమి బాభవత్. ౨౦. తస్య తేనావకీర్ణస్య శరజాలేన సర్వశః, మోహత్పపాత గాంధీ వమావాపం చ కరాదపి. ౨౧. తస్మిన్మోహమనుప్రాప్తే శరజాలం మహత్తదా, సైంధవా ముముచుస్తూర్జం గతసత్త్వే మహారథే. ౨౨. తతో మోహసమాశన్నం జ్ఞాత్వా పార్థం దివోకసః, సర్వే విత్రస్తమనస్తస్య శాంతికృతోఽభవత్. ౨౩. తతో దేవర్షయస్సర్వే తథాసప్తర్షయోఽపి చ, బ్రహ్మర్షయశ్చ విజయం జేప్తుః పార్థస్య ధీమతః. ౨౪. తతః ప్రదీపితే దేవైః పార్థితేజసి పార్థివ, తస్థావచలవద్ధిమాన్ సంగ్రామే పరమాస్త్రవిత్. ౨౫. విచక్షర్ష ధనుర్దివ్యం తతః కారవనందన, యంత్ర స్యేవేహశబ్దోఽభూన్తహంస్తస్య పునః పునః. ౨౬. తతస్సశరవర్షాణి ప్రత్యమిత్రాః ప్రతిప్రభుః, వవర్ష ధనుషా పార్థో వర్షాణీవ పురందరః. ౨౭. తతస్తే సైంధవా యోధాః సర్వ ఏవ సరాజకాః, నాదృశ్యంత శరైః కీర్ణాః శలభైరివ పాదపాః. ౨౮. తస్య శబ్దేన విత్రేసుర్భయార్తాశ్చ విదుద్రువుః, ముముచుశ్చాశుశోకార్తాః శుశుకు శ్చాపి సైంధవాః. ౨౯. తాంస్తు సర్వాన్నరవ్యాఘ్రైః సైంధవాన్ వ్యచరద్భరీ, అలాతచక్రవద్రాజ్ శరజాలైస్సమార్పయత్. ౩౦. తదింద్రజాలప్రతిమం బాణ జాలమమిత్రహా, వ్యసృజద్దిక్షు సర్వాసు మహేంద్ర ఇవ వజ్రభృత్. ౩౧. మేఘజాల నిభం సైన్యం విదార్య శరవృష్టిభిః, విబభౌ కారవశ్రేష్ఠ శరదీవ దివాకరః. ౩౨.

ఇతి ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత ఆనుగీతాపర్వణి సప్తసప్తతితమోఽధ్యాయః.

— సైంధవపరాజయః —

వైశంపాయనడివాచః—తతో గాండివభృద్భూలో యుద్ధాయ సముప
స్థితః, విబభౌ యుధి దుర్ధన్వో హిమవానచలో యథా. ౧. తతస్తే సైంధవాః
యోధాః పునరేవవ్యవస్థితాః, వృముః చంతస్సుసంరభాః శరవన్షాణి భారత. ౨. తాన్
ప్రహస్య మహాబాహూః పునరేవవ్యవస్థితాన్, తతః ప్రోవాచ కౌంతేయో ముము-
క్షూన్ శ్లక్ష్యమా గిరా. ౩. యుధ్యధ్వం యరూ శక్త్యా యతధ్వం చ జయే ము,
కురుధ్వం సర్వకార్యాణి మహద్వో భయమాగతమ్. ౪. ఏష యోత్స్వామి
సర్వాంస్తు నివార్య శరవాగురామ్, తిష్ఠధ్వం యుద్ధమనసో దర్శం శమయితాస్తి
వః. ౫. ఏతావదుక్త్వా కారవ్యో రోషాద్గాండివభృత్తదా, తతోఽథ వచనం స్త్రుత్వా
భ్రాతృజ్వేష్ఠస్య భారత. ౬. న హంతవ్యా రణే తాత కృత్రియా విజగీషవః, జేత
వ్యాశ్వేతి యతోఽప్రీక్తం ధర్మరాజ్ఞా మహత్తనా. ౭. చింతయామాస స తదా
ఘల్లనః పురుషర్షభః, ఇత్సుక్తోఽహం సరేంద్రేణ న హంతవ్యానరా ఇతి. ౮. కథం
తన్నమృషేదం స్యాద్ధర్మరాజవచశ్శుభమ్, న హన్యేరంశ్చ రాజానో రాజశ్చాజ్ఞా
కృతా భవేత్. ౯. ఇతి సుచిత్వ స తదా ఘల్లనః పురుషర్షభః, ప్రోవాచ వాక్యం
ధర్మజ్ఞః సైంధవాన్ యుద్ధదుర్తదాన్. ౧౦. శ్రేయో వదామి యుష్మాకం న హింసే
యమవస్థితాన్, యశ్చ వక్ష్యతి సంగ్రామే తవాస్తీతి పరాజితః. ౧౧. ఏతచ్ఛ్రుత్వా
వచో మహ్యం కురుధ్వం హితమాత్మనః, తతోఽన్యథా కృచ్ఛగ్రతా భవిష్యథ
మయార్దితాః. ౧౨. ఏవ ముక్త్వా తు తాన్ వీరాన్ యయుధే కురుపుంగవః,
అర్జునోఽతీవ సంక్రద్ధః సంక్రద్ధైర్విజగీషుభిః. ౧౩. శతం శతసహస్రాణి శరాణాం
నతపర్వణామ్, ముముచుస్సైంధవా రాజంస్తదా గాండివధన్వని. ౧౪. శరానాప
తతః క్రూరానాశీవిషవిషోపమాన్, చిచ్ఛేద నిశితైర్పాణైరంతరాసధనంజయః. ౧౫.
భిత్వా చ తానాశు చైవ కంకపత్రాన్ శిలాశితాన్, ఏకైకమేషాం సమరే బిభేద
నిశితైశ్శరైః. ౧౬. తతః ప్రాసాంశ్చ శక్తిశ్చ పునరేవ ధనంజయమ్, జయద్రథం
హతం స్త్రుత్వా చిక్షీపుః సైంధవా నృపాః. ౧౭. తేషాంకిరీటీసుకల్పం మోఘం
చక్రే మహాబలః, సర్వాస్తానంతరా భిత్వా తదా చుక్రోశ పాండవః. ౧౮. తథై
వాపతతాం తేషాం యోధానాం జయగృద్ధినామ్, శిరాంసి పాతయామాస భల్లై
స్సన్నతపర్వభిః. ౧౯. తేషాం ప్రద్రవతాం చాపి పునరేవాభిధావతామ్,
నివర్తతాం చ శబ్దోఽభూత్పుర్ణస్యేవ మహేంద్రధేః. ౨౦. తే వధ్యమానాస్తు

తదా పార్థేనామితతేజసా, యథా ప్రాణం యథోత్సాహం యోధయామాసు
 రర్జునమ్. ౨౧. తతస్తే ఫాల్గునేనాజౌ శరైస్సన్నతపర్వభిః, కృతా విసంజ్ఞా
 భూయిష్ఠాః క్లాంతవాహనసైనికాః. ౨౨. తాంస్తు సర్వాః పరిగ్లానాః విదిత్వా
 ధృతరాష్ట్రజా, దుశ్శలా బాలమాదాయ నప్తారం ప్రయయా తదా. ౨౩. సుర
 భస్య సుతం వీరం రథేనాథాగమత్తదా, శాంత్యర్థం సర్వయోధానామభ్యగచ్ఛత
 పాండవమ్. ౨౪. సా ధనంజయమాసాద్య రురోదార్తస్వరంతదా, ధనంజయోఽపి
 తాం దృష్ట్వా ధనుర్విసస్యజే ప్రభుః. ౨౫. సముత్సృజ్య ధనుః పార్థో విధివద్భ
 గినీం తదా, ప్రాహ కింకరవాణీతి నాచ తం ప్రత్యువాచ హ. ౨౬. ఏష తే భరత
 శ్రేష్ఠ స్వసీయస్యాత్తజశ్శిఖః, అభివాదయతే పార్థ తం పశ్య పురుషర్షభ. ౨౭.
 ఇత్యుక్తస్తస్య పితరం స పప్రచ్ఛార్జునస్తదా, క్వాసావీతి తతో రాజన్ దుశ్శలా
 వాక్యమబ్రవీత్. ౨౮. పితృశోకాభిసంతప్తో విషాదార్తోఽస్య వై పితా, పంచత్వమగ
 మద్వీరో యథా తస్తే నిశామయ. ౨౯. స పూర్వం పితరం శ్రుత్వా హతం
 యుద్ధే త్వయాఽనఘ, త్వామాగతం చ సంశ్రుత్య యుద్ధాయ హయసారిగమ్.
 ౩౦. పితృశ్చ మృత్యుదఃఖారో జహఃత్పృణాన్ ధనంజయ, ప్రాప్తో బీభత్సురిశ్యేవ
 నామ శ్రుత్వైవ తేఽనఘ. ౩౧. విషాదార్తః పసాతోఽర్వాం మమారచ మమా
 త్తజః, తం దృష్ట్వా పతీతం తత్ర తతస్తస్యాత్తజం ప్రభో. ౩౨. గృహీత్వా సమను
 ప్రాప్తా త్వమద్య శరణైషిణీ, ఇత్యుక్తార్జున్దస్వరం సా తు ముమోచ ధృతరాష్ట్రజా.
 ౩౩. దీనాదీనం స్థితం పార్థమబ్రవీచ్ఛాప్యథోముఖమ్, స్వసారం సమవేక్షస్య స్వసీ
 యాత్తజమేవ చ. ౩౪. కర్తృమర్హసి ధర్మజ్ఞ దయాం కురు కులోద్వహ, విస్తృత్య
 కురురాజానం తలచ మగదం జయద్రథమ్. ౩౫. అభిమన్యోర్యథా జాతః పరిక్షీ
 త్వరవీరహ, తథాయం సురథాజ్ఞాతో మమ పౌత్రో మహాభుజః. ౩౬. తమా
 దాయ నరవ్యాఘ్రీ సంప్రాప్తాస్తి తవాంతిఃమ్, శమార్థం సర్వయోధానాంశ్చైవ
 చేదం వచో మమ. ౩౭. ఆగతోఽయం మహాబాహో తస్య మందస్య పుత్రకః,
 ప్రసాదమస్య బాలస్య తస్మాత్త్వం కర్తృమర్హసి. ౩౮. ఏష ప్రసాద్య శిరసా ప్రశ
 మార్థమరిందమ, యాచతే త్వాం మహాబాహో శమం గచ్ఛ ధనంజయ. ౩౯.
 బాలస్య హతబంధోశ్చ పార్థ కించిదజానతః, ప్రసాదం కురు ధర్మజ్ఞ మా మన్య
 వశమన్యగాః. ౪౦. తమనార్యం నృశంసం చ విస్తృత్యాస్య పితామహమ్, ఆగ
 స్కారిణమత్యర్థం ప్రసాదం కర్తృమర్హసి. ౪౧. ఏవం బ్రువంత్యాం కరుణం దుశ్శ
 లాయాం ధనంజయః, సంస్తృత్య దేవగాంధారిం ధృతరాష్ట్రం చ పార్థివమ్. ౪౨.

ఉవాచ దుఃఖశోకార్తః శ్రుతధర్మం వ్యగర్హయా, యత్కృతే బాంధవాః సర్వే
మయా సీతా యమక్షయమ్. ౪౩. ఇత్యుక్త్వా బహు సాంత్యాది ప్రసాదమకరో
జ్జయః, పరిష్వజ్య చ తాం ప్రీతో విసస్ర్జ గృహాన్ ప్రతి. ౪౪. దుశ్శలా చాపి
తాన్ యోధాన్ నివార్య మహతో రణాత్, సుపూజ్య పార్థం ప్రయయా
గృహనేవ శుభాననా. ౪౫. ఏవం నిర్జిత్య తాన్ వీరాన్ సైంధవాన్ స ధనం
జయః, అన్వధావత ధావంతం తం హయం కామచారిణమ్. ౪౬. తతో మృగమి
వాకాశే యథా దేవః పినాకధృత్, ససార తం తథా వీరో విధివద్యజ్జయం
హయమ్. ౪౭. సచ వాజీ యథేష్టేన తాంస్తాదేశాన్ యథాక్రమమ్, విచచార
యథాకామం కర్తృపార్థస్య వర్థయాన్. ౪౮. క్రమేణ స హయస్త్రీవం విచరన్
పురుషర్షభ, మణిపూరపతేర్దేశముపాయాత్సహ పాండవః. ౪౯.

ఇతి ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత అనుగీతాపర్వణి, అప్తసప్తతితమోఽధ్యాయః.

—ॐ అష్టసపరాజయః. ॐ—

వైశంపాయనఉవాచః—శ్రుత్వా తు నృపతిః స్రాప్తం పితరం బభ్రువాహ
నః, నిర్యయా వినయేనాథ బ్రాహ్మణార్యపురస్సరః ౧. మణిపూరేశ్వరం త్రేవముపా
యాతం ధనంజయః, నాభ్యనందత్స మేధావీ శ్రుతధర్మమనుచ్ఛరన్. ౨.
ఉవాచ చ స ధర్మాత్మా సమన్యః ఫాల్గునస్తదా, ప్రక్రియేయం న తే యుక్తా
బహిష్టం శ్రుతధర్మతః. ౩. సంరక్ష్యమాణం తురగం యాధిష్ఠిరముపాగతమ్,
యజ్జయం విషయాంతే మాం నాయోత్సీః కిన్నుపుత్రక. ౪. ధిక్త్వాసుస్తు సుమ
ర్బుధే శ్రుతధర్మబహిష్కృతమ్, యో మాం యుద్ధాయ సంస్రాప్తం సామైవ
ప్రత్యగృహ్ణాథాః. ౫. న త్వయా పురుషార్థో హి కశ్చిరస్తీహజీవతా, యస్తస్వస్త్రీ
వద్యథాస్రాప్తం మాం సామన్న ప్రత్యగృహ్ణాథాః. ౬. యద్యహం న్యస్తశత్రస్తా
మాగచ్ఛేయం సుదుర్జతే, ప్రక్రియేయం భవేద్యుక్తా తావత్తవ నరాధమ. ౭. తమీ
వముక్తం భర్తా తు విదిత్వా పన్నగాత్తజా, అమృష్యమాణా భిత్వోర్విములూపీ
కముపాగమత్. ౮. సా దదర్శ తతః పుత్రం విమృశ్యంతమథోముఖమ్, సుతర్జ్య
మానమసకృత్పిత్రా యుద్ధాద్ధినా ప్రభో. ౯. తతస్స చారుసర్వాంగీ సముపేత్వోర
గాత్తజా, ఉలూపీస్రాహవచనం ధర్మ్యం ధర్మవిశారదా. ౧౦. ఉలూపీమాం నిభో
ధత్వం మాతరం పన్నగాత్తజామ్, గురువ్యవచనంపుత్రధర్మస్తే భవితా పరః. ౧౧.
యుద్ధ్యసైన్వినంకురుశ్రేష్ఠం పితరం యుద్ధదుర్దదమ్, ఏవ మేవ హితే ప్రీతో భవిష్య
తి న సంశయః. ౧౨. ఏవం దుర్హితో రాజా సమాత్రా బభ్రువాహనః, మనశ్చ

క్రే మహాతేజా యుద్ధాయ భరతర్షభ. ౧౩. సన్నహ్య కాంచనం వర్ష శిరస్త్రాణం
చ భానుమత్, తూణీరశతసంబాధమారురోహ రథోత్తమమ్. ౧౪. సర్వోపకరణో
పేతం యుక్తమైర్వర్షనోజవైః, సచక్రోపస్కరం శ్రీమాన్ హేమభాండ పరిష్కృ
తమ్. ౧౫. పరమార్చితముచ్చిత్య ధ్వజం సింహం హిరణ్మయమ్, ప్రయయాపార్థ
ముద్దిశ్య సరాజా బభ్రువాహనః. ౧౬. తతోఽభ్యేత్య హయంవీరో యజ్ఞయం పార్థ
రక్షితమ్, గ్రాహయామాస పురుషైర్హయశిత్రాపిశారదైః. ౧౭. గృహీతం వాజినం
దృష్ట్వా ప్రీతాత్మా స ధనంజయః, పుత్రం రథస్థం భూరుష్ఠస్సన్యవారయదాహవే
౧౮. స తత్ర రాజా తం వీరం శరసంఘైరనేకశః, అర్దయామాస నిశితైరాశీవిషవి
షోపమైః. ౧౯. తయోస్సమభవద్ద్యుద్ధం పితుః పుత్రస్య చాతులమ్, దేవాసురరణ
ప్రఖ్యముభయోః ప్రీయమాణయోః. ౨౦. కిరీటినం ప్రవివ్యాధ శరేణానతపర్వ
ణా, జత్రుదేశే సరవ్యాఘ్నిం ప్రహసన్ బభ్రువాహనః. ౨౧. సోఽభ్యగత్సహ
పుంభేన వర్తీకమివ పన్నగః, వినిర్భిద్య చ కౌంతేయం ప్రవివేశ హహితలమ్. ౨౨.
స గాఢవేదనో ధీమానాలంబ్య ధనురుత్తమమ్, దివ్యం తేజస్సమావిశ్య ప్రమీత ఇవ
సోఽభవత్. ౨౩. ససంజ్ఞాముపలభ్యాధ ప్రశస్య పురుషర్షభః, పుత్రం శక్రాత్తజ్ఞో
వాక్యమిదమాహ మహాద్భుతీః. ౨౪. సాధు సాధు మహాబాహో వత్స చిత్రాం
గదాత్తజ, సదృశం కర్త తే దృష్ట్వా ప్రీతిమానస్మి పుత్రక. ౨౫. విముంచామ్యే
ష తే బాణాః పుత్ర యుద్ధే స్థిరో భవ, ఇత్యేవముక్త్వా నారాచైరభ్యవర్షదమి
త్రహః. ౨౬. తాన్ సగాండివనిర్ముక్తాన్ వజ్రాశనిమప్రభాన్, నారాచానచ్ఛిన
ద్రాజా భల్లైస్సర్వాన్ శ్రీథా ద్విధా. ౨౭. తస్య పార్థశరైర్దివ్యైర్ధ్వజం హేమ
పరిష్కృతమ్, సువర్ణతాలప్రతిమం తురేణాపాహరద్రథాత్. ౨౮. హయాం
శ్చాస్య మహాకాయాన్ మహావేగానఽపిందమ, చకార రాజన్నిర్జీవాన్ ప్రహసన్నివ
హండవః. ౨౯. సరథాదవతీర్యాధ రాజా పరమకోపనః, పదాతిః పితరం
కుద్ధోయోధయామాస హండవమ్. ౩౦. సంప్రీయమాణః పార్థానామృషభః
పుత్రవిక్రమాత్. అత్యర్థం వీడయామాస పుత్రం వజ్రధరాత్తజః. ౩౧.
సమన్యమానో విముఖం పితరం బభ్రువాహనః, శరైరాశీవిషాకాచైః పునరేవార్ద
యద్బలీ. ౩౨. తతస్స బాల్యాత్పితరం వివ్యాధ హృది పత్రిణా, నిశితేన సుపుం
భేన బలవద్బభ్రువాహనః. ౩౩. వివేశ హండవం రాజన్ మర్త్య భిత్వాతిదుఃఖ
కృత్, స తేనాతిభృశం విధ్ధః పుత్రేణ కురుగండన. ౩౪. మహీం జగామ మోహ
ర్తస్థతో రాజన్ ధనంజయః, తస్మిన్నివతీతే వీర కారవాణాం ధురంధరే. ౩౫.

సావిమోహం జగామాథ తతశ్చిత్రాంగదాసుతః, వ్యాయమ్య సంయుగే రాజా
దృష్ట్వా చ పితరం హతమ్. ౩౬. పూర్వమేవ సబాణామైర్గాఢవిధ్ధోఽర్జునేనహ,
పపాత సోఽపి ధరణీమాలింగ్య రణమూర్ధని. ౩౭. భర్తారం నిహతం దృష్ట్వా
పుత్రం చ పతితం భువి, చిత్రాంగదా పరిత్రస్తా ప్రవివేశ రణజిరే. ౩౮. శోక
సంతప్తహృదయా దుదంతీ వేపతీ భృశమ్, మణిపూరపతేర్తాతా దదర్శ నిహతం
పతిమ్. ౩౯.

ఇతి ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత అనుగీతాపర్వణి, ఏకోనాశీతితమోఽధ్యాయః.

—ॐ ఆర్జునప్రత్యుజ్జీవనమ్. ॐ—

వైశంపాయనఉవాచ:—తతో బహుతరం భూరి విలప్య కమలేక్షణా,
ముమోహ దుఃఖసంతప్తా పపాత చ మహీతలే. ౧. ప్రతిలభ్య చ సా సంజ్ఞాం దేవీ
దివ్యవపుర్ధరా, ఉలూపీ పన్నగసుతాం దృష్ట్వేదం వాక్యమబ్రవీత్. ౨. ఉలూపీం
పశ్య భర్తారం శయానం నిహతం రణే. త్వత్ప్రతేమమ పుత్రేణ బాణేన సమితిం
జయమ్. ౩. నను త్వమార్యధర్మజ్ఞా నను చాపి పతిప్రతా, యత్త్వత్ప్రతేఽయం
పతితః పతిస్తే నిహతో రణే. ౪. కింతు సర్వాపరాధోఽయం యది తేఽద్య ధనంజ
యమ్, క్షమస్య యాచమానా వై జీవయస్వ ధనంజయమ్. ౫. నను త్వమార్యే ధర్మ
జ్ఞాత్రైలోక్యదితా శుభే, యద్భాతయిత్వా పుత్రేణ భర్తారం నానుశోచసి. ౬.
నాహం శోచామి తనయం హతం పన్నగనందిని, పతిమేవ తు శోచామి యస్యా
తిథ్యమిదం కృతమ్. ౭. ఇత్యుక్త్వా సా తదా దేవీములూపీం పన్నగాత్తజమ్,
భర్తారమభిగమ్యేదమిత్యవాచ యశస్వినీ ౮. ఉత్తిష్ఠకురుమఖ్యస్య ప్రియమభ్యోఽ
సిమే ప్రియా, అయమశ్వో మహాబాహో మయా తే పరిమోక్షితః. ౯. నను
త్వయా నామ విభో ధర్మరాజస్య యజ్ఞయః, అయమశ్వోఽనసర్తవ్యస్సశేషే
కిం మహీతలే. ౧౦. త్వయి ప్రాణా మమాయత్తాః కురూణాం కురునందన,
స కస్తా త్ప్రీణదోఽన్యేషాం ప్రాణా సంత్యక్తవానసి. ౧౧. ఉలూపి సాధు
పశ్యేమం పతిం నిపతితం భువి, పుత్రం చేమం సముత్సహ్య ఘాతయిత్వా న
శోచసి. ౧౨. కామం స్వపితు బాలోఽయం భూమా మృత్యువశం గతః,
లోహితాక్షో గుడాకేశో విజయః సాధు జీవతు. ౧౩. నాపరాధోఽస్తి మభగే
నరాణాం బహుభార్యతా, ప్రమదానాం భవత్యేష మాతేఽభూద్భుద్ధిరీదృశీ. ౧౪.
సఖ్యం చైతత్కృతం ధాత్రా శశ్వదవ్యయమేవ తు, సఖ్యం సమభిజానీహి సత్యం
సంగతమస్తు తే. ౧౫. పుత్రేణ ఘాతయిత్వేమం పతిం యది న మేఽద్య వై,

జీవంతం దర్శయస్యద్య పరిత్యజ్యౌమి జీవితమ్. ౧౬. సాహం దుఃఖాన్వితా దేవి
 పతిపుత్రవినా కృతా, ఇహైవ ప్రాయమాశిష్యే ప్రేక్షంత్యాస్తే న సంశయః.
 ౧౭. ఇత్యుక్త్వా పన్నగసుతాం నపత్నీం చైత్రవాహినీ, తతః ప్రాయముపాసీనా
 తూష్ణీమాసీజ్జనాధిప, ౧౮. వైశంపాయనఉవాచః—తతో విలప్త్య విరతా భర్తః
 పాదౌ ప్రగృహ్య సా, ఉపవిష్టాభవద్దీనా సోచ్ఛ్వాసం పుత్రమిచ్ఛతే. ౧౯.
 తతస్సంజ్ఞాం పునర్లబ్ధ్యా స రాజా బభ్రువాహుః, మాతరం తామథాబోక్య
 రణభూమావథాబ్రవీత్. ౨౦. ఇతో దుఃఖతరం కిన్ను యన్తే మాతా సుహై
 ధితా, భూమా నివతీతం వీరమనుశేతే మృతం పతిమ్. ౨౧. నిహంతారం రణే
 రీణాం సర్వశత్రుభృతాం వరమ్, మయా వినిహతం సంఖ్యే ప్రేక్ష తే దుర్జరం బర.
 ౨౨. అహేహ ౭స్యాహృదయం దేహ్యా దృఢం యన్నవిదీర్యతే, పూర్ణోరస్కం
 మహాబాహుం ప్రేక్షంత్యా నిహతం పతిమ్. ౨౩. దుర్జరం పురుషేణేహ మన్యే
 హ్యధ్వన్యనాగతే, యత్ర నాహం న మే మాతా విప్రయుజ్యేత జీవితాత్. ౨౪.
 హాహా ధిక్ కరువీరస్య సన్నాహం కాంచనం భవి, అపవిధ్ధం హతస్యేహ మయా
 పుత్రేణ పశ్యతా. ౨౫. భోభో పశ్యత మే వీరౌ పితరం బ్రాహ్మణా భవి,
 శయానం వీరశయనే మయా పుత్రేణ పాతీతమ్. ౨౬. బ్రాహ్మణాః కరుముఖ్యస్య
 యే ముక్తా హయసారిణః, కర్వంతి శాంతి కామస్య రణే యోజయం మయా
 హతః. ౨౭. వ్యాదిశంతు చ కిం విప్రాః ప్రాయశ్చిత్తమిహాద్య మే, ఆన్యశంసస్య
 పాపస్య పితృహంతూ రణాజరే. ౨౮. దుశ్చరా ద్వాదశసమా హత్వా పితర
 మద్య వై, మమేహ సునృశంసస్య సంవీతస్యస్య చర్తణా. ౨౯. శిరఃకపాలే
 చాప్యైవ యుంజతః పితరద్య మే, ప్రాయశ్చిత్తం హి నాస్త్యన్యద్ధత్వాద్య పితరం
 మమ. ౩౦. పశ్య నాగోత్తమసుతే భర్తారం నిహతం మయా, కృతం ప్రియం
 మయా తేద్య నిహత్య సమరేద్ధునమ్. ౩౧. సోఽహమద్య గమిష్యామి గతిం పితృ
 నిషేవితామ్, నశక్నోమ్యాత్తనాత్మానమహం ధారయితుం శుభే. ౩౨. సా త్వం
 మయి మృతే మాతస్తథా గాంధీవధన్వని, భవ ప్రీతిమతీ దేవీ సత్యేనాత్మాన
 మాలభే. ౩౩. ఇత్యుక్త్వా స తతో రాజా దుఃఖశోకసమాహతః, ఉపస్పృశ్య
 మహారాజ దుఃఖాద్యచనమబ్రవీత్. ౩౪. శృణ్వంతు సర్వభూతాని స్థావరాణి
 చరాణి చ, త్వాం చ మాతర్యథా సత్యం బ్రవీమి భుజగోత్తమే. ౩౫. యది నోత్తి
 వత్తి జయః పితా మే నరసత్తమః, అస్తిన్నేవ రణోద్దేశే శోషయిష్యే కళేబరమ్.
 ౩౬. న హి మే పితరం హత్వా నిష్క్రూతిర్విద్యతే క్వచిత్, నరకం ప్రతిపత్స్యామి

ఘృవం గురువధార్తితః. ౩౭. వీరం హి క్షత్రియం హత్యా గోశతేన ప్రముచ్యతే,
 పితరం తు నిహత్యైవం దుర్లభా నిష్క్రుతిర్నమ. ౩౮. ఏష ఏకో మహాతేజః
 పాండుపుత్రో ధనంజయః, పితా చ మమ ధర్మాత్మా తస్య మే నిష్క్రుతిః. కుతుః౩౯.
 ఇత్యేవముక్త్వా నృపతే ధనంజయసుతో నృపః, ఉపస్పృశ్యాభవత్ప్రాప్తీం స్రాయో
 పేతో మహామతిః. ౪౦. నైశంపాయనఉవాచః—స్రాయోపవిష్టే నృపతౌ మణి
 పూరేశ్వరే తదా, పితృశోకసమావిష్టే సహమాత్రా వరఃతపే. ౪౧. ఉలూపీ చిం
 తయామాస తదా సంజీవనం మణిమ్, న చోపాతిష్ఠత తదా పన్నగానాం పరాయ
 ణమ్. ౪౨. తం గృహీత్వా తు కారవ్య నాగరాజపతేస్సుతా, మనఃప్రహ్లాదినీం
 వాచం సైనికానా మథాబ్రవీత్. ౪౩. ఉత్తిష్ఠ మా శుచః పుత్ర నైవ జిష్ణుస్త్వ
 యాజితః, అజేయః పురుషైరేష తథా దేవైస్సవాసవైః. ౪౪. మయా తు మో
 హినీ నామ మాయైషా సుప్రదర్శితా, ప్రియార్థం పురుష్టేంద్రస్య పితృస్తేఽద్య
 యశస్వినః. ౪౫. జిజ్ఞాసుశ్చ్యేష పుత్రస్య బలస్య తవ కౌరవ, సుగ్రామే యుధ్యతో
 రాజన్నాగతః పరివీరహః. ౪౬. తస్మాదసి మయా పుత్ర యుద్ధాయ పరిచోదితః,
 మా పాపమాత్మనః పుత్ర శంకేథా హ్యణ్వపి ప్రభో. ౪౭. ఋషిరేష మహా
 నాత్మా పురాణః శాశ్వతోఽక్షరః, నైనం శక్తో హి సుగ్రామే జేతుం శక్తోఽపి పుత్రక.
 ౪౮. అయం తు మే మణిర్దివ్యస్సమానీతో విశాంపతే, మృతాన్ మృతాన్
 వన్నగేంద్రా యో జీవయతి నిత్యవా. ౪౯. ఏవమస్మరసి త్వంచ స్థాపయస్వ
 పితృః ప్రభో, సంజీవితం తదా పార్థం సత్వీం ద్రష్టాసి పాండవమ్. ౫౦. ఇత్యుక్తః
 స్థాపయామాస తస్మరసి మణిం తదా, పార్థస్యామితతేజాస్య పితృన్నేహ
 దవావకృత్. ౫౧. తస్మిన్న నై మణౌ వీరో జిష్ణురుజ్జీవితః ప్రభుః, చిరనుష్ట ఇహ
 త్రిస్తా సృష్టలోహితలోచనః. ౫౨. తముత్థితం మహాత్మానం లబ్ధసంజ్ఞం మనస్వినమ్,
 సమీక్ష్య పితరం స్వస్థం వవందే బభ్రువాహనః. ౫౩. ఉత్థితే పురుషవ్యాఘ్రే
 పునర్లక్ష్మీవతిప్రభో, దివ్యాస్సుమనసః పుణ్యా వనృషే పాకశాసనః. ౫౪. అనా
 హతా దుందుభయో వినేదుర్నేఘనిస్సన్వనాః, సాధుసాధ్వీతి చాకాశే బభూవ
 సుమహాన్ స్వనః. ౫౫. ఉత్థాయ చ మహాబాహుః పర్యాశ్వస్తా ధనంజయః, బభ్రు
 వాహనమాలింగ్య సమాజిఘ్రితమూర్ధని. ౫౬. దదర్శ చావిదూరేఽస్య మాతరం
 శోకకర్షితామ్, ఉలూప్యా సహ తిష్ఠంతీం తతోఽపృచ్ఛద్ధనంజయః. ౫౭. కిమిదం
 లక్ష్మ్యతే సర్వం శోకవిస్తయహర్షవత్, రణాజరమమిత్రఘ్న యది జానాసిశంసమే.
 ౫౮. జననీచ కిమర్థం తే రణభూమిముపాగతా, నాగేంద్రదుహితాచేయ ముచూషీ

కిమిహగతా. ౫౯. జానామ్యహమిదం యుద్ధం త్వయా మద్వచనాత్కృతమ్, శ్రీగా మాగమనే హేతుమహ మిచ్ఛామివేదితుమ్. ౬౦. తమువాచ తథా పృష్టో మణిపూరపతిస్తదా, ప్రసాద్య శిరసా విద్వానులూపీ పృచ్ఛ్యతామియమ్. ౬౧.

ఇతి ఆశ్వమేధిపర్యాంతర్గత అనగీతాపర్వణి, అశీతితమోఽధ్యాయః.

అథ అశ్వానుసారః. ౭౦

అర్జునఉవాచ:—కిమాగమనకృత్యం తే కారవ్యకులనందని, మణిపూర పతేర్నాతుస్తథైవ చ రణాజరే.౧. కచ్చిత్కుశలకామాసి రాజ్ఞోఽస్య భుజగాత్తజే, మమ వాచపలాపాలగి కచ్చిత్త్వం శుభమిచ్ఛసి. ౨. కచ్చిత్తే పృథులశ్రోణీ నాప్రియం ప్రియదర్శనే, అకాన్వమహమజ్ఞానాదయం వా బభ్రువాహనః. ౩. కచ్చిన్ను రాజపుత్రీ తే సపత్నీ చైత్రవాహినీ, చిత్రాంగదా వరారోహా నాపరా ధ్యతి కించన. ౪. తమువాచోరగపతేర్దుహితా ప్రహసన్నివ, న మే త్వమపరా ధ్నోఽసి న హి మే బభ్రువాహనః. ౫. న జనిత్రీ తథాస్వేయం మమ యాప్రేష్య వత్ స్థితా, శూరీయతాం యద్యథాచేదంమయానర్వం విచేష్టితమ్. ౬. న మే కోప స్త్వయా కార్యః శిరసా త్వాం ప్రసాదయే, త్వత్ప్రియార్థం హి కారవ్య కృత మేతన్తయా విభో. ౭. యత్తచ్చృణు మహాబాహునా నిఖలేన ధనంజయ, మహాభారతయుద్ధే యత్త్వయా శాంతనవో నృపః. ౮. అధర్షణ హతః పార్థ తస్యైషా నిష్క్రుతిః కృతా, న హి భీష్మస్తయా వీర యుధ్యమానో హి వా తితి. ౯. శిఖండినా తు సంయుక్త స్తమాశ్రిత్య హత స్త్వయా, తస్య శాంతి మకృత్వా త్వం త్యజేధా యది జీవితమ్. ౧౦. కర్తా తేన పాపేన పతేథా నిర యేధునివమ్, ఏషాతు విహితా శాంతిః పుత్రాద్యాం ప్రాప్తవానసి. ౧౧. ఇసుభి ర్వ సుధాపాల గంగయాచ మహామతే, పురా హిశ్రుతమేతత్తే వసుభిః కథితంమయా. ౧౨. గంగాయాస్తీరమాశ్రిత్య హతే శాంతనవేనృప, ఆప్లుత్య దేవావసవో సమేత్య చ మహానదీమ్. ౧౩. ఇదమూచుర్వచో ఘోరం భాగీరథ్యామతేతదా, ఏష శాంతనవో భీష్మో నిహత స్సవ్యసాచినా. ౧౪. అయుధ్యమానస్సంగ్రామే సంసక్తోఽనేనృపభా మిని, తదనేనానుషంగేణ వయమద్యధనంజయమ్. ౧౫. శాపేన యోజయామేతి తథాస్త్వితి చసాఽబ్రవీత్, తదహం పితురావేద్య ప్రవిశ్య వ్యధితేంద్రియా. ౧౬. ఆభవం స చ తచ్చృత్వా విషాదమగమత్పరమ్, పితా తు మే వసూః గత్వా త్వదధి సమయాచత. ౧౭. పునః పునః ప్రసాద్యైతాం స్తవన మిదమబ్రువన్, పుత్రస్తస్య మహాభాగ మణిపూరేశ్వరో యువా. ౧౮. సవనం రణమధ్యస్థః శరైః

పాతయితా భువి, ఏవం కృతే సనాగేంద్రముక్తశాపో భవిష్యతి. ౧౯. గచ్ఛేతి
 వసుభిశ్చోక్తో మమ చేదం శశంససః, తద్భుత్వా త్వం మయా తస్మా చ్ఛాపా
 దసి విమోక్షితః. ౨౦. న హిత్యా దేవరాజోఽపి సమరేషుపరాజయేత్, ఆత్మా
 పుత్రః స్మృతస్తస్మాత్తేనేహసి పరాజితః. ౨౧. న హి దోషో మమ మతః కథం వా
 మన్యసే విభో, ఇత్యేవముక్తో విజయః ప్రసన్నాత్కాఽబ్రవీదిదమ్. ౨౨. సర్వం మే
 నుప్రియం దేవి యదేతత్కృతవత్ససి, ఇత్యుక్త్వా సోఽబ్రవీత్పుత్రం మణిపూర
 పతిం జయః. ౨౩. చిత్రాంగదాయా శృణ్వంతాః కౌరవ్య దుహితు స్తదా,
 యుధిష్ఠిరన్యాశ్వమేధః పరాం చైతీం భవిష్యతి. ౨౪. తత్రాగచ్ఛేషహమాత్యో
 మాతృభ్యాం సహితో సృప, ఇత్యేవముక్తః పార్థేన సరాజా బభ్రువాహనః. ౨౫.
 ఉవాచ పితరం ధీమానిదమస్రావిలేక్షణః, ఉపయాన్యామి ధర్మజ్ఞ భవత శ్శాసనా
 దహమ్. ౨౬. అశ్వమేధే మహాయజ్ఞే ద్విజాతిపరివేష్టితః, మమ త్వనుగ్రహ
 థాయ ప్రవేశస్వపురం స్వకమ్. ౨౭. భార్యాభ్యాం సహ ధర్మజ్ఞ మాధూత్తేత్ర
 విచారణా, ఉషిత్యేహ నిశామేకాం నుఖం స్వభవనే ప్రభో. ౨౮. పునరశ్వానుగ
 మనం కర్తాసి జయతాం వర, ఇత్యుక్తస్సతు పుత్రేణ తదావానర కేతనః. ౨౯. స్తయా
 ప్రోవాచ కాంతేయస్తదా చిత్రాంగదాసుతమ్, విదితం తే మహాబాహి
 యథా దీక్షాం చరామ్యహమ్ ౩౦. న సతావత్ప్రేవేక్ష్యామి పురం తే పృథులో
 చన, యథాకామం వ్రజత్యేష యజ్ఞయోఽశ్వో నరర్షభ. ౩౧. స్వస్తి తేఽస్తు గమి
 ష్యామి నస్థానం విద్యతే మమ, స తత్ర విధివత్తేన పూజితః పాకశాసనః, భార్యా
 భ్యామభ్యనుజ్ఞాతః ప్రాయాద్భరతసత్తమ. ౩౨.

ఇతి ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత అనుగీతాపర్వణి, ఏకాశీతితమోఽధ్యాయః.

— మాగధపరాజయః. —

వైశంపాయనఉవాచ:—స తు వాజీ సముద్రాంతాం పర్యేత్య వసుధామి
 మామ్, నివృత్తోఽభిముఖో రాజా యేన వారణసాహ్వయమ్. ౧. అనుగచ్ఛం
 శ్చతురగం నివృత్తోఽథ కిరీటభృత్, యదృచ్ఛయా సమాపేదే పురం రాజగృహం
 తదా. ౨. తమభ్యాశగతం దృష్ట్వా సహదేవాత్తజః ప్రభో, క్షుత్రధర్మే స్థితో వీరః
 సమరాయాజుహువహ. ౩. తతః పురా త్స నిష్క్రమ్య రథి ధన్వీ శరీ తలీ, మేఘ
 సంధిః పదాతిస్తం ధనంజయ ముపాద్రవత్. ౪. ఆసాద్య చ మహాతేజా మేఘ
 సంధి ర్ధనంజయమ్, బాలభావా స్తహారాజ ప్రోవాచేదం న కాశలాత్. ౫. కిమయం
 చార్యతే వాజీ స్త్రీమధ్య ఇవ భారత, హయ మేనం హరిష్యామి ప్రయతస్వ
 విమోక్షణే. ౬. అదత్తానునయో యుద్ధే యది త్వం పితృభి ర్మమ, కరిష్యామి

తనాతిథ్యం ప్రసార ప్రహరామి చ. ౭. ఇత్యుక్తః ప్రత్యువాచైనం ప్రహసన్నివ
 పాండవః, విఘ్నకర్తా మయా వార్య ఇతి మే ప్రతమాహితమ్. ౮. భ్రాత్ర
 జ్యేష్ఠేన నృపతే తనా పి విదితం ధృవమ్, ప్రహరస్వ యథాశక్తి సమన్య
 ద్విద్యతే మమ. ౯. ఇత్యుక్తః ప్రహర త్పూర్వం పాండవం మగధేశ్వరః, కిరక్
 శరసహస్రాణి వర్షాణీవ సహస్రీదృక్. ౧౦. తతో గాండీవభృచ్చూరో గాండీవప్ర
 హితై శ్శరైః, చకార మోఘాంస్తా బాణాః సయత్నా భరత్సభ. ౧౧.
 సమోఘం తస్య బాణోఘం కృత్వా వాసర కేతనః, శరాన్తుమోచ జ్వలితా
 దిప్తాస్యానివ పన్నగా. ౧౨. ధృజే పతాకా దండేషు రథయంత్రం హయేషు చ,
 అన్యేషు చ రథాంగేషు న శరీరే న సారథౌ. ౧౩. సంత్ర్యమాణః పార్థేన శరీరే
 సవ్యసాచినా, మాన్యమానః స్వవీర్యం తన్తాగధః ప్రాహిణో చ్చరా. ౧౪. తతో
 గాండీవధన్వా తు మాగధేన భృశాహతః, బభా వసః తసమయే పలాశః పుష్పితో
 యథా. ౧౫. అవధ్యమాన స్సౌభ్యఘ్నై న్తాగధః పాండవర్షభమ్, తేన తస్థానకా
 రవ్య లోకవీరస్యదర్శనే. ౧౬. సవ్యసాచీ తు సంక్రుద్ధో వికృప్య బలవద్ధనుః,
 హయాంశ్చకార నిర్జివా సారథేశ్చ శిరోఽహరత్. ౧౭. ధనుశ్చాస్య మహా
 చ్చిత్రం క్షురేణ ప్రచకర్తహ, హస్తావాపం పతాకం చ ధ్వజం చాన్య స్యపాత
 యత్. ౧౮. స రాజా వ్యథితో వ్యశో విధను ర్హతసారథిః, గదామూదాయ
 కాంతేయ మభిదుద్రావ వేగవా. ౧౯. తస్యాపతత ఏవాశు గదాం హేమపరి
 మ్కృతామ్, శరైశ్చ కర్త బహుధా బహుభి ర్గ్రధృవాజితైః. ౨౦. సా గదా
 శకలీధూతా విశీర్ణమణిబంధనా, వ్యాళీ విముచ్యమానేవ పపాత ధరణీతలే. ౨౧.
 విరథం విధనుష్కం చ గదయా పరివర్జితమ్, నైచ్చత్తాడయితం ధీమానర్జునః
 సమరాగ్రణిః. ౨౨. తత ఏనం విమనసం క్షత్రధర్తే సమాస్థితమ్, సాంత్యపూర్వ
 మిదం వాక్యమబ్రవీత్కపికేతనః. ౨౩. పర్యాప్తః క్షత్రధర్తోఽయం దర్శితః పుత్ర
 గమ్యతామ్, బహ్వేతత్సమరే కర్త తవ బాలస్య పార్థివ. ౨౪. యుధిష్ఠిరస్య
 సందేశో నహంతవ్యో నృపా ఇతి, తేన జీవసి రాజం స్త్వ మపరాధోఽపి మేరణే,
 ౨౫. ఇతి మత్వా తదాత్మానం ప్రత్యాదిప్తం స్త మాగధః, తథ్య మిత్యభిగమ్యైనం
 ప్రాంజలిః ప్రత్యపూజయత్. ౨౬. పరాజితోఽస్తి భద్రంతే నాహంయోద్ధమిహా
 త్సహే, యచ్చ కృత్యం మయాతేద్య తద్భూమి హి కృతమేవత. ౨౭. తమర్జున
 సుమాశ్వాస్య పునరేవేద మబ్రవీత్, ఆగంతవ్యం పరాం చైత్రీమశ్వమేధే
 నృపస్య నః. ౨౮. ఇత్యుక్త స్సుతభేత్యుక్త్వా పూజయామాస తం హయమ్, ఫాల్గు

సం చ యుధిశ్రేష్ఠం విధివత్సహదేవజః. ౨౯. తతో యథేష్ఠ మగమ త్పునరేవ
స్యకేసరీ, తత స్సముద్రతీరేణ వంగాః పుండ్రాః సకోసలాః. ౩౦. తత్ర తత్ర
చ భూరీణి మేచ్ఛసైన్యాన్యనేకశః, విజగ్యే ధనుషా రాజా గాండీవేన ధనం
జయః. ౩౧.

ఇతి ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత అనుగీతాపర్వణి, ద్వ్యతీయతమోఽధ్యాయః.

— ఆశ్వమేధసారః. —

వైశంపాయన ఉవాచః— మాగధేనార్చితో రాజా పాండవశ్చైత
వాహనః, దక్షిణాం దిశ మాస్థాయ చారయామాస తం హయమ్. ౧. తత స్సపు
నరావర్త్య హయః కామచకో బలీ, ఆససాద పురిం రమ్యాం చేదీనాం శుక్తిసా
హ్వయామ్. ౨. శంభేనార్చితస్తత్ర శిశుపాలసుతేన సః, యుద్ధపూర్వం తదా
తేన పూజయాచ మహాబలః. ౩. తతోఽర్చితో యయా రాజంస్తదా స తుర
గోత్తమః, కౌశీనంగా కోసలాంశ్చ కిరాతానథ తాంగణాః. ౪. పూజాం తత్ర
యథాన్యాయం ప్రతిగృహ్య ధనంజయః, పునరావృత్య కౌంతేయో దశారానగ
మత్తదా. ౫. తత్ర చిత్రాంగదో నామ బలవానరిమద్దనః, తేన యుద్ధ మభూత్తస్య
విజయస్యాతిభైరవమ్. ౬. తం చాపి వశమానీయ కిరీటీ పురుషర్షభః, నిషాద
రాజ్ఞో విషయ మేకలవ్యస్య జగ్సివాత్. ౭. ఏకలవ్యసుతశ్చైవం యుద్ధేన జగ్మహే
తదా, తత్ర చక్రే నిషాదైస్స సంగ్రామం లోమహర్షణమ్. ౮. తత స్తమపి కౌంతేయ
స్సమరేష్వపరాజితః, జిగాయ యుధి దుర్ధన్వో యజ్ఞవిఘ్నార్థమాగతమ్. ౯. స తం
జిత్వా మహారాజ నైషాదిం పాకశాసనిః, అర్చితః ప్రయయా భూయో దక్షిణం
సలిలార్ణవమ్. ౧౦. తత్రాపి ద్రవిడైరాంధ్రై రాద్రై ర్వాహిషక్తై రపి, తథా కోల
గిరే యైశ్చ యుద్ధ మాసీ త్కిరీటినః. ౧౧. తాంశ్చాపి విజయో జిత్వా నాతితీ
వ్రేణ కర్షణా, తురంగమవశేనాథ సురాష్ట్రానభితో యయా. ౧౨. గోర్ణమథ
చాసాద్య ప్రభాసమపి జగ్సివాత్, తతో ద్వారవతీం రమ్యాం వృష్టివీరాభిపాలి
తామ్. ౧౩. ఆససాదహయశ్శ్రీమాత్ కురురాజస్య యజ్ఞయః, తమున్నధ్యహయ
శ్రేష్ఠం యాదవానాం కుమారకాః. ౧౪. ప్రయయుస్తాం స్తదారాజన్నగ్ర సేనో
న్యవారయత్, తతః పురాద్వినిష్క్రమ్య పృష్ఠ్యంధకవతి స్తదా. ౧౫. సహతో
వసుదేవేన మాతులేన కిరీటినః, తౌ సమేత్య కురుశ్రేష్ఠం విధివత్ప్రీతిపూర్వ
కమ్. ౧౬. యయా భారతశ్రేష్ఠం పూజయా సముపస్థితౌ, తతస్తాభ్యా మనుజ్ఞాతో
యయా యేన హయోగతః. ౧౭. తిత్సస్పృశ్యమందేశం సముద్రస్య సదా హయః,
క్రమేణ వ్యచరత్ స్థిత స్తతః పంచనదం యయా. ౧౮. తస్మాదపి స కౌంవ్య

గాంధారవిషయం హయః, విచచార యథా కామం శాంతేయానుగతస్తదా.౧౯. తతో గాంధారరాజేన యుద్ధమాసీ త్కిరీటినః, ఘోరం శకునిపుత్రేణ పూర్వ వైరానుసారిణా. ౨౦.

అశ్వమేధికపర్వాంతర్గత అనుగీతాపర్వణి, త్ర్యశీతితమోఽధ్యాయః.

వైశంపాయనఉవాచ:— శకునేస్తనయోవీరో గాంధారాణాం మహారథః, ప్రత్యుద్యయా గుడాకేశం సైన్యేన మహతా వృతః. ౧. హస్త్యశ్వరథయుక్తేన పతాకాధ్యజమాలినా, అమృష్యమాణాస్తే యోధా సృశ్య శకునేర్యథమ్. ౨. అభ్యయు ససహితాః పార్థా ప్రగృహీతశరాసనాః, సతానువాచ ధర్మాత్మా బీభత్సురపరాజితః. ౩. యుధిష్ఠిరస్య వచనం న చ తే జగృహ్యుర్హితమ్, వార్య మాణశ్చ పార్థేన సాంత్యపూర్వమమర్షితాః. ౪. పరివార్య హయం జగ్తుస్తత శ్చక్రోధ పాండవః, తతశ్శిరాంసి దీప్తాగ్రైస్తేషాం చిచ్ఛేద పాండవః. ౫. త్సరైర్గాండీవనిర్మైకైర్నాతియత్నాదివాన్తనః, తే వధ్యమానాః పార్థేన హయము త్సృజ్య సంభ్రమాత్. ౬. సృవర్తంత మహారాజ శరవర్షార్దితా భృశమ్, నిరుధ్య మానాస్తైశ్చపి గాంధారైః పాండునందనాః. ౭. అచిశ్యాదిశ్య తేషశ్శిరాం స్యేషాం వ్యపాతయత్, వధ్యమానేషు తేష్వాజౌ గాంధారేషు సమంతతః. ౮. స రాజా శకునేః పుత్రఃపాండవం ప్రత్యవారయత్, తం యుధ్యమానం రాజానుక్రత ధర్మే వ్యవస్థితమ్. ౯. పార్థోఽబ్రవీన్న మేవధ్యా రాజా నో రాజశాసనాత్, అలం యుద్ధేన తే వీర సత్తేస్త్యుద్యవరాజయః. ౧౦. ఇత్యుక్తస్తదనాదృత్య వాక్యమజ్ఞాన మోహితః, స శక్రసమకర్తాణాం సమవాకిరదాశుగైః. ౧౧. తస్య పార్థశ్శిరస్త్రాణ మర్ధచంద్రేణ పత్రిణా, అపహరదమేయాత్మా జయద్రథశిరో యథా. ౧౨. తం దృష్ట్వా విస్తయం జగ్తు గాంధారా స్సర్వవవ తే, ఇచ్ఛతా తేన నహతో రాజేత్యపి చ తం యుః. ౧౩. గాంధారరాజపుత్రస్తు పలాయనకృతక్షణః, యయా తైరేవ సహితస్త్రస్తైః త్సుద్రమృగైరివ. ౧౪. తేషాం తు తరసా పార్థ స్తత్రైవ పరిధావతామ్, ప్రజహరోత్తమాంగాని భల్లై సృన్నతపర్వభిః. ౧౫. ఉచ్చితాంస్తు భుజాన్ కేచిన్నాబుధ్యంత శరైర్వతాన్, శరైర్గాండీవని ర్మైకైః పుగుభిః పార్థవోద్దితైః. ౧౬. సంభ్రాంతనరనాగాశ్వమపతద్విస్త్రతం బలమ్, హరివిధ్యస్తభూయిష్ఠమావర్తత ముహుర్ముహూః. ౧౭. నాభ్యదృశ్యంత వీరస్య కేచి దగ్రైర్గృహీకర్తృణః, రిపవః పాత్యమానా వై యే సహాయుర్ధనంజయమ్. ౧౮. తతో గాంధారరాజస్య మంత్రివృద్ధ పురస్సరా, జననీ నిర్యయా భీతా పురస్కృత్యార్థ

ముత్తమమ్. ౧౯. సా న్యవారయదవ్యగ్రం తం పుత్రం యుద్ధదుర్దదమ్, ప్రసాద
యామాస చ తం జిష్ణుమక్లిప్తకారిణమ్. ౨౦. తాం పూజయిత్వా బీభత్సుః ప్రసా
దమకరోత్ప్రభుః, శకునేశ్చాపి తనయం సాంత్వయన్నిదమబ్రవీత్. ౨౧. స మే
ప్రియం మహాబాహూ యత్రే బుద్ధిరియం కృతా, ప్రతియోధ్యమమిత్రఘ్న
భ్రాంతైవ త్వం మమానఘ. ౨౨. గాంధారిం మాతరం స్తృత్వా ధృతరాష్ట్ర
కృతేన చ, తేన జీవసి రాజుస్త్యం వినీతాస్త్యునగాస్తవ. ౨౩. మైవం భూశ్శా
మృతాం వైరం మా తేఽభూమ్బుద్ధిరీవృశీ, గచ్ఛేథాస్త్యం పరాం చైత్రీమశ్వమేధే
నృపస్య నః. ౨౪.

ఇతి ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత అనుగీతాపర్వణి, చతురశీతితమోఽధ్యాయః.

—ॐ యుధిష్ఠిరాశ్వమేధః. ॐ—

వైశంపాయనఉవాచ:—ఇత్యుక్తానుయయా పార్థో హయం కామవిహా
రిణమ్, న్యవర్తత తతో వాజీ యేన నాగాహ్వయం పురమ్. ౧. తం నివృత్తం తు
శుశ్రావ చారేణైవ యుధిష్ఠిరః, శ్రుత్వాప్తసం కుశలినం స చ హృష్టమనాభవత్. ౨.
విజయస్య చ తక్కిర్న గాంధారివిషయే తదా, శ్రుత్వాచాన్యేషు దేశేషు స
సుప్రీతోఽభవత్తదా. ౩. ఏతస్మిన్నేవ కాలే తు ద్వాదశీం మాఘపాక్షిణీమ్, ఇప్తం
గృహీత్వా నక్షత్రం ధర్మరాజో యుధిష్ఠిరః ౪. సమానీయ మహాతేజాస్పర్వా
భ్రాతృత్వాన్తహీపతిః, భీమం చ నకులం చైవ సహదేవం చ కారవ. ౫. ప్రోవా
చేదం వచః కాలే తదా ధర్మభృతాం వరః, ఆమంత్ర్య వదతాం శ్రేష్ఠో
భీమ ప్రహరతాం వరమ్. ౬. ఆయాతి భీమనేనోఽసౌ సహశ్వేన తవానజః,
యథా మే పురుషాప్రాపకుర్యే ధనంజయసారిణి. ౭. ఉపస్థితశ్చ కాలోఽయమ
భితో వర్తతే హయః, మాఘీచ పార్ణమానీయం మాసశ్రేష్ఠో వృకోఽర. ౮.
తత్ప్రీథాప్యం తు విద్వాంసా బ్రాహ్మణా వేదపారగాః, వాజమేధార్థసిద్ధ్యర్థం
దేశం పశ్యంతు యజ్ఞయమ్. ౯. ఇత్యుక్తస్స తు తచ్చ క్రే భీమో నృపతిశాసనమ్,
హృష్టః శ్రుత్వా గుడాకేశమాయాతం పురుషర్షభమ్. ౧౦. తతో యయా భీమ
సేనః ప్రజ్ఞైః సజతిభిస్సహ, బ్రాహ్మణానగ్రతః కృత్వా కుశలా యజ్ఞకర్తరి. ౧౧.
తం ససాలచయం శ్రీయన్సంప్రతోశిసుఘట్టితమ్, మావయామాస కారవ్యోయజ్ఞ
వాటం యథావిధి. ౧౨. ప్రాసాదశతసంబాధం మణిప్రవరకట్టిమమ్, కారయా
మాస విధివద్దేమరత్నవిభూషితమ్, ౧౩. స్తంభా కనకచిత్రాంశ్చ తోరణాని
బృహతి చ, యజ్ఞానుతనదేశేషు దత్వా శుద్ధం చ కాంచనమ్. ౧౪. అంతః

పురాణాం రాజ్ఞాం చ నానాదేశసమీయుషామ్, కారయామాస ధర్మాత్మా తత్ర
తత్ర యథావిధి. ౧౫. బ్రాహ్మణానాం చ వేశ్మాని నానాదేశసమీయుషామ్, కార
యామాస కాంతేయో విధివత్తాన్యనేకశః. ౧౬. తథా సంప్రేషయామాస
మాతాః సృపతిశాసనాత్, భీమసేనో మహాబాహూ రాజ్ఞామక్లిప్తకర్తృణామ్.
౧౭. తేప్రియార్థం కుసుపతే రాయయర్పిపసత్తమాః, రత్నాన్యనేకాన్యాదాయ
శ్రీయోఽశ్వనాయుధాని చ. ౧౮. తేషాం నిర్విశతాం తేషు శిబిరేషు మహాత్మ
నామ్, సర్దతస్సాగరస్యేవ దివస్పృగభవత్స్వసః. ౧౯. తేషామభ్యాగతానాం చ
స రాజా కురువర్ధనః, వ్యాదిదేశాన్నపానాని శయ్యాశ్చాప్యతిమానుషాః. ౨౦.
వాహనానాం చ వివిధాః శాలాశ్శాలీక్షుగోరస్యః, ఉపేతా భరతశ్రేష్ఠో వ్యాది
దేశ స ధర్మరాట్. ౨౧. తథా తస్మిన్ మహాయజ్ఞే ధర్మరాజస్య ధీమతః, సమా
జగ్గుర్నుగణా బహవో బ్రహ్మవాదినః. ౨౨. యే చ ద్విజాత్రివరాస్తత్రాస్థా
స్పథివీపతే, సమాజగ్గుస్సశిష్యాస్తాః ప్రతిజగ్రహ కారవః. ౨౩. సర్వాశ్చ
తాననుయయా యావదావసథాః ప్రతి, స్వయమేవ మహాతేజా దంభం
త్యక్త్వా యుధిష్ఠిరః. ౨౪. తతః కృత్వా స్థపతయః శిల్పినోఽస్యే చయే తదా,
కృత్స్నం యజ్ఞవిధిం రాజ్ఞే ధర్మరాజే న్యవేశయత్. ౨౫. తచ్ఛ్రుత్వా ధర్మ
రాజస్తు కృతం సర్వమతంద్రితః, హృష్టరూపోఽభవద్రాజా సహ భ్రాతృభి
రాదృతః. ౨౬. తస్మిన్ యజ్ఞే ప్రవృత్తే తు వాగ్మినో హేతువాదినః, హేతు
వాదాః బహూనాహుః పరస్పరజగీవవః. ౨౭. దదృశుస్తం సృపతయో యజ్ఞస్య
విధిముత్తమమ్, దేవేంద్రస్యేవ విహితం భీమసేనేన భారత. ౨౮. దదృశుస్తా
రణాన్యత్ర శాతకుంభమయాని తే, శయ్యాసనవిహారాంశ్చ సబహూః జనసంచ
యాత్. ౨౯. ఘటాః పాత్రీః కటాహాని కలశాః వర్ధమానకాః, న హి కించి
దసౌవర్ణమపశ్యత్ వసుధాధిపాః. ౩౦. యూపాంశ్చ శస్త్రపతితాః దారవాః
హేమభూషితాః, ఉపక్లప్తాః యథాకామం విధివమ్భరివర్చసః. ౩౧. ఫలజా
జలజా యే చ పశవః కేచన ప్రభో, సర్వానేవ సమాసీతానపశ్యంస్తత్ర తే
సృపాః. ౩౨. గాశ్చైవ మహిషీశ్చైవ తథావృద్ధశ్రీయోఽపి చ, బౌదకాని చ
సత్త్వాని శ్వాపదాని వయాంసి చ ౩౩. జరాయుజంఽజాతాని స్వేదజాన్యద్భి
జాని చ, పర్వతానూఽజాతాని భూతాని దదృశుశ్చ తే. ౩౪. ఏవం ప్రముదితు
సర్వం పశుగోధనధాన్యతః, యజ్ఞవాటం సృపా దృష్ట్వా పరం విస్తయమాగతాః.
౩౫. బ్రాహ్మణానాం విశాంఞైవ బహుమృష్టాన్నమృద్ధిమత్, పూర్ణే శతసహస్రే తు

విప్రాణాం తత్ర భుంజతామ్. 3౬. దూమభిర్నేఘనిర్ఘోషో ముహుర్ముహురతాద్యత,
 విననాదాసకృచ్ఛాసి దివసే దివసే గతే. 3౭. ఏవం సవవృతే యజ్ఞో ధర్మరాజస్య
 ధీమతః, అన్నస్య సుబహూ రాజన్నుత్సర్గా పర్వతోపమార్. 3౮. దధి
 కల్యాశ్చ దదృశుః సప్తిషశ్చ హ్రదా జనాః, జంబూద్వీపో హి సకలో నానాజ
 నపదాముతః. ౩౯. రాజన్నదృశ్యతైకస్థో రాజ్ఞస్తస్య మహామథే, తత్ర జాతిసహ
 స్త్రాణి పురుషాణాం తతస్తతః. ౪౦. గృహీత్వా భాజనా జగ్గుర్మహూని భరత
 ర్షభ, స్వీడిత్యాపి తే సర్వే సుమృష్టమణికుండలాః. ౪౧. పర్వవేషా ద్విజా
 తీస్తా శతశోఽథసహస్రశః, వివిధాన్యన్నపానాని పురుషా యే ఽనుయాయినః.
 తే వైస్పృహోఽభోజ్యాని బ్రాహ్మణానాం దదుశ్శహ. ౪౨.

ఇతి ఆశ్వమేధికవర్వాంతర్గత ఆనుగీతాపర్వణి, పంచాశీతితమోఽధ్యాయః.

వైశంపాయనఉవాచ: — సమాగతా వేదవిదో రాజ్ఞశ్చపృథివీశ్వరా,
 దృష్ట్వా యుధిష్ఠిరో రాజా భీమసేనమభావత. ౧. ఉపాయాతా నరవ్యాఘ్ర య
 ఏతే పృథివీశ్వరాః, ఏతేహం క్రియతాం పూజా పూజార్హాహి నరాధిపాః. ౨.
 ఇత్యుక్తస్స తథా చక్రే నరేంద్రేణ యశస్వినా, భీమసేనో మహాతేజా యమా
 భ్యాం సహ పాండవః. 3. అథాభ్యగచ్ఛద్గోవిందో వృష్టిభిస్సహ ధర్మజమ్, బల
 దేవం పురస్కృత్య సర్వప్రాణభృతాం వరః. ౪. యుయుధానేన సహిః ప్రద్యు
 మ్నేన గదేన చ, నిశతేనాథ సాంబేన తత్రైవ కృతవర్తణా. ౫. తేహమపి పరాం
 పూజాం చక్రే భీమా మహారథః, వివిశుస్తే చ వేష్మాని రత్నవంతి చ సర్వశః. ౬.
 యుధిష్ఠిరసమీపే తు కథాం తే నుధునూదినః, అర్జునం కథయామాస బహు
 సంగ్రామకర్మితమ్. ౭. స తం పత్రచ్ఛ కౌంతేయః పునః పునరరిందమమ్, ధర్మ
 జశ్శక్రజం జిహ్నుం సమాచప్త జగత్పతిః. ౮. ఆగమద్వారకావాసీ సమాప్తః పురుషో
 నృపః, యోఽద్రాక్షీత్పాండవశ్రేష్ఠం బహుసంగ్రామకర్మితమ్. ౯. సమీపే చ
 మహాబాహుమానప్త చ మమ ప్రభో, కురు కార్యాణి కౌంతేయ హయమేధార్థ
 సిద్ధయే. ౧౦. ఇత్యుక్తః ప్రత్యువాచైనం ధర్మరాజో యుధిష్ఠిరః, దిప్త్యా సకుశలీ
 జిహ్వురుపాయాతి చ మాధవ. ౧౧. యదిదం సందిదేశాస్త్వికా పాండవానాం బలా
 గ్రణీః, తదాజ్ఞాతుమిహేచ్ఛామి భవతా యదుపందన. ౧౨. ఇత్యుక్తో ధర్మ
 రాజేన వృష్ణ్యంధకపతిస్తదా, ప్రోవాచేదం వచో వాగ్మీ ధర్మాత్మానం యుధిష్ఠిరమ్.
 ౧౩. ఇదమాహ మహారాజ పార్థవాక్యం స్తరన్నరః, వాచ్యో యుధిష్ఠిరః కృష్ణ
 కాలే వాక్యమిదం మమ. ౧౪. ఆగమిష్యంతి రాజానః సర్వే వై కారవర్షభ,

ప్రాప్తానాం మహతాం పూజా కార్యా హ్యేతత్ క్రమం హి నః. ౧౫. ఇత్యేతద్వచనాద్రాజా విజ్ఞాప్యో మమ మానద, యథా చాత్యయికం న స్యాద్వదధ్ధాహరణే భవత్. ౧౬. కర్తుమర్హతి తద్రాజా భవాంశ్చావ్యనుమన్యతామ్, రాజద్వేషాన్న నశ్యేయురిమారాజన్ పునః ప్రజాః. ౧౭. ఇదమన్యచ్ఛ కాంతేయ వచస్స పురుషో బ్రవీత్, ధనంజయస్య నృపతే తన్నే నిగదతశ్శృణు. ౧౮. ఉపయాస్యతి యజ్ఞం నో మణిలూరపతిర్నృపః, పుత్రో మమ మహాతేజా దయితో బభ్రువాహనః. ౧౯. తం భవాన్ మదపేక్షార్థం విధివత్ప్రేమాజయేత్, స తుభక్తోఽనురక్తశ్చ మమ నిత్యమితి ప్రభో. ౨౦. ఇత్యేతద్వచనం శ్రుత్వా ధర్మరాజో యధిష్ఠిరః, అభినంద్యాస్య తద్వాక్యమిదం వచనమబ్రవీత్. ౨౧.

ఇతి ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత అనుగీతాపర్వణి, షడశీతమోఽధ్యాయః.

— బభ్రువాహనాగమనమ్. —

యధిష్ఠిరఉవాచ:— శ్రుతం ప్రియమిదం కృష్ణ యత్త్విమర్హసి భాషితుమ్, తన్నేఽమృతరసం పుణ్యం మనోహ్లాదయతి ప్రభో. ౧. బహూని కిల యుద్ధాని విజయస్య నరాధిపైః, పునరాసన్ హృషీకేశ తత్ర తత్ర చ మీ శ్రుతమ్. ౨. కిం నిమిత్తం స నిత్యం వా పార్థః సుఖవివర్జితః, అతీవ విజయోధీమానితి మే దూయతే మనః. ౩. సంచింతయామి కాంతేయం రహేణా జష్ఠం జనార్దన, అతీవదుఃఖభాగీ స సతతం పాండునందనః. ౪. కిన్ను తస్య శరీరేఽస్తి సర్వలక్షణపూజితే, అనిష్టం లక్షణం కృష్ణ యేన దుఃఖాన్యచాశ్నుతే. ౫. అతీవాసుఖభాగీ స సతతం కుంతినందనః, సహి వశ్యామి బీభత్సో ర్నింద్యం గాత్రేషు కించన. ౬. శ్రోతవ్యం చేన్న యైతద్వై తన్నే వ్యాఖ్యాతుమర్హసి, ఇత్యుక్తస్స హృషీకేశో ధ్యాత్వా సుమహద్దుర్తరమ్. ౭. రాజానం భోజరాజస్యవర్ధనో విష్ణురబ్రవీత్, న హ్యస్య నృపతే కించిత్సంక్లిప్తముపలక్షయే. ౮. ఋతే పురుషసింహస్య పిండికేఽన్యాధికే యతః, స తాభ్యాం పురుషవ్యాఘ్రో నిత్యమధ్వసువర్తతే. ౯. న చాన్యదనుపశ్యామి యేనాసౌ దుఃఖభాజనమ్, ఇత్యుక్తః పురుషశ్రేష్ఠస్తదా కృష్ణేన ధీమతా. ౧౦. ప్రోవాచ వృష్టిశార్దూలమేవ మేతదితి ప్రభో, కృష్ణాతు ద్రాపదీ కృష్ణం తిర్యక్సూయమైక్షత. ౧౧. ప్రతిజగ్రహ తస్మాంతం ప్రణయం చాపి కేళిహా, సఖ్యస్సఖా హృషీకేశస్సాక్షాదీవ ధనజయః. ౧౨. తత్ర భీమాదయన్తేతు కురవో యాజకాశ్చయే, రేముః శ్రుత్వా విచిత్రం తాంధనజయకథాం శుభామ్. ౧౩. తేషాం కథయతామేవ పురుషోఽర్జునసంకథామ్, ఉపాయాద్వచనా ద్భూతో విజయస్య హత్తనః.

౧౮. సోఽభిగమ్య కరుశ్రేష్ఠం నమస్కృత్య చ బుద్ధిర్మా, ఉపాయాతం నరవ్యాఘ్రం
 ఘాల్మనం ప్రత్యవేదయత్. ౧౯. తచ్చుత్వా పృథతిస్తస్య హర్ష బాహ్మకులేక్షణః,
 ప్రియాఖ్యాననిమిత్తం వై దదా ఒహుధనం తదా. ౧౬. తతో ద్విత్రియదివనే
 మహా శబ్దో వ్యవర్ధత, ఆగచ్ఛతి నరవ్యాఘ్రే కారవాణాం ధురంధరే. ౧౭.
 తతో రేణుస్సముద్భూతో విబభౌ తస్య వాజినః, అభితోవర్తమానస్య యథో
 చైశ్శృపసప్తథా. ౧౮. తత్ర హర్షకరీర్యాచో నరాణాం శుశ్రువేఽర్జునః, దిష్ట్యాసి
 పార్థ కుశలీ ధన్యో రాజా యుధిష్ఠిరః. ౧౯. కోఽశ్యో హి పృథివీం కృత్వాన్మం
 జత్వా హి యుధి పార్థివా, చారయిత్వా హయశ్రేష్ఠముపాగచ్ఛేద్యతేఽర్జు
 నాత్. ౨౦. యే వ్యతీతా మహాత్మానో రాజానస్సగరాదయః, తేషామపీదృశం
 కర్త న కదాచన శుశ్రుమ్. ౨౧. వైతదన్యే కరిష్యంతి భవిష్యా వసుధాధిపాః,
 యత్త్వం కురుకులశ్రేష్ఠ దుష్కరం కృతహససి. ౨౨. ఇత్యేవం వదతాం తేషాం
 పుంసాం కర్ణసుభాగిరః, శృణ్వన్ వివేశ ధర్మాత్మా ఘాల్మనో యజ్ఞసం స్తరమ్. ౨౩.
 తతో రాజా సహమాత్యః కృష్ణశ్చ యమనందనః, ధృతరాష్ట్రం పురస్కృత్య తం
 ప్రత్యుద్యయతు స్తదా. ౨౪. సోఽభివాద్య పితుః పాశా ధర్మరాజస్య ధీమతః,
 భీమాదీంశ్చాపి సంపూజ్య పర్యవ్వజత కేశవమ్. ౨౫. తైస్సమేత్వార్చితస్తాంశ్చ
 ప్రత్యర్ఘ్యాభ యథావిధి, విశ్రామ మహాబాహుస్తీరం లభ్యేవ పారగః. ౨౬.
 ఏతస్మిన్నేవ కాలే తు స రాజా బభృవాహుసః, మాతృభ్యాం సహితో ధీమాన్
 కురూనేవాజగామహ. ౨౭. తత్ర వృద్ధాన్ యథావత్స కురూనన్యాంశ్చ పార్థి
 వాన్, అభివాద్య మహాబాహు సైశ్చాపి ప్రతినుదితః, ప్రవివేశ పితామహ్యాః
 కుంత్యాభవనముత్తమమ్. ౨౮.

ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత అనుగీతాపర్వణి, సప్తాశీత మోఽధ్యాయః.

—ॐ ఆశ్వమేధః. ॐ—

వైశంపాయనఉవాచ:—స ప్రవిశ్య మహాబాహుః పాండవానాం నివే
 శసమ్, పితామహీమభ్యవందత్సామ్నా పరమవల్లనా. ౧. తతశ్చిత్రాంగదా దేవీ
 కౌరవ్యస్యాత్మజాఽపి చ, పృథాం కృష్ణాం చ సహితే వినయేనోఽపగ్గతుః. ౨.
 సుభద్రాం చ యథాన్యాయం యాశ్చన్యాః కురుయోషితః, దదా కుంతీసుత
 స్తాభ్యాం రత్నాని వివిధాని చ. ౩. ద్రౌపదీ చ సుభద్రా చ యాశ్చాప్యన్యా
 యదుప్త్రియః, ఉపతుస్తత్ర తే దేవ్యా మహర్షాశయనాసనే. ౪. సుపూజితే
 స్వయం కుంత్యా పార్థస్య హితకామ్యయా, సచ రాజా మహాతేజః పూజితో

బభృవాహనః. ౫. ధృతరాష్ట్రం వహీపాలముపతస్థే యథావిధి, యుధిష్ఠిరం చ
 రాజానం భీమాదీంశ్చాపి పాండవాన్. ౬. ఉపగమ్య మహాజేజా విసయేనాభ్య
 వాదయత్, స తైః ప్రేక్షా పరిష్వక్తః పూజితశ్చ యథావిధి. ౭. ధనం చాస్తై
 దమహుర్భిరీ ప్రీయమాణా మహారథాః, తతైవ చ మహీపాలాః కృష్ణం చక్రగదా
 ధరమ్. ౮. ప్రస్తుమ్న ఇవ గోవిందం విసయేనోపతస్థివాన్, తస్మై కృష్ణో దదౌ
 రాజ్ఞే మహార్హమతిపూజితమ్. ౯. రథం హేమపరిష్కారం దివ్యాశ్వయుజముత్త
 మమ్, ధర్మరాజశ్చ భీనుశ్చ ఫాల్గునశ్చ యమా తథా. ౧౦. పశ్యథక్ పృథక్ చ
 తే చైనం మానార్థాభ్యామయోజయన్, తత స్తృతీయదివసే సత్యవత్యాత్మజో మునిః.
 ౧౧. యుధిష్ఠిరం సమభ్యేష్య వాగ్మీ వచనమబ్రవీత్, అద్యిస్తభృతి కాంతేయ
 యజస్వ సమయో హి తే. ౧౨. ముహూర్తో యజ్ఞయః ప్రాతశ్చోదయంతీహ
 యాజకాః, అహీనో నామ రాజేంద్ర క్రతుస్తేయం చ కల్వ్యతామ్. ౧౩.
 బహుత్వాత్కాంచనాభ్యసృ భ్యాతో బహుసువర్ణకః, ఏవమత్ర మహారాజ
 దక్షిణం త్రిగుణం కురు. ౧౪. త్రిత్వం వ్రజతు తే రాజన్ బ్రాహ్మణావ్యత
 కారణమ్, త్రీనశ్వమేధానత్ర త్వం సుప్రాప్య బహుదక్షిణాన్. ౧౫. జ్ఞాతిపథ్యా
 కృతం పాపం ప్రహస్యసి నరాధిప, పవిత్రం పరమం చైతత్సావనం చైతదుత్తమమ్.
 ౧౬. యదశ్వమేధావభృథం ప్రాప్యసే కురుసందన, ఇత్యుక్తస్స తు తేజస్వీ వ్యా
 సేనామితబుద్ధినా. ౧౭. దీక్షౌం వివేశ ధర్మాత్మా వాజిమేధాత్తయే తతః, తతో
 యజ్ఞం మహాబాహుర్వాజిమేధః మహాక్రతుమ్. ౧౮. బహ్వాన్నదక్షిణం రాజాసర్వ
 కామగుణాన్వితమ్, తత్ర వేదవిదో రాజంశ్చక్రః కర్తాణి యాజకాః. ౧౯. పరిక్రమం
 తస్సర్వజ్ఞా విధివత్సాధుశీతమ్, న తేషాం స్థలితం కించివాసీచ్ఛాప్యకృతం తథా.
 ౨౦. కల్పప్రోక్తం చ యుక్తం చ చక్రస్తత్ర ద్విజర్షభాః, కృత్వా ప్రవర్ణ్యం
 ధర్మాఖ్యం యథావద్ద్విజసత్తమాః. ౨౧. చక్రస్తే విధివద్రాజం స్తతైవాభిసరం ద్విజాః,
 అభిషూయ తతో రాజన్ సోమం సోమపసత్తమాః. ౨౨. సవనాన్యానుపూర్వ్యేణ
 చక్రశ్చాస్త్రానినుసారిణః, నతత్ర కృపణః కశ్చిన్న దరిద్రో బభూవహ. ౨౩. క్షుధితో
 దుఃఖితో వాపి ప్రాకృణో వాపి మానవః, భోజనం భోజనార్థిభ్యో దాపయామాస
 శత్రుహః. ౨౪. భీమసేనో మహాతేజాస్సతతం రాజశాసనాత్, సుస్తతే కుశలాశ్చాపి
 సర్వకార్యాణి యాజకాః. ౨౫. దివసే దివసే చక్ర ర్యథాశాస్త్రానిదుదర్శనాత్,
 నాపడంగవిదత్రాసీర్నదస్యస్తస్య భీమతః. ౨౬. నావ్రతోనానుపాధ్యాయో న చ
 వాదావిచక్షణః, తతో యూపోచ్చయే ప్రాప్తే పక్షైర్బల్వాన్ భరతర్షభ. ౨౭.

భాదిరాఁ బిల్వసమితాంస్తావతస్సర్వవర్ణినః, దేవదారుమయా శ్వా తు యూపా
కురుపతేర్నభే. ౨౮, శ్లేష్టాతికమయం చైకం యాజకాన్సమకల్పయన్, శోభార్థం
చాపరాఁ యూపాఁ కాంచనాఁ భరతర్షభ. ౨౯. స భీమః కారయామాస ధర్మ
రాజస్యశాసనాత్, తేవ్యరాజంత రాజన్ వాసాభిరుపశోభితాః. ౩౦. మహేంద్రా
నుగతా దేవా యథాసప్తద్విభిద్వి, ఇప్తకాః కాంచనీశ్వాత్ర చయన్దాగ్ధం కృతాఽ
భవన్. ౩౧. శుశుభే చయనం తత్ర దక్షస్యేవ ప్రజాపతేః, చతుశ్చివ్యస్య తస్యా
సీదప్తాదశకరాత్తకః. ౩౨ స రుక్మపక్షో నిచితస్త్రీకోణో గరుడాకృతిః, తతో
నియుక్తాః పశవో యథాశాస్త్రం మనీషిభిః. ౩౩ తంతం దేవం సముద్దిశ్య పక్షిణశ్చ
యథావిధి, ఋషభాశ్వాత్త్రుతాస్తథా జలచరాశ్చ యే. ౩౪. సర్వాంస్తానభ్య
యుంజంస్తే తత్రాగ్నిచయకర్తణి, యూపేషు నియతాచాసీత్పశూనాం త్రిశతేతథా.
౩౫. అశ్వరత్నోత్తరా యజ్ఞే కాంతేయస్య మహత్తనః, స యజ్ఞశ్శుశుభే తస్య
సాక్షాద్దేవర్షి సంకులః. ౩౬. గంధర్వగణసంగీః ప్రసృత్యాపురసాంగణైః, స కింఘ
రువసంకీర్ణః కిన్నరైశ్చోపశోభితః. ౩౭. సిద్ధవిప్రనివాసైశ్చ సమంతాదభిసంవృతః,
తస్మిన్ సదసి నిత్యాన్తు వ్యాసశిష్యా ద్విజ్జ్వభాః. ౩౮. సర్వశాస్త్రప్రణేతారః
కుశలా యజ్ఞసంస్తరే, నారదశ్చ బభూవాత్ర తుంబురుశ్చ మహామ్యతిః. ౩౯.
విశ్వావసుశ్చిత్రసేనస్తథాఽన్యేగీతకోవిదాః, కమయంతిస్త తాన్ విప్రాన్ యజ్ఞ
కర్తాంతరేషు వై, గంధర్వా గీతకుశలా నృత్యేషు చ విశారదాః. ౪౦.

ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత అనుగీతాపర్వణి, అష్టాశీతితమోఽధ్యాయః.

—౧ ఆశ్వమేధసమాప్తిః. ౧—

వైశంపాయనఉవాచః—శ్రవయిత్వా పశూన్ రమ్యాన్ విధివద్విజ
సత్తమాః, తం తురంగం యథాశాస్త్రమాలంభంత ద్విజాతయః. ౧. తతస్సంజ్ఞాప్య
తురంగం విధివద్యాజకాస్తనా, ఉపసంవేశయన్ రాజుస్తతస్తాం ద్రుపదాత్తజామ్.
౨. కలాభిస్తిస్పృభీ రాజన్ యథావిధి మనస్వినీమ్, ఉద్భృత్య తు వపాం తస్య
యథాశాస్త్రం ద్విజాతయః. ౩. శ్రవయామాసురవ్యగ్రా విధివద్భరతర్షభ, తం
వపా ధూమగంధం తు ధర్మరాజస్సహనుజైః. ౪. ఉపాజఘ్రిద్యథాశాస్త్రం సర్వ
పాపాపహం తదా, శిష్టాన్యంగాని యాన్యాసంస్తప్త్యాశ్వస్య నరాధిప. ౫.
తాన్యగ్న జహుపుర్ధరాః సమస్తాహ్వాదశర్త్విజః, సంస్థాప్యైవ తస్య రాజ్ఞస్తం
యజ్ఞం శక్రతేజసః. ౬. వ్యాసస్సశిష్యో భగవాన్ వర్ధయామాస తం నృపచ, తతో
యుధిష్ఠిరః ప్రాదాద్బ్రాహ్మణేభ్యో యథావిధి. ౭. కోటిస్సహస్రం నిష్కాణాం

వ్యాసాయ తు వసుంధరామ్, ప్రతిగృహ్య ధరాం రాజా వ్యాససృత్యవతీసుతః.
 ౮. అబ్రవీర్భరతశ్రేష్ఠం ధర్మరాజం యుధిష్ఠిరమ్, వసుధా భవతస్తేహ సంస్యస్తా
 రాజసత్తమ. ౯. నిష్క్రియో దీయతాం మహ్యం బ్రాహ్మణా హి ధనాధినః, యధి
 ష్ఠిరస్తు తాన్ విప్రాన్ ప్రత్యువాచ మహామనాః. ౧౦. భాతృభిః సహితో
 ధీమాన్సభ్యే రాజ్ఞాం మహాత్మనామ్, అశ్వమేధే మహాయజ్ఞే పృథివీ దక్షిణా
 స్తృతా. ౧౧. అష్టశేన జితా చేయం ఋత్విగ్భ్యః ప్రాపితా మయా, వసం
 ప్రవేక్ష్యే విప్రాగ్భ్యః విభజన్వం మహీమనూమ్. ౧౨. చతుర్థా పృథివీం కృత్వా
 చాతుర్వౌతప్రమాణతః, నాహమాదాతుమిచ్ఛామి బ్రహ్మస్యం ద్విజసత్తమాః.
 ౧౩. ఇదం నిత్యం మనోవిప్రా భాతృశ్చాణాం చైవమే నదా, ఇత్యుక్తవతి తస్మిన్స్తు
 భాతరోక్తావదీ చ నా. ౧౪. ఏవమేతదితి ప్రాహుస్తదాఽభూద్ద్రోమహర్షణమ్,
 తతోఽంతరిక్షేవాగాసీత్సాధుసాధ్వితీభారత. ౧౫. తతైవద్విజసంఘానాంశంసతాంవి
 బభౌ స్వనః, ద్వైపాయనస్తథా కృష్ణః పునరేవయుధిష్ఠిరమ్. ౧౬. ప్రోవాచ మధ్యే
 విప్రాణామిదం సంపూజయన్తునిః, దత్తైహ భవతా మహ్యం తాం తే ప్రతిదదా
 మ్యహమ్. ౧౭. హరణ్యం దీయతామేభ్యో బ్రాహ్మణేభ్యో ధరాఽస్తు తే, తతోఽ
 బ్రవీద్వాసుదేవో ధర్మరాజు యుధిష్ఠిరమ్ ౧౮. యథాహ భగవాన్ వ్యాసస్తథా
 త్వం కర్తుమర్హసి, ఇత్యుక్తస్స కరుశ్రేష్ఠః ప్రీతాత్తా భ్రాతృభిస్సహ. ౧౯. కోటి
 కోటికృతాం ప్రాదాద్దక్షిణాం త్రిగుణాం క్రతోః, నకరిష్యతి తల్లోకే కశ్చిదన్యో
 నరాధిపః. ౨౦. యత్కృతం కరురాజేన మరుత్తస్యానుపర్వతా, ప్రతిగృహ్య తు
 తద్రత్నం కృష్ణద్వైపాయనో మునిః. ౨౧. ఋత్విగ్భ్యః ప్రదదా విద్వాంశ్చతుర్థా
 వ్యభజంశ్చ తే, ధర్మ్యానిష్క్రియం దత్వా తద్ధిరణ్యం యుధిష్ఠిరః. ౨౨. ధూత
 పాపా జితస్వగ్నో ముముదే భ్రాతృభిస్సహ, ఋత్విజస్తమపర్వంతం సువర్ణనిచయం
 తదా. ౨౩. వ్యభజంతి ద్విజాతిభ్యో యథోత్సాహం యథాసుఖమ్, యజ్ఞవాతే
 చ యత్కించిద్ధిరణ్యం స విభూషణమ్. ౨౪. తోరణాని చ యూపాంశ్చ ఘటాన
 న్యాంస్తథేష్టకాః, యుధిష్ఠిరాభ్యనుజ్ఞాతాః సర్వం తద్వ్యభజన్ ద్విజా. ౨౫.
 అనంతరం ద్విజాతిభ్యః క్షత్రియా జహ్నిరేవసు, తథావిటూచ్ఛద్రసంఘాంశ్చతథాన్యే
 యేచ్ఛ జాతయః. ౨౬. తతస్తే బ్రాహ్మణస్సర్వే మునితా జగ్గురాలయాన్, తర్హితా
 వసునా తేన ధర్మరాజేన ధీమతా. ౨౭. స్వమంశం భగవాన్ వ్యాసః కుంత్యే ప్రాదాద్ధి
 మాసతః, ప్రదదా తస్య మహతో హిరణ్యస్య మహాద్యుతిః. ౨౮. శ్వశురా
 త్ప్రీతిదాయంతం ప్రాప్య నా ప్రీతమానసా, చకార పుణ్యకం తేన సుమహత్సంఘః

పుణా. ౨౯. గత్వాత్వవధృతే రాజా విపాస్తా భౌతృభిస్సహ, సుభాజ్యమాన శ్శుశుభే మహేంద్రస్త్రిదశైరివ. ౩౦. పాండవాశ్చ మహీపాలైః సమేతైరభిసంవృతాః, ఆశోభంత మహారాజ గ్రహస్తారాగణైరివ. ౩౧. రాజభ్యోఽపి తతః ప్రదా ద్రత్నాని వివిధాని చ, గజానశ్వానలంకారాః స్త్రియో వాసాంసి కాంచనమ్. ౩౨. తద్ధనాఘమవర్జితం పార్థః పార్థివమండలే, విస్ఫుజ్ శుశుభే రాజ్ యథా వైశ్రవణస్తదా. ౩౩. ఆనీయ చ తథా వీరం రాజానం బభృవాహనమ్, ప్రదాయ విపులం విత్తం గృహ్ సప్తాపయత్తదా. ౩౪. దుశ్శలాయాశ్చ తం పౌత్రం బాలకం భరతర్షభః, స్వరాజ్యేఽథ పితృర్ధీమాః స్వసుః ప్రీత్యా న్య వేదయత్. ౩౫. నృపతీంశ్చైవ తాః సర్వాః సువిభక్తాః సుపూజితాః, ప్రస్థా పయామాస వశీ కురురాజో యుధిష్ఠిరః. ౩౬. గోవిందం చ మహాత్మానః బలదేవం మహాబలమ్, తథాన్యాః పృష్ఠివీరాంశ్చ ప్రద్యుమ్నాద్యాః సహస్రశః. ౩౭. పూజయిత్వై మహారాజ యథావిధి మహాద్యుతిః, భౌతృభిస్సహితో గాజా ప్రస్థాపయదరిందమః. ౩౮. ఏవం బభూవ యజ్ఞస్య ధర్మరాజస్య ధీమతః, బహ్వాన్న ధనరిత్నైః సురామైరేయసాగరః. ౩౯. సర్పిః పంకావ్రదా యత్ర బభూవు శ్చాన్నపర్వతాః, రసానాం కర్దమా నద్యో బభూవుర్భరతర్షభ. ౪౦. భక్ష్యం భాండవరాగాణాం క్రియతాం భుజ్యతాం తథా, పశూనాం వధ్యతాం చైవ నాంతం దదృశిరే జనాః. ౪౧. మత్తం ప్రమత్తముదితం సుప్రీతయువతీజనమ్, మృదంగశంఖనాదైశ్చ మనోరమమభూత్తదా. ౪౨. దీయతాం భుజ్యతాం చేప్తం దివారాత్రమవారితిమ్, తం మహూత్సవసంకాశం హృష్టపుష్టజనాకులమ్. ౪౩. కథయంతిస్త పురుషా నానాదేశనివాసినః, వర్షిత్వా ధనధారాభిః కామై రత్నై ర్నైస్తథా. విపాస్తా భరితశ్రేష్ఠః కృతార్థః ప్రావిశత్పురమ్. ౪౪.

ఇతి ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత అనుగీతాపర్వణి, ఏకోననవతిలమోఽధ్యాయః.

— నవతిలమోఽధ్యాయః. ౧ —

జనమేజయుడవాచః—పితామహస్య మే యజ్ఞే ధర్మరాజస్య ధీమతః, యదాశ్చర్యమభూత్కించిత్తద్భవా వక్తుమర్హతి. ౧ వైశంపాయనఉవాచః— శ్రూయతాం రాజశార్దూల మహదాశ్చర్యముత్తమమ్, ఆశ్వమేధే మహాయజ్ఞే నివృత్తే యదభూత్ప్రభో. ౨. తర్పితేషు ద్విజాగ్ర్యేషు జ్ఞాతీసంబంధిః సంధుషు, దీనేఽంధే కృపణే వాపి తదా భరితసత్తమ. ౩. ఘువ్యమాణే మహాదానే దిక్షు సర్వాసు భారత, పతత్సు పుష్పవర్షేషు ధర్మరాజస్య మూర్ధని. ౪. లీనాత్ సత్త

నకులో రుక్మపార్శ్వస్తదానఘ, వజ్రశనిసమం నాదమముంచద్యసుధాధిప. ౫.
 సకృదుత్పిజ్య తం నాదం త్రాసయానో మృగద్విజాః, మానుషం వచనం
 ప్రాహ ధృష్టో బిలశయో మహాః. ౬. సక్తుప్రథేన వో నాయం యజ్ఞస్తులోన్య
 సరాధిపాః, ఉంఛవృత్తేర్వదాన్యస్య కురుక్షేత్రనివాసినః. ౭. తస్య తద్వచనం
 శ్రుత్వా నకులస్య విశాంపతే, విస్తయం పరమం జగ్గుస్సర్వే తే బ్రాహ్మణభాః. ౮.
 తతః సమేత్య నకులం పర్యపుచ్చంత తే ద్విజాః, కుతస్తస్య సమస్తప్రాప్తో యజ్ఞం
 సాధు సమాగమమ్. ౯. కిం బలం పరమం తుభ్యం కిం శ్రుతం కిం పరాయణమ్,
 కథం భవంతం విద్యామయో నో యజ్ఞం విగర్హసే. ౧౦. అవిలుప్త్యాగమం
 కృత్సం వివిధైర్వజ్జయైః కృతమ్, యథాగమం యథాన్యాయం కర్తవ్యం చ
 తథా కృతమ్. ౧౧. పూజార్హాః పూజితాశ్చాత్ర విధివచ్చాత్రుదర్శనాత్, మంత్రా
 హుతిహుతశ్చాగ్నిర్దత్తం దేయమమత్సరమ్. ౧౨. తుష్టా ద్విజాతయశ్చాత్ర
 దానైర్బహువిధైరపి, త్రిత్రియాశ్చ సుయుధేన శ్రాద్ధేశ్చాపి పితామహాః. ౧౩.
 పాలనేన విశస్తుప్తాః కామైస్తుప్తా వరశ్రీయః, అనుక్రోశైస్తథా శూద్రా దాన
 శేషైః పృథగ్దనాః. ౧౪. జ్ఞాతిసంబంధినస్తుప్తాశ్శౌచేన చ నృసస్య నః, దేవా
 హవిర్భిః పుణ్యైశ్చ రక్షణైశ్చరణాగతాః. ౧౫. యదత్ర తథ్యం
 తద్బ్రూహి సత్యం సత్యం ద్విజాతీషు, యథాశ్రుతం యథాదృష్టం పుష్టో బ్రాహ్మణ
 కామ్యయా. ౧౬. శ్రద్ధేయవాక్యః పాజ్ఞస్తస్య దివ్యం రూపం బిభర్షి చ, సమా
 గతశ్చ విప్రైస్తస్య తద్భవాః వస్తుమర్హతి. ౧౭. ఇతి పుష్టో ద్విజైస్తైస్స ప్రహ
 సన్నకులోఽబ్రవీత్, నైహ మృషా మయా వాణీ ప్రోక్తా దర్పేణ వా ద్విజాః.
 ౧౮. యస్తయోక్తమిదం వాక్యం యుష్టాభిశ్చాప్యపశ్రుతమ్, సక్తుప్రథేన వో
 నాయం యజ్ఞస్తులోన్య ద్విజర్హభాః. ౧౯. ఇత్యవశ్యం మయైతద్వో వక్తవ్యం ద్విజ
 సత్తమాః, శృణుతావ్యగ్రమనరః శంసతో మే యథాతథమ్, ౨౦. అనుభూతం చ
 దృష్టం చ యస్తయాదృశముత్తమమ్, ఉంఛవృత్తేర్వదాన్యస్య కురుక్షేత్రనివా
 సినః. ౨౧. స్వర్గం యేన ద్విజాః ప్రాప్తస్సభార్యససుశస్నుషః, యథాచార్థం
 శరీరస్య మమేదం కాంచనీకృతమ్. ౨౨. నకులఉవాచః—హంత వో వర్త
 యిష్యామి దానస్య ఫలముత్తమమ్, న్యాయలభ్యస్య సూక్ష్మస్య విప్రదత్తస్య
 తద్ద్విజాః. ౨౩. ధర్మక్షేత్రే కురుక్షేత్రే ధర్మజ్ఞైర్బహుభిర్వితే, ఉంఛవృత్తి
 ర్ద్విజాః కశ్చిత్కాపోతిరభవత్తదా. ౨౪. సభార్యసహపుత్రేణ సస్నుషస్తపసి స్థితః,
 బభావ శుక్లవృత్తస్స ధర్మాత్మా నియతేంద్రియః. ౨౫. పశే కాతే సదా విప్రో

భుంక్తే తైస్సహ సువ్రతః, షష్ఠీ కాలే కదాచిత్తు తస్యాహారో న విద్యతే. ౨౬.
 భుంక్తేఽన్యస్మిన్ కదాచిత్స షష్ఠీ కాలే ద్విజోత్తమః, కపోతధర్మిణస్తస్య దుభిక్షే
 సతి దారుణే. ౨౭. నావిద్యతే తదా విప్రాస్సంచయస్తన్నిభోధత, ఊణౌపధిసమా
 వేశే ద్రవ్యహీనోఽభవత్తదా. ౨౮. కాలే కాలేఽస్యసంప్రాప్తే నైవ విద్యేత భోజ
 నమ్, ఊధా పరిగతాస్సర్వే ప్రాతిపంత తదా తు తే. ౨౯. ఉంఛంతదా శుక్ల
 పక్షే మధ్యం తపతి భాస్కరే, ఉష్ణార్తశ్చ ఊధార్తశ్చ స విప్రస్తపసి స్థితః. ౩౦.
 ఉంఛమప్రాప్తవానేవ బ్రాహ్మణః ఊచ్ఛమాన్వితః, స తదైవ ఊధావిప్తః పార్థం
 పరిజనేన హ. ౩౧. క్షుయమామాస తం కాలం కృచ్ఛప్రాణో ద్విజోత్తమః, అథ
 షష్ఠీ గతే కాలే యవప్రస్థముపార్జయత్. ౩౨. యవప్రస్థం తు తం సక్తూనకు
 ర్వంతం తపస్వినః, కృతజప్యహీనాకాస్తే తు హుత్వా చాగ్నిం యథావిధి. ౩౩.
 కుడవంకుడవం సర్వేవ్యభజంత తపస్వినః, అథాగచ్ఛద్విజః కశ్చిదతిథిర్భుంజతాం
 తదా. ౩౪. తే తం దృష్ట్వాఽతిథిం ప్రాప్తం ప్రహృష్టమనసోఽభవన్, తేఽభి
 వాద్య సుఖప్రశ్నం దృష్ట్వా తమతిథిం తదా. ౩౫. విశుద్ధమనసో దాంతాః శ్రద్ధా
 దమసమన్వితాః, ఆనసూయవో జితక్రోధాః సాధవో వీతమత్సరాః. ౩౬. త్యక్త
 మానమనక్రోధా ధర్మజ్ఞా ద్విజసత్తమాః, సబ్రహ్మచర్యం గోత్రం తే తస్మాభ్యాత్వా
 పరస్పరమ్. ౩౭. కుటీం ప్రవేశయామాసుః ఊధార్తమతిథిం తదా, ఇదమర్ఘ్యం చ
 పాద్యం చ బ్రూసీ చేయం తవానఘ. ౩౮. శుచయస్సక్తవశ్చేమే నియమోపా
 ర్జితాః ప్రభో, ప్రతిగృహ్ణీష్వ భద్రం తే మయా దత్తా ద్విజర్షభ. ౩౯. ఇత్యుక్తః
 ప్రతిగృహ్యథ సక్తూనాం కుడవం ద్విజః, భక్షయామాస రాజేంద్ర స చ తుష్టిం
 జగామ సః. ౪౦. స ఉంఛవృత్తిస్తం ప్రేక్ష్య ఊధా పరిగతం ద్విజః, ఆహారం
 చింతయామాస కథం తుష్టో భవేదితి. ౪౧. తస్య భార్యాఽబ్రవీద్వాక్యం మద్భా
 గో దీయతామితి, గచ్ఛత్యేవ యథాకామం పరితుష్టో ద్విజోత్తమః. ౪౨. ఇతి
 బ్రువంతీం తాం సాధ్వీం భార్యం స ద్విజసత్తమః, ఊధా పరిగతాం జ్ఞాత్వా
 తా సక్తూన్నాభ్యనందత. ౪౩. ఆత్మానుమానతో విద్వాన్ స తు విప్రర్షభ
 స్తదా, జానన్ వృద్ధాం ఊధార్తాం చ శ్రాంతాం గ్లానాం తపస్వినీమ్. ౪౪.
 త్వగస్థిభూతాం వేపంతీం తతో భార్యామువాచహ, అపి కీటపతంగానాం మృగాణాం
 నైవ శోభనే. ౪౫. స్త్రియో రత్యౌశ్చ పౌష్యాశ్చ స త్యేవం వక్తుమర్హసి, అను
 కంప్యో నరః పత్నీయ పుష్టో రక్షిత ఏవ సః. ౪౬. ధర్మకామార్థకార్యాణి
 శుశ్రూషాకులసంతతి, దారేవ్యధీనో ధర్మజ్ఞశ్చ పితౄణామాత్మనస్తథా. ౪౭

నవేత్తి కర్తతో భార్యారక్షణే యో క్షమః పుమాః, అయశో మహదాహ్నోతి
 నరకాంతైచ్చవ గచ్ఛతి. ౮౮. ప్రపతేద్యశసో దీప్తాత్న చ లోకాన్న చాఘ్నయాత్,
 ఇత్యుక్తా సా తతః ప్రాహ ధర్మార్థౌ నా సమా ద్విజ. ౮౯. సక్తుప్రస్థ చతుర్భాగం
 గృహణేమం ప్రసీద మే, సత్యం రతిశ్చ ధర్మశ్చ స్వర్గశ్చ గుణనిర్జితః. ౯౦.
 శ్రీగణం ప్రతి సమాధానం కాంక్షితం చ ద్విజర్షభ, ఋతుర్తాతుః పితృర్పిజం
 వైవతం పరమం పతిః. ౯౧. భర్తుః ప్రసాదాన్నారీణాం రతిపుత్రఫలం తథా, పాల
 నాద్ధి పతిస్త్యం మే భర్తాసి భరణాచ్చమే. ౯౨. పుత్రప్రదానాద్వరద స్తస్మాత్సక్తూః
 ప్రయచ్ఛ మే, జరాపరిగతో వృద్ధః క్షుధార్తో దుర్బలో భృశమ్. ౯౩. ఉపవాస
 పరిశ్రాంతో యదా త్వమపికర్షిసి, ఇత్యుక్తస్స తథా సక్తూః ప్రగృహ్యేదం పచోఽ
 బ్రవీత్. ౯౪. ద్విజసక్తూనిమాః భూయః ప్రతిగృహ్ణీష్వావ్య సత్తమ, న తాః ప్ర
 గృహ్య భుక్త్వా చ న క్షుప్తిమగమద్ద్విజః, తముంఛవృత్తిరాలక్ష్య తతశ్చింతా
 పరోఽభవేత్. ౯౫. పుత్రఉవాచః—సక్తూనిమాః ప్రగృహ్య త్వం దేహీ
 విప్రాయ సత్తమ, ఇత్యేవ సుకృతం మన్యే తస్మాదేతత్కరోమ్యహమ్. ౯౬. భవాః
 హి పరిపాల్యో మే సర్వదైవ ప్రయత్నతః, సాధూనాం కాంక్షితం యస్మాత్పితౄ
 ర్యృద్ధస్య పాలనమ్. ౯౭. పుత్రార్థో విహితో హ్యేష వార్ధకేఽరిపాలనమ్, శ్రుతి
 రేషా హి విప్రస్తే త్రిషు లోకేషు శాశ్వతీ. ౯౮. ప్రాణధారణశూత్రేణ శక్యం
 కర్తుం తపస్త్యయా, ప్రాణో హి పరమో ధర్మః స్థితో దేహేషు దేహినామ్. ౯౯.
 పితోవాచః—అపి వర్షసహస్రీ త్వం బాల ఏవ మతో మమ, ఉత్పాద్య
 పుత్రం హి పితా కృతకృత్యో భవేత్సుతాత్. ౧౦౦. బాలానాం క్షుద్బలవతీ
 జానామ్యేతదహం ప్రభో, వృద్ధోఽహం ధారయిష్యామి త్వం బలీ భవ పుత్రక.
 ౧౦౧. జీర్ణేన వయసా పుత్ర న మాం క్షుద్బాధతేఽపి చ, దీర్ఘకాలం తపస్త్యం న
 మే మరణతో భయమ్. ౧౦౨. పుత్రఉవాచః—అపత్యమస్మి తే పుత్రస్త్రీణా
 త్పుత్ర ఇతి శ్రుతిః, ఆత్మా పుత్రః స్మృతస్తస్మాత్ప్రాహ్యత్వానమహాత్మనా. ౧౦౩.
 పితోవాచః—రూపేణ సదృశస్త్యం మే శీలేన చ దమేన చ, పరీక్షితశ్చ
 బహుధా సక్తూనాదద్ధి తే సుత. ౧౦౪. ఇత్యుక్త్వాఽదాయ తాః సక్తూః
 వ్రీతాత్తా ద్విజసత్తమః, ప్రహసన్నివ విప్రాయ స రిష్టై ప్రదత్తా తదా. ౧౦౫.
 భుక్త్వా తానపి సక్తూః స వైవ క్షుప్తౌ బభూవ హ, ఉంఛవృత్తిస్తు ధర్మాత్తా
 వ్రీడామనుజగామ హ. ౧౦౬. తం వై వధూః స్థితా సాధ్వీ బ్రాహ్మణ ప్రియకామ్య
 యా, సక్తూనాదాయ సంహృష్టా శ్వశురం వాక్యమబ్రవీత్. ౧౦౭. సంతానాత్తవ

సంతానం మమ విప్ర భవిష్యతి, సక్తానిమానతిథయే గృహీత్వా సంప్రయచ్ఛ
 మే. ౬౮. తవ ప్రసాదాద్విర్భుతా మమ లోకాః కిలాక్షయాః, పౌత్రేణ తాన
 వాప్నోతి యత్ర గత్వా న శోచతి. ౬౯. ధర్తాద్యోహి యథా త్రేతా వహ్ని
 స్త్రేతా తదైవ చ, తదైవ పుత్ర పౌత్రాణాం స్వగస్త్రేతా కిలాక్షయః ౭౦. పితౄణా
 ఋణాత్తారయతి పుత్ర ఇత్యనశుశ్రమ, పుత్ర పౌత్రైశ్చ నియతం సాధు లోకానుసా
 శ్నుతే. ౭౧. శ్వశురఉవాచః—నాతాతపవిశీర్ణాంగీం త్వాం వివర్ణాం నిరీక్ష్య వై, కర్షి
 తాంసుత్రతాచారే క్షుధావిహ్వలచేతనామ్. ౭౨. కథం సక్తూ గ్రహీష్యామి
 భూత్వా ధర్మోపహుతకః, కల్యాణవృత్తే కల్యాణి నైవం త్వం వత్తుమర్హసి. ౭౩.
 షష్ఠే కాలే వ్రతవతీం శౌచశీలతపోన్వితామ్, కృచ్ఛ్రీవృత్తినిరాహారాండ్రత్యామి
 త్వాం కథం శుభే. ౭౪. బాలా క్షుధార్తా నారీ చ రత్యా త్వం సతతం మయా, ఉప
 వాసపరిశ్రాంతా త్వం హి బాంధవనందినీ ౭౫. స్నుషోఉవాచః—గురోర్తమ గురు
 స్త్వంవైయతో దైవతదైవతమ్, దేవాదిదేవస్తస్మాత్త్వం సక్తానాదత్స్వమేప్రభో. ౭౬.
 దేహః ప్రాణాశ్చ ధర్మశ్చ శుశ్రూషార్థమిదం గురోః, తవ విప్ర ప్రసాదేన
 లోకాణాం ప్రాప్స్యమహే శుభాత్. ౭౭. అవేత్యౌ ఇతి కృత్వాఽహం దృఢ
 భక్తేతి వా ద్విజ, చింత్యా మమేయమితి వా సక్తానాదాతుమర్హసి. ౭౮.
 శ్వశురఉవాచః—అనేన నిత్యం సాధ్వీ త్వం శీలవృత్తేన శోభనే, యా త్వం ధర్మ
 వ్రతోపేతా గురువృత్తిమవేక్షసే. ౭౯. తస్మాత్సక్తూ గ్రహీష్యామి వధు నార్హసి
 పంచనామ్, గణయిత్వా మహాభాగే త్వం హి ధర్మభృతాం వరే. ౮౦. ఇత్యుక్త్వా
 తానుసాదాయ సక్తూ ప్రాదాద్విజాయ తే, తతస్తుష్టోఽభవద్విప్రస్తస్య సాధో
 ర్మహాత్మనః. ౮౧. ప్రీతాత్తా స తు చం వాక్యమిదమాహ ద్విజర్షభమ్, వాగ్మీ
 తదా ద్విజశ్రేష్ఠో ధర్మః పురుషవిగ్రహః. ౮౨. శుద్ధేన తవ దానేన న్యామూ
 పాత్రేన ధర్మతః, యథాశక్తి విసుష్టేన ప్రీతోఽస్మి ద్విజసత్తమ. ౮౩. అపేతా
 దానం ఘుష్యతే తే స్వర్గే స్వర్గనివాసిభిః, గగనాత్పుష్పవర్షం చ వశ్యేదం పతితం
 భువి. ౮౪. సురర్షిదేవగంధర్వా యే చ దేవపురస్పరాః. స్తువంతో దేవదూ
 తాశ్చ స్థితా దానేన విస్తితాః. ౮౫. బ్రహ్మయో విమానస్థా బ్రహ్మలోక
 చరాశ్చ యే, కాంక్షంతో దర్శనం తుభ్యం దివం వ్రజ ద్విజర్షభ. ౮౬. పితౄ
 లోకగతాస్సర్వే తారితాః పితరస్త్యయా, అనాగతాశ్చ బహవః సుబహూని
 యుగాన్యుత. ౮౭. బ్రహ్మచర్యేణ దానేన యజ్ఞేన తపసా తథా, అనంకరేణ
 ధర్మేణ తస్మాద్గచ్ఛ దివం ద్విజ. ౮౮. శ్రద్ధయా పరయా యస్త్యం తపశ్చరసి

సువ్రత, తస్మాద్దేనాశ్చ దానేన వీరితా బ్రాహ్మణసత్తమ. ౮౯. సర్వమేతద్ధి
యస్మాత్తే దత్తం శుద్ధేన చేతనా, కృచ్ఛికాలే తతస్త్వగ్లో విజితః కర్తా త్వయా.
౯౦. తుధా నిర్ముదతి ప్రజ్ఞాం ధర్మబుద్ధిం వ్యపోహతి, తుధాపరిగణజ్ఞానో ధృతిం
త్యజతి చైవ హ. ౯౧. బుభుక్షాం జయతే యస్తు స స్వర్గం జయతే ధువమ్,
యదా దానరుచిస్సాన్యదై వ్య తదా ధర్మో న నీదతి. ౯౨. అనవేక్ష్య సుతస్నేహం
కళత్రస్నేహమేవ చ, ధర్మమేవ గురుం జ్ఞాత్వా తృప్తా న గణితా త్వయా. ౯౩.
ద్రవ్యాగమో నృణాం సూక్ష్మః పాత్రేదానంతితిః పరమ్, కాలః పరతరోదానాచ్ఛ్రద్ధా
చైవ తతః పరా. ౯౪. స్వర్గద్వారం సుసూక్ష్మం హి నరైర్మోహాన్మదృశ్యతే, స్వర్గార్థం
లోభబీజం రాగగుప్తం దురాసదమ్. ౯౫. తం తు పశ్యంతి పురుషా జితక్రోధా జితేం
ద్రియాః, బ్రాహ్మణస్తపసా యుక్తాయథాశక్తి ప్రదాయినః. ౯౬ సహస్రశక్తిశ్చకతిం
శతశక్తిర్దశాపి చ. దద్యాదపశ్య యశ్చక్త్య సర్వే తుల్యఫలాః స్మృతాః. ౯౭. రంతి
దేవో హి నృపతిరపః ప్రాదాదకించనః, శుద్ధేన మనసా విప్ర నాకపుష్టం తతో
గతిః. ౯౮. న ధర్మః ప్రీయతే తాత దానైర్దైర్ఘ్యహఫలైః, న్యాయలభ్యైర్దృఢా
సూక్ష్మైః శ్రద్ధాపూతైస్స తువ్యతి. ౯౯. గోప్రదానసహసాగ్ని ద్విజేభ్యోఽదాన్మ
గోనృపః, ఏకాం దత్త్వా స పారక్యాం నరకం సముపద్యత. ౧౦౦. ఆత్మమాంసప్ర
దానేనశిబిరాశీనరోనృపః, ప్రాప్యపుణ్యకృతాలోకా మోదతేదివిసువ్రతః. ౧౦౧.
విభవో న నృణాం పుణ్యం స్వశక్త్యా స్వజ్జితం సతామ్, న యజ్ఞైర్విధైర్విప్ర యథా
న్యాయేన సంచితైః. ౧౦౨. క్రోధాద్దానఫలం హంతి లోభాత్పవ్వర్గం న గచ్ఛతి,
న్యాయవృత్తిర్హి తపసా దానవిత్పవ్వర్గమశ్నుతే. ౧౦౩. న రాజసూయైర్బహుభి
రిష్ట్యా విపులదక్షిణైః, న చాశ్వమేధైర్బహుభిః ఫలం సమమిదం తవ. ౧౦౪. సక్తు
ప్రథేన విజతో బ్రహ్మలోక స్త్వయాఽక్షయః, విరజో బ్రహ్మసదనం గచ్ఛవిప్ర యథా
సుఖమ్. ౧౦౫. సర్వేషాం వై ద్విజశ్రేష్ఠ దివ్యం యానముపస్థితమ్, ఆరోహత
యథాకామం ధర్మోఽస్తి ద్విజ పశ్యమామ్. ౧౦౬. తారితో హి త్వయా దేహీ
లోకే కీర్తిః స్థిరా చ తే, సభార్యస్సహపుత్రశ్చ సన్నువశ్చ దివం వ్రజ. ౧౦౭.
ఇత్యుక్తవాక్యే ధర్మే తు యానమారుహ్య స ద్విజః, సదారస్సనుతశ్చైవ సన్ను
వశ్చ దివం గతిః. ౧౦౮. తస్మిన్ విప్రే గతే స్వర్గం సమతే సన్నుపే తదా, భార్యా
చతుర్థే ధర్మజ్ఞే తతోఽహం నిఃసృతో బిలాత్. ౧౦౯. తతస్తు సక్తుగంధేన క్లేదేన
సలిలస్య చ, దివ్యపుష్పవిమర్దాచ్చ సాధోద్దానలవైశ్చ తైః. ౧౧౦. విప్రస్య తపసా

తస్య శిరో మే కాంచనీకృతమ్, తస్య సత్వాభిసంధస్య సక్తుదానేన చైవ హ. ౧౧౧. శరీరార్థం చ మే విప్రాశ్శతకుంభమయం కృతమ్, పశ్య తేమం సువిపులం తపసా తస్య ధీమతః. ౧౧౨. కథమేవం విధం న్యాద్యై పార్శ్వమన్యదితి ద్విజాః, తపో వనాని యజ్ఞాంశ్చ హృష్టోఽభ్యేమి పునః పునః. ౧౧౩. యజ్ఞం త్వహమిమం శ్రుత్వా కురురాజస్య ధీమతః, ఆశయా పరయా ప్రాప్తో న చాహం కాంచనీకృతః. ౧౧౪. తతో మయోక్తం తద్వాక్యం ప్రహస్య బ్రాహ్మణ్నభాః, సక్తుప్రథేన యజ్ఞోఽయం సమ్మితో నేతి సర్వథా. ౧౧౫. సక్తుప్రథ్నలవైవైర్హితదాహం కాంచనీకృతః, న హి యజ్ఞో మహానేష సదృశస్త్వైర్తతో మమ. ౧౧౬ ఇత్యుక్త్వా నకులః సర్వాన్ యజ్ఞే ద్విజవరాంస్తదా, జగమాదర్శనం తేహం విప్రాస్తే చ యయుర్గృహన్. ౧౧౭. వైశం పాయనడివాచః— ఏత త్రై సర్వమాఖ్యాతం మయా పరపురంజయ, యదాశ్చర్య మభూత్తత్ర వాజిమేధే మహాక్రతో. ౧౧౮. న విస్తయస్తే నృపతే యజ్ఞే కార్యః కథం చన, ఋషికోటిసహస్రాణి తపోభిర్యే దివం గతాః. ౧౧౯. అద్రోహస్సర్వభూతేషు సంతోషశీలమార్జవమ్, తపో దమశ్చ సత్యం చ ప్రదానం చేతి సమ్మితమ్. ౧౨౦.

ఇతి అశ్వమేధికపర్వాంతర్గత అనుగీతాపర్వణి, నవతితమోఽధ్యాయః.

జనమేజయడివాచః— యజ్ఞే సక్తాన్మపతయస్తవస్సక్తా మహర్షయః, శాంతివ్యవస్థితా విప్రాశ్శమోదమ ఇతి ప్రభో. ౧. తస్మాద్యజ్ఞఫలైస్తుల్యం న కించిదిహ దృశ్యతే, ఇతి మే వర్ధతే బుద్ధిస్తథా చైతదసంశయమ్. ౨. యజ్ఞైర్హిస్త్వా తు బహవో రాజానోద్విజసత్తమ, ఇహ కీర్తిం పరాం ప్రాప్య ప్రేత్య స్వర్గమవాప్నుయూః. ౩. దేవ రాజస్సహస్రాక్షః క్రతుభిర్భూరిదక్షిణైః, దేవరాజ్యం మహాతేజాః ప్రాప్తవాసఖిలం విభుః. ౪. యదా యధిష్ఠిరో రాజా భీమాహునపురస్సరః, సదృశో దేవరాజేన సమృద్ధ్యా విక్రమేణ చ. ౫. అథ కస్తాత్స నకులో గర్హయామాస తం క్రతుమ్, అశ్వమేధం మహాయజ్ఞం రాజ్యస్తస్య మహత్తనః. ౬. వైశంపాయనడివాచః— యజ్ఞస్య విధిమగ్యం వై రాజన్ యథావదిహ భాంత. ౭. పురా శక్రస్య యజ తస్సర్వ ఉచ్యతహర్షయః, ఋత్విక్షు కర్తవ్యక్రేషు వితతే యజ్ఞకర్తణి. ౮. హూయమానే తథావహ్న్న మోత్రే గుణసమన్వితే, దేవేష్వాహూయమానేషు స్థితేషు పరమర్షిషు. ౯. సుప్రతీతైస్తథా విపైస్సాన్వితైః సుస్వరైర్నృప, ఆశ్రాంతై శ్వాపి లఘుభిరధ్వర్యువృషభైస్తథా. ౧౦. ఆలంభసమయే తస్మిన్ గృహీతేషు పశువ్యథ, మహర్షయో మహారాజ బహుళః కృపయాన్వితాః. ౧౧. తతో దీనాన్

వశూః దృష్ట్యా ఋషయస్తే తపోధనాః, ఊహుః శక్రం సమాగమ్య నాయం యజ్ఞవిధి
 శ్శుభః. ౧౨. అఽరిజ్ఞానమేతత్తే మహాంతం ధర్మమిచ్ఛతః, న హి యజ్ఞే వశుగణా
 విధిదృష్టాః పురందర. ౧౩. ధర్మోఽఘాతకస్త్యేష సమారంభస్తవ ప్రభో, నాయం
 ధర్మకృతో యజ్ఞో న హింసా ధర్మ ఉచ్యతే. ౧౪. ఆగమేనైవ తే యజ్ఞం కుర్వంతు
 యది చేచ్ఛథ, విధిదృష్టేన యజ్ఞేన ధర్మస్తే సుమహా భవేత్! ౧౫. యజ్ఞం బీజై
 స్సహస్రాక్ష త్రివర్షపరమోషితైః, ఏష ధర్మో మహా శక్ర మహాగుణఫలోదయః
 ౧౬. శతక్రతుస్తుతద్వాక్యమృషిభిస్తత్వదర్శిభిః, ఉక్తం న ప్రతిజగ్రాహ మానాన్తో
 హవశం గతః. ౧౭. తేషాం వివాదస్సుమహా శక్ర యజ్ఞే తపస్వినామ్, జంగమైః
 స్థావరైర్వాపి యష్టవ్యమితి భారత. ౧౮. తేతు ఖన్నా వివాదేన ఋషయస్తత్వ
 దర్శినః, తదా సంధాయ శక్రేణ వప్రచ్ఛర్ష్యపతిం వసుమ్. ౧౯. మహాభాగ కథం
 యజ్ఞేష్వాగమో నృచసత్తమ, యష్టవ్యం వశుభిర్నైర్భైరథో బీజై రసైరితి ౨౦.
 తచ్చృత్వా తు వసుస్తేషామవిచార్య బలాబలమ్, యథోపనీతైర్వష్టవ్యమితి
 ప్రోవాచ పార్థివః. ౨౧. ఏవయుక్త్వా స నృపతిః ప్రవివేశ రసాతలమ్, ఉక్త్వాథ
 విరథం ప్రశ్నం చేదీనామిశ్వరః ప్రభుః. ౨౨. తస్మాన్న వాచ్యం హ్యేకేన బహు
 జ్ఞేనాపి సుశయే, ప్రజాపతిమపాహాయ స్వయంభవమృతే ప్రభుమ్. ౨౩. తేన
 దత్తాని దానాని పాపేనాశుద్ధబుద్ధినా, తాని సర్వాణ్యనాదృత్య నశ్యంతి విపులా
 న్యపి. ౨౪. తస్యాధర్మప్రవృత్తస్య హింసకస్య దురాత్మనః, దానేన కీర్తిర్యవతి
 నప్రత్యేహ చ దుర్మతే. ౨౫. అన్యాయోపగతం ద్రవ్యమభీక్ష్యం యో వ్యాపండితః.
 ధర్మాభిశంకీ యజతే న స ధర్మఫలం లభేత్. ౨౬. ధర్మవైరంసిగో యస్తు
 పాపాత్మా పురుషాధమః, దదాతి దానం విప్రేభ్యో లోకవిశ్వాసకారణమ్. ౨౭.
 పాపేన కర్మణా విప్రో ధనం ప్రాప్య నిరంకుశః, రాగమోహాన్వితః సంతే కలుషాం
 గతిమశ్నుతే. ౨౮. అపి సంచయబుద్ధిన్తా లోభమోహావశంగతః, ఉద్వేజయతి
 భూతాని పాపేనాశుద్ధబుద్ధినా. ౨౯. ఏవం లభ్యాధనం మోహద్యోహి దద్వా
 ద్యజేత వా, న తస్య చ ఫలం ప్రేత్య భుంక్తే పాపం ధనాగమాత్. ౩౦. ఉచ
 మూలం ఫలం శాకముదపాత్రం తపోధనాః, దానం విభవతో దత్త్వా నరాస్స
 ర్యాంతి ధార్మికాః. ౩౧. ఏష ధర్మో మహాయోగో దానం భూతదయా తదా,
 బ్రహ్మచర్యం తథా సత్యమనుక్రోశో ధృతిః క్షమా. ౩౨. సనాతనస్య ధర్మస్య
 మూలమేతత్సనాతనమ్, శ్రూయంతే హి పురాణైర్తా విశ్వామిత్రాదయో నృపాః. ౩౩.
 విశ్వామిత్రోఽసితశ్చైవ జనకశ్చ మహీపతిః, కక్షసేన్ద్రసేనౌ చ సింధుద్వీపశ్చ

పార్థివః. ౩౪. ఏతే చాన్యే చ బహవః సిద్ధిం పరమికాం గతాః, సృపాః సత్యైశ్చ దానైశ్చ న్యాయలబ్ధైస్తపోధనాః. ౩౫. బ్రాహ్మణాః క్షత్రియా వైశ్యా శూద్రా యేచాశ్రితాస్తవ, దానభర్తాగ్నినా శుద్ధాస్తే స్వర్గం యాంతి భారత. ౩౬.

ఇతి ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత అనుగీతాపర్వణి, ఏకనవతిత మోఽధ్యాయః.

— సమవాఖ్యానమ్. ౭ —

జనమేజయఉవాచ:—ధర్మగతేన త్యాగేన భగవన్ స్వర్గమస్తి చేత్, ఏతస్తే సర్వమాచక్ష్య కశలో హ్యసి భాషితుమ్ ౧. తస్యోంభవృక్షేర్వద్వృత్తం సక్తుదానే ఫలం మహత్, కథితుం తు మదుబ్రహ్మస్తథ్యవేతదసంశయమ్. ౨. కథం హి సర్వయజ్ఞేషు నిశ్చయః పరమే. భవేత్, ఏతద్వస్తి మే వక్తుం నిఖలేన ద్విజర్షభ. ౩. వైశంపాయనఉవాచ:—అత్రాప్యదాహరంతీమమితిహసం పురా తనమ్, అగస్త్యస్య మహాయజ్ఞే పురావృత్తమరిందమ. ౪. పురాగస్త్య మహా తేజా దీక్షాం ద్వావశవాద్వికిమ్, ప్రవివేశ మహారాజ సర్వభూతహితే రతః. ౫. అత్రాగ్నికల్పా హోతార ఆసన్ సత్రే మహత్తనః, మూలాహారాః ఫలాహారా శ్చాశ్చ కుట్టామరిసిపాః. ౬. పరిఘృష్టికా వైధ్యసికా స్త్యప్రఖ్యానాస్తథైవ చ, యతయో భిక్షవశ్చాత్ర బభూవుః ఋషివస్థితాః. ౭. సర్వే ప్రత్యక్షధర్మాణో జితక్రోధా జితేంద్రియాః, దమే స్థితాశ్చ సర్వే తే హింసాదంభవివర్జితాః. ౮. పృతే శుద్ధే స్థితా నిత్యమింద్రియైశ్చాప్య బాధితాః, ఉపాతిష్ఠంత తం యజ్ఞం యజంతస్తే మహర్షయాః. ౯. యథాశక్త్యా భగవతా రత్నం సముపార్జితమ్, తస్మిన్ సత్రే తు యద్వృత్తం యద్యోగ్యం చ తదాభవత్. ౧౦. తథాహ్య నక్షేత్తునిభిర్మహంతః క్రతవః కృతాః, ఏవంవిధే త్వగస్త్యస్య వర్తమానే తథాఽ ధ్వరే. ౧౧. నవవర్షసహస్రాక్షస్తదా భరతసత్తమ, తతః కర్తాంతరే రాజన్నగస్త్యస్య మహత్తనః. ౧౨. కథేయమభిర్వృత్తా మనీనాం భావితాత్మనామ్, అగస్త్య యజమానోఽపౌ దదాత్యన్నం ఏమత్సరః. ౧౩. న చ వర్షతి వర్షస్యః కథమన్నం భవిష్యతి, సత్రం చేదం మహద్విస్త్రా మునేర్ద్వాదశవాష్టికమ్. ౧౪. న వర్షిష్యతి దేవశ్చ వర్షాణ్యతాని ద్వాదశ, ఏతద్భవంతస్సంచిత్య మహర్షేరస్య ధీమతః. ౧౫. అగస్త్యస్యాతితపః కర్తృమన్సత్తమగ్రహమ్, ఇత్యేవముక్తే వచనే తతోఽగస్త్యః ప్రతాపవాన్. ౧౬. ప్రోవాచ వాక్యం సతిదా ప్రసాద్య శిరసా మునీన్, యది ద్వాదశవర్షాణి న వర్షిష్యతి వాసవః. ౧౭. చింతాయజ్ఞం కరిష్యామి విధిరేష

సనాతనః, యది ద్వాదశవర్షాణి న వర్షిష్యతి వాసవః. ౧౮. స్పర్శయజ్ఞం కరిష్యామి విధిరేష సనాతనః, యది ద్వాదశవర్షాణి న వర్షిష్యతి వాసవః. ౧౯. వ్యాయామేనాహరిష్యామి యజ్ఞానన్యానతివృత్తాః, బీజయజ్ఞో మయా యం వై బహువర్షసమాచితః. ౨౦. బీజైర్వితం కరిష్యామి నాత్రవిఘ్నో భవిష్యతి, నేదం శిశ్యం వృథాకర్తుం మమ సత్రం కథంచన. ౨౧. వర్షిష్యతీహ వా దేవోనవా దేవో భవిష్యతి, అథవా భ్యర్థనామి ద్రో న కరిష్యతి కామతః. ౨౨. స్వయమింద్రో భవిష్యామి జవయిష్యామి చ ప్రజాః, యో యదాహరిజాతశ్చ స తత్రైవ భవిష్యతి. ౨౩. విశేషం చైవ కర్తాస్తి పునః పునరతీవ హి, అద్యేహ స్వర్గసుఖ్యేతు యచ్ఛాన్యద్వసు కించన. ౨౪. త్రిషు లోకేషు యచ్ఛాస్తి తదిహగమ్యతాం స్వయమ్, దివ్యశ్చాప్సరసాం సంఘః గంధర్వాశ్చ సకీన్నరాః. ౨౫. విశ్వావసుశ్చ యే చాన్యే తేఽపుష్పాసంతు మే సుఖమ్, ఉత్తరేభ్యః కురుభ్యశ్చ యత్కించి ద్వసు విద్యతే. ౨౬. సర్వం తదిహ యజ్ఞేషు స్వయమేవోఽతిషతు, స్వర్గస్సర్వగ్ర సదశ్చైవ ధర్మశ్చ స్వయమేవతు. ౨౭. ఇత్యుక్తే సర్వమేవైతదభవత్తపసా మునేః, తస్య దీప్తాగ్నిమహస్త్వగస్త్యాగ్నిశేజ సః. ౨౮. తలిస్తే ముసయో హృష్టా దదృశుస్తపసో జలమ్, విస్మితా వచనం ప్రాహురిదం సర్వే మహర్థవత్. ౨౯. ఋషయః—ప్రీతాః స్తప్తవ వాక్యేన న త్విచ్ఛామ తపో వ్యయమ్, తైరేవ యజ్ఞైస్తుష్టాః స్త న్యాయేనేచ్ఛామహే వయమ్. ౩౦. యజ్ఞం దీప్తో తథా హిమాయ తా యచ్ఛాన్యస్త్రగయామహే, న్యాయేనోపార్జితాః సారాః స్వకర్తాభిరతా వయమ్. ౩౧. వేదాంశ్చ బ్రహ్మచర్యేణ న్యాయతః ప్రాథయామహే, న్యాయేనోత్తరకాలా చ గృహేభ్యో నిఃసృతా వయమ్. ౩౨. ధర్మదృష్టైర్విధిద్వాదైస్తపస్తపాన్యమహే వయమ్, భవతస్సమ్యగిష్టా తు బుద్ధిహింసా వివర్జితా. ౩౩. ఏతామహింసాం యజ్ఞేషు బూరియా స్త్వం సతతం ప్రభో, ప్రీతాస్తతో భవిష్యామో వయం తు ద్విజసత్తమ. ౩౪. విసర్జితాః సమాప్తా చ సత్రాదస్తాద్వ్రీజామహే, తథా కథయతాం తేషాం దేవ రాజః పురందరః. ౩౫. వర్షి సుమహాతేజా దృష్ట్వా తస్య తపోబలమ్, ఆసమాప్తే శ్చ యజ్ఞస్య తస్యామితపరాక్రమః. ౩౬. నికామవర్షి వర్షిన్యో బభూవ జనమే జయ, ప్రసాదయామాస చ తమగస్త్యం త్రిదశేశ్వరః. ౩౭. స్వయమభ్యేత్య రాజర్షే పురస్కృత్య బృహస్పతిమ్, తతో యజ్ఞసమాప్తా తాః సర్వ మహా

మునీ. అగస్త్యః పరమశ్రీతః పూజయిత్వా యథావిధి. ౩౮. జనమేజయ
ఉవాచః—కోఽసౌ నకులరూపేణ శిరసా కాంచనేన వై, ప్రాహ మానుషపదద్వాప
మేతత్పృష్టో వదస్వ మే ౩౯. వైశంపాయనఉవాచః—ఏతత్సూర్యం న పృష్టోఽ
హం న చాస్తాభిః ప్రభాషితమ్, శ్రూయతాం నకులో యోఽసౌ యథావాక్తస్య
మానుషీ. ౪౦. శ్రాద్ధం సంకల్పయామాస జమదగ్నిః పురాకిల, హోమధేనుస్త
మాగాచ్చ స్వయమేవ దుదోహ తామ్ ౪౧. తత్పయః స్థాపయామాస నవే భాండే
దృఢే శుచౌ, తచ్చ క్రోధస్వరూపేణ పితరం ధర్మ ఆవిశత్. ౪౨. జిజ్ఞాసుస్తమృషి
శ్రేష్ఠం కింకుర్యాద్విప్రీయే కృతే, ఇతి సంచిత్వ ధర్మస్య ధర్మయామాస తత్పయః.
౪౩. తమాజ్ఞాయ మునిః క్రోధం వైవాస్య స చుకోప హ, స తు క్రోధస్తతో రాజా
బ్రాహ్మణీం మూర్తిమాస్థితః. ౪౪. జతే తస్మిన్ భృగుశ్రేష్ఠమభ్యభాషదమర్షణః,
జతోఽస్తీతి భృగుశ్రేష్ఠ భృగవోహ్యతిరోషణః. ౪౫. లోకే మిథ్యాప్రవాదోఽ
యం యత్త్వయాస్తి వినిష్ఠతః, వశేస్థితోఽహం త్వయ్యద్యక్షమావతి మహాత్మని.
బిభేషి తపనస్సాధో ప్రసాదం కురు మే ప్రభో. ౪౬. జమదగ్నిరువాచః—సాక్షా
ద్దృష్టోఽసి మే క్రోధ గచ్ఛ త్వం విగతి జ్వరః, న త్వయాపకృతం మేఽద్య న చ
మే మన్యుర స్తి వై. ౪౭. యాన్ సముద్దిశ్య సంకల్పః పయసోఽస్య కృతో మయా.
పితరస్తే మహాభాగాస్తేభ్యో బుధస్య గమ్యతామ్. ౪౮. ఇత్యుక్తో జాతసంత్రాస
స్తత్రైవాంతంధీయత, పితౄణామభివంగచ్చ నకులశ్వముపగతః. ౪౯. స తాన్
ప్రసాదయామాస శాపస్యాంతోభవేదీతి, తైశ్చాప్యుక్తః క్షిప్తధర్మం శాపస్యాం
త్సమవాప్నోసి. ౫౦. తైశ్చోక్తో యజ్ఞయాన్ దేశాన్ధర్మారణ్యం తత్రైవచ, జగుప
మానో ధాక్షస తం యజ్ఞంసమువాసదత్. ౫౧. ధర్మపుత్రమథాక్షిప్య సత్ప్రస్థేన
తేన సః, ముక్తశ్చాసాత్తతః క్రోధో ధర్మోహ్యసీమ్యధిష్ఠిరః. ౫౨. ఏవమేతత్తదా
వృత్తం యజ్ఞే తస్యమహాత్మనః, పశ్యతాం చాపి నస్తత్ర నకులోఽంతర్నిత ప్రదా. ౫౩
ఇతి శ్రీమహాభారతే, శతసహస్రీకాయాం, సంహితాయాం, వైయాసిక్యాం.

ఆశ్వమేధికపర్వాంతర్గత అనుగీతాపర్వణి, ద్వివనతీతమోఽధ్యాయః.

సమాప్తం చేదం ఆశ్వమేధికపర్వ.

కాయేన వాచా మనసేంద్రియైర్వా బుద్ధ్యాత్మనా వా ప్రకృతేస్స్వభావాత్,
కరోమి యద్యత్సకలం పరస్మై నారాయణాయేతి సమర్పయామి.

యదక్షరపదభ్రష్టం మాత్రాహీనం చ యద్భవేత్,

తత్సర్వం క్షమ్యతాం దేవ నారాయణ నమోఽస్తు తే,

ఓం తత్సత్ హరిః ఓమ్, శ్రీకృష్ణార్పణమస్తు.

జ్ఞాతో విమరస్తాన్యకారయత్. ౧౫. సామంతేభ్యః ప్రియాణ్యస్య కాన్యాణి
 సుబహూన్యసి, ప్రాప్యంతేఽర్హస్సులఘుభిః వినయాద్విదురస్య వై. ౧౬. అకరో
 ద్భృంధమోక్షం చ వధ్యానాం మోక్షణం తథా, న చ ధర్మసుతో రాజా కదాచి
 త్కించదబ్రవీత్. ౧౭. విహారయాశ్రామ పునః కురురాజో యుధిష్ఠిరః, సర్వాకా
 కామాన్ మహాతేజాః ప్రదదావంబికాసుతే. ౧౮. ఆరాళికాస్సూపకారా రాగ
 ఖాడవికాస్తథా, ఉపాతిష్ఠంత రాజానం ధృతరాష్ట్రం యథా పురా. ౧౯. వా
 సాంసి చ మహార్వాణి మాల్యాని వివిధాని చ, ఉపాజహ్మర్యథాన్యాయం ధృత
 రాష్ట్రస్య పాండవాః. ౨౦. మైరేయమత్స్యమాంసాని పానకాని మధూని చ,
 చిత్రా భక్ష్యవికారాంశ్చ చక్రస్తస్యయథా పురా. ౨౧. యే చాపి పృథవీపాలాః
 సమాజన్తు స్తతస్తతః, ఉపాతిష్ఠంత తే సర్వే కౌరవేంద్రః యథా పురా. ౨౨.
 కుంతీ చ ద్రాక్షతీ చైవ సాత్త్వతీ చ యశస్వినీ, ఉలూపీ నాగకన్యా చ దేవీ
 చిత్రాంగదాతథా. ౨౩. ధృతకేతోశ్చ భగినీ జరాసంధసుతా తథా, ఏతాశ్చా
 న్యాశ్చ బహేష్వాన్యై యోషితః పురుషర్షభ. ౨౪. కింకరాః పర్యుపాతిష్ఠన్
 సర్వాస్సుబలజాం తదా, యథాపుత్రివిముక్తోఽయం న కించిద్దుఃఖమాపుయాత్.
 ౨౫. ఇతితాన స్వశా ద్భృగ్యోనిత్యమేవ యుధిష్ఠిరః, ఏవం తే ధర్మరాజస్య
 శ్రుత్వా వచనమర్థవత్. ౨౬. సవిశేషమవర్తంత భీమమేకం తదా విరా, న హి
 తిత్తస్య వీరస్య హృదయాదపసర్పతి, ధృతరాష్ట్రస్య దుర్బుద్ధ్యా యద్వృత్తం ద్యూత
 కారితమ్. ౨౭.

ఇతి ఆశ్రమవాసికపర్వాంతర్గత ఆశ్రమవాసపర్వణి, ప్రథమోఽధ్యాయః

వైశంపాయనఉవాచః—ఏవం సంపూజితో రాజా పాండవై రంబికా
 గురిః, విజహర యథాపూర్వమృషిభిః పర్యుపాసితః. ౧. బ్రహ్మదేయగ్రహ
 రాంశ్చ ప్రదదా స కురుక్షహః, తచ్చ కుంతీసుతో రాజా సర్వమేవాన్వపద్యత.
 ౨. ఆనృశంస్యపరో రాజా ప్రియమాణో యుధిష్ఠిరః, ఉవాచ స తదా భ్రాతృ
 సమాత్యాంశ్చ మహీపతిః. ౩. మయా చైవ భవద్భిశ్చ మాన్య ఏవ సరాధిపః,
 నిదేశే ధృతరాష్ట్రస్య యస్తిపతి సమే సుహృత్. ౪. విపరీతశ్చ మే శత్రుర్నియ
 మ్యశ్చ భవే న్నరః, పితృవృత్తేషు చాహస్సు పుత్రాణాం శ్రాద్ధకర్తృణి. ౫. సుహృ
 దాం చైవసర్వేషాం యావదస్య చిక్ష్ిర్నిమ, తతస్స రాజా కౌరవ్యో ధృతరాష్ట్రో
 మహామనాః. ౬. బ్రాహ్మణేభ్యోయథాహ్నేభ్యోదదావిత్రాన్యనేకశః, ధర్మరాజశ్చభీమశ్చ
 సవ్యసాచీ యమావపి. ౭. తత్సర్వమన్యవర్తంత తస్య ప్రియచిక్షీర్షయా, కథం నురాజా

వృద్ధస్య పుత్రపౌత్రవధాద్విరహః. ౮. శోకమస్తత్కృతం ప్రాప్య న మ్రియేతేతి చింత్య
 తే, యావద్ధి కురువీరస్య జీవత్పుత్రస్య వై సుఖమ్. ౯. బభూవ తదవాప్నోతు
 భోగాంశ్చేతి వ్యవస్థితాః, సంతస్తేసహితాః పంచ భ్రాతరః పాండవందనాః. ౧౦.
 తథాశీలాః సమాతస్సుర్ధృతరాష్ట్రస్య శసనే, ధృతరాష్ట్రశ్చ తా సర్వా విసీతా
 న్నియమే స్థితాః. ౧౧. శిష్యవృత్తిం సమావన్నా గురువత్ప్రీత్యవద్యత, గాం
 ధారి చైవ పుత్రాణాం వివిధైశ్చార్ధకర్తృభిః. ౧౨. ఆనృణ్యమగమత్కర్మా
 విప్రేభ్యః ప్రతిపాద్య సా, ఏవం ధర్మభృతాం శ్రేష్ఠో ధర్మరాజో యుధిష్ఠిరః
 భ్రాతృభిః సహితో ధీమాః పూజయామాస తం నృపమ్. ౧౩. వైశంపాయన
 ఉవాచః—సరాజా సుమహాతేజా వృద్ధః కురుకులోద్వహాః, న దదర్శ తదా
 కిందిదప్రియం పాండునందన. ౧౪. వర్తమానేషు సద్వృత్తిం పాండవేషు మహా
 త్తను, ప్రీతిమానభవద్రాజా భ్రాతరాష్ట్రోఽంబికాసుతః. ౧౫. సౌబలేయీ చ గాంధారి
 పుత్రశోకమపాస్య తమ్, సదైవప్రీతిమత్యాసీత్తనయేషు నిజేష్వివ. ౧౬. ప్రియా
 జ్యేష్ఠ తు కారవ్యో నాప్రియాణి కురూద్వహాః, వైచిత్రవీర్యే నృతౌ సమాచ
 రత వీర్యవాన్. ౧౭. యద్యద్యతే చ కించిత్స ధృతరాష్ట్రో జనాధిపః, గురు వా
 లము వా కార్యం గాంధారి చ తపస్వినీ. ౧౮. తం స రాజా మహారాజ పాండ
 వానాం ధురంధరః, పూజయిత్వా వచస్తతదకాక్షీత్పరవీరహః. ౧౯. తేన తస్యా
 భవత్ప్రీతో వృత్తేన సనరాధిపః, ఆన్వత్యచ్చ సంస్తృత్య పుత్రం తం మందచేత
 సమ్. ౨౦. సదాచప్రాతరుత్థాయ కృతజ్వళ్ళుచిర్నృపః, ఆశాస్తే పాండుపుత్రాణాం
 సమరేష్వపరాజయమ్. ౨౧. బ్రహ్మణా స్వస్తివాచ్యాథ హుత్వా చైవ
 హుతాశసమ్, ఆయుఃషి పాండుపుత్రాణామాశంసత నరాధిపః. ౨౨. న తాం
 ప్రీతిం పరామాప పుత్రేభ్యస్సకురూద్వహాః, యాం ప్రీతిం పాండుపుత్రేభ్యః సదా
 వాప తదా నృపః. ౨౩. బ్రహ్మణాం యథావృత్తః క్షత్రియాణాం యథావిధిః,
 తథా విటూర్చద్రసః ఘనా వధవత్సప్రియస్తదా. ౨౪. యచ్చ కిందిత్తదా పాపం
 ధృతరాష్ట్రసుతైః కృతమ్, ఆకృత్వా హృది తత్పాపం తం నృపం సోఽన్వవర్తత.
 ౨౫. యచ్చ కశ్చిన్నరః కిందిదప్రియం చాంబికాసుతే, కురుతే ద్వేష్యతామేతి
 సకాంతేయస్య ధీమతః. ౨౬. స రాజో ధృతరాష్ట్రస్య నచ దుర్యోధనస్యవై, ఉవాచ
 దుష్కృతం కశ్చిద్యుధిష్ఠిరభయా న్నరః. ౨౭. ధృత్వా తుష్టో నరేంద్రస్య గాం
 ధారి విదురస్తథా, శౌచేన చాజాతశత్రోర్నృతు భీమస్య శత్రుహన్. ౨౮.
 అస్వపర్వత తం చాపి నిశ్చితో ధర్మజో నృపమ్, ధృతరాష్ట్రంచ సంప్రేత్య

సదా భవతి దుర్తనాః. ౨౯. రాజానమనువర్తంతం ధర్మపుత్రమమిత్రహః, అన్యవర్తత కారవ్యో హృదయేన పరాజితః. ౩౦.

ఇతి ఆశ్రమవాసికపర్వాంతర్గత ఆశ్రమవాసపర్వణి, ద్వితీయోఽధ్యాయః.

వైశంపాయనఉవాచ:— యుధిష్ఠిరస్య నృపతేస్తుర్యోధనపితృస్తథా, నాతరం దదృశూ రాజ్యే పురుషాః ప్రణయంతి. ౧. యదా తు కారవో రాజా పుత్రం సస్తార దుర్తతిమ్, తదా భీమం హృదా రాజన్తపశ్చాతి సపార్థివః ౨. తదైవ భీమసేనోఽపి ధృతరాష్ట్రం జనాధిపమ్, నామర్షయత రాజేంద్ర సదైవ దుష్టవద్భృతా. ౩. అప్రకాశాన్యప్రియాణి చకారాస్య వృకోదరః. ఆజ్ఞా ప్రత్యహరచ్ఛాపి శృతైః పురుషైస్సదా. ౪. స్తరక దుర్తంత్రితం తస్య వృత్తాన్యన్యస్య కానిచిత్, అథ భీమస్సహృన్తధ్యే బాహుశబ్దా తదాకరోత్. ౫. సుశ్రవే ధృతరాష్ట్రస్య గాంధార్యాశ్చపృష్ఠమర్షణః, స్తృత్వా దుర్యోధనం శత్రుం కర్ణదుశ్శానావపి. ౬. ప్రోవాచేదం సుసరభౌ భీమస్సపరుషం వచః, అంధస్య నృపతేః పుత్రామయా పరిఘబాహునా. ౭. సీతా లోకమయుం సర్వే నానాకస్త్రాస్త్రయోధినః, ఇమా తౌ పరిఘప్రఖ్యా భుజౌ మమ దురాసకా. ౮. యయోరంతరమాసాద్య ధార్తరాష్ట్రాః క్షయం గతాః, తావిమా చందనేనాక్తా చందనార్హౌ చ మే భుజౌ. ౯. యాభ్యాం దుర్యోధనో నీతః క్షయం ససుత బంధవః, ఏతాశ్చాన్యాశ్చ వివిహాః శల్యభూతా నరాధిపః. ౧౦. వృకోదరస్య తా వాచః శ్రుత్వా నిర్వేదమాగమత్, సాచ బుద్ధిమతీ దేవీ కాలపర్యాయవేదినీ. ౧౧. గాంధారి సర్వధర్మజ్ఞా తాన్యభీకాని శుశ్రవే, తతః పంచదశేవర్షే సమతీతే నరాధిపః. ౧౨. రాజానిర్వేదమాపేదే భీమవాగ్భాషిడితః, రావబుధ్యత తద్రాజా కుంతీపుత్రో యుధిష్ఠిః. ౧౩. శ్వేతాశ్వో వాథ కుంతీవా ద్రాపదీ వా యశస్వినీ, మాద్రీపుత్రౌ చ ధర్మస్య చిత్తం తస్యాన్వవర్తతామ్. ౧౪. రాజ్ఞస్తు చిత్తం రక్షంతౌ నోచతుః కించిదప్రియమ్, తిలస్సమ్మానయామాస ధృతరాష్ట్రస్సహృజ్జనమ్, బాష్పసాదిగ్ధమత్యర్థమిదమాహ చతాకభృశమ్. ౧౫. ధృతరాష్ట్రీఉవాచ:— విదితం భవతా మేతద్యథావృత్తః కురుక్షయః, మమాపరాధా త్తత్సర్వమనుజ్ఞాతం చ కారణైః. ౧౬. యోఽహం దుష్టమతిం మందోజ్ఞాతీనాం భయవర్ధనమ్, దుర్యోధనం కారవాణామాధిపత్యేఽభ్యషేచయమ్. ౧౭. యచ్ఛాపం వాసుదేవస్య నాశౌఘం వాక్యమర్థవత్, పథ్యతాం సాధ్వయం పాపః సామాత్య ఇతి దుర్తతిః. ౧౮. పుత్రస్నేహభిభూతస్తు హితముక్తో మనీషిభిః, విదురేణాథ భీష్మేణ ద్రోణేన చ కృపేణ చ. ౧౯. పదే పదే భగవతా

వ్యాసేన చ మహాత్మనా, సంజయేనాథ గాంధార్యా తదిదం తప్యతే చ మామ్. ౨౦. యచ్ఛాహం పాండుపుత్రేషు గుణవత్సు మహాత్మసు, న దత్తవా శ్రియం దీప్తాం శీతృవైతామహీమిమామ్. ౨౧. వినాశం పశ్యమానో హి సర్వరాజ్ఞాం గదాగ్రజః, ఏతత్ శ్రేయస్తు పరమమమన్యత జనార్దనః. ౨౨. హాహమేతాన్యలీకాని నివృత్తాన్యాత్మనస్తదా, హృదయే శల్యభూతాని ధారయామి సహస్రశః. ౨౩. విశేషతస్తుపశ్యామి వన్నే పంచుకేంద్ర్యవై, అస్య పాపస్య శుద్ధ్యర్థం నియతోఽస్తి సుదుర్జితః. ౨౪. చతుర్థే నియతే కాలే కదాచి దపి చాప్తమే, తృష్ణావినయనం భుంజే గాంధారి వేద తన్మమ. ౨౫. కరోత్యా హరమితి మాం సర్వః పరిజనస్సదా, యుధిష్ఠిరభయాద్వేత్తి భృశం త్వతి పాండవః. ౨౬. భూమా శయే జప్యపరో దగ్ధేష్వజనసంవృతః, నియమవ్యవ దేశేన గాంధారి చ యశస్వినీ. ౨౭. హతం శతం తు పుత్రాణాం యయోర్యుద్ధే పలాయినామ్, నానుతప్యామ్యతశ్చాహం క్షత్రధర్మమిమం విషః. ౨౮. ఇత్యుక్త్వా ధర్మరాజానమభ్యభాషత కారవః, భద్రం తేయాదవీ మాతర్వచశ్చేదం నిబాధమే. ౨౯. సుఖమస్తుషితిః పుత్ర త్వయా సుపరిపాలితః, మహాదానాని దత్తాని శ్రాద్ధాని చ పునః పునః. ౩౦. ప్రకృప్తం చ మయా పుత్ర పుణ్యం చీర్ణం యథా బలమ్, గాంధారి హతపుత్రేయంధైర్యేణో దీక్షితే చ మామ్. ౩౧. ద్రాపద్యావ్యాప కర్తారస్తవ చైశ్వర్యహరిణః, సమతీతానృశంసాస్తే స్వధర్మేన హతా యథి. ౩౨. న తేషు ప్రతికర్తవ్యం పశ్యామి కరుణందన, సర్వశత్రుకృతా లోకా గతాస్తే విముఖం హతాః. ౩౩. ఆత్మనస్తు హితం పుణ్యం ప్రతికర్తవ్యమద్యవై. గాంధార్యాశ్చైవ రాజేంద్ర తదనుజ్ఞాతు మర్హసి. ౩౪. త్వం తు ధర్మ భృతాంశ్రేష్ఠ స్సతతం ధర్మవత్సలః, రాజాగురుః ప్రాణభృతాం తస్మాదేతద్భ్రీచీమ్యహమ్. ౩౫. అనుజ్ఞాత స్త్వయా వీర సుశ్రయేయం వనాన్యహమ్, చీరపల్కలభృద్రాజా గాంధార్యా సహితోఽనయా. ౩౬. తవాశిషః ప్రయుంజానో భవిష్యామి వనేచరః, ఉచితం నఃకులే తాత సర్వేషాం భరతర్షభ. ౩౭. పుత్రేష్యైశ్వర్యమాధాయ వయ సోఽంతే వనం స్పృశ, తత్రాహం వాయుభక్షో వాసిరాహరోఽపి హ వసా. ౩౮. పత్నీ సహనయా వీర చరిష్యామి తః పరమ్, త్వంచాపి ఫలభాక్తాత తపసః పార్థివోహ్యసి. ఫలభాజో హి రాజానః కల్యాణస్యేతరస్య వా. ౩౯. యుధిష్ఠిర ఉవాచ:—న మాం ప్రీణయతే రాజ్యం త్వయ్యేవం దుఃఖితే నృప, ధిజ్ఞామస్తు సుదుర్బుధిం రాజ్యసక్తం ప్రమాదినమ్. ౪౦. యోఽహం భవంతం దుఃఖార్త

ముపవాసకృతం భృతం, జితాహారం క్షితిశయం న మిదే భృతభిషుహ. ౪౧.
 అవలోఽస్తి వందితో మూఢో భవతా గూఢబుద్ధినా, విశ్వాసయిత్వా పూర్వం
 మాం యదిదం దుఃఖమన్నథాః. ౪౨. కిం మే రాజ్యేన భోగైర్వా కిం యజ్ఞైః
 కిం సుఖేన వా, యశ్య మే త్వం మహీపాల దుఃఖాన్యేతాన్యవాప్తవాః. ౪౩.
 పీడితం చాపి జానామి రాజ్యమాత్మానమేవ చ, అనేన వచనా తుభ్యం దుఃఖ
 తన్య జనేశ్వర. ౪౪. భవాన్ పితా భవాన్మాతా భవాన్నః పరమో గురుః,
 భవతా విప్రహీనా హి క్షిప్తు తిష్ఠామహే వయమ్. ౪౫. జిరసా భవతః పుత్రో
 యుయుత్సర్పపసత్తమ, అస్తు రాజా మహారాజ యమన్యం మన్యతే భవాన్.
 ౪౬. అహం వనం గమిష్యామి భవాన్ రాజ్యం ప్రశాసతు, న మామయశసా
 దగ్ధం భూయస్త్యం దగ్ధమర్హసి. ౪౭. నాహం రాజా భవానాజీవా భవతః పర
 వానహమ్, కథం గురుం త్వాం ధర్మజ్ఞమనుజ్ఞాతుమిహాత్సహే. ౪౮. న
 మన్యుర్హృది నః కశ్చిత్సుయోధనకృతేనఘ, భవితవ్యం తథా తద్ధివయం చాన్యేచ
 మోహితాః. ౪౯. వయం పుత్రాహి భవతో యథాదుర్యోధనాదయాః, గాంధారి
 వైవ కుంటి చ నిర్విశేషా మతిర్తమ. ౫౦. స మాం త్వం యది రాజేంద్ర పరిత్యజ్య
 గమిష్యసి, పృథతస్తానుయాస్యామి సత్యమాత్మానమాలభే. ౫౧. ఇయం హి
 వసుసంపూర్ణా మహీ నాగరమేఖలా, భవతా విప్రహీనస్యన మే ప్రీతికరీ భవేత్.
 ౫౨. భవదీయమిదం సర్వం శిరసా త్వాం ప్రసాదయే, త్వదధీనాః స్త రాజేంద్ర
 వ్యేతు తే మానసా జ్వరః. ౫౩. భవితవ్యమనుస్తాప్తో మన్యే త్వం వసుధాధిప, దిష్ట్యా
 శుశ్రూషమాణస్త్యాం మోక్షిష్యే మనసా జ్వరమ్. ౫౪. ధృతరాష్ట్రీడివాచః—
 తావన్యేమేమనస్తాత వర్తతే కురునందన, ఉచితం చ కులేఽస్థాకమరణ్యగమనం
 ప్రభో. ౫౫. చిరమన్యుషితః పుత్ర చిరం శుశ్రూషితస్త్యయా, వృద్ధం మామవ్యను
 జ్ఞాతుమ్హసి త్వం నరాధిప. ౫౬. వైశంపాయనడివాచః—ఇత్యుక్త్వా ధర్మ రాజానం
 వేపమానః కృతాంజలిః, ఉచాచ వచనం రాజా ధృతరాష్ట్రోఽంబికాసుతః. ౫౭. సుజ
 యంచ మహాత్మానం కృపం చాపి మహారథమ్, అనునేతుమిహేచ్ఛామి భవద్ధిర్వ
 సుధాధిప. ౫౮. మ్హారథ తే మే మనో హీదం ముఖం చ పరిశుష్యతి, వయసా
 త్వప్రకృష్టేన వాగ్వాయామేన చైవ హ. ౫౯. ఇత్యుక్త్వా సతు ధర్మాత్మా పృథో
 రాజా కురూద్వహః, గాంధారీం శిశ్రియే ధీమాన్ సహస్రైవ గతాసువత్. ౬౦.
 తం తు దృష్ట్వా సమాసీనం విసంజ్ఞమివ కారవమ్, ఆర్తిం రాజాఽ గమతీవ్రాం
 కాంతేయః పరవీరహః. ౬౧. యుధిష్ఠిరడివాచ. — యస్య నాగసహస్రేణ శతసం

ఘోన వై బలమ్, సోఽయం నారీం వ్యపాశ్రిత్య శేతే రాజా గతాసువత్. ౬౨.
 ఆయసీ ప్రతిమా యేన భీమసేనస్య సా పురా, చూర్ణీకృతా బలవతా సోఽబలామా
 శ్రితః స్త్రియమ్. ౬౩. ధిగస్తు మామధర్మజ్ఞం ధిగ్బుద్ధిం ధిక్ష్మ మే శ్రుతమ్, యత్కృ
 తేషుధివీచాలః శేతేఽయమతథోచితః. ౬౪. అహ మప్యవతాస్యమి యథై వాయం
 గురుర్మమ, యది రాజానభుంక్తేయం గాంధారి చ యశస్విని. ౬౫. వైశంపాయన
 ఉవాచః—తతోఽస్య పాణినా రాజన్ జలశీతేన పాండవః, ఉరోముఖం చ శనకైః
 పర్యమార్జిత ధర్మవీత్. ౬౬. తేన రత్నోపధిమతా పుణ్యేన చ సుగంధినా, పాణి
 సు ధేన రాజ్ఞస్స రాజా సంజ్ఞామవాసహ. ౬౭. ధృతరాష్ట్రోఉవాచః—స్పృశ మాం
 పాణినాధూయః పరివృజ చ పాండవ, జీవామీవాతిసంస్పృశ్వాత్తవ రాజీవలోచన.
 ౬౮. మూర్ధానం చ తవాఘ్రాతుమిచ్ఛామి మనుజాధిప, పాణిభ్యాం చ పరిస్పృష్టుం
 శ్రీణనంహిమహస్తమ్. ౬౯. అప్తమోహ్యాద్య కాలోఽయమాహరస్యకృతోఽస్యమే,
 యేనాహం కురుశార్దుల శిక్నోమి న విచ్ఛేత్తితుమ్ ౭౦. వ్యాయామశ్చాయమత్కర్థం
 కృతస్తామభియాచతా, తతో గ్లానమనాస్తాత నప్తసంజ్ఞ ఇవాభవమ్ ౭౧. తం చా
 మృతరసప్రఖ్యం హస్తస్పర్శునిమం ప్రభో, లభ్యా సంజీవితోఽస్తీతి మన్యేకురుకులో
 ద్వహ. ౭౨. వైశంపాయనఉవాచః—ఏవముక్తస్తుకాంతేయః పిత్రా జ్యేష్ఠేన భారత,
 పస్పర్శ సర్వగాత్రేషు సాహాద్ధాతం శనైస్తదా. ౭౩. ఉపలభ్య తతఃప్రాణాన్
 ధృతరాష్ట్రో మహీపతిః, బాహుభ్యాం సంపరివృజ్య మూర్ధ్నాఽజస్రత పాండవమ్.
 ౭౪. విమరాదయశ్చ తే సర్వే రురుదుర్దుఃఖతా భృశమ్, అతిదుఃఖాత్తు రాజానం
 నోచుః కించన పాండవమ్. ౭౫. గాంధారిత్వేన ధర్మజ్ఞా మనసోద్వహతీ భృశమ్,
 దుఃఖాన్యధారయద్రాజన్నైవ మిత్యేవ చాబ్రవీత్. ౭౬. ఇతరాస్తు శ్రీయ
 స్సర్వాః కుంత్యా సహ సుదుఃఖతాః, నేత్రైరాగతవిక్షేదైః పరివార్య స్థితాభవన్.
 ౭౭. అథాబ్రవీత్సునర్వాక్యం ధృతరాష్ట్రో యుధిష్ఠిరమ్, అనుజానీహ మాం
 రాజంస్తవస్యే భరతర్షభ. ౭౮. మ్లాయతే మే మనస్తాత భూయోభూయః ప్రజ
 ల్పతః, న మామతః పరం పుత్ర పరిక్షేప్తుమిహార్హసి. ౭౯. తస్మింస్తు కారవేంద్రే
 తం తథా బ్రువతి పాండవమ్, సర్వేహమేవ యోధానామార్తనాదోఽభవన్సహా. ౮౦.
 దృష్ట్వా కృశం విపర్ణం చ రాజానమతథోచితమ్, ఉపవాసపరిశ్రాంతం త్వగస్థి
 పరివారణమ్. ౮౧. ధర్మపుత్రః స్వపితరం పరివృజ్య మహాప్రభుమ్, శౌకజం బాష్ప
 ముత్సృజ్య పునర్వచనమబ్రవీత్. ౮౨. న కామయే సరశ్రేష్ఠ జీవితం పృథివీం
 తథా, యథా తవ ప్రియం రాజంశ్చిక్ష్ణామి పరంతప. ౮౩. యదిచాహ మనుగ్రా

హ్యభవతో దయితోఽపివాక్రియతాం తావదాహారస్తతో వేత్స్వామ్యహం
పరమ్. ౮౮. తతోఽబ్రవీన్నహతేజా ధృతరాష్ట్రో యుధిష్ఠిరమ్, అనుజ్ఞాత స్త్వయా
పుత్ర భుజీయూమితి కామయే. ౮౯. ఇతి బ్రవతి రాజేంద్రే ధృతరాష్ట్రే
యుధిష్ఠిరమ్, ఋషిస్సత్యవతీపుత్రో వ్యాసోఽభ్యేత్య వచోఽబ్రవీత్. ౯౬.

ఇతి ఆశ్రమవాసికపర్వాంతర్గత ఆశ్రమవాసపర్వణి, తృతీయోఽధ్యాయః.

వ్యాసఉవాచ:—యుధిష్ఠిర మహాబాహో యదాహ కురునందన, ధృతరాష్ట్రో
మహాతేజాస్తత్కురుష్వావిచారయన్. ౧. ఆయం హి వృద్ధో నృపత్నిరృతపుత్రో
విశేషతః, నేదం కృచ్ఛం విచరితుం సహోదితి మత్త్యమ్. ౨. గాంధారి చ
మహాభాగా ప్రాజ్ఞా కరుణవేదిని, పుత్రశోకం మహారాజ ధైర్యేణోద్వహతే
భృశమ్. ౩ అహమప్యేతదేవ త్వాం బ్రవీమి కురు మే వచః, అనుజ్ఞాం లభతాం
రాజా మా వృథేహ మరిష్యతి. ౪. రాజర్షీణాం పురాణానామనుయాతు గతిం
నృపః, రాజర్షీణాం హి సర్వేషామంతే వసముపాశ్రయః. ౫. వైశంపాయన

ఉవాచ:—ఇత్యుక్తస్స తదా రాజా వ్యాసేనాద్భుతకర్తృణా, ప్రత్యువాచ మహా
తేజా ధర్మరాజో మహామునిమ్. ౬. భగవానేవ నో మాన్యో భగవానేవ నో
గురుః, భగవానస్య రాజ్యస్య కులస్య చ పరాయణమ్. ౭. అహం తే పుత్రో
భగవాన్ పితా రాజా గురుశ్చ మే, నిదేశవర్తీ చ పితుః పుత్రో భవతి ధర్మతః.

౮. వైశంపాయనఉవాచ:—ఇత్యుక్తస్స తు తం ప్రాహ వ్యాసో వేదవిదాం వరః,
యుధిష్ఠిరం మహాతేజాః పునరేవ మహాఃవిః. ౯. ఏవమేతన్నహాబాహో యథా
వదసి భారత, రాజాయం వృద్ధతాం ప్రాప్తః ప్రమాణే పరమే స్థితః. ౧౦. సోఽయం
మయాఽభ్యనుజ్ఞాత స్త్వయా చ పృథివీపతిః, కరోతు స్వమభిప్రాయం మాఽస్య
విఘ్నకరో భవ. ౧౧. ఏవఏవ పరో ధర్మో రాజర్షీణాం యుధిష్ఠిర, సమరే వా
భవేత్ప్రత్యుర్వనే వా విధిపూర్వకమ్. ౧౨. పిత్రా తు తవ రాజేంద్ర పాండునా
పృథివీక్షితా, శిష్యవృత్తేన రాజాయా గురువత్పర్యుపాసితః. ౧౩. క్రతుభిర్దక్షిణా
వద్భీరత్నపర్వతశోభితైః, మహద్భిరిష్టం గౌర్భుక్తా ప్రజాశ్చ పరిపాలితాః. ౧౪.
పుత్రసంస్థం చ విపులం రాజ్యం విపోషితే త్వయి, త్రయోదశసమాయుక్తం
దత్తం చ వివిధం వసు. ౧౫. త్వయాచాయం నరవ్యాఘ్రో గురుశుశ్రూషయా
నఘ, ఆరాధితస్స భృత్యేన గాంధారి చ యశస్విని. ౧౬. అనుజానీహి పితరం సమ
యోఽస్య తపోవిధౌ, న మన్యుర్విద్యతే చాస్య సుసూక్ష్మోఽపి యుధిష్ఠిర. ౧౭.
వైశంపాయనఉవాచ:—ఏతావదుక్త్వా వచనమనుమాన్య చ పార్థివమ్, తథాస్త్వి

తి చ తేనోక్తః కాంతేయేన యయా వనమ్. ౧౮. గతే భగవతి వ్యాసే రాజా పాండుసుతస్తదా, పోవాచ పితరం వృద్ధం మందం మందమివాసరః. ౧౯. యదాహ భగవాన్ వ్యాసో యచ్ఛాపి భవతో మతమ్, యదాహ చ మహేష్వాసః కృషో విదుర ఏవ చ. ౨౦. యయుత్సుస్సంజయశ్చైవ తత్కర్తాస్త్వహ మంజసా, సర్వ ఏవ హి మాన్యా మే కులస్యాస్య హితైషిణః. ౨౧. ఇదం తు యాచే నృపతే త్వామహం శిరసా నతః, క్రియతాం తావదాహరస్తతో గచ్ఛా శ్రమం ప్రతి. ౨౨.

ఇతి ఆశ్రమవాసికపర్వాంతర్గత ఆశ్రమవాసపర్వణి, చతుర్థోఽధ్యాయః.

వైశంపాయనఉవాచ:—తతో రాజ్ఞాభ్యనుజ్ఞాతో ధృతరాష్ట్రః ప్రతాపవాన్, నుయా స్వభవనం రాజా గాంధార్యానుగతస్తదా. ౧. మందప్రాణగతి క్థీమాన్ కృచ్ఛాగ్నిన సముద్వహాన్, పదాని సమహీపాలో జీర్ణో గజవతిర్యథా. ౨. తమస్త్వగచ్ఛద్విదురో విద్వాన్ సూతిశ్చ సంజయః, సచాపి పరమేష్వాసః కృపశ్శారద్యత స్తథా. ౩. స ప్రవిశ్య గృహం రాజాన్ కృతపూర్వాహ్నికక్రియః, తర్పయిత్వా ద్విజశ్శ్రేష్ఠానాహరమకరో త్తదా. ౪. గాంధారి చైవ ధర్మజ్ఞా కుంత్యా సహ మనస్వినీ. వధూభిరుపచారేణ పూజితాఽ ధుంక్త భారతః. ౫. కృతాహరం కృతాహరాః సర్వే తే విమరాదయః, పాండవాశ్చ కరుశ్రేష్ఠముపాతిష్ఠంత తం నృపమ్. ౬. తతోఽబ్రవీన్నహారాజ కుంతీ పుత్రముపహ్వారే, వివణ్ణం పాణినా పృష్ఠే సంస్పృశన్నంబికాసుతః. ౭. అప్రమాదస్త్వయా కార్యః సర్వథా కురునందన, అప్రాంగే రాజశార్దూల రాజ్యే ధర్మపురస్కృతే. ౮. యత్తు శక్యం మహారాజ రక్షితం పాండునందన, రాజ్యం ధర్మేణ కాంతేయ విద్వానసి నిబోధ తత్. ౯. విద్యావృద్ధాన్ సదైవ త్వముపాసీథా యధిష్ఠిర, శృణుయాస్తే చ యద్బ్రాహ్మణ్యః కుర్మాశ్చైవచారయన్. ౧౦. ప్రాతరుత్థాయ తాన్ రాజాన్ పూజయిత్వా యథావిధి, కృత్యకాలే సముత్పన్నే పృచ్ఛేథాః కార్యమాత్మనః. ౧౧. తే తు సమ్మానితా రాజంస్త్వయా కార్యహితాధినా, ప్రవత్స్వంతి హితం తాత సర్వథా తవ భారత. ౧౨. ఇంద్రియాణి చ సర్వాణి వాజవల్క్యరిపాలయః, హితాయైవ భవిష్యంతి రక్షితం ద్రవిణం యథా. ౧౩. అమాత్యానుపథా తీర్తాన్ పితృవైతామహీన్ శుచీన్, దాంతాన్ కర్తవ్యం పుణ్యాంశ్చ పుణ్యాన్ సర్వేషుయోజయే. ౧౪. చారయేథాశ్చ సతతం చార్చయిద్వితైః పరైః, పరీక్షితైర్భూమిదైః స్వరాష్ట్రప్రతివాసిభిః. ౧౫. పురం చ తే సుగుప్తం స్యాద్భుగ్

ప్రాకారతోరణమ్, అట్టాట్టాలకసంబాధగ పట్నదం సర్వతోదిశమ్ ౧౬. తస్య
ద్వారాణి సర్వాణి పర్యాప్తాని బృహంతి చ, సర్వతస్సువిభక్తాని యత్నైరారక్షి
తాని చ. ౧౭. పురుషైరిలయర్థస్తే విదితైః కులశీలతః, ఆత్మా చ రక్ష్యస్యతంభోజ
నాదిషు భారత. ౧౮. విహారహారకాలేషు మాల్యశయ్యాసనేషు చ, స్త్రియస్తే
చ సుగుప్తాః స్యుర్వృద్ధైరాచైరధిష్ఠితాః. ౧౯. శీలవద్భిః కులీనైశ్చ విద్యద్భిశ్చ
యుధిష్ఠిర, మంత్రిణశ్చైవ కరీవృథా ద్విజాన్ విద్యావిశారదాన్. ౨౦. వివీతాంశ్చ
కులీనాశ్చధర్మార్థకృతాన్ బుజాన్, త్రైస్సన్ధం మంత్రియేభాస్త్యంనాభ్యర్థం బహు
భిస్సహ. ౨౧. సమస్తైరపి చ వ్యస్తైర్వ్యవదేశేన కేన చిత్, సుసంవృతం మంత్రిగృహం
స్థలం చారుహ్యమంత్రియే. ౨౨. అరణ్యే నిశ్శలాకే వా నచ రాత్రౌకథంచన, వానరాః
పక్షిణశ్చైవ యే మనుష్యాసుసారిణి. ౨౩. సర్వే మంత్రిగృహే వర్జ్యా యే చాపి
జడపంగవః, శుంత్రభేదే హి యేదోషా భవంతి పృథివీక్షితామ్. ౨౪. న తేశక్యా
స్సమాధాతుం కథంచిదితి మే మతిః, దోషాంశ్చ మంత్రిభేదస్య బ్రూయాస్తం
మంత్రిమండలే. ౨౫. అభేదే చ గుణా రాజన్ పునః పునరేందమ, పౌరజాన
పదానాం చ శౌచాశౌచే యుధిష్ఠిర. ౨౬. యథా న్యాద్విదితం రాజంస్తథా
కార్యం కురుద్వహ, వ్యవహారశ్చ తే తాత నిత్యమాచైరధిష్ఠితః. ౨౭.
యోజ్యస్తుష్టైశ్చైతే రాజనిత్యం చాచైరధిష్ఠితః, పరియాణం విదిత్వా చ దండం
దండేషు భారత. ౨౮. ప్రణయేయర్యథాన్యాయం పురుషాస్తే యుధిష్ఠిర,
ఆదానరుచయశ్చైవ పరదారావమర్శినః. ౨౯. ఉగ్రదండప్రధానాశ్చ మిథ్యా
వ్యాహారిణస్తథా, అక్రోష్టాశ్చ లుభాశ్చ హస్తారస్సహసప్రియాః. ౩౦. సఖా
విహారభేత్తారో వర్జానాం చ ప్రదూషకాః, హిరణ్యదండ్యావధ్యాశ్చ
కర్తవ్యాదేశకాలతః. ౩౧. ప్రాతరేవ హి పశ్యేథా యే కుర్యుర్వ్యయకర్త తే,
అలంకారమథోభోజ్య మత ఉర్ధ్వం సమాచరే. ౩౨. పశ్యేథాశ్చ తతో
యోధాన్ సదా త్వం ప్రతిహర్షయన్, దూతానాం చ చరాణాం చప్రదో
షస్తే సదా భవేత్. ౩౩. సదా చాపరరాత్రం తే భవేత్కార్యాధ్ధనిర్ణయః,
మధ్యరాత్రే విహారస్తే మధ్యాహ్నా చ సదా భవేత్. ౩౪. సర్వే త్వోపయికాః
కాలాః కార్యాణాం భరతర్షభ, తక్షణాలంకృతః కాలే తిష్ఠేథా భూరిద
క్షిణః. ౩౫. చక్రవర్తాతకార్యాణాం పర్యాయో దృశ్యతే తదా, కోశస్య నిచయే
యత్నం కరీవృథా న్యాయతస్సదా. ౩౬. వివిధస్య మహారాజ విపరీతం వివర్జయే,

చారైర్విదిత్వా శత్రూంశ్చ యే రాజ్ఞామంతరైషిణః. 32. తానాపైః పురుషైర్దూరా
రాష్ట్రాతయేథా సరాధిపకర్ష దృష్ట్యాఽభభృత్యాంస్త్వం వరియేథాః కరూద్వహ.
33. కారయేథాశ్చ కర్షాణి యుక్తాయుక్తైరధిష్ఠితైః, సేనాప్రణేతా చ భవేత్తవ
తాత దృఢవ్రతః. 34. శూరః క్షేత్రసహజైష్టవ హితో భక్తశ్చ పూరుషః, సర్వే
జనపదాజ్ఞైవ తవ కర్షాణి పాండవ. 35. గోవద్రాసభనచ్చైవ కుర్యుర్యే వ్యవహా
రిణః, స్వరంధ్రం పరరంధ్రం చ స్వేషు చైవ పరేషు చ. 36. ఉపలక్తయితవ్యం తే నిత్య
మేవ యుధిష్ఠిర, దేశజాజ్ఞైవ పురుషా విక్రాంతాస్వేషు కర్షసు. 37. యాత్రాభీ
రనురూపాభిరనుగ్రహ్య హితా స్త్వయా, గుణార్థినాం గుణః కార్యో విదుషా వైజ
నాధిప. అవిచాల్యాశ్చ తే తే స్మరచలా ఇవ నిత్యశః. 38.

ఇతి ఆశ్రమవాసీకపర్వాంతర్గత ఆశ్రమవాసపర్వణి, పంచమోఽధ్యాయః.

ధృతరాష్ట్రీఉవాచ:—మండలాని చ బుధ్యేథాః పరేషామాత్మనస్తథా,
ఉదాసీనగణానాం చ మధ్యస్థానాం చ భారత. 1. చతుర్థాం శత్రుజాతానాం సర్వే
షామాతతాయినామ్, మిత్రం చా మిత్రమిత్రం చ బోధ్యవ్యం తేఽరికర్షన. 2.
తథామాత్యా జనపదా దుర్గాణి వివిధాని చ, బలాని చ కురుశ్రేష్ఠ భవంత్యేషాం
యథేచ్ఛకమ్. 3. తే చ ద్వాదశ కాంతేయ రాజ్ఞాం వై విషయాత్మకాః, మంత్రి
ప్రధానాశ్చ గుణాః పష్టిద్వాదశ చ ప్రభా. 4. ఏతన్మండలమిత్యాహురాచార్యా
నీతికోవిదాః, తత్రషాఙ్గ్యమాయత్తు యుధిష్ఠిర నిబోధ తత్. 5. వృద్ధిక్షయా
చవిజ్ఞేయా స్థానం చ కురుసత్తమ, ద్విసప్తతా మహాబాహు తతః షాఙ్గణ్యజా
గుణాః. 6. యదా స్వపక్షో బలవాన్ పరపక్షస్తథాబలః, విగృహ్య శత్రూన్
కాంతేయ జేయః క్షీతిపతిస్తదా. 7. యదా పరే తు బలినః స్వపక్ష
జ్ఞైవ దుర్బలః, సార్థం విద్వాంస్తదా క్షీణః పరైస్సంధి సమాశ్రయేత్.
8. ద్రవ్యాణాం సంచయజ్ఞైవ కర్తవ్యస్సాన్యస్తహంస్తథా, యదా సమర్థో
యానాయ న చిరేణైవ భారత. 9. తదా సర్వం విధేయం స్యాత్ స్థానేనస
విచారయేత్, భూమిరల్పఫలా దేయా విఘోతస్య భారత. 10. హిరణ్యరూప్య
భూయిష్ఠం మిత్రం క్షీణమథో బలమ్, విపరీతాని గృహ్స్థీయాత్స్వయం సంధివి
శారదః. 11. సంధ్యర్థం రాజపుత్రం వా లిప్సేథా భరతర్షభ, విఘోతం న తత్
శ్రేయః పుత్ర కస్యాంచిదాపది. 12. తస్య ప్రమోక్షే యత్నం చ కుర్యాస్సపా
యమంత్రవిత్, ప్రకృతీనాం చ రాజేంద్ర రాజా దీనాన్ విభావయేత్. 13.
క్రమేణ యుగపత్సర్వం వ్యవసాయం మహాబలః, వీడితం స్తంభనం చైవ కోశ

భంగస్తథైవ చ. ౧౪. కార్యం యత్నేన శత్రుణాం స్వరాజ్యం రక్షతాస్వయమ్,
నచ హింసోఽభ్యుపగతస్సమంతో వృద్ధిమిచ్ఛతా. ౧౫. కాంతేయ తం న హిం
సేథా యోమహీం విజగీషతే, గణానాం భేదనే యోగమిప్పేథాస్సహమంత్రిభిః.
౧౬. సాధుసంగ్రహణాచ్చైవ సావంగ్రహణాత్తథా, దుర్బలాశ్వాపి సతతం
నాన్వేష్టవ్యా బలీయసా. ౧౭. తిష్ఠేథా రాజశాద్దూల వైతసీం వృత్తిమాస్థితః,
యదేనమభియామూచ్చ బలవాన్ దుర్బలం నృపః ౧౮. సామాదిభిరుపాయైస్త్యం
క్రమేణ వినివర్తయే, అశక్నువంశ్చ యుద్ధాయ నిష్పతేత్సహమంత్రిభిః. ౧౯.
కోశేన పారైర్దండేన యే చాస్య ప్రియకారిణి, అసంభవే తు సర్వస్య యథా
ముఖ్యేన నిష్పతేత్. క్రమేణానేన ముక్తిః ప్యాచ్ఛరీరమితి కేవలమ్. ౨౦.

ఇతి ఆశ్రమవాసికపర్వాంతర్గత ఆశ్రమవాసపర్వణి, షష్ఠోఽధ్యాయః.

ధృతరాష్ట్రోపనిషత్:- సంధివిగ్రహమప్యల్పశ్చేథారాజసత్తమ, ద్వియోనిం
ద్వివిధోపాయం బహుకల్పం యుధిష్ఠిర. ౧. కౌరవ్యశత్రువాసీథాశ్చిత్వా ద్వైవిధ్య
మాత్మనః, తుష్టపుష్టబలః శత్రురాత్మవానితి చ స్మరేత్. ౨. పర్యుపాసనకాలే తు
విపరీతం విధీయతే, ఆమర్దకాలే రాజేంద్రపరిరప్తేత్తతఃపరమ్. ౩. వ్యసనంభేదం
చైవ శత్రుణాం కారయేత్తతః, కర్షణంభీషణంచైవయుద్ధే చైవబలక్షయమ్. ౪.
ప్రయాస్యమానో నృపతిస్త్రివిధం పరిచింతయేత్, ఆత్మనశ్చైవ శత్రోశ్చ శక్తిం
శాస్త్రవిశారదః. ౫. ఉత్సాహప్రభుశక్తిభ్యాం మంత్రశక్త్యా చ భారత, ఉపసన్నో
నృపోయాయాద్విరీతం చ వర్జయేత్. ౬. ఆదదీత బలం రాజా మాలా మిత్రబలం
తథా, అటవీబలం భృతం చైవ తథా శ్రేణీబలం ప్రభో. ౭. తత్ర మిత్రబలం రాజా
మాలా చైవ విశిష్యతే, శ్రేణీబలం భృతం చైవ తుల్యే ఏవేతి మే మతిః. ౮.
తథాచారబలం చైవ పరస్పరసమం నృప, విజ్ఞేయం బహుకాలేషు రాజ్ఞా కాల
ఉపస్థితే. ౯. ఆపదశ్వాపి బోధవ్యా బహురూపా నరాధిప, భవంతి రాజ్ఞాం
కౌరవ్య యాస్తాః సంక్షేపతః శృణు. ౧౦. వికల్పా బహుథా రాజన్నాపదాం
పాండునందన, సామాదిభిరుపన్యస్య గణయేత్తాన్నుపస్సదా. ౧౧. యాత్రాం
గచ్ఛేద్బలైశ్చక్తో రాజా సద్భిః పరంతప, యుక్తశ్చ కాలదేశాభ్యాం బలైరాత్మ
గుణైస్తథా. ౧౨. హృష్టపుష్టబలౌ గచ్ఛేద్దాజా వృద్ధ్యుదయే రతిః, అకృశశ్వా
వ్యథోయాయాదన్మతాదపి పాండవః. ౧౩. తూణాశ్లాసం వాజరథప్రవాహంధ్వ
జద్రుమైస్సంపుతకూలరోధసమ్, పదాతినాగైర్బహుకర్దమాం నదీం సపత్ననాశే
నృపతిః ప్రయోజయేత్. ౧౪. అభోపపత్త్యా శకటం పద్మవజ్రం చభారత, ఉశనా

వేదయచ్చాత్రం తత్రైతద్విహితం విభో. ౧౫. చారయిత్వా పరబలం కృత్వా స్వబలదర్శనమ్, స్వభూమా యోజయేద్యుద్ధంపరభూమాతదైవ చ. ౧౬. బలం ప్రసాదయేద్రాజా నిక్షిపేచ్ఛలిన్ సరాః, జ్ఞాత్వా స్వవిషయం తత్ర సామాదిభిరుపక్రమేత్. ౧౭. సర్వదైవ మహారాజ శరీరం ధారయేదిహ, ప్రేత్య చేహ చ కర్తవ్య మార్తస్యశ్రేయసం పరమ్. ౧౮. ఏవమేతన్నహారాజ రాజా సమ్యక్సమాచరన్, ప్రేత్య స్వర్గమవాప్నోతి ప్రజాధర్షణ చాలయన్. ౧౯. ఏవం త్వయా కురుశ్రేష్ఠ వర్తితవ్యం ప్రజాహితమ్, ఉభయోన్తోకయోస్తాత ప్రాప్తయే నిత్యమేవ హి. ౨౦. భీష్మేణ సర్వముక్తోఽసి కృష్ణేన విదురేణ చ, మమాప్యవశ్యం వక్తవ్యః ప్రీత్యా తే నృపసత్తమ. ౨౧. ఏతత్సర్వం యథాన్యాయం కుర్వీథా భూరిదక్షిణః, ప్రియస్తథా ప్రజానాం త్వం స్వర్గే సుఖమవాప్స్యసి. ౨౨. అశ్వమేధసహస్రేణ యోజయేత్పుణిపతిః, పాలయేద్వాసిధర్షణ ప్రజాస్తుల్యంఫలం భవేత్. ౨౩.

ఇతి ఆశ్రమవాసికపర్వాంతర్గత ఆశ్రమవాసపర్వణి, సప్తమోఽధ్యాయః.

యుధిష్ఠిరఉవాచ:—ఏవమేతత్కరిష్యామి యథాశ్చ పుణిపతే, భూయశ్చైచ్ఛానుశాన్యోఽహం భవతా పార్థివర్షభ. ౧. భీష్మే స్వర్గమనుప్రాప్తే గతే చ మధుసూదనే, విదురే సంజయే చైవ కోఽన్యో మాం వక్తుమ్హతి. ౨. నుత్తు మామనుశాస్తీహ భవానద్య హితే స్థితః, కర్తాస్మి తత్తహీపాల నిర్భృతో భవ పార్థివ. ౩. ఏవమక్తస్య రాజర్షిర్హర్ష రాజేన ధీమతా, కౌంతేయం సమనుజ్ఞాతుమిదేష భరత్వభ. ౪. పుత్ర సంశామ్యతాం తావన్నమాపి బలవాన్ శ్రమః, ఇత్యుక్త్వా ప్రావిశేద్రాజా గాంధారియా భవనం తదా. ౫. తమాసనగతం దేవీ గాంధారి ధర్మచారిణీ, ఉవాచ కాలే కాలజ్ఞా ప్రజాపతిసమం పతిన్. ౬. అనుజ్ఞాతః స్వయం తేన వ్యాసేన త్వం మహర్షిణా, యుధిష్ఠిరస్మానుమతే కదారణ్యం గమిష్యసి. ౭. ధృతరాష్ట్ర ఉవాచ:— గాంధార్యహమనుజ్ఞాతః స్వయం పిత్రా మహత్తనా, యుధిష్ఠిరస్మానుమతే గంతాస్మి నచిరాద్వనమ్. ౮. అహం హి తావత్సర్వేషాం తేహందుర్ద్యుతదేవి నామ్, పుత్రాణాం దాతుమిచ్ఛామి ప్రేతభావానుగం వసు. సర్వప్రకృతిసాన్నిధ్యం కారియిత్వా స్వవేత్తసి. ౯. వైశంపాయనఉవాచ:— ఇత్యుక్త్వాధర్మరాజాయ ప్రేమయామాసవై తదా, స చ తద్వచనాస్సర్వం సమానిన్యే మహిపతే. ౧౦. తతః ప్రతీతమనసా బ్రాహ్మణః కురుజాంగలాః, క్షత్రియాశ్చైచ్ఛవ వైశ్యాశ్చ శూద్రాశ్చైచ్ఛవ సమాయయుః. ౧౧. తతో నిష్క్రమ్య నృపతిస్తస్మాదంతఃపురాత్తదా, దదృశే తం జనం సర్వం సర్వాశ్చ ప్రకృతీస్తదా. ౧౨. సమవేతాంశ్చ తా

సర్వాః పౌరాణా జానపదాంస్తథా, అనాగతానభిప్రేక్ష్య సమస్తం చ సుహృజ్జ
 సమ్. ౧౩. బ్రాహ్మణాం శ్చ మహిపాల నానాదేశసమూహతాః, ఉవాచ మతి
 మాన్రాజా ధృతరాష్ట్రోవిశంపతే. ౧౪. భవంతః కురవశ్చైవ చిరకాలం సహౌ
 షితాః, పరస్పరస్య సుహృదః పరస్పరహితే రతాః. ౧౫. యదిదానీమహం
 బ్రూయామస్మి కాల ఉపస్థితే, తథా భవద్భిః కర్తవ్యమవిచార్య వచో మమ. ౧౬.
 అరణ్యగమనే బుద్ధిర్ధాంధారీసహితస్య మే, వ్యాసస్యానుమతే రాజ్ఞస్తథా కుంతీ
 సుతస్య మే. ౧౭. భవంతోఽప్యనుజానతు మాచ వోఽభూద్విచారణా, అస్తాకంభవ
 తాం చైవ యేయం ప్రీతిర్హి శశ్వతీ. ౧౮. నచసాన్యేషు దేశేషు రాజ్ఞామితి మతిర్నమ,
 శ్రాంతోఽస్తి వయసా నేన తథాపు త్రవినాకృతః. ౧౯. ఉపవాసకృతశ్చాస్తి గాంధారీ
 సహితోఽనఘాః, యుధిష్ఠిరగతే రాజ్యే ప్రాప్తశ్చాస్తి సుఖం మహత్. ౨౦. మన్యే
 దుర్యోధనైశ్చర్యాద్విశిష్టమితి సత్తమాః, మమ చాంధస్య వృద్ధస్య హతపుత్రస్య
 కా గతిః. ౨౧. ఋతే వనం మహాభాగాస్తన్నానుజ్ఞాతుమర్హథ, తస్య తద్వచనం
 శృత్వా సర్వే తే కురుజాంగలాః. ౨౨. బాష్పసందిగ్ధయా వాచా రురుదు
 ర్భరతర్షభ, తానపి బ్రువతః కించిత్సర్వా శోకపరాయణాః, పునరేవ మహాతేజాః
 ధృతరాష్ట్రోఽబ్రవీదిదమ్. ౨౩.

ఇతి ఆశ్రమవాసికపర్వాంతర్గత ఆశ్రమవాసపర్వణి, ఆప్తమోఽధ్యాయః.

ధృతరాష్ట్రోఉవాచ:-శంతనుః పాలయామాస యథావద్వసుధామిమామ్,
 తథా విచిత్రవీర్యశ్చ భీష్మేణ పరిపాలితః. ౧. పాలయామాస వస్తాత్ర విదితార్థో స
 సంశయః, యథా చ పాండుర్భ్రాతా మే దయితో భవతామభూత్. ౨.
 స చాపి పాలయామాస యథావత్తచ్చ వేత్తహ, మయా చ భవతాం సమ్యక్కు
 శ్రూషా యా కృతానఘాః. ౩. అసమ్యగ్వా మహాభాగాస్తత్తంతవ్యమతంద్రితైః,
 యథా దుర్యోధనేనేదం భుక్తం రాజ్యమకంటకమ్. ౪. అపి తత్ర నవో మందో
 దుర్బుద్ధిరపరాధవాః, తస్యపరాధాద్దుర్బుద్ధేరభిమానాన్తహీక్షితామ్. ౫. విమర్ష
 స్సుమహానాసీదనయాత్స్వకృతాదథ, తస్యయా సాధు వాపీదం యదివా సాధు వై
 కృతమ్. ౬. తద్వో హృది న కర్తైరవ్యం మయా బద్ధోఽయ మంజలిః, వృద్ధోఽయం
 హతపుత్రోఽయం దుఃఖితోఽయం సరాధిః. ౭. పూర్వరాజ్ఞాం చ పుత్రోఽయమితి
 కృత్వాతు జానథ, ఇయం చ కృపణావృద్ధా హతపుత్రా తపస్విని. ౮. గాంధారీ పుత్రశో
 కార్తా యుష్మాకాయాచతి వైమయా, హతపుత్రావిమావృద్ధా విదిత్వా దుఃఖితౌతథా.
 ౯. అనుజానీత భద్రం వో ప్రజామశ్వరణం చ వః, అయం చ కౌరవో రాజా కుంతీ

పుత్రో యుధిష్ఠిరః. ౧౦. సర్వైర్భవద్భిర్ద్రోష్టవ్యః సమేషు విషమేషు చ, న జాతు విషయం చైవ గమిష్యతి కదాచన. ౧౧. చత్వారస్సచివా యస్య భ్రాతరో విభ్రుతాజసః, లోకపాలసమా హ్యేతే సర్వభర్తారథదర్శినః. ౧౨. బ్రహ్మేవ భగవా నేష సర్వభూతజగత్పతిః, యుధిష్ఠిరో మహాతేజా భవతః పాలయిష్యతి. ౧౩, అవశ్యమేవ వక్తవ్యమితి కృత్వా బ్రవీమి వః, ఏష న్యాసో మయా దత్తః సర్వేషాం వో యుధిష్ఠిరః. ౧౪. భవంతోఽస్య చ వీరస్య న్యాసభూతాః కృతా మయా, యదేవ తైః కృతం కించిద్వ్యభీకం వస్తుతైర్మమ. ౧౫. యదన్యేన మదీయేన తదనుజ్ఞాతుమర్హ, భవద్భిర్న హి మే మన్యుః కృతపూర్వః కథం చన. ౧౬. అత్యంతగురుభక్తానా మేహోఽంజలిరిదం నమః, తేషామస్థిరబుద్ధీనాం లుబ్ధానాం కామచారిణామ్. ౧౭. కృతే యాచేఽద్య వస్పర్వా గాంధారీసహితోఽనఘాః, ఇత్యుక్తాస్తే తతస్సర్వే పారజానపదా జనాః. నోచుర్భాష్యకలాః కించిద్వీక్షాం చక్రుః పరస్పరమ్. ౧౮.

ఇతి ఆశ్రమవాసికపర్వాంతర్గత ఆశ్రమవాసపర్వణి, నవమోఽధ్యాయః.

వైశంపాయనఉవాచః—ఏవముక్తాస్తు తే తేన పారజానపదా జనాః, వృద్ధేన రాజ్ఞా కారవ్య నష్టసంజ్ఞా ఇవాభవత్. ౧. తూష్ణీం భూతాంస్తతేస్తాంస్తు బాష్పకంతాస్తహీపతిః, ధృతరాష్ట్రో మహీపాలః పునరేవాభ్యభావత. ౨. వృద్ధం చ హతపుత్రం చ ధర్మవత్సాన్య సహానయా, విలపంతం బహువిధం కృపణం చైవ సత్తమాః. ౩. పిత్రా స్వయమనుజ్ఞాతం కృష్ణద్వైపాయనేన వై, వనవాసాయ ధర్మజ్ఞా ధర్మజ్ఞేన నృపేణ హ. ౪. సోఽహం పునః పునశ్చైవ శిరసాఽవనతోఽనఘాః, గాంధార్యా సహితం తన్తాం సమనుజ్ఞాతుమర్హ. ౫. వైశంపాయన ఉవాచః—తచ్చృత్వా కురురాజస్య వాక్యాని కరుణాని తే, రురుదుస్సర్వశో రాజ్ఞాసమేతాః కురుజాంగలాః. ౬. ఉత్తరీయైః కరైశ్చాపి సంఘాద్య వదనాని తే. రురుదుశ్శోకసంతప్తా ముహూర్తం పితృమాతృవత్. ౭. హృదయైశ్శూన్యభూతైస్తే ధృతరాష్ట్రప్రవాసజమ్, దుఃఖం సంధారయంతో హి నష్టసంజ్ఞా ఇవాభవత్. ౮. తే వినీయ తమాయాసం ధృతరాష్ట్రవియోగజమ్, శనై శ్శనై ప్రదాన్యోన్యమబ్రువన్ స్వమతాన్యుత. ౯. తదిస్సంధాయ తే సర్వే వాక్యాన్యథ సమాసతః, ఏకస్మిన్ బ్రాహ్మణే రాజ్ఞా నివేశ్యోచుర్నరాధిప. ౧౦. తతస్సాన్వితరణో విప్రః సమ్మతోఽర్థ విశారదః, సంభావ్యో బహ్వౌచో రాజ్ఞా వక్తుం సముపచక్రమే. ౧౧. అనుమాన్య మహారాజ తత్సదస్సప్రసాద్య చ, విప్రః ప్రగల్భో మేధావీ స రాజాన

మువాచ హ. ౧.౨. రాజన్ వాక్యం జనస్యాస్య మయి సర్వం సమర్పితమ్,
 వత్సామి తదహం వీర తజ్జవస్వ నరాధిప. ౧౩. యథా వదసి రాజేంద్ర సర్వ
 మేతత్తథా విభో, నాత్రమిథ్యావచః కించిత్సుహృత్త్వం నః పరస్పరమ్. ౧౪.
 నజాత్వస్య చ వంశస్య రాజ్ఞాం కించిత్కదాచన, రాజాసీద్యః ప్రజాపాలః ప్రజా
 నామప్రియోఽభవత్. ౧౫. పితృవద్భాతృవచ్చైవ భవంతః పాలయంతి నః,
 న చ దుర్యోధనః కించిదయుక్తం కృతవాన్మృతం. ౧౬. యథాబ్రవీతి ధర్మాత్మా
 మునిస్సత్యవతీసుతః, తథా కురు మహారాజ సహి నః పరమో గురుః. ౧౭. త్యక్తా
 వయం తు భవతా దుఃఖశోకపరాయణాః, భవిష్యామశ్చిరం రాజన్ భవద్గుణ
 శత్రైర్యుతాః. ౧౮. యథా శంతనునా గుప్తా రాజ్ఞా చిత్రాంగదేన చ, భీష్మవీర్యోప
 గూఢేన పిత్రా తవ చ పార్థివ. ౧౯. భవదుద్వీక్షణాచ్చైవ పాండునా పృథివీ
 ితా, తథా దుర్యోధనేనాపి రాజ్ఞా సుపరిపాలితాః. ౨౦. న స్వల్పమపి పుత్రస్తేవ్యభీ
 కం కృతవాన్మృతం, పితరీవ సువిశ్వస్తాస్తస్మిన్నపి నరాధిపే. ౨౧. వయసాస్త యథా
 సమ్యగ్భవతో విదితం తథా, తథా వర్షసహస్రాణి కుంతీపుత్రేణ ధీమతా. ౨౨
 పాల్యమానా ధృతిమతా సుఖం విందామహే నృప, రాజర్షీణాం పురాణానాం
 భవతాం పుణ్యకర్తృణామ్. ౨౩. కురుసంవరణాదీనాం భరతస్య చ ధీమతః, వృత్తం
 సమనుయాయేవ ధర్మాత్మా భూరిదక్షిణః. ౨౪. నాత్ర వాచ్యం మహారాజ సుసూక్ష్మ
 మపి విద్యతే, ఉషితాస్త సుఖం నిత్యం భవతా పరిపాలితాః. ౨౫. సుసూక్ష్మం
 చ వ్యభీకం తే సపుత్రస్య న విద్యతే, యత్తు జ్ఞాతివిమర్దేఽస్మిన్నాత్మ దుర్యోధనం
 ప్రతి. భవంతమనునేష్యామి తత్రాపి కురునందన. ౨౬. బ్రాహ్మణఉవాచః— నతు
 దుర్యోధనకృతం న తు తద్భవతా కృతమ్, న కర్ణసాబలాభ్యాం చ కురవో
 యత్తయం గతాః. ౨౭. దైవతం తు విజానీమో యన్న శక్యం ప్రబాధితుమ్,
 దైవం పురుషకారేణ నశక్యమపి బాధితుమ్. ౨౮. అక్షాహిణ్యో మహారాజ
 దళాష్టా చ సమాగతాః, అస్తాదళాహేన హతాః కురుభిర్యోధపుంగవైః. ౨౯.
 భీష్మద్రోణకృపాద్యైశ్చ కర్ణేన చ మహాత్మనా, యయుధానేన వీరేణ ధృష్టద్యు
 మ్నేన చైవ హ. ౩౦. చతుర్భుః పాండుపుత్రైశ్చ భీమార్జునయమైస్తథా, నచ
 క్షయోఽయం నృపతే ఋతే దైవబలాదభాత్. ౩౧. అవశ్యమేవ సంగ్రామే క్షత్రి
 యేణ విశేషతః, కర్తవ్యం నిధనం కాలే మర్తవ్యం క్షత్రబుధునా. ౩౨. తైరియం
 పురుషవ్యాఘ్రైర్విద్యాబాహుబలాన్వితైః, పృథివీ నిహతా సర్వా సహాయా
 సరథద్విపా. ౩౩ న స రాజ్ఞాం వధే సూనుః కారణం తే మహాత్మనామ్, న

భవాన్న చ తే భృత్యా న కర్ణో నచ సౌబలిః. 3౪. యద్విశస్తాః కురుశ్రేష్ఠా
 రాజానశ్చ సహస్రశః, సర్వం దైవకృతం విద్ధి కోఽత్ర కిం వక్తుమర్హతి. 3౫.
 గురుర్నతో భవానస్య కృత్స్నస్య జగతః ప్రభుః, సర్వాత్మాన మతస్తేఽత్ర హ్యను
 జానీమహే సుతమ్. 3౬. లభతాం వీరలోకాన్ స ససహాయో నరాధిపః,
 ద్విజాన్త్రైస్సయనుజ్ఞాతస్త్రిదివే మోదతాం సుఖమ్. 3౭. ప్రాప్స్యతే చ
 భవాన్ పుణ్యం ధర్మే చ పరమాం స్థితిమ్, వేద ధర్మం చ కృత్సేన సమ్యక్
 భవ సువ్రతః. 3౮. దృష్టిప్రదానమపి తే పాండవాన్ ప్రతి నో వృథా, సమ
 థాస్త్రిదివస్యాపి పాలనేకింపునః క్షితేః. 3౯. అనువర్తస్యంతి వా ధీమన్ సమేషు
 విషమేషు చ, ప్రజాః కురుకులశ్రేష్ఠ పాండవాన్ శీలభూషణాన్. ౪౦. బ్రహ్మ దేయా
 గ్రహారాంశ్చ పారిబర్హాంశ్చ పార్థివః, పూర్వరాజాభిషన్నాంశ్చ పాలయత్యేవ
 పాండవః. ౪౧. దీర్ఘదర్శి మృదుద్ధాంతః సదా వైశ్రవణో యథా, అక్షుద్రసచివ
 శ్చాయం కుంతీపుత్రో మహామనాః. ౪౨. ఆథ మిశ్రో దయావాంశ్చ శుచిశ్చ భర
 తర్షభః, ఋజుః షశ్యతి మేథావీ పుత్రవత్పాతినస్సదా. ౪౩. విప్రియం చ జన
 స్యాప్య సంసర్గాద్ధర్మజన్య వై, న కరిష్యంతి రాజన్వే తథా భీమాష్టనాదయః. ౪౪.
 మందా మృదుషు కౌరవ్య తీక్ష్ణేష్వాశీషిషాపమాః, వీర్యవంతో మహాత్మానః పౌరా
 ణాం చ హితే రతాః. ౪౫. న కుంతీ తవ పాంచాలీ న చోలూపీ న సాత్వతీ,
 అస్తిన్ క్షణే కరిష్యంతి ప్రతికూలాని కర్హిచిత్. ౪౬. భవత్కృతమిమం స్నేహం
 యుధిష్ఠిర వివర్ధితమ్, న వృష్టతః కరిష్యంతి పౌరజానపదా జనాః. ౪౭. అధర్మిష్ఠా
 నపి సతః కుంతీపుత్రా మహారథాః, మానవాన్ పాలయిష్యంతి భూత్వా ధర్మపరా
 యణాః. ౪౮. స రాజన్యానసం దుఃఖమపనియ యుధిష్ఠిరాత్, కురు కార్యాణి ధర్మాణి
 నమస్తే పురుషర్షభ. ౪౯. వైశంపాయనఉవాచః—తస్య తద్వచనం ధర్మ్యమను
 మాన్య గుణోత్తరమ్, సాధు సాధ్యతి సర్వస్య జనః ప్రక్షిగృహీతవాన్. ౫౦. ధృత
 రాష్ట్రశ్చ తద్వాక్యమభిపూజ్య పునఃపునః, విసర్జయామాస తదా ప్రకృతీస్తు శనై
 శ్శనైః. ౫౧. సతైస్సంపూజితో రాజా శివేనావేక్షితస్తథా, ప్రాంజలిః పూజయా
 మాస తం జనం భరతర్షభ. ౫౨. తతో వివేక భవనం గాంధార్యా సహితో
 నిజమ్, పుష్పస్థాయాం దైవ శర్వగ్యాం యచ్ఛకార నిబోధ తత్. ౫౩.

ఇతి ఆశ్రమవాసికపర్వాంతర్గత ఆశ్రమవాసపర్వణి, దశమోఽధ్యాయః.

వైశంపాయనఉవాచః—తతో రజన్యాం పుష్పస్థాయాం ధృతరాష్ట్రోఽంబికా
 సుతః, విదురం ప్రేషయామాస యుధిష్ఠిరినివేశనమ్. ౧. స గత్వా రాజవచనాదు

వాచాచ్యుతమీశ్వరమ్, యుధిష్ఠిరం మహాతేజః సర్వబుద్ధిమతాం వరమ్. ౨. ధృతరాష్ట్రో మహారాజో వనవాసాయ దీక్షితః, గమిష్యతి వనం రాజన్నగతాం కార్తికీమమామ్. ౩. స త్వాం కురుకులశ్రేష్ఠ కించిదగ్రమభీష్మతీ, శ్రాద్ధమిచ్ఛతి దాతుం స గాంగేయస్య మహాత్మనః. ౪. ద్రోణస్య సామదత్తస్య బాహ్లికస్య చ ధీమతః, పుత్రాణాం చైవ సర్వేషాం యే చాన్యే సుహృదో హతాః. ౫. యది వాప్సనుజానీషే నైంధవాపశదస్య చ, ఏతచ్ఛ్రుత్వా చ వచనం విదురస్య యుధిష్ఠిరః. ౬. హృష్టస్సంపూజయామాస గుడాకేశశ్చ పాండవః, నతు భీమో దృఢక్రోధస్తద్వచో జగ్రహే తనా. ౭. విదురస్య మహాతేజా దుర్యోధనకృతం స్వరక్ష, అభిప్రాయం విదిత్వా తు భీమసేనస్య ఫాల్గునః. ౮. కిరీటీ కించిదానమ్య తమువాచ నర్మభమ్, భీమ రాజా పితా వృద్ధో వనవాసాయ దీక్షితః. ౯. దాతుమిచ్ఛతి సర్వేషాం సుహృదామార్ద్వచేహకమ్, భవతా నిర్జితం విత్తం దాతుమిచ్ఛతి కారవః. ౧౦. భీష్మదీనాం మహాబాహూ తదసజ్జాతుమర్హసి, దిష్ట్యా త్వద్య మహాబాహూ ధృతరాష్ట్రః ప్రయాచతే. ౧౧. యాచితో యః పురాస్తాభిః పశ్యకాలస్య పర్యయమ్, యోఽసౌ పృథివ్యాః కృత్స్నాయా భర్తా భూత్వా నరాధవః. ౧౨. పరైర్వినిహతామాత్యో వనం గంతుమభీష్మతీ, మాతేఽన్యత్పురుషవ్యాఘ్రే దానాద్భవతు దర్శనమ్. ౧౩. ఆయశస్య మతోఽన్యత్స్వాదధర్తశ్చ మహాభుజ, రాజానముపశిక్షస్వ జ్యేష్ఠం భ్రాతరమీశ్వరమ్. ౧౪. అర్హస్త్యమపి దాతుం వై నాదాతుం భరతర్షభ, ఏవం బ్రువాణం బీభత్సుం ధర్మరాజోఽప్యపూజయత్. ౧౫. భీమసేనస్తు సక్రోధః ప్రోవాచేదం వచస్తదా, వయం భీష్మస్య దాన్యామః ప్రేతకార్యం చ ఫాల్గున. ౧౬. సామదత్తస్య నృపతే భూరిశ్రవస ఏవ చ, బాహ్లికస్య చ రాజన్వో ర్ద్రోణస్య చ మహాత్మనః. ౧౭. అన్యేషాం చైవ సర్వేషాం కుంతీ కర్ణాయ దాస్యతీ, శ్రాద్ధాని పురుషవ్యాఘ్రే మాస్తాదాత్కౌరవో నృపః. ౧౮. ఇతి మే వర్తతే బుద్ధిర్దానో నందంతు శత్రవః, కష్టాత్కష్టతరం యాంతు సర్వే దుర్యోధనాదయః. ౧౯. యైరియం పృథివీ కృత్స్నా ఘృతితా కులపాంసనైః, కుతస్త్య మద్య విస్తృత్య వైరం ద్వాదశవాద్వికమ్. ౨౦. అజ్ఞాతవాసం గహనం ద్రాపదీశోక వర్ధనమ్, క్వ తథా ధృతరాష్ట్రస్య స్నేహోఽస్థానభవత్తదా. ౨౧. శృష్టాణినోపసంవీతో హృతాభరణభూషణః, సార్థం పాంచాలపుత్రాశ్చిత్వం రాజానముపజగ్న్వా. ౨౨. క్వ తదా ద్రోణభీష్మ తౌ సామదత్తోఽపి వా భవేత్, యత్ర త్రయోదశసమా వసే వన్యేన జివథ. ౨౩. స తదా త్వాం పితా జ్యేష్ఠః పితృత్వేనాభి

వీర్యతే, కిం త్వేతద్విస్తృతం పార్థ యదేషకులపాంసనః. ౨౮. దుర్బుధ్ధిర్విదురం ప్రాహ ద్యౌతే కిం జితమిత్యత. తమేషంవాదినం రాజా కుంతీపుత్రో యుధిష్ఠిరః. ఉవాచ వచనం ధీమార్జా జోషమాస్యేతి భర్తృయః. ౨౯.

ఇతి ఆశ్రమవాసికపర్వాంతర్గత ఆశ్రమవాసపర్వణి, ఏకాదశోఽధ్యాయః.

అష్టనడవాచః— భీమ జ్యేష్ఠో గురుర్దే త్వం మాతోఽన్యద్వక్తుముత్సహే, ధృతరాష్ట్రస్త్తు రాజద్విస్సర్వథా మానమ్నతి. ౧. న స్తరఃత్యవరాధాని స్తరంతి సుకృతాన్యపి, అసంభిన్నార్థమర్యాదాః సాధవః పురుషోత్తమాః. ౨. ఇతి తస్య వచః శ్రుత్వా ఫాల్గునస్య మహాత్మనః, విదురం పాహ ధర్మాత్మా కుంతీపుత్రో యుధిష్ఠిరః. ౩. ఇదం మద్వచనాత్ క్షుత్తః కౌరవం బ్రూహి పార్థివమ్, యావదిచ్ఛతి పుత్రాణాం శ్రాద్ధం తావద్దదామ్యహమ్. ౪. భీష్మాదీనాం చ సర్వేషాం సుహృదా మాప్తకారిణామ్, మమకోశాదితి విభో మాభూద్భీషః సుదుర్జనాః. ౫. వైశంపాయనఉవాచః— ఇత్యుక్త్వా ధర్మరాజస్తమమ్జనం ప్రత్యపూజయత్, భీమసేనః కటాక్షేణ వీక్షాం చక్రే ధనంజయమ్. ౬. తతస్స విదురం ధీమార్జా వాక్యమూహ యుధిష్ఠిరః, భీమసేనన కోపంస నృపతిః కర్తుమర్హతి. ౭. పరిక్లిష్టో హి భీమోఽయం హిమవృష్ట్యాతపాదిభిః, దుఃఖైర్బహువిధైర్ధీమానరణ్యే విదితం తవ. ౮. కింతు మద్వచనాద్బ్రూహి రాజానం భరతర్షభ, యద్యదిచ్ఛసి యావచ్చ గృహ్యతాం మద్వహాదితి. ౯. యన్తాత్సర్వమయం భీషః కరోతి భృశదుఃఖతః, న తస్స ససి కర్తవ్యమితి వాచ్యస్స పార్థివః. ౧౦. దదాతు రాజా విప్రేభ్యో యథేష్టం క్రియతాం వ్యయమ్, పుత్రాణాం సుహృదాం చైవ గచ్ఛత్వాస్మణ్యమద్య సః. ౧౧. ఇదం చాపి శరీరం మే తవాయత్తం జనాభిష, ధనానిచేతి విధి త్వం న మే తత్రాస్తి సంశయః. ౧౨.

ఇతి ఆశ్రమవాసికపర్వాంతర్గత ఆశ్రమవాసపర్వణి, ద్వాదశోఽధ్యాయః.

వైశంపాయనఉవాచః— ఏవముక్తస్తు రాజా స విదురో బుద్ధిమత్తమః, ధృతరాష్ట్రముపేత్యైవం వాక్యమూహ మహర్థవత్. ౧. ఉక్తో యుధిష్ఠిరో రాజా భవద్వచనమాదితః, స చ సంస్తృత్య వాక్యం తే ప్రశశంస మహాద్యుతిః. ౨. బీభత్సుశ్చ మహాతేజా నివేదయతి తే గృహా, వసు తస్య గృహే తచ్చ ప్రాణానపి చ కేవలా. ౩. ధర్మరాజశ్చ పుత్రస్త్వై రాజ్యం ప్రాణా ధనాని చ, అనుజానాతి రాజర్షే యచ్ఛాన్యదపి కించన. ౪. భీమస్తు సర్వదుఃఖాని సంస్తృత్య బహుశాన్యత, కృచ్ఛాద్భివ మహాబాహురనుజ్ఞజ్ఞే వినిశ్వస. ౫. స రాజా ధర్మశీలేన రాజా

భీభత్సునా తథా, అనునీతో మహాబాహుః సాహృదేస్థాపితోఽపి చ. ౬. న స
మన్యుస్త్యయా కార్య ఇతి త్వం ప్రాహ ధర్మరాట్, సంస్తృత్య భీమస్తద్వైరం
యదన్యాయవదాచరత్. ౭. ఏవం ప్రాయో హి ధర్మోఽయం క్షత్రియాణాం సరా
ధిప, యుద్ధే క్షత్రియధర్మే చ నిరతోఽయం వృకోదరః. ౮. వృకోదరకృతే చాహ
మన్జునశ్చ పునఃపునః, ప్రసీద యాచే నృపతే భవా ప్రభురిహస్తి యత్.
౯. తం తదాతు భవా విత్తం యావదిచ్ఛతి పార్థివ, త్వమిశ్వరోఽస్య రాజ్య
స్య ప్రాణానామపి భారత. ౧౦. బ్రహ్మదేయా గ్రహరాంశ్చ పుత్రాణా మార్ధ్వ
దేహీకమ్, ఇతో రత్నాని గాతైస్స దాసీదాసమజావికమ్. ౧౧. ఆస
యిత్వా కురుశ్రేష్ఠో బ్రాహ్మణేభ్యః ప్రయచ్ఛతు, దీనాంధకృపణేభ్యశ్చ తత్ర తత్ర
నృప త్వయా. ౧౨. బహ్వన్నరసపానాద్యాః సభా విదుర కారయ, గవాం నిపా
నాన్యన్యచ్ఛ వివిధం పుణ్యకం కురు. ౧౩. ఇతి మామబ్రవీద్రాజా పార్థశ్చైవ
ధనఃజయః, యదత్రానంతరం కార్యం తద్భవా వక్తుమర్హతి. ౧౪. ఇత్యుక్తే
విదురేణాథ ధృతరాష్ట్రోఽభినంద్య తా, మనశ్చక్రే మహాదానే కార్తిక్యాం జన
మేజయ. ౧౫.

ఇతి ఆశ్రమవాసికపర్వాంతర్గత ఆశ్రమవాసపర్వణి, త్రయోదశోఽధ్యాయః.

వైశంపాయనఉవాచ:-విదురేణైవముక్తస్తు ధృతరాష్ట్రో జనాధిపః, ప్రీతిమా
నభవద్రాజా రాజ్ఞో జ్ఞాత్వా కర్తణి. ౧. తతోఽభిరూపా భీష్మాయ బ్రాహ్మణానృ
షిసత్తమా. పుత్రార్థే సుహృదశ్చైవ స సమీక్ష్య సహస్రశః. ౨. కారయిత్వాన్న
పానాని యానాన్యాచ్ఛానాని చ, సువర్ణమణిరత్నాని దాసీదాసమజావికమ్.
౩. కంబళాని చ రత్నాని గ్రామా క్షేత్రాణ్యజావికమ్, సాలంకారా గజాన
శ్వా కన్యాశ్చైవ వరస్త్రియః. ౪. ఉద్దిశ్యోద్దిశ్య సర్వేభ్యో దదా న నృపసత్తమః,
ద్రోణం సంకీర్త్య భీష్మం చ సామదత్తం చ బాహ్లికమ్. ౫. దుర్యోధనం చ రాజా
నం పుత్రాంశ్చైవ పృథ కృపిణ్, జయద్రథపురోగాంశ్చ సుహృదశ్చాపి సర్వశః.
౬. స శ్రాద్ధయజ్ఞో వపుధే బహుశో ధనదక్షిణః, అనేకధనరత్నైశ్చ యుధిష్ఠిర
మతే తదా. ౭. అనిశం యత్ర పురుషా గణకా లేఖకాస్తథా, యుధిష్ఠిరస్య వచనా
దపుచ్ఛంతస్త తం నృపమ్. ౮. ఆజ్ఞాపయ కిమేతేభ్యః ప్రదేయం దీరుతా
మితి, తదుపసితమీవాత్ర వచనాంతే దదుస్తదా. ౯. శతేదేయే దశశతం సహస్రే
చాయతం తథా, దీయతే వచనాద్రాజ్ఞః కుంతీపుత్రస్య ధీమతః. ౧౦. ఏవం స వసు
ధారాభిర్వర్ష మాణో నృపాంబుదః, త్వయామాస విప్రాంతా వర్షా సస్యమివాం

బుదః. ౧౧. తతోఽనంతరమేవాత్ర సర్వవర్ణాస్తమహామతే, అన్నపానరసాఘేన
స్థావరాయామాసపార్థివః. ౧౨ సవత్త్రధనరత్నైః సమృద్ధిం గమిష్యతే మహా. ౧౩ గవా
శ్వముకరావరో నానారత్నమహాకరః. ౧౪. గ్రామాగ్రహరద్వీపాఞ్శ్చ మణిహేమ
జలార్ణవః, జగత్సంస్తావయామాస ధృతరాష్ట్రోఽనుపాధతః. ౧౫. ఏవం సపుత్ర
పౌత్రాణాం పితౄణామాత్మనస్తథా, గాంధారియాశ్చ మహారాజ ప్రదదావౌర్ధ్వదేహి
కమ్. ౧౬. పరిశ్రాంతో యదాసీత్స దదద్దానాస్యనేకశః, నివర్తయామాస తదా
దానయజ్ఞం నరాధిపః. ౧౭. ఏవం స రాజా శౌరవ్యశ్చక్రే దానమహాక్రతుమ్
నటనర్తకలాసాఢ్యం బహ్వన్నరసవక్షిణమ్. ౧౮. దశాహమేవం దానాని దత్వా
రాజాంబికాసుతః, బభౌవ పుత్రపౌత్రాణామనృణో భంత్వభ. ౧౯.

ఇతి ఆశ్రమవాసికపర్వాంతర్గత ఆశ్రమవాసపర్వణి, చతుర్దశోఽధ్యాయః.

వైశంపాయనఉవాచః— లఠః ప్రభాతే రాజా స ధృతరాష్ట్రోఽంబికా
సుతః, ఆహూయ పాండవాన్ వీరాన్ ఐనవాసే కృతక్షణః. ౧. గాంధారిసహితో
ధీమానభ్యనందద్యథావిధి, కార్తిక్యాం కారయిత్యేష్టిం బ్రాహ్మణైర్వేదపారగైః.
౨. అగ్నిమోత్రం పురస్కృత్య వల్కలాజినసంవృతః, వధూజనవృతో రాజా
నిర్యయా భవనాత్తతః. ౩. తతః స్త్రియః కారవపాండవానాం యాశ్చాపరాః
శౌరవరాజవంశ్యాః, తాసాం నాదః ప్రాదురాసీత్తదానీం వైచిత్రవీర్యే నృపతా
ప్రయాతే. ౪. తతో లాజైస్సుచునోభిశ్చ రాజా విచిత్రాభిస్తద్గృహం పూజ
యిత్వా, సంపూజ్యార్చైర్నృత్యవర్గం చ సర్వం తతస్సుముత్పుజ్య యయా. నరేం
ద్రః. ౫. తతో రాజా ప్రాంజలిర్వేషమానో యుధిష్ఠిరస్సస్వరం బాష్పకంఠః,
విముచ్యోవైచ్చిర్నహనాదం హి సాధో క్వ యాస్యసీత్యవతత్తాత భూమా. ౬.
తథార్జునస్తీవ్రదుఃఖాభితప్తో ముహుర్దుహున్నిశ్విసన్ భారతాగ్ర్యః, యుధిష్ఠిరం
మైవమిత్యేనముక్త్వా నిగృహ్యథో దీనవత్ప్రదమానః. ౭. వృకోదగః ఘల్లునశ్చైవ
వీరో మాద్రీపుత్రే విదురస్సంజయశ్చ, వైశ్యాపుత్రస్సహితో గౌతమేర ధామ్యో
విప్రాశ్చాన్వయుర్బాష్పకః. ౮. కుంతీ గాంధారి బద్ధనేత్రా వ్రజంతీ స్కంధా
సక్తం హస్తమథోద్వహంతీ, రాజా గాంధారియాఃస్కంధదేశైవసజ్య పాణిం యయా
ధృతరాష్ట్రః ప్రతీతః. ౯. తథా కృష్ణాద్రాపదీ సాత్త్వతీ చ బాలావత్యా చోత్తరా
కారవీ చ, చిత్రాంగనాయాశ్చ కాశ్చిత్ స్త్రియోఽన్యాః సార్థం రాజ్ఞా ప్రస్థితాస్తా
వధూభిః. ౧౦. తాసాం నాదో రుదతీనాం తదాసీద్రాజన్ దుఃఖాత్కురరీణామి
వోవైచ్చి, తతో నిష్పేతుర్బాహ్మణక్షత్రియాణాం విశాం శూద్రాణాం వైవ భార్య

స్వమంతాత్. ౧౧. తన్నిర్యాణే దుఃఖతః పారవర్గో గజాహ్వయేచైవ బభూవరాజః, యథాపూర్వం గచ్ఛతాం పాండవానాం ద్యూతే రాజా కారవాణాః సభా యామ్. ౧౨. యానాపశ్యచ్ఛంద్రమా నైవ సూర్యో రామాః కాశ్చిత్తాః స్వ తస్మిన్ సరేంద్రే, మహావనం గచ్ఛతి కారవేంద్రో కే నార్తా రాజమార్గం ప్రవేదుః.

ఇతి ఆశ్రమవాసికపర్వాంతర్గత ఆశ్రమవాసపర్వణి, పంచదశోఽధ్యాయః.

వైశంపాయనఉవాచ:— తతః ప్రాసాదహర్త్యేషు వసుధాయాం చ పార్థివ, చారీణాం చ నరాణాం చ నిస్సవః సుమహానభూత్. ౧. స రాజా రాజమార్గేణ నృనారీసుకులేన చ, కథంచన్నిర్యయా ధీమా వేపమానః కృతాంజలిః. ౨. సవర్ధమానద్వారేణ నిర్యయా గజసాహ్వయాత్, విసర్జయామాస చ తం జనోఘం స ముహుర్దుహుః. ౩. వనం గంతుం చ విదురో రాజా సహ కృతక్షణః, సంజయశ్చ మహామాత్రః సూతో గావల్గణిస్తథా. ౪. కృపం నివర్తయామాస యయుత్సుం చ మహారథమ్, ధృతరాష్ట్ర మదాపాలః పరిహీప్య యుధిష్ఠిరే. ౫. నివృత్తే పారవర్గే చ రాజా సాంతఃపురస్తదా, ధృతరాష్ట్రాభ్యనుజ్ఞతో నివర్తితుమి యేష హ. ౬. సోఽబ్రవీన్నాతరం కుంతీ వనం తమనుజగ్ముషీమ్, అహం రాజాన మన్విష్యే భవతీ వినివర్తతామ్. ౭. వధూపరివృతా రాజ్ఞీ నగరం గంతుమర్హసి, రాజా యాత్వేష ధర్మాత్తా తాపస్యే కృతనిశ్చయః. ౮. ఇత్యుక్తా ధర్మరాజేన బాష్పవ్యాకులలోచనా, జగామైవ తదా కుంతీ గాంధారిం పరిగృహ్యహ. ౯. కుంత్యువాచ:— సహదేవే మహారాజ మాప్రమాదం కృధాః క్వచిత్, ఏష మామనురక్తో హి రాజంస్తాప్తిం చైవ సర్వదా. ౧౦. కర్ణం స్మరేథాః సతతం సంగ్రామేష్వపలాయినమ్, అవకీర్ణోహి సమరే వీరో దుష్ప్రజ్ఞయా తదా. ౧౧. ఆయసం హృదయం నూనం మందాయా మమపుత్రక, యత్సూర్యజమపశ్యం త్యాశ్చతథేయం న దీర్యతే. ౧౨. ఏవం గతే తు కిం శక్యం మయా కర్తుమరిం దమ, మమ దోషోఽయమత్యర్థం ఖ్యాపితో యన్న సూర్యజః. ౧౩. తన్నిమిత్తం మహాబాహో దానం దద్యాస్త్యముత్తమమ్, సహౌవ భాితృభిః సార్థం సూర్య జస్యారిమర్దన. ౧౪. ద్రావద్యాశ్చ ప్రియే నిత్యం స్థాతవ్యమరికర్యన, భీమసేనోఽర్జున శ్చైవ నకులశ్చ కురూద్వహ. ౧౫. సమాధేయాస్త్యయా రాజంస్త్యయ్యద్వ కులధూర్గతా, శ్వశూశ్వశురయోః పాదాః శుశ్రూషంతీ వనేఽన్వహమ్, గాంధారి సహితా వత్సేయ తాపసీ మలపంకినీ. ౧౬. వైశంపాయనఉవాచ:— ఏవముక్తస్స ధర్మాత్తా భాితృభిస్సహితోవశీ, విషాదమగమద్ధిమాన్న చ కిం విదువాచహ. ౧౭.

ముహూర్తమివతు ధ్యాత్వా ధర్మరాజో యుధిష్ఠిరః, ఉవాచమాతరందీన శ్చింతా శోకపరాయణః. ౧౮. కిమిదంతే వ్యవసితం నైవం త్వం వత్తుమర్హసి, న త్వామభ్య నుజానామి ప్రసాదం కర్తుమర్హసి. ౧౯. పురోద్యతాః పురాహ్యస్తా నుత్సాహ్యాః ప్రియదర్శనే, విదులాయా వచోభిస్త్యం నాస్తాన్యంత్యక్తుమర్హసి. ౨౦. నిహత్య పృథివీపాలాః రాజ్యం ప్రాప్తమిదం మయా, తవ ప్రజ్ఞాముపశుత్య వాసుదేవాన్న రర్షభాత్. ౨౧. క్వ సా బుద్ధిరియం చాద్య భవత్యా యత్ శ్రుతం మయా, క్షత్ర ధర్మే స్థితం చోక్త్యా తస్య చ్యవితమిచ్ఛసి. ౨౨. అస్తానుతృప్త్యా రాజ్యం చ సుహృదేషా యశస్వినీ, కథం వత్స్యసి దుర్గేషు వనేష్వద్య ప్రసీద మే. ౨౩. ఇతి బాష్పకలా వాచః కుంతీ పుత్రస్య శృణ్వతీ, సా జగామాశ్రుపూర్ణాక్షీ భీమస్తామి దమబ్రవీత్. ౨౪. యదా రాజ్యమిదం కుంతీ భోక్తవ్యం పుత్రనిష్ఠితమ్, ప్రాప్తవ్యా రాజధర్మశ్చ తదేయం తే కుతో మతిః. ౨౫. కిం వయం కారితాః పూర్వం భవత్యా పృథివీ క్షయమ్, కస్య హేతోః పరిత్యజ్య వనం గంతుమభీ ష్మసి. ౨౬. వనాచ్ఛాపి కిమాసీతా భవత్యా బాలకా వయమ్, దుఃఖశోకసమా విష్టా మాద్రీపుత్రావిమా తథా. ౨౭. ప్రసీద మాతర్మాగాస్త్యం వనమద్య యశస్విని, శ్రియం యాధిష్ఠిరీం మాతర్భుంక్ష్య తావద్బలాద్జితామ్. ౨౮. ఇతి సా నిశ్చితైవాశు వనవాసాయ భామినీ, లాలప్యతాం బహువిధం పుత్రాణాం నాకరో ద్యచః. ౨౯. ద్రాపదీ చాన్వయాత్ శ్వశ్రూం విషణ్ణవదనా తదా, వనవాసాయ గచ్ఛంతీం రుదతీ భద్రయా సహ. ౩౦. సా పుత్రా రుదతః సర్వాః ముహూ ర్తహారవేక్షతీ, జగామైవ మహాప్రజ్ఞా వనాయ కృతనిశ్చయా. ౩౧. అన్వయుః పాండవాస్తాం తు సభృత్యాంతఃపురాస్తథా, తతః ప్రగృహ్య సాశూణి పుత్రా వచనమబ్రవీత్. ౩౨.

ఇతి ఆశ్రమవాసికపర్వాంతర్గత ఆశ్రమవాసపర్వణి, షోడశోఽధ్యాయః.

కుంతువచః—ఏవమేతన్నహాబాహూ యథా వదసి పాండవ, కృత ముద్ధర్షణం పూర్వం మయా వసీదతాంనృపాః. ౧. ద్యూతాపహృతరాజ్యానాం పతి తానాం సుఖాదపి, జ్ఞాతిభిః పరిభూతానాం కృతముద్ధర్షణం మయా. ౨. కథం పాండోర్ననశ్యేత సంతతిః పురుషర్షభాః, యశశ్చవో ననశ్యేత ఇతి చోద్ధర్షణంకృతమ్. ౩. యూయమింద్రసమాస్పర్శ్యే దేవతుల్యపరాక్రమాః, మాపరేషాంముఖప్రేక్షాః స్థేత్యేవం తత్కృతం మయా. ౪. కథం ధర్మభృతాంశ్రేష్ఠో రాజా త్వం వాసవోప మః, పునర్వనేన దుఃఖిన్యాదితి చోద్ధర్షణం కృతమ్. ౫. నాగాయుతసమస్రాణః

భ్యాతవిక్రమపౌరుషః, నాయం భీమోఽత్యయం గచ్ఛేదితి చోద్ధరణం కృతమ్. ౬. భీమసేనాదవరజస్తథాయం వాసవోపమః, విజయో నావసీదేత ఇతి చోద్ధరణం కృతమ్. ౭. నకులస్సహదేవశ్చ తథేమా గురువర్తినా, క్షుధా కథం న సీదేతా మితి చోద్ధరణం కృతమ్. ౮. ఇయం చ బృహతీ శ్యామా శథాత్యాయతలోచ నా, వృథా సభాతలే క్షిప్తా మాభూదితి చ తత్కృతమ్. ౯. ప్రేక్షతామేవ వో భీమ వేపంతీం కదళీమివ, స్త్రిధర్మిణీమరిష్టాంగీం తథా ద్యూతపరాజితామ్. ౧౦. దుశ్శాసనో యదా మాఖ్యాద్దాసీవత్సర్వకర్మత, తదైవ విదితం మహ్యం పరాభూతమిదం కులమ్. ౧౧. నిషణ్ణః కురవశ్చైవ తదా మే శ్వశురాదయః, యదైవ నాథమి చ్ఛంతీ వ్యలపత్కురీ యథా. ౧౨ కేశపక్షే పరామృష్టా సాపేన హతబుద్ధినా, యదా దుశ్శాసనేనైషా తదా ముహ్యమ్యహం నృప. ౧౩. యుష్తత్రేజోవిషుద్ధ్యర్థం మయా హ్యుద్ధరణం కృతమ్, తదాసీం విదులావాక్యైరితి తద్విత్త పుత్రకాః. ౧౪. కథం న రాజవంశోఽయం నశ్యేత్ప్రాప్య సుతా మమ, పాండోఽతి మయా పుత్రాస్తస్తాదుద్ధరణం కృతమ్. ౧౫. న తస్య పుత్రాః పౌత్రా వా కురవస్తే చ పార్థివాః, లభంతే సుకృతా లోకా ల్ యస్తాద్వంశః ప్రణశ్యతి. ౧౬. భుక్తం రాజ్యఫలం పుత్రా భర్తుర్నే విపులం పుత్రా, మహాదానాని దత్తాని పీతస్సామో యథావిధి. ౧౭. నాహమాత్మఫలార్థం వై వాసుదేవమచూచుదమ్, విదులాయాః స్త్రలాపైస్తైః పాల నార్థం చ తత్కృతమ్. ౧౮. నాహం రాజ్యఫలం పుత్రాః కామయే పుత్రినిర్జితమ్, పతిలోకానహం పుణ్యా కామయే తపసా విభో. ౧౯. శ్వశూశ్వశురయోః కృత్వా శుశ్రూషాం వనవాసిनోః, తపసా శోషయిష్యామి యుధిష్ఠిరక శేబరమ్. ౨౦. నివర్తస్వ కురుశ్రేష్ఠ భీమసేనాదిభిస్సహ, ధర్మే తే ధీయతాం బుద్ధిర్నస్తే మహ దస్తు చ. ౨౧.

ఇతి ఆశ్రమవాసికపర్వాంతర్గత ఆశ్రమవాసపర్వణి, సప్తదశోఽధ్యాయః.

వైశంపాయనడవాచః—కుంత్యాస్తు వచనం శ్రుత్వా పాండవారాజసత్తమ, ప్రీడితాస్సన్యవర్తంత పాంచాల్యా సహితానఘాః. ౧. తతశ్శబ్దో మహానేవ సర్వే షామభవత్తదా, అంతఃపురాణం రుదతాం దృష్ట్వా కుంతీం తథాగతామ్. ౨. ప్రదక్షిణమథావృత్త్య రాజానం పాండవాస్తదా, అభివాద్య న్యవర్తంత పృథాం తామనివర్త్య వై. ౩. తతోఽబ్రవీన్నహతేజా ధృతరాష్ట్రోఽంబికాసుతః, గాంధారిం విదురం చైవ సమాభాష్యావగృహ్య చ. ౪. యుధిష్ఠిరస్య జననీ దేవీ సాధు నివర్తతామ్, యథా యుధిష్ఠిరః ప్రాహ తత్సర్వం సత్యమేవ హి. ౫. పుత్రైశ్వర్యం

మహాదిదమపాస్య చ మహాఫలమ్, కా ను గచ్ఛేద్వనం దుర్గం పుత్రానుత్పన్నజ్య
 మూఢవత్. ౬. రాజ్యస్థయా తపస్తప్తం దానవ్రతకృతం మహత్, ఆసయా శక్య
 మేవాద్య శ్రూయతాం చ వచో మమ. ౭. గాంధారి పరితుష్టోఽస్తి వధ్వాశ్శుశ్రూష
 తేన నై, తస్మాత్సమేనాం ధర్మజ్ఞే సమనుజ్ఞాతుమ్. సి. ౮. ఇత్యుక్తా సౌబలేయీతు
 రాజ్ఞా కుంతీమువాచ హ, తస్మిన్ రాజవచనం స్వం చ వాక్యం విశేషవత్. ౯. న
 చ సా వనవాసాయ దేవీం కృతమతి తదా, శక్నోత్యుపావర్తయితుం కుంతీంధర్మ
 పరాం సతీమ్. ౧౦. తస్యాస్తాం తు స్థితిం జ్ఞాత్వా వ్యవసాయం కురుశ్చ్రీయః, నివృ
 త్తాంశ్చ కురుశ్రేష్ఠాః దృష్ట్వా ప్రరుదుస్తదా. ౧౧. ఉపావృత్తేషు పార్థేషు
 సర్వాన్వేష వధూషు చ, యయా రాజా మహాప్రాజ్ఞో ధృతరాష్ట్రో వనం తథా.
 ౧౨. పాండవాశ్చాతిదీనాస్తే దుఃఖశోకపరాయణాః, యానైః స్త్రీసహితాః సర్వే
 పురం ప్రవిశుస్తదా. ౧౩. తదహృష్టమనా నుదం గతోత్సవమివాభవత్, నగరం
 హస్తినపురం సస్త్రీవృద్ధకుమారకమ్. ౧౪. సర్వేచాసన్నిరుత్సాహాః పాండవా జాత
 మన్యవః, కుంత్యాహీనాః సుదుఃఖారా వత్సా ఇవ వినా కృతాః. ౧౫. ధృతరాష్ట్రీస్తు
 తేనాహ్నుగత్వాసుమహదంతరమ్, తతో భాగీరథీతీ కేనివాసమకరోత్ప్రీభుః. ౧౬. స్రాదు
 వ్యుతాయథాన్యాయమగ్నయో వేదపారగైః, వ్యరాజంత ద్విజశ్రేష్ఠైస్తత్ర తత్ర
 తసావనే. ౧౭. స్రాదుష్కృతాగ్నిరభవత్స చ పృథో సరాధివః, స రాజాగ్ని పర్య
 పాస్యహుత్వా చ విధివత్తదా. ౧౮. సంధ్యాగతం సహస్రాంశుముపతిష్ఠత భారత, వి
 దురఃసంజయశ్చైవ రాజ్ఞఃశయ్యాంకుశైస్తతః. ౧౯. చక్రతుః కురువీరస్య గాంధార్యా
 శ్చావిదురతః, గాంధార్యాః సన్నికర్షే తు నిషసాద కుశే సుఖమ్. ౨౦. యుధిష్ఠి
 రస్య జననీ కుంతీ సాధువ్రతే స్థితా. తేషాం సంశ్రవణే చాశు నిషేదుర్విదురా
 దయః. ౨౧. యాజకాశ్చ యథోద్దేశం ద్విజాయేచానుమూయినః, సాధీత ద్విజ
 ముఖ్యా సా సంప్రజ్వలిత పావకా. ౨౨. బభూవ తేషాం రజనీ బ్రహ్మీవ స్తీతివర్ధినీ,
 తతో రాత్వాం వ్యతీతాయాం కృతపూర్వాహ్నికక్రియాః. ౨౩. హుత్వాగ్నిం
 విధివత్సర్వే ప్రయయుస్తే యథాక్రమమ్, ఉదజ్జఘా నిరీక్షంత ఉపవాసపరయణాః
 ౨౪. స తేషామతిమఃఖోఽభూన్నివాసః ప్రథమేఽహని, శోచతాం శోచ్యమానా
 నాంపారజానపదైర్జనైః. ౨౫.

ఇతి ఆశ్రమవాసికపర్వాంతర్గత ఆశ్రమవాసపర్వణి, అష్టాదశోఽధ్యాయః.

పై శంపాయనఉవాచః—తతో భాగీరథీతీ మేధ్యే పుణ్యజనోచితే, నివా
 సమకరోద్రాజా విదురస్య మతే స్థితః. ౧. తత్రైవం పర్యుపతిష్ఠా బ్రహ్మణా ౫ :

వాసినః, క్షుత్రవిట్కూర్తసంఘాత్ బహవో భుతర్షభ. ౨. స తైః పరివృతో
రాజా కథాభిః పరిసంద్యతా, అనుజ్ఞజ్ఞే సశిష్యాకౌ వై విధివత్ప్రతిపూజ్య చ.
3. సాయాహ్నే స మహీపాలస్తతో గంగాముపేత్య చ, చకార విధివత్ శౌచం
గాంధారి చ యశస్వినీ. ౪. తే చైవాన్యే పృథక్సర్వే తీర్థేషాన్ప్రత్య భా
రత, చక్రస్సర్వాః క్రియాస్తత్ర పురుషా విదురాదయః. ౫. కృతశౌచం తతో
వృద్ధం శ్వశురం కుంతిభాజజా, గాంధారిం చ పృథా రాజా గంగాతీరముపాన
యత్. ౬. రాజ్ఞస్తు యాజ్ఞకైస్తత్ర కృతో వేదీ పరిస్తరి, జహావ తత్ర వహ్నిం
స నృపతిః సత్యసంగరః. ౭. తతో భాగీరథీతీరాత్కురుక్షేత్రం జగామ సః, సానుగో
నృపతిర్వృద్ధో నియతః సంయతేంద్రియః. ౮. తత్రాశ్రమపదం ధీమానభిగమ్య
సపార్థివః, ఆససాదాథరాజర్షిం శతయూపం మనీషిణమ్. ౯. స హి రాజా మహా
నాసీత్కేకయేషు పరంతపః స్వపుత్రం మనుజైశ్వర్యే నివేశ్య వనమావిశత్. ౧౦.
తేనాసా సహితో రాజా యయా వ్యాసాశ్రమం ప్రతి, తత్రైనం విధివద్రాజా
ప్రత్యగృహ్లాత్కురుద్యహమ్. ౧౧. స దీక్షాం తత్ర సంప్రాప్య రాజా కౌరవనం
దనః, శతయూపాశ్రమే తస్మిన్నివాసమకరోత్తదా. ౧౨. తస్మై సర్వం విధిం రాజ్ఞే
రాజా ౨౨ చఖ్యో మహామతిః, ఆరణ్యకం మహారాజ వ్యాసస్యానుసుతే తదా. ౧౩.
ఏవం స తపసా రాజా ధృతరాష్ట్రో మహామనాః, యోజయామాస చాత్మానం తాం
శ్వాప్యనుచరాంస్తదా. ౧౪. తదైవ దేవీ గాంధారి వల్కలాజినధారిణీ, కుంత్యా
సహ మహారాజ సమానప్రతచారిణీ. ౧౫. కర్తృణా మనసా నాచా చక్షుషా
చైవ తే నృప, స నియమ్యేంద్రియగ్రామమాస్థితాః పరమం తపః. ౧౬. త్వగస్థిభూతః
పరిశుష్కమాంసో జటాజినీ వల్కలసంవృతాంగః, స పార్థివస్తత్ర తపశ్చచార మహా
ర్షివత్ప్రమపేతమోహః. ౧౭. క్షుత్తా చ ధర్తార్థవిదగ్యబుద్ధిః స సంజయస్తం
నృపతిం సదారమ్, ఉపాచరద్ధోరతపో ర్జితాత్తా తదా కృశో వల్కలచీరహసాః. ౧౮.

ఇతి ఆశ్రమవాసికపర్వాంతర్గత ఆశ్రమవాసపర్వణి, ఏకోనవింశోఽధ్యాయః.

వైశంపాయనఉవాచః—తతస్తత్ర మునిశ్రేష్ఠో రాజానం ద్రష్టుమభ్యయః,
నారదః పర్వతశ్చైవ దేవలక్ష్మి మహతపాః. ౧. ద్వైపాయనః సశిష్యశ్చ సిద్ధాశ్వా
న్యే మనీషిణః, శతయూపశ్చ రాజర్షిర్వృద్ధః పరమధార్మికః. ౨. తేహం కుంతీ
మహారాజ పూజాం చక్రే యథావిధి, తే చాపి తుతుషుస్తస్యాస్తాపసాః పరిచర్య
యా. ౩. తత్ర ధర్మ్యాః కథాస్తాత చక్రస్తే పరమర్షయః, రమయంతో మహా
త్మానం ధృతరాష్ట్రం జనాధిపమ్. ౪. కథాంతరే తు కన్తింశ్చిద్దేవర్షిర్నారదస్తతః,

కథామిమామకథయత్సర్వప్రత్యక్షదర్శివాన్. ౫. నారద ఉవాచ:—కేకయాధి
పతిశ్రీమాన్ రాజాసీదకుతోభయః, సహస్రచిత్త్య ఇత్యుక్తశ్చతయూపపితా
మహాః. ౬. స్వపుత్రే రాజ్యమాసంజ్య జ్యేష్ఠేపరమధార్మికే, సహస్రచిత్తో ధర్మాత్మా
ప్రవివేశ వనం నృపః. ౭. స గత్వా తపనః పారం దీప్తస్య వసుధాధిపః, పురందరస్య
సంస్థానం ప్రతిపేదే మహాద్యుతిః. ౮. దృష్టపూర్వస్సుబహుశోరాజా సంపతతా
మయా, మహేంద్రసదనేరాజ తపసా దగ్ధకిల్బిషః. ౯. తథా శైలాలయో రాజా భగ
దత్తపితామహః, తపోబలేనైవ నృపాం మహేంద్రసదనగతిః. ౧౦. తథా పునఃసోరాజా
సీద్రాజా వజ్రధరోపమః, స చాపి తపసా యతో నాకశ్చృష్టమితో నృపః. ౧౧. అస్తి
న్నరణ్యేనృపతే మాం ధాతురపిచాత్మజః, పురుకుతోస్స సృషస్సిద్ధిం మహతీంసమవాప్త
వాన్. ౧౨. భార్యా సమభవద్యస్య నర్తదా సరితాం వరా, సోఽస్తిన్నరణ్యే
నృపతిస్తపస్తప్త్యా దివం గతిః. ౧౩. శశలోమా చ రాజాసీద్రాజా వరమధా
ర్మికః, సమ్యగస్త్వి వనే తప్త్యా తతో దివమవాప్తవాన్. ౧౪. ద్వైపాయన
ప్రసాదాచ్చ త్వమపీదం తపోవనమ్, రాజన్నవాఙ్మ మహ్మిపాం గతీమగ్ర్యాం
గమిష్యసి. ౧౫. త్వం చాపి రాజశార్దూల తపసోఽంతే శ్రియా వృతః, గాంధారి
సహితో గంతా గతిం తేహం మహత్తనామ్. ౧౬. పాండుః స్తరతి తే నిత్యం
బలహంతుస్సమీపగః, త్వాం సదైవ మహారాజ శ్రేయసా స చ యోక్ష్యతి.
౧౭. తవ శుశ్రూషయా చైవ గాంధార్యాశ్చ యశస్విసి, భర్తుస్సలోకతామేమా
గమిష్యతి వధూస్తవ. ౧౮. యుధిష్ఠిరస్య జననీ సహ ధర్మస్సనాతనః, వయమే
తత్ప్రవేశ్యామో నృపతే దివ్యచక్షుషా. ౧౯. ప్రవేక్ష్యతి మహత్తానం విమరశ్చ
యుధిష్ఠిరమ్, సంజయస్తదనుభావనాదితస్స వర్ణమవాప్స్యతి. ౨౦. వైశంపాయన
ఉవాచ:—ఏతచ్ఛ్రీత్వా కారణేంద్రో మహత్తా సార్థం పత్న్యా పీఠిమాన్
సంబభూవ, విద్వాన్ వాక్యం నారదస్య ప్రశస్య చక్రే పూజాం చాతులాం
నారదస్య. ౨౧. తతిస్సర్వే నారదం విప్రసంఘాః సంపూజయామాసురతీవ
రాజా, రాజ్ఞః ప్రీత్యా ధృతరాష్ట్రస్య తే వై పునఃపునస్సంప్రహృష్టాస్తదాసీమ్.
౨౨. వైశంపాయనఉవాచ:—నారదస్య తు తద్వాక్యం శశంసుర్ద్విజనత్తమాః,
శతయూపస్తు రాజర్షిర్నారదం వాక్యమబ్రవీత్. ౨౩. అహో భగవతా శ్రిద్ధా
కురురాజస్య వర్ధితా, సర్వస్య చ జనస్యాస్య మమ చైవ మహాద్యుతే. ౨౪. అస్తి
కాచిద్వివక్షాతు తాం మే నిగదతః శృణు, ధృతరాష్ట్రం ప్రతి నృపం దేవర్షే లోక
పూజిత. ౨౫. సర్వవృత్తాంతతత్త్వజ్ఞో భవాన్ దివ్యేన చక్షుషా, యుక్తః పశ్య

విప్రవేగతిర్యా వివిధా నృణామ్. ౨౬. ఉక్తవాన్నుపతీనాం త్వం మహేంద్రస్య సహోకతామ్, న త్వస్య నృపతేర్లోకాః కథితాస్తే మహామునే. ౨౭. స్థానమవ్యస్య నృపతేః శ్రోతుమిచ్ఛామ్యహం విభో, త్వత్తః కీదృక్కదా చేతి తన్నమాభ్యాహీ తత్వతః. ౨౮. ఇత్యుక్తో నారదస్తేన వాక్యం సర్వమనోనుగమ్, వ్యాజహార సభా మధ్యే దివ్యదర్శి మహాతపాః. ౨౯. నారదఉవాచ:—యదృచ్ఛయా శక్రసదో గత్వా శక్రం శచీపతిమ్. దృష్టవానస్మి రాజన్నే తత్ర పాండుం నరాధిపమ్. ౩౦. తత్రేయం ధృతరాష్ట్రస్య కథా సమభవన్నృప, తపసో మహ్మరస్యాస్య యదయం తవ్యతే తపః. ౩౧. తత్రాహమిదమశ్రోపం శక్రస్య వదతస్స వ్యయమ్, వర్షాణి త్రీణి శిష్టాని రాజ్ఞోఽస్య పరమాయుషః. ౩౨. తతః కుబేరభవనం గాంధారి సహితో నృపః. ప్రయాతా ధృతరాష్ట్రోఽయం రాజరాజాభిసత్కృతః. ౩౩. కామగేన విమానేన దివ్యాభరణభూషితః, ఋషిపుత్రో మహాభాగస్తపసా దగ్ధకిల్బిషః. ౩౪. సంచరిష్యతి లోకాంశ్చ దేవగంధర్వరక్షసామ్, స్వచ్ఛందేనేతి ధర్మాత్తా యంతాం త్వమనుపుచ్ఛసి. ౩౫. దేవగుహ్యామిదం ప్రీత్యా మయా వః కథితం మహత్, భవంతో హి శ్రుతథనాస్తపసా దగ్ధకిల్బిషాః. ౩౬. వైశంపాయనఉవాచ:— ఇతి తే తస్య తచ్చృత్వా దేవర్షేర్తథురం వచః, సర్వే సుమనసః ప్రీతా బభూవుస్స చ పార్థివః. ౩౭. ఏవం కథాభిరన్వాస్య ధృతరాష్ట్రం వనీషిణః, విప్రజన్గుర్యథాకామం తే సిద్ధగతిమాస్థితాః. ౩౮.

ఇతి ఆశ్రమవాసికపర్వాంతర్గత ఆశ్రమవాసపర్వణి, వింశోఽధ్యాయః.

వైశంపాయన ఉవాచ:—ఏవం గతే కారవేంద్రే దుఃఖశోకసమన్వితాః, బభూవుః పాండవా రాజా మాతృశోకేన చాన్వితాః. ౧. తథా పౌరజనస్సర్వః శోచన్నాస్తే జనాధిపమ్, కుర్వాణాశ్చ కథాస్తత్రీబ్రాహ్మణా నృపతిం ప్రతి. ౨. కథం నురాజా వృద్ధస్య వనే పసతి నిర్జనే, గాంధారి చ మహాభాగా సా చ కుంతీ పృథా కథమ్. ౩. సుఖార్హః స హి రాజర్షిరనుభీ తద్వనం మహత్, కిమవస్థః సమాసాద్య ప్రజ్ఞాచక్షుర్మృతాత్తజః. ౪. సుమహ్మరం కృతవతీ కుంతీ పుత్రా నపశ్యతీ, రాజశ్రియం పరిత్యజ్య వనవాసమచోచయత్. ౫. విదురః కిమవస్థశ్చ బ్రాతుశ్శుశ్రూషురాత్తవాన్, స చ గావల్గణిర్ధిమాన్ భర్తృపిండానుపాలకః. ౬. ఆకుమారం చ పౌరాస్తే చింతాశోకనమాహతాః, తత్ర తత్ర కథాశ్చక్రః సమాసాద్య పరస్పరమ్. ౭. పాండవాశ్చైవ తే సర్వే భృశం శోకపరాయణాః, శోచంతో మాతరం పృథ్వామూషుర్నాతిచిరం పురే. ౮. తథైవ వృద్ధం పితరం

మాగధపండితః. 2. పాండురేణాతపత్రేణ ధ్రియమాజేన మూర్ధని, రథానీకేన మహతా నిర్జగము కురూద్వహః. ౧. గజైశ్చాచలసంకాశైర్భీముకర్తా వృకోదరః, సజ్జయంత్రాయుధోపేతైః ప్రయయా పవనాత్తజః. ౯. మాద్రీపుత్రావపి తథా హయా రోహణా సుసంవృతౌ, జగ్తుశ్శీఘ్రగమనౌ సన్నద్ధకవచధ్వజౌ. ౧౦. అర్జునశ్చ మహాతేజా రథేనాదిత్యవర్చసా, వశీ శ్వేతైర్హయైర్యుక్తైర్వివేనాన్యగమన్న్రుపమ్. ౧౧. ద్రాపదీప్రముఖాశ్చాపి స్త్రీసంఘాశ్శిబికాయుతాః, త్రుధ్యక్షగుప్తాః ప్రయయిర్విపుజంతోఽమితం వసు. ౧౨. సమృద్ధరథహస్తశ్శ్వం వేణీవిణానునాది తమ్, శుశుభే పాండవం సైన్యం తత్తదా భరత్ర్షభ. ౧౩. నదీతీరేషు రమ్యేషు సరన్సు చ విశాంపతే, వాసాన్ కృత్వా క్రమేణాథ జగ్నుస్తే కురుపుంగవాః. ౧౪. యుయుత్సుశ్చమహాతేజా ధామ్యుశ్చైవ పురోహితః, యుధిష్ఠిరస్య వచనాత్పురగుప్తిం ప్రచక్రతుః. ౧౫. తతో యుధిష్ఠిరో రాజా కురుక్షేత్రమవాతరత్, క్రమేణోత్తీర్య యమునాం నదీం పరమపావనీమ్. ౧౬. స దదర్శాశ్రమం దూరా ద్రాజరేస్తస్య ధీమతః, శతయూషస్య కారవ్య ధృతరాష్ట్రస్య చైవ హ. ౧౭. తతః ప్రముదితస్సర్వో జనస్తద్వనమంజసా, వివేశ సుమహానాదైరాపూర్య భరతర్షభ. ౧౮.

ఇతి ఆశ్రమవాసికపర్వాంతర్గత ఆశ్రమవాసపర్వణి, త్రయోవింశోఽధ్యాయః.

వైశంపాయనఉవాచః—తతస్తే పాండవా దూరాదవతీర్య పదాతయః, అభిజగ్నుర్నరపతేరాశ్రమం వినయానతాః. ౧. స చ యోధజనస్సర్వో యే చ రాష్ట్రనివాసిनః, స్త్రీయశ్చ కురుముఖ్యానాం పద్భిరేవాన్వయ్యుప్తదా. ౨. ఆశ్రమం తే తతోజగ్దుర్ధృతరాష్ట్రస్య పాండవాః, శూన్యం మృగగణాకీర్ణం కదళీవనశోభితమ్. ౩. తతస్తత్ర సమాజగ్నుస్తాపసా నియతవృతాః, పాండవానాగతాన్ ద్రష్టుం కాతూహలసమన్వితాః. ౪. తానప్రచ్ఛత్తతో రాజా క్వాసా కారవసంశభృత్, పితా జ్యేష్ఠో గతోఽస్తాకమితి బాష్పపరిప్లుతః. ౫. తే తమూచుస్తతో వాక్యం యమునామవగాహితుమ్, పుష్పాణాముదకుంభస్య చార్థేగత ఇతి ప్రభో. ౬. తైరాఖ్యాతేన మార్గేణ తతస్తే జగ్దురంజసా, దదృశుశ్చాతి దూరే తాన్ సర్వానథ పదాతయః. ౭. తతస్తే సత్వరా జగ్తుః పితృర్దర్శనకాంక్షిణః, సహదేవన్రువేగేన ప్రధావద్యత్ర సా పృథా. ౮. సస్వరిం కురుదే ధీమాన్తాతుః పాదాపుపస్పృశన్, సా చ బాష్పాకులముఖి దదర్శ దయితం సుతమ్. ౯. బాహుభ్యాం సంపరివ్యజ్య సమున్నామ్య చ పుత్రకమ్, గాంధార్యాః కథయామాస సహదేవ

ముపస్థితమ్. ౧౦. అనంతరం చ రాజానం భీమనేనమథార్జునమ్, నకులం చ పృథా
దృష్ట్వా త్వరమాణోపచక్రమే. ౧౧. సా హ్యగౌ గచ్ఛతి తయోర్దంపత్యో
ర్హతపుత్రయోః, కర్షంతీ తౌ తతస్తేషాం దృష్ట్వా సునృపతద్ధరి. ౧౨. రాజా
తాన్ స్వరయోగేన స్పృశ్యేన చ మహామనాః, ప్రత్యభిజ్ఞాయ మేధావీ సమాశ్వాస
యత ప్రభుః. ౧౩. తతస్తే బాష్పముత్పృజ్య గాంధారి సహితం నృపమ్, ఉప
తస్థుర్హతానో మాతరం చ యథావిధి. ౧౪. సర్వేషాం తోయకలకాన్ జగృ
హుస్తే స్వయం తదా, పాండవాలబ్ధసంజ్ఞాస్తే మాత్రా చాశ్వాసితాః పునః. ౧౫.
తథా నార్యో నృసింహానాం సోఽవరోధజనస్తదా, పారజానపదాశ్చైవ దదృ
శుస్తం జనాధిపమ్. ౧౬. నివేదయామాస తదా జనం తం నామగోత్రతః,
యుధిష్ఠిరో నరపతిః స చైనం ప్రత్యపూజయత్. ౧౭. స తైః పరివృతో మేనే
హర్షబాష్పావిలేక్షణః, రాజాత్తానం గృహగతం పురేవ గజసాహ్వయే. ౧౮.
అభివాదితో వధూభిశ్చ కృష్ణాద్యాభిసృ ప్థారివః, గాంధార్యా సహితో ధీమాన్
కుంత్యా చ ప్రత్యనుదత. ౧౯. తతశ్చాశ్రమమాగచ్ఛత్సిద్ధచారణసేవితమ్,
దిదృక్షుభిసృమాకీర్ణం నిభస్తారాగజైరివ. ౨౦.

ఇతి ఆశ్రమవాసికపర్వాంతర్గత ఆశ్రమవాసపర్వణి, చతుర్వింశోఽధ్యాయః.

వైశంపాయనఉవాచ:—స తైస్సహ నరవ్యాప్తౌర్భాతృభిర్భరతర్షభ,
రాజా రుచిరపత్యాత్మైరాసాంచక్రే తదాశ్రమే. ౧. తాపసైశ్చ మహాభాగైర్నా
నాదేశనమాగ్నతైః, ద్రష్టుం కురుపతేః పుత్రాన్ పాండవాన్ పృథువక్ష్యసః. ౨.
తేఽబ్రిన్కన్జాతుమిచ్ఛామః కతమోఽత్ర యుధిష్ఠిరః, భీమార్జునౌ యమా చైవ
ద్రాపదీ చ యశస్విని. ౩. తానాచఖ్యౌ తదా సూతః సర్వాస్తానభినామతః,
సంజయో ద్రాపదీం చైవ సర్వాశ్చాన్యౌ కరుశ్రీయః. ౪. సంజయఉవాచ:—
య ఏష జాంబూనదశుద్ధగౌరస్తమర్తహాన్ సింహ ఇవ ప్రవృద్ధః, ప్రచండఘోణః
పృథుదీర్ఘనేత్రస్తా మ్రాయితాక్షః కురురాజ ఏషః. ౫. ఆయం పునర్నత్రగజేంద్ర
గామీ ప్రతప్తచామీకరశుద్ధగౌరః, పృథ్వానాతాంసః పృథుదీర్ఘబాహుర్వృకో
దరః పశ్యత పశ్యతేమమ్. ౬. యస్తేష్వషపార్శ్వేఽస్య మహాధనుస్తాన్ శ్యామౌ
యువా వారణయూధపాభః, సింహాన్నతాంసో గజభేలగామీపద్మాయతాక్షోఽ
ర్జున ఏష వీరః. ౭. కుంతీసమీపే పురుషోత్తమా తు యమావిమా విష్ణుమహేంద్ర
కల్పౌ, మనుష్యలోకే సకలే సమోఽస్తి యయోర్నరూపే న బలే న శీలే. ౮.
ఇయం పునః పద్మదళాయతాక్షీ మధ్యంవయః కించిదివస్పృశంతీ, నీలోత్పలా

భావరదేవతేవ కృష్ణా స్థితా మూర్తిమతీవ లక్ష్మీః. ౯. అస్మాన్తు పార్శ్వే కన
కోత్తమాభా యోషా ప్రభా మూర్తిమతీవ శారీ, మధ్యేస్థితా నా భగినీ ద్విజా
గ్యాశ్చక్రాయుధన్యప్రతిమస్య తస్య. ౧౦. ఇయం చ జాంబూనదశుద్ధకారీ పార్థస్య
భార్య భుజగేంద్రకన్యా, చిత్రాంగదా చైవ సరేంద్రకన్యా యోషా సవర్ణాగ్న్యో
మధూకపుష్పైః. ౧౧. ఇయం స్వసా రాజచమూపతేశ్చ ప్రవృద్ధసీలోత్పలదామ
వర్ణా, పద్మర్థ కృష్ణేన సదా సృపో యో వృకోదరస్యైష పరిగ్రహాఽగ్న్యోః.
౧౨. ఇయం చ రాజ్ఞోమగధాధిపస్య సుతా జరాసుధ ఇతి శ్రుతస్య, యవీయసో
మాద్రవతీసుతస్య భార్య మతా చంవకదామకారీ. ౧౩. ఇందీవరశ్యామతనుః
స్థితా తు యోషా పురాసీన్న మహీతలే చ, భార్యమతా మాద్రవతీసుతస్య
జ్యేష్ఠస్య సేయం కమలాయతాక్షీ. ౧౪. ఇయం తు నిష్పజ్జనువర్ణకారీ రాజ్ఞో
విరాటస్య సుతా సపుత్రా, భార్యభిమన్యోర్మహతో రణే యో ద్రోణాదిభిస్తైర్వి
రథో రథక్తైః. ౧౫. ఏతాస్తు సీమంతశిరోరుహాయాః శుక్లోత్తరీయా సరరాజ
పత్న్యోః, రాజ్ఞోఽస్య వృద్ధస్య పరఃశతాభ్యాః స్నుషా నృవీరా హతపుత్రనాథాః.
౧౬. ఏతా యథాముఖ్యముదాహృతా వో బ్రాహ్మణ్యభావాదృజుబుద్ధినత్వాత్,
సర్వాభవద్భిః పరిపుచ్చతో యానరేంద్రపత్న్యస్సువిశుద్ధనత్వాః. ౧౭. వైశంపా
యనడివాచః—ఏవం స రాజా కురువృద్ధవస్యః శమాగతస్తైర్నరదేవపుత్రైః,
పప్రచ్చ సర్వం కుశలం తదానీం గతేషు సర్వేష్వథ తాపసేషు. ౧౮. యోధేషు
చాస్యాశ్రమమండలం తం ముక్త్యా నివిష్టేషు విముచ్య పత్రమ్, స్త్రీవృద్ధబాలే చ
సుసంనివిష్టే యథార్హతస్తా కుశలాన్యపుచ్చత్. ౧౯.

ఇతి ఆశ్రమవాసికపర్వాంతర్గత ఆశ్రమవాసపర్వణి, పంచవింశోఽధ్యాయః.

ధృతరాష్ట్రోడవాచః—యథిష్ఠిర మహాబాహూ కచ్చిత్త్యం కుశ లీహ్యసి?
సహితో బ్రాతృభిఃసర్వైః పౌరజానపదైస్తథా. ౧. యే చ త్వమనుజీవంతి కచ్చి
త్తేఽపి నిరామయాః, సచివా భృత్యవర్గాశ్చ గురవశ్చైవ తే నృపః. ౨. కచ్చిత్తేఽపి
నిరతంకా వసంతి విషయే తవ? కచ్చిన్వర్తసి పౌరాణీం వృత్తిం రాజ్ఞీ శేవితామ్.
౩. కచ్చిన్నాన్యాయాననుచ్ఛిద్య కోశస్తేభిప్రపూర్యతే? అరిమధ్యస్థమిత్రేషు
వర్తసేచానురూపతః. ౪. బ్రాహ్మణానగ్రహరైర్వా యథావదనుపశ్యసి,
కచ్చిత్తే పరితుష్యంతి కీలేన భరత్సభ? ౫. శత్రవోఽపి కుతః పౌరాభృత్యా
వా స్వజనోఽపి వా, కచ్చిద్యజసి రాజేంద్ర శ్రద్ధావా పితృదేవతాః?
౬. అతిథినన్నపానేన కచ్చిదర్చసి భారత? కచ్చిన్నయపథే విప్రాః స్వకర్మనిరతాస్త

వ? ౭. క్షత్రియా వైశ్యవర్గా వా శూద్రావాపి కుటుంబినః, కచ్చిత్ స్త్రీబాల
 పృథంతే న శోచతి న యాచతే? ౮. జామయః పూజితాః కచ్చిత్తవ గేహే నర
 ర్భ? కచ్చిద్రాజర్షివంశోఽయం త్వామాసాద్య మహీపతిమ్ యథోచితం మహా
 రాజ యశసా నావసీదతి? ౯. వైశంపాయన ఉవాచ:—ఇత్యేవం వాదినం తం స
 న్ధాయవిప్రీత్యభాషత, కుశలప్రశ్నసంయుక్తం కుశలో వాక్యకర్తణి. ౧౦. యుధి
 ష్ఠిర ఉవాచ:—కచ్చిద్ధివర్ధతే రాజంస్తపశ్శాంతిర్దిమశ్చ తే? అపి మే జననీ చేయం
 శుశ్రూషుర్విగతక్లమా? ౧౧. అథాస్యాసుఫలో రాజన్ వనవాసా భవిష్యతి
 ఇయం చ మాతా జ్యేష్ఠా మే శీతవాతాధ్వోర్భితా. ౧౨. ఘోరేణ తపసా
 యుక్తా దేవీ కచ్చిన్న శోచతి? హతాన్ పుత్రాస్తపహవీర్యాన్ క్షత్రధర్షవరాయ
 ణాన్. ౧౩. నాపథ్యాయతి వా కచ్చిదస్తాన్ పాపకృతస్సా? క్వ చాసౌ విదురో
 రాజన్నమంస్తశ్యామహే వయమ్. సంజయః కుశలీ చాయం కచ్చిన్ను తపసి
 స్థితః? ౧౪. వైశంపాయన ఉవాచ:—ఇత్యుక్తః ప్రత్యువాచేదం ధృతరాష్ట్రో జనా
 ధిపమ్, కుశలీ విదురః పుత్ర తపో ఘోరం సమాశ్రితః. ౧౫. వాయుభక్షో నిరా
 హరః కృశో ధమనిసంతతః, కదాచిద్దృశ్యతే విప్రైఃశూన్యేఽస్తి కాననే క్వచిత్.
 ౧౬. ఇత్యేవం బ్రువతస్తస్య జటీవీటామఖః కృశః, దిగ్వాసా మలదిగ్ధాంగో వనరే
 ణుసముక్షితః. ౧౭. దూరాదాలక్షితః క్షత్తా తత్రాఖ్యాతో మహీపతేః, నివ
 ర్తమానస్సహసా రాజన్ దృష్ట్వాఽశ్రమం ప్రతి. ౧౮. తమన్వభావన్నుచతిరేక
 ఏవ యుధిష్ఠిరః, ప్రవిశంతం వనం ఘోరం లక్ష్మ్యలక్ష్మ్యం క్వచిత్క్వచిత్. ౧౯.
 భో భో విదుర రాజాహం దయితస్తే యుధిష్ఠిరః, ఇతి బ్రువన్నరపతిస్తం యత్నాద
 భ్యథావత. ౨౦. తతో వివిక్త ఏకాంతే తస్థౌ బుద్ధిమతాం వరః, విదురో వృక్ష
 మాశ్రిత్య కంచిత్రత్ర వనాంతరే. ౨౧. తం రాజా క్షీణభూయిష్ఠమాకృతీమా
 త్రసూచితమ్, అభిజ్ఞే మహాబుద్ధిం మహాబుద్ధిర్యుధిష్ఠిరః. ౨౨. యుధిష్ఠిరోఽహమ
 స్తీతి వాక్యముక్త్వాఽ గ్రతస్థితః, విదురస్యాశ్రమే రాజా తం చ ప్రత్యభిపూజయ
 త్. ౨౩. తతస్సాఽనిమిషో భూత్వా రాజానం తముదైక్షత, సంయోజ్య విదుర
 స్తస్త్వి దృష్ట్వం దృష్ట్యా సమాహితః. ౨౪. వివిశేవిదురో ధీమాన్ గాత్రైర్గాత్రాణి
 చైవహ, స్రాణాన్ స్రాణేషు చ దధదింద్రియాణీంద్రియేషు చ. ౨౫. స యోగబల
 మాధాయవివేశ నృపతేస్తనుమ్, విదురో ధర్మరాజస్య తేజసా ప్రజ్వలన్నివ. ౨౬.
 విదురస్య శరీరం తు తథైవ స్తబ్ధలోచనమ్, పృథ్వాశ్రితం తదా రాజా దదర్శ గతచే
 తనమ్. ౨౭. బలవంతం తథాత్తానం మేనే జహుగుణం తదా, ధర్మరాజో మహాతేజా

స్తచ్చ సస్తార పాండవః. ౨౮. పురాణమాత్మనస్సర్వం విద్యావా స విశంపతే,
యోగధర్తా మహాలేజా వ్యాసేన కథితం యథా. ౨౯. ధర్మరాజశ్చ తత్రైనం
సంచస్కారయిషుస్తదా, దగ్ధకామోఽభవద్విద్వానపథ వా గర్భభావత. ౩౦.
భోభోరాజస్మ దగ్ధవ్యమేతద్విదురసంజ్ఞకమ్, కళేబరమిహైవం తే ధర్మ ఏవస
నాతనః. ౩౧. లోకాస్సంతానికా నామ భవిష్యంత్యస్య భారత, యతిధర్మమవా
ప్తోఽసౌ నైష శోచ్యః పరంతప. ౩౨. ఇత్యుక్తో ధర్మరాజస్య వినివృత్య తతః పునః,
రాజ్ఞో వైచిత్రవీర్యస్య తత్సర్వం ప్రత్యవేదయత్. ౩౩. తతస్స రాజా ద్యుతిమార్
స చ సర్వోజనస్తదా, భీమనేనాదయశ్చైవ పరం విస్తయమాగతాః. ౩౪.
తచ్ఛ్రీత్వా పీఠిమార్ రాజా భూత్వా ధర్మజమబ్రవీత్, ఆపో మూలం ఫలం చైవ
మమేదం ప్రతిగృహ్యతామ్. ౩౫. యదన్నోహి సరో రాజంస్తదన్నోఽస్యాతిథిః
స్మృతః, ఇత్యుక్తస్సతథేత్యేనం స్రాహు ధర్మాత్తజో నృపమ్. ౩౬ ఫలం మూలం చ
ఋభుజే రాజ్ఞో దత్తం సహానుజః, తతఃస్తే వృక్షమూలేషు కృతవాసపరిగ్రహః.
తాం రాత్రిమవసత్ సర్వే ఫలమూలజలాశనాః. ౩౭.

ఇతి ఆశ్రమవాసికపర్యాంతర్గత ఆశ్రమవాసపర్వణి, షడ్వింశోఽధ్యాయః.

వైశంపాయనడవాచ—తతస్తు రాజన్నే తేషామాశ్రమే పుణ్యకర్తృణామ్,
శివా నక్షత్రసుపన్నా సా వ్యతీతాయ శర్వరీ. ౧. తతస్తత్ర కథాశ్చాసంస్తేషాం ధర్మ
ర్థలక్షణాః, విచిత్రపదసంచారా నానాశ్రుతిభిరన్వితాః. ౨. పాండవాస్త్యభితోమాతు
ర్ధరణ్యాం సుషుపుస్తదా, ఉత్సృజ్య సుమహర్షాణి శయనాని సరాధిప. ౩. యదాఽఽ
హోఽభవద్రాజా ధృతరాష్ట్రో మహామనాః, తదాహారా నృవీరాస్తే న్యవసంతాం
నిశాం తదా. ౪. వ్యతీతాయాం తు శర్వర్యాం కృతపార్వాష్టాకక్రియః, భ్రాతృ
భిస్సహితో రాజా దదర్శాశ్రమమండలమ్. ౫. సాంతఃపురపరీవారః సభృత్యస్సపు
రోహితః, యథాసుఖం యథోద్దేశం ధృతరాష్ట్రోభ్యనుజ్ఞయా. ౬. దదర్శ తత్ర
వేదీశ్చసంప్రజ్వలితపావకాః, కృతాభిషేకైర్దునిభిర్హుతాగ్నిభిరుపస్థితాః. ౭. వానేయపు
ష్పనికరైరాజ్యధూమోద్గమైరపి, బ్రాహ్మణపపుషాయుక్తాయుక్తా మునిగణస్యతాః.
౮. మృగయాదైరనుద్విగ్నైస్తత్ర తత్ర సమాశ్రితైః, అశంకితైః పక్షిగణైఃప్రగీ
తైరివ చ ప్రభో. ౯. కేకాభిర్నీలకంఠానాం దాత్యూహానాం చ కూజితైః, కోకి
లానాం కుహూరవైస్సుఖైశ్శృతిమనోహరైః. ౧౦. ప్రాగీత ద్వీజఘోషైశ్చ క్వచి
త్స్వచిదలంకృతమ్, ఫలమూలసమాహారైర్హద్భిశ్చోపశోభితమ్. ౧౧. తతస్స
రాజా ప్రదదౌ తాపసార్థముపాహృతాః, కలశాః కాంచనా రాజంస్తత్రై

వోదుంబరానపి. ౧౨. అజనాని ప్రవేశిశ్చ స్రుక్ష్మిణం చ మహీపతిః, కమండ
 లూంశ్చ స్థాలీశ్చ పిరరాణి చ భారత. ౧౩. భాజనాని చ తాహాని పాత్రీశ్చవివిధా
 నృప, యద్యదిచ్ఛతియావచ్చయచ్చాన్యదపిభాజనమ్. ౧౪. ఏవంసరాజాధర్మాత్తా
 పరీత్యాశ్రమమండలమ్, వసువిశ్రాణ్యతశ్చర్వం పునరాయాన్తహీపతిః. ౧౫. కృ
 తాహ్నికం చ రాజానం ధృతరాష్ట్రం మహీపతిమ్, దదర్శానీనమవ్యగ్రం గాంధా
 రీసమీతం తదా. ౧౬. మాతరం చావిదూరస్థాం శిష్యవత్ప్రిణతాంస్థితామ్, కుంతీం
 దదర్శ ధర్మాత్తా శిష్టాచారసమున్వితామ్. ౧౭. సతమధ్యర్చ్య రాజానం నామ
 సంశ్రావ్య చాత్మనః, నిషీదేత్యభ్యనుజ్ఞాతో బృన్యాముపవివేశ మా. ౧౮. భీమసేనా
 దయశ్చైవ పాండవా భరత్స్వభ, అభివాద్యోపసంగృహ్య నిషేదుః పార్థివాజ్ఞయా.
 ౧౯. సతైః పరివృతో రాజా శుశుభేఽతీవ కౌరవః, విభ్రీద్యాప్తి స్థాం శ్రియం
 దీప్తాం దేవైరివ బృహస్పతిః. ౨౦. తథాతేషూపవిష్టేషు సమాజగ్తుర్హర్షయః, శత
 యూపప్రభృతయః కురుక్షేత్రనివాసినః. ౨౧. వ్యాసశ్చ భగవాన్ విప్రోదేవర్షిగణ
 సేవితః, పృతశ్శిష్యైర్తహాతేజా దర్శయామాస పాండవమ్. ౨౨. తతస్స రాజా
 కౌరవ్యః కుంతీపుత్రశ్చ వీర్యవాన్, భీమసేనాదయశ్చైవ ప్రత్యుత్థాయాభ్యవాద
 యన్. ౨౩. సమాగతస్తతో వ్యాసః శతయూపాదిభిర్వృతః, ధృతరాష్ట్రం మహీ
 పాలమాన్యతామిత్యభాషత. ౨౪. వరం తు విష్టరం కాశ్యం కృష్ణాజనకుశోత్ర
 రమ్, ప్రతిపేదే తదా వ్యాసస్తదర్థముపకల్పితమ్. ౨౫. తేచ సర్వే ద్విజశ్రేష్ఠా
 విప్లరేషు సమంతతః, వైపాయనాభ్యనుజ్ఞాతా నిషేదుర్విపులౌజసః. ౨౬.

ఇతిఆశ్రమవాసికపర్వాంతర్గత ఆశ్రమవాసపర్వణి, సప్తవింశోఽధ్యాయః.

వైశంపాయన ఉవాచ:—తతస్సముపవిష్టేషు పాండవేషు మహాత్మసు,
 వ్యాసస్సత్యవతిపుత్ర ఇదం వచనమబ్రవీత్. ౧. ధృతరాష్ట్రం మహానామనా కచ్చిత్తే
 వర్తతే తవః? కచ్చిర్ననస్తే ప్రీణాతి ఎనవాసే నరాధిప? ౨. కచ్చిద్ధృది న తే శోణో
 రాజన్ పుత్రవినాశజః? కచ్చిద్ జ్ఞానాని సర్వాణి సుప్రసన్నాని తేఽనఘ? ౩. కచ్చి
 ద్బుద్ధిం దృఢాం కృత్వా చరన్యారణ్యకం విధిమ్? కచ్చిద్వధూశ్చ గాంధారీ న
 శోకేనాభిభూయతే? ౪. మహాప్రజ్ఞా బుద్ధిమతీ దేవీ ధర్మార్థదర్శినీ, ఆగమాపాయ
 తత్త్వజ్ఞా కచ్చిదేమా న శోచతి? ౫. కచ్చిత్కుంతీ చ రాజంస్త్యాం శుశ్రూషత్వ
 నహంకృతా? యాపరిత్యజ్య స్వం పుత్రం గురుశుశ్రూషణే రతా. ౬. కచ్చిద్ధర్మసు
 తో రాజా మహాత్మా సుమహామనాః? భీమాష్టనయమాశ్చైవ కచ్చిదేఽపి సాంత్వి
 తాః? ౭. కచ్చిన్నం వసి దృష్ట్వైతాన్ కచ్చిత్తే నిర్మలం మనః? కచ్చిచ్చ శుద్ధభావోఽసి

జాతజ్ఞానో నరాధిపః? ౮. ఏతద్ధి త్రితయం శ్రేష్ఠం సర్వభూతేషు భారత, నిర్వై
రతా మహారాజ సత్యమక్రోధ ఏవ చ. ౯. కచ్చితే న చ మోహోఽస్తి వనవాసేన
భారత, స్వవశే వన్యమన్నం వా ఉపవాసోఽపి వా భవేత్. ౧౦. విదితం చాపి
రాజేంద్ర విదురస్య మహాత్మనః, గమనం విధినానేన ధర్మస్య సుమహాత్మనః. ౧౧.
మాండవ్యశాపాద్ధి స వై ధర్మో విదురతాం గతః, మహాబుద్ధిర్మహాయోగీ మహాత్మా
సుమహామనాః. ౧౨. బృహస్పతిర్వా దేవేషు శుక్రోవా పృథురేషు చ, స తథా బుద్ధి
సంపన్నో యథా సపురుషర్షభః. ౧౩. తపోబలవ్యయంకృత్వా సుచిరాత్సంభృతతదా,
మాండవ్యేనర్షిణాధర్మో హ్యభిభూతస్సనాతనః. ౧౪. నియోగాద్భ్రష్టాః పూర్వం
మయాస్వేన బలేన చ, వైచిత్రవీర్యకే తే త్రైజాతస్స సుమహామతిః. ౧౫. భ్రాతా తవ
మహారాజ దేవదేవస్సనాతనః, ధారణాంతనసా ధ్యానాద్యం ధర్మం కవయో విదుః.
౧౬. సత్యేన సంవర్ధయతి యో దమేన శమేన చ, అహింసయా చ దాసేన తప్య
మానస్సనాతనః. ౧౭. యేన యోగబలాజ్ఞాతః కురురాజో యుధిష్ఠిరః, ధర్మ ఇత్యేష
నృపతే ప్రాజ్ఞేనామితబుద్ధినా. ౧౮. యథా వహ్నిర్యథా వాయుర్యథాపః పృథివీయ
థా, యథాఽఽకాశం తథా ధర్మ ఇహ చాముత్ర చ స్థితః. ౧౯. సర్వగత్యైవ రా
జేంద్ర సర్వం వ్యాప్య చరాచరమ్, దృశ్యతే దేవదేవైస్ససిద్ధైర్నిర్ముక్తకల్పవైః. ౨౦.
యోహి ధర్మస్య విదురోవిదురో యస్స పాండవః, స ఏష రాజా దృశ్యస్తే పాండవః
ప్రేక్ష్యవత్ స్థితః. ౨౧. ప్రవిష్టస్సుమహాత్మానం భ్రాతాతే బుద్ధిమత్తమః, దృష్ట్వా
మహాత్మా కాంతేయం మహాయోగబలాన్వితః. ౨౨. త్వాం చాపి శ్రేయనా
యోజ్యే న చిరాద్భరతవర్షభ, సంశయచ్ఛేదనార్థాయ పాత్రం మాం విద్ధి పుత్రక.
౨౩. నకృతం యైః పురా కశ్చిత్కర్త లోకే మహర్షిభిః, ఆశ్చర్యభూతం తపసః
ఫలం తద్దర్శయామి వః. ౨౪. కిమిచ్ఛసి మహీపాల మతః ప్రాప్తుమభీషితిమ్,
ద్రష్టుం ప్రష్టుమథ శ్రోతుం తత్కర్తాస్మి తవానఘ. ౨౫.

ఇతి ఆశ్రమవాసికపర్వాంతర్గత ఆశ్రమవాసపర్వణి, అష్టావింశోఽధ్యాయః.

—ॐ అథ పుత్రదర్శనపర్వప్రారంభః. ॐ—

జనమేజయఉవాచ—వనవాసం గతే విప్ర ధృతరాష్ట్రే మహీపతౌ, సభాశ్యే
నృపశార్దూలే వధ్వా కుంత్యా సమన్వితే. ౧. విదురే చాపి ధర్మజ్ఞే ధర్మరాజం
వ్యపాశ్రితే, వసత్సు పాండుపుత్రేషు సర్వేషాశ్రమమండలే. ౨. యత్తదాశ్చర్య

మితి వైకరిష్యామిత్యువాచ హ, వ్యాసః పరమలేజస్వీ మహర్షిస్తద్వదస్వమే. 3. వనవాసే చ కారవ్యః కియంతం కాలమచ్యుతః, యుధిష్ఠిరో నరః తస్మిన్ సత్సజనస్తదా?. ౪. కిమాహరాశ్చ తే తత్ర సప్తే న్యావ్యవసక్ ప్రభో?, సాంతఃపురా మహాత్మాన ఇతి తద్బ్రూహి మేఽనఘ. ౫. వైశంపాయనఉవాచ: — తేఽనుజ్ఞాతాస్తదా రాజన్ కరురాజేనపాండవాః, నివిధాన్యన్నపానాని విశ్రామ్యానుభవంతి తేఽ. మాసమేకం విజప్తౌ స్తే సప్తే న్యాంతఃపురా వనే, అథ తత్రాగమద్వాన్యా యథోక్తం తే మయాఽనఘ. 6. తథా చ తేషాం సర్వేషాం కథాభిర్మృపసన్నిధౌ, వాసమన్వాసతాం రాజన్నాజగుర్గునయోపరే. ౭. నారదః పర్వతశ్చైవ దేవలశ్చ మహాతపాః, విశ్వావసుస్తుంబరుశ్చ చిత్రనేనశ్చభారత. ౮. తేషామపి యథాన్యాయం పూజాం చక్రే మహాతపాః, ధృతరాష్ట్రాభ్యనుజ్ఞాతః కరురాజో యుధిష్ఠిరః ౧౦. నిషేదుస్తే తతస్సుర్వేపూజాం ప్రాప్య యుధిష్ఠిరాత్, ఆసనేవ్యథ పుణ్యేషు బర్హిణేషు వరేషు చ. ౧౧. తేషు తత్ప్రవవిష్టేషు సతురాజా మహామతిః, పాండవుశ్చైః పరివృతౌ నిషసాద కరుద్యహ. ౧౨. గాంధారి చైవ కుంతీ చ ద్రాపదీ సాత్వతీ తథా, ప్రియశ్చన్యాస్తథాన్యాభిస్సహాపవివిశుస్తతః. ౧౩. తేషాం తత్ర తథా దివ్యా ధర్మిష్ఠాశ్చాభవన్నృప, ఋషీణాం చ పురాణానాం దేవాసురవిమిశ్రితాః. ౧౪. తతః కథాంతే వ్యాసస్తం ప్రజ్ఞాచక్షుషమీశ్వరమ్, ప్రోవాచ వదతాం శ్రేష్ఠః పునరేవ స తద్వచః. ౧౫. ప్రీయమాణో మహాతేజాస్సర్వవేదవిదాం వరః, విదితం మమ రాజేంద్ర యత్రేహృది నివతీతమ్. ౧౬. దహ్యామానస్య శోకేన తప పుత్రకృతేన వై, గాంధార్యాశ్చైవ యద్దుఃఖం హృది తిష్ఠతి నిత్యదా. ౧౭. కుంత్యాశ్చ యస్తహరాజ ద్రాపద్యాశ్చ హృది స్థితమ్, యచ్చ ధారయతే తీవ్రం దుఃఖం పుత్రవినాశనమ్. ౧౮. సుభద్రా కృష్ణభగినీ తచ్ఛాపి విదితం మమ, శ్రుత్వా సమాగమమిదం సర్వేషాం వస్తతో నృప. ౧౯. సంశయచ్ఛేదనార్థాయ ప్రాప్తః కారవనం దన, ఇమే చ దేవగంధర్వాః సర్వే చేమే మహర్షయః. ౨౦. పశ్యంతు తపసా వీర్యమద్య మే చిరసంభృతమ్, తిదుచ్యతాం మహారాజ కం కామం ప్రదదామి తే? ౨౧. ప్రణోఽస్మి వరం దాతుం పశ్య మే తపసః ఫలమ్, ఏనముక్తస్సు రాజేంద్రో న్యాసేనామితబుద్ధినా. ౨౨. ముహూర్తమివ సూచింశ్య వచరామోపచక్రమే, ధన్యోఽస్మ్యనుగృహీతశ్చ సఫలం జీవితం చ మే. ౨౩. యన్తేసయాగమోఽద్యేహ భవద్భిః సహసాధుభిః, అద్య చాశ్యవగచ్ఛామి గతిమిష్టామిహాత్మనః. ౨౪. బ్రహ్మకలైర్భవద్భిర్యత్సమేతోఽహం తపోధనాః, దర్శనాదేవ భవతాం పూతోఽహం

నాత్ర సంశయః. ౨౫. విద్యతే న భయం చాపి పరలోకాన్తమానఘాః, కింతు
తస్య సుదుర్బుధేర్నందస్యాపనయైగ్భృశమ్. ౨౬. దూయతే మే మనో నిత్యం
స్తరతః పుత్రగృద్ధినః, అపాపాః పాండవా యేన నికృతాః పాపబుద్ధినా. ౨౭
ఘాతితా పృథివీ యేన సహయా సనరద్విపా, రాజానశ్చ మహాత్మానో నానాజన
వదేశ్వరాః. ౨౮. ఆగమ్య మమ పుత్రార్థే సర్వేమృత్యువశం గతాః, యే తే
పితౄణాశ్చ దారాంశ్చప్రాణాంశ్చ మనసః ప్రియాః. ౨౯. పరిత్యజ్య గతాఃశూరాః
ప్రేతరాజనివేశనమ్, కాను తేహం గతిర్భిష్టా మిత్రార్థే యేహతా మృధే. ౩౦.
తథైవ పుత్రపాత్రాణాం మమ యే నిహతా యుధి, దూయతే మే మనోఽభీక్ష్యం
ఘాతయిత్వా మహాబలమ్. ౩౧. భీష్టం శాంతనవం వృద్ధం ద్రోణం చ ద్విజసత్త
మమ్, మమ పుత్రేణ మూఢేన పాపేనాకృతబుద్ధినా. ౩౨. క్షయం నీతం కులం
దీప్తం పృథివీ రాజ్యమిచ్ఛతా, ఏతత్సర్వమనుస్తృత్య దహ్యామానో దివానిశమ్.
౩౩. న శాంతిమధిగచ్ఛామి దుఃఖశోకసమాహతః, ఇతి మే చింతయానస్య పితః
శాంతిర్నవిద్యతే. ౩౪. వై శంపాయనఉవాచః—తచ్ఛ్రుత్వా వివిధం తస్య రాజక్షే
పరిచేవితమ్, పునర్న విశృతః శోకో గాంధార్యా జనమేజయ. ౩౫. కుంత్యా ద్రుపద
పుత్ర్యాశ్చ సుభద్రాయాస్తథైవ చ, తాసాం చ నరనారీణాం వధూనాం కౌరవ
స్యహ. ౩౬. పుత్రశోకసమావిప్లవ గాంధారిష్విదమబ్రవీత్, శ్వశురం బద్ధనయనా
దేవీ ప్రాంజలిర్ఘ్నతా. ౩౭. షోడశేమాని వర్షాణి గతాని మునిపుంగవ, అస్య రాజ్ఞో
హతాః పుత్రాః శోచతే న శిమో విభో. ౩౮. పుత్రశోకసమావిప్లవ నిశ్వసన్
హేమః భూమిః, న శేతే వసతిః సర్వా ధృతరాష్ట్రో మహామునే. ౩౯. లోకా
నన్యాః సమగ్రోఽసి ప్రప్థుం సర్వం తపోబలాత్, కిము లోకాంతరగతా రాజ్ఞో
దర్శయితుం సుతా. ౪౦. ఇయం చ ద్రౌపదీ కృష్ణా హతజ్ఞాతిసుతాభృశమ్,
శోచత్యతేవ సర్వాసాం స్నుమాణాం దయితా స్నుమా. ౪౧. తథా కృష్ణస్య భగినీ
సుభద్రా భద్రభాషిణీ, సౌభద్రవధసంతప్తా భృశం శోచతి భామినీ. ౪౨. ఇయం చ
భూరిశ్రవసా భాగ్యవరమసమ్మతా, భర్తృవ్యసనశోకార్తా భృశం శోచతి భామినీ.
౪౩. యన్యాస్తు శ్వశురో ధీమాన్ బాహ్లికస్స కురూద్వహః, నిహతః సోమదత్తశ్చ
పిత్రాసహ మహారథే. ౪౪. శ్రీమతోఽస్య మహాబుద్ధే స్సంగ్రామేష్వపలాయనః,
పుత్రిస్య తే పుత్రశతం నిహతం యద్రణాజరే. ౪౫. తస్య భార్యాశతమిదం దుఃఖ
శోకసమాహతమ్, పునఃపునర్వర్ధయానం శోకం రాజ్ఞో మమైవ చ. ౪౬. తేనారం
భేణ మహతా మాముపాస్తే మహామునే, యే చ శూరా మహత్తానః శ్వశురా

మే మహారథాః. ౪౭. సోమదత్తప్రభృతయః కాను తేహం గతిః ప్రభో, తవప్రసాదాద్భగవత్ విశోకోఽయం మహీపతిః. ౪౮. యథాస్యాద్భవితా చాహం కుంతీచేయం వధూస్తవ, ఇత్యుక్తవత్సాం గాంధార్యాం కుంతీ వ్రతకృశాననా. ౪౯. ప్రచ్ఛన్నజాతం పుత్రం తు సస్తారాదిత్యసన్నిభమ్, తామృషిర్వరదో వ్యాసో దూరశ్రవణదర్శనః. ౫౦. అవశ్యద్దుఃఖతాం దేవీం మాతరం సవ్యసాచినః, తామువాచ తతో వ్యాస్యో యత్రే కార్యం వివక్షితమ్. ౫౧. తద్బ్రూహి త్వం మహాభాగో యత్రే మనసి వర్తతే, శ్వశురాయ తితిః కుంతీ ప్రణమ్య శిరసా తదా, ఉవాచ వాక్యం సప్రీడా వివృణ్వనా పురాతనమ్. ౫౨.

ఇతి ఆశ్రమవాసికపర్వాంతర్గత పుత్రదర్శనపర్వణి, ఏకోనత్రింశోఽధ్యాయః.

కుంతువాచః—భగవత్ శ్వశురో మే ఽసి దైవతస్యాపి దైవతమ్, సమే దేవాతిదేవస్త్యం శృణు సత్యాం గిరం మమ. ౧. తవస్వీ కోపనో విప్రో దుర్వాసా నామ మే పితుః, భిక్షాముపాగతో భోక్తుం తమహం పర్యతోషయమ్. ౨. శౌచేన త్వాగసస్త్యాగైః శుద్ధేన మనసా తథా, కోపస్థానేష్యసి మహత్స్వకుప్యం న కదాచన. ౩. సుప్రీతో వరదో మేఽభూత్కృతకృత్యో మహామువిః, అవశ్యం తే గృహీతవ్యమితి మాం సోఽబ్రవీద్వచః. ౪. తతశ్శాపభయాద్విప్రమహాచం పునరేవ తమ్, ఏవమస్త్యితిచక్రాహ పునరేవ స మే ద్విజః. ౫. ధర్మస్య జననీ భద్రో భవిత్రీ త్వం శుభాననే, వశే స్థాస్యంతి తే దేవా యాంస్త్యచూవాహయిష్యసి. ౬. ఇత్యుక్త్యాం తర్హితో విప్రస్తతోఽహం విస్తితాభవమ్, న చ సర్వాస్వపథాసు స్మృతిర్నే విప్రణశ్యతి. ౭. అథహర్త్యతలస్థాహం రవిముద్యంతమీక్షతీ, సంస్తృత్య తదృషే ర్వాక్యం స్పృహయంతీ దివాకరమ్. ౮. స్థితాహం బాలభావేన తత్ర దోషమబుధ్యతీ, అథ దేవస్సహస్రాంశుర్నత్సమీపాగతోఽభవత్. ౯. ద్విధా కృత్వాత్తనో దేహం భూమా చ గగనేఽపి చ, తతాప లోకానేకేన ద్వితియేనాగమత్స మామ్. ౧౦. స మామువాచ వేపంతీం వరం మత్తోవృణీష్వ హ, గమ్యతామితి తం చాహం ప్రణమ్య శిరసాఽవదమ్. ౧౧. స మామువాచ తిగ్దాంశుర్వృథాహ్వానం న మే క్షమమ్, భిక్ష్యామి త్వాం చ విప్రం చ యేన జత్తో వరస్తవ. ౧౨. తమహం రక్షతీ విప్రం శాపాదనపకారిణమ్, పుత్రో మేత్వత్సమో దేవ భవేదితి తతోఽబ్రువమ్. ౧౩. తతో మాం తేజసాఽవిశ్య మోహయిత్వా చ భానుమాన్, ఉవాచ భవితా పుత్రస్తవేత్యభ్యగమద్దీవమ్. ౧౪. తతోఽహమంతర్భవనే పితుర్వృత్తాంతరక్షిణీ, గూఢోత్పన్నం సుతం బాలం జలే కర్ణమవాసృజమ్ ౧౫.

నూనం తస్యైవ దేవస్య ప్రసాదాత్పునరేవ తు, కన్యాహమభవం విప్ర యథా
 ప్రాహ స మూఘ్మపిః. ౧౬. స మయా మూఢయా పుత్రో జ్ఞాయమానోఽపు
 పేక్షితః, తస్మాం దహతి విప్రశ్రే యథా సువిదితం తవ. ౧౭. యది వాపమపాపం
 వా తదేతద్వివృతం మయా, తం ద్రష్టుమిచ్ఛాం భగవన్ వ్యపనేతుం త్వమర్హసి.
 ౧౮. యచ్ఛాస్య రాజ్ఞో విదితం హృదిస్థం భవతోఽనఘ, తం చాయం లభతాం
 కామమద్యైవమునిసత్తమ. ౧౯. ఇత్యుక్తః ప్రత్యువాచేదం వ్యాసో వేదవిదాం
 వరః, సాధు సర్వమిదం భావ్యమేవమేతద్భూతమమ్. ౨౦. అపరాధశ్చ తే
 నాస్తి కన్యాభావం గతాహ్వసి, దేవాశ్చైశ్వర్యవంతో వై శరీరాణ్యావిశంతి వై.
 ౨౧. సంతి దేవనికాయాశ్చ సంకల్పాజ్జనయంతి వై, వాచా దృష్ట్యా తథాస్పర్శా
 త్సంహర్షేణేతిపంచధా. ౨౨. మనుష్యధర్మే వర్తంత్యాస్తవ మోహా న విద్యతే,
 ఇతి కుంతి విజానీహి వ్యేతు తే మానసా జ్వరిః. ౨౩. సర్వం బలవతాం పథ్యం
 సర్వం బలవతాం శుచి, సర్వం బలవతాం ధర్మః సర్వం బలవతాం స్వకమ్. ౨౪.

ఇతి ఆశ్రమవాసికపర్వాంతర్గత పుత్రదర్శనపర్వణి, త్రింశోఽధ్యాయః.

వ్యాసఉవాచః—భద్రే ద్రక్ష్యసి గాంధారి పుత్రా భ్రాతృకా సఖీ
 స్తథా, బంధూంశ్చ పితృభిన్నార్థం నిశి సుప్తోత్థితానివ. ౧. కర్ణం ద్రక్ష్యతి కుంతీ చ
 సౌభద్రం చాపి యాదవీ, క్రౌంచదీ పంచపుత్రాంశ్చ పితృకా భ్రాతృంస్తథైవ చ.
 ౨. పూర్వమేవైష హృదయే వ్యవసాయోఽభవన్నమ, యదాస్తి చోదితో రాజ్ఞా
 భవత్యాపృథయైవ చ. ౩. స తే శోచ్యా మహాత్మానః సర్వ ఏవ సర్వభాః,
 శ్రుతధర్మపరాస్సంతస్తథాహి నిధనం గతాః. ౪. భవితవ్యమవశ్యంతతురకార్య
 మనిందితే, అవతేఽస్తతస్సర్వే దేవభాగా మహీతలమ్. ౫. గంధర్వాప్సరసశ్చైవ
 పితౄణామగుహ్యరాక్షసాః, తథా పుణ్యజనాశ్చైవ సిద్ధా దేవర్షయోఽపి చ. ౬.
 దేవాశ్చ దానవాశ్చైవ తథా దేవర్షయోఽమలాః, తత్ర తే నిధనం ప్రాప్తాః కరు
 క్షేత్రే రణాజరే. ౭. గంధర్వరాజో యో ధీమాన్ ధృతరాష్ట్ర ఇతి శ్రుతః,
 స ఏవ మానుషో లోకే ధృతరాష్ట్రః పతిస్తవ. ౮. పాండుం మరుద్గణాద్విద్ధి
 విశిష్టతమమచ్యుతమ్, ధర్మస్యాంశోఽభవక్ష్యతా రాజా చైవ యధిష్ఠిరః. ౯. కలిం
 దుర్యోధనం విద్ధి శకునిం ద్వాపరం తథా, దుశ్శాసనాదీన్ విద్ధి త్వం రాక్షసాన్
 శుభదర్శనే. ౧౦. మరుద్గణాద్భీమనేనం బలవంతమరిందమమ్, విద్ధి త్వం తు నర
 మృషి మిమం పార్థం ధనంజయమ్. ౧౧. నారాయణం హృషీకేశ మశ్వినౌ
 యమశ్చ తథా, ద్విధా కృత్వాత్మనో దేహమాదిత్యం తపతాం వరమ్. ౧౨.

లోకాంశ్చ తాపయానం వై విద్ధి కర్ణం చ శోభనే, యస్య వై పార్థ ఉమ్భూతః
 సుహర్షజననస్తథా. ౧౩. యశ్చి పాండవదాయాదో హృష్టః పృథ్వీహారణైః,
 స సామ ఏవ సాభద్రో యోగాదేవాభవద్విధా. ౧౪. క్రాపద్యా సహ సంభూతం
 ధృష్టమ్యమ్నం చ పావకాత్, అగ్నేర్భాగం శుభం విద్ధి రాక్షసం తు శిఖండినమ్.
 ౧౫. ద్రోణం బృహస్పతేర్భాగం విద్ధి క్రాణిం చ రుద్రజమ్, భీష్మం చ విద్ధి
 గాంగేయం వసుం మానుషతాం గతమ్. ౧౬. ఏవమేతే మహాప్రాజ్ఞే దేవా
 మానుష్యమేత్యహి, తతః పునర్గతాః స్వర్గం కృతే కర్తవ్యే శోభనే ౧౭.
 యచ్ఛ వై హృది సర్వేషాం దుఃఖమేతచ్ఛిరం స్థితమ్, తదద్య వ్యవనేష్యామి
 పరలోకకృతాద్భయాత్. ౧౮. సర్వే భవంతో గచ్ఛంతు నదీం భాగీరథీం ప్రతి,
 తత్ర వ్రత్యథ తాన్ సర్వాన్ యే హతాస్తత్ర రణజితే. ౧౯. వైశంపాయన
 ఉవాచ:—ఇతి వ్యాసస్య వచనం శ్రుత్వా సర్వో జనస్తదా, మహతా సింహనాదేన
 గంగామభిముఖో యయా. ౨౦. ధృతరాష్ట్రశ్చ సామాత్యః ప్రయయా సహ
 పాండవైః, సహితో మునిశాద్దూలైర్గంధర్వైశ్చ సమాగతైః. ౨౧. తతో గుగాం
 సమాసాద్య క్రమేణ స జనార్దవః, నివాసమకరోత్సర్వో యథాప్రీతి యథా
 సుఖమ్. ౨౨. రాజా చ పాండవైః సార్థమిష్టే దేశే సహనుగః, నివాసమకరో
 ద్ధీమాన్ సప్త్రీవృద్ధపురఃసరః. ౨౩. జగామ తదహశ్వాపి తేషాంవర్షశతం యథా,
 నిశాం ప్రతీక్షమాణానాం దిదృక్షూణాం మృతాన్మృపాన్. ౨౪. అథ పుణ్యం
 గిరివరమస్తమభ్యగమద్రవిః, తతః కృతాభిషేకాస్తే వైశం కర్త సమాచరన్. ౨౫.

ఇతి ఆశ్రమవాసికపర్వాంతర్గత పుత్రదర్శనపర్వణి, ఏకత్రింశోఽధ్యాయః.

—ॐ స్త్రీణాంపఠినమాగమః. ॐ—

వైశంపాయనఉవాచ:—తతో నిశాయాం ప్రాప్తాయాం కృతసాయా
 ప్నికక్రీయాః, వ్యాసమభ్యగమక్ సర్వే యే తత్రాసన్ సమాగతాః. ౧. ధృత
 రాష్ట్రస్తు ధర్మాత్మా పాండవైస్సహితస్తదా, శుచిరేకమనాః సార్థ మృషిభిస్తైరుపా
 విశత్. ౨. గాంధార్యా సహనార్యస్తు రహితాః సముపావిశన్, పారజానపదా
 శ్వాపి జనః సర్వో యథా వయః. ౩. తతో వ్యాసో మహాతేజాః పుణ్యం భాగీ
 రథీజలమ్, అవగాహ్యజహవాథ సర్వాన్ లోకాన్తహమునిః. ౪. పాండవానాం
 చ యే యోధాః కౌరవాణాం చ సర్వశః, రాజానశ్చ మహాభాగా నానాదేశ
 నివాసిनః. ౫. తతః స తుములః శబ్దో జలాంతే జనమేజయ, ప్రాదురాసీద్యథా
 పూర్వం కురుపాండవసేనయోః. ౬. తతస్తే పార్థివాస్సర్వే భీష్మద్రోణపురోగమాః,

ససైన్యాః సలిలా తప్తాత్మము తత్థస్సహస్రశః. ౭. విరాటద్రుపదా చైవ సహపుత్రై
ససైనికౌ, ద్రౌపదేయాంశ్చ సౌభద్రౌ రాక్షసశ్చ ఘటోత్కచః. ౮. కర్ణదుర్యో
ధనౌ చైవ శకునిశ్చ మహారథః, దుశ్శాసనాదయశ్చైవ ధార్తరాష్ట్రా మహా
బలాః. ౯. భగదత్తో జరాసంధిర్బలసంధశ్చ వీర్యవాన్, భూరిశ్రవాశ్శులశ్శుల్యో
వృషసేనశ్చ సానుజః. ౧౦. లక్ష్మణో రాజపుత్రశ్చ ధృష్టద్యుమ్నస్య చాత్మజః,
శిఖండిపుత్రాస్సర్వే చ ధృష్టకేతుశ్చ సానుజః. ౧౧. ఆచలో వృషకశ్చైవ రాక్షస
శ్చాప్యలాయుధః, బాహ్లికస్సానుమదతతశ్చ చేకితానశ్చ పార్థివః. ౧౨. ఏతేచాన్యే చ
బహవో బహుత్వాద్యేన కీర్తితాః, సర్వే భాసురదేహాస్తే సముత్తమ్ధుల్లాతతః.
౧౩. యస్య వీరస్య యో వేహో యో ధ్వజో యచ్చ వాహనమ్, తేన తేన
వ్యదృశ్యంత సముపేతా నగాధిపాః. ౧౪. దివ్యాంబరధరాస్సర్వే సర్వే భ్రాజిష్ణు
కుండలాః, నిర్దైవరా నిరహంకారా విగతకోధమత్సరాః. ౧౫. గంధర్వైరుప
గీయంతస్తుయమానాశ్చ వందిభిః, దివ్యమాల్యాంబరధరాః పృథాశ్చాప్సరసాం
గణైః. ౧౬. ధృతరాష్ట్రస్య చ తదా దివ్యం చక్షుర్నరాధిపః, మునిస్సత్యవతిపుత్రః
శ్రీతః ప్రాదాత్తపోబలాత్. ౧౭. దివ్యజ్ఞానబలోపేతా గాంధారి చ యశస్వినీ,
దదర్శ పుత్రాం స్తాన్ సర్వాన్ యే చాన్యైఃపి మృగే హతాః. ౧౮. తదద్భుతమ
చింత్యం చ సుహృద్రోమహర్షణమ్, విస్తృతస్సజనస్సర్వో దదర్శానిమిషేక్షణః. ౧౯.
తదుత్సవమహోదగ్రం హృష్టనారీనరాకులమ్, ఆశ్చర్యభూతం దదృశే చిత్రం పట
గతం యథా. ౨౦. ధృతరాష్ట్రస్త్తు తాన్ సర్వాన్ పశ్యన్ దివ్యేన చక్షుషా,
ముముదే భగతశ్రేష్ఠ ప్రసాదాత్తస్య వై మునేః. ౨౧.

ఇతి ఆశ్రమవాసికపర్వాంతర్గత పుత్రదర్శనపర్వణి, ద్వాత్రింశోఽధ్యాయః.

వై శంపాయనఉవాచ:—తతస్తే భరతశ్రేష్ఠాస్సమాజగ్నుః పరస్పరమ్, విగత
క్రోధమాత్సర్యాస్సర్వే విగతకల్తపాః. ౧. విధిం పరమమాస్థాయ బ్రహ్మవిహితం
శుభమ్, సంహృష్టమనసః సర్వే దేవలోక ఇవామరాః. ౨. పుత్రః పిత్రా చ
మాత్రా చ భార్యాశ్చ పతిభిస్సహ, భ్రాత్రా భ్రాతా సఖా చైవ సఖ్యా
రాజ్ సమాగతాః. ౩. పాండవాస్తు మహేష్వాసం కర్ణం సౌభద్రమేవ చ, సంప్ర
హర్షాత్సమాజగ్నౌ ద్రౌపదేయాంశ్చ సర్వశః. ౪. తతస్తే ప్రీయమాణావై కర్ణేన
సహపాండవాః, సమేత్య పృథివీపాలసౌహృదే చ స్థితాఽభవత్. ౫. పరస్పరం
వై సమాగమ్య యోధాస్తే భరతర్షభ, మునేః ప్రసాదాత్తే హేయం క్షత్రియా నష్ట
మన్యవః. ౬. అసౌహృదం పరిత్యజ్య సౌహృదే పర్యవసితాః, ఏవం సమాగతా

స్మర్యే కురుభిర్బాంధవైస్సహ. 2. పుత్రైశ్చ పురుషవ్యాఘ్రాః కురవోఽన్యే చ
 పార్థివాః, తాం రాత్రిమఖిలామేవం విహృత్య ప్రీతమానసాః. ౩. మేనిరే పరితో
 షేణ నృపాస్త్వర్గసదో యథా, నాత్ర శోకో భయం త్రాసో నారతిర్నాయశోఽభ
 వత్. ౪. పరస్పరం సమాగమ్య యోధానాం భరత్స్వభ, సమాగతాస్తాః పితృభి
 రాభ్యైతృభిః పతిభిస్సుతైః. ౫. ముదం పరమికాం ప్రాప్త్య నార్యో దుఃఖమథా
 త్యజన్, ఏకాం రాత్రిం విహృత్యైవ తే వీరాస్తాశ్చ యోషితః. ౬. ఆయం
 త్యాగిన్యోగ్యమాశ్లిష్య తతో జగ్గుర్వథాగతమ్, తతో విసర్జయామాస లోకాం
 స్తాన్మనిపుంగవః. ౭. క్షణేనాతర్హితాశ్చైవ ప్రేక్షతామేవ తేభవన్, అవ
 గామ్య మహత్తానః పుణ్యాం భాగీరథీం సదీమ్. ౮. సరథాస్సధ్వజాశ్చైవ స్వాని
 వేశ్మాని భేజిరే, దేవలోకం యయుః కేచి తేచిచ్ఛిహ్నసదస్తథా. ౯. కేచిచ్ఛ
 వారుణం లోకం కేచిత్కౌటేరమాపువన్, తతో వైవస్వతం లోకం కేచిచ్ఛై
 వాపువన్మృతాః. ౧౦. రాక్షసానాం పిశాచానాం కేచిచ్ఛాప్య త్రరాన్ కురూన్,
 విచిత్రగతయశ్చాన్యే యానవాప్యాయైస్సహ. ౧౧. ఆజగ్మస్తే మహత్తానః సవా
 హస్సవదానుగాః, గతేషు తేషు సర్వేషు సలిల్థా మహామునిః. ౧౨. ధర్మశీలో
 మహాతేజాః కురూనాం హితకృత్తథా, తతః ప్రోవాచ తా సుర్వాః క్షత్రియా
 నిహతేశ్వరాః. ౧౩. యాయాః పతికృతా లోకానిచ్ఛంతి పరమస్త్రియః, తాజా
 మ్నావీజలం క్షిప్రమవగాహంత్యతంద్రితాః. ౧౪. తతస్తస్య వచశ్చుత్వా శ్రద్ధ
 ధానా వరాంగనాః, శ్వశురం సమనుజ్ఞాప్య వివిశుజ్ఞామ్నావీజలమ్. ౧౫. విముక్తా
 మానుషైర్దేహైస్తతస్తాభర్తృభిస్సహ, సమాజగ్మస్తదా సాధ్వ్యః సర్వా ఏవ
 విశాంపతే. ౧౬. ఏవం క్రమేణ సర్వాస్తాః శీలవత్యః పతివ్రతాః, ప్రవిశ్య
 క్షత్రియా ముక్తా జగ్గుర్భర్తృసహోకతామ్. ౧౭. దివ్యరూపసమాయుక్తా దివ్యా
 భరణభూషితాః, దివ్యమాల్యాంబరధరా యథాసాం పతయస్తథా. ౧౮. తాశ్శీల
 గుణసంపన్నా విమానస్థా గతక్లమాః, సర్వాస్సర్వగుణోపేతాః స్వస్థానం ప్రతిపే
 దిరే. ౧౯. యస్య యస్య తు యః కామస్తస్మిన్ కాలే బభూవహ, తం తం
 విసృష్టవాన్ వ్యాసో వరతో ధర్మవత్సలః. ౨౦. తచ్చుత్వా నరదేవానాం
 పునరాగమనం నరాః, జహృషుర్దుదితాశ్చాసన్నానాదేశగతా అపి. ౨౧. ప్రియై
 స్సమాగమం తేహం యస్సమ్యక్ఫృణయాన్నరః, ప్రియాణి లభతే నిత్యమిహచ
 ప్రేత్య చైవహ. ౨౨. ఇష్టబాంధవసంయోగమనాయాసమనామయమ్, యశ్చైత
 చ్ఛాసయేద్విద్వాన్ విదుషో ధర్మవీరతమః. ౨౩. సయశః ప్రాప్నుయాల్లోకే

పరత్ర చ శుభాంగతిమ్, స్వాధ్యాయముక్తా మనుజాస్తపోయుక్తాశ్చ భారత. ౨౯.
సాధ్వాచారా దమోపేతా దాననిర్ధూతకల్తమాః, ఋజవశ్శుచయశ్శాంతా
హింసాన్యశేవివర్జితాః. ౩౦. ఆస్తికాశ్శృద్ధానాశ్చ ధృతిమంతశ్చ మానవాః,
శ్రుత్యాశ్చర్మణుదం పర్వ హ్యవాప్స్యంతి పరాం గతిమ్. ౩౧.

ఇతి ఆశ్రమవాసికపర్వాంతర్గత పుత్రదర్శనపర్వణి, త్రయస్త్రింశోఽధ్యాయః.

సాతిరువాచః— ఏతద్భూత్వా నృపో విద్వాన్ హృష్టోఽభూజ్జనమేజయః,
పితామహానాం సర్వేషాం గమనాగమనం తదా. ౧. ఆబ్రవీచ్ఛ ముదా యుక్తః
పునరాగమను ప్రతికథం ను త్సుక్తదేహానాం పునస్తద్రూపదర్శనమ్. ౨. ఇత్యుక్తస్స
ద్విజశ్రేష్ఠో వ్యాసశిష్యః స్రుతాపనాన్, ప్రోవాచ వదతాం శ్రేష్ఠస్తం నృపం జనమే
జయమ్. ౩. వైశంపాయనఉవాచః— అవిప్రణాశస్సర్వేషాం కర్తృణామితి నిశ్చయః.
కర్తృణాని శరీరాణి తదైవాకృతయో నృప. ౪. మహాభూతాని నిత్యాని భూతాని
పతిసంశ్రయాత్, తేషాం చ నిత్యం సంవాసో న వినాశే వియుజ్యతామ్. ౫.
అనాయాసకృతం కర్తృ సత్యశ్రేష్ఠః ఫలాగమః, ఆత్మా చైభిస్సమాయుక్తస్సుఖదుఃఖ
ముపాశ్నుతే. ౬. అవిరాశ్యస్తథా యుక్తః క్షేత్రజ్ఞ ఇతి నిశ్చయః, భూతానామా
త్తకో భావో యథాసా న వియుజ్యతే. ౭. యావన్న క్షీయతే కర్తృ తావత్తస్య
న్వరూపతా, క్షీణః త్వా నరో లోకే చూచాన్యత్వం నియచ్ఛతి. ౮. నానాభావా
స్తదైకత్వం శరీరం ప్రాప్య సంహతాః, భవంతి తే పథా నిత్యాః పృథగ్భావం విజా
నతామ్. ౯. ఆశ్వమేధే శ్రుతిశ్చేయమశ్వసంజ్ఞపనం ప్రతి, లోకాంతరగతా నిత్యం
ప్రాణా నిత్యం శరీరీణామ్. ౧౦. అహం హితివదామ్యేతత్ప్రియం చేత్రవ పార్థివ,
దేవయానాహి పంథానః శ్రుతాస్తే యజ్ఞసంస్తరే. ౧౧. ఆహృతో యత్ర యజ్ఞ
స్తేతత్ర దేవా హితాస్తవ, యదా సమన్వితా దేవాః పశూనాం గమనేశ్వరాః.
౧౨. గతిమంతశ్చ తేనేష్ట్యా నాన్యే నిత్యా భవంతుత, నిత్యేఽస్తిక పంచకే పగ్ధే
నిత్యే చాత్మని పూరుషః. ౧౩. అస్య వాహసమాయోగం యః పశ్యతి పృథా
మతిః, వియోగే శోచతేఽత్యర్థం నబాల ఇతి మే మతిః. ౧౪. వియోగే దోష
దగ్ధి యః సంయోగం పరిష్టయేత్, ఆసంగే సంగమో నాస్తి దుఃఖం భువి వియో
గజమ్. ౧౫. పరాపరజ్ఞస్త్యపరో నాభిమానాదుదీరితః, అపరజ్ఞః పరాం బుద్ధిం
జ్ఞాత్వా మోహాద్విముచ్యతే. ౧౬. అదర్శనాదపి తతః పునశ్చాదర్శనం గతిః,
నాహం తం వేద్మి నాసౌ మాం పచ మేఽస్తి విరాగతా. ౧౭. యేన యేన శరీరేణ

కరోత్యయమనీశ్వరః, తేన తేన శరీరేణ తదవశ్యముపాశ్నుతే, మానసం మనసా
ఽఽహ్నోతి శారీరం చ శరీరవాక్. ౧౮.

ఇతి ఆశ్రమవాసికపర్వాంతర్గత పుత్రదర్శనపర్వణి, చతుశ్చింశోఽధ్యాయః.

— జనమేజయస్య పితృదర్శనమ్. ౧౯ —

వైశంపాయనఉవాచ:—అన్యప్త్వా తు నృపః పుత్రా దర్శనం ప్రతిబ
భవాన్, ఋషేః ప్రసాదాత్పుత్రాణాం స్వరూపాణాం కురూద్వహ. ౧. స రాజా
రాజధర్మాంశ్చ బ్రహ్మోపనిషదంతదా, అవాప్తవాన్నరశ్రేష్ఠో శుద్ధినిశ్చయమేవ చ
౨. విదురశ్చ మహాప్రాజ్ఞో యయా సిద్ధిం తపోబలాత్, ధృతరాష్ట్ర సృమాసాద్య
వ్యాసం చైవ తపస్వినమ్. జనమేజయఉవాచ:—మమాపి వరదో వ్యాసో దర్శ
యే త్పితరం యది, తద్రూపవేషవయసంశ్రద్ధధ్యాంసర్వమేవతే. ౩. ప్రియం మే
స్యాత్కృతార్థశ్చ స్వామహం కృతనిశ్చయః, ప్రసాదాద్వసిముఖ్యస్య మమ కామ
స్సమృద్ధతామ్. ౪. సౌతిర్యువాచ:—ఇత్యుక్తవచనే తస్మిన్నుపే వ్యాసః ప్రతా
పవాక్, ప్రసాదమఃరోద్ధీమానానయచ్చ పరీక్షితమ్. ౬. తతస్తద్రూపవయసమా
గతం నృపతిం దివః, శ్రీమంతం పితరం రాజా దదర్శ జనమేజయః. ౭. శమీకం చ
మహాత్మానం పుత్రం తం చాస్య శృంగిణమ్, అమాత్యా యే బభూవుశ్చ రాజ్ఞ
స్తాశ్చ దదర్శ వా. ౮. తతఽహ్నోవభృథే రాజా ముదితో జనమేజయః, పితరం
స్నాపయామాస స్వయం సస్నోచ పార్థివః. ౯. స్నాత్వా స నృపతిర్విప్రమాస్తీక
మిదమబ్రవీత్, యా యా షరకులౌత్పన్నం జరత్కారుసుతం తదా. ౧౦.
ఆస్తీకవివిధాశ్చర్యో యజ్ఞోఽయమితి మే మతిః, యదద్యాయా పితా ప్రాప్తో
మమశోకప్రణాశనః. ౧౧. ఆస్తీకఉవాచ:—ఋషిర్ద్వైపాయనో యత్ర పురా
ణస్తవసో నిధిః, యజ్ఞే కురుకులశ్రేష్ఠ తస్య లోకాపుభాజితౌ. ౧౨. శుతం విచిత్ర
మాఖ్యానం త్వయా పాండవనందన, సర్వాశ్చ భస్తసాన్నీతా గతాస్తేపదవీ
పితుః. ౧౩. కథం చిత్తక్షణో ముక్తః సత్యత్వాత్తవ పార్థివ, ఋషయః పూజితా
స్సర్వే గతిర్దృష్టా మహత్తనః. ౧౪. ప్రాస్తస్య విపులో ధర్మః శ్రుత్వా పాపవినాశ
నమ్, విముక్తో హృదయగ్రంధిరుదారిజనదర్శనాత్. ౧౫. యే చ షట్కథా ధర్మే
సద్యస్తత్తుచయశ్చ యే, యా దృష్టాస్త్రాయతే పాపం తేభ్యః కార్యా నమ
స్త్రియా. ౧౬. సౌతిర్యువాచ:—ఏతచ్చృత్వా ద్విజశ్రేష్ఠాత్స రాజా జనమే
జయః, పూజయామాస తమృషిగునమాన్య పునః పునః. ౧౭. పప్రచ్ఛ తమృషిం
చాపి వైశంపాయనమయ్యతమ్, కథావశేషం ధర్మజ్ఞో వనవాసస్య సత్తిమ. ౧౮.

ఇతి ఆశ్రమవాసికపర్వాంతర్గత పుత్రదర్శనపర్వణి, పంచత్రింశోఽధ్యాయః.

— యుధిష్ఠిరస్త్రత్యాగమనమ్. ౧ —

జనమేజయఉవాచః—దృష్ట్వా పుత్రాంస్తథా పౌత్రా సానుబంధాః జనా
ధిపః, ధృతరాష్ట్రః కిమకరోద్రాజా చైవ యుధిష్ఠిరః. ౧. వైశంపాయనఉవాచః—తద్దృ
ష్ట్వా మహదాశ్చర్యం పుత్రాణాం దర్శనం నృపః, వీతశోకస్స రాజన్తః పునరాశ్రమ
మాగమత్. ౨. ఇతరస్తు జనస్సర్వస్తే చైవ పరమర్షయః, ప్రతిజగ్గుర్మథాకామం
ధృతరాష్ట్రాభ్యనుజ్ఞయా. ౩. పాండవాస్తు మహాత్మానో లఘుభూయన్తసైకాః,
పునర్జగ్గుర్మహాత్మానాం సదారాస్తు మహీపతిమ్. ౪. తిమాశ్రమపదే ధీమాన్
బ్రహ్మార్షిః పూజితః, మునిః సత్యవతీపుత్రో ధృతరాష్ట్రనిభావతః. ౫. ధృతరాష్ట్ర
మహాబాహూ శృణు కారవనంసన, శ్రుతం తే జ్ఞానవృద్ధానామృషీణాం పుణ్య
కర్తృణామ్. ౬. అద్ధాభిజనవృద్ధానాం వేదవేదాంగవేదిరామ్, ధర్మజ్ఞానాం పురా
ణానాం పదతాం వివిధాః కథాః. ౭. మార్క శోకే మనః క్షాన్తిర్దిష్టేన వ్యధతే
బుధః, శ్రుతం దేవరహస్యం తే నారదాద్దేవదర్శనాత్. ౮. గతాస్తే శత్రుధర్మేణ
శత్రుపూతాం గతిం శుభామ్, యథాదృష్టాస్త్యయాపుత్రాస్తథాకామవిహారిణః. ౯.
యుధిష్ఠిరస్త్యయం ధీమాన్ భవంతమనరుధ్యతే, సహితో భ్రాతృభిస్సరైర్వృధార
స్సునుచ్ఛాజ్జనః. ౧౦. విసర్జయేనం యాత్యేష స్వరాజ్యమనుశాసతామ్, మాసః సమధి
కస్తేహ మతీతో వసతాం వనే. ౧౧. ఏతద్ధి నిత్యం యత్నేన పనం రక్ష్యం నరాధిప,
బహుప్రత్యర్థికం హ్యేతద్రాజ్యం నామ కురూద్వహ. ౧౨. ఇత్యుక్తః కారవో
రాజా వ్యాసేనాతులతేజసా, యుధిష్ఠిరమథాహూయ వాగ్మీ వచసమబ్రవీత్. ౧౩.
అజాతశత్రో భద్రం తే శృణు మే భ్రాతృభిః సహ, త్వత్ప్రీనాదాన్తహీనాల
శోకోనాన్తాన్ ప్రబాధతే. ౧౪. ఏమే చాహం నివ్యా పుత్ర ఫురేవ గజ
సాహ్వయే, నాథేనానుగతో విద్వాన్ ప్రియేషు పరివర్తినా. ౧౫. ప్రాపం పుత్ర
ఫలం త్వత్తః ప్రీతిర్నే పరమా త్వయి, న మే మన్యుర్మహాబాహూ గమ్యతాం
పుత్ర మాచిరమ్. ౧౬. భవంతి చేహ సంప్రేక్ష్య లబో మే సరిహీయతే, తపో
యుక్తం శరీరం చ తం దృష్ట్వా ఛారితం మః. ౧౭. మూలరా తే తథైవేమే
శీర్ణపర్ణకృతాశనే, మమ తుల్యవ్రతే పుత్ర నదిరం వర్తయిష్యతః. ౧౮. దుర్యో
ధనప్రభృతియో దృష్టా లోకాంతరిం గతాః, వ్యాసస్య తపసో ఏర్వా ద్భవతశ్చ
సమాగమాత్. ౧౯. ప్రయోజనం తు సిర్వృత్తం జీవితస్య వమానసు, ఉగ్ర
తపః సమాస్థాన్యే త్వమనుజ్ఞాతుమర్హసి. ౨౦. త్వయ్యద్య పిండః కీర్తిశ్చ కులం
చేనం ప్రతిష్ఠితమ్, శ్వోవాద్యవా మహాబాహూ గమ్యతాం పుత్ర మాచిరమ్

౨౧. రాజనీతిః సుబహుళః శ్రుతా తే భరతర్షభ, సంక్షేపవ్యం న వశ్యామి
 కృతం మే భవతా ప్రభో. ౨౨. వైశంపాయనఉవాచః-ఇత్యుక్తవచనంతతున్మహా
 రాజానమబ్రవీత్, నమామర్హసి ధర్మజ్ఞ పరిత్యక్తుమనాగసమ్. ౨౩. కామం గచ్ఛంతు
 మే సర్వే భ్రాతరోఽనుచరాస్తదా, భవంతమహమన్విష్యేమాతరా చ యత
 ప్రతి. ౨౪. తమువాచాథ గాంధారి మైవం పుత్ర శృణుష్వ చ, త్వయ్యధీనం కురు
 కులం పిండశ్వశ్వశురస్య మే. ౨౫. గమ్యతాం పుత్రవర్యాస్తమేతానత్పూజితా
 వయమ్, రాజాయదాహ తత్కార్యం త్వయాపుత్ర పితుర్వచః. ౨౬. వైశంపాయన
 ఉవాచః-ఇత్యుక్తస్స తు గాంధార్యా కుంతీమిదమభాషత, స్నేహబాష్పాకరే నత్రే
 ప్రమృజ్య రుదతీం వచః. ౨౭. విసర్జయతి మాం రాజా గాంధారి చ యశస్వినీ,
 భవత్యాం బద్ధచిత్తస్తు కథం యాస్యామి దుఃఖిని. ౨౮. న చోత్సహే తపో
 విఘ్నం కర్తుం తే ధర్మచారిణీ, తపసా హి పరం నాస్తి తపసా విదతే మహత్.
 ౨౯. మమాపి న తథా రాజ్ఞి రాజ్యే బుద్ధిర్యథాపురా, తపస్యేవానురక్తం మే
 మనస్సర్వాత్తనా తథా. ౩౦. శూన్యేయం చ మహి కృతాన్న న మే ప్రీతికరీ
 శుభే, బాంధవా నః పరిక్షీణా బలం నో న యథాపురా. ౩౧. పాంచాలా సుభృశం
 క్షీణాః కథమాత్రావశేషితాః, న తేహం కులకర్తారం కంచిత్సశ్యామ్యహం శుభే.
 ౩౨. సర్వే హి భస్తసాన్నితాస్తే ద్రోణేన రణజరే, అవశిష్టాశ్చ నిహతా ద్రోణ
 పుత్రేణ వై నిశి. ౩౩. చేదయశ్చైవ మత్స్యాశ్చిదృష్టపూర్వాస్తథైవ తమ్, కేవలం
 వృష్టిచక్రం చ బాసుదేవపరిగ్రహత్. ౩౪. యద్దృష్టాస్థాతుమిచ్ఛామి ధర్మార్థం
 నార్థహేతుః, శివేన వశ్య నో సర్వా దుర్లభం తవ దర్శనమ్. ౩౫. అవిషహ్యం
 చ రాజా హి తీవ్రం చారప్యతే తపః, ఏతచ్ఛ్రుత్వా మహాబాహుః సహదేవో
 యుధాం వతి. ౩౬. యుధిష్ఠిరమువాచేద బాష్పవ్యాకులలోచనః, చోత్సహేహం
 పరిత్యక్తుం మాతరం భరతర్షభ. ౩౭. ప్రతియాతు భవాన్ క్షీణం తపస్తపస్వి
 మ్యహం విభో, ఇహైవ శోషముష్యామి తపసేనం కళేబరమ్. ౩౮. వాదశుశ్రూ
 షణ్ శిరక్తో రాజ్ఞో మాత్రోస్తథానయోః, తమువాచ తతః కుంతీ పరివృజ్య మహా
 భుజమ్. ౩౯. గమ్యతాం పుత్ర మైవం త్వం నోచః కురు వచో మమ, ఆగమావః
 శివాః సంతుస్సన్ధా భవత పుత్రకాః. ౪౦. ఉపరోధో భవేదేవ మస్తాకం తపసః
 కృతే, త్వత్సేవాపాశబద్ధా చ హిమేయం తపసః పరాత్. ౪౧. తస్మాత్పుత్రక
 గచ్ఛ త్వం శిష్టమల్పం చ నః ప్రభో, ఏవం సుస్తంభితం వాక్యైః కుంత్యా బహు
 విధైర్ననః. ౪౨. సహదేవస్య రాజేంద్ర రాజ్యశ్చైవ విశేషతః, తే మాత్రా సమ

నజ్జాతా రాజ్ఞా చ మునిపుంగవాః, అభివాద్య కురుశ్రేష్ఠమామం త్రయితమారభత్.
 ౪౩ యుధిష్ఠిరఉవాచ:—రాజ్యం ప్రతి గమిష్యామః శివేన ప్రతినందితాః, అను
 జ్ఞాతాస్త్యయా రాజన్ గమిష్యామో వికల్పమాః ౪౪. ఏవముక్తస్య రాజ్విర్ధిర్
 రాజ్ఞా మశత్తనా, అనుజ్ఞజ్ఞే సకౌరవ్యమభినంద్య యుధిష్ఠిరమ్. ౪౫. భీమం చ
 బలినాం శ్రేష్ఠం నాంత్యయామాస పార్థివః, స చాస్య సమ్యుక్తైధావీ ప్రత్యపద్యతే
 వీర్యవాన్. ౪౬. అర్జునం చ సమాశ్లిష్య యమా చ పురుషర్షభా, అనుజ్ఞజ్ఞే
 స కౌరవ్యః పరిష్వజ్యాభినంద్య చ. ౪౭. గాంధార్యా చాభ్యనుజ్ఞాతాః కృతపాదా
 భివాదనాః, జనన్యాసముపాఘాతాః పరిష్వక్తాశ్చ తే నృపమ్ ౪౮. చక్రః ప్రద
 ష్ఠీణంసర్వే వత్సా ఇవ నివారణే, పునఃపునర్నిరీక్షంతః ప్రచక్రస్తే ప్రదక్షిణమ్. ౪౯.
 ద్రాపదీప్రముఖాశ్చైవ సర్వాః కౌరవయోషితః, న్యాయతః శ్వశుశ్రేవృత్తిం
 ప్రయజ్య ప్రయయన్తతః. ౫౦. శ్వశూభ్యాం సమనుజ్ఞాతాః పరిష్వజ్యాభినం
 దితాః, సందిప్తాశ్చేతి కర్తవ్యం ప్రయయర్భర్తృభిస్సహ. ౫౧. తతః ప్రజ్ఞజ్ఞే నిసదః
 సూతానాం యుజ్యతామితి, ఉష్టాణాం క్రోశతాం చాపి హయానాం హేషతా
 మపి. ౫౨. తతో యుధిష్ఠిరో రాజా సవారస్సహస్రైనికః, నగరం హస్తినపురం
 పునరాయాత్య బాంధవః. ౫౩.

ఇతి ఆశ్రమవాసికపర్వాంతర్గత పుత్రదర్శనపర్వణి, పట్టాంత్రీకోఽధ్యాయః.

అథ నారదాగమనపర్వ ప్రారంభః.

— పనాగ్నినాధృతరాష్ట్రాదిహవాః. ౧ —

వైశంపాయనఉవాచ:—తేషు చోఽనివృత్తేషు పాండవేషుయదృచ్ఛయా,
 దేవర్షిర్నారదో రాజన్నాజగామ యుధిష్ఠిరమ్. ౧. తమభ్యర్చ్య మహాబాహుః కురు
 రాజో యుధిష్ఠిరః, ఆసీనః పరివిశ్వస్థం ప్రోవాచ వదతాం వరః. ౨. చిరాత్తు నాను
 పశ్యామి భగవంతముపస్థితమ్, కచ్ఛిత్రే కుశలం విప్ర శుభం వా ప్రత్యుపస్థితమ్?
 ౩. కే దేశాః పరిదృష్టాస్తే కించ కార్యం కరోమి తే? తద్బ్రూహ విజముఖ్య
 స్త్వం త్వం హ్యస్తాకం పరా గతిః. ౪. నారదఉవాచ:—చిరదృష్టోఽసి మేఽత్యేవ
 మాగతోఽహం తపోవనాత్, పరిదృష్టాని తీర్థాని గంగాచైవ మయా నృప. ౫.
 యుధిష్ఠిరఉవాచ:—వదంతి పురుషా మేఽద్య గంగాతీరివాసినః, ధృతరాష్ట్రం
 మహాత్మాన మాస్థితం వరమం తపః. ౬. పరిదృష్ట స్త్వయా తత్ర కుశలీ స కురూ
 ద్వహః, గాంధారి చ పృథాచైవ సూతపుత్రశ్చ సంజయః. ౭. కథంచ వర్తతే

చాద్య పితా మమ స పార్థివః, శ్రోతుమిచ్ఛామి భగవత్ యది దృష్ట్యస్త్యయా
 నృపః. ౮. నారదఉవాచః—స్థిరీభూయ మహారాజ శృణు వృత్తం యథాతథమ్,
 యథాశ్రుతం చ దృష్టం చ మయా తస్మిన్ ప్రబోధనే. ౯. వనవాసనివృత్తేషు భవత్సు
 కరునందన, కరుతే తాత్ప్రీతా తుభ్యం గంగాద్వారం యయా నృప. ౧౦.
 గాంధార్యా సహితో ధీమాత్ వధ్వా కుంత్యా సమన్వితః, సజయేన చ సూతేన
 సాగ్నిమేహాత్రస్సయాజకః. ౧౧. ఆతస్థే స శిష్యస్తీప్రీతిం పితా తవ తపోధనః,
 వీటాం ముఖే సమాదాయ వాయుభక్షోఽభవన్మునిః. ౧౨. వనే సమనిభిస్సరైః
 పూజ్యమానో మహాపాః, త్వగస్థిమాత్రశేషస్స వక్షాసానభవన్మునిః. ౧౩.
 గాంధారీ తు జలాహారి కుంతీ మానాపవాసిని, స. జయష్టవృథుక్తేన వర్తయామాస
 భారత. ౧౪. అగ్నింస్తు యాజకాస్తత్ర జనుపుర్విధివత్ప్రభా, దృశ్యతోఽదృశ్యత
 త్తైచివ వనే తస్మిన్ ప్రసస్య వై. ౧౫. అనికేతోధ రాజా స బభూవ వనగోచరః,
 తేచాపి సహితే దేవ్యా సజయశ్చ తమన్వయుః. ౧౬. సంజయో నృపతేర్నేతా
 సమేషు విషమేషు చ, గాంధార్యాశ్చ పృథా రాజ్ చక్షురాసీదనిదితా. ౧౭.
 తతః కదాచిద్దంగాయాః కచ్ఛే స నృపసత్తమః, గంగాయామాప్లుతో ధీమా
 నాశ్రమాభిముఖోఽభవత్. ౧౮. అథ వాయుస్సముద్భూతో చావాగ్నిరభవ
 న్నహ్నః, దదాహ తద్వనం సర్వం పరిగృహ్య సమంతతః. ౧౯. దహ్యత్సు మృగ
 యాధేషు ద్విజిహ్వేషు సమంతతః, వరాహాణాం చ యూధేషు సంశ్రయత్సు
 జలాశయాత్. ౨౦. సమావిధే వనే లిన్తిక్ ప్రాప్తే వ్యసన ఉత్తమే, నిరాహా
 రతయా రాజా మందప్రాణవిచేష్టితః. ౨౧. అసమర్థోపసరణే సుగృశే మా
 తరా చ తే, తతస్స నృపతి ద్దృష్ట్వా పహ్నిమాయాంతమంతికాత్. ౨౨. ఇద
 మాహ తతః సూరిం సంజయం జయతాం వరమ్, గచ్ఛ సంజయ యత్రాగ్ని
 ర్నత్యాం దహతి కర్హిచిత్. ౨౩. వయమత్రాగ్నినా యుక్తా గమిష్యామః
 పరాం గతిమ్, తమువాచ కిలోద్విగ్నః సంజయో వదతాం వరః. ౨౪. రాజ
 స్తృత్యురనిష్టోఽయం భవితా తే వృథాగ్నినా, న చోపాయం ప్రపశ్యామి
 మోక్షణే జాతవేదసః. ౨౫. యదత్రానంతరం కార్యం తద్భవాత్ వక్తుమర్హతి,
 ఇత్యుక్తస్సంజయేనేదం పునరాహ స పార్థివః. ౨౬. నైవమృత్యురనిష్టో నో నిస్సృ
 తానాం గృహాత్స్వయమ్, జలమగ్నిస్తథా వాయురథవాపి వికర్షణమ్. ౨౭. తావ
 సానాం ప్రశస్యంతే గచ్ఛ సంజయ మాచిరమ్, ఇత్యుక్త్వా సంజయం రాజా సమా
 ధాయ మనస్తథా. ౨౮. ప్రాజ్ఞుభిస్సహ గాంధార్యా కుంత్యా చోపావిశత్తదా,

సంజయస్తం తథా దృష్ట్వా ప్రదక్షిణమథాకరోత్ . ౨౯. ఉవాచ చై సం మేథావీ
 యంత్యైతానమితి ప్రభో. ఋషిపుత్రో మనీషీ స రాజా చక్రేఽస్య తద్యచః. ౩౦.
 సన్నిరుద్ధ్యేంద్రియగ్రామమాసిత్కాష్టోఽమస్తథా, గాంధారి చ మహాభాగా జననీ
 చ పృథా తవ కిం. దావాగ్నినా సమాయుక్తేఽప రాజా పితా తవ, సంజయస్తు
 మహామాత్రస్తస్తదావాదముచ్యత. ౩౧. గంగాకూలే మయా దృష్టస్తాపనైః పరి
 వారిణిః, స తానామంద్రియ తేజస్వీ నివేద్యైతచ్చ సర్వశః. ౩౨. ప్రయయా సం
 జయో ధీమర్తా హిమవంతం మహీధంమ్, ఏవం స నిధనం ప్రాప్తః కురురాజో
 మహామనాః. ౩౩. గాంధారి చ పృథా చైవ జనన్యో తే విశాం పతే, యన్మచ్చ
 యానవజతా మయా రాజ్ఞః కళేబరమ్. ౩౪. తయోశ్చ తే దేవ్యోరుభ
 యోర్తయా దృష్టాని భారత, తతస్తపోవనే తస్మిన్ సమాజగ్నుస్తపోధనాః. ౩౫
 శ్రుత్వా రాజ్ఞస్తదానిష్ఠాం న త్వశోచక్ గతీశ్చ తే, తత్రాశ్రావమహం సర్వమే
 తత్పురుషసత్త్వమ్. ౩౬. యథా చ నృపతిర్దగ్ధో దేవ్యా తే చేతి పాండవ, న శోచి
 త్వం రాజేంద్ర స్వతస్స పృథివీపతిః, ప్రాప్తవాన్నిసంయోగం గాంధారి జననీ
 చ తే. ౩౭. వైశంపాయనఉవాచః—ఏతచ్చృత్వా చ సర్వేషాం పాండవానాం
 మహాత్మనామ్, నిర్యాణం ధృతరాష్ట్రస్య శోకస్సమభవన్తహాః. ౩౮. అంతః పురా
 ణాం చ తదా మహానాత్త స్వరోఽభవత్, పౌరాణాం చ మహారాజ శ్రుత్వా రాజ్ఞ
 స్తదా గతిమ్. ౩౯. అహో ధీమతి రాజాతు విక్రశ్య భృశదుఃఖితః, ఊర్ధ్వ
 బాహుః స్తరక్ మాతః ప్రదురోద యుధిష్ఠిరః. ౪౦. భీమసేనపురోగాశ్చ భ్రాత
 రస్సర్వ ఏవ తే, అంతఃపురేషు చ తదా సుమహా రుదితస్వనః. ౪౧. ప్రాదురాసీ
 న్నహారాజపుథాం శ్రుత్వా తథా గతామ్, తం చ వృద్ధం తథా దగ్ధం హతపుత్రం
 సరాధఃమ్. ౪౨. అస్వశోనంత తే సర్వే గాంధారీం చ తపస్వినీమ్, తస్మిన్నుపర తే
 శబ్దే ముహూర్తాదివ భారతః, నిగృహ్య బాష్పంధైర్యేణ ధర్మరాజోఽబ్రవీది
 దమ్. ౪౩.

ఇతి ఆశ్రమవాసికపర్వాంతర్గత నారదాగమనపర్వణి, సప్తత్రింశోఽధ్యాయః.

— యుధిష్ఠిరవిలాపః. —

యుధిష్ఠిరఉవాచః—తిథా మహాత్మనస్తస్య తవస్యగ్రే చ వర్తతః, అనాథ
 జ్యేవచ వనే తిష్ఠన్వస్తాసు బంధుషు. ౧. దుర్విజ్ఞేయా గతిర్భృష్టా పురుషాణాం
 మతిర్మమ, యత్ర వైచిత్రీవీర్యోఽసౌ దగ్ధ ఏవం వనాగ్నినా. ౨. యస్య పుత్రశ
 తం శ్రీమదభవద్బాహుశ లిసః, నాగాయతబలో రాజా స దగ్ధో హి వనాగ్నినా.

3. యం పురా పర్యవీజంత తాలవృంతైర్వరస్త్రియః, తం గృహ్యః పర్యవీజంత దావాగ్నిపరికాలితమ్. ౪. సూరిమాగధంఘ్రైశ్చ శయానో యః ప్రబోధ్యతే, ధరణ్యం స సృపః శేతే పాపస్య మమ కర్తవ్యః. ౫. న చ శోచామి గాంధారిః హతపుత్రా యశస్వినీమ్, పరిలోకమనుప్రాప్తాం తథా భర్తృవ్రతే స్థితామ్. ౬. పృథామేన చ శోచామి యా పుత్రైశ్చర్యమృద్ధిమత్, ఉస్మిజ్య సుమరాద్దీప్తం వనవాసయరోచయత్. ౭. ధిగ్రాజ్యమిదమస్తాకం ధిగ్బలం ధిగ్రాక్రమమ్, క్షిప్ర ధర్మం చ ధిగ్యస్తాన్యతా జీవామహే వయమ్. ౮. సుసూక్ష్మా కిల కాలస్య గతిర్ద్వి జవరోత్తమ, యత్సముత్సృజ్య రాజ్యం నా వశవా సమరోచయత్. ౯. యుధిష్ఠిరస్య జననీ భీమస్య విజయస్య చ, అనాథవత్కథ దగ్ధా ఇతి ముహ్యమి చింతయత్. ౧౦. పృథా స తర్పితో వహ్నిః ఖాండనే సవ్యసాచినా, ఉపకారమజానా స కృతఘ్న ఇతి మే మతిః. ౧౧. యత్రాదహత్స భగవాన్సాతరం సవ్యసాచినః, కృత్వా యాత్రాప్రాణచ్ఛ్వాభిక్షాం సముపాగతః. ౧౨. ధిగ్గ్నిం ధిక్సపార్థస్య విశ్రుతాం సత్యసంధతామ్, ఇదం కష్టతరం చాన్యద్భగవత్ ప్రతిభాతి మే. ౧౩. పృథాగ్ని నా సమాయోగో యదభూత్పృథివీవ్రతే, తథా తపస్విన్స్తస్య రాజక్షేకారవశ్య హ. ౧౪. కథమేవం విధో మృత్యుః ప్రళాప్య పృథివీమహమ్, తిష్ఠత్సుమంత్రిపూలేషు తస్యాగ్నిషు మహావనే. ౧౫. పృథాగ్ని నా సమాయుక్తో నిహం ప్రాప్తః పితామహ, మన్యే పృథా వేదమానా కృళా ధమని సంతతా. ౧౬. హతాత ధర్మరాజేతి సమాక్రందన్తహాభయే, భీమపర్యాఘ్నహిభయాంతి చైవాభివాశతీ. ౧౭. సమంతతః పరిక్షిప్తా మాతా ఽభూన్తే దవాగ్ని నా, సహా దేవః ప్రియస్తన్యాః పుత్రేభ్యోఽధిక ఏవ తు. ౧౮. న చైనాం మోక్షయామాస ఏరో మాద్రవతీసుతః, తచ్చుత్వా రురుమః సర్వే సమాలింగ్య పరిస్సృమ్. ౧౯. పాండవాః పంచదుఃఖార్తా భూతానీవ యుగక్షయే, తేహం తు పురుషేంద్రాణాం రువతాం రుదితస్వనః, ప్రాసాదో భోగసంపృద్ధో అన్యకాత్పీత్సరోదసీ. ౨౦.

ఇతి ఆశ్రమవాసికపర్వాంతర్గత నారదాగమపర్వణి, అష్టత్రింశోఽధ్యాయః.

నారదఉవాచః—నారా పృథాగ్ని నా దగ్ధో యథా తత్ర శ్రుతం మయా, వైచిత్రవీర్యో నృపతిస్తతే పత్యామి భారత. ౧. వనం ప్రశితానేన వాయుభక్షేణ ధీనుతా, ఆగ్నయః కారయిత్యేష్టిముస్మిష్టా ఇతి నశ్శురీతమ్. ౨. యాజకాస్తు తతస్తస్య తాన్గీన్నిర్జనే వనే, తిముత్సృజ్య యథాకామం జగ్గుర్భరతిన త్తమ. ౩. సవివృద్ధస్తవా వహ్నిర్వనే తస్మిన్నభూతికల, తేన తద్వనమాదీప్త

మితి తే తాపసాబ్రువన్. ౪. స రాజా జాహ్నువీ కక్షే యథా తే కథితం మయా,
 తేనాగ్నినా సమాయుక్తః స్వేనైవ భరతర్షభ. ౫. ఏవమావే దయామాసుర్మున
 యస్తే మమానసు, యే తే భాగీరథీతీరే మయా దృష్టా యుధిష్ఠిర. ౬. ఏవం
 స్వేనాగ్నినా రాజా సమాయుక్తో మహీపతే, మాశోచిథాస్త్యం సృపతిం గతస్స
 పుమాం గతిమ్. ౭. గురుశుశ్రూషయా చైవ జననీ తే జనాధిప, ప్రాప్తా సుమ
 హతీం సిద్ధిమితి తేనాత్ర సంశయః. ౮. కర్తుమర్హసి రాజేంద్ర తేహం త్వముదక
 క్రియమ్, భ్రాతృభిస్సహితస్సర్వైరేతదత్ర విధీయతామ్. ౯. వైశంపాయన
 ఉవాచ:—తతస్స పృథివీపాలః పాండవారాం ధుంధరః, నిర్యయా సహసోదర్యః
 సదారశ్చ నరర్షభః. ౧౦. పారజానపదాశ్చైవ రాజభక్తిపురస్కృతాః, గంగాం
 ప్రజగ్నురభితో వాసనైకేన సంగృహతాః. ౧౧. తతోఽవగాహ్య సలిలం సర్వే తే
 నరపుంగవాః, యుయుత్సుమగ్రతః కృత్వా దదుస్తాయం మహాత్మనే. ౧౨.
 గంధార్యాశ్చ పృథాయాశ్చ విధివన్నామగోత్రతః, శౌచం నిర్విర్తయంతస్తే
 తత్రోషుర్నగరాద్భూషాః. ౧౩. ప్రేషయామాస స నరా విధిజ్ఞానాప్తకారిణః,
 గంగాద్వారం నరశ్రేష్ఠో యత్ర దగ్ధోఽభవన్ముఖః. ౧౪. తత్రైవ తేహం కృత్యాని
 గంగాద్వారేఽన్యశాత్తదా, కర్తవ్యానీతి పురుషా దత్తజేయాన్ప్రహీపతిః. ౧౫.
 ద్వాదశేఽహని తేభ్యస్స కృతశౌచో నరాధిప, దక్షా శ్రాద్ధాని విధివద్దక్షిణావంతి
 పాండవః. ౧౬. ధృతరాష్ట్రం సముద్దిశ్య దక్షా స పృథివీపతిః, సువర్ణం రజతం
 గాశ్చ శయ్యాశ్చ సుమహాధనాః. ౧౭. గంధార్యాశ్చైవ తేజస్తీ పృథాయాశ్చ
 పృథకృథక్, సంకీర్త్య నామనీ రాజా దక్షా దానమనుత్తమమ్. ౧౮. యో
 యదిచ్ఛతి యావచ్చ తావత్సంభవతే నరః, శయనం భోజనం యానం మణిరత్న
 మథోధనమ్. ౧౯. దానమాచ్ఛాదనం భోగా దాసీశ్చ సమలంకృతాః, దక్షా
 రాజా సముద్దిశ్య తయోర్తాత్రోర్తహీపతిః. ౨౦. తతస్స పృథివీపాలో దత్వా
 శ్రాద్ధాన్యనేశః, ప్రవివేశ పురం రాజా నగరం వారణాహ్వయమ్. ౨౧.
 తే చాపి రాజవచనాత్పురుషా యే గతాభవన్, సంకల్ప్య తేహం కుల్యాని
 పునః ప్రత్యాగమంతతః. ౨౨. మాలైర్వర్గంధైశ్చ వివిధైరర్చయిత్వా యథా
 విధి, కుల్యాని తేహం సంయోజ్య తదాచఖ్యుర్నిహీపతే. ౨౩. సమాశ్వస్య
 తు రాజానం ధర్మాత్మానం యుధిష్ఠిరమ్, నారదోఽప్యగమద్రాజన్ పరమర్షిర్యథే
 ప్సితమ్. ౨౪. ఏవం వర్షాణ్యతీతాని ధృతరాష్ట్రస్య ధీమతః, వనవాసే తథా
 త్రిణి నగరే దశ పంచ చ. ౨౫. హతపుత్రస్య సంగ్రామే దానాని దదతస్సదా.

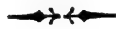
జ్ఞాతీసంబంధిమిత్రాణాం భృతృణాం స్వజనస్య చ. ౨౬. యధిష్ఠిరస్తు నృపతిర్నా
తిప్రీతమనాస్తదా, ధారయామాస తద్రాజ్యం నిహతజ్ఞాతిబాంధవః. ౨౭. తథాఽఽ
శ్రమవాసికే తు పర్వణ్యపి సమాహితః, గంధమాల్యాదియుక్తం చ హవిష్యం
భోజయేద్ద్విజాక. ౨౮.

ఇతి శ్రీమహాభారతే శతసహస్రికాయాం సుహితాయాం వైయాసిక్యాం

ఆశ్రమవాసికపర్వాంతర్గత నారదాగమనపర్వణి

ఏకోనచత్వారింశోఽధ్యాయః.

సమాప్తంచేదం ఆశ్రమవాసికపర్వ.

శ్లో. కాయేన వాచా మనసేంద్రియైర్వా బుద్ధ్యాత్మినా వాప్రకృతేస్స్వభావాత్,
కరోమి యద్యత్సకలం పరస్మై నారాయణాయేతి సమర్పయామి.

శ్లో. యదక్షరపదభ్రష్టం మాత్రాహీనం చ యదభవేత్,
తత్సర్వం క్షమ్యతాం దేవ నారాయణ నమోఽస్తు తే.

ఓం తత్సత్, హరిః ఓం శ్రీకృష్ణార్పణమస్తు.

శ్రీ రస్తు.

శ్రీ గోపాలకృష్ణపరబ్రహ్మణే నమః.

శ్రీమహాభారతే, మానలపర్వప్రారంభః.

శ్లో. నారాయణం నమస్కృత్య నరం వైవ నరోత్తమమ్,
దేవీం సరస్వతీం వ్యాప్త స్తతో జయ ముదీరయేత్.

— ముసలాత్పత్తిః. —

వైశంపాయనఉవాచ:— పట్టింశేత్వథ సంప్రాప్తేవన్నే కారవనుదనః, దదర్శ
విపరీతాని నిమిత్తాని యుధిష్ఠిరః. ౧. వపుర్వాతాశ్చ నిర్ఘాతా రూక్షాశ్శర్కర
వర్షిణిః, అపసవ్యాని శకునా మండలాని ప్రచక్రిరే. ౨. ప్రత్యగూహార్హహనద్యో
ద్దిశో నీహారసంవృతాః, ఉల్కాశ్చాంగారవర్షిణ్యః ప్రాపతే గగనాద్భువి. ౩.
ఆదిత్యో రజనా రాజన్ సమవచ్చన్నమండలః, విరశ్చిరుదయే నిత్యం కబంధైస్స
మదృశ్యత. ౪. పరివేషాశ్చ దృశ్యంతే దారుణాశ్చంద్రసూర్యయోః, త్రివణ్ణా
శ్శాన్యమరూక్షాంతా స్తథా భస్మారుణప్రభాః. ౫. ఏతే చాన్యే చ బహవ ఉత్పాతా
భయశంసినః, దృశ్యంతే బహవో రాజన్ హృదయోద్వేగకారకాః. ౬. కస్య
చిత్త్వథ కాలస్య కురురాజో యుధిష్ఠిరః, శుశ్రావ పృష్టిచక్రస్య మాసలే కదనం
కృతమ్. ౭. విముక్తం వాసుదేవం చ శుశ్రావా రామం చ పాండవః, సమాసీ
యాబ్రవీద్భ్రాతృన్ కింకరిష్యామ ఇత్యుత. ౮. పరస్పరం సమాసాద్య బ్రహ్మ
దండబలాత్కృతాన్, పృష్టిన్ వినష్టాన్దై శుశ్రావ్యధితాః పాండవాభవన్. ౯.
నిధనం వాసుదేవస్య సముద్రస్యేవ శోషణమ్, వీరానశ్రద్ధధుస్తస్య వినాశం
శార్ఙ్గధన్వనః. ౧౦. మాసలం తే సమాశ్రిత్య దుఃఖిశోకసమన్వితాః, విషణ్ణాహత
సంకల్పాః పాండవాస్సముపావిశన్. ౧౧. జనమేజయఉవాచ:— కథం వినష్టా
భగవన్నంధకా పృష్టిభిస్సహ, పశ్యతో వాసుదేవస్య భోజితైశ్చైవ మహారథాః,
౧౨. వైశంపాయనఉవాచ:— పట్టింశేత్వథ తతో వన్నే పృష్ఠీనామనయోముసన్. ౧౩.
అన్యోన్యం ముసలైస్తే తు నిజఘ్నుః కాలచోదితాః. ౧౩. జనమేజయఉవాచ:—
కేనానుశప్తాన్దై వీరాః క్షయం పృష్ఠ్యంధకా గతాః, భోజాశ్చ ద్విజవర్య త్వం

విస్తరేణ వదస్య మే. ౧౮. వైశంపాయనఉవాచ:—విశ్వామిత్రం చ కణ్వం చ నారదం చ తపోధనమ్, సారణప్రముఖా వీరా దదృశుర్ద్వారకాం గతా. ౧౯. తే తా సాంబం పురస్కృత్య భూషయిత్వా స్త్రియం యథా, అబ్రువన్సుప సంగమ్య దైవదండనిపీడితాః. ౧౬. ఇయం స్త్రీ పుత్రకామస్య పృభోరమితతేజసః, ఋషయస్సాధు జానీత కిమయం జనయిష్యతి. ౧౭. ఇత్యుక్తాస్తే తదా రాజా విప్రలంభదర్శితాః, ప్రత్యబ్యుంఠంతాన్తునయో యత్తచ్చృణు సరాధిప. ౧౮. వృష్ణ్యంధకవినాశాయ ముసలం ఘోరమాయసమ్, వాసుదేవస్య దాయాదః సాంబోఽయం జనయిష్యతి. ౧౯. యేన యాయం సుమర్వంతా నృశంసా జాత మన్యవః, ఉచ్చేత్తారః కలు కృత్స్నస్మతే రామజనార్దనా. ౨౦. సముద్రం యాస్యతి స్త్రీమాంస్త్యక్త్వా దేహం హలాయుధః, జరః కృష్ణం మహాత్మానం శయానం భువిభేత్స్యతి. ౨౧. ఇత్యబ్రువంస్తతో రాజా ప్రలభాస్సైర్దురాత్మభిః, మునయః క్రోధరక్తాః సమీక్ష్యాథ పరస్పరమ్. ౨౨. తథోక్త్వామునయస్తే తు తతః కేశవమ భ్యయుః, అథాబ్రవీత్తదా వృష్ణీ శ్రుతైవం షధునూదనః. ౨౩. అంతజ్ఞో మతి మాంస్తస్య భవితవ్యం తథేతి తా, ఏవముక్త్వా హృషీకేశః ప్రవివేశ పురం తదా, కృతాంతమన్యథావైచ్చత్కర్తుం సజగతః ప్రభుః, శ్వోభూతేఽథతతస్సాంబో ముసలం తదనూత వై. ౨౪. యేన వృష్ణ్యంధకకులే పురుషా భస్మసాత్కృతాః, వృష్ణ్యంధక వినాశాయ కింకరప్రతిము మహత్. ౨౫. అనూత శాపజం ఘోరం తచ్చ రాజ్ఞే స్యవేదయత్, విషణ్ణరూపస్తద్రాజా నూత్నం చూర్ణమకారయత్. ౨౬. తచ్ఛూర్ణం సాగరే చాపి ప్రాక్షిప్త్వా పురుషా నృప, ఆఘోషయంశ్చ నగరే వచనాదాహు కస్య తే. ౨౭. జనార్దనస్య రామస్య పృభోశ్చైవ మహాత్మనః, అద్య ప్రభృతి సర్వేషు వృష్ణ్యంధకకులేష్విహ. ౨౮. సురాసవో న కర్తవ్యః సరైర్వర్షగరవా సిభిః, యశ్చ నోవిదితం కుర్యాత్ప్రేయ కశ్చిన్నరః క్వచిత్. ౩౦. జీవన్ సశూల మారోహేత్స్వయం క్వత్వా సబాంధవః, తతో రాజభయాత్సర్వే నియమం చక్రీరే తదా, నరాశ్శూసనమాజ్ఞాయ రామస్యాక్లిప్తకర్తణః. ౩౧.

ఇతి మౌసలపర్వాంతర్గత మౌసలపర్వణి, ప్రథమోఽధ్యాయః.

వైశంపాయనఉవాచ:—ఏవం ప్రయతమానానాం వృష్ణీనామంధకై స్సహ, కాలో గృహాణి సర్వేషాం పరిచక్రామ నిత్యశః. ౧. కరాళో వికటో ముండః పురుషః కృష్ణపింగళః, గృహాణ్యవేత్స్య వృష్ణీనాం నాదృశ్యత క్వచిత్క్వచిత్. ౨. తమఘ్నంత మహేష్వాసాః శరైశ్శతసహస్రశః, న చాశక్యత వేద్ధం స సర్వ

భూతాత్మయస్తనా. 3. ఉత్పేదిరే మహావాతాదారుణాశ్చ దినేదినే, పృష్ఠ్యంధక
 వినాశాయ బహవో లోమహర్షణాః. ౪. వివృద్ధమూషికారథ్యా విభిన్నమణికా
 స్తథా, కేశా నఖాశ్చ సుప్తానామద్యంతే మూషికైర్నిశి. ౫. వీచీకూచీతివాశంతి
 శారికా వృష్టివేత్తసు, నోపశామ్యతి శబ్దశ్చ స దివారాత్రమేవ హి. ౬. అన్యకు
 ర్వన్నలూకానాం సారసా విరుతం తథా, అజా శివానాం విరుతమన్వకుర్యత
 భారత. ౭. పాండురా రక్తపాదాశ్చ విహంగాః కాలచోదితాః, పృష్ఠ్యంధకా
 నాం గేహేషు కపోతావ్యచరంతదా. ౮. వ్యజాయంత ఖరాగోషు కరభాశ్వత
 రీషు చ, శునీవ్యపి బిడాలాశ్చ మూషికా నకులీషుచ. ౯. నాపత్రపంత పాపాని
 కుర్వంతో వృష్టయస్తదా, ప్రాద్విపక్వా బ్రాహ్మణాంశ్చాపి పిత్థాన్ దేవాంస్త
 ధైవ చ. ౧౦. గురూంశ్చావ్యవమన్యంత న తు రామజనార్దనా, పత్న్యః పతీను
 చ్చరంతి పతీంశ్చ పతయస్తథా. ౧౧. విభావసుః ప్రజ్వలితో వామం విపరివ
 ర్తతే, నీలలోహితమంజస్తా విసృజన్నర్విషః పుథక్. ౧౨. ఉదయాస్తమనే నిత్యం
 పుర్యాం తస్యాం దివాకరః, వ్యదృశ్యతాసకృత్సుంభిః కబంధైః పరివారితః. ౧౩.
 మహాసనీషు సిద్ధేషు సంస్కృతేఽతీవ భారత, ఆహార్యమాణే కృచుయో వ్యదృ
 శ్యంత సహస్రశః. ౧౪. పుణ్యాహే వాచ్యమానే తు జయత్సు చ మహాత్మను,
 అభిధావంతః శ్రూయంతే న చాదృశ్యత కశ్చన. ౧౫. పరస్పరం చ నక్షత్రం హన్య
 మానం పునః పునః, గ్రహైరపశ్యత్ సర్వే తే నాత్మనస్తు కథంచన. ౧౬. నదంతం
 పాంచజన్యం చ పృష్ఠ్యంధకనివేశనే, సమంతాత్పర్యవాశంత రాసభా దారుణ
 స్వరాః. ౧౭. ఏవం పశ్యత్ హృషీకేశస్సంప్రాప్తం కాలపర్యయమ్, త్రయోదశ్యా
 మమావాస్యాం తాం దృష్ట్వా ప్రాబ్రవీదిదమ్. ౧౮. చతుర్దశీ పంచదశీ కృతేయం
 రాహుణా పునః, ప్రాప్తే వై భారతే యుద్ధే ప్రాప్తా చాద్యక్షయాయ నః. ౧౯.
 విమృశన్నేవ కాలం తం పరిచింత్య జనార్దవః, మేనే ప్రాప్తం స పట్త్రింశం
 వర్షం వై కేశీమాదనః. ౨౦. పుత్రశోకాభిసంతప్తా గాంధారి హతబాంధవా,
 యదనువ్యాజహారార్తా తదిదం సముపాగమత్. ౨౧. ఇదం చ తదనుప్రాప్తమ
 బ్రవీద్యద్యుధిష్ఠిరః, పురా పూర్ణేష్వనీకేషు దృష్ట్వాత్పాతాన్ గుదారుణాన్.
 ౨౨. ఇత్యుక్త్వా వాసుదేవస్తు చిక్షీరుః సత్యమేవ తత్, ఆజ్ఞాపయామాస తదా
 తీర్థయాత్రా మరిందమః. ౨౩. అఘోషయంతః పురుషాంస్తత్ర కేశవశాసనాత్,
 తీర్థయాత్రాసముద్రే వః కార్యేతి పురుషర్షభాః. ౨౪.

ఇతి మాసలపర్వాంతర్గత మాసలపర్వణి, ద్వితీయాధ్యాయః.

వైశంపాయనఉవాచ:— కాశీస్తీపాండురైర్దంతైః ప్రవిశ్య హసతీ నిశి,
 స్త్రియం స్వప్నేషు ముష్ణంతీ ద్వారకాం పరిభావతి. ౧. అగ్ని హోత్రనికేతేషు
 వాస్తుయధ్యేషు వేత్ససు, వృష్ణ్యంధకా నఖాదంత స్వప్నేగృహాభియానకాః. ౨.
 అలంకారాశ్చ ఛత్రం చ ధ్వజాశ్చ కవచాని చ, హ్రీయమాణాన్యదృశ్యంత రక్షోభి
 స్సుభయానకైః. ౩. తచ్చాగ్నిదత్తం కృష్ణస్య వజ్రనాభమయోమయమ్, దివ్యమా
 చక్రమే చక్రం పృష్ఠీ నాం పశ్యతాంతదా. ౪. యుక్తం రథం దివ్యమాదిత్యవర్ణం
 వాయూ హరణ్ పశ్యతో దారుకస్య, తే సాగరస్యాపరిష్టాదగచ్ఛన్ మనోజవాశ్చ
 తురో వాజముఖ్యాః. ౫. తాలస్సుపర్ణశ్చ మహాద్వితౌ తౌ సుపూజితౌ రామజనా
 ర్దనాభ్యామ్, ఉచ్చైర్జహ్రురప్సరసశ్చ దివ్యా దేవా ఊచుర్దమ్యతాం తీర్థయా
 త్రాః. ౬. తతో జగమిమంతస్తే వృష్ణ్యంధకమహారథాః, సాంతేపురాస్తదాతీర్థ
 యాత్రామైచ్ఛన్నరర్షభాః. ౭. తతో భోజ్యం చ భక్ష్యంచ పేయం చాంధక
 వృష్ణయః, బహునానావిధం చక్రుర్ద్యం మాంసమనేకశః. ౮. తతస్సైనికవర్గా
 శ్చ నిర్యయుర్నగరాద్భహిః, యానైరశ్చైర్విజైశ్చైవ శ్రీమంతస్త్రిగ్తతేజసః. ౯.
 తతః ప్రభాసే న్యవసన్ యథోద్దిష్టం రహథా గృహమ్, ప్రభూతభక్త్యపేయాస్తే
 సదారా యాదవాస్తదా. ౧౦. నివిష్టాంస్తాన్నిశమ్యాథ నముద్రాంతే సయోగ
 విత్, జగమామంత్యృతాన్ వీరానుద్ధవో ఒర్ధవిశారదః. ౧౧. తం ప్రస్థితం
 మహాత్మానమభివాద్య కృతాంజలిః, జానన్ వినాశం వృష్ఠీనాం నైచ్ఛద్వారయి
 తుం హరిః. ౧౨. తతః కాలవరీతాస్తే వృష్ణ్యంధకమహారథాః, అపశ్యన్నుద్ధవం
 యాంతం తేజసావృత్య రోదసీ. ౧౩. బ్రాహ్మణార్థేషు యత్పిద్ధమన్నం తేహం
 మహాత్మనామ్, తద్వాసరేభ్యః ప్రదదుః సురాగంధసమన్వితమ్. ౧౪. తతస్తూ
 ర్యశతాకీర్ణం నటనర్తకసంకులమ్, అవర్తత మహాపానం ప్రభాసే తిగ్తతేజసామ్.
 ౧౫. కృష్ణస్య సన్నిధౌ రామః సహితః కృతవర్తణా, అపిబమ్యయుథానశ్చ గదో
 బభుస్తథైవ. ౧౬. తతః పరివదో మధ్యే యయుథానో మదోత్కటః, అబ్రవీ
 త్కృతవర్తణా మవహాస్యావమత్య చ. ౧౭. కః క్షత్రియో హన్యమానః సుప్తాన్
 హన్యాస్తృతానివ, తన్న మృష్యంతి హర్దిక్యయాదవా యత్త్వయాకృతమ్.
 ౧౮. ఇత్కుక్తే యయుథానేన పూజయామాస తద్వచః, ప్రద్యుమ్నో రథి
 నాం శ్రేష్ఠో హర్దిక్యమవమత్య చ. ౧౯. తతః పరమసంక్రద్ధః కృతవర్తా తదబ్ర
 వీత్, నిర్దిశన్నివ సావజ్ఞం తథా సవ్యేన పాణినా. ౨౦. భూరిశ్రవాశ్చిన్నబా
 హుర్భుధ్దే ప్రాయగతస్తయా, వధేన సునృశంసేన కథం వీరేణ పాతితః. ౨౧.

ఇతి తస్య వచః శ్రుత్వా కేశవః పరవీరహః, తిర్యక్సరోషయా దృష్ట్వా వీక్షాం
చక్రే సమన్యమాన్. ౨౨. మణిశ్శిమంతకశ్చైవ యస్య సత్రాజితోఽభవత్,
తాం కథాం శ్రావయామాస సాత్యకిర్నధుసూదనమ్. ౨౩. తచ్ఛ్రుత్వా కేశవ
స్యాంక మగమద్దదతీ తదా, సత్యభామా ప్రకుపితా కోపయంతీ జనార్దనమ్. ౨౪.
తత ఉత్థాయ సక్రోధః సాత్యకిర్వాక్యమబ్రవీత్. సంచానాం క్రాపదేయానాం
ధృష్టద్యుమ్న శిఖండినోః. ౨౫. ఏష గచ్ఛామి పడవీం సత్యేన చ తథా శపే, సౌప్తి
కేయే చ నిహతాః సుప్తా యేన దురాత్మనా. ౨౬. ద్రోణపుత్రసహాయేన పాపేన
కృతవర్తణా, సమాప్తమాయరస్యాద్య యశ్చైవ సుమధ్యమే. ౨౭. ఇత్యే
వముక్త్వా ఖడ్గేన కేశవస్య సమీపతః, అభిద్రుత్య శిరః కోపాద్విచ్ఛేద కృతవర్తణః,
౨౮. తథాన్యానపి నిఘ్నంతం యయుధానం సమంతతః, అభ్యధావద్ధృష్టి కేశో
విసవారయుతుం తదా. ౨౯. ఏకీభూతాస్తతస్సర్వే కాలపర్యాయచోదితాః, భోజాం
ధకా మహారాజ శైవేయం పర్యవారయన్. ౩౦. తాన్ గృష్ట్వా పతతస్తూర్ణమభి
క్రుద్ధో జనార్దనః, న చుక్రోధ మహాతేజా జానన్ కాలస్య పర్యయమ్ ౩౧. తేతు
వానచుదావిప్తాశ్చోదితాః కాలధర్తణా, యయుధానమథాభ్యస్మన్నుచ్ఛిష్టైర్భజనై
స్తదా. ౩౨. హన్యమానే తు శైవేయే క్రుద్ధో రుక్మిణిందనః, తదనంతరమాగచ్ఛ
న్తోక్షయిష్యన్ శివేస్సులమ్. ౩౩. సభోజైస్సహ సంయుక్తః సాత్యకిశ్చాంధకై
స్సహ, వ్యాయభ్యమానా తే వీరా బాహుద్రవిణశాలినా. ౩౪. బహుత్వాన్ని
వాతే తత్ర ఉభా కృష్ణస్య పశ్యతః, హతం దృష్ట్వా తు శైవేయం పుత్రం చయదు
నందనః. ౩౫. ఏరకాణాం తదా మష్టింకోపజ్జగ్రాహ కేశవః, తదభూన్మసలం ఘోరం
వజ్రకల్పమయోమయమ్. ౩౬ జఘాన కృష్ణస్తాంస్తేన యే యే ప్రముఖతోఽభవన్,
తతోఽంధకాశ్చ భోజాశ్చ శైవేయా వృష్ణయస్తథా. ౩౭. జఘ్నురన్యోన్యమాక్రం
దేముసలైః కాలచోదితాః, యస్తేషామేరకాం కశ్చిజ్జగ్రాహ కుపితో నృప. ౩౮.
వజ్రభూతేవ సా రాజన్నదృశ్యత తదా విభో, తృణం చ ముసలీభూతమపి తత్ర
వ్యదృశ్యత. ౩౯. బ్రహ్మదండకృతం సర్వమితి తద్విద్ధి పార్థివ, అవిధ్యావిధ్యతేరాజా
ప్రక్షిపంతిస్త్రయత్తృణమ్. ౪౦. తద్వజ్రభూతం ముసలం వ్యదృశ్యత తదా దృఢమ్
ఆవధీత్పితరం పుత్రః పితా పుత్రం చ భారత. ౪౧. మత్తాః పరిపతంతిస్త్ర యోధ
యంతః పరస్పరమ్, పతంగా ఇవ చాగ్నా తే నిపేతుః కుకురాంధకాః. ౪౨.
నాసీత్పలాయనే బుద్ధిర్వధ్యమానస్య కస్యచిత్, తత్రాపశ్యన్తహబాహుర్జానన్
కాలస్య పర్యయమ్. ౪౩. ముసలం సమపప్తధ్య లిఖౌ స మధుసూదనః, సాంబంచ

నిహతం దృష్ట్వా చారుదేష్టంచ మాధవః. ౪౪. ప్రద్యుమ్నం చానిరుద్ధం చ తత
శ్చక్రోధ మాధవః, గదం వీక్ష్య శయోనం చ భృశం కోపసమన్వితః. ౪౫. సని
శ్శేషం తదాచక్రే శార్ఙ్గచక్రగదాధరః, తం నిఘ్నంతం మహాతేజా బభృః పరపు
రంజయః. ౪౬. దారుకశ్చైవ దాశార్వామూచతుర్యన్నిబోధ తత్, భగవన్ని
హతాః సర్వే త్వయా భూయిష్ఠశోనరాః, రామస్య పదమన్విచ్ఛ తత్ర గచ్ఛామ
యత్ర సః. ౪౭.

ఇతి మౌసలపర్వాంతర్గత మౌసలపర్వణి, తృతీయోఽధ్యాయః.

వైశంపాయన ఉవాచ:—తతో యయుర్దారుకః కేశవశ్చబభృశ్చ రామస్య
పదం పతంతః, అథా పశ్యన్ రామమనంతవీర్యం వృక్షే స్థితం చింతయానం
వివిక్తే. ౧. తతస్సమాసాద్య మహానుభావం కృష్ణస్తదా దారుకమన్వశాసత్,
గత్వా కురూన్ సర్వమదం మహాంతం పార్థాయ శంసస్య వధం యదూనామ్.
౨. తతోఽర్జునః క్షీప్రురహోపయాతు శ్రుత్వా మృతాన్ యాదవాన్
బ్రహ్మశాసత్, ఇత్యేవముక్తస్స యయా రథేన కురూస్తదా దారుకో నష్ట
చేతాః. ౩. తతో గతే దారుకే కేశవోఽథ దృష్ట్వాంతికే బభృమువాచ వాక్యం,
శ్రీయో భవా రక్షితుం యాతు శీఘ్రం నైతా హింస్యుద్దస్యవో విత్తలో
భాత్. ౪. సప్రస్థితః కేశవేనానుశిష్టో మదాతురో జ్ఞాతివధార్ధితశ్చ, తం విశ్రాంతం
సన్నిధౌ కేశవస్య దురంతమేకం సహసైవ బభృమ్. ౫. బ్రహ్మశస్త్రమవధీన్న
హద్యై కూటే యుక్తం ముసలం లుబ్ధకస్య, తతో దృష్ట్వా నిహతం బభృ
మాహ కృష్ణోఽగ్రజం భ్రాతరముగ్రతేజాః. ౬. ఇహైవ త్వం మాం ప్రతీక్షస్య రామ
యావత్ శ్రీయో జ్ఞాతివశాః కరోమి, తతః పురీం ద్వారవతీం ప్రవిశ్య జనార్దనః
పితరం ప్రాహ వాక్యమ్. ౭. శ్రీయో భవా రక్షతు సస్సమగ్రా ధనంజయస్యా
గమనం ప్రతీక్షన్, రామో వనాంతే స్రతిపాలయంతామాస్తేఽద్యాహం తేర సమా
గమిష్యే. ౮. దృష్టం మయేదం నిధనం యదూనాం రాజ్ఞాంచ పూర్వం కురు
పుంగవానామ్, నాహం వినా యదుభిర్యాదవానాం పురీమమానుశకం ద్రష్టు
మద్య. ౯. తపశ్చరిష్యామి నీబోధ తన్నే రామేణ సార్థం వనమభ్యుపేత్య, ఇతీద
ముక్త్వా శిరసా చ పాదౌ సంస్పృశ్య కృష్ణస్తవ్రితో జగామ. ౧౦. తతో మహాన్
నినదః ప్రాదురాసీత్ప్రతీకుమారస్య పురస్య తస్య, అథాబ్రవీత్కేశవస్సంనివర్త్య
శబ్దం శ్రుత్వా యోషితాం క్రోశతీనామ్. ౧౧. పురీమమామేష్యతి సవ్యసాచీ స
వో దుఃఖాంతోచయితా నరాగ్నిః, తతో గత్వా కేశవస్తం దదర్శ రామం వనే

స్థితమేకం వివిక్తే. ౧౨. అథాపశ్యద్ద్యోగయుక్తస్య తస్య నాగం ముఖాన్నిశ్చరంతం
 మహాంతమ్, శ్వేతం యయా స తతః ప్రేత్యమాణో మహర్ణవో యేన మహాను
 భావః. ౧౩. సహస్రశీర్షః పర్వతాభోగవర్హా రక్తాననస్సాన్వితం తనుం తాం
 విముచ్య, సందృశ్యంతం సాగరాంతం విశస్తం సమ్యక్చ తం సాగరః ప్రత్యగృ
 హ్లాత్. ౧౪. సాగా దివ్యాస్పరితశ్చైవ పుణ్యాః కర్కోటకో వాసుకీస్తక్షకశ్చ,
 పృథుశ్రవా పరుణః కుంజరశ్చ మిశ్రీశంఖః కుముదః పుండరీకః. ౧౫. తథా
 నాగో ధృతరాష్ట్ర మహాత్మా హః క్రాథశ్శితికంతో నికేతుః, తథా నాకా చక్రమం
 దాతిమండా నాగశ్రేణో దుర్ముఖశ్చాంబరీషః. ౧౬. స్వయం రాజా వారుణశ్చాపి
 రాజా ప్రత్యుద్యమ్య స్వాగతేనాభ్యనందన్, తే పూజయంత్యుర్హ్యపాద్యక్రియాభిః
 సంకర్షణం భూధరం శుద్ధబుద్ధిమ్. ౧౭. తతో గతే భ్రాతరి వాసుదేవో జానన్
 సర్వాగతయో దివ్యదృష్టిః, పనే శూన్యే విచరంతియానో భూమా చాథ సంవి
 వేశాగ్గృతేజాః, సర్వం తేన ప్రాక్తదా చిత్తమాసీద్ధాంధార్యా యద్వాక్యముక్తప్స
 పూర్వమ్. ౧౮. దుర్వాససా పాయసోచ్ఛిప్తలిప్తే యచ్ఛాపుక్తం తచ్చ సస్తార
 వాక్యమ్, సంచితయున్నంధకవృష్టినాశం కురుక్షయం చైవ మహానుభావః. ౧౯.
 మేన తతస్సంక్రమణస్య కాలం తతశ్చకారేంద్రియసన్నిరోధమ్, తథాచ లోక
 త్రయపాలనార్థమాత్రేయవాక్యప్రతిపాలనాయ. ౨౦. దేవోఽపి సందేహవిమో
 క్షహేతోనిర్ణీతమైచ్ఛత్యకలార్థతత్త్వవితే, స సంనిరుద్ధేంద్రియవాన్తాన్తు శిష్యే
 మహాయోగముపేత్య కృష్ణః. ౨౧. జరోఽథ తం దేశముపజగమ లుబ్ధస్తదానీం
 మృగలిపురుగ్ః, స కేశవం యోగయుక్తం శయానం మృగా శంకే లుబ్ధ
 కస్సాయకేన. ౨౨. జరోఽవిధ్యత్పదతలే త్వరావాంస్తం చాభితస్తజ్జిఘ్ఘ్నుర్జగమ,
 అథాపశ్యత్పురుషం యోగయుక్తం పీతాంబరం లుబ్ధకోఽనేకబాహుమ్. ౨౩.
 నత్వాత్తానం త్వపరాధం స తస్య పాదా జరో జగృహే శంకితాత్తా, ఆశ్వాస
 యంస్తం మహాత్మా తదానీం గచ్ఛత్పూర్వం రోదసీ వ్యాప్య లత్యై. ౨౪.
 దివం ప్రాప్తం వాసవోభాశ్వినౌ చ రుద్రాదిత్యా వసవశ్చాధ విశ్వే, ప్రత్యుద్యయు
 ర్దునయశ్చాపి సిద్ధా గంధర్వముఖ్యాశ్చ సహాపురోభిః. ౨౫. తతో రాజా
 భగవానుగ్రతేజా నారాయణః ప్రభవశ్చాన్యయశ్చ, యోగచార్యో రోదసీ
 వ్యాప్య లత్యై స్థానంప్రాప స్యం మహాత్మా ప్రమేయమ్. ౨౬. తతో దేవైర్వృషి
 భిశ్చాపి కృష్ణః సమాగతశ్చారణైశ్చైవ రాజా గంధర్వాన్త్యగ్రిసంపురోభిర్వ
 రాభిః సిద్ధిసాన్ధైశ్చానంతైః పూజ్యమానః. ౨౭. తం వై దేవాః ప్రత్యసందంత

రాజ్ మునిశ్రేష్ఠా ఋగ్విరానర్పురీశమ్, తం గంధర్వాశ్చాపి తస్యః స్తువంతః
ప్రీత్యా వైసం పురుహూతోఽభ్యనందత్. ౨౮.

ఇతి మాసలపర్వాంతర్గత మాసలపర్వణి, చతుర్థోఽధ్యాయః.

వైశంపాయన ఉవాచ:—దారుకోఽపి కురుగ్ గత్వా దృష్ట్వా పార్థా
మహారథాః, ఆచస్త మాసలే వృష్ణీనన్యోన్యే నోపసంహృతాః. ౧. శ్రుత్వా విసప్తాః
వార్షణ్యో సభోజాంధకీకౌతురాః, పాండవాశ్చోకసంతప్తా విత్రస్తమనరోఽభవత్.
౨. తతోఽర్జునస్తానామంత్యో కేశవస్య స్త్రియస్సఖా, ప్రయయా మాతులం ద్రష్టుం
నేదమస్తీతి చాబ్రవీత్. ౩. సవృష్ణీనిలయం గత్వా దారుకేణ సహ ప్రభో, దదర్శ
ద్వారకాం వీకో మృతనాథామివ స్త్రియమ్. ౪. యాస్త తా లోకనాథేన నాథ
వత్యః పురాభవత్, తాస్త్యనాథాస్తదా నాథం పార్థం దృష్ట్వా విచుక్రశుః. ౫. షోడ
శస్త్రీసహస్రాణి వాసుదేవపరిగ్రహః, తాసామాసీన్నహానాదో దృష్ట్వై వాఙ్మనమా
గతమ్. ౬. తాన్తు దృష్ట్వైవ కారవ్యో బాష్పేణాపిహితేక్షణః, హీనాః కృష్ణేన
పుత్రైశ్చ నాశకతోఽభివీక్షితుమ్. ౭. స తాం వృష్ణ్యంధకజనాం హయమీనాం
రథోడుపామ్, వాదిత్రరథఘోషేఘాం వేళ్లతీర్థమహావ్రదామ్. ౮. రత్నవైవల
సంఘాతాం వజ్రప్రాకారమాలినీమ్, రథ్యా స్తోతోజలావర్తాం చత్వరస్త్రిమితహ్ని
దామ్. ౯. రామకృష్ణమహాగ్రాహం ద్వారకాం సరితం తదా, కాలపాశగ్రహం
భీమా నదీ వైతరణీమివ. ౧౦. దదర్శ వాసవిధీమూ విహీనాం వృష్ణీపుంగవైః,
గతశ్రియం నిరాసందాం పద్మినీ శిశిరే యథా. ౧౧. తాం దృష్ట్వా ద్వారకాం
పార్థస్తాశ్చ కృష్ణస్య యోషితః, సస్వనం బాష్పముత్సృజ్య నిపపాత మహీ
తలే. ౧౨. సాత్రాజితీ తతః సత్యా రుక్మిణీ చ విశాంపతే, అభివత్య ప్రరురుః
పరివార్య ధనంజయమ్. ౧౩. తతస్తం కాంచనే వీరే సముత్థాయోపవిశ్య చ,
అబ్రువంత్యో మహాత్మానం పరివార్యోపరిస్థితే. ౧౪. తతస్సంస్తాయ గోవిందం
కథయిత్వా చ పాండవః, ఆశ్వాస్య తాః స్త్రియశ్చాపి మాతులం ద్రష్టుమభ్య
గాత్. ౧౫.

ఇతి మాసలపర్వాంతర్గత మాసలపర్వణి, పంచమోఽధ్యాయః.

వైశంపాయన ఉవాచ:—తం శయానం మహాత్మానం వీరమానకదుందు
భిమ్, పుత్రశోకేన సంతప్తం దదర్శ కురుపుంగవః. ౧ తస్యా శ్రుపరిపూర్ణాక్షో ప్శ్వాఘో
రస్కా మహాభుజః, ఆర్తస్యార్తతరః సార్థః పాదో జగ్రహ భారత. ౨. తస్య మూర్ధా
నమాస్త్రాతుమియేషానకదుందుభిః, స్వస్తీయస్య మహాబాహుర్న శశాక శత్రుహత్.

3. సమాలింగ్యర్జునం వృధస్స భుజాభ్యాం మహాభుజః, పుత్రార్డుడః స్తరః స
 ర్వావిలలాప సువిహ్వలః, భౌత్యౌపుత్రాంశ్చ పౌత్రాంశ్చ దాహిత్రా ససభ
 నః. ౪. వాసుదేవఉవాచః—యైర్జితా భూమిపాలాశ్చ దైత్యాశ్చ శతశోఽర్జున,
 తాదృష్ట్యానేహపశ్యామిజీనామ్యర్జునమర్షరః ౫. యాతావర్జనశిష్యో తే ప్రియా
 బహుమతో తదా, తయోరపనయాత్పర్థవృష్టయో నిధనం గతాః. ౬.
 యా తౌ వృష్టిప్రవీరాణాం ద్వావేనాతిరథౌ మతో, ప్రద్యుమ్నో యయుధా
 నశ్చ కథయన్ కథనేచ యా. ౭. తౌ తదా కురుశాద్దుల కృష్ణస్య ప్రియ
 భాజనౌ, తావుభౌ వృష్టినాశస్య ముఖమాస్తాం ధనంజయ. ౮. స తు గర్హామి
 శైనేయం హర్దిక్యం చాహమర్జున, అక్రూరం రాక్షసేయం వా శాపోహ్యేవాత్ర
 కారణమ్. ౯. కేశినం యస్తు కంసం చ విక్రమ్య జగతిః ప్రభుః, విదేహవకరో
 త్పర్థ చైద్యం చ బలగర్వితమ్. ౧౦. నైషాదిమేకలవ్యం చ చక్రే కాళింగమా
 గధాః, గాంధారాః కాశిరాజం చ మరుభూమా చ పార్థివాః. ౧౧.
 ప్రాచ్యాంశ్చ దాక్షిణాత్యాంశ్చ పార్వతీయాంస్తథా సృపాః, సౌఽభ్యుపేక్షితవా
 నేవమనయాస్తధుసూదనః. ౧౨. త్వం హితం నారదశ్చైవ మునయశ్చ సనా
 తనమ్, గోవిందమనఘం దేవమభిజానీధ్యమమ్యతమ్. ౧౩. ప్రత్యపశ్యచ్చ స
 విభుర్జ్ఞాతిక్షయమధోక్షజః, సముపేక్షితవాన్నిత్యం స్వయం స మమ పుత్రకః. ౧౪.
 గాంధార్యా వచనం యత్తదృషీణాం చ పరంతప, తన్నూనమన్యథా కర్తుం
 నైచ్చత్స జగతిః ప్రభుః. ౧౫. ప్రత్యక్షం భవతశ్చాపి తవ పాత్రః పరంతప,
 అశ్వత్థామ్నా హతశ్చాపి జీవితస్తస్య తేజసా. ౧౬. ఇమాంస్తు నైచ్చత్సాన్వా
 జ్ఞాతీ రక్షితుం ససభా తవ, తతిః పుత్రాంశ్చ పౌత్రాంశ్చ భౌత్యౌనథ సభ
 నయమ్. ౧౭. శయానాన్నిహతాః దృష్త్వా తతో మామబ్రవీదిదమ్, సంప్రాప్తోఽ
 ద్యాయమస్యాంతః కులస్య భరతర్షభ. ౧౮. ఆగమిష్యతి బీభత్సురిమాం న్వార
 వతీంపురీమ్, ఆభ్యేయం తస్య యద్వృత్తం వృష్టినాం వైశసం మహత్. ౧౯. స తు
 శ్రుత్వా మహాతేజా యదానాం నిధనం ప్రభో, ఆగంతాక్షిప్రమేవేహ స మే
 త్రాస్తి విచారణా. ౨౦. యోఽహం తమర్జునం విద్ధి యోఽర్జునః సౌఽహమేవ తు,
 యద్బ్రూయాత్తత్తథాకార్యుతి బుధ్యస్య భారత. ౨౧. సస్త్రిషు ప్రాప్తకాలాస్తు
 పాండవౌ బాలకేషు చ, ప్రతిపత్స్యతి బీభత్సుర్భవతశ్చౌర్ధ్వదేహకమ్. ౨౨.
 ఇమాం చ సగరిం సద్యః ప్రతియతి ధనంజయే, ప్రాకారాట్టాలకోపేతాం
 సముద్రః స్థావయిష్యతి. ౨౩. అహం దేశేతు కన్తింశ్చిత్పుణ్యే నియమమాసిరః,

కాలం కాంతే సద్య ఏవ రామేణ సహ ధీమతా. ౨౧. ఏవముక్త్యాహృషీకేశో
మామచింత్యపరాక్రమః, హిత్వా మాం బాలకైస్సార్థం దిశం కామప్య
గాత్ప్రభుః. ౨౨. సోఽహం తౌ చ మహత్తానా చింతయా భౌతరా తప, ఘోరం
జ్ఞాతివధం చైవ న భుంజే శోకకర్మితః. ౨౩. న భోక్ష్యే న చ జీవిష్యే దిప్త్యా
ప్రాప్తోఽసి పాండవ, యదుక్తం పార్థ కృష్ణేన తత్సర్వమఖిలం కురు. ౨౪. ఏతత్తే
పార్థ రాజ్యం చ శ్రీయో రత్నాని చైవ హి, ఇష్టా ప్రాణానహం హీమాంస్త్య
త్యాయామినిషూదన. ౨౫.

ఇతి మాసలపర్వాంతర్గత మాసలపర్వణి, షష్ఠోఽధ్యాయః.

వైశంపాయనఉవాచ:—ఏవముక్తస్స బీభత్సుర్నాతులేన పరంతః, దుర్దనా
దీనమనసం వసుదేవమువాచ హ. ౧. నాహం వృష్టిప్రవీరేణ బభ్రుభిశ్చైవ మాతుల,
విహీనాం పృథివీ ద్రష్టుం శక్యామిహ కథంచన. ౨. రాజా చ భీమసేనశ్చ
సహదేవశ్చ పాండవః, నకులో యజ్ఞసేనీ చ వడేకమనసో వయమ్. ౩. రాజ్ఞః
సంక్రమణే చాపి కాలోఽయం వర్తతే ధృవమ్, తమిమం విద్ధి సంప్రాప్తం కాలం
కాలవిదాం వర. ౪. సర్వథా వృష్టిదారాంస్తు బాలా వృద్ధం తథైవ చ, గమిష్యే
పరిగృహ్యహిమింద్రప్రస్థమరిందమ. ౫. ఇత్యుక్త్వా దారుకమిదం వాక్యమాహ
ధనంజయః, అమాత్యాః పృష్టివీరాణాం ద్రష్టుమిచ్ఛామి మాచిరమ్. ౬. ఇత్యే
వముక్త్యా వచనం సుధర్మాం యాదవీం సభామ్, ప్రవివేశార్జునః శూరః శోచమానో
మహారథాత్. ౭. తమాసనగతం తత్ర సర్వాః ప్రకృతయస్తథా, బ్రాహ్మణానైగ
మాస్తత్ర పరివార్యోపతస్థిరే. ౮. తాన్ దీనమనస్సర్వాన్ నిహతాన్ గతచేతసః,
ఉవాచేదం వచః కాలే పార్థో దీనతరస్తథా. ౯. శక్రప్రస్థమహం నేష్యే వృష్ణ్యం
కజనం స్వయమ్, ఇదం తు నగరం సర్వం సముద్రః స్థావయిష్యతి. ౧౦. సజ్జీకురుత
యానాని రత్నాని వివిధాని చ, వజ్రోయం భవతాం రాజా శక్రప్రస్థే భవిష్యతి.
౧౧. సప్తమే దివసే చైవ రవౌ విమల ఉద్గతే, బహిర్వత్సావహే సర్వే సజ్జీభ
వత మాచిరమ్. ౧౨. ఇత్యుక్తాస్తేన తే సర్వే పార్థనాక్లిప్తకర్తౄణా, సజ్జమాశుతత
శ్చక్రుః స్వసిద్ధ్యర్థం సముత్సుకాః. ౧౩. తాం రాత్రిమవసత్పార్థః కేశవస్య సపే
శసే, మహతా శోక మోహేన సహసాభివఃస్థితః. ౧౪. శ్వోభూతేఽథ తత శ్శౌరి
ర్వసుదేవః ప్రతాపవాన్, యుక్తాత్మాసం మహాతేజా జగామ గతిముత్తమామ్.
౧౫. తతః శబ్దో మహానాసీత్ వసుదేవనివేశసే, దారుణః క్రోశతీనాం చ రుద
తీనాం చ యోషితామ్. ౧౬. ప్రకీర్ణమూర్ధజాః సర్వా విముక్తాభరణసృజః,

ఉరాంసి పాణిభిః ఘ్నంత్యో వ్యలపన్ కరుణం శ్రీయః. ౧౭. తం దేవకీ చ భద్రా
 చ రోహిణీ మదిరా తథా, అన్వారోహంత చ తదా భద్రారం యోషితాం వరాః.
 ౧౮. తతః శౌరిం నృయుక్తేన బహుమాల్యేన భారత, యాచేన మహతా పార్థో
 బహిర్నిష్కామయత్తదా. ౧౯. తమన్వయుస్తత్ర తత్ర దుఃఖశోకసమాహతాః,
 ద్వారకావాసినః సర్వే పౌరజానపదాహితాః. ౨౦. తస్యాశ్వమేధికం ఛత్రం
 దీప్యమానాశ్చ పావకాః, పురస్తాతస్య యానస్య యాజకాశ్చ తతో యముః.
 ౨౧. అనుజగ్ముశ్చ తం వీరం దేవస్తా వై స్వలంకృతాః, స్త్రీసహస్రైః పరివృతాః
 వధూభిశ్చ సహస్రిభిః. ౨౨. యస్తు దేశః ప్రియస్తస్య జీవతోఽభూన్మహత్తనః,
 తత్రైవముపసంకల్ప్య పితృమేధం ప్రచక్రిరే. ౨౩. తం చితాగ్నిగతం వీరం శూర
 పుత్రం వరాంగనాః, తతోఽన్వారురుహుః పత్న్య శ్చతస్రః పతిలోకగాః. ౨౪.
 తం వై చతస్పృభిః స్త్రీభిరన్వితం పాండునందనః, అదాహయచ్ఛందనైశ్చ గంధై
 రుచ్చానచైరపి. ౨౫. తతః ప్రాదురభూచ్ఛుభః సమిధస్య విభావసాః, సామగానాం
 చ నిర్ఘోషో నరాణాం రుదతామపి. ౨౬. తతో వజ్రప్రధానాస్తే వృష్ణస్త్వంధకకు
 మారకాః, సర్వే చైవోదకం చక్రుః శ్రీయశ్చైవ మహత్తనః. ౨౭. అలుప్త
 ధర్మస్తం ధర్మం కారయిత్వా స ఫాల్గునః, జగము వృష్ణయో యత్ర విసప్తా భరత
 ర్షభ. ౨౮. స తాం దృష్ట్వా నిపతితాన్ కదనే భృశదుఃఖతః, బభూవాతీవ కౌర
 వ్యః ప్రాప్తకాలం చకార హ. ౨౯. యథాప్రధానతశ్చైవ చక్రే సర్వాస్తథాక్రి
 యాః, తే హతా బ్రహ్మశాసేన ముసలైరేరకోద్భవైః. ౩౦. తతః శరీరేరామస్య
 వాసుదేవస్య చోభయోః, అన్విష్యదాహయామాస పురుషైరాప్తకారిభిః. ౩౧.
 స తేహం విధిపత్కృత్వా ప్రేతకార్యాణి పాండివః, సప్తమే దివిసే ప్రాయాద్రథమా
 రుహ్య సత్వరః. ౩౨. అశ్వయుక్తైరథైశ్చాపి గోఖరోష్ఠ్రియుతైరపి, శ్రీయస్తావృష్ణ
 వీరాణాం రుదంత్యః శోకకర్మితాః. ౩౩. అనుజగ్ముర్మహత్తానం పాండుపుత్రం ధనంజ
 యమ్, భృత్యాస్త్యంధకవృష్ణీణాం సాదినో రథినశ్చయే. ౩౪. వీరహీనం వృద్ధబా
 లం పౌరజానపదాస్తథా, యయుస్తే పరివార్యాథ కశత్రం పార్థశాసనాత్. ౩౫. కుం
 జరైశ్చగజారోహ యముః శైలనిభస్తథా, సపాధరత్రైస్సంయుక్తాః సాంతరా యు
 ధికాయముః. ౩౬. పుత్రం శ్చుంధకవృష్ణీణాం సర్వేపార్థమనువ్రతాః, బ్రహ్మణా
 క్షత్రియా వైశ్యా శూద్రాశ్చైవ మహాధనాః. ౩౭. దశషట్పుసహస్రాణి వాసు
 దేవావరోధనమ్, పురస్కృత్య యయర్వజ్రం పౌత్రం కృష్ణస్య ధీమతః. ౩౮.
 బహూని చ సహస్రాణి ప్రయుతాన్యర్బుదాని చ, భోజవృష్ణస్త్వంధకశ్రీణాం

హతనాథాని నిర్వయుః. 3౯. తత్సాగరసమప్రఖ్యం వృష్టిచక్రం మహర్థిమత్, ఉనాహ రథినాం శ్రేష్ఠః పార్థః పరపురుషయః. ౪౦. నిర్యాతే తు జనే తస్మిన్ సాగరో మకరాలయః, ద్వారకాం రత్నసంపూర్ణాం జలేవాప్లవయత్తదా. ౪౧. యద్యద్ధి పురుషవ్యాఘ్రో భూమేస్తస్యావ్యముంచత, తత్తత్సంప్లావయామాస సలి లేన స సాగరః. ౪౨. తదద్భుతమభిప్రీత్య ద్వారకావాసినో జనాః, తూర్ణాతూర్ణ తరంజగ్గురహోదైవమితి బ్రువన్. ౪౩. కాననేషు చ రమ్యేషు పర్వతేషు నదీషు చ, నివసన్నానయామాస వృష్టిదారాన్ ధవంజయః. ౪౪. స పంచనవమాసాద్య ధీమాన తిసమ్మద్ధిమత్, దేశే గోపశుభాన్యాధ్యే నివాసమకరోత్ప్రభుః. ౪౫. తతో లోభ స్సమభవద్దస్యూనాం నిహతేశ్వరాః, దృష్ట్వాస్త్రీయో నీయమానాః పార్థేనై కేన భారత. ౪౬. తతస్తే పాపకర్తాణో లోభోపహతచేతసః, ఆభీరా మంత్రయామాసుః సమేత్యాశుభదర్శినః. ౪౭. ఆయ మేకోఽర్జునో ధన్వీ వృద్ధబాలం హతేశ్వరమ్, నయ త్యన్నానతిక్రమ్య యోధాశ్చేమే హతేజసః. ౪౮. తతోయష్టిప్రహరణాదస్యవస్తే సహ స్రశః, అభ్యధావంత వృష్టినాం తం జనం లోత్తిహరిణః. ౪౯. మహతా సింహనా దేన త్రాసయంతఃపుంధవమ్, అభిషేతుర్వధార్థం తే కాలపర్యాయచోదితాః. ౫౦. తతో నివృత్తికౌతేయఃసహనా సపదానుగః, ఉవాచ తాన్త హబాహురర్జునఃప్రహసన్నివ. ౫౧. నివర్తధ్వమధర్మజ్ఞా యది జీవితమిచ్ఛస, ఇదానీం శిరనిర్భిన్నాః శోచధ్వం నిహతా మయా. ౫౨. తథోక్తాస్తేన వీరేణ కదర్భీకృత్య తద్వచః, అభిషేతుర్జనం మూ ధా వార్యమాణాః పునః పునః. ౫౩. తతోఽర్జునో ధనుర్ద్రివ్యం గాంఢీవమజరం మహత్, ఆరోపయితుమారేభే యత్నాదీవ కథంచన. ౫౪. చకార సజ్యం కృచ్ఛేణ సం భ్రమే తుములే సతి, చింతయామాస చాస్త్రాణి న చ సస్త్రా ర తాన్యపి. ౫౫. వైకృతం తన్నహద్దృష్ట్వా భుజవీర్యం తథా యుధి, దివ్యానాం మహదస్త్రాణాం వినాశద్యౌడితోఽభవత్. ౫౬. వృష్టియోధాశ్చ తే సర్వే గజాశ్వరథయోధినః, న శేకురావర్తయితుం హ్రియమాణం చ తం జనమ్. ౫౭. కశత్రస్య బహుత్వాద్ధిసంప తత్సు తతస్తతః, ప్రయత్నమకరోత్పార్థో జనస్య పరిరక్షణే. ౫౮. మిషతాం సర్వ యోధానాం తతిస్తాః ప్రమదోత్తమాః, సమంతభోఽవకృప్యంత కామాచ్ఛాన్యాః ప్రవవ్రజః. ౫౯. తత గాంఢీవనిర్దుక్తైః శరైః పార్థో ధవంజయః, జఘాన దన్యూన్ సోద్యేగో వృష్టిభృత్తైస్సహ స్రభుః. ౬౦. క్షణేన తస్య తే రాజన్ క్షయం జగ్గుర జహ్నుగాః, అక్షయాహీ పురా భూత్వా క్షిణాః క్షతజభోజనాః. ౬౧. స శరక్ష యమాసాద్య దుఃఖశోకసమాహతః, ధనుష్కట్యా తదా దన్యూనవధీత్వాకళా

సనిః. ౬౨. ప్రేక్షతస్తేవ పార్థస్య వృష్ణ్యంధకవరశ్రీయః, జగ్గురాదాయ తే
 మ్లేచ్ఛాః సమంతాజ్ఞసమేజయః. ౬౩. ధనంజయస్తు దైవం తన్న నసా చింతయత్ప్రభుః,
 దుఃఖశోకసమావిప్లవో నిశ్చస్యసపరమోఽభవత్. ౬౪. అస్త్రాణాం చ ప్రణాశేన
 గాహవీర్యస్య సంక్షయోత్, ధనుషశ్చావిధేయత్వాచ్చరాణాం సంక్షయేన చ. ౬౫.
 బభూవ విమనాః పార్థో దైవమిత్యనుచింతయన్, న్యవర్తత తతో రాజన్నేదమ
 స్తీతి చాబ్రవీత్. ౬౬. తతస్స శేషమాదాయ కళత్రస్య మహామతిః, హతభూయి
 వ్యరత్నస్య కరుక్షేత్రమవతరత్. ౬౭. ఏవం కళత్రమానీయ వృష్టీనాం హృతశే
 షితమ్, న్యవేశయత కారవ్యస్తత్ర తత్ర ధనంజయః. ౬౮. హృద్వికృతనయం పార్థో
 నగరం మార్జికావతమ్, భోజరాజకళత్రం చ హృతశేషం సరోత్తమః. ౬౯. తతో
 బాలాశ్చ వృద్ధాశ్చ శ్రీయశ్చాదాయ పాండవః, వీరైర్విహీనాన్ సర్వాంస్తాన్ శక్ర
 ప్రస్థే న్యవేశయత్. ౭౦. యాయుధానిం సరస్వత్యాం పుత్రం సాత్యకినః ప్రియమ్,
 న్యవేశయత ధర్మాత్మా వృద్ధబాలపురస్కృతమ్. ౭౧. ఇంద్రప్రస్థే తదా రాజ్యం వజ్రాయ
 పరవీరహ, వశ్రేణాక్రూరతారాస్తు వార్యమాణాః ప్రవవ్రజుః. ౭౨. రుక్మిణీ త్వథ
 గాంధారి శైబ్యా హైమవతీత్యపి, దేవీ జాంబవతీ చైవ వివిశుర్జాతవేదసమ్. ౭౩.
 సత్యభామా తథైవాన్యా దేవ్యః కృష్ణస్య సమ్మతాః, వసం ప్రవివిశూ రాజంస్తా
 వస్యే ధృతినిశ్చయాః. ౭౪. ఫలమూలాదిభోజన్యో హరిధ్యావైకతత్పరాః, హిమ
 వంతమతిక్రమ్య కలాపగ్రామమవిశత్. ౭౫. ద్వారకావాసిన్ యేతు పురుషాః
 పార్థమభ్యయః, యథాహం సంభజ్యైవాన్ వశ్రేషర్యదదజ్ఞయః. ౭౬. సతత్రా
 త్వాప్రాప్తకాలం బాష్పేణాపిహతోఽర్జునః, కృష్ణద్వైపాయనం వ్యాసం దదర్శా
 సీనమాశ్రమే. ౭౭.

ఇతి మాసలపర్వాంతర్గత మాసలపర్వణి, సప్తమోఽధ్యాయః.

వైశంపాయన ఉవాచః— ప్రవిశన్నర్జునో రాజన్నాశ్రమం సత్యవా
 దినః, దదర్శాసీనమేకాంతే మునిం సత్యవతీసుతమ్. ౧. సతమాసాద్య ధర్మజ్ఞముప
 తస్థే మహావ్రతమ్, అర్జునోఽస్తీతి నామాస్తై నివేద్యాభ్యవదత్తతః. ౨. స్వాగతం
 తేఽస్త్వితిప్రాహ మునిస్సత్యవతీసుతః, ఆస్యతామితి చోవాచ ప్రసన్నాత్తా మహా
 మునిః. ౩. తమప్రీతిరమనసం నిశ్చసంతం పునః పునః, నిర్విణ్ణమనసం దృష్ట్వా
 పార్థం వ్యాసోఽబ్రవీదిదమ్. ౪. సఖదేశదశాకుంభ వారినా కిం సముక్షితః, అవీర
 జానుగమనం బ్రాహ్మణో వాహతస్త్యయా. ౫. యుద్ధే పరాజితోవాసి గతక్రిధ
 లక్ష్మ్యసే, న త్వాం ప్రభిన్నం జానామి కిమిదం భరతర్షభ, శ్రోతవ్యం చేన్నయా

పార్థ క్షీప్రమాఖ్యాతుమర్హసి. ౬. అర్జునఉవాచ:—యస్య మేఘవపుశ్శ్రీర్మా
 బృహత్పంకజలోచనః, స కృష్ణస్సహ రామేణ త్యక్త్వా దేహం దివం గతః. ౭.
 మాసతైర్వృష్ణీవీరాణాం వినాశో బ్రహ్మశాపజః, బధ్నాన వీరాంతకరః ప్రభాసే
 రోమహర్షణః. ౮. యే తే శూరా మహత్తానః సింహదర్పచుహాబలాః, భోజవృ
 ఙ్గ్యంధకా బ్రహ్మన్నయోన్యం తైర్హతం యుధి. ౯. గదాపరిఘశక్తీనాంసహాః పరిఘబా
 హహః, తవీరకాభిర్నిహతాః పశ్య కాలస్య పర్యయమ్. ౧౦. హతం పంచశతం
 తేహం సహస్రం బాహుశాలినామ్, నిధనం సమనుస్తాప్తం సమాసాద్యేతరేతరమ్.
 ౧౧. పునః పునర్న మృష్యామి వినాశమమితోజనామ్, చింతయానో యదూనాం
 చ కృష్ణస్య చ యశస్వినః. ౧౨. శోషణం సాగరస్యేవ పర్వతస్యేవ చాలనమ్,
 నభసః పతనం చైవ శైత్య మగ్నేస్తథైవ చ. ౧౩. అశ్రద్ధేయమహం మన్యే వినాశం
 శార్ఙ్గధన్వనః, న చేహ స్థాతుమిచ్ఛామి లోకే కృష్ణవినా కృతః. ౧౪. ఇతః కష్ట
 తరం చాన్యచ్ఛృణు తద్యై తపోధన, మనో మే దీర్యతే యేన చింతయానస్య వై
 ముహుః. ౧౫. పశ్యతో వృష్ణిదారాంశ్చ మమ బ్రహ్మ సహస్రశః, ఆభీరైరను
 సృత్యాజౌ హృతాః పంచజనాలయైః. ౧౬. తత్రాహం ధనుగాదాయ నాశకం
 తస్య పూరణే, యథా పురా చ మే వీర్యం భుజయోర్న తథాధవత్. ౧౭.
 అస్త్రాణి మే క్రణస్తాని వివిధాని మహామునే, శరాస్సంక్షయమాపన్నాః క్షణేనైవ
 సమంతతః. ౧౮. పునుషశ్చాప్రమేయీత్తా శంఖచక్రగదాధరః, చతుర్భుజః పీత
 వాసాః శ్యామః పద్మదళేక్షణః. ౧౯. యశ్చ యాతి పురస్తాన్తే రథస్య సుమహా
 ద్యుతిః, ప్రదహ్న్ రిపునైన్యాని స పశ్యామ్యహమమృతమ్. ౨౦. యేన పూర్వం
 ప్రదగ్ధాని శత్రునైన్యాని తేజసా, శరైర్దాండీవనిర్ముక్తైరహం పశ్చాద్వ్యనాశయమ్
 ౨౧. తమపశ్యో విషీదామి ఘూర్ణామి వ చ సత్తమ, పరినిర్విణ్ణచేతాశ్చ శాం
 తిం నోపలభేఽపి చ. ౨౨. వినా జనార్దనం వీరం నాహం జీవితుముత్సహే, శ్రుత్యైవ
 హి గతం విష్ణు మమాపి ముముహూర్దిశః. ౨౩. ప్రణవ్జ్ఞ తివీర్యస్య శూన్యస్య
 పరిధావతః, ఉపదేష్టుం మమ శ్రేయో భవానర్హతి స త్తమ. ౨౪. వ్యాసఉవాచ:—
 బ్రహ్మశాపవిర్దగ్ధా వృష్ణ్యంధకమహారథాః, విసప్తాః కురుశార్దూల స తా
 శోచితుమర్హసి. ౨౫. భవితవ్యం తథాతచ్ఛ దిష్టమేతన్నహత్తనామ్, ఉపేక్షితం
 చ కృష్ణేన శక్తేనాపి వ్యపోహతుమ్. ౨౬. త్రైలోక్యమపి గోవిందః
 కృత్నం స్థావరజంగమమ్, ప్రసహేదన్యథా కర్తుం కుతశ్చాపం మహత్త
 నామ్. ౨౭. రథస్య పురతో యాతి యస్య శక్రగదాధరః, తవ స్నేహాత్పురాణ

ద్విర్వాసుదేవశ్చతుర్భుజః. ౨౮. కృత్వా భారావతరణం పృథివ్యాః పృథులోచనః,
మోక్షయిత్వా తనుం ప్రాప్తః శృష్టస్త్విస్థానముత్తమమ్. ౨౯. త్వయా పీహ
మహత్కర్త దేవానాం పురుషర్షభ, కృతం భీమసహాయేన యమాభ్యాం చ మహా
భుజః. ౩౦. కృతకృత్యాంశ్చ వో మన్యే సంస్థితాః కరుపుంగవ, గమనం ప్రాప్తకా
లం చ ఇదం శ్రేయస్కరం విభో. ౩౧. ఏవంబుద్ధిశ్చ తేజశ్చ ప్రతిపత్తిశ్చ భారత,
భవంతి భవ కాలేషు విపద్యంతే విఘ్నయే. ౩౨. కాలమూలమిదం సర్వం జగద్వీ
జం ధనంజయ, కాల ఏవ సమాధత్తే పునరేవ యదృచ్ఛయా. ౩౩. స ఏవ బలవాన్
భూత్వా పునర్భవతి దుర్బలః, స ఏవేశశ్చ భూత్వేహ పరైరాజ్ఞాప్యతే పునః. ౩౪.
కృతకృత్యాని చాస్త్రాణి గతాన్యద్య యథాగతమ్, పునరేవ్యంతి తే హస్తం యదా
కాలో భవిష్యతి. ౩౫. కాలో గతుం గతిం ముఖ్యాం భవతామపి భారత, ఏత
చ్ఛ్రీయో హి వో మన్యే పరం భరత సత్తమ. ౩౬. వైశంపాయనఉవాచః—ఏతద్వ
చసమాజ్ఞాయ వ్యాసస్యామితతేజసః, అనుజ్ఞతో యయా పార్థో నగరం నాగసా
హ్వాయమ్. ౩౭. ప్రవిశ్య చ పురీం వీరః సమాసాద్య యుధిష్ఠిరమ్, ఆచప్త తద్యథా
వృత్తం శృష్ట్యంధకకులం ప్రతి. ౩౮.

ఇతి శ్రీమహాభారతే శతసహస్రికాయాం సుహితాయాం

వైయాసిక్యాం మాసలపర్వః, అష్టమోఽధ్యాయః.

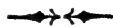
సమాప్తంచేదం మాసలపర్వ.

శ్లో. కాయేన వాచా మనసేంద్రియైర్వా బుద్ధ్యాత్మినా వాప్రకృతేస్త్విభావాత్,
కరోమి యద్యత్సకలం పరస్మై నారాయణాయేతి సమర్పయామి.

శ్లో. యదక్షరపదభ్రష్టం మాత్రాహీనం చ యద్భవేత్,
తత్సర్వం క్షమ్యతాం దేవ నారాయణ నమోఽస్తు తే.

ఓం తత్సత్, హరిః ఓం శ్రీకృష్ణార్పణమస్తు.

శ్రీ రస్తు.

శ్రీగోపాలకృష్ణపరబ్రహ్మణే నమః.

శ్రీమహాభారతే, మహాప్రస్థానికపర్వప్రారంభః.

శ్లో. నారాధనం నమస్కృత్య నరం చైవ సరోత్తమమ్,
దేవీం సరస్వతీం వ్యాప్తస్తతో జయముదీరయేత్.

జనమేజయఉవాచ:—ఏవం పృష్ట్యంధకరులే శ్రుత్వా మాసలమాహవమ్,
పాండవాః కిమకుర్వంత తథా కృష్ణే దివం గతే. గ. వైశంపాయనఉవాచ:— శ్రుత్వై
వంశారవో రాజా పృష్ఠీనాం కదసం మహత్, ప్రస్థానే మతిమాధాయ వాక్య
మద్జనమబ్రవీత్. ౨. కాలః పచతి భూతాని సర్వాణ్యేవ మహామతే, కాలపాశమ
హం మన్యే త్యమపి ద్రష్టుమర్హసి. ౩. ఇత్యుక్తస్సతు శాంతేయః కాలః కాల
ఇతి బ్రువన్, అన్వపద్యత తద్వాక్యం భ్రాతృజ్వేష్టస్య ధీమతః. ౪. అద్భుతస్య మతం
జ్ఞాత్వా భీమసేనో యమా తథా, అన్వపద్యత తద్వాక్యం యదుక్తం సవ్య
సాచినా. ౫. తతో యుయుత్సుమానాయ్య ప్రవ్రజన్ ధర్మకామ్యయా, రాజ్యం
పరిదదా సర్వం వైశ్యాపుత్రే యుధిష్ఠిరః. ౬. అభిషిచ్య స్వరాజ్యే చ రాజానం
చ పరిక్షితమ్, దుఃఖార్తశ్చాబ్రవీద్రాజా సుభద్రాం పాండవాగ్రజః. ౭. ఏవ
పుత్రస్య తే పుత్రః కురురాజో భవిష్యతి, యదూనాం పరిశేషశ్చ వజ్రో రాజా
కృతశ్చ హ. ౮. పరిక్షిద్ధాప్తి సపుత్రే శక్రప్రథే చ యాదవః, వజ్రో రాజా
త్వయా రక్ష్యో మాచాధర్తే మనః కృథాః. ౯. ఇత్యుక్త్వా ధర్మరాజస్స వాసు
దేవస్య ధీమతః, మాతులస్య చ వృద్ధస్య రామాదీనాం తథైవ చ. గం. భ్రాతృభిఃసహ
ధర్తాత్తా కృత్వోదకమతంద్రితః, శ్రాద్ధానుద్దిశ్య సర్వేషాం చకారవిధిపత్తనా. గం.
ద్వైపాయనం నారదం చ మార్కండేయం తపోధనమ్, భారద్వాజం యాజ్ఞ
వల్క్యం హరిముద్దిశ్య యత్నవాన్. గ౧. అభోజయత్స్విదుభోజ్యంకీర్తయిత్వా
చ శార్క్లిణమ్, దక్షా రత్నాని వాసాంసి గ్రామానశ్వాన్రథాంస్తదా. గ౩.
శ్రీయశ్చ ద్విజముఖ్యేభ్యస్తదా శరిసహస్రశః, కృపమభ్యర్చ్య చ గురుమథ పౌర
పురస్కృతమ్. గ౪. శిష్యం పరిక్షితం తస్మై దదా భరతస్తత్తమ, తతస్తు ప్రకృతీస్స

ర్వాససమానాయ్య యుధిష్ఠిరః. ౧౫. సర్వమాచప్త రాజ్విశ్చిక్కిరితమథాత్మనః,
 తేశుత్యైవ వచస్తస్యపౌరజానపదాజనాః. ౧౬. భృశముద్విగ్నమనసోనాభ్యనందంత
 తద్వచః, నైవం కర్తవ్యమితి తే తదోచస్తం నరాధిపమ్. ౧౭. నచ రాజా తథా క్షాన్తి
 త్కాలపర్యాయధర్మవిత్, తతోఽనుమాన్య ధర్మాత్తాపౌరజానపదంజనమ్. ౧౮. గమ
 నాయమతించక్రే భ్రాతరశ్చాస్య తే తదా, తతస్సు రాజా కౌరవ్యో ధర్మపుత్రోయుధి
 ష్ఠిరః. ౧౯. ఉత్సృజ్యాభరణాన్యంగాజ్జగృహే వల్కలాన్యుత, భీమాద్భుతయమాశ్చైవ
 వద్రాపదీచయశస్విని. ౨౦. తథైవ జగృహుః సర్వే వల్కలాని నరాధిప, విధి
 వత్కారయిత్యేష్టిం నైష్ఠికిం భరత్షభ. ౨౧. సముత్సృజ్యాపున సర్వేగ్నిః
 ప్రతఘ్నరపుంగవాః, తతః ప్రదురుదుస్సర్వాః శ్రీయో దృష్ట్వా నరోత్తమాన్. ౨౨.
 ప్రస్థితా ద్రాపదీషష్ఠా పురా ద్యూతజితా యథా, హర్షోఽభవచ్ఛ
 సర్వేషాం భ్రాతృణాం గమనం ప్రతి. ౨౩. యుధిష్ఠిరమతం జ్ఞాత్వావృష్ణిక్షయమ
 వేక్ష్య చ, భ్రాతరఃపంచ కృష్ణా చ వక్షీశ్వాచైవ సప్తమః. ౨౪. ఆత్మనాసప్తమో రాజా
 నిర్యయా గజసాహ్వయాత్, పారైరనుగతో దూరం సర్వైరంతః పురైస్తథా. ౨౫.
 నచైనమశకత్కశ్చిన్నివర్తస్యేతి భాషితుమ్, న్యవర్తంతతస్సర్వే సరానగర
 వాసిनః. ౨౬. కృపప్రభృతయశ్చైవ యుయుత్సుం పర్యవారయన్, వివేశ
 గంగాం కౌరవ్య ఉలూపీ భుజగాత్తజా. ౨౭. చిత్రాంగదా యయా చాపి
 మణిపూరపురం ప్రతి, శిష్టాః పరీక్షితం త్వన్యామతరః పర్యవారయన్. ౨౮.
 పాండవాశ్చ మహాత్మానో ద్రాపదీచయశస్విని, కృతోపవాసాః కౌరవ్య
 ప్రయయుఃప్రాజ్ఞభాస్తతః. ౨౯. యోగయుక్తా మహాత్మానస్త్యాగధర్మముపేయుషః,
 అభిజగ్దుర్భహూన్ దేవా సరితః సాగరాంస్తథా. ౩౦. యుధిష్ఠిరో యయా
 వగ్రే భీమస్తు తదనంతరిమ్, అర్జునస్తస్య చాన్యేవ యమాచాపి యథాక్రమమ్. ౩౧.
 పృష్ఠతస్తు వరాహోహ శ్యామా పద్మదళేక్షణా, ద్రాపదీయోషితాం శ్రేష్ఠా
 యయా భరతసత్తమ. ౩౨. శ్వాచైవానుయయావేశః ప్రస్థితా పాండవా
 వనమ్, క్రమేణ తే యయర్విరా తాపిత్యం సలిలార్ణవమ్. ౩౩. గాంధీవం తు
 ధనర్దిన్యం న ముమోచ ధనంజయః, రత్నలోభాన్తహారాజ తే చాక్షయ్యే
 మహేషుధీ. ౩౪. అగ్నిం తేదదృశుస్తత్రస్థితం శైలమివాగ్రతః, మార్గమావృత్య
 తివ్రంతం సాక్షాత్పురుషవిగ్రహమ్. ౩౫. తతోదేవస్స సప్తార్చిః పాండవానిదమ
 బ్రవీత్, భోభోః పాండుసుతా వీరాః సావకం మాం నిబోధత. ౩౬. యుధిష్ఠిర
 మహాబాహుః భీమసేన పరంతప, అర్జునాశ్విసుతే వీరా నిబోధత వచో మమ.

౩౨. అహమగ్నిః కురుశ్రేష్ఠా మయా దగ్ధం చ ఖాండశమ్, అర్జునస్య ప్రభావేణ తథా నారాయణస్య చ. ౩౩. అయం వః ఫాల్గునో భృతా గాండీవం పరమాయుధం, పరిత్యజ్య వనే యాతు నానేనార్థోఽస్తి కశ్యప. ౩౪. చక్రరత్నంతుయత్కృష్టే స్థితమాసీన్నహత్తని, గతం తచ్చపునర్హస్తే కాలే నేష్యతి తస్య హ. ౪౦. వరుణాదాహృతం పూర్వం మయైతత్పార్థకారణాత్, గాండీవం ధనుషం శ్రేష్ఠం వరుణాయైవ దీయతామ్. ౪౧. తతస్తే భృశరః సర్వే ధనంజయుమచోదయా, సజలే ప్రాక్షిపచ్చైతత్తథా క్షయ్యే మహేషాధీ. ౪౨. తతోఽగ్నిర్భరతశ్రేష్ఠ తత్రైవాంతరధీయత, యయుశ్చ పాండవా వీరాస్తతస్తే దక్షిణముఖాః. ౪౩. తతస్తే తూత్తరేణైవ తీరేణ లవణాభసః, జగ్దుర్భరతశ్చార్దూల దిశం దక్షిణపశ్చిమామ్. ౪౪. తతః పునః సమావృతాః పశ్చిమాం దిశమేవ తే, దదృశుర్ద్వారకాం చాపి సాగరేణ పరిప్లుతామ్. ౪౫. ఉదీచీం పునరావృత్య యయుర్భరసత్తమాః, ప్రాదక్షిణ్యం చిక్రీర్షంతః పృథివ్యా యోగధర్మిణః. ౪౬.

ఇతి మహాప్రస్థానికపర్వాంతర్గత మహాప్రస్థానికపర్వణి, ప్రథమోఽధ్యాయః.

—౧౦ ప్రబద్ధాదిపతనమ్. ౧౦—

వైశంపాయనఉవాచ:—తతస్తే నియతాత్మాన ఉదీచీం దిశమాస్థితాః, దదృశుర్మౌగయుక్తాశ్చ హిమవంతం మహాగిరిమ్. ౧. తం చాప్యతిక్రమంతస్తే దదృశుర్వాలుకార్ణవమ్, అనైకుంత మహాశైలం మేరుం శిఖరిణాం వరమ్. ౨. తేషాం తు గచ్ఛతాం శీఘ్రం సర్వేషాంయోగధర్మిణామ్, యాజ్ఞసేనీ భృష్టయోగా నిపపాత మహితతే. ౩. తాం తు ప్రపతితాం దృష్ట్వా భీమసేనోమహాబలః, ఉవాచ ధర్తరాజానం యాజ్ఞసేనీమవేక్ష్య హ. ౪. నాధర్తశ్చరితః కశ్చిద్రాజపుత్ర్యా పరంతప, కారణం కిన్న తద్బ్రూహి యత్కృష్టా పతితా భువి. ౫. యుధిష్ఠిర, ఉవాచ:—పక్షపాతో మహానస్య విశేషేణ ధనంజయే, తస్యైతత్ఫలమద్యైషా భుంక్తేపురుషసత్తమ. ౬. వైశంపాయనఉవాచ:—ఏవముక్త్వాఽనవేత్స్యైనాం యయా భరతసత్తమః, సమాధాయ మనో ధీమాన్ ధర్తాత్తా పురుషర్షభః. ౭. సహదేవస్తతో విద్వాన్ నిపపాతమహితతే, తం చాపి పతితం దృష్ట్వా భీమా రాజా నమబ్రవీత్. ౮. యోఽయమస్తాసు సర్వేషు శుశ్రూషురనహంకృతః, సోఽయం మాద్రవతీపుత్రః కస్తాన్నిపతితో భువి. ౯. యుధిష్ఠిర ఉవాచ:—ఆత్మనః సదృశం ప్రాజ్ఞంనైషోఽమన్యత కంచన, తేన దోషేణ పతితస్తస్తాదేష నృపా త్తజః. ౧౦. వైశంపాయనఉవాచ:—ఇత్యుక్త్వా తం సముత్సృజ్య సహదేవం

యయా తదా, భ్రాతృభిః సహ కాంతేయః శునాచైవ యుధిష్ఠిరః. ౧౧. కృష్ణాం నిపతితాం దృష్ట్వా సహదేవం చ పాండవమ్, ఆర్తో బంధుప్రియః శూరో నకులో నిపపాత హ. ౧౨. తస్మిన్ని పతితే వీరే నకులే చారుదర్శనే, పునరేవ తదా భీమో రాజానమిదమబ్రవీత్. ౧౩ యోఽయమక్షత ధర్మాత్తా భ్రాతా వచనకారకః, దూపేణ ప్రతిమో లోకే నకులః పతితో భువి. ౧౪. ఇత్యుక్తో భీమసేనేన ప్రత్యువాచ యుధిష్ఠిరః, నకులం ప్రతి ధర్మాత్తా సర్వబుద్ధిమతాం వరః. ౧౫. దూపేణ మత్సమో నాస్తి కశ్చిదిత్యస్య దర్శనమ్, అధికశ్చహమేవైక ఇత్యస్య మనసి స్థితమ్. ౧౬. నకులః పతిత స్తస్మా దాగచ్ఛ త్వం వృకోదర, యస్య యద్విహితం వీర సోఽవశ్యం తదుపాశ్నుతే. ౧౭. తాంస్తు ప్రపతితాన్ దృష్ట్వా పాండవః శ్వేతవాహనః, పపాత శోకసంతప్తస్తతోనుపరవీరహః. ౧౮. తస్మింస్తు పురుషవ్యాఘ్రే పతితే శక్రతేజసి, మ్రియమాణే దురాధర్షే భీమో రాజానమబ్రవీత్. ౧౯. అస్మతం నస్తరామ్యస్య సైరేష్యపి మహాత్మనః, అథ కస్య వికారోఽయం యేనాయం పతితో భువి. ౨౦. యుధిష్ఠిరడివాచః-ఏకాహ్నినిర్దహేయం వైశత్రానిత్యర్జునోఽబ్రవీత్, నచ తత్ప్రతవానేష శూరమాసీ తతోఽపతత్. ౨౧. అవమేనే ధనుగ్రహానేష సర్వాం శ్చపాల్లునః, తథాచైతన్న తు తథా కర్తవ్యం భూమిమిచ్ఛతా. ౨౨. వైశంపాయనడివాచః-ఇత్యుక్త్వా ప్రసీతో రాజా భీమోఽథ నిపపాత హ, పతితశ్చాప్రవీద్భీమో ధర్మరాజం యుధిష్ఠిరమ్. ౨౩. భోభో రాజన్న వేక్షస్య పతితోఽహం ప్రియస్తవ, కిం నిమిత్తం చ పతనం బ్రూహి మే యది వేత్థహ. ౨౪. యుధిష్ఠిరడివాచః-అతిభుక్తం చ భవతా ప్రాణేన చ వికత్థసే, అనవేక్ష్య పరం పార్థ తేనాసి పతితః క్షితౌ. ౨౫. ఇత్యుక్త్వా తం మహాబాహు ర్జగామానవలోకయన్, శ్వాప్యేకోనుయయా యస్తే బహుశః కీర్తితో మయా. ౨౬.

ఇతి మహా ప్రస్థానికపర్వాంతర్గత మహా ప్రస్థానికపర్వణి, ద్వితీయోఽధ్యాయః.

—౨౭ యుధిష్ఠిరస్వర్గారోహః. ౨౭—

వైశంపాయనడివాచః-తతః సంనాదయన్ శక్రోదివం భూమిం చ సర్వశః, రథేనోపాయయా పార్థమారోహేత్యబ్రవీచ్ఛతమ్. ౧. సభ్రాతృత్వా పతితాన్ దృష్ట్వా ధర్మరాజో యుధిష్ఠిరః, అబ్రవీచ్ఛోకసంతప్తః సహస్రాక్షమిదం వచః. ౨. భ్రాతరః పతితా మేఽత్ర గచ్ఛేయుస్తే మయా సహ, న వినా భ్రాతృభిః స్వర్గమిచ్ఛే గంతుం సురేశ్వర. ౩. సుకుమారీసుఖార్హా చ రాజపుత్రీ పురందర, సాస్మాభిస్సహ

గచ్ఛేత తద్భవాననుమన్యతామ్. ౪. శక్రఉవాచ:—భృతృత్వా ద్రక్ష్యసి స్వగ్నే త్వమగ్రతఃప్రీదివం గతాన్, కృష్ణయా సహితాన్ సర్వాన్తాశువో భరతర్షభ. ౫. నిక్షిప్య మానుషం దేహం గతాస్తే భరతర్షభ, అనేన త్వం శరీరేణ స్వర్గం గంతా న సంశయః. ౬. యుధిష్ఠిరఉవాచ:—అయం శ్వాహుతభవ్యేశ భక్తో మాం నిత్యమేవ హ, సగచ్ఛేత మయా సార్థమాన్యశంస్యాహి మే మతిః. ౭. అమర్త్యత్వం మత్సమత్వం చ రాజన్ శ్రియం న కృత్వాం మహతీం చైవ సిద్ధిమ్, సంప్రాప్తోఽద్య స్వర్గసుఖాని చ త్వం త్యజ శ్వానం నాత్ర నృశంస మస్తి. ౮. యుధిష్ఠిరఉవాచ:—అనార్యమార్యేణ సహస్రనేత్ర శక్యం కర్తుం దుష్కరమేతదార్య, మామేశ్రియా సంగమనం తయాస్తు యస్యాః కృతే భక్తజనం త్యజేయమ్. ౯. ఇంద్రఉవాచ:—స్వగ్నే లోకే శ్వవతాం నాస్తి ధిష్ణ్యమిష్టాపూర్తం క్రోధవశా హరంతి, తతో విచార్య క్రియతాం ధర్మరాజ త్యజ శ్వానం నాత్ర నృశంసమస్తి. ౧౦. యుధిష్ఠిరఉవాచ:—భక్తత్యాగం ప్రాహురనంతిపాపం తుల్యం లోకే బ్రహ్మవధ్యాకృతేన, తస్మాన్నాహం జాతు కథంచనాద్య త్యక్త్వామ్యేనం స్వసుఖార్థమహేంద్ర. ౧౧. భీతం భక్తం నాన్యదస్తీతి చార్తం ప్రాప్తం ఊణం రక్షణే ప్రాణభిప్నుమ్, ప్రాణత్యాగాదవ్యహం నైవ మోక్షయతేయం వై నిత్యమేత ద్వృతం మే. ౧౨. ఇంద్రఉవాచ:—శునా దృష్టం క్రోధవశా హరంతి యద్దత్త మిష్టం విపృతమథోహుతం చ, తస్మాద్దునస్త్యాగమిమం కరుష్యశునస్త్యాగాత్సాప్సి ప్యసే దేవలోకమ్. ౧౩. త్యక్త్వా భృతృత్వా దయితాం చాపి కృష్ణాం ప్రాప్తో లోకః కర్షణా స్వేన వీర, శ్వానం చైనం న త్యజసే కథంతు త్యాగం కృత్వాం చాస్థితో ముహ్యసేఽద్య. ౧౪. యుధిష్ఠిరఉవాచ:—న విద్యతే సంధిరథాపి విగ్రహా మృతైర్ధర్మైర్మృతిలోకేషునిష్ఠా, నతేమయాజవయితం హి శక్తాస్తతస్త్వా గస్తేషు కృతోన జీవతామ్. ౧౫. ప్రతిప్రదానం శరణాగతస్య స్త్రియా వధోబ్రాహ్మణ స్వాపహరః, మిత్రద్రోహస్తాని చత్వారి శక్రభక్తత్యాగశ్చైవ సమామతోమే. ౧౬. వైశంపాయనఉవాచ:—తద్ధర్మరాజస్యచో నిశిమ్య ధర్మస్వరూపీ భగవానువాచ, యుధిష్ఠిరం ప్రీతియుక్తో నరేంద్రంశత్రైర్వాక్యైస్సంస్తవసంప్రయుక్తైః. ౧౭. ధర్మ ఉవాచ:—అభిజాతోఽసి రాజేంద్ర పితుర్వృత్తేనమేధయా, అనుక్రోశేన చానేన సర్వభూతేషు భారత. ౧౮. పురా ద్వైతవనే చాపి మయా పుత్ర పరీక్షితః, హసీ యార్థేపరాక్రాంతా యత్ర తే భృతరో హతాః. ౧౯. భీమాంజనౌ పరిత్యజ్య యత్ర త్వం భృతరాపుభా, మాత్రోస్సామ్యమభీషువై నకులంజీవమిచ్ఛసి. ౨౦.

అయం శ్వాభ క్త ఇత్యేవంత్వక్తో దేవరథ స్త్వయా, తస్మాత్సర్వే స తే తుల్యః కశ్చి
దస్తి నరాధిప. ౨౦. అతస్తవాక్షయా లోకాఃస్వశరీరేణ భారత, ప్రాప్తోఽసి భరత
శ్రేష్ఠ దివ్యాం గతి మనుత్తమామ్. ౨౧. వైశంపాయనఉవాచ:—తతో ధర్మశ్చ
శక్రశ్చ మరుతశ్చాశ్వినావపి, దేవా దేవర్షయశ్చైవ వరథమారోష్య పాండవమ్. ౨౨.
ప్రయయుః సైర్విరిమానైస్తే సిద్ధాః కామవిహారిణి, సర్వే విరజసః పుణ్యాః.
పుణ్యవాగుద్ధికర్షిణః ౨౩. సతం రథం సమాస్థాయ రాజా కురుక్షలోద్వహః,
ఊర్ధ్వమాచక్రమే శీఘ్రం తేజసావృత్య రోదసీ. ౨౪. తతో దేవనికాయథా నార
దస్సర్వలోకవిత్, ఉవాచోచ్చైస్తదా వాక్యం బృహద్యాదీ బృహత్తపాః. ౨౫.
యేఽపి రాజర్షయస్సర్వే తేచాపి సముపస్థితాః, కీర్తిం ప్రచ్ఛాద్య తేహం వై కురు
రాజోఽధిష్ఠతి. ౨౬. లోకానావృత్య యశసా తేజసా వృత్తసంపదా, స్వశరీరేణ
సంప్రాప్తం నాన్యం శుశ్రుమ పాండవాత్. ౨౭. నారదస్య వచశ్శ్రుత్వా రాజా
వచనమబ్రవీత్, దేవానామంత్ర్య ధర్మాత్తా స్వపత్యంజైవపార్థివా. ౨౮. శుభం
వా య దివా పాపం భ్రాతృగాం స్థానమద్యమే, తదేవ ప్రాప్తుమిచ్ఛామి లోకాన
న్యాన్న కామయే. ౨౯. రాజ్ఞస్తు వచనం శ్రుత్వా దేవరాజః పురందరః, ఆన్యశంస్య
సమాముక్తం ప్రత్యువాచ యధిష్ఠిరమ్. ౩౦. స్థానేఽస్మిన్ వస రాజేంద్ర కర్తభిర్ని
ర్జితైశ్చభైః, కిం త్వం మానుష్యకం స్నేహ మద్యాపి పరికర్షసి. ౩౧. సిద్ధిం ప్రాప్తోఽసి
పరమాం యథా నాన్యఃపుమాన్ క్వచిత్, నైవ తే భ్రాతరః స్థానం సంప్రాప్తాః
కురునందన. ౩౨. అథాపి మానుషో భావః స్పృశతే త్వం నరాధిప, స్వగ్లోఽయం
పశ్యదేవర్షీన్ సిద్ధాంశ్చ త్రిదివాలయాన్. ౩౩. యధిష్ఠిరస్తు దేవేంద్ర మేవంవా
దినమీశ్వరమ్, పునరేవాబ్రవీద్ధిమానిదం వచనమర్థవత్. ౩౪. త్రైవిదా నోత్స
హే వస్తుమిహ దైత్యనిబర్హణ, గంతుమిచ్ఛామి తత్రాహం యత్ర మే భ్రాతరో
గతాః. ౩౫. యత్ర సా బృహతీ శ్యామా బుధినత్త్వగుణన్వితా, ద్రావదీయౌషి
తాంశ్రేహ యత్ర చైవ సుతా మమ. ౩౬.

ఇతి శ్రీమహాభారతే శతసహస్రికాయాం సంహితాయాం వైయాసిక్యాం

మహాప్రస్థానికపర్వాంతర్గత మహాప్రస్థానికపర్వణి

తృతీయోఽధ్యాయః.

సమాప్తం చేదం మహాప్రస్థానికపర్వ.

శ్రీ రస్తు.

శ్రీ గోపాలకృష్ణపర బ్రహ్మణే నమః.

శ్రీమహాభారతే, స్వర్గారోహణపర్వప్రారంభః.

శ్లో. నారాయణం నమస్కృత్య నరం చైవ సరోత్తమమ్,
దేవీం సరస్వతీం వ్యాప్త స్తతో జయ ముదీరయేత్.

జనమేజయఉవాచ:—స్వర్గం త్రివిష్టపం ప్రాప్య మమ పూర్వపితామహః,
పాండవా ధార్తరాష్ట్రాశ్చ కాని స్థానాని భేజరే? ౧. ఏతదిచ్ఛామ్యహం శ్రోతుం సర్వ
విచ్ఛాసి మే మతః, మహర్షి గాభ్యనుజ్ఞాతో వ్యాసేనాద్భుతకర్తృణా. ౨. వైశంపా
యనడివాచ:—స్వర్గం త్రివిష్టపం ప్రాప్య తవ పూర్వపితామహః, యుధిష్ఠిరప్రభృ
తయో యదకుర్వంత తచ్ఛృణు. ౩. స్వర్గం త్రివిష్టపం ప్రాప్య ధర్మరాజో యుధి
ష్ఠిరః, దుర్యోధనం శ్రియా జప్తం దదర్శాసీనమాసనే. ౪. భ్రాజమానమివాదిత్యం
వీరలక్ష్మ్యాభిసంవృతమ్, దేవైర్భ్రాజిష్ణుభిస్సౌధ్యైస్సహితం పుణ్య కర్తృభిః. ౫. తతో
యుధిష్ఠిరో దృష్ట్వా దుర్యోధనముర్షితః, ససావాసన్నివృత్తోభూచ్ఛ్రియం దృష్ట్వా
సుయోధనే. ౬. బ్రువన్ముచ్యైర్వచస్తాన్వై నాహం దుర్యోధనేన వై, సహితః
కామయే లోకా లుభేనాద్భిర్దర్శినా. ౭. యత్కృతే పృథివీసర్వా సుహృదో
బాంధవాస్తథా, హతాస్తాభిః ప్రసహ్యజౌ క్షిప్తైః పూర్వం మహావనే. ౮. ద్రౌపదీ
చ సభామధ్యే పాంచాలీ ధర్మచారిణీ, పర్యాకృష్టానవద్యాంగీ పత్నీనో గురుసన్నిధౌ.
౯ అస్తి దేవా న మే కామః సుయోధనముదీక్షితుమ్, తత్రాహం గంతుమి
చ్ఛామి యత్ర తే భ్రాతరో మమ. ౧౦. నైవమిత్యబ్రవీత్తం తు నారదః ప్రహ
సన్నివ, స్వర్గే నివాసే రాజేంద్ర విరుద్ధం చాపి నశ్యతి. ౧౧. యుధిష్ఠిర మ
హాబాహూ మైవం వోచః కథంచన, దుర్యోధనం ప్రతి నృపం శృణు చేదం
వచో మమ. ౧౨. ఏష దుర్యోధనో రాజా పూజ్యతే త్రిదశైస్సహ, సద్భిశ్చ
రాజప్రవరైర్మృతమే స్వర్గవాసినః. ౧౩. వీరలోకగతిం ప్రాప్తో యుద్ధే హుత్యాత్మన
స్తనుమ్, యాయం సర్వే గురసమాః సదైవానేన హింసితాః. ౧౪. సవపక్షత్ర
ధర్మేణ స్థానమేతదవాప్తవాన్, భయే మహతి యో భీతో బభూవ పృథివీపతి.

౧౫. న తన్ననసి కర్తవ్యం పుత్ర యద్దూతకారితమ్, నాపద్యాశ్చ పరిక్షేశం న చింతయితుమర్హసి. ౧౬. యే చాన్యేఽపి పరిక్షేశా యుష్మాకం జ్ఞాతకారితాః, సంగ్రామే వ్యథ వాన్యత్ర న తా సస్పర్శమర్హసి. ౧౭, సమాగచ్ఛ యథాన్యాయం రాజ్ఞాదుర్యోధనేన వై, స్వర్గోఽయం నేహ వై రాణి భవంతి మనుజాధిప. ౧౮. నారదే నైవ ముక్తస్తు కరురాజో యుధిష్ఠిరః, భ్రాతృత్వా పప్రచ్ఛ మేధావీ వాక్యమేతదువాచ హ. ౧౯. యది దుర్యోధనస్యైతే వీరలోకాః సనాతనాః, అధర్మజ్ఞస్య పావస్య పృథివీ సుహృదద్రుహః ౨౦ యత్కృతే పృథివీ నష్టా సహసా సనరద్విపా, వయం చ మన్యునా దగ్ధా జైరం ప్రతిచిక్షీర్షవః. ౨౧. యే తే వీరా మహాత్మానో భ్రాతరో మే మహావ్రతాః, సత్యప్రతిజ్ఞా లోకస్య శూరా వై సత్యవాదినః. ౨౨. తేహమిదానీం కే లోకాః ద్రష్టుమిచ్ఛామి తానహమ్, కర్ణం చైవ మహాత్మానం కాంతేయం సత్యసంగః. ౨౩. ధృష్టద్యున్నం సాత్యకిం చ ధృష్టద్యుమ్నస్య చాత్మజాన్, యే చ శస్త్రైర్వధం ప్రప్తాః క్షత్రధర్షేణ పార్థివాః. ౨౪. క్వను తే పార్థివా బ్రహ్మనైవైతాన్ పశ్యామి నారద, విరాటద్రుపకా వైవ ధృష్టకేతుముఖాంశ్చ తాన్. ౨౫. శిఖండినం తు పాంచాల్యం ద్రాపదేయాంశ్చ సర్వశః, అభిమన్యుం చ దుర్ధర్షం ద్రష్టుమిచ్ఛామి నారద. ౨౬.

ఇతి స్వర్గారోహణపర్వతాంతగత స్వర్గారోహణపర్వణి, ప్రథమోఽధ్యాయః.

— యుధిష్ఠిరస్య నరకదర్శనమ్. ౨౭ —

యుధిష్ఠిరఉవాచ:— నేహ పశ్యామి విబుధా రాధేయమమితౌజసమ్, భ్రాతరౌ చ మహాత్మానౌ యథా మన్ముత్తమాజసా. ౧. జహువుర్యే శరీరాణి రణవహ్నా మహారథాః, రాజానో రాజపుత్రాశ్చ యే మదగ్ధే హతా రణే. ౨. క్వ తే మహారథాః సర్వే శార్దూలసమవిక్రమాః, తైరవ్యయం జితో లోకః కచ్చిత్పురుషసత్తమైః. ౩. యది లోకానిమాన్ ప్రప్తాస్తే చ సర్వే మహారథాః, స్థితం విత్తహిమాం దేవాః సహితం తైర్నశుత్తభిః. ౪. కచ్చిన్నతైరవాప్తోఽయం నృపైర్లోకోఽక్షయశ్శుభః, న తైరహం వినారంస్యే భ్రాతృభిజ్ఞాతిభిస్తథా. ౫. మాతుర్హివచనం శ్రుత్వా తదా సలిలకర్తణి, కర్ణస్య క్రియతాం తోయ మితి తన్యామితేన వై. ౬. ఇదం చ పరితప్యామి పునః పునరహం సురాః, యన్తాతుః సదృశౌ పాదా తస్యా హమమితాత్తనః. ౭. దృష్ట్యైవ తౌ నానుగతః కర్ణం పరబలార్దనమ్, నహ్యస్త్వా కర్ణసహితాన్ జయేచ్ఛక్రోసి సంయుగే. ౮. తమహం యత్ర తత్రస్థం ద్రష్టుమి

చ్ఛామి సూర్యజమ్, అవిజ్ఞాతో మయా యోఽసా ఘాతితః సవ్యసాదినా. ౯.
 భీమంచ భీమవిక్రాంతం ప్రాణేభ్యోఽపి ప్రియం మమ, అర్జునం చేంద్రసంకాశంయమా
 చైవ యమోపమా. ౧౦. ద్రష్టుమిచ్ఛామి తాం చాహం పాంశాలీం ధర్మచారి
 ణీమ్, న చేహ స్థాతుమిచ్ఛామి సత్యమేవం బ్రవీమి హః. ౧౧. కిం మే భౌత్యవిహీ
 నస్య స్వర్గేణ సురసత్తమాః, యత్ర తే మమ సస్వర్గో నాయం స్వర్గో మతో
 మమ. ౧౨. దేవాణామః—యదివై తత్ర తే శ్రద్ధా గమ్యతాం పుత్ర మాచి
 రమ్, ప్రియే హి తవ వర్తామో దేవరాజస్య శాసనాత్. ౧౩. వైశంపాయనఉవా
 చః—ఇత్యుక్త్వా తం తతో దేవా దేవదూతముపాదిశా, యుధిష్ఠిరస్య సుహృదోద
 ర్భయేతి పరంతప. ౧౪. తతః కుంతీసుతో రాజా దేవదూతశ్చ జగ్మతుః, సహితౌరాజ
 శార్దూల యత్ర తే పురుషర్షభాః. ౧౫. అగ్రతో దేవదూతస్తు యయా రాజా
 చపృవతః, పంథానమశుభం దుర్గం సేవితం పాపకర్తృభిః. ౧౬. తమసా సవ్యతం
 ఘోరం కేశశైవలశాఙ్ఖలమ్, యుక్తం పాపకృతాం గంధైర్వాంసశోణితకర్దమమ్.
 ౧౭. దంశోత్పాతకభల్లూకమక్షి కామశకావృతమ్, ఇతశ్చేతశ్చకుణవై స్సమం
 తాత్పరివారితమ్. ౧౮. అస్థికేశసమాకీర్ణం క్రిమికీటసమాకులమ్, జ్వలనేన
 ప్రదీప్తేన సమంతాత్పరివేష్టితమ్. ౧౯. అయోముఖైశ్చ కాకాద్వైర్గృహైశ్చ
 సమభిద్రుతమ్, సూచీముచైస్తథా ప్రైతైర్విధ్యశైలోపమైర్వృతమ్. ౨౦. మేదో
 రుధిరయుక్తైశ్చ చిన్న బాహూరుపాణిభిః, నికృతోదరపాదైశ్చ తత్రతత్రప్రవేశితైః.
 ౨౧. సతత్కుణఃపదుర్గంధమశివం రోమహర్షణమ్, జగామ రాజా ధర్మాత్తా మధ్యే
 బహు విచింతయన్. ౨౨. దదర్శోష్ణోదక్షైఃకీర్ణాం నదీం చాపి సుదుగ్ధమామ్.
 అసిపత్రవనం చైవ నిశితక్షురసంవృతమ్. ౨౩. కరంభవాలుకాం తప్తామాయ
 సీశ్చ శిలాః పృథక్, లోహకుంభాంశ్చ తైలస్య క్వాభ్యమానాన్ సమంతతః.
 ౨౪. కూటశాల్మలికం చాపి దుస్పర్శం తీక్ష్ణకంటకమ్, దదర్శ చాపి కాంతేయో
 యాతనాః పాపకర్తృణామ్. ౨౫. సతందుర్గం సమాలక్ష్య దేవదూతముపాచ హ,
 కీయదధ్వాసమస్తాభిర్గంతవ్యమిమమీదృశమ్. ౨౬. క్వచ తే భౌత్రో మహ్యం
 తస్యమాఖ్యాతుమర్హసి, దేశోఽయం కశ్చ దేవానామేతదిచ్ఛామి వేదితుమ్.
 ౨౭. ససన్నివప్యతే శ్రుత్వా ధర్మరాజస్య భాషితమ్, దేవదూతోఽబ్రవీచ్ఛైవ
 మేతా వద్దమనం తవ. ౨౮. నిసర్జితవ్యో హి మయా తథాఽస్మ్యక్తో దివౌకసైః,
 యదిశ్రాతోఽసి రాజేంద్ర త్వమథాగంతుమర్హసి. ౨౯. యుధిష్ఠిరస్తు నిర్విణ్ణస్తేన
 గంధేన మూర్ఛితః, నివర్తనే ధృతమనా పర్యావర్తత భారత. ౩౦. ససన్నివృత్తో ధర్మా

త్వా దుఃఖశోక సమాహితః, శుశ్రావ తత్ర వదతాం దీనాః వాచః సమంతతః. 30. భోభో ధర్మజ రాజన్ పుణ్యాభిజన పాండవ, అనుగ్రహార్థమస్తాకం తిష్ఠ తా వస్తుహూర్తకమ్. 31. ఆయాతి త్వయి దుర్ధర్షే వాతి పుణ్య సమీరణః, తవ గంధానుగస్తాత యేనాస్తా సుఖమాగమత్. 32. తే వయం పార్థ దీర్ఘస్య కాలస్య పురుషర్షభ, సుఖమాసాదయిష్యామస్యాం దృష్ట్వా రాజసత్తమ. 33. సంతిష్ఠస్య మహాబాహూ ముహూర్త మిహ భారత, త్వయి తిష్ఠతి కౌరవ్య యాతనాస్తాన్న బాధతే. 34. ఏవం బహువిధా వాచః కృపణా వేదనాపతామ్, తస్మిన్ దేశే స శుశ్రావ సమంతాద్వదతాం నృప. 35. తేహం తు విచనం శ్రుత్వా దయావాన్ దీనభాషిణామ్, అహోకృచ్ఛ్రమితి ప్రాహ తస్థా సచ యుధిష్ఠిరః. 36. స తా గిరః పురస్తాద్వై శ్రుతపూర్వాః పునః పునః, గ్లానానాం దుఃఖితానాం చ నాభ్యజానత పాండవః. 37. అబుధ్యమానస్తా వాచో ధర్మ పుత్రో యుధిష్ఠిరః, ఉవాచ కే భవంతో వై కిన్ఢం చే వా తిష్ఠత. 38. ఇత్యుక్తాస్తే తతస్పర్వే సమంతాదవభాషిరే, కర్ణోఽహం భీమసేనోఽహమర్జునోఽహమితి ప్రభో. 39. నకులస్సహదేవశ్చ ధృష్టద్యుమ్నోఽహమిత్యత, ద్రాపదీ ద్రాపదే యాశ్చ ఇత్యేవం తే విచుక్రుశుః. 40. తా వాచః స తదా శ్రుత్వా తద్దేశసదృశీ ర్ఘ్నప, తతో విమమృశే రాజా కింత్విదం దైవకారితమ్. 41. కిన్ను తత్కలుషం కర్త కృతమేభిర్మహత్తభిః, కర్ణేన ద్రాపదేయైర్వా పాంచాల్యా వా సుమధ్యయా. 42. య ఇమే పాపగంధేఽస్మిన్ దేశే సంతి సుదారుణే, నాహం జానామి సర్వే హం దుష్కృతం పుణ్యకర్తృణామ్. 43. కింకృత్వా ధృతిరాప్తస్య పుత్రో రాజా సుయోధనః, తథా శ్రియా యుతః పావైస్సహ నర్వైః పదానుగైః. 44. మహేంద్ర ఇవ లక్ష్మీవానాస్తే పరమపూజితః, కస్యేదాసీం వికారోఽయం య ఇమే సరకం గతాః. 45. సర్వధర్మవిదః శూరాః సత్కాగమపరాయణాః, క్షత్రధర్మపరాః సంతో యజ్ఞానోభూరిదక్షిణాః. 46. కిన్ను సుప్తోఽస్తి జాగర్తి చేతయామి న చేత యే, అహో చిత్తవికారోఽయం స్యాద్వా మే చిత్తవిభ్రమః. 47. ఏవం బహువిధం రాజా విమమర్శ యుధిష్ఠిరః, దుఃఖశోక సమావిప్లవ్చింతావ్యాకులితేంద్రియః. 48. క్రోధమాహరయచ్చైవ తీవ్రం ధర్మసుతో నృపః, దేవాంశ్చ గర్హియామాస ధర్మంచైవ యుధిష్ఠిరః. 49. స తీవ్రగంధసంతప్తో దేవదూతమువాచ హ, గమ్య తాం తత్ర యేహం త్వం దూతస్తేహముపాంతికమ్. 50. నహ్యహం తత్ర యా స్యామి స్థితోఽస్తితి నివేద్యతామ్, మత్సంశ్రయాదిమే దూనాః సుఖినో భ్రాతరో

హి మే. ౧౨. ఇత్యుక్తః సతదా దూతః పాండుపుత్రేణ ధీమతా, జగము తత్ర
యత్రాస్తే దేవరాజః శతక్రతుః. ౧౩. నివేదయామాస చ తద్ధర్మరాజచిక్షిరిమ్,
యథోక్తం ధర్మపుత్రేణ సర్వమేవ జనాధిప. ౧౪.

ఇతి శ్రీమహాభారతాంతర్గత స్వర్గారోహణపర్వణి, ద్వితీయోఽధ్యాయః.

— యుధిష్ఠిరతనుత్యాగః. —

వైశంపాయనఉవాచ:--స్థితే ముహూర్తం పార్థే తు ధర్మరాజే యుధి
ష్ఠిరే, ఆజన్మస్తత్ర కౌరవ్య దేవాశ్శక్రపురోగమాః. ౧. స చ విగ్రహవాగ్ధర్మో
రాజానం ప్రసమీక్షితుమ్, తత్రా జగము యత్రాసా కురురాజో యుధిష్ఠిరః. ౨.
తేషు భానురదేహేషు పుణ్యాభిజనకర్తసు, సమాగతేషు దేవేషు వ్యగమస్తత్రమో
న్మప. ౩. నాదృశ్యంత చ తాస్తత్ర యాతనాః పాపకర్షిణామ్, నదీ వైతరణీ చైవ
కూటశాల్మలినా సహ. ౪. లోహకుంభశిల్పిలాక్షైవ నాదృశ్యంత ధయానకాః,
వికృతాని శరీరాణి యాని తత్ర సమంతతః. ౫. దదర్శ రాజా కౌరవ్యస్తాన్యదృ
శ్యాని చాభవన్, తతో వాయుస్సుఖస్పర్శః పుణ్యః గంధపహశ్శుచిః. ౬. వచా
దేవసమీపస్థః శీతలోఽతీవ భారత, మరుతస్సహ శక్రేణ వసవశ్చాశ్వినా సహ. ౭.
సాధ్యా రుద్రాస్తథాదిత్యా యే చాన్యేఽపి దివాకసః, సర్వేతత్ర సమాజన్మః సిద్ధా
శ్చ పరమర్షయః. ౮. యత్ర రాజా మహాతేజా ధర్మపుత్రః స్థితోఽభవత్, తతశ్శక్ర
స్సురపతిః శ్రియా పరమయాయతః. ౯. యుధిష్ఠిరమువాచేదం సాంత్విపూర్వమిదం
వచః, యుధిష్ఠిర మహాబాహూ ప్రీతా దేవగణాస్త్యయా. ౧౦. ఏహ్యేహి పురు
షవ్యాఘ్ర కృతమేతావతా విభో, సిద్ధిః ప్రాప్తా మహాబాహూ లోకాశ్చాప్యక్ష
యాస్తవ. ౧౧. భ్రాతృణాం సుహృదాం చైవ గతిర్నిత్యా సుపూజితా, స చ
మన్యస్త్యయా కార్యః శృణు చేదం వచో మమ. ౧౨. ఆవశ్యం నరక స్తాత
ద్రప్తవ్యః సర్వరాజభిః, శుభానామశుభానాం చ ద్వారాశీ పురుషర్షభ, యః
పూర్వం సుకృతం భుంక్తే పశ్చాన్నిరయమేవ సః. ౧౩. పూర్వం నరకభా
గ్యస్తు పశ్చాత్స్వర్గమువైతిసః, భూయిష్ఠం పాపకర్తా యః సపూర్వం స్వర్గమ
న్నతే. ౧౪. తేన త్వమేవం గమితో మయా శ్రేయోఽర్థినా నృప, వ్యాజేన హి
త్వయా ద్రోణ ఉపాచీర్ణస్సుతం ప్రతి. ౧౫. వ్యాజేనైవ తతో రాజా దర్శితో
నరక స్తవ, యథైవ త్వం తథా భీమస్తథా పార్థో యమా తథా. ౧౬. ద్రాపదీ చ
తథా కృష్ణా వ్యాజేన నరకం గతాః. ౧౭. ఆగచ్ఛ నరశాడ్దుల ముక్తాస్తే చైవ
కల్పపాత్. ౧౮. న్యపశ్యోక్షైవ యే తుభ్యం పార్థివా నిహతా రణే, సర్వే స్వర్గ

మనుప్రాప్తాస్తాః పశ్య భరతర్షభ. ౧౯. కర్ణశ్చైవ మహేష్వాసః సర్వశస్త్రభృతాం
 వరః, స గతః పరమాం సిద్ధిం యదర్థం పఠతవ్యసే. ౨౦. తం పశ్య పురుషవ్యా
 ఘ్రమాదిత్యతనయం విభో, స్వస్థానస్థం మహాబాహు జహి శోకం నరర్షభ ౨౧.
 భ్రాతృశాన్త్యాన్యం ప్రథా పశ్య స్వపక్షాన్ శైవ పార్థివాన్, స్వం స్వం స్థానమను
 ప్రాప్తాః వ్యేతు తే మానసా జ్వరః. ౨౨. కృచ్ఛ్రం పూర్వం చానుభూయ ఇతః
 ప్రభృతి కారవ, విహరస్వ మయా సార్థం గతశోకో నిరామయః. ౨౩. కర్తానాం
 తాత పుణ్యానాం జితానాం తపసా స్వయమ్, దానానాం చ మహాబాహు ఫలం
 ప్రాప్నుహి పార్థివ. ౨౪. అద్య త్వాం దేవగంధర్వా దివ్యాశ్చాప్సరసా దివి, ఉప
 నేవంతు కల్యాణం విరజోంబరభూషణాః. ౨౫. రాజసూయజితా లోకాన్ స్వయం
 మేవాతిశోభనాన్, ఆప్నుహి త్వం మహాబాహు తపసశ్చ మహాఫలమ్. ౨౬.
 ఉపయ్యపరి రాజ్ఞాం హి తప లోకా యుధిష్ఠిర, హరిశ్చంద్రసమః పార్థ యేషు
 త్వం విహరివ్యసి. ౨౭. మాంధాతా యత్ర రాజర్షిర్యత్ర రాజా భగీరథః,
 దావ్యంతిర్యత్ర భరతస్తత్ర త్వం విహరివ్యసి. ౨౮. ఏషా దేవనదీ పుణ్యా పార్థ
 త్రైలోక్యపావనీ, ఆకాశగంగా రాజేంద్ర తత్రాపుత్య గమివ్యసి. ౨౯. అత్ర
 న్నాతస్య భావస్తే మానుషా విగమివ్యతీ, గతశోకో నిరామయాసాముక్తవైరోధవివ్యసి.
 ౩౦. ఏవంబ్రవతి దేవేంద్రే శౌరవేంద్రం యుధిష్ఠిరమ్, భర్తో విగ్రహవాన్
 సాక్షాదువాచ సుతమాత్మనః. ౩౧. భోభో రాజన్తహస్రాజ్ఞా ప్రీతోఽస్మి తవ పుత్రక,
 మద్భక్త్యా సత్యవాక్యేన క్షమయా చ దమేనచ. ౩౨. ఏషా తృతీయాజ్ఞాసా తవ
 రాజా కృతా మయా, న శక్యసే చాలయితుం స్వభావాత్పార్థ హేతుతః. ౩౩. పూ
 ర్వం పరీక్షితో హి త్వం ప్రశ్నా ద్వైతవనే నుయా, అరణిసహితస్యాథే తచ్చ
 నిస్తీర్ణవానసి. ౩౪. సాదర్యేషు వినప్తేషు క్రాపద్యా తత్ర భారత, శ్వరూప భారిణా
 తత్ర పునస్త్యం మే పరీక్షితః. ౩౫. ఇదం తృతీయం భ్రాతృశాన్త్యామథే యత్ స్థాతుమి
 చ్ఛసి, విశుద్ధోఽసి మహాభాగ సుఖ విగతకల్తవః. ౩౬. న చ తే భ్రాతరః పార్థ నర
 కార్హా విశాంపతే, మాయైషా దేవరాజేన మహేంద్రేణ ప్రయోజితా. ౩౭. అప
 శ్యం నరకాస్తాత ద్రష్టవ్యాః సర్వరాజభిః, తతస్త్యయా ప్రాప్తమిదం ముహూర్తం
 దుఃఖముత్తమమ్. ౩౮. న సవ్యసాచీ భీమో వా యమా వా పురుషర్షభా, కర్ణో
 వాసత్యవాక్కురో నరకార్హాశ్చిరం నృప. ౩౯. నకృష్ణా రాజపుత్రీ చ నరకార్హా
 యుధిష్ఠిర, ఏహ్యేహి భరతశ్రేష్ఠ పశ్య గంగాం త్రిలోకగామ్. ౪౦. వైశంపాయన
 ఉవాచ:—ఏవముక్తస్స రాజర్షిస్తవ పూర్వపితామహః, జగామ సహా ధర్మేణ

సర్వైశ్చ త్రిదివాలయైః. ౪౧. గంగా దేవనదీం పుణ్యాం పావనీమృషీసంస్తు
తామ్, అవగాహ్య వృతో దైవైః కురురాజో యుధిష్ఠిరః, ధర్మేణ సహితో
ధీమాం స్తూయమానో మహర్షిభిః. ౪౨. యత్ర తే పురుషవ్యాఘ్రాః శూరా
విగతమన్యవః, పాండవా ధాత్రరాష్ట్రాశ్చస్వాని స్థానాని భేజరే. ౪౩.

ఇతి స్వర్గారోహణపర్వాంతర్గత, స్వర్గారోహణపర్వణి తృతీయోఽధ్యాయః.

వైశంపాయనఉవాచ—:తతో యుధిష్ఠిరో రాజా దేవైస్సర్వమరుద్ధదైః,
స్తూయమానో యయా తత్ర యత్ర తే కురుపుంగవాః. ౧. దదర్శ తత్ర గోవిందం
బ్రాహ్మణ వపుషాన్వితమ్, తేనైవ దృష్టపూర్వేణ సాదృశ్యేనైవ సూచితమ్.
౨. దీప్యమానం స్వవపుషా దివ్యైరస్త్రైరుపస్థితమ్, చక్రప్రభృతిభిర్హోరై
ర్దివ్యైః పురుషవిగ్రహైః. ౩. ఉపాస్యమానం వీరేణ ఫాల్గునేన సువర్చసా, తథా
స్వరూపం కాంతేయో దదర్శ మధుసూదనమ్. ౪. తావుశా పురుషవ్యాఘ్రా
సముదీక్త్య యుధిష్ఠిరమ్, యథాఽత్పత్తిపేనాతే పూజయా దేవపూజితో. ౫.
అవరస్తిన్నఘోదేశే కర్ణం శత్రుభృతాం వరమ్, ద్వాదశాదిత్యసదృశం దదర్శ కురు
నందనః. ౬. అథావరస్తిన్నఘోదేశే మరుద్గణవృతం విభుమ్, భీమసేన మథావశ్య
తేనైవ వపుషాన్వితమ్. ౭. వాయోర్హృద్విమతః సార్శ్వే దివ్యమూర్తిసమన్వి
తమ్, శ్రియా పరమయా యుక్తం సిద్ధిం పరమికాం గతమ్. ౮. అశ్వినోస్తు తథా
స్థానే దీప్యమానో స్వతేజసా, నకులం సహదేవం చ దదర్శ కురునందనః. ౯.
తథా దదర్శ పాంచాలీం కమలోత్పలమాలినీమ్, వపుషా స్వర్గమాక్రమ్య తిష్ఠంతీ
మర్కవర్చసమ్. ౧౦. అఖిలం సహసా రాజా ప్రప్టుమైచ్ఛద్యుధిష్ఠిరః, తతోఽస్య
భగవానింద్రః కథయామాన దేవరాట్. ౧౧. శ్రీరేవా ద్రాపదీ రూపా త్వదర్థే
మానుషం గతా, అయోనిజా లోకకాంతా పుణ్యగంధా యుధిష్ఠిర. ౧౨. రత్యర్థం
భవతాం హ్యేషా నిర్జితా శూలపాణినా, ద్రుపదస్య కులే జాతా భవద్భిశ్చోపశ
వితా. ౧౩. ఏతే సంచమహాభాగా గంధర్వాః సావకప్రభాః, ద్రౌపద్యాస్తనయా
రాజా యుష్మాకమమితేజసః. ౧౪. పశ్య గంధర్విరాజానం ధృతరాష్ట్రీంమనీషి
ణమ్, ఏనం చ త్వం విజానీహి భ్రాతరం పూర్వజం పితుః. ౧౫. ఆయంతే పూర్వజో
భ్రాతా కాంతేయః సావకద్యుతిః, సూర్యపుత్రోరథశ్రేష్ఠోరాధేయ ఇతి విశ్రుతః. ౧౬.
ఆదిత్యసదృశో యాతి పక్ష్యైశ్చ పురుషర్షభమ్, సాధ్యానామథ దేవానాంవిశ్వేషాం
మరుతామపి. ౧౭. గణేషు పశ్యరాజేంద్ర పృష్ఠ్యంధకమహారథా, సాత్యకిప్రము

భాగవీరా భోజాంత్యేన మహాబలా. ౧౮. సోమేన సహితం పశ్య సౌభద్ర మపరాజితమ్, అభిమన్యుం మహేష్వాసం నిశాకరసమద్యుతిమ్. ౧౯. ఏష పాండు ర్మహేష్వాసః కంత్యా మాద్యాః చ సంగతః, విమానేన సదాభ్యేతి పితా తవ మమాంతికమ్. ౨౦. వసుభిః సహితం పశ్య భీష్మం శాంతనవం సృపమ్, ద్రోణం బృహస్పతేః పార్శ్వే గురుమేనం నిశామయ. ౨౧. ఏతే చాన్యే మహీపాలా యోధాస్తవ చ పాండవ, గంధర్వసహితా యాంతి యక్షపుణ్యజనైస్తథా. ౨౨. గుహ్యకానాం గతిం చాపి కేచిత్ప్రాప్తా సరాధిపాః, త్యక్త్వా దేహంజితస్త్వర్గః పుణ్యవాగ్భుద్ధికర్తృభిః. ౨౩.

ఇతి శ్రీమహాభారతాంతర్గత స్వర్గారోహణపర్వణి, చతుర్థోఽధ్యాయః.

జనమేజయఉవాచ:—భీష్మద్రోణౌ మహాత్మానౌ ధృతరాష్ట్రేశ్చ పార్థివః, విరాటద్రుపణౌ చోభౌ శంఖశైవ వోత్తరస్తథా. ౧. ధృష్టకేతుర్దయత్యేనో రాజా చైవ ససత్యజిత్, దుర్యోధనసుతాశ్చైవ శకునిశ్చైవ సౌబలః. ౨. కర్ణ పుత్రాశ్చ చిక్రాంతా రాజాచైవ జయద్రథః, ఘటోత్కచాదయశ్చైవ యేచాన్యే నానకీర్తితాః. ౩. యేచాన్యే కీర్తితా వీరా రాజానో దీప్తమూర్తయః, స్వర్గే కాలం కియంతం తే తస్మస్తదపి శంస మే. ౪. ఆహోస్విచ్ఛాశ్వతం స్థానం తేహం తత్ర ద్విజోత్తమ, అంతే వా కర్తానాం కాం తే గతిం ప్రాప్తా నరర్షభాః. ౫. ఏతదిచ్ఛాశ్వహం శ్రోతుం ప్రోచ్యమానం ద్విజోత్తమ, తపసా హి ప్రదీప్తేన సర్వం త్వమనుపశ్యసి. ౬. సౌతిరువాచ:—ఇత్యుక్తః సతు విప్రర్షి రనుజ్ఞాతోమహాత్మనా, వ్యాసేన తస్య సృపతేరాఖ్యాతుముపచక్ర మే. ౭. వైశంపాయనఉవాచ:—గంతవ్యం కర్తానామంతే సర్వేషాం మనుజాధిప, శృణు గుహ్యమిదం రాజన్దేవానాం భర తర్షభ. ౮. యదువాచ మహాతేజా దివ్యచక్షుఃప్రతావాన్, మునిః పురాణః కౌరవ్య పారాశర్యో మహావ్రతః. ౯. అగాధబుద్ధిస్సర్వజ్ఞో గతిజ్ఞః సర్వకర్తానామ్. తేనోక్తం కర్తానామంతే ప్రవిశంతీస్వికాం తనుమ్. ౧౦. వసూనేవ మహాతేజా భీష్మః ప్రాప మహాద్యుతిః, అష్టావేవ హి దృశ్యంతే వసవో భరతర్షభ. ౧౧. బృహస్పతిం వివేశాథ ద్రోణోహ్యంగిరసాం వరమ్, కృతవర్తా తు హార్దిక్యః ప్రవివేశమరు ద్దణాన్. ౧౨. ససత్కుమారం ప్రద్యుమ్నః ప్రవివేశ యథాగతిమ్, ధృతరాష్ట్రో ధనే శస్య లోకాన్ప్రాప్తవ దురాసవాన్. ౧౩. ధృతరాష్ట్రేణ సహితా గాంధారి చ యశస్వినీ, సతీభ్యాం సహితః పాండుర్మహేంద్రసదనం యయా. ౧౪. విరాటద్రుపణౌ చోభౌ ధృష్టకేతుశ్చ పార్థివః, నిశాకూరసాంబాశ్చ భానుః కణ్వో విదూరథః. ౧౫. భూరి

శ్రవాః శలశ్చైవ భూరిశ్చ పృథివీపతిః, కంసశ్చైవోగ్ర సేనశ్చ వసుదేవస్తత్రావ చ.
 ౧౬. ఉత్తరశ్చ సహి భ్రాత్రా శంఖేన సరపుంగవః, విశ్వేషాం దేవతానాం తే
 వివిశుర్నరసత్తమాః. ౧౭. వర్చా నామ మహాతేజా స్సమపుత్రః ప్రతాపవాన్,
 సోఽభిమన్యుర్నృసింహస్య ఫలునస్య సుతోఽభవత్. ౧౮. స యుద్ధ్యా తత్ర
 ధర్మేణ యథా నాన్యః పుమాన్వృచిత్, వివేక సామం ధర్మాత్మా కర్తణోఽంతే
 మహారథః. ౧౯. ఆవివేక రవిం కన్తో నిహతః పురుషర్షభ, ద్వాపరం శకునిః స్త్రావ
 ధృష్టద్యుమ్నస్తు పావకమ్. ౨౦. ధృతరాష్ట్రాత్తజాః సర్వేయాకుథానాన్ప్రవేదిరే.
 ౨౧. ధర్మమేవావిశత్క్షిత్తా రాజా చైవ యుద్ధిష్ఠిరః, అనతో భగవాన్దేవః ప్రవి
 వేశ రసాతలమ్. ౨౨. పితామహనియోగాద్వై యో యోగాద్ధామధారయత్,
 యః స నారాయణో నామ దేవదేవస్సచారణః. ౨౩. తస్యాంశో వాసు
 దేవస్తు కర్తణోఽంతే వివేక హ, హోడశశ్రీసహస్రాణి వాసుదేవపరిగ్రహః. ౨౪.
 అమజ్జస్తాస్సరస్వత్యాం కాలేన జనమేజయ, తత్ర త్యక్త్వా శరీరాణి దివ
 మారురుహః పునః. ౨౫. తాశ్చైవాపురసా భూత్వా వాసుదేవముపాగ
 మన్, హతాస్తస్త్సహాయుద్ధే యే వీరాస్తు మహారథాః. ౨౬. ఖటోల్కిచాడ
 యశ్చైవ దేవా యత్యాంశ్చ భేజరే, దుర్యోధనసహాయాశ్చ రాక్షసాః పరికీర్తి
 తాః. ౨౭. స్తాస్తాస్తే క్రమశో రాజన్ సర్వే లోకాననుత్తర్మా, భవనం చ మహేం
 ద్రస్య కుబేరస్య చ ధీమతః. ౨౮. వరుణస్య తథా లోకా వివిశుఃపురుషర్షభాః,
 ఏతత్తే సర్వమాఖ్యాతం విస్తరేణ మహాద్యుతే. కురూగాం చరితం కృత్స్నం పాం
 డవానాం చ భారత. ౨౯. సాతిరువాచః—ఏతద్భృత్వా ద్విజశ్రేష్ఠాః సరాజా
 జనమేజయః, విస్మితోఽభవదత్యర్థం యజ్ఞకర్తాంతరేవ్యథ. ౩౦. తతస్సమాప
 యామాసుః కర్తృతస్య యాజకాః, ఆస్తికశ్చాభవ త్వీతః పరిమోక్ష్య భుజం
 గమన్. ౩౧. తతో ద్విజాతీ సర్వాంస్తా వక్షిణాభిరతోపయత్, పూజితా
 శ్చాపి తే రాజ్ఞా తతో జగ్తుర్యథాగతమ్. ౩౨. విసర్జయిత్వా విస్తాంస్తా
 రాజాపి జనమేజయః, తతస్తక్షశిలాయాస్స పునరాయాద్ధజావ్షాయమ్. ౩౩. ఏతత్తే
 సర్వమాఖ్యాతం వైశంపాయనకీర్తితమ్, వ్యాసాజ్ఞయా సమాజ్ఞాతం సర్వసత్రే
 నృపస్య హి. ౩౪. పుణ్యోఽయమితిహసాఖ్యః పవిత్రం చేదముత్తమమ్, కృష్ణేన
 మునినావిప్రనిర్జితం సత్యవాదినా. ౩౫. సర్వజ్ఞేన విధిజ్ఞేన ధర్మజ్ఞానవతాసతా, అతీంద్రి
 యేణ శుచినా తపసా భావితాత్మానా. ౩౬. ఐశ్వర్యే వర్తతా చైవ సాంఖ్యయోగవ
 తా తథా, నైకతంత్రవిశుద్ధేన దృష్ట్వాదివ్యేన చక్షుషా. ౩౭. కీర్తిం ప్రథయతా

లోకే పాండవానాం మహాత్మనామ్, అన్యేషాంక్షత్రియాణాంచ భూరిద్రవిణితేజ
సామ్. ౩౮. యశ్చేదం శ్రావయేద్విద్యాం సదాపర్వణి పర్వణి, భూతపాప్తా జితస్వర్గో
బ్రహ్మభూయాయ కల్పతే. ౩౯. కార్త్యం వేదమిమం సర్వం శృణుయాద్యః సమా
హితః, బ్రహ్మహత్యాదిపాపానాంకోటిస్తస్యవివశ్యతి. ౪౦. యశ్చేదంశ్రావయేత్ శ్రాద్ధే
బ్రాహ్మణాం పాదమంతతః, అక్షయ్యమన్నసానం వై పితౄణాంస్తస్యాపతిష్ఠతే. ౪౧.
అహ్నో యదేనః కురుతే ఇంద్రియైర్నసనాపి వా, మహాభారతమాఖ్యాయపశ్చాత్సం
ధ్యాంప్రముచ్యతే. ౪౨. యద్రాత్రోకురుతేపాపంబ్రాహ్మణఃస్త్రీగణైర్వృతః, మహాభా
రతమాఖ్యాయ పూర్వ్యాం సుధ్యాం ప్రముచ్యతే. ౪౩. మహత్వాద్భారతవాత్వాచ్చ
మహాభారతముచ్యతే, నిరుక్తమస్య యో వేద సర్వపాపైః ప్రముచ్యతే. ౪౪.
ధర్తే చార్థే చ కామే చ మోక్షే చ భరతర్షభ, యదిహస్తి తదస్యత్ర యన్నే
హస్తి న కత్రచిత్. ౪౫. జయోనామేతిహనోఽయం శ్రోతవ్యో మోక్షమిచ్చతా,
బ్రాహ్మణేన చ రాక్షా చగర్భిశ్చా చైవ యోషితా. ౪౬. స్వర్గకామో లభేత్స్వర్గం
జయకామో లభేజ్జయమ్, గర్భిణీ లభతే పుత్రం కన్యాం వా బహుభాగినీమ్.
౪౭. అనాగతశ్చ మోక్షశ్చ కృష్ణశ్చైవసాయనః ప్రభుః, సందర్భం భారతస్యాస్య
కృతవాన్ ధర్మకామ్యయా. ౪౮. పశ్యం శతసహస్రాణి చకారాన్యాం ససంహితామ్,
త్రింశచ్చసహస్రాణిదేవలోకే ప్రతిష్ఠితమ్. ౪౯. పితౄణాంచదశజ్ఞేయంయక్షలోకే
చతుర్దశ, ఏకం శతసహస్రంతు మానుషేషు ప్రభాషితమ్. ౫౦. నారదోఽశ్రావయద్దే
వానసితో దేవలఃపితౄణాం, రక్షోయక్షాఙ్గు కోమర్త్యాన్ వైశంపాయన
ఏవ తు ౫౧ ఇతిహసమిమం పుణ్యంమహార్థం వేదసంమితమ్, వ్యాసాక్తంశ్రూయతే
యేన కృత్వాబ్రాహ్మణమగ్రతః. ౫౨. సనః సర్వకామాంశ్చ కీర్తిం ప్రాప్యేహ
శౌనక, గచ్ఛేత్సరమికాం సిద్ధిమత్రమేనాస్తి సంశయః. ౫౩. భారతాధ్యయనా
త్పుణ్యాదపి పాదమధీయతః, శ్రద్ధయా పరయా భక్త్యా శ్రావ్యతే చాపి యేనతు.
౫౪. యథిమాం సహితాం పుణ్యాం పుత్రమధ్యాపయచ్చుశమ్, మాతా
పితృసహస్రాణి పుత్రదారశతాని చ. ౫౫. సంసారేష్వనుభూతాని యాంతి
యాన్యంతి చా పరే, హర్షస్థానసహస్రాణి భయస్థానశతాని చ. ౫౬.
దీపసే దీపసే మూఢమానిశంతి న పండితమ్, ఊర్ధ్వబాహుర్విఠామ్యేష
న చ కశ్చిచ్ఛృణోతి మే. ౫౭. ధర్మాదర్థశ్చ కామశ్చ సకీమర్థం నసేవ్యతే.
౫౮. న జాతుకామాన్న భయా న్న లోభాద్ధర్మం త్యజేజ్జీవితన్యాపి హేతోః,
నిత్యో ధర్మస్సుఖదుఃఖే త్వనిత్యే జిహ్వో నిత్యో హేతురస్య త్వనిత్యః. ౫౯.

ఇమాం భారతసావిత్రిం స్త్రాత దృతాయ యః పఠేత్, సభారతఫలం ప్రాప్య పరం
బ్రహ్మధిగచ్ఛతి. ౬౦. యథా సముద్రోభగవాన్యథా చ హిమవాన్ గిరిః, ఖ్యాతా
పుభారత్సనిధి తథాభారతముచ్యతే. ౬౧. ఇమం భారతమాఖ్యానం యః పఠేత్సుసమా
హితః, సగచ్ఛేత్పరమా సిద్ధి మితి మే నాస్తి సుశయః. ౬౨. ద్వైపాయనౌపపుట
నిస్సృతమస్త్రమేయం పుణ్యం పవిత్రమథపాపహరంశివం చ, యో భారతం సమధిగ
చ్ఛతి వాచ్యమానం కిం సస్య పుష్కరజలైరభిషేచనేన. ౬౩.

ఇతి శ్రీమహాభారతాంతర్గత స్వార్థారోహణపర్వణి, పంచమోఽధ్యాయః.

జనమీజయఉవాచ—భగవత్ కేన విధివా శ్రోతవ్యంభారతం బుద్ధైః, ఫలం
కిం కే చ దేవాన్ పుష్పాన్యవైపారణేష్విహ. ౧. దేయం సమాప్తేభగవాన్ కించ
హ్యణి పర్వణి, వాచకః కీదృశశ్చాత్రవస్తవ్యస్తద్యన్వీహమే. ౨. వైశంపాయన
ఉవాచ—శృణు రాజన్ విధిమిమం ఫలం యద్వాపి భారతాత్, శ్రుతాద్భవతి
రాజేన్ద్రయత్త్వం మాయనుః ప్రచ్ఛసి. ౩. దివిదేవా మహీశాల క్రీడాథ మవనిం
గతాః, కృత్వా కార్యమిదం చైవ తతత్ప దివమాగతాః. ౪. వాస్తయతే వ్రవ
త్సామి తచ్చృణువ్య సమాహితః, ఋణాం కేవతానాం చ సంభవం వసు
భారతే. ౫. అత్ర రుద్రాస్తథా సాధ్యా విశ్వే దేవాశ్చ శశ్వతాః, ఆదిత్యా
శ్చాశ్వినౌ దేవా లోకాలా మహర్షయః. ౬. గుర్యకాశ్చ సగధర్వా నానా
నిద్యాధిరాస్తథా, సిద్ధా భర్తా ప్సయంభూశ్చ మునిః కాత్యాయనో వరః. ౭.
గిరయస్సగరానద్యస్తతైవాప్సరసాగణాః, గ్రహస్సంవత్సరాశ్చైవ అయనాఋ
తవస్తథా. ౮. స్థావరం జగమంచైవ జగత్స్త్వం సురాసుమ్, భూతే భరత
క్రేస్తవః ఫణిహదృశ్యతే. ౯. తేహం శ్రుత్వా ప్రతిష్ఠానం సామకర్తానుకీర్తనాత్,
కృత్వాపి హతః ఘోరం సవ్యయిచ్ఛేతి మానవః. ౧౦. ఇతిహాసమిమం శ్రుత్వా
యథావదనుపూర్వశః, సయతాత్తా శుచిర్భుత్వా పారం గత్వా చ భారతే. ౧౧.
తేహం శ్రాద్ధాని దేయాని శ్రుత్వా భారతభారతమ్, బ్రాహ్మణేభ్యోయథాశక్త్యాభక్త్యా
చ భరతస్తథ. ౧౨. మహాదానాని దేయాని రత్నాని వివిధాని చ, గావః కాంహ్య
పదోహాశ్చ కన్యాశ్చైవ స్వలంకృతాః. ౧౩. సర్వాకావగుణోపేతా యానాని
వివిధాని చ, భవనాని విచిత్రాణి భూమిర్వానాసి కాంచనమ్. ౧౪. వాహనాని
చ దేయాని హయా మత్తాశ్చ వారణాః, శియనం శిచికాశ్చైవ స్వందనాశ్చ
స్వలంకృతాః. ౧౫. యద్యన్గ్రహే వరం కించిద్యద్యదస్తి మహద్వసు, తత్త
ద్దేయం ద్వీజాతిభ్య ఆత్మా దారాశ్చ సూనవః. ౧౬. శ్రద్ధయా పరయా యుక్తం

క్రమశస్తస్య పారగః, శక్తితః సుమనా హృష్టః శుశ్రూషురవికల్పకః. ౧౭.
 సత్యార్జవరతో దాంతః శుచిశ్శౌచసమన్వితః, శ్రద్ధధానో జితక్రోధో యథా
 సిద్ధ్యతితచ్ఛృణు. ౧౮. శుచిశ్శీలాన్వితాచారః శుక్లవాసా జితేంద్రియః, సంస్కృ
 తస్సర్వశాస్త్రజ్ఞః శ్రద్ధధానో ఽనసూయకః. ౧౯. నూపవాన్ సుభగో దాంతో
 సత్యవాదీ జితేంద్రియసిః. ౨౦. దాసమానగృహీతిశ్చ కార్యో భవతి వాచకః, అవి
 లంబమనా యస్తమద్భుతం ధీరమూర్జితమ్. ౨౧. అసంసక్తాక్షరపదం స్వరభావ
 సమన్వితమ్. ౨౨. త్రివష్టివర్ణసంయుక్తమప్తస్థానసమీరితమ్, వాచయేద్వాచకః
 స్వస్థః స్వాసీనః సుసమాహితః. ౨౩. నారాయణం నమస్కృత్య నరం చైవ
 నరోత్తమమ్, దేవీం సరస్వతీం (వ్యాసం) చైవ తతో జయముదీరయేత్. ౨౪.
 ఈదృశాద్వాచకాద్రాజఞ్చుత్వా భారత భారతమ్, నియమస్థః శుచిః శ్రీతా
 శృణ్వన్ ఫలమశ్నుతే. ౨౫. పారణం ప్రథమం ప్రాప్య ద్విజాన్కమైశ్వ
 తర్పయన్, అగ్నిహోమస్య యజ్ఞస్య ఫలం వై లభతేనరః. ౨౬. అప్పరోగణసంక్షీర్ణం
 విమానం లభతే మహత్, ప్రహస్తస్సశు దేహైశ్చ దివం యాతి సమాహితః.
 ౨౭. ద్వితీయం పారణం ప్రాప్య సోఽతిరాత్రఫలం లభేత్, సర్వరత్నమయం దివ్యం
 విమానమధిరోహతి. ౨౮. దివ్యమాల్యాంబరధరో దివ్యగంధవిభూషితః, దివ్యాంగద
 ధరో నిత్యం దేవలోకే మహీయతే. ౨౯. తృతీయం పారణం ప్రాప్య ద్వాదశాహ
 ఫలం లభేత్, వసత్యమరసంకాశో వర్షాణ్యముతశో దివి. ౩౦. చతుర్థే వాజపేయస్య
 పంచమే ద్విగుణం ఫలమ్, ఉదితాదిత్యసంకాశం జ్వలంతిమనలోపమమ్. ౩౧. విమానం
 విబుధై స్సార్థమారుహ్య దివి గచ్ఛతి, వర్షాయంతానిభవతే శక్రస్య దివి మోదతే.
 ౩౨. షష్ఠే ద్విగుణమస్తీతి సప్తమే త్రిగుణం ఫలమ్, కైలాసశిఖరాకారం వైడూర్య
 మణివేదికమ్. ౩౩. పరిక్షిప్తం చ బహుధా మణివిద్రుమభూషితమ్, విమానం
 సమధిష్ఠాయ కానుగం సాప్పరోగణమ్. ౩౪. సర్వాణ్ లోకాన్ విచరతే ద్వితీయ
 థివ భాస్కరః, ఆప్తమే గాజసూతుస్య పారణే లభతే ఫలమ్. ౩౫. చంద్రోదయనిభం
 రమ్యం విమానమధిరోహతి, చంద్రరశ్మిప్రతీకాశైర్వాయైర్యుక్తం మనోజవైః.
 ౩౬. సేవ్యమానం వరశ్రీణాం చంద్రాత్కంతతరైర్దృఢైః, మేఖలానాం నినాదేన
 సూపురాణాం చ నిస్వనైః. ౩౭. అంకే పరమనారీణాం సుఖసుప్తో విబుధ్యతే, నవ
 మేక్రతురాజస్య వాజిమేధస్య భారత. ౩౮. కాంచనస్తమ్భనిర్యాహం వైడూర్యకృత
 వేదికమ్, జాంబూసదమయైర్ద్వివైర్గవాతైస్సర్వతోవృతమ్. ౩౯. సేవితంచాప్సరస్సం
 మైర్గంధరైర్ద్దివిచారిభిః, విమానం సమధిష్ఠాయ శ్రియా పరమయా జ్వలన్. ౪౦.

దివ్యమాల్యాంబరధరో దివ్యచందనభూషితః, మోదతే దైవతైస్సార్థం దివి దేవ
 ఇవాపరః. ౮౦. దశమం పారణం ప్రాప్యద్విజాతీనభివాద్యచ, కింకరీజాలనిర్ఘోషం
 సతాకాధ్వజశోభితమ్. ౮౧. రత్న వేదికసంబాధం వైడూర్యమణితోరణమ్, హేను
 జాలపరిక్షిప్తం ప్రవాళవలభీముఖమ్. ౮౨. గంధర్వైర్గీతకుశలై రపురోభిశ్చ
 తోభితమ్, విమానం సుకృతావాసం సుఖేనైవోపపద్యతే. ౮౩. మకుటేనాగ్నివర్ణేన
 జాంబూనదవిభూషితా, దివ్యచందనచిహ్నాంగో దివ్యమాల్యవిభూషితః. ౮౪. దివ్యాక్
 లోకాక్ విచరతి దివ్యైర్భాగైస్సమున్వితః, విబుధానాం ప్రసాదేన శ్రియా పర
 మయా యుతః. ౮౫. అథ వర్షగణానేవం స్వర్గలోకే మహీమతే, ఆయం గంధర్వ
 సహితః సహస్రాణ్యేకవింశతీమ్. ౮౬. పురందరపురే రమ్యే శక్రేణ సహ మోదతే,
 దివ్యయానవిమానేషు లోకేషు వివిధేషు చ. ౮౭. దివ్యనారిగణాకీర్ణో నివసత్య
 మరో యథా, తతస్సూర్యస్య భవనే చంద్రస్య భవనే తథా. ౮౮. శివస్య భవనే
 రాజా విష్ణోర్యాతి సలోకతామ్, ఏవమేతన్నహారాజ నాత్ర కార్యా విచారణా. ౮౯.
 శ్రద్ధధానేన వైభావ్యమేవ మాహ గురుర్మమ, వాచకస్య తు దాతవ్యం మనసా
 యద్యదిచ్ఛతి. ౯౦. హస్త్యశ్వరథయానాని వాహనాని విశేషతః, కటకం
 కుండలే చైవ బ్రహ్మసూత్రం తథా పరమ్. ౯౧. వత్సం చైవ విచిత్రం చ గంధం
 చైవ విశేషతః, దేవవత్సూజయేత్తం తు విష్ణులోకమవాప్నుయాత్. ౯౨. ఆతః
 పరం ప్రవత్సూమి యాని దేయాని భారతే, వాచ్యమానే తు విప్రేభ్యో రాజా
 పర్వణి పర్వణి. ౯౩. జాతం దేశం చ సత్యం చ మాహాత్మ్యం భరత్సభ, ధర్మ
 వృత్తిం చ విజ్ఞాయ త్త్రియాణాం సరాధిప. ౯౪. స్వస్తి వాచ్య ద్విజానాజా
 రితః కార్యే ప్రవర్తితే, సమాప్తే పర్వణి తతః స్వశక్త్యా పూజయేద్ద్విజా. ౯౫.
 తదా తు వాచకంచైవ వత్సగంధసమున్వితమ్, విధివద్యోజయేద్రాజన్యధుసాయస
 ముత్తమమ్. ౯౬. తతో మూలఫలప్రాయం సాయసం మధుసర్పిషా, ఆస్తీకే భోజ
 యేద్రాజా దద్యాచ్చైవ గుడోదనమ్. ౯౭. అపూపైశ్చైవ పూపైశ్చ మోదకైశ్చ
 సమున్వితమ్, సభాపర్వణిరాజేంద్ర సావిత్త్యంభోజయేద్ద్విజా. ౯౮. ఆరణ్యకే మూల
 ఫలై స్సర్వయేత్తు ద్విజోత్తమా, అరణిపర్వ చాసాద్య జలకంభం ప్రదాపయేత్. ౯౯.
 తర్పణాని చ ముఖ్యాని ధాన్యమూలఫలాని చ, సర్వకామగుణోపేతం
 విప్రేభ్యోఽన్నం ప్రదాపయేత్. ౧౦౦. విరాటపర్వణి తథా వాసాంసి వివిధాని చ,
 ఉద్యోగే భరతశ్రేష్ఠ సర్వకామగుణాన్వితమ్. ౧౦౧. భోజనం భోజయేద్విప్రా
 గంధమాలైర్వరలంకృతా, భీష్మపర్వణి రాజేంద్ర దత్త్వా యానమనుత్తమమ్.

౬౨. తతస్సర్వగుణోపేతమన్నం దద్యాత్సుసంస్కృతమ్, దోషిణపర్వణి విప్రేభ్యో
 భోజనం పరమార్చితమ్. ౬౩. శయ్యాశ్చ దేయా రాజేంద్ర చాపాన్యసివరా
 వ్రథా, కర్ణపర్వణ్యపి తథా భోజనం సార్వకామిమ్. ౬౪. విప్రేభ్యస్సంస్కృతం
 సమ్యగ్దద్యాత్సంయతిమానసః, శల్యపర్వణి రాజేంద్ర మోదకైస్సుగుహాదనైః.
 ౬౫. ఆపూపైస్తర్పణైశ్చైవ సర్వమన్నం ప్రదావయేత్, గదాపర్వణ్యపి తథా
 ముద్గమిశ్రం ప్రదావయేత్. ౬౬. స్త్రీపర్వణి తథా రత్నైస్తర్పయేత్తు ద్విజో
 త్రమా, ఘృతాదనం పురస్తాచ్చ ఐషీకే దావయేత్సునః. ౬౭. తతస్సర్వగుణో
 పేతమన్నం దద్యాత్సుసంస్కృతమ్, శాంతిపర్వణ్యపి తథా హవిష్యం భోజయేద్ద్వి
 జా. ౬౮. ఆశ్వమేధికమాసాద్య భోజనం సార్వకామిమ్, తథాశ్రమనివాసే తు
 హవిష్యం భోజయేద్ద్విజా. ౬౯. మాసలే సార్వగుణికం గంధమాల్యానులేప
 నమ్, మహాప్రస్థానికే తద్వత్సర్వకామగుణాన్వితమ్. ౭౦. స్వర్గపర్వణ్యపి తథా
 హవిష్యం భోజయేద్ద్విజా, హరివంశసమాప్తాతు సహస్రం భోజయేద్ద్విజా.
 ౭౧. గామేకాం నిష్కసంయుక్తాం బ్రాహ్మణాయ నివేదయేత్, తదర్థేనాపి దాతవ్యా
 దరిశ్రీవ్యపి పార్థివ. ౭౨. సర్వపర్వసమాప్తాతు పుస్తకం వై విచక్షణః, సువర్ణేన
 చ సంయుక్తం వాచకాయ నివేదయేత్. ౭౩. హరివంశే పర్వణిచపాదునంతత్ర
 భోజయేత్, పారణి పారణి రాజా యథావద్భరత్సర్వభ. ౭౪. సమాప్త్య సర్వాః
 ప్రయతః సంహితాశ్చాత్మకోవిదః, శుభేదేశే నివేశ్యాథ క్షామవస్తాభిసంపుతః.
 ౭౫. శుక్లాంబరధరః సగ్రీవీ శుచిర్బుభాత్వా స్వలంకృతః, అర్చయేత్త యథా న్యాయం
 గంధమాలైః పుష్పఫలైః. ౭౬. సంహితాన్పుస్తకా రాజా ప్రయతస్సు
 సమాహితః, భక్త్యైరోభజ్యైశ్చి పేయైశ్చ కామైశ్చ విధైశ్శుభైః. ౭౭.
 హిరణ్యం చ సువర్ణం చ దక్షిణామణి దావయేత్, దేవతాః కీర్తయేత్సర్వా
 సరనారాయణౌ తథా. ౭౮. తతో గంధైశ్చ మాల్యైశ్చ స్వలంకృత్య ద్విజో
 త్రమా, తర్పయేద్వివిధైః కామైర్దానైశ్చోచ్చానచైస్తథా. ౭౯. అతిరాత్రస్య
 యజ్ఞస్య ఫలం ప్రాప్నోతి మానవః, ప్రాప్నుయాచ్చ క్రతుఫలం తథా పర్వణి
 పర్వణి. ౮౦. వాచకో భరతశ్రేష్ఠ వ్యక్తాత్మరపదస్వరః, భవిష్యం శ్రావయేద్ద్వి
 ద్వా భారతం భరత్సర్వభ. ౮౧. భుక్తవత్సు ద్విజేంద్రేషు యథావత్సంప్రదావ
 యేత్, వాచకం భరతశ్రేష్ఠ భోజయిత్వా స్వలంకృతమ్. ౮౨. వాచకే పరి
 తుష్టే తు శుభా ప్రీతిరనుత్తమా, బ్రాహ్మణేషు తు తుష్టేషు ప్రసన్నాస్సర్వదేవతాః.
 ౮౩. తతో హి వరణం కార్యం ద్విజానాం భరత్సర్వభ, సర్వకామైర్యథాన్యాయం
 సాధుభిశ్చ పృథగ్విధైః. ౮౪. ఇత్యేషవిధిరద్విప్రమయాతేద్విపదాంవర, శ్రద్ధధానేన

వైభావ్యం యంతా త్వం పరిష్కచ్చసి. ౮౫. భారతశ్రవణే రాజన్ పారణే చ
 పృష్టోత్తమ, సదా యత్నువతా భావ్యం శ్రేయస్తు పరమిచ్చతా. ౮౬. భారతం
 పృణయాన్నిత్యం భారతం పఠీర్తయేత్, భారతం భవనే యస్య తస్య హస్తగతో
 యః. ౮౭. భారతం పరమం పుణ్యం భారతే వివిధాః కథాః, భారతం సేవ్యతే
 దీవైర్భారతం పరమం పదమ్. ౮౮. భారతం సర్వకాస్తానా ముత్తమం భరత్వభ,
 భారతాత్పాత్ర్యతే మోక్షస్తత్త్వమేతద్భవీమి తత్. ౮౯. మహాభారత
 మాఖ్యానం ఊతిం గాం చ సరస్వతీమ్, బ్రాహ్మణా కేశవం చైవ కీర్తయన్నావసీ
 తి. ౯౦. వేదే రామాయణే పుణ్యే భారతే భరత్వభ, ఆచా చాంతేచ
 సధ్యే చ హరిః సర్వత్ర గీయతే. ౯౧. యత్రి నిష్ణుంథా దివ్యాః శ్రుతయశ్చ
 నాతనాః, తచ్ఛ్రోత్యం మనుష్యేణ పరిం పదమిహేచ్చతా. ౯౨. ఏతత్సవిత్రిల
 రమమేతద్ధర్మనిదర్శనమ్, ఏతత్సర్వగుణావేతం శ్రోతవ్యం భూతిమిచ్చతా. ౯౩.
 గయికం వాచికం చైవ మనసా సముపాజ్ఞిహమ్, తస్మిన్ నాశమాయాతి తమః
 హర్యోదయే యథా. ౯౪. అష్టాదశపురాణానాం శ్రవణాద్యత్ఫలం భవేత్,
 త్ఫలం సమవాప్నోతి వైష్ణవో నాత్ర సంశయః. ౯౫. స్త్రియశ్చ పురుషాశ్చైవ
 వైష్ణవం పదమాప్నుయః, స్త్రిభిశ్చ పుత్రకామాభిః శ్రోతవ్యం వైష్ణవం యశః.
 ౯౬. దక్షిణా చాత్ర దేయా వై నిష్కపంచనవరహిమ్, వాచకాయ యథా
 క్త్యా యథోక్తం ఫలమిచ్చతామ్. ౯౭. స్వర్ణశృంగీం చ కశీలాం సవత్సాం వత్స
 సంపుతామ్, వాచకాయ చ దద్యాద్ధి ఆత్మనః శ్రేయ ఇచ్చతా. ౯౮. అలంకారం
 ప్రదద్యాచ్చ పాణ్యోర్వై భరత్వభ, కర్ణస్యాభరణం దద్యాద్ధనం చైవ విశే
 తః. ౯౯. భూమిదానం సమానద్యాద్యాచకాయ నరాధిప, భూమిదానసమం
 గనం న భూతం న భవిష్యతి. ౧౦౦. శృణోతి శ్రావయేన్వాపి సకతం చైవ యో
 రః, సర్వపాపవినిర్ముక్తో వైష్ణవం పదమాప్నుయాత్. ౧౦౧. పితౄనధర్మతే
 ర్వా నేకాదశముద్భవాః, ఆత్మానా సమతం చైవ స్త్రియం చ భరత్వభ. ౧౦౨.
 శాంశశ్చైవ పోషామోఽపి కర్తవ్యోఽత్ర నరాధిప, ఇదం మయా తవాగ్రే చ
 శ్రీక్తం సర్వం సర్వభ. ౧౦౩.

ఇతి శ్రీమహాభారతే శతసహస్రికాయాం సంహితాయాం

వైయాసిక్యాం స్వర్గారోహణపర్వణి, వట్టాఽధ్యాయః.

సమాప్తంచేదం స్వర్గారోహణపర్వ.

శ్రీమత్సహాభారతం సమూర్ధమ్.

శ్లో. కాయేన వాచా మనసేంద్రియైర్వా బుద్ధ్యాతినావాప్రకృతేస్త్వభావాత్,
కరోమి యద్యత్సకలం పరస్మై నారాయణాయేతి సమర్పయామి.

అభ్యిశ్యామః పింగజటాబద్ధకలాపః
ప్రాశు ర్దండీకృష్ణమ్మగత్వికృతిభానః,
సర్వా లోకాః పావయమానః
కవిముఖ్యః పారాశర్యః పర్వసు రూపం విప్రుణోతు.

నారాయణం పద్మభువం వసిష్ఠం శక్తిం చ తత్పుత్ర పరాశరంచ,
వ్యాసం శుకం గౌడపదం మహాంతం గోవిందయోగీంద్ర మథాస్యశిష్యమ్.

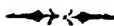
శ్రీశంకరాచార్యమథాస్యపద్మపాదం చ హస్తామలకం చ శిష్యమ్,
తంత్రోటకం వార్తకకారమన్యాయస్యద్గురూ సంతతమానతోఽస్తి.

యదక్షరపదభ్రష్టం మాత్రాహీనం చ యదభవేత్,
తత్సర్వం క్షమ్యతాం జేవ నారాయణ నమోఽస్తు తే.

శ్రీమహాభారతగ్రంథ స్సమాప్తః.

ఓమ్ శాంతిశాంతిశాంతిః.

ఓం తత్సత్, హరిః ఓం శ్రీకృష్ణార్పణమస్తు.

ఇదం

చెన్నపుర్యామ్, వావిళ్ల. రామస్వామిశాస్త్రిలు అండ్ సన్స్, ఇత్తేయైః
శ్రీ 'రామ' ముద్రణాలయే సమ్ముద్రితమ్:—1929.

HYDERABAD (A. P.)

Cl. No. 294.5923 Acc. No. 28957

V 982 DATE DUE

DURATION OF LOAN — Not later than the last date stamped below, falling which fine as per Library Rules will be charged.

[illegible]